BIBLIOTECA DEL DUQUE DE OSUNA

THESAVRVS ANTIQVITATVM ET HISTORIARVM ITALIAE, CAMPANIAE, NEAPOLIS, ET MAGNAE GRAECIAE.

TOMI NONI PARS QVINTA.

THESAVRVS ANTIQVITATVM ET HISTORIARVM ITALIAE,

Quo continentur

Optimi quique Scriptores,

Qui

CAMPANIAE, NEAPOLIS, MAGNAE GRAECIAE,

Confiniumque Populorum ac Civitatium Res Antiquas, aliasque vario tempore gestas, memoriae prodiderunt:

Digeri olim coeptus Cura & Studio

JOANNIS GEORGII GRAEVII.

Accesserunt

Variae & accuratae Tabulae, tam Geographicae, quàm aliae, ut & Indices ad singulos Libros locupletissimi:

CVM PRAEFATIONIBVS

PETRI BVRMANNI,

J. U. D. Historiarum, Graecae Linguae, Eloquentiae & Historiae foederati Belgii, in Academia Lugduno-Batava Professoris.

TOMI NONI PARS QVINTA.

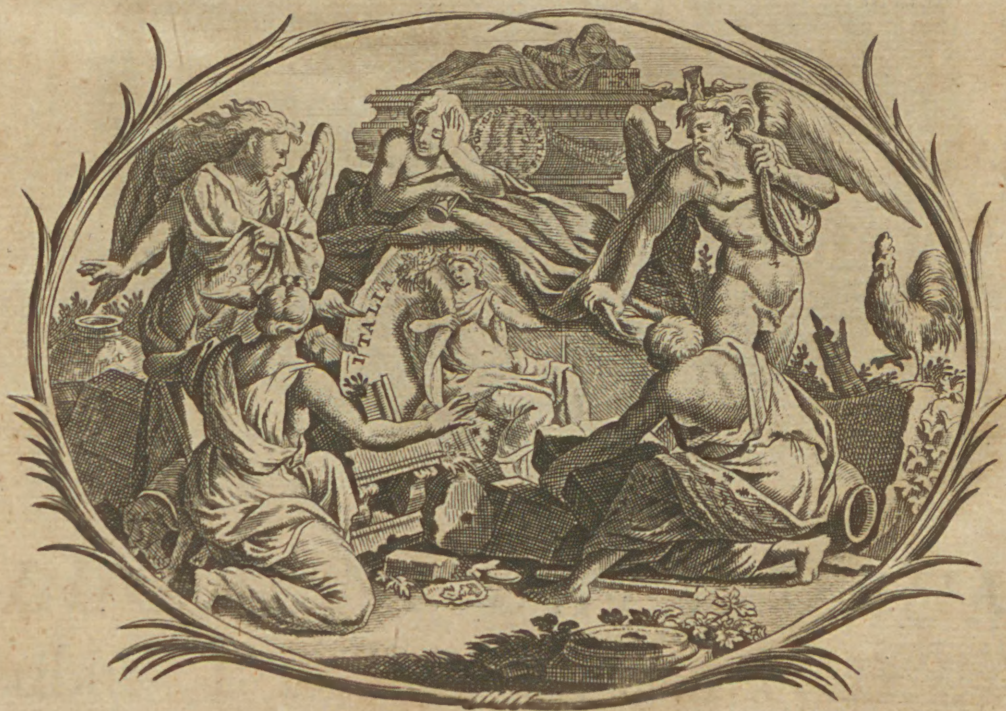

LVGDVNI BATAVORVM,

Excudit PETRVS VANDER Aa,

Bibliopola, Civitatis atque Academiae Typographus, MDCCXXIII.

Cum speciali Privilegio Illustr. ac Praepotent. Ordinum Hollandiae & West-Frisiae.

LUCII CAMARRÆ,

Marrucini Teatini, Juris-Consulti & Viri Patricii,

DE

TEATE ANTIQUO,

Marrucinorum, in ITALIA Metropoli,

LIBRI TRES.

Editio Novissima, Emendatior, Nitidiorque.

LUGDUNI BATAVORUM,
Sumptibus PETRI VANDER Aa,
Bibliopolæ & Typographi Academiæ & Urbis.

Plinius Min. *lib.* viii. *Epist.* xxiv. ad Marcellinum.

Reverere gloriam VETEREM, & hanc ipsam senectutem, quæ in homine venerabilis, in urbibus sacra est. Sit apud te honor ANTIQUITATIS.

Plinius Nep. *lib.* viii. *Epist.* xxiv.

Recordare, quid quæque civitas fuerit, non ut despicias, quod esse desierit.

PRÆFATIO
Hujus Novæ Editionis.
BENEVOLE LECTOR.

LUCII CAMARRÆ *elegantem ac rarum tractatum de* TEATE ANTIQUO Romæ *in quarto apud* Dominicum Manelfium 1651. *impressum nitidioribus typis denuo excusum hic tibi sisto, cum enim in dicta Editione multæ mendæ occurrerunt, has, quoad fieri potuit, emendavi, Propriaque nomina a communibus dictionibus cæteroque textu diversis literis, figurasque nummorum antiquorum in priori Editione rude scalptas, hac Editione scite ac decenter formatas, expressi; Indicemque magis ordinatum accuratioremque adjunxi, ut ipsiusmet Benevoli Lectoris judicio hæc Editio majori oblectamento pariter, ac commodiori usui eo modo esse potuerit. Fruere itaque hac opera ex animo, & Vale.*

EMINENTISSIMO PRINCIPI
HIERONYMO
CARD. COLUMNÆ DUCI PRINCIPI.

EMINENTISSIME PRINCEPS.

LIBELLUS hic, qui latuerat diù, de alieno meus, EMINENTISSIMI tandem Nominis Tui ascendente signo, feliciter prodit in lucem. Feliciter, inquam, quippe qui plausibili præsagitione, conceptui respondit natalis, desiderio successus. Decreveram jam ab ipso penè hujus Operis initio, inscribere ipsum Tibi, sive potiùs ipsi Tuum superscribere Nomen, duplici voto meo favente causa, publica altera, altera privata. Ista quidem, quia me meumque Avum magnis honoribus obligarunt, M. ANTONIUS primùm, Proavus Tuus, Pontificiæ Classis Imperator; moxque Alter, & Nominis, & Gloriæ ejus hæres, qui nunc vivit, Frater Tuus, Magnus *Neapolitani* Regni Comestabulus; Illa verò, quia BENEDICTUS, & FABRICIUS Gentiles Tui, Cives cunctos obstrinxere meos: Is dum ante annos CCC. Præsul, & Comes *Teatinæ* Urbi præfuit; Hic dum superioris sub initia sæculi, pro Catholico Rege FERDINANDO ipsam fortunatissimè recepit. Sed quid, quod extra Te est, vel remotum a nobis? Habemus uterque quos sequimur: Tu *Teatinorum* agnoscendo obsequium; ego Civium Majorumque meorum debiti non igna-

rus. Eja macte virtute Princeps! Habet Alta Vetustaque Columna Vestra Principum, Dynastarum, Ducum, Triumphantium circum effictas Imagines: sed & inter istas Musagetum, & Mœcenatum haud minùs decora Simulacra. Igitur, quia Patria, quia Gente editus, quæ Tibi Tuæque Genti plurimùm debere fatentur, lubens meritòque do, dico, Eminentiæ Tuæ Libellum hunc de Teate Antiquo, quem ut accipias oro: atque ità accipias, hoc est, ames foveasque, ut Alter Tua luceat luce, si non sua; Alterum se Novum instauret aliquando, firmitate Columnæ Tuæ, quæ felici quodam præsagio videtur erecta ad Urbis, & orbis ornamentum, & fulcrum. Ità sanè semper ominor, atque ex animo voveo, Princeps Eminentissime,

Eminentiæ tuæ

ROMÆ
Septimo Kal. Sextil.
CIↃ IↃC LI.

Addictissimus & Humillimus Servus.
LUCIUS CAMARRA.

LUCII CAMARRÆ,

Jure-Consulti ac Viri Patricii,

PROLEGOMENA
IN *LIBROS TRES* DE TEATE ANTIQUO,
AD
CANDIDUM LECTOREM PRÆSERTIM PATRIUM.

IN ævo scripturiente, quasi in morbo grassante, facile contagium est. Meditantur ferè omnes ubique scribere. Immo, ut ait e poëtarum unus:

Horatius in epist. ad Pison.

Scribimus indocti doctique. -----

Scripsi & ego: scribendi ad me quoque prurigine commigrata. Sed in ejuscemodi epidimia argumentum eligere volui, quod scriptione non indignum: edoctus ab eruditis pictoribus, tale quid eligentibus pingere, quod spectantium oculos tenere possit. Et verè, quid præclarius, quàm de illustri Urbe scribere, quæ olim in *Marrucinis* primaria, nunc in *Italia* non infimi ordinis? Immo, quid pulchrius, quàm pro patria stylum exarare, cui nos nati priùs, quam parentibus quàm nobis? Ità prorsus est. Patriæ quidem debitores nos constituit naturæ lex, nam hæc parentes dedit, hæc excepit tellure cadentes: hæc auram largita est, hæc largiter educavit. Atque hinc velim excuses me, si quid alibi culpatum in ea nimiè attollenda: præsertim ubi de origine loqui necesse fuit. *Datur enim hæc venia ANTIQUITATI,* inquit *Livius*, (Immo & qui de antiquioribus scribit) *ut miscendo humana divinis, primordia urbium augustiora faciat.* Addam & affectui, qui, ut ajebat Plato, *urget etiam præstantissimos.*

Liv. in præf.

Plat. in Apol. Socr.

Exscer-

Excerpſeram non multos antehac annos ab antiquis excultioribuſque ſcriptoribus quicquid poteram, vel cenſebam dignius ad Patriam illuſtrandam, rejeceramque omnia indiſtinctè, indigeſtèque in Adverſaria, ut ſi quid aliquando jucundi otii nactus eſſem, ea digererem diſponeremque: prolaturus omnino ſtudiis, ut quiſpiam dixerat, quicquid eſt temporis futilis, & caduci. Et ità planè contigit. Immo ſic volui. Primùm, quia nulla de ea ad hæc uſque tempora conſcripta fuit Hiſtoria, ſive originem ſpectes; ſive res geſtas; vel aliquid aliud. Deinde, quòd qui vel Geographiam, vel *Italiæ* Chorographiam dedere, tàm parcè, immo tam fœdè de ea ſcripſere, ut in illa me firmaverim ſententia, neminem, niſi patrium, aptè magis, vel accuratè, de patria, ſive de patriis locis ſcribere poſſe. Et verè, quid *Italis* ad *Gallias*, vel *Gallis* ad *Italiam?* Immo ipſa in *Italia*, quid *Thuſcis*, & *Venetis* ad *Veſtinos*, & *Pelignos*, vel iſtis ad eos? Ità planè eſt, & opportunè ad mentem meam. Neque hic unus mihi finis. Ad curioſitatem conſideravi etiam fructum: illumque duplicem. Unum quidem, ut viri antiqui glorioſè vivant in poſterorum memoria, ab iiſque laudentur. Alterum verò, ut qui magnifica de ſe ſentiunt in patriæ, generiſque primordiis, digna faciant patriæ inſtitutis, & majores imitantes, ſocietàtem laudis affectent.

Habes itaque in hac opella quicquid ex multiplici lectione colligere potui: apes omnino imitatus, *quæ*, ut ait *Seneca* filius, *vagantur & flores ad* *L. Sen. epiſt.* LXXXIV. *mel faciendum idoneos carpunt: deinde, quicquid attulere, diſponunt, ac per favos digerunt.* Unde, cùm ità delectatus, *mihi vitio ne vertas*, ut *Macrob. in præfat.* de ſuo opere ajebat Macrobius, *ſi res, quas ex lectione varia mutuabor, ipſe ſæpe verbis, quibus ab ipſis auctoribus enarratæ ſunt, explicabo: quia præſens opus non eloquentiæ oſtentationem, ſed noſcendorum congeriem pollicetur. Et boni conſulas oportet, ſi notitiam VETUSTATIS modò noſtris non obſcurè, modò ipſis antiquorum fideliter verbis recognoſcas, prout quæque ſe vel enarranda, vel transferenda ſuggeſſerint.* Cujus rei, ut innoteſcat tibi cauſa, habeo duplicem. Unam quidem, quia eruditioribus mos ille obſervatus, ut in promtu ſunt *Tullius*, *Plutarchus*, *Athenæus*, *Auguſtinus*, *Lactantius*, & inter Neotericos multos *Cæſar Baronius:* qui non ſacro minus purpuræ murice, quàm multiplici, variaque eruditione illuſtravit Orbem, & in Orbe *Aprutium* noſtrum, unde illi maternum *Phœboniorum* genus. Alteram, quia ad probandas res antiquiſſimas, ante legentium oculos verba ſcriptorum ponere oportebat, ne videremur falſa fortaſſis, commentitiave dixiſſe; vel minùs firma tradidiſſe. Quod & qui aliter ſenſit, nequivit non adfirmare. *Res* *Plin. in præfat.* *enim ardua eſt*, ut ſuo operi præfatur Plinius, *VETUSTIS novitatem dare, novis auctoritatem; obſoletis nitorem, obſcuris lucem, faſtiditis gratiam, dubiis fidem.* Id unum quiſpiam præoptaſſet, ut *Græci* Græcè loquerentur: ſed vel eo delectatus contentuſque. Nam, etſi *Marium* imitari numquam in animo mihi fuit, qui, teſte *Plutarcho dicitur neque Græcas literas* *Plutarch. in Mario.* *guſtaſſe, neque Græcam linguam ulla in re ſeria uſurpaſſe*; tamen ſic vulgare malui, nec aliàs poſſem. Quippe & libellus excreſcebat nimis, ſi *Latino Græcum* textum præſcripſiſſem, & *Latinis* magis ſcripſi *Latinus*, quàm *Græcis*, paulò plus quàm *Græcis* elementis imbutus. Deſiderabam quidem aliquid aliud, ſed ſic amici juſſere, ſic ego: ii, quia poterant; ego, quia volui: illud *Senecæ* patris memorans: *Non minùs magnam vir-* *M. Sen. controv.* XXIIX. *lib.* IV. *tutem eſſe, ſcire deſinere, quàm ſcire dicere.*

Cæterùm, ut in præfatiuncula concludam; intactam operam aggreſſus ſum, & a nobis primùm tentatam, quæ ſi non mea aliena tamen laude commendabitur, tamquam ex priſcorum compacta ſcriptis. Si quid au-

tem omisi, explebit fortasse qui post me eamdem sibi Spartam exornandam sumet. Et, *utinam*, ut alicubi dixit Ausonius, *impingat spongiam, quæ imperfectum opus equi malè spumantis absolvat.* Immò & spongia quis deleat, si quid scriptum non scriptum velit: sed eruditus. Nam sanniones, & lingulacas, ut veteri formula utar, facio non hette, vel achnes: Ne cum *Publio* dicam, quod,

Auson. in ep. ad Idyll. XI.

Malis displicere, laudari est.

Publ. apud Sen. de cas. fortuit.

Id unum scias velim (ut ex titulo materiam cognoscas) appellasse me TEATE ANTIQUUM, quod ante inclinatum *Romanum* Imperium fuit. Fuit, inquam, & quale non est. Et quî scio, an non & aliquando, cùm per certa annorum spatia orbem suum explicuerit, tale perstabit? Inter peritura vivimus. Utut autem sit, spero tibi non displiciturum per materiam libellum, si per eloquentiam non placebit. Ad ripas enim spaciatus *Aterni* nostri, atram illius aquam, non flavam *Tiberis*, bibi sitiens. Et ideò rogo, ut illum ames, quod a te peto magis, quàm ut laudes: gnarus cum *Ovidio* nostro, ut *Seneca* pater retulit: *Decentiorem faciem esse, in qua aliquis nævus.* Igitur fruere, & vale: atque aliquid aliud exspecta, nisi inconsultus mihi unusque cursus erit, qualis formicis per arbusta repentibus.

Sen. Rhetor controv. X. lib. II.

ELOGIA AUCTORIS.

IN
LUCIUM CAMARRAM
DE

TEATE ANTIQUO,

Marrucinorum in ITALIA *Metropoli*
scribentem,

LEONIS ALLATII
JAMBUS.

Ἔσται τὶς ἐν φίλοισιν, ἢ δ' εὐεργέταις,
Ὧι κεὐπαθόντες ἀντιδοίημεν χάριν,
Σπείρας πατὴρ, θρέψας τε, ἢ σώσας ποτὲ,
Πότμου τ' ἀνοστήτοιο νόστιμον πάλιν
Ἐς φῶς, βίον τ' ἔδωκεν ἀνστήσας ἀνήρ;
Σμικρὸν μὲν εἴποις, ἀλλ' ἀεὶ δ' ὑμνούμενον.
Σώσαντι, κἀνστήσαντι προσμένειν χάριν
Μείζω, ἐπεὶ καὶ πλεῖον εὐεργὸς κυρεῖ.
Μῦθος δ' αὖ οὑμὸς ἐς τουτοὶ ῥέπει, Φίλος.
Ἔκτισεν ὅσον ἴσχυσε ΤΗΑΤΗΝ τὸ πρὶν,
Οἶος κ' ἔην, φρεσὶν ὁ μενοινήσας τάδε,
Ἔμεν ΜΑΡΟΥΚΗΝΟΙΣΙ μητέρ' ἐν ἄστεσι,
Χλιδαῖς πολυχρύσοισιν ἀσκήσας πόλιν,
Τεῖχος τ' ἔδειμεν, ἕρκος ἀσφαλὲς βροτοῖς.
Ἐπεὶ δὲ βάθρα πήξατ' οὐκέτ' ἔμπεδα,
Χρόνῳ δαμεῖσα πέσε, κεῖτο τ' ἀκλεῶς,
Οὐδ' εἴποτ' ἦν, ἴσασιν ἴστορες μόνον,
Νῦν δ' αὖ φρενῶν πόνοισι πολλοῖς δαΐων
Λήθης σκεδάσας ΛΕΥΚΙΟΣ πάγχυ σκότον,
Παλίνορσον εἵλκυσεν ἐς νέον σαφῶς φάος,
Βίον τε χαρίσατο συμμετρούμενον πόλῳ,
Φθορᾶς ἁπάσης, πημονῆς τ' ἀλλότριον,
Ὅπως ἀεὶ βιῴησιν οὐ θανουμένη.
Μή μοι φθονήσῃς. βαιὰ δ' ἀπόκριναι Φίλος,
Μείζων τὶς ἔφθη ΤΗΑΤΗΣ εὐεργέτης,
Ταύτην γ' ὁ δείμας, ἢ ὁ ἀναστήσας τανῦν,
Θήκας τ' ἀγήρω ΛΕΥΚΙΟΣ; κἀντεῦθεν
Ποίῳ χάρις πρόσεισι τιμαλφεστέρα;

EX GRÆCO AD VERBUM,

INCERTI.

Quis collocabitur inter amicos, & benemeritos,
Cui, cum beneficium acceperimus, reddi gratia possit,
Paterne, qui genuit, & educavit, an verò qui salvavit aliquando,
Et ex morte, à qua reverti non potest, reducem rursus
In lumen, vitam donans, resurgere fecit Vir?
Pauca equidem dices, sed semper laudanda.
Servatori, & qui resurgere fecit, reponendam esse gratiam,
Majorem, cum & de majoribus benemeritus fuerit.
Mea equidem oratio hunc in scopum collimat, ò Amice.
Ædificavit, utut potuit, TEATEM antea
Quisquis ille fuerit, qui similia animo concepit,
Esse inter MARRUCINAS Urbes METROPOLIM,
Deliciisque affluentibus URBEM instruxit,
Murumque fabrefecit, qui esset sepimentum tutum hominibus.
Cum verò fundamenta jecerit, non usquequaque stabilia,
Tempore domita cecidit, jacebatque ingloria,
Ut si aliquando fuerit, non nossent nisi solùm harum rerum periti.
Nunc verò intellectus laboribus multa scientis
Oblivionis dissipavit nebulam prorsus LUCIUS,
Rursumque traxit palam in novum lumen,
Vitamque donavit, quæ polo commensuraretur,
Exitii omnis, & damni longè alienam,
Ut perpetuò in posterum vivat nunquam peritura.
Ne invideas, sed pauca mihi responde, ò Amice.
Quis magis de TEATE benemeritus est,
Qui illam ædificavit, an verò ille, qui nunc denuò resurgere fecit, (dèque postea
Et nunquam senescentem exhibuit LUCIUS? inUtri ex his gratia debetur absolutior?

CA-

CAROLUS DE COMITIBUS
AD
LUCIUM CAMARRAM.

MARRUCINÆ iterum suprema Gentis
Urbs tollit caput, & diu superstes
LUCI candide, non semel videri
E Tuis poterit Tribus Libellis,
Doctis Juppiter, & laboriosis.
Hinc splendor populi, Tuumque Nomen
Evincet tenebras rapacis Orci.
O Te quæ manet Italis in oris
LUCI gloria! cum ferere princeps
Æternum Patriæ dedisse nomen.
At vos, quò libet, hinc abite monstra,
Sæcli pernicies, malæque pestes:
Nil hic, quod laceretis, invenitis.

AUGUSTINUS FAVORITUS
AD
ANTIQUOS TEATINOS HEROES.

Salvete Antiqui Manes, ac Busta TEATIS:
Ignoti Manes, Busta inhonora diu.
Tandem Lethæis vos LUCIUS eruit undis,
Ac dedit almam iterum visere posse diem.
At Tibi, cui tantum Dii concessere, merentes
Ipsa dabit laudes ultima Posteritas.

JOSEPHUS à VISITATIONE
Clar. Reg. Schol. Piar.
IN
LUCIUM CAMARRAM,
Jure-Consultum ac Virum Patricium.

Quid pium tantum modulata cantu
Dulcis Æneam resonante jactas,
Et virum tollis super astra Divum
Musa Maronis?
Ille quod Grajos humeris per ignes,
Perque crudeles rapuit sagittas,
Et feri Atridæ ex rabie, feraque
Morte parentem.
Quod tulit sacros fugiens ad oras
Romulæ Terræ Patrios Penates,
Passus & Magnos, Latias, labores
Condidit arces.
Alterum lætis pariat canorum
Mincius ripis radians olorem,
LUCIUM Troja pietas priorem
Patria dicet.
Hic enim Manes Patrios per omnes
Ad jubar ducit cineres serenum,
Ducit antiquum Patriæ decorem
Lucis ad auram.
Quanto amor charûm Patrio parentum
Publico semper minor, inde major
LUCII tanto resonat celebri
Nomine virtus.
Quod vorat tempus, fera bella vastant,
Quæ furens urit monumenta flamma,
Quæve Lethæis quoque scripta lymphis
Mersa feruntur.
Quo jacent urbes tenebris sepultæ,
Gesta & Heroum latitant sub umbris,
Laude & æterna celebranda Tellus
Diruta cernit.
Ista nocturno vigilans labore
Alma lux LUCI studio perenni
Cuncta Lethæis revocans ab undis
Clara reducit.
Hinc decus Priscum patrium TEATE
Prole ab insigni radiis coruscum
Jam refert summis geminas nitentis
Solis ad oras.
Arma, quæ Proles, per acutâ edacis
Temporis, Matrem Patriam tenebris
Eripit, grandi celebranda docti
Carmine Homeri.
Elaboratis Patriosque pennis
Qui viros magnos meritis ad astra
Tollit, ad celsas superum vehendus
Carmine sedes.
Promeres laudem Patavine scriptor,
Scriptor & Curti domitoris Orbis,
Dignior scriptor Patriæ TEATIS
Laudis honore.
Nam vigent vobis aliena Romæ,
Regis & magni memoranda gesta:
LUCII lux at Patriæ refulget
Inclyta Magnæ.
Unde pro tanti pietate Nati
Nobilis vivet celebris TEATIS
Fama per totum, sobolisque semper
Gloria Mundum.

DOMINICUS FERRACIUS
IN
LUCIUM CAMARRAM,
Jure-Consultum ac Virum Patricium.

Habet TEATE Amphionem suum
Thebis felicius.
Non aurito, sed vocali exstruitur lapide:
Non fragili circumvallatur muro,
Sed munimentis æternitatis.
Nunquam TEATE cadet,
Quod COLUMNÆ innititur.
Tantum Opus LUCIUS exstruxit,
Patriæ verus Pater:
Qui cum Urbis Antiquæ ruinas collegit,
Sui Nominis condidit immortalitatem.

CAROLUS LELLIUS
IN
LUCIUM CAMARRAM,
Jure-Consultum ac Patricium Teatinum.

LVCIVS CAMARRA
PATRITIVS, ET IVRECONSVLTVS.
Anagramma purum.
IS VNVS VIR
ACCVRATO PRISCVM TEATE ILLVSTRAT.

ILLVSTRAT PRISCVM, magnumque TEATE CAMARRA:
Illustrat doctum grande TEATE Virum.
Hinc, mutuo illustrant sese dum lumine, cerno
Mille dare hunc radios, mille TEATE dare.
Nec fallor: splendor manat nam quantus ab illo,
In Nomen tantus redditur iste suum.

FRANCISCUS BRUNETTUS
AD
LUCIUM CAMARRAM,
Ex antiquis in Aprutio Feudatariis
Patricium Teatinum.

Magnam quondam Urbem sic barbara flamma voravit,
Ut verè an fuerit, jure quis ambigeret.
At fato variante vices sic inclyta surgit,
Ut verè nunquam quis periisse putet.
Nomen, & omen habes LUCI: quam condidit ignis,
In chartis lucem repperit illa Tuis.

JOAN-

JOANNES BAPTISTA LUPUS
AD
LUCIUM CAMARRAM,

Jure-Consultum ac Virum Patritium,
Clarissimum Patriarum Antiquitatum Scriptorem.

Genus peraltum, gloriosum, Numine,
Nitensque, LUCI, Palladis, lux, edite,
Exorta fulges inclytis majoribus
Propago, munerum assecutus omnium
Gradus supremos, maximis honoribus,
Cultis, politioribusque litteris,
Quos Orbis auctos vidit omnis gloria
Sophos & inter principes Apollinis,
Quos fronte cinctos laureata frondibus,
Semper priores regiis forensibus,
Et aptiores sanciendis legibus,
Heroas inter æstimatos maximos.
Tantam parentum prosecutus gloriam,
LUCI, renides primus inter maximos,
Patrisque, Patriæque ductor Herculis
Jam conditoris Nominis, laboribus
Summis, Polique sedibus dignissimis
Probatus, æternisque vectus laudibus,
Vehis perenne Solis usque ad limites
Utrosque tantus Natus altam Patriam:
Antiqua dum reconditissima omnia,
Sepulta jam cæcis tenebris eruis.
Hinc luce præfulgentis alma luminis
Clarum Tuum TEATE per Te prænitet:
Romana quod subivit acre fœdera,
Cum Romula Tellure junctum maxima,
Peregit illud gesta secum maxima:
Secumque luces inde, LUCI, maximus.

NICOLAUS CYOMBOLUS
AD
LUCIUM CAMARRAM,

Patricium Teatinum,
Scriptorem Teatinarum Antiquitatum eruditissimum.

Dum satagis LUCI ANTIQUUM illustrare TEATE,
Omen cerno equidem nomen habere Tuum.
Scilicet illustri prævenit Nomine fatum,
Quod Tu lux Patriæ prima futurus eras.
Perge igitur Patriam claris extendere scriptis;
Sis Tu lux Patriæ, lux erit illa Tibi.

Perge Vir insignis: VETERES renovabis honores,
Et Patriam è densis surripies tenebris.
Clara TEATINÆ jacuit quæ gloria Gentis,
Clara Tuo sic est Nomine facta magis.
Si potis es lucem Patriæ Tu reddere PRISCÆ,
Splendescet præsens luce animata Tua.

CLAUDIUS PAGLIONUS
AD
LUCIUM CAMARRAM,

Patricium Teatinum, ac scriptorem celeberrimum.

Te minor intravit ROMAM, diffusa per Orbem
Fama, TEATINIS par tamen una jugis.
Major ades meritis, majusque volumnia numen
Condunt: an majus occulis ingenio?
Delie scriptorum, tantum Typus ipse peregit,
Ut nemo esse queat, Tu nisi, fama Tui.

ASCANIUS DARIUS Auctoris Patruelis filius.
AD
LUCIUM CAMARRAM,

Florentissimum hujus Operis Auctorem.

APRUTI decus inclytum,
ATERNI celebris gloria fluminis,
Quo Tellus MARICINIA
Se jactat, Zephyri quà bene flamina
Frondes undique ventilant.
En Collis viridi tegmine cingitur:
En tellus hilari coma
Convalles redimit, floridulum sinum
Lætis ornat odoribus.
Te certat meritis Pieridum novem
Cœtus tollere honoribus.
Arrident Charites, Nereides simul
Glaucas excutiunt comas,
Exosæ placidi fluminis alveum:
Intexunt celeri Tibi
Lætæ serta manu: præcipites ruunt,
Ut verba auribus hauriant,
Queis Orco Patriam Tu rapis invido.

INDEX AUCTORUM,

In hoc opere allegatorum.

Cata-

INDEX AUCTORUM.

Corfini populos, magnumque Teate trahebat.

[*Teatea seu Teate, urbs aliàs Marucinorum caput, nunc in regno Neapolitano & in Aprutio citeriori, in limite ulterioris, & ad Aternum fluvium, in colle. Dicitur etiam* Chieti *à multis, & distat octo milliaribus ab Aterno in meridiem, totidem ab ora maris Adriatici in occasum, uti 35. ab Aquila, & media inter Anxanum ad Eurum & Atriam ad Boream. Hinc Clerici Regulares dicti Teatini ab Archiepiscopo Teatino, postea Paulo IV. Summo Pontifice.*]

JOH. JACOBUS HOFMANNUS in suo Lexico Universali.

TEATEA, quæ TEATE Silio, *l.* 17. *v.* 458. *Tegeate* Straboni, urbs Marucinorum metropolis inter Arriam ad occasum, 12. & Anxanum ad ortum 15. *Baudrando*, in Aprutio citeriore in limite ulterioris, ad Aternum fluv. in colle *Chieti* multis. 8. milliar. ab Aterno in Meridiem, 8. ab ora maris Adriatici in Occasum, uti 35. ab Aquila, & media inter Anxanum ad Eurum, & Atriam ad Boream. Hîc *Teatinorum* Societas exordium habuit, cujus auctor Paulus IV. priùs Archiepiscopus Teatinus. Sunt autem illi Clerici Regulares. Populi *Teatini* Plin. *l.* 3. *c.* 12. *Teates* Appiano Alexandrino. Silius, *l.* 8. *v.* 521.

Corfini populos, magnumque Teate trahebat.

Monachos verò præfatos quod spectat Nigro vestiuntur; & regularum primam habent, carere reditibus, nec tamen mendicare. Parisios primùm venerunt, invitatu Mazarini Cardinal. Richelietus *Diction.* Cœterùm virorum in hoc Ordine eruditione florentium vis ingens &c.

DICTIONAIRE UNIVERSEL, par le S^r. T. CORNEILLE.

CHIETI, Ville d'Italie tres-ancienne, située dans l'Abruzze Citerieure. L'Evangile y fut prêché du temps des Apôtres, & elle a eu plusieurs Martyrs & Evêques cannonisez. On l'appelloit anciennement Teate, *de Thetis, mere d'Achille, & elle étoit la capitale des* Marucini, *l'un des Peuples les plus belliqueux d'entre les Samnites. Elle fut depuis Colonie Romaine. Les Lombards s'y retrancherent sur le declin de l'Empire; mais le Roy Pepin en tua plus de trentedeux mille. Les Clercs Reguliers furent fondez à* Chieti *ou* Teate, *par Saint Cajetan ou Gaëtan, lorsque Caraffa, qui a été Pape sous le nom de Paul IV. en étoit Archevêque, & c'est de-là qu'ils ont été nommez* Teatins. *Il y a des Convens de Religieux de toutes sortes dans cette ville, où est l'Audience Royale de la Province.*

Chieti a été possedée avec titre de Comté par Pandolfe Caraccioli, & ensuite par Philippe de Flandre, sous le Roy Charles I. Ses Familles Nobles sont les Alveti, Eletti, Henrici, Petrucci, Raviquani, Salaia, Valignani, Veneri, & quelques autres.

F I N I S.

L. CA-

L. CAMARRÆ
DE TEATE ANTIQUO
LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Regionem, quæ nunc Aprutium, *varii olim populi habuere. Inter eos* Marrucini*: quorum fines circumscribuntur ad* Strabonis, *&* Sigonii *mentem. Hinc* Ptolomæus, *&* Cluverius *notantur, & reprehenduntur, qui sensere aliter: præsertim* Photius, *sive* Memnon. *Porrò eorundem origo incerta. Affertur tamen de ea conjectura duplex: itemque tertia. Et ex ejus occasione etymon indagatur.*

URBS TEATE Metropolis *Aprutii*, Princeps fuit quondam *Marrucinorum* fausta rerum vicissitudine semper caput. Regionem, quæ nunc vocatur *Aprutium* (idipsum fere terræ spatium, quod *Trinio Truento*que cinctum, & *Aterno* interfusum, *Hadria* alluitur, atque *Apennino* prætenditur, & ultra) tenuere primum *Italiæ* protoparentes, *Janigenæ*, *Aborigines*, *Siculi*, *Liburni*, *Arcades*, *Pelasgi*, *Lydi*, *Umbri*, *Sabini*: vel alii post alios; vel admixti; vel alii ab aliis divisi. Post hos, sive ab iis orti, sive ab aliis, *Marsi*, *Peligni*, *Vestini*, *Frentani*, *Marrucini*, itemque alii. Nam & regionis, quæ *Aprutii* hodie censetur nomine, cum latius ampliusque sese distendat, tractum quoque aliquem habuere *Sabini*, *Umbri*, *Piceni*, *Æquicolæ*, *Samnites*que. Sed quicquid de ceteris dicendum fortasse sit, de *Marrucinis* aliqua necessum judico præmittere, ut ex fumosis exiguisque illorum primordiis, & major antiquæ nostræ urbis appareat splendor, & magnitudo illustrior.

Marrucinorum ergo gens in *Italia* exigua, ambitum terræ obtinuit non amplum. Quippe illum in quarta regione tractum iis fuisse ambegi numquam, quem *Frentani*, *Peligni*, ac *Vestini* ambiunt: quasi ipsum eumdem dixeris, qui amnibus clauditur *Sagro*, & *Aterno*, si superi tamen demas maris oram, quæ *Frentanorum* fuit, & servaveris *Pelignis* montes, qui interiores. Hæc igitur licet vera fuisse credam, duos tamen habui semper meæ causæ faventes, antiquum alterum, alterum novitium: *Carolum Sigonium*, & *Strabonem*: utrumque accuratum, quique optime calluit *Italiæ* regiones. Hic enim post aliqua de gentibus dicta, quas præscripsimus, ita scripsit: *Ad ipsum mare est* Aternum Piceno *confine*, *ejusdem nominis cum fluvio*, *qui* Vestinos *a* MARRUCINIS *dirimit*. *Fluit enim ex agro* Amiternino *per* Vestinos, *relictis ad dextram MARRUCINIS, qui sunt supra Pelignos.* Ecce hic tibi terminum amnem. Ille autem in re antiqua, nec satis clara, hæc elicuit conjectando: Sagro *autem suspicor*, *ne terminati fuerint MARRUCINI*, *ut ad mare primi fuerint* Frentani, *MARRUCINI sub* Frentanis *inter* Aternum, *&* Sagrum *amnes. Sub MARRUCINIS* Peligni, *iisdem utrinque fluminibus cincti.* Ecce confine flumen alterum. Un-

Strab. lib. V. C. Sigon de Antiq. *Ital.* lib. I. c. XIX.

A de quam gravi lapsu aberrarint, qui sensere aliter, ipsimet judicent. Aberrant profectò sive antiqui, sive recentiores. Inter quos venia plane indigni, qui nostris in regionibus nati, ut fuere *Petrus Marsus*, *Alexander Andreius*, & ipse pene *Marrucinus*, in *Marrucinis* genitus, *Antonius Caracciolus*, vir alioqui eruditus. Qui de Victoria *Camponisca* verba faciens, quæ mater *Pauli* Quarti, ait: quod *Joanni Antonio Carafæ* nupta *dotis nomine* Montorii *in MARRUCINIS*
B *Toparchiam in viri domum intulit.* Quod oppidum verè in *Prætutinis*. Inter eos verò, quos dixeram antiquos, recentioresque in circumscribendis nostratium finibus aberrasse, duo sunt qui Geographi principes, *Ptolomæus*, & *Philippus Cluverius*: quorum alter *Transaterninum Marrucinis* tribuens situm, eos ab *Aterno* ad *Matrinum* usque locavit, cum ait: *MARRUCINORUM Aterni fluminis ostium*, Matrini *amnis ostium.* Alter verò angustissimos eorum sibi fines adfingens, ità scripsit: *Terminos igitur MARRUCINO agro cir-*
C *cumscribo istos. Ab* occidente æstivo *Aternum* amnem. Ab *Septemtrionibus*, *sive ab Oriente æstivo mare* Hadriaticum. *Ab Oriente hiberno* Forum *flumen*, *& ab fonte ejus jugum montis*, *quod hinc protenditur ad* Rasentii *fluvii fontem. A meridie ipsum* Rasentium, *qui apud oppidum* Lucum *in* Aternum *influit.* Hæc ille, quemadmodum diximus, ut situ proturbato, sic iste nimis angusto. At, ut hic benigne minus, sic nimis *Joan-*
D *nes Boemus*, & *Philippus Briet*. Hic enim in Tabula, quam de nascente *Romano* Imperio nuper edidit, oram totam maritimam, quæ a *Sagro* ad *Aternum* est, *Marrucinis* tribuit, quos MAPPUCINOS appellat, quòd per *Græcam* literam ρ, quæ *p*, Latinæ affinis, apud *Græcos* auctores nomen id perscriptum repererit. Ille verò ait: *A* Sagro *ad* Aternum *amnem MARRUCINORUM ora*, *in qua* Orton. *Ortona* quidem ad *Frentanos* omnino pertinente, quæ *Frentanorum olim*
E *navale*, *Strabone* teste; mox nobilissima *Romanorum* colonia fuit, ut in Inscriptionibus habetur, quas *Pyrrhus Ligorius*, ad antiquitates perscrutandas vere natus, observavit. Sed desipit prorsus, sive *Memnon* is fuerit, sive *Photius*, qui *Marrucinos* credidit, quos *Mauros* dixere *Latini*, *Maurusios Græci*, *ab* Hispania *opposita*, ut ait *Strabo*, *mari angusto diremtos.* Alter enim ex alterius Historia hæc in suam Bibliothecam, ad *Laurentii* Rho-

P. Mars. in *Sil.* lib. XII. *Al. Andreius* de Bel. Camp. *A. Caracciol.* in Vita *Pauli* IV pag. II. *Ptolom.* lib. III. c. I. *P. Cluv.* de *Ital.* ant. lib. II. c. XIII. *I. Boëm.* de Gent. lib. III. c. XIIX. *P. Briet* in Tab. Imper. *Rom.* *Strab.* lib. V. *P. Ligor.* in opt. MS. apud Biblioth. *Farnes.* *Strab.* lib. XVI. *Phot.* in Biblioth. *Memn.* de *Heracl. Pont.* Tyrann. lib. XV.

Rhodomanni interpretationem, exscripsit verba: Romanis *etiam bello contra* Marsos, Pelignos, *&* *MARRUCINOS* (*gentium harum sedes est supra* Africam *in confiniis* Gadium) *duabus quadriremibus tectis* Heracleotæ *auxiliantur. Et bello prosperè confecto, multis eximiæ virtutis ornati præmiis, undecimo tandem anno in patriam sunt reversi.* Desipit, inquam, qui dictiones novem lunulis inclusit, nam *Europæi*, non *Africani* sumus: antiquissimamque *Italiam* incolimus, id est, quam *Rubico* à *Cisalpina Gallia* disterminabat. Et tu *Photi*, si glossema tuum est, ut cum *Claudio Dausqueio* ambigo (Nollem revera, ut nimis propere Cluverius facit, errorem tantum impingere homini, quem *Cedrenus celebrem sapientia virum* appellavit: & *Zonaras eruditionis nomine celeberrimum*) ediscere hæc poteras à tuis *Græcis*, sive Geographis, sive Historicis: tantòque minùs ea in re aberrare, quò *Marsi Pelignique*, de quibus meminerat *Memnon*, non in *Africa*, neque prope *Gades*,

Cl. Dausq. in Sil. lib. IIX. *Cedren.* in Hist. *Zonar.* To. III.

Europam Libyam*que rapax ubi dividit unda*,

Cic. de Nat. Deor. lib. III.

ut Orator princeps dixerat; sed in *Italia* antiqua fuere, primi contermini secundis, & hi *Marrucinis*, quorum urbs primaria *Teate*. Quod cùm ità sit, id est, populos hosce fuisse vicinos, id tamen docere te *Cæsar* poterat, & cum *Cæsare Polybius*: hic de *Hannibalis*, ille de suo itinere scribens. *Cæsar* enim de se scripsit, quod pulso *Domitio* à *Corfinio Pelignorum* Metropoli, *milites* Domitianos *sacramentum apud se dicere jubet, atque eo die castra movet, justumque iter conficit, VII. omnino dies ad* Corfinium *commoratus, & per fines* *MARRUCINORUM*, Frentanorum, *&* Larinatium *in* Apuliam *pervenit. Polybius* verò ità: *Hannibal*, post commissam ad *Thrasymenum* pugnam, *modicis itineribus per littus* Hadriatici *maris motis castris, opulenta, ac fertili provincia exercitum alebat, veteribus vinis, quorum permagna est copia, pedes equorum abluens, quo facilius scabie liberarentur: ex militibus quoque si qui vulnerati erant, curari diligenter jubebat, ceteros instaurari viribus, pararique ad res futuras. Hinc per* Prætutianum, *atque* Hadrianum *agrum profectus*, Marsos, *MARRUCINOS*, *ac* Pelignos *devastat.* Sive, ut *Græco-Latina Isaaci Casauboni* postremis in verbis editio habet: *Inde transiens, vastansque* Prætutianum, *&* Hadrianum: *Item MARRUCINUM, &* Frentanum *agrum, in* Apuliam *convertit iter.* Hæc *Græcus* fidei non *Græcæ*.

Cæs. de Bell. Civ. lib. I. ad an. v. c. DCCIV. *Polyb.* lib. III. ad an. v. c. DXXXVI.

Ceterùm de nostratium *Marrucinorum* genere, aut unde, vel cum quibus advenerint, haud satis admodum ad liquidum explorata res est. Non enim magis certum habetur, quàm quod finitimis *Pelignis*, *Frentanis*, *Marsisque*, ac *Picenis* tributum à scriptoribus fuit, hoc est, *Sabinicum*, vel *Illyricum*. Quippe de *Pelignis Picentibus*que, sive *Piciantibus*, qui iidem sunt ac *Piceni Stephano*, *Pompejus Festus* hæc fermè prodidit: *Peilgni ex* Illyrico *orti. Inde enim profecti ductu* Volsini *regis: cujus nepotes* Pacinus, *à quo* Pacinates, *&* Pelicius, *à quo* Peligni. Cùm igitur constet *Pelignos*, *Picenos*que ex ea regione quondam ortos, cum iis quoque ex ea connati, sive advenisse *Marrucini* videri possunt. In quam sententiam ea maximè ratione concesserim, quod *Liburnorum* quædam pars ex eodem *Illyrico* profecta, tenuit olim littoralem *Piceni* oram: & *Frentanorum* quoque, nisi me scriptores admodum fallant. *Plinius* enim cùm in *Piceno* memoraverit *Truentum*, quod *Liburnorum* solùm manebat ævo suo, positum, ut vestigia adhuc monent, in *Cistruentino* tractu, id est, in *Aprutio* nostro, ego *Hadriam*, atque *Ortonem* non ineptè admiserim. Istum quidem ex

Steph. de Urb. *P. Fest.* in fragm. *Plin.* lib. III. c. XIV.

A auctoritate *Strabonis* (si idem cum *Ortio* sit) qui saxa ejus ait *à prædonibus infessa*, qui iidem fortasse cum *Liburnis*. Illam verò ex *Isacii Tzetzæ*, qui ab *Hadrio* constitutam dixit, patre *Ionii*, natione *Illyrici*, regis harum provinciarum. Diximus autem aliis aliud, qui nostratium contermini, tributum fuisse genus, nam *Frentanis*, & *Marsis* ex linguæ similitudine *Sabinicum* asseruere *Festus*, & *Servius*: idemque *Pelignis* tribuit *Ovidius*, aviti generis solers indagator, cùm alicubi ait:

Strab. lib. V. *Isac. Tzet.* in *Lycophr. Alex.* *Fest.* in frag. *Serv.* ad *Æn.* lib. VII. *Ovid.* Fast. lib. III.

Et tibi cum proavis miles Peligne Sabinis
B *Convenit, huic genti quartus utrique Deus.*

Undè cùm *Pelignis*, *Frentanis*que, ac *Marsis*, & fortassis etiam *Vestinis* commune fuerit genus, *Marrucinos* etiam ejusdem fuisse stirpis conjectare omnino libet: atque idipsum fortasse voluisse videtur *Strabo*, si rectè pensitetur, cùm *Samniticam* gentem hos populos dixit, ut suo loco declarabitur. Quæ omnia etsi vero ità similia sunt, ut dubitandi minimè mihi restet locus, firmat tamen admodum sententiam jam dictam Auctoris, sive Ducis *Marsicæ* gentis nomen, quod unus *Silius* profert, aiens:

Strab. lib. V. Lib. II. cap. VI. *Sil.* lib. IIX.

C *MARRUVIUM veteris celebratum nomine*
MARRI
Urbibus est illis caput. ——

Si enim idem, qui *Marruvio*, *Marsorum* Metropoli, nomen fecit, fecisse etiam *Marrucinis* credendus sit, ut nomen ipsum suadet; eodem certè genere natos, sive, ut ità dicam, connatos, & *Marsos*, & *Marrucinos* haud ineptè existimamus.

At si inter conjecturas, quas prætulimus, fas sit etiam ostentare aliam, equidem *Marrucinorum* originem cum *Aboriginibus* fuisse, sive ex D *Aboriginibus* haud incongruum dixerim, præsertim in re vetusta, penitùsque obscura. Ità planè conjicimus, imò hujusmodi sententiæ nos penè subscribimus. Arrisit id quidem, quemadmodum videtur mihi, *Petro Leoni Casellæ* in Libello, quem, licet nonnullis *Annianis* incrustatum fabulis, sub Avorum ævum conscripsit. Is etenim ad antiquam eruditionem factus vir, ad *Aprutii* gloriam, in ipsius limine libelli, *Vestam* ait ad *Aterni* ostia advenisse, eodem tempore, quo *Janum* ad *Tiberis*: totamque ferè regionem, quæ nunc *Aprutium*, utriusque favore oppletam, coloniis emis- E sis. Missam autem, si quæ fuerunt, in hunc terræ tractum ego non addubitem, qui primus *Vestam* excepit humaniter. At audiamus ipsum in hunc modum; more verè antiquo dicentem: *Advenit*, inquit, *&* Janus *placida exceptus* Tiberis *vehitura, quîcum novi* Aborigines. *Advenit &* Vesta *mari supero ad* Aterni *ostia, cui montana magis, & ilius fluminis placuere fontes.* Et post pauca subdit: *Itaque, cùm necessariò Coloniæ deducendæ essent ex utrisque* Aboriginibus, *&* Vestinis, *eadem ratione, qua & depositi essent, deducebantur, sive per* Apennini, *ut diximus, propinquiores finus,* F *sive per exteros montes, & littoralia, quorum portus claustrave* Janigenarum *custodibus communita essent, novas scilicet per colonias.* Hinc *Corfinium* in *Pelignis*; hinc *Avia*, & *Pinna* in *Vestinis*; *Hadria* quoque in *Picenis*; *Anxanum* in *Frentanis*; *Aternum* etiam, & *Marrucini* omnes. *Marrucini* ergo *Aborigines*. Imò *Aborigines Marrucini*. Cum enim *Marruvium* inter *Aboriginum* oppida fuerit quondam florentissimum, ex eo certe Coloni emissi, huc transmissi, nomen sibi servarunt illustre. De hoc autem *Marruvio* unus *Dionysius*, cujus in expo-

P. Leo Casel. de *Aborigin.* pag. II. Idem pagin. XIX. *Dionys. Halic.* lib. I.

exponendis rebus *Romanis* accurationem laudat *Eusebius*, hunc in modum effatur: *Oppida, in quibus* Aborigines *habitarunt, pauca supererant ætate mea, maximè eorum pars bello, aliisque pestiferis calamitatibus oppressa, desolata est. Erant autem in* Reatino *agro, non longè ab* Apenninis *montibus (ut* Terentius Varro *in suis Antiquitatibus scribit) aberantque à* Roma, *quæ minimum iter unius diei. Quorum præcipuè, ut ille prodidit, narrabo.* Enarratis verò recensitisque pluribus, ut promiserat, ità fermè subdit: *Octogesimo autem a* Reate *stadio, euntibus* Juria *via, juxta* Coretum *montem,* Cursula *nuper diruta. Ostenditur & quædam insula, cui nomen* Issa, *palude cincta, quam absque munitione manufacta incolæ, cœnosis, ac palustribus aquis freti, tamquam mœnibus, habitasse feruntur.* Issæ *proximum est MARRUVIUM, in intimo ejusdem paludis recessu situm, distans quadragesimo stadio a* Septemaquis, *quæ ità vocantur.* Id autem si ità sit, id est, *Aborigines* nostræ gentis auctores fuisse, haud satis *Silio* credendum, qui a *Marro Marruvium Marsorum* caput dictum voluisse visus est. A nostro namque *Aboriginum* potiùs, quàm a *Marro* nomen illi factum historica fide crediderim: atque ab eodem *Marruvinos*, qui *Marrubii* in suo carmine à *Marone* dicti: corruptoque deinde paullatim nomine, nostrates etiam *Marrucinos*. Quod etsi ità mihi persuasum habeo, ut ipsissimum etymon hoc esse censuerim; si quis tamen eo non cententus aliud voluerit, a trium altero crediderit omnino esse: hoc est, vel ab *Hebræorum* duplici verbo, *Mara*, amara, & *Cin*, habitatio, quia fortè prope mare nostrates consedere, quod idem ferè de *Marrubiis*, *Fucinum* lacum adcolentibus, suspicatus est *Servius*; vel à *Latinis* vocibus in unum coalitis: *Mare*, & *cœnum*: *Marrucinis* propter mare cœnosa, argillosa, cretosaque habitantibus loca; vel demum à *Marro*, *Marsorum Marruvii* conditore, qui *Herculis* fortè comes aliquis, quemadmodum *Paulus Marsus*, *Petri* frater, alicubi hariolatur. Ait enim historicè *Servius*, de *Marrubiis* loquens, præter ea, quæ ex Poëta Consule observavimus, in hæc verba: *Marrubii appellabantur quasi circa mare habitantes, propter paludis magnitudinem. Quamquam alii* Marrubius *a rege dictos velint.* Ast, ut hæc omnia parvi facienda non sunt, sic alteram ex duabus originationem admittendam ego existimaverim. Aut enim à *Marsis Marrucini* dicti, quod magis probatum est doctis, ut ex *Catone Priscianus* monuit, eorum detorso nomine in id, quod ipsorum virtuti magis convenit. Ait namque in hæc verba: Cato *in II.* Originum: *Marsus hostem occidit priùs quàm* Pelignus, *propterea MARRUCINI vocantur:* Aut potiùs à *Marruvio Aboriginum* oppido, quemadmodum prædixeram: ità ut ab gente *Aboriginum Marrucini* ducant originem, à *Marruvio* nomen. Unde si parentum virtus ad generis nobilitatem confert; si avitas in posteros transfundunt glorias stemmata vetusta, gloriosam sanè, ac nobilissimam dicere debemus *Marrucinam* gentem: Indigenam, *Janigenam*, sive, ut Christianè loquamur, *Noëmi* in *Italia* primum, & illustre genus.

Euseb. Evang. præpar. lib. IV.
Serv. ad *Æn* lib. VII.
P. Marsus in *Ovid.* Fast IV. *Serv.* loc. laud.
Cat. II. Orig. *Priscian.* cap. IX.

CAPUT II.

Urbis nostræ ad communem sententiam conditores Græci: *cujus autem classis, haud satis admodum compertum. Conjici tamen potest, vel* Arcadas *fuisse, si quid nomini, quod in* Strabonis *libris legitur, concedendum, si vulgata lectio vitiosa non sit; vel* Pelasgos, *aut qui cum* Hercule *in* Italiam *advenere. Sunt item qui originem ejus ad* Titeam *referunt: & ad* Thetidem, *sive* Achillem, *ex lapide, qui spurius. Sed cum Poëticæ potiùs, quàm Historicæ hujusmodi sententiæ sint, in eam itur, ut vel* Hercules, *aut* Herculis *comites; vel potiùs* Aborigines, *sive* Sabini, *eam constituerint condiderintque. Atque hinc ætas declaratur.*

NATALEM urbis nostræ jactant indigenæ vetustissimum: blaterat etiam scriptorum recentiorum vulgus. Sed quem afferant Auctorem illi, non id satis exprimunt, nec ullius verè testimonio fulcire possunt, si suppositorum auctoritatem non obtrudant, qualem ex *Gabinio Læto*, *Septimio Florido*, *Alexio Gelandio*, *Conrado Essio*, *Joanne Caramanio*, aliisque sibi appictis auctoribus, meis civibus sub Avorum ævum divendere ausus fuit *Alphonsus Ciccarellus*. In cujus ineptiis demonstrandis, quia satis probis fecisse videtur eruditissimus *Leo Allatius*, hic nobis dixisse satis sit, quòd magnus ille ardelio imposturarum suarum meritas luit pœnas; nam detruncata ei priùs manu, laqueo præfocatus interiit: dignus ut in aëre periret, qui aërem venditabat. Hæc ergo cùm ità sint, in eo tamen convenire video ferè omnes, ut eam *Græci* condiderint, qui, ut à Geographorum summo adnotatum est, *videntur ædificandis urbibus maximè scopum consecuti, quia pulcritudinis, munitionum, portuum, & soli felicitatis rationes accuratè duxerunt.*

Leo Allat. de libb. Apocr. in *Ciccarello.*
Strab. lib. V.

Igitur, ne de *Græcis* Græcè disseramus, hoc est, fabulosè, leviterque, placet, ut distinctim, & extra fabulam adnotemus, quæ inter obscuriores antiquitatis caligines dispicere fas fuit. Ipsam ergo fundasse *Arcadas*, nos cùmprimis monet movetque nomen ab uno *Strabone* prolatum. Is namque de gentibus scribens, quarum memini paullò ante, hoc est, de *Vestinis*, *Marsis*, *Pelignis*, *Marrucinis*, *Frentanisque*, atque urbibus illorum, sic fermè ait: *Vivunt hæ gentes ferè in vicis: habent tamen etiam urbes supra mare, ut sunt* Corfinium, Sulmo, Marruvium, *& TEGEATE MARRUCINORUM caput.* At quidem non sum ego nescius, nonnullos censuisse, nomen id in *Strabonis* libris omninò depravatum, ità ut non *Tegeate*, sed *Teate* legendum esse putent. Inter quos, ut aliquem alium mittam, duo sunt, qui quidem eruditi: *Raphael Volaterranus*, & *Guilielmus Xylander*. Sed quo id argumento firment, hoc me latuit semper. Nam primus *Raphael* errorem errori nectens, malè de *Marrucinorum* situ præloquutus, de Metropolis nomine minùs rectè sensit. Scripsit enim hunc in modum: *Igitur post* Vomanum *MARRUCINI, quorum TEATE* Plinio*: cujus Præsul in Sacro Codice descriptus durat:* Straboni *malè scribitur TEGEATE.* Alter verò hæc in nomen advertit: an & ipse censendus, licet alioqui eruditus, censeant alii. Inquit enim *Strabonem* illustrans: TEATEAM *ex* Ptolomæo *reposui pro TEGEATIM.* Sed horum utri credendum, cum alterum ex alterius auctoritate ipse corrigat, censorem ipsum advocamus judicem. Hæc tamen dum mecum reputo, & alicujus viri docti judicium subire cogito, ecce mihi *Lucas Holstenius*, vir ad omnigenam eruditionem factus, & ad *Græcos* Geographos illustrandos verè natus, qui visa hac scriptiuncula, præter alia, hu-

Strab. lib. V.
Raph. Volaterr. Geogr. lib. VI.
G. Xyl. in adnot. ad *Strab.* lib. cit.

humaniſſimè ad me in hæc verba reſcripſit: *Editio* Græca Aldina *ex MS. parum probè excuſa*, TETEATHN *habet*, *quod interpres* Tifernas, *non TEGEATE*, *ſed TEGEATAM vertere debebat. Eſt autem apud me* Aldinum *exemplar* Græcum *ad ſex MSS.* Venetos, *&* Romanos *collatum*, *emendatumque diligenter. MSS. meliorum lectiones proponam religioſè*, *ut vulgatæ error appareat*, *& quam illi nihil fidendum conſtet. Tria ergo exemplaria habent* TEATHN, *unum vetuſtiſſimum* TEAΓEATHN. *Ex hiſce variationibus duas ego elicio vias veræ lectionis reſtituendæ*, *nam ſi primam defendere velimus*, *dicendum* Strabonem *in genere nominis efferendo erraſſe*; *quod cum neutrum ſit*, *TEATE*, *ut* Tergeſte, Reate, Soracte, Nepete, *ipſe fœmininè extulit*, TEATH, *& in accuſativo*, TEATHN, *quod erratum leviculum homini* Græco *facilè ignoſci poteſt*, *præſertim cum vulgata hæc*, *& monſtroſa idem genus præferat. Poſſet etiam exemplis confirmari*, *quibus conſultò abſtineo*, *eò quod* Strabonem *religioſum ſcriptorem*, *TEATE*, *ſuo genere*, *hoc eſt*, *neutro*, Italorum *more ſcripſiſſe certò credam*, *ut ex antiquiſſimi codicis ſcriptura facilè elicitur*, *ubi* TEAΓEATHN *legitur. Sunt autem tria vitia in hac voce ab imperito ſcriptore commiſſa. Primum*, *quod articulum* THN, *qui ſeorſim ponendus*, *& ad ſequentem vocem* Μετρόπωλιν *referendus erat*, *cum civitatis nomine proprio confuderit: unamque vocem ex duabus conflarit: & hunc errorem facilè agnoſcit*, *qui* Græcas *literas vel ſummis labris delibarit. Reſtat ergo* TEAΓEA, *in qua voce primò* Γ *pro* T *poſitum*, *ob characteris vicinitatem*, *tranſverſæ lineæ altero crure omiſſo*, *quod ego ſexcenties in* Stephano *aliiſque Geographis* Græcis, *quos ex MSS. ſedulò emendavi*, *commiſſum deprehendi. Itaque TEATEA ſcribi debuiſſet*, *vel potiùs*, *rejecta vocali ultima*, *TEATE*, *nam ità* Strabonem *principio ſcripſiſſe nullus dubitarit*, *qui genium Auctoris illius vel leviter perſpectum habeat. Et fortè* Antiquarius *cum* Strabonem *exſcriberet*, Ptolomæum *in conſilium adhibuit*, *ubi TEATEA ſcriptum reperit*, *ut nunc quoque codices omnes editi*, *& MSS. legunt*, *ubi etiam* Nepeta *pro* Nepete, Tergeſtum *pro* Tergeſte, *aliaque ſimilia in aliud genus transformata leguntur. Nec putes tricas eſſe grammaticas*, *quæ de ſeparandis vocibus notavi*, *TEATEA*, *vel TEATE ſcilicet*, *& articulo* THN, *nam ex ipſo* Strabone *ità legendum apparet*, *decimo ſcilicet ante hunc locum verſu*, *ubi planè eodem modo* Κορφίνιον τὴν τῶν Πελιγνῶν μητρόπολιν *vocat*, *ut hoc loco* Τεάτε τὴν τῶν Μαρρουκίνων μητρόπολιν. Hæc vir eruditiſſimus. Qui vitioſam omnino credens vulgatam lectionem, nihil à *Volaterrano*, aut *Xylandro* commiſſum putat, quin potiùs eorum ſolertiam valdè eſſe laudandam, quòd erroris ſuſpectam, ac planè vitioſam vocem cavendam mutandamque indicarint.

L. Holſten. in epiſt. MS.

Quicquid autem ſit, ut ad originem, quam præmiſimus ex nomine, redeamus, ſi vulgata lectio vitioſa omnino non ſit, ut vir ille eruditiſſimus cenſuit; *Tegeate* nos dictum ex *Strabone* putamus, ſic certè ab antiquioribus edocto (tametſi mutationi deinde obnoxium potuit eſſe nomen) quòd in colle, ubi ſita urbs eſt, primi fortè conſedere *Tegeatæ*: è *Tegea* ipſi oriundi, *Arcadiæ* oppido celeberrimo. Quod ſi verum ſit, originatione vocis haud me fallente, quindecim ante *Trojanam* expeditionem ætatibus, hæc accidiſſe perhibendum erit, id eſt, quingentis ſexaginta annis, & menſibus octo, ſi de ætatis annis *Herodoto* faveamus; vel quadringentis quinquaginta novem, ſi *Halicarnaſſenſi*. Eo namque tempore à *Græcis* in *Italiam* colonia miſſa fuit: eaque *Arcadici* generis, & *Aboriginum* credita protoparens:

Herodot. in Euter. *Dionyſ.* lib. I.

A ducibus præeuntibus *Oenotro Lycaonis* filio, & *Peucetio* fratre, à quo poſteà *Peucetia*, indeque *Daunia* (quæ cum illa, & *Meſſapia*, ex *Liberalis* teſtimonio, ſub uno *Japygiæ* nomine continebatur) *Frentanorum* olim, nunc *Aprutii* contermina. Ait enim *Halicarnaſſenſis* in hæc verba, ne cum *Pauſaniæ* quoque te fatigem: *Quod ſi iſtorum* (loquitur de *Porcio Catone*, & *C. Sempronio*, aſſerentibus *Aborigines* ex iis fuiſſe *Græcis*, qui quondam in *Achaia* habitarunt, & multis ante *Trojanum* bellum ætatibus inde migrarant) *ſermo eſt ſanus*, *ac verus*, *non poſſunt Coloni eſſe ullius alterius generis*, *quam* Arcadici. *Nam hi primi* Græcorum,
B *duce* Oenotro Lycaonis *filio*, Ionico *ſinu trajecto*, Italiam *habitarunt*. Et paullò poſt: *Oenotrus autem è* Græcia *migravit*, *ſui patrimonii portione non contentus. Cùm enim XXII. filii* Lycaoni *eſſent*, *in totidem partes agrum* Arcadicum *dividi oportebat. Hanc igitur ob cauſſam* Oenotrus, *relicto* Peloponneſo, *claſſeque parata*, Ionicum *mare trajecit*, *unaque* Peucetius *unus è fratrum numero.* Hæc non minùs verus, quàm accuratus *Romanarum* antiquitatum ſcriptor. Quîcum ad ipſum idem reſpexiſſe Vates princeps fortaſſe voluit, cùm *Italiæ* latiſſimas regiones à *Græcis* occupatas ceci-
C nit. Sacerdotem enim, ad *Trojugenarum* ducem divino ex ore canentem, ſic fermè inducit:

Ant. Liberal. Met. XXXIII.
Dionyſ. lib. I.
Pauſan. in Arcad.

> *Has autem terras*, Itali*que hanc littoris oram*,
> *Proxima quæ noſtri perfunditur æquoris æſtu*,
> *Effuge: cuncta malis habitantur mœnia* Grajis.

Virg. Æneid. lib. III.

Nec quæ de *Ionio Dionyſius* innuerat, de aliis, non de noſtris etiam regiunculis *Maronem* intellexiſſe me ſuadent. Nam, etſi veteres Geographi *Hadrianum* mare ab *Ionio* diſtinguunt; à Geographis tamen Hiſtoricos hac in parte diſcedere video: paſſimque in Hiſtoriis obſervo *Ionium* mare *Venetias* uſque protendi, quod & ante me
D vir eruditiſſimus *Caſaubonus* obſervavit. Imò non Hiſtorici modò, ſed & Geographi etiam, Oratoreſque: atque ii de noſtris regionibus ſcribentes. Inter illos enim *Ptolomæus*, de *Diomedeis* inſulis verba faciens, quæ in *Hadriatico* mari contra *Frentanum* littus jacent, ità ſcribit: *In* Ionio *mari* Diomedeæ *inſulæ V.* Inter Oratores autem *Ariſtides*, de urbis *Romæ* magnitudine, ejuſque Suburbiis agens, ait: *Deſcendit hæc uſque ad mare*, *ubi commune emporium*, *communiſque omnium*, *quæ terra proveniunt*, *diſpenſatio. Quicquid* Italiæ *reſtat*, *complexurum univerſa mihi videtur*, *unaque futura urbs perpetua in* Ionium *mare protenſa.* Qui-
E bus verbis an ad *Picenum*, *Suburbicarium* vocitatum, reſpexiſſe voluerit *Ariſtides*, aliaſque noſtras conterminas regiones, quæ *Romæ* propiores, ac fere urbis Suburbiis conjunctæ, alibi fortaſſe dicemus, & non vano calamo explicabimus.

Iſaac. Caſaub. in Animadverſ. in *Dionyſ.* lib. I.
Ptolom. lib.
Ariſtid. in Urb. Paneg.
Lib. II. cap. VI.

Ceterùm, quæ diximus, non ità vera credimus, ut in re antiqua ad alios etiam *Græcos* origo referri nequeat, nam & *Pelaſgos* urbs auctores habere potuit, qui è *Peloponneſo* (*Pelaſgia* quoque *Nicolai* teſtimonio appellata) vel ipſi oriundi, *Aboriginibus Cotylen* incolentibus ſeſe conjunxere; vel etiam laudare poteſt eos, qui *Herculis* ductu in *Italiam* venerunt. Ad iſtam quippe ſententiam
F juvant valdè, quæ de *Hercule*, præcipuo *Teatinorum* Deo, alibi diximus. Ad alteram verò, quod idem *Halicarnaſſenſis* enarrat, ſcribens: quòd, cum *Pelaſgi* ad *Cotylen* divertiſſent, *Aboriginum* urbem nobiliſſimam, juxta ſacrum lacum, juſſu oraculi iis *Dodonæ* redditi, oraculo parendum *Aborigines* exiſtimarunt: fœduſque cum illis ineuntes, ſuorum partem agrorum ipſis aſſignarunt. Atqui, ſi hæc vera ſint, ibique *Cotylen*, ſive

Nic. Damaſc. Hiſt. univ. lib. V. in fragm. à *Valeſ.* vulg.
Lib. I. cap. V. *Dionyſ.* lib. I.

Sebast. Marches. in Hist. MS.

sive *Cutiliam*, vel *Cutinam* fuisse cum *Sebastiano Marchesio* credas, ubi nunc in hodierno *Aprutio* civitas, quam *Ducalem* appellavit Auctor suus, Dux *Calabriæ Robertus*, qui postea Rex; potuit esse, ut ex locis illis in propinquam *Marrucinorum* regionem *Pelasgi* advenissent, urbemque condidissent nostram: idque eò vero similiùs contigisse, si regionem ipsam, ut à me superiùs dictum est, tùm *Aborigines* inhabitassent. Subdit namque *Dionysius*, quod *multas urbes partim, & ante à* Siculis *habitatas, partim etiam à se ædificatas incolebant* Pelasgi *unà cum* Aboriginibus. *Aborigines* autem si illi iidem fuere, ut à nonnullis creditum est, qui *Umbri*; quod *Dionysius* censuit, accensuisse quoque *Plinius* fortasse voluit, cùm scripsit, nostras has regiunculas, ad oram positas Superi maris, a *Siculis* primùm, quæ gens indigena, nomen etiam alicubi in *Aprutio* servat, ut *Pontanus* observavit, & fortasse genus; mox à *Liburnis*; ac demum habitatas ab *Umbris*. Iis verò, quæ de *Cotylensibus Pelasgis* diximus, adminiculatur & *Strabo*. Auctor est enim, latissimè fusos, auctosque: & tamen cum subita veluti ruina decrevisse: & apud illum *Menecrates Elaita*, libro de Origine urbium, perhibet, oram maritimam universam, quæ nunc *Ionica* dicitur, sedem fuisse *Pelasgorum*. Nec ab iis dissensisse mihi videtur *Silius*, cùm de nostratibus *Picenis* hunc in modum fermè panxit:

Dionys. lib. I.

Plin. lib. III. c. XIV.

J. Jovian. Pontan. Hist. lib. VI.

Strab. lib. X.

Sil. lib. IIX.

> *Stat fucare colus, nec* Sidone *vilior* Ancon,
> *Murice nec* Libyco, *statque humectata* Vomano
> Hadria, *& inclemens hirsuti signifer* Asculi.
> Vepicus *quondam nomen memorabile ab alto*
> Saturno *statuit genitor, quem carmine* Circe
> *Exutum formæ volitare per æthera jussit,*
> *Et sparsit plumis croceum fugientis honorem,*
> *Ante, ut fama docet, tellus possessa* Pelasgis.

Verùm enim verò, si alicui fortasse vocabulum arrideat, quod *Ptolomæus* suggessit, suggerere hic quoque placet (ut nectamus caudæ caudam *Samsonico* more) quod sub Patrum ævum conjecit *Mucius Pansa*, vir, ut ostendunt opera, quæ jam edita, in literatis literis non vulgaris notæ. Ajebat enim, non *Thetidem*, ut vulgò fertur, sed *Titeam*, quæ eadem cum *Vesta*, & *Turrita* fuit, (si tamen illi nomen id verè fuerit, quod *Gyraldo*, *Lipsio*, & *Vossio*, gentilium Θεογονίαν oculatissimè aliquo modo tractantibus, invisum planè, atque ignotum) nostram urbem condidisse; itemque patriam suam *Pinnam*, quæ in *Vestinis* est, nec procul ab nostra: atque, quemadmodum de suo nomine *Vestinis* nomen indiderat, utramque etiam urbem nominasse: suam quidem *Pinnam*, quasi *Turritam*, quia muri, ut ait *Varro*: *Summa* Pinnæ *ab his, quas insigniti milites habere in galeis solent*: nostram verò *Titeam*, quam posteà adaucta, mutataque literula, *Teateam* posteri vocavere.

M. Pansa in Hist. MS. de Reb. *Pinnens.*

L. Greg. Gyral. de Diis Gent.

J. Lips. de *Vesta.*

G. Voss. de Gentil. Theolog.

Varr. de L. L. lib. IV.

Itaque hæc divinaram, ut nostræ urbis originem eruerem in lucem. Sed quasi noctambulo ibam, nullo mihi præeunte igne, id est, Auctore prisco, qui tantis in tenebris mihi dux. Cùm ecce *Nicolaus Toppius* amicus meus, vir multæ lectionis, & eruditionis, *Græcum* lapidem suggessit, ab eo, ut referebat, exscriptum, quem inter selectas Inscriptiones evulgavit quispiam: positum olim in nostra urbe, nunc verò, ut ajebat, peremptum, atque ab hominum etiam memoria deletum. Testabatur namque *Græcam* Inscriptionem legisse, in qua habebatur nostram urbem à *Thetide* fundatam: atque ejus, & *Achillis* filii argentea, æneaque simulachra fuisse in ea

A

posita, opera *Vettii Theotimi*, anno post urbem conditam, id est, *Teatinam*, ut idem amicus interpretabatur, quingentesimo trigesimo quinto. At, ut candidè dicam, cùm hujusmodi Inscriptio non *Græca*, neque antiqua, sed barbara, spuria, ac suppostitia sit, ita ut ne *Annius* quidem redivivus eam consarcinasset, amandanda certè eò est, unde extulit malum pedem. Apage nugas hasce, mi *Nicolae*, ne Patriam simul, ac nos ipsos tàm barbaro commento dedecoremus. Quisquis enim illius auctor fuerit, plumbeo cerebro, ac ferrea fronte eam confingere ausus fuit. Sed benè est, quod pluries à me monitus, per nuperrimas literas mihi *Romam* missas, hujus mecum imposturæ ineptias subolfecisti. In ejuscemodi autem sententiam, quam ex titulo confinxit nugator, ut inter recentiores concessere multi, sic inter multos haud reticuerim, quæ de ea poeticè, sed cultissimè, cecinit *Lucius* patruus in carmine, quod in *Horatium Maphæium* scripsit, Cardinalem, & Archiepiscopum nostræ urbis, tertium in gente sua. Ait enim sic fermè:

B

L. Camarra in Dithyr. Card. *Maph.*

> *Felix THETIDOS maxima proles*
> *Lucido circum redimita gyro,*
> *Rubra* Maphæi *triplici corona*
> *Nobilius caput inter urbes*
> *Latè exertans clarior arce*
> *Scintillat ab alta.*

C

Et iterùm, sed graviori dictione, sub alterius initium:

> *Dulces relliquiæ, THETIDOS longæva propago,*
> *Et nati monumenta, & matris nobile nomen.*

Idem in MSS.

Quos versiculos cùm ipse mecum sæpiùs pensiculatim legissem, plausibili satis conjectura credidi, ad hanc fortè, quam poeticam dicimus, sententiam, accinisse etiam Poetam principem, in Ecloga, quam in honorem panxerat nostri civis. Inter alios enim hos versus effudit:

D

Virg. Ecl. IV. cap. V. lib. III.

> *Alter erit tum* Tiphys, *& altera, quæ vehat* Argo
> *Delectos heroas: erunt etiam altera bella,*
> *Atque iterum ad* Trojam *magnus mittetur* Achilles.

At, ut verum fatear, si quæ diximus, vera essent, haud ità accepissem, ut dici nequisset urbem fuisse ante conditam, licet fortassis exiguam. Namque ædificasse etiam rectè dicimus, qui aut amplificavit, aut instauravit, aut magnificè adauxit. Scribit enim alicubi poetarum Plato:

E

> *Tunc rex Euander* Romanæ *conditor arcis.*

Virg. Æneid. lib. IIX.

Et tamen, quia *Romam* tunc exiguam amplificavit *Romulus*, dicitur *Romulus Romanæ* conditor arcis, non ille *Euander Arcadum* rex. Cui sententiæ, ut poetis poetas succenturiemus, favisse quoque videtur, quem laudavi, patruus in *Genethliaco* mihi dicto. In eo siquidem, inter liturarios suos modò reperto, ità cives meos alloquitur:

F

> *O quibus est habitare datum prope nubila collem,*
> *Sede* Lycaonidum *quondam THETIDISque superbum,*
> *Ite: manu, chorda, cantu, pede plaudite nato.*

L. patruus in Genethl. Auctor.

Debeò tibi multùm mi patrue, & utinam, ut nominis, sic virtutum tuarum hæres. Utut autem de sententia tali sit, quam poeticam, hoc est, fabulosam, dubiam, & incertam potiùs, quàm historicam, & veram laudamus, equidem crediderim nostram urbem condidisse, vel *Herculem*, aut

Herculis comites, ut alibi ſcripſimus; vel potiùs *Aborigines*, ſive *Sabinos*, eorumque ex ſtirpe propagatos *Italos Marrucinos*, ſive *Autochthonas*, ceu ſe *Athenienſes* eſſe gloriabantur: ipſamque eadem forma *Teate* appellaſſe, qua *Reate*; ſeu, ipſorum linguæ pronunciatione, *Tiate*, ut alicubi a nobis dictum eſt, quicquid tandem vox ipſa ſignificarit. Quod & de *Romæ* nomine *Plutarchus* aſſeruit, cùm ait: *Magnum* Romæ *nomen, quod eſt apud omnes gentes glorioſum, a quo, & qua de cauſſa urbs acceperit, non convenit inter ſcriptores.*

C. V. lib. I.

Plutarch in *Romulo.*

Verùm ſi lapidi inhærere fas eſſet, hoc eſt, ſi ſub illum ſcorpius non lateret, quæque in eo ſcripta non interpretaremur, equidem ut de anno nihil adfirmaverim, ſic nequaquam abnuerim, paucis ante res Troicas annis id contigiſſe: ac ſub idem fortaſſis tempus, quo, ut a me dictum eſt, modo in *Italiam Hercule* duce *Græcorum* claſſis advenit. Neque non ſeriò hæc ſuaſerim mihi, nam, ſi *Thetidis* maritus *Peleus* contra *Laomedontem* cum *Hercule*, ſtetit, ut prodidit memoriæ *Dares*; cum *Hercule* quoque in *Italiam* adveniſſe potuit: urbemque tum *Thetis* fundaſſe, colonia fortaſſe miſſa; aut *Peleus Peleive* comites, vel in uxoris gratiam, vel ſub auſpicium uxoris. Ita quidem conjectabam, ac penè ſentiebam: ſed haud ita laudabam, ut approbantem non cuperem, vel improbantem. Cum idem ille, qui lapidem ſuggeſſerat, amicus *Toppius*, vir in Chronicis, quæ jam apparat ad *Aprutii* gloriam, operoſiſſimus (o utinam *Toppi* topper!) monuit me natalem urbis ex natali lapidis ſatis indicari. Ajebat enim, quod cum anno poſt *Teatinam* urbem conditam IↃXXXV. poſitus fuiſſet lapis, oportebat, ut anno ante exciſum *Ilium* quarto ſupra centeſimum, fundatam ipſam fateremur. At, ut integrè judicem, mi *Nicolae*, ſi huic me ſententiæ ſubſcriberem, a vera equidem ſupputatione multum diſcedere viderer. Quid enim vero diſſimilius eſſe poteſt, quàm aſſerere centum, & quatuor annis ante captam *Trojam*, a *Thetide* urbem fuiſſe conditam, quæ poſt captum *Ilium* etiam ſuperſtes? Cautius ergo ea in re agendum exiſtimarim, &, quamvis nihil mihi, quam moneri, & corripi, jucundius; ita tamen natalem lapidis, ſi ſpurius non eſſet, accepiſſem, ut non ad noſtræ urbis natalem referendus ipſe eſſet, ſed urbis *Romæ*, quæ illo penè anno, id eſt, quadringenteſimo trigeſimo primo jam exacto, ipſa condita.

Dar. Phryg. de Excid. Tro.

Igitur fruſtra judicio meo verus annus exigitur. Attamen, ſi plus minuſve divinare liceat, crediderim fortaſſe currenti anno, a nato Meſſia ſexcenteſimo quadrageſimo octavo ſupra milleſimum, decurrere ab noſtræ urbis natali biſmilleſimum octingenteſimum octogeſimum primum. Quippe capti *Ilii* anno deprehenſo bismilleſimo octingenteſimo viceſimo ſeptimo, ut ex *Ephori* vetuſtiſſimi Scriptoris ſententia *Joſephus Scaliger* adnotavit, ſi iis quinquaginta tres addantur, ante exciſam *Trojam* fortaſſis excurſi, quo ferè tempore ab *Italia Herculem* diſceſſiſſe *Dionyſius* advertit; conſequitur planè noſtram urbem annum agere ſupra biſmilleſimum, octingenteſimum octogeſimum primum. Qui ſi rurſùs ab annis Mundi decurrentibus CIↃ. DXCVII. detrahantur (etſi aliter *Salianus* ſupputavit) erit proculdubio natalis noſtræ urbis a rerum conditu Annus CIↃ CIↃ DCCXVI. Ante *Trojam* captam LIII. Ante conditam urbem *Romam* CCCCXCIV. Ac demum ante natum Chriſtum CIↃCCXXXII. Ita profectò ſe res habere poteſt. Sed quiſquis dies natalis fuerit, id certè verum eſt, mortalium opere fuiſſe ſemel natam: nullamque rem, dum iſtos agnoſcat auctores, ſive antiqua ea fuerit, ſive recens, non aliquid habere ruinæ ſuæ ſpatium.

J. Scalig. de Emen. temp. lib. V.

Dionyſ. lib. I.

CAPUT III.

Urbs noſtra in ſcriptoribus multinominis. Attamen ſi nomen tale fuerit, quale nunc retinemus, potuit dediſſe Colonias dux, ab Homero *memoratus; vel potiùs feciſſe ſitus. Potuit item aliquid aliud, ad quod* Nigronius *expenditur, & cum eo* Lucii *patrui carmen. Hinc ex plurimis, quæ nomen facere potuere, cauſſis, varia in eo, quo utimur, ſcribendi ratio fuit, Et affertur* Cluverii, *quæ refellitur, ſententia. Sed re meliùs perpenſa, ex lapide, & numiſmatis defenditur: ſcriptorumque tum* Græcorum, *tum* Latinorum *auctoritate firmatur.*

INfanti urbi nomen impoſitum fuiſſe ego non ambegerim: immo ſic cenſuerim omnino. Et, ut credas, quiſquis ejus auctor fuerit, haud fefelliſſe rem mendacio nominis, placet, ut diſtinctim, & ordine, partem etiam hanc tractemus, ut vel nomen quoque nobis indicet originem; vel origo nomenclaturam.

Itaque, ut ad *Tegeate*, unde digreſſa fuerat, noſtra regrediatur oratio, *Tegeate* conjeceram ſcripſiſſe Geographum principem, non unius, vel alterius, ſed omnium fere codicum, etiam manuſcriptorum, auctoritate ſuffultus. Quod cum ita ſit, vero tamen ſimile poteſt eſſe, ex *Tegeate Teate* aliquando dictum, detrito *Græcis* paullatim nomine: vel, ut ſuavior vox eſſet; vel ex minùs accurata ratione ſcribendi; vel demum ex temporis diuturnitate. Quod & de *Italiæ* vocabulo notatum *Dionyſius* voluit: qui nuncupatam priùs *Vitaliam* fuiſſe ſcribens, hunc in modum exinde ſubdit: *Quod autem temporis progreſſu nomen iſtud in eam formam, quam nunc habet, mutatum fuerit, non eſt mirandum: quia multis etiam* Græcis *nominibus idem accidit.* Immo vel inter *Latinos* accidiſſe potuit: plura nobis Hiſtoriis exempla ſuggerentibus, quæ cum peregrina, uno domeſtico ſim contentus: *Sulmonis* ſcilicet, *Naſonis* patriæ, qui hodieque in noſtro *Aprutio* viget. Ait enim Poëta conſul in hæc ferme verba:

Dionyſ. lib. I.

Sil. lib. IIX.

Xantippo *captus*, Libycis *tolerarat in oris*
Servitium Satricus, *mox inter præmia regi*
Autololum *dono datus ob virtutis honorem.*
Huic domus, & gemini fuerant Sulmone *relicti*
Matris in uberibus nati. Mancinus, *& unà*
Nomine Retheo Solymus: *nam* Dardana *origo,*
Et Phrygio *genus à proavo, qui ſceptra ſecutus*
Æneæ, *claram muris fundaverat urbem,*
Ex ſeſe dictam Solymon, *celebrata colonis*
Mox Italis, *paulatim attrito nomine* Sulmo.

Uſque adeò verum, ipſa quoque nomina ætatis ſentire defectum.

Porrò (ne quid prætermittamus, quod *Strabonico* vocabulo ſplendorem aliquem adſtruat) ſi nomen id Auctores indidere, non factum ipſum, ut a me dictum eſt ante, crediderim omnino, vel in patriæ gratiam id affectaſſe, vel in patrii Auctoris. In patriæ quidem, nam, ut *Lariſſam*, & *Palantium* præteream, illuſtres urbes, quarum alteram *Pelaſgi* a ſua Metropoli *Peloponneſiaca*; alteram *Palantini Arcades* in memoriam ſuæ veteris

ris patriæ appellavere cognominem de ipsa *Tegea* insigne satis testimonium *Vellejus* profert. Habet enim hæc fermè initio suæ acephalos Historiæ : *At rex regum* Agamemnon *tempestate in* Cretam *insulam rejectus, tres ibi urbes statuit : duas a patriæ nomine, unam a victoriæ memoria*: Mycenas, *TEGEAM, Perganum.* In Auctoris item, nam, cum *Tegeam Tegeates* condidisset, & ipse unus è *Lycaonis* filiis, ut *Pausanias* testatus est ; nomen ab eo *Tegeatas* errones nostræ urbi fecisse, haud absimile vero videtur: vel sic adnuentibus fratribus, qui cum magna *Græcorum* classe *Italiam* petierant, ut superius narratum est ; vel ipsismet *Tegeatibus*, in ejuscemodi vocabulo, clarissimi nomen principis ostentantibus.

Vell. lib. I.

Pausan. in Arcad.

Hæc autem cum ita sint, non ita tamen *Straboni* adulamur, ut quod ab ceteris scriptoribus ad hoc ævi transmissum est, vocabulum magni non æstimemus. Quippe, si talem omnino appellationem, quæ iis usitatior, urbem credamus ab incunabulis habuisse ; potuit fortasse dedisse nomen dux coloniæ *Cteatus*, *Pelei* comes, cujus filium *Amphimacum* contra *Trojanos* stetisse *Homerus* prodidit; sive potius fecisse situs, a voce *Græca* Θεάτος mutuato cognomine, quæ spectandum, sive spectatu dignum significat: qualis editus, amoenusque conspicitur collis, in quo urbs clara sedet, Reginæ instar, fasces ei quodam modo toto *Aprutio* submittente. Dedisse igitur *Cteatus* potuit, ut insulis *Diomedes* dedit, quæ contra nostratium *Frentanorum* littus jacent: *Juliæ* quondam, *Augusti* neptis; mox *Pauli Diaconi*, ut *Tacitus*, & *Leo* testantur, exilio conspicuæ. Ait enim, ut *Plinii* testimonium mittam, *Marcianus Heracleensis*, sive *Schymnus Chius*, ad viri doctissimi *Lucæ Holstenii* interpretationem, in hæc ferè verba:

Hom. Iliad. β. v. 621. & Iliad. ν. v. 185.

Tac. Annal. IV. *Leo Marsic.* Chr. *Cassin.* lib. I. cap. XIII. *Plin.* lib. III. cap. XXVI.

> *Huic tractui insula est propinqua, in qua diem*
> *Vitæ supremum obiisse* Diomedem *ferunt*,
> *Et inde* Diomedia *dicta est nomine.*

Marcian. sive *Schymn.* in descrip. Mar. *Hadriat.*

Potuit item fecisse situs, ut nostras inter urbes, *Amiterno* in *Vestinis* fecit, & *Interamnæ* in *Præcutinis*. Isti quidem, quam sic dictam voluit conditor *Augustus*, ut *Aggenus* indicat, sive quisquis is fuerit, quia inter amnes constituta: de quorum altero, qui *Turdinus* est hodie, *Batinus* olim *Plinio*, meminit *Elysius Calentius* in oda de tribus Interamnis, cum dixit:

Aggen. Urbic. in *Frontin.* de limit. *Plin.* c. lib.

Elys. Calent. in Od. de trib. *Interamnis.*

> *Ista* Turdinum *videt insolentem.*

Illi verò, de quo *Varro* scripsit, quod, *qui circum* Aternum *habitant amnem*, Amiternini *appellati*: quasi *Amaternini*, ut eruditissimus *Turnebus* advertit, id est, *Circumaterniai*. In sententiam autem, quam de nostræ urbis situ prætulimus, eò libentius nunc concedo, quod idem fere, dum hæc sub prælo erant, nactus sum ex *Gregorio Nisseno* observasse *Antonium Caracciolum*, de suis Clericis loquentem, qui vulgo *Teatini* dicti. Ait namque in hæc verba: *Sane quamquam a Nostris ea agnominatio numquam, aut raro usurpata est, placet nihilominus vocabuli vel a vulgo impositi decora significatio, quæ a spectando, sive contemplando utcumque deducitur.* Benè sit, feliciterque *Caracciolo* nostro, ob eruditionem juxta, & probitatem semper laude digno. Sed nec *Julium Nigronium* illaudatum relinquere fas est: qui a voce Græca Θεατής, eam deduxisse non contentus, a Θεός item deduxit, grandiori delectatus vocabulo: quasi eo (si ad nostræ urbis nomen mentem flexeris) adludere voluissent *Græci*, vel ad semetipsos, quibus agnatus fastus; vel ad primos horum locorum Colonos, qui, cum à *Noemo*, ut præ-

Varr. de L. L. lib. IV. *Hadr. Turneb.* in comment.

Ant. Caracciol. in Vit. *B. Cajet.*

A scripsimus, prognati, divini plane, atque contemplatores dici verè potuere. Scribit igitur *Nigronius*, in hoc verè candidus, in nostrorum gratiam Regularium Clericorum, quorum ordinem, ut *Flavius* ajebat, *sui tituli cognomento nuncupatum*, instituerat *Joannes Petrus Carafa*, *Teatinus* Præsul sanctissimus, in hæc ferè verba: *Appellatio vulgaris illis cessit in gloriam: eo quod hæc vox a* Græca *deducta videtur* Θεός, *qua Deus signatur, sive* Θεατής, *qua contemplator: proinde dici videntur quasi divini, sive contemplatores.* Vulgaris certè, sed appositissima; bone *Nigroni*, nec minùs in illorum gratiam, quàm in tuorum: utrosque sub eorum in-

Flav. apud *Caracciol.* in Vit. *Pauli* IV. *Jul. Nigron.* in comment. Asc. p. III. tit. num. LIIX.

B fantiam, felici vocis æquivocatione confundente vulgo (ut in *Hispaniis* hodieque confundit) vel ex habitu, qui ferè similis, vel ex natali, qui penè idem; vel, ut reor potiùs, ex sancte vivendi norma, quæ utrisque communis, utrosque reddidit Christiano orbi verè spectandos. Ait enim ibidem, de ista loquens, *Caracciolus*, quod *inde usus manavit in vulgum, quemque castigatius, severiusque viventem, non aliter appellandi, quam TEATINUM.* Appositissima igitur; imo consultissima, si me vetera monumenta non fallant. Quippe magnus ille Præsul, summus deinde Catholicæ Ecclesiæ Pontifex, purissimam vitæ formulam

Ant. Caracciol. in Vit. *B. Cajet.*

C hauserat à *Teatina* Ecclesia, in qua suo adhuc ævo, primigeniæ Ecclesiæ instituti vestigium permanserat. Sed de his alibi fortasse luculentius. Quod autem *Nigronius* ipse sibi plaudens, ad *Teatinorum* nomenclationem expresserat; ante eum belle nimis ad patriæ expressisse mihi videtur *Lucius* patruus, cùm ad patriam conversus, alicubi sic fermè pangebat:

L. Camarra in carm. MS.

> *Vive diu THETIDOS proles, tres namque sorores*
> *Centum convolvunt operosis orbibus orbes,*
> *Nobilibus pensis longa vertigine fusum*
> D *Contorquent, numerosa trahunt per lustra senectam,*
> *Et fortunatos producunt fila per annos:*
> *Divinumque tuum vivet per sæcula nomen.*

Igitur ex dictis, plures etymi caussas esse potuisse, satis constat: factumque inde nos putamus, ut alii nostram urbem nominaverint *Tegeate*; alii *Teate*, idque adspiratum, & inadspiratum, sive, nostratium *Marrucinorum* pronunciatione, *Tiate*; nonnulli *Teateam*; atque alii demum, quemadmodum *Antoninus*, *Tee.* Ex qua voce, sive abbreviata, sive vitiosa, ut *Ortelius*, & ante eum *Sigonius* advertit, inductam *Tetim*, sive *Tie-*

Antonin. in Tabul. Itiner. *A. Ortel.* in Thesaur. Geogr. *C. Sigon.*

E *tim*, ex iis, quæ *Niger* inter recentiores scripsit, sub barbarissima sæcula conjectamus. Sic, inquam, conjectamus. Nam si disquirere altius liceat, equidem mihi certò suaserim, nomen tale, barbarica vitiatum lingua, ab ipsa indigena voce *Tiate*, in *Tiete* prius, moxque in *Chieti*, quo in nomine nunc vulgo urbs acquiescit, transformatum fuisse. Decurtatam autem, sive depravatam ejusmodi vocem dixeram in *Antonini* libris, quia sic me ad id dicendum impulere *Simlerus*, & *Ortelius*, qui *TEE MARRUCINUM* pro *TEATE MARRUCINORUM* in iis legi testantur:

F duabus forte suppressis in nomine literulis, totidemque in cognomine, vel ex celeritate; vel ex infantia scriptorum, qui bisyllabam urbis vocem fecere, quæ trisyllaba erat. Sed unde viri illi vocem talem exsculpserint, nescio. Id scio primam omnium *Antonini* editionem, quæ Parisiis prodiit, legere: *TEAE MARRUCINO*; postremam autem, correctissimamque *Hieronymi Suritæ TEATE.*

Jos. Simler in *Antonin.* *Abr. Ortel.* in Thes. Geogr.

Hier. Surit. in *Antonin.* edit.

Ceterùm ex pluribus de caussis etymi sententiis, duas in eo, quod docti retinent, video, de

de ratione ſcribendi nominis, natas eſſe controverſias. Quippe alii primam ejus ſyllabam adſpirarunt, *Theate*, cum *Th* ſcribentes, cum quibus, ex rationibus hic ſubjectis & nos olim ſenſimus; alii nequaquam. Inter eos autem (ſcripſeram jam) qui non adſpirant, *Teate* cum *T* ſcribentes, nuperus fuit ſcriptor *Philippus Cluverius*: qui, licet alioqui eruditus, & ad *Italiam* illuſtrandam factus vir, nimis in his ſe Grammaticomaſtygem jactat. Effatur enim hunc in modum: *Illi imperiti fecere Grammatici poſterioris ſaeculi, qui primam ſyllabam* Græca *litera* Θ *adſpiraverunt* THEATE, *ut pleraque nunc referunt exemplaria auctorum. Sed idem accidit & gemini oppidi, alterius in* Campania, in Apulia *alterius, nomine* Teani: *quod & ipſum apud* Latinos *auctores adſpiratum legitur* Theanum, *cùm ipſis* Græcis *ubique ſcribatur* Τεάνος. Immo non primam modò, ſed & poſtremam, ſub mediam ætatem, in qua barbaries ſæviit, adſpirarunt, ut in *Erchemperti* MS. codice videtur: in quo legitur, ob denegata a *Grimoaldo* tributa, ademptas ei a *Gallis* fuiſſe *tellures THEATHENSIUM, & urbes.* At quicquid de *Teano* ſentias, bone *Cluveri*, haud huc uſque ſcio, qua te ratione ſequar de *Teate* ſic ſentientem? nulla a te allata, aut ratione, aut etymologia, aut ſaltem auctoritate: niſi *Græca* fuiſſet, cui minùs, quam *Latinæ*, in eo certè deferrem. Reddam tamen ego iſtam (ſed non ut ſequar, ajebam) ex lapide nobiliſſimo, qui in Archiepiſcopali Palatio *Teatino*, cum hac Inſcriptione adhuc exſtat:

P. Cluv. de Ital. ant. lib. II. cap. XIII.

Erchemp. in Arch. Caſin. juxta edit. C. Peregr. n. V.

D. M. S.
L. CAESIO. L. F. MARCELLO. LAV
RENTI. LAVINATIVM. P. C. TEATIN
ORVM. CAESIVS. PROCVLVS
SEN. FILIO. DVLCISSIMO. B. M. P

Non ſequar (ajebam) neque *Latinis* in hoc puto deferendum, non ſolùm, quia in verbis, quæ a *Græco* deducerentur, certa non fuit ſcribendi ratio; verùm etiam, quia ſi lapidem ſequi fas erit, habeo *Græcum* (ſi tamen illi uti ſpurio credendum) qui adſpirationem admittit: in *Græca* civitate, *Græco*que, ut reor, nomine, ſequendum potiùs, quàm *Latinum*. Habeo etiam, quos ſequar, fautores. Indigenæ enim ſuffragantur, hauſta certè a majoribus hujuſmodi ratione ſcribendi: ſuffragantur item advenæ, uti Societatis *Jeſu* Patres (quamquam ex iis quoque nonnemo diſcrepat) a quibus vel nos ipſi ebibimus *Latinæ* linguæ lac: ſuffragantur demum exteri, inter quos nunc advoco duos, eruditione, atque ætate ſuppares: *Antonium Caracciolum*, & *Danielem Heinſium*: iſtum quidem *Modianum Silii* Codicem ſequentem, in quo ſemel, atque iterum *THEATE* cum adſpiratione ſcribitur; alterum verò tali ratione ſcribentem in vita, quam collegit, *Pauli* IV. qui Præſul noſter, ſuique ordinis auctor, qualem ferè ab aliis hauſit, qui de eo ſcripſere, pari eruditione viris.

A. Caracciol. in Vita Pauli IV.

D. Heinſ. in Sil. Modian.

Itaque (ſcribebam) ut aliquando concludam, hæc mea fuit, eritque ſententia; a qua doctos haud dubitem diſſenſuros. Diſſenſit quidem ſuperiore ſæculo inter noſtrates primus, quem ego ſciam, *Sinibaldus Baroncinus* Canonicus *Teatinus*, qui veturnoſo improbato ſcribendi genere, non contentus id ſuaſiſſe *Matthæio Saminiato* Archiepiſcopo (cui ab Epiſtolis erat) affricuit quoque hoc vitium multis: quodque demiramur, eruditis etiam viris, in politiori litteratura ipſo quoque *Baroncino* non minoribus: inter quos *Thomam Cyombolum* nomine, honoris, & amicitiæ cauſſa. An autem rectè, ut ſibi fortaſſis perſuaſere, mutuò ſeſe

[A] corrumpentibus, diximus hucuſque ſatis, ſi ſatis cauſſam implevimus, non paginam.

Ex his ergo impleſſe ſatis putaramus cauſſam: ſed in re mihi dubia nimium in eam ire ſententiam coactus ſum, quæ adſpirationem non admittit: illamque ut aliquo modo comprobem, ſuaſit me ſic primùm veterum uſus, qui indubitatus apparet, non ex lapide modò, quem exſcripſimus, verum ex numiſmatis etiam, quæ alibi dabimus. Deinde *Latinorum*, *Græcorum*que ſcriptorum auctoritas. Iſti enim, ut *Strabo*, & *Ptolomæus* per T, non per Θ nomen illud inchoant, illi verò per T, non per *Th*, unde in I- [B] tineraria Tabula, *TEANO MARRUCINO* legitur, pro *TEATE*, ſicut etiam in *Peutingeriana*, & in *Antonini* Codicibus *TEE*, ſive *TEAE*, pro *TEATE.* Nec aliter *Plinius*, & *Frontinus*, in quorum altero habetur: *TEATE, qui Aternus*; in altero *MARRUCINORUM TEATINI.* Ac demum ſic prorſus ſenſere duo bonarum litterarum novitia lumina, emunctæque naris homines *Philippus Cluverius*, & *Claudius Dauſqueius.* Ille quidem laudato loco; in quo deterſa barbarie rectè exagitat Grammaticorum putidam ignorantiam; hic verò in *Silianis*, & magno ſuo Ortographicorum opere. In illis enim ait *Plinius* [C] *lib. III. cap. XII. inducto ſpiritu, TEATINI.* In altero: *TEATE, leniter, ac leviter.* Et propterea haud improbandi, ſed laudandi ſanè ſunt noſtrates *Baroncinus*, & *Cyombolus*, apud quos major fuit incorruptæ antiquitatis auctoritas, quàm plebeii erroris conſenſus. Unde ſi ſatis aliàs implevimus paginam, nunc re certè meliùs perpenſa, ſatis ſuperque cauſſam credimus impleviſſe.

c. V. lib. I.

Strab. lib. V. Ptolom. lib. III. c. VI. Tab. Itiner. & Peutinger. Antonin. Plin. lib. II. c. XII. Frontin. de Colon. Ph. Cluv. loc. laud. C. Dauſq. in Sil. lib. IIX. & Ortographic. vol. II. tract. XIX.

CAPUT IV.

[D] *Situs noſtræ urbis optimus, tum quia poſita in edito amœnoque colle, qui ad* Plinii *mentem in* Italiæ *medio; tum quia procul a mari, nec tamen procul. Hinc oſtenditur mare non attigiſſe* Marrucinos *(quicquid* Cluverius *ipſe ſibi finxerit) ad* Melæ Pliniique *ſententiam. Quod ita intelligendum putatur, ut navali non caruerint: & affertur ex occaſione antiqui titulus monumenti. Ex monito tamen* Lucæ Holſtenii, *qui* Cluverii *olim comes, ſcriptor hic defenditur: & ve-* [E] *terum dicta interpretantur. Ceterum ex* Silio *urbs magna fuit, atque ampla nimis: idque duplici argumento fulcitur. Sed quanta, aut qualis, non omnino definitur.*

NOſtræ nomen urbi a ſitu fuiſſe factum, non improbabilibus ſupra conjectavimus argumentis. Et verè quid accommodatius, quidve laudatius, quàm nomen feciſſe ſitum? ſitum quidem pulchrum, amœnum, optimumque. Dilaudat id ſanè *Plato*, cum *Athenienſem* hoſpitem [F] ſic induxit effantem: *Age jam, quamnam fore civitatem Cogitare debemus? Neque verò nunc de præſenti ejus nomine, aut de futuro interrogo. Id enim forſan aut coloniæ auctor dabit, aut locus.* Nomen itaque feciſſe locus potuit, & locus optimus. Optimum verò aſſerimus, quia regio illi mediterranea, ſituſque præcelſus. At de præcelſo quidem ſitu, ex *Platone* in ſuum librum hæc *Strabo* transfudit: *Conjicit* Plato *poſt diluvia tres vitæ*

Plat. de L. L. lib. IV.

Strab. lib. XIII

A *vitæ degendæ formas extitisse. Primam in summis montium, simplicem, & agrestem, metuentibus aquas hominibus, etiamnum campos tegentes. Alteram ad radices montium, paullatim recepto animo, cum campi resiccari coepissent. Tertiam in planis.* Et *Platonis Strabonis*que dictis suffragantur aptè, quæ de nostratibus protoparentibus Scriptores tradidere, sive *Aborigines* ii fuerint, ut aliàs diximus, sive *Arcades*, ceterive *Græci*. De illis enim scribens *Victor*, hæc fermè nobis suggerit: *Quidam tradunt terris diluvio coopertis, passim multos diversarum regionum in montibus, ad quos confugerant, constitisse: ex quibus quosdam sedem quærentes,* B *pervectos in* Italiam, Aborigines *appellatos*, Græca *scilicet appellatione a cacuminibus montium, quæ illi ὀρῆ vocant.* De aliis autem, a nonnullis creditis etiam *Aboriginibus*, *Halicarnassensis* hunc in modum ferè scribit: *Aborigines arbitror vocatos, quòd in montibus habitarunt* (Arcadicum *enim est, montium habitatione delectari*) *ut ii, qui* Athenis Hyperacrii, *&* Paralii *vocabantur.* Ab hac igitur parte, id est, a præcelso situ, spectanda certè urbs nostra est, quia in edito, amœnoque colle condita, extructaque fuit: atque ità posita, ut & non procul a Supero mari constituta ipsa sit, & suis allabentem pedibus conspiciat *Aternum*. Illum, inquam, *Aternum*, (non C per *Marsos* quidem, ut in *Vibio* minùs rectè legitur, excurrentem, sed per *Marrucinos*) quem sanguine atratum quondam mirata gentilitas, sic *Tullio*, *Livioque* scribentibus; mox Christiani, ut *Petrus* prodidit, suspexere, martyris atque Episcopi nostri *Cethæi* cruore candidatum. Collis autem in situ se tali gloriosus attollit, ut, si *Plinio* credendum sit, mediam fermè intersecet *Italiam*: media verò sic intellecta, non ut *Italiam* mediam in latitudine, nam finem tenet; sed, ut mediam longitudinem intelligamus *Italiæ*. *Plinii* autem pensitanda verba hæc ipsa sunt: *Latitudo* Italiæ D *varia est: CCCCX. millium inter duo maria*, Inferum, *&* Superum, *amnesque* Varum, *atque* Arsiam: *mediæ autem fermè circa urbem* Romam, *ab ostio* Aterni *amnis in* Hadriaticum *mare influentis ad* Tiberina *ostia CXXXVI.* Dignum quidem pro iis, quæ diximus testimonium: dignissimum item pro aliis, quæ nobis indicat, expensione. Indicat autem in situ, vel urbem nostram penè æmulam urbis *Romæ*, vel alteram alterius. Quandoquidem utraque mediam fermè intersecat *Italiam*; utraque ostia habuit, *Aterni* altera, altera *Tiberis*; utrique fuit utrobique navale; utriusque regio per amnes illos excepit colonos *Italiæ* pri- E mos; ac denique in collibus utraque, & utraque in mediterraneis posita. Unde aptè nimis ad nostræ situm convenire semper credidi, quæ partim de alterius apud *Livium Camillus* expresserat: *Non sine caussa*, ajebat, *Dii*, *hominesque hunc urbi condendæ locum elegerunt. Saluberrimos colles, flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis fruges devehantur, quo maritimi conventus accipiantur, mare vicinum ad commoditates, nec expositum nimia propinquitate ad pericula classium externarum, regionum* Italiæ *medium.*

Aurel. Vict. de orig. gen. Rom.
Dionys. lib. I.
Vib. Seq. de Flumin.
Cic. de divinit. lib. II.
Liv. lib. XXIV.
Ad an. V. C. IↃXL.
Petrus de Natal. SS. lib. V. c. CXIII.
Plin. lib. III. c. V.
Liv. lib.

Porrò, quia mediterraneus, optimum etiam prædixeram situm: Optimum autem in benè con- F stituenda republica edixit *Plato*, quem & *Strabo* alicubi secutus est, cùm ait: *Profectò mare civitati proximum quotidiana quadam jucunditate eam afficit. Verumtamen vicinitas ea nimiùm revera salsa est, atque amara. Nam cum mercibus, & pecuniis cauponando civitas repleatur, dolosi animi, instabiles, & infidos mores parit. Unde parum & ipsa ad seipsam, & ad gentes alias fidem, & amicitiam colit.* Utinam non omnia vera. Nostram autem urbem in mediterraneis esse locatam, ità ut neque ipsa *Marrucina* regio mare attingat (quicquid aliqui somniarint) duos nunc advoco mihi testes antiquos, omissis, quos alibi attuli: *Claudium Ptolomæum*, & *Pomponium Melam.* Hic namque de gentibus, quæ *Italiam* habitant, ita: *Sinistram partem* Carni, *&* Veneti *colunt*, *& qui* Togatam *Galliam.* Tùm *Italici populi*: Picentes, Frentani, Daunii, Apuli, Calabri, Salentini. Ecce tibi maritima ab ora exclusos omnino *Marrucinos.* Ille verò de urbe hæc apertius: *MARRUCINORUM mediterranea TEATEA, in longitudine graduum trigintanovem, & minutorum quadraginta quinque: in latitudine graduum quadraginta duorum, & minutorum triginta.* Vera quidem quoad situm: de reliquis minùs rectè: nam majorem nos longitudinem; minorem latitudinem observavimus. Utrique autem, id est, *Ptolomæo*, & *Melæ* adstipulatus est *Sigonius* magnum recens *Italiæ* lumen, cum ait: *Vestinos autem cis* Aternum *sequuntur MARRUCINI, quorum caput constanti omnium testimonio TEATE fuisse fertur: ex quo apparet MARRUCINOS* Frentanis *non admodum procul a mari fuisse subjectos.* Hæc vir antiquis non impar. Si quis verò *Hadriatici* littoris partem aliquam nostratibus tribuere voluerit, ut semel, iterumque *Cluverius* voluit; dicendum fortassis esset, compendiosum *Melam* laudato loco de *Marrucinis* haud meminisse, tamquam angusta fronte in id littus procurrentibus: itemque *Ptolomæum* hoc idem prorsus sensisse, cùm in mediterraneis expresse nostram urbem locaverit. Constat quippe Scriptorem illum iis tantum gentibus, quarum maritima ante præcesserant, mediterranea tribuisse. Sed quicquid acutius in hoc considerari posset; equidem *Sigonio* me libenter subscripserim, non minus *Melæ*, quam *Plinii*, quos nuper sedulo observavi, favore suasus. Iste enim ait: *In ora* Frentanorum *a* Tiferno *flumen* Trinium *portuosum. Oppida* Histonium, Buca, Ortona, Aternus *amnis.* Ille autem, præter verba jam laudata, mox subdit: *Frentani*, sive, ut in MSS. vitiosè legitur, *Frentavilla*, *tenent* Aterni *fluminis ostia: urbes* Bucam, *&* Histonium. Ex quibus clarè satis patet utrumque Auctorem *Frentanis Aternum* constituisse terminum, ab *Hadriano* littore exclusis penitùs *Marrucinis.* Nec ex *Ptolomæo*, & *Melæ* prius memorato loco conjectari contra aliquid revera potest, tametsi postremi postremus admodum clarus est. Nam illi neque fidendum multum, qui in situ perspicuè falsus, maritimam tribuit oram, quæ aliorum testimonio numquam ad nostrates pertinuit, & *Mela*, etsi quandoque obscurum eum brevitas facit, falsus omnino esset, si *Marrucinis* debitam portionem non vindicasset, licet angustam: eoque magis, quòd *Strabone* testante, navale iis in eo littore fuit, etsi *Vestinis*, *Pelignis*que commune. Atqui piaculum mihi esset, iis, quæ diximus, epistolæ partem non subnectere, quam *Lucius* patruus, vir cum primis doctus, dum *Neapoli* morabatur, ad *Thomam Mascambrunum* è Societate Jesu dederat, ab eo quærentem, ut ipsum instrueret de *Teatinis* rebus, tamquam novum hominem ad ipsius urbis Collegium destinatum. Scribit ergo inter cetera sic fermè: *Urbis positio non videtur ingrata: quippe in erecto, & eminenti loco collocata. Quare incolæ modò collium suavi prominentia vallium viriditate recreantur; modò qua tellus æqua exporrigitur*, Aterni *rapidissimi fluminis cursu detinentur. Hinc montium adstantes moles, hinc longissimum* Hadriæ *sinum prospectant. Oram potius dixerim maritimam, quam montanam, quamquam non ita adjacens est mari, ut exterarum gentium mores, & vitia contrahat, ut auctor est* Plato *in libello de Republica; sed ab illo ali-*

Plato de LL. lib. IV.
P. Mela lib. II. c. IV.
Ptolom. lib. III. c. VI.
C. Sigon. de Ant. *Ital.* lib. I. cap. XIX.
P. Cluv. laud. loc. & in introd. Geogr. lib. 3. cap. XXVIII.
Plin. lib. III. cap. XII.
Mela lib. II. cap. IV.
L. Camarra patruus in ep. MS.

quantò remotior, ità ut maris commodum, non incommodum habeat. Tota regio ad Orientem Solem vergit, meridiei aditum paullulùm intercludit vastissimis humeris Majella, *infestissimas ventorum iras effugit tutissima, præter Aquilonares, quorum impetus è gelatis montium cacuminibus validissimè ruentes, hisce præsertim temporibus, urbem totam infestant.* Hactenus patruus. Quapropter (si jocosè, ut reor, non scriptum) haud satis capio *Honorati Fascitelli*, illustris Poetæ, Hendecasyllabum carmen, cum sub initium scripsit:

H. Fascitell. inter Poet. nob. ab *Ubaldino* vulg.

O inter veterem, & novam TEATEN
Qui me Dii statuistis immerentem;
Quid vobis voluistis? an poetam
Vestrum perdere per jocum, atque ludum?

Hæc autem cum ità sint, id est, mare non attigisse *Marrucinos*, iis tamen in *Hadriatico* littore satis nobile navale fuit. Ait enim *Strabo*, de *Aterno* oppido loquens, cui commune cum fluvio nomen, in hæc verba: *Urbs ejus cognominis* Vestinorum *quidem est, eo tamen navali communiter utuntur* Peligni, *& MARRUCINI.* Utebantur quoque nostri Avi, ut aliquid etiam adnectam in eorum gratiam, qui novellitatibus student, sed uti Domini ex *Ferdinandi* Regis munificentia, qui oppidum, quod hodie *Marrucinorum* est, id est, positum in *Cisaternino* littore, *Teatinis* benignissimè largitus fuit. In *Transaternino* autem manet etiamnum antiqui navalis monumentum in litterato lapide, qui cùm illustris admodum sit, nostras has paginulas, si integrum exscribam, sperem etiam illustraturum. Habet autem se ità:

Strab. lib. V.

L. CASSIO. I-ERMO
DORO. NAVCLERO
QVI. ERAT. IN. COLLEG
SERAPYS. SALON. PER
FRETA. PER. MARIA. R̄A
IECTVS. SAEPE. PER. VND
QVI. NON. DEBVERAT
OBITVS. REMANERE
IN. A-ERN. SET. MECVM
COIVNX. SI. VIVERE
NOLVERAS. AD. STYGA
PERPETVA. VEL. RATE
FVNEREA. VTINAM
TECVM. COMITATA
FVISSEM. VLPIA. CANDI
DA. DOMVS. SALON. C*
M-. P.
A-ERN. QVI. FVIT. IN. COLL. YSID

Hæc lapis.

Ex iis verò, quæ ex *Strabone* supra retulimus, cùm nullam de *Frentanis* ille mentionem injiciat, haud ità propositi mei tenax eram, ut aliquam nostratibus *Marrucinis* littoris portiunculam concedere non conjectassem: sive aliquo jure productam, dilatamque, ad faciliores classium appulsus opportunam; sive ad vehenda, & revehenda, quæ ad illas parandas necessaria. Ambiguus tamen hærebam ob *Melæ Pliniique* auctoritatem summam. Cum ecce, incidentibus fortè nostris hisce dissertatiunculis in manus V. Cl. *Lucæ Holstenii*, quem *doctissimum itineris sui Italici comitem* appellavit *Philippus Cluverius*, monuit me, virum illum eo in itinere oculatissimè cum ipso observasse locos hos finesque omnes: illamque littoris partem, quæ inter *Forum*, & *Aternum* est, *Marrucinis* tribuisse, quicquid in Tabula sensisset, quam de *Italia* antiqua, ante institutum à se iter ediderat, quia sic positi à natura fines,

P. Cluver. Ital. Ant. lib. II.

A & nostræ urbis magnitudo, ejusque in mari potentia non spernenda, & à *Romanis* oppugnata, ut ex *Memnonis* Historia jam vidimus, illum suadebant. Suaserunt ergo me quoque: relictisque *Plinio*, & *Mela*, ad viros tantos descivi, non ob reverentiam modò, quam iis debeo, qui Patriæ meæ finium regundorum arbitri benignissimi; verùm etiam, quòd antiqui, quos laudabam, Scriptores terminum *Frentanis Aternum* constituisse potuerunt, vel quia minimam oræ partem ad *Marrucinos* pertinentem nihili fecerint; ut aliàs diximus; vel quia fluviolus, qui nunc *Forus*, per id

Cap. I. lib. I.

B ævum anonymus; vel demum, quia *Aternus* haud longè ab eo dissitus, *Romano* in orbe notior, celebriorque.

Ceterùm, ut à situ, ad magnitudinem transeamus, urbem ego conjecerim amplam, magnamque nimis. Ad magnitudinem quippe, sive ambitus, sive multitudinis, accinisse indubiè voluit Consul noster *Silius*, cum ità cecinit:

Sil. lib. IIX.

MARRUCINA simul Frentanis *æmula pubes*
Corfini populos, magnumque TEATE trahebat.

C Et planè sic conjicio duobus suasus argumentis: ex solitudine altero, quæ in regiuncula nostra; altero ex multitudine, quæ in urbe. De ista enim *Scipio Mazella*, seu quivis alius, non vulgaris notæ Auctor, adnotavit in clade illa, in qua penè periit urbs nostra sub *Caroli* Magni regnum, expugnatore *Pipino*, triginta duo millia civium circiter occisa. Si igitur sub tempus illud, quod longè post occasum Imperium, trigintaduo millia cæsa, ut Scriptor ille profert, considerare hinc potes, quanta florente multitudo fuerat. Porro ex solitudine, quæ in *Marrucinis* fuit, magnitudinem etiam conjectare mihi licuit. Nam

S. Mazel. in Histor. *Neap.* pr. edit.

D præter urbem nostram primariam, vicosque aliquot innominatos, vix unum, aut alterum oppidum in priscis Scriptoribus observo: scilicet *Interpromium* in *Antonino*, hoc ipso nomine in nonnullis sacris Actis sub *Juliano* memoratum, quod vitiosè in Itineraria Tabula, atque in aliis Actis *Interprimum* legitur; & *Pollitium* in *Diodoro*, quod ignotum, sive neglectum *Philippo Cluverio*, viro ceteroqui accuratissimo: quasi regionem diceres vacuam, desertamque pene, ex confluxu, ut arbitror, *Marrucinæ* gentis in nostram *Metropolim* (quæ commune fere illius oppidum) omnia, & omnes ad se trahentem, & abducentem. Quanta

Anton. in Itin. Tab. Itiner. Acta SS. *Valentini*, & *Damiani*. Acta SS. *Comitii*, & Socc. *Diodor.* lib. XIX.

E autem, aut qualis magnitudo; sive etiam multitudo fuerit, definire plane non queo, quippe ne vestigium quidem veterum murorum restat, quod ejus rei conjecturam nobis præbeat. Non præbet, inquam, omnibus sic erasis, erosisque, ut *Teate* in *Teate* interdum quæritem, iram inter & pietatem. At quid miror, aut indagatum eo? Quoties enim urbs direpta, diruta, vastata, incensa? Quod *Gothus* non evertit, non *Vandalus* excidit, non exhausit *Langobardus*, non *Gallus* exussit? ac demum non infestum *Italiæ Sarracenorum* agmen evorasset? Si jam jam perituram civitatem non servasset JUSTINUS, beneficentissi-

Adan. Christi an. CDXII. CDLV. CDLXXI. & DCCCI.

F mus patronus, sub Columbulæ specie fugans rapaces hos milvos. O quam verum, quod una interdum æquat urbes hora, quas vix una statuit ætas! Tu lector hæc ruminare, ac meditare: sitque postremum tibi Epiphonema, hoc unum *Senecæ* verbum: *Adversus urbes idem posse fortunam, quod adversus homines.*

Circ. an. Chr. DCCCCXX.

Sen. fil. ep. XCI.

CAPUT V.

Opera, monumentaque in nostra urbe multa. Sed, si Nigro *accredendum, sub superiora sæcula, multò plura. In iis verò præcipuum fuit marmoreum* Achillis *caput, quod à* Sigæo *allatum quispiam credidit. Præter illud autem tria visuntur, quæ calamo digna: Amphitheatrum, Templum, & Via, quæ extra urbem. De primo meminisset* Georgius Gualterus: *si mors non rapuisset illum, & scripta cum eo. In templo titulus manet, qui* Plinium *testem habet: & ex ejus occasione de* Teatinis *Diis aliquid dictum. Ac de via demum lapis affertur, qui declaratur: &* Suetonius *item illustratur.*

SPIRAT adhuc antiquitatem urbs nostra, etsi cremata, non uno busto, ut de *Roma* dixit quispiam, eversa non uno fato. Sed agedum lustremus paullisper eam, ejusque opera consideremus. At, quæ, inquies, vel quam? cum urbs infra urbem jaceat, atque opera maneant, aut informia, aut squalida, aut penitus detrita. Ità profectò est. Et tamen haud addubitem, quin nostra *Marrucinorum* Metropolis habuerit, si quæ in *Italia* fuere, magnifica, & elegantia. Imò, non ut Metropolis solum, sed ut Colonia etiam (si talis fuerit) ad urbis *Romæ* protoparentis ritum. Sed quicquid de ea sit, id certum est, *Strab. lib. V.* Metropoles, ut nostram appellavit *Strabo*, quas *Modestin. in l. si duos, de exc. tut.* *Maximas* vocat Jureconsultus *Modestinus*, omnia habuisse, quæ magnam urbem decuere: quod partim explicans *Procopius*, de *Melitenis* loquutus, ait, quod *domos ædificarunt, templaque fecerunt, præfectorumque diversoria, ac forum, & alia, quæ sunt urbium insignia, plateas, porticus, balnea, & theatra, et siquid aliud ad magnæ urbis ornatum pertinet.* (*Procop. de ædif. Justin. seu orat. III.*) Habuit itaque, ut vestigia monent adhuc, quæ etiamnum exstant: & fortassis multò plura superioribus sæculis. *M. Niger Geogr. pag.* Ait namque *Marius Niger*, *Marrucinos* describens, in hæc fermè verba: *In his TEATEA, sive TEGEATE Metropolis est, antiquissima sanè urbs, veluti multis in ea locis priorum temporum vestigia demonstrant.* Adeò verum, quod *Auson. in epig. XXXIV.*

Mors etiam saxis, ———

ut scitè catéque *Ausonius* dixit.

Igitur, ut *Thermarum* vestigia, quæ extra hodiernam urbem non uno loco visuntur, delicatulis relinquam; & aliis alia, aut minutula, aut rejicula; ego quatuor ostentarim libens, quæ eruditorum ingenia studio quodam novitatis alliciant. Ea sunt *Achillis* marmoreum caput; Amphitheatrum, Templum, ac demum via, quæ extra urbem. Itaque exstabat in nostra urbe sub Avorum ævum *Achillis* caput, & exstaret etiamnum, nisi *Didacus Mendotius Aprutii* Præses, in suum Musæum transferri id mandasset. Credidit quispiam caput illud à *Troadis Sigæo*, ubi quondam, *Dycte*, ac *Strabone* testantibus, fortissimi illius ducis monumentum, ac templum erat, sub Olympiadem CLXVII. in nostram urbem translatum fuisse, in eaque deinde positum ad Patriæ decorem, *Græcum* titulum meruisse: atque isti jam jam perituro, in fastigio porticus Metropolitanæ Basilicæ, in quo caput sequioribus sæculis (*Dyct. Cret. de bell. Troj. lib. IV. Strab. lib. XIII.*)

A repositum, *Echoicum*, sive *Echoinum* carmen, quod *Leoninum* vulgò vocant, haud multis ab hinc sæculis substitutum. At quicquid de *Græco* sit, quem commentitium, & spurium esse non ambigam, ac proinde his paginulis indignum; *Echoinum* carmen, quod vulgarem sententiam laudat, sic prorsus se habet:

SVM CAPVT. ACHILLIS. QVONDAM. DOMINANTIS. IN VRBE
THETIS. ET. IN. VILLIS. HOMINVM. ME. PVBLICO. TVRBAE
B ACHILLEM. MAGNVM. TESTATVR. IMAGO. FVISSE
QVEM. THETIS. GENVIT. TROIANOS. EDOMVISSE
ACHILLIS. MAGNI. SI. VIS. COGNOSCERE. VVLTVM
QVEM. THETIS. GENVIT. VIDEAS. HOC. MARMORE SCVLPTVM

Porrò visuntur etiam in nostra urbe Amphitheatrum, ac Templum; sive, ut aptiùs dicam, Amphitheatri, Templique ruinæ: hujus quidem in hodierna urbe; illius verò prope urbis portam,
C quam nostri Avi ab ingressu *Alphonsi* Regis Regalem appellavere. Et quidem Amphitheatrum lateritium, sed mira soliditate formatum est: ac tale, licet in suis semiconditum ruinis, ut dignum, quod Indici adderetur, quem dedit magnus *Lipsius*, eorum, quæ in *Italia*. Addidisset certè *Georgius Gualterus Augustanus*, meus olim amicus, qui vidit, & observavit (neque unicum in *Aprutio*) nisi mors sustulisset eum. Periit enim infelicissimè, dum in *Siciliam* adnavigabat; in *Melitensium* & *Bisertensium* triremium conflictu, ictu bombardæ à *Barbaris* explosæ: quæ doctum virum perdidisse non contenta, perdidit etiam
D sua scripta, quibus illustrare meditabatur *Italiam*. At, ut redeat oratio nostra, unde egressa fuerat, ab Amphitheatro haud longè distat & Templum, quod semisepultum, ac penè excisum vel ipsum jacet. Exstat tamen ibi, licet non eo loci, ubi olim nobilissimus titulus à *M. Vettio* positus: in cujus agro, ut alibi relatum à nobis est, portentum visum. Est autem hujusmodi;

M. VETTIVS. MARCELLVS. PROC. AVGVSTORVM
ET. HELVIDIA. C. F. PRISCILLA. MARCELLI. S. P. F

Sed procul este profani, este procul. Illud enim
E dicavere nostrates *Teatini* Apostolorum principibus, sub *Nortmannorum* regnum, id est, anno Christiano CIϽLXIIX. inducto pro falsis Diis vero Deo (quod & de *Pantheo* ante fecerat *Bonifacius* Pontifex, *Aprutii* nostri sidus) Inscriptionemque addidere, quæ adhuc exstat, rudem, ac ruditer efformatam. At, quicquid de Christiano sit, hariolabatur olim quispiam fuisse *Castori*, & *Polluci* dicatum antiquum. Ego verò conjecerim potiùs, aut *Herculi*, aut *Dianæ*: Herculi quidem, tùm quia hunc fuisse præcipuum *Teatinorum* Deum, ac Tutelam, mihi semper suaserim; tum quia gladiatoribus, & corpus exercen-
F tibus, ut doctissimus *Turnebus* advertit, præesse idem existimatus. Dianæ verò, quoniam & ipsa quoque nostratium Dea, & Amphitheatrum, quod à Templo non procul, dedicari etiam illi solitum, ut ex *Tertulliano*, & *Cassiodoro* elegantissimus *Lipsius* adnotavit. (*Hadrian. Turneb. adversar. lib. XX. c. XXVI. I. Lips. de Amphit. cap. IV.*)

Dixeram autem, nec nunc abnuo, *Herculem* inter antiquæ nostræ urbis Deos fuisse præcipuum, nam sic me plurima suadent monumenta, plurimæque statuæ, atque imagines, quæ aut visuntur

publicè; aut passim reperiuntur; aut servantur privatim. Neque est, quod miretur quispiam, si argumentum ex origine revocaverit. Quippe, si *Hercules*, ex *Varronis*, & *Festi* testimonio, idem ille est, qui *Sabinis Sancus*, sive *Sanctus*, utramque magno *Augustino* lectionem agnoscente; illum profectò, qui *Sabinis*, & *Græcis* fuit, à quibus nostri, fuisse non dubitaverit nostratium Deum. Reperiuntur ergo servanturque *Herculis* monumenta plurima. Inter illa autem equidem vel præcipuum duxerim Emblema, sive Musivum opus nobilissimum, picturatis marmorum crustis bellissimè variegatum, infra *Fornaciorum* domum repertum nuper; nunc, ut audio, servatum penes *Hieronymum Nicolinum* IC. & civem meum, ipsum etiam patriarum rerum curiosum indagatorem. In quo fabulam habes, quæ olim conficta, *Herculem*, debellato *Acheloo*, victoriæ præmium adeptum Dejaniræ nuptias. Conspiceres namque *Herculem* illum cum *Acheloo* committentem pugnam, taurinum caput habente, & circum eos *Curetum* turbam, quatientium cymbala: quasi adplaudentium, dixeris, victori *Herculi*, non pugnanti. Sed, si hæc de *Hercule*, non minorem alia de *Diana* conjecturam mihi præbent. Ipsam enim *Teatinorum* fuisse Deam, præter aliquod aliud argumentum, monet me Templum, ubi fortassis illi olim, sub superiora dicatum sæcula Virgini verè purissimæ, quam trium callium, quasi *Triviam*, appellavere cognominem, à tribus callibus, sive viis, in quibus ponitur. Id enim *Dianæ* excitatum ego crediderim, quæ *Trivia* dicta est, & coli præsertim solita in *Græcis* urbibus, ut *Varro* vir doctissimus adnotavit. Inquit namque, quòd *Titanis Trivia Diana est, ab eo dicta* Trivia, *quod in Trivio ponitur ferè in oppideis Græcis*.

Varr. de L. L. lib. IV. *Fest.* in fragm. *D. Aug.* de Civ. Dei lib. XIIX. c. XIX.

Varr. de L. L. lib. IV.

Porrò inter *Teatinorum* Deos *Apollinem* etiam haud ineptè existimaverim reponendum, nam sic me monent, quæ alibi laudavi, Sanctorum Acta. In quibus etsi, *Zappinam*, legimus (deturpato fortè vocabulo, ut in vulgato *Anastasii* Codice, & in aliis Sacris Actis contigisse reperio) *TEATINAM* tamen pro, *Zappinam*, legendum esse omnino suadent, cum itineris ratio à Sanctis viris instituti, qui in Actis illis laudantur; tum urbis nostro respondens situs. Et qui inter ista prior est mihi, additus sententiæ calculus à *J. Baptista* * *Maro* viro docto, & de Sacris Antiquitatibus optimè merito. Hæc verò cùm ità fuisse conjectassem, haud ità tamen prorsus senserim, ut ab ipso Historiæ auctore, nomen, quod vitiosum credimus, sic efformatum non putem. Vero enim haud absimile mihi videtur, oppidum fuisse illius omnino nominis, nostræ urbis suburbanum: atque ex iis fortè, quos vicos appellavit *Strabo*, cum de nostratibus *Marrucinis*, vicinisque populis scribens, ait: *Degunt hæ gentes ferè in vicis*. At super omnia, quæ de nostratium Diis, argumenta retulimus, insigne admodum est, quod ex duobus Numismatis habetur, quæ ex nobilissimo suo Musæo nobis humanissimè suppeditavit *Franciscus Gothifredus*, Patricius *Romanus*, vir valdè eruditus. Alterum enim caput *Herculis* habet, & in aversa parte Leonem transversamque Clavam, cum Inscriptione: TIATI; alterum verò Minervæ galeatæ (quæ & ipsa *Teatinorum* Dea, nomen alicui fecit nostri agri parti, ubi fortassis illi dicatum Templum) & in aversa Noctuam, quæ *Atheniensium* etiam insigne fuit, cum eadem Inscriptione: TIATI, pro TEATI, hoc est, *Teatinorum*: I, litera pro, E, variata, vel quia ex crassioris dialecti usurpatione, hac pronunciandi forma indigenæ uterentur, *Aboriginum*, seu *Oscorum* more prolato verbo, quorum linguam cum lacte nostrates crediderim suxisse; vel quia Antiqui, ut *Gruterus* in Inscriptionibus observavit (quod mihi etiam non improbatum) I, pro, E, aliquoties scriberent, ut in ea præsertim apparet, quæ *Romæ* exstat in Mathæiorum Hortis, ubi VIA ARDIATINA, pro, ARDEATINA, legitur. Numismata autem ipsius prorsus formæ sunt, quam lectoris oculis nunc damus:

Acta MS. SS. *Valentini*, & *Damiani*. *Anast.* in *Sergio* II. Act. SS. *Comitii*, & Socc. Ubi *Catanenses* & *Textinæ* pro TEATENSES, & TEATINÆ. *I.B. Marus* in Not. MSS. ad Acta SS. *Val.* & *Dam.* *Strab.* lib. V.

I. Gruter. de iis quæ ad Gram. pert. c. XXIX. & Inscript. pag. MCXXXIX.

Sed vix dederamus, cum ecce *Joannes Petrus Bellorus*, politioris amœniorisque literaturæ vir, novam nostro operi materiam addidit, & Patriæ meæ decus. Tertium enim Numisma ex Musæo *Francisci Angeloni* rerum antiquarum studiosissimi indagatoris mihi suggessit, in quo galeatæ itidem *Minervæ* caput, ut in *Gothifrediano* jam vidimus, nobis ostenditur, & in aversa parte Noctua, cum pari Inscriptione: TIATI. Est autem hunc in modum effictum:

Quæ non ex iis solùm, quæ præscripsimus ad nostram urbem pertinere existimamus; sed character etiam, quem ostendunt singula, satis superque id evincit.

Ceterùm via se offert ostendenda, quæ extra urbem, mirifica quondam, ac plurimo opere munita. Et quidem ea est, quam à *Cerfennia*, per nostrum *Teatinum* agrum, usque ad *Aterni* ostia Imp. *Claudius* munivit: atque à suo nomine *Claudiam* appellavit. Ità enim me Columella viaria docuit, quæ & numerum milliarium habet, in agro *Josephi de Lecto* IC. & civis mei non multis ab hinc annis inventa. In qua titulus exstat à me nuper eruderatus unà cum *Nicolao Toppio* amico meo. Habet autem se ita:

TI. CLAVDIVS
CAISAR
AVG. GER. PONT. MAX
TRIB. POT. VIII. IMP. XVI
COS. IIII. PP. CENSOR
ꟻIAM. CLAVDIAM. ꟻALER * * *
A. CERFENNIA. OSTIA. ATE * * *
MVNIT. IDEMQVE
PONTES. FECIT
XLIII

Erat

Erat *Cerfennia*, ut Tabulæ Itinerariæ habent, inter Montem *Imæum*, & *Marruvium* posita, quorum alterum, priscum ferè nomen retinentem, Collem *Armeum Cluverius* putavit; alterum *Morream:* sed falsò; neutro verè ex iis oppidis hodie sito, ubi olim, quæ laudavimus, antiqua. Nam quantum ex Itinerariis Tabulis conjecto, Mons *Imæus*, non ad *Fucini* ripam, in qua nunc Collis *Armeus*; sed ad *Apennini* radices, seu potiùs infra, situs erat: Et ubi nunc Collis *Armeus*, *Cerfennia* olim posita, ut Pontificium diploma me suadet, quod opera *Ferdinandi Ughelli* viri eruditissimi nuper est editum: coalitis in unum fortè ambobus oppidis sub fatiscentis Imperii ætatem: rebusque sic compositis, ut *Cerfenniensium*, & *Montimensium* promiscuus ager esset: & quia fortassis à Monte *Imæo* in *Cerfenniam* major populi, tamquam in amœniorem locum, pars translata, *Montimensium* nomenclatio. *Marruvium* autem ad orientalem *Fucini* oram, quem *Phorcum* appellavit *Lycophron*, *à Phorco* fortè marino Deo, à quo originem duxisse *Rhœtum Marrubiorum* regem, ex *Alexandro Polyhistore Servius* scripsit, situm fuisse (cùm *Morrea* longè ab eo distet) præter nominis rationem, de qua idem *Servius* alibi laudatus meminit, vel ipsæ suadent magnæ illius urbis, aquis obrutæ, reliquiæ, inter quas nuper repertum titulum exscripsit, mihique transmisit *Mucius Phœbonius*, vir eruditus, & ad ea loca illustranda apprimè factus. Est autem hujusmodi:

Tab. Itiner. *Ferd. Ughel.* de *Ital. Sac.* Tom. I. in Epp. *Marsican.*

Lycophr. in *Alex.* *Serv.* ad Æneid. lib. X.

CO. MESTIO. PAV
LINO. CV
PRAEF. VRBIS. FERIARVM
LATINARVM. QVAESTO
RI. VRBANO. AED. CER
PRAETORI. EODEMQ
TEMPORE. PRAETOR
AETRVR. XV. POPVL
CVRATORI. P. SPLENDI
DISSIMAE. CIVITATIS
MARS. MARR. EODEM. TEM
PORE. ET. CVR. VIAR. TIB. VAL
ET. ALIM. PATRONO. ABSTI
NENTISSIMO

Atque hæc ex occasione, de *Marruvio*, & Monte *Imæo* satis. Quid? ad *Silii* dictum:

Sil. lib. III.

——— *sedeamne, ut noverit una*
Me tantùm Patria?

Inscriptio autem, de qua meminimus, in nostro agro reperta, etsi ad hanc de via historiam unica, Scriptorum tamen testimonio haud caret. *Julius* enim, ut *Suetonius* scripsit, *destinaverat*, ad nostrarum regionum illustre decus, *emittere* Fucinum *lacum*, *& viam munire à mari Supero per* Apennini *dorsum ad* Tiberim *usque*. Sed cùm neutrum ille incepisset, *Claudius* perfecit utrumque. Perfecit quidem primùm, etsi non ritè, (manum posteà admovente *Hadriano* nostro, ut *Spartianus* innuit) nam missis, quæ à *Tacito*, *Plinio*, atque ab aliis scripta sunt, ait idem *Suetonius* de *Claudio* scribens, quod emisit tandem, *post undecim annos, quamvis continuos, triginta hominum millibus sine intermissione operantibus*. Sed & non contentus emisisse, commisit etiam *Naumachiam*, in qua *Xiphilinus* ex *Dione*, centum triremes, id est, *utrinque quinquaginta*, & Tacitus, *undeviginti hominum millia armasse*, memoriæ produnt. Exundasse verò paucos post annos, quantumvis longo, sed irrito opere emissum, violentiaque circumadjacentes agros perdidisse, occlusis fortasse specubus, qui pridem effossi, testatur lapis,

Sueton. in *Julio* c. XLIV.

Spartian. in *Hadr.* *Tac.* An. lib. XII. *Plin.* lib. XXXVI. cap. XV. *Sueton.* in *Claud.* cap. XX. *Xiphil.* lib. LX. *Tac.* Annal. lib. XII. Ad an. V. C. ıɔccc.

tametsi non integer, qui *Aviani* in *Marsis* exstat in Templo Divi Apostoli *Bartholomæi* (quod olim *Jano* dicatum, nomen illi oppido fecisse ferunt) à me nuper observatus, dum *M. Antonii Columnæ*, *Romani* Principis, & Magni Citerioris *Siciliæ* Comestabuli, in ejus perampla in *Marsis* Toparchia, gerebam vices. Habet autem se hunc in modum:

IMP. CAESARI. DIVI
NERVAE. FIL. NERVAE
TRAIANO. OPTIMO
AVG. GERMANICO
DACICO. PARTHICO
PONT. MAX. TRIB. POT. XXIII
COS. VI. PATRI. PATRIAE
SENATVS. POPVLVSQVE. ROMANVS
OB. RECIPERATOS. AGROS. ET. POS-
SESSRE * * *
QVOS. LACVS. FVCINI. VIOLENT * * *

Porrò de altero opere, hoc est, de via munienda per *Apennini* dorsum, quod id conjicio, quod *Pelignis*, *Marsis*que nostratibus commune, (si potiùs de via *Ancona* ad *Tiberim* perducenda *Cæsar* non cogitaverit) Lapis, quem præscripsimus, quempiam firmare potest. In eo enim habemus, ipsum etiam *Claudium* viam munisse, non à mari Supero ad *Tiberim*; sed à *Cerfennia*, prope quam *Valeria* via, usque ad *Aterni* ostia, quæ in ora Superi maris. *Valeria* enim, quæ ab ejus nominis urbe in *Marsis* nomen sumpsit, restituitque non ingrata Provinciæ, quæ mox in nostro *Aprutio*, à *Tybure* incipiens, ut *Strabo* notat, ducebat *in Marsos, & Corfinium Pelignorum urbem primariam*. Et ô si talia nunc Principes, quam gratiam, quam gloriam propagarent imperii sui! Ità, ità. Huc flectite, huc spectate. Nam sic benè subditis, sic æternum vobis.

Strab. lib. V.

CAPUT VI.

Ager Marrucinus Teatinus*ve nulli secundus: & in ejus rei testimonium duo afferuntur* Plinii *loci : itemque tertius. Hinc ex occasione omnes ferè* Aprutii *agri laudantur : ostenditurque ex* Columella Marrucinum *agrum cum* Italiæ *nobilioribus certare. Porrò fertiles quoque* Marrucini *montes : in iisque præsertim* Nicates: *ad idque fortassis accinisse* Papinius *voluit, cum de* Vesuvio *alicubi scripsit. Imò non fertiles solùm, verum divites etiam herbis, aquisque salutaribus: ad quod duo non infra veteres*, Blondus, & Niger, *in testimonium advocantur.*

TEATINUM, *Marrucinum*que agrum, parem multis, nulli secundum rerum opifex natura dedit. Et verè, ubi uberius, ubi pulchrius solum? Nullibi planè, si par alicubi. Nam hic omnis admodum regio, aut picturata floribus; aut gemmata pomis; aut distincta oleis; aut est intertexta vinetis. Pubent hic arbores penè semper, lasciviunt herbæ, prata luxuriant. Hic hic natalis tellus, aut est collibus exculta fructiferis; aut uberibus amœnata vallibus; aut æquoribus dilatata camporum. Unde, cùm hæc ità sint, haud absimile verò crediderim, Magnæ

P. Marſ. in *Sil.* lib. IIX. lib. III. cap. I.

Matri Deûm, ut *P. Marſus* alicubi voluit, dicatam noſtram urbem fuiſſe, non *Silii* quidem, quo falsò utitur, teſtimonio, quemadmodum à nobis alibi dictum eſt, ignoſcibili ſanè, & ſæculo, ut quiſpiam dixit, condonanda ignoratione; ſed, ut de *Reate*, *Magnæ*, teſte ipſo *Silio*, Cœlicolûm Matri dicato, eruditiſſimus *Dauſquejus* conjectavit, quòd *opima circa regio.* Ait enim *Solinus*, quòd *magna mater* Cybele *ſolorum Dea eſt.*

Sil. lib. IIX. *C. Dauſq.* in lib. laud. *Solin.* c. IIX.

Plin. lib II. c. XXCIII. & lib. XVII. c. XXV.

Itaque, ut ad ea progrediamur de more, quæ de noſtro agro Scriptores dixere, apponere hic primùm lubet, quæ *Plinius* ſemel, atque iterum narrat de arvis, oleiſque in *Teatino* agro in contrarias ſedes tranſgreſſis. Scribit enim in hæc verba: *Non minùs mirum oſtentum & noſtra cognovit ætas, anno* Neronis *principis ſupremo, ſicut in rebus ejus expoſuimus: pratis, oleiſque (intercedente via publica) in contrarias ſedes tranſgreſſis, in agro MARRUCINO, prædiis VETTII MARCELLI equitis* Romani, *res* Neronis *procurantis.* Mira res certè! quam tamen ipſemet ſcriptor hiſce verbis firmat: *Super omnia, quæ umquam audita ſunt, erit prodigium in noſtro ævo, anno* Neronis *principis ſupremo, factum in agro MARRUCINO, VETTII MARCELLI equeſtris Ordinis prædiis, oliveto univerſo viam publicam tranſgreſſo, arviſque inde è contrario in locum oliveti profectis.* Hæc *Plinius.* Qui licet alìorſum, opportunè tamen nobilem nobis indicat *Teatinum* agrum: id eſt, lætum arvis, oleiſque veſtitum.

Plin. lib. XV. c. XIX.

Porrò ad ea, quæ prædiximus, comprobanda, *Plinio Plinium*, ut arbori fructum, ſuccenturiare non pigebit. Scribens enim de ficis, ità fatur: *Honos laudatas ſervat in capſis, Ebuſo inſula præſtantiſſimas, ampliſſimaſque: moxque in MARRUCINIS.* Fici ergo *Marrucinæ* nobiles, quia in nobiliſſimo enatæ agro: atque ipſæ fortaſſis, quas ex agrorum vicinitate *Cloatius* penes *Macrobium Marſicas* appellavit (ſi tamen vulgata lectio depravata non ſit) nempe nullas, aut pauciſſimas agro *Marſico* producente. *Marſicæ* igitur eædem, quæ *Marrucinæ.* Imò quicquid olim, aut nunc *Aprutina* regio, habet etiam *Marrucina* tellus: quia una iſthæc quotquot in *Aprutio*, aut ſuperat, aut æquat agros. Quippe ſi *Prætutiana* vina *Plinius*, & cum *Plinio Dioſcorides* laudant; habent etiam, quibus gemmantur, vineas noſtri colles: habent quoque ceteri *Marrucinorum* terreni montes. Si celebrat illum *Plinius Peligna* lina, *Pelignam*que terram *Cerere* feracem *Ovidius* canit; indulget hæc omnia *Marrucina* feracius. Si *Albæ* poma extollit *Silius*, quibus illa

Macrob. lib. III. c. XX.

Plin. lib. XIV. cap. VI. *Dioſcorid.* lib. V. c. X. & XI. *Plin.* lib. XIX. cap. I. *Sil.* lib. IIX.

—— *rependit ariſtas:*

Symmach. ep. LXXVII. lib. IX.

Et cum *Silio* celebrat *Symmachus in* Marſos *tranſlata poma* Phæacum; non minùs iis noſter ager pingitur, quàm quæſtuoſis fluctuant in ſegetibus undæ. Si *Veſtinum* caſeum *Plinius* prædicat, & cum *Plinio Martialis*, qui *Veſtino* de grege venit: itemque *Perſius* pernas

Plin. lib. XI. c. XLII. *Martial.* lib. XIII. *Perſ.* ſat. III.

—— *Marſi monumenta clientis;*

profert hæc quoque *Marrucina* regio. Ac denique, ſi *Picenas* olivas, quæ inchoant finiuntque dapes: hortoſque *Amiterni* felices vel ipſe *Martialis* laudat: ſi virentem *Pinnam Silius* canit, atque

Martial. loc. laud. *Sil.* eod. IIX.

—— *haud tardè redeuntia paſcua Avellæ.*

gignit hæc omnia noſtra tellus. Imò id unum adjecerim, & verè, quod quicquid olim, & nunc *Italia*, una *Marrucina* protulit profertque humus.

A Sed quoniam jam ſuccumbo materiæ, ſermoni meo unus *Columella* ſuccedat: Qui exaggeratè cumulans *Italiæ* præclaros hortos, hunc in modum fermè pangit:

Columell. de re ruſt. lib. X.

Tunc quoque conſeritur toto quæ plurima terræ
Orbe virens pariter plebi regique ſuperbo
Frigoribus caules, & veri cymata mittit,
Quæ pariunt veteres ceſpoſo littore Cumæ,
Quæ MARRUCINI, quæ Signia *monte* Lepino,
Pinguis item Capua, *&* Caudinis *faucibus horti,*
Fontibus & Stabiæ *celebres, &* Vesbia *rura,*
Doctaque Parthenope, Sebethide *roſcida lympha,*
B *Quæ dulces Pompeja palus, vicina ſalinis*
Herculeis, *vitreoque Siler, qui defluit amni,*
Quæ duri præbent cymoſa ſtirpe Sabelli,
Et Turni *lacus, & pomoſi* Tyburis *arva,*
Brutia *quæ tellus, & mater* Aritia *porri.*

Hæc ruſticæ rei nobiliſſimus ſcriptor. At, ſi antiquam hiſtoriam novis comere auctoritatibus liceat, duorum hac de re teſtimonia tibi ferre perplaceat: Alterum quidem Sapientiſſimi regis *Roberti* in diplomate pro *Teatinis* dato, quo in *Aternum* aliqua immittere permittit, atque inde per mare transferre, nullo ſoluto *Aternenſibus* pedagio: quod & ante eum *Petrus* Cardinalis *Capocius*, Apoſtolicus in his partibus Legatus, benignè conceſſerat; alterum verò eruditiſſimi patrui mei, in epiſtola, cujus partem alibi dedimus, ad *Thomam Maſcambrunum* miſſa. Ait ergo patruus, poſtquàm alia de noſtra regione ſcripſerat, in hunc planè modum: *Abundat prætereà tritico, oleo, porco, hædo: ex fructibus maximè ficu.* Robertus verò ſic fermè: *Præter abundantiam aliorum victualium, quæ natalis telluris fœcunditas continuatè producit, ficus præſertim, vinum, & oleum ſic eis affluenter exuberant, quod de illis, & uſibus conſulunt propriis, & commoditatibus provident alienis.* Quid illuſtrius? quid vivacius?

C *P.* Card. *Capoc.* in diplom. ſub an. CIƆCCLI.

L. Camarra patruus in ep. MS. *Robert.* in dipl. ſub an. CIƆ CCCXIV.

D Ceterùm, ſi fertiliſſimum vidimus *Teatinum* agrum, haud illi diſſimiles *Marrucinos* montes eſſe non negarim. Inter montes autem hic appello *Nicatem* (ſi *Nicates Majella* ſit, ut ex *Livio Niger*, *Ortelius*, & *Carolus Stephanus* putant) *Majellæ* nomine ſub ætatem mediam, ut *Petrus Diaconus* innuit, *præ magnitudine appellatum*; priſco verò, ut conjectare mihi licet (quod ferè de *Alpibus Feſtus* aſſeruit) à nivium copia vocitatum: qui ab *Apennino* diviſus, quaſi humilem dedignans illum, ſuperbiſſimo faſtu ità ſeſe tollit in altum, ut ferè ſemper condat inter nubila caput. E Is igitur, cujus ambitus ſexaginta penè milliarium eſt, decem ferè procul ab noſtra urbe poſitus, ſi verticem demas, obductum penè ſemper horrore nivali, & hunc etiam per Caniculam verno tepore non orbatum, totus fertilis, totus uber, totus amœnus eſt: ipſi ferè *Campano Veſuvio* ſimilis, ubertate natali plurimos alens inhabitantes. Similem autem *Veſuvio* dixeram, quia ad hæc planè *Papinius* acciniſſe mihi videtur, de *Veſuviano* ſcribens incendio: qui non tàm à *Teate* procul ea fata cupiens, quàm à *Marrucinis* montibus inſaniam ſimilem, ad *Marcellum* ità ſcripſit:

M. Nig. in Geogr. *A. Ortel.* in Theſ. Geogr. *C. Steph.* in lex. Geogr. Hiſt. *P. Diacon.* in Vit. S. *Aldemarii.* *Feſt.* in fragm.

Papin. Stat. Sil. lib. IV.

F *Hæc ego* Chalcidicis *ad te,* Marcelle, *ſonabam*
Littoribus, fractas ubi Vesbius *egerit iras*
Æmula Trinacriis *volvens incendia flammis.*
Mira fides! credet ne virûm ventura propago,
Cùm ſegetes iterum, cùm jam hæc deſerta virebunt,
Infra urbes populoſque premi? proavitaque toto
Rura abiiſſe mari? nec dum lethale minari
Ceſſat apex. procul iſta tuis ſint fata TEATE,
Nec MARRUCINOS agat hæc inſania montes.

Fuit

Fuit quidem procul clades ista ævo illo, quod optimi Imperatoris *Titi*, ad Orbis delicias, ad *Aprutii* nostri æternam gloriam nati: fuit quoque ætate nostra. Nam, cùm denuo sub finem anni Christiani millesimi sexcentesimi trigesimi primi præter morem mons ille conflagrasset; sonitus quidem, boatusque exauditus ingens in nostra Urbe ab Australi latere, unde nobis *Campanum* Cœlum; nulla tamen à nobis flamma visa, non fumus, non cinis: Et tamen, ut *Silius* noster ait,

Ad an. V. C. ɪↄↄccc XXXIII. Ad an. Christ. ᴄɪↄɪↄc. XXXI.

Sil. lib. XVII.

Et pelago, & terris fusa est Vulcania *pestis,*
Videre Eoi monstrum admirabile Seres
Lanigeros cinere Ausonio *canescere lucos.*

Utinam sic procul semper Sanctorum Urbis Præsidium beneficio! primique præsertim, qui non semel objectu solo sui Brachii, quod semper nobis in sinistris dexterum, Tartareos hosce ignes summa omnium admiratione restinxit.

Atqui ut, unde evagata fuerat, nostra redeat oratio, non pinguia solùm, fœcundaque sunt in *Marrucinis* montibus arva; sed, ut de nostratibus *Marsis Maro* dixerat, *Marrucinis* quoque

Virgil. Æneid. lib. VII. ——— *quæsitæ in montibus herbæ.*

atque in iis omnino, ut mihi suadeo, quos cum nostratibus item *Vestinis*, ob cœli, solique ejusdem naturam, ac vicinitatem confundens fortè *Dioscorides*, ab herbarum, medicæque materiæ copia non uno loco dilaudat. Quæsitæ igitur herbæ: & quæsitæ etiam aquæ, tum ab Italis, tum ab exteris: ac meliori fortè fortuna, quam *Umbro Virgilio* suus. Nam quibus medicorum consilia prodesse nesciunt, unus, ut prætermittam alios, præstare *Nicates* videtur, vel herbis salutaribus, quibus crinitæ ubique valles, comataque juga; vel aquis, quæ non uno manant loco, sulphuratis, bituminatis, nitrosisque, haud postponendis ceteris in *Aprutio* vim medicam habentibus: sive eæ *Cutiliæ* sint, a *Plinio*, *Seneca*, *Celso*que laudatæ; sive eæ, quas *Pinnæ* in *Vestinis Vitruvius* celebravit. Celebrat autem bituminosam aquam, sive oleum è *Marrucinis* montibus fluentem *Fl. Blondus* hisce verbis: *Lucus oppidum est* Aterno *proximum, ad fluvii unius ostium, quem hinc* Rasens, *inde* Orta *torrentes ex* Majella *cadentes efficiunt: interque eos torrentes* Caramanicum, *& oppidulum ab* Aterno *recedens monti hæret, sub quo fons olei petronici scatet: quod quidem oleum* Teutonici, Ungarique *diligentiùs*, *quàm* Italici, *& colligunt, & asportant.* Oppidulum verò vocitatur a *Nigro* Cantalupum, *sub quo,* ait, *fons est perennis liquoris odore fœtido. Illi oleum petronicum nominant, medicamini accommodatum, quo* Aterni *aqua inficitur. Emanàt enim in flumen ipsum.* Hæc Scriptores haud infra veteres. Sed quid herbas excupimus, vel aquas? Abscondit unus in visceribus *Nicates*, quod repertum dat omnia. Nutrit enim mons iste vivum, purumque argentum, nutritque item purissimum aurum. Et si nulla de his in Scriptoribus mentio causa fuit, ut nostro monti, quemadmodum toti *Italiæ*, veluti parenti, parceretur. Putat enim *Plinius* veteri interdicto patrum id cautum. Alioquin nullam fœcundiorem metallorum esse tellurem.

Dioscorid. lib. I. II. & IV.

Plin. lib. XXXI. c. II. & VI. *Sen.* qq. nat. lib. III. c. XXV. *Celf.* lib. IV. c. V. *Vitruv.* lib. IIX. c. III. *Fl. Blond.* de It. illustr. lib. XXII. *M. Nig.* in Geogr. *Plin.* lib. XXXIII. c. IV.

L. CAMARRÆ
DE TEATE ANTIQUO
LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Urbi nostræ coævam fuisse remp. ostenditur: in eaque triplicem statutum ordinem. Accessit item externus splendor, nam Romana *civitate nostrates donati: imperfecta priùs, moxque perfecta. Ad idque vetustissimus titulus expenditur, & cum eo qui de bello* Marsico *scripsere. Qua verò in tribu censuerint, non satis admodum constat. Conjicitur tamen, vel ex* Tullio *in Sergia; vel ex lapidibus in* Arniensi. *Ceterùm assignatum aliquando ejus agrum fuisse, & cum Colonia, videntur voluisse* Frontinus, *& Lapis. Sed re meliùs perpensa, ostenditur nostram urbem Municipium fuisse semper, numquam Coloniam accepisse.*

Um nascente urbe nostra, rempublicam quoque natam ego crediderim: liberam, sui juris, nobilem, efflorentem: non ex variis, qui influxerint, populis, ut de *Roma* dicit quispiam, ipsam factam, aut congregatam; sed ex uno *Græco*, eoque selecto. *Græci* igitur, qui, ut communis fert sententia, nostram urbem condidere, statum etiam reipublicæ, illumque optimum imposuere. Optimum, inquam, laudandumque, nam *Atheniensium* ad morem, ab urbium capite *Roma*, post aliquot quoque sæcula imitatum; triplicem in ea statuerunt ordinem: Senatorum, Equitum, Populi (si tamen de equestri spurio Lapidi fides, cùm ante *Romanam* civitatem acceptam, vix crediderim revera statutum.) Statutum autem in ea fuisse semel, firmavit Lapis alter, sed legitimus: qui paucis ab hinc annis effossus in nostra urbe, *Neapoli* me tum morante, per-

periit (proh ſcelus!) in ipſo lucis aſpectu. In eo enim, ſi verum mihi quiſpiam retulit, de principe juventutis habebatur mentio: qui, cum primus inter Equites ex tabulis nominatus olim fuerit, ſatis ſuperque indicat, in noſtra urbe equeſtrem ordinem fuiſſe: & cum equeſtri, qui Senatorum ſeminarium, ut *Lampridius* de *Romano* dixerat, Senatum etiam, Populumque.

Ceterum urbs noſtra non ſuo tantum, ſed externo etiam honore reſplenduit. Datam enim ipſi *Romanam* civitatem obſervamus: ſed primò imperfectam; ſive, ut cum aliis loquar, ſine ſuffragii latione; mox cum ſuffragii, ſive perfectam. Et quidem imperfectæ unus *Diodorus* meminit, ſed verè. Verè, inquam, nam ſuffragatur ei quadratus Lapis nobiliſſimus, in aræ ſpeciem factus, qui *Teate* olim, pro foribus Templi magno Martyri *Laurentio* dicati, deſpectus jacebat: mox verò ad domeſticum cujuſpiam opus accommodatus. Suffragatur ſanè, nam præter detritas omnino literas, ob antiquiſſimum natalem ejus, duo dumtaxat primi verſiculi, quæ grandiuſculis exarata literis, hæc verba, & vix etiam, leguntur:

Diodor. lib. XX. Ad an. V. C. CDXL. VIII.

GENIO. MVNICIPI

Quibus planè, ſi quid argumentari licet, noſtræ urbis Genio aram illam dicatam conjecerim, novo tum fortaſſis Municipii honore decoratæ: vel ad æviternam beneficii memoriam; vel in gratias *muneris*, ut *A. Gellius* ait, *honorarii cum pop. Romano* communis.

A. Gell. lib. XVI. c. XVI.

Porrò *Teatinis Marruciniſve*, poſt *Marſicum* bellum, unà cum reliquis hodierni *Aprutii* populis, datum etiam perfectæ civitatis jus fuiſſe, nullus eſt, qui ambigat. Datum profectò fuit, ut Scriptorum plurimi prodidere; ſed inter multos, uno ego *Vellejo* contentus fuerim; qui, poſtquam de re narraverat, inter *Romanos* ſocioſque variè geſta, ſic fermè ſcribit: *Paullatim recipiendo in civitatem, qui arma, aut non ceperant, aut depoſuerant maturiùs, vires refectæ ſunt.* Immo, & qui tardius: ſic de omnibus ex *Livio* breviante *Floro.* Inquit enim in hæc verba: *Italicis populis civitas a Senatu data eſt.* Data autem fuit celeberrima lege *Julia*: diſtributis novis civibus, non in veteres trigintaquinque tribus, ſed in novas octo: eo nempè conſilio, ne, ſi in veteres diſtribuerentur, minus beneficii auctores poſſent, quàm in beneficium recepti. At longè aliter ſeſe habuit res. Nam intelligentibus noſtratibus, nominis potiùs honorem, quàm inſignia poteſtatis habuiſſe: nihilque, ſi veteres conſentirent, afferre ſe roboris ad comitia; eò devenit cauſſa, quamvis agitata multoties, ut tandem aliquando conjecti omnes fuerint in tribus affectatas. Subdit ergo idem, quem præcitavimus, *Livii* breviator, in hæc prorſus verba: *Novis civibus S. C. ſuffragium datum eſt.* Non quia non antea datum eſſet; ſed quia nondum datum pro voto. Pro voto autem datum, in ſecundo *Cinnæ* conſulatu, cum *Sigonio* ſenſerim, & rectè. Quippe, ut conjecturas alias prætercam, quas ipſe rulit, facile eſſe potuit, ut, quod pollicitus in primo, Conſul ille non perfecit, in altero omninò perfecerit.

Vell. lib. II. Ad an. V.C.DC. LXIII.

L. Flor. lib. LXXX.

Flor. loc. laud.

C. Sigon. de antiq. Ital. lib. III. c. I. Ad an. V.C.DC. LXVI.

Igitur noſtrates *Marrucini*, poſt atrocem, variamque *Marſici* belli fortunam, civitatem juſtiſſime adſequuti, eamque perfectam, cum ceteris in exambitas tribus diſtributi quoque fuere. Quam verò in tribum ex trigintaquinque conjecti ii fuerint, in nocte prorſus illuni, nulla nobis præit facula, quæ lucem ferat. Attamen, ſi conjecturæ aliquis ſit dandus locus, in eam facile ſententiam con-

A ceſſerim, ut vel in *Arnienſem*, vel in *Sergiam.* Pro iſta enim unus ſtare videtur *Cicero*; pro illa Lapides duo, qui adhuc in noſtra urbe manent. Primus ergo Lapis, qui in Prætorio Camerarii exſtat, ſic planè ſe habet:

L. MAMILIVS
L. L. FAVSTVS. SEV. AVG.
L. MAMILIO. L. F. ARN. MODESTO
SELECTO. ET. DECVRIONI
VIVOS. SIBI. ET. LIBERTIS. SVIS. FECIT
L. MAMILIO. EPINICO. SEVIR. AVG
B L. MAMILIO. ACTIO
CALLITYCHENI
L. MAMILIO. FAVSTO
L. MAMILIO. EVTYCHO
MAMILLIAE. PYRALLIDI

Alter verò ille eſt, qui in noſtris ædibus exſtat, ante annos LXX. ibidem effoſſus: vitam agente, vitamque illi reſtituente *Hieronymo Camarra* Avo meo, qui ex antiquis in *Aprutio* Feudatariis editus, gentilitiis ſplendoribus ſplendorem addidit, inter Advocatos ſui temporis, eruditione, & facundia facilè princeps! Habet autem ſe hunc in C modum:

Tabul. Reg. *Car.* II. ſign. MCC. XCII. MCC. XCIII. litt. B. fol. XXII.

D. M. S.
Q. NINNIO. Q. F
ARN. OPPIANICO
AED. IIII VIR. I. D.
IVLIA. MARCIA. B. M

Immo, ſi a *Frentanis*, qui noſtratium contermini, ſociique, argumentum aliquod ſumendum ſit, habeo item *Hiſtonii*, quod oppidum *Frentanorum* fuit, Lapides duos: Quorum unus ita ſe habet:

D Q. BAEBIO
Q. F. ARN
SILVANO

Alter, cujus inferioris partis meminit alicubi *Lipſius*, ſic fermè:

I. Lipſ. in lib. II. Annal. Tac.

M. BAEBIO. M. F. Q. N. ARN. SVETRIO
MARCELLO. EQVO. PVBLICO
AED. Q. IIII. VIR. I. D. IIII. VIR. QVINQ. II
PATRONO. MVNIC. FLAMINI. DIVI
VESPASIANI
M. BAEBIVS. SVETRIVS. MARCELLVS
ET. SVETRIA. RVFA, PATRI. OPTVMO
E HVIC. DECVRIONES. FVNVS. PVBLICVM
STATVĀM. EQVESTREM. CLIPEVM
ARGENTEVM. LOCVM. SEPVLTVRAE
DECREVERVNT. ET. VRBANI. STATVAM. PEDESTRE

Unde in *Arnienſem* conjectos aſſerere *Teatinos Marrucinoſve* ambigere nemo poterit. Sed audiamus jam pro *Sergia* Oratorem principem, ut arenti venulæ meæ ſuccurrat flumen eloquentiæ ſuæ. Ait ergo totus ardens in Vatinium: *Ob haſce res ſcias te ſe veriſſimorum hominum* Sabinorum, *fortiſſimorum virorum* Marſorum, *&* Pelignorum *tribulium tuorum judicio notatum, nec poſt* Romam *conditam præ-* F *ter te tribulem quemquam, tribum* Sergiam *perdidiſſe.* In *Sergiam* ergo cum *Marſi*, & *Peligni* conjecti fuerint, ſimile quoque veri poteſt eſſe, ut quorum contermini, perpetuique ſocii, atque amici *Marrucini* eſſent, contribules etiam ipſi fuiſſent.

Cic. in *Vatin.*

Hæc autem cùm ita ſint, id eſt, Municipium fuiſſe *Teate* noſtrum, nulla populi *Romani* legeadſtrictum, cum numquam pop. *Rom.* ejus fundus factus eſſet, haud tamen reticuerim conjectaſſe me olim, ejus agrum fuiſſe aliquando aſſignatum. Satis namque id clarè teſtari *Frontinus* videbatur, cùm

Frontin. de Colon.

cùm ait: *TEATE*, *qui* Aternus. *Ager ejus lege* Augustæa *est assignatus. Finitur*, *sicut consuetudo est*, *in regione* Piceni. Et deinde, cùm de *Beregrano*, sive *Veregrano* agro, qui in nostratibus *Picenis*: Beyegranus *ager ea lege continetur*, *qua & ager TEATINUS.* An autem sine ulla Coloniæ mentione, vel cum Coloniæ assignatus ipse fuerit, in re mihi dubia nimium, cum Coloniæ conjectare placebat: & militum emeritorum: ab *Augusto* deductæ, post pacem urbi, & orbi pulcherrimè partam. Scribit enim *Hyginus* in hæc verba: *Augustus in assignata Orbi terrarum pace*, *exercitus*, *qui sub* Antonio, *aut* Lepido *militaverant*, *pariter & suarum legionum milites colonos fecit*, *alios in* Italia, *alios in Provinciis.* Fecit sanè: unamque fortassis in nostram urbem ex iis duodetriginta Coloniam deduxisse persuadebar, quarum unus *Suetonius* meminerat. Neque unam, aut alteram in nostro *Aprutio*: Quippe *Aufidenam* quoque deduxisse monebat me laudatus *Frontinus*; *Histonium* item, & *Interamnam Plestinam*, præter eumdem ipsum *Frontinum*, ejusque antiquum commentatorem *Aggenum*, Lapides duo, quorum alterum *Panvinius* exscripsit; alterum se vidisse innuit *Joannes Antonius Campana* Episcopus *Interamnensis*: vir uterque in literatis literis non vulgaris notæ. Quicquid verò de aliis fuerit, equidem in nostram urbem deductam credideram, lapide literato, quem alibi aliorsum exscripseram, meam firmante conjectationem. Habet autem se ità:

Hygin. de limit. — *Sueton.* in Aug. c.XLVI. — *Frontin.* de Colon. — *Aggen.* Vibic. in *Frontin.* — *O. Panvin.* in Civ. *Rom.* — *J. Ant. Camp.* ep. IV. lib. I.

D. M. S
L. CAESIO. L. F. MARCELLO. LAV
RENTI. LAVINATIVM. P. C. TEATIN
ORVM. CAESIVS. PROCVLVS
SEN. FILIO. DVLCISSIMO. B. M. P

Conjectaveram, inquam, sic prorsus, non solum, quia Coloniæ patronus *L.* hic *Cæsius* fuisse videbatur, quantum ex notis *P. C.* comprehendere licebat; sed quia patronus etiam sub *Augusti* ævum, si filius ipse fuit, ut censeo, *L.* illius *Cæsii*, qui *Fulvio Ursino* ignotus, apud eumdem denario ad *Augustum* allusisse videtur. Benè igitur, ajebam, ac feliciter nostræ urbi. nam, si Coloniæ urbis Romæ effigies existimabantur esse, id etiam ad præstantiam, magnitudinemque ejus accessit, ut colonia deducta, verè eam dicerent, ac prædicarent omnes *Marrucinulam Romam.*

Verùm enimvero, ut candidè fatear, cùm hæc conjectanea omnino sint, equidem putarim, perpensis attentiùs omnibus, Municipium fuisse semper nostram urbem: suis semper incolis, suisque opibus vigentem, absque exterorum permixtione: atque, ut *Gellius* ait, *suo jure*, *& legibus utentem*, numquam coloniam accepisse. Quippe, etsi haud dedecori fuit pop. *Rom.* coloniam esse (quam *sedem servitutis* alicubi *Tacitus* dixit) cùm ipsa simulachrum quoddam evaderet *Romæ*, ita ut *Byzantium* alteram *Romam*, *Romanorum* coloniam appellaverit *Pletho*; nulla tamen ratione, vel auctoritate de nostra urbe probari id verè potest. Municipium autem fuisse, præter jam laudatum Lapidem, qui expressam de eo mentionem injicit, evincit id satis municipalis reipublicæ forma: sive ordines ii sint; sive publica consilia; aut magistratus, sacerdotesque. Habemus enim in literatis Lapidibus, hoc in libello sparsim exscriptis, Decuriones, qui iidem ac Senatores *Romæ*, *Justiniano* testante; Selectos; Quattuorviros; Ædiles; Seviros *Augustales*; ac Patronos. Nec ab hujusmodi, in quam nunc eo, sententia me *Frontinus* dimovet, aut suadere aliud potest. Nam assignatio *Augustæa* lege, de qua meminit, jugerationis solùm erat modus, juxta quam controversiæ litesque agrariæ decidebantur: atque ubi incolis adjuncti milites, militibus assignatus additur: quod Scriptor ille de nostro *Teatino* agro non expressit. Multóque minus ea in re nos verè suadere lapis potest: quippe, cùm *Marrucinorum* fides, constantiaque in *Cæsarem*, *Augustum*que, atque in ipso etiam civili bello, perpetua fuerit, ut a nobis alibi explicatum est; nihil certè tale ab *Augusto* meruit, ut meruere multæ, quarum fluxa fuerat, veteranis laboris præmia divisæ. Ac tandem, ut in eo concludam, ex compendiatis literis *P. C* conjectare nihil revera possumus: namque, & si alicubi in ea, quam prædiximus, significatione acceptæ sunt; nihilominus in nostro Lapide, Patronum potius Collegii, vel civitatis *Teatinorum*, ut in *Gruterianis* Inscriptionibus passim observatur, quàm Coloniæ, *Cæsium* illum fuisse crediderim. Censemus igitur numquam Coloniam accepisse: minusque ex iis fuisse, ut penes *Gellium* noster *Hadrianus* mirari se ostendebat, quæ, *cùm suis moribus*, *legibusque vivere possent*, *in jus Coloniæ mutari gestierint.*

A. Gell. loc. laud. — *Tac.* in Agricola. — *Ploth.* orat. de reb. *Pelopon.* — *Justinian.* Novell. XIII. in l. omnes XXXIII. de Decur. — *A. Gell.* lib. XVI. c. XIII.

CAPUT II.

Marrucini *finitimarum gentium amici*, *sociique: ad idque expenditur* Livii *locus*, *itemque* Diodori. *An autem* Marsico *dempto bello cum* Samnitibus *fuerint*, *ambigitur. Hinc ex occasione dictum aliquid de fœdere illo*, *itemque bello: citanturque* Appiani, & Orosii *verba. Affertur demum de eodemmet fœdere argenteum numisma cum* Fulvii *explicatione: atque ad ejus imaginem respexisse simile vero est*, *qui insignia evulgavere citerioris* Aprutii.

ORigo, mores, honores, cives, civiumque virtutes nostram urbem adauxere. Nihil tamen magis, quàm amicitiæ. Amicitias autem, societatesque inter populos regesque pernecessarias duxit sanè quisquis sanus, ducetque semper. Nam sicut altissimum quodque flumen, si dividatur in rivulos, pavidæ transit puellæ pes eburneus; ita rivulum vix fortissimus transnatat miles, si multæ influant in eum aquæ. Ad summam, vera *Helvidii* vox apud *Tacitum*, *Nullum majus boni imperii instrumentum*, *quàm bonos amicos.* Immo fulcrum, præsidiumque. Benè igitur, sapienterque *Teatini* Marrucinive fecere, sociis amicisque sociali, & æquo fœdere sibi junctis. Etsi enim gens ipsa *Italiæ* fortissima, ut alibi diximus; exigua tamen revera fuit. Itaque, ut partem etiam istam pro more tractemus, de fœderibus aliqua præmittere mihi opus erit. Præmittam autem *Menippi Antiochi* Legati verba, penes *Livium* desserentis. Is igitur ajebat, *esse tria genera fœderum*, *quibus integrè paciscerentur amicitias regesque. Unum*, *cùm bello victis dicerentur leges: Ubi enim omnia ei*, *qui armis plus posset*, *debita essent*, *quæ ex iis habere victos*, *quibus mulctari eos velit*, *ipsius jus*, *atque arbitrium esse. Alterum*, *cùm pares bello æquo fœdere in pacem*, *atque amicitiam venirent: tunc enim repeti*, *reddique per conventionem res*, *&*, *si quarum turbata possessio sit*, *eas aut ex formula juris antiqui*, *aut ex partis utriusque commodo componi. Tertium esse genus*, *cùm qui hostes numquam fuerunt ad amicitiam sociali fœdere inter se jungendam coeant*, *eos neque accipere*, *neque dicere leges. Id enim victoris*, *& victi esse.* Hæc *Menippus*, & ex *Menippo* Histori-

Tac. lib. IV. Histor. — *Liv.* lib. XXXIV.

cus eloquentissimus. Qualis autem ritus fuerit in fœderibus ineundis, qualisque ex fæciali jure adhibita præfatio, ab eodem *Livio* habebit lector meus: itemque a *Barnaba Brissonio*, qui eruditè more suo nectit exempla formulis, ut serto sertum. At ut eò regrediamur, unde digressi fuimus, amicos, sociosque habuisse *Marrucinos* proditum est passim: fœdere semper inito, ut observabimus, vel secundi, vel tertii generis. Inter amicos verò equidem non ambegerim præcipuos finitimos, vicinosque populos fuisse: *Vestinos* nempè, *Pelignos*, *frentanos*que, ac *Marsos*: fuisse quoque aliquos alios Italiæ populos: fuisse denique vel ipsos *Romanos*, ad Orbis imperium factos. Sed quoniam de *Romanis* alibi, de ceteris hoc loco putaverim edicendum.

Liv. lib. I. *B. Briss.* de formul. lib. IV.

Itaque amicitiam, societatemque cum finitimis nostrates *Marrucinos* penè semper aluisse haudquaquam dubitaverim, sic persuasus ex vicinitate: ex loci natura: ex natali ipso quasi omnibus communi. Sed, cùm nobis domesticæ desiderentur historiæ, exterarum Scriptorem audire haud incongruum erit. Ait ergo *Livius*, res *Romanas* felicissimè prosequutus, in hæc verba: *Eodem anno* (agebatur V. C. CD. XXIIX.) *cùm satis per se ipsum* Samniticum *bellum, & defectio recens* Lucanorum, *auctoresque defectionis* Tarentini *sollicitos haberent patres, accessit, ut &* Vestinus *populus* Samnitibus *sese conjungeret. Quæ res, sicut eo anno sermonibus magis passim hominum jactata, quàm in publico ullo consilio est, ità insequentis anni Coss.* L. Furio Camillo *iterum*, Junio Bruto Scæva, *nulla prior, potiorque visa est, de qua ad Senatum referrent. Et quamquàm nova res erat, tamen tanta cura patres incessit, ut pariter eam susceptam, neglectamque timerent: ne aut impunitas eorum, lascivia, superbiaque; aut bello pœna expetita, metu propinquo, atque ira concirent finitimos populos. Et erat genus omne abundè bello* Samnitibus *par*, Marsi, Peligni*que*, *& MARRUCINI: quos, si* Vestinus *attingeretur, omnes habendos hostes.* Hostes planè omnes, quia omnes inter sese amici: hoc proculdubio in ictum fœdus adjecto, ut eosdem amicos, atque inimicos haberet quisque. Præter autem ea, quæ ex *Livio* retulimus, habemus item ejus societatis fidem ex *Diodori* fragmentis in *Photii* Bibliotheca, quam *Davidis Hoeschelii*, & *Andreæ Schotti* industriæ debemus. Postquam enim scripserat, ità ab *Italicis* adversus *Romanos* bellum gestum, *ut maxima ex parte fuerint superiores*, donec *Pompejus*, & *Sulla* non semel sed sæpiùs vincendo, eorum res eò redegerunt, ut profligatæ fuerint; subdit hunc in modum: *Igitur non ampliùs bellarunt, sed C. Coscinio in* Japygiam *misso, sæpe victi sunt: atque ità superati, & ex multis pauci relicti, communi sententia, novam deserunt urbem* Corfinium, *quoniam* Marsi, *& omnes finitimæ gentes desciverant ad* Romanos. Cum *Marsis* scilicet, *Vestini*, *Pelignі*, *Frentani*, & nostrates *Marrucini*: qui, ut in fœdere unanimes, sic omnis fortunæ consortes.

Liv. lib. IIX. Ad an. V. C. CDXXIIX.

Diodor. lib. XXXVII. penes *Phot.*

Marrucini ergo finitimique ad amicitiam, societatemque coiere: coiere item & aliqui alii *Italiæ* populi. An autem *Marsico* dempto bello, de quo inferiùs, cum *Samnitibus* fuerint; equidem omnino dubitarim. Etsi enim *Marsos*, *Pelignosque*, *Marrucinorum* amicos, ac socios, cum iis fuisse meminit semel *Livius*, quo primùm prælio cum *Romanis Marsi* bellarunt; de *Marrucinis* tamen explorati nihil habemus. Nihil, inquam, explorati: namque, si in conjectaneam sententiam eundum est, sub hæc ferè tempora, juxta nonnullorum supputationem, vel paullò priora, evenisse fermè crediderim, quod Coss. *Valerio*, & *Decio* factum scripsit *Diodorus*. Ait enim, quòd Romani *in* Italia *cum validis equitum, peditumque copiis adversus* Pollitium, *MARRUCINORUM oppidum expeditionem susceperunt.* Id unum autem compertum est, quòd cùm *Samnites*, & *Marrucini*; tùm isti, atque alii, in urbis coierint expugnationem. Quippe haud præstito iis ejus civitatis jure, quam viribus auxerant, ac per omnes annos tuebantur, adversus *Romanos* cepere arma: caputque imperii *Corfinium*, in *Pelignis* Metropolim, legentes, quam *Italicam* appellarunt, ea non deposuere, donec universi jus illud adepti fuerint: absque *Lucanis*, & *Samnitibus*, qui tamen paullò post vel exambitum honorem impetrarunt. Meminere ejus fœderis Scriptores multi. Sed inter multos duorum tantùm nos verba dabimus: *Appiani* scilicet, & *Orosii*. Hic igitur post narratam *Drusi* cædem, qui socios hos omnes erexerat ad spem illam, ità scribit, *Livii* Epitomatorem ferè sequutus: *Igitur* Picentes, Vestini, Marsi, Peligni, *MARRUCINI*, Samnites, Lucani, *cum adhuc occultam defectionem meditarentur*, C. Servilium *Prætorem*, *Legatum ad se missum, apud* Asculum *occiderunt: statimque clausa civitate, omnes cives* Romanos *indicta cæde jugulaverunt.* Ille autem sic: Servilius *properè oppidum* Asculum *ingressus*, *Asculanosque solemne patrium celebrantes minis deterrere conatus, ab eis interficitur, quòd defectionem proditam intelligerent: simulque* Fontejus *Legatus ipsius interiit. His sublatis nemini* Romanorum *parcitum est: omnes oppidanorum impetu confossi, bona eorum direpta sunt. Itàque aperta jam defectione omnes finitimi arma corripiunt*, Marsi, Peligni, Vestini, *MARRUCINI: eos sequuntur* Picentes, Frentani, Hirpini, Pompejani, Venusini, Apuli, Lucani, Samnites, *nationes jamdudum infensæ* Romano *nomini. Denique quicquid populorum à* Liri *usque intimum* Hadriaticum *sinum occurrit, sive terrestri itinere, sive oram* Italiæ *circumlegentibus.* Hæc *Appianus.* Quicum nonnulli alii (inter quos *Vellejus*, & *Florus*) aliqua nobis suggerunt de re illa: quæ tàm gravis, ac Reipublicæ *Romanæ* periculosa fuit, ut alicubi *Cicero* scripserit, *Initio belli* Marsici, *& Deorum simulachra sudavisse, & discessisse cœlum, & ex occulto auditas esse voces, quæ pericula belli nuntiarent, &* Lanuvii *clypeos, quod aruspicibus tristissimum visum esset, à muribus esse derosos.* Scripsere verò de eodem illo bello fusissimè *L. Cornelius Sisenna*, & *Alexander Ephesius*: hic *Græcè*, ut opinor; ille *Latinè*, non nostratis *Salustii* solùm, *Ciceronis*, ac *Varronis*; sed aliorum etiam insigni testimonio. Scripsere sanè, sed ad commune malum utriusque periere scripta. Et o si exstarent, quam splendidam nobis facem! At quid dicimus, cupimusque? Habeat antiquitas auctores suos: laudet *Sisennæ* scripta, laudet *Ephesii*. Nos quidem ad ea, quæ ex Historicis antiquis de bello illo nuper congessimus, atque illustrare conati sumus, expectamus avidè, quæ exaravit *Sebastianus Antonellus* Canonicus *Asculanus*, ad omnem eruditionem factus vir. Eja age amice mi: ede quæ reparasti: ede jam ad commune literatorum bonum. Etsi enim vitio hominum datum est, ut præsentia despiciamus, & suspiciamus antiqua; tua tamen nostrum ævum non postponet merita veteribus.

Liv. lib. IX. Ad an. V. C. CDXLV.

Diod. lib. XIX. Ad an. V. C.

Oros. lib. V. cap. XIIX. *Flor.* lib. LXXI.

Appian. lib. I. bell. civ.

Cic. de divinat. lib. I.

Salust. in *Jugur.* *Cic.* in *Brut.* de leg. I. & in *Verr.* II. & IV. *Varr.* in tit. Legistor. *Sisenna*, sive de Historor.

Ceterùm, ut ad fœdus *Italicum* redeamus, de fœdere illo argenteum numisma *Fulvius* prodidit: in quo cæsa porca, viris aliquot adstantibus, nobis ostenditur, juxta ritum, de quo *Maro* alicubi meminit, ajens:

—— *& cæsa jungebant fœdera porca.*

Virgil. Aeneid. lib. IIX.

In

In aversa verò parte Mulieris caput, cum Inscriptione: ITALIA. Pergitque deinde doctissimè, more suo, in hæc verba: *Tertius tabellæ denarius, quin ad* Italicorum *conjurationem pertineat, dubitari non potest. De quo cùm alii Scriptores meminerunt: tùm* Appianus *lib. primo belli civilis. Ex ea bellum ortum est, quod* Italicum, Sociale, *&* Marsicum *appellatum fuit.* Sed & nos addimus, non solùm ejus generis nummos *Corfinii* fuisse conflatos; verùm etiam *Italiæ* nomine, *Corfinium* se socios intelligere ostendisse. Ait enim penes *Phôtium Diodorus*, quòd in urbibus, & gentibus, quæ *Romanos* oppugnabant, *erat illustrissima, & maxima, & communis urbs ab* Italis *præfecta* Corfinium: *in qua cùm cetera, quæ magnam urbem, & imperium confirmant, constituerunt; tùm forum permagnum, & curiam, & cetera omnia ad bellum necessaria copiosè, & pecuniæ multitudinem, & cibariorum largum commeatum.* Et paulo post: *Itaque postquam suum imperium, & omnia sciiè, & (ut summatim dicam) ad imitationem* Romani, *& antiqui ordinis composuerunt, deinceps vehementiùs futuro bello incumbebant, cùm quidem ITALIAM communem urbem nuncupassent.* Ecce igitur cum pecuniæ multitudine urbs *Italia*, quæ tam arcto semper fuit nostræ sociata fœdere, ut ex eo meritò non aliquo errore inductum, quemadmodum *Cluverius* putavit, *Silium*, hominem *Corfiniensem Marrucinis* crediderim eam quodammodo adscripsisse, cùm scripsit:

F. Ursin. in incert. pag. CIIXC.

Diodor. in Phot. Biblioth. lib. XXXVII.

Sil. lib. IIX.

> *MARRUCINA simul* Frentanis *æmula pubes*
> Corfini *populos, magnumque TEATE trahebat.*

An autem ad ejuscemodi numismatis imaginem; vel ad aliam historiam respexerint, qui insignia evulgavere citerioris *Aprutii*, id est, regionis illius tractus, qui cis *Aternum* est; vel potiùs eadem ipsimet retinuerint antiqui populi, illaque ad posteros transmiserint, ad *Romanorum* morem, qui galeatæ Mulieris caput; & *Carthaginensium*, qui caput Equi præferebant;

Virgil. Æn. lib. I.

> ——— *quod regia Juno*
> *Monstrarat,* ———

ut Poëta princeps cecinit, haud satis compertum est. Id unum scio, tractum illum habuisse olim *Marsos*, *Pelignos*, *Frentanos*, ac nostrates *Marrucinos*: partemque etiam ejus aliquam *Samnites*, qui omnes, ut prædiximus, ejus defectionis auctores. Quicquid verò de his sit, ex ea occasione, de *Italicorum* ducibus mentionem *Fulvius* injicit: eosque ex *Appiano*, itemque *Paterculo* dinumerat. Enumerabimus nos quoque, sed alibi. Hic autem dixisse satis sit, quod *Marrucinos* coluisse amicos, aliosque habuisse *Marrucinos* oportebat. Nam, ut cum nostro *Salustio* concludam, si cum *Tacito* cœperam, *Non exercitus, neque thesauri, præsidia regni sunt, verùm amici.*

Salust. de bell. Jugurt.

CAPUT III.

Inter præcipuos Romanorum *amicos, sociosque cenjicitur fuisse nostrates: & conjecturæ ratio redditur. Hinc* Livius, *cùm de fœdere à* Romanis *dato loquitur, ex* Diodoro *declaratur: itemque ex se ipso: & notantur recentiores nonnulli, qui vitiosè* Livii *verba legentes,* Teatinos *non æquo fœdere fœderatos credidere. Ceterùm ostenditur non amicos solum nostrates fuisse; sed in amicitia etiam firmos, constantesque tribus præsertim in* Italia *bellis: atque ad id expenduntur* Livius, Polybius, *&* Florus.

TEATINOS *Marrucinosve* cum *Romanis* bellasse, nemo quidem umquam ambegerit: immo prodidere quàm plures. Attamen, quòd inter præcipuos, antiquioresque amicos, quos in *Italia* coluere *Romani*, nostrates fuerint, equidem facilè crediderim, immo sic censuerim omnino. Quippe cùm populus *Romanus* post pulsos ab Urbe reges, primò ceperit arma pro libertate: mox pro finibus: deinde pro sociis; si postrema hæc causa procul ab iis, quam nec adfuisse reperio, contra *Marrucinos* certe non capta. Hæc autem cùm vera sint, dubitarim planè, an *Marrucini* ipsi adversùs *Romanos* ea caruerint capiendi causa: dubiumque mihi *Livius* suggerit, qui deletum propè narrans *Æquorum* nomen à *Romanis*, ob idque à *Marrucinis* pacem petitam, amicitiamque, hos pro sociis *Æquis* adversus illos stetisse nobis indicat. At, utcunque se res habeat, id sanè exploratum est, quòd post memoratam *Æquorum* cladem, fœdus ferierint *Romani* cum *Marrucinis*: quasi ea res, si qua fuit, perpetuæ inter ipsos societatis illex fuerit: nempe numquam, ut opinor, si unum demas *Italicum* bellum, in posterum violatæ. Adeò verum, quòd nihil gloriosius, ut quispiam dixit, quam iram amicitia mutare. Igitur sic planè se res habuit. Sed cùm aliena nobis sapiant suaviùs, audire fas sit *Livium*, qui nemini non sapit. Is ergo, postquàm scripserat, ad *Æquos* per multos annos sub specie infidæ pacis quietos versa arma *Romanorum*, quòd *Samnitibus* auxilia miserant, & post etiam desciverant ad eos, ita ferme subdit: *Ad singulas urbes Consules ambo circumferendo bello, unum & quadraginta oppida intra dies sexaginta, omnia oppugnando ceperunt. Quorum pleraque diruta, atque incensa, nomenque* Aequorum *prope ad internecionem deletum. De* Æquis *triumphatum, exemploque eorum clades fuit, ut MARRUCINI,* Marsi, Peligni, Frentani *mitterent* Romam *Oratores pacis petendæ, amicitiæque. Iis populis fœdus petentibus datum.* Nimirùm datum, sed æquum. Sic enim semper datum opinari mihi lubet, cùm datum *Teatinis*. Atque ita prorsus hanc meam sententiam firmat *Græcus* Historicus *Diodorus*: qui de re ipsa, de qua *Livius*, verba faciens, hæc suggessit, quæ nobis usui. Ait igitur hunc in modum: *Populus* Romanus *cum* Marsis, *Pallenisque* (a qua voce depravata, ut reor, sive apud *Græcos* corrupta, nomen fortassis oppido, quod nunc in *Aprutio Palena*) *& MARRUCINIS societate munivit.* Igitur inita cum nostratibus societas: datumque iis æquum fœdus. Nec in hoc a me ipso dissentiam, ut adsentiar nonnullis, sentientibus aliter. Inter quos tres fuere sub Patrum ævum, nempe *Barnabas Brissonius*, *Abrahamus Ortelius*, & *Paullus Merula*: & sub nostrum item duo, *Philippus Ferrarius*, & *Thomas Malvenda*: ille quidem in suo Lexico Geographico; hic verò in sui Ordinis Annalibus, dum sanctissimi, ac doctissimi *Thomæ de Aquino* maternum stemma in nostros *Teatinos* Comites ex *Anonymo* refert: id omnino omnes ex *Livio* sibi persuadentes, cujus revera neque mens ea fuit, neque verba. Verba autem, quæ proferùnt, hæc ferè sunt; *Inclinatis semel in* Apulia *rebus, TEATES quoque* Apuli *ad novos Consules* C. Junium Bubulcum, Q. Aemilium Barbulam *fœdus* peti-

Liv. lib. IX. Ad an. V. C. CDXLIX.

Diodor. lib. XX.

B. Briss. de form. lib. IV. A. Ortel. in Thes. Geogr. P. Merul. Cosmogr. c. XXIX. lib. IV. p. II. P. Ferrar. in Lexic. Geogr. Th. Malv. in Annal. Ord. Præd. ad an. Christ CIↃCC XXXVII. Liv. lib. IIX.

petitum venerunt. Pacis per omnem Apuliam *præstandæ populo* Romano *auctores id adaucter spondendo impetraverunt, ut fœdus daretur, neque ut æquo tamen fœdere, sed in ditione populi* Romani *essent.* Ecce (nugantur, qui contra sentiunt) quid *Livius* dixit, nisi *Teatinos* non æquo fœdere fœderatos? At nugæ sanè sunt. Nam neque inter *Apulos Teate* nostrum, quod *Marrucinorum* caput fuit; neque *TEATES* verè scripsit *Livius*, ut depravatè vulgo legitur; sed *Teanenses*, ut *Sigonius* advertit, ab oppido *Teano*, cui cognomen *Apulum*, ob commune cum *Sidicino* in *Campania* nomen. Cujus erroris contagium transfusum etiam in *Frontini* libros, & quod miramur valde, in eos, quos nuper viri eruditi, *Nicolaus Rigaltius*, & *Petrus Scriverius* ediderunt, recensueruntque. Postquàm enim de agro *Sipontino* scriptor ille verba fecerat, subditur: *TEATE* pro *Teano*, *iter populo debetur. Ager ejus finitur viis, & sepulturis, & cæteris signis, sicut consuetudo provinciæ est.* Igitur hæc nostra fuit, eritque sententia. Quam tamen siquis cupiat fulciendam, fulcire mirè admodùm potest ejusdem *Livii* verbis. Is enim post recensita, quæ a quoque amico populo in classem *P. Scipionis* ad eam parandam præbita fuere, de militibus hunc in modum scribit: *Umbriæ populi*, Nursinique, *&* Reatini, *&* Amiternini Sabinusque *omnis ager milites polliciti.* Marsi, Peligni, *MARRUCINIque multi voluntarii nomina in classem dederunt.* Nempe voluntarii, quoniam æquissimo fœdere *Romanis* obstricti.

C. Sigon. de antiq. Ital. lib. I. c. XIII. & in Fast. Ad an. V. C. CDXXXV. Frontin. de Colon. & in eum N. Rigalt. & P. Scriver.

Liv. lib. XXIIX. Ad an. V. C. DXLIIX.

Itaque constat satis, *Marrucinos* amicos fuisse *Romanorum*, & amicos æqui fœderis. Sed & in amicitia retinenda firmos, constantesque. Constantiam autem ego censuerim ostendisse tribus præsertim in *Italia* bellis: *Tarentino*, *Gallico Cisalpino*, & *Punico.* De ea, quæ isto, exempla passim obvia sunt. De quibus quoniam alibi fortassis verba faciam, hic dumtaxat celebrem *Livii* locum ostendere paratus sum, de iis sigillatim scribentis, qui post *Cannensem* cladem ad victores *Pœnos* defecere. Ait ergo in hæc verba: *Quantò major hæc clades superioribus cladibus fuerit, vel ea res indicio est, quòd qui sociorum ad eam diem firmi steterant, tùm labare cœperunt: nulla profectò alia de re, quàm quòd desperare cœperant de imperio. Defecere autem ad* Pœnos *hi populi*: Atellani, Calatini, Hirpini, Apulorum *pars*, Samnites, *præter* Petellinos Brutii *omnes*, Lucani, *præter hos* Surrentini, *&* Græcorum *omnis fermè ora.* Tarentini, Metapontini, Crotonenses, Locrique, *&* Cisalpini *omnes* Galli. Hæc *Livius.* Cui fas est, ut succenturiatus erat Historicus, & Poëta noster *Silius*, hunc in modum perbellè pangens:

Liv. lib. XXII. Ad an. V. C. DXXXVII.

Sil. lib. X.

Sævior ante alios iras servasse repostas,
Atque odium renovare ferox in tempore Samnis.
Mox levis, & sero pressurus facta pudore
Brutius, *ambiguis fallax mox* Appulus *armis.*
Tum gens Hirpini, *vana, indocilisque quietem*
Et rupisse indigna fidem, ceu dira per omnes
Manarent populos fœdi contagia morbi.
Jamque Atella *suos, idemque &* Callatia *abegit,*
Fas superare metu Pœnorum *in castra cohortes.*
Inde Phalanteo levitas animosa Tarento
Ausonium *laxare jugum. patefecit amicas*
Alta Croton *portas*, Afrisque *ad barbara jussa*
Thespiadum *docuit submittere colla nepotes,*
Idem etiam Locros *habuit furor, ora vadosi*
Littoris Argivos *major qua* Græcia *muros*
Servat, & Ionio luitur curvata profundo,
Lætas res Libiæ, *& fortunam errore sequuta*
Juravit pavitans Tyrio *sua prælia Marti.*

A *Jam verò* Eridani *tumidissimus accola* Celtæ
Incubuere malis iterum, veterisque doloris
Tota se socios properarunt jungere mole.

En hic tibi nostrates *Marrucinos* exclusos: & cum *Marrucinis Frentanos*, *Pelignos*, *Marsosque*, & *Vestinos*, qui in *Aprutio* nunc omnes.

Porrò de ea, quæ bello *Gallico Cisalpino*, *Polybii* satis amplum, egregiumque est testimonium: qui *Italicorum* auxilia recensens, qui eo bello adfuere, mentionem etiam de *Marrucinis* injicit. Post multa igitur scribit ità: *In tabulis relatæ erant copiæ:* Latinorum *octuaginta millia peditum, equitum quinque millia*: Samnitum *septuaginta millia peditum, equitum septem millia*: Japygum, *&* Messapiotum, *peditum quinquaginta, equitum verò sexdecim millia*: Lucanorum *peditum triginta, equitum tria millia:* Marsorum *autem & MARRUCINORUM*, *&* Frentanorum, *& prætereà* Vestinorum *peditum viginti, equitum quatuor millia.* Vah, dixeris tot pedites, equitesque ex tractu nostratium gentium exiguo: quæ duas penè hodierni *Aprutii* partes ex tribus incolunt. Ità certè. Atque hinc novimus, quam nostra regio hominibus tùm referta, nunc vacua! Immo non. Nam in hodierno *Aprutio* plus minusve quadringenta millia civium capita censita modò sunt.

Polyb. lib. II. Ad an. V. C. DXXIIX. B

C Denique de constantia, quæ *Tarentino* bello, clara itidem, celebriaque sunt testimonia *Justini*, *Eutropii*, *Zonaræ*, atque aliorum, recensentium pariter, qui ad *Pyrrhum* defecere. Sed cum hæc ita sint, nutabit tamen quispiam, an *Marrucini Romanis* adfuerint: nefas crediturus, ut *Græca* Urbs nostra, ab *Achille* quondam aucta, vel sub *Achillis* auspicium, (si talis fortè fuerit) steterit contra clarissimum *Græciæ* Regem, qui *Achillis* sanguine prognatus, in *Italiam* advenit, *Tarentum* vindicaturus, semi-*Græcam* ex *Lacedæmoniis* conditoribus civitatem. At, ut verum fatear, reculæ istæ sunt, speciosæ magis quàm veræ. Constantes enim firmosque hoc etiam bello *Marrucinos* fuisse, ego quidem conjecerim: immo sic planè senserim. Sic certè sentiam. Quippe ut scriptorum, quos præscripsimus, testimonia prætercam, de *Samnitibus*, *Lucanis*, *Brutiisque* loquentium; cùm *Florus* verè prodat, pro *Romanis* eo bello stetisse *Frentanos*, fateamur oportet, ut adfuerit quoque finitima, amica, socia, atque, ut *Silius* noster cecinit,

Just. lib. XVIII. Eutrop. lib. I. Zonar. To. I. D

MARRUCINA simul Frentanis *æmula pubes.* *Sil. lib. IIX.*

E Testimonium autem, quod de *Frentanis* scriptor ille elegantissimus profert, illustre admodùm videtur, & haud reticendum, ut quod de sociis populis est, qui nunc in *Aprutio*: & ferè omnes in Comitatu olim *Teatino*, nunc sub spirituali Archiepiscopi nostri ditione. Ait ergo in hæc verba: *Apud* Heracleam, *&* Campaniæ *fluvium* Lirim Lævino *consule prima pugna*: *quæ tam atrox fuit, ut* Frentanæ *turmæ præfectus*, Obsidius, *infectus in regem, turbaverit, coëgeritque projectis insignibus prælio excedere.* Hæc *Florus.* Cui concinit etiam *Plutarchus*, *Oplacum* appellans, quem *Obsidium* dixerat ille. Inquit enim ità: *Dum colloquuntur* Pyrrhus, & *Leonatus*: hic ut *Oplacum*, sive *Obsidium* caveret *Pyrrhus*; Rex, quòd fatum nulla devitari posset ratione, *Italus infesta lancea admittit equum in* Pyrrhum. *Tùm simul ferit equum regis lancea, & illius equum excipiens* Leonatus. *Ambobus collapsis equis, abripiunt* Pyrrhum *circumsistentes amici*, Italumque *occidunt fortiter pugnantem. Fuit hic natione* Frentanus, *Alæ præfectus*, Oplacus *nomine.* Fortiter sanè. Immo si ab uno *Oplaco* argumentum sumas, non alios fuisse credas, quàm nostrates, quibus facilè sibi

Nicol. II. in Diplom. an. MLIX. & Innoc. III. in Diplom. MCCIIX. quorum fidem sequimur. L. Flor. lib. I. c. XVIII. Ad an. V. C. CDLXXII. Plutarch. in Pyrrho. F

sibi dicebat *Pyrrhus* Orbis imperium occupare, aut illis se rege. Pergit enim illicò idem *Florus*, post ea, quæ a nobis supra recitata sunt, hunc in modum: *Actum erat nisi Elephanti conversi in spectaculum belli procurrissent: quorum cùm magnitudine, tùm deformitate, & novo colore simul, ac stridore consternati equi, cùm incognitas sibi belluas ampliùs quàm erant, auspicarentur, fugam stragemque latè dederunt.* Quanta autem in his malis virtus à nostratibus ostentata fuerit, ipse *Florus* satis locuples testis est. Qui non aliam magis, quàm *Tarentinam* victoriam prædicans ostendisse populi *Romani* fortitudinem, ut nostrates ostenderet, in hæc verba fermè subdit: *Quinam illi fuerunt viri, quos ab Elephantis primo prælio obrutos accipimus? omnium vulnera in pectore, quidam hostibus suis immortui, omnium in manibus enses & relictæ in vultibus minæ, & in ipsa morte ira vivebat.* Sed & his haud ineptè addiderim, quòd, cùm àpari, *Silio* teste, ad *Thrasimenum* cæsorum laude se *Hannibal* non abstinuerit; nostrates omnino fuisse conjectem, quibus ille tantundem laudis arrogavit. Inter eos enim *Marsos*, *Sabellos*que meruisse alibi ostensum est: cum *Marsis* scilicet *Pelignos*, *Vestinos*, *Frentanos*, & *Marrucinos diminutivè*, ut ait Strabo, *a parentibus* Sabinis Sabellos *dictos*. Verba autem, quibus luscus Dux, in eo tamen oculatus nimis, usus est, hæc fermè sunt:

[*L. Flor. loc. laud.* — *Sil.* lib. V. — *Strab.* lib. V.]

> ——— *quæ vulnera cernis?*
> *Quas mortes? inquit, premit omnis dextera ferrum,*
> *Armatusque jacet servans certamina miles.*
> *Hos en, hos obitus, nostræ spectate cohortes,*
> *Fronte minæ durant, & stant in vultibus iræ,*
> *Et vereor ne, quæ tanta creat indole tellus*
> *Magnanimos fœcunda viros, huic fata dicarint*
> *Imperium, atque ipsis devincat cladibus orbem.*

Nihil pulchrius, & ad laudem *Aprutii* æternam. O si omnes ità, quàm benè, quàm strenuè pro republica, pro Principe! Ità sanè gens nostra semper. Sed, cùm mox de fortitudine, hic interim ex iis, quæ diximus, discas semel sic mercari glorias, sic honores.

CAPUT IV.

Antiqui Aprutii *populi fortissimi: in iisque* Marrucini, *teste* Plinio, *cujus verba afferuntur: itemque* Flori, Plutarchi, *atque* Appiani: *Ostentarunt autem fortitudinem, non pro se solùm, ac sociis; sed pro* Romanis *etiam, & contra Urbem, sic indicante* Strabone. *Redditurque fortitudinis ratio duplex: & ex ejus occasione* Maro *illustratur*, & Dionysius Afer *explicatur.*

TOTUS qua patet Orbis inspexit olim, suspexitque militarem *Italiæ* gentium fortitudinem. Inter *Italicas* autem *Teatina Marrucinave* ita eminuit, ut par illi vix aliqua fuerit, nulla profectò major. Et reverà quid in nostratibus non conspicuum, quid non mirandum? Ipsi *Aphros*, ipsi *Macedonas*, & quod illustrius, ipsi *Italos* vicerunt. Quid multa? Una Urbs *Roma*, terrarum, gentiumque domina, *Marrucinorum* adeò est admirata virtutem, ut, si temporis dematur pauculum, ipsos semper aluerit, colueritque amicos, sociosque imperii: quasi solos ad reipublicæ *Romanæ* decus natos, fa-

A ctos ad robur præsidiumque. Et ô si convenisset cum virtute fortuna! ut *Ammianus* de *Romanis* dixit, nam, ut audaciusculè proferam, aut Urbi non paruisset Orbis; aut Orbi imperassent *Marrucini*. [*Ammianus* lib. XIV.]

Igitur, ne quis fabellas imponere me credat, suggeram in primis, quæ *Plinius* major indicat, non de nostratibus solum; verùm de cunctis etiam antiqui *Aprutii* populis. Ait ergò, *Italiæ* descriptionem ab *Augusto* factam sequutus, in hæc verba: *Sequitur regio quarta gentium vel fortissimarum* Italiæ. *In ora* Frentanorum *à* Tiferno *flumen* Trinium *portuosum*. *Oppida*, Histonium, Buca, B Ortona, Aternus *amnis*. *Intus* Anxani *cognomine* Frentani, Carentini *supernates*, & *infernates*, Lanuvenses. *MARRUCINORUM TEATINI*; Pelignorum Corfinienses, Superæquani; Sulmonenses: Marsorum Anxantini, Atinates, Fucentes, Lucenses, Marruvii: Albensium Alba *ad* Fucinum *lacum*: Æquiculanorum Cliternini, Carseolani: Vestinorum Angulani, Pinnenses, Peltuinates, *quibus junguntur* Aufinates *cismontani*. Hæc *Plinius* de gentibus, quæ hodie in *Aprutio*: describens deinde *Aufidenates*, & *Amiterninos*, *Curensesque*, qui in nostro etiam *Aprutii* tractu, alteros in *Sabinis*, in *Samnitibus* alteros. Atque, C ut videas quàm de omnibus verè, verba hic subnectere lubet, quæ *Florus* effatur, facem illam describens, quæ pro Civitatis jure nostrates accendit in arma. Scribit ergo post multa sic, ad declamantium morem, ut solet ferè semper: *Quid hac clade tristius? quid calamitosius? Cum omne* Latium, *atque* Picenum, Hetruria *omnis*, *atque* Campania, *postremò* Italia *contra matrem*, *ac parentem suam Urbem consurgerent: cum omne robur fortissimorum, fidelissimorumque sociorum sub suis quisque signis haberent municipalia illa prodigia.* Vera in omnibus dictio. Verissima, cùm *robur fortissimorum* di-D xit. Quippe, ut alios mittam, quos alii, habuit certè *Herius Asinius Teatinos Marrucinos*ve nostrates, fulmina fulmen. Et, ut credat quis, haud dictum id Thrasonum ad morem, accipiat quæsò in rerum eo bello gestarum desiderata Historia, *Pinnæ* factum, quod *Valerius* narrat. Urbs ea est nostræ germana soror, ut superiùs ex *Pansa* diximus, & proximè adsita: distat enim ab nostra X. M. passuum plùs minùsve. Scribit ergo de pietate erga parentes agens, quòd hæc Italico *bello* Pinnensem *juvenem*, *cui* Pultoni *erat cognomen*, *tanto animi*, *corporisque robore armavit*, *ut cùm obsessæ urbis suæ claustris præsideret*, & Ro-E manus *Imperator patrem ejus captivum in conspectu ipsius constitutum districtis militum gladiis circumdedisset*, *occisurum se minitans*, *nisi irruptioni suæ iter præbuisset*, *solus e manibus eorum senem rapuerit: duplici pietate memorandus*, *quòd & patris servator*, *nec patriæ fuit proditor.* Id autem egregium facinus eo bello jam adulto accidisse putarim. Nam sub infantiam, fideles erga populum *Romanum Pinnenses* fuisse, pulchre narrat *Diodorus* in fragmentis ex *Constantini Porphyrogennetæ* Collectaneis, *Henrici Valesii* opere nuper vulgatis. Audi igitur ejus verba in gratiam claræ, & antiquæ urbis: *Pin-F nenses*, inquit, *ob constantem erga pop.* Romanum *fidem*, *in maximas calamitates delapsi sunt: cùmque nullatenus discedere à societate vellent* Romana, *omni sensu*, *atque affectu spoliati*, *cogebantur filiorum necem oculis suis spectare.*

[*Plin.* lib. III. c. XII. — *L. Flor.* Lib. III. c. XVIII. — lib. I. cap. III. — *Val. Max.* lib. V. c. IV. — *Diodor.* lib. XXXVII. ab *Henr. Vales.* vulg.]

At si ad *Latinorum* fidem *Græci* etiam hominis testimonium addendum sit, ex *Plutarchi* scriptis id sanè habebitur. Is enim de *Mario* scribens, ac de re ipsa, de qua nuper *Annæus*, hunc in modum fermè ait: *Ceterum seditionem jamjam erumpentem bellum sociale, quod repente circumstetit* [*Plutarch.* in *Mario.*]

Urbem compressit. Siquidem insurrexerunt contra pop. Romanum *bellicosissimi* Italiæ *populi validissimique: qui pene imperium convulsere, non armis modò floreque juventutis pollentes; verùm etiam animis, & artibus ducum succincti mirificis & paribus.* Ita planè. Insurrexere bellicosissimi, ac pene convulsere *Romanum imperium*, tàm strenuè, fortiterque pro more: sed justissimè, ut ab effectibus ad caussam regrediar, hoc est, ut ex fortitudine fortitudinem noscas. Petebant enim nostrates eam Civitatem, ut *Vellejus*, & *Annæus* dixere, quam viribus auxerant; cujus imperium tuebantur; ac demum, ut uno vero verbo claudam, cui per ipsos paruerat Orbis. Hem, inquies, mira sunt hæc! Ità quidem, sed vera, & vel ipsis hostibus inspectoribus gesta. De iis autem cùm inferiùs aliquid, placet interim domesticum ex *Appiano* testimonium adferre. Scribit enim in hæc verba: *Horum legatis quærentibus*, *Marsorum* nempe, *Pelignorum*, *Vestinorum*, *Marrucinorum*que, atque aliorum, qui eos sequuti sunt, *se non admitti ad jus Civitatis, cùm tamen ipsorum opera, & auxilio populus* Romanus *longè, ac latè imperio polleat, Senatus satis ferociter respondit, si resipuerint, audituros se legationes, aliàs non. Ità voto frustrati bellum parant: habitisque delectibus, conscribunt peditum, equitumque ad centum milia.* Ità *Appianus*, & verè. Nec minùs justè legati. Pro Republica enim *Romana* navarant nostrates operam, tàm utilem, fortiterque, ut nemo pro Urbe utiliùs, nemo per Orbem fortiùs.

Vell. lib. II. L. Flor. loc. laud.

Appian. lib. I. bell. civ.

Itaque fortitudinem ostenderunt *Marrucini* cum reliquis *Aprutii* populis, non pro se solùm, ac sociis; verùm etiam pro *Romanis*. Immò vel contra Urbem, si de paullò vetustioribus, summo Geographo, & Historico *Straboni* credendum sit. Ad morem enim Geographorum, qui in brevi tabella punctis, & lineis indicant magna flumina, urbesque magnas, omnem hanc historiam hunc in modum summatim præstrinxit: *Supra* Picenum *sunt* Vestini, Marsi, Peligni, *MARRUCINI*, Frentani, Samnitica *gens. Hi montana tenent, neque ferè mare attingunt. Populi ipsi exigui sunt, sed fortissimi, & qui suam fortitudinem* Romanis *sæpè demonstraverint. Primùm quidem, cùm bellum adversùs eos gesserunt. Deinde, cùm eorum castra sequuti sunt. Tertiò, quando libertatem, ac jus civitatis postulantes, repulsam passi desciverunt.* Ex quibus pro *Romanis*, & contra *Romanos* bellasse *Marrucinos* satis constat. Sed, quod in iis peculiare, semper invictos. Unde, si *Appianus* verè scripsit, ad *Marsicum* usque bellum, *nec sine* Marsis, *nec de* Marsis *triumphatum fuisse*, veriùs ego dixerim, ullo umquam tempore, nec sine *Marrucinis*, nec de *Marrucinis* actum, visumque triumphum. Hæc autem cùm à nobis infra dilucidiùs tractentur, satis hic sit indicasse quæ diximus.

Strab. lib. V.

Appian. lib. I. bell. civ.

Ceterùm, si quis nostratium gentium fortitudinis caussam exquirat, ego duplicem putarim fuisse: utramque constantem, ac naturalem: ex climate unam, alteram ex sanguine. Possem item iis adjungere duas, quarum unam ex inspiratione, afflatuque Dæmoniaco sibi *Plato* adfinxit; alteram ex triangulis Zodiacum respicientibus imaginatus est *Ptolomæus*; sed cùm iis inniti non satis firmum, ad priores libens recurram. Igitur ex sanguine primùm putaveram fuisse caussam. Nam, si fortibus creantur fortes, nequivere certe nostrates gentes non esse fortes, fortissimo prognatæ genere: sive eas cum *Casella*, *Aboriginum* senseris emissariam prolem; sive post *Festum*, & *Nasonem*, cum *Cluverio* conjeceris *Sabinorum*, quod idem ac *Aboriginum*, genere propagatas. Qui-

Plat. de legib. lib. VI. Ptolom. Quadrip. lib. II. c. II.

P. Leo. Casell. de Aborig. P. Cluver. de It. ant. c. XIII. cum seqq.

A bus grandiloquus poëta *Nonnus Cordensis* vestitum pilis esse scribit: ideòque audacissimos, neque umquam in præliis metuere. Panxit enim sic fermè, ex *M. Antonii Mureti* accurata interpretatione:

Nonn. Dionis. lib. XXVI.

> *Ponè sequebatur rabidorum turba* Sabinûm
> *Queis hirsuta rident condensis pectora setis:*
> *Hispida pectoribus corda: hinc interrita mens est,*
> *Nec fera magnanimi Bellonæ signa pavescunt.*

Neque ad alios profectò, quam ad nostrates, crediderim accinisse *Maronem*, cùm *Italiæ* volens
B dilaudare fortes populos, sic de *Italia* cecinit:

> *Hæc genus acre virûm*, Marsos, *pubemque* Sabellam
> *Extulit.* ———

Virgil. Georgic. lib. II.

nempe sub *Sabellæ* pubis nomine, quam à nostratibus *Marsis* non sejunxit, compendioso vocabulo comprehendens, non *Sabinos*, ut nugantur nonnulli; sed *Sabinorum* generosam, fortemque sobolem, id est, *Pelignos*, *Vestinos*, *Frentanos*, ac nostrates *Marrucinos*. Nec aliò *Silius* noster, *Maronem* imitatus, respexisse mihi videtur, cùm de *Ticinensi* pugna ità scripsit:

C

> *Dumque ea* Gallorum *populi dant funera campo,*
> *Accitas properè castris in prælia consul*
> *Raptabat turmas, primusque ruebat in hostem*
> *Candenti sublimis equo, trahit undique lectum*
> *Divitis* Ausoniæ *juvenem*, Marsos*que*, Coram*que*
> Laurentum*que decus, jaculatoremque* Sabellum.

Sil. lib. IV.

Præterea ex climate quoque, id est, distantia ab Æquinoctiali circulo, caussam alteram fuisse credideram. Cùm enim pro majori, vel minori distantia variis imbutos moribus observemus
D homines, consequitur planè tali in climate nostrates populos esse locatos, ut robore antecellant, ac fortitudine multos. Immo vel cæteros *Italos*, si nupero, doctoque scriptori *Scipioni Claramontio* accredendum sit. Ait enim, *Italiæ Australissimas partes excellere habilitate ad scientias; Borealissimas impetu quodam* Gallico *pollere in mortis pericula; medias prudentia præcellere, & aptitudine ad disciplinam bellicam.* Et, postquàm Australissimas dixit eas esse, quæ latitudinem obtinent graduum triginta octo, & Borealissimas, quæ sex & quadraginta, hunc in modum fermè subdit: *Qui* Italiæ *populi disciplinam militarem adepti, bellicosissimi evaserunt, inter quadragesimum primum & quadragesimum quartum gradum constitere.* Medias
E autem Italiæ partes obtinere nostrates gentes, præter id, quod alibi diximus, bellè admodùm ostendit *Dionysius Afer*, ex *Rhemnii Palæmonis*, sive, ut alii volunt, *Prisciani* translatione. Ait enim in hæc verba:

Sc. Claramont. de conject. mor. lib. II. c. VII.

> Samnites *medio complectitur* Itala *tellus*
> *In gremio*: Marsos*que simul.* ———

Dionis. Af. de sit. Orb. c. IV.

Marsorum certè sub nomine compendiosus Auctor comprehendere volens, non *Marsos* solùm; sed conterminos etiam, sociosque *Vestinos*, *Pelignos*, *Frentanos*, ac *Marrucinos*. Quam senten-
F tiam cùm mecum probasset eruditissimus, & clarissimus amicus meus *Lucas Holstenius*, *Græcarum* literarum, ac *Vaticanæ* Basilicæ decus, quæ sua est humanitas, monuit me multò meliùs ex ipsius *Dionisii* textu eam probari. Habet enim se in hunc fermè modum, ex *Henrici Stephani* interpretatione: *Samnites post hos miditerraneam regionem habitant, & Marsorum veloces gentes.* Vel, ut ipse vocat, θοὰ φῦλα, id est, agiles nationes: ità ut

ut *Marsorum* nomine, non unam *Marsorum* gentem ostendere voluerit; sed multitudinis numero vicinorum, cognatorumque omnium nostratium populorum plures nationes. Quod prorsus & Poëtam Consulem de pugna, & *Cannensi* clade scribentem intellexisse persuadeor, cùm ex ipsiusmet testimonio constet, cum *Marsis Pelignos* simul, *Vestinos*, *Marrucinos* & *Frentanos* adfuisse. Vix enim aliter credi posset, ut in communi clade, cunctos hos populos, præter *Marsos*, fortuna servaverit. Ait ergo de Consule *Paullo*:

Sil. lib. IX. Horat. lib. I. od. XII.

Tum minitans propere describit munera pugnæ
Quàque feras sævus gentes, aciemque Nealces
Temperat, hac sese Marso *cum milite, cumque*
Samnitum *opponit signis.* ———

Et mox:

Passim signa jacent, quæ Samnis *belliger, & quæ*
Sarrastes *populi*, Marsæ*que tulere cohortes.*

Nec aliò accinisse mihi videtur *Horatius*, cùm ait:

Altera jam teritur bellis civilibus ætas:
Suis & ipsa Roma *viribus ruit.*
Quam neque finitimi valuerunt perdere marsi,
Minacis aut Hetrusca Porsenæ *manus.*

Sive enim de bello illo intellexerit, quod, sub *Romani* imperii infantiam, *adversùs* Romanos *gesserunt* nostrates, ut ex *Strabone* supra retulimus; sive de eo, quod, sub ætatem jam adultam, *Marsicum appellatum fuit*, ut ait *Diodorus*, ac revera civile; id unum est, quòd uno, atque altero, non *Marsi* solùm; sed cum *Marsis* etiam, vicinæ, sociæque nostrates gentes, contra *Romanos* bellantes, virtutem, fortitudinemque suam non semel ostentarint. Veloces verò, sive agiles nostros populos *Dionysium* appellasse crediderim, vel quia in arma volucri euntes gradu, sive ad bellandum prompti; vel quia in velocitate, atque agilitate fortitudo, ut de *Achille Ptolomæus Hephæstion* adnotavit, ideòque ab *Homero* ποδάρκης appellari; vel demum, quia in jaculandi dexteritate, atque agilitate, ut alibi differemus, nulli prorsus secundi. Ast, ut intermissam de *Italiæ* medio revocemus orationem, quæ diximus, ita vera sunt, ut si *Italiæ* umbilicum exactè quis velit, non alibi credat, quàm in *Cutiliæ* lacu, qui prope urbem, quam *Cutiliam*, sive *Cotylen* prisci dixere; mox Ducalem in *Aprutio*, ut a me dictum est ante, à titulo, quem præferebat Auctor suus. Ait namque *Plinius* in hæc verba: Cutiliæ *lacum, in quo fluctuet insula*, Italiæ *umbilicum esse M* Varro *tradit.* Et hinc *Sebastianus Marchesius* factum esse putat, ut eo ferè loci Templum Virgini dicasset *Robertus*, quod etiamnum manet, tali ei indito cognomine, quale apud *Latinos* circinum: quasi circino extructum crederent ad *Italiæ* medium, sic diceres amussitatum. Igitur universa nostra regio in *Italiæ* medio posita: sive latitudinem in aliqua illius parte respiciamus, sive longitudinem: atque ita posita, ut cùm ex iis, quæ *Ptolomæus* Princeps tradidit, & post illum *Mercator*, & *Maginus*, aliique recentiores illustres; tùm etiam ex iis, quæ quandoque nos ipsi observavimus, latitudinem obtineat graduum quadraginta duorum, paullò plus minusve. Si climati autem situm etiam nostræ Urbis adjungamus, qui undique perspiratus, non solùm ex iis, quæ *Aristoteles* docuit puriores spiritus obtinere nostrates dixeris; verùm ex iis etiam, quæ *Hippocrates* alicubi tradidit, varietatem aëris ficciora, ac duriora corpora censebis efficere. Ad quæ calamum fortassis flexisse quoque *Silius* voluit, ut infra satis superque demonstrabimus.

Strab. lib. V. Diodor. lib. XXXVII. Ptol. Hephaest. penes Phot. Lib. II. c. VI. Plin. lib. III. c. XII. Seb. Marches. lib. I. Hist. MS. Ptolom. lib. III. c. VI. G. Merc. & I. A. Magin. in Tab. Arist. sect. XIV. problem. VII. Hippoc. de aer. aq. & loc.

CAPUT V.

Inter antiquas Aprutii *gentes, fortitudinem* Marrucina *mirè ostentavit. Ostentavit autem* Punico *primùm bello, & in ejus rei testimonium* Livio *jungitur* Silius*: immo* Silio Silius. Macedonico *rursus, teste eodemmet* Livio, *cujus historia ex* Plutarcho *reparatur. Sed cùm primis* Pompejano, *ipso* Cæsare *scriptore, & duce. Ad posteros autem priscorum virtutem transfusam testantur recentiores multi. Inter multos verò* Nigri, *&* Bargæji *testimonia adferuntur.*

OSTENTARUNT ubique gentium militarem fortitudinem antiqui *Aprutii* populi: *Marsi*, *Vestini*, *Frentani*, *Peligni*, itemque ceteri. Adauxit autem *Marrucina* gloriam de meritorum præcellentia. Neque est quòd critico me naso damnes, quasi pulchra videantur amanti, quæ pulchra non sunt. Nam amo Patriam, sed amo pulchrum. Et, ut videas quàm verè audi *Livium*, qui primus occurrit. Is enim de *Claudio* scribens, qui audendum, ac novandum aliquid improvisum, inopinatumque censebat, ut *Hasdrubalem Hannibalis* fratrem, ab *Hispania* cum novo exercitu, novisque viribus venientem, comprimeret, ait fermè hunc in modum: *Præmissi per agrum* Larinatem, *MARRUCINUM*, Frentanum, Prætutianum *quà exercitum ducturus erat, ut omnes ex agris urbibusque commeatus paratos militi ad vescendum in viam deferrent, equos, jumentaque alia producerent, ut vehiculorum fessis copia esset. Ipse de toto exercitu civium, sociorumque quod roboris erat, delegit sex mille peditum, mille equites. Pronunciat occupare se in* Lucanis *proximam Urbem*, Punicum*que in ea præsidium, velle, ut ad iter parati omnes essent. Profectus noctu flexit in* Picenum. Ità quidem. Flexit, & quantis maximis poterat itineribus collegæ junctus, *Hasdrubalem* vincit, occiditque, *Afrum* vafre: occisis cum eo quinquaginta sex millibus hostium, captis quinque millibus quadringentis. Mira res certè! Nam reddita æqua *Cannensi* clades: atque, ut *Appiani* verbis utar, *visum est numen tunc* Romanis *infortunio* Cannensi *non disparem, sed quodammodo parem tribuisse victoriam.* Tribuit autem præ cæteris *Marrucinorum* virtus, si *Silium Livio*, immo si *Silium Silio* succenturiemus. Hic enim, postquam *Claudium* ab *Latiæ* Telluris imagine admonitum finxerat, ut *Hasdrubalem* invaderet, ità pangit insigniter:

Liv. lib. XXVII. Ad an. U. C. DXLVI. Appian. in Iberic. Sil. lib. XV.

Inde legit dignas tanta ad conamina dextras,
Quàque jacet Superi Larinas *accola ponti;*
Quà duri bello gens MARRUCINA, fidemque
Exuere indocilis, sociis Frentanus *in armis:*
Tum quà vitiferos domitat Prætutia *pubes*
Læta laboris agros, & penna, & fulmine, & undis
Hybernis, & Achemenio *velocior arcu*
„ *Evolat. Hortator sibi quisque, age, perge, salutem*
„ Ausoniæ *ancipites superi, & stet* Roma *cadatne*
„ *In pedibus posuere tuis, clamantque ruuntque.*

Delegit itaque Consul civium, sociorumque, quod roboris erat, indeque, ut *Hasdrubalem* debellet, per

per noſtrum agrum ducit. Delectos autem præ ceteris *Marrucinos* fuiſſe, gentem bello duram, id eſt, ad militiæ patientiam factos, duratosque; & quod notandum admodum, *Teatinorum, Marrucinorumve* virtute, ac fortitudine cecidiſſe *Haſdrubalem*, ob cujus obitum *Cannenſis* penſata clades, indicat pulchrè ſatis ipſemet ſcriptor, ſive apud illum *Hannibal*, cùm occiſo apud *Zamam* *Herio*, qui occidere meditabatur eum, fratrem alloquitur *Pleminium*. Ait ergo de *Hannibale Silius* in hæc verba: *Sil.* lib. VII.

Qualis in æſtiferis Garamantum *fœta veneno*
Attollit campis ferventi paſtus arena
Colla Parethonius *ſerpens, lateque per auras*
Undantem torquet perfundens nebula tabem
Continuo infeſta portantem cuſpide vulnus
Impedit ante volans HERIUM, cui nobile nomen
MARRUCINA domus, clarumque TEATE ferebat.
Atque illi magnum nitenti, & laudibus hoſtis
Arrecto capuli ad finem manus incita fodit,
Quærebatque miſer morienti lumine fratrem:
Cùm juvenis ſubit, & letho ſtimulatus acerbo
PLEMINIUS ſævum mucronem ante ora coruſcat,
Ac fratrem magno minitans clamore repoſcit.
„ *Huic proles* Barcæ: *Germanum reddere vero*
„ *Si placet, haud renuo, maneant modò fœdera noſtra*
„ Haſdrubalem *revocare umbris: ego ne aſpera ponam*
„ *Umquam in* Romanos *odia? aut manſueſcere corda*
„ *Noſtra ſinam? parcamque viro, quem terra crearit*
„ Itala? *dum manes inimica ſede repellat*
„ *Æterna, ſocioque abigat me frater* Averno.
Sic ait, & clypei propulſum pondere toto
Lubrica quà tellus lapſantis ſanguine fratris
Fallebat nixus, proſternit, & occupat enſe.
Extendit labens palmas, HERIUMque jacentem
Amplexus, juncta lenivit morte dolorem.

Ità planè eſt, o *Plemini*. Lenire dolorem debes, non quia cum fratre pereunte peris, ſed quia non victi, victores obitis in poſteros victuri ſemper, habiturique in veſtra patria, gloria fortaſſe pares, virtute neminem. Ibi enim ſigna *Romana* figentes, ut de aliis quiſpiam dixerat, ubi vix ullos eſſe *Romanos* notum erat, præmium victoriæ feciſtis *Africam*, & poſt *Africam*, terrarum Orbem.

Igitur *Punico* bello noſtrates *Marrucini* fortitudinem oſtentarunt. Oſtentarunt quoque *Macedonico* ſub conſule *Paullo*. Hic enim cum fortiſſimo exercitu *Macedoniam* ingreſſus, in quo etiam noſtrates *Marrucini*, eò terribilis *Perſeo* fuit, ut gerenda rex bella mandarit ducibus, ipſe intereſſe non auſus. Pugnavit itaque Conſul collatis apud *Pydnam* ſignis, ac vicit: viginti millibus peditum occiſis, equitatu cum rege fugiente: atque, ut *Plutarchus* ait, *invulneratum reducens exercitum, & victoria illacrymabili reportata triumphans, fortunam magnificat.* Initium autem pugnæ proſperum fecit *Marrucinorum* fortitudo, & cum iis noſtrates quoque contermini *Peligni*. Scribit enim *Livius* in hæc verba: *Flumen erat haud magnum, propius hoſtium caſtris, ex quo &* Macedones *&* Romani *aquabantur, præſidiis ex utraque ripa poſitis, ut id facere tutò poſſent. Duo cohortes ex parte* Romanorum *erant*, MARRUCINA, *&* Peligna*: duæ turmæ* Samnitium *equitum, quibus præerat* M. Servius Sylus *legatus. Et aliud pro caſtris ſtativum erat præſidium ſub* C. Cluvio *legato: tres cohortes,* Firmana, Veſtina, *&* Cremonenſis: *duæ turmæ equitum* Placentina, *&* Aeſernina. Ità ſtabant. Cum ecce committitur pugna, cauſſam dante jumento. Pugnatur, & vincitur ab noſtratibus. Sed quoniam quæ de pugna nobiliſſimus ſcriptor dictaverat, dens veſtutatis eroſit, in hunc modum de exitu ſubdit: *Cæſa ad viginti millia hominum ſunt: ad ſex millia, qui* Pydnam *ex acie profugerant, vivi in poteſtatem pervenerunt: & vagi e fuga quinque millia hominum capta. Ex victoribus ceciderunt non plus centum, & eorum multò major pars* Peligni. Cum *Pelignis* autem noſtrates etiam *Marrucinos* pugnaſſe, ac cecidiſſe, egregiè ſatis *Plutarchus*, ſic ajens expreſſit: *Porrò* Romani *cùm haſtis occurrentes non valerent phalangem impellere*, Salius, *qui* Pelignos *ducebat, ſignum cohortis ſuæ raptum torſit in hoſtes: quò cùm* Peligni (*nefas eſt enim, & piaculum* Italis *ſignum ſuum deſerere*) *inferrent ſe, atrox ultrò citròque ex eo conflictu illata, & accepta clades eſt. Siquidem hoſtes hi gladiis elidere, & repellere ſcutis enitebantur, atque ipſis manibus prenſantes eas trajicere. Illi infeſtas haſtas ambabus tenentes manibus, & in quos incidebant, hos cum ipſis armis tranſverberantes, quia nec ſcutum, nec lorica reſiſtere valebant haſtæ, in caput corpora ſtatuebant* Pelignorum, *& MARRUCINORUM, qui temerè, & furore belluino in vulnera, & apertum ruebant diſcrimen. Ità contrucidatis anteſignanis impulſi ſunt, qui proximi ſtabant, ſubſidiani.* Hæc *Plutarchus*. Qui pulchram nobis hiſtoriam reparavit. Sed, rectè, an per invidiam, ſummam virtutem furorem dixerit belluinum, cenſeant alii. Id unum ſcio *Græcum* eſſe; & cui vitium id agnatum, ut *Joannes Bodinus* obſervat, quod ſua valdè admodùm ſuſpiciat, deſpiciat externa. Deſpexit etiam etymologus *Suidas* eodem ferè ſenſu noſtrates *Veſtinos*. Quippe cùm nobiliſſimæ gentis etymon adferre voluiſſet, *Beſtinos* vocans, qui verè *Veſtini, Beſtini*, inquit, *gens in* Italia *belluinis moribus prædita*: nempe à beſtiarum vocabulo id nominis iis inditum, quos revera à *Veſta Veſtinos* dictos putamus. Quicquid verò *Plutarchus* dixerit, ego veriùs non alia de cauſſa cum *Plinio* crediderim, eo bello duas enatas in Capitolio palmas, quàm ut duos hoſce noſtrates populos, qui victoriæ dedere cauſſam, ad virtutis muneramenta coronarent.

Plutarch. in *P. Æmil.* — *Plutarch.* in *P. Æmil.* — *Liv.* lib. XLIV. Ad ann. V. C. DLXXXV. — *J. Bodin.* Meth. Hiſt. c. IV. — *Suid.* in Etym.

Itaque noſtratem habemus gentem, fortiter contra *Pœnos*, fortiter quoque contra *Macedonas* dimicantem: nimirum contra populos, qui robur, & flos Orbis. Immo vel ipſius Urbis, quam dixit *Erinna Martis* filiam, ſi ſcriptis adjungamus, quæ bello *Pompejano Cæſar* eveniſſe ſcripſit. Accipe igitur, & fac gratiam delicti, ſi longiusculè inſiſtam. Transduxerat Scriptor, & Dux noſter ad ſuas partes legiones tres, (id eſt duodecim circiter mille militum) quæ apud noſtrum *Corfinium* morabantur: nempe *Marſos, Pelignos*que, & *Marrucinos*: ex iiſque duas ſub *Curione* in *Africam* miſerat, in quam etiam venerat *Sex. Quintilius Varus*, qui ſub *Pompejo* merebat, nuper ab ipſo *Cæſare* dimiſſus. Ibi *Quintilius* circumit aciem, & obſecrat noſtrates, ut à *Cæſare* deſciſcant. *Curio* contra concionem advocans, inter cetera *commemorat* (verba ſunt ipſius *Cæſaris*) *quo ſit eorum uſus ſtudio ad* Corfinium Cæſar, *ut magnam partem* Italiæ, *beneficio, atque auctoritate eorum, ſuam fecerit.* Additque multa, ut pro *Cæſare* firmi ſtent. Quid ergo? Noſtrates, ſubdit candidus Hiſtoricus, *oratione moti, crebrò etiam dicentem interpellabant magno cum dolore, ne infidelitatis nomen ſuſtinere viderentur. Diſcedentem verò ex concione univerſi cohortantur, magno ſit animo, neu dubitet prælium committere, & ſuam fidem, virtutemque experiri.* Et ſic plane conſtituit *Curio*. Scribit enim *Cæſar* in hæc verba: *Poſtero die productos loco eodem, quo ſuperioribus diebus* con-

Erinn. penes *Lipſ.* de magn. *Rom.* lib. I. c. II. — *Cæſ.* lib. II. Ad an. V. C. DCCIV.

constiterat, in acie collocat. Ne Varus *quidem* Atius *dubitat copias producere; sive sollicitandi milites, sive æquo loco dimicandi detur occasio, ne facultatem prætermittat. Erat vallis inter duas acies, ut suprà demonstratum est; non ita magno, aut difficili; & arduo adscensu. Hanc uterque, si adversariorum copiæ transire conabantur, exspectabat; quò æquiore loco prælium committeretur. Simul à sinistro cornu* P. Atii *equitatus omnis, & unà levis armatura; & interjecti complures, cùm se in vallem dimitterent, cernebantur. Ad eos* Curio *equitatum, & duas* MARRUCINORUM *cohortes mittit*, (id est, octingentos circiter Marrucinos) *quorum primum impetum equites hostium non tulerant: sed amissis equis ad suos refugerunt: relicti ab iis, qui unà procurrerant levis armaturæ, circumveniebantur, atque interficiebantur ab nostris. Huc tota* Vari *conversa acies suos fugere & concidi videbat.* Prorsus ita. Fugiunt isti, & cum istis, dum *Curio* sequi sese jubet à militibus, præcurritque ante omnes, omnis etiam *Vari* acies terga vertit, seque in castra recipit. De quo *Lucanus*, rei gestæ gloriam in Ducem *Curionem* refundens, ait:

Lucan. lib. IV.

——— ——— ——— *apertis*
Instruxit campis acies: quem blanda futuris
Deceptura malis belli fortuna recepit:
Nam pepulit Varum *campo, nudataque fœda*
Terga fuga, donec vetuerunt castra, cecidit:

suis omnibus, inquit *Cæsar*, *præter* Fabium, *incolumibus:* (erat hic natione *Pelignus*, qui primum agmen fugientium consecutus, *Varum* occidere tentans, ceciderat fortiter) *ex numero adversariorum circiter sexcentùm interfectis & vulneratis.* Quid dicis? Dabis fortassis alibi Viros istos, tali robore, tali virtute, tali fide? Ego quidem aut non reperiam, aut vix reperiam.

Ceterùm, si antiqui *Marrucini* tales fuere, ut, quemadmodum de *Umbris*, qui quondam aliquam antiqui *Aprutii* partem tenuere, & nunc etiam hodierni tenent, *Nicolaus* dixerat, *turpissimum ducerent amissæ victoriæ superesse; sed ita statuebant, aut vincendum, aut moriendum esse*; haud minor cum virtute propagata est in posteros gloria. De qua cùm multi meminerint, duos tamen mihi testes advocasse sufficiat, ut ejus aliquem propinem Lectori gustum: Geographum alterum, alterum Poëtam, *Petrum Angelium Bargæum*, & *Marium Nigrum*. Alter enim, historica veritate, non poëtica fictione, celeberrimam illam Expeditionem perscribens, quâ Duce *Gothofredo Bullionio Hierusalem* liberata est, in hunc modum cultissimè panxit:

Nic. Damasc. in Excerpt. à Stob.

P. Angel. Barg. Syriad. lib. VII.

Nec te Corfinii *pugnax*, Cantelme, *juventus*
Digressum irriguis patriæ regionis ab oris,
Inque externa pii certamina Martis *euntem*
Deseruit: tecumque tuos generosa labores
Sponte suâ magni est pubes partita TEATIS,
Eversique ingens Amiterni; *& nominis unà*
Nortmanni *studiosa cohors. Tum suetus aprorum*
Lustra sequi, sævosque lupos prosternere & ursos
Accola Nicatæ: *cujus nimbosus & asper*
Perpetuis horret nivibus, cœloque minatur
Attollens sese summum super æthera vertex:
Fluminaque Ionium *labentia fundit in æquor.*

Nortmanni autem nominis studiosos nostrates *Teatinos*, *Marrucinos*ve veriùs dixisset, non solùm, quia *Nortmannis* regnantibus sub *Boemundo* & *Tancredo* meruere, sicut *Itali* ferè omnes, quemadmodum Archiepiscopi *Wilelmus* & *Baldricus* scripsere, unde *Fulco* ait:

Wil. Tyr. lib. II. cap. XIII. Baldric. Hist. Hierosol. lib. I. Fulc. in Histor. gest. via Hierosol.

Sub jugo Tancredi & Boimundi *corripuere,*
Et contra fidei refugas patria arma tulere;

verùm etiam, quia, ut traditum Scriptoribus est, & *Nortmanni* nostram Urbem instaurarint, & situs amœnitate illecti, principalem illorum Dynastiæ sedem in ipsa constituerint. Quæ tamen sic dicta velim, ut sub *Nortmannorum* Imperium jam adultum accipienda sint. Quippe inter ejus primordia aliter sese rem habuisse testatur *Guilelmus Apuliensis:* cujus verba, pro ævo haud quidem inculta, eò libentiùs exscripserim, quòd & ejus rei testimonium dabunt, & nostratium item, de qua loquimur, fortitudinis. Ait igitur hunc in modum:

Inter Teutonicos Nortmannorum*que catervas*
Collis erat medius. Gens innumerabilis illis,
Appula, Balbensis, Campanica, Marsa, TETENSIS
Venerat auxilio. ——— ——— ———

Guil. Apul. Rer. Nortmannic. lib. II. ad ann. Christ. MLIII.

Et paullò pòst harum Gentium recensens Duces, *Transmundum* & *Actonem* fratres, nostratium *Teatinorum* Comites, & *Odorisium* item *Borrellum*, subdit ita:

Italiæ *Populo, qui se sociaverat illis*, (Teutonicis)
Germani *Comites præsunt* Transmundus, *&* Acto,
Et Burrellina *generata propagine proles.*
Hi simul ad bellum properant. ———

Ex unius ergo & alterius Scriptoris testimonio priscæ in nostrates transfusum fortitudinis semen. Sed & alter Geographus *Niger*, feracitatem cum fortitudine jungens, in hæc verba effatur: Marrucinorum *terra ferax, frumenti præcipuè, vini, olei, ac fici est. Nec minùs incolarum fortitudinis, quos cùm commemorasset* Silius, *duros illos bello præ ceteris adjacentibus Populis ait: quod adhuc in Gente perdurat.* Ita planè. Perdurabat sub Avorum ævum, ut *Niger* candidè puriterque dictavit, & dictarunt etiam Scriptores alii: perdurabitque (ita mens augurat) in omne ævum, ad nobilissimæ Gentis gloriam, ad nominis æternitatem.

M. Nig. Geogr. pag. CLXXXI.

CAPUT VI.

Antiquos Aprutii *Populos variè variis temporibus Fortuna vexavit. Inter eos*, Marrucinos, *sed non communiter. Nam etsi cæsi vastatique* Punico *primùm Bello sub* Hannibale, *mox* Italico *sub* Sulpicio Pompeji *Legato; nunquam tamen Metropolis capta aut expugnata: ad idque prodigium in* Livio *expenditur. Ceterùm ostenditur falli admodum, qui* Samnites *communem cum nostratibus Gentibus provinciam habuisse credidere: &* Strabo, *quem sibi principem asserunt, declaratur. Ex ejusque rei occasione de armorum genere disseritur, quibus nostrates usi. Haud negatur tamen, sub extremam Imperii ætatem, in* Samnium *ex iis aliquot aliquando cessisse. Atque hinc* Aprutii *indagatur etymon, & declaratur.*

Variam imbecillamque mundanarum rerum esse conditionem, nemo unquam fuit, eritque, qui non adfirmet. Qui modò suspicit Lunæ plenitudinem, mox defectum despicit & luminis decrementa, Nihil privatim, nihil publicè stabile est. Tam hominum, quàm urbium regnorumque fata volvuntur. Fuit *Ilium*, *Carthago* fuit. Ipsa *Roma* capta atque incensa est. Sed quid *Ilii*, quid *Carthaginis*, aut *Romæ* comploramus cineres? Habet antiquum

tiquum *Aprutium* exempla fortunæ suæ. Namque oppressit *Vestinos Brutus* : *Cutina* capta scalis: *Cingilia* prædæ militum data : *Frentanos* debellavit *Æmilius*, urbe ipsâ primariâ in deditionem acceptâ : *Marsos Maximus* fudit, captis munitis urbibus, *Milionia*, *Plestinia*, *Fresilia* : cecidit cepitque *Carvilius Amiterninos*, & Collega *Papirius Duroniam* expugnavit : ipse denique *Pelignus* ingemuit, *Sulmone* à *Sulla* deleto. Quid multa? *Æqui*, *Sabini*, *Umbri*, *Picentes*, qui olim tractum aliquem in *Aprutio* tenuere, (ut *Samnites* præteream quater & vicies in triumphum actos) alii sub aliis fuere, aut mulctati, aut cæsi, aut fusi, aut victi. Adeò verum, quod *Tacitus* vero verbo dixerat, *cunctis rebus inesse velut orbem*. *Tac. Annal. lib. III.*

Igitur, ut philosophandi finem faciam, *Marrucinorum* quoque cum ceteris *Aprutii* Populis communis esse debuit exitus. Fuit certè : sed, ut ita dicam, non communiter: nam etsi cæsi quandoque, vastatique, nunquam tamen de iis triumphatum ; aut nostrum *Teate* captum, expugnatumve. Utinam sic deinde occidente Imperio, aut jam occaso! Cæsos autem semel, semelque vastatos proditum Historiis est : *Punico* primùm Bello sub *Hannibale*; *Italico* deinde sub Legato *Sulpicio*. De vastatione, quæ *Punico*, sic fermè *Livius* paribus penè verbis, quæ retulimus, cum *Polybio* : *Hannibal interim*, post commissam ad *Thrasimenum* pugnam, *recto itinere per* Umbriam *usque ad* Spoletum *venit*. *Inde cùm depopulato agro urbem oppugnare adortus esset*, *cum magna cæde suorum repulsus*, *conjectans ex unius coloniæ haud nimis prosperè tentatæ viribus*, *quanta moles* Romanæ *Urbis esset*, *in agrum* Picenum *avertit iter*, *non copiâ solùm omnis generis frugum abundantem*, *sed refertum prædâ*, *quam effusè avidi atque egentes rapiebant*. *Ibi per dies aliquot stativa habita: refectusque miles hibernis itineribus, ac palustri viâ, prælioque magis ad eventum secundo, quàm levi, aut facili affectus*. *Ubi satis quieti datum*, *prædâ ac populationibus magis*, *quàm otio*, *aut requie gaudentibus*, *profectus*, Prætutianum, Hadrianumque *agrum*, Marsos *inde*, MARRVCINOSque, *ac* Pelignos *devastat*. *Liv. lib. XXII. ad an. V. C. DXXXVI.* Immò & iterum, quantùm ex eodem *Livio* conjectare mihi licuit. Alibi enim ex *L. Cœlii Antipatri* sententia, qui *Annales* sive *Historias de Bello Punico secundo* perscripsit, illius verba in suum Opus transfundens, ait *ex* Campania *in* Samnium, *inde in* Pelignos *pervenisse* : *præterque oppidum* Sulmonem *in* MARRVCINOS *transisse*. *Liv. lib. XXVI. ad an. V. C. DXLII.* Devastavit itaque *Hannibal Marrucinum* agrum, flammis ferroque omnia populatus: sed in exitium *Hasdrubalis*, in exitium sui ipsius. Nostrates enim *Marrucini* ferro ferrum acuentes, flammisque accendentes flammas, exiguæ regionis cladem acriter vindicarunt, in *Italia* primùm sub *Claudio Nerone*, mox in *Africa* sub *Publio Scipione*.

Porrò de cæde, quæ *Italico* Bello, *quod*, ut *Vellejus* prodidit, CCCM. *juventutis* Italicæ *abstulit*, Breviator *Livii Florus* hunc in modum effatur: Sulpicius *Legatus* MARRVCINOS *cecidit*, *universamque eam regionem recepit*. *Vell. lib. II. L. Flor. lib. LXXVI. ad an. V. C. DCLXIV.* Ita sanè. Cecidit, recepitque. Sed, ut videas quàm humaniter ac diversè ab ceteris antiqui *Aprutii* Populis, audi quæ *Florus* idem subdit : Cn. Pompejus *Proconsul*, inquit, Vestinos *ac* Pelignos *in deditionem accepit*. *L. Flor. ibid.* Marsi *quoque à* L. Muræna & Cæcilio Pinna *Legatis*, *aliquot præliis fracti*, *pacem petierunt*. Asculum *à* C. Pompejo *captum est*, *cæsis à* Mamerco Æmilio *Legatis* Italicis. Audi, inquam, & observa pro dictis dicendisque. Præter cædem autem, quam *Florus* prodidit, vastationem etiam in hæc verba *Orosius* addit : MARRVCINI, Vestini*que*, Sulpicio *Legato* Pompeji *prosequente*, *vastati sunt* ; *homine*, ut *Joannes Antiochenus* ait, *nequissimo*, & *singulari audaciâ ac crudelitate ad perturbandam Rempublicam prædito*. *Oros. lib. V. cap. XIIX. J. Antiochen. ex Collectan. Constant. Porphyrogen.* Quæ omnia sub unica oratione comprehendens *Appianus* ita scripsit : Sylla *sub hiemem ad Consulatum petendum in Urbem profectus est*. *At* Cn. Pompejus Marsos, MARRVCINOS, Vestinosque *subegit*. *Appian. lib. I. Bell. Civ.*

Ceterùm, quicquid de nostra regiuncula fuerit, quam penè vacuam desertamque diximus, *Teate*, Urbs ejus primaria, ullo unquam tempore captum, ullo proditur expugnatum. Non hìc feriit *Hannibalis* fulmen, si tonitru auditum ; non hìc detonuit *Sullana* tempestas, si in *Samnites Pelignos*que desævit. Sed quoniam de *Hannibale* jam diximus, perplaceat hìc adnectere de *Sulla*, ut novis ornemus antiqua, quæ cecinit olim *Lucius* patruus, vix pubes, in *Epigrammate*, quod in tumulum scripsit docti cujusdam *Teatini* Jureconsulti. Exscribam autem integrum, etsi chalcotypis vulgatum, quia plenum elegantiæ priscæ. Habet ergo se hunc in modum :

Quàm fuit antè potens armis, *clarumque* TEATE
Signa tui nobis, Sulla, *fuere metus*.
Quàm sit honore togæ dignum, *monstraret* Achilli
Vox tua, *si tumulus redderet iste sonum*.

Hæc patruus. Quem utinam anno ætatis vicesimo octavo mors præpropera non rapuisset! nam, quantùm ex iis licet æstimare, quæ supersuut, tàm typis, quàm manu exaratis, *Ovidium* haberet *Teate* nostrum, ut *Sulmo* ; haberet *Silium*, ut *Corfinium*. Ad demonstrandam autem auspicandamque nostræ Urbis fortunam, haud perperam crediderim, infantem in matris utero loquutum hìc fuisse. *Livius* enim inter alia, quæ vulgata scribit prodigia *Claudio Marcello* & *Fabio Maximo* Coss. narrat, *infantem in utero matris in* MARRVCINIS, *Io triumphe*, *clamasse*. *Liv. lib. XXIV. ad an. V. C. DIXL.* Felix igitur fortunatumque *Teate*, quod inter urbium fata plurimarum à fato fuit immune. Utinam exceptum quoque post Imperii occasum, ac melioribus auspiciis in ævum longius instauratum!

Verùm enim verò ex iis, quæ de variis antiqui *Aprutii* Populis superiùs scripsimus, variis temporibus in servitutem fati ductis, constat satis, quàm fœdè Scriptorum vulgus aberret, qui *Aprutium* vel idem, quod antiquum *Samnium* censet; vel communem cum nostratibus Populis *Samnites* habuisse provinciam. Apage! Nihil enim nostratibus Populis commune cum *Samnitibus* fuit: sive nomen spectes, sive uniuscujusque regionis fines, sive fœdera etiam, uno *Italico* dempto. Nec *Strabo*, quem proferunt, me dimovet, aut suadere ceteros debet: nam, nisi verba superficie tenus inspiciant scioli, procul etiam à *Strabone* mens ista fuit. Scripsit autem summus ille Geographus & Historicus in hæc verba: *Supra* Picenum *sunt* Vestini, Marsi, Peligni, MARRVCINI, Frentani, Samnitica *gens*. *Strab. lib. V.* Ecce quid est, Samnitica *gens*, occlamant illi, nisi quòd *Samnites* hos *Strabo* sentiat? Sed desipiunt prorsus. Quippe Scriptor ille (si ad solos *Frentanos* respicere non cogitavit, qui suam originem in finitimos *Samnites* fortè referebant) non *Samnites* nostrates appellavit, ut mox *Irpinos*, sed *gentem Samniticam*, vel ad genus hujusmodi vocabulo respiciens, vel ad armaturam. Ad genus quidem, quia, ut alibi diximus, nostrates Populos à *Sabinis* ortos censuere nonnulli, à quibus etiam *Samnites*, unde & ii pariter *Sabelli* dicti. *Lib. I. cap. I. Fest. in Fragm. Sil. lib. IIX.* Ad armaturam verò, propter hastæ genus, unde & *Samnitibus* nomen factum *Festus* ait: quæ, ut nostratium, sic etiam ad *Silii* *Ovid. Fast. II. Dionys. lib. II.*

lii mentem *Sabinorum* erat, è quibus *Samnites* nostratesque prognati: eorum Lingua, ut *Ovidius* & *Dionysius* testantur, *Quiris* appellata. Eamdem autem ac *Samnitibus* illius generis armaturam nostratibus fuisse conjecto, quia conterraneus noster *Silius* sparos, qui iidem ferè cum hastis, fundasque iis tribuit: atque ipsorum item thoraces ursorum pellibus ornavit. Postquam enim scripserat, *Marsos*, *Pelignos*, *Vestinosque*, ac *Marrucinos* pro *Romanis* contrà *Hannibalem* adfuisse, *sub quo*, ut ait *Cornelius Nepos*; *anceps & dubia res* Romana *contremuit*, *& magnitudo trepidavit*, hunc in modum disertim subdit:

Corn. Nep. in Hannibale.

Silius Ital. lib. VIII.

Omnibus in pugna fertur sparus, omnibus alto
Adsuetæ volucrem cœlo dimittere fundæ.
Pectora pellis obit cæsi venatibus ursi.

Atque ad istud idem respiciens, de nostratibus scripsisse mihi videtur *Sisenna*, in sua *de Bello Marsico Historia*, cujus Fragmenta *Ausonius Popma* nuper collegit; ait enim: *Ac post armatos funditores & sagittarios ponit.* Et mox: *Sparis ac lanceis eminus peterent hostes.* At sparus quidem erat, ut *Festus* ait, *parvissimi generis jaculum: ab eo, quod spargatur*, *dictum*; sive, ut *Nonius*, *telum agreste*; vel, ut *Isidorus*, *telum rusticum missile*, *à spargendo dictum.* Atque idem ferè ac hasta, id est, acutus, quicquid *Servius* dixerit: unde eo transfixum *Epaminondam* fuisse, & extracto, mortuum *Probus* narrat. Funda verò instrumentum erat, quo lapides jaciebantur. Scribit enim idem, quem laudavimus, *Isidorus* in hæc verba: *Funda dicta, eò quòd ex ea fundantur lapides, id est, emittantur.* Unde funditores. Qui, ut *Nonius* ait, *sunt*, *qui magnis fundis dimicant*: & *Vegetius*, *qui in quinta acie ponebantur*: *& fundis ex lino vel setis factis* (*has enim dicunt esse meliores*) *contorto circa caput brachio dirigunt saxa.* Immò non saxa solùm, sed glandes etiam, ut ex *Propertii*, *Livii*, ac *Salustii* testimonio *Valtrinus* probat. Cui tamen, licèt alioqui rei militaris scientissimo, non adsentior, dum scuto eos caruisse opinatur. Scutum enim præter gladium nostrates habuisse omnino crediderim, non solùm, quia me *Festus* monet, permaxima iis fuisse, quæ ab *Alba* nostratium *Marsorum* civitate *Albesia* dicta sunt, & *Decumana*; verùm etiam quia de iisdem expressè *Sisenna* meminit, cùm ait: *Et* Marsi *propiùs succedunt*, *atque ita scutis projectis tecti*, *saxa certatim lenta manibus conjiciunt in hostes.* Atque hinc crediderim certò *Dionysium Periegetem*, ut alibi diximus, agilitatis laudem nostratibus arrogasse: quippe, etsi gravis illis armatus, agiles tamen fuisse perscripsit: si potiùs, ut aptiùs persuadeor, ad jaculandi felicitatem dexteritatemque non respexit, quæ talis tantaque erat, ut cœlo, quemadmodum *Silius* dixit, volucres dimittere adsueti essent. An autem una iis fuerit funda, vel plures, ego plures, ex *Silio* conjecerim, & fortasse tres, quot ferè *Balearibus* funditoribus *Diodorus* tribuit. Quo quia nemo uberiùs expressiúsque rem illam pertractavit, & jaculandi dexteritatem & caussas egregiè retulit, ejus verba huc transfundere non pigebit: *Armatus illis est*, inquit, *fundæ tres*, *quarum unam capiti circumpositam*, *alteram umbilico*, *tertiam manu gerunt*: *atque ubi belli usus tulerit*, *jaciunt grandiores*, *quàm alii*, *lapides*, *tanta virium contentione*, *ut è catapulta ferri videantur. Quare in murorum oppugnatione irruentes feriunt*, *& convulnerant stantes ante propugnacula*; *in acie verò scuta*, *& galeas*, *& quicquid armorum tegit*, *conterunt*: *scopo etiam vix unquam aberrant*, *tanta iis jaculandi felicitas*, *tantum studium. Caussa perpetua à puero exercitatio*, *quam subire coguntur à matribus absque ulla jaculandi re-*

L. Cornel. Sisen. lib. III. penes Non. in Collectan. Ausoni Popm. Fest. in Fragm. Non. cap. XIIX. Isidor. lib. XII. cap. VI. Æm. Prob. in Epaminonda. Serv. in II. Æneid. Isid. lib. XIIX. cap. X. Non. cap. XIIX. Veget. lib. III. cap. XIV.

I. Valtrin. de Re Milit. lib. III. Propert. lib. IV. eleg. III. Liv. lib. XXXIIX. Salust. in Jugurth. Fest. in Fragm. Sisen. lib. II. penes Macrob. lib. VI. cap. IV.

Dionys. Perieg. Lib. II. & IV.

Diodor. lib. V.

A *missione. Scopus illis proponitur pendens è sude panis: nec antè exercitanti sese quod edat conceditur*, *quàm pane icto ejus exedendi fiat à matre potestas.* Tribuit itaque noster *Silius* nostratibus Populis sparos & fundas: ornavitque item ursorum pellibus ipsorum thoraces: eodem ferè more, quo *Irpinos*, qui *Samnio* olim, nunc hodierno *Aprutio* accensentur. Mox enim idem Poëta Consul ait:

——— ——— Irpina*que pubes*
Horrebat telis, *& tergo hirsuta ferarum*,

Sil. lib. IIX. & lib. IV.

B id est, ursorum, cùm paullò antè de *Allio*, *Argyripa*, *Daunique* ab arvis profecto, dixisset,

Huic horret thorax Samnitis *pellibus ursæ.*

Atque hæc de nostratium armorum genere dixisse satis sit.

Verùm, cùm ita sint, quæ superiùs diximus, id est, cum *Samnitibus* nihil commune nostratibus Populis fuisse; attamen non abnuerim suppressa aliquando fuisse illorum nomina, ob *Italiæ* provincias à *Maximo Constantino* novè factas, ut *Carolus Sigonius* & *Guidus Pancirolus* observant:
C ex iisque alios in *Valeriam*; alios in *Picenum*, Suburbicarium vocatum; alios denique cessisse in *Samnium*. In *Valeriam* quidem, quam Monachatu sacrisque Historiis illustravit mirificè magnus *Gregorius*, *Marsos* cum parte aliqua *Vestinorum* & *Pelignorum*; in *Picenum*, Suburbicarium dictum, *Vestinorum* item partem, quæ mare spectat, cum iis, qui *Hadrianum Prætutianum*que agrum inhabitabant; in *Samnium* demum *Pelignorum* aliquam partem, itemque *Frentanos*, & *Marrucinos*: primâ ac postremâ trium harum provinciarum, ut *Notitia dignitatum utriusque Imperii* habet, Præsidalibus existentibus, secundâ Consulari; omni-
D bus tamen Urbis *Romæ* Vicario parentibus, sub cujus dispositione ex *Italiæ* decem tres erant, & ad quem, ut *Valens* statuit, ac *Vopiscus* retulit, provocabatur. *Marrucini* ergo cessere in *Samnium*. Quod etsi verum opinor ex multis, id tamen mihi persuasissimum habeam sub *Langobardorum* in *Italia* Regnum. Ait enim *Paulus Diaconus* hunc in modum: *Quartadecima Provincia* Samnium *inter* Campaniam *& mare* Hadriaticum Apuliam*que*, *à* Piscaria *incipiens*, *habetur. In hac sunt urbes*, TEATE, Aufidena, Hisernium, *& antiquitate consumpta* Samnium, *à quo tota Provincia nomina-*
E *tur*, *& ipsa harum provinciarum caput*, *ditissima* Beneventus. Ex his autem *Teate* nostrum & *Aufidena* dumtaxat in hodierno *Aprutio* censentur. Ante *Pauli* tamen ævum haud dubitem, quin ad hanc etiam Provinciam flexerit cum mente calamum magnus Pontifex *Leo*: itemque *Cassiodorus*, in tribus, quas pro Rege *Theodorico* dedit, epistolis: & fortassis etiam, *Paulinus*, & *Prudentius*: ille quidem, dum de Gentibus variis ad *Felicis* natalem celebrandum coëuntibus agens ait:

C. Sigon. de O cid. Imp. lib. IV. G. Pancirol. in Notit. Imp. cap. IX. D. Gregor. in Dialog.

Notit. Imp. Occid. Val. A. in l. XIII. C. Theodos. de accusat. Vopisc. in Floriano.

P. Diacon. Rer. Langob. lib. II. cap. XX.

Oppida Samnites *duri montana relinquunt.*
Vicit iter durum pietas: amor omnia Christi
F *Vincit*; ——— ——— ———

hic verò, cùm de *Hippolyti* Martyris tumulo ad *Valerianum* sic inter alia pangit:

Exsultant fremitus variarum hinc inde viarum
Indigena, *&* Picens, *plebs &* Hetrusca *venit.*
Concurrit Samnitis *atrox*, *habitator & altæ*
Campanus Capuæ, *jamque* Nolanus *adest.*

Nec aliter *Eutropius* intelligendus est, qui post *Constantinum* vixit, &, quantum conjicit *Elias Vine-*

Leo Epist. Decret. XXC. Cassiod. Var. III. epist. XIII. & V. epist. XXVI. & seq. D. Paulin. in Nat. III. S. Felicis. Prudent. in Peristeph. hymn. X.

Eutrop. lib. II. & in eum El. Vinet. ad an. U. C. CCCC. XXIIX.

A *Vinetus*, vir fuit militaris, & *Constantinopolitanus*. Nam, etsi de bello scribit, quod sub annum V. C. CCCCXXIIX. *apud* Samnites *gerebatur*; ad sua tamen tempora respexisse certè voluit, cùm subdit: *qui medii sunt inter* Picenum, Campaniam, *&* Apuliam.

Ceterùm, quia de *Piceno* Suburbicario mentionem injecimus, censuit *Andreas Alciatus* ab eo *Abrucium* fuisse dictum. Postquam enim dixerat ex *Papiniani* sententia prohibitum postulare sententiâ Legati *Piceni Annonarii*, potuisse in *Suburbicario* seu *Urbicio* audiri, ita pergit: *Vulgò hanc regionem* Urbicium *nos appellamus* Abrucium. B Blondus, Pontanus, Sabellicus, *à* Præcutinis *Populis sic dici corrupta à vulgo voce censuerunt. Ego potiùs, quia sub* Theodosio *& posterioribus Cæsaribus* Urbicium Picenum *tanquam* Romæ Suburbanum *diceretur*, *& sub dispositione* V. Sp. Vicarii *Urbis* Romæ *esset*, *qui Consularem ad eum regendum destinabat*. Benè sit *Alciato* nostro, Viro sanè ad omnigenam eruditionem facto. Illustrem quippe nobis originationem protulit. Protulisset & aliam, ac fortè tutiorem, si in antiquissimum *Bedæ* Codicem MS. incidisset, qui in refertissima *Barberina* Bibliotheca nunc servatur. Sub illius enim finem legitur, Codicem illum exarasse C *Adelbertum* quemdam *ad honorem Beatæ* Mariæ *sedis* Abruptiensis. Unde, si regionem hanc, totam ferè montuosam, ab abruptis montium præcipitiis *Abruptium* sive *Abrutium* quis dictum putaret, à vera fortassis originatione non aberraret.

Papinian. lib. I. *Respons.* relat. in l. ex ea IX. de Postul.

Andr. Alciat. Parerg. lib. XIX. cap. XX.

Adelbert. in *Bedæ* Cod. MS.

Sed utrùm ista, vel *Alciati* à nullo hucusque allata, neque Doctis omnibus probanda, sit *Abrutii* sive *Aprutii* vera denominatio; vel potiùs ex aliis altera, quas ex *Leandro* cumulat *Paulus Merula*, & divinare quoque satagit *Casella*, judicium libens suspenderim. Id unum scio, quamquam ob oculos positum, sed à paucis, ut verum fatear, observatum, ne neglectum dicam ab omnibus, quod ante *Langobardorum* Regnum nomen id peculiare fuit urbis, in qua sedes Episcopalis. Quæ translata deinde in propinquam urbem *Interamnam* in *Præcutinis*, qui in nostro *Aprutio*, dictam quoque *Plestinam* (quicquid de *Interamnæ* & *Aprutii* promiscuo nomine senserit *Camillus Peregrinius*, Vir ad peregrinam eruditionem verè natus, quod nunc non examino) nomen retinuit, & etiamnum retinet primigenium. Scribit enim Magnus *Gregorius Passivo* Episcopo *Firmano*, *quòd*, *cùm longo sit tempore* Aprutium *pastorali sollicitudine destitutum*, Opportunum *ad se venire faciat*, *eumque formulam doceat veri atque optimi Pastoris*. Sed quo exinde auctore, aut quo tempore, nomen idem in regionem totam transfusum, quæ nunc *Aprutium*, & sub *Gregorii* ævum in *Picenum*, (ubi urbs ejus nominis) *Samnium*, & *Valeriam* cedebat, volens lubensque acquiescam *Francisco Brunetto* JC. *Camplensi*, qui sui faculâ ingenii excutiet, ut spero, tenebras has in *Patria Historia*, quam cum aliis jam apparat ad suorum *Præcutinorum* gloriam, ad totius *Aprutii* splendorem.

Leand. Albert. in *Italia.*

P. Merula in *Cosmogr.* cap. XXIX. lib. IV. p. II.

Casella de Aborig. pag. XXCVI.

Peregrin. Hist. Langob. lib. II. Dissertat. V. & IIX.

D. *Gregor.* lib. X. *epist.* XIII.

L. CAMARRÆ
DE TEATE ANTIQUO
LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Urbs nostra Familiis Virisque cumprimis clara: ad idque Silii *verba expenduntur*, *itemque* Ciceronis. *Duas autem in ea præfulsisse Gentes*, *quarum una* Vettia, Asinia *altera*, *satis admodum Scriptores Lapidesque testantur. Pro* Vettia *enim*, *quam è* Sabinis *prodiisse* Fulvius *conjicit*, *tres Lapides stare videntur*, *quibus subnectitur quartus nuper repertus*; *pro* Asinia Catullus, *&* Seneca *Rhetor. Hanc verò claram juxtà vetustamque fuisse ostenditur: &* Tacitus *explicatur*, *qui aliter sensisse videtur.*

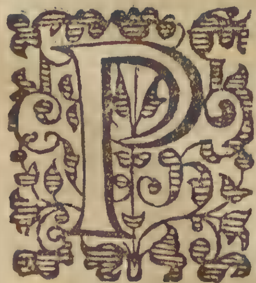

A Patrias esse nobiles à Familiis Virisque nobilibus, non contrà Viros Familiasque à Patria nobilitatem sumere, nemo quidem usquam ambegerit. Ostendit autem id eximiè *Græcum* Epigramma, quod de *Alexandro* circumfertur, sic *Latinè* translatum:

> *Hectore cum cæso cecidit quoque* Troja, *nec ultrà*
> *In* Danaos *potuit tollere victa manus.*
> *Cum duce* Pella *suo periit: non Patria Cives,*
> *Sed Cives Patriam nobilitare solent.*

Ex Antholog. lib. III.

Sublato enim *Alexandro*, & virtus invicta *Macedonum* fracta est. Et ô si omnes vel unum id caperent! non tam nomine quàm re illustriores essent pleræque urbes.

Igitur, ut nobilem etiam hac in parte nostram Patriam ostentemus, de Viris Familiisque præstat aliquid adscribere, quæ eam illustrarunt: sed quæ virtutis potiùs, quàm generis censusve jubare. Resplenduisse autem cumprimis tùm Viris, cùm Familiis, aptè nimis expressisse mihi videtur noster *Silius*, in versu à me alibi exscripto, in quo de *Herio* Nobili *Teatino* mentionem injicit: ait enim, quòd illi

Sil. lib. XVII.

> B — — — — *nobile nomen*
> MARRUCINA *domus*, *clarumque* TEATE *ferebat*,

nempe clarum, quia Familiis Virisque toto *Romano*

P. Mars. in Sil. lib. XVII.

mano Orbe celeberrimum. Quod si verum sit, nugatur prorsus *P. Marsus*, qui ex eo sentit dictum *Silio Teate* clarum, *quoniam*, inquit, *erat caput Gentis*, *& dicatum Cœlicolûm Matri*, *ut* Silius *cecinerat*. Etsi enim prior ratio insulsa non est, unam tamen & alteram à *Silii* mente procul fuisse putarim. Istam quidem, quia *Silius* non *Teate*, sed *Reate*, quæ urbs in *Sabinis* est, magnæ dicatum Cœlicolûm Matri verè præcecinerat: illam verò, quia cùm de *Herii* nobilitate à Poëta Consule ibi actum, nihil ad splendorem, quem ut Metropolis præbere potuit. Hæc verò cùm ita sint, bellè admodum *Silio* accinit *Lucius* patruus, cùm *Dithyrambum* scripsit, qui editus in laudem *Horatii* Cardinalis *Maphæi*, Archiepiscopi, & Comitis nostri. In eo enim ita panxerat in extremo:

L. Camarra in Dithyr. Card. Maphæi.

Hoc certè titulis clara THETIS *tuis*
Deerat tantis benè fulta Viris,
Vt post triumphos spectanda victrix
Sublimi peteres sidera vertice.

At, si ad ea, ad quæ *Silius* respexit, testem nos alium exoptemus, illumque non Poëtam, id est, cui rara fides, unus pro omnibus erit *Tullius* in *Actione pro A. Cluentio*, homine *Frentano*, in qua, ut *Sidonius* inquit, *ipse se vicit*: ajebat enim hunc in modum §. 197. *Age verò*, *vicinorum quantum studium*, *quàm incredibilis benevolentia*, *quanta cura est? Non illi in libellis laudationum decreta miserunt*, *sed homines honestissimos*, *quos nossemus omnes*, *huic frequentes adesse*, *& hunc præsentes laudare voluerunt. Adsunt* Frentani *homines nobilissimi*, *&* MARRVCINI *item*: *pari dignitate* Theano Apulo *atque* Luceria *equites* Romanos, *honestissimos homines*, *laudatores videtis.* Ita planè. Sed tu veriùs de nostratibus *Marrucinis* laudationem verissimam.

Sidon. lib. IIX. epist. X.
Cic. pro Cluentio.

Ceterùm duæ sunt Familiæ, sive Gentes, quæ præ aliis effulsere clariores in decorem nostræ Vrbis æternum: *Vettia* una, altera *Asinia.* At quidem de Gente *Vettia*, quæ in nostra Urbe, testimonia clara sunt in tribus litteraris Lapidibus. Primum in *Græco*, (si tamen spurio fides) in quo de *Vettio Theotimo.* Alterum in *Latino*, qui exstat adhuc, à *Vettio Marcello* positus. Ac demum tertium in Fragmento, quod in Archiepiscopalibus ædibus etiamnum manet, in quo de *Vettio Cæriali.* Immò tribus addere nunc libet quartum, in Fragmento itidem nobilissimi Lapidis, quod in *Pauluciorum* agro modò repertum, & in ædibus Viri docti *Nicolai Toppii* nunc exstat: in quo servatur, & vix integrum *C. Vettii* nomen, absumpto perfractoque penitus cognomine, & post cognomen, quæ titulus proferebat: quodque indolui, crudo adhuc vulnere. Sed cùm hæc ita sint, lubentiùs tamen haud negaverim, in plures ipsam Familias divisam, suos quoque in conterminas regiones, quæ hodie in *Aprutio*, sparsisse radios. At, quoniam de nostra atque aliis infrà luculentiùs, interim docet me denarius, qui apud *Fulvium* exstat, è *Sabinis*, à quibus etiam *Marrucini*, ut alibi conjectavimus, & fortassis è *Curibus*, eam prodiisse. Quippe cùm in parte una Numisma referat imaginem nomenque *T. Tatii*, qui, ut *Maro* de *Pompilio* dixerat,

Virgil. Æneid. lib. VI. Fulv. Vrsin. in Vettia.

——— Curibus *parvis*, *& paupere terra*
Missus in imperium magnum; ———

in altera nomen *L. Vettii*, satis indicat, istum in denario illius imaginem retulisse, è cujus patria genus ipse suum traxisse potuit. Quod cùm *Fulvio* non paululum arriserit, verba hic subnectere li-

A bet, quæ ipse subdit. Ait igitur hunc in modum: VETTIAM *Gentem* Sabinam *fuisse ex* T. Tatii Sabini *imagine*, *quæ in hujus denarii altera parte impressa est*, *intelligere facilè possumus. Opinor autem cum ipso* Tatio *tum primùm* Romam *venisse*, *cùm à* Romulo *in Regni consortium adscitus fuit*, *propterea quòd* VETTIUS *quidam Interrex à* Plutarcho *nominatur*, *quando* Numa *Rex creatus fuit.* At, si eò magis origo splendet, quò antiquiores natales agnoscit, haud omiserim, quæ in suos *Aborigines* noster *Casella* pro more refert. Ait enim *Janigenam*, *Vestinam*que fuisse Gentem, & à vecte dictam *Vettiam*, *quòd*, inquit, *quasi pro vecte esset ad claustra & Serranos montes.* Igitur *Vettia* Gens nostram Urbem illustravit. Sed & *Asinia*, ut modò dicebam. *Marrucinam* autem istam fuisse, ipsamque *Teatinam*, me primùm *Catullus* monet, qui ex gente gentem illustrare volens, in *Asinium Marrucinum* sic prorsus jocatur:

P. Leo Casella de Aborig. pag. LXXXIIX.

B

MARRUCINE ASINI, *manu sinistra*
Non bellè uteris in joco atque vino.
Tollis lintea negligentiorum.
Hoc salsum esse putas? fugit te inepte.
Quamvis sordida res & invenusta est.
C *Non credis mihi? crede* POLLIONI
Fratri, *qui tua furta vel talento*
Mutari velit: *est enim leporum*
Disertus puer & facetiarum.

Catull. in Carm. XII.

Quo in carmine, MARRUCINE, legendum; non, *inter cœnam*, voluit eruditissimus *M. Antonius Muretus*, & ante eum *Bernardinus Rutilius.* Subdit autem pro sua sententia in hæc verba: MARRUCINOS *quidem Populos Italiæ esse constat. Itaque nihil video*, *cur veterem scripturam mutare oporteat. Non enim*, *si de hoc* ASINIO, *qui* MARRUCINUS *fuerit*, *nihil alibi proditum est*,
D *idcirco à veterum Librorum fide recedi par est.* Immò & de hoc, mi *Murete*, ut de aliis. *Marrucinum* enim fuisse & hunc *Catullianun Asinium*, satis superque constabit inferiùs.

M. Ant. Muret. in Catull.

Ad firmandam autem sententiam, quam prædiximus, *Marrucinam*, *Teatinam*que fuisse *Asiniam* Gentem, egregiè satis me monet *Seneca* Rhetor: ait enim de *Asinio Pollione* sic fermè, ut edidit aptéque censet *Andreas Schottus*: *Memini me intra quartum diem*, *quàm* HERIUM *filium amiserat*, *declamare eum nobis*, *sed tantò vehementiùs*, *quàm unquam*, *ut appareret hominis naturam contumacem cum fortuna rixari.* Et paulò pòst: *Re-*
E *scripsit* POLLIO: *eo die cœnavi*, *quo* HERIUM *filium amisi. Herius* ergo *Pollionis* filius: illius nempe, de quo *Catullus* meminit, dum in fratrem ludit, ut unus *Achilles Statius* advertit. Quod cùm ita sit, & *Herium* alium hac in Gente *Marrucinorum* Prætorem, & Ducem Bello *Marsico* illustrem habeamus, qui *Pollionis* ipsius fortasse avus, *Asinium* quoque fuisse haud ambegerim *Herium* illum *Teatinum*, de quo *Silius* meminit, (quicquid de *Pliniano Hirio Claudius Dausquejus* harioletur) sive de aliquo is verè cecinerit, qui ea in Gente cognomen tale tulerit, solitus
F suum exornare carmen flore sui ac superioris ævi; &, ut *Velserus* ait, *ad historiæ fidem pleraque scribere*; sive id non verè dixerit, ut verè nostram extolleret Gentem. Itaque *Asinia* Gens *Teatina*, eaque illustris, & antiqua. Nec contrà *Tacitus* exaudiendus est, qui de *Asinii Agrippæ* obitu scribens, claram magis quàm vetustam dixit: nam, si Scriptoris elegantissimi verba superficie tenus non inspiciantur, ego illam ejus mentem fuisse putaverim, ut non de claritudine, quæ in *Marrucinis*, sed quæ in Urbe post adsequutam civitatem, id scriptum voluerit: in qua certè ante *Pollionem*

Sen. Rhet. in Præfat. Controv. lib. IV.
A. Schott. de clar. in Sen. orat.
A. Stat. in Catull.
C. Dausq. in Sil. lib. XVII.
M. Velser. Rer. Boicar. lib. I.

avum, qui primus in Gente Conſul, nullus fortaſſe, ut monet me *Lipſius*, lumen effudit ſuum. Non effudit ſanè, neque effundere potuit. Si enim *Pollionis* avus *Herius*, qui Bello *Marſico* interfuit & obiit, Gentis novitas in Urbe haud miranda. Sed *Tacitum* jam & cum eo *Lipſium* audiamus. Scribit ergo nobiliſſimus Auctor in hæc verba: *Exceſſere inſignes Viri*, ASINIUS AGRIPPA *claris Majoribus*, *quàm vetuſtis*, *vitaque non degener*; & Q. Haterius *Familiâ Senatoriâ*, *eloquentiæ quoad vixit celebratæ*. *Lipſius* autem in noſtram ſententiam obſervavit hæc fermè: *Cenſeo*, inquit, *filium* ASINII GALLI, *ideoque*, *addit*, *clariores illi Majores*, *quàm vetuſtiores*. *Nam* ASINIA *Gens in lucem protracta ab* Auguſto, *qui non injuriâ extulit avum hujus* POLLIONEM.

Tac. Annal. lib IV. ad an. V. C. IↃCC-LXXIX. *J. Lipſ. in Tac.*

Ceterùm *Aſiniam* ab ejus nominis quadrupede nuncupatam ego non addubitem. *Varro* enim, rem pecuariam commendare volens, hunc in modum fermè ait: *Nomina multa habemus ab utroque pecore. A minore* Porcius, Ovinius, Caprilius. *A majore* Equitius. Quem *Varronis* locum cùm alicubi *Sigonius* attuliſſet, ſic ipſe ſubdit: *Eadem ratione nos* & ASINIOS & Suillios *adjungere poſſumus*. Unde cùm *Aſinia* ſic nomen habuerit, & ipſa è *Marrucina* Gente, haud rectè ſatis eruditus *Caſaubonus* tranſlationem vocis, MARRUCINUS, ad ſtultitiæ ſignificationem intellexiſſe mihi videtur. Non enim ſtultum priſci *Latini* dixere à noſtratibus Populis *Marrucinum*, ut rupiconem, & agreſtem, *Opicum*, ab *Opicis*; & pinguem, *Umbrum*, ab *Umbris*. Apage! Sed quia, cùm *Aſinia* Gens in *Marrucinis* clariſſima, & ipſa nomen à quadrupede traxerit, qui ſtultus; quaſi per jocum, *Marrucinum* ab *Aſinia* Gente ſtultum vocavere. At minùs rectum judicium hîc *Joſephi Scaligeri* haud mirari non poſſum, reconditæ alioqui eruditionis Viri, qui in *Catulli* ſuprà laudatum locum ſcribens, in hæc verba profatur: *Hieronymus Avantius*, *qui non veritus eſt integros locos hujus cultiſſimi Poëtæ contaminare*, *pro*, MARRUCINE, *legebat*, inter cœnam, *à quo poſtea illa mendi indoles in omnibus Libris propagata eſt*. *At*, MARRUCINE, *rectum erat*, *non utique*, *quòd ex* MARRUCINIS *Populis* Campaniæ *ortus fuerit*; *ſed quia convicium ſtupidis eo nomine fiebat*. Vah quàm bellum Geographum! *Campaniæ* Populos appellat *Marrucinos*, quos *Aprutii* appellare debuerat, ſi ad præſentia tempora ritè reſpexiſſet; vel *Samnii*, ſi ad media; vel *Italiæ*, ſi ad antiqua. In ſuam verò ſententiam *Tertullianum* & *Paulinum* advocans, ita ſubdit: *Tertullianus V. in Marcionem*: *ſicubi alibi dixi*, & *hic*, *non* MARRUCINE. Supprimit autem, ut verum ſenſum magis confunderet, ſequentia eruditiſſimi elegantiſſimique Auctoris verba: *Sed* Pontice, *cujus ſuprà ſanguinem confeſſus es*, *hîc negas carnem*. Ac demum hunc in modum pergit: *Paulinus epiſt. VII. lib. I. Neve iterum tuas nobis litteras* Marrucinus *adferat*. *Quem* Paulinus *hîc* Marrucinum *vocat*, *ſuprà Monachum inſpiritualem dixit*. *Sunt tamen*, *qui apud* Tertullianum, MARRUCINUM *natione interpretentur*: *in quo verè* Marrucinos *ſeſe oſtendunt*. *Quis tam puer in ſermone* Latino, *qui non videat apud* Tertullianum *convicium eſſe*, *non appellationem*? *Sed quia nos indicavimus*, *propterea verum non eſt*. *Et quid facient illo loco* Paulini, *qui tam apertè* Marrucinitatem *eorum exagitat*. *Næ* Avantius *quoque* Marrucinus *fuit*, *qui hoc mutavit*. Hæc *Scaliger*, nimis de ſe ſuiſque prædicans, ut ſolet ferè ſemper. Vereor autem ne ipſe ad ſententiam ſuam planè *Marrucinus* ſit, (ſi tamen ea vox murcum & blennum ſignificet, ut ipſe putat) qui tam gurda interpretatione *Tertulliani* mentem aperuerit, ut *Marrucinis* noſtris probrum conciliare ſtuduerit, unde humanitatis & ſagacitatis laus petenda fuerat. Ita ſanè *Beatus Rhenanus*, quo nemo accuratiùs reconditos *Tertulliani* ſenſus perſpexiſſe creditur, & poſt *Rhenanum Jacobus Pamelius*, qui MARRUCINUM *Pontico* opponi obſervant, ut humanum fero, cultum & politum barbaro: quia, ut ipſi ajunt, MARRUCINI *Populi ſunt* Italiæ Frentanis & Veſtinis *proximi*. *Jocus eſt in Gentem*. *Latio*, ſive *Italia*, & in *Italia Marrucinis nihil cultius*, *nihil barbarius Ponto*. *Paulinum* verò ſanctiſſimum virum fruſtra in partes vocat, cùm ejus *Maracinus*, non *Marrucinus*, Monachus ſit *Gallicanus*, ex *Aquitania* ſcilicet, unde & *Scaliger*, oriundus, quem *Paulinus* ut ſegnem & ignavum ſugillat, quòd litteras, quas ex ultima *Gallia* ſecum à *Severo* detulerat, *Nolam* porrò perferre detrectarit. Itaque magnam noſtratibus *Marrucinis* injuriam facit homo *Italicæ* Nationi ubique infenſus, qui ſuæ nos Gentis metitur ingenio. Hæc autem omnia ita dicta velim, ſi tali omnino, non alio, ad id ſignificandum, uſi fuerint Priſci verbo, ut valdè ambigo. In *Feſto* enim *Muricidium* inter alias Priſcorum intermortuas voces invenio, pro *ignavum*, *ſtultum*, ſive, ut aptiùs ad originis fontem *Gothofredus* emendavit, *Muricidum*, *quaſi qui*, ait, *mures tantùm audeat necare*. Quod an rectè ad noſtræ Gentis detorſum nomen, quæ nava ſagaxque ſemper, alii verè cenſeant. Utut verò ſit, equidem ad Gentis gloriam, de qua ſcribimus, haud reticuerim, hoc ævo *Aſiniam* etiam Gentem inter nobiles efflorere *Florentiæ*, nuperque me in ejuſdem gratiam Inſcriptionem obſervaſſe, quam è *Mendetio Gruterus* hunc in modum exſcripſit:

Varr. de Re Ruſt. lib. II. cap. I. *C. Sigon. de Nom. Roman.* cap. IV. *Iſ. Caſaubon. ad Perſ. Sat.* I. *J. Scalig. in Catull.* *Tertullian.* V. *in Marc.* *D. Paulin. epiſt.* VII. *lib.* I. *B. Rhenan. & J. Pamel. in Tertullian.* *Feſt. in Fragm. Dionyſi Gothofred. in Not.* *J. Gruter. Inſcript.* pag. DCCCCII.

D. M. S.
ASINIVS
FLORENTIN
VS. ANNO. XXXXV
H. S. E. S. T. T. L

An autem Auctores noſtros hodierna *Florentina* verè agnoſcat, ita incertum putem, ut aut non crediderim, aut vix crediderim. Quid enim inter *Barbarorum* gladios, qui in *Italiam* irruêre non ſemel, non permixtum, vel inſiticium fuit? Id tamen unum velim compertum eſſe, quemadmodum alicubi *Franciſcus de Petris* adnotavit, (locum mihi humaniſſimè indicante *Januario Groſſo* JC. *Neapolitano*, Viro erudito, Eruditorumque amante) quòd qui *Florentiæ* adhuc ſunt, ad inſignia utantur aureo dentatoque clathro. Quem cùm bellicum inſtrumentum bellè ille ex *Horatio* demonſtret, idque certè ſit, quo tranſverſo caſtrorum portæ muniebantur; facilè poteſt eſſe, ut, ſi ab iis prognati, eo voluerint oſtentare virtutem gloriamque noſtræ Gentis æternam.

Fr. de Petris Hiſt. Neap.

CAPUT II.

Vettiæ *Gentis Familiæ variæ*. *Hinc duarum in noſtra Urbe exſtare Monumenta ſcribitur*: *itemque trium in regionibus*, *quæ nunc in* Aprutio. *Inter noſtrates fuere* Marcellus & Cærialis, *qui in utroque* Plinio *memorantur*. *E regionibus verò* Spurius, *qui* Sabinus; Vettianus, *qui* Marſus; & Cato, *qui* Pelignus. *De quorum primo* Plutarchus *meminit*; *de altero* Tullius; *ac demum de tertio Scriptores varii*. *Inter ipſos autem* Appiani,

piani, Senecæ *filii*, ac Macrobii *verba adferuntur.*

VEttiæ Gentis plures fuere Familiæ. Plurium autem plurimi Viri, qui Gentis nomen adauxere. Sed, ut ordinatiùs distinctiúsque omnia nobis liqueant, eos primùm recensere lubet, qui aut in *Marrucinis* claruere; aut in Regionibus, quæ hodie in *Aprutio*. Tum & alios, qui è Gente eadem, sed à quibus, vel sudore, vel sanguine, illustrior reddita.

Itaque tres esse *Vettios* nuper dixeram, qui Urbem Regionemque nostram etiamnum illustrem reddunt: *Theotimum*, *Marcellum*, & *Cærialem*. At de primo, ut candidè scribam, valde ambigo: nam etsi de eo *Græci* Lapidis testimonium non nulli proferunt, isti tamen, uti spurio, ac proinde non omni exceptione majori, nulla fides est adhibenda. Quicquid autem sit, in eo ipsum de se dicere ferunt: consensu Senatus, Equestris Ordinis, ac Populi *Teatini*, publico sumptu, argentea atque ænea simulacra *Thetidis* fundatricis, ut ipsi ajunt, ejusque filii *Achillis* facienda curasse.

At si penes aliquos istius nomen hucusque vixit, haud *Vettio Marcello* petendus fuit externo monitore virtutis amor. Nihil enim vehementiùs, ut *Salustius* inquit, (vir & ipse ad nostri *Aprutii* gloriam natus) *animum sibi ad virtutem accendi* quis videt, quàm cùm Majorum imagines intuetur. Is itaque *Marcellus* est, qui prædii dominus in nostro agro, in quo, anno *Neronis* Principis supremo, portentum visum, *è primis Equestris Ordinis*, quemadmodum ex *Plinio* diximus, res etiam *Neronis* procuravit, & AUGUSTORUM, ut Lapis alibi exscriptus me monet. Et honores item cognatos habuit, quos per virtutem propagasse certò existimaverim. Nam domesticam Genti equestrem dignitatem fuisse testatur *Tullius*, dum de *P. Vettio*, qui vel ipse Equestris Ordinis, injicit mentionem. Immò, si aliquis in virum ab uxore splendor manare possit, magnum certè ab *Helvidia Priscilla Marcello* nostro accessisse putarim. Gener enim cùm à magno illo viro *Helvidio Prisco* delectus fuerit, magnæ quoque virtutis fuisse credendus est. De *Helvidio* autem cùm apud multos, tùm apud *Plinium* atque *Epictetum* insignes laudes habeantur, unum tamen elogium à *Tacito* scriptum, tàm breviter, quàm verè, ego non omiserim: idque eò libentiùs, quò & ipse è Gente fuerit, quæ olim in nostro *Aprutio* clarissima, ut post *Pompejum Ugonium* nos alibi, si Deus annuat, adnotabimus. Ait ergo *Tacitus* in hæc verba: *Quæstorius adhuc à* Pæto Thrasea *gener delectus, è moribus soceri nihil æquè ac libertatem hausit. Civis, Senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officiis æquabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversùs metus.* An autem, ut ad *Marcellum* redeam, ad alium, vel ad ejusdem *Marcelli* filium Inscriptio pertineat, quam nuper *Neapoli* mihi misit *Carolus Lellius* IC. & Civis meus, Vir non minùs Majorum imaginibus quàm eruditione clarus, diffinire hucusque nequeo. Titulus verò ita se habet:

Saluſt. in Jugurth.

Plin. lib. II. cap. CXXXIII. & lib. XVII. cap. XXV. Lib. I. cap. V.

Cic. in Vatin.

Plin. in Epp. Epictet. apud Arrian. in Dissertat.

P. Ugon. in MSS.

Tac. Hist. lib. IV.

M. VETTIO
M. F. PAL. PIO
EQVO. PVBLICO
PRAEFECTO
COH. VI
THRACVM

Porrò *Marcelli* laudes proritasse etiam *Cærialis* animum equidem non ambegerim. De ipso autem in Lapidis fragmento expressa habetur mentio, qui in nostra Urbe apud Archiepiscopales ædes hunc in modum prorsus exstat:

VETTIVS
CAERIALIS
PATER. ET. ME
TTIA. GAVIANI
MATER. FILIO

Illum verò fuisse, qui Consul sub *Trajano* Principe, cùm alium in Gente non legamus, qui cognomen tale tulerit, amicus quispiam putavit: credens item in Juniore *Plinio* nomen Librarios corrupisse, in eoque *Tutius* & *Velio*, pro VETTIVS & VETTIO, reposuisse, atque inde etiam *Onuphrio* & aliis affrictum vitium, qui *Tutium* illum appellarunt. VETTIVM enim ubique legendum putavit, sic à nomine, itemque cognomine, ac tempore persuasus. Si igitur talis fuerit, ut ipse sibi adfinxit, de quo valde ambigo, cùm sine prænomine & absque ullo muneris honorisve elogio *Vettium* illum noster Lapis commemoret, fuisse planè dicendus est cum *Commodo* Consul, ut in *Fastis Siculis* & *Cassiodoro* adnotatum reperitur. Hoc ampliùs ab isto adjecto, quòd *bis COSS.* Trajanus Iberos, Sauromatas, Osdroënos, Arabas, Bosphoranos, Colchos *in fœdus accepit.* Seleuciam, Ctesiphontem, *&* Babylonem *occupavit, & tenuit.* In quibus quidem rebus *Cærialem* operam quoque navasse suam, vero simile potest esse. Ad comprobandum autem, quæ de Consulatu amicus putarat, *Plinium*, quem laudavimus, audire licet. Ait ergo, *Arriano* de actione scribens, in qua contra *Marium Priscum* Proconsulem *Africæ* Provincialibus adfuisse jussus fuit, sic fermè: Marcianus (erat & hic cum *Prisco* reus) *introductus est absente* Prisco. *Itaque* VETTIVS CAERIALIS *Consularis jure senatorio postulavit, ut* Priscus *certior fieret.* Ecce hîc tibi Consularem Virum. Sed & quod valde notandum, accipe quæ *Plinius* idem sic ipsi *Cæriali* scribit: *Tristem*, ait, *& acerbum casum* Helvidiarum *sororum! utraque à partu, utraque filium enixa decessit. Afficior dolore, nec tamen supra modum doleo, ita mihi luctuosum videtur, quòd puellas honestissimas in flore primo fœcunditas abstulit. Angor infantium sorte, quæ sunt parentibus statim & dum nascuntur orbatæ. Angor optimorum maritorum. Angor etiam meo nomine; nam patrem illarum defunctum quoque perseverantissimè diligo, ut actione mea librisque testatum est.* En, inquam, ut reliqua mittam, an non verè dixeram, quòd notabile quid habuisses? Namque, etsi nihil hîc, quod ad nostram *Helvidiam*, (ut minùs rectè *Beroaldus* censuit) sed de *Helvidiis* ille scribat, quæ *Prisci* neptes, illius nempe filiæ, qui à *Domitiano* occisus, ut benè *Catanæus* explicavit; habes nihilominus quid ab epistola conjicias, sive *Cærialis* cum *Marcello* adfinitatem dixeris; sive propinquitatem cum *Helvidiis*, quarum amita *Priscilla* nostra. Itaque tres in nostra Urbe *Vettios* habemus. Immò quatuor, si tribus quartum adjungamus *C. Vettium*, de quo, ut superiùs diximus, titulus exstat, nuper in nostro *Teatino* agro repertus.

Onuphr. Panvin. in Fast.

Fasti Sic. Cassiod. in Chron.

Plin. epist. X. lib. II. & epist. XXI. lib. IV.

P. Beroald. in Domit. Sueton. I. M. Catan. in Plin. Epp.

Ceterùm tres item reperio *Vettios*, qui olim in Regionibus, quæ nunc in hodierno *Aprutio*, claruere: *Spurium*, qui *Sabinus*; *Vettianum*, qui *Marsus*; & *Catonem*, qui *Pelignus*. De primo unus *Plutarchus* meminit, dum *Numæ* in Urbem adventum descripsit: inquit enim in hæc verba: *Prodiit ei obviam incredibili desiderio Senatus, Populusque. Fœminæ eum festis acclamationibus exceperunt. Ad sacras ædes hostiæ cæsæ: tantaque omnium fuit lætitia, quasi non Regem, sed exciperet* Ci-

Plutarch. in Numa.

A Civitas Regnum. *Ut in Forum descenderunt*, SPVRIVS VETTIVS, *qui per eas horas erat Interrex, misit Quirites in suffragia, omnesque suffragiis illum Regem dixere.* Ipsum autem *Sabinum* fuisse, atque è *Curibus* prodiisse, *ex qua urbe*, ut *Dionysius* inquit, *Tatius ejusque socii venerant*, superiùs indicavimus. (*Dionys. Halicarn. lib. I.*) At *Cures* quidem in hodierno *Aprutio* quondam sitas nullus non dubitaverit, etsi nonnemo dissentit, qui *Strabonem Plinium*que rectè capiet. (*Strab. lib. V. Plin. lib. III. cap. VII. B. Cirill. Annal. Aq. lib. I. S. Masson. de Orig. Aq.*) Hic enim de *Sabinis* sermonem habens, locat in iis nostrates *Amiterninos*, atque immediatè post *Curenses*; ille verò post *Forulos*, qui & ipse vicus *Amiterni* fuit, ut ex Inscriptionibus, B quas *Cirillus* & *Massonius* evulgavere, *Cures* hunc in modum describit: *Cures nunc viculus est, quondam urbs illustris. Ex qua orti sunt* T. Tatius & Numa Pompilius, Romæ *regno potiti*: *unde qui Populum* Romanum *affantur*, *Quirites appellant.* Sed & ante *Strabonem*, & *Plinium*, pulchrè admodum doctissimus Poëtarum *Maro*, dum alteros ab alteris non sejungens, alicubi ait,

Una ingens Amiterna *cohors*, *priscique* Quirites. (*Virgil. Æneid. lib. VII.*)

Immò, si *Dionysium* pensitatè legamus, non alibi dixeris *Curium* situm, quàm prope *Amiternum*: (*Dionys. loco laud. P. Leo Casella de Aborig. pag. LIV. & seqq.*) *Amiternum*, inquam, è cujus cineribus *Aquilam*, C urbem *Italiæ* florentissimam, novo prodigio nunc excitatam conspicimus. Atque hujus prorsus sententiæ fuit *P. Leo Casella*, Vir eruditionis non vulgaris, & qui natus in iis partibus, optimè ipsas calluit oculatus arbiter.

Igitur, ut ad nostrates *Vettios* redeamus, *Spurium* habemus, & alterum etiam *Vettianum*, qui *Marsus*. *Marsum* verò, & inter Oratores clarum, testatus est *Tullius*, qui vel ipsum cognovit. Oratores namque proponens, qui extra Urbem, in hunc modum fermè ait: *Apud socios*, & Latinos, *Oratores habiti sunt* Q. VETTIVS VETTIANVS *è* Marsis, *quem ipse cognovi*, *prudens vir*, & *in dicendo brevis*: Q. & D. Valerii Sorani, *vicini*, & *familiares mei*. (*Cic. in Bruto.*) D Ita quidem. In dicendo brevis noster *Vettianus*, quasi *Atticum* dixeris fulmen, omnes & omnia incendentem ac disrumpentem. Sed aliud certè, & fortassis aptius, fulmen fuit *Vettius Cato*, qui in nostro ordine postremus. Quippe *L. Cæsarem* Consulem fudisse, & MM. millibus occisis *Æserniam* compulisse non contentus, alterum etiam Consulem *P. Rutilium* feriit, occiditque. Accipe igitur, quæ de una atque altera re scriptum reliquit *Appianus*: scribit enim de prima sic: VETTIVS CATO Sext. Julium, *cæsis MM. in Æserniam compulit.* (*Appian. lib. I. ad an. V. C. DCLXIII.*) E De altera verò ita: *Alter Consul* Rutilius *unà cum* C. Mario *duos non longè inter se distantes pontes super* Lirim *construunt ad trajiciendas copias. Quibus* VETTIVS CATO *cum exercitu suo se opposuit. Propiùs pontem* Marii *dispositis noctu circa* Rutilii *pontem in valle quadam insidiis, eum diluculo trajicere passus aggreditur: cæsisque multis multos in fluvium egit præcipites. Cos. ipse in hac pugna saucius caput, paulò pòst ex eo vulnere est mortuus.* Sed *magna*, ait *Florus*, *Populi Romani fortuna*, & *semper in malis major!* (*L. Flor. lib. III. cap. XIIX.*) Paulò enim pòst *C. Marius Rutilius* Legatus, pulso *Catone* nostro, benè pugnavit: F & meliùs deinde *Pompejus* Consul Magni pater, si *Senecæ* & *Macrobio* accredamus; qui occisum nostrum *Vettium* à servo ejus ajunt, dum ad victorem captus ducebatur: ait namque ad *Lucilium Seneca* in hæc verba: (*Sen. Phil. de Benef. lib. III. cap. XXIII. Cic. Philip. XII. Macrob. lib. I. cap. XI.*) *Non est*, *mihi crede*, *non est servilis animi*, *egregium factum fama sceleris emisse.* C. VETTIVS *Prætor* Marsorum (*Publium* prænominat, ac Ducem appellat *Cicero*) *ducebatur ad* Romanum *imperatorem. Servus ejus gladium militi ipsi*, *à quo trahebatur*, *eduxit*, & *primùm dominum occidit. Deinde*, *tempus est*, *inquit*, *me* & *mihi consulere: jam dominum manumisi. Atque* A *ita se uno ictu transegit.* *Macrobius* autem *Senecæ* se subscribens, hunc in modum scripsit: *Vide etiam in hac fortuna magnanimitatem mortis ludibrio præferentem.* C. VETTIVM Pelignum Italicensem *comprehensum à cohortibus suis*, *ne* Pompejo *traderetur*, *servus ejus occidit*, *ac se*, *ne domino superstes fieret*, *interemit.* Talis exitus tanti Viri fuit. Sed cujus meritò ambegeris, an vitam optasses, vel mortem.

CAPUT. III.

B *Vettia Gens in multas divisa Familias, multos edidit, qui illustres. Inter eos autem tres recensentur, qui* Bolani; *tres item, qui* Rufini; & *quatuor, qui* Aquilini: *de iisque aut in Fastis, aut in Scriptoribus clara injicitur mentio. Porrò præter laudatos, alios atque alios nostram Gentem illustrasse scribitur: in iisque præsertim* Proculum, *de quo* Plinius *nepos meminit;* Paulum, *de quo* Lapis; *itemque alios, qui aut in Consu-* C *lum Tabulis, aut in Lapidibus, aut in Scriptoribus memorantur.*

NOstra Gens *Vettia*, in alias atque alias divisa Familias, ut à me suprà dictum est, multos illustres Viros & omni honorum genere insignitos habuit. Habuit autem tales tantosque, ut à quo ordiar, vel in quo desinam, incertus, in tres præcipue stirpes dividere eam statui, quæ cognominibus distinguuntur: *Bolanorum*, *Aquilinorum*, & *Ruforum*, sive per diminutionem *Rufinorum.* Sunt item singulares aliæ, ex quibus vix unius aut al- D terius apud Scriptores mentio injicitur, sed de his posteriùs agemus.

Igitur, ut à *Bolanis* incipiam, quibus cognomen dedere *Bolæ*, (urbs primaria, ut *Diodorus* testis est, *Æquorum*, sive *Æquicolarum*, quorum pars *Aprutio* hodierno nunc accensa) tres sunt illius Familiæ insignes Viri, qui à Scriptoribus recensentur: (*Diodor. lib. XIV.*) *Vettius Bolanus*, *Vettius Crispinus* filius, & *M. Vettius* ejusdem cum primo cognominis. De primo *Tacitus*, dum de *Vologese* scribit *Parthorum* Rege, *Armeniam* invadente, sic fermè loquitur: (*Tac. Annal. XV. ad an. V. C. DCCCXVI.*) E *Simul diademate caput* Tiridatis *evinxit*, *promptam equitum manum*, *quæ Regem ex more sectabatur*, Monesi *nobili viro tradidit*, *adjectis* Adiabenorum *auxiliis*: *mandavitque* Tigranem Armeniâ *exturbari*, *dum ipse*, *positis adversùs* Hyrcanos *discordiis*, *vires intimas molemque belli ciet*, *provinciis* Romanis *minitans. Quæ ubi* Corbuloni *certis nunciis audita sunt*, *legiones duas cum* Verulano Severo & VETTIO BOLANO *subsidium* Tigrani *mittit.* Duas itaque legiones *Corbulo* adversus *Vologesem* misit, id est, militum octo ferè millia: illumque cumprimis *Bolani* nostri virtute repressit. Quæ quanta fuerit, vel hinc cognoscere licet, quòd aliis atque aliis principibus, F imperii potiùs quàm affectus hæredibus, summa semper in existimatione fuerit. Nam qui sub *Nerone* legionem duxerat, sub *Vitellio Britanniæ* præfecturam obtinuit, ut semel & iterum *Tacitus* testatus est: & mox gliscentibus etiam civilibus bellis, non tantùm ejus insulæ Præfectus mansit, sed, ut *Papinius* cecinit,

——— ——— ——— *potentes*
Mille urbes Asiæ *sortito rexerit anno.*

Rursus de altero, id est, de *Vettio Crispino*, memi-

minit idem, quem laudavimus, Poëta, qui ad ipsum scribens, à *Domitiano* in militiam adscriptum, cùm adhuc illius genis inserperet speciosa lanugo, parentis virtutem, ad pingentium morem, sic fermè expressit:

Stat. loc. laud.

—— *rigidi summam* Mavortis *agebat*
Corbulo, *sed comitem belli, sociumque laborum*
Ille quoque egregiis multùm miratus in armis
BOLANVM, *atque illi curarum asperrima suetus*
Credere, partirique metus. Quod tempus amicum
Fraudibus, extorto quænam bona tempora bello,
Quæ suspecta fides, aut quæ fuga vera ferocis
Armenii BOLANVS *iter prænôsse timendum*
BOLANVS *tutis juga quærere commoda castris,*
Metari BOLANVS *agros, aperire malignas*
Tot veprum nemorumque moras, tantumque verendi
Mentem implere Ducis, jussisque ingentibus unus
Sufficere. —— —— —— ——

Sed nec virtutem tantam depinxisse contentus, in hæc verba exinde subdit, ut *Crispini* animum incenderet ad eam:

Disce puer, nec enim externo monitore petendus
Virtutis tibi pulcher amor: cognata ministrat
Laus animo: atque aliis Decii, *reducesque* Camilli
Monstrentur, tu disce patrem. ——

Patrem omnino, qui in omnibus ac penè pro omnibus unus. Ad patrem autem, & *Crispinum* filium, *M. Vettium* adjunximus, etsi ejusdem cognominis, hunc à primo distinguentes, quia sic tempus suasit, & cum tempore *Statii* carmen. Est verò ille idem, qui sub *Trajano* Consul cum *Calpurnio Pisone*, sub annum DCCCLXIIII. ut in *Fastis* adnotatum est, in Lapide item memoratur *Romæ*, in quo habetur, quòd *Ti. Claudius Messalinus* ædiculam, quæ facta

Fasti ad an. V. C. DCCC-LXIV.

C. CALPVRNIO. PISONE. M. VETTIO.
COS

vetustate corruptam adampliavit columnis purpuriticis, valvis aureis, marmore, & omni ornamento.

Porrò si *Bolani*, domi forisque insignes, nostram Gentem illustrarunt, insigniter etiam *Aquilini*, & *Rufi*, sive *Rufini*, illius gloriam adauxere. Tres enim Familiam hanc edidisse reperio, qui illustres in Scriptoribus habentur; quatuor illam, quorum nomina in *Consulum Fastis* relata sunt. Primus ergo in *Aquilinis* Consul fuit cum *Scipione Asiatico* II. ann. DCCCLXXVII. quo, ut *Spartianus* scribit, *Hadrianus Romam* ex *Africa* rediit. Alter sub *M. Aurelio* & *L. Vero* cum *Junio Rustico* ann. DCCCCXIII. Tertius sub *Philippo* cum *Fulvio Æmiliano* ann. M. Ac demum quartus sub *Diocletiano* & *Maximiano* cum *Junio Maximo* ann. MXXXVI. quo pugnâ apud *Murtium* commissâ, victum *Carinum* occubuisse *Vopiscus* adnotavit. Ex tribus verò, qui in *Rufa* sive *Rufina* claruere, primus fuit *Vettius Rufus*, qui, ut *Fasti* habent, sub *M. Aurelio Antonino* Consulatum gessit cum *Cornelio Scipione Orfito* ann. DCCCCXXXIX. Alter, ut *Sigonius* prodidit, *Statius Vettius Rufinus*, qui Kal. Sept. suffectus, id est, ordinario datus, sub *Constantino* cum *Cejonio Rufino Volusiano* ann. MLXVI. Ac demum tertius, *Vettius Rufinus*, qui sub eodem Imperatore Urbis præfecturam obtinuit ann. MLXX. ille idem scilicet, de quo laudatus *Sigonius* meminit, dum de *Constantino* in hæc verba scribit: *Inde* VETTIO RVFINO *Urbis Præfecto, qui* XII. *Kal. Sept. inierat*, Constantinus *in*

Spartian. in Hadriano. Ad an. V. C. DCCC-LXXVII. Ad an. V. C. DCCCC-XIII. Ad an. V. C. M. Ad an. V. C. MXXXVI. Vopisc. in Carino. Ad an. V. C. DCCC-CXXXIX. C. Sigon. de Occid. Imp. lib. II. Ad an. V. C. MLX-VI. & MLXX. Sigon. de Occid. Imp. lib. III.

Illyricum *se recepit*, *quòd à* Gothis, Sarmatis, Scythis*que aliis* Pannoniam, Mœsiam, & Thraciam *incursantibus vexabatur*.

Ceterùm *Vettiam* Gentem alii atque alii variis temporibus magis magisque illustrem reddidere. Quippe præter multos, quorum imagines exsequi longum esset, in ea summis honoribus cto inclaruisse produntur. Atque ii sunt, *Vettius Proculus*, *Vettius Paullus*, *M. Vettius Stlaccius*, *Vettius Modestus*, *Vettius Sabinus*, *C. Vettius Atticus*, *Gabinius Vettius Probianus*, & *Vettius Agorius Prætextatus*. Itaque, ut præscriptum servemus ordinem, illum ferè, qui temporum est, Consul primus fuit cum *Publicio Certo* sub *Trajano*, de quo *Plinius* nepos in epistola ad *Quadratum* meminit: narrans inter alia, quòd obtinuit quod intenderat, id est, quòd *Collega* Certi *Consulatum*, *successorem* Certus *accepit*. Alter fuit cum *Junio Montano* sub *M. Aurelio* & *L. Vero* ann. DCCCCXIX. *quo tanta pestilentia fuit*, inquit *Capitolinus*, *ut vehiculis cadavera sint exportata, sarracisque*. Et fortassis ex ejus occasione *Herculi* titulus positus, ad eam averruncandam, qui *Romæ* hunc in modum etiamnùm exstat:

Plin. lib. IX. epist. XIII.

Capitolin. in M. Aurelio Ad an. V. C. DCCCC-CXIX.

HERCVLI. VICTORI
POLLENTI. POTENTI
INVICTO. D. D. L. M
C. VLPIVS. FRONTO
. . . . . TOR. . Q
DEDIC. III. K. IVL.
L. VETTIO. PAVLLO
T. IVNIO. MONTANO COS

Porrò tertius, quartus, quintusque, ac sextus in Consulum Tabulis relati sunt. Nam *Vettius Stlaccius* Consul fuit cum *Petronio Mamertino* sub *Commodo* ann. DCCCCXXXIII. *Vettius Modestus* cum *Probo* sub *Alexandro* ann. DCCCCLXXIX. *Vettius Sabinus* cum *Venusto* sub *Gordiano* ann. DCCCCLXXXXII. Ac demum *Vettius Atticus* cum *Asinio Prætextato* sub eodem *Gordiano* ann. DCCCCLXXXXIII. De quorum Consulatu quia nobilissima *Tarracone* ænea Tabula exstat, quam integram *Gruterus* exscripsit, ejus initium, ut quæ affabrè facta ad Urbem & Regiones nostras illustrandas, huic chartæ commendasse non displicebit. Habet autem se ita:

Fasti Rom. ad an. V. C. DCCC-CXXXIII. DCCC-CLXXIX. DCCC-CXCII. DCCC-CXCIII. I. Gruter. pag. CCCC-XLIII.

C. VETTIO. ATTICO. ET
C. ASINIO. PRAETEXTATO. COS
PR. IDVS. APRIL
PELTVINI. VESTINIS. IN. CVRIA.
AVG. ORDINEM. HABENTIBVS

Estque fortè ille ipse, si conjectare aliquid liceat, cujus nomen titulus, à me alibi memoratus, servat: conjecturam firmante prænomine, quod in alio tale non reperi in Scriptoribus illustri: si tamen ad illum me quis non ablegaverit, qui Bello *Marsico* interfuit. Sed quoniam *Pelignum Italicensem Macrobius* eum facit, nostrum equidem diversum esse, haud mihi vanè suaserim: eòque similius verò, quòd Inscriptionis litteræ recentius quid limatiusque ostentant, quàm si sub ævum illud perscriptæ fuissent.

Macrob. lib. I cap. XI.

Denique *Gabinium Vettium Probianum* & *Vettium Agorium Prætextatum* adnectere etiam libuit, quia sic me Lapides duo monuere, ab *Aldo* & *Grutero* exscripti; qui, ad Gentis antiquissimæ ostentanda merita, etiam sub extremam Imperii ætatem, adhuc *Romæ* exstant. Igitur de *Probiano* hunc in modum se primus habet:

Ald. Jun. in Orthogr. pag. DCXXII. I. Gruter. pag. MCII.

GABINIVS. VETTIVS
PROBIANVS. V. C. PRAEF. VRBI
STATVAM. QVAE. BASILI
CAE. IVLIAE. A. SE. NOVITER
REPARATAE. ORNAMENTO
ESSET. ADIECIT

Alter verò de altero sic fermè:

VETTIO. AGORIO. PRAETEXTATO. V. C. ET. INL
CORRECTORI. TVSCIAE. ET. VMBRIAE
ILLYRICI. ITALIAE. ET. AFRICAE. CONS. DESIGNATO
ACHAIAE. PRAEF. VRB. PRAEF. PRAETORI
CONSVLARI. LVSITANIAE. PROCONSVLI
LEGATO. AMPLISSIMI. ORDINIS. SEPTIES
ET. AD. IMPERANDVM. REB. ARDVIS SEMPER. OPPOSITO
PARENTI. PVBLICE. PRIVATIMQVE. REVERENDO
VT. ETIAM. STATVAE. IPSIVS. DOMVS
HONORARENT. INSIGNIA. CONSTITVI LOCARIQVE. CVRAVIT

Cui Lapidi fas est ut advolvamus alterum, hunc in modum ab eodem *Grutero* exscriptum:

VETTIO. AGORIO. PRAETEXTATO. V. C
PONTIFICI. VESTAE
PONTIFICI. SOLIS
QVINDECIM. VIRO
AVGVRI
TAVROBOLIATO
CVRIALI
NEOCORO
HIEROPHANTAE
PATRI. SACRORVM

Est autem is ipse, de quo *Ammianus*, *Macrobius*, *Symmachus*, & *Hieronymus*, qui coævi ejus omnes, magnificè admodum meminere. Primus quidem, & alter in *Saturnalibus*, & *Historia*; tertius verò, & quartus in *Epistolis*. Placet autem, omissis quæ à mediis, extremorum testimonia, quæ breviora, tibi ferre, ut inter mea, ad quæ fortasse nauseas, gustum tibi acuant, exaggerentque voluptatem. Ait ergo *Ammianus* ita: *Hæc inter* PRAETEXTATVS *præfecturam Urbis sublimiùs curans, per integritatis multiplices actus & probitatis, quibus ab adolescentiæ rudimentis inclaruit, adeptus est id, quod rarò contigit, ut, cùm timeretur, amorem non perderet Civium, minùs firmari solitum erga Judices formidatos.* Certè ita. Vir integer, singularisque probitatis, sed qualem gentilitatis tenebræ sinebant. In quibus tamen, *Hieronymo* teste, aliquis etiam radius illi fulsit è cœlo. *Pammachio* enim in hæc verba scripsit: *Miserabilis* PRAETEXTATVS, *qui designatus Consul est mortuus, homo sacrilegus, & idolorum cultor, solebat ludens beato Papæ* Damaso *dicere: Facite me* Romanæ *Urbis Episcopum, & ero protinus Christianus.* Et tamen, ut ex Lapide observavimus, & *Macrobius* prodidit, in falsa religione *Sacrorum omnium Præsul erat.* Tam sublimis, ideoque expetita, ut hac in clausula concludam, etiam sub ætatem lactentis Ecclesiæ dignitas fuit, in quam infrunito ac virulento ore nostri sæculi Novatores oblatrant.

Ammian. lib. XXVII. ad an. V. C. CIↃ. CXIX.

D. Hieron. epist. LXI.

Macrob. lib. I. *cap.* XVII.

CAPUT IV.

Asinia *Gens haud minùs quàm* Vettia *clara: immò magis. In ea autem duo primi in ea clari illustresque recensentur*, Herius, & Pollio, *de quorum altero* Appianus, Vellejus, Eutropius, *ac* Florus *meminere; de altero, qui primi nepos creditur*, Plutarchus, Vellejus, Dio, Josephus, Florus, *atque alii. Armis verò litterisque resplenduisse hunc ostenditur; nam post ductos non semel exercitus, de* Parthinis *triumphasse, præter* Capitolinos Fastos, Dio, Florus, & Horatius *prodidere. Poëtam item, Historicum, & Oratorem*, Maro, Flaccus, Suetonius, Plinius, *uterque* Seneca, Valerius, & Quintilianus. *Quibus D.* Hieronymi *elogium subnectitur.*

ILLVSTRAVIT nostram Urbem Gens *Vettia*: illustravit item *Asinia*. Utram autem illustriorem quis dicat, licèt illâ novior ista, erit fortasse, cui una videbitur, vel altera. Ego verò, si eam illustrem dicere fas sit, quæ aut pacis artibus emicuit, aut belli, *Asiniam* sanè anteire non ambegerim, cui non consulatus, non imperia, non triumphi defuere, non ipse penè principatus.

Igitur, ut *Asiniorum* etiam imagines ostentemus, duorum nunc dabimus, mox ceterorum ostensuri, *Herii* nempe, & *Pollionis*, avi, nepotisque: qui primi in Scriptoribus clari, duo fuere ejus Gentis cardines, duo fulmina belli. At *Herius* quidem, quantùm conjecto, *Pollionis* avus fuit. Quippe cùm anno post V. C. DCLXXIIX. natus hic fuerit, ille verò anno DCLXIII. Dux Bello *Marsico* illustris cecidisset, *Pollionem* planè avum *Herium* habuisse consequitur: ac deinde, quemadmodum in *Seneca* observavimus, *Herium* dixisse cognomento filium, ut avi nomen referret & merita. At quicquid in-præsentiarum ea de re sit, *Herium*, de quo scribimus, illustrem Bello *Marsico* Ducem fuisse, duo inter alios insignes Scriptores, *Appianus*, & *Paterculus*, testantur. Ait enim ille, quòd *Sociis, præter minores Duces oppidatim lectos, cum imperio præerant* T. Afranius, C. Pontidius, Marius Egnatius, Q. Popedius, C. Papius, M. Lamponius, C. Judacilius, HERIVS ASINIVS, VETTIVS CATO. Alter verò, quòd *Italicorum fuerunt celeberrimi Duces*, Silo Popedius, HERIVS ASINIVS, VETTIVS CATO, C. Pontidius, Telesinus Pontius, Marius Egnatius, Papius Mutilus. Quorum *Historias* sequutus Breviator *Eutropius*, quasi in nostratibus aliorum virtutes ostentare volens, id est, in quatuor, qui è Regionibus prodiere, quæ nunc *Aprutio* accensentur, sic fermè inquit: *Duces adversùs* Romanos Picentibus & Marsis *fuerunt* T. VETTIVS, HERIVS ASINIVS, T. Herennius, & Aulus Cluentius. Itaque, ut vides, bello gravissimo præerat *Herius*. Sed infelix, quia fortis, ipso penè belli initio cecidit sidus oriens. *Livii* namque Epitomator *Florus* in hæc verba scribit: *Et ut varia belli fortuna esset*, Æsernia *colonia cum* M. Marcello *in potestatem* Samnitium *venit. Sed &* Marius *prælio* Marsos *fudit*, HERIO ASINIO *Prætore* MARRVCINORVM *occiso.* Sed vivit per gloriam, qui sic cadit.

Appian. lib. I. *Bell. Civ.*

Vell. lib. II.

Eutrop. lib. V. Ad an. V. C. DCLXIII.

L. Flor. lib. LXXIII.

At si cecidit noster HERIVS, revixit in nepote *Pollione* virtus ejus. Quicquid enim de *Cn. Asinio* fuerit, HERII filio, cui fortassis in flore pri-

primo mors præripuit palmam, *Pollionem* Ducem Consulemque fuisse magnum, itemque magnum Oratorem, Historicum, & Poëtam, planè compertum est. Et quidem haud talis esse nequivit, qui sub *Cæsare* meruit, Scriptore & Duce verè magno. Merebat sub *Cæsare* noster, dum in *Galliis* ille adhuc imperabat: namque cùm ad *Rubiconem* substitisset, ut *Italiæ* ingressum decerneret, inter alios, cum quibus de re hujusmodi sermonem habuit, fuit noster *Asinius*. Scripsit enim *Plutarchus*, quòd *Cæsar multum etiam cum amicis, qui secum erant, inter quos fuit* ASINIUS POLLIO, *disceptavit, pensans, transitus suus quanta mortalibus allaturus mala, quantumque de eo sermonis esset posteris relicturus.* Quid ergo? Trajecit *Rubiconem Cæsar*: & *Cæsarem Cæsarisque* fortunam *Pollio* sequutus est. Sequutus, inquam, nec spe frustratus sua, quippe cùm in Urbe Imperium Orbis adeptus ille fuisset, *Pollionis* virtus præmiorum expers non fuit. Namque, ut *Vellejus* testatus est, exstitit semper *firmus proposito, & Julianus partibus fidus*, Pompejanis *adversus*. Itaque agnovit *Cæsar Pollionis* merita: illumque primùm in *Siciliam*, cui *Cato* præerat, cùm imperio misit, ut *Appianus* scripsit: deinde in ulteriorem *Hispaniam*, quemadmodum *Dio* testatus est, cui illum præfecit.

Plutarch. in Cæsare. ad an. V. C. DCCIV.

Vell. lib. I.

Hæc autem cùm ita sint, id est, *Pollionem* à *Cæsare* fuisse evectum, *Augustus* tamen, qui principatus hæres, supra invidiam illum extulit. Sub istius namque Imperium, nostrum *Roma* Consulem adspexit, suspexit triumphalem. Itaque anno post V. C. IↃCCXIII. ut in *Capitolinis* & *Siculis Fastis* legitur, & scripsere item *Dio*, *Josephus*, & *Cassiodorus*, amplissimam supremamque dignitatem *Pollio* adsequutus est. De triumpho verò, præter eosdem *Capitolinos Fastos*, in quibus, EX. PARTHINEIS. AN. DCCXIV. K. NOVEM. triumphasse adnotatur, tres item prodidere, quorum testimonium insigne satis est; *Dio*, *Florus*, & *Horatius*. Ait enim primus ad annum, quem prælaudavimus, in hæc verba: *Eodem tempore* Parthini *moverunt, quorum conatus armis compescuit* POLLIO. Alter verò sic: Dalmatæ *plerumque sub silvis agunt, inde ad latrocinia promptissimi. Hos jam quidem* Marcius, *incensa urbe* Delminio, *quasi detruncaverat: postea* ASINIUS POLLIO *gregibus, armis, agris multaverat.* At super utrumque pulchrè admodum *Horatius*, cùm ita panxit:

Fasti Capit. & Siculi. Dio lib. XLIV. Jos. lib. Antiq. XIV. Cassiod. in Chron. ad an. V. C. IↃCCXIII. Dio lib. XLIIX. L. Flor. lib. IV. cap. XII. Horat. lib. II. Od. I. ad an. V. C. IↃCCXIV.

Insigne mœstis præsidium reis,
Et consulenti POLLIO *curiæ,*
Cui laurus æternos honores
Dalmatico *peperit triumpho.*

Æternos quidem honores, non ob rem solùm cum *Dalmatis* benè fortiterque gestam, sed ob illam etiam è *Dalmatarum* manubiis publicatam *Romæ* Bibliothecam. Ait enim *Plinius*, quòd *prima in Urbe Bibliotheca ab* ASINIO POLLIONE *de manubiis publicata* Romæ.

Plin. lib. VII. cap. XXX.

Porrò si noster ASINIUS magnam ab armis gloriam quæsivit, non minorem à litteris laudem quæsiisse dicendus est: fuit enim Poëta, fuit Historicus, fuit Orator. At in Poëtica quidem valuisse, duo sunt Poëtæ principes, qui id testantur, *Maro* scilicet, & *Flaccus*. Ille, cùm ait,

POLLIO *& ipse facit nova carmina;* ——

Virg. Ecl. III. Horat. lib. I. Sat. X. & Od. I. lib. II.

Alter verò, cùm scripsit,

—— —— —— POLLIO *Regum*
Facta canit, pede ter percusso ——

A à quibus fortassis eum dehortans, ut Historias conscriberet, iterum ad *Pollionem* scribens, ait,

Paulùm severæ Musa Tragœdiæ
Desit theatris: —— ——

Atque ita ferè contigisse compertum est: omisso quippe cantu, *Romanam Historiam* perscripsit. De qua, ut *Appianum*, *Plutarchum*, *Tacitum*, *Valerium*, & *Tranquillum* mittam, qui eam laudant, *Suidas* omnium postremus testatus est: addens item illius *Historiæ* libros decem & septem composuisse, *Græcorum*que gesta *Latino* stilo omnium
B primum conscripsisse. Inter tot autem tantosque Viros, de ejus scriptis unius *Flacci* testimonium producere mihi placet, qui, quod alii non fecere, solus fecit. Ad nostratem igitur scribens sic prorsus panxit:

Appian. lib. I. Plutarch. in Cæsare. Tac. Ann. lib. IV. Sueton. in Julio cap. XXX. & LV. Suid. . . .

Motum ex Metello *Consule civicum,*
Bellique caussas, & vitia, & modos,
Ludumque Fortunæ, gravesque
Principum amicitias, & arma
Nondum expiatis uncta cruoribus,
Periculosæ plenum opus aleæ
Tractas —— ——

Horat. Od. I. lib. II.

C Prorsus ita. Tractavit, & insigniter. Et ô si tempus dente illud edaci non erosisset, quam sibi, quam nobis gloriam propagasset! Sed neque hic terminus laudum ejus: namque inter Oratores eminuisse proditum à Scriptoribus est. *Plinius* enim major *principem Oratorem, & Civem* eum appellat; *L. Seneca Oratorem magnum*; *Valerius non minimam partem Romani stili*; ac demum *Vellejus Oratorem eminentis ingenii.* Quibus si *Fabium Senecam*que Rhetorem adjicere velis, excupies ultrà nihil. Ille enim inter *Ciceronis* æquales, eloquentiâ præstantes, nostratem adnumerat: additque in stilo numerosum fuisse, quicquid senserit Philosophus *Seneca*, qui *horridum ac salebrosum* vocat. Alter verò hæc verè de eo dictavit: *Floridior erat aliquando in declamando, quàm in agendo.* Et paulò pòst: *Marcellus* (erat hic *Pollionis* nepos) *tantæ indolis erat, ut* POLLIO *ad illum pertinere successionem eloquentiæ suæ crederet, cùm filium* ASINIUM GALLUM *relinqueret magnum Oratorem.* Itaque Orator fuit, & eloquentissimus. Inter multas autem gravesque, quas egit, caussas, *Quintiliano*, *Charisio*, & *Tacito* numerantur, quas pro *Asprenate*, pro *Lamia*, pro *Scauro*, pro
E *Liburnia*, ac pro *Urbiniæ* hæredibus apud Centumviros habuit. Immò, quod admiratione dignum, in ipso penè adolescentiæ flore. Idem enim, quem prælaudavimus, *Fabius Quintilianus* hæc in verba profatur: *Calvus, Cæsar,* POLLIO *multò ante quæstoriam omnes ætatem gravissima judicia susceperunt.* Quod alicubi aliquo modo declarans, sic fermè scripsit: *Uno & vicesimo* Cæsar Dolabellam, *altero & vicesimo* ASINIUS POLLIO C. Catonem, *non multò ætate antecedens* Calvus Vatinium *iis orationibus insecuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus.* Et ô quantùm adstupere
F magis oranti debuit curva Senatorum senectus, quantùm admirari dicentem, quem deinde sedentem adspexit! Ita. Sed ad summam cadunt etiam ruuntque quæ grandia, quæ egregia. Noster enim *Pollio*, octoginta natus annos, in villa *Tusculana* excessit, cùm ad extremum pervenisset principatus *Augusti*: &, ut *Valerius* adnotavit, *numerosæ vivacitatis haud parvum exemplum.* Quæ omnia cùm præcipuo testimonio *Hieronymus* complexus fuerit, placet, ut impleat hanc paginam elogium ejus. Scripsit ergo hunc in modum: *Olymp.* CXXV. *Imperii Augusti* XLVII. POLLIO ASINIUS

Plin. lib. VII. cap. XXX. Sen. de Tranquill. cap. postr. Val. lib. IIX. cap. XII. Vell. lib. II. Quintil. de Orator. Sen. fil. Epist. C. Sen. pat. in Præf. lib. IV.

F. Quintil. lib. XII. & in dialog. de Orator.

Val. lib. IIX. cap. XII. D. Hieron. in Chron.

NIVS *Orator*, *& Consularis*, *qui de* Dalmatis *triumphavit*, LXXX. *ætatis suæ anno in villa* Tusculana *moritur*. Hoc sanè vel titulo magnus, ut à viro laudato & verè magno post obitum laudaretur.

Ceterùm ex hoc stipite stirps in altum latumque protracta. Quippe ex *Pollione Gallus* natus, Consul, ac penè Princeps: ex isto nepotes, pronepotesque; atque inter eos sex, qui Consulatus infulis effulsere. Sed, quoniam de omnibus mox edicam, interim stemmate distincre velim, quod partim ex antiquis Auctoribus, partim à nobis conjectando conflatum est. Igitur ex *Herio*, ut prædixeram, *Marrucinorum* Prætore, *Cn. Asinium* natum putamus: quem duos genuisse in claro est, alterum, de quo hucusque diffusè scripsimus, nempe *C. Asinium Pollionem* Consulem, & Triumphalem; alterum, ad quem *Catullus* carmen scripsit, *Marrucinum Asinium*, ipsius Poëtæ dicto *Pollionis* fratrem. Ex *Pollione* autem tres item reperio genitos: unum quidem, de quo *Seneca* meminit, avito prænomine *Herium* appellatum; alterum *Asinium Saloninum*, quem, ut ait *Servius*, *à capta civitate* Saloninum *vocavit*, *& inter ipsa primordia*, *id est*, *nono die periisse manifestum est*; tertium verò *C. Asinium Gallum* Salonini fratrem, *qui*, ut idem *Servius* scripsit, *priùs natus est* POLLIONE *Consule designato*. Additque item quod & *Porphyrio* adnotavit, quòd *Asconius Pedianus à* GALLO *audisse se referebat*, *à Poëta principe Eclogam in honorem ejus factam*. Adjunxissem item quartum ex *Capitolinis Fastis*, quos magnus *Sigonius* evulgavit, id est, *L. Asinium*, qui de *Sauromatis* anno V. C. DCCXXXIX. triumphavit. Sed, quoniam errorem in prænomine irrepsisse, eumdemque cum *C. Asinio* esse ex multis suadeor, ad ulteriores progredi haud ineptè putaverim. Itaque quicquid de *Herio* & *Salonino* fuerit, fuit *Gallo* fratri uxor *Vipsania*, *Agrippæ* filia, à *Tiberio* dimissa, qui ex ea sustulerat *Drusum*, & *Agrippinæ* consanguinea soror, ex eodem scilicet patre *Vipsanio Agrippa* nata. Habuit autem ex ea noster quinque liberos, ex iisque tres Consulares: nempe *C. Asinium Saloninum*, *Asinium Gallum*, *C. Asinium Pollionem*, *M. Asinium Agrippam*, & *Asinium Celerem*. Ex quorum aliquo natos conjicimus *Q. Asinium Marcellum* & *L. Asinium Gallum*, atque ex istorum item altero patrem *C. Asinii Prætextati*, qui ultimus in nostra Gente Consul. An autem in Familiam, de qua loquimur, *Teatinam* rejiciendi sint doctissimi Viri, *Asinius Quadratus*, & *Asinius Capito*, de quorum altero meminit *Strabo*, de altero *A. Gellius*, haud satis liquet, ut de aliis. De quibus, ut à nobis paullo antè dictum est, quoniam singillatim agemus inferiùs, liceat nunc mihi paululùm dimittere calamum, mox libentiùs resumpturo.

Serv. ad Virg. Eclog. IV. *Porphyr. ad Hor. Od.* I. *lib.* II.

Fasti Capitol.

Strabo lib. IV. *A. Gell. lib.* V. *cap.* XXI.

CAPUT V.

Asinia *Gens*, *aliis atque aliis honoribus insignita*, *multos edidit illustres Viros. Hinc* Pollionem, *qui Gentis hujus in Urbe splendoris auctor*, *à* Gallo *filio gloriâ penè victum ostenditur: nam Orator*, *Poëta*, *Consul*, *ac penè Princeps. Ad idque afferuntur*, *quæ* Seneca *pater*, Suetonius, Dio, Tacitus, *atque alii scripsere. Vices tamen variante Fortunâ*, *infelicissimè tandem cecidit. Cum eo autem haud cecidit Gentis splendor: quinque enim in Scriptoribus ejus liberi recensentur*, *illustres Viri: in iisque Consulares tres. Duo item Consulares nepotes*, *atque unus demum pronepos*, *(quasi cum numero prolabente gloria) qui postremus in Gente Consul.*

FORTES *creantur fortibus*, ait Horatius, *& bonis*
Est in juvencis, *est in equis patrum*
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Horat. Od. IV. *lib.* IV.

Id prorsus testari *Roma* potuit, cui *Pollionis* patris virtus, *Gallique* filii ignota non fuit. Igitur, ut de nostrate cecinit Poëta princeps,

Virg. Ecl. IV.

Cùm simul heroum laudes, *& facta parentis*
Jam legere, *& quæ sit potuit cognoscere virtus*;

Pollionem patrem *Gallus* filius æquavit: immò vicit; nam Orator, Poëta, Consul, ac penè Princeps. At quidem Orator fuit, & magnus, judice vel patre, nisi *illum*, ut *M. Seneca* inquit, *magnitudo patris non produceret*, *sed obrueret*. Fuit etiam Poëta, si antiquis & recentioribus accredamus. Inter istos enim *Petrus Crinitus* ait, quòd *in Poëtica suum ingenium præcipuè excoluit*, *valuitque in scribendis Epigrammatis*, *& acumine*, *& gratia*. Inter illos verò unus *Suetonius* ex ejus thesauro distichon ostentat, quod huic nostræ paginæ intertexere lubet, quasi gemmam. Ait igitur, quòd noster *Gallus* in *Pomponium Grammaticum* sic fermè lusit:

M. Sen. in Præfat. lib. IV. *Controvers.*
P. Crinit. de Poët. Lat. lib. III. *cap.* LIII.
Sueton. de illust. Grammat. in M. Pomponio.

Qui caput ad lævam dejicit, *glossemata nobis*
Præcipit, *os nullum*, *vel potiùs pugilis.*

Sed cùm hæc ita sint, in eo tamen mihi desudasse videtur, quòd de comparatione patris & *Ciceronis* libros scribere voluit. In quibus etsi ingenium & eloquentiam ostentasse crediderim, *Claudium* tamen habuit, qui eruditè pro *Tullio* scripsit. Ait enim *Tranquillus* composuisse *Claudium Ciceronis defensionem adversùs* ASINII GALLI *libros satis eruditam*. Magnificè autem de iisdem meminit *Plinius* nepos. Quippe *cùm in* GALLI *libris*, *qui legebantur*, ut ille ait, *incideret epigramma* Ciceronis *in Tironem suum*, scribit *Pontio* hos ex occasione panxisse versiculos:

Sueton. in Claudio cap. XLI.
Plin. lib. VII. *epist.* IV.

Cùm libros GALLI *legerem*, *quibus ille parenti*
Ausus de Cicerone *dare est palmamque*, *decusque*,
Lascivum inveni lusum Ciceronis, *& illo*
Spectandum genio, *quo seria condidit*, *& quo*
Humanis salibus, *multo varioque lepore*
Magnorum ostendit mentes gaudere virorum.

Musas igitur amavit coluitque noster *Gallus*, parentis hæres, semine Poëta, & Orator. Sed & elatior patre spiritus altiores gessit. Namque Consulatum gessisse non contentus, qui summus in Urbe honor, Principatum item exambivit: quasi verò liceret, ut alicubi *Tacitus* dixit, *optumos mortalium altissima cupere*; sive quòd effuso in ipsum à Vate principe præsagio, dum dixit,

Tacit. Annal. IV.

Pacatumque reget patriis virtutibus Orbem,

sequi niteretur illius fidem. Itaque per annum V. C. DCCXLV. Consulatum adeptus est, ut, præter *Capitolinos* & *Siculos Fastos*, adnotarunt *Cassiodorus* & *Dio*. Sub quem duo memoratu digna contigisse scribitur: alterum, *Censorino* narrante, quòd *mensis*, *qui Sextilis fuerat*, *in* Augusti *honorem dictus est* Augustus; alterum, Dione testante, quòd Imperator ille *Imperium*, *quamquam jam ab*- *se*

Censorin. de Die Nat.
Dio lib. LV.

se depositum esse dicebat, *scilicet praeterito altero decennio*, *rursum tamen invitus suscepit*. At quicquid de iis sit, nostratem *Gallum* illum ipsum fuisse, qui paucis ante Consulatum annis de *Sauromatis* triumphavit, ego nequaquam ambegerim, si tamen *Capitolini Fasti*, quos magnus *Sigonius* evulgavit, etsi in ea parte vitiosè, ut suprà diximus, non me fallunt. Itaque hunc in modum in iis legitur, sive legi debet:

Fasti Capitol. Fulv. in Asinia.

C. ASINIVS. C. F. CN. N. PROCOS
EX. SAVROMATEIS. ANN. DCCXXXIX

Sed an ad annum istum, vel ad aliquem alium Civica Corona pertineat, quam Monetalis Triumvir ostentavit, haud admodum compertum est. Exstat enim apud *Fulvium* Numisma, cum Inscriptione: C. ASINIVS. C. F. GALLVS. III. VIR. A. A. A. F. F. In altera parte Corona Civica cum hujusmodi titulo: OB. CIVIS. SERVATOS.

Haec autem cùm ita fuerint, id est, magna, fuere tamen haud paria *Galli* animo, cuncta reputantis ut nihil, cupidi dominandi cuncta. Novit id optimè *Augustus*, novitque callidus *Tiberius*. Sed quae clementer ab illo fortassis spreta, crudeliter punivit alter. *Tacitus* enim de primo jamjam morituro hunc in modum scribit: *Supremis sermonibus cùm tractaret*, *quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent*, *aut impares vellent*, *vel iidem possent*, *cuperentque*. M. Lepidum *dixerat capacem*, *sed aspernantem* GALLVM ASINIVM *avidum*, *& minorem*: L. Arruntium *non indignum*, *&*, *si casus daretur*, *ausurum*. Haec de *Augusto* & ab *Augusto Tacitus*. Sed audiamus, quae idem prodidit de iis, quae illum inter & *Tiberium* acta, dum hic velut socios petebat in tribus Imperii partibus. Erat enim una partium *Roma* cum cetera *Italia*; altera exercitus; tertia reliqui omnes, qui sub Imperio erant. Ait igitur *Tacitus* in haec verba: *Senatu ad infimas obtestationes procumbente*, ut omnibus imperaret, *dixit fortè* Tiberius, *se ut non toti Reipublicae parem*, *ita quaecumque pars sibi mandaretur*, *ejus tutelam suscepturus*. *Tum* ASINIVS GALLVS, *interrogo*, *inquit*, Caesar, *quam partem Reipublicae mandari tibi velis? Perculsus improvisa interrogatione paulùm reticuit. Dein collecto animo respondit*: *Nequaquam decorum pudori suo*, *legere aliquid*, *aut evitare ex eo*, *cui in universum excusari mallet*. *Rursus* GALLVS (*etenim vultu offensionem conjectaverat*) *non idcirco interrogatum ait*, *ut divideret*, *quae separari nequirent*: *sed ut sua confessione argueretur unum esse Reipublicae corpus*, *atque unius animo regendum*. *Addidit laudem de* Augusto, Tiberium*que ipsum victoriarum suarum*, *quaeque in toga per tot annos egregiè fecisset*, *admonuit*. *Nec ideo iram ejus lenivit*, *pridem invisus*, *tamquam ductâ in matrimonium* Vipsaniâ, M. Agrippae *filiâ*, *quae quondam* Tiberii *uxor fuerat*, *plusquam civilia agitaret*, POLLIONIS*que* ASINII *patris ferociam retineret*. Non lenivit certè. Nam occasionem nactus, ut ait Dio, *litteras ad Senatum dedit*, *quibus cùm alia objiciebat* GALLO, *tum quòd amicitiam suam* Sejano *invideret*, *tametsi* Syriaci *amicitiâ ipse uteretur* GALLVS; (erat hic *Vallius Syriacus*, quem hominem disertum vocat pater *Seneca*) tantumque apud ipsum valuere, *ut res maximè inexspectata* GALLO *contigerit*, *ut eodem die simul* Tiberii *conviva esset*, *cumque eo amicè perpotaret*, *simul in Senatu condemnaretur*. Subditque dilatam necem, *ut hac ignominiâ affectus*, *& perculsus metu*, *diutissimè miser & calamitosus esset*. Sed periit tandem post triennium egestate cibi, sponte-ne, vel necessitate, haud satis certum. *Tacitus* enim ita scribit: *Iisdem Coss.*

Tac. Annal. lib. I.

Tac. ibid. ad an. V. C. DCCLXVII.

Dio lib. LVIII. M. Sen. Controvers. lib. II.

A id est, *Galba*, & *Sulla*, ASINII GALLI *mors vulgatur*; *quem egestate cibi peremptum haud dubium*, *sponte*, *vel necessitate*, *incertum habebatur*. Ita sanè. Periit infelicissimè Vir felicissimè natus. Prodierat quippe in hanc instabilem auram, faustis omnium in illum nominibus, adblandientibus cunctis. Quos inter praecipuus fuit Poëtarum princeps *Maro*: usque adeò infantulum suo extollens cantu, ut quae de mox venturo Rege, id est, de Sanctissimo *Messia* ex Virgine nascituro praececinerant *Sibyllae*, adulans tribuerit ei mysteriorum nescius. Ait enim in *Ecloga* quarta, quam, B ut suprà laudatus *Servius* scribit, *Asconius* Pedianus *à* GALLO *audisse se referebat*, *in honorem ejus factam*, in haec verba:

Tac. Annal. lib. VI. ad an. V. C. DCCLXXVI.

Ultima Cumaei *venit jam carminis aetas*:
Magnus ab integro saeclorum nascitur ordo:
Jam redit & Virgo, *redeunt* Saturnia *regna*.

Virg. Ecl. IV. Serv. in Comment.

Quòd cùm noster *Baronius*, pietate atque eruditione celeberrimus, non omiserit, addit etiam potuisse summum Vatem aliqua de his accepisse ab *Hebraeis*; quia, inquit, Herodes Judaeorum *Rex cùm* Romam *venit*, *saepe*, *ut* Josephus *advertit*, C POLLIONE *utebatur hospite*, Virgilii *amicissimo*. Adeò verum, ut cum hac clausula cludam, non eosdem ferè semper orientis & cadentis Solis esse radios.

Card. Baron. in Annal. App. Tom. I. Joseph. lib. XV. cap. XIII.

Ceterùm si noster *Gallus* cecidit, haud cum eo cecidit suae Gentis splendor. Vidit enim *Roma Pollionis* nepotes: vidit item pronepotes, abnepotesque, qui vel ipsi ad terrarum imperia nati, ad laudes aeternas. At de nepotibus quidem, quos ex *Vipsania Gallus* sustulit, quinque sunt, qui à Scriptoribus recensentur, illustres Viri: *Pollio*, *Agrippa*, *Celer*, *Saloninus*, & *Gallus*: in iisque tres Consulares, duo scilicet sub *Tiberio*, alter D sub Principe *Cajo*. De duobus ergo, quos postremo loco nominavimus, *Suetonius* & *Tacitus* mentionem injecere. Ait enim *Tranquillus* cum *Statilio* adversùs *Claudium* conjurasse *Gallum*, in haec verba: *Conspiraverunt ad res novas* GALLVS ASINIVS *&* Statilius Corvinus, POLLIONIS *ac* Messalae *Oratorum nepotes*, *assumptis compluribus libertis ipsius atque servis*. Subditque *Dio* poenas dedisse multatum exsilio. De *Salonino* autem, in ejus obitu, *Tacitus* ita scribit: *Obiere eo anno* (agebatur V. C. IↃCCLXXV.) *Viri illustres*, ASINIVS SALONINVS, M. Agrippa *&* POLLIONE ASINIO *avis*, *fratre* Druso *insignis*, E Caesari*que progener destinatus*, *&* Capito Atejus, *principem in Civitate locum studiis civilibus adsequutus*. Breve de nostrate elogium, sed verum. Fuerant enim *M. Agrippae* tres uxores. Prima *Pomponia*, *Attici* filia, ex qua *Vipsaniam* genuit, quae, ut idem Scriptor ait, *excessit una omnium* Agrippae *liberorum miti obitu*, id est, non violento. Altera, *Marcella*, *Octavii* filia, ex qua liberi aut non nati, aut non vivaces. Tertia, *Julia*, ex qua nati *Cajus* & *Lucius Caesares*, posthumus *Agrippa*, *Agrippina*, & *Julia*. Ex *Vipsania* autem cùm primò *Drusum Tiberius* sustulisset, moxque *Gallus*, *Asinii Pollionis* filius, quam ab Imperatore dimissam F in matrimonium duxerat, quinque, quos praelaudavimus; insignis merito *Saloninus* noster dictus est paterno maternoque avis; insignis *Druso* fratre uterino, id est, ex eadem matre *Vipsania* natus; ac demum insignis, quia *Caesari* progener destinatus, quasi aliquam ex *Germanici* liberis in matrimonium duceret, cujus superstites, ut *Suetonius* observat, *tres foeminini sexus*, Agrippina, Drusilla, Livilla, *continuo triennio natae*. Atque haec de *Salonino* & *Gallo*. De aliis verò tribus, qui Consulares, alii alia prodidere. Quippe de duobus prioribus,

Sueton. in Claudio cap. XIII. Dio lib. ult.

Tac. Annal. lib. III. ad an. V. C. IↃCCLXXV.

Tac. Annal. lib. I.

Sueton. in Cajo cap. VII.

 Pol-

Pollione scilicet, & *Agrippa*, præter *Capitolinos* & *Siculos Fastos*, in quibus relati sub annos V. C. DCCLXXVI. & DCCLXXIIX. scripsere *Tacitus* & *Dio*. Additque prior ad sequentem annum DCCLXXIX. quòd sub ejus finem excesserat insignis Vir ASINIVS AGRIPPA, *claris Majoribus*, *quàm vetustis*, *vitaque non degener*. De tertio autem, id est, de *Celere*, ut *Plinium* mittam, qui *Consularum* eum appellat, ponitque sub Principe *Cajo*, memorarunt *Seneca* filius & *Macrobius*. Hic cùm ait, quòd ASINIVS CELER *Vir Consularis mullum unum septem millibus nummûm mercatus est*. Ille cùm ludens narrat, quòd eos inter, qui ad *Claudium* Imperatorem ad Inferos descendentem convolarunt, fuere *amici*, *Saturnius Luscius*, *& Pedo Pompejus*, *& Lupus*, *&* CELER ASINIVS *Consulares*. Ex dictoque, quod refert, *Pedonis* ad *Claudium*, interfectum innuit ab eodem Imperatore fuisse.

Tac. Annal. lib. IV. ad an. V. C. DCCLXXVI. DCCLXXIIX. & DCCLXXIX. Macrob. lib. III. cap. XVI. L. Sen. in Apocolocynt.

Denique, ut de nostro stemmate tollamus manum, tres item alios reperio, qui ad Consulatus fastigium pervenere: nempe *Asinium Marcellum*, *Asinium Gallum*, & *Asinium Prætextatum*. At de *Prætextato* quidem, qui sub *Gordiano* Consul, mentionem injiciunt *Fasti Siculi*, & *Cassiodorus*: itemque Lapis *Tarraconensis*, cujus initium alibi à nobis datum est. *Capitolinus* verò hæc adjecit: PRÆTEXTATO *&* Attico *Coss.* Gordianus *aperto* Jano *Gemino* (*quod signum erat indicti belli*) *profectus est contra* Persas *cum exercitu ingenti*. De aliis autem, id est, de *Marcello*, & *Gallo*, præter prælaudatos *Fastos*, in quibus uterque describitur, alter sub annum V. C. IↃCCCVII. alter sub IↃCCCXX. *Tacitus*, *Seneca*, *Suetonius*, & *Cassiodorus* meminere. Primus quidem, postremusque de *Gallo*, quem sub *Nerone* cum *Mario* Consulatum gessisse produnt. Alii verò cum ipsomet *Tacito* de *Marcello*, quo Consule *Claudium* excessisse scribunt. Hunc autem ipsum eumdem fuisse ego non ambegerim, quem pœnæ legis *Corneliæ* Majorum memoriam exemisse *Tacitus* scripsit: ait enim, quòd ASINIO POLLIONE *proavo clarus*, *neque morum spernendus*, cùm delatus simul cum nonnullis aliis Senatoribus de falso esset, *ii legè* Cornelia *damnantur*, MARCELLVM *memoria Majorum*, *& preces* Cæsaris *pœnæ magis quàm infamiæ exemere*. Prorsus ita. Majorum memoria exemit. Quoniam, ut à nobis præscriptum est, sua in Gente Consules, Duces, Triumphales, affines Principum, ac penè Principes.

Fasti Sic. Cassiod. in Chron. Capitolin. in Gordianis. ad an. V. C. IↃCCCXCIII.

Tac. Annal. lib. XIV. Sen. in Apocolocynt. Sueton. in Claudio cap. XLV. Cassiod. in Chron. Tac. Annal. lib. XII. & XIV. ad ann. V. C. IↃCCCXIV.

CAPUT VI.

In nostra Vrbe, præter Vettios *&* Asinios, *plurimi claruere. Inter eos autem quinque memorantur: de quorum tribus*, Petronio *scilicet*, Ninnio, *&* Clemente, *Lapides afferuntur*; *de alteris*, *id est*, *de* Marcello *&* Octavio, Papinii *&* Ciceronis *testimonia. Ceterùm ab antiqui* Aprutii *Gentibus Metropoli nostræ splendor. Nam domi forisque insignes aliæ alios extulere. Hinc de multis ex occasione dictum: recensenturque duo Urbis Reges*, *tresdecimque Imperatores*: *quibus demum post Imperium lapsum* Lambertus *subnectitur*, *qui* Valvæ *natus. Atque Opus concluditur.*

VETTIOS *Asinios*que suprà recensuimus, qui domi forisque clari, laudem sibi nomenque clarum pepercre. Restat nunc, ut iis quinque adnectamus, qui, quantùm conjecto, nostrates vel ipsi municipes. Sunt autem *Petronius*, *Ninnius*, *Clemens*, *Marcellus*, & *Octavius*. Ita nostra hæc paginula, si non novis, quas fortè dabunt alii, fumosis saltim splendebit imaginibus.

Igitur de *Petronio*, cujus Familiam è *Sabina* Gente *Fulvius* deductam voluit, in *Teatini* Camerarii Prætorio Lapidem habemus, qui hunc in modum legitur:

PRO. SALVTE
IMP. ***** AVG. ET
M ******** CAES
*AVROBOLIVM. MO
VIT. PETRONIVS. MA
RCELLVS. SACERD
DE. SVO

Id est, *Pro salute Imp. Maximini Augusti*, *& Maximini Cæsaris*: sic lacunam ritè explendo, ex paucis, quæ Lapis indicat, erasus scalpro. Noster enim *Petronius* pro salute Imperatoris *Maximini*, & *Maximini* filii, quem, ut *Herodianus* ait, pater *Cæsarem fecerat*, *Taurobolium* movisse videtur: adjecto titulo, in quo nomen utriusque, quod postea erasum. Erasum autem ego seriò censuerim, non à *Christianis* in Tyrannorum odium, ut Canonicus *Baroncinus* nugatus fuerat in nonnullis Schedis, quas mihi *Vincentius* & *Nicolaus Cyombolus* IC. Cives mei suggessere, nimisque curiosè *Thomas* illorum patruus exscripserat, unde & eas ipsi falsò adscripseram, dum adhuc adolescens ejus tumulum sive honorarium titulum scripsi, sed in exitialium Barbarorum à Provincialibus ipsis ex Senatus decreto, de quo in hæc verba *Capitolinus* meminit: *P. C. eraso nomine* Maximinorum, *appellatisque Divis* Gordianis, *victoriæ caussa Principibus nostris* Maximo Balbino *&* Gordiano *statuas cum elephantis decernimus*, *currus triumphales decernimus*, *tropæa decernimus*. Ex Senatus, ajebam, decreto, cujus mos sententiam dicere talem in effigies & memoriam eorum, qui gravioris criminis, & præsertim Tyrannidis damnati. Sed, ut ad nostratem *Petronium* redeamus, quo tempore, vel sub cujus Imperium *Criobolium*, & *Æmobolium* ipsemet *Petronius* moverit, Lapis non integer, qui in eodem Prætorio exstat, hærere me facit ambiguum. Est verò hujusmodi:

Herodiani lib. IIX. Sin. Baroncin. in MSS.

Capitolin. in Maximino. ad an. V. C. IↃCCCCLXC.

CRIOBOLIVM. ET
AEMOBOLIVM. MOVIT
DE. SVO. PETRONIVS. MA
RCELLVS. SACERDOS. VIRAL
DEC. ∻∻ VIR. PRIMO. ET IVSTO

VIRAL. pro VIRAL. id est, Sevirialis: syllabis duabus in unum coalitis, quod passim in Inscriptionibus & Pandectis Florentinis observatur.

Putat autem eruditissimus *Lucas Holstenius*, qui hac in scriptiuncula unus instar omnium mihi fuit, *Æmobolium*, de quo in nostro Lapide, quem singularem & ex omni antiquitate hactenus unicum appellavit, idem esse, quod *Taurobolium*. Qui enim *Taurobolium* accipiebant, sanguine perfundebantur. Sed quoniam Sacra illa minùs nota sunt, & adhuc aliqua ignorantur, placet, ut ad eorum explicationem retrusa quædam promamus, quæ Lectori alicui insuavia fortè non erunt. *Taurobolium* igitur taurorum sacrificium erat, qui in Sacris *Cybeles* Matris Deûm immolabantur, à taurisque mactandis dictum fuit. *Criobolium* verò arietum immolatio, quæ *Attini* fiebat, quem eumdem cum Sole esse credebant: unde & *Attis Menotyrannus* in Inscriptionibus nuncupatur, hoc est, Rex mensium, & anni Moderator. Ad *Taurobolium* autem declarandum exscripsit eruditissimus

Cl. Salmas. in Ael. Lamprid. Heliogabalum.

mus *Claudius Salmasius* ex antiquo Poëmate, nondum vulgato, sequentes versus:

Quis tibi Taurobolus *vestem mutare suasit,*
Inflatus dives subitò mendicus ut esses:
Obsitus, & pannis modicis tepefactus. . .
Sub terra missus, pollutus sanguine tauri,
Sordidus, infectus, vestes servare cruentas,
Vivere cùm speras viginti mundus in annos.

Quæ carmina, ait *Salmasius*, *totum illius* Tauroboli *sacri ritum dilucidè nobis aperiunt. Qui* Taurobolium *accipiebat, & consecrandus erat, in scrobem profundam terrâ egestâ ad hoc ipsum factam demittebatur. Deinde scrobs illa plancis vel tabulis, quæ multis locis erant foraminatæ, consternebatur. Super quem pensilem stratum, multis pertusum locis, taurus mactabatur auratis cornibus, ut sanguis per foramina in scrobem deflueret, quem capite, naribus, oculis, auribus, ac toto denique corpore excipiebat Sacerdos in ea caverna defossus, & tauri sanguine se abluebat.* Atque ad morem hunc respexisse *Prudentius* videtur, cùm in *Romano* dixit:

Prudent. in Romano.

Hunc inquinatum talibus contagiis,
Tabo recentis sordidum piaculi,
Omnes salutant, atque adorant eminus,
Vilis quòd illum sanguis, & bos mortuus
Fœdis latentem sub cavernis laverint.

Hujusmodi autem consecrationis & lustrationis genus tanti meriti putabatur esse, quemadmodum idem *Salmasius* observavit, ut per eam se renasci crederent, unde & in veteri Lapide,

TAVROBOLIOQVE. IN. AETERNVM.
RENATVS

Et non nisi post vicesimum annum iterabatur. Per Id enim tempus sacro isto piati, puri, mundique existimabantur permanere. Et hoc est, quod antiqui Poëmatis laudatus Auctor voluit, cùm ait,

Vivere quòd speras viginti mundus in annos.

Itemque Inscriptio penes multos vulgata:

VOTA. FAVENTINVS. BIS. DENI. SVSCIPIT. ORBIS
VT. MACTET. REPETENS. AVRATA. FRONTE. BICORNES

Auct. antiq. Poëmat. Macrob. lib. I.

Porrò ad id, quod de *Criobolio* prædiximus, id est, *Attinem* eumdem esse cum Sole, adnectere haud pigebit, quæ antiqui illius Poëmatis Auctor & *Macrobius* scripsere. Hic enim ait in hæc verba: *Phryges Solem sub nomine* Attinis *ornant fistulâ & virgâ: fistula ordinem spiritus inæqualis ostendit, quia venti, in quibus nulla æqualitas est, propriam sumunt de Sole substantiam: virga potestatem Solis asserit, qui cuncta moderatur.* Alter verò ita:

Egregios Proceres currum servare Cybelæ,
Quem traheret conducta manus Megalensibus *actis*
Arboris excisæ truncum portare per urbem
Attin *castratum subitò prædicere Solem.*

J. Guther. de vet. jur. Pontif. lib. IV. Hadr. Turneb. Advers.

Sed in una atque in altera Inscriptione verbum, MOVIT, maximè notandum est, quod ad *Jacobi Gutherii* mentem in sacris significantissimum. Sacrorum enim motio sive commotio (quicquid *Turnebus* cum *Servio* senserit, qui putat *commoveri sacra*, cùm de loco in locum transferebantur, ut in *Orgiis* & *Trietericis*) nihil aliud fuit, quàm institutio quædam, quâ certis solemnibusque precationibus Dii aut consulebantur, aut placabantur. De cujus ritu *Ammianus* alicubi in hæc verba meminit: *Construximus ad Cortinæ similitudinem* Delphicæ *hanc mensuram, ac consecratam movimus tandem. Movendi autem, quoties super rebus arcanis consulebatur, erat institutio talis.* Atque hoc prorsus est, quod idem Scriptor alibi narrat, cùm ait: *Consiliorum ambiguum retinebant multiplices moræ tardante trans* Tigridem *Rege, dum moveri permitterent Sacra.* Id est, dum secretis carminibus Deos consuluisset, quid facto opus esset, ut eruditissimus *Gutherius* explicavit; qui in hæc verba scripsit: *Sic Dii per Sacra nefaria consulebantur, & per solemnes preces advocabantur, quod propriè est Sacra commovere, cùm illi in rebus trepidis dormitare viderentur, vel in prosperis deberent excitari.* Unde ad hunc ritum respexisse fortè creditur *Terentius*, cùm ait,

XXIIX. cap. XIII. Serv. IIX. Ammian lib. XXIX. & XVI. Guther. loc. laud.

Dormiunt: ego pol istos commovebo.

Terent. in Heauton-tim. Act. IV. Sc. III.

Porrò de *Ninnio*, & ipso quoque, ut reor, nostrate municipe, exstat mentio in altero Lapide, in nostris ædibus, ut alibi diximus, olim effosso, quem repetere hic placet. Habet autem se ita:

D. M. S
Q. NINNIO. Q. F
ARN. OPPIANICO
AED. ⳩ VIR. I. D
IVLIA. MARCIA. B. M

Hunc verò illustrem suo ævo fuisse equidem putaverim, non solùm quia Lapis insignes profert titulos, itemque ponentem, quam ipsam reor, quæ *Julii Cæsaris* amita; sed etiam quia illustre illi genus, ac de eo in nostris Regionibus non una mentio. Illustre quidem, nam præter *L. Ninnium, cujus*, ut *Cicero* ajebat, in sua causa *nunquam fides, virtusque contremuit*, & aliquem alium, de quo alicubi, unus *Q. Ninnius Hasta* pro multis erit, qui sub *Nerva Trajano* cum *Manilio Vopisco* relatus in *Fastis*. Diximus verò non unam ea de Gente in nostris Regionibus injectam mentionem; nam ad Lapidem, qui in nostris ædibus, alter nuper accessit, à *Mucio Phœbonio* Viro erudito mihi missus, ac *Transaquis* positus, quod oppidum *Marsorum* est, ad lacum *Fucinum* situm; & à me postea observatus, dum in ea *Columnensium* Principum Toparchia Auditoris munere perfungebar. In quo non solùm de *Ninnia* Gente, sed de ipsa etiam penè Familia, ut prænomina indicant, habetur mentio. Habet autem se hunc in modum:

Cic. in Sextiana. Fasti Sic. ad an. V. C. IↃCCC. LXVI.

D. M. S
Q. NINNIO
Q. F. STRENVO
SEVIRO. AVG
IANVARIA
CONIVGI
B. M. P

Rursus profert *Clementem* tertius Lapis, in Capitolii adscensu *Romæ* positus: cui quoniam cognomen *Marrucinus*, sive *Marricinus*, (quamvis alii aliter legant) & ipsum etiam nostratem fuisse municipem, nemo inficias ibit, qui à locis, unde quisquam *Romam* commigraverit, sumpta etiam nomina observavit. Sic enim dicti videntur *Sulpicii Camerini, Publii Vulsci, Ælii Ligures*, atque, ut domesticis quoque exemplis utar, *Claudii Sabini*, & *Attici Vestini*. Lapis autem, ut *Aldus* exscripsit, est fermè hujusmodi:

Ald. in Orthogr. pag. IC-LXXXVI.

PACI.

PACI. AVGVSTI
SACRVM
L. CAECILIVS. TAVRIFERVS. TARQVINES
C. POSTVMIVS. PHOEBVS. II
L. SILIVS. CARPVS
L. STATIVS. PATROCLVS. II
D. NOVIVS. PRISCVS
P. SVILLIVS. CELER
TI. CLAVDIVS. HERMETIS. L. AELIVS
P. AGRASIVS. P. F. MARCELLVS
CVRATORES. TRIB. SVC. IVNIOR.
S. P. D. E
PERMISSV. MARRICINI. CLEMENTIS

Igitur tres habes, quos nobis dedere Lapides, quasi ad numerum *Gratiarum*. Sed & duos, quos Scriptores. Unum quidem, de quo alibi meminimus, scilicet *Marcellum*, alterum verò *L. Octavium*. Meminit de *Marcello Papinius* in carmine à me suprà dato: qui utrùm *Vettius* fuerit, ut ambigo, vel *Asinius*, qui per idem ferè tempus advivere potuit, id unum est, (ne temerè quid suggeram) ut ipse ad *Marcellum* scripserit, qui absque ulla hæsitatione *Teatinus*, & ab utroque fortassis alius. De *Octavio* autem, (qui *Reatinus* legitur in vulgatis *Ciceronis* libris, pro TEATINVS) postquam Vir ille eloquentissimus de *Q. Sempronio* scripserat, qui & nostratis coævus, in hæc verba fermè subdit: *Erat ejus æqualis* P. Autronius, *voce peracutâ atque magnâ, nec aliâ re ullâ probabilis, & L.* Octavius Reatinus, *qui cùm multas jam caussas diceret, adolescens est mortuus. Is tamen ad dicendum veniebat magis audacter quàm paratè.* Quem locum cùm oculatissimè observasset *Victor Pisanus* in *Commentariis* ab *Aldo* vulgatis, hunc in modum effatur: *Et de hoc nihil legimus aliud, nisi is sit fortè, qui* Verrinâ *quartâ nominatur aliter* L. OCTAVIVS TEATINVS. Ex *Victoris* igitur auctoritate *Teatinum* hunc facio, sive inter *Teatinos* adnumero, ut ceteros à me superiùs memoratos. Quos ideo collegisse hîc placuit, quasi in unam coronam flores varios, ut Lector patrius in eorum virtutes & magna facta subcrescens, æterna etiam magnaque fama crescat apud omnes. Habebit enim, quos sequetur, non ingenio minùs quàm armis florentes Viros: atque ex Urbe quondam prognatos, quam, dum hæc scribimus, *I. Baptista Rossus*, Vir sacræ & priscæ Litteraturæ scitissimus, *nobilitatis flore, opum copiâ, ingeniorum excellentiâ, litterarum splendore, armorum præstantiâ, sanctitatis gloriâ* dixit *illustrem*. Et sub Patrum ævum *Romæ Athenis*que æquandam cultissimè cecinit *Franciscus Guerrerius* in *Epigrammate*, quod sub alterius honorario nomine hunc in modum evulgavit:

Lib. I. cap. VI.

Cic. in Bruto.

Vict. Pisan. in Comment. ab Aldo vulgat.

J. B. Ross. in Camillo de Lellis Viro misericordiarum ostenso. Fr. Guerrer. in Op. B. Lanuti.

Nil majus Româ, *quoties rem cerneret armis*,
Ingenio, *majus* Cecropis *urbe nihil*.
Ingeniis armisque Urbs est æquanda TEATE,
Attica *terra*, *tibi*, Martia Roma, *tibi*.
Vel gemino potiùs titulo cùm clareat una,
Major & hæc vobis una duabus erit.

Ceterùm, si Urbs nostra luce splendescit suâ, ab aliena, id est, quam à Gentibus mutuatur, quæ olim in *Aprutio*, splendoris etiam accipit incrementum. Accipit, inquam, nam nostris in Regionibus Virorum habebis florem, sive pacis ipsos artibus claros velis, sive belli. Quid enim *Marsi*, aut *Peligni* non fecere? quorum alteros appellat *acres Maro*, alteros *acres Silius*: atque

A utrosque *fortissimos Cicero*. Quid non *Vestini*? de quibus idem *Silius* cecinit, quòd

Haud illis levior bellis Vestina *juventus*.

Quid denique non *Frentani* unà *Tarentinâ* victoriâ? Quæ sola, ut *Florus* ait, *ostendit Populi* Romani *fortitudinem*. Ita prorsus. Ipsa una ante omnes nostra Regio bellatrix: ipsa viris armisque nobilis: ipsa exercituum seminaria *Romanorum*: &, ut cum *Taciti* vero verbo concludam, sub ævum scribentis, quod floridissimum, una ipsa
B *ad cuncta belli munia acris erat*.

Virgil. Georg. lib. II. Sil. lib. IIX. Cic. in Vatin. L. Flor. lib. III. cap. XIIX. Tac. Histor. lib. III.

Fecere igitur nostrates & fortia, fortiterque fecere. Immò & scripsere. Quippe, si Historicos exquiramus, nullus fortassis res Populi *Romani* eruditiori brevitate perscripsit, quàm *Crispus Salustius*, qui *Amiterninus*: *Rerum* Romanarum, ut *Tacitus* inquit, *florentissimus Auctor*; & *Martialis*,

Tac. Annal. lib. III. Martial. lib. XIV. Cic. in Bruto. Martial. lib. I.

—— Romana *primus in historiâ*.

Si Oratores, *Vettius Vettianus*, qui *Marsus*, dignus fuit, ut à *Tullio* laudaretur; si Poëtas, habe-
C mus *Domitium*, & ipsum *Marsum*, qui, si in sua levis *Amazonide*, ut *Martialis* ait, in *Epigrammatis* valde admodum insignis fuit: habemus item *Ovidium Sulmonensem*, *summi ingenii Virum*, ut *Seneca* pater retulit; habemus *Silium*, ut *Pius* sentit, Poëmatis Auctorem *eruditissimi & artificiosissimi*; ad *Camertis*, *Gyraldi*, *Suritæ*, *Dausqueji*, & *Raderi* sententiam, *Corfiniensem*; qui, ut *Martialis* cecinit, unicum

—— Castalidum *decus sororum*.

Ac demum habemus *Valerium Histoniensem*, de
D quo unus Lapis loquitur, qui eo in oppido etiamnum exstat. Habet autem se hunc in modum:

Sen. pat. Controv. X. lib. II. B. Pius poster. Adnot. cap. CLVI. J. Cam. in Solin. L. Greg. Gyrald. de Poet. Lat. dial. IV. H. Sur. de Reb. Hisp. Cl. Dausq. in Sil. Præfat. Rader. in Martial. Martial. lib. IV.

L. VALERIVS
L. PVDENTIS
HIC. CVM. ESSET. ANNO
RVM. XIII. ROMAE
CERTAMINE. SACRO
IOVIS CAPITOLINI
LVSTRO. SEXTO. CLA
RITATE. INGENII
CORONATVS. EST
INTER. POETAS. LA
E TINOS. OMNIBVS
SENTENTIIS. IVDICVM
HVIC. PLEBS. VNIVER
SA. MVNICIPVM. HIS
TONIENSIVM. STATVAM
AERE. COLLATO. DECREVI
I
CVRAT. REIP. AESERNNOR. DATO. AB
IMP. OPTIMO. ANTONINO. AVG. PIO

Atque hæc quidem, quatenus ad Scriptores pertinet, de illustribus hactenus.

Denique, si supremas dignitates spectare fas
F etiam sit, (ut Consules Ducesque prætercam, qui cùm aliis sub Indiculo fortassis ibunt) habent nostræ Regiones *Tatium* & *Numam* Reges, utrumque parvis *Curibus*, ut alibi diximus, missum in imperium magnum: habent item tresdecim, qui Imperatores, seu *Romani* Principes, præter *Cæsares*. At primò quidem tres, *Othonem* scilicet, *Hadrianum*, & *Vespasianum*. Quorum primus *Frentanus* fuit, si *Suetonio Beroaldum* jungas, magnum nostræ *Italiæ* lumen; alter patriam agnovit *Hadriam*, in eaque, ut *Spartianus* tradidit, *quasi in patria*, *quinquennalis* munus obivit; tertius natus est

Lib. III. cap. II.

Sueton. in Oth. cap. I. P. Beroald. in eumd. Spartian. in Hadriano.

Sueton. in Vespasiano cap. II. Casella pag... Marches. lib. I. Hist. M. S. Masson. de orig. Civ. Aquilæ. Trebell. in Claudio. Lact. Firmian. de fals. relig. cap. I.

est *Phalacrine*, modico vico, qui in *Sabinis* quondam positus, *Suetonio* sic testante, nunc ad *Casellæ*, *Marchesii*, & *Massonii* mentem, nostro accenseatur *Aprutio*. Ac demum è *Vespasiani* semine reliquos decem, qui ipsum in principatu sequuti. Quippe senex ille felicissimus, ad imperii culmen evectus, ob debellatos profligatosque *Judæos*, quasi pro munere, ut quispiam dixit, id agente Deo, non duos tantum Urbi, atque Orbi liberos dedit, qui *Titus*, & *Domitianus*, verum octo etiam alios è stirpe sua *Flavia*: nempe *Claudium* Juniorem, & *Quintillum* fratres, ut *Trebellius* testatus est, *Constantium*, & *Constantinum Maximum*, *qui*, ut *Lactantius* ait, *primus* Romanorum *principum*, *repudiatis erroribus*, *majestatem Dei singularis ac veri cognovit & honoravit*; *Constantinum* item, *Constantium*, & *Constantem*, ipsius *Maximi* filios, ac postremum omnium *Claudium Julianum*, qui exitialissimum licet Ecclesiæ monstrum, ita tamen in cæteris domi forisque colluxit, ut, *Ammiano* scribente, *prudentiâ* Vespasiani *filius* Titus *alter æstimaretur*, *bellorum cursibus* Trajani *simillimus*, *clemens ut* Antoninus, *rectæ*, *perfectæque rationis indagine congruens* Marco, *ad cujus æmulationem actus effingebat & mores*. Sed hem, inquies, tot vestris asseritis Gentibus, qui vix in una Urbe! Prorsus ita est. Immò, si *Romam* ipsam, in ruinis conditam suis, spectare haud pigebit, habes etiam, post Imperii occasum, Imperatorem *Lambertum*, *Widonis* Imperatoris filium qui *Valvæ* natus, à *Sulmone* non procul, ut ab *Joanne* magnus *Baronius* exscripsit, restituit *Aprutio*, quos inter gladios *Barbarorum* amiserat, fulgores antiquos.

Ammian lib. XXII.

Joan. in Chron S. Vincentii ad Vulturnum. C. Baron. Annal Tom. VIII. Ad. an. DCCC. XCII.

Sed jam, ad *Apellis* præceptum, aliquando manum tollimus de tabula. Habes, Lector candide, quibus Patriæ producere memoriam potuimus. Hoc enim unum est rebus humanis opus, ut quispiam è sapientibus dixerat, cui nulla tempestas noceat, quod nulla consumat vetustas. Cætera non propagabunt longam diem: quippe & ipsa intereunt. Septem illa miracula, & si qua his mirabiliora sequentium annorum exstruxit ambitio, solo æquata visuntur. Visetur & aliquando *Teate* nostrum. Nam, etsi nunc etiam *optime viget*, ut *Pighius* observavit (quod forctum & horctum fuat) *circuit tamen fatum*, ad *Senecæ* sententiam, &, *si quid diu præteriit*, *repetit*. Alia temporibus aliis cadunt, & *quemadmodum in urbibus magnis nunc hæc domus*, *nunc illa suspenditur: ita in hoc Orbe terrarum nunc hæc pars facit vitium*, *nunc illa*. Verè, verè. Mundana cuncta fumus, umbra, nihil. In tot tamen malis id unum haud parvo mihi levamento est, quod si exitus nostræ Urbi certus manet ex natura, mansurum saltim post illum spero nomen ejus, ut *Tacitus* de quopiam dixerat, *in animis hominum*, *in æternitate temporum*, *fama rerum*.

S. Pighius in Herc. Prodic. Sen. Philos. lib. VI. cap. I. Nat. Quæst.

Tac. In Agricola.

FINIS.

AUCTOR
AD
ERUDITUM LECTOREM.

PErlustrasti mecum, Amice Lector, TEATE ANTIQUUM, & ruinas inter, & rudera otium hucusque non otiosè pavisti tuum: lustraturus etiam, si Deus adnuat, propediem SACRUM, si non amœnum, haud insuave fortè levamen tibi. An & HODIERNUM, nescio: nam, cum illud perambulent alii, quorum opera, ut quispiam dixit,

Canescent seclis innumerabilibus, fungi libenter velim spectatoris officio. Interim Argumentis in SACRUM fruere, & me, ut te, ama.

INDEX
RERUM NOTABILIUM.

Cle-

eorum

F I N I S.

L. Camarra. G

AES REDIVIVUM CANUSINUM.

AES REDIVIVUM,
SIVE
TABULA AEREA, MAXIMA,
CONSULARIS, DUUM-VIRALIS, DECURIALIS,
FASTORUM CONSULARIUM, ROMANARUMQUE FAMILIARUM, IN PLURIBUS INSTAURATIVA,
CANUSII
IN AGRO APULORUM
OLIM INCISA ET ERECTA,
EXINDE BARBARORUM DEPOPULATIONE RECONDITA,
RECENS E TERRAE VISCERIBUS ERUTA:
ILLUSTRATA
PER

ABBATEM DAMADENUM.

Opus nunc primum editum ad Codicem MS. pretiosissimum.

LUGDUNI BATAVORUM,
Sumptibus PETRI VANDER Aa,
Bibliopolæ, Civitatis atque Academiæ Typographi.

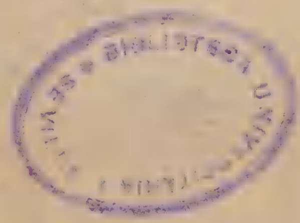

Ad Pag. (1)

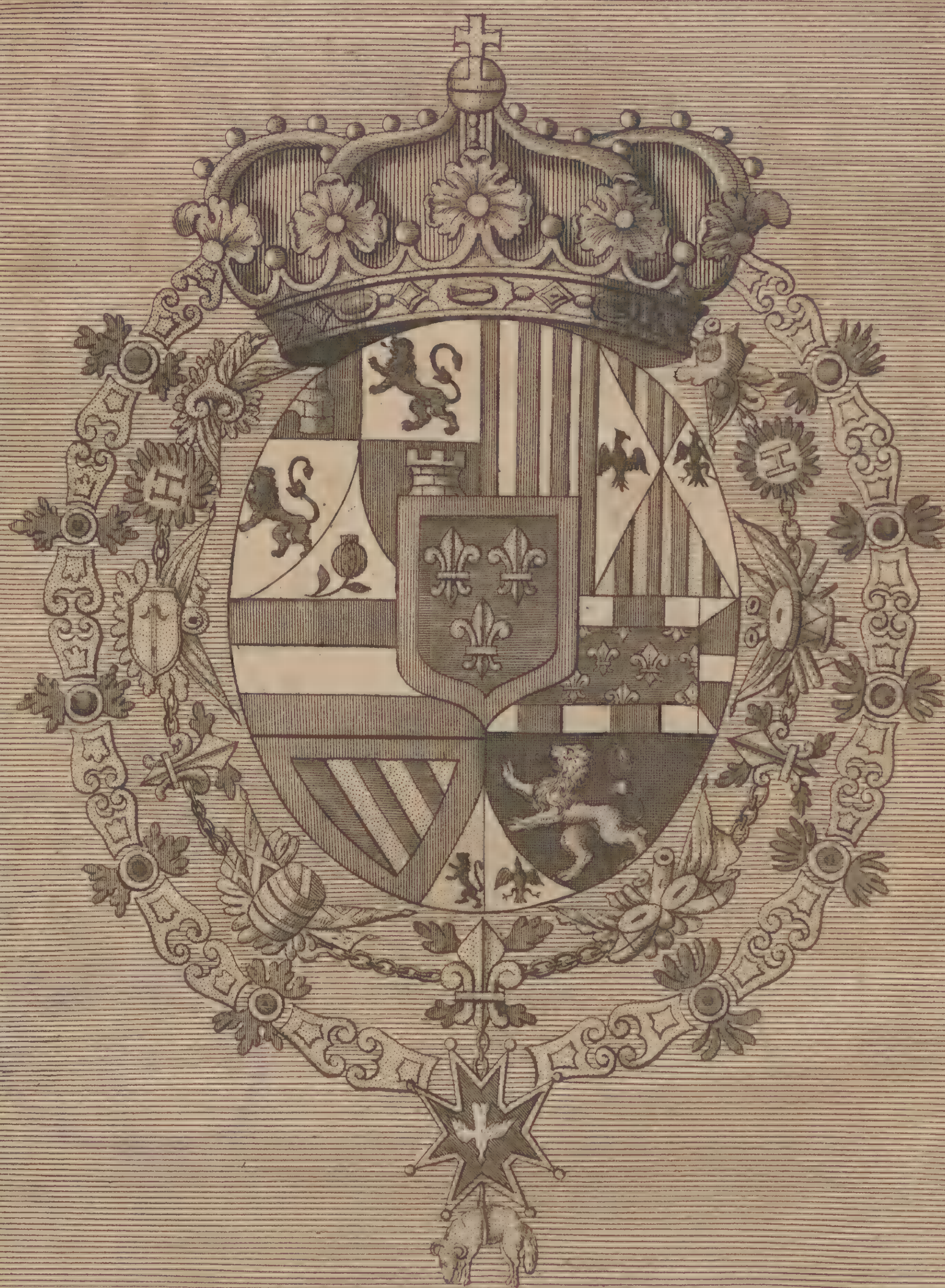

SERENISSIMO
ET
POTENTISSIMO
PRINCIPI
LUDOVICO
PHILIPPO
ASTURIÆ
PRINCIPI.

Audax forte nimis hoc consilium meum, quod ad potentissimi non unius Orbis Monarchæ in spem Imperii educatum Filium, & tantorum Regnorum hæredem, viam affectem.

Verum non injusto aut inepto præditum timore, sacroque tantæ MAJESTATIS *correptum horrore, firmat animum, tum Ipse Ille, cujus omnes toto Orbe celebratissimas, vere* REGIA PROLES, *possides virtutes; tum Dux viæ, illam* REGI *suo fidam, gentibus & populis exosculatam, porrigens dextram,* ORATORUM REGIORUM *longe dignissimus.*

Hispaniæ *quidem Regna, & incisa æri nobilissima ejus Monumenta, & spectandas exteris Delicias,* CATHOLICÆ MAJESTATI, *tanto* FILIO *digno* PATRI, *cujus omnigenam virtutem non solæ mirantur* Hispaniæ, *offerre mihi olim licuit; Licebit &, vitam mihi Fons si largiatur Vitæ, eidem Regi, quem non unus capit Orbis, & illum longissime dissitum Orbem, qui, sub tanto nomine, ejusque jubaris, quod & Occiduis oritur & Eois, splendore, placidum & beatum agit ævum, illam auro & argento, omniumque pretiosiorum rerum affluentia abundantem offerre* Americam.

Hoc interim Opus, REGIO *conspectu, ut reor, non indignum,* REGIÆ TUÆ CELSITUDINI *consecratum volui.*

Splendorem a splendore tanti accipiat Nominis. Illius Nominis, quod amabile subditis, venerandum exteris, formidandum hostibus, juvenilibus annis ultra juventutem assurgit; in quo, præter tot innatas Regias vere dotes,

tes, tractasque a MAGNIS PARENTIBUS *enumerandas haud facile virtutes, Pietas* GENITORIS *effulget, & mite ingenium, cujus gratia erecti in expectationem populi, qui jam, tanquam olim Orbis domini* Romani, *Patris justo sub Sceptro* Antonini Pii *felicia experiuntur tempora, quondam* Marci *illius* Aurelii *expressum exemplar in Tua admirabuntur* REGIA CELSITUDINE.

Verum cni hoc dicandum opus, nisi REGIÆ TUÆ *veniret* CELSITUDINI? *Illud, quod inter sua possidens cimelia, sibi seponere noluit fama & factis celeberrimus Marchio, Dominus* Beretti Landi, CATHOLICÆ MAJESTATIS *probatissimus ad Patriam nostram Gentem haud ita pridem* Orator, *nunc ad* Camaracensem *Conventum Plena cum potestate Delegatus.*

Cassium *olim ferunt solis intentum armis omnem curam bellicæ impendisse operæ.* Brutum *vero, nequaquam bellica gloria illi postponendum, studiis Liberalibus incubuisse, & quidquid vel spectatu vel consideratu ullibi dignum erat, illi rei accurate animum adjecisse.*

Jam & REGIS *sui gloria, cui splendida in ædibus* Musarum *fulget suppellex, Orator ille longe Maximus, inter tot fideles pro Domino suo curas, tantæ molis Legationes, ipso denique* Camaracensi, *longe jam famigeratissimi, Conventus (quæ digna tanto Viro provincia evenit) apparatu, docto Orbi privatas hactenus publicas*

facit

facit opes, merito quietis & pacis bona (hæc enim tali florent tempore) liberaliter de ſuo largiens, ut ſciat etiam atque polliceatur ſibi idem & univerſus Chriſtianus *Orbis, Pacem & Quietem non melius poſſe procurari, quam Piiſſimi & vere* CATHOLICI REGIS *tali & tanto adnitente Miniſtro.*

REGIÆ *interim* TUÆ CELSITUDINI, *ad vivum illud, & quod diu perennet, omnium virtutum,* REGIS PATRIS *exemplar, effectæ plane & compoſitæ, longos annos, Regiam ex Regio Sanguine, & Spectatiſſimis Nuptiis, Sobolem, Parentum & Avorum, imo & Populorum ſuorum, Delicias, ipſique illi, ubi poſt longa Genitoris Imperia, merita olim acceperit ſceptra, felix Imperium, Pacem fundatam, gloriam immortalem, Deus largiatur Æternus & Immortalis.*

Quod vovet ſupplex & precatur

Humillimus TUUS Servus

PETRUS VANDER AA.

L·MARIO·MAXIMO·II·L·ROSCIO·AELIANO· ·COS·
M·ANTONIVS·PRISCVS·L·ANNIVS·SECVNDVS·IIVIR·QVINQVENN·
NOMINA·DECVRIONVM·IN·AERE·INCIDENDA· CVRAVERVNT·

PATRONI C·C·V·V·

APP·CLAVDIV S IVLIANV S
T· LORENIV S CELSV S
M· AEDINIV S IVLIANV S
L· DIDIV S MARINV S
L· DOMITIV S HONORATV S
M· ANTONIV S BALBV S
M· STATIV S LONGINV S
L· PONTIV S VERV S
C· BETITIV S PIV S
C· GAVIVIV S MAXIMV S
C· FVRIV S OCTAVIANV S
L· BRVTTIV S PRAESEN S
C· BRVTTIV S CRISPINV S
[redacted]
C· IVNIV S NVMIDIANVS
M· PAPIRIV S CANDIDV S
L· CAECILIV S MAXIMV S
Q· CAELIV S FLAVIANV S
L· LVCILIV S PRISCILLIANVS
L· PONTIV S BASSV S
L· PONTIV S MAVRICV S
M· ANTONIV S CRISPINV S
TI· IVLIV S LICINIANV S
C· SVLPICIV S ARRENIANVS
C· LICINIV S LICINIANV S
L· VALERIV S TVRB O
L· FLAVIV S LVCILIANV S
P· MARCIV S MAXIMILLIANVS
M· STATIV S PATRVINV S
M· STATIV S LONGINV S·IVN
M· VALERIV S TVRB O·IVN

PATRONI E·E·Q·Q·R·R·

P· GERELLANV S MODESTV S
T· LIGERIV S POSTVMINV S
T· MVNATIV S FELI X
T· FLAVIV S CROCALIANV S
C· GALBIV S SOTERIANV S
T· AELIV S RVFV S
T· AELIV S FLAVIANV S
Q· COELIV S SABINIANV S

QVINQVENNALICII

T· LIGERIV S POSTVMINV S
T· ANNAEV S RVFV S
L· ABVCCIV S PROCVLV S
T· AELIV S RVFV S
T· AELIV S FLAVIANV S
M· ANTONIV S PRISCV S
L· ANNIV S SECVNDV S

ALLECTI INTER·QVINQ

C· GALBIV S SOTERIANV S
L· ABVCCIV S IVLIANV S
C· SILIV S ANTIIV S
P· AELIV S VICTORINV S

IIVIRALICII

A· CAESELLIV S PROCVLV S·II
L· FAENIV S MEROP S·II
L· ABVCCIV S MAXIMIANV S
Q· IVNIV S ALEXANDE R·II
M· AEMILIV S MARCELLV S
C· IVLIV S HOSPITALI S
L· MARCIV S FORTVNATIANVS
C· FVLVIV S SATYRV S
P· LIBVSCIDIV S VICTORINV S
Q· FABIV S FELICISSIMV S
T· AELIV S ANTONIV S
L· HERENNIV S ARESCVSIANVS
T· CVRIV S SALVIANV S
A· KANVLEIV S FELICISSIMV S
P· SERGIV S BASSAFV S
P· GRAECIDIV S FIRMV S
M· ATHANIV S FELICISSIMV S
C· VIBIV S OCTAVIANV S
TI· CLAVDIV S ONESIMIANV S
L· ANNIV S PIV S
Q· IVNIV S ONESIPHORV S
C· LVCRETIV S VENVSTV S
A· FABIV S CASSIANV S
L· TRICCIV S APOLLINARI S
M· APRONIV S PRIMV S
P· ESQVILLIV S SILVANV S
Q· IVNIV S RVSTICV S
P· CLODIV S DASIMIANV S
L· ABVCCIV S FELICIANV S

AEDILICII

T· FLAVIV S CROCALIANV S
C· ENNIV S MARCIANV S
SEX·TEDIV S PRISCV S
P· GRAECIDIV S IVSTV S
TI· CLAVDIV S CANDIDV S
M· SERVILIV S HELIV S
T· ARTORIV S MINERVALI S
L· HERENNIVS CRESCEN S
T· FLAVIV S MARINV S
L· CIATIV S SECVNDINV S
L· ABVCCIV S EVRYALV S
P· MARCIV S CARPOPHORV S
L· DASIMIV S PRISCV S
Q· FABIV S THALAMV S
TI· CLAVDIV S EVTYCHIANV S
M· SEMPRONIVS SABINIANV S
C· ENNIV S PRISCIANV S
L· FAENIV S MEROP S·IVN
M· ANTONIV S VINDE X

QVAESTORICII

L· CEIV S ASCLEPIODOTEANVS
L· ABVCCIV S LABERIANV S
D· BALONIV S FELI X
T· FLAVIV S IVSTV S
T· FLAVIV S QVINTI O
M· SAVFEIV S CONSTAN S
M· MARCIV S IANVARIV S
P· SERGIV S AVGVRINV S
M· AVRILIV S ACRISIV S

PEDANI

Q· FABIV S FABIANV S
L· VIBIV S IVVENTIANV S
P· GRAECIDIV S VESTINV S
P· CARINATIV S AGATHANGELV S
C· TERENTIV S PRISCINV S
C· POMPONIV S CVPIEV S
C· PETICIV S DIONYSIV S
SEX·CALPVRNIVS AEMILIANV S
L· NOVIV S ATTICV S
C· VIBIV S SATVRNINV S
P· PACILIV S CHRYSOMALLV S
T· POMPONIV S FELI X
M· AVRELIV S MAXIMV S
D· ACRIV S PIETA S
Q· IVNIV S SILVANV S
A· KANVLEIV S ONESIMIANV S
T· POMPEIV S VITALI
C· FVFIDIV S RVFV S
T· POMPEIV S ALEXANDE R
C· LVCRETIV S VENVSTV S·IVN
C· IVLIV S STACHY S
M· ATHANIV S FELI X
L· HERENNIV S CELSV S
D· SATRENIV S SATRENIANV S
T· POMPEIV S ATTALV S
P· ESQVILIV S SILVANV S
TI· CLAVDIV S ONESIMIANVS IVN
Q· IVNIV S MVSOGENE S
P· RVTILIV S TERTVLLINV S
TI· CLAVDIV S VERV S
M· VIPIV S ANTHIMV S
P· PVBLICIV S MAXIMV S

PRAETEXTATI

T· FLAVIV S FRONTINV S
C· IVLIV S HOSPITALI S·IVN
L· ABVCCIV S PROCVLV S·IVN
M· AVRELIV S MARVLLV S
T· AELIV S NECTAREV S
L· EGGIV S MAXIMV S
C· VIBIV S MARCELLV S
P· PVBLICIV S MAXIMV S·IVN
L· ANNIV S RVFV S
L· TRICCIV S APOLLINARI S·IVN
M· AVRELIV S IVLIV S
M· AVRELIV S AGRIPPINV S
L· ATTIV S IANVARIV S
C· GALBIV S ATTICILLIANV S
C· VIBIV S FAVSTINV S
T· POMPEIV S ASCLEPIV S
L· TIMINIV S PONTICV S
M· AVRELIV S VALEN S
C· GALBIV S AMANDV S
M· SERVILIV S MARCELLV S
M· GAVIV S RVFV S
L· DASIMIV S IVSTV S
Q· IVNIV S TROPHIMIANV S
T· FLAVIV S SILVINV S
TI· CLAVDIV S FORTVNATV S

ICONOLOGIA TABVLÆ

ÆREÆ, CANVSINÆ.
QVI MAGNA SCRVTARIS
MAGNA
PERCIPE, ET INTVERE.
ADEST
TABVLA
PONDERE MAGNA,
ANTIQVITATE MAJOR,
DECLARATIONE MAXIMA.
CANVSIVM EAM EREXIT,
TERRA CONSERVAVIT,
ARATRVM OFFENDIT,
COLONVS
OBSTETRICANTE MANV
DE MATRE-TERRA
EDVXIT.
NOVO OMINE RENATAM;
AC NOVO PARTV
CANVSINAM COLLAPS: COLONIAM
AD VITAM REDVXIT,
ET SPLENDIDIDISSIMVM ORDINEM
DECVRIONVM
RESVSCITAVIT.
QVOT SVSCITATOS DECVRIONES VIDES,
TOT VIXISSE, IMO ET VIVERE,
SCIAS,
OMNES,
HÆC OLIM TABULA
VIVOS EXCEPIT, ET VIVOS VENERATA EST:
NVNC DENVO
DE ABSCONDITO TENEBRARVM,
IN ADMIRABILE LVMEN COGNITIONIS,
EDVCTA,

A. Damadenus. ** VIVOS

VIVOS IN ÆRE EXHIBET,
ET MEMORIA LAPSOS,
REDIVIVOS ÆTERNITATI RESTITVIT,
FELICIORES
INVENTIONE, QVAM ERECTIONE.

TABVLA,
ÆREA EST ET SONORA,
SONVM DABIT,
ET QVIDEM, IN OMNEM TERRAM EXIBIT SONVS ILLIVS.
VIRGO EST
NON RVGIS CONTRACTA, SED POLITA CVTE
RVBESCIT.
NON SCALPELLO VITIATA, SED OBDVRATA VIRGINITATE
SVPERBIT.
MAXIMA EST,
QVIA MAJOREM NON PARTVRIVIT ANTIQVITAS.
RARISSIMA EST,
ILLVSTRIOREM QVIPPE ELAPSA TEMPORA NON
PRODIDERE.
SENATVM CLXIV. DECVRIONVM
PANDIT:
CONSVLARES FASTOS
ILLVMINAT:
ROMANAS FAMILIAS
AVGET.
VERBO VNO
CRESCIT PER TABVLAM
ROMA.

PRÆ-

PRÆFATIO AD LECTOREM.

LECTOR BENIGNE,

Magnum quod vides opus, una Tabula peperit: magna illa quidem & inter æreas maxima, quam Antiquitas extulit, recentior Ætas amisit, & novissima tempora recuperarunt. Rem totam paucis accipe. Canusium deducta Colonia Militaris sub variis Romanis Imperatoribus floruit, & plures Viros illustres, succedente ætate, de gremio suo produxit, qui etiam vario in Romanâ Republicâ munere decorati, insignes præstantesque extitêre. Anno tandem Urbis conditæ 976. Christi verò 225. Kalend. Mart. ad Imperium pervenit Alexander Severus, Varii Genesii Martiani & Juliæ Mammææ filius, Elagabali Prædecessoris sui (à quo adoptatus fuerat) consobrinus. Sub hoc Cæsare, plures uno anno in Republicâ Canusinâ Viri illustres, ac variâ, vario tempore, perfunctâ dignitate spectabiles reperiebantur, quorum, ut magnus erat numerus, non parva ex omnibus honoribus Coloniæ accedebat existimatio, eoque major, quod ex iis multi ad Decurionum decus assumpti, Splendidissimum Canusii Ordinem seu Senatum constituerent, quem ex sexaginta quatuor compositum personis (ut memoriâ perennaret) L. Mario Maximo II. & L. Roscio Æliano Romanis Consulibus, in ære incidi curaverunt M. Antonius Priscus & L. Annius Secundus, per id tempus Canusinæ Coloniæ Duum-Viri. Hic habes Historiam, Historiæ Circumstantiæ in libro extant illustratæ. Tabula itaque ærea ex Duum-Virûm decreto confecta & erecta fuit. Spectabantur in eâ, sub multiplici dignitatis titulo Canusini Heroës, in uno tamen Decurionis munere concurrebant. Canusii Patroni Supremi, Romæ (ut aliarum Coloniarum & Municipiorum) degebant: Patroni Subalterni, qui aliquando ad majora Romanæ Reipublicæ munia elevati, eapropter Clarissimatus ornabantur honore; & unà Decurionis exercitio fungebantur, nunc in Coloniâ, nunc Romæ omnium Defensionem suscipiebant. Horum filii aut Equites Romani nati, aut creati, Decuriones eligebantur, & proximum in defensione gradum, ac Decuriâ locum sibi vindicabant. Quinquennalicii à Duum-Viratus honore, per quinquennium continuati, nominabantur; & cum alios Duum-Viros (qui deposito munere II-Viralicii dicebantur) excederent annorum numero (etenim dignitas erat annalis) eos etiam præcedebant gradu & honore functionis. Quorum, uti decus rarum, ita numerus parvus erat, hinc aliquandò ex II-Viris assumpti, Allecti inter Quinquennalicios nuncupabantur. Duum-Viralicii, Ædilicii,

Quæſtoricii à defuncto Magiſtratu indigitati, ordinem in Tabulâ ſervant. Pedani & Prætextati, uti juvenes, non à perfuncto munere, ſed a Magiſtratu, quem actu gerebant, vocati, etiam in Tabulâ locum habent. Tabula denique, quæ, tot tantiſque Viris exornata, Romana tempora vidit, Barbarorum irruptiones paſſa eſt, & ſemper perſtitit inconcuſſa, donec Saracenorum illuvie oppreſſa, inductâ populatione Canuſii in terram cecidit, & ruinarum mole tecta jacuit ſepulta. Inde ruinæ ad maceriem, maceries ad rudera, rudera ad pulverem redacta, magnam machinam ad tenuem ſuperficiem tranſtulerunt, quam cum Tabula proximè lamberet, per arantem Colonum Ruſticum inventa, Toparchæ tradita eſt: ut autem cœno & ſqualore mundata fuit, multorum animos ad ſuam poſſeſſionem excitavit. Venetias tandem ex Apuliâ translata, benignâ quâdam Fortunæ ſorte in poteſtatem Bernardi Palotulæ, Antiquarii, pervenit, qui eam viris eruditis admirandam & explicandam oſtendit. Hæſit longo tempore ſine recto judicio; divinationes quidem non paucæ acceſſêre, ſed eæ, cum Romani Conſules in Tabulâ ſculpti, eo modo in Faſtis Conſularibus non apparêrent, nec apud Faſtorum interpretes invenirentur, evanuêrunt. Ultimum, præfatus Bernardus Palotula cum ſe Tabulæ ſignificatione & explicatione privatum videret, Abbatem Damadenum interpellavit, & enixè rogavit, ut Tabulam, quâ poſſet claritate, ſcriptis illuſtraret, & publicæ cognitioni ſiſteret. Hic, poſt longum ac conſummatum ſtudium hunc librum compoſuit, quem eidem Bernardo Palotulæ, utpote ad inſtantiam ſuam, & ſuis expenſis, confectum, tradidit, ut ipſum Tabulæ jungeret, eique quaſi individuum ſiſteret, ut vel ſic arcanum & abſconditum lumen ejus, non amplius ſub modio lateret, ſed ſuper Candelabrum poſitum ante omnium oculos exindè clareſceret. Tu, Lector, eodem fruere, lege benignè, ſi placeat; ſi diſpliceat, aut zoilum aut invidum agas, ne carpe maledicâ linguâ, niſi meliora & ſaniora, ſi valeas, ex penu tuo litterario depromſeris, & aliorum judicio ſubmiſeris. Vale.

TESTIMONIA DE USU ÆRIS.

Plinius Lib. 34. Cap. 9. USus Æris, inquit Plinius, *ad perpetuitatem jam pridem translatus eſt, Tabulis Æreis, in quibus publica Decreta & Conſtitutiones inciduntur. Vetus autem ille mos incidendorum Decretorum, ac Conſtitutionum, duravit uſque ad poſteriorum Cæſarum tempora.* *Plinius.* Conſtitutionibus autem Legis, Decretis illuſtrium virorum nomina, in perpetuum conſervanda, æri incidebantur, ut qui in Foro claruerant, in Foro etiam perennarent: imò, ut ipſi quaſi vivi perſiſterent, *Lampridius in Vita.* *Alexander Severus Imperator, imaginibus Clarorum Virorum ſuum Lararium ornabat.*

Plinius. Lib 35. *Hinc nullum majus*, hoc regnante Cæſare (ſub eo Canuſina Tabula erecta) *felicitatis ſpecimen eſſe putabatur, quam ſemper omnes ſcire cupere, qualis fuerit aliquis. Itaque Virorum illuſtrium Vultus finguntur, & nomina inciduntur, ut certitudine ſuâ deſiderium pariant.*

PRÆ-

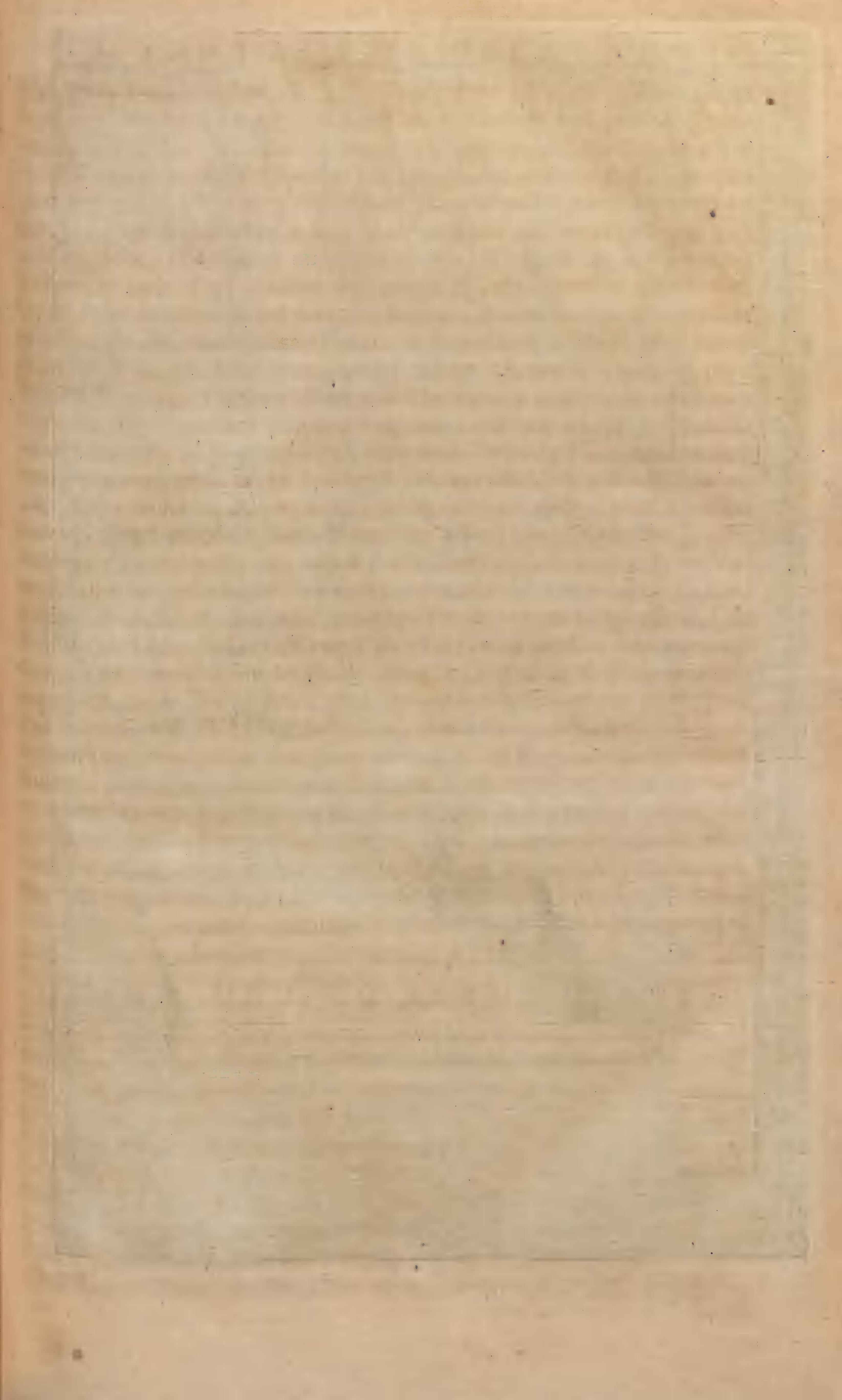

TAB. I.

Triens 1. 2. 3.

Digitus 1.

Medietas 1. 2.

PES ROMANVS

Fig. 1. Æ. Pag. 10.

Fig. 2. Æ. Pag. 10.

Fig. 3. Æ. Pag. 10.

Fig. 4. Æ. Pag. 11.

Fig. 5. Pag. 23.

Digitus 1

Fig. 6. Æ. Pag. 52.

Fig. 7. N. Pag. 53.

Medietas 1 2

Fig. 8. Pag. 60.

DECVRIONES POPVLVSQ.

PRÆFATIO TYPOGRAPHI.

BENEVOLE LECTOR,

Non minori forte jure, quam quidem Colonus ille *Canusinus*, de Ære redivivo exhibito gloriari posse nobis videmur. Insignis, non negamus, ejus fuit felicitas, invenire æternitatis alumnam: Tabulam æream, quæ plura immortalitati consecrata ostentans nomina, tot & tantas temporum inspexerat vertigines, tot viderat sceptrorum metamorphoses, purpurarum declinationes, & regnorum pro bellis ruentia cacumina, ipsa tandem Barbarorum dejecta populationibus, diuturnum inter ruinas perpessa est sepulcrum. Inde eruta pluribus summi nominis Viris admiranda exhibita, quos inter vel unicum saltem *R. P. D. Bernardum de Montfaucon*, Monachum Benedictinum, Congregationis Sancti Mauri, nominare liceat, qui inter Notitias, ut ipse vocat, singulares in Itinerario Italico collectas, *pag.* 63. *Diarii Italici* Museum *Antonii Capelli*, Patritii Veneti, laudans, hanc nostræ Tabulæ facit mentionem: *Hic illa Tabula ænea antiqua tripedalis uaquaversum, insculpta nominibus multis Romanorum, quæ paucis hinc annis Canusii effossa est. Eam typis dedit Vir Amplissimus, & exemplum ejus nobis obtulit cum germanâ characterum formâ: eamdem publicavit Sponius in Miscellaneis eruditæ Antiquitatis.* Verum enim vero, pluribus licet rarissimum hoc Antiquitatis monumentum admirantibus, felicissimus alias ipsius possessor explicatione ejusdem destitutus, multo carere sibi videbatur non immerito. Loquebatur Tabula scalpro exornata *Canusii* quidem ejusdemque Splendidorum Virorum antiquas dignitates, quæ vero non percipiebantur, donec accederet dexterrimi Interpretis, *Abbatis Damadeni*, solidissima illustratio: tum enim *Æri* redivivo sonus restituebatur cuilibet intelligibilis. Fata vero Tabulæ, ejusque ruinas ac restitutionem nos hic memorabimus neutiquam. Explicantur omnia non minus solide quam eleganter in ipso Opere. Id saltem nostrum est indicare, extitisse horum laborum, a Viro modo laudato Præstantissimo ad explicandam Tabulam susceptorum, hucusque nonnisi Codicem MS. unicum, eumque pretiosissimum. Communicavit vero nobis insigne hoc Cimelium, pro sua in nos summa benignitate, Illustrissimus Marchio *D. Beretti Landi*, Catholicæ Majestatis ad Potentissimos Confœderati Belgii Ordines Orator, ut & in Conventu Camaracensi, fundandæ Pacis Europæ gratiâ Plenipotentiarius.

Singulare itaque prælo nostro subjiciendum opus nacti singularem

etiam adhibuimus induſtriam, ut opus in publicum prodiret ornatum omnibus, quæ ejus requirebat dignitas. Inſcriptionum, quæ apud alios quoque Auctores potuerunt reperiri, addidimus lectiones variantes, ut Lectorem reddamus eo certiorem, noſtras eſſe exhibitas, prout ipſas a *Damadeno* accepimus, fideliſſime. Continebat & Codex quædam, quæ, ut æri inciderentur, exigebant: illa unica, & ita uno quoque conſpectu, exhibentur Tabula; locis vero, ubi ea explicantur, Lector ad eandem ablegatur. Tabulam Totius Operis, vel ſi mavis Indicem, ut accepimus, ita exhibemus, mutatis ſaltem, prout exigebat impreſſio, paginarum numeris. Idem in Indice Capitum, Nomenclaturæ Lapidum conjuncto, obſervatum. Hic vero, monitum velimus Lectorem, nos cum Codice nonniſi Nomenclaturam Lapidum accepiſſe. Exhibebat hæc Elenchum omnium in Opere contentarum Inſcriptionum, adjunctis Capitum, ubi eæ leguntur, Titulis, omiſſis Capitibus illis, quæ tali ornamento deſtituuntur. Ut vero uno intuitu pateat, quæ in egregio hoc habentur Opere, reliqua addidimus Capitum Inſcriptiones, & ita cum Nomenclatura Indicem quoque Capitum exhibemus integrum. Ut vero *Æs* hoc *Redivivum*, Explicatione tam ſolida illuſtratum, præ aliis Antiquitatum monumentis locum ſibi facile vindicat primum: ſic nobis gratulati ſumus non immerito de Editione Tui gratiâ, *Erudite Lector*, nunc primum adornata.

INDEX CAPITUM
ET
NOMENCLATURA LAPIDUM.

Ordo

Eques

INTRODUCTIO
AD COGNITIONEM
TABULÆ ÆREÆ CANUSINÆ.

Multa dicuntur de ſubjecto, quæ in ſubjecto non ſunt, atque ideò dicuntur, quod ad ſubjectum pertineant. Non abſimili modo, ſententiam Philoſophorum inſecutus, de Ære Canuſino, ſive Tabulâ æreâ edicere poſſum: multa dicuntur de ſubjecto Tabulæ, quæ in Tabulâ non ſunt, ſed ideò dicuntur, quia ad Tabulam ſpectant. Tabulam quidem quoad materiam, quoad formam explicare valebam, quid autem Tabula ſignificaret, unde veniret, quâ tempeſtate fuſa, inciſa & erecta foret, pluraque ſimilia, cum ex tabulâ non apparerent, aliundè quærenda fuerunt. Quamobrem concludendum: Multa dicuntur de ſubjecto, quæ in ſubjecto non ſunt. Multa, inquam, dicenda, ut antiquitatis cupidum ac ſtudioſum in plenariam tabulæ cognitionem deducere queam. Igitur ſi tabulam Canuſinam funditus illuſtrare velim, ubi Canuſium ſitum obtinuerit, prius demonſtrare cogor, cum autem illud Apuliæ emporium ac civitatem extitiſſe comperiam, primum *Ager Apulorum* deſcri-

bendus eſt, inde ipſum *Canuſium Apuliæ Civitas*, cognoſcetur. Sed variam cum indè fortunam ſuſtinuerit, ſuperaddendum fuit: *Canuſium a Romanis ſubactum, & inter fœderata oppida relatum.* Fuit exindè accedentibus, & Hannibale, & aliis Romanorum hoſtibus, fœderatæ civitatis fides ſæpius tentata, illa cecidit aut voluntate, pellecta; aut vi, adacta, hinc pœnas dedit, & onus coloniæ ſuſcipere debuit, quod ſequenti titulo cauſſam præbuit, quo *Canuſii oppidi mutatio in Coloniam militarem Romanam* declaratur.

Colonià abſque regimine ſtare non poterat, ſic nata *Reſpublica Coloniæ Canuſii.* Hujus Reipublicæ capita erant II-Viri, qui conſulari propemodum poteſtate, pleraque pro libitu moderabantur; cum vero plures Viros in Colonià conſpicuos & Decuriali dignitate inſignes, vario tempore Canuſium aleret, eorundem memoriam II-Viri extulêrunt, quapropter rectè ſubjicitur: *II-Viri Canuſii erigunt Tabulam æream, in quâ nomina Decurionum incidi curavêrunt.* Sed tempus inciſionis nominum anceps hærebat. *Tempus* proinde & *Erectio Tabulæ æreæ Canuſinæ* explananda fuerunt. Cum tempus appareret, & erectio conſtaret, *Materia Tabulæ Canuſinæ* ſuccedebat. Dehinc ſi perfectam Tabulæ cognitionem tradere volebam, *Forma*, *Altitudo, & Latitudo Tabulæ Canuſinæ* deſcribi exactè debebant. Nec *Scriptura ſeu Inciſio Tabulæ* abeſſe poterant. Hæc ſic efformata perpetuam durationem promittere videbatur, ſubſtitit multis annis erecta, ſed Barbarorum ſtragibus agitata, perſiſtere nequivit, cecidit proindè populato Canuſio, & ruinis ac cineribus obruta, per multa ſæcula jacuit ſepulta; rectè itaque *Populatio Canuſii, & amiſſio Tabulæ* occurrêre adjungendæ. Ex immani tandem ruinà, quam hodiè faciem Canu-

ſium

ſium præferat, *Deſcriptio hodiernæ conſtitutionis Canuſii* patefacit. Inventam fortuitò Tabulam per arantem Ruſticum *Inventio Tabulæ æreæ* exponit. Ipſam, ſibi ignotam, Domino tradidit, hic eam Venetias miſit, inde *Invictiſſimi* NOBILIS aulam petiit, in quâ nunc conſiſtit perennanda; non inconcinnè propterea ſequitur *Varia Mutatio Dominii & Tranſlatio Tabulæ Canuſinæ.* Jam Tabulam Venetias translatam aſpiciebam, quid ipſa vellet, quid præferret, an Coloniam, an Municipium, an Præfecturam, an Forum, an Conciliabulum, primo intuitu non capiebam, imò etiam poſt conſummatum ſtudium ægrè mihi innotuit, hinc appoſitè ſubjuncta legitur *Significatio Tabulæ æreæ Canuſinæ.*

Cum generica ſignificatio inclareſceret, ſpecifica erat adjungenda, prævii tamen *Conſules Romani Tabulæ inſculpti*, diffuſè erant deſcribendi, quod illi tabulæ ætatem, Romano more, indigitare deberent, ſed hæc difficilè conſtabat, cum inſculpti Conſules in Faſtis Conſularibus vix apparerent. Sublatâ tamen difficultate, dum ſtatim poſt Conſules, II-Viri in Tabulâ conſpicerentur, *Varii Reipublicæ Romanæ II-Viri* explicantur. Quibus cognitis ſuccedunt ex ordine, *Varii II-Viri Coloniarum & Municipiorum.* Quos tandem excipiunt *II-Viri Quinquennales Tabulæ Canuſinæ.* Hi II-Viri Quinquennales nomina Decurionum Canuſii in ære incidenda curaverunt, quapropter *Decuriones Tabulæ æreæ Canuſinæ* in genere exhibentur. Cum verò eſſent plures, & ſub variis nominibus in Tabula poſiti, ſpecificè omnes exinde producuntur, & primùm *Decuriones Patroni* C. C. V. V. Nec intermittenda *Appellatio Clariſſimi Viri Patronis inſcripta*, quæ ad illuſtrationem materiæ conducere videbatur. *Decurio-*

nes Patroni E E. Q Q. R R. ſecundum in Tabulâ locum tenent, hinc eundem in explicatione ſibi vindicârunt. Quibus explicatis ſeſe obtulerunt *Decuriones Quinquennalicii*, qui etiam ſcriptis illuſtriores evadunt. Hos inter cum ſubindè eligerentur alii, qui Allecti dicebantur, ſequuntur deſcripti *Decuriones Allecti inter Quinquennalicios.* Deinde *Decuriones II-Viralicii* quintam ſibi aſſeruere explanationem. Ædilicii poſtea dignoſcuntur, dum *Decuriones Ædilicii* illuſtrantur. Nec deſunt Quæſtoricii, quos *Decuriones Quæſtoricii* dilucidant. Pedani qui fuerint, indicant *Decuriones Pedani.* Explicationem Prætextatorum *Decuriones Prætextati* abundè tradunt. Tandem ut Canuſium Romanam Coloniam extitiſſe, Tabulamque in Coloniâ erectam, ac nomina ipſi inſcripta Decurionum Coloniæ fuiſſe conſtaret, omnes ejuſdem Tabulæ Familias Alphabeticâ ſequelâ deductas, Romæ paſſim floruiſſe demonſtrari poſſet, quæ indè Româ Canuſium venientes, ut Romanæ, in ipſâ Coloniâ & alibi extitere conſpicuæ. Horum omnium ſi ordinem obſervare velim, primum ex ordine procedendum erit, adeoque deſcribendus *Ager Apulorum.*

C A P. I.

A G E R A P U L O R U M.

Ager Apulus varié ab antiquis diviſus legitur: etenim poſt Salentinos Apuli à Brundiſio ad amnem Fiternum, agrum tenuerunt. Duplex fuit, & duorum Populorum habitatione inſignis. Originem nominum Ughellus tradit, ego Populos explico. Alii Peucetii & Japygæ & Pediculi vocabantur, alii Daunii & Meſſapygæ. *Peucetiorum ad mare fuerunt Egnatia, Barium, Aufidus. Dauniorum Salapia, Sipus, Apeneſte, Garganus Mons, inde Fiternus. Illorum mediterranea Venuſia, Cœlia; horum, Teanum cognomine Apulum, Luceria Vidarnum, Arpi, Canuſium.* Ptolomæi diviſionem Apulorum inſequitur Plinius, & accuratiore diſtinctione illuſtrat, quapropter ipſa ſcriptoris

Ferdin. Ughellus in deſcriptione Apuliæ ſub Archiepiſ. Bari In Ital. Sacr.
Ptolomæus in Geographia.
Plinius in Hiſt. Nat. Lib. III. Cap. XI.

ptoris

ptoris verba hâc de Regione recitare operæ pretium esse duxi: *Brundisio*, inquit, *conterminus Pediculorum Ager, quorum oppida Rhudia, Egnatia, Barion, amnes Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium præfluens. Hinc Apulia Dauniorum, in qua oppidum Salapia, Sipontum, Uria, amnis Cerbalus Dauniorum finis, portus Agasus, promontorium Montis Gargani, portus Garnæ, Lacus Pantanus, flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum, itemque Larinum, Cliternia, Tifernus amnis. Inde Regio Frentana. Ita Apulorum genera tria, Teani à Duce Gares, Lucani subacti à Calchante, quæ loca nunc tenent Atinates. Dauniorum præter supradicta coloniæ Luceria, Venusia, oppida Canusium, Arpi.*

His duobus, Strabo tertius accedit, qui non minori studio ac diligentiâ hunc Apulorum agrum explanat, quamobrem & hunc scriptorem, ut ex ore trium testium Regio describeretur, adducere volui. *E Brudisio*, scribit, *Barium* DCC. *stadiorum spatium est. Pariter fere distat ab utrâque Tarentum. Contiguum quidem pascuntur agrum Daunii, dehinc Apuli usque ad Frentanos, ut necessitudo sit usque ad Peucetios & Daunios, quos nec accolæ omnino ita vocitant, præterquam antiquioribus annis. Omnis quidem hujus Regionis, quam Apuliam nuncupant, terminos explicamus. E Bario ad amnem Aufidum, ad quem Canusiorum est emporium, stadia sunt* CCCC. *Ad emporium autem superior navigatio stadiorum* LXXXX. *Proxima est Salapia Argyripenorum emporium. Haud enim multum à mari duæ Italicarum urbium maximæ, quondam in plano sitæ sunt, sicut documento sunt circuitus earum, Canusium videlicet & Argyrippa, porrò autem Arpi nunc vocata est. Utræque in præsentiâ sanè deletæ: à Diomede conditæ dicuntur: his in locis & campus & alia complura, Diomedis potentatum ostentant. In Minervæ quidem Fano, quæ Luceriæ est, prisca dona, & ipsum vetus oppidum Dauniorum extitit, nunc verò depressa jacet. In propinquo mari jacent duæ insulæ, quas Diomedæas appellant. Ex quibus habitatores habet altera, reliquam desertam esse dicunt, in qua Diomedem disparuisse quidam fabulantur, comitesque in aves conversos esse. Eas etiam hâc ætate mansuescere, & humanam quodammodo vitam agere, & vivendi ordine, & erga benignos mansuetudine, à malignis autem & sceleratis fugâ & evitatione. De hoc ipso Heroë, cum alia permulta, per Venetos tum soliti vulgantur honores. Creditur & Sipontum ædificium esse Diomedis.* Hactenus Apulorum agrum ex præfatis Auctoribus descriptum ac divisum demonstravi, varias civitates, divisionis membra, indicavi, & inter alias Canusium vetustissimam allegavi, de qua (cum sit scopi intentionisque meæ argumentum) plura dicenda occurrunt.

Strabo Lib. VI.

CAP. II.

CANUSIUM APULIÆ CIVITAS.

Perfecta ex Ptolomæo, Plinio & Strabone supracitatis Scriptoribus Canusii civitatis deducenda descriptio. Ejus fundamenta jecit, unà

cum Arpi Diomedes. *Utræque*, inquit Strabo, *à Diomede conditæ dicuntur.* In Dauniorum Apulorum regione Canusium obtinere situm Ptolomæus affirmat. *Dauniorum*, ait, *Salapia*, *Sipus*, *Apeneste*, *Garganus Mons*, *Hyrium indè Fiternus*, *Illorum mediterranea Venusia Cœlia*, *Horum Teanum cognomine Apulum*, *Luceria*, *Vidarnum*, *Arpi*, *Canusium.* Opportuno sanè loco Aufidi aquis urbem lambentibus, *Aufidus*, Plinii est testimonium, *ex Hyrpinis montibus Canusium præfluens.* Jam Diomedes situm elegerat, jam Urbem ædificarat, jam civium copia civitatem formârat: situs opportunitas, loci commodum, & aquarum usus Canusium emporium fecit. *E. Bario ad amnem Aufidum, ad quem Canusiorum emporium, stadia sunt* CCCC. allegat Strabo, jungitque: *ad emporium autem superior navigatio* (en commodum ingens) *Stadiorum* LXXXX. *Haud enim multum à mari duæ Italicarum Urbium* (scribit unà de Arpi) *maximæ quondam* (en opportunitas multiplex) *in plano sitæ sunt*, *sicut documento sunt circuitus earum*, *Canusium videlicet & Argyrippa*, *porrò autem Arpi nunc vocata est.*

Strabo Lib. 6. Ptolomæus in Geograph. Plinius in Hist. Strabo Lib. 6.

Canusium ergò Urbs & emporium non ignobile, dudum ante Romam conditum, inter totius Apuliæ civitates nominatissimum & præstantissimum extitit. *Canusium* (scribit Abraham Ortelius) κανύσιον. *Apulorum Dauniorum oppidum Ptolomæo ad Aufidum fluvium*, *Plinio & Pomponio testibus. Item Straboni*, *ex quo Stephanus*, καινόσιον *est. Nomen Canosa quidam retinere putant.* Idem esse cum Cannarum vico, Romanorum clade nobili, asserit Leander. Cui, quo minus assentiar, faciunt Livius, Strabo, Plinius & Plutarchus, qui utriusque meminere. Procopius item scribit, *Canusium distare à Cannarum vico* 25. *stadiis : Circa Barlettam fuisse aliqui existimant.* Hujus Canusii quoque meminit Philostratus in Herode.

Verba Pomponii Melæ supra citati sunt: *Extra Sypuntum* (*vel*, *ut Graji dixere*, *Sypus*) *& flumen*, *quod Canusium attingens*, *Aufidum appellant.* Aufidum, inquam, quem olim, *cruentum ex Cannensi Romanorum clade*, *aliquamdiu fuisse Florus asserit.*

His accedunt, quæ in Geographiâ Blaeuwianâ de Canusio allegantur. *Ad eandem*, scribit, *Aufidi ripam* XXXV. *Stadia supra Cannas*, *situm est Canusium*, *vulgò nunc Canosa dictum. Urbem fuiße mœnibus cinctam patet ex Livii* XXII. *ex quibus etiam manifestum est*, *in quantum errent illi*, *qui Cannas Canusiumque unum eundemque locum fuisse volunt.*

Nec piget adjungere, quæ Philippus Faber de Canusio profert: *Canusium*, inquit, *Livio Canosa*, *Urbs Apuliæ Peucetiæ* (errat, Dauniæ dici debet) *apud Aufidum flumen*, *à Cannis excisis* 3. *millibus passuum distans*, *à Barolo* 8. *in Austrum*, *inter Barium ad ortum*, *& Asculum ad occidentem* 35. *mill. pass. circiter dissitum.* Ab hoc enatum derivativum *Canusinus*, de quo Martialis:

Hæc tibì turbato Canusina simillima mulso.

Nec ab eo dissentit Horatius:

Verba foris malis Canusini more bilinguis.

Abraham Ortelius in Thesaur. Geograph. Plinius. Ptolomæus. Pompon. Mela. Strabo. Stephanus. Leander. Livius. Strabo. Plinius. Plutarchus. Procopius. Philostratus in Herode. Pomponius Mela in Geographia. Lib. 2. Joachim. Vadianus in Comm. Pompon. Melæ. Blaeuw in Geographia, vulgo Atlantes vocata, in Descript. Apuliæ. Livius Lib. 22. Philipp. Faber in suo Lexic. Martial. Lib. 14. Epig. 127. Horat. Lib. 1. Sermon. Sat. 10.

Dum

Dum hæc ſcribo, occurrit illud Suetonii de Nerone: *nunquam carrucis*, inquit, *minus M. feciſſe iter traditur, ſoleis mularum argenteis, Canuſinatis mulionibus.* Hujus itaque vocabuli *Canuſinatis* explicationem trado. *Canuſinatum dicimus*, inquit Beröaldus, *indutum veſte ex lanâ Canuſinâ confectâ, cujus color eſt, ut Græci dicunt*, ἐρυθρὸς, *ut Latini interpretantur, Rutilus*, Canuſinatis ergo mulionibus, eſt Canuſino indumento coopertis. Quapropter Torrentius: *Jam diximus de mulis carrucariis, ergò & muliones carrucarios intelligo, qui carrucas unà cum jumentis regerent. Canuſinatos verò, Canuſinâ indutos veſte vocat, (quæ & ob lanæ Canuſinæ nobilitatem, & ob colorem, quem Rutilum fuiſſe volunt, conſpicua) lecticarios ac muliones ſuos veſtiebant.* Canuſina lana laudatiſſima fuit, teſte Plinio, circà Canuſium Apuliæ. Hinc Martialis:

Suetonius in Nerone. *Philipp. Beröald. in Comm. in Sueton. loc. citat.* *Levin. Torrent. in Sueton. loc. citat.*

Ut Canuſinatus noſtro Syrus aſſere ſudet:

Flavius memorat birros Canuſinos ſcenicis donatos fuiſſe, ſignificans veſtimenta ex lanâ Canuſinâ. *Fuit ea lana in ſummo prctio, ob idque apud Juvenalem, ovem ſibi Canuſinam emi à marito flagitat ſumptuoſa mulier.*

Plinius in Hiſt. Martial. Epig. Flavius Vopiſcus. M. Ant. Sabellicus in Suet. loc. citat.

Sed nimis per agrum Canuſinum evagatus, ad Canuſium revertor. Illud ſitum obtinuit ſuum in declivi collis ab utrâque parte, nempè ad occidentem & meridiem: hîc erat tota veteris emporii moles, nam civitas tortuoſum illìc fluminis alveum reſpiciebat. Altis pluribuſque magnificis ſplendebat ædificiis, quæ veſtigia in hodiernum diem demonſtrant perinſignia. Teſtimonium effert Porta Civitatis, olim & etiamnum hodiè Romana vocata, quæ ad milliarium Italicum à recentiore Canuſio ſtat inconcuſſa, civitatem non claudit, quia undique adſtant rudera, ſed veterem olim clauſam fuiſſe oſtentat. Romana vocabatur, quia civitatem exeuntes Romam ducebat, ſed & Româ venientes multiplicatâ viâ ex vivo lapide complanatâ, recipiebat; artificio ſanè magno hæc via erecta fuit, &, ut hodiè conſpicitur, ſtructurâ quaſi teſſellatâ: induſtria antiquitatem ſuperavit, cum onuſtis rhedis ac carris per tot ſæcula reſiſtat. Porta ex opere lateritio confecta, ſumptuoſam Canuſii ætatem exhibet. Eidem adſtat Portula, quâ peditibus Canuſii introitus & exitus patebat, utraque ad flumen deflectit, Romam verſus admiranda.

Ex relatione accolarum & inſpectione meâ Canuſii.

Aliæ veteris Canuſii undique † intuentur ruinæ, quæ civitatis magnitudinem, extenſumque circuitum (hunc ad ſedecim imò plura milliaria Italica exploratum eſſe, auſim dicere) demonſtrant. Ex circuitu multitudo & præſtantia ædificiorum, tam publicorum quam privatorum (quibus civitas erat exornata) dijudicantur. Sed hæc omnia, cineribus obruta, ut infrà dicetur, ſolum ſuperſtitem veteris Canuſii memoriam ad noſtra ſæcula tranſmiſerunt.

† *Forte: videntur.*

CAP.

CAP. III.

CANUSIUM A ROMANIS SUBACTUM,

Et inter Fœderata oppida digne relatum.

Florus Lib. I. Cap. 18.

Samnitibus per Q. Fabium Maximum ex parte oppressis, ex parte domitis, Romani Tarentinos bello aggressi sunt, *unum quidem fuit titulo & nomine sed victoriâ multiplex. Hoc enim Campanos Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, idem totam Italiam, & cum istis omnibus Pyrrhum Clarissimum Græciæ Regem, unâ veluti ruinâ pariter involvit, ut eodem tempore & Italiam consummaret, & transmarinos triumphos auspicaretur.*

Carol. Sigonius de Antiq. Jur. Ital. Lib. I. Cap. 13.

Apulia itaque inter cæteras regiones Romanis accessit, & Apuli inter alios populos subacti censebantur, nam quod bello deerat, pace suppletum est. *Apuli*, scribit Sigonius, *quod extat in Annalibus Livii anno Urbis* CDXXVII. *amicitiam petentes suscepti. Bellum autem post triennium commoverunt L. Sulpicio. Q. Aulio Consulibus. Itaque sequenti anno Q. Fabius Maximus Consul in Apuliam progressus, maximas inde prædas egit: deinde C. Publilius biennio post ad peragrandam Apuliam profectus, aliquot expeditione unâ populos aut vi subegit, aut conditionibus in societatem accepit. L. Papirius Cursor collega ejus Luceriam, quam Samnites tenebant, pressit. Biennio post, Teanenses & Canusini populationibus fessi, obsidibus L. Plautio Consuli datis, in deditionem venerunt.*

Diodorus in Histor.

Livius in Hist. Lib. IX. Cap. 20. A. U. C. CDXXXV.

His accedit Diodorus, qui per id tempus regionem omnem Dauniorum Apulorum populatam, & Canusinos in fidem acceptos testatur. *Inclinatis*, ut placet Livio, *in Apuliâ rebus, Teanenses quoque Apuli ad novos Consules C. Junium Bubulcum, Q. Æmilium Barbulam fœdus petitum venerunt. Pacis per omnem Apuliam præstandæ Populo Romano auctores, id audaucter spondendo impetraverunt, ut fœdus daretur, neque ut æquo tamen fœdere, sed ut in ditione Populi Romani essent. Apulia perdomita (nam Ferento quoque valido oppido Junius potitus erat) ad Lucanos perrectum.* Quibus, quasi Sigilli loco, adjungit Sigonius: *nec de Apuliæ rebus quidquid aliud scriptum invenimus.*

Carol. Sigonius loco citat.

Plinius in Hist.

Ab eo tempore Canusium Romanis subditum, Romanam agnovit potestatem. Oppidum primo fuit confœderatum ac sociale, & hoc est, quod Plinius insinuare videtur, quando scribit: *Dauniorum, præter supradicta, Coloniæ Luceria, Venusia, Oppida Canusium, Arpi.* Etenim Luceriam & Venusiam inferioris notæ urbes, coloniæ missæ sunt; Canusium verò & Arpi, utpote, Strabone teste, emporia insignia, socialis oppidi dignitatem promeruêre. Sed hic inquiri posset, quid sit oppidum fœderatum, & quid sub hoc nomine significetur, nam & aliæ civitates, sive Coloniæ, sive Municipia, sive Præfectura, aliquod cum Romanis, quibus suberant, fœdus contraxerant. Oppidum igitur fœderatum, neque Coloniam, neque Municipium, neque Præfecturam

ram fuisse, describere valeo. Aliquid sanè ex fœdere Populo Romano debebat, aliquid sibi reservabat, nempè libertatem, in cæteris enim oppidum fœderatum liberum erat. Cujus libertatis indicium prodit, quod suam Rempublicam, & leges suas, & suos magistratus habuerit. *Itaque*, inquit Sigonius, *Senatus populique in iis oppidis, ut in liberis civitatibus, memoriam usurpari videmus.* Quod, ne frustrà singula explanare cogar, una Capua, dum erat oppidum fœderatum, & antequam in Præfecturam esset relata, exemplum dabit. *Hannibal*, scribit Livius, *Capuam flectit iter, luxuriantem longâ felicitate, atque indulgentiâ fortunæ, maximè tamen inter corrupta omnia licentiâ plebis sine modo libertatem exercentis, Senatum & sibi & plebi obnoxium Pacuvius Calavius fecerat. Is cum forte eo anno in summo magistratu esset, jam diu infestam Senatui plebem, ratus magnum ausuram facinus, ut si in ea loca Hannibal cum exercitu venisset, trucidato Senatu traderet Capuam Pœnis, cum mallet incolumi, quam eversâ Republicâ dominari, nullam autem esse incolumem orbatam publico consilio crederet, rationem iniit, quâ & Senatum servaret, & obnoxium sibi ac plebi faceret.* Verba clara patent, ex quibus proindè colligitur, Capuam extitisse Rempublicam, ac in eâdem Senatus plebisque consilium, summumque magistratum fuisse dominatum.

Carol. Sigonius de Antiq. Jur Ital. de Oppid. Fœder.

Carol. Sigonius de Antiq. Jur. Ital. Lib. 2. cap. 14.

Livius in Hist Lib. 23. cap. 2.

Quod de Capuâ cognoscitur, de cæteris fœderatis oppidis dicendum est, quæ aliàs victa, concessam à Romanis libertatem sibi asseruerunt. Talia, ut Capua, fuêre Tarentum & Canusium.

Canusium profectò Reipublicæ dignitate floruisse decoratum, constat ex marmore C. Octavio Modesto, inscripto, quod infrà explicandum suscipiam.

Infrà pag. 14.

Qualia autem in fœderatis oppidis olim munia exstiterint, Carolus Sigonius enarrat. Ædilitatem sanè & Quæsturam ibidem fuisse creatam, Strabo auctor est.

Sigonius de Ant Jur. Ital. Lib. 2. cap. 24.

Strabo.

Horum oppidorum numerus frequens fuit, imò uberrimus ante bellum Italicum, nam omnes civitates, quæ coloniæ, municipii aut Præfecturæ nomine non erant insignitæ, oppida fœderata dicebantur, dummodò Romanis subessent. Hoc autem bello magna mutatio inducta, & oppida plura antiquo jure libertatis privata, duriorem coacta sunt sustinere conditionem.

CAP. IV.

CANUSII OPPIDI MUTATIO IN COLONIAM ROMANAM MILITAREM.

Romana Majestas tam augendæ ditionis, quam conservandæ omni ævo allaboravit. Incrementum sumpsit bello continuo, vicino populo illato, conservationem induxit Coloniarum erectione & missione. Romanis enim in usu fuisse, allegat Appianus: *nunc hos nunc illos Italiæ populos subjugando, parte agri mulctare, in eumque Colonias deducere: aut in*

Appianus Lib. 1. Bellor. Civil.

jam ante condita oppida novos colonos sui generis adscribere, hæ coloniæ tam quam præsidia partis bello provinciis imponebantur: in quibus, quantum erat culti agri, dividebatur, quod verò incultum supererat, ut fermè bellum sequi solet vastitas, quia sub sortem mittere non vacabat, per præconem invitatis assignabant, quibuscumque liberet colere, exceptâ sibi tributi nomine in singulos annos ex arbustis proventus parte quinta, frugum vero decima. Quin & gregibus vectigal indictum erat, tam minoris quam majoris pecoris, ita prospiciebatur frequentiæ generis Italici, quod laboris patientissimum est habitum, ne careret domesticis auxiliis. Ex Appiani verbis elucet erectio Coloniarum in devictis populis fundata, dum illi superati *parte agri mulctarentur.* Inclarescit Coloniarum deductio dum ait: *In eumque Colonias deducere.* Apparet etiam ex ipsis Coloniis Reipublicæ conservatio, dum *Coloniæ tanquam præsidia partis bello provinciis imponerentur.* Ex his etiam ad conservationem accedebat Romanis emolumentum, nunc ex quintâ, nunc ex decimâ parte proventus, quibus & vectigalia pecoris jungebant utilitatem, & hoc modo valida solidaque constabat Romana potentia, & sibi *de domesticis auxiliis* providebat.

Sigonius, & ex eo Rosinus, de Coloniis.

Cum igitur aut lege aliquâ (quæ agraria dicebatur) à plebe scitum, vel Senatus-Consulto decretum esset Coloniam aliquam, aut in vicinas, aut in longinquas partes deducere, Colonorum numerus in scriptis redigebatur, & comitiis Tributis interdum per Consulem, interdum per Prætorem Urbanum, indè per III-Viros ac Imperatores, Curatores, qui ipsam Coloniam ac multitudinem ducerent, sed pro Coloniarum varietate diversi, nunc duo, nunc tres, nunc quinque, nunc septem, nunc decem, imò subindè viginti creabantur, qui proindè ex assumpto numero Duum-Viri, Trium-Viri, Quinque-Viri, Septem-Viri, Decem-Viri, vel Viginti-Viri Coloniæ deducendæ, aut agris dandis, attribuendisve, nominabantur. *Hi postquam creati essent, colonos, qui vel suâ sponte nomina dederant, vel sorte exierant, in agros lege definitos, atque in Coloniam sub vexillo quasi exercitum aliquem deducebant. Dux autem deductionis aliquis ex Curatoribus agrariis erat.* Plura verò reperiuntur vexillorum formæ, quæ signa cohortium, à militiâ nomine mutuato, dici possunt: ne longiore descriptione utar, formam *Tab.* 1. *fig.* 1. 2. 3. sisto.

Joan. Rosinus in Ant. Roman. Lib. 7. cap. 47. ex Cicerone, Appiano. Sigonio & aliis.
Hubèrtus Goltzius in numm. Consular.
I. Folio 161. & alibi.
II. Folio 175. & alibi.
III. Folio 213. & alibi.

Tandem cùm Coloni, quasi novi hospites, ad destinatum Coloniæ locum pervenissent, tum Curatores aratro Urbem & agrum Coloniæ circumscribebant: Varro formam & etymon tradit, dum scribit: *Oppida, quæ prius erant circumducta aratro, ab orbe urbes: & ideò Coloniæ ut Urbes conduntur, quod intra pomœrium ponuntur.* Hæc de Urbe; de agro sic in Antonium scribit Cicero: *Casilinum Coloniam duxisti, ut vexillum tolleres, & aratrum circumduceres, cujus quidem vomere portam Capuæ perstrinxisti, ut florentis Coloniæ territorium minueretur.* Invehitur quippe in Antonium, quod Casilini agrum ita dilataverit, ut eum usque ad portam Capuæ perduxerit, atque hoc modo Campanum territorium imminuerit.

Joan. Rosinus de Antiquitat. Roman. Lib. 7. cap. 47.
Varro de Ling. Latin. Lib. 4.
Dionys. Halicarn.
Plutarchus.
Cicero in Antonium.

Usus

Uſus ducendi aratri, principium habuit in Romulo, quem tauro & vaccâ (fertilem generationem indicare volens) junctus, urbi condendæ locum circumaraſſe & deſignaſſe Dionyſius auctor eſt. Hinc in an- *Dionyſius Halicarnaſſ.* tiquis numiſmatibus ductæ coloniæ ſignum exhibetur eo modo, ut *Tab.* 1. *fig.* 4 repræſentatur.

Circumſcriptus ager, ut enarravi, in plures pro Colonorum multi- *Frontinus.* tudine partes dividebatur, ac ſingulis ſingulæ aſſignabantur, hinc agri Coloniarum, agri diviſi & aſſignati, ut notat Frontinus, nominabantur.

Hoc interim diviſionis & aſſignationis munus, non minimam in fovebat difficultatem, quam procul dubio generabat Colonorum invidia, quia partem uni ſubindè aſſignatam, alter ſibi applicatam cupiebat. Invidia odium producebat, quo etiam aliquando ipſi Curatores perſequebantur.

Ne autem inanis eſſet agri Diviſio, aut omine infauſto procederet ejuſdem aſſignatio, omnia fiebant auſpicatò. Hinc ipſis Curatoribus Pullarius dabatur, qui eos ad Coloniæ locum comitaretur, quapropter Cicero in Antonium inſurgit, dum ait: *Negavi in eam Coloniam,* *Cicero in Antonium.* *quæ eſſet auſpicatò deducta, dum eſſet incolumis, coloniam novam jure deduci.*

His expoſitis ad Canuſium venio, illudque ex oppido fœderato in Coloniam Romanam fuiſſe immutatum aſſero. *Colonias*, ex prædictis & *Gellius.* ex Gelliò conſtat, *fuiſſe Civitates, ex Civitate Romanâ quodammodo propagatas*: Oppidum, ſeu civitatem, ipſum Canuſium extitiſſe, ſupra ex Plinio, Ptolemæo, & Strabone expoſui: Coloniam fuiſſe eo deductam, infra probabo.

Nec mirandum eſt, hanc immutationem fuiſſe inductam, *ſiquidem omnia* *Carolus Sigonius de Antiq. Jur. Ital. Lib. 2. Cap. 24. in fin.* *Italiæ oppida, præter Colonias, Municipia, & Præfecturas, in fœderatarum Civitatum numerum adſcribenda ſunt.* Sive, quod idem eſt, omnia Italiæ oppida, quæ bello ſunt ſubjugata, aut quæ voluntariè in poteſtatem Populi Romani venerunt, ſunt Coloniæ, Municipia, Præfecturæ, aut Civitates fœderatæ. In his, dum Coloniæ, Municipii, aut Præfecturæ jus inducebatur, ceſſabant nominari civitates fœderatæ, & deinceps Coloniæ, Municipia, aut Præfecturæ dicebantur. Hinc colligitur, oppidum fœderatum facilè in coloniam mutari potuiſſe. Sed objiciet aliquis, pactum fœdus, à quo fœderatum dicebatur, à Romanis exactè fuiſſe obſervatum. Obſervavêre Romani, ſed oppida ſæpius ab eo declinaverunt, vel bello inferendo, vel armis commeatuque hoſtibus præſtandis, vel etiam ſeſe adverſariis Populi Romani novo pacto, novoque fœdere ſociando. Quid autem Canuſium ex his peregerit, cum Pœnorum copiæ & Hannibal earum Dux, omnem circumquaque Regionem occuparent, & ad Cannas, vicinum Canuſio vicum, memorandam Romanis cladem infligerent, hactenus me latet, nec poſt ſatis applicatam mentem, ſtudiumque continuum quidquam aliud

Livius Lib. 27. Cap. 14. indagare potui, quam, quod Livius tradit, dum ſcribit: *ubi primùm in agris pabuli copia fuit, ex hybernis profectus ad Canuſium Hannibali occurrit. Sollicitabat ad defectionem Canuſinos Pœnus.*

Polybius Megalopolitan. Lib. Hiſt. III. His Polybii ſcripta jungo: *Hannibal*, inquit, *arcem Cannarum occupat, eo enim Romani & frumentum & reliquos commeatus è Canuſio convexerant, atque indè neceſſaria ad uſum exercitibus deferebant. Urbs quidem ipſa anno prius ſolo æquata fuerat, tunc verò belli apparatibus ſimul cum arce amiſſis non mediocriter Romanus exercitus eâ re eſt perturbatus. Non ſolum enim propter commeatus magnis eo difficultatibus afficiebatur, quod is locus in poteſtatem hoſtis veniſſet, verùm eo etiam nomine, quod vicino tractui* (adeoque Canuſio) *arx illa opportunè imminebat.* Subſtitit in fide Canuſium uſque ad tempus victoriæ Pœni, nam ſcribit Terentius Livius Lib. 22. Cap. 56. Conſul, *L. Æmilium Cos. exercitumque cæſum, Canuſiique ſe eſſe reliquias tantæ cladis, velut ex naufragio, colligentem.* Quid poſteà factum, ignoratur: ſuſpicandum ſanè eſt, Canuſium animo viribuſque ſollicitationi inclinatis, Pœnis adhæſiſſe, & amicam ac opportunam manum Hannibali victori præſtitiſſe, ea propter Romanæ Gentis indignationem promeruiſſe, ac in coloniam fuiſſe redactum.

Paterculus. Sigonius. A. U. C. DCLXIII. Sed hujus erectio aut deductio à Paterculo & Sigonio (poſterior priorem inſecutus eſt) reticetur, neque in numero Coloniarum, quæ ab Urbe conditâ uſque ad belli Italici tempora deductæ ſunt, Canuſium invenitur, hinc ejus coloniæ deductionem ad ulteriorem ætatem, in quâ floruêre Heroës coloniarum Ductores, referre cogor. Quid enim hac in re L. Sullâ, C. Cæſare Dictatoribus, M. Antonio, Lepido, & C. Octaviano III-Viris R. P. C. & ipſomet Imperatore Auguſto potuit eſſe illuſtrius? Quos omnes, partâ civili victoriâ, inimicorum ſuorum agros, militibus, per quos vicerant, diviſiſſe litteris proditum eſt. Livius in Epit. Lib. 77. De Sullâ quidem Livius ſcripſit hoc modo: *L. Sullam civitatis ſtatum ordinaſſe, exinde colonias deduxiſſe*, ac poſteà jungit: *Sullam XLVII.* Idem in Epit. Lib. 89. *Legiones in agros captos deduxiſſe, & eos iis* (nempè militibus) *diviſiſſe.* Quas tamen colonias, aut quam multas ille deduxerit, non eſt memoriæ libriſque, quod ſciam, commendatum.

Paterculus. Cicero. Appianus. Dio. Cæſarem in primo Conſulatu, Capuam duxiſſe coloniam, ex Paterculi verbis dignoſci poteſt, dum tradit: *Cæſarem in Conſulatu legem tuliſſe, ut ager Campanus Plebi divideretur, ſuaſore legis Pompejo, atque civium circiter XX. millia eo eſſe adſcripta.* Plures Dictatorem, & poſteà, duxiſſe, ex ſcriptoribus & antiquis documentis, quæ hìc prætereo, conſtat.

Sigonius de Ant. Jur. Ital. Lib. 3. cap. 4. M. Antonium aliquot etiam colonias in Conſulatu duxiſſe, probat Sigonius, plures in III-Viratu, quæ proindè triumvirales potius nuncupandæ ſunt.

Quot autem III-Viri deduxêre? illud ſanè conſtat, & apud antiquiſſimos rerum Romanarum Scriptores compertum eſt, totum negotium C. Cæſari Octaviano ab Antonio & Lepido Collegis eſſe commiſſum,

missum, ut in deducendis coloniis milites emeritos collocaret, quorum præcipuè operâ Brutum & Cassium unà devicerant, unde Suetonius prodit sequentia: *Partitis post Victoriam officiis, cum Antonius Orientem ordinandum, Octavius Veteranos in Italiam reducendos & municipalibus agris collocandos recepisset, neque veteranorum, neque possessorum tenuit gratiam, alteris pelli se, alteris non pro spe meritorum tractari querentibus.* *Sueton. in Augusto.* Octodecim per id tempus decretas fuisse colonias, Appianus testatur, *Appianus.* sed septem tantum enumerans, reliquas divinationi exposuit: inter septem colonias Venusiam & Beneventum, Canusio vicinas, aliasque Regionis civitates constituit, quid de Canusio factum, suspensum tenuit. Sigonius ut reliquarum coloniarum nomina indicaret, ea ex Frontino mendicari conatus est: hinc suspicionis non veritatis argumentum præfert, cum subjungit: *Hæ sunt XVIII. coloniæ, quas à III-Viris decretas ab Octaviano deductas libet suspicari, alias quærent alii.* *Sigonius de Ant. Jur. Ital. Lib. 3. cap. 4.* Quibus ultrà præscriptam III-Virum legem, tota ferè ab Octaviano occupata esse Italia dicitur. *Siquidem in eadem Appiani historiâ scriptum est, objectum esse ab Antonio Cæsari Octaviano, quod cum XVIII. oppida Veteranis assignare debuisset, totam ferè Italiam divisisset, & cum XVIII. Legiones eò ducere debuisset XXXIV. deduxisset.* *Sigonius ibid. Appeanus in Histor.*

Prosequitur Sigonius: *Postremò colonias etiam alias duodetriginta ab Octaviano, post victum ad Actium Antonium, & præclarâ Victoriâ pacem Urbi & Orbi terrarum partam, tum, cum jam Augustus diceretur, invenio.* *Sigonius de Ant. Jur. Ital. Lib. 3. cap. 4.* Confirmationis ergò Suetonii verba adduco: *Ad hunc modum,* inquit, *Urbe, urbanisque rebus administratis Italiam duodetriginta Coloniarum numero à se deductarum frequentavit, & ut Romam suffragia mitterent, de Magistratibus Urbicis, statuit.* *Suetonius in Augusto.* His sanè incertis, incertitudinis quasi sigillum imprimit Sigonius, cum de hisce Coloniis loquitur hoc modo: *Quæ autem hæ Coloniæ XXVIII. fuerint, parum explicata memoria est.* *Sigonius ibid.*

Ad hæc ergò tempora, & inter has Colonias post bellum Italicum erectas, procul dubio Canusina Colonia referenda est. Post Cannensem cladem Canusium forsan in Coloniam redactum, hoc tempore militaris effecta est, non absimili modo, ut Venusiana Colonia mutationem accepit.

Canusium ergò Colonia fuit militaris, & emeritis ac Veteranis assignata, quæ tractu temporis in filiis posterisque eorum, Canusinis Colonis, quasi civilis effecta dignoscitur; cum hi plures urbicos Magistratus, tempore incisionis Tabulæ, & ante, ac post (ut infrà dicetur) Romæ elegerint, & obiverint. Imò hoc est, quod ex supra-positis Suetonii verbis colligitur, ut hæ coloniæ *Romam suffragia mitterent, de Magistratibus Urbicis, statuit.* *Suetonius in Augusto.*

Canusina proindè Colonia, non jus Latii, sed Quiritium, non jus Latinæ Coloniæ, sed Civium Romanorum, promeruit. *Qui autem jus habet Quiritium, is non plenam civitatem Romanam, sed partem tantum civi-* *Sigonius Lib. 2. cap. 3. de Ant. Jur. Ital.*

civitatis adeptus est: Jure enim Quiritium quid aliud continetur, nisi jus privatæ libertatis, connubiorum, patrium, jus legitimi dominii, ut hæreditatis, mancipii & nexus, usucapionis & reliquorum, itemque jus testamentorum & tutelarum? Ergò Romanæ Coloniæ fuerunt, quæ jus privatum Civium Romanorum habuerunt, quod his rebus est comprehensum. Hæc autem jura omnia coloniis Romanis concessa, latinis interdicta, in veteribus monumentis animadvertere licet.

Suetonius in Augusto. De jure autem suffragiorum (de quo suprà Suetonius scribit) *Magistratuum Romæ* petendorum (quos Magistratus plures ex Tabulæ Decurionibus adepti sunt) *quoniam in hoc propè muta sunt monumenta, facile adducor* (inquit Sigonius) *ut credam nullum Colonis ullis ante Legem Juliam* (seu annum DCLXIII.) *patuisse.* *Sigonius.* Quod jus cum Canusinis Colonis patuerit, facilè dijudicari poterit, hanc coloniam post Legem Juliam fuisse deductam, & inter XXVIII. ab Augusto erectas esse recensendam.

Sub Imperio Trajani & Hadriani Principum hæc Colonia magno honore floruit, quod licet pluribus comprobare documentis valeam, unum vetustum marmor sufficiet adduxisse, quo C. Octavius

Marmor hoc Canusii erutum hodie conservatur Beneventi in ædibus hæredum Alphonsi Majorani. Metellus, Pighius, & Smetius.

1Grut. *pag.* 444. *n.* 5. QUAEST.

C. OCTAVIO. C. F.
PAL. MODESTO.
AVGVR. II VIR I. D. QVAESTOR. II
PRAEF. FABR. ROMAE PRAEF.
COH. II. PANNONIOR. PRAEF.
COH. III. ITYREOS. TRIB. MIL.
LEG. IIII. SCYTHIC. CVRAT. REI
P. AECANOR. ITEM HONORA
TO. AD. CVRAM. KALENDARI
REIP. CANVSINOR. A. DIVO TRA
IANO. PARTHICO. ET. AB. IMP. HA
DRIANO. AVG. HIC. OPVS. QVA
DRIGAE. CVM. EFFIGIE. IMP. HADRI
ANI. AVG. CITRA. VLLIVS. POSTV-
LATION. CVM. A. MVNICIPIBVS
SVIS. OBLATVM. EX. ARGENTI
LIBRIS DXVII = LIBRIS ∞. AD
IECTIS. AMPLIVS. VIRITIM. PO
PVLO. ✱. SING. DISTRIBVTIS
DEDICARI. CVRAVIT
P. D. D.

Modestus, Trib. Mil. Legionis IIII. à præfatis Cæsaribus exhibetur honoratus ad Curam Kalendarii Reipublicæ Canusinorum, qui etiam ibidem opus quadrigæ, cum effigie Imperatoris Hadriani Augusti, à municipibus suis citrà ullius postulationem, ex argenti Libris quingentis & septemdecim oblatum, de suo adjectis Librarum quatuor millibus, remunerationis caussâ, erigendum curavit. In dedicatione verò viritim, sive singulis de populo, denarium distribuere jussit. Tanti honoris ac munificentiæ splendorem redivivus lapis suprà descriptus indicat.

Sed & alia plura Marmor docet, imprimis Canusium fuisse Coloniam,

niam, partim in verbis: *Reipublicæ Canusinorum*, partim in aliis subjunctis: *Municipibus suis.* Fuisse Coloniam Civium Romanorum, cum jure suffragiorum & petitionis Magistratuum Urbicorum, constat ex honore & curâ Kalendarii, quod dierum sacrorum, intercisorum & negotiosiorum elenchum indicabat. Primos, Diis sacros, eorumque sacrificia, Epulas, Ludos, & Ferias proponebat. Secundos, Diis & hominibus communes, passim offerebat. Tertios, propter solos homines constitutos, Fastos, & Nefastos significabat, illos in Comitiales, Comperendinos, Statos & Nundinas, hos in varii temporis ac rerum, dividebat. Quod Kalendarium Canusini, ut Romam ex jure civium Romanorum, Suffragiorum ac petitionis munium convenire possent, cognoscere debebant. Apparet etiam fuisse coloniam militarem emeritorum ac Veteranorum, per C. Octavium Modestum, qui per varias Cohortium Præfecturas ad Tribunatum Militum Legionis IV. ascendit, ac proindè Veterani merita sibi asseruit. Liquet, eumdem Octavium fuisse membrum, seu Colonum Canusinæ Coloniæ, quod *Honoratus ad curam Kalendarii Reipublicæ Canusinorum*, hic, id est Canusii, erexerit opus oblatum à *Municipibus suis*, hoc est, (ut statim patebit) Colonis Canusinis, Collegis, ac consodalibus suis. Tandem Canusii Coloniam, Tribui Palatinæ fuisse aggregatam, in eâdem fuisse censam, Comitiis Tributis suffragium dedisse, inclarescit ex eo, quod C. Octavius præfatus, ejusdem Tribus exhibeatur Tribulis, his verbis: C. OCTAVIO C. F. PAL. hoc est *Palatinâ* ex Tribu, MODESTO. Tritum enim & inveteratum est, antiquos Romanos Tribum, in quâ censebantur, nominibus suis adjunxisse. *Joan. Rosinus Ant. Rom Lib. 4. cap. 3.*

Ex his tamen nova exoritur quæstio, cur ex verbis: *à Municipibus suis*, non dicatur, Canusium, municipium potiùs quam Coloniam, ejusque incolas municipes rectius, quam Colonos extitisse? Solutio statim apparebit ei, qui discrimen inter Colonos & municipes cognoscit: ut rectè cognoscatur, utrosque explicatos allego.

Coloni fuerunt, qui ex Civibus Romanis aliò ducti, agrum colendum acquirebant. Municipes, qui ex subditis civitatibus, inter Romanos assumpti, muneris quasi capiendi fiebant participes. Priores erant ex familiis Romanis procreati, nomenque conservabant. Posteriores, exteris prosapiis nati, exteris vocabulis gaudebant. Cum verò in lapide suprà-posito C. Octavius Modestus inveniatur, qui cum ex Romanâ familia Octaviâ (hæc alias C. Octavium Augustum Imperatorem dederat) procreatus esset, & hic incola Canusinus perhibeatur, stabiliendum est, Canusium fuisse ductam Coloniam, ex hâc & aliis Romanis familiis compositam. Confirmatur assertio per Tabulam æream, quæ omnes fermè Decuriones Romanis nominibus Romanarumque familiarum exponit.

Nec obstat vocabulum *Municipibus*, à municipio derivatum, in lapide reperiri, quia liquet, *Municipis vocabulum etiam ante Legem Juliam* *Sigonius de Ant. Jur. Ital.*

liam (à L. Julio Cæſare A. V. C. DCLXIII. ad ſedandum Italiæ motum latam) *variè* (Sigonius ſcribit) *eſſe acceptum: ſiquidem & Coloniæ & fœderatæ Civitates municipia dicta ſunt.* Hinc enim illud manavit Livii bello Punico: *Ipſe per Appiæ municipia, quæque propter eam viam ſunt, Setiam, Soram, Lavinium præmiſit.* Cui jungendum aliud Ciceronis in Epiſtolis, de Neapoli civitate ſcribens: *Erat adſcriptus in id municipium ante civitatem ſociis & Latinis datam.* Et nihilominus eâ tempeſtate Setia, Sora erant Coloniæ, & Neapolis fœderata civitas.

Livius in Hiſt. Lib. 26. Cap. 8. — *Cicero in Epiſtol.*

Ex quibus illuſtratur & intelligitur illud Gellii: *Municipes & Municipia verba ſunt dictu facilia, & uſu obvia, & neutiquam reperias, qui hæc dicat, quin ſcire ſe planè putet, quid dicat. Quotus enim quiſque ferè noſtrum eſt, qui cum ex Coloniâ Populi Romani ſit, non & ſe municipem eſſe; & populares ſuos municipes eſſe dicat? quod eſt à ratione & à veritate averſum.*

Gellius.

CAP. V.

RESPUBLICA COLONIÆ CANUSII.

Omnis colonia à Romano deducta imperio, Matris Romæ inſequebatur Magiſtratum. Roma verò, plura ſubſellia venerabatur: hinc etiam nonnullis Coloniæ gaudebant. Romana Reſpublica Conſules ſuos, tanquam rerum Dominos colebat, Canuſina Reſpublica II-Viros ſuos in Coloniâ ſupremos Ergonarchos, & quaſi conſulari poteſtate præditos, extollebat. Senatus à ſenibus dictus, ſenili prudentiâ Populum Romanum Provinciaſque ſubditas gubernabat. Decuriones, a decimâ parte olim dicti, & conſilii publici gratiâ conſcripti, Decuriam ſeu Coloniæ Senatum efformabant, & Canuſium regebant. Ut autem Cæſarum temporibus, ipſi Imperatores erant quodammodo Patroni Romanæ Reipublicæ ejuſque augmento invigilabant, nec conſularem recuſabant dignitatem, ſic etiam in Canuſinâ Republicâ Patroni florebant, qui nunc Clariſſimi viri, nunc Equites Romani, ejuſdem tam toga quam ſago Protectores, onera Decuriæ non abnuebant.

Pomponius Mela.

Romæ Conſulares, Prætorii, Ædilicii, Quæſtorii, aliique (nam *generis, ætatis, cenſus, ordinis, magiſtratus ratio habebatur*) in Senatores eligebantur: nec abſimili modo Canuſii Quinquennalicii, II-Viralicii, Ædilicii, Quæſtoricii in Decuriones aſſumpti ſunt. Non defuêre Romanis Pedarii Senatores, hinc Canuſinis adfuêre Pedanii Decuriones. Prætextati Romæ ſubindè Senatores, quapropter & Canuſii Prætextati Decuriones. Viguêre etiam Romæ Allecti in primum ordinem Patriciorum, qui deindè Patrum numero ſunt adſcripti: floruêre Canuſii Allecti inter Quinquennalicios, qui poſteà Decuriales honores promeruêrunt. Quos omnes Canuſinæ Reipublicæ magiſtratus cum altioris ſint indaginis, infrà ſuo loco explicabo.

Joh. Roſinus Lib. 7. cap. 9. Patet ex Tabulâ æreâ. Roſin. Lib. 7. cap. 5. Roſinus ibid.

Ipſa verò Reſpublica, in Legibus & Legum Curatoribus fuit poſi-

ta. Leges, vel à Populo Romano Canusium recepit, vel ipsa sibi per Senatum suum aut populum condidit.

Legum Curatores, aut Magistratus aut Sacerdotes fuêre, humanarum illi, quos suprà citavi; hi divinarum, quæ potissimum in sacrificiis, aliis populis communibus, consistebant, hic prætermitto. *Leges autem suas* (scribit Sigonius) *quæque Colonia habuit præcipuas à Romanis quidem Legibus separatas, sed tamen à Romanis* III-*Viris datas.* Ut enim Legati a Senatu decreti, Provincias ordinabant, iisque Leges ac Jura præscribebant, sic Curatores Coloniarum, Coloniis. *Carol. Sigonius de Ant. Jur. Ital. Lib. 2. cap. 4.*

Hæc Antiquitatis documenta plures Scriptores testantur, & inter alios Gellius tradit: *Colonias omnes jura institutaque non sui arbitrii, sed Populi Romani habuisse.* Nec ab his Flaccus discedit, dum ait: *Territoria inter Civitates, id est inter Municipia, Colonias ac Præfecturas, alia fluminibus finiuntur, alia summis montium jugis ac divergiis aquarum, alia etiam lapidibus positis præsignibus, alia inter binas Colonias limitibus perpetuis diriguntur, de quibus Territoriis, si quando quæstio movetur, respiciuntur Leges civibus datæ, id est Coloniis; Municipiis ac Præfecturis.* *Gellius.* *Flaccus.*

Aliæ Leges à Decurionibus Canusio concessæ, pro opportunitate temporis & constitutione rei variæ fuêre, & mihi hoc infimo tempore scribenti, nullâ superstite memoria, incognitæ.

Illud prætereà non prætereundum reor, quod veluti in Senatore Romano, sic in Decurione Colonico legendo, censum esse observatum, quod infrà, cum de Decurionibus agam, illustrabo.

Ex censu Censores in Coloniis extitisse, colligitur, nec alio, ad probationem, quam Livii, de bello Hannibalis scribentis, testimonio opus est: *Decretum est*, inquit, *ut census* XII. *quæ imperium abnuerant, ageretur ex formulâ ab Romanis Censoribus data. Dari autem placuit eamdem, quam Populo Romano, deferrique Romam ab juratis Censoribus Coloniarum, priusquam magistratu abirent. Sed & Nero & Salinator Romani Censores earundem Coloniarum, quod nunquam antea in usu fuit, deferentibus Coloniarum Censoribus, censum receperunt, ut quantum numero militum, quantum pecuniâ valerent, in publicis monumentis redigeretur.* Verba dilucida, produnt quid in Coloniarum censu peractum fuit. *Livius. in Hist.*

In Republicâ Canusii, uti etiam in aliis Coloniis, erat Magistratus habitus singularis, quem Prætextam appellârunt, de quâ infrà, cum de Prætextatis agam, plura dabo.

Patronos etiam Coloniarum & præcipuè Canusii, suo loco varie explanabo.

CAP. VI.

DUUM-VIRI CANUSII ERIGUNT TABULAM ÆREAM, IN QUA NOMINA DECURIONUM INCIDI CURAVERUNT.

Canusina Colonia tractu temporis non minimum augmentum ceperat, & usque ad Alexandri Augusti annos gloriosum nomen ac ætatem perduxerat. Plures insignes Colonos tam domi quam foris, tam Canusii quam Romæ publicis functionibus exhibuerat: functiones colonos condecorarant, & eorum nonnulli exercitis muniis in Viros clarissimos evaserant. Unum tempus multos conservabat, sed labiles anni multorum memoriæ invidebant; ut autem perennarent, M. Antonius Priscus & L. Annius Secundus Canusii Duum-Viri Quinquennales, (L. MARIO MAXIMO II. & L. ROSCIO ÆLIANO COS. Romanis) studium singulare adhibuerunt, & novo commento rem totam securam reddiderunt, dum edacitati temporis ingentem Laminam æream opposuerunt, ac in Tabulam, (quasi Album) redactam, formarunt. Ut igitur præcipuorum Colonorum sana & illæsa consisteret memoria, & annos, & sæcula, & tempora superaret,

Habetur in Tabula Canusina.

NOMINA DECVRIONVM IN AERE INCIDENDA CVRAVERVNT.

Et rectè, nam viri insignes Canusii incolæ, undique perfunctis muniis, nunc majoribus in Urbe Româ, nunc minoribus (attamen primariis) in Coloniâ, tandem in ordinem seu Senatum Canusii relati, & Decurionis honore ac insigniis decorati, in perpetuum, si non corpore, saltem memoriâ superesse merebantur. Omnes ergò quos hâc dignitate functos invenerunt, sub vario ac multiplici Anterioris Magistratus appellatione, in unum collegerunt; omnes, inquam, non in unius temporis functione dignitatis, sed in uno variorum annorum honore magistratus. Quapropter plurium Decurionum multiplicata nomina in eâdem Tabulâ leguntur, qui sub variis titulis semper Decuriones indigitantur: sic *T. Ælius Flavianus*, qui primò (ab inferiori magistratu ad superiorem ascenditur) inter Quinquennalicios Decurio recensetur, posteà inter Patronos Equites Romanos Decurio perhibetur. Pari forma *T. Ælius Rufus* priùs Quinquennalicius, exindè Decurio Patronus Eques Romanus scribitur. Non dissimili modo *P. Esquilius Silvanus*, primum inter Pedanos, secundò inter II-Viralicios Decuriones exaratur. *T.* etiam *Flavius Crocalianus*, nunc inter Ædilicios, nunc inter Equites Romanos Decuriales honores sibi vindicavit. Nec tacendus *T.*

Lige-

Ligerius Postuminus, qui & ipse multiplicatus Decurio, nimirum Quinquennalicius & Patronus Eques Romanus declaratur.

Sed his sepositis ipsi M. Antonius Priscus & L. Annius Secundus, qui Auctores Tabulæ cognoscuntur, in ipsâ Tabulâ per modum Actionis & Passionis reperiuntur constituti. Priori: dum II-Viri Quinquennales nominantur, & in II-Viratu Quinquennali *Nomina Decurionum in ære incidenda curavêrunt.* Posteriori: dum seipsos inter Decuriones Quinquennalicios reponendos permiserunt.

Varii ergo temporis, variorumque annorum, unius Decurialis Dignitatis viros Tabula præfert, qui quamvis ex anteriori magistratu (ad inducendum inter illos discrimen) nomen retinuerint, omnes tamen (illo licet superaddito) in Decurionis honorem dignitatemque concurrunt, & ut tales in ære incisi leguntur.

Ipsi etiam II-Viri Quinquennales, in præfatis verbis: *In ære incidenda curaverunt*, usitatam quandam formulam observasse videntur, quam ne solam extitisse suspicêris, aliam ipsi sociam superaddo.

Moralis refert, in villâ prope Cordubam, notam Hispaniæ civitatem, extare inscriptionem, quam II-Viri C. Cornelius Severus, & M. Septimius Severus in ære incidêrunt, & M. Calpurnio Luperco dedicârunt. Æs incisum offero, ut eamdem fermè formam percipias. *Moralis in suis Antiq. Monument.*

M. CALPVRNIO. M. F Grut. p. CCCLXXXIII. Num. I. *In villa prope Cordubam.*
GAL. LVPERCO.
AED. II. VIR. PONTIFICI *Moralis.*
MANLIA. CN. F.

II. VIRI. C. CORNELIVS. SEVERVS. ET.
M. SEPTIMIVS. SEVERVS. PVBLICE.
IN. AERE. INCIDERVNT. VALETE.

Eamdem, nudam tamen, hoc est absque inferiori formulâ, Inscriptionem, in lapide sculptam, Sagunti in Turri juxta januam secundæ arcis locatam, inveniri Schottus tradidit. *Schottus in suis Monum. Antiq.*

Formula usum probat, plurium penuria rarum facit, raritas pretium auget.

C A P. VII.

TEMPUS ET ERECTIO TABULAE AEREAE CANUSINAE.

Jam à longo tempore Canusina Colonia in Apuliâ floruerat, jam undequaque famam nomenque suum sparserat, & Varii Marcel-

Carol. Patinus sub M. Aur. Antonin. in numismat. Imperat. Cassiodorus & Joan. Cuspinianus in Comment. Cuspinianus citato loco. Orosius. Lib. 7. Cap. 11. Joan. Rosinus in Ant. Rom. Lib. 9. cap. 21.

li, (qui mutato nomine M. Aurelius Antoninus ELAGABAL nuncupatus fuit) Cæsaris ætatem attigerat. Anno itaque U. conditæ DCCCCLXXVI. *Maximus & Ælianus* Romæ Consules extitêrunt, & præfati Antonini obitum, & Alexandri Severi ad Imperium successoris evectionem, uno anno magistratuque emensi sunt. His *Consulibus*, habet Cuspinianus, *M. Aurelius Antoninus Romæ occiditur tumultu militari, cui successit Alexander Mammeæ filius, qui regnavit annis tredecim, sub quo hi Consules fuerunt.* Kalend. Januar. Consules creati, ad VI. Id. Martias Elagabal occisus, reliquum anni tempus sub Alexandro in Magistratu per Consules continuatum.

His interim Consulibus *M. Antonius Priscus & L. Annius Secundus*, II-Viri Quinquennales Canusium gubernârunt, & Tabulam æream, in quâ Decurionum nomina fuêre inscripta, erexêrunt. Tabula fuit, quod antiqui *Tabularum nomine, omne genus Scripturarum appellabant*. Ærea fuit, ad instar earum, in quibus Leges promiscuè scribebantur. *In æs*, inquit Rosinus, *sive in æneas Tabulas Lex incidebatur.* Quamobrem prudentes II-Viri non minus Legum Conditoribus, quam ipsis Legibus tribuere cupiebant, ut autem has, sic etiam illos in ære perennare volebant.

Joan. Rosinus Antiq. Roman. Lib. 8. Cap. 2.

Tabulam inde Stylo ferreo scriptam seu æri incisam, ac nominibus Decurionum honoratam, in loco publico (ut credi potest) exposuerunt, vel saltem ad ærarium in perpetuum conservandam detulerunt, nam *illæ Tabulæ interdum in publico proponebantur, ut oculis civium paterent, interdum verò ad ærarium deferebantur, & ibi conditæ asservabantur.*

Joan. Rosinus Antiq. Roman. Lib. 8. Cap. 2.

Nisi velim asserere, Tabulam Æream Canusinam Civitatis Prætorio fuisse illatam, ejusque muro affixam, non secus quam alia Tabula Ærea Regiensis A. V. C. DCCCCXLII. (Canusinæ proindè fermè coætanea) Silii Juliani, Patroni Fabrum & Centonariorum Domo fuit apposita, ut ex ipsâ Tabulâ colligi potest, dum legitur: *Petendumque ab eo libenter suscipiat collegii nostri Patronalem honorem, Tabulamque Æream cum inscriptione hujus decreti nostri Domo ejus poni censuerunt.* Clarior lucidiorque res omnis apparebit, si totam Regiensis Decreti Tabulam adduxero, ejusque inscriptionem proposuero, hanc igitur vide & lege:

Habetur in sequenti Tabulâ Ærea.

Fuit hic Imp. M. Ælius Aurelius D. M. Antonini F. Commodus Antoninus. Hæc Tabula Ærea Regii inventa. Ex Pancirola.

Grut. p. MCI. N. 1.

IMP. CAES. M. AVRELIO
ANTONINO. AVG. PIO.
FELICE. VI. M. PETRONIO. SEPTIMI
ANO COS.
X. KAL. APRIL. IN. TEMPLO. COLLEGI. FABRVM. ET.
CENTONARIORVM. REGIENSIVM.
QVOD. REFERENTIB. P. SAENIO. MARCELLINO. ET. C. AVFIDIO.
DIALOGO. QVAESTORIB. V. F.
IV. SILIVM. IVLIANVM. VIRVM. ET. VITA. ET. MODESTIA. ET.
INGENITA. VERECVNDIA. ORNATVM. ET. LIBERALEM. O

POR-

PORTERE. COLLEGI. NOSTRI. PATRONVM. COOPTARI. VT.
SIT. CETERIS. EXEMPLO. IVDICI. NOSTRI. TESTIMONIVM
Q. F. P. D. E. R. I. C.
SALVBRI. CONSILIO. TAM. HONESTA. RELATIONE. A. QVAE-
STORIBVS. ET. MAGISTRIS. COLLEGI. NOSTRI. FACTAM. ET.
SINGVLI. ET. VNIVERSI. SENTIMVS. ET. IDEO EXCVSANDAM.
POTIVS. HONESTO. VIRO. IVLIANO. HVIVS. TARDAE. COGI
TATIONIS. NOSTRAE. NECESSITAT. PETENDVMQVE. AB. EO
LIBENTER SVSCIPIAT. COLLEGI. N. PATRONAL. HONO-
REM. TABVLAMQVE. AEREAM. CVM. INSCRIPTIONE. HVIVS.
DECRE. N. DOMO. EIVS. PONI. CENSVERVNT.

Sensus litterarum, Q. F. P. D. E. R. I.C. hic eſt: Quod fieri placuit, de eâ re ita cenſuerunt.

Quæ omnia, quamvis multis auctoribus confirmare poſſem, illis potius ſuperſedere, quam inutili narratione rem notam probare, ſtatui. Studioſum tamen, & ulterioris notitiæ cupidum ad Paulum Manutium remitto.

Paulus Manutius.

Ex his tandem concludere licitum, præfatam Laminam ſive Tabulam æream A. V. C. DCCCCLXXVI. ſub conſulatu *Maximi* & *Æliani* (ut ipſa illa exponit) à II-Viris Quinquennalibus fuiſſe erectam. Cum autem hic annus duorum Cæſarum Imperio fuerit diviſus, dubium occurrit, quâ anni parte Tabula primùm patuerit exarata? hâc de re quid certi ſtatuere, difficile reputatur; cum verò Elagabal hoc anno tantum tribus, Alexander novem menſibus imperaverit, facilè ad credendum inducor, Tabulam ſub Alexandro Auguſto fuiſſe erectam.

Ex quibus ultimò deducitur Tabulæ Canuſinæ antiquitas, quæ juxta computum meum ad mille quadringentos viginti quinque annos aſcendit: nam annus Urbis conditæ DCCCCLXXVI. incidit in annum CCLV. poſt Chriſti nativitatem, (is enim natus perhibetur anno Urb. Cond. DCCLI.) quos annos CCLV. ſi ex M.DC.LXXX. dempſeris, rectum computum invenies.

A. Ch. 1680. Tabula Canuſina antiqua annorum 1425.

CAP. VIII.

MATERIA TABULÆ CANUSINÆ.

Ex nunc Materiam Tabulæ indicavi, dum eam æream dixi. Ærea eſt, ſed cujus æris? Tres æris ſpecies ponit Plinius. *Æs coronatum*, *Æs regulare* ſive *ductile*, *Æs Caldarium*. Æs Ephiretum, Æs Corinthium jungunt alii. Si epitheta ſpecto: ſolidum, grave, canorum, durum, crepitans, ſplendidumque æs invenitur. Quæ igitur materia Tabulæ? ex quo ære compoſita? non ex *Ære coronato* (quod Germanis *Möß* ſive *Meſſing*, Gallis *Laiton*, Hiſpanis *Arambre* ſive *Laton*, Italis *Latone* dicitur) Tabula conflata dignoſcitur. Illud enim, ſepoſito flavo colore, quem exhibet, cadmiâ tinctum fundi quidem poteſt, non autem extenuari in laminas ſeu lamellas ob ſuam friabilitatem. Non etiam ex *Ære regulari* ſive *ductili* (Germanis *Ertz*, Gallis *Bronze*, Hiſpanis *Bronze*, Italis *Bronzo*) quia & illud

Plinius in Hiſt.

illud flavo-viridante quodam colore insigne, nullam rubedinem præfert; & quamvis ductile, laminæ tamen grandioris impatiens invenitur. Æs etiam *Caldarium*, (quod Germani *Kupffer*, Galli *Cuvre*, Hispani *Cobre*, Itali *Rame* nuncupant) solum substantiam Tabulæ non contribuit. Non nigredinem *Æs Ephiretum*, non auri venas *Æs Corinthium* Tabulæ attulêre. Quænam tandem materia dicenda? cognoscitur illa mixti æris, ex Cupro nempè sive ære Caldario, & Ære regulari sive ductili, composita. Primum, quod rubescat, alterum, quod subflavescat, apparent. Rubescentis, sanguineæ maculæ, quæ plures in Tabulâ extant conspicuæ, ex antiquitate in ære generatæ ipsum æs mirum in modum nobilitant. Subflavescentis indicia in fuliginosâ claritate, quæ Tabulam ipsam passim adumbrat, reverentur. Teneritudo æris ductilis Laminam formavit, durities Caldarii ipsam conservavit. Hinc fusam fuisse Laminam extremi limbi conclamant, affabrè exindè laboratam micans planicies ostendit. Non ignobili interim vividâque passim fulget viriditate; sic utrumque Æs & Rubiginem & Æruginem in præstantissimâ vivacitate ex quâdam exhalatione naturæ (quæ ab Italis *Patina* vocatur) contractam, expressit, & quasi spoliis de sepulchro relatis intumescit exornatum.

Superaddo, Tabulam ex ære solidam esse, & gravis ponderis, canoram etiam, & ex mixturâ metalli præstantissimi soni, quem passim æs simplex, quasi inani cupiditate, frustra, persequitur. Cui etiam duritia, & ex ipsa duritia splendor accedit.

Hic habes Tabulæ Canusinæ materiam illustratam, ejusque circumstantias, pro temporis præscripti mihi brevitate, explanatas.

Jungo æs olim, magni nominis habitum fuisse metallum, illudque non solum Tabularum erectioni, statuarum moli, sed & familiari hominum commercio inserviviſse: hinc Isidorus Hispaniensis, scribit: *Antiquissimi, nondum auro argentoque invento, ære utebantur, nam prius ærea pecunia in usu hominum fuit, post argentea, deinde aurea subsecuta, sed ab eâ, quâ cœpit, nomen retinuit: undè & Ærarium dictum, quia prius tantum æs in usu fuit, & ipsum solum recondebatur.*

Isidorus Lib. 16. Etymolog. Cap. 17.

In ære vultus Imperatorum, non solum nascente sed etiam florente Republicâ, imprimebantur, non solum apud Romanos, sed etiam apud Græcos mos iste invaluerat, rationem non inconcinnam M. Aurelius Cassiodorus adducit: *ut imago Principis subjectos videretur pascere per commercium.*

Aristoteles Lib. 6. Politic.

M. Aurelius Cassiodorus Lib. 6. Epistol. 7.

Quid de Tabulâ nostrâ dicam? ærea conspicitur, in ære consistit, in ære Procerum ac Decurionum non vultus, sed nomina incisa refulgent. Liceat mihi edicere cum Cassiodoro: *ut subditos viderentur pascere per commercium, per aspectum, per venerationem*, nam quotiescumque expositam æream Tabulam intuerentur, hinc Procerum di-

dignitatibus, ac honoribus ſtimularentur ad imitationem, illinc Majorum titulis & inſigniis paſcerentur ad gloriam.

CAP. IX.

FORMA, ALTITUDO, ET LATITUDO TABULAE CANUSINAE.

Forma Tabulæ ferme quadrangularis eſt, acuminatis angulis ad normam reductis olim fuit conſpicua, nunc tamen duo inferiores ſublati, edacitati temporis ceſſêre in ſpolia. His verò Tabula ſpoliata de longiſſimo quaſi antiquitatis prælio redux, mutilata quidem pedibus, integro tamen ſanoque corpore venuſtior ac glorioſior evaſit. Dexter angulus à ſuperiori perpendiculo ad extremitatem declinando, duobus cum dimidio fermè digitis, duobus verò diametraliter procedendo, imminutus conſpicitur. Damnum hìc nullum ſenſit, imò contra Serrata imminutio vetuſtatem propalat. Angulus ſiniſter, ſi diametrum inſequor, quinque digitis, ſi perpendiculum, ſex cum dimidio, quaſi per medium circulum excavatus, conſiſtit, & dentatis ſuis acuminibus Barbarorum rabiem ſuperavit, ac totum Tabulæ corpus conſervavit.

Superior pars Tabulæ ab Anguli dexteri extremitate, diametraliter progrediendo, ad longitudinem unius fermè Pedis Romani, exiguam fiſſuram, quæ vix digitum cum dimidio attingit, paſſa eſt: disjunctam rëunire quis poſſet, ſi antiquitati injuriam inferre vellet.

Profundum Tabulæ ſi inquiris, tactu ſpiſſa eſt, & ad tertiam partem digiti plus minusve exſurgit.

Ad Altitudinem venio, hæc ad quadraginta omnino digitos aſcendit, eos tamen non excedit.

Latitudo ejus triginta ſex digitos comprehendit, hinc quatuor altior quam lata menſuratur.

Ut omnium æqua menſura ſumi poſſit, Pedem Romanum, quem antiqui lapides ſubminiſtrarunt, cum digitis tam rotundis quam quadratis, eorumque dimidietate ac triente hic appoſui. Vide *Tab.* 1. *fig.* 5.

Hunc Pedem Romanum cum digitis tam rotundis quam quadratis ſubminiſtrat Janus Gruterus in Antiq. Inſcript. Fol. 644.

Etenim pudebat me, in his antiquis quidquam metiri, niſi Romano more, & Romanâ menſurâ. Cum enim Laminam Canuſinam Tabulis, marmoribus, lapidibus, aliiſque vetuſtatis monumentis illuſtrare conor, decebat, ut priſtinâ formâ Æs Canuſinum ad Matris-Romæ menſuram adducerem, ut vel ſic antiqua antiquis probari valerent teſtimoniis ac documentis.

Planum interea Laminæ ſeſe ſiſtit examinandum. Illud duplex eſt: Adverſum & averſum. Adverſum, quod, cum fuſum eſſet, molæ applicatum fuit: hâc rudè fricatum, exindè limæ & planulæ ſubjectum, quatenus, quod reliquum erat, levigarent & polirent, ut illud tandem nitorem indueret. Planities ergò perfecta efformata ſcribentis

tis ſtylum ferreum ſuſcepit, & ſe incidi paſſa eſt.

Averſum planum, rudiori modo ex fuſione perſiſtit impolitum. Quod olim muro (ut conjici poteſt) fuerit impoſitum, certa quædam adhuc indicia demonſtrant.

Lamina tandem, eam, quam deſcripſi in altitudine & latitudine, obtinet magnitudinem. Maximam eam dixi, quod majorem non viderim, imò majorem eâ ætate eâque mixtura fieri potuiſſe, planè dubito. Plures per Europam Tabulas æreas ex Antiquitate ſuperſtites vidi & admiratus ſum, Canuſinæ tamen nullam æqualem.

C A P. X.

SCRIPTURA SEU INCISIO TABULAE ÆREAE.

Scripturam ſtylo ferreo in ære exaratam, cum inciſione hìc confundo, nam illæ coincidere in Tabulâ videntur, ſit quod velit, unum pro alio ſumo. Tabulam igitur æream planam offero, iſtius, quam anteà deſcripſi, Formæ & Magnitudinis. Hanc per omnem rectam, quâ patet, partem, inciſis nominibus repletam intueor, charactere quidem Romano, ſed non iſtius puritatis, quâ Conſulum tempore Reſpublica utebatur.

Rudior parumper ſcriptura, quia Colonis indulgendum, cum negligentiorem formam adhiberent. Ne longiores moras traham explicando, Alphabetum ex litteris collectum, legentium oculis expono.

A B C D E F G H I K L
M N O P Q R S T V X

Hoc poſito fundamento, enuncio, ipſam Tabulæ Scripturam, primò Conſules Romanos, deinde II-Viros Quinquennales, tertiò Decurionum ordinem complecti. Hic in novem claſſes diſcriminatur. Primum adſunt Decuriones *Patroni* C. C. V. V. Clariſſimi viri, numero XXXI. quos inter unus abraſus, ipſum numerum imminuit. Leguntur Secundò Decuriones *Patroni* EE. QQ. RR. Equites Romani VIII. ſuccedunt Tertiò Decuriones *Quinquennalicii* VII. Quartò IV. Decuriones *Allecti inter Quinquennalicios* inveniuntur. Hos Quintò excipiunt XXIX. Decuriones *II-Viralicii*. Quibus Sexto ſociantur Decuriones *Ædilicii* numero XIX. *Quæſtoricii* Decuriones Septimò numerantur IX. Et his accedunt Octavò, Decuriones *Pedani* XXXII. Quos tandem Nonò claudunt Decuriones *Prætextati* XXV. Quos omnes hic in Tabulâ inciſos indico, infrà inciſos explicabo.

Ordinem

Ordinem novo ordine resumo, & ad Consules redeo: hos alibi fastidioso commento, quandoquidem sub istis (quibus in Tabulâ leguntur) scriptis nominibus, in Romanorum Fastorum Scriptoribus non reperiantur, illustrabo.

Interim admoneor hic, ipsis appositam abbreviaturam COS. explicare. Contrà Tabulam allegârunt viri eruditi & auctoritate pollentes, has contractas litteras in Superiori ac puriori Romanæ Reipublicæ sæculo, non Consules, sed Consulem significasse; adeòque in Tabulâ Canusinâ inventas, ipsam Tabulam ab illâ ætate segregasse, & ad inferiora tempora, sæculumque infimum declinasse. His viris doctis (pace ipsorum fecero) objicio Janum Gruterum, qui in suâ Litterarum abbreviatarum Interpretatione scribit hoc modo: COS. & CONSS. *Consules.* Huic accedit Hubertus Goltzius qui in Dictionum scriptarum explicatione ponit: COS. & COSS. *Consules* CONS. & *aliquando* CONSS. *Consules.* Sed istis præteritis Tabulam æneam in Hispaniis inventam, & olim apud Antonium Augustinum Archiepiscopum Terraconensem conservatam intueor, in quâ C. Vettius Atticus & C. Asinius Prætextatus Romani Consules A. V. C. DCCCCXCIV. adeòque solum octodecim annis post erectionem Tabulæ nostræ, hoc modo COS. Consules, indigitantur.

Janus Gruterus in Abbreviat. retro Inscript. Antiq. *Hubertus Goltzius in Dict. abbreviat.*

C. VETTIO. ATTICO. ET. Grut. p. CCCCXLIII. N. 6.
C. ASINIO. PRÆTEXTATO. COS.
PR. IDVS. APRIL.

Olim apud Antonium Augustinum Archiepisc. Terraconens. Ex Ursino, & Lipsio.

Sed quid posteriora Tabulæ Canusinæ adduco, anteriora inquirenda sunt tempora, in quibus tot lapidum occurrunt exempla, ut eorum mole obrui videar. Omnia sepono, & ex omnibus unum adduco, in quo Consules sub Imperio Hadriani Cæsaris scribuntur, ut in Tabulâ Canusinâ, hoc modo, COS. Lapidem vides, qui partem Tabulæ marmoreæ quatuor pedum magnitudinis format; reliqua pars Tabulæ, Romæ in Campo Martio, in ædibus Cecchinorum, conspicitur.

Romæ in ædibus Cecchinorum.

LEIVS DIOCLES. AGITATOR. FACTIONIS. RVSSATAE. Grut. p. ccc xxxvii.
ONE. HISPANVS. LVSITANVS. ANNORVM. XXXXII. MENS. VII. D. XXIII.
MVM. AGITAVIT. IN FACTIONE. ALB. ACILIO. AVIOLA. ET. CORELLIO. PANSA. COS. A. V. C. 874.
M. VICIT. IN. FACTIONE. EADEM. M'. ACILIO. GLABRIONE. C. BELLICIO. TORQVATO. COS. A. V. C. 876.
RIMVM. AGITAVIT. IN. FACTIONE. PRASINA. TORQVATO. ASPRENATE. II. ET. ANNIO. LIBONE. COS. PRIMVM. VICIT. A. V. C. 880.
E RVSSATA. LAENATE. PONTIANO. ET ANNIO RVFINO COS. A. V. C. 883.

Hæc etiam forma abbreviata, Consules scribendi, in Tabulâ sequenti sæpius apparet exarata.

Quapropter sublatâ prima difficultate Scriptionis Consularis, alteram illico opposuere, ex contractis litteris C. C. V. V. quibus *Clarissimi Viri* leguntur, deductam. Neque hanc Titulorum speciem Alexandri Severi Principis ætati Consonam, sed Gallieni Au-

gusti longè retroacto Successorum Imperio coætaneam fuisse contenderunt. Hanc ego contentionem & contradictionem, quia profundioris est examinis, infra ad Patronorum (quibus annexa videbatur) explicationem retuli, ubi eam Studiosus Lector decisam inveniet.

Colligitur ex eminentibus litterarum puncturis seu apicibus.

Tertio in Scriptura apparent abrasa & expuncta prænomen, nomen, & cognomen Decurionis Patroni, C. V. quem fuisse indigitatum C. HERONIUM MAGNUM suspicor. Expunctionis autem caussam indagâre hoc opus, hic labor est. Non aliam fuisse arbitror quam delicti, quod cum in Decurione punire tur, ejus nomen ac memoria ex consortio aliorum expungenda videbantur. Justitiæ verò cum esset satisfactum, delinquentis nomen subindè fuit restitutum, sed cum hoc addito, *Restitutus*. Sic una Tabula marmorea Romæ apud SS. Apostolos, parieti Palatii Colonniorum inclusa, sub *Cæsare T. Ælio Hadriano Antonino Aug.* & *Ælio Aurelio Cæsare* COS. erecta, tres lituras, seu nominum expunctiones demonstrat, & L. Helvium Sulpicium, *Restitutum* (qui procul dubio prius erat expunctus) insinuat. Ratio restitutionis forsan fuerit, quod ipse, (sicuti in fine secundæ columnæ declaratur) unà cum Aulo Egrilio Fausto, testamento reliquerit Ordini Corporatorum, in lapide expresso, H-s. IIII. M. N. hoc est *Sestertium quatuor millia nummûm.* sub ea conditione, ut ex usuris S. S. S. V. KAL. DEC. id est *Suprascriptæ summæ. V. Kalendas. Decuriones*, omnibus annis epulentur: & quamvis ibi solum L. Helvius *Restitutus* nuncupetur, in quintâ columnâ ipsius cognomen, Sulpicius, apparet, ibidemque, ob restitutionem *Restitutus* (additamento cognominis) vocatur. Ut autem tantæ rei supersit memoria, totam Tabulam (*quæ e regione exhibetur*) in testimonium hic adduxi.

Constat itaque ex hoc marmore, Tabulis inscripta nomina aliquando fuisse sublata ob res magni momenti, caussasque non vulgares, ut ex ære Canusino & appositâ Tabulâ colligitur, & aliquando apparuisse restituta.

Interpellandus etiam videor, ut hoc signum quod in inferiori parte Laminæ ad majorem rupturam reperitur incisum (hoc enim ad Scripturam pertinere creditur) explicandum suscipiam. Video illud formam cordis exprimere, sed cor absque corpore apparet. Fragmentum quod deest, ut reor, hominem sustulit, illud enim prout credi potest Canusii-Scribæ nomen continebat, quod ad confirmationem Superioris Decreti, nimirum: *In ære incidenda curaverunt*, procul dubio appositum fuit, ut vel sic, ex Scribæ publici (qui subscribere solebant, ut infrà patet) nomine, decretum factum, & ex præscripto, promulgatum dignosceretur. Moris autem fuit Subscripto nomini signum (quod à Scriptione manus, manuale dictum)

Infrà Pag. 29. in Lapide.

IMP. CÆSARE. T. ÆLIO. HADRIANO. ANTONINO. AVG.

PIO. P. P. III. M. AELIO. AVRELIO. CAESARE. COS.

ORDO. CORPORATOR. QVI. PECVNIAM. AD. AMPLIAND. TEMPLVM. CONTVL.

PATRONI
T. PRIFERNIVS SEX FIL
PAETVS. ROSIANVS
GEMINVS.
M. STLACCIVS. ALBINVS
TREBELLIVS. SALVSTIVS.
RVFVS.
M. SEDATIVS. C. FIL.
SEVERIANVS.
T. PRIFERNIVS. T. F. PAETVS
ROSIANVS. GEMINVS
M. SEDATIVS. M. FIL.
SEVERVS. IVLIVS REGINVS
C. ALLIVS. C. F.
FVSCIANVS.
T. STATILIVS. T. F.
TAVRVS.
TI. ATERIVS
SATVRNINVS
C. PANTVLEIVS
GRAPTIACVS
C. ALLIVS. C. F
FVSCVS.

QVINQ. PERPET.
C. SOSSIVS. BENEDICTVS.
QVINQVENN.
A. EGRILIVS. AVGVSTAL
QVINQVENNALIC.
P. SVLPICIVS. HERA.
L. NAEVIVS. SAECVLAR
QVINTILIIS. COS.
QVINQVENN.
A. EGRILIVS. FAVSTVS
SILVANO. ET. AVGVRN
Q. Q. COS.
T. FISEVIVS. NICEPHOR.
L. NAEVIVS. PROCVLVS.
L. AELIANO. ET. PASTORE
Q. Q. COS.
T. FISEVIVS PRISCIAN.
CLARO. ET. CETHEGO. COS.
Q. Q.
M. MAGIVS. MARSVS
MAXIMO. ET. ORFITO. COS.
Q. Q.
L. HELVIVS. RESTITVTVS.
A. EGRILIVS FAVSTVS
TESTAMENTO. RELI
sic QVNT. H. S. IIII. M. N. SVB
EA. CONDICIONE. VTI.
EX. VSVRIS. S. S. S. V. KAL.
DEC. OMNIBVS. ANNIS.
EPVLENTVR.

P. CINCIVS APELLES
L. NAEVIVS SYRIACVS
****
T. FISEVIVS FELIX.
P. CAETENNIVS EPAPHROD
L. MVNATIVS TROPHIM
A. EGRILIVS SVCCESSVS
A. EGRILIVS ZORA
A. ATINIVS PROCVLVS
A. EGRILIVS FAVSTVS
A. EGRILIVS HILARVS
M. APVLEIVS COMITIANVS
D. PVBLICIVS MARTIALIS
A. EGRILIVS EVTYCHVS
A. EGRILIVS VRBANVS
L. NAEVIVS PROCVLVS
Q. KANINIVS CRISPVS
L. NAEVIVS FORTVNATVS
L. BELLENIVS GEMINVS
P. ENNIVS VITALIS
C. RAMMIVS IVSTVS
C. SOSSIVS HERMES
P. CINCIVS APELLES F.
P. POSTVMIVS EPAPHRODIT
M. MAGIVS MARSVS
C. KANINIVS DIVINVS
L. NAEVIVS ZOSIMIANVS
A. EGRILIVS IVSTVS
A. EGRILIVS MERCVRIVS
T. ARRANIVS FELICIO
T. FVSEVIVS NICEPHOR

L. VARIVS QVIETVS.
T. FISEVIVS FELIX. IVN
A. EGRILIVS IA
C. SOSSIVS SOSSIANVS
A. EGRILIVS AVGVSTAL F.
L. NAEVIVS CINCIANVS
P. AELIVS AVXANON.
L. AEMILIVS PVPILLVS
A. EGRILIVS HILARIANVS
P. SVLPICIVS FELICIO
T. ARRANIVS IANVARIVS.
L. NAEVIVS SVCCESSVS
P. VARENIVS NERVA
A. EGRILIVS CRESCENS
L. FISEVIVS PRISCIANVS
A. EGRILIVS DOMITIVS
L. VTTEDIVS HERMES
Q. KANINIVS METELLVS
A. EGRILIVS HERMETIO
C. SOSSIVS IANVARIVS
A. EGRILIVS PRIMITIVOS
P. CINCIVS PRISCVS
A. EGRILIVS MARIO
P. CORNELIVS SECVNDVS
A. EGRILIVS SVCCESSVS IVN
A. ATINIVS FELIXS
P. CINCIVS EVARISTIAN
****
C. SOSSIVS MARTIALIS
L. NAEVIVS ASCLEPIADES
SEX. FVSINIVS AVGVSTALIS

P. ACCVLEIVS EVPHEMER
A. AGRILLVS MARINVS
C. NASENNIVS FELIXS
****
L. NAEVIVS PRIMITIVOS
L. SVLPICIVS CHRESIMVS
A LVCCEIVS NOMINATVS
A LVCCEIVS LYCOMEDES
L. NAEVIVS FELIXS.
A. EGRILIVS CARINVS
M. APPVLEIVS VRBICVS
L. HELVIVS SVLPICIVS RESTITVTVS
P. VARENIVS ZETHVS
L. VTTEDIVS STEPHAN.
C. RAMMIVS FAVSTVS
C. NASENNIVS NASENNIAN
L. NAEVIVS SEVERVS
M. MAGIVS IVSTVS
P. SVLPICIVS FELICISSIM.
L. NAEVIVS VENVSTVS
A. EGRILIVS HILARIO
P. CINCIVS FLORVS
C. IVLIVS CORVINVS
TI. IVLIVS APAGATVS
A. EGRILIVS CHRYSEROS
L. SVLFIVS BENEVOL(*)
L. NAEVIVS VRBANVS
P. MVCIVS FRVCTVOSVS
L. NAEVIVS APELLES
P. NONIVS HERMES
L. SVLFIVS AMFION
P. OCTAVIVS NYNPHODOT (*)
A. EGRILIVS SECVNDVS

T. FVSEVIVS. FELIXS.
C. CAELIVS. SVCCESSVS.
Q. VIVIVS. DIODORVS.
T. FISVVIVS. ROMANVS.
L. SVLFIVS. AMFION. F.
A. EGRILIVS. SEVERVS.
L. NAEVIVS. VALENS.
A. EGRILIVS. VITALIS.
M. MAGIVS. MARSVS. F.
T. FISEVIVS. CRESCENS.
P. SVLPICIVS. ISIO.
A. EGRILIVS. MASCELLIO.
T. FISEVIVS. PRISCVS.
A. EGRILIVS. AMARANTHVS.
A. EGRILIVS. THALLVS.
A. EGRILIVS. MERCVRIVS.
C. SILIVS. NICEPHORVS.
L. NAEVIVS. PLAVTVS.
Q. VIVIVS. EVPREPES.
L. SVLFIVS. TYRANNVS.
Q. CANINIVS. METELLVS. F.
T. FISEVIVS. FORTVNATVS.
C. IVLIVS. SVCCESSVS.
A. EGRILIVS. PISTVS.
C. IVLIVS. VICTOR.
L. NAEVIVS. FORTVNATVS.
M. MALIVS. ONESIMIANVS.
P. CARTIVS. SEVERVS.
M. MALIVS. ROMANVS.
L. NAEVIVS. FELIX.
A. EGRILIVS. CHRESTVS.
C. CORNELIVS. NICEPHOR.
M. MAGIVS. ANICETVS.
M. MALIVS. PRISCIANVS.
A. EGRILIVS. HILARIANVS.
L. HELVIVS. CASTRESIS.
A. EGRILIVS. FELIX.
P. MVTIVS. FRVCTVOSVS.
A. EGRILIVS. FAVSTVS.
L. NAEVIVS. EVTYCHES.

T. FVSEVIVS. CRESCENTSIAN
P. CARTIVS. ADAVCTVS.
L. NAEVIVS. IVLIANVS.
M. APPVLEIVS. FELIX S.
L. NAEVIVS SEVERIANVS.
A. EGRILIVS. EVTYCHVS.
P. CINCIVS. AMPLIATVS.
A. EGRILIVS. EVGRAMVS.
T. FISEVIVS. LVCRIO.
P. CARTIVS. FILONICVS.
C. CORNELIVS EVTYCHVS
TI. VETVRIVS. CHRESTIN(*)
C. CAELIVS. PAPIRIVS
A. EGRILIVS. HELIVS
A. EGRILIVS. IANVARIVS
C. CAELIVS. HERMES
A. EGRILIVS. VICTOR
T. FISEVIVS. ATTICIANVS
M. MALIVS. HERMES
L. NAEVIVS. NARCISSVS
L. NAEVIVS. FORTVNATVS
L. VELLENIVS. GEMINIANVS
L. NAEVIVS. BENEDICTVS
L. SVLFIVS. AMFION.
C. DOMITIVS. VALENS
L. NAEVIVS. ADIVTOR
C. CAPVRNIVS. FORTVNATVS
L. NAEVIVS. MERCVRIVS
M. HELVIVS. VOLVSSIANVS
P. STERTINIVS. PERPETVS
C. PVLLIVS. SATVRNINVS
M. ANNIVS. MARCION.
M. AEMILIVS. FORTVNATVS.
P. OCTAVIVS. PECVLIARIS
A. EGRILIVS. HERMETIO. IVN.
C. CORNELIVS. EVTYCHIANVS
L. CORNELIVS. SERAPIACVS
P. CINCIVS. SATVRNINVS
A. EGRILIVS. HILARVS.
L. CORNELIVS. ARRIVS.
C. PINARIVS OLYMPVS
P. SEXTILIVS AGRIPPA
A. EGRILIVS RVFVS
+
L. VOLVSEVS. PRISCVS. TERENT
C. RAMMIVS. IVSTVS.
M. ANNIVS DATVS.

In lacunis fuere Consulum nomina, quæ videri possunt in nova Gruteri Editione Tom. IV. pag. CCCXXI. Col. I. in CORRIG. ET ANIMADV.

dictum) apponere: quod sanè fuit Signum, seu figura cordis in Tabulâ apparens. Nec refert illud ante nomen (temporis usus erat) fuisse locatum: quod enim hâc ætate nomen sequitur, superiori nomen præcedebat. Plura similia signa in antiquis auctoribus inveniri possunt. Scacet Ciaconius, Trithemius, Opmerus, Panvinius aliique plures, qui proindè desuper consuli poterunt. *Ciaconius. Trithemius. Opmerus. Panvinius.*

Tandem ut Tabulæ Canusinæ Scripturam expediam, aliquid de scripturæ formâ dicendum. Video illam concinno modo, ac venustâ dispositione fuisse ordinatam, & indè exsecutioni mandatam. Illa nimirum primum prænomina, secundò nomina, tertiò cognomina exhibet incisa, ex quibus octo in Tabula columnæ formantur, sed illæ octo ad quatuor ordines redigendæ sunt, nam in lectione duæ columnæ combinandæ, ut in primâ legatur prænomen & nomen, in secunda cognomen hoc modo:

APP. CLAVDIV	S	IVLIANV	S	Extra Gruterum.
T. LORENIV	S	CELSV	S	
M. AEDINIV	S	IVLIANV	S	
L. DIDIV	S	MARINV	S	

Qui modus ex paritate rationis in cæteris procedit, sic ergo ulterius columnæ tertia & quarta, quinta & sexta, septima & octava invicem erunt jungendæ, & ex hac combinatione quatuor Classes seu ordines Decurionum, ut jam dixi, efformandi.

In Tabulâ quoque singularis dispositio ultimarum litterarum nominum & cognominum, quæ passim in S (pauca in O. R. X.) finiunt, uno recto perpendiculari filo concinnata, consideranda & æstimanda venit.

Hanc dispositionem litterarum olim in usu fuisse probat fragmentum lapidis, quod extat Romæ, ad Templum S. Ludovici, quondam Galliæ Regis, in ædibus privatis.

Grut. p. CCCII. N. 2. *Habetur Romæ in domo privata ad Templum S. Ludovici Galliæ Regis. Lipsius.*

AB AELIO AP
RANTIBVS AVRELIIS RV
ELICITER. ORDO. SACER
DOMVS. AVG. PALAT.
M. AVRELIVS. RVFINVS
M. AVRELIVS. PALLADIVS
M. AVRELIVS. ANVBION. VE

ITEM CLARISS. VIRI

.ITEM. X. PRIMI.
.M. AVREL. RVFINVS
.M. AVREL. PALLADIVS
.M. GRANIVS. VITALIO. EQ
.M. AVR. MAXIMVS. AVGG.
.A. AEGR. EVNV
.D. FOL. L. CHRYSOGONV
.C. TREB. AVGVSTALIS. V. E. D.
.M. IVN. SELEVCVS. V. E. D. F.
.M. AVR. PRAEPELAVS. V.
.M. AVR. THEODORVS. V.

C. IVLIVS. DOMITIVS. HONORATVS.
C. VETTIVS. AQVILINV S.
ATTIVS. RVFINV S.
PONTIVS. RABELLIANV S.
VITRASIVS. POLI O.

.ITEM. ORDO
.TI. CL. ABASCANTV
T. AEL. AGATOPV.

AMINN. SABINIANV	S.	.AVR. TVL. EVPREPE
SEPTIM. ANTIPATE	R.	.AVR. PETR. SOSTRATVS
PONTIVS. VERV	S.	.A. CAEDIC. PRISCIANVS. E.
ANNEIVS. RAV	S.	.IVL. MARCIVS. CELERINVS.
PETRONIVS. SEVERV	S.	.MINDIVS. COMMODIANVS
VETTIVS. SCIPIO. ORFITV	S.	.M. AVR. ANTONIVS. E
CORNELIVS. ARCHELAVS		.AVR. NVM. ELEVTHER. E
ANTISTIVS. ZOILVS		.M. AVR. BRAHITO. AVG.
AELIVS.SAOTERVS		.AVR. CYRILL. [1] EPAEFRODIT
AEMILIVS. FRONTINIANVS		.AVR. CALL. MARO.
		.L. RVCCON. MAXIMIANV
		.Q. OSTOR. VALERIV
		.CALPVRN. EVNVS. E.
		.M. AVR. VICTORIV
		.P. NON. SABINIANVS. AVG
		.FL. VALENTINIANVS.

[1] Grut. EPAFRODIT.

Ex fragmenti pluribus nominibus constat, illud Tabulæ Canusinæ, si non vetustius, saltem extitisse coætaneum.

Non absimile fragmentum Laminâ nostrâ 30. ad minimum annis antiquius, extat Romæ in solido lapide, qui Basis figuram demonstrat, exaratum, & M. Aurelio Antonino Augusto, quem Caracallam dixêre, inscriptum, ut tempus appareat, anteriorem marmoris partem producere cogor, quæ hoc modo incisa conspicitur.

Romæ olim conservabatur in Horto Secretioris Vineæ Cardinalis Carpensis.

Smetius

Grut. p. CCLXVIII. N. I.

IMP· CAESARI· M· AVRELIO
ANTONINO· AVG·

IMP. CAES. L. SEPTIMI. SEVERI. PII.
PERTINACIS. AVG. ARABICI. ADIABEN.
PARTHICI. MAXIMI. P. P. FILIO.

COLL. FABR. TIGNARIOR.

Hic habes ætatem mormoreæ Basis: quâ cognitâ, protinus ad Basis latera pergo. Dexterum & sinistrum nominibus repleta video. Dexterum hanc exhibebat dispositionem.

Romæ ibidem. Smetius.

Grut. p. CCLXVIII. N. I.

SERVILIV	S ZEN							
C. IVLIVS C.	FIL. ARN. SATVRNIN.							
C. APVLEIV	S P. F.FILVMENV	S.	CORNELIV	S	IVL			
MONNIENIV	S PRISCV	S	MVNATIV	S	EPICTETV	S	IND. XXX.	
IVLIV	S CHRYSI	O	METELLIV	S	VENIANV	S	IND. VI.	
ANNAEV	S PHILETV	S	LVRIV	S	MARTIALI	S	IND. XIIX.	
HONORATI			AELIV	S	CRESCEN	S	IND. XV.	
MIMISIV	S PRIMITIVV	S	CAECILIV	S	FELICISSIM		IND. XLIX.	
MARCIV	S EVTYCHV	S	CLAVDIV	S	FELICISSIM		IND. XXV.	
BETVEDIV	S EVARISTV	S	IVLIV	S	EVTYCHE	S	IND. XXI.	
VALERIV	S IVNIANV	S	VRINATIV	S	CALISTI[1]ANV	S	IND. XX.	
RVERIV	S THESEV	S	AELIV	S	AVCTV	S	IND. XXXI.	
VALERIV	S VALERIANV	S	CLAVDIV	S	ERASINV	S	IND. XIV.	
IVLIV	S PRIMITIVV	S	MINDIV	S	SVESSIANV	S	IND. XVI.	
FABRICIV	S PERVSINV	S	FAENNIV	S	HELIC	O	IND. XLI.	
VALERIV	S ACHILLEV	S	IVLIV	S	EVTYCHE	S	IND. XXX.	
PACVVIV	S MARTIALI	S	NOVIV	S	HERME	S	IND. LI.	
VOLVSIV	S PHILVMENV	S	CLAVDIV	S	CARPIO	N	IND. XXVI.	
CLAVDIV	S FILINV	S	POMPONIV	S	PAPIANV	S	IND. [2] XXXII.	
SERVILIV	S ADIVTO	R	THORANIV	S	HONORATV	S	IND. III.	
MARSENIV	S SABINIANV	S	GELLIV	S	SECVNDI	N	IND. [3] XLVI.	
CEIONIOV	S IVLIANV	S						
VLPIV	S CELSIANV	S						

[1] Grut. AN.
[2] Grut. XXXI.
[3] Grut. XLV.

Sinistrum vero latus hanc Regulam tenet, in quâ ultra formam, perpendendum occurrit appositum Scribæ vocabulum, ex quo proindè elu-

elucet, has ſimilesque Tabulas à Scribis fuiſſe ſubſcriptas, & nomine ac cognomine confirmatas, quod in Canuſinâ appareret, ſi ejuſdem ſublatum fragmentum unius vel plurium Scribarum indicia, denſæ obſcuritati non involviſſet. Cum veritas non dignoſcatur, ſuſpicioni locum reliquit.

									ND. V.
					IVS				IND. XII.
					CINTASIV	S			IND. XIII.
					DICITIV	S	POMPEIV	S	IND. XXII.
				. . . XXXIIII.	LOLLIV	S	VICTV	S	IND. XXXV.
NONIV	S	. . . .		. . . . . IIX.	NVMISIV	S	PHILIPPV	S	IND. LIV.
CORNELIV	S	CAR. . .		. . . . XLI.	APVLEIV	S	CERD	O	IND. LV.
HOENIV	S	XENO[1]PHON		IND. LIX.	AVRELIV	S	EVFEMV	S	IND. VII.
AELIV	S	[2]SFORTVNATVS		IND. XIV.	ASVETIV	S	FELICIS	S	IND. VIIII.
CASTRI	C	PROCVLV	S	IND. XXII.	CVRTIV	S	FELIX	S	IND. XXIIX.
COELIV	S	TELESPHO	R	IND. II.	NVMEI	R	FELIX	S	IND. LIII.
FABIV	S	LEONA	S	IND. XXV.	MARCIV	S	SOZOME	N	IND. XXXVII.
VETTIV	S	GERMAN		IND. XLII.	MAELIV	S	EPAPHRODI	T	IND. LVII.
RVTILIV	S	VICTO	R	IND. XXVI.	AVRELIV	S	PARTHENIV	S	IND. I.
MARCIV	S	EVTYCHE	S	IND. XXXIV.	C. IVL. C.	F	EXPEDITV	S	IND. XLXII.
SVLPICIV	S	IVLIANV	S	IND. I.	IVLIV	S	SECVNDV	S	IND. XIII.
CLAVDIV	S	FILINV	S	IND. XVII.	FONTEIV	S	PRETIOSV	S	IND. LIII.
MARSE	N	ADIVTO	R	IND. XXXIIX.	SCRIBAE				
AELIV	S	MARCIA	N	IND. LIII.	VALERIV	S	SEB. .	.	
CORNELIV	S	FROEVIV	R	IND. XIX.	VALERIV	S	RARICV	S	
AVRELIV	S	EVTYCHE	S	IND. XI.	TVCEIV	S	HERME	S	
[3]CAISVVIV	S	FORTVNATV	S	IND. IV.	MONNIENIV	S	TVDIENV	S	
					MARSENV	S	CASTV	S	
					MVSTIV	S			

Grut. p. CCL XVIII. N. I.

Romæ, ibidem.

Smetius.

1 Grut. FON

2 Grut. FORTVN

3 Grut. CAIṢVIVS

Ex tribus adductis fragmentis Canuſinæ Tabulæ forma inclareſcit, ejuſdemque diſpoſitio nominum agnoſcitur fermè æqualis. Unum deeſſe comperio prænominum, nempè adjunctio, quæ in primo abraſa, in duobus aliis videtur omiſſa. Alia proindè Tabula eſt inquirenda; nec mora, adeſt alia, quæ omnia prænomina, nomina & cognomina, eodem fermè ordine enumerat: Hujus fragmentum, (reliqua deficiunt) extat Patavii in ædibus Contarinorum, qui novem olim Sereniſſimæ Venetæ Reipublicæ Duces dederunt, & hodiè decimum, Aluiſium nomine, magno Splendore conſervant.

Marmor hoc Canuſinæ Tabulæ ex ſimilitudine nominum & cognominum, quæ præfert, contemporale videtur. Hinc Tabula Tabulam firmat.

Grut. p. CXXVIII. N. I.

M. ATTILIVS. RVFINV	S	
SEX. SALVIVS. SENILIV	S	
C. AVTRONIVS. MAXIMV	S	
L. TITVLEIVS. FELI	X	
P. VALERIVS. FESTV	S	
M. IVLIVS. MAXVMINV	S	
C. IVLIVS. VERV	S	
L. VALERIVS. VERECVNDV	S	Q. . . . .
CANIA. [1]LAIV	S	A. . . . .
L. CALVIVS. CLEMEN	S	L . . . . .
T. MINICIVS. VITALI	S	M . . . .
M. PVBLICIVS. HISTE	R	T . . . . .
M. SOLETIVS. OPTATV	S	L . . . .
C. LOLLIVS. CONSTAN	S	Q. . . . .
M. TAMINIVS. PVDEN	S	Q . . . . .
C. IVLIVS. RIPANV	S	C . . . . .
Q. VALERIVS. FIRMV	S	P . . . . .
C. DOMITIVS. VICTO	R	VALLIA. LATIA . . .

Habetur Patavii in ædibus Contarinorum.

Pinellus.

1 Grut. LAI S

M. SEXTILIVS. MAXIMV S
Q. VALERIVS. CAPIT O
L. DOMITIVS. PROBV S
C. IVLIVS. PHILETV S
L. CANINIVS. SVPE R
M. VALERIVS. SECVNDV S
M. HERENNIVS. CAPIT O
C. VALERIVS. GRAECV S
Q. RABILIVS. MANSVETV S
M. CAECILIVS. RVFV S
C. AQVILIVS. PHILETV S
L. NAEVIVS. PROCVLV S
1 Grut. CIO. L. CASTRI[1]CIVS. OMVNCI O
L. GAVILIVS. RVFV S
C. VERATIVS. PRIMV S
2 Grut. SALL. C. [2]SALVSTIVS. AMANDV S
M. MVLVIVS. COMODV S
L. LOREIVS. EXORATV S
P. LOREIVS. PROCVLV S
L. SACIDIVS. THALLV S
P. VALLIVS. SVCCESSV S
L. CLAVDIVS. CASSIANV S
L. VALLIVS. LVCANV S
Q. IVLIVS. PECVLIA . . .
L. VALERIVS. SILVANV S
Q. CEIONIVS. PRIMV S
T. FLAVIVS. SEVERV S
Q. METIVS. SECVNDV S
Q. TAPPIVS. SATVRNINV S
C. ATTILIVS. PACATV S
L. SENTIVS. MAXIMV S
L. PETILIVS. PVDEN S
L. ANINIVS. PVDEN S
L. PVLLENIVS. SECVNDV S
L. PONTIVS. MODERATV S
Q. VMBRICIVS. SEVERV S
L. SPVRIVS. VALEN S
C. VALERIVS. TAVRINV S

His omnibus Scripturæ, incisioni & ordini Tabulæ abundè satisfactum reor, quapropter ad alia propero explicanda.

CAP. XI.

POPULATIO CANUSII, ET AMISSIO TABULAE.

Jam fuimus Tröes, de excisa Trojâ deplorandâ voce canit Poëta. Jam fuimus Canusini, intonare possent Canusii incolæ, & antiquæ populatæ civitatis statum deplorare. Canusium fuit, & amplius non extat: Canusium fuit, & quod fuerit, solâ memoriâ celebratur; Canusium fuit, & quod fuerit, ingentia ruinarum rudera demonstrant. Canusium sanè fuit & præstantissima Civitas, ac inter Italicas urbes maxima, Strabone teste, jacet desolata. Sed undè & quando tantæ ruinæ? Variam & multiplicem Canusium sustinuit fortunam. Urbs maxima, emporium famosum, facilè advenarum Gentium iram rabiemque in se contraxit, illic erant divitiæ, & ubi divitiæ (irritamenta malorum) non desunt contentiones; contentiones invidias; invidiæ odia; odia bella parturiunt. Apulia fertilissima Regio, sæpius pugnæ Theatrum, & Canusium orchestra fuit, sed orchestra indè violata, hostibus in sedem & unà in prædam cessit. (*Strabo Lib. 6.*)

Romani primum Regionem explorantes, accolas illatis damnis fatigati sunt, *Canusini populationibus fessi, obsidibus L. Plautio Consuli datis in deditionem venerunt*. Parumper per id tempus splendori detractum est: & quamvis civitas Romanis fœderata consisteret, pactum fœdus Hannibali inimicum, magnæ stragis caussam dedit. Romano solidata imperio, dum Roma substitit, intrepida semper permansit, attamen, cum subdita fuit, aliquam imminutionem passa est; hinc eam Strabo suo tempore deletam asserit. *Vixit* autem *Strabo sub id tempus, quo JESUS Christus nostræ salutis reparandæ caussâ in terris dignatus est degere*. Deletam affirmare nequeo, sed à

Sigonius de Antiq. Jur. Ital. Lib. 1. Cap 3. ex Livio. — A.U.C. CDXXXV. — *Strabo Lib. 6. Guiliel. Xylander in vita & præfat. ad Strabon.*

à pristino decore aliquo modo declinatam reor.

In Coloniam redacta floruit sub Cæsaribus, & anno U. Cond. DCCCCLXXVI. hoc est, Anno Christi 255. plures viros insignes aluit, & ut Ærea Tabula præfert, conservavit. Igitur posterior ætas Canusinæ populationis inquirenda. Barbarorum in Italiam irruptio civitati cladem intulit: ea non una sola, sed varia fuit. Genseri- cus Vandalorum & Herulorum in Africa Rex, ab Eudoxiâ II. Theodosii II. Imperatoris filiâ, post Valentiniani III. Augusti mariti obitum, in Italiam evocatus, cum ingenti exercitu Campaniam & Apuliam devastavit, civitates diripuit & ruinis involvit. *Henninges in Vita Genseric. Ann. Ch. 459.*

Canusium Barbarorum rabiem sensit, & omnium ruinam sustinuit, nam quod unius furori defuit, alterius supplevit; donec tandem Totilas Gothorum Rex, *dirutis Neapolis mœnibus*, quod reliquum fuit, cruore & populatione consumeret: Is enim Bucelino teste, *Beneventum Neapolimque occupat, Apuliâ & Calabriâ potitur*, omnesque civitates vastat. *Procop. Goth. Hist. Lib. 3. Gabr. Bucelin. in Nucleo Ann. 543.*

Nec satis: ex tot ruinis deplorandus Italiæ Status nullatenus Narsetem, *odio metuque exagitatum*, movit, quominus aliam Gentem Barbaram, Longobardam nuncupatam, è Pannoniâ accerseret. Hujus Gentis Rex III. Flavius Antharis, sive Antarius nominatus, simulatâ religione, *Istriam, Etruriam, Beneventum, Apuliam & Calabriam, sibi subjecit, & tanta strages de Francorum exercitu* (nam illos in auxilium ac fœdus accedere jusserat) *facta est, quanta nusquam alibi memoratur.* *Paul. Diacon. Lib. 2. c. 5.* *Valerian. Castilione in Com. in Thesaur. Reg. ex Paul. Diacon. Lib. 3. cap. 30.*

Hæc accidêre Gregorii Magni Pontificis ætate, qui proindè miserandam Canusii Civitatis faciem intuens, calamitatemque expendens, Felici Episcopo Sipontino, Ecclesiam desolatam commendans, sequentem epistolam exaravit:

Gregorius Magnus Felici Episcopo Sipontino Canosinam Ecclesiam commendat. *S. Gregorius Papa Epist. 51. Lib. 1.*

Pervenit ad nos, quod Canosina Ecclesia ita sit Sacerdotii Officio destituta, ut nec pœnitentia ibidem decedentibus, nec baptisma præstari possit infantibus. Hujus igitur tam piæ rei tamque necessariæ mole permoti, jubemus dilectioni tuæ, ut hujus præceptionis auctoritate commonitus, memoratæ Ecclesiæ Visitator accedas, & vel duos parochiales Presbyteros debeas ordinare, quos tamen dignos ad tale officium, veneratione vitæ, & morum gravitate, prævideris, & quibus in nullo obvient constituta Canonicæ disciplinæ, ut Sanctæ, cum digna cautelâ, provideatur Ecclesiæ.

Hactenus Canusium magnæ desolationi involutum, & Sacerdotio spoliatum exhibui, superest ut undique dirutum ac funditus excisum demonstrem. Currebat annus post Christum natum 800. quo Petrus Longobardus Ecclesiæ Canusinæ fuit præfectus Episcopus, *fuitque primus Canusinæ sedis Archiepiscopus*, ad eam dignitatem subli- *Ferdinandus Ughellus in Italia Sacr. in descript. Apuliæ & præfatione ad Ecclesiam Metrop. Barensem.*

ſublimatus anno 818. *paulò poſt Canuſinæ Civitatis à Saracenis captæ excidium propriis vidit oculis.*

His adjungit Ughellus in vitâ Angelarii, ſecundi & ultimi Canuſini Archiepiſcopi, ſcribens de anno 845. quo ad Barenſem Metropolitanam fuit promotus. *Diruta tunc erat ex Saracenorum incurſione Canuſina Civitas, & præter Cathedralem, ſanctorumque Epiſcoporum Sabini Ruphini & Nemoris pretioſa corpora, omnia ruderibus & ſquallore obruta jacebant.*

Idem Ughellus in Vita Angelarii Archiep. Barenſ.

Hæc eſt illa ruina & deſolatio, quam S. Sabinus Canuſinus Epiſcopus (anno 514. electus, & anno 566. mortuus) in vitâ prædixit. De Sabino enarrat Ughellus: *Inter hæc illis ventura hoc modo prophetavit:* Eumque hoc ſermone loquentem inducit: *Ego, inquiens, cum de corporis ergaſtulis exiens Domino gregem, quem mihi ad paſcendum tradidit, commendo. A Luporum ſcio vos poſt funeris mei tempora graviter dentibus lacerandos, nam gentium invaſione Italia non paucis temporum curriculis premetur, ita ut rura abſque agricolis ob gentium terrorem relicta videantur. Quâ cauſſâ membrorum meorum tumbam incognitam relinquo. Diuturno etiam tempore abſque adminiculo paſtorum Eccleſia inculta retinebitur: nullus clangor laudantium ſive canentium ſonorâ in ea voce audietur. Relicta ab hominibus loca hæc tantummodo beſtiæ tenebunt.*

Ughellus in Vita S. Sabini Archiep. inter Barenſ.

Quæ omnia ex ordine evenere: Lupi enim rapaces aliqui Longobardorum Reges eccleſiaſticis proventibus nimium inhiantes extitêre: variarum Barbararum gentium invaſione miſera Italia non uno tempore agitata, ſæpius ſuccubuit: & tandem Apuliam totam (transeo Siciliam Inſulam, Calabriam, aliaque ejuſdem Climatis loca) Saraceni ab Euphemio genere Græco, viro militiâ & nobilitate inſigni, ſub Imperio Michaëlis Balbi & Theophili Imperatorum, ex Africâ vocati devaſtârunt, & Canuſium everterunt, interea Canuſina Eccleſia adminiculo paſtorum inculta jacuit; ipſamque civitatem (ut poſteà evenit, & adhuc videtur) tantummodo beſtiæ tenuere.

Henninges in Familiis, qui Siciliam, Neapolim, Apuliam & Calabriam tenuerunt.

In tanta Canuſii populatione ubinam Ærea Tabula remanſit? conſervari illa non potuit, dum civitas ſpoliata muris, ipſas domus Saracenis hoſtibus in ſpolia ceſſit; dum orbata præſidio amicorum, inſidias inimicorum ſuſtinere coacta eſt. Cecidêre domus, cecidêre ædificia, cecidit & ipſa Tabula, ac ruinis tecta, per tot ſæcula in ſinu terræ latuit admiranda; de terrâ venerat, & iterum ſub terram reverſa eſt: ſed eò glorioſior reverſa, quod igne ſolidata, de matre-Terrâ triumphans, in pulverem reſolvi nequiverit.

Ad Canuſium depopulatum revertor: video ibidem matricem Eccleſiam Barbarorum ac Saracenorum rabiem effugiſſe, & Petræ ſuæ conſtantiâ perſtitiſſe. Video plures inferiores Eccleſias ruinis ſepultas, & demolitionibus obrutas, video inter illas duas ſuper

ſuper antiqua fundamenta innovatas, quibus indè monaſteria extra muros novi Canuſii adjuncta ſunt, à Fratribus Montis Carmeli & S. Franciſci Minoribus Conventualibus inhabitata: Video tandem veteris ſepta (ubi olim ingentia Palatia & ſumptuoſæ extabant fabricæ) aratro nunc obedire. Sic omnia ad Principium redeunt: aratrum quondam ad Canuſii Coloniam adductum, nunc Canuſium ad aratrum reductum. Poſt inductum aratrum, olim in Coloniâ nummi figurabantur, nunc per aratrum percuſſi nummi effodiuntur: Quæ proindè veteres Canuſini in ædibus cara tenebant, recentiores Canuſii incolæ de terra eruta, rara conſervant, ſic ſpolia antiquitatis, cedunt in pretia novitati.

CAP. XII.

DESCRIPTIO HODIERNAE CONSTITUTIONIS CANUSII.

Canuſii veteris ruinas illuſtravi, nunc recentioris Canuſii ſtatum dabo. Ruinæ, quæ undique videntur, magnitudinem, celebremque præſtantiſſimæ Civitatis molem oſtentant, & novam circumſtant. *In plano* olim *ſitam*, Strabo tradidit, *ſicut documento eſt ejuſdem circuitus*, nunc in Colle nova repoſita, non illius ut antiqua extenſionis, ſed ad medium milliare Italicum dimenſionis. Colli, hoc eſt veteris Canuſii ruinis, quæ collem formârunt, impoſita cernitur. Collis agnoſcitur, dum novæ ædes ſtruuntur, dum novæ veteribus ſolidantur. Collis agnoſcitur, dum venerandæ Antiquitatis plurima ſubminiſtrat munimenta. *Strabo Lib 6.*

Civitas trecentas forſan ædes habet, quas undique murus cingit, hæc quamvis aliquando locupletes, agrorumque poſſeſſionibus opulentos, in ſinu ſuo conſervârit, nihilominus hâc ætate miſeranda jacet. Arcem habet & ſitu loci, & ſtructuræ induſtriâ non inconcinnam, veteris caſtri veſtigiis nobilitatam: cui ſi ars & expenſæ accederent, in munitiſſimum fortalitium adverſus quoſcumque potentis exercitus inſultus evadere poſſet. Magnam fabricæ molem continet, quam quidam, ſupremi Principis familiæ ſufficere, autumant.

Nullam in Nea-civitate Eccleſiam, niſi Sacellum quoddam invenies. Triginta aut plures presbyteros numerabis, qui omnes clerum formant, & Matrici-Eccleſiæ, extra muros poſitæ, inſerviunt.

Cives habet non contemnendos, qui communitatis nomine gaudent, ac Judici & duodecim ad regimen civitatis politicum Deputatis ſubſunt. His omnibus præeſt Urbis Prætor in Civili & Criminali cauſſâ, qui Gentis more Doctorali laureâ inſignitus, Gubernator appellatur.

 Fuit

Fuit olim Canusina civitas, amandatis Ethnicorum moribus & religione, fidei Catholicæ fervens æmulatrix. S. Sabinum inter alios audivit & Episcopum habuit, omnes reliquos alibi dabo. Ecclesiam habet in antiquæ civitatis ambitu sitam, nunc hodiernæ muris imminentem. In Urbis plano olim posita fuit, nunc quasi subterranea videtur, etenim ædium ruinæ terram undique elevârunt, hinc ex altiori loco per decem aut duodecim gradus ad Ecclesiam descenditur. Sub ipsâ Ecclesiâ, secretiori recondito loco, Sacellum S. Sabino inscriptum invenitur: hic S. Episcopi corpus, ut ipse statuerat, *membrorum meorum tumbam incognitam relinquo*, tumulatum fuit. Quod quamvis sæpius tentatum erui, nunquam Vespillones, voti compotes, (ut constans est traditio) fuêre effecti, studium quidem adhibuere, sed vel subitaneâ morte oppressi, vel immani fulgure, aut horridâ tempestate perculsi, inane studium reddidêre, sic à labore cessatum, & S. Corpori quies relicta.

Ughellus in Vita S. Sabini sub Archiep. Barensib.

Ecclesia itaque, vastatâ urbe totâ, stat inconcussa, marmoribus scatet, & veteri cultu splendet. Duplici Regali tumba, ut rumor est, exornatur, quæ introëunti per portam principem ad latus dexterum in Sacello, reliquo Ecclesiæ Corpori juncto, conspicitur. Una, Manfredi Regis Arca, opere erecta magnifico, varioque ditata marmore, in aërem elevatur. Altera, alterius Regis (ut creditur) in eodem loco priori contigua, sed inferiori parumper ornata insignita consistit.

Matricis Ecclesiæ titulo honorata, olim Cathedralis fuit Episcoporum tempore, quorum nomenclaturam ex vetustis munimentis hic adjungo: *Primum, de quo extet memoria, Stercoreum fuisse ex Antonio Beatillo* tradit Ughellus, qui *Sardicensi Concilio interfuit anno* 347. *Post hunc Probum in Oriente Apostolicæ Sedis Legatum, ad Leonem Imperatorem, à Simplicio Papa missum anno* 462. *Sanctum Ruphinum anno* 501. *S. Memorem in Concilio Romano sub Symmacho Papa* 502. *clarum S. Sabinum electum anno* 514. *defunctum vero die* 9. *Februarii anno* 566. *cujus vitam idem Antonius Beatillus scripsit. Marcum, Julium, Stephanum, Palumbum, Ursum, Transmundum, Rodecautum, Bursum, Maurentianum, Andream, Averaldum, Luderium, Petrum Longobardum, Grimaldi Salernitani Principis affinem, electum anno* 800. Hic fuit creatus anno 818. primus Canusinæ sedis Archiepiscopus, sed paulò post dirutâ per Saracenos Civitate, *Salernum fugit; anno* 834. *Salernitanus evasit Episcopus, ibidemque diem suum obiit anno* 844. *Angelarius successit Petro anno* 834. *qui post decem annos factus est Barensis Archiepiscopus anno* 845. *Tunc Canusinæ dignitas Barium translata est & unita; qui primus Barensis & Canusinus dictus est Archi-præsul*, & in vita Angelarii, *qui deinceps ex perpetuâ utrarumque Ecclesiarum unione in successores transiit usque in hodiernum diem.*

Ferdin. Ughellus in Ital. Sacr. sub Archiepisc. Barens. ex Anton. Beatillo.

Ughellus ibid.

Ughellus ibid. in Vita Angelarii.

Dese-

Deficiente ergò Canusino Episcopo, Cathedralis Ecclesia supremâ Pontificiâ auctoritate in collegiatam insignem Præposito & Canonicorum Capitulo decoratam, imò à Romana immediatè dependentem, immutata fuit. Hinc Barensis cum Canusinæ Sedis assumit dignitatem, clandestine & invitis Canusinis sumit possessionem, titulo quidem gaudet, & quibusdam exiguis proventibus, nullam tamen jurisdictionem exercere præsumit. *Habet* tamen *Barensis* (ut opinatur Ughellus) *Melfecti, Canusii, Tirlitii & Rutiliani caussarum appellationem Apostolicæ sedis auctoritate concessam.* Ughellus in Archiepisc. Barens.

Jungo tandem Ecclesias à S. Sabino Canusii exstructas: *pulchro siquidem opere in Canusina Civitate* (inquit de S. Sabino Ughellus) *in honorem Beatorum Cosmæ & Damiani Martyrum Basilicam exstruxit, eandemque diversis coloribus ac musivo decoravit, nec non & ad honorem B. Joannis Baptistæ, ac præcursoris Domini nostri JESU Christi, excelso culmine Cameram juxta Ecclesiam Beatissimæ semper Virginis Dei Genitricis Mariæ condidit. Sed & ante Ecclesiam prædicti Præcursoris, Domino Salvatori templum magno decore instituit.* Quæ omnia hodierno tempore antiquata, immutata aut exstirpata templa videntur. Ughellus ut supra inVita S. Sabini Episcop.

Controversiam autem de S. Sabini corpore inter Canusinos & inter Barenses animosè agitatam, indecisam relinquo; utrique sacrum corpus habere contendunt, Canusinorum fundamenta supra dedi, Barensium argumenta ex Ughello petenda sunt. Ughellus in Italiâ Sacrâ sub Arch. Barensib. in Vit. Angelarii & Heliæ Archiep.

C A P. XIII.

INVENTIO TABULAE AEREAE.

Res mira contigit: Canusinus ager (Canusio in Coloniam redacto) aratro fuit circumscriptus. Hoc moris erat & in omnibus passim coloniis observabatur, quapropter dicam, coloniam in aratro, utpotè agrum colendo, fuisse radicatam, hinc aratrum, seu ductio aratri, ut signum expressivum coloniam effigurabat. Decuriones in Coloniâ, ut Senatores Romæ, Senatum componebant, per quem proindè, utpotè potiorem partem Coloniæ, ipsa Colonia indicabatur, ut plerumque occurrit in antiquis marmoribus hoc modo: *Decuriones Coloniæ. Ordo* seu Senatus *Decurionum* hoc vel hoc *fieri, erigi mandavit, curavit.* Omnes Decuriones Canusii in unâ Laminâ æreâ II-Virum mandato incisi, uno tempore per reconditam Tabulam fuêre deperditi. Ut Novi Decuriones crearentur, aut Veteres innovarentur, aratro denuò opus erat. Agri-colonus, Agricola, seu Villicus aratrum terræ admovit, & ecce Laminam æream Anno 1675. mense Novembri, in terrâ offendit, & per tot tantosque Laminæ incisos Decuriones, non solum Ordinem, sed ipsam Coloniam, jam ab annis quatuor resu-

resuscitavit ac redivivam exhibuit. Aratro igitur Canusii Colonia fundata, aratro innovata fuit.

Inventionis locus ad milliare Italicum ab ipsa Matrice Ecclesiâ intrà circuitum Veteris Canusii, sed extrà muros Hodierni habetur. Situs adhuc ruderibus cinctus, magnæ desolatæ Fabricæ, Prætorii forsan, aut Ærarii demonstrat antiquitatem. Hic Tabulam (uti reperta) credendum est, fuisse expositam. De loco satis, nunc ad ipsam Tabulam venio.

Illa terræ pondere gravis, terræ quasi conglutinata videbatur: magnæ molis erat, aut terram removere, aut Tabulam à terrâ separare: illâ relictâ, hæc tandem vi avulsa, & in massam redacta, informem machinam præ se ferebat, quæ interim sub viridi penetratâ ærugine seu reconditi æris exhalatione splendebat. Exteriora in agro Rusticus amovit, & ad machinæ penetralia venit, quæ cum incurvo ligone nudaret, æream Laminam detexit, & quasi Thesaurum in agro inventum, veneratus est. Æs quidem agnovit, quid esset, quid valeret, quid significaret, penetrare nesciens, protinus Canusii Baronem, Octavium Affaitati, Dominum suum (de quo alibi) metallo terrâque onustus accessit. Hic agricolæ fidam operam expertus, larga remuneratione ditavit, pro ære argentum reposuit, nudumque nova ac decora veste, pro more rustico, circumdedit & dimisit.

Accepi hæc omnia a D. Francisco Chrysolito Pbro, qui vidit & adfuit.

Lamina novum hospitium nacta, Dominum quidem agnovit, sed squallore operta incognita permansit, donec undique purgata, magna diligentia mundata, & ardenti lixivio lavata, veterem faciem innovavit, quæ illicò venustate sua omnium adstantium oculos cordaque corripuit, ac flagrantem in Laminam Ardorem affectumque singularem excitavit.

Dominus veterem, sed ex vetustate pulchriorem Virginem adeptus, in Cimeliarchium suum reposuit & conservavit.

C A P. XIV.

VARIA MUTATIO DOMINII CANUSII, ET TRANSLATIO TABULÆ CANUSINÆ.

Rerum Dominia, tradit Jurisconsultus, *non possunt esse incerta*. Hinc & Canusium Dominum suum agnoscere debuit: antiquitus quidem à Diomede erectum, civitas & emporium cum fuerit, suum sibi Dominium tenuit, & libertatem cum nativitate genitam eâ tempestate conservavit. Romanis indè subditum, Romani Imperii paruit potestati, illis fœdere sociatum, & posteà in Coloniam redactum sub Cæsaribus floruit. Cadente Imperio Barbaris Vandalis & Gothis obedire nesciens, eorum furorem sæpius attraxit.

attraxit. Aliquando ad Longobardos pervenit. Pipinus Caroli Magni filius Apuliam cæteramque vicinam Regionem exindè subjugavit, & communem cum Græcis tenuit. Circa annum 834. Saracenorum rabiem sentire cœpit, & usque ad annum 914. experta est. Non solum Apuliæ civitates eorumdem expilationibus obedivêre, sed ipsum Canusium multitudine oppressum, à multitudine dirutum & funditus eversum fuit. Ex ruderum mole novum Canusium posteà erectum, & veteris Dominium restitutum.

Abb. Brianville in suis Histor. Regni Neapol.

Expulsis Mauris primò per Ungaros, indè per Sclavos, ultimo per Ottonem II. Imperatorem, Regio Apulorum nunc Græcos, nunc Romanos, nunc privatos Dominos agnovit.

Donec tandem Tancredus Normannus Apuliam omnemque adjacentem terram Græcis ac Longobardis, per se posterosque suos paulatim eripuit. Quapropter Drogo Tancredi filius *Successit fratri Gotfrido in regimine titulo Comitis II. Anno 1039. mense Februario, & primo impetu pene pulsus à Mele Imperatoris copiarum Ductore: at Drogo instaurato exercitu, Græcis altero prælio victis provinciam mordicus recuperat, quâ receptâ Umfredum fratrem in parte Apuliæ ad continendos in fide Apulos, & Robertum Guiscardum fratrem in Calabriâ contra Cosentinos præficit. Verum dum Dominii ampliationi nimis studet, & Apuliæ Urbes munit, Longobardorum & Apulorum insidiis ad Montolium oppidum à Visone Apulo proditione occiditur. A. Ch. 1050. 3. Non. Augusti.*

Henninges in Geneal. Normannor. Comit. Duc. & Reg. qui Apuliam & Calabriam tenuere.

Interim Leo IX. Pontifex Maximus ex suâ auctoritate Normannis, quæcumque tum temporis, in Italiâ obtinerent, liberè possidere permisit.

Anno 1060. Robertus Guiscardus præfatus *primus ex Normannis se Apuliæ, & Calabriæ Ducem appellavit. Nec longe post, omnem Apuliam, Calabriam, Lucaniam, & magnam Siciliæ partem subegit; & omnium primus, pro ditione, quam tenebat, homagium Nicolao II. Pontifici fecit, eique fidelitatis solenne præstitit juramentum, a quo per vexillum confirmatus est.*

Henninges ibidem in Vit. Roberti.

Bohemundus, Roberti filius primogenitus, Princeps Tarentinus, videns se à fratre Rogerio, cognomento Bosso, in Apuliæ, Calabriæ & Italiæ rebus defraudatum, ipsi bellum intulit, sed victus ad Beneventum, Tarento & Apuliæ parte contentum sese tenere debuit, recruduit tamen exindè bellum. *Obiit vero anno 1108. æstatis tempore in Apuliâ.* Hunc esse (facilè crederem) qui sepulchralem tubam, de quâ antea scripsi, juxta Manfredi Regis Sepulchrum in Canusinâ Ecclesiâ adeptus est.

Henninges ibidem in Vit. Bohemundi.

Sic Apulia, sic Canusium, Normannos Dominos habuit, & apud Rogerium, Rogerii Bossi filium, ejusque posteros, Siciliæ creatos Reges permansit, donec in Constantiâ, Rogerii, & ultimâ Gentis filiâ, deficeret.

Constantia Monialis penè quinquagenaria. Cælestini III. Pontificis facultate, per Gualtherium Panormi Archiepiscopum, de monasterio educta, Henrico VI. Imperatori, Sueviæ Duci, in connubium data, Apuliam & Canusium cum ipso Regno ad Suevos transtulit. Quæ omnia, apud illos perstitere usque ab obitum Manfredi Nothi, Siciliæ Regis, (Canusii sepulti) vel paulò post, usque ad Capitale Supplicium Conradini Regis.

Dehinc ad Comites Andegavenses, utriusque Siciliæ Reges, Canusii Dominium translatum est. Stetit apud eos usque ad Joannam II. Neapolis Reginam, quæ inconstantiâ ducta, nunc Alphonsum Arragoniæ Regem, nunc Ludovicum Andium Ducem, ad filialem adoptionis conditionem evocatos, inter utriusque posteros bellorum seminarium exstruxit. Arragonii tandem superiores, Canusio præfuêre. His etiam per Ferdinandum Catholicum, Hispaniæ Regem, exstirpatis, Neapolis Regnum, & cum eo Canusium Hispanis accessit.

A quibus, per Joannam Ferdinandi filiam, Philippo I. Archiduci Austriæ, & Hispaniæ, vel saltem Castellæ, Regi, sociatam, ad Austriacos transiit. De Philippo ad Carolum V. Cæsarem, de Carolo ad Philippum II. Hispaniarum & Indiarum Regem, pervenit.

Philippus Rex, ut erat magnanimus, varias Neapolis Regni ditiones Principibus viris, & de se bene-meritis in feuda concessit. Hos inter Nicolaus Grimaldus *Vir dives & virtutibus plurimis ornatus* enumeratur, cui Salerni Principatum pluresque in Apuliâ ditiones (quas inter Canusina recensetur) donavit. Hujus etiam filius Augustinus, Dux Eboli in Campaniâ constitutus fuit. Sic Canusii Dominium, cum 23. aliis in Regno ditionibus Grimaldis advenit, & apud eos, qui hodie Monœco præsunt, remansit. Hi cum Gallis adhæreant, possessionibus suis eorumque fructibus, sub Hispanis sitis, belli jure spoliantur; cum Hispanorum partes insequuntur, iisdem gaudent. Canusium proindè cæteræque ditiones, pro Grimaldorum Principum mutatione conditionis, mutationem accepêre, & auctioni expositæ, alium Toparcham consecutæ sunt.

Henninges in Famil. Grimaldi.

Hinc familia Affaitati, Baroli seu Barlettæ Illustrissima, Canusii ditionem cum titulo Baronis, hoc est Liberi Domini, sibi vindicavit. Plurium Stirpis Heroum insignem ac præstitam fidem Hispaniæ & Neapolis Reges experti: quapropter Affaitati majoribus cumulandi beneficiis, majores à Carolo Rege gratias adepti sunt, quas inter Canusii erectio in Marchionatum non minima consideratur. Octavius Affaitati primogenitus Baronatum hactenus tenuerat, & etiamnum tenet, hic familiæ negotiis implicitus, familiæ procreationem Josepho fratri juniori commendavit, qui

proindè

proindè ductâ uxore ex Prosapiâ Tomasinâ, Neapolis Illustrissimâ, Canusii investituram cum titulo Marchionis, jam ab annis duobus, Regio favore adeptus est.

Hoc modo Canusium a Diomede fundatum per tot tantasque mutationes Dominii, Affaitatis obvenit.

Tabula verò ærea, ut a Rustico intrà septa Veteris Canusii inventa fuit, (sicuti suprà indicavi), quantocyus ad præfatum Octavium Affaitati Canusii Baronem Barolum translata est, qui eam omni studio mundare, & in Cimeliarchium reponere curavit. Illico Tabulæ fama sparsa est, & plures vicinos Principes, si non invidos fortunæ, Zelotypos saltem suæ possessionis excitavit. Ne omnia, quæ acciderunt propalare cogar, hoc solum dicam, præfatum Octavium generosi ac prudentis viri, hâc in parte, personam egisse: etenim ne rivalium odia attraheret, neve plus uni quam alteri tribueret, Tabulam omnium oculis animisque eripuit, amico donavit, & Venetias misit.

C A P. XV.

SIGNIFICATIO TABULAE AEREAE CANUSINAE.

Quid hic de Significatione Tabulæ æreæ Canusinæ agendum, cum totus Liber ad eam explanandam conscriptus inspiciatur? quid sub uno titulo dicendum, cum plura sub pluribus dicantur? Liber, ut verum fatear, omnem Tabulæ circumstantiam exhibet, quid verò ipsa per se ipsam Tabula significet, nullibi traditur, & quàmvis in Libro plures Decuriones, vario perfuncto munere nobiles, illustrentur, quid omnes simul Decuriones, in unum corpus redacti, sibi velint, constituantve, hactenus non explicui.

Quid Tabula significat? significat Splendidissimum Ordinem ac Senatum Canusinæ Coloniæ militaris: hoc est, Curiam Canusinæ Coloniæ: Curiam, inquam, non formalem ædificii, sed materialem personarum. *Quoties* enim, *Imperator vico, Civitatis jus deferret, eidem jus Curiæ attribuebat, quia nulla Civitas fuit sine Curiâ.* *Jul. Cæs. Bulenger. de Imp. Rom. Lib. VII.* Curiæ institutæ sunt κατὰ τῆς Βασιλευούσης πόλεως μίμησιν. Undè & Senatus dicitur: de quo Ausonius: *Novell. 38.*

——— *Quos Curia summos* *Ausonius in Mosellâ.*

Municipum vidit Proceres, propriumque Senatum.

Curia itaque Senatum, & Senatus Curiam indicabant: à Romana enim Republicâ hæc nomina ac dignitates, ad Colonias municipiave descendêrunt. *Coloniæ*, inquit Gellius, *in quibus primum Decuriones facti, quasi effigies simulachraque Populi Romani fuerunt.* *Gellius Lib. 16.* Imo Decuriones à Decuriâ: Decuria à Curiâ, ut infrà dicetur, nomen mutuârunt.

runt. Igitur ab illâ Supremâ Curiâ Populi Romani omnes reliquæ Curiæ, ab ipso Senatu cæteri Senatus dimanarunt, & in Coloniis Municipiisque, quasi Romanæ Reipublicæ filiabus, constituti sunt.

Coincidit proindè & Senator & Curialis in dignitate functionis. Nobilis est Senator, nobilis est Decurio, hinc Prudentius, prudenter edicit:

Prudentius in Roman. Antioch.

———————— absit ut me Nobilem
Sanguis parentum præstet, aut Lex Curiæ.

S. Ambrosius in Cap. 3. Luc.

Quibus adjungit S. Ambrosius: *Viri persona quæritur, qui etiam in Senatu & reliquis curiis, generis asservat dignitatem.* De his plura sub Decurionibus tradam.

Bulenger. ibid. L.40. C de Decurionib. L. 66. C. Theodos. eod.

Quapropter Curialium assumptio strictè procedebat, imò *in electione Curialium aut Magistratuum nihil ratum fuit sine Decreto :* imo *& ipsæ nominationes fiebant in legitimo ordinis conventu, non sine duabus Decurionum partibus.*

Ex his verbis constat Curiam & Senatum etiam ordinem vocari: Ordo profectò vocatur civitatis Senatus, ut etiam ex subjecto lapide inclarescit.

Lugduni ad S. Irenæum.

Ex Symphoriano, & Thevesi Cosmographia.

Q. TVLLIO. SEVERINO. SEQVANO. Grut. p. ccccLXXVI. N.4
OMN. HONORIB. INTER. SVOS. FVNCT.
PATRONO. SPLENDIDISS. CORPORIS.
N. RHODANIC. ET. ARAR.
CVI. OB. INNOCENTIAM. MORVM.
ORDO. CIVITATIS. SVAE. II. STATVAS.
DECREVIT. INQVISITOR[1]. GALLIAR.
TRES. PROVINC. GALL.
L. CONCOR. AVQV. FELICITAS.
Q. R. P. M.

1 Grut. RI

Hic Ordo sive Senatus Coloniarum, non solum ultimis Imperii Romani temporibus, sed etiam ætate Trajani Aug. Splendidissimi appellativum sibi vindicavit, quod ut appareat, plures lapides, cum de Patronis Clarissimis Viris agam, in testimonium adducam, hic interim (qui idem præfert) non contemnendus apponitur:

Lugduni olim in domo Langæi

Scaliger.

TI. CLAVD. TI. FIL. PAL. QVARTIN. Extra Gruterum
TRIB. MIL. LEG. III. CYRENIAICAE
ADLECTO. AB. DIVO. TRAIAN. PARTHICO.
IN. SPLENDIDISSIMO. ORDIN. QVI . . .
. . . ONIAE . . DI . . . . PRAETORI.
PROVINCIAE

Sigonius & Rosinus de Coloniis. Cicero in Sextianâ.

Tabula igitur ærea Ordinem seu Senatum indicat, Senatus Senatores promit, *Senatores verò in Coloniis, ut etiam in Municipiis Decuriones vocabantur*; quod docet Cicero, dum in Sextianâ de Capuâ Coloniâ deductâ, (cum anteà esset Præfectura), loquitur:

hoc

hoc tempore iidem homines, nomine commutato, Coloni Decurionesque, & ibidem: *recita quæso, quid decreverint Capuæ Decuriones.*

Significat ergò Tabula Curiam, Senatum, seu Ordinem. Sed cujus loci? Coloniæ, dixi, Canusinæ, ibidem enim erecta, ibidem recondita, ibidem etiam inventa fuit.

Sed cur potius Coloniæ Canusinæ, quam Municipii Canusini? Coloniæ, dixi, & alibi probavi ex ipsis Romanis nominibus Romanorum, qui Româ Canusium ducti, locum civitatemque familiis suis nobilitârunt, quod, si aliquando de Familiis agerem, clarissimè appareret; non Municipii, quia illud familias suas, si non barbaras, saltem exteras conservabat; Municipium enim nil aliud est, quam oppidum jure civium Romanorum donatum, non tamen familiis immutatum. Municipes autem ex eo nominârunt, quod jus adepti essent, cum Populo Romano munera capiendi. [*Sigonius de Antiq. Jur. Ital. Lib. 2. Cap. 6.*] Quocircà præclarè Ulpianus Municipes propriè dictos prodidit, *qui in Civitatem Romanam accepti munerum participes fierent.* [*Ulpianus I. C.*] Egregiè etiam Paulus: *qui municipes appellatos, quod munera civilia caperent,* dixit. [*Paulus. I. C.*] Munera verò illi nihil aliud, quam officium Civilium jura vocarunt. Municipii porrò constituendi, multò expeditior atque proclivior ratio fuit, quam coloniæ deducendæ: quippe *cum ad largiendam Civitatem satis Senatusconsulto fuerit & Plebiscito, id est, ut ex auctoritate Senatus de eâ ferretur ad populum.* [*Sigonius. ibid.*]

Sed cur in Tabula Senatus Coloniæ potius, quam Præfecturæ dicendus est? Ratio est, quod illa Duumviros numeraverit, hæc Præfectos suos, (à quibus Præfectura dicta) Româ missos receperit, aliaque plura munia omnino diversa ab iis, quæ in Tabulâ leguntur, habuerit.

Cur non Fori, non Conciliabuli Senatum præfert? illa erant loca minoris æstimationis, quæ nullo Decurionum Senatu gaudebant: in Foro quidem jus dicebatur, Nonio teste, cum ait: *Fora locos fuisse, in quibus jus diceretur.* [*Nonius Festus de Sermon. Latino.*] Quod notis loquendi formulis, *forum indicere*, & *forum agere*, comprobari videtur. *Forum* enim *indicere* Prætores dicebantur, cum locum jurisdicundi, qui conventus dicebatur, designabant: *Forum* autem *agere*, cum conventum in Provinciâ jurisdicundi caussâ habebant. Forum etiam nundinationis locum indicat, quem pariter Prætores in provinciis indicere, Servio teste, solebant. [*Servius.*] Hunc autem locum proprio vocabulo, non Forum, sed distinctionis gratiâ, Conciliabulum dictum invenio, nam Festus adfert: *quod eò in concilium veniretur*: [*Festus de Lingua Latina.*] Undè & illud Livii emanavit: *Legem latam, ne ambiendi magistratus gratia, Nundinas & Conciliabula obire liceret.* [*Livius. Lib. 7.*] Hæc autem aliquando ad jus municipiorum fuisse redacta, non obscure Frontinus asserit his verbis: *Quod si ad hæc revertamur, hoc Conciliabulum fuisse fertur, & posteà in Municipii jus relatum.* [*Frontinus in Libro de Limitib.*] Quæ

omnia nihil commune habent cum Canuſio, quod non Forum, ſed Civitas; non Conciliabulum ſeu Nundinarum locus, ſed Emporium fuit. Nundinæ ad tempus, Emporium ſemper, durabant.

Ex his tandem concludendum eſt: Tabulam Æream nil aliud efferre aut ſignificare poſſe, quam Senatum ſeu Ordinem Coloniæ Canuſii. Quæ Significatio generica, ut magis eluceat, per ſpecies ſuas illuſtrari debet: Species autem ſunt omnes Tituli & Munia Tabulæ, hinc ipſa Tabula in omni ſua parte, in omni ſuo munere occurrit explicanda. Ut autem cuncta cum fundamento procedant, primum de Conſulibus Romanis, qui in Tabulâ leguntur, indè de cæteris omnibus, ex ordine ſcribendum eſt.

C A P. XVI.

CONSULES ROMANI TABULAE INSCULPTI.

In capite Laminæ Canuſinæ exhibentur Conſules Romani his verbis:

L. MARIO. MAXIMO. II. L. ROSCIO. AELIANO- -COS- Extra Gruterum.

Laminam ſeu Tabulam inciſam, erectam, publico honori ac commodo fuiſſe expoſitam, L. MARIO MAXIMO II. & L. ROSCIO ÆLIANO COS. extra controverſiam judico, ipſo ære (de cujus antiquitate, quid ſiniſtrum ſuſpicari nefas) eos diſertis verbis intonante. At quis mihi L. Marium Maximum II. quis L. Roſcium Ælianum Romanos Conſules, in Faſtis Conſularibus, aut eorundem Tabulis Capitolinis indigitare poterit? Quis eoſdem à Faſtorum ſcriptoribus, interpretibus aut correctoribus allegatos, expoſitos, aut nominatos oſtendet? Hactenus neminem inveni, poſt multam temporis inutilem conſummationem, nec non poſt plurium auctorum attentam lectionem, & exactam inquiſitionem: & tamen illi Conſules fuerunt, ac in Tabulâ Conſules nominantur, fides itaque Tabulæ adhibenda, & Faſti Conſulares per eam ampliandi & reſtituendi.

Sed indagare liceat, quis erit locus Conſulum, quale tempus, ubi invenientur? in ipſis Faſtis Conſularibus inveniri poterunt. Sed quomodo invenientur, ſi ibi non ſint; aut quomodo ſunt, ſi ibidem inveniri non poſſunt? Rem totam explanabo: ſunt, & non ſunt; ſunt, cognomine-tenus; non ſunt, prænomine & nomine expreſſi. Quamobrem ſciendum eſt, Conſulares Tabulas (ut illas Romæ lapidibus inſcriptas vidi) multis in partibus, temporis injuriam, læſionem ac mutilationem paſſas eſſe; quapropter factum eſt, ut hinc ipſa Conſulum prænomina, illinc nomina, iſtinc cognomina, imo & digni-

dignitates, ovationes ac triumphi per Viros doctos ex anterioribus probatis Scriptoribus, ubi litteralis facultas permiſit, & humana notitia potuit, ſupplementum receperint.

Conſulares itaque Faſti, quos Hubertus Goltzius edidit, ſub initium Imperii Alexandri Severi, Conſules habent hoc modo: ////// Maximum & /// Papirium Ælianum. Prænomen & nomen in priori reticetur, exiſtente ſolum Maximi cognomine. In poſteriore deficit prænomen, Conſul verò nominatur Papirius, & cognominatur Ælianus. Onuphrius Panvinius ad rem propius accedit, dum eodem tempore Conſules ponit hoc modo: //////// Maximus II. & /// Papirius Ælianus. Quem enim Goltzius Maximum ſimpliciter cognominavit, illum Panvinius eo tempore II.^{do} Conſulatum obiiſſe allegat. Hic verò Maximus II. Conſul, eſt noſter L. Marius Maximus II. & ille Ælianus, falſo, aut ſaltem erronee nominatus Papirius, eſt noſter L. Roſcius Ælianus, ut infrà apparebit. Prior facilè elucet ex cognomine & II.^{do} Conſulatu, nec aliâ probatione indigere videtur, quam ſupplemento prænominis & nominis, quæ proinde ex Lamina petenda ſunt, cum hactenus ex Hiſtoricis ſuppleri nequiverint, & ſic rectè procedet, L. Marius Maximus II. Sed ne L. Marium Maximum perfunctorie tranſire videar, ejus primò juventutem, indè virilem ætatem & Conſulatum adferre cupio.

Faſti Coſſ. Huberti Goltzii Fol. 250. ſub finem.

Onuphrius Panvinius in ſuis Faſt. Conſular. ſub Alexandro Severo Imp.

Seccius Secundinus, Civis Romanus & Miles Veteranus Legionis II. Italicæ, & Petejula Severia conjux, filium & filiam procrearunt. Filia Seccia Secunda nominata, ex L. Mario Maximo, marito ſuo, duos filios peperit Marium Maximum, & Marium Secundum. Filius verò, Julius Apricius dictus, miles extitit Legionis SS. Supraſcriptæ, B-F. PRAEF. Beneficiarius Præfecti, STIP. AN. VI. Stipendiorum anno Sexto, Φ. ANN. XXV. mortuus anno XXV. Cui proindè defuncto Parentes Sepulchralem locum delegerunt, eumdemque ſibi, filiæ, ac nepotibus ſuis vivis, vindicarunt: Quæ omnia ex ſubjecto marmore clariora evadunt.

Appianus & Sigonius.

Grut. p. DLX. N. 6.

D. Φ M.
SECCIVS. SECVNDINVS. VET. LEG. II. ITAL.
PETEIVLA SEVERIA. CONI. EIVS. SIBI. ET.
SECCIÆ. SECVNDINÆ. FIL. ET. MARIIS.
MAXIMO. ET. SECVNDO. NEPOTIBVS. SVIS.
VIVI. FECERVNT. ET. IVL. APRICIO. FIL.
MLL. LEG. S. S. B·F. PRAEF. STIP. AN. VI.
Φ. ANN. XXV.

Habetur Celeiæ Styriæ Inferioris oppido ſupra portam Burgi.

Ex lapide colligitur Marii Maximi nomen & cognomen, quod à patre in filium (ut paſſim Romanis, & primis, & ultimis Reipublicæ temporibus in uſu fuit) deductum eſt. Pater igitur Marius Maximus, Lucius prænominatus, quod in primâ luce editus eſſet, Romæ ſubſtitit, & ſub Imperatore L. Septimio Severo floruit, is enim Mariis ob præſtitam operam & conſervatam fidem addictus, plures Marios ad honores promovit, ac inter alios M. Marium. M. F. Titium-Rufinum cognominatum A. U. C. DCCCCXLIX. ad

Appianus.

Appianus & Sigonius.

ad Consulares fasces evexit, & post paucos annos tempore Ludorum sæcularium L. Marium Maximum ex Kal. Juliis suffectum, Consulem creavit: hic autem fuit Maximi nostri primus consulatus, qui cum in Fastis desit, locusque vacuus in Goltzii, Panvinii, aliorumque Commentariis reperiatur, ex antiquâ inscriptione Spoleti Fortunæ Reduci erectâ, ac inventâ, petendus est, & Fastis adjungendus, ut consulatum agnoscas, effiguratum marmor adduco.

Fasti Hub. Goltzii, Panvinii, aliorumque hoc loco supplendi.

Spoleti. Ursinus & Gutenstenius.

Grut. p. MXIV. N. I.

FORTVNAE. REDVCI
. . . . . RVFVS. COL. DISP. SVMMAR . . . . .
TEMPLVM OMNI. CVLTV. EXORNAVIT. ARAM. .
DE. SVO. MAXIMAM. POSVIT. IDEMQ. DECRETO.
ORDINIS. . . . CVM A. SOLO. AERE. CONLATO.
PERFICIENDVM. CVRAVIT. IN. CVIVS. DEDICAT
SINGVLIS. IN. COLLEGIO. . . . XX. N.. DED.
DEDICATVM. XII. KAL. AVG [1] ⌞. . . . . .⌟ ET. MAXIMO. COS.
SI. QVI [2] . . . CVM. PONERE. VOLET. DABIT. ARCAE... II.... N.

[1] Grut. ORFITO
[2] Grut. CLIPEVM

Dedicatum templum marmor enuntiat XII. KAL. AUG. paulò post initium Consulatus, quod ex Kal. Juliis inceptum fuit. Prosequitur marmor ⌞. . . . . .⌟ & Maximo Cos. Prior Consul non apparet, posterior Maximus declaratur; & rectè, secundum enim locum in Consulatu passim occupabant ii, qui primò ad Consularem evehebantur dignitatem, cum autem anteriorem Consulatum gesserant, plerumque primum in magistratu locum sibi vindicabant. Sic L. Mario Maximo contigit, qui in hoc primo Consulatu ultimum locum adeptus, & in secundo (ut alibi & ex Tabulâ patet) sibi primum asseruit.

Nec urgendum, in præfatâ inscriptione non nisi cognomen Maximi inveniri, illudque L. Marium Maximum non indicare. Sufficit hic Maximum dixisse, ut L. Marium ostendam, etenim per id tempus observatum fuit, nuda Consulum cognomina marmoribus inscribere, quod si opus foret, plura antiquitatis monumenta id ipsum edocere possent: sed istis præteritis, ipse Cassiodorus paulò post sub Alexandro Severo Cæsare, per Maximum cognomen (cum illud Æliano jungit) L. Marium Maximum declarat. Cum igitur in inscriptione Templi Fortunæ Reducis, Maximum, Consulem inveniam, ac primum L. Marii Maximi Consulatum quæram, absque dubio per Maximum, L. Marius erit intelligendus, ut potè qui tempore ludorum sæcularium sub Septimio Severo primum Consulatum gesserit, & indè circiter octodecim elapsis annis, secundum sub Alexandro Cæsare adeptus fuerit.

Cassiodorus in suis Fastis.

Quem secundum Consulatum M. Aurelius Cassiodorus exhibet his verbis: MAXIMUS ET ÆLIANUS. Joannes vero Cuspinianus hæc adjungit: *Horum Consulum sic facit mentionem auctor de Pontificibus: Urbanus An.* VIII. *Menses* XI. *dies* XII. *fuit temporibus Alexandri à Consulatu Maximi & Æliani usque ad Agricolam & Clementi-*

Cassiodorus in Fast. Consul. Joann. Cuspinianus in Commentar. ad Cassiodor Onuphr. Panvinius.

mentinum. Panvinius iisdem assentitur hoc modo: *Damasus in Vitâ S. Urbani comparat Maximum & Ælianum.*

1 Grut. Loci. | Grut. p. MV. N. 2.

IN. H. D. D. I. O. M
GENIO. [1]LOC. ET. FOR
TVNAE. DIS. DEAB
QVE. EMERITIVS
SEXTUS. MILES.
LEGIONIS. XXII.
PR. P. F. SEVERIA-
NAE. B-F. COS. PRO
SE. ET. SVIS. POSV
IT. V. S. L. L. M.
MAXIMO. [2]. ET.
AELIANO. COS.
IDIBVS. IANV
ARIS.

2 Abest a Grut.

Habetur Canstadii ad Nicrum amnem in Germania. Ex Studionis Schedis. Ex Melissi monument. antiq.

Hi sunt illi Consules, qui Magistratum obierunt eâ tempestate, quâ Aram Canstadii ad Nicrum Jovi Optimo Maximo, Genio loci, Fortunæ Dis Deabusque Emeritius Sextus miles erexit. Inscriptionem lego hoc modo: *In honorem dedicatum Jovi Optimo, Maximo, Genio loci, Fortunæ Dis Deabusque, Emeritius Sextus, miles Legionis XXII. Primigeniæ, piæ, fidelis, Severianæ, Beneficiariæ Consulis, pro se & suis posuit. Votum solvit libenter, L. Mario Maximo & Æliano Consulibus, Idibus Januariis.*

Scio & à multo tempore novi L. M. in Contractis verbis, per nudas litteras expressis, aliquando indicare *libens merito*, sic ut sensus colligatur *Votum solvit libens merito.* Sed cum in Arâ effiguratâ duplex L. L. inveniatur, & secundum, juxta sententiam Goltzii in tali significatione superfluum & otiosum esse judicetur, scribit enim in similibus *alterum L. superfluum esse reor*, alius explicandi modus erit indagandus, nec saniorem reperio quam suprà expositum; Sensus enim subsistit in tribus prioribus litteris V. S. L. *Votum solvit libenter.* Hinc secundo L. & insequente M. Maximo applicatis, procul dubio L. Marium Maximum indicârunt. *Hubert. Goltzius in Not. Litterarum.*

Quæ omnia clariora evadent, si profundâ mente perpendatur L. Marium Maximum Consulem cum Æliano in Laminâ citari, eamque Alexandri Severi Imperatoris tempori, ut alibi probatum, esse coætaneam; ac tandem Alexandri primo Imperii anno Cassiodoro, Sigonio, Panvinio, Goltzio ac reliquis omnibus Fastorum Scriptoribus, Consules constitui. *Cassiodorus. Sigonius. Panvinius. Goltzius.*

Hæc de Maximo sufficiant: ad Ælianum alterum Consulem procedo. Hunc suprà erronèe /// Papirium nominatum esse exhibui, rectè verò L. Roscium nominandum esse contendo. Panvinius & Goltzius, unus alium secutus, hunc Roscium, Papirium dixerunt. Facilis eorum hallucinatio, facilis nominis inversio; non enim contenti Maximi & Æliani cognominibus, (quæ Cassiodorus subministraverat) vetustas Fastorum Tabulas perscrutari voluerunt, corrosas ibidem inventas litteras, ut novi aliquid superaddere valerent, indagare conati sunt: antiquum verò marmor (ut *Panvinius, & Goltzius.*

omnes passim Fastorum Tabulæ Romæ conspiciuntur) plures lituras, lineolas ac virgulas invicem intercidentes, ex esu temporis contractas, exponebat; quamobrem in dubio constituti Papirium pro Roscio legerunt. Facilè sumpserunt in larvato lapide P. in Papirio, pro R. in Roscio; facile A. pro O. mutuarunt. Facilè PIR. in Papirio, pro SC. in Roscio immutârunt, & tandem repertis tribus reliquis litteris I. V. S. in utroque nomine, Fastis apposuêre Papirium. Securitatem ac certitudinem sibi proponebant, quod anno U. C. DCCCCXV. L. Papirium Ælianum, cum Junio Pastore; Anno U. C. DCCCCXXXV. N. Papirium Ælianum, cum M. Eggio Marullo; & anno U. C. DCCCCXXXIX. //// Papirium Ælianum, cum Clodio Crispino Consules fuisse constaret, nec ullibi L. Roscium Ælianum offenderent. Hoc itaque tanquam incognito præterito, Papirium jampridem notum, sub Alexandro Principe, Æliani cognomento junctum, cum Maximo Consulem indicârunt. Nec rectè, non enim sequitur: Consul invenitur Ælianus, ergò Papirius nominandus est: transeat, quod reperiantur Papirii, sed & inveniuntur Æmilii Æliani, Celsi Æliani, Antonii Æliani, Axi Æliani, Ursi Æliani, Silvani Æliani, Roscii Æliani, & plures alii.

Carol. Sigonius in Fastis.

Adjuvat sententiam meam Carolus Sigonius, qui Papirios insectatur hoc modo: *Tres tantum Consules invenio Papirios Ælianos. Primus cum M. Eggio Marullo, N. Papirius Consul fuit* DCCCCXXV. *Alter Ælianus triennio post cum Clodio Crispino, quem Papirium fuisse incertum est. Hi duo temporibus Commodi Imperatoris. Tertius sub Alexandro* (de quo hic ago) *cum Maximo Consul fuit Anno* DCCCCLXXVI. *Sed hic quoque* (Nota benè) *incertus.*

Ioannes Cuspinianus in Comment. M. Aurel. Cassiodor. Ann. DCCCCLXXVI. *sub Maximo & Æliano.*

Incertus sanè ultimus Papirius Ælianus fuit, hunc proinde Joannes Cuspinianus, Cassiodori Fastos commentans, Celsum Ælianum nominat.

Quem ergò Scriptores incertum hactenus Ælianum adduxere, ego certum profero, & ex Laminâ L. Roscium Ælianum fuisse dico.

Sed denuò contra sententiam meam plures instabunt, nullum Roscium apud Romanos Scriptores Consulem inveniri. Non subsistit instantia, quia negativa est, una affirmativa, quam adduco, totam evertit. Roscium Regulum Consulem sisto, qui sub A. Vitellio Cæsare ex pridie Kal. Novemb. Consul creatus, ipsis Kal. Novembris Consulatum deposuit.

Fasti Consulares Panvinii, Goltzii, & alior. hoc loco.

Roscii Prænomen (quod reticetur) Lucium fuisse arbitror, illo enim Lucii Prænomine (si Sext. Roscium Amerinum, Q. Roscium Gallum & duos Titos fratres, Capitonem & Magnum excipias) reliquos passim Roscios insignitos comperio. Sic Lucium, Roscium, qui in Legatione ad Vejentes Tolumnii Regis jussu occisus est, nominatum Livius tradit. Sic Roscius Fabatus, qui Prætor fuit

Livius Lib. 4. A.U.C. CCCXVII.

fuit ſub initium belli civilis Pompejani, cum anteà Legatus Cæſaris in Galliis fuiſſet, Lucius dictus eſt.

Cicero 8 Epiſt. 16. ad Attic.

Lucium etiam prænomen obtinuit Roſcius, qui L. Cornificii in Africâ Legatus celebratur, ibidemque cum ipſo periit.

Appian. Lib. 4.

Lucius etiam vocatur, Roſcius Otho, qui A. U. C. DCLXXXVII. C. Calpurnio Piſone & M. Acilio Glabrione Cos. Cum ageretur de bello Pyratico Pompejo demandando, Trib. Pl. extitit.

Hieron. Henninges ſub Roſciis.

Plures Lucios prætereo, & inter alios L. Roſcium, qui inter non paucos Tribules in baſi majore, Æternæ Paci ſub Veſpaſiano Cæſare erectâ, nomen ſuum inſcribendum dedit, quod Janus Gruterus, famoſus antiquitatis indagator, in ipſâ baſi exaratum, legendum exhibet.

Janus Gruterus in inſcript. Antiquit. Fol. 241.

Ex quibus facilè cognoſci poteſt pleroſque Roſcios, adeoque etiam & noſtrum, laminæ inciſum, Lucium Prænomen fuiſſe adeptum.

Hactenus Lucium videmus, ſed nullus inter Roſcios Ælianus apparet. Fuit is, & quidem Conſul invenitur in Arâ marmoreâ ſculptus, quæ ad hæc uſque tempora conſervatur in Conceſio Brixianâ Villâ, ibidemque templi muro inſerta, illæſa conſpicitur. Lapidem conſidera, & Roſcium Ælianum Conſulem lege.

Grut. p. XVIII. N. 10.

IOVI. O. M
CONSERVATORI. POS
SESSIONVM. ROSCIOR
VM. PAVCVL. AELIANI. N. COS
ET BASSAE. FILIORVMQVE
EORVM. EX. VOTO. L.
ROSCIVS. E^V^BVLVS NVTRIT.
ET. PROCVRAT. CVM. ROSCIO
FIRMO. LIB. PROC. EOR.

Habetur in Villa Brixianâ, Conceſio, in muro Templi Verderius in ſuis Antiq.

Marmor hoc modo illuſtrandum reor: Roſcius Pauculus, Roſcii Æliani Cos. Nepos, Baſſa uxor, & filii eorum, Jovi Opt. Max. pro conſervatione ſuarum poſſeſſionum Roſciarum, aram voverunt, quam L. Roſcius Eubulus, filiorum nutritor & Procurator, cum Roſcio Firmo Liberto, & unà eorumdem Procuratore ex voto erexêrunt.

Hic habes Roſcium Ælianum Conſulem, nec alium unquam invenies, quam qui cum Maximo II. initio Imperii Alexandri conſulatum geſſit. Tempus adjuvant Pauculi, Eubuli, Firmi, & Baſſæ nomina, quæ eâ tempeſtate in uſu floruêre.

Lucii vocabulum in marmore deeſt, ipſum Roſciorum Proſapiæ fuiſſe familiare ex Scriptoribus oſtendi, supereſt antiquitatis monumenta producere, ut vel ſic, utroque probationis modo, Ro-

A. Damadenus.

ſcius noſter Ælianus, Lucius credatur prænominatus. Ameria Hiſpaniæ Civitas duplex ſubminiſtrat.

I. *Amer & ad S. Secundi.* II. *Ibidem. Borromæus in ſuis Antiquit.*

Grut. p. MLXVIII. N. 7.

HOC. SACRVM.
MARTI.
L. ROSCIVS.
RESTITVIT.
EX. VOTO.

Grut. p. MC. N. 3.

ROSCIVS. L. F.
CITER. HISPANIAE
LEG. II. AVG.

In utroque Lucii prænomen apparet, in primo L. Roſcius indigitatur, in II.do Roſcius L. Filius deſignatur, qui illi fuerint, hic agitare nolo, ſufficit mihi ex vetuſtis marmoribus demonſtraſſe Roſcios, Lucios fuiſſe vocatos. Sed necdum ſatis: Roſcium noſtrum Ælianum, Lucii Prænomine fuiſſe donatum, conjicio ex inſcriptione Lapidis Brixiæ adhuc ſuperſtitis hâc formâ.

Extat Brixiæ. Rubeus.

Grut. p. MC. N. 2.

SACRA AEDES. L.
ROSCII. . . . .
. . . . OR. . . . . G . . .
. . . .
L. D. D.

Etenim cum Sacram Ædem in Brixiæ confinio (ibidem lapis inventus) exſtruxiſſet, eamque L. D. D. libens dedicaſſet Deo, qui per temporis vetuſtatem è marmore ſublatus non amplius dignoſcitur, atque in eodem Brixiæ confinio Roſcius Pauculus, Roſcii Æliani Conſulis Nepos, (de quo ſuprà) Aram voverit Jovi Opt. Max. Conſervatori poſſeſſionum Roſciorum, conjiciendum eſt, hanc Aram in eâdem Æde Sacrâ L. Roſcii fuiſſe votam & erectam: cum ex præfatis conſtet Roſcios in agro Brixiano poſſeſſiones habuiſſe: Sacræ Ædis Deum, in marmore non apparentem fuiſſe Jovem, in priori lapide expreſſum: & Roſcium Ælianum Conſulem, ibidem citatum, extitiſſe Roſcium Sacræ Ædis conditorem, eumdemque Lucium fuiſſe prænominatum.

Pag. præced. in Arâ.

Denique L. Roſcius in lapide legitur, ſi injuria temporis lapidi pepercisſet, abſque dubio Ælianus legeretur, quod ibi deeſt, ex Tabulâ Canuſinâ petendum erit, & Ælianus, qui cum Maximo II. Conſulatum egit, L. Roſcius nuncupandus eſt, atque ita initium Tabulæ rectè procedet.

L. MARIO. MAXIMO. II. & L. ROSCIO. AELIANO. COS.

CAP.

CAP. XVII.

VARII REIPUBLICAE ROMANAE II-VIRI.

Duum-Viri, si nomen inspicias, sic dicti sunt, quod duo viri simul idem munus obirent: unum igitur nomen fuit II-Virûm, sed unius nominis varium ac multiplex fuit officium; in Sacrum & Prophanum divisit illud Antiquitas. Omnium antiquissimum (si unum Perduellionis II-Viratum excipias) Sacrum fuit, sub Tarquinio Superbo Romanorum Rege institutum. Huic enim, cum Amalthea Sibylla Cumana, Sibyllinorum oraculorum libros vendidisset, eosque diligenter custodire monuisset, *Tarquinius II-Viros creavit ex numero Nobilium, hisque addidit duos ministros publicos, & per hos custodiri libros voluit.* Expulsis exindè Regibus Sibyllinorum cura devenit ad Populum, qui Nobilissimos Viros, eorumdem custodes, in vitâ perseveraturos, creavit. *Hi II-Viri creati sunt usque ad annum* U. C. CCCLXXXVIII. *tunc numerus eorum auctus est.*

Ioan. Rosinus Antiq. Roman. Lib. 3. cap. 24.

idem ibid.

His accessêre II-Viri Sacrarum Ædium locandarum, ædificandarum, conservandarum, restituendarum ac consecrandarum seu dedicandarum, quos Populus ex Lege Papiriâ designare solebat.

Gellius Lib. 13. Cap. 14.

Fuere & II-Viri Pontifices, & II-Viri Flamines, quos (in antiquis documentis) aris & sacrificiis invigilasse reperio, & magnam cum præcedentibus habebant & communionem & paritatem.

Gruterus passim in suis Inscript. Antiq.

Hæc de Sacris: Prophanorum vero II-Virûm omnium vetustissimos agnosco II-Viros Perduellionis, etiam Capitales nominatos, quorum originem ad Tullium Hostilium III. Romanorum Regem refero: cum enim eâ tempestate Horatius Curatiorum victor, urbem triumphans ingrederetur, ac obviam sibi sororem & unum de Curiis lamentantes interfecisset, postquam quorumdam censurâ reus factus neque absolvi justè, neque honestè damnari à Rege posset: Rex II-Viros creavit, qui de Perduellione certarent. Post ejectos Reges, hic mos aliquando retentus, ut in judicio Perduellionis II-Viri crearentur, qui perduellionem judicarent. Donec tandem vetustate obsoletus, prorsus intermissus fuerit. Hunc tamen quasi resuscitatum, aut saltem ex antiquitatis desuetudine redivivum, posterioribus Reipublicæ temporibus Labienus Tribunus Plebis in usum reduxit.

Livius Lib. I.

Livius Lib. I. & 5. Cicero pro Rabirio. Plutarchus. Suetonius Dio Lib. 37.

His adjungo II-Viros Navales, qui A. U. C. CDXLII. C. Junio Bibulco Bruto III. & Q. Æmilio Barbulâ II. Consulibus, cum per id tempus acerrimum inter Populum Romanum & Samnites bellum arderet, rogante M. Decio Tribuno Plebis creati sunt. Horum

Livius Lib. 10.

munus

munus facilè ex nomine dignosci potest: Navales enim cum vocarentur, fabricandis navibus, instituendis, reficiendisque Classibus, colligendis Sociis navalibus, aliisque similibus præficiebantur.

Quibus licet plures addere valeam, his tamen contentus, reliquos transeo, atque alios II-Viros, qui propius ad intentionem meam accedunt, explicandos suscipio, quapropter succedunt *Varii II-Viri Coloniarum & Municipiorum.*

C A P. XVIII.

VARII II-VIRI COLONIARUM ET MUNICIPIORUM.

Coloniarum & Municipiorum Reipublicæ, cum ad Romanæ formam componerentur, etiam suos II-Viros habebant, quorum tamen in similitudine nominis dissimile erat munus, nec in unâ consistebat functione II-Viratus honor, sed pluribus splendebat impensus.

In Coloniis itaque & Municipiis reverebantur II-Viri Ærarii, qui publicis nummis adscripti, nunc Quæstoribus Superiores, nunc ipsis persimiles, supremâ quâdam auctoritate Reipublicæ Ærarium administrabant. De his Scriptores pauca tradunt, eorumdem proinde cognitio, ex antiquis marmoribus, inscriptionibus aliisque vetustatis monumentis eruenda. Tres lapides produco, ut II-Viros eorumque munus adducam. Horum primus Titum Julium Cornelium Valerianum Coloniæ Patronum & DuumVirum Ærarii demonstrat. Ut rectum judicium, totam lapidis molem effiguratam, perstringere valeat, totam Sisto.

Varia monumenta antiquitatis.

Extat Genevæ extra Portam monetalem. P. Guilielmius, & Simeonius, & Broissardus, & Freherus, in suis Monum. Antiquit.

Grut. p. CCCXCVIII. N. 6.

T. IVL. T. FIL. CORN. VALERIANO.
PATRON. [1]COL. II. VIR. AER. III. VIR.
LOCOR. P. PERSEQVENDOR. TRIB. MILIT.
LEG. VI. VICT. PRAEF. FABRV. FLAM. AVG.
PONTIFICI.
IVLIA. T. F. VERA. PATRI. OPTIMO.

[1] Grut. COLON.

Secundus verò D. Julium D. Filium, Capitonum Flaminum, & Tertius Q. Valerium Macedonium II-Viros Ærarii, cætera munia (quæ Lapides continent) transeo, extitisse confirmant.

I. Viennæ Allobrogum in loco Fuissini. Scaliger.

Grut. p. CCCCXXI. N. 8.

D. IVL. D. FILI
CAPITONI
FLAMIVENI. III VIR
LOC. PVBLIC. PER
[1]II VIR. AERAR. [2] ////
PRAEF. FABR. TRIB.
MIL. LEG . . . DIV. .
GEN . . . .
FOEDERATAE
REMI. PVBLIC.
D. D. D.

II. Habetur ad Oppidum Tein ad ripam Rhodani in Eremitorio. Scaliger.

Grut. p. CCCCLXXIX. N. 3.

Q. VAL. C. [3]F. VOLT.
MACEDONI
FLAM. IWENT. Q. C. V.
II. VIR. AER. AVGVRI
III. VIRI. P. P. HVIC
. . . COS. HADRIANVS.

[1] Grut. r
[2] Grut. ????
[3] Grut. FIL.

His

His adjungo ĪĪ-Viros Jure dicundo, ſeu Juris dicundi, quos in Coloniis & Municipiis jus dixiſſe conſtat: nomen & munus duo inſequentes comprobare poterunt Lapides.

Grut. p. ccccxxviii. N. 6.

C. LEPIDIO. C. F. PAP.
VICTORI.
ĪĪ-VIRO. IVRE. DIC. CVR
PEC. PVBL. ET. OPERVM. PV
BLICORVM. QVIBVS. EX. FIDE
REFECTIS. OB. MERITA. EIVS.
DECVRIONES. ET. AVGVST.
ET. POPVLVS.
STATVAM. PONENDAM.
EX AERE. CONLATO. DECRE
VERVNT. QVI. HONORE.
CONTENTVS. EX. SVO. POSVIT.
ET. CONLATIONEM. REDDIDIT.

I. *Sutrii in Etruria, 14. ab Urbe Roma milliario in summo templo in basi Statuæ. Smetius.*

Grut. p. ccclxxv. N. 2.

L. BELLICIO. L. F.
QVARTIONI.
DECVRION. IVVAVENISIVM
ĪĪ. [1] VIRO. IVRISDICVNDI
VIX. ANN. LVII.
SAPLIAE. BELLATVMARAE
CONIVGI. AN. LXII.
BELLICIVS. SECCIO. ET.
BELLICIVS. ACHILLES.
CVM CONIVGIBVS.
EX. TESTAMENTO
FACIVNDVM. CVRAVERVNT.

II. [1] Grut. VIR. *In Burckhausen in Germania. Appianus, & Pighius.*

Magnâ in Republicâ ſuâ ĪĪ-Viri præfati gaudebant poteſtate, non ſolum in Civilibus, imò in Criminalibus, ſed etiam in rebus ſacris, adeò eminenti, ut in Dedicationibus templorum & Ararum, (cum Diis Deabuſque fierent) Legem dicerent. Præſtantiſſimum deſuper juxtà ac rariſſimum extat exemplum, in antiquo Marmore Saloniæ in Dalmatiâ Imperante Hadriano Principe A. U. C. DCCCLXXXIX. L. Ælio Hadriani Auguſti F. Vero, Cæſare ĪĪ. & P. Cœlio Balbino Vibullio, Pio Coss. erectum, quod. Cn. Domitium Valentem ĪĪ-Virum J. D. hoc eſt Juris dicundi, præeunte C. Julio Severo Pontifice, Dedicationis Aræ Jovi, Opt. Max. Sacræ, legem dixiſſe declarat his verbis:

Grut. p. xxiii. N. 12.

L. AELIO. CAESARE. IMP. P. COELIO. P. F. BALBINO. VIBVLLIO PIO. COSS
VII . IDVS. OCTOBRES.
CN. DOMITIVS. VALENS. II. VIR. I. D. PRAEEVNTE. C. IVLIO. SEVERO. PONTIFIC.
LEGEM. DIXIT. IN EA. VERBA. QVAE INFRA. [1] SCRIPTA. SVNT.
[2] IVPITER. OPTIME. MAXIME. QVANDOQVE. TIBI. HODIE. HANC. ARAM. DABO. DEDICABOQVE. OLLIS LEGIB. OLLISQVE. REGIONIBVS. DABO. DEDICABOQ. QVAS. HIC. HODIE. PALAM. DIXERO. VT. INFIMVM. SOLVM. HVIVS. ARAE. EST. SI. QVIS. HIC. HOSTIA. SACRVM. FAXIT. QVOD. MAGMENTVM. NEC. PROTOLLAT. ITCIRCO. TAMEN. PROBE. FACTVM ESTO. [3] CAETERAE. LEGES. HVIC. ARAE. EAEDEM. SVNTO. QVAE. ARAE. DIANAE. SVNT. IN. AVENTINO. MONTE. DICTAE. HISCE. [4] LEGIB. HISCE. REGIONIB. SICVTI: DIXI. HANC. TIBI. ARAM. IVPITER. OPT. MAX. DICO. DEDICOQVE. VTI. SIS. VOLENS. PROPITIVS. MIHI. COLLEGISQ. MEIS. DECVRIONIB. COLONIS. INCOLIS. COLONIAE. MARTIAE. IVLIAE. SALONAE. CONIVGIBVS. LIBERISQVE. NOSTRIS.

Erectus lapis Saloniæ in Dalmatiâ, poſt Patavium tranſlatus. Stephanus, & Pighius, & Ald. Manutius.
[1] abeſt à Grut.
[2] Grut. IVPPITER
[3] Grut. CETER.
[4] Grut. LEGIBVS.

Erant & ibi ĪĪ-Viri Libripendes, qui ponderibus eorumque juri præerant. Quid pendendum librandumque eſſet, & quâ trutinâ examinabant, quod indè ex juſto & æquo Reipublicæ accedebat, ſolvi curabant. Nomen ac munus plures lapides oſtendunt, inter cæteros unum adduco, qui Polæ conſpicitur, & T. Vedium ac T. Vitorium ĪĪ-Viros Libripendes exhibet.

Grut. p. mcxv. N. 1.

T. VEDIVS. T. F.
T. VITORIVS. CN. F.
II. VIRI
LIBRIPENDES.
EX. D. D.

Nolæ. Ex Schedis Sirmondianis.

Coloniæ lapidem eſſe apparet per litteras EX. D. D. quæ ſignificant ex Decreto Decurionum, qui eundem in Nolanâ Coloniâ (ubi

Goltzius in Nominibus contractis.

(ubi marmor inventum) erigi mandârant.

His explicatis II-Viris, qui munere ſuo, in partibus ſibi injunctis, defungebantur, & qui proindè in Coloniis ac Municipiis ſuis ſpecificam quandam gerebant dignitatem, aut functionem, tandem procedo ad propriè dictos II-Viros, qui primum ac ſupremum in Republicâ obtinebant Magiſtratum. *Magiſtratus Coloniarum ac Municipiorum*, inquit Joannes Roſinus, *præcipui erant Duum-Viri, Cenſores, Ædiles, Quæſtores. Duum-Viratus Magiſtratus erat annuus propemodum poteſtate Conſulari, aut ſaltem Prætoriæ apud Romanos æqualis.* Undè ſcitè illud in Agrariis Cicero de Capuâ Coloniâ dixit: *Cum in cæteris Coloniis Duum-Viri appellentur, Capuæ ſe Prætores appellari volebant.*

Joannes Roſinus in ſuis Antiq. Rom. Lib. x. Cap. XXIV. Cicero in Agrariis.

Horum nomina in antiquis lapidibus & Numiſmatibus extant, imò & iterati Duum-Viratus, ut apud Romanos Conſulatus, Notæ.

Coloniæ & Municipii II-Viros ſequentia Marmora exponunt.

I. Ad Turrim Ximen. prope Martos, quæ olim Colon. Auguſta Gemella in Hiſpaniis. Busbequius, & Lipſius, aliique. 1 Grut. III. II. Gadibus habetur. Antonius Auguſtini in ſuis Adverſariis.

Grut. p. ccccxxv. N. 4.

L. IVLIO. L. F. STER
CVLLIONI
II. VIR.
COL. AVG. GEM.
D. D

Extra Grut.

M. ANTONIO. M F.
GAL. SIRIAC. II. VIR.
MVN. AVG. GAD.

Reiterati Duum-Viratus honor elucet in L. Calpurnio Galer. Silvino. Hunc adjunctum deprædicat documentum, quod D. S. P. D. D. de ſuo poſuere Decuriones.

Grut. p. LXVI. N. 3.

Arionæ Hiſpan. eique ſimile Giennii. Urſinus, & Scottus in Schedis ſuis.

L I B E R O.
P A T R I.
AVG. SACR.
IN HONOREM
PONTIFICATVS
L. CALPVRN. L. F.
GAL. SILVIN.
II. VIR. BIS. FLAM.
SACR. PVB. MVNICIPAL.
PONT. DOM. AVG.
D. S. P. D. D.

Floruêre ſub Auguſto Imperatore Romanorum Coloniæ & Municipia. Hinc plures eorumdem II-Viri varios per id tempus nummos percuſſere, eoſque nominibus ſuis inſignitos Imperatori & Conſulibus inſcripſere. Nonnullos Hubertus Goltzius ſub Auguſto Cæſare conſpiciendos exhibet, ego ne lectorem cognitionis cupidum ſuſpenſum retineam, nummum produco, qui rectâ facie Auguſto (cujus nomen & effigiem refert) dedicatus, & averſâ D. Lælio Balbo Conſuli per C. Sulpicium & L. Celſum Coloniæ (quæ ex Bovis figurâ cognoſcitur) anno Urb. Cond. DCCXLVII. quo Conſulatum geſſit, inſcriptus apparet. Imperatorem, Conſulem, Coloniam, II-Viros in uno numiſmate intuêre. (*Hic nummus habetur Tab. 1. fig. 6. prout ipſum Hubertus Goltzius exhibet in Faſtis ac Nummis Conſularibus. A. U. C. DCCXLVII.*)

Hubertus Goltzius in Faſtis ac Nummis Conſularibus ſub Imperio Octaviani Auguſti.

Igi-

Igitur cudendi nummos Coloniæ ac Municipii II-Viri pollebant auctoritate, & eos Imperatoris effigie condecorare, ipsique dicare non verebantur. Hanc tamen potestatem ex S. C. Reipublicæ suæ passim recipiebant, dum novos nummos in novo triumpho, novaque acquisitâ dignitate, seu veteri innovatâ edebant, & nomen suum ac Magistratus honorem apponebant: nec omittebant reiterati II-Viratus notam hoc modo: II-VIR. ITER. Si dignitatem denuò subiissent, quæ omnia subjectus nummus exactè demonstrat: Hunc enim TI. Sempronius TI. F. Graccus Coloniæ Juliæ Augustæ II-Vir ITERUM, ex S. C. Reipublicæ suæ Imperatori Cæsari Augusto, Pontifici Maximo, Tribunitiâ potestate XVI. Consuli XI. Patri Patriæ, Imperatori XIV. ob innovatos denuò honores Kalendis Juliis A. U. C. DCCXLV. gratitudinis & felicitatis ergò dedicavit. Omnium veritatem ex Capitolino lapide, ipsoque nummo dignosces. (*Nummum vide Tab.* I. *fig.* 7.)

Apud Grut. in Tab. Capitol.

EX. K. IVL. / / / / /
IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS. PONT. MAX. R. P. C. POTEST. QVART. IN. DECENNIVM ACCEPIT.
IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS. PONT. MAXIM. TRIBVNIC. POTEST. XVI. XVII. COS. XI. IMP. XIIII.

Tabulæ Capitolinæ. Onuphrius Panvinius in suis Fast. Consular. Hubert. Goltzius sub imperio Octaviani August. A. U. C. DCCXLV.

Cum autem Coloniarum II-Viri Urbis Consulibus passim æquiparentur, & hi subindè vel ad primum vel ad ulteriorem Consulatum promovendi Consules designarentur, quo modo Imperator Augustus in XI. suo Consulatu ad XII. fuit designatus, ut ex adjuncto constat marmore:

Grut. in Tab. Capitol.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS. PONT. MAXIM. TR. POT. XVII. XVIII. COS. XI. DESIG. XII. IMP. XIV.

Tabulæ Capitolinæ. Onuphrius Panvin. in suis. Fast. Consular.

Sic etiam illi ad II-Viratum evehendi, antequam crearentur, aut magistratum inirent, II-Viri nonnumquam designabantur, hoc modo M. Veserius Jucundianus in Coloniâ suâ II-Vir designatus fuit, lapis designationem indicat.

Grut. p. CCCCLXXXV. N. 6.

D. M. S.
M. VESERIO. M. F. PAL.
IVCVNDIANO.
PRAEF. FABRVM. ADCENSO.
VELATO. PROC. ALIM. VIAE.
FLAM. II.VIR. DESIGN.

Tibure in Æde S. Magdalenæ. Scaliger.

Veserius itaque ad II-Viratum sublimem in Coloniâ dignitatem elevandus, ante promotionem, Designati II-Viri honorem obtinuit, eumque exindè, cum tempore designationis moreretur, secum monumento intulit, ut supra positus lapis sepulchralis ostendit.

Non minorem honorem L. Calvidius Clemens anno ætatis suæ XX.

A. Damadenus.

Neapoli in Coloniâ suâ II-Vir designatus sibi vindicavit, rarumque juventutis exemplum Pater Filio inscripsit, ne lectorem lateat, libens offero.

Grut. p. MXCII. N. 5.

Habetur Neapoli. Ex Sirmondi Autographo.

L. CALVIDIO. L. F. CLEMENTI
ANN. XX. II.VIRO. DESIGNATO
L. CALVIDIO. L. F. FELICI
AVGVSTALI. LOCVS. DATVS
VTRIQVE. DECVRION.
DECRETO. IN. FRONT. PED.
XXX. IN. AGR. PED. XXX.
QVOD. FILIVS. PATRI. FACERE
DEBVIT. PATER. FECIT
FILIO

Premebat etiam aliquando populi favor ac desiderium, quo virum de Republicâ, ob præstita beneficia, optimè meritum prosequebatur, qui proinde ex postulatione populi ad II-Viratum designabatur. Hujus postulationis ac designationis luculentum præbet testimonium antiquum marmor Sexto Ligurio Marino, Viro quondam in Lugdunensi Coloniâ præstantissimo, inscriptum & hic adjunctum.

Grut. p. CCCCXXXI. N. 1.

Lugduni in æde S. Petri. Paradinus, & Bertramius.

SEX. LIGVRIVS. SEX. FIL.
GALERIA. MARINVS.
SVMMVS. CVRATOR. C. R.
PROVINC. LVG. Q. II RALIB.
ORNAMENTIS. SVFFRAG
SANCTI. ORDINIS. HONO
RATVS. II.VIR. DESIGNATVS
EX. POSTVL. POPVLI. OB. HONO
REM. PERPETVI. PONTIF. DAT.
CVIVS. DONI. DEDICATIONE
CVRIONES ✕. V. ORDINI. EQVES
STRIS. IIIIII. VIRIS. AVG. NEGOTIATO
RIB. VINARIS ✕. III. ET. OMNIB. COR
PORIS. LVG. LICITE. COEVNTIBVS ✕. II.
ITEM. LVDOS. CIRCENSES. DEDIT. L. D. D. D.

1. Grut. CVRIONIB.

Præfati quoque II-Viri subindè à Superioribus Juri dicundo præficiebantur, & sic eodem tempore Coloniæ seu Municipii II-Viri, & unà II-Viri Juris dicundi appellari poterant. Hujus documentum Cordubæ in Hispaniâ (olim Coloniæ Patriciæ nominatæ) extat conspiciendum, quod L. Manlium Bocchium Coloniæ II-Virum Juri dicundo Præfectum insinuat & declarat.

Grut. p. CCCCXXXV. N. 1.

Extat Cordubæ. Busbequius, & Lipsius.

L. MANLIO. A. F.
AN. GAL. BOCCH
TRIB. MIL. LEG. XV.
II. VIR. PRAEFECT
IVR. DIC. D D. C. P.

D.D.C.P. Decuriones curaverunt poni.

Nec recusabant ipsi Decuriones (qui erant Reipublicæ suæ Senatores,

natores, & Senatum formabant) hanc nonnunquam Juris dicundi auctoritatem in ipsos Coloniæ seu Municipii II-Viros transferre, qui propterea II-VIRI PRAEFECTI JURIDICUNDO A DECURIONIBUS CREATI, nominabantur, cujus testimonium Gadibus inveniri potest, his verbis.

Grut. p. cxcv. N. 4.

L. FABIVS. L. F
[1]GA. RVFINVS
II. VIR. PRAEF.
IVR. DIC. AB
DECVRIONIBVS
CREATVS. D. D.

1 Grut. GAL. *Extat apud Gades. Pighius in suis Document. Antiquitat.*

Ex quibus tandem patet coloniarum ac Municipiorum II-Viros I. D. fuisse appellatos, taleque munus obiisse, ex quo ipsis magna auctoritas, nec minor potestas accessit.

Ex his concludo II-Viratum in Coloniis ac Municipiis primarium ac præstantissimum fuisse Magistratum, hinc Pomponius asserit: *In Albo Lex præponi jubet, qui maximo honore in Municipio functus est, ut qui II-Viratum gessit*, Penes quem erat in regendis rebus publicis summa potestas. Quem ea propter Magistratum Spartiano teste Hadrianus Imperator in Latinis oppidis suscipere non recusavit. *Hadrianus*, inquit Bulengerus, *in Etruriâ Præturam Imperator egit. Per Latina oppida Dictator & Ædilis & II-Vir fuit. Apud Neapolim in patriâ suâ quinquennalis, & item in Hadriâ quinquennalis quasi in alieno Municipio*; quod II-Viratum susceperit sub Julio Aciliano Patrono Coloniæ, testatur appositum marmor ex Scaligeri doctissimi viri Schedis productum.

Pomponius de Albo scrib.

Spartianus in Vitâ Hadriani Aug. Jul. Cæsar Bulengerus Lib. 7. cap. 15. ex Spartiano.

Grut. p. ccccxxi. N. 1.

L. IVLIO. TROM. ACILIANO
PRAEF. FAB. CONS. TAB. MIL.
PROC. AVG. PATRON. COLON.
QVI. ROGATVS. AB. ORDINE
PARITER. AC. POPVLO. VT
GLADIATORII. MVNERIS. PVBLICI.
CVRAM. SVSCIPERET. FECIT
ET. EXPLICITO. QVOD. PROMISERAT
IMPENDIVM. BIGAE. QVAM
POPVLVS. EX. COLLATIONE
LEGATIVI. AC. DONATIVI
EPVLI. OFFEREBAT. REMISIT.
EO ANNO. QVO. ET. OPTIMVS
IMPER. HADRIANVS. ETIAM
DVVM. VIRATVS. HONOREM
SVSCEPIT.

Ex Schedis Scaligeri. & Inscript. Antiquit. Gruteri, Fol. 421. N. 1.

Sumuntur etiam aliquando Magistri Municipiorum pro II-Viris. Hinc Suetonius de Domitiano loquitur hoc modo: *Avus Municipalibus magisteriis contentus.* Ex quo forte ducti magisterio fungerentur, de his ait Virgilius:

Rectores juvenum & rerum dedit esse Magistros.

Hinc Magistri pagorum, vicorum.

Suetonius in Domitiano c. 14.

Virgilius Lib 9. Bulengerus Lib. 7. Cap. 15.

Sic varium II-Virûm nomen, quorum idem ubique munus, enatum est. *Lanuvii* DICTATORES *fuerunt. Capuæ* PRÆTORES *erant, Alexandriæ* ὑπομνηματογράφοι. *Siquis Spontaneos Hypomnematographi munificos suis exhortationibus ad publicas nominaverunt functiones, jubemus non expectandum esse consensum pro tempore Viri spectabilis Augustalis, qui sit plerumque venalis.* CONSUL *Tusculi fuit, alibi* II- *Viri. Cumis* IV-*VIRI.* X-*VIRI commemorantur alibi.* Hactenus Bulengerus.

Cicero pro Milone. Idem 2. in Rullum. Strabo Lib. 17. L. 59. c. de Decurionib. Cæsar Lib. I. Civil. Cicero Lib. 10. ad Attic. Epist. 11. Gellius Lib. 10. Capit. 3. Bulengerus Lib. 7. cap. 15. Pomponius L. 7. D. De Decurionibus.

Prædictis, adjungo neminem ad II-Viratum, qui inferioribus magistratibus non esset probatus, imò & ordine Decuriæ insignitus, aspirare potuisse, quamobrem Pomponius tradit; *Is qui non sit Decurio, Duum-viratu vel aliis honoribus fungi non potest.*

Honoribus sanè fungebantur & honoribus venerabantur, nam antiquitus in Coloniis II-Viri Bacillorum honorem obtinebant, *In coloniis*, habet Bulengerus, *non fasces* II-*Viris*, *sed bacilli præferebantur.* Hinc Cicero: *nam primum cum cæteris in Coloniis* II-*Viri appellentur, hi* (Capuæ) *se Prætores appellari volebant. Dum anteibant Lictores non cum bacillis, sed ut hic Prætoribus anteiverunt cum fascibus duobus.* Putem autem bacillos fuisse fasces Virgarum sine securibus.

Bulenger. Lib. 7. Cap. 15. Cicero in Rullum.

Variâ etiam II-Viri pollebant auctoritate, in quâ recensetur datio Tutorum. *Duum-Viri Tutores*, juxta legem, *dare poterant, si pupilli facultates quingentos solidos non excedebant. Hadrianus ait,* ἄρχοντες, quo anno cum imperio sunt, neque eorum, quorum tutelam vel curam gerunt, causam in judicio vel agendo vel defendendo sustinento.

L. 3. D. De Tutorib. & Curat. L. 48. D. de Judic. Bulenger. ibidem. Cap. 9.

C A P. XIX.

II-VIRI QUINQUENNALES TABULAE CANUSINAE.

Hactenus varios II-Viros, eorumque munia illustravi: Coloniarum autem ac Municipiorum explicandis II-Viris constanter inhæsi, horum suprà dixi Magistratum extitisse annuum, hic verò ad quinquennium aliquando fuisse productum demonstrandum occurrit.

Ioan. Rosinus Lib. 10. C. 24.

Cum igitur in exordio suo Coloniarum ac Municipiorum Respublicæ sub annuo regimine essent erectæ & institutæ, ac proinde earundem munia II-Virûm, Decurionum, Censorum, Ædilium & Quæstorum anni tempore circumscriberentur; exindè paulatim tractu temporis, contra primum ac inveteratum morem introductum fuit, vel ob inopiam Virorum illustrium, vel ob eorum simultates, vel ob numerum candidatorum, vel ob instantias Superiorum, vel ob mandata Principum, accedente passim in omnibus

aurâ

aurâ quâdam ac favore populari, quibus nunc beneficia præstita, nunc præstanda ponderabantur, sic, ut præfati Magistratus nunc in annum secundum, nunc in tertium, nunc in quartum, imò tandem in quintum (uti infrà sub Quinquennaliciis Decurionibus ampliori modo enodabo) fuerint producti; non solum continuatione honoris, sed etiam creatione quinquennalis dignitatis. Quapropter ii, qui magistratum gerebant, ĪĪ-Viri, Decuriones, Censores, Ædiles, ac Quæstores, Quinquennales dici cœperunt. Hic de ĪĪ-Viris Quinquennalibus, cum hoc nomine ĪĪ-Viri in Tabulâ æneâ nuncupentur, aliqua subjicienda sunt. *Duum-Viri*, ait Bulengerus, *plerisque in civitatibus præcipuo honore erant, quorum annua fere administratio, interdum & Quinquennales, hinc lustrum municipale.*

Infrà sub Decurion. Quinquennal. Cap. 24.

Bulengerus Lib. 7. C 4.

Hos ĪĪ-Viros Quinquennales extitisse imperante Commodo Augusto docet marmor adjunctum.

Grut. p. MLXXXIV. N. 7.

Neapoli. Sirmondus in suis Antiquit.

IMP. CAES. M. AVREL. COMMODO
ANTONINO. AVG. PIO. P. P.
ĪĪ. VIR. QVINQVEN.
FL. PHANEAS. MARMORARIVS.

Hos in Coloniis floruisse sub Nervâ Trajano Cæsare exhibet Lapis Ariminensis his verbis:

Grut. p. MCII. N. 5.

Arimini prope portam S. Andreæ. Ex Schedis Pighianis, & Sirmondi Marcanovanis.

M. VETTIO. M. F.
AN. VALENTI.
CAESARIS. NERV.
TRAIANI. OPT. AVG. GER.
DACICI. PART. ĪĪ. VIR. QVINQ.
PRAES. FLAMINI. AVGVRI.
PATRONO. COLONIAE
VICANI. VICI. AVENTIN.
OPTIMO. CIVI.
PATRONO. SVO.

In Coloniâ & Municipio (successivè arbitror) ĪĪ-Viratum Quinquennalem gessisse Alfium Rufum, unum idemque marmor demonstrat, quod hic habes.

Grut. p. CCCLI. N. 1.

Ex Fulvii Ursini Autographis.

ALFIVS. C F. LEM. RVF. II. VIR. QVIN.
COL. IVL. HISPELLI. ET. II. VIR
QVINQ. IN. MVNICIPIO. SVO. CASINI.
C. ALFIVS. C F. LEM. QVADRATVS. VIV.
EQVO. PVBLICO. IN. HONORE AED. EST. MORTVVS
ALFIA. C. F. MIMISIA. VXOR.

Reiteratum Duum-Viratum Quinquennalem C. Ofillius sustinuit.

Grut. p. CCCCXLV. N. 5.

Iuxta Neapolim alla Rocha. Gutenstenius.

C. OFILLIO. SEX F
GAL. DUO. VIR. ITERUM
QVINQVENNALI.

Bis eundem quoque ĪĪ-Viratum Quinquennalem adeptus est L. Octavius Rufus, sed eo digniorem peregit, quod illum ex S. C. & D. D. hoc est ex Senatus consulto & Decreto De-

curionum sui Municipii sibi asseruerit, ut dictis fidem adhibeas, adjunctum marmor omnimodam fidem facit.

Suasæ, Senonum quondam civitate nobilissima. Ex Ursini Autographo.

Grut. p. ccccxliv. N. 8

L. OCTAVIO. L. F. CAM.
RVFO. TRIB. MIL. LEG. IIII.
SCYTHICAE. PRAEF. FABR.
BIS. DVOMVIRO. QVINQ. EX
S. C. ET. D. D. AVGVRI. EX. D. D.
CREATO.
QVI. LAVATIONEM. GRATVITAM
MVNICIPIB. INCOLEIS
HOSPITIB. ET. ADVENTORIB.
VXSORIB. SERVEIS. ANCILLEIS
QVE. EOR. IN. PERPETVOM
DEDIT. D. D. PVBL. PATRONO.

Iterati demum II-Viratus quinquennalis, iterata testimonia trado, Casini, Vulgo *S. German*, in Campaniâ rediviva, & in S. Mariâ *delle cinque torre* in basi marmoreâ conspicua, quæ denuo L. Luccejum & L. Luccium lucêre fecerunt.

I. Casini ad S. Germanum. ex M. S. Cod. Smetii Gutensfenius. II. Casini ad S. Germanum. Vidit Smetius.

Grut. p. ccccxxxi. N. 7.

L. LVCCEIO. L. F. TER.
HIBERO
II. VIR. ITER. Q. Q. PATRONO.
SACERDOTI. SACROR. SAVADIOR.
CVR. R. P. INTERAMNAT. LIRIN.
EORVND. ET. PATRONO
IVDICI. CCCC. SELECTO.
CASINATES. PVBL. OB.
MERITA EIVS
D. D.

Grut. p. ccccxxxii. N. 1.

L. LVCCIO. L. F. PAL.
VMMIDIO. SE.
CVNDO. DECVR.
L. LVCCI. L. F. TER ф
HIBERNI. II. VIRI ф
ITER Q. Q. PATRON
COL. ALVMNO
COLLEGIVM FAB
RVM. QVIB. EX. S. C.
COIR. LICET
L. D. D. D

In meo Mari-Cœlo Marcellorum.

Tertii perfuncti II-Viratus Quinquennalis præclarum documentum inveni Allifis in atrio Domus Episcopalis, quod M. Granium (quem alibi Marcellum probavi) Cordum fratrem, II-Virum ter Quinquennalem extitisse, sive tertio II-Viratum Quinquennalem peregisse testatur.

Allifis in atrio Aulæ Episcopalis. Smetius, & Manutius.

Grut. p. ccccxvii. N. 3.

M. GRANIO. M. F.
M. N. CORDO. FRAT.
TR. MIL. PRAEF. EQVIT
PRAEF. FABR. II. VIRO
TER. QVINQ. AED. Q. CVR
AQVAE. DVCENDAE. ALLIFIS.
D. D.

OPPIDIAE
C. F. RVFAE
MATRI.

Jam II-Viros Quinquennales dedi, & repetitas Magistratus vices exhibui, ad officium properandum est. Dixi & scripsi suprà II-Viros Romanis Consulibus in multis, nec non Prætoribus in nonnullis, cæteris tamen paribus (hi enim in Romanâ Republicâ, illi verò in Coloniis & Municipiis dominabantur) esse æquiparandos. Duum-Viri Quinquennales eò majore potiebantur auctoritate, quo longiori gaudebant potestate.

Eorum verò munus in eo præcipuè consistebat, quod Reipublicæ suæ ordini præessent, quod ea, quæ Decuriones ac Populus Senatus consulta ac Plebiscita constituissent, & omnia, quæ publica negotia concernebant, exsequerentur, & ad finem perducerent. Apud ipsos etiam erat jus gladii, id est summa potestas punien-

puniendi reos in vitâ & nece. Leges etiam aliquando promebant, potiſſimum cum Juri dicundo eſſent præfecti, paucis concludo, *Præeundo, judicando, conſulendo* PRÆTORES, JUDICES, CONSULES, *appellari poterant.* Cicero 3. de Legibus.

CAP. XX.

DECURIONES TABULAE AEREAE CANUSINAE.

Variæ olim Curiæ, Variæ Decuriæ extiterunt, omnes fuere Sodalitia, Collegia, Corpora, Magiſtratus. Curiarum nomen latius quam Decuriarum extendebatur, attamen unum ſæpius pro alio ſumebatur. Sic fuêre Curiæ aut Decuriæ Judicum, Equitum, Venerariæ, Ædilium Plebis Cerealium, Ædilitiæ Pompæ, Juliæ, Viatoriæ Conſulares, Lictoriæ Conſulares, Præconum, Scribarum Ædilium Curulium, Scribarum ædilit. armentar. Scribarum librorum Quæſtor. Fabrum, Dendrophor. & Centonarior. Sacerdotum Bidentalium, Augurum, Larum Voluſianorum, Pontificum & aliorum plurium.

Quibus omnibus præteritis utpote intentioni meæ parum adminiculantibus, ſolas Coloniarum ac Municipiorum Decurias illuſtrandas aſſumo. Nomen Decuriæ, peperit nomen Decurionis, non diſſimili modo, ut à Senatus nomine Senatoris appellativum procedit.

Decuriones ergò ex ductâ Coloniâ decimati, Coloniæ Senatum componebant, hinc Suetonius de Decurionibus aſſerit: *Quæ de Magiſtratibus Urbicis Decuriones Colonici in ſuam quiſque Coloniam ferrent.* Imo de Auguſto profert: *Corpus Decuriones Municipiorum & Coloniarum à Nolâ Bovillas uſque deportarunt.* Suetonius in Auguſto.

Decuriones, ut alibi indicavi, annuâ pollebant auctoritate.

Evoluto anno Kal. Martiis novi Decuriones & Magiſtratus nominabantur, Curiâ à II-*Viris ſolemniter per publicum nuntium convocatâ, duas Curiæ partes & ipſum Præſidem Provinciæ oportuit : tum* II-*Viri aut Cenſores nominabant, ſed ſuffragiis nominatum comprobari oportuit*, ut tradit Plinius, imò etiam à Præſidi approbari. Scribit inſuper: *Decuriones, qui ſuprà legitimum numerum Cæſaris indulgentiâ fuerant, ſingula millia denariorum & quandoque bina millia pro introitu Curiæ intuliſſe*, quapropter Conſulit Trajanum Imperatorem, petitque an in omnibus civitatibus, ubi Decuriones leguntur, certam quantitatem dare debeant, hic, locorum conſuetudini parendum, ait. l. 2. 28. 46. C. Theodoſ. de Decurionib. Plinius. Lib. 10. Ep. 78. & 80. ad Trajanum.

Decurionibus autem ætatis annus conſtitutus fuit Vigeſimus quintus, hinc lex edicit: *Neque Senatores neque Decuriones ante 25. annum in ordinem allegi poterant.* Scipio tamen Africanus poſt Agri- l. Spurii. l. Non tantum D. de Decurionib.

Cicero 4. in Verrem. Idem in Verrem.

grigenti legem tulit, ne Senator ante trigesimum annum fieret. Idem fecit Clodius Pulcher apud Halesinos, similemque legem Lucius Rupilius dedit Heracleanis, quæ passim in Decurionibus observata fuit.

l. 9. C. de Dignitatib. l. 1. Si servus aut libertus, ibid. Novell. 78.

Liberti interim Senatores aut Decuriones effici non poterant, donec Justinianus jus aureorum annulorum libertis omnibus largitus est.

Decurionis autem Coloniæ Lapidem Brixia subministrat hoc modo.

Grut. p. ccccLXIV. N. 5.

Brixiæ ad D. Nazarii. Manutius, & Apianus, & Scultetus.

P. RVFRIVS. P. F. BALBIN.
DECVR. IN. COLONIA.
SIBI. ET. C. RVFRIO. P. F. PEDON.
FRATRI
ET
RVFRIAE. P. L. AMOENAE
ET
SVIS
T. F. I.
ET. ROMANAE. M. F. TERTIAE
ET. P. ROMANO. M. F. FRATRI.

Præneste in Latio in Palatio Episcopi Prænestini habetur hæc Tabula marmorea.

Plures verò Decuriones ac ipse populus exprimuntur in marmore Prænestino. (*Vid. Tab. 1. fig.* 8.)

Smetius. l. 16. C. de Quæstionib. l. 40. C. de Quæstionib. l. 8. C. Theodosiano de Decurionib.

His Decurionibus plura Concessa fuêre Privilegia, quorum præcipuum, ne ipsi aut eorum filii, à Præsidibus Provinciarum plebejorum tormentis subjicerentur: Si publicam pecuniam intervertissent, plumbatarum ictibus vacabant. *Omnis Ordo Curialis*, inquit Lex, *à tormentis his quæ debita reis sunt, & ab ictibus plumbatarum habeantur immunes.*

Plinius Lib. 10. Epist. 82.

Decuriones qui Magistratum inibant, vel Togam Virilem sumebant, vel nuptias celebrabant, alios consodales suos invitabant, & singulis binos denarios dabant.

Propria insignia Decuriones habebant, testimonium adfert lapis Veronensis, qui P. Falerium Trophimum ornamentis Decurionalibus exornatum exhibet.

Grut. p. XCVII. N. II.

In agro Veronensi in æde D. Georgii Vallis Policellæ. Ex Sarayna, & Panvinio.

PARCIS. AVG.
P. FALERIVS. TROPHIMVS
ORNAMENTIS. DECVRIONALIB.
RESTITVTOR. R. VER.

Veteres lapides. C. De Honoratorum Vehiculis

In Urbe Bigis usi sunt: hinc Bigæ Decurionum eorumque vehicula in legibus describuntur.

Tertullianus de Coron. militar. Livius Lib. 34. Plinius Lib. 10. Epist. 82.

Vestis etiam Decurionum erat Prætexta, hinc Livius ait: *Purpurâ viri utimur, Prætextati in magistratibus, in Sacerdotiis, liberi nostri prætextis purpurâ togis utuntur.* Exactius Plinius morem exprimit, dum scribit: *Magistratus in Coloniis Municipiisque Togæ Prætextæ habendæ jus est, nec id ut vivi secum habeant id insigne, sed etiam ut cum eo crementur mortui.*

S. Ambrosius in Cap. 3. Lucæ.

Ex tot prærogativis civilis Nobilitas aut nata aut conservata. Quapropter ait S. Ambrosius: *Viri persona quæritur, qui etiam in*

Se-

Senatu & reliquis Curiis generis asservat dignitatem. Nobilitas autem à patre petebatur, non àmatre, nisi id a Principe concederetur ut Iliensibus, Delphis, & Ponticis. Quod jus Antiocheni à Juliano, accepêre. Ad rem Julianus in Misopogene: Βουλευτηρίου τὸν κατάλογον διακοσίοις βουλευταῖς ἀνεπλήρωσα. *Curiæ Catalogum ducentis Decurionibus auxi.*

l. 1. ad Municipal. l. 1. C. de Decurionib. Zosimus Lib. 3.

Tot Decurionum honores, onera dici poterant, hinc Theophylactus ait: *Decurio honor erat, aut potius civile onus, quo affecti fori annonam curabant, & sæpè periculum obibant, si annona gravior esset.* Inter onera etiam erat (posteriori maximè ætate) Circenses ludos & spectacula curare. Quapropter ad eas populi voluptates instruendas excitabantur eâ tempestate Primates Civium, his enim in Civitatibus, præcipuè magnis, opus erat, in istis quippe Decuriones divites legitimos istos sumptus suppeditare debebant.

Theophylactus in C. 15. Marci. l. 8. ad Municipal. l. 1. de Muneribus & honorib. D. l. 20. C. de Decurion. l. 1. C. de Spectacul.

Sed & Tributa Decurionibus oneri fuêre. De his Salmanus scribit: *Respublica Romana vel jam mortua, vel certè extremum agens spiritum, eâ in parte, quâ vivere videtur, tributorum vinculis quasi prædonum manibus strangulata moritur. Omnes enim distributionum formæ à Decurionibus fiebant, ita ut, si quid deeßet, de suo supplerent.*

Dio. orat. 38. Salmanus Lib. 4. Jul. Cæs. Bulengerus Lib. 6. Cap. 5.

Hoc etiam onus ad Decurionum hæredes transibat, nam filius Decurionis cogebatur esse Decurio. Ideo quidam nuptiis abstinebant. Justinianus edixit, ut tres uncias ex asse bonorum Decuriones Curiæ relinquerent.

l. 1. C. Theodosiano de Privilegiis Dom: August. Novell. 101.

Desinebant tandem esse Decuriones, si deportarentur vel relegarentur, vel si Patricii aut ordinarii Consules fierent.

l. 1. imo & l. ult. C. de Decurionib.

CAP. XXI.

DECURIONES PATRONI C. C. V. V.

Vetustissimum Patroni nomen, & ab Urbis incunabulis cognitum, cum Romulus Populum in Patricios & Plebejos divisisset, natum est. *Illustres genere*, inquit Dionysius, *& virtute celebres, opibusque, ut tum ferebant tempora, abundantes, quibus essent liberi, secrevit ab obscuris, egenis & humilibus. Inferioris fortunæ homines Plebejos vocavit, Potiores verò, Patres; sive quod ætate anteirent alios, sive quod haberent liberos, sive propter nobilitatem generis, sive propter hæc omnia.*

Dionys. Halicarnass. Lib. 2.

A Patribus indè nati, Patricii vocabantur. Patricios & Plebejos arcto vinculo colligavit, *commendavit*, ait Dionysius, *Patriciis Plebejos, optione cuique è vulgo datâ, ut quem vellet Patronum sibi legeret.* Ut hoc modo divites & opulenti pauperum & humilium tutelam agerent, & hi vicissim protegerentur. Hinc Patroni & Clien-

Dionys. ibid.

Clientes dici cœperunt: quibus utrinque varia officia incumbebant.

Patronorum munus erat Clientes tam præſentes quam abſentes in judicio & extra judicium defendere, eamque curam adhibere, qualem filiis parentes præſtare ſolent. Clientium verò, Patronis, dum opus haberent, nummis adeſſe, captivos ipſos, vel eorum filios, ex hoſtium poteſtate redimere, aliaque agere, quibus recepta beneficia, mutuâ gratiâ compenſarent. Quapropter enitebant amborum officia ut quædam cognatæ neceſſitudines. Hinc *maxima laus erat Nobilium habere clientes quam plurimos tam hæreditariarum Clientelarum, quam partarum virtute propriâ: ingensque certamen erat utriſque, ne vincerentur mutuâ gratiâ & benevolentiâ, dum Clientes nullum Patronis negarent miniſterium: viciſſim Patroni nullo corrumpi poſſent pretio, ut Clientes moleſtari ſinerent. Tanta illis erat in omni vita temperantia, & felicitatem virtute, non fortuna metiebantur.*

Ioan. Roſinus in Antiq. Roman. Lib. 1. Cap. 16.

Roma igitur ſuos domi Patronos habuit, ſed & Provinciæ, quæ ſub Romanâ erant poteſtate redactæ, ex Urbis Optimatibus ſibi Patronos delegerunt. Sic Sicilia Marcellos & Lentulos Marcellinos in Patronos aſſumpſit. Imo ipſi *Syracuſani*, inquit Goltzius, *à Marcellorum Gente in Clientelam accepti, comiterque & benignè ſemper habiti, & in omnibus ſummo ſtudio adjuti: MARCELLEA, Diem feſtum in honorem Patronorum inſtituerunt.*

Hubertus Goltzius in Sicilia, ſeu Magnâ Græciâ ſub Syracuſis.

Sociæ etiam Civitates ex Romanis civibus ſibi Patronos compararunt.

Sed & Coloniæ & Municipia ſub defenſione Patronorum vixêre: *ita Bononienſes in Antoniorum Clientela fuiſſe, prodit Suetonius, & Puteolanos in Caſſiorum, Cicero teſtatur, Antonium quoque vexaſſe Puteolanos, quod Caſſium, quod Brutos Patronos adoptaſſent.* Imò ipſe Cicero à Capuanâ Coloniâ in Patronum electus hæc de ſe ipſo prodit: *Qua de cauſſa & tum conventus ille Capuæ, qui propter ſalutem illius Urbis Conſulatu conſervatam meo, me unum Patronum adoptavit.*

Ioan. Roſinus Antiq. Roman. Lib. 10. Cap. 24. Cicero in Philippic.

Cicero in Sextianâ.

T. etiam Avonius Marcellinus, qui A. U. C. MXXVI. ſub Imperio L. Domitii Aureliani Conſulatum geſſit, Campaniæ Patronus extitit, ut lapis enuntiat.

Grut. p. CCCLXXI. N. 1.

Beneventi in Vico Fabrûm Ferrarior. in Baſi. Pighius, & Metellus.

T. AVONIO. MARCELLINO.
V. C. CONS. CAMP. PATRO
NO. DIGNISSIMO. OB. IN
SIGNIA. BENEFICIA. QVI
BVS. LONGA. POPVLI. TAE.
DIA. SEDAVIT. VNIVER
SA. PLEBS. BENEVENTA
NA. CENSVIT. PONENDAM.

Ob præſtitam protectionem Beneventani ſtatuam erexêre, ut paſſim eâ tempeſtate moris fuit. Imo etiam in Patronis Collegiorum ſeu Corporu mArvalium, Fabrûm, Centonariorum, Dendro-

drophororum aliorumque obſervatum.

Plurium etiam Civitatum Patrocinium in uno L. Nonio Vero conſtitiſſe apparet ex marmore Laudiciæ conjugi erecto, & Mutinæ conſervato. Ne longiorem enarrationem adducam, ipſum marmor omnem indicabit.

Grut. p. MXCVIII. N. I.

Mutinæ conſervatur. Sirmondus in Antiq. Monum. Marcanovan.

L. NONIVS. VERVS V. C. BIS CORRECTOR
APVLIAE. ET. CALAB. VENETIARVM. ET.
HISTRIAE. COMES. PATRONVS. MVTINENSIVM
AQVILEGIEN. BRIXIANORVM. ET. VNIVERSARVM
VRBIVM. APVLIAE. CALABRIAEQ. VINICIAE.
C. FILIAE. CAECILIANI. P. V. BIS. RATION.
VRBIS. ROMAE. AFRICAE. PRAES. LVSITANIAE.
CORR. APVL. ET. CALAB. VIC. PRAEF. PER.
ITALIAM. LAVDICIAE. CONIVGI. SANCTISSIMAE.
AC. BENIGNISSIMAE. CVIVS. VITA. MORVM. STVDIO.
RVMQ. LAVDIBVS. ET. VNIVERSIS. VIRTVTVM. ANIMI.
ET. CORP. TAM. CLARA. EXTITIT. VT. ADMIRABILIA
VETERIS. VETVSTATIS. EXEMPLA. SVPERARIT. QVO.
MERITO. OMNIVMQ. IVDICIO. SINGVLARI. PRAE
CONIO. MATRONARVM. DECVS. ORNAMENTVMQ.
EST. HABITA.

Sed hi Patroni Majores in Senatu ac Urbe Româ, dum Clientium res urgebant, favorem ac Patrocinium ſubminiſtrabant, imò ad ſe delatas diſſenſiones dijudicabant: *Primum omnis Pompejanorum colonorumque diſſenſio delata ad Patronos eſt, cum jam inveteraſſet ac multos annos eſſet exagitata, deindè ita à Patronis res cognita eſt, ut nulla in re à cæterorum ſententiis Sylla diſſenſerit.*

Cicero in Oration. pro Sylla.

Inferioris notæ ſed inter ſuos primarii ac honorati in ipſis Coloniis & Municipiis inveniebantur, qui publica onera ſuſtinebant, & privatâ ſubindè munificentiâ Rempublicam ſuam exornabant. Præclarum exemplum in P. Fundanio P. F. (Papiria) Priſco, Civitatis Auſculanorum Patrono, Municipii exhibeo.

Grut. p. CCCCXIV. N. I.

PELAGINIIA

Habetur Aſculi in Suburbio. Aldus Manutius.

P. FVNDANIO P. F. PAP.
PRISCO. PATRON. MVNICIPI.
OMNIBVS. HONORIB.
ET. ONERIBVS. FVNCTO.
PATRON. CIVIT. AVSCVL.
QVI. CVM. MVLTA. ET.
MAXIMA. IN. REMP. SAEPI-
VS. PRAESTITERIT. FONTEM.
QVOQVE. NOVVM. CVM. GRAN-
DI. SVMPTV. FABRICAE. SVA. PECV-
NIA. INDVXIT. ET. CIVES. PATRI-
Sic
AMQVAE. REFORMAVIT.
M. [1]CAP. LATORES
PATRONO. PRAESTANTISSIMO
L. D. D. D.

1 Grut. CAPLATORES.

Non minore honore elatus fuit A. Pompejus. A. F. Interamnæ Nahartium Municipii (quod vulgo *Terni* nuncupatur) Patronus, pro collato in Rempublicam ſuam Beneficio, quod ut ex æquo appareat, lapis Poſthumus teſtimonium perhibet.

Grut. p. ccccLV. N. 4.

Interamnâ Nahartium in Umbriâ, in Foro ad officinam aromatariam hæc basis existit. Smetius.

A. · POMPEIO. A. F.
CLV. Q. PATRONO.
MVNICIPI. INTERAMNAT.
NAHARTIS. QVOD. EIVS.
OPERA. VNIVERSVM
MVNICIPIVM. EX. SVMMIS
PERICVLEIS. ET. DIFFI
CVLTATIBVS. EXPEDITVM
ET. CONSERVATVM. EST.
TESTAMENTO. L. LVCINI. T. F.
STATVA. STATVTA. EST.

His positis ad Tabulam æneam procedo, in quâ triginta, & unum Patronos (C. C. V. V. Clarissimos Viros nominatos) primo loco inter Decuriones locatos, invenio. Patronos hic, appellativum verò Clarissimi Viri, alibi illustrabo. Hi Patroni in Coloniâ Canusii erant primarii, Decuriones & reliquos omnes (exceptis solum Duum-Viris) præcedebant, magna proindè in ordine seu Senatu suo pollebant auctoritate, eo majori quod omnes Colonos horum quasi clientes censerentur. Maximam subindè alibi auctoritatem exercebant, præcipuè in urbe Româ, ad Consularem, Prætoriam, aut aliam dignitatem evocati. Nec hoc mirum videri debet, Coloni enim aliquando ad externum agrum possidendum ex Urbe destinabantur, & jus Civitatis Romanæ subindè retinebant, nec ipsis eapropter interdicebatur reditus ad Urbem, sed novâ acquisiti agri cumulabantur possessione, sic ut remanerent iidem, qui anteà erant, & locum mutarent, non conditionem. Qui verò non procul dissitum ab Urbe agrum colendum obtinebant, Romæ passim commorabantur. Quoad agrum erant coloni, quoad habitationem erant indigenæ, & ubique remanebant Cives Romani.

Municipes verò indigitabantur, qui obtento jure Civitatis, Romanis civibus annumerabantur, & in meliorem semper adnatam mutabant conditionem; translatâ quoque subindè ex municipio ad Urbem commoratione, ad Magistratus evehebantur Romanos.

His parumper sepositis, Cives Romani aliquando partem agri in Coloniis, maximè urbi vicinis, ex paternâ hæreditate obventam (nam de patre in filium posteros sequebatur ager) possidebant: hinc & ipsi, respectu possessionis Coloni, respectu conditionis censebantur Romani. Hi cæteris Colonis præferebantur, in Ordinem Colonicum, & in Patronos eligebantur Coloniæ. Si verò Romanum gessissent Magistratum majorem, Clarissimi Viri, ut alibi demonstrabo, nominabantur, proindè hujus tituli denomitio oriebatur ex functione dignitatis Reipublicæ Romanæ, non verò ex honore Senatus Coloniæ aut Municipii. Fundat intentionem meam Ap. Claudius Julianus, qui anno U. C. DCCCCLXXVII. post L. Marium Maximum & L. Roscium Ælianum sub Alexandro Severo Augusto Consulatum gessit, & primus in Laminâ Canusinâ hos inter Patronos legitur.

Infrà §t. Sequenti.

Panvinius, & Goltzius in Fastis. Consularib.

L.

L. Betitius Præsens Prætor, & indè Consul extitit. L. Didius Marinus Procuratorem Augustalem Variarum Provinciarum egit. L. Pontius Verus alibi inter Viros Clarissimos recensetur. C. Licinius Licinianus primariam obtinuit dignitatem, uti alibi latius explicabo. Sufficiat hic extremo digito indicasse, hos omnes Canusii Patronos non immerito Clarissimi Viri nomen promeruisse.

Sed adest illicò solvendus nodus, cur ii Patroni (qui Clarissimi Viri nomine gaudent) inter Decuriones recensentur? Num contradicit Patroni dignitas Decurionis functioni? num una & altera in eâdem personâ potest consistere? Potest sanè, & sæpiùs hæc unio in antiquis monumentis exhibetur consideranda: sed ne absque fundamento procedere videar, unum pro pluribus aliis in P. Ælio Marcello solidatum exemplum adduco: is enim extitit non solum Patronus & Decurio Coloniæ Apulesium, sed & plurium Civitatum Patrocinio ac vario Militiæ munere, nec non Sacerdotii honore insignitus vixit, vitam cognoscere potes, si lapidem legas:

Grut. p. CCCXLVII. N. I.

Extat Fulinguæ in Umbriae regione horti olim Eusebii Heremitæ. Smetius, & Manutius.

P. AELIO. P. F. PAPIR.
MARCELLO. CENT.
FRVM. SVB. PRINCIPE.
PERECRINORVM. ADSTATO.
ET. PRINCIPI. ET. PRIMIPILO.
LEG. VII. GEM. PIAE. FEL. ADLEC
TO. AD. MVNERA. [1]PRAEF.
LEGG. VII. CLAV. ET. PRIMAE.
ADIVTRICIS. *V. E. FLAMINI.
LVCVLARI. LAVREN. LAVINA.
PATRONO. ET. DECVRIONI. CO.
LONIAE. APVLESIVM. PATRONO.
CIVITAT. FORO. FLA. FVLGINIA.
ITEMQVE. IGVVINORVM. SPLEN.
DIDISSIMVS. ORDO. FORO FLAMI.
CVIVS. DEDICAT. DECVRIONIBVS
ET. LIBERIS. EORVM. PANEM.
ET. VINVM. *-S-S-. XX. N̄. ITEM
MVNICIPIBVS. -S-S-. IIII. N̄. DEDIT.

1 apud Grut. PRAEFF.

*V. E. *Viro Egregio.*

* *Sestertii Nota.*

Probatus est Patronus, probatus est Decurio. Sed is qui Coloniæ Decurionem-Patronum agebat, pro varietate functionis non uno titulo contentus, etiam Defensor vocabatur, qui aliquando ad quinquennium auctoritatem prorogabat, dicit proinde Lex: *Quinquennales denfensores exaudiendi sunt.* *l. 1. C. Theodos. de Medic. & Professor.*

Defensores igitur erant Curatores Civitatum ex ipsis II-Viralibus creati. Hos Arrianus in Epicteto illustrat hoc modo: εἰ Βϐλευτὴς πόλεως τίνος εἶ, καὶ Βϐλευτὴς νέος, ὅτι νέος. *l. 2. C. Theodos. de Decurionib. Arrianus in Epicteto Lib. 2. C. 10.*

Defensores verò, ut defensores, magistratus non sunt, sed ἀρχικῆς σεμνότητος μίμημα ἔχϐσι, ut ait Justinianus, *habent speciem dignitatis Magistratuum, disciplinæ Vindices dicti, Plebis Tutores, & Decurionum Patroni.* *D. de Defensorib.*

Hi omnes eligebantur cum decreto publico: Nominationes fiebant in legitimo ordinis conventu non sine duabus saltem Decurionum partibus. Præclarissimæ hujus Defensionis Raven- *l. 46 C. de Decurionib. l. 6. C. Theod. eod.*

na ſubminiſtrat Documentum. Lapidem lege & invenies.

Ravennæ extat. Pighius.

Grut. p. MXCVI. N. 9.

C. MARIO. EVENTIO. C. V. FIDELISSIMO. IN. ANNIS. IVVENALIBVS. ADVOCATO. POSTEA. IVSSVS. AC. RO. PER. QVINQVENN.. VM. HVIVS. CIVIT. SID. ET. VICIN. VRBIVM. PROBATISSIM. DEFENSORI. PRO. INSIGNIBVS. EIVS. ERGA. ORDINEM. POSSESSORES. ET. CIVES. MERITIS. AB. EO. BENEFICIIS. PERPETVITATE. EIVS. NOMINIS. POSTERIS. RETINENDAM. STATVAM. QVAE. ET. IPSI. RO. AC. N. D. SVIS. TESTIMONIVM. PERHIBEAT. ET. EXEMPLO. EIVS. AD. PROBATISSIMA. DEFENSIONEM. SVI. CETEROS. INCITARET. ORDO. ET. CIVES. F. ARESTI. SVMPTV. PROPRIO. CONLOCAVERVNT.

Hi etiam Patroni aliquando Defenſores Reipublicæ vocabantur, teſtimonium adferunt duo adjuncti lapides.

I. Habetur ad primum lapidem ab Æmilia. Nicolaus Florentius.

II. Cazagi in Sacello D. Mariæ Virg. Elias Caurioli in ſua Hiſtor. Brixian.

I.

Grut. p. CCCLXXXVI. N. 4. ſed plenius in Appendice, p. MXCII. N. 7.

L. CASVRIO. L. F.
CLV. SPECVLATORI.
AED. IIII. VIR. I. D. Q. ARC.
PVBL. ET. PEC. ALIMENTAR.
DEFENSORI. R. P. CVR. ANN.
POPVLO ⊄ PRAEBITAE
COSCONIVS. SECVNDINVS
ET SAFINIA. IVSTINA. ET COSCONI
GRATVS. SECVNDINVS ET. IVSTINVS.

II.

Grut. p. CCCCLV. N. 2.

M. POBLICIO
M. F. SAB. SEXTIO.
CALPVRNIANO.
EQVO. PVBLICO.
FLAM. DIVI. IVLI.
PRAEF. AEDIL. POT.
QVAESTOR. AERAR.
SACERD. IVVEN. BRIX.
DEFENSORI. REIP. BRIX.
COLLEGIA.
CENTON. ET. FABROR.
L. D. D. D.

D. de Defenſoribus.

Cum autem hi Defenſores, & Decuriones & Coloniam defenderent, iique & *Decurionum Patroni* & *Coloniæ* nominarentur, ex effectu enatus eſt duplex ille Patronatus, quem in Cn. Arrio Aximio expreſſum vides.

Zagaroli, quod oppidum Gabios fuiſſe creditur. Panvinius.

Grut. p. CCCLXV. N. 2.

CN. ARRIO. C. F. PVB. AXIMIO.
PATRON. ORDIN. ET. COLON.

Sic ut Patroni ordinis ſint ii, qui Patroni Decurionum in legibus appellantur, & in Tabulâ Canuſinâ primo loco inter Decuriones exhibentur, quibus & in Ordine, & in Coloniâ, & etiam alibi, Decuriones ordinemque defendendi incumbebat auctoritas & poteſtas. Qui aliquando ad ſublimes in Republicâ Romanâ aſcendentes dignitates, V. C. *Viri Clariſſimi* appellativum ſibi vindicârunt. Patroni Coloniæ ſubindè ex ipſâ Coloniâ, ejuſdemque Primoribus, pro rebus majoribus defendendis, eligebantur, & ſic C. Juventius, Ædilis & II-Vir munificentiſſimus, ob merita ſua, in Patronum Patriæ ſeu Coloniæ creatus fuit, ut ſequens marmor exhibet.

Tabula hæc olim reperta in Hiſpaniâ, Loræ. Moralis, & Schottus.

Grut. p. CCCCXXVII. N. 5.

C. IVVENTIO. C. F. QVIRI
NA. AED. II. VIRO. MVNI
FICENTISSIMO. CIVI. MV
NICIPES. INC. OB. MERITA.
[1]PATRIAE. PATRONO. DEDE
RVNT.

1 Grut. PATRONO. PATRIAE.

Sic

Sic M. Baſſæus Axius, ĪĪ-Vir Municipalis, aliiſque honoribus inſignitus ad defenſionem Coloniæ & Municipii Patronus & Curator aſſumptus fuit, & rem publicam bene ac fideliter geſſit, quapropter hanc meritorum ſuorum ab Hydruntinis adeptus eſt inſcriptionem.

Grut. p. CCCLXXIV. N. 5.

M. BASSAEO. M. F.
PAL. AXIO.
PATR. COL. CVR. R. P.
ĪĪ. VIR. MVNIC. PROC. AVG.
VIAE. OST. ET. CAMP. TRIB. MIL. LEG.
XIII. GEM. PROC. REG. CALABR.
OMNIB. HONORIB. CAPVAE. FVNC.
PATR. COL. LVPIENSIVM. PATR.
MVNICIPI. HYDRENTINORVM.
VNIVERSVS. ORDO. MVNICIP. OB.
REM. PVBL. BENE. AC. FIDELITER. GESTAM
HIC. PRIMVS. ET. SOLVS. VICTORES
CAMPANIAE. PRECIS. † ET. AESTIM.
PARIA GLADIAT. EDIDIT.
L. D. D. D.

Inventa Tabula Hydrunti, poſteà Neapolim tranſlata. Appianus, & Fabricius, & Galateus.

† deeſt ea particula Galateo.

Patroni etiam Coloniæ, aliquando in rebus maximis, ex Conſulibus Romanis (ut ſuprà indicavi) ad defenſionem eligebantur. Sic M. Valerius Homullo Cos. Patronus Coloniæ renuntiatus fuit.

Grut. p. CCCCLXXVIII. N. 10.

M. VALERIO.
HOMVLLO.
COS. PATRON.
COL. D D.

Habetur in agro Capuano. Appianus.

Sic etiam Claudius Julius Pacatus Conſul ob æquitatem Judicii, & patrocinia delata Beneventanis, poſt depoſitos faſces ſtatuam promeritus eſt. Hic inſcriptionem vides.

Grut. p. CCCCXXIV. N. 1.

CLAVDIO. IVLIO.
PACATO. V. C. CONS. CAMP.
OB. AEQVITATEM. IVDICII.
ET. PATROCINIA. IAM. PRIVATI.
ORDO. BENEVENTANVS.
PATRONO. POST. FASCES. DEPOSITOS
CENSVIT. COLLOCANDAM.

Ante ſummum templum Beneventi, in Baſi. Metellus, & Pighius, & Smetius.

Sic Poſtumio Lampadio V. C. Conſuli ob inſignia Patrocinia inſigne enconium Capuenſes inſcripſêre.

Grut. p. CCCCLIX. N. 1.

POSTUMIO. LAMPADIO. V. C.
ET. INLVSTRI. CONS. CAMPANIAE.
RESTITVTORI. PATRIAE. ET.
REDINTEGRATORI. OPERVM. PVBLICOR.

Romæ in ædibus Benzoniorum, traductum Capuâ ex ædibus D. Michaëlis Perpignani.

OR-

Horatius à Valle in Autograph. Gutensteinius.

ORDINIS. PROVISORI. POPVLI. SVBVENTORI.
OB. INSIGNIA. EIVS. BENEFICIA. PATRONO.
LONGE. A. MAIORIBVS. ORIGINALI.
ORDO. CAPVENSIS. VOTI. ET. OBSEQVI
SVI. PIGNVS. LOCAVIT.

Tot tantosque Patronorum lapides ex Romanæ Antiquitatis ruderibus redivivos, alio præstantissimo marmore obsignandos esse judicavi, in hoc enim T. Fariontius T. F. Sabinus, supremam dignitatem adeptus est, dum *Pater pientissimus*, & *Patronus Patronorum* indigitari promeruit.

Grut. p. ccccix. N. 4.

Romæ olim in ædibus Ferdinandi Ponzetti. Mazochius.

D. M.
T. FARIONTIO. T. F.
SABINO.
PATRI. PIENTISS.
PATRONO.
PATRONORVM.

CAP. XXII.
APPELLATIO CLARISSIMI VIRI, PATRONIS INSCRIPTA.

In Laminâ indigitantur Patroni C. C. V. V. hoc est *Clarissimi Viri.* Quâ appellatione permoti Viri graves & alias Sapientes, ipsam Laminam post Gallieni Cæsaris ætatem, seu Romanæ Reipublicæ Sæculum infimum, tyrannide & barbarie oppressum, referre conati sunt, ac sæpius hujus, similiumque titulorum usum, quasi aculeum in me retorquêre tentarunt, ut vel hâc ratione æs Canusinum ad inferiora tempora, imò inferiorem æstimationem declinare valerent. Patienter illos audivi, & unico responso edito, quod longè superior ætas hæc epitheta dignitatum agnoverit, & usu habuerit familiaria, vix illis satisfeci. Quod tunc verbis defuit, nunc factis addo.

Optimè novi, ultimis Romanæ Reipublicæ temporibus, varios titulos Imperatoribus, Consulibus, Civitatum ordinibus, aliisque fuisse inscriptos, ut quâdam honoris specie extollerentur, & à Barbarorum fæce segregarentur. De his ego non loquor, quamvis aliàs præstantissimus mihi Campus aperiatur, multa ac præclara edicendi & probandi. Omitto itaque non solum inferiorem illam post Gallienum Romani Imperii ætatem, sed ne quidem illam tango, quæ à Gallieno usque ad Alexandrum Severum Principem, per plures Cæsares pertransiit intermedia, ne aliqua producere videar honoris insignia, quæ Tabulæ (utpote sub Alexandro Cæsare erectæ) posteriora accusentur. Igitur ad priora pergo, & tres honoris titulos adduco, Nobilissimi, Clarissimi, & Splendidissimi.

Pri-

Primus Cæsaribus, Secundus Consulibus, tertius Ordinibus inscribebantur: quos omnes si separatim explicavero, Patronos Clarissimos Viros rectè illustravero.

Primo itaque loco titulum *Splendidissimi* assumo, hoc, sub M. Aurelio Antonino Caracallâ Imperatore (Alexandri Prædecessore) Ordo seu Senatus Caparitanorum in Hispaniâ apparuit honoratus, ut veritatem agnoscas, incisum marmor lege.

Grut. p. CCLXVII. N. I.

I V L I A E. A V G.
M A T R I. C A S T R O R U M
C O N I V G I. I M P. C A E S.
L. S E P T. S E V E R I. P I I
P E R T I N A C I S. A V G.
E T. M A T R I.
M. A V R E L I I
A N T O N I N I. I M P.
O R D O. S P L E N D I D I S S.
C A P A R I T A N O R V M
D E V O T V S. N V M I N I
M A I E S T A T I Q V E E I V S

Habetur Capara Hispanicæ. Moralis.

Caparæ, Juliæ Augustæ Conjugi-Matri honor delatus, Ulienses ad erigendam filio Statuam incitavit. Splendidissimum Caparitanorum Ordinem nominatum allegavi, Splendidissimum quoque Uliæ Reipublicæ Senatum appellatum subjicio.

Grut. p. CCLXXI. N. I.

IMP. CAES. DIVI. SEPTIMII. SEVERI. PII.
PERTINACIS. AVG. ARABICI. ADIABENICI. PARTHICI. MAX. BRITANNICI. MAX.
FILIO. M. AVRELIO. DIVI. M. ANTONINI.
PII. GERMANICI. SARMATICI. NEPOTI.
DIVI. ANTONINI. PII. PRONEPOTI. DIVI.
HADRIANI. ANTONINI. ABNEPOTI. DIVI.
TRAIANI. ET. DIVI. NERVAE. ADNEPOTI.
ANTONINO. AVG. TRIB. POT. VIII. COS. VI.
SPLENDIDISSIMVS. ORDO. REIP. VLIENSIVM. STATVAM. FACIENDAM. DEDICANDAMQVE. CENSVIT. DEDICANTE. MARCO. MANNIO. CORNELIANO. CVRATORE.
ANNONAE. CIVILIS. DIVI. ANTONINI.

Habetur ad montem Majorem Uliæ, nunc Ullæ circa Cordubam. Moralis, & Augustini.

Prætermitto ordinem Civium Ariminensium hac *Splendidissimi* appellatione paulò post fuisse insignitum, & sub Gallieno Augusto Segunorum Senatum eodem prorsùs honoris titulo extitisse decoratum.

Janus Gruterus Fol. 1005. n. 2 in Inscript. Antiq. Idem ibidem Fol. 275. n. 2.

Ad ipsos Cæsares venio, & Aurelium Commodum Antoninum *Nobilissimum* Principem (qui titulus post Gallienum passim in usu fuit) nominatum invenio in lapide Tusculano ad Bennacum lacum posito, ut rem securam statuam, ipsum honoris marmor ob oculos pono.

Habetur Tusculani super lacum Bennacum in Basi.

Panvinius, & Verderius.

Grut. p. CCLXII. N. 4.

IMP. CAES. M. ANTONINI
PII. GERM. SAR. FIL. DIVI.
PII. NEP. DIVI. HADR. PRO.
NEP. DIVI. TRAIANI. PARTH.
ABNEP. DIVI. NER. ADNEP.
M. AVR. COMMODO.
ANTONINO. PIO. FEL. AVG.
SARM. GERM. MAX. BRIT.
P. M. TRIB. POT. XIIII.
IMP. VIII. COS. V. P. P.
NOBILISSIMO. PRINCIPI.
BENACENSES.

Idipsum *Nobilissimi* Epitheton ad altiora tempora productum video, & M. Aurelio Antonino inscriptum lego, hic Inscriptionem lapidis, Ossunæ in Hispaniâ erecti, habes.

Extat Ossunæ in Hispan. Augustini in suis Antiq.

Grut. p. CCLIX. N. 2.

M. AVRELIO. NOBILISS. . . . . CV.
SOCERO. ET. FORTISSIMO. . . IMPERATORI
RES. P. VRSONENSIVM
D. D.

Nec hoc sufficiat: sed ipsum Trajanum Imperatorem *Nobilissimum* Cæsarem suo tempore appellatum, infrà demonstrabo.

Ab Imperatorum ad Consulum titulos descendo, ut autem illi *Nobilissimi* Principis aut Cæsaris prærogativâ gaudebant dignitatis, sic hi *Viri Clarissimi* nomine, tituloque honoris indigitabantur. Plura Consulum aliorumque Virorum illustrium, in medium proferre possem hujus tituli honoris monumenta, sed ne laminæ injuriam inferre videar, posterioribus Alexandri Cæsaris temporibus denuò præteritis, anteriora solum inquiram; & ecce illicò sub M. Aurelio Antonino famosa incisa Tabula marmorea (adhuc Romæ in ædibus Colotianis ad aquam Virginem conservata) sese offert examinanda, in quâ licet nomen Pontificis & necessarii Augg. abrasum sit, is tamen *Nobilissimus* Pr. Pr. *Præfectus Prætorio* nuncupatur, & T. Statilius Calocærus, cum Statilio Dionysio, Statilio Myrone filiis, ac Statilio Dionysio nepote suo, C. C. V. V. *Clarissimi Viri* indigitati, Clarissimorum Virorum appellationem eâ ætate promeruêre. Lapidem lege, & observa.

Romæ olim in ædibus Colotianis ad aquam Virginem. Principio Tabulæ aliquid deest. Smetius.

Grut. p. CCLXX. N. 6.

IMP. M. AVRELI. ANTONINI. AVG.
PII. FELICIS. PONTIFICIS. CONS.
IMP. L. SEPTIMI. SEVERI. AVG. PII. FELICIS
PONTIFICIS. ET. PARTHICI. MAXIMI. COS. III. NVRVI.
FILIAE.
. . . .
PONTIFICIS. NOBILISSIMI. PR. PR. NECESSARII.
AVGG. ET. COMITIS. PER. OMNES. EXPEDITIONES. EORVM.
T. STATILIVS. CALOCAERVS. NOMENCL.

CVM

CVM. STATILIO. DIONYSIO. TRIB. LEG. XVI. FLAVIAE ET. STATILIO. MYRONE. DISSIGNATORE. SCAENAR. FILIIS. ET. STATILIO. DIONYSIO. DISCIPVLO. FICTORVM. PONTIFICVM. C. C. V. V. NEPOTE. SVO.

AMPLA. BENEFICIA. DE. INDVLGENTIA AVGVSTORVM. SVFFRAGIO. PATRIS. EIVS. CONSECVTVS.

Sub Antonino Pio, Cæſare, *Clariſſimi & Ampliſſimi Viri* denominationem, Fabius Severus Juris-Conſultus & Senator, in antiquiſſimâ inſcriptione Tergeſtinâ ſæpius obtinuit, quam eapropter hic de verbo ad verbum inſerere volui, ut per illam ejuſdem uſus temporis innoteſcat, incipit autem hoc modo.

KL. NOVEMBR.

HISPANIVS. LENTVLVS. NEPOS. II. VIR. JUR. DIC. V. F.

Antiquiſſima Inſcriptio habetur in muro Tergeſtinæ Civitatis, ante portam S. Laurentii.

FABIUM SEVERUM Clariſſimum Virum *multa jam pridem in Remp. noſtram beneficia contuliſſe, ut qui à primâ ſuâ ætate id egerit, uti in tuendâ Patriâ ſuâ & dignitate & eloquentiâ creſſeret*[sic]*: nam ita multas* & magnificas cauſas publ. aput*[sic] *optimum Principem ANTONINUM AUG. PIUM, adſeruiſſe, egiſſe, viciſſe, ſine nullo ærarii noſtri impendio, ut quamvis admodum adoleſcens, ſenilibus tamen & perfectis operibus ac factis Patriam ſuam, noſque inſuper ſibi univerſos obſtrinxerit: nunc verò tam grandi beneficio, tam ſalubri ingenio, tam perpetuâ utilitate Remp. N. adfeciſſe, ut omnia præcedentia facta ſua, quanquam immenſa & eximia ſint, facilè ſuperârit. Nam in hoc quoque mirabilem eſſe C. V. Virtutem, quod cotidie benefaciendo, & in Patriâ ſuâ tuendâ ipſe ſe vincat, & idcirco quamvis pro menſurâ beneficiorum ejus impares in referendâ gratiâ ſimus, interim tamen pro tempore vel facultate ut adjuvet ſæpè † facturus rem venerandam eſſe C. V. benevolentiam, non ut illum proniorem habeamus, aliut*[sic] *enim vir ita natus non poteſt facere, ſed ut nos, judicantibus gratos præbeamus & dignos tali decore, talique præſidio, quod fieri, placere, decere, * Q. F. P. D. E. R. I. C. Primo, cenſente Calfurnio certo ſpatio cum FABIUS SEVERUS* Vir ampliſſimus adque[sic] Clariſſimus *tanta pietate, tantaque adfectione Remp. N. amplexus ſit, itaque pro minimis maximiſque commodis pius excubitor atque omnem præſtantiam auxerit, ut manifeſtum ſit, id eum agere, ut non modo nobis, ſed proximis quoque civitatibus declaratum velit eſſe, ſi non aliquam Patriæ ſuæ gratiam & civilia ſtudia,*

† idem Fabr.

* *Quod fieri placeret, de ea re ita cenſuerunt.*

dia, quæ in eo, quamvis admodum juvene, jam ſint peracta atque perfecta ac Senatoriam dignitatem hac maximè ex cauſa, concupiviſſe, uti patriam ſuam cum ornatam, tum ab omnibus injuriis tutam defenſamque ſervaret: Interim aput[sic] *judices a Cæſare datos, interim aput*[sic] *ipſum Imperatorem cauſis publicis patrocinando, quas cum juſtitiâ divini Principis tum ſuâ eximiâ ac prudentiſſimâ Oratione ſemper ad nos cum victoriâ firmiores remiſit. Ex proximo vero ut manifeſtator Carminibus literiſque ANTONINI AUG. PII, tam feliciter deſiderium publicum aput*[sic] *eum ſit proſecutus impetrando, uti Carni Catalique adtributi à Divo AUG. PIO. Reip. noſtræ, prout qui meruiſſent talia, abſque cenſu per Ædilitatis gradum in curiam noſtram admitterentur, ac per hoc civitatem Romanam adipiſcerentur, & ærarium noſtrum jam ditatum complevit, & univerſam R. P. N. cum eo mœniis ampliavit, admittendo ad honorum cummunionem & uſurpationem Romanæ Civitatis ut optimum & locupletiſſimum quenque, ut ſcilicet, qui olim erant tantum in redditu pecuniario, nunc & in illo ipſo duplici quidem per honorariæ numerationem reperiantur, ut & ipſi ſint, cum quibus munera Decurionatus, ut paucis jam oneroſa honeſtè compartiamur. Ad cujus quidem gratiam habendam, ut in Sæcula permanſuram, ejuſmodi beneficio oportuerat quidem, ſi fieri poſſet, ac ſi verecundia* Clariſſimi Viri *permitteret univerſos Nos Nobilium ire & gratis legitimas * LL. juxta optimum Principem agere. Sed quoniam certum eſt, nobis oneroſum ei futurum tale noſtrum officium, illud certè proximè fieri oportuno triumpho Statuam ei auratam Equeſtrem primo quoque tempore in celeberrima noſtræ Urbis parte poni, & in baſi ejus hanc noſtram conſenſionem atque hoc Decretum inſcribi, uti ad poſteros noſtros tam voluntas* Ampliſſimi Viri, *quam facta permaneant, Petiq. à FABIO, viro egregio, patre SEVERI, ut quandoquidem & commentum hoc ipſius ſit providentiæ, qua Remp. no. infatigabili cura gubernat, & in hoc prius publici beneficii, quod & Nobis & Imperio civem procreavit, atque formavit, cujus operâ ſtudioque ut ornatiores in dies nos magis magiſque ſentiamus, uti ea placuiſſe in hanc rem additum ſuum legari mandarique permittat, ſibi uti gratias publicè* Clariſſimo Viro *mandatu*[sic] *noſtro agat, & gaudium univerſorum ſingulorumque ac voluntatem ut magiſter talium rerum in notitiam ejus perferat cenſuerunt.*

* Legationes.

His accedit Tabella ænea Romæ apud Fulvium Urſinum olim conſervata, quæ ſub Imperio Nervæ Trajani, L. Arruntio Stellâ & L. Julio Marino Cos. XIIII. Kal. Novemb. à Ferentino Municipio erecta, T. Pomponium Baſſum proſpiciendæ Italiæ conſtitutum, *Clariſſimum Virum*, ejuſque Domum *Ampliſſimam* nominat, ut rectum judicium Lector adferre valeat ipſam illam Tabulam produco.

L. AR-

Grut. p. CCCCLVI. N. I.

L. ARRVNTIO STELLA
L. IVLIO MARINO. COS.
XIIII. KAL. NOV.

M. ACILIVS. PLACIDVS. L. PETRONIVS. FRONTO.
IIII. VIR. I. D. S. C. FERENTIN. IN. CVRIA. AEDIS. MERCVRI. SCRIBVNDO. ADFVERVNT. Q. SEGIARNVS. MAECIANVS. T. MVNNIVS. NOMANLINVS.
QVOD. VNIVERSI. V. F. T. POMPONIVM. BASSVM. *CLARISSIMVM. VIRVM. DEMANDATAM. SIBI. CVRAM. AB INDVLGENTISSIMO. IMP. CAESARE. NERVA. TRAIANO. AVGVSTO. GERMANICO. QVA. AETERNITATI. ITALIAE. SVAE. PROSPEXIT. SECVNDVM. LIBERALITATEM EIVS. ITA. ORDINARI. VT. OMNIS. AETAS. CVRAE. EIVS. MERITO. GRATIAS. AGERE. DEBEAT. FVTVRVMQVE. VT. TANTAE. VIRTVTIS. VIR. AVXILIO. SIT. FVTVRVS. MVNICIPIO.
[1] abest a Grut. NOSTRO. [1]*Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C.
[2] abest a Grut. ΩN. PLACERE. CONSCRIPTIS. LEGATOS. EX. HOC. ORDINE. MITTI. AD. T. POMPONIVM. BASSVM. [2]*CLARISSIMVM. VIRVM. QVI. AB. EO. IMPETRENT. IN. CLIENTELAM. *†AMPLISSIMAE. DOMVS. SVAE. MVNICIPIVM. NOSTRVM. RECIPERE. DIGNETVR. PATRONVMQVE. SE. COOPTARI. TABVLA HOSPITALI. INCISA. IN. HOC. DECRETO. IN. DOMO. SVA. POSITA. PERMITTAT. CENSVERE.
[3] abest.
EGERVNT. LEGATI.

A. CAECILIVS. A. F. QVIRINALIS. ET. QVIRINALIS.

AD. AVGVST. TEM. C. P. — AD. AVGVST. TEM. C. P.

Hæc Tabula ænea conservatur Romæ apud Hæredes Fulvii Ursini. Ex Ursini append. ad L. L. Ant. Augustini. Manutius.
**Clarissimum Virum.*
**Quid de ea re fieri placeret de ea re ita censuerunt.*
**Clarissimum Virum.*
†Amplissima Domus.

Tandem præstantissimum Marmor, quod utrumque titulum & *Nobilissimi Cæsaris*, & unà *Viri Clarissimi* legendum exhibet, sub eodem Trajano Augusto in Hispaniis erectum, & Terracone inventum, sisto admirandum; hoc enim (ut præcedens Tabula) centum & viginti quatuor circiter annos Laminæ Canusinæ ætatem præcedit, quapropter & ego obstupui, dum hæc titulorum nomina appellativa, ad illa usque tempora pervenisse conspexi.

Grut. p. CCXLVI. N. 3.

PIO. ADQVE. †INVICTO
DN. TRAIANO. NOBILISSIMO.
AC. FORTISSIMO. ET. FELICISSIMO.
CAESARI. SEPTIMIVS
[1] Grut. V. C. ACINDINVS. [1]C. V. A.
GENS. PER. HISPANIAS
[2] abest. [2]*V. C. P. T. VICE. SACRA. COGNOSCENS
NVMINI. MAIESTATIQVE. EIVS.
SEMPER. DICATISSIMVS.

Tarracone ad D. Barbara. Verderius & Schottus.
†INCLITO Verderius habet.
**Viri consularis Provinciæ Terraconensis.*

His omnibus Criticorum argumento, ex æquo, satisfactum reor; dum sublato dubio, veritas elucet. Rectè itaque C. C. V. V. honoris appellativa, ad Alexandri Severi Augusti tempora, relata confiteantur, cum ad longè retroactam priorum Cæsarum ætatem ipsa illa producta videant. Stat igitur Canusina Tabula sub Alexandro Cæsare, etiam per hæc contracta verba, solidata, & affictam inferioris sæculi barbariem, superioris temporis puritate illudit.

CAP. XXIII.

DECURIONES PATRONI E. E. Q. Q. R. R.

Secundum inter Decuriones Canusinæ Laminæ locum tenent Patroni, ab aliis segregati, qui denotantur E. E. Q. Q. R. R. *Equites Romanos*, interpretor. De quibus, antequam quid validè scribere queam, Equestris ordinis originem adducere debeo, ut posito fundamento, horum Patronorum dignitas inclarescat.

Constat primis Urbis temporibus, duos tantum Romæ Ordines fuisse *Patricium* & *Plebejum.* Quapropter L. Seneca *Senatorum aut Equitum nomina, ambitione tantum nata* ostendit. *Seneca Epist. 31.*

Constat etiam exactis Româ Regibus, Romanum Populum in tres ordines fuisse distributum, in *Senatorium* nempè *Equestrem* & *Popularem.* Quamobrem Livius scribit: *Consensum Senatus Equester Ordo est secutus, Equestris ordinis Plebs.* & apposité Ausonius: *Livius Libr. 26.*

Martia Roma triplex, Equitatu, Plebe, Senatu.

Senatores dicti sunt, qui à Regibus primùm, deinde à Consulibus, post à Censoribus in Senatum electi fuerunt. Horum verò filii, nondum in Senatum lecti, Equites, sive ex Equestri ordine, ut statim clarius apparebit, extitêre. Secundus igitur ordo fuit Equester, in quo constituendi sunt omnes illi, quibus publicus equus & annulus â Censoribus datus, quique ab iis in Equestrem ordinem lecti fuerunt, non tamen illi qui equo privato stipendia meruerunt. Hinc rectè Rosinus infert: *Duplices fuerunt Equites: alii oppositi Peditatui in exercitu, quales fuerunt omnes, qui equo privato meruerunt, & illi nihil ad equestrem ordinem pertinuerunt; alii verò oppositi Senatoribus, qui neque Senatores, neque de plebe fuerunt.* *Joan. Rosinus in Antiq. Rom. Lib. 1. cap. 17.*

Hi Equites Romani vocabantur, dum ipsis Census Equester esset, qui erat Sestertium quadringentorum millium, & à Censoribus eligerentur. Equi publici dono, ab equitibus privato equo militantibus distinguebantur; annulo aureo (quo fulgebant) à plebe, & angusto Clavo, (quo erant induti) a Senatoribus discriminabantur. Hunc Equestrem ordinem à Senatorio seu Patribus, & populari seu Plebe sejunctum in uno lapide, qui Senogalliæ in Piceno extat, exhibeo.

Extra Gruterum.

Senogalliæ in Domo privata. Scultetus, & Manutius.

P. F . . . A. PRIMOPILO.
SPECTATAE. VIRTVTIS.
EQVESTRIS. ORDINIS. V.
PATRIBVS. ET. PLEBI. GRATO.
OB.GRATAM.ADOLESCENTIS INDOLEM.
BENE. MERITAM. SAXVM. DEDIT.

Es

Ex hoc apparet Plebejos dicendos esse omnes illos, qui neque Senatores, neque Equites erant.

Senatorum autem filios Equites, quasi Equites Romanos natos in Cognitionem adducit lapis Sepulchralis, quem M. Valerius M. F. Amerimnus, M. Valerio Amerimniano F. posuit: ex Marmore præclaram eruditionem percipe.

Grut. p. CCCCLXXVIII. N. 1.

M. VALERIO M. F. PAL.
AMERIMNIANO.
VIXIT. ANNIS. XVII. MENSIB.
VIII. DIEBVS. DVOBVS. HOR. X.
M. VALERIVS M. F.
AMERIMNVS
PATER. INFELICISSIMVS.
FILIO. SANCTISSIMO. ET. PIENTISSIMO. FECIT.

Extat Romæ Viâ Flaminiâ extra Portam Flumentanam in Vinea olim Joan. Angeli Puzii. Smetius.

NATVS. EQVES. ROMANVS. IN VICO. IVGARIO.

Nec sufficit Equitem Romanum ex Antiquitatis monumentis produxisse, equum adjungere debeo: proinde P. Marium Equitem Romanum sisto, qui equum publicum adeptus est.

Priorem partem hujus Tabulæ posui, posteriorem omisi, quod longa sit & inutilis.

Grut. p. CCCCXXXVI. N. 5.

P. MARIO.
VOT.
LVPERCIANO.
EQ. R. EQ. PVBL. OMN.
HONOR. MVNICIPAL. ADEPT.
IVDICI. DE. SELECT. SACERD. CAENINEN.

Hic multa adduntur apud Gruterum.

Habetur Bergomi in æde S. Alexandri non longè extra Urbem. Appianus & Joan. Chrysostom. Zanchii Lib. de Orig. Orobior.

Huic forsan non absimile invenietur monumentum, quod Petronia M. F. Marcellina, T. Luccejo T. F. Stellæ Petroniano, Equiti Romano exstruxit.

Augustæ Taurinorum in Domo Vagnonia. Pingonius.

Grut p. CCCCXXXI. N. 8.

T. LVCCEIO
T. FIL. [1] * STELLAE
PETRONIANO
EQ. ROM. EQO. II
PETRONIA. M. F.
MARCELLINA.
MATER.
[2] * T. F. I.

[2] abest nota hæc a Grut.

[1] abest nota hæc a Grut.

*Credo errorem Sculptor. loco STELLAT. Stellatinæ Tribus.

*Testamento fieri jussit.

Annulus aureus Equitem Romanum ornabat, & a plebe separabat. Igitur signum *Equestris Dignitatis* erat *Annulus* aureus: hinc Vetus Scholiastes Juvenalis ait: *Equitum de numero*, id est *Annulo*. & ipse Satyricus:

Ille & militiæ multis largitur honorem,
Semestri vatum digitos circumligat auro.

Interpretes ad Julium Suetonii, cap. 33. Juvenalis Satyr. 7. Vers. 89.

Nec

Nec ab his recedit, dum ſcribit:

Idem Satyr. II. Verſ. 43.

Talibus à Dominis poſt cuncta noviſſimus exit
Annulus, & Digito mendicat Pollio nudo.

Joan. Roſinus Antiq. Roman. Lib. I. Cap. 17.

De Equitum Romanorum habitu hæc ſuperaddo: *Utebantur*, inquit Roſinus, *anguſto clavo*, *qui à Senatoribus*, *quorum inſigne latus clavus erat*, *diſcernerentur.*

Ex his Romanis Equitibus in Tabulâ æreâ octo nominantur, qui à Canuſinâ Coloniâ in Patronos electi ſunt.

Joan. Roſinus. ibid.

Hoc verò diſcrimen inter Priores & Poſteriores Patronos intercedit, quod illi, *Viri Clariſſimi* appellativum adepti fuerant, hi *Equitum Romanorum* Vocabulo gaudebant. Pro quo obſervandum, *eos qui ex Equeſtri ordine in Senatorium lecti fuiſſent*, *vel magiſtratus geſſiſſent*, *Equites eſſe deſiiſſe*, & exindè *Clariſſimos* Viros fuiſſe nominatos: mutatis proindè ſtatu ac conditione Patronorum novus titulus enatus, & diſcrimen inter illos in *Tabulâ Canuſinâ* inductum fuit.

Romanos autem Equites Coloniarum ſeu Municipiorum Patronos extitiſſe, ex antiquis Marmorum Lapidumque monumentis paſſim innoteſcit. Ne longior ſim pluribus adducendis, unum ad confirmandam Tabulam exhibeo, eſtque illud nominatiſſimum, quod Interamne ad maximum Deiparæ Templum extat T. Fl. T. F. Iſidoro, Equiti Romano, duorum Equitum Romanorum, Equis Publicis honoratorum, Patri, Patrono Municipii Interamnatis Nartium, cæteros ejuſdem honores prætereo, quod omnes monumentum exhibeat.

Grut. p. ccccxi. N. 3.

Interamne (vulgo Terni) ad maximum D. Virginis Templum. Jacobinus, & Smetius.

T. FL. T. F. CLV. ISIDORO ϕ EQ
ROM. PATRI. DVORVM. EQ. PVB.
OMNIBVS. HONORIB. HONESTE.
FVNCTO. QVINQ. II. AVGVRI.
SACERD. PONT. PRAEF. SACROR.
PATRONO. MVNICIPI. INTE
RAMNAT. NART. CASVENTI
NORVM. VINDENATIVM
V. B. ET. QVIDQVID. IN. EGRE
GIVM. HOMINEM. LAVDIS
DICI. POTEST. IN. HOC. SIT.
BENEFICIO. NATVRAE.
CONLATVM. POSSESSORES
INQVILINI. NEGOTIANTES
VIAE. [1]STRATAE. CVLTORES
HERCVLIS. [2]KARISSIMO.
L. D. D. D.

1 Grut. STRATE.
2 Grut. RARISSIMO.

Coætaneum hoc fermè marmor cum Canuſii Tabulâ colligitur ex dedicatione ejuſdem, quæ in lapidis latere ſiniſtro invenitur hoc modo.

Grut. ibidem.

Ibidem.

DEDIC.
VIII. ID. SEPT.
SABINO. II. ET. VENVSTO
COS.

Etenim

Etenim ||| *Vettius Sabinus* II. & ||| ||| || ||| *Venustus* (sub quibus lapis dedicatus fuit,) Romæ Consules extitêre A. U. C. DCCCCXCII. Imperante Gordiano Cæsare, & Tabula anteà erecta fuit sub Alexandro Augusto A. U. C. DCCCCLXXVI. adeoque sedecim tantum annorum tempus inter utrumque intercedit. Constat interim Equites Romanos, Coloniarum & Municipiorum Patrocinium sibi vindicasse. Quod ut evidentius appareat, aliud marmor, priori non inferius hic adjungo, quod C. Clodienum & Equitem Romanum, & Patronum Municipii effert.

Grut. p. CCCXCII. N. I.

C. CLODIENO.
C. FIL. STEL. SERENO.
VESITIO. DEXTRO. E-
QVIT. ROMAN. PATRON.
MVNICIPI. ET. PLEBIS.
OMNIBVS. HONORIB.
PERFVNCT. PONTIF.
PLEBS. VRBANA. ET. HO-
NORE. VSI. CVIVS. DE-
DICATIONE. DECVRIO-
NIBVS. SPORTVLAS. ET.
MVNICIPIBVS. EPVLAS.
DIVISIT. LOCVS. PLEBEI.
DATVS. DECRET. DECVR.

Urbini in Piceno in ædibus Episcopi literâ elegantissimâ. Smetius.

Ipsos verò Equites Romanos Coloniarum extitisse Decuriones docet Marmor Albæ Juliæ repertum, quod M. Antonius Valentinus Eques Romanus, Decurio Coloniæ Apulesium, Marti Aug. pro Salute Gordiani Cæsaris erigendum curavit. Hic inscriptionem lege.

Grut. p. LVII. N. 5. sed ibi auctior in fine.

MARTI. AVG.
PRO. SALVTE. IMP. CAES.
M. ANTONINI.
GORDIANI. PII. FELICIS.
AVG.
M. ANTONIVS.
VALENTINVS.
EQ. R. DEC. COL. APVL.
SACERDOS. ARAE.
AVG.

Albæ Juliæ. Roborellus de Victa & Victu Pop. Rom.

Eosdemque Equites in Municipiis Decurionis munus gessisse evidenter enunciat fragmentum inscriptionis, Augustæ Vindelicorum in ædibus Peutingerorum conservatum. Hoc ipsum educo legendum.

Grut. p. cxxix. N. 4.

. . . .
. . . .

Augusta Vindelicorum. Velserus.

MVNICIPI. AEL. AVG. NEGOTIATOR.
. . . N. ET. . . . AEDEM.
CVM. SVIS. ORNAMENTIS. SIBI. ET
ANTONIO. AELIANO. EQVITI. ROMANO.
DECVRIONI. MVNIC. AEL. AVG. IO.

Plinius Lib. 1. Epist.

Hisce accedit Plinius, qui Equitem Romanum Decurioni jungit, dum ſcribit: *Eſſe autem tibi centum millium cenſum ſatis indicat, quod apud nos Decurio es. Igitur ut te non Decurione ſolum verum etiam Equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas Equeſtres facultates CCC. millia numûm.*

Hos tandem Tabulæ Canuſinæ Decuriones-Patronos-Equites Romanos ſtrictè fundavero, ſi tot tantiſque vetuſtatis teſtimoniis unum adjunxero, quod T. Vennonium T. F. Aebutianum, *Patronum* Coloniæ. Aug. Laur. *Equitem Romanum* equo publico donatum, & *Decurionem* ſelectum exponit. Inſcriptionem lege & una admirare.

Grut. p. ccccLxxxvi. N. 2.

Ad XIIII. ab Urbe Lapidem propè Flaminiam.

Lipſius.

T. VENNONIO T. F. STELL.
AEBVTIANO. PATRONO. ET.
MVNICIPI. COL. AVG. LAVR
EQ. R. EQ. P. IVD. EX. V. DEC.
SELECTO. CVR. R. P. ALB.
POMPEIANORVM. L. L.
PONTIF. EIVSDE. SACERD.
MVNIA. Q. F. CELERINA. VXOR.
MARITO. KARISSIMO.

CAP. XXIV.

DECURIONES QUINQUENNALICII.

Petrus Metternich in ſuo Daſypodio.

Myſticus numerus cenſetur QUINTUS, tùm quòd in ſenſibus ad vivendum, tum quod in digitis manus ad laborandum, reperiatur idoneus. Quod in Phyſicis occurrit, in Politicis Romani obſervaverunt. Quintum numerum paſſim amplexi ſunt, & anno quinto pleraque dimetiebantur. Tranſeo Quinquennium à *Luendo* ſeu *Solvendo*, quod quinto anno vectigalia per Cenſores locata ſolverentur, quod populi cenſus quinto anno haberetur, *Luſtrum* fuiſſe vocatum, illudque in Græcorum Olympiadis locum ſucceſſiſſe. Omitto famoſum omni ſæculo III-Viratum Reip. Conſtituend. cauſâ, in Lepido, Antonio, & Octaviano conſtitutum, per Quinquennium fuiſſe ſolidatum. Reticeo plures in Urbe Magiſtratus Quinque-Virorum judicio ſtetiſſe munitos. Non loquor de

de Quinque-Viris Mensariis, de Quinque-Viris Mensoriis, de Quinque-Viris Cis & Ultrà Tiberim, de Quinque-Viris Turribus Murisque reficiendis, de Quinque-Viris Coloniæ deducendæ. Silentio involvo Quinquennales ludos, Quinquennalia Neronis, & alia similia. Ad Personas venio, easque sæpiùs quinque annorum dignitate donatas, & quinquennii muneris honore suffultas, demonstrabo. Adsunt imprimis Pontifices, quos Quinquennales dictos invenio. Pro pluribus unum C. Messium induco. Brixia olim Pontificem complexa, nunc Pontificis titulum honoris conservat.

Grut. p. cccCXXXVII. N. 5.

C. MEFFIO. C. F.
CLA. SAXONI.
PRIMO. PILO. PRAEF.
COHORT. PRAEF. FABR.
PONTIF. QVINQVEN.
COHORS. CARIETVM. ET.
VENIAESVM.

Brixiæ apud Forum Piscarium Vetus.

Manutius.

Flamines etiam Quinquennales extitisse constat ex marmore, quod Faustinæ Augustæ plures Magistri Collegiorum inscripserunt, & infrà, ne posteros lateat, adducendum esse dijudicavi. *Pag. seq.*

Nec his absimiles fuêre IIIIII-Viri Quinquennales Sacris faciundis, & Flamines Augustales, quorum olim Roma oblata Sacrificia verita, nunc solum in Arâ superstite antiquitatem agnoscit. Ut autem eorumdem & Religionis & Antiquitatis appareat memoriale, hic aram produxi. In arâ, aræ ministros quinquennales intuêre.

Grut. p. XLV. N. 8.

HERCVLI. COMITI. CVSTODI
M. CAESIVS. AVG. L. SOSTATVS.
PRAEFECTVS. FABRORVM.
COLLEG. DENDROPHORORVM.
CENT. TIGNARIOR. ET. PATRONVS.
CORPORAT. FERRARIOR. OST.
ET IIIIII. VIR. QVINQVENN. SACR.
FAC. FLAMEN. AVGVSTAL. ET. VI. VIR.
CVRATOR. V. . . . .

Romæ, Viâ Gordianâ, prope Tiberim, Ara quâ Ostiam naves subducuntur. Jacobonius.

Inter Sacerdotes etiam locum occupabant Quinquennales Decuriones Bidentales, qui Bidentium sacrificiis præerant, & hi reliquis annumerati, Quinquennalium numerum augent. Romanum antiquum Marmor, novum eorumdem testimonium præbet. *Joan. Rosin. in Antiq. Rom. lib. 3. cap. 39.*

Grut. p. XCVI. N. 5.

Habetur Romæ in Insulâ Tiberinâ ad templum.

Ciofanus & Lipsius.

S E M O N I.
S A N C O.
D E O. F I D I O.
S A C R V M.
S E X. P O M P E I V S. S P. F.
C O L. M V S S I A N V S.
Q V I N Q V E N N A L I S.
D E C V R.
B I D E N T A L I S.
D O N V M. D E D I T.

His proximè accedunt Augures, qui suos habebant Præfectos, sed & illos etiam subindè quinquennale munus obiisse probatur per insequentem lapidem, qui C. Valerium Marianum hâc dignitate insignitum deprædicat. Lapidem lege, & Præfectum Quinquennalem agnosce.

Grut. p. CCCLXXIX. N. 6.

Extat inter Bauzanam & Tridentum.

Panvinius & Ant. Augustin.

C. V A L E R I O. C. F. P A P
M A R I A N O.
H O N O R E S. O M N E S.
A D E P T O. T R I D E N T.
F L A M I N I. R O M. E T. A V G.
P R A E F. Q V I N Q. A V G V R.
A D L E C T O. A N N O N. L E G. I I I.
I T A L I C. S O D A L I. S A C R O R.
T V S C V L A N O R. I V D I C I.
S E L E C T O. D E C V R. T R I D.
D E C V R I O N I. B R I X I A E.
C V R A T O R I. R E I P. M A N T.
E Q V O. P V B L. P R A E F. F A B R.
P A T R O N O. C O L O N.
P V B L I C E.

Explicatis Sacerdotibus, magnos multosque Viros prophanos (in quibus Quinquennalicia dignitas enituit) adducere possem, sed omnes ac inter illos *Augustales Quinquennales*, *Magistros Juvenum Quinquennales*, aliosque plures, prætermitto, ut protinus ad Quinquennalicios Tabulæ Canusinæ properare valeam.

Magistros tamen Quinquennales variorum Collegiorum ac Corporum, quorum frequens in Marmoribus celebratur memoria, uni lapidi inscriptos (quos inter & Flamen Quinquennalicius reperitur) hic adferre teneor, ut utrumque munus etiam quinquennio aliquandò fuisse sepitum intelligas. Unus lapis in plurium cognitionem ducit.

Grut. p. CCLXI. N. 4.

Romæ erutum Marmor in viâ sacrâ, redemptumque olim à Ligorio è malleis scalprisque sculptorum.

Jacobonius.

F A V S T I N A E. A V G V S T A E.
MAGISTRI. QVINQVENNALES. COLLEGI. CORP. FABRVM
FERRAR. TIGNAR. DENDROPHOR. ET. CENTON. LVST. XXVII.
T. OVINIVS. T. F. THERMVS. L. FVSCIVS. Q. F. SABINVS.
FL. ANTIDIVS. SEX. F. EROS. C. FVLVIVS. C. F. NIGRVS.
Q. CASSIVS. P. F. ALBINVS. MAGISTER. ET. FLAMEN. QVINQVEN.
L. CHRISCIVS. L. F. VENVSTVS. SEX. MAETIVS. SEX. F. VERVS.
DD. KAL. IANVAR.
C. MANLIO. TORQVATO. ET. CORNELIO. MESSALINO. COS.

Quin-

Quinquennium etiam in subditarum Civitatum defensionem fuit institutum & observatum, sic enim C. Marius Eventius, Vir Clarissimus, cum in juventute advocatum egisset, Romæ per quinquennium Ravennæ civitatis aliarumque vicinarum Urbium defensorem gerere jussus est; Probatissima quinquennalis defensio ipsi erectam statuam promeruit, cujus basis inscriptio (quàm suprà invenies) omnium notitiam pandit. *Suprà sub Decurionib. Patronis CC.VV. Pag. 66.*

Cum ergò ipsa defensio Ravennæ Municipii, aliarumque Urbium Coloniarum ad Quinquennium injuncta ad Quinquennium duraverit, mirum non est, si ipsos Coloniarum & Municipiorum Magistratus majores aliquando quinquennio circumscriptos (adeoque Quinquennales, & indè Quinquennalicios dictos) extitisse, indicaverim. Ne attentum lectorem vacuum dimittam, omnes ex lapidibus ruderibusque erutas adducam.

Primum in Coloniâ Municipioque Magistratum (ut suprà innotuit) II-Viri constituebant, ac primas proindè sedes sibi vindicabant. Hos subindè quinquennio muneri suo præfuisse, ac II. Viros Quinquennales, ut Tabula Canusina declarat, floruisse nuncupatos, suprà demonstravi: Sed ne in copiâ personarum adsit inopia probationis, id ipsum insuper testatur insigne marmor in agro Formiano Ciceronis, vulgo *Ciceron* appellato, inventum, in quo L. Varronius Capito inter alia munia II-Viratum quinquennalem obiisse legitur. *Suprà Pag. 56.*

Grut. p. CCCCLXXXIII. N. 3.

L. VARRONIO. L. F.
PAL. CAPITONI. . .
SCRIBAE. AEDILIC.
ACCENSO. VELATO.
II. VIRO. QVINQENN.
CVRATORI. † AQVARVM.
PATRONO. COLONIAE.
ORDO. REGALIVM.
QVORVM. HONORE
CONTENTVS. SVA. PECVN.
POSVIT. L. D. D. D.

In agro Formiano Ciceronis, Vulgo Ciceron appellato. Dionysius Harduynus. † VIARVM. Aldo, Manutio & aliis. Swetius in suis Ant. Inscript.

Duum-Viris succedunt Decuriones, quorum aliquos, cum de Sacerdotibus Bidentalibus, (qui & Decuriones appellabantur) egi, quinquennales extitisse probavi. Hic autem Decuriones Coloniæ, Claudius Auctus VI-Vir Augustalis, & iterùm Quinquennalis Decurio, Quinquennales nonnunquam fuisse probavit.

Grut. p. CCCLXXXVIII. N. 7.

II. I. CLAVDIVS.
AVCTVS.
VI. VIR. AVG. ET. ITER.
Q. D. SIBI. E T.
CLAVDIAE. ARRETINAE.

*Brixiæ, in ascensu Scalarum ad Castellum. Scultetus. * Q. D. Quinquennalis Decurio. Gruter. in Abbreviatur. interp.*

Probabit quoque T. Testius, Libertinus, Patronus in Coloniis & Municipiis Quinquennalicios extitisse.

Grut. p. CCCCLXXIII. N. 8.

Salerni. Aldus, Manutius.
** Q. Q. Quinquennalicio.*
** Q. Q. Quinquen. Gruterus in Abbreviatur. Interpret.*

T. TESTIO. LIBERTINO.
SEVIRO. AUG. IDEM. *Q. Q.
ITEM. PATRONO. ET. *Q. Q.
CORPORIS. 'ET. REIECTVS. 1 Grut. T.
MARMORIORVM.
IIII. TESTI. HELPIDIANVS.
PRISCVS. PRISCIANVS.
ET. FELIX. FILI. ET. HEREDES.
PATRI. DVLCISSIMO.

Nec ab hâc probandi formâ recedet C. Avidius Clemens, qui IIII. Ædilitate per Quinquennium functâ, & ipsos Ædiles Quinquennalicios fuisse testatur.

Grut. p. CCCLXIX. N. 4.

Ponte curvo, Fregellanorum oppido in Angulo templi. Smetius.
**AED. Q. IIII. Ædilis Quinquennal. Quarto, Gruter. & Goltzius in Abbreviat. Interp.*

C. AVIDIO.
CLEMENTI 'AEDIL. 1 Grut. ADIL.
II. VIRO. NEPOTI.
SVO. ET. SIBI.
L. FVFIDIVS. L. F. OVF.
PROCVLVS. TRIB. LEG. VII.
CLAVD. P. F. PRAEF. FABR.
II. VIR. AED. Q. IIII.

Probabunt etiam C. Pupius Firminus & C. Calpurnius Maximus Quinquennaliciâ Quæsturâ bis gestâ, subinde Quæstores Quinquennalicium magistratum obivisse.

Grut. p. CCLV. N. 3.

Romæ in Domo Maffeiorum ad Agrippinas Basis fragmentum. Smetius.

Tandem

Tandem pro complemento omnium Quinquennaliciorum adduco perinſigne marmor, quod Romæ in Horto Pontificio, vulgò *Belvedere* nuncupato, conſervatur hâc formâ:

Grut. p. MLXXXIII. N. 10.

SEMPRON. AMANDVS. QQ. PP. PATRONVS. ET. QQ. PP. IN.
HON. COLLEG. SVI. SPORT. DIVIS. X XXVI. ITEM. MAG.
QVINQ. X XVI. CVRQ. (*sic*) ADM. X XII. PLEBI. X VIII.
CL. MAXIMINVS. QQ. PP. PAT. ET. QQ. PP. IN. HON. COLL. SVI.
SPORT. DIVIS. X XXVI. ITEM. MAG. Q. X XVI. CVRQ. X XII.
PLEBI. X. VIII.
CAELIVS. APRILIS. QQ. III. IN. HON. COLL. SVI.
SPORTVLAS. DIVIS. X. ∞.
MAEC. FLORINVS. QQ. II. PAT. QQ. PP. SPORT. D. X. XVI.
M. Q. X. XVI. CVRQ. X. XII. (*sic*) PLEVI. X. VIII. IN. HON. COLL.
LICIN. SEPTIMIVS. QQ. II. IN. HON. COLL. SVI. PAT. ET QQ.
PP. X. L. MAG. Q X. XXVI. CVRQ X. XVI. PL. X. XII. (*sic*)
SOSS. FILOCTETA. IN. HONOR. COLLEG. SVI.
QQ. II. SPORT. DIVISIT. X. * ∞.

Romæ in Hortò Pontificio, vulgò Belvedere nominato. Pighius.

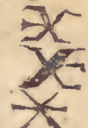

& X *ſigna Denariorum.*

*∞ *ſignat quatuor millia. Gruterus in Abbrev. aliis tantum mille.*

TABULAM MARMOREAM LEGO HOC MODO:

Sempronius Amandus, Quinquennalicius Perpetuus, Patronus & Quinquennalicius Perpetuus, in honorem collegii ſui ſportulas, Divis (nempè Imperatoribus) *Denarios viginti ſex. Item Magiſtro Quinquennali Denarios ſedecim. Curatori Quinquennali addidit* (ADM. eſt error in ſcriptura) *Denarios duodecim, Plebi Denarios octo.*

Cl. Maximinus Quinquennalicius Perpetuus, Patronus & Quinquennalicius Perpetuus in honorem collegii ſui ſportulas Divis Denarios viginti ſex. Item Magiſtro Quinquennali Denarios ſedecim. Curatori Quinquennali Denarios duodecim. Plebi Denarios Octo.

. . . . . *Cælius Aprilis* (eſt cognomen) *Quinquennalicius* III. (non enim erat Perpetuus) *in honorem collegii ſui ſportulas Divis Denarios quatuor mille.*

Mæc. Florinus Quinquennalicius II. *Patronus Quinquennalicius Perpetuus Sportulas Divis Denarios ſedecim, Magiſtro Quinquennali Denarios ſedecim, Curatori Quinquennali Denarios Duodecim, Plebi Denarios octo in honorem collegii ſui.*

Licinus Septimius, Quinquennalicius II. *in honorem Collegii ſui Patronis & Quinquennaliciis Perpetuis Denarios quinquaginta. Magiſtro Quinquennali Denarios Viginti Sex. Curatori Quinquennali Denarios ſedecim. Plebi Denarios Duodecim.*

Soſſ. Filocteta in honorem Collegii ſui Quinquennalicius II. *Sportulas diviſit denarios quatuor mille.*

Exactius hoc marmor explicare nolo, ne ſuperfluâ explicatione deti-

detinear. Nec aliam ob cauſſam illud adduxi, quam ut Lectorem in multiplicem Quinquennalium ac Quinquennaliciorum cognitionem deducerem.

Cum igitur ex Vetuſtis marmorum fragmentis, & præfatis antiquitatis documentis appareat, quod Quinquennalicii appellativum pluribus Magiſtratibus fuerit applicatum, & hoc nomen in Tabulâ Canuſinâ inter Decuriones reperiatur, nudum tamen & abſolutum, nec alteri Magiſtratui junctum, dubium oriri poſſet, quibus Quinquennaliciis ſit inſcribendum, & quinam illi Quinquennalicii ſint dicendi, qui hoc vocabulo in Tabulâ indigitantur.

Decuriones viderentur ſic nuncupandi, quod hi per Quinquennium functo munere, poſteà Quinquennalicii indigitari potuerint. Sed hic Magiſtratus, utpote annuus, rariſſimè fuit prorogatus.

Forſan Patroni aliqui, ad aliorum præcedentium Patronorum diſtinctionem, hoc modo vocantur: cum enim primò *Patroni CC. VV. Clariſſimi Viri*, Secundò *Patroni EE. QQ. RR. Equites Romani* legantur, videntur tertiò Patroni Qinquennalicii appellandi. Sed animadverte, quod in duobus prioribus locis jungatur nomen Patroni, in tertio non appareat, hinc dicendum eſt, quod neque Patroni hoc loco *Quinquennalicii* appellativo gaudere poſſint.

Nec Ædilicii, aut Quæſtoricii, aut alii inferioris notæ Decuriones, hic Quinquennalicii dici queunt, quia Tabula obſervat ordinem functionum, & propterea cuncti Decuriones diſtinctè & ſecundum primarium magiſtratum (quo functi ſunt) collocantur. Sic illi, qui Quinquennalicii vocantur, ante Ædilicios, & Ædilicii ante Quæſtoricios, in ipſâ Tabulâ ſculpti conſpiciuntur. Adeoque Ædilicii, Quæſtoricii, Pedani aut Prætextati ordine & loco poſteriores hoc appellativo vocari non poſſunt.

Quadrabit denique Quinquennalicii Vocabulum in II-Viros, qui II-Viratum per quinquennium obierunt, & ſic II-Viri Quinquennales dicti ſunt. Ratio elucet, quod illi poſt Patronos, in Republicâ ſuâ primarii fuerint, & hinc immediatè poſt ipſos Patronos inter Decuriones ponantur.

Secundò hæc veritas apparet, quia M. Antonius Priſcus & L. Annius Secundus (qui in principio Tabulæ II-*Viri Quinquennales* leguntur) inter Quinquennalicios reperiuntur. Quomodo autem factum, quod bis in Laminâ incidantur, alibi enodabo. Adjuvat intentionem meam, quod inter Quinquennalicios & II-Viralicios differentia qualitatis conſtituatur: nam illi ſuperiori, hi inferiori loco ponuntur; pauciores etiam Quinquennalicii, quia munus rarius; quam II-Viralicii offenduntur.

Res tota parvâ quadam explicatione indiget, quam ſuperaddo.

In

In Coloniis & Municipiis II-Viratus fuit Magistratus ordinarius, & passim anni tempore terminabatur, illi verò, qui eum gesserant, II-Viralicii nomen obtinebant. Sed cum ex Privilegio, merito, favore Senatus, Populive aut quâcumque aliâ ex caussâ hic magistratus ad Quinquennium (ut in Tabulâ Canusinâ videmus) esset prorogatus, qui eo fungebantur II-Viri, Quinquennales dicti sunt: deposito Magistratu, *Quinquennalicii* dicti, nomen honoremque sibi vindicabant. Cum autem posteà eveniret, quod utrique ad Decurionatum seu Reipublicæ ordinem assumerentur, hi priorem, illi posteriorem locum occupabant. Igitur ut absolvam, *Quinquennalicii*, Tabulæ appellantur illi II-Viri, qui anteà Canusii per Quinquennium II-Viratu functi, & ex eo Quinquennales vocati, posteà illo finito *Qinquennalicii* vocabulo fuêre indigitati, & tempore erectionis Tabulæ inter Canusii Reipublicæ Decuriones relati Decuriones Quinquennalicii seu simpliciter *Quinquennalicii* appellati sunt.

CAP. XXV.

DECURIONES ALLECTI INTER QUINQUENNALICIOS.

Allecti hic offeruntur, quorum varia nominis invenitur multiplicatio. *Legere* & *Allegere*, ut idem significant, sic idem ipsum verbum pluribus applicari potuit. Potuit sanè, cum pluribus functionibus applicatum fuit. Quis omnes mihi enarrabit, qui hoc verbo *Lecti* seu *Allecti*, denominati fuêre? Sub Imperatoribus *Allecti* dicti sunt Susceptores ex Decurionum numero, nempè qui exigendis Tributis invigilabant. Hinc eorum munus dicebatur *Allegatio*. *l. 5. C. de Exact. Tribut. l. 23. C. de Decurionib.*

Imo *Allecti* fuerunt, qui in ordinem susceptorum *Allecti* sunt: Quâ de caussâ Valentinianus & Valens A. A. Rufino: *Nulla debet esse caussatio, quin solidi, ex quocumque titulo congregati in massam obrisæ soliditatemque redintegrentur. Ita fiat omnis illatio, ut Largitionum & Prosecutorum, Allectorumque fraudibus aditus obstruatur.* Iidem indè Augusti rescripserunt. *Ne diutius vel Allecti vel Prosecutores vel Largitionales adulterinos Solidos subrogando &c.* *Valentinianus & Valens A. A. Rufino P. P.* *Iidem Augusti ad Germanianum Comit. Sacr. Largition.*

Imò etiam *Allectores*, & *Allectura*, in antiquis monumentis inveniuntur, L. Besius Superior, Allector Galliarum, ob Allecturam fideliter administratam, sequentem inscriptionem adeptus est.

Grut. p. CCCLXXIV. N. 3.

Lugduni in pilâ pontis Araris. Scaliger & Paradinus.

L. BESIO. SVPERIORI.
VIROMAND. EQ. R.
OMNIBVS. HONORIBVS.
APVD. SVOS. FVNCTO.
PATRONO. NAVTARVM.
ARARICOR. ET. RHO
DANICOR. PATRONO.
CONDI....
CONSISTENTIVM.
ALLECTORI. GALLIARVM.
OB. ALLECTVRAM. FIDELI
TER. ADMINISTRATAM.
TRES. PROVINCI. GALLIAR.

l. 2. C. Theodosian. de Quæstorib. *Allecti* vocantur etiam, qui rationes publicas scribunt, quapropter lex habet: *Debitores verò, & quos Allectos & Susceptores memorant. Ante eos, qui Fiscalibus Tributis suscipiendis Allecti sunt.* l. 2. C. Theodosian. de Episcop. Eccles. & Cleric. Indè Clerici ab his muniis eximebantur. *De Clericis non exactores non Allectos facere præsumat.*

Innumeri indè sese cognoscendos sistunt Allecti, nempè *Allecti in Theatralibus, Allectæ Scænæ* & *Allecti Scænicorum. Allecti inter Juvenes. Allecti inter Immunes. Allecti inter Tribunicios. Allecti inter Patricios. Allecti inter Equites. Allecti ad munera.* Sed his omnibus, pluribusque aliis (quos ex antiquis Inscriptionibus deducere & probare possem) præteritis.

Allecti, auctore Festo, *dicuntur, qui propter inopiam Senatorum* Festus. *ex Equestri ordine in Senatum assumuntur. Allegere* enim *est in ordinem cooptore.* Suetonius. Lib. 3. Hinc Suetonius: *Instanti sæpius, ut civitate donatum, in Decurias Allegeret, negavit se Allecturum.*

l. 1. C. de Præposit. labor. Alii sunt *Allecti* inter Prætores aut Senatores, de quibus Lex habet: *Qui Præpositi laborum nostro judicio promoventur, Clarissimi sint inter Allectos.*

l. 3. C. de Proxim. sacr. Scrinior. *In scriniis Palatii militantes*, profert lex alia, *consulari honore fulti inter Allectos habeantur.* Sidonius. Lib. 5. Epist. 7. Quos rectè Sidonius illustrat hoc modo: *Hi sunt, qui invident Tunicatis otia, stipendia Paludatis, viatica Veredariis, Mercatoribus nundinas, munuscula Legatis, portoria Quadruplatoribus, prædia Provincialibus, flamina Municipibus, Arcariis pondera, mensuras Allectis, solatia Tabulariis, dispositiones Numerariis, Prætorianis sportulas, Civitatibus inducias, vectigalia Publicanis.*

Allecti item fuêre, qui Præturam non gessissent, sed Allectione accepissent. Capitolinus in Vit. *Commodus cum Allectionibus innumeris Prætorios miscuisset, Pertinax S. C. fecit, jussitque eos, qui Præturas non gessissent, sed Allectione accepissent, post eos esse, qui verè Prætores fuissent.* Plinius in Ep. Plinius dixit: *inter Prætores adlegi.* Symmachus lib. 7. Ep. 95. Symmachus: *Beneficium adlectionis* vocat. *Sed adjicienda est ei*, inquit, *prærogativa militiæ, ut Beneficio Adlectionis utatur, id est Beneficio Imperatoris, quo quis post*

post decursos in comitatu Principis labores, adlegeretur in ordinem Senatorium, velutque ex Consularibus consequeretur Clarissimatus dignitatem,

Hunc honorem Honorius & Theodosius Imperatores ad Domesticos extenderunt: *Domestici atque Protectores &c.* Scribunt Epiphanio Præfecto urbis, *Senatoriam sibi vindicent dignitatem, sese cum Allectione Clarissimos nostro judicio gratulentur.* Iidem etiam Monaxio P. P. *Domestici, cum ad Decem-Primatus gradum pervenerint, inter Allectos velut ex-consulares habiti, Senatoriâ se præditos gaudeant dignitate.* *Honorius & Theodosius Impp. Epiphan. Præf. Urbis. Iidem A.A. Monaxio. P.P.*

Comitibus etiam & Tribunis à Valeriano & Valente Augustis concessum Beneficium Allectionis & Honoris, ac si Præfecti Romæ officium obtinuissent: *Comitibus*, inquiunt, *& Tribunis ita demum prosit Allectio, si sacra scripta ad Urbanæ Præfecturæ officium Romam pertulerint, quibus eorum vita laudetur.* *Valerianus & Valens A.A. Ep. ad Prætextatum.*

Sed necdum Canusini *Allecti* insinuantur, cum hi Decuriam *inter Quinquennalicios Allecti* intrarent, suffragii jure gauderent, & verè Decuriones essent; at illi omnes suprà citati, Imperatoriâ gratiâ *Allecti* quidem dicerentur, ac Senatoribus aliisque *Allectionis* beneficio & honore æquipararentur, sed verè tales nec essent, nec plerumque Senatum aliumque magistratum intrarent.

Auctum olim à Cæsare Senatum Romanum ad Nongentos Senatores, ait Rosinus, *& post necem ejus à Trium-Viris Reip. constituend. caus. indignissimâ etiam turbâ repletum, & Dionis & omnium propè loquuntur historiæ. Undè est & illud Suetonii:* Augustum, Senatorum affluentem numerum deformi & inconditâ turbâ (erant enim super mille, & quidam indignissimi, & post necem Cæsaris per gratiam & præmium *Allecti*, quos Orcinos Vulgus vocabat) ad modum & Splendorem pristinum redegisse. *Joan. Rosinus Lib. 7. Cap. 5. Suetonius.*

Hinc, *non unus omnium Senatorum honor, non una dignitas colligitur*, inquit Dempsterus, *nam nonnulli Allecti appellabantur, alii conscripti.* *Thomas Dempsterus in Joan. Rosinum, capite citato.*

Sufficiat dixisse utrosque fuisse Senatores, & Senatus Subsellia occupasse.

Non absimili modo *Allecti inter Quinquennalicios*, Decuriones erant, & Decuriam intrabant, Vota sua ac suffragia promebant, & agebant ea omnia, quæ reliquis Decurionibus incumbebant.

Vocabantur *Allecti*, quod allegerentur, sive eligerentur. *Allecti* verò *inter Quinquennalicios*, quod inter illos, sive in eorum ordinem intrarent, & locum tenerent ac possiderent.

Sed dubium occurrit, ex quibus eligerentur (hi *Allecti*, qui *inter Quinquennalicios* exindè recensebantur? Crederem ego ex II. Viralicius. Et quamvis absque auctore loquor, non tamen sine fun-

Festus. damento credulitas mea procedit. Cum enim teſtante Feſto, Senatores Allecti dicerentur ii, qui propter inopiam Senatorum conſcriptorum, ex equeſtri ordine in Senatum aſſumerentur. Et aliundè conſtet ex omnibus Romanæ Hiſtoriæ ſcriptoribus, *Omnes fermè Romanæ Hiſtoriæ Scriptores.* Equeſtrem Ordinem immediatè Senatorium fuiſſe inſecutum, non abſque ſoliditate ſermonis & rationis inferri poteſt, *Allectos inter Quinquennalicios* ex II. Viris, qui immediatè illos ordine & honore inſequebantur, fuiſſe aſſumptos.

Confirmat Sententiam meam, quod & *Quinquennalicii* (ut *Supra, Pag. 84.* ſuprà ſcripſi) eſſent & ipſi II. Viralicii, ut pote qui extrà Ordinem, & ultrà morem II. Viratus ad Quinquennium, ſpeciali quodam favore, in ipſo illo Magiſtratu prorogati, hoc *Quinquennalicio* appellativo à tempore Quinquennii deſumpto, nominarentur. Hinc mirum videri non poterit, quod ii, qui II. *Viralicii* eſſent, *inter* II. *Viralicios Quinquennalicios* allegerentur, & ſic Allecti dicerentur.

Nec aliud diſcrimen inter utroſque reperiebatur, quam unius anni, & quinque annorum Magiſtratus continuatio: Ex uno anno II. *Viralicii*, à Quinquennio II. *Viralicii Quinquennalicii*, vel ſimpliciter *Quinquennalicii* (nam nomen II. *Viralicii* ſubintelligebatur) erant denominati. Et quamvis Quinquennalicii ſeparatam à II. Viraliciis inter Decuriones Canuſinos Claſſem ordinemque conſtituerent; hoc, porrò quinquennalis honor Magiſtratus ſibi arrogabat prærogativæ, ut qui longiori tempore fuiſſent in onere, potiori loco ponerentur in decore, reverà tamen pares remanebant II. Viraliciis perfunctione dignitatis.

CAP. XXVI.

DECURIONES II. VIRALICII.

A II. *Viro*, II. *Viralicii* nomen enatum eſt. II. Viros plures explicavi, hinc plures II. Viralicii erunt nuncupandi. Sed reliquis omnibus ſepoſitis, hic tantum II. Viri Coloniarum & Municipiorum veniunt conſiderandi, atque ii, qui hoc munere functi ſunt, II. Viralicii nuncupandi, ad inſtar Conſulum, qui, depoſito Conſulatu, Conſularis nomen retinebant. II. *Viralicii*, abſoluto II. Viratu, eligebantur in Decuriones, qui ordinem Senatumque Reipublicæ componebant: ut ipſis verò inter alios aliquid accreſceret honoris, perſuncti II. Viratus non nomine, ſed nominis Derivativo inſigniti, *Decuriones* II. *Virales* ſeu II. *Viralicii* indigitabantur, & alios Decuriones, pro functione geſtæ dignitatis inferiores, præcedebant. Hujus nominis, II. *Viralicii*, Decuriones viginti novem in Tabulâ Æneâ conſpiciuntur inciſi, & proximum

post

post Quinquennalicios Locum tenent. Nomina Tabula præfert, Familiæ & actiones alibi, hic II. Viralis & II. Viralicii appellativa illustranda.

Grut. p. ccccLXXVIII. N. 9.

L. V A L. L. F I L.
G A L. F A V E N T I N O
II. V I R A L I.
Q V I. A N N O N A.
F R V M E N T A R I A.
E M P T A. P L E B E M.
A D I V V I T. E T. O B.
A L I A. M E R I T A. E I V S.
C O L L E G I A. K A.
L E N D A R I V M. E T. I D V A R I A. D V O
C I V I. G R A T I S S I M O
P O S V E R V N T.

Exonæ in Cathalaunia. Ant. Augustini.

II. *Virali* appellativo, ut præfiguratus lapis exhibet, insignitus vixit Exonæ in Hispaniis L. Valerius Faventinus, qui II. Viratu functus, Patriam Plebemque annonæ penuriâ laborantes, suâ industriâ & liberalitate adjuvit.

II. Viralicio verò appellativo, T. Ælius Lupus, & P. Ælius Julianus Equites Romani, Pontifices & Coloniæ Apulensis olim II. Viri, fuêre exindè honorati. Singulorum honores, singuli Lapides præ se ferunt.

Grut. p. cccXLVI. N. 5.

I.

A V R E L I A E.
A P O L L O N I A E.
T. A E L. L V P V S.
E Q. R. P O N T I F.
E T. II. V I R A L.
C O L O N I A E.
[1]A P V L E N S I S
M A T R I. C A:
R I S S I M A E.

[1] Grut. APOLENSIS.

Grut. p. cccXLVI. N. 2.

I I.

P V B L I A E. A E L I
A E. I V L I A N A E
M A R C E L L A E. S. P.
F I L. P. A E L. I V L I A N I.
E Q. R. F L A M. E T. II. V I.
R A L. C O L. A P V L. E T. A D
O P T I V E. P. A E L. M A R
C E L L I. V E T. [1]E X. P R
A E F. L E G G. VII. C L.
E T. I. A D I V T. D A D E S.
E T. F I L E T V S. A C T O R.

[1] Grut. IX.

I. Albâ Julia inter lapides ante Gradus Palatii congestos. Siglerus & Bongarsius, & Clusius. II. Albæ Juliæ. Siglerus, & Bongarsius, & Clusius.

His accedit Cl. Pompejus Faustus, qui aliquando aquæ ducendæ Ædilitate functus Coloniæ Decurio II. Viralicius extitit.

Gruti p. XXI. N. 8.

Lapis hic olim ex Salwar Budam translatus, ibidem per id tempus in Ædibus Rmi. Dobocensis consistebat. Clusius.

I. O. M.
PRO. SALVTE.
CL. POMPEIVS.
FAVSTVS. DE.
COL. AQ. AEDIL.
II. VIRAL. PRAEF.
COLL. FABR. ITEM
QVE. PATRONVS.
DVXIT. COLL. SS.
IN AMBVLATI.
V. KAL. AVG.

Ex quibus constat, II. Viralis ac II. Viralicii nomen olim fuisse in usu, in Coloniis viguisse, & Decuriones eodem extitisse decoratos, quæ omnia ad probandum ordinem, formamque Canusinæ Tabulæ allata dignoscantur.

Nec omittendum est, quod sicut II. Viri, cum iterum ad II. Viratum assumerentur, II. Viri II°. fuêre appellati, sic etiam Decuriones facti, *Decuriones* II. *Viralicii* II°, indigitati fuerunt. Ne in pluribus me dilatem, Aulus Cesellius Proculus II. L. Faenius Merops II. & Q. Junius Alexander II, qui hoc modo in Tabulâ inter II. Viralicios incisi leguntur, exempla dabunt.

Supra pag. 49. & sequent. supra pag. 50. & seq.

Cæterum mihi incumbebat hos II. Viralicios exactius illustrare: sed cum ipsi à II. Viris deriventur, & hos suprà, cum varios Reipublicæ Romanæ II. Viros, & varios II. Viros Coloniarum & Municipiorum omnino explicaverim, illic dicta, hic inserenda judico, ne semel scripta, repetantur.

CAP. XXVII.

DECURIONES ÆDILICII.

Novendecim in Canusinâ Tabulâ Decuriones (qui *Ædilicii* nominantur) sculpti reperiuntur. Facilis aderit eorundem illustratio, si hic præmittatur Ædilis dignitatis cognitio. In Romanâ Republicâ tres Ædilium ordines floruisse invenio, etenim fuêre *Ædiles Plebis*, *Ædiles Curules*, & *Ædiles Cereales*, quorum omnium exactâ explicatione traditâ, ad Coloniarum & Municipiorum Ædiles, & indè ad ipsos *Ædilicios* transeam.

Ædilis, si ipsum nomen cum Varrone indagare volo, dictus fuit, *Qui Ædes sacras & privatas curaret.*

Varro Lib. 4. de Ling. Latinâ.

Ædiles autem Plebis, è Plebe creati, pebejum obtinuêre Magistratum A. U. C. CCLX. Sp. Cassio Viscellino II. & A. Posthumio Aurunco II. Cos. principium adepti sunt. Dionysius, ne

ne aliis verbis utar, historiam tradet. *Inita*, inquit, *inter Patres & Plebem concordia, Plebs, quæ in montem sacrum secesserat, cum in Urbem rediisset, & impetrasset à Senatu, ut liceret sibi quotannis è suo corpore creare Tribunos Plebis, petierunt etiam sibi à Senatu permitti, ut quotannis duos è Plebe crearent subministraturos Tribunis, quidquid opus esset, & lites nonnullas, eorum permissu, dijudicaturos, Ædiumque sacrarum, locorum publicorum, atque annonæ curam habituros: quo per Senatum concesso, creaverunt, quos tum Ministros & Socios Tribunorum ac Judices appellabant, nunc verò ab officiorum uno Ædiles vocant, potestatem habentes alterius magistratus ministram, ut antea. Curant autem res, suntque maximâ ex parte Græcorum Agoranimis similes &c.* Dionys. Halicarnass. Lib. 6.

Hanc Ædilium Plebis Potestatem, plures Scriptores ad ampliora extendunt, quæ omnia succincte producam. Jam indicavi eos Tribunis Plebis & ministrare, & de levioribus quibusdam caussis ex eorum facultate judicare. Officium insuper erat: *iis, qui plus quam lege diffinitum erat, agri possiderent, diem dicere, matronas probri accusare, fœneratores coërcere, popinas & ganeata obsonia inhibere, in facta dictaque incivilia atque improba animadvertere, atque mulctam indicere: ut ædificia publica privataque fierent, ut cloacæ publicæ, aquæ ductus & cætera ædificia lauta, munda, integra & expedita asservarentur, curare: iniqua pondera corrigere, mensuras minores frangere & mulctare, de aleæ lusibus cognoscere, convehere frumentum & oleum, ne Urbs penuria annonæ aut caritate laboraret, atque commeatus, quæque bello usui forent, in castra deferrentur, ipsorum muneris erat: Plebiscita ut in æde Cereris asservarentur, ad ipsorum curam spectabat.* Joan. Rosinus. Lib. 7. Cap. 24. Ἀγοϱανόμους cum Græcis Dionysius, à fori rerum Venalium curâ, Ædiles recte vocavit. *Eorum* enim *fuit*, ait Lex, *mensuras iniquas, vasa minora, injusta frangere pondera, pretia rebus venalibus ponere, esculenta & poculenta corrupta projicere, mulctare iniquos venditores.* Jus igitur de Mensuris dicebat Ædilis, & plura in Coloniis quam in Civitatibus, ut infrà patebit, peragebat. Jul. Cæsar Bulenger. Lib. 7. Cap. 15. de Ædilib.

Tandem Ædilitatis dignitas ad tantum culmen honoris fuit evecta, ut aliquando Urbe, peste laborante, majestas consularis ad Ædiles deciderit: sed hæc nimium elata potestas per Claudium & Neronem Imperatores multa in parte imminuta fuit. Pomponius Jur. Consultus ff. de Orig. Jur. Suetonius & Cornelius Tacitus.

Proximè sequuntur Ædiles Curules, qui hoc nomine gaudebant, à Sellâ Curuli, quâ uti solebant. Hi sicuti ex Patriciis creabantur, à Plutarcho *Ædiles Majores* nuncupantur. Annus U. Cond. CCXXCVI. L. Æmilio Mamercino & L. Sextio Sextino Lateranense (qui primus è Plebe creatus) Consulibus, ipsis initium dedit, & primi Ædiles Curules Cn. Quintius Capitolinus, & P. Cornelius extitêre. Horum munus fuit, ludos Sacros & Solennes instituere, ac procurare. Sacrarum ædium ac privata- Plutarchus. Livius Lib. 7. initio.

rum

rum curam gerere: in testimonium adduco Ciceronem sic de se, jam Ædilem designatum, eloquentem: *Nunc sum*, ait, *designatus Ædilis, habeo rationem, quid à Populo Romano acceperim, mihi ludos Sanctissimos maximâ cum Curâ & Cærimoniâ Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi Floram matrem Populo Plebique Romanæ ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maximâ cum dignitate ac Religione Jovi, Junoni, Minervæque esse faciundos. Mihi Sacrarum Ædium procurationem, mihi totam Urbem tuendam esse commissam. Ob earum rerum laborem & Sollicitudinem fructus illos datos antiquiorem in Senatu Sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, Sellam Curulem, jus imaginis ad memoriam posteritatemque prodendam.*

Cicero 7. in Verrem.

Hos autem ludos Ædiles suis sumptibus, ut Populi Romani auram aucuparentur, & avaritiæ suspicionem longius amandarent, celebrabant. Hinc plures, ut ludorum expensas vitarent, Æditatem non petebant.

Cicero Lib. 2. de Officiis.

Priori muneris explicationi hæc superaddit Rosinus. *Erat etiam*, inquit, *Ædilium Curulium officium, curare ut Templa, Theatra, Stadia, Fora, Porticus, Curiæ, & Basilicæ atque Mœnia, magnificis operibus reficerentur & ornarentur.* Hâc tamen non contenti auctoritate Ædiles Curules, insuper Annonæ pluriumque rerum curationem, imò & cognitionem sibi asseruerunt, & multa cum Ædilibus Plebis habuere communia. Præ cæteris autem ad ipsos spectabant caussa & lites Redhibitionum (in quibus nimirum agebatur de rei corruptæ vitio, quam quis aut vendidisset, aut commutasset) dirimendæ.

Joan. Rosinus Lib. 7. Cap. 25.

Succedunt tertii ordinis Ædiles Cereales, qui à Cerere nomen mutuarunt. Hoc autem cum Dea indigitata, frumento præesset, & ipsi frumento præerant. A. U. C. DCCIX. à C. Julio Cæsare instituti, & ex Patriciis electi, primum creati sunt. Suetonius creationis testis accedit, dum scribit de Cæsare: *Prætorum, Ædilium, Quæstorum, minorum etiam Magistratuum numerum ampliavit.* Hæc Dio clariore explicationis lumine donavit, dum ait: *Eodem anno primo sex Ædiles sunt constituti, duo Patricii, qui Cereris Ædiles vocarentur, quatuor Plebei: Isque mos ad nostram usque ætatem exinde perductus est.* Quibus Pomponius Juris-consultus tanquam auxiliaris confirmationis testis superaddi potest.

Suetonius in c. Jul. Cæsare.
Dio Lib. 43.
Pomponius J. C. ff. de origine Jur.

His præmissis sciendum est, Romanos, cum coloniam in alienum agrum bello subactum destinarent, aut Urbem aliquam jure Municipii Civitateque donarent, utrisque formam, quandam Romanæ Reipublicæ figuramque tradidisse, ut illæ quasi filiæ, communis Matris imitarentur dignitatem.

Coloniæ ergo & Municipia suam habebant Rempublicam, in quâ præcipui Magistratus enumerabantur II. *Viri Censores*, *Ædiles*

les & Quæstores. De II. Viris alibi. Censores in Laminâ non occurrunt. Ædilis hic, Quæstores infrà explicandi. Prædicta corroborantur per lapidem Puteolanum, qui in Coloniâ Ædiles extitisse insinuat.

Extrà Gruterum.

AEDIL. COLON. PVTEOLANORVM.

Puteolis. Ex Scipion. Mazzella antiq. Puteolanis.

Huic non absimilis reperitur Nemausi, qui plures Coloniæ Ædiles profert.

Grut. p. CCCLI. N. 6.

Nemausi. Scaliger in suis Antiq.

SEX. ALLIVS. REPENTINVS.
AED. COL. SIBI. ET.
SEX. ALLIO. PATRI. ANNIAE. MATRI.
SEX. ALLIO. NVNDINO. FRATRI. AED. COL.
ALLIO. VEGETO. FRATRI.
MEMMIAE. VXORI. OPTIMAE.

addit Grut. V. F.

Quæ antiqua marmora demonstrant in Coloniis & Municipiis Ædilitatis honorem floruisse, unum adjungo, ex quo apparet D. Ælium Dacianum & Decurionis & Ædilis munere in Coloniâ functum esse. Clausburgi Transylvaniæ extat lapis, hic inscriptionem lege.

Grut. p. CCCXLVI. N. 3.

Clausburgi in Transylvaniâ. Lazius.

D. M.
P. AEL. TRAIANO
VIXIT. ANN. XXVIII.
FIL. ET.
AEL. LIBERO
ALVMNO
V. A. III.
D. AELIVS. DACIANVS
DEC. ET. AEDIL.
COL. F. C.

Quod autem in Coloniis observatum fuit, id ipsum etiam in Municipiis passim observabatur: in his enim plures dignitates conspicuæ, quæ variis concedi poterant, in virum unum collatæ sunt. Sic olim, Imperante Commodo, C. Vesnius Populi Urvini seu Urbini Patronus, Municipii Ædilis, & IIII. Vir viarum curandarum extitit, ut luculentum testimonium lapis exhibet.

Grut. p. CCCCLXXXV. N. 8.

Urbini ad S. Francisci in Marmore. Appianus.

C. VESNIO. C. F. STEL. VINDICI.
POPVLI. VRVINI. PATRONO. SVO.
ET. MVNICIPII. AEDIL. IIII. VIR.
VIAR. CVRANDARVM. TRIB. MIL.
LEG. VII. AVG.

Adduntur multa apud Gruterum.

Non minore auctoritate nitet marmor, quod Loræ in Hiſpaniis ſervatur, & C. Juventio ædilitatem, II. Viratum & Patronatum Municipii inſcribit. Lapidem ſuprà poſitum, hic non eſſe reponendum judicavi.

Supra ſub. Decurionib. Patron. C.C.V.V. pag. 66.

Nec ab eo recedit inſcriptio, quæ Ferenti in finibus Latii in SS. Joannis & Pauli Cathedrali templo, in Tabulâ marmoreâ exarata, conſpicienda exhibetur, & hic apponitur.

Grut. p. ccccxxiv. N. 7.

Ferenti in Finibus Latii in SS. Joann. & Pauli Cathedrali templo. Smetius & Metellus.

C. IVLIO. C. F. PVB. RVFO.
VETERANO. COH. VI. PR.
7 AQVILII. MAXIMI.
PRAETORI. AED. IIII. VIRO. I. D.
MVNICIPIO. ALETRI.
C. IVLIVS. C. F. RVFINVS. FRATRI.
BENE. MERENTI. ET. SIBI. POSTERISQ. SVIS.

An autem Ædiles plura munia una cum Ædilitate obiverint incertum eſt. Superiora cum inferioribus eodem tempore non obiviſſe arbitror; nam uti dominus & ſervus reſpectu ejuſdem eadem perſona dici nequit, ſic ſuprema & infima munia in uno ſubjecto, eodem tempore concurrere non poſſunt. Inferiora pro tenuitate diſtrictus Coloniæ aut Municipii ſimul conſiſtebant, ubi vero Juriſdictio extendebatur, unum quodque munus, hominem ſuum requirebat.

Plura igitur munia uni viro inſcripta, pro diverſitate temporis, pro magnitudine loci, & qualitate functionis, vel ſimul vel ſucceſſivè peragebantur.

Ex præfatis tandem inclareſcit, Ædilitatis dignitatem in Urbe, & extra eam floruiſſe. Romæ quidem in unitate nominis triplex erat diſcrimen functionis, foris verò in triplicitate functionis conſiſtebat unitas dignitatis. Romæ cum loci vaſtitas, urbis Splendor, ac alimentorum neceſſitas urgerent, plures Ædiles creati fuêre.

Plebeji quidem Sacris ac publicis Ædificiis, dijudicandis litibus minoris momenti, & annonæ incumbebant: cum verò Romanus luxus creſceret, & theatra magnis expenſis erigerentur, Ædiles Curules ex Patriciis, plebe recuſante ſumptum, creati ſunt: qui cum Sacrarum Ædium, aliorumque publicorum operum procurationem cum prioribus haberent communem, omneſque fere ludos, ad pacandos Deos, fertilitatis Præſides, Cererem nempè, Liberum ſeu Bacchum, Floramalioſque, inſtituerent, ſibi etiam annonæ curationem arrogabant, variiſque litibus ſeſe ingerebant. Cereales denique Ædiles ex Patriciis inſtituti Cereri, frumento ſeu annonæ præerant. Sic fermè trium Ædilium differentia nominis, in annonæ procuratione ac protectione concurrebat. Hæc

de

de Urbanis Ædilibus (nec enim extra Urbem poteſtatem habebant) ſufficiant.

In coloniis verò ac Municipiis, ubi Romanorum ædificiorum ſplendor aut ludorum ſumptus non premebant, ſed ſolum colendi agri induſtria, ejuſdemque emolumentum præfigebatur, unius nominis ac functionis fulgebat dignitas Ædilitatis.

Hi tamen Ædiles Forenſes, ad formam Romanorum inducti, in Coloniæ ac Municipii Ædibus Sacris, & Publicis, in quibuſdam ludis, aliiſque, & maximè in annonâ (quæ ubique ſummo erat in pretio) non abſimili (cæteris paribus) pollebant auctoritate, eâdemque in Republicâ ſuâ defungebantur. Hinc etiam Jus de menſuris dicebat Ædilis Forenſis, vaſa minora frangebat, virgis ſontes cædebat pro imperio in Coloniâ & Municipio, quæ Juvenalis illuſtrat hoc modo:

An Fidenarum, Gabiorumque eſſe poteſtas, *Juvenalis Satyr. 10. v. 100.*
Et de menſurâ jus dicere, Vaſa minora
Frangere, pannoſus vacuis Ædilis Ulubris?

Ædilatus proindè in Coloniis & Municipiis Magiſtratus & honor fuit, ſicut & Romæ. Utebantur Sellâ Conſulari. Varia Edicta promulgabant, quæ dicebantur jus honorarium, in honorem Magiſtratus. Quare & Romæ & in Coloniis ac Municipiis Ædiles à tutelâ excuſabantur. *l. 6. D. de Excuſation. Tutor.*

Ex his facilè colligi poterit, quis ibidem Ædilicius dictus fuerit, nam uti Conſul finito Conſulatu, exindè Conſularis appellabatur, ſic etiam & Romæ, & in Coloniâ ac Municipio, qui Ædilitatem geſſerat, proximè Ædilicius vocabatur. Proinde novemdecim iſti Decuriones, qui in Tabulâ Ædilicii indigitantur, fuêre illi, qui in Colonia Canuſii Ædilitatis honore depoſito, ad Ordinem ſeu Senatum Canuſinum (qui in Decurionibus, ut alibi demonſtratum, conſiſtebat) fuêre promoti, & ſic Decuriones erant, & Ædilicii ad aliorum Decurionum diſtinctionem dicebantur. Nec potuit eſſe Ædiles aut Ædilicius, niſi qui eſſet Decurio. *l. 7. C. De Decurionib.*

Res non caret exemplo. ut exemplum exemplo firmem, L. Valentinum Coloniæ Sarmiz Decurionem & Ædilicium (cætera tranſeo) adduco. Lapis ex ruinis Warhel excerptus, in Schedis Cluſii repertus, & hic effiguratus, omnimodam præbet probationem.

Grut. p. ccccxIII. N. 2.

L V C. F L. P A P. *In ruinis Warhel.. Cluſius in ſuis Schedis antiquit.*
V A L E N T I N O. D E C
C O L. S A R M I Z. M E T R.
A E D I L I C. II. V I R A L I.
E T. QQ. P R A E T. C O L
L E G. F A B R. E T. P A T R O
N O. E O R V M D E M.
A V R E L I V S. T H E O P H I

LVS. ET. CASTROR. DEC.
MVN. PO. ROL. AMICO.
FIDISSIMO. L. D. D. D.

Ii verò qui Ædilatum semel obierant, & Ædilicii vocabantur, quamvis ab ulteriori munere Ædilatus propter magnos sumptus sese excusare possent, aliquando secundum, imò & tertium libenter sustinere cupierunt: non solum ut ex onere dignitatis ipsis accresceret honor functionis, sed maximè ut ipsorum splenderet in Patriam amor. Sic Mæcius Mæcianus natus ex Quirinâ Tribu, cognominatus Montanus, in Hispaniis in Insulari Coloniâ suâ tertium Ædilatum obivit, & Ædilicius tertio dictus est, ex functione maximum sibi nomen conciliavit, quod reticentibus peractarum rerum Scriptoribus, erectus ipsi lapis publicavit. Cujus hoc modo inscriptio legitur:

Grut. p. MXCVI. N. 7.

Menorea in Hispaniis. Pighius in antiq.

MAECIVS. MAE
CIANVS. QVIRINA.
MONTANVS. AE-
DILICIVS. TER. II.VIRA-
TV. IN. INSVLA. FVNC-
TVS. ETIAM. FLAMINA-
TV. PROVINCIAE. HISPA-
NIAE. CITERIORIS. OB. AE-
TERNITATEM. HONORVM.
SVORVM. MEMORIAE.
CONLOC.

Longior forsan ero, quam convenit, si Veratii Severiani, Equitis Romani, non minorem in patriam propensum amorem, (quem Ædilatu voluntariè assumpto, & administrato, cum sese ob Sacerdotium, excusare posset) demonstravit, hic Coronidis loco, inserere velim; longior ne sim, marmor loquetur.

Grut. p. CCCCLXXXIV. N. 6

Litterâ pulcherrima & florenti, sed nonnihil tritâ. Neapoli, in Sancto Joanne majore extat hæc Tabula marmorea lata pedum VI. alta pal. IIIS. Morillonius, & Smetius.

VERATIO. A. F. PAL. SEVERIANO.
EQVITI. ROM. CVR. REIP. TEGIANENSIVM. ADLECTO. IN. ORDIN.
DECVRION. CIVI. AMANTISSIMO. QVI. CVM. PRIVILEGIO. SACER
DOTI. CAENINENSIS. MVNITVS. POTVISSET. AB. HONORIB. ET. MVNERIB.
FACILE. EXCVSARI. PRAEPOSITO. AMORE. PATRIAE. ET. HONOREM. AEDILITAT.
LAVDABILITER. ADMINISTRAVIT. ET. DIEM. FELICISSIM. III. ID. IAN. NATALIS.
DEI. PATRI. N. VENATIONE. PASS. DENIS. BESTIS. ET. IIII. FERIS. DENT. ET. IIII. PARIBVS.
FERRO. DIMICANTIB. CETEROQ. HONESTISSIM. APPARATV. LARGITER. EXIBVIT.
AD. HONOREM. QVOQVE. DVVMVIRATVS. AD. CVMVLANDA. MVNERA. PATRIAE.
SVAE. LIBENTER. ACCESSIT. HVIC. CVM. ET. POPVLVS. IN. SPECTACVLIS. ASSIDVE.
BIGAS. STATVI. POSTVLASSET. ET. SPLENDIDISSIM. ORDO. MERITO. DECREVISS.
PRO. INSITA. MODESTIA. SVA. VNIVS. BIGAE. HONORE. CONTENT. ALTERIVS.
SVMPTVS. REIP. REMISIT. L. D. D. D. C. I.

CAP. XXVIII.

DECURIONES QUAESTORICII.

Varro Lib. 4. de de Ling. Latin. Joan. Rosinus Antiq. Lib. 7. Cap. 22.

Varro Quæstores nominat à quærendo, utpote *qui conquirerent publicas pecunias, & Maleficia, quæ III. Viri Capitales exinde quæ-*

quæsiverunt. Ab eis postea, qui quæstionum judicia exercent, Quæstores dicti. Hinc tria eorum fuerunt distincta munia: Alii enim *Quæstores Urbani*, propriè dicti *Quæstores*, *Ærario præerant.* Alii *Quæstores Paricidii*, qui etiam Quæsitores nominati, *res capitales*, *seu judicia Quæstionum exercebant.* Alii *Quæstores Provinciales*, *qui unà cum Pro-consule aut Pro-Prætore in Provincias exibant.* Duobus posterioribus præteritis, primos explicandos suscipio.

Joan. Rosinus Antiq. Lib. 7. Cap. 37.

Joan. Rosinus Lib. 7. Cap. 45.

Quæstorum origo antiquissima, & proindè incerta videtur. Junius Gracchanus, *etiam ipsum Romulum & Numam Pompilium*, *bonos Quæstores habuisse*, *quos ipsi non suâ voce*, *sed Populi suffragio crearent*, asserit. Sed *sicuti dubium est*, *an Romulo & Numâ Pompilio regnantibus*, *Quæstor fuerit: ita Tullo Hostilio Rege*, *Quæstores fuisse certum est.* Imo invaluit Veterum Scriptorum sententia, Tullum Hostilium primos in Rempublicam Quæstores induxisse.

Junius Gracchanus Lib. 7. de Potestatib.

Joan. Rosinus Lib. 7. Cap. 22.

Ulpianus.

Erat autem Quæstura primus pro juvenibus Magistratus Urbanus, qui petebatur, postquam quis decem annua stipendia fecisset, non ante annum ætatis XXVII. Primum Quæstoris honor Patriciis, adscriptus fuit, cum verò res Romanæ augerentur, & bello crescerent, duobus prioribus Quæstoribus, alii duo adjecti sunt, qui Consules ad bella properantes, sequerentur, eisque necessaria subministrarent; & eâ tempestate à plebe obtentum fuit, ut partim ex Patriciis, partim ex plebe, crearentur. Hi omnes Quæstores Ærarii, sive ab Ærario dicebantur. Unum & alterum duo insequentes lapides ostendunt.

Sigon. de antiquo Jure Civium Roman. Lib. 2. Cap. 2.

Quæstor Ærarii.

Grut. p. CCCCLV. N. 2.

M. POBLICIO.
M. F. SAB. SEXTIO
CALPVRNIANO
EQVO. PVBLICO
FLAM. DIVI. IVLI.
PRAEF. AEDIL. POT.
QVAESTOR. AERAR.
SACERD. IVVEN. BRIX.
DEFENSORI. REIP. BRIX.
COLLEGIA.
CENTON. ET. FABROR.
L. D. D. D.

Cazagi in Sacello D. Virginis.

Ælias Caurioli in suâ Historia Brixian.

Insequens Ara Quæstorem ab Ærario nominat.

Quæstor ab Ærario.

Grut. p. MXXVI. N. 9.

HAVE. MELETINA.
SVAVISSIMA.

D. S. I.
IVLIAE. MELETINÆ.
LIB.
VIX. AN. XXI. M. VI. D. X.
H. III.
C. LVCRETIVS. Q. F. PAL.
QVAEST. AB. AERAR.
ARAM. HANC. DD.

Ara marmoria Romæ extabat olim apud Marmorarium, tunc habitantem juxta Ædem D. Petri in Carcere Tulliano.

Gutensteinius in suis antiq. Monument. qui vidit & exscripsit.

Hujus dignitatis viri Patricii, documentum, quod plura ejusdem perfuncta munia post Urbanam Quæsturam, nempè Ædilis Curulis, Prætoris, Curatoris viæ Aureliæ, Proconsulis Lyciæ, Pamphiliæ, & tandem Consulis, ex ordine numerat, extat Compsæ in Lucaniâ in Palatio Archiepiscopi, hoc modo legitur: extant quidem munia dignitatum, sed qui illis functus est, altâ oblivione sepultus jacet.

Grut. p. ccccxci. N. 12.

Compsæ in Lucaniâ, in Palatio Archiepiscopi. Smetius & Cittadinus.

. . . .
M. F. GAL. PRIMO. X. VIR. STL.
IVD. TRIB. LEG. VIII. GEM. FE
LICIS. HISPAN. CITERIORIS
Q. VRBAN. AED. CVRVL.
PRAETORI. CVRAT. VIAE.
AVRELIAE. PROCONS. LY
CIAE. PAMPHILIAE. CONS.

1 Grut. VII.

POLYMVS. LIB.

POLYLIMUS Cittadino.

Viri verò Plebei, qui post Urbanam Quæsturam, Tribunus Plebis, & Prætor Parthicarius extitit, conservatur Tarracone hâc inscriptione:

Grut. p. ccci. N. 7.

Habetur Tarracone in Ædibus Jani de Traves. Schottus.

P. ALFIO. P. F. GAL.
MAXIMO. NVMER
LICINIANO. X VIRO.
STILITIBVS. IVDICAND.
QVAESTORI. VRBANO.
TRIBVNO. PLEBEI.
CANDIDATO. PRAETORI.
PARTHICARIO.
P. ALFIVS. AVITVS. NVMER.
MATERNVS. FILIVS.
PATRI. DVLCISS.

His positis propero ad ipsum munus Quæstorum Urbanorum, sive Ærarii explicandum. Varium illud fuit. Imprimis ad ipsos pertinebat cura Ærarii & Vectigalium Populi Romani, pecuniam publicè & privatim erogabant, vel in Ærarium reponebant, imò in tabulas accepti & expensi referebant. Cum exercitus scriberetur, & in campum Legiones ducerentur, signa militaria ex ærario depromebant, atque ad Consules in expeditionem ituros, mittebant, Legatis, ex ultimis oris terrarum Romam profectis publicum hospitium curabant & munera, sæpe etiam commeatus largè & hospitaliter, imò & Vestimenta publico nomine exhibebant, ac nequid ipsis, eorumque comitibus deesset, prospiciebant. Ægrotantium Legatorum peregrinorum curam suscipiebant, mortuosque sepeliebant, eisque funus publicis expensis erigebant. Ipsis etiam incumbebat, prædam ex hostibus captam vendere, nummosque ex eâ redactos in ærarium referre. Denique in ipsos translata fuit cura conservandorum Senatus-Consultorum, cum primitus Tribuni Plebis & Ædiles eo munere uterentur. Nullum tamen

Livius Lib. 7. Plutarchus Problem. 43.

tamen Quæstores habebant imperium, nec sellâ curuli, ut alii Magistratus, nec lictoribus nec Viatoribus utebantur, imo apud Prætorem ab homine privato in jus vocari poterant.

Hic habes Urbanorum, sive Ærarii Quæstorum, munus illustratum. Per illud Forensium, sive Coloniæ sive Municipii Quæstorum functio explanari potest: hi enim Quæstores in Republicâ suâ subalternâ, Romanæ imitabantur naturam, & in parvis magna sequebantur. Urbanorum Quæstorum dignitas, eorumdem erat figura functionis, Romanorum Quæstorum munus erat Prototypon actionis. Illi ærarium Romanum, hi Coloniæ aut Municipii gubernabant. Illi Romanæ Reipublicæ Receptorum & Expensorum rationem servabant, hi subditæ Reipublicæ computum nummorum in tabulas redigebant. Illi Romani insignia exercitus, (dum bellum instabat) penes ipsos conservata, Consulibus porrigebant, hi vel Legionibus vel cohortibus, quorum milites, vel Colonos, vel Municipes, vel Præsidiarios habebant, & signa & arma subministrabant. Illi Regum ac Principum exterorum Legatos in publicum hospitium excipiebant, ipsisque & munera, & commeatus, & vestimenta, procurabant, hi Romanæ Reipublicæ ac Consulum Legatos, hi Scribas publicos, hi Apparitores, Accensos, Interpretes Præcones, Lictores ac Viatores, pro occurrente negotio, & injuncto mandato, expensis coloniæ aut Municipii recipiebant & fovebant. Illi ægrotantibus Legatis, hi infirmis Deputatis subveniebant. Illi mortuis funera majora, hi minora ex Ærario erigebant. Verbo jungo, utrisque idem munus qualitatis, non quantitatis incumbebat.

Cum igitur Quæstores Forenses per omnes suas functiones Urbanis Quæstoribus Similes inveniantur, jungendum est utrosque Quæstores Ærarii & ab Ærario fuisse nuncupatos.

Quæstores Urbanos hoc nomen obtinuisse, suprà indicavi: Quæstores Forenses eo nomine usos, hic demonstrabo. Prioris exemplum invenio in M. Minucio Quintiano Brixiæ Decurione. Aræ inscriptionem lege, & Quæstoris Ærarii nomen invenies.

suprà pag. 97.

Grut. p. MXCVII. N. 5.

M. MINUCIO.
M. F. FAB.
QVINTIANO.
DEC. BRIX.
Q. AER. MINVCIVS
MINICIANVS
AVVNCVLVS. EX. TESTAME.
EIVS. FACIENDVM.
CVRAVIT.

Brixiæ extat Ara. Rubeus in suis Antiq.

Posterioris exemplum trado in M. Senucio Servato, qui Colo-

loniæ Quæstor ab Ærario indigitatur. Nemausi lapis extat: hic inscriptio traditur.

Grut. p. CCCCLXVII. N. 3.

Nemausi extat. Scaliger in suis Antiq.

M. SENVCII.
SERVATI. Q. COL.
AVG. NEM. AB. AER.
ET. IVL. HELPIDIS.
VXORIS. OPTIMAE.
V. P.

Constat ex his antiquis documentis, Forenses Quæstores extitisse, eosque Ærarii subditarum Rerumpublicarum, sive Coloniæ, sive Municipii, regimen obtinuisse.

Hos etiam aliquando ad Ædilatum, & ex eâ ad II. Viratum ascendisse, docet lapis, qui Martos in Hispaniis, conspicitur: in eo enim legitur Cl. Julius Rullio II. Vir. Æd. Quæst. Sic ut a Quæsturâ ad Ædilatum, ab Ædilatu ad II. Viratum pervenerit.

Grut. p. CCCCXXIV. N. 9.

Martos in Hispaniis. Metellus.

CL. IVLIO. M. F. RVLLIONI.
II. VIR. AED. QVAEST.
COL. AVG. GEM. . . . .
. . . . . .

Quæstores etiam, Coloniæ & Municipii Decuriones fuisse, ex utroque subjuncto marmore dignosci potest. Primum, Tertium Sammium Karum Nemausi Quæstorem & Decurionem exhibet.

Grut. p. CCCCLXV. N. 9.

Habetur Nemausi. Scaliger.

D. M.
TERTII. SAMMII. VOL
KARI. Q. NEM. ET. DECVR.
ET. SAMMIAE. ATICE.
VXOR. ET.
L. HORTENTII. KARI. FIL.
T. F. I.

Alterum P. Metellium L. F. Augustæ Taurinorum Decurionem & Quæstorem, reliqua transeo, adducit.

Grut. p. XVII. N. 10.

Augustæ Taurinorum in ædibus Vagnoniis. Pingonius.

P. METELLIVS.
L. F. DEC. TAVR.
ET. QVAESTOR.
ITEM. DECVRIO.
EPOREDIAE. ET. II. VIR
IOVI. AVG.
EX. H. S. X.
TEST. PONI. CVR.

Tandem ad Quæstoricios, qui in Canusinâ Tabulâ leguntur, descendo. Hi verò hoc nomine gaudebant, quod Quæstoriam in Republicâ gesserant dignitatem. Hinc etiam Quæstorii (quod pla-

planè vocabulum cum Quæstoriciis convenit) dicebantur. Sic Flavius Martius Senior in Coloniâ Carvetiorum Quæstoris munus nomenque *Quæstoricii* promeritus est, ut ex Anglicano Marmore deduci cognoscique potest. Ne Angliam petas, hic marmor inscriptum vides.

Grut. p. ccccxi. N. 4.

D. M.

F L. M A R T I O. S E N
[1] I N. C. C A R V E T I O R.
Q V E (sic) S T O R I O
V I X I T. A N. X X X X V
M A R T I O L A. F I L I A. E T.
H E R E S. [2] P O N E N D V M
C V R A V I T.

1 Grut. INC.
2 Grut. PONEND.

Apud Vetus Perith in Cumbriâ. Camdenus in suâ Angliâ illustratâ.

Hi ergò *Quæstoricii* sive *Quæstorii* de perfunctâ Quæsturâ nomen sibi vindicabant, nam sicut, *qui Consulatum gesserant, Consulares, sic qui Præturam, Prætorii, qui Ædilitatem, Ædilicii, qui Quæsturam, Quæstoricii*, asserit in suis Romanis Antiquitatibus Joannes Rosinus, *appellabantur.*

Joan. Rosinus in Antiq. Rom. lib. 7. cap. 9.

Quæstoricii autem depositâ Quæsturâ, vel ad Ædilitatem, vel ad Decurionatum aspirare poterant, quod vel indè patet, quia in antiquis lapidibus aliqui Quæstores & Ædiles, aliqui Quæstores & Decuriones (ut suprà indicavi) citati reperiuntur. Novem illi *Quæstoricii*, qui in Tabulâ ponuntur, proximè post defunctam Quæsturam ad Decurionatum promoti sunt, & in Canusinâ Republica Decuriones Quæstoricii, ut Tabula præfert, nominati fuerunt.

CAP. XXIX.

DECURIONES PEDANI.

Pedani, in Tabulâ inveniuntur, numero triginta duo recensentur, & omnes Decuriones appellantur. Omnimodam cum Senatoribus Pedariis Similitudinem nacti sunt, quos proinde si illustravero, totam Pedanorum functionem explicavero.

Senatores olim, Urbis Senatum constituebant: Equites, Senatorum filii, à Censoribus eligebantur, & Senatum intrabant, & inter Senatores numerabantur. Inter hos Senatores & Equites, Pedarii Senatores erant quasi intermedii. Pedarii Senatores qui sint, docet Gellius ex Varronis Satyrâ Mænippæâ, nimirum: *Quod Equites quidam Pedarii Senatores appellati sint, qui nondum à Censoribus in Senatum lecti, & ità Senatores quidem propriè non fuerint, honoribus tamen Populi usi sint, & propterea in Senatum venerint,*

Varro in Satyr. Mænippæâ. Gellius Lib. 3. Cap. 3. Cap. 18.

nerint, & Sententiæ jus habuerint: & quia in postremis scripti essent, sententias non rogati fuerint, sed in eas, quas Principes dixissent, descenderint.

Gellius. ibid. Ubi etiam diversas ab hâc sententiâ aliorum opiniones citat, nempè quod quidam opinati sint, Pedarios Senatores appellatos esse, Livius Lib. 23. quod Sententiam *in Senatu non verbis dixerint, sed in alienam sententiam pedibus iverint:* quidam autem eos Pedarios dictos fuisse, C. Bassus. Gellius. ibid. *Quod cum Curulem Magistratum non gessissent, pedibus in Curiam iverint, & curuli sellâ vecti non fuerint, sicut illi qui Curulem Magistratum gesserant.* Quas duas posteriores sententias Sigonius Carol. Sigonius de antiq. Jur. Civium Roman. Lib. 2. Cap. 2. Gellius ibidem. Gellium explicans inducit his verbis: Gellius Pedarios Senatores dictos ab aliis subjicit: *Qui non sententiam in Senatu dicerent, sed ab aliis dictam moventes se loco approbarent; ab aliis qui curules Magistratus nondum gessissent: undè in curiam non curru, ut cæteri veherentur, sed pedibus irent.* Sed hæ duæ Sententiæ videntur omninò improbandæ. Prior quidem, quod indè sequeretur, si quando Senatus-consultum per discessionem fieret, omnes Senatores esse Pedarios, quod tum universi sententiam pedibus ferant. Posterior verò ex Varrone, qui Scriptum reliquit: *etiam Curulibus Magistratibus functos, si nondum à Censoribus in Senatum lecti essent, Senatores non esse.* Varro.

Festus. His Festus accedit, & Pedarios Senatores fuisse appellatos scribit, qui taciti transeundo ad eos, quorum sententiam probent, quid sentiant, indicent. Festum autem de Pedariis Senatoribus edicere solere ait Sigonius: *Ut Senatores adsint, quibusque* Sigonius de ant. Jur. Civ. Rom. Lib. 2. Cap. 2. Festus. *in Senatu sententiam dicere licet, quia ii, qui post lustrum ex Junioribus magistratum ceperunt, & in Senatu sententiam dicunt, & non vocantur Senatores, antequam in Senioribus sunt censi.* Quos etiam Cicero in Oratione pro Cluentio. intelligit, ut arbitror, Cicero, cum scribit: *Cluentius Eques Romanus caussam dicit, quâ lege Senatores, & ii, qui Magistratum habuerunt, soli tenentur.*

Decuriones in Coloniis & Municipiis, Senatores Romanos passim imitati sunt, ac ibidem ordinem & Senatum constituerunt: in quem *Patroni*, *Quinquennalicii*, II. *Viralicii*, *Ædilicii*, *Quæstoricii*, aliique electi, sententias suas rogati dixerunt.

Plinius Junior. *Pedani* verò, Ordinis Populique favore in Decuriam admissi, Decurionis nomine gaudebant, Sententias suas dixerunt, sed dictas, aliorum mentibus adæquârunt. Per hanc adæquationem, Livius Libr. 22. *Pedani* rectè dicti sunt, *cum in hanc sententiam*, Livio teste, *pedibus omnes issent*, hoc est approbassent & confirmassent.

CAP.

CAP. XXX.

DECURIONES PRÆTEXTATI.

Romanos Rerum Dominos, Gentemque togatam. Clamabat olim Auguſtus indignabundus, quod togam, (communem civium Romanorum habitum) ſuâ ætate ſpretam, & quaſi derelictam videret: hinc *Ædilibus injunxit, ne quem poſthac paterentur in foro aut circo, niſi*, poſitis pænulis, lacernis & tunicis, *togatum conſiſtere.* Sed poſt Auguſti imperium, ut libertas, ita toga magis magiſque in deſuetudinem ivit. Sub Hadriano Principe, vix in Senatoribus & Equitibus apparuit, quapropter *Senatores & Equites Romanos ſemper in publico togatos eſſe juſſit, niſi à cœnâ reverterentur.*

Suëtonius in Auguſto. Sueton. ibid. Spartianus in Hadriano.

Cæterum toga, quæ olim Civibus erat neceſſaria, apud paucos, & non niſi honeſtiores, remanſit. Togæ verò plures erant ſpecies, nempe Prætexta, Candida, Pura, Pulla, Sordida, Picta, Purpurea, Palmata, quibus omnibus præteritis, unam Prætextam illuſtrare cupio, quâ cognitâ, ſtatim Prætextati apparebunt.

Juſtus Lipſius Lib. I. Electorum Cap. 13. Aldus Manutius Lib. 2. de Quæſitis per Epiſtolam Epiſt. I.

Igitur Toga Prætexta à prætexendo dicebatur; quia ei Purpura, ut ait Macrobius, prætexta erat, hoc eſt, quia Purpuram in ora habebat, quam ob cauſſam Græci περὶ πόρφυρον, eam vocabant, utpote circumquaque Purpuram habentem. Veſtimentum erat puerorum, quod uſque ad annum decimum Septimum, qui tyrocinii dicebatur, geſtabant. Conſuetudinis plures cauſſas Macrobius allegat, ſcribit enim *Primis Reipublicæ Romanæ temporibus puerilem ætatem Prætextam non uſurpaſſe, ſed poſteà Tarquinium Demarati exulis Corinthii filium, Priſcum, cum de Sabinis triumphum ageret, filium ſuum, annos quatuordecim natum, quod hoſtem in eo bello manu percuſſiſſet, & pro concione laudaſſe, & bulla aureâ Prætextâque donaſſe, eumque adhuc puerum ultra annos fortem præmiis virilitatis & honoris inſigniviſſe. Inde deductum morem, ut Prætexta & bulla in uſum puerorum Nobilium uſurparentur, ad omen & vota concilianda Virtutis ei ſimilis, cui primis in annis, munera iſta ceſſiſſent.*

Macrobius. Macrobius Lib. Saturnal. I. C. 6.

Quibus exindè aliorum ſententias ſubjicit, nempe: *Tarquinium Priſcum, cum ingenuorum puerorum cultum inter præcipua duceret, inſtituiſſe, ut Patricii, bullâ aureâ cum Togâ, cui purpura prætexitur, uterentur, illi ſcilicet, quorum patres curulem geſſiſſent Magiſtratum, cæteris autem, ut Prætextâ tantum uterentur, indulſiſſe, ſed uſque ad eos, quorum parentes epiſtolâ ſtipendia juſta meruiſſent.* Aut quod rerum antiquarum peritiſſimi tradunt, *Romulum cum ad conſolandum raptas ſpopondiſſet, ſe ejus infanti, quæ prima ſibi civem Roma-*

Macrobius ibid. Macrobius ibid.

num esset enixa, illustre munus daturum. Hostum Hostilium Hersyliæ filium, quod ea, prima ex omnibus Sabinis mulieribus raptis partum edidisset, bullâ aureâ ac Prætextâ insignibus honorasse. Aut, Togam Prætextam pueris datam, ut ex purpuræ rubore, ingenuitatis pudore tegerentur. Aut, quam Verrii Flaccii sententiam esse ait, Togæ Prætextæ usum, primum ei puero concessum, qui cum Circensium die de Cœnaculo pompam ludorum supernè despexisset, & patri retulisset, quo ordine secreta sacrorum in arcâ Pisenti Composita vidisset: eâ re Oraculi, quo nunciatum erat, Populum Romanum propterea pestilentiâ laborare, quod Dii despicerentur, sententiam aperuisset. Hactenus Macrobius.

Macrobius ibid. Macrobius ibid. Verrius Flaccus.

Non solum autem pueri, iique ingenui, verum etiam puellæ ingenuæ, Libertinorum filii, Magistratus omnes, non modo Romæ, sed in Coloniis etiam & Municipiis, Magistri Vicorum & Collegiorum, Sacerdotes, Senatores ludorum Romanorum diebus, & mulieres nonis Caprotinis togâ utebantur Prætextâ, quæ omnia Aldus Manutius post sedulam indagationem legenda collegit & exposuit.

Joan. Rosinus. Lib. 5. Cap. 32. Aldus Manutius Lib. 2. de Quæsitis per Epist. Epist. 1.

De pueris suprà plura documenta tradidi.

De puellis ingenuis prætextatis, Cicero asserit: *eripies pupillæ togam Prætextam.* Cui jungo Propertium, qui ad altiora properat, dum ait:

Cicero in Verrem.

Mox ubi jam facibus cessit Prætexta marito
Vinxit, & acceptas altera victa comas.

Propertius Lib. 4.

Indicat Poëta tempus, quo puellæ assumptam prætextam deponebant, nam uti pueri eâ induebantur; donec virilem togam assumerent, sic puellæ, donec viris sociarentur, eâdem usas fuisse canit. Propertium explicat Festus his verbis: *Nubentibus*, inquit, *depositis Prætextis, à multitudine puerorum abscœna clamabantur.*

Festus.

Libertinorum filii etiam Prætextæ honore fulgebant, caussam tradit Macrobius, nimirum quod *cum bello secundo Punico ad lectisternium ex stirpe collata faciendum, libertinæ quoque pecuniam subministrassent, & aucta obsecratio esset, pueris ingenuis itemque libertinis carmen prænuntiantibus, concessum fuit, ut Libertinorum quoque filii, qui ex justa dumtaxat matre familias nati sunt, togam Prætextam, & lorum in collo pro bullæ decore gestarent.*

Macrobius Lib. 1. Saturnal. Cap. 6.

Romanorum magistratuum ac Sacerdotum Prætexta multis testimoniis probatur, quæ apud Ciceronem, Plutarchum, Macrobium, Polybium, Livium, aliosque antiquitatis indagatores & Scriptores extant insignia, quæ facilè legentibus occurrent. Ne tamen omnimodò hujus Prætextæ notitiâ lectorem privare videar, Valerium Tribunum Plebis apud Livium loquentem induco: *Purpurâ viri*, inquit, *utemur*, *Prætextati in Magistratibus, in Sacerdotiis: liberi nostri Prætextis, purpurâ, togis utentur: Magistra-*

Cicero Plutarchus. Macrobius. Polybius. Livius. Livius Lib. 34.

gistratibus in Coloniis, municipiisque, hic Romæ infimo genere Magistris Vicorum, togæ Prætextæ habendæ jus permittimus: nec id ut vivi solum habeant tantum insigne, sed etiam ut cum eo crementur: feminis dumtaxat usu purpuræ interdicimus &c.

Magistris Collegiorum Asconius Pædianus concessam Prætextam insinuat. *Asconius Pædian. Oration. in Pisonem.*

Senatoribus in usu fuisse ludorum diebus, Cicero præclaro suo testimonio, comprobat. *Cicero 2. Philippicâ.*

Mulieres ivisse Prætextatas Nonis Caprotinis, hoc est, Nonis Quintilibus, seu Juliis, docet Varro dum scribit: *Nonis Caprotinis in Latio Junoni Caprotinæ mulieres sacrificant, & sub Caprifico faciunt, & è caprifico adhibent Virgam: ob hoc toga Prætexta data est.* *Varro Lib. 5. de Ling. Latin.* *Vide Macrobium Lib. 1. Saturnal. Cap. 11.*

A Prætextâ itaque Prætextati nomen suum hæreditarunt. De variis Prætextatis egi, ut omnium cognitionem adducerem, quâ adductâ plerosque transeo, & Coloniarum ac Municipiorum Prætextatos propius explicaturus aggredior.

Jam dudum ex Livio constat, Magistratibus in Coloniis Municipiisque togæ Prætextæ habendæ jus fuisse permissum, non solum dum viverent, pro functionis honore, sed etiam post obitum, dum cremarentur, pro memoriâ dignitatis. Hinc Duum-Viri, Decuriones, Ædiles, Quæstores, aliique, cum Magistratum gererent, *Prætextati* dici potuerunt. *Livius Lib. 34.*

Sed inter Decuriones Tabulæ, viginti quinque, ultimo loco positi, solum Prætextati nuncupantur. Dubium proindè occurrere posset, an cæteri omnes Prætextâ induerentur, an hi solum? si omnes; cur & ipsi à Prætextæ indumento non indigitentur *Prætextati*? Si hi tantum; cur Prætextâ, vestimento, ordini Decurionum communi, & *Prætextati* appellativo, reliqui omnes priores & potiores priventur? Dubium solvo. Omnes Decuriones Tabulæ incisi Prætextâ utebantur, & ab eâ *Prætextati* nuncupari poterant, cum verò in Republicâ suâ, alia aliaque munia obivissent, ac tandem ad Decurionatus magistratum essent evecti, sub nomine anterioris perfuncti muneris, exempli gratia II-Viratus, Ædilatus, aut Quæstura, vocabantur Decuriones II-Viralicii, Ædilicii Quæstoricii, ultimi verò Decuriones cum nullo functionis honore insigniti, solaque Prætextâ essent decorati, ab eadem vocabantur *Prætextati.*

Hi proindè *Prætextati*, juvenes erant, quòd vel ex eo constat, quia inter illos quatuor aliorum Decurionum filii, etiam *Junioris* vocabulo appellantur.

Hi etiam magis addiscendi, quam docendi caussa in Comitiis à populo eligebantur. Decuriones quidem erant & vocabantur, habitumque gestabant; sententiam verò dicere, non rogabantur,

ſed aliorum ſententias auſcultabant; erantque per omnia ſimiles Galliæ Conſiliariis auſcultantibus, qui Regni idiomate nominantur *Conſeilliers Eſcoutans.*

Hi forſan ad Prætextatorum Decurionum formam introducti, juvenes ſunt, & parum gerendis negotiis experti: Conſiliarii in Curiis dignitatem aut nummis comparant, aut parentum favore ſibi vindicant: omnem Senatus conſeſſum frequentant, togam geſtant, Conſiliarii nomine ac titulo gaudent, ad conſtitutos annos partium lites, ventilationes, ac perorationes auſcultant, donec creſcente ætate, cæteris annumerentur, & in promendis Sententiis reddantur æquales.

F I N I S.

T A B U L A
T O T I U S O P E R I S.

A.

Apu-

Ca-

D.

E.

Pa-

FINIS TABULÆ.

D. PAULI ANTONII DE TARSIA,

Doctoris Theologi, Abbatis Sancti Antonii Cupersanensis, & Academici Ociosi Neapolitani,

HISTORIARUM CUPERSANENSIUM

LIBRI III.

Editio postrema, nævis & mendis perpurgata.

LUGDUNI BATAVORUM,
Sumptibus PETRI VANDER Aa,
Bibliopolæ, & Typographi Academiæ atque Civitatis.

INVICTISSIMO AC POTENTISSIMO, IN UTROQUE ORBE MONARCHÆ,

PHILIPPO

HISPANIARUM REGI,

Hujus nominis IV. cognominis MAGNO, ejusque Supremo Italiæ SENATUI doctrina, & integritate, maximo, adhecasto.

ISTORIAM hanc meam (*Philippe* Rex, Potentia MAGNE, Religione MAJOR, utraque MAXIME) utpotè multis tibi debitam nominibus, sub auspiciis tandem depromo tuis. Vetusta siquidem *Cupersanensis* Urbis, Patriæ meæ, ornamenta, ex te, majoribusque accepta tuis, haud alii præcipue consecranda, nisi uni tibi; ut optatum scilicet gratitudinis specimem referant, in id redeuntia, unde exordia sumpsere. Et licet perpetuitatis secum omina ferant, Cupressi etymo (unde & Urbi nomen) hieroglyficè expressa; nihil tamen illis firmius accesserit, nisi quod ex *Austriacis* tuis mutuaverint fulgoribus. Sed quæ, quantaque illa sint, ex innumeris, quo enitet, privilegiis, prærogativisque apparet; vel inde etiam (Rex Invictissimè) conjicies, quod Regiis tantummodo Heroibus, fasces submiserit *Cupersanum* suos. Comitis siquidem titulum (prætermissis, quæ Gentilium tempore, Patriis, superstitiosis licet, insequendis ritibus, quà nobilitatis, quà Religionis præ se tulerit) inter primas citimæ *Hesperiæ* Urbes à *Normannis Tancredi* filiis accepit, haud alia, quam propria, id potestate indulgente; unde, & *Inclyti* cognomentum *Cupersani* olim Comitibus adscriptum. Primi, qui *Cupersanum* imperio tenuere, *Goffridus*, *Alexander*, *Robertus*, *Rogerius*, & *Bernardinus* ex alta ejusdem *Tancredi* progenie. Hosque subsecuta est *Albiria* Comes, *Tancredi Siciliæ* Regis filia, ejusque vir *Galterius* Comes *de Brenna*, *Joannis Hierosolymorum* Regis germanus. Post fatalem hujus diem Comitatum obtinuit *Galterius* alter ejus filius posthumus, *Elisabethæ Cyprii* Regis filiæ matrimonio conjunctus; mox *Ugo* ejus natus. Dux *Athenarum*, qui *Beatricem de Tarento* ex Regia *Philippi* Principis, & *Constantinopolitani* Imperatoris, *Caroli II.* nepotis stirpe, atque *Galterius III. Athenarum* itidem Dux. Successit his *Margareta Anghiana*, indeque Regia *Lutzemburgiorum* Domus, nam & *Joannes Lutzemburgius Margaretæ* Vir, *Petrus Lutzemburgius*, & *Petrus* alter *Sabaudiæ* Ducis filiæ maritus, *Cupersanam* tenuere Urbem. Exin Comites numerat suos, *Joannem Borbonium Mariæ* Reginæ parentem, *Ludovicum de Enghineo*, *Franciscum Ursinum*, Regio claros sanguine; *Albericum à Barbiano*, militaris artis Magistrum, toto Orbe conspicuum, & *Manfredum* ejus filium; nec non *Mariam de Enghineo* Reginam, *Jacobum Caldoram*, *Antonium*que ejus filium, natalibus, bello, ac virtute egregios. Præfuit deinde *Cupersano Joannes Antonius Ursinus Tarenti* Princeps, & *Catharina* ejus filia *Julio Antonio Aquavivæ Aragonio Hadriæ* Duci nupta, unde ad *Aquaviviam* Inclytam progeniem ex Imperatorio *Othonis*, & *Austriacorum*, ac *Bavariæ* Ducum sanguine satam, nostra pervenit Civitas, cui ad hanc usque tempestatem paret. Tot igitur præclara Heroibus Patria hæc mea, totque à majoribus tuis cumulata prærogativis, nostrisque luminibus, etsi non adeo claris delineata, lubens ad te (Rex Potentissime) accedit, non enim sub alio Sole, lucem aspicere debuerat, quam sub *Austriaco* tuo, quo radios diffundente, vitales illa ex hominum memoria halitus, eosque perennes hauriet: & Zoylorum flatibus impetita, secundo procedet æstu. Ad genua ergo tua provolutus (*Philippe* Rex Catholice) opellam hanc quamvis exiguam, ne vacuus coram tanto Numine appaream, tibi sisto, dicoque. Eam igitur, & Auctorem hilari admittas vultu, Regiaque complectaris dextera obtestor. Vivas ævum felix, faustumque.

MAJESTATIS TUÆ

Addictissimus & humillimus Cliens

D. PAULUS ANTONIUS DE TARSIA S. T. D.

D. PAULI ANTONII
DE
TARSIA,
DOCTORIS THEOLOGI,
DE HISTORIA SUA
PROLOQUIUM
AD BENIGNUM LECTOREM.

ISTORIA (Lector benigne) testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, ac nuncia vetustatis, ab eloquentium Principe Tullio *doctè non minùs, quàm prudenter vocata est. Quod profectò quàm constans, quamvè germanum sit, nullus erit sanae mentis homo, qui mecum non profiteatur. Ecquinam enim lapides, quae marmora magna licet, ac solida, temporum vicissitudines posteris indicantia, testantiaque, ipsorum injuriis temporum non succubuere? Una tamen pagella tot calcatis seculis, vivit adhuc, fragilis licet, incolumis. Ecquinam nobis veritatis emicarent radii, quibus non lateret tenebris involuta senescens veritas, ni mutae loquerentur pagellae? Ubinam locorum, memoria viveret hominum, nisi eam unus imminente ab interitu calamus servaret immunem? Quibusnam exemplis nostros propositis ob oculos initam vitae rationem firmè teneremus, nisi bona, malaque, papyraceo in cupro, suis delineata coloribus non exhiberent nobis, humanae vitae Praeceptrices Historiae? Ruunt sub aspectum cadentia, fluuntque dies, noctesque: futura nondum novimus, praesentia non tenemus, praeterita memoriae nec succurerent, nisi ex Historico penario, eorum depromerentur imagines. Sed ne* Tullianæ *auctoritati respondentia desint exempla, placet ea in medium sistere: siquidem Historia vetustatis nuncia, ac proinde Lux veritatis, quam summoperè sequi debent Principes, ut se, suosque benè regant subditos. Unde* Carolus Magnus, *Imperatorum Typus Historias avidè legebat, ut veritatem ex illis assequeretur, jussitque in amplissima sua ditione conscribi; earumque lectione quà cœnam, quà prandium condire suum saepè solebat. De eo haec Cranzius* lib. II. Saxoniæ cap. 8. Carolus magnus omnium nationum, quæ illi subessent memorabilia gesta, quæ scripta non erant, scribi & mandari jussit; *mox vero*; Carolo Magno Imperatore in cœna, & prandio legebantur Historiæ antiquorum præclaræ. *Nec id certè ob aliud, nisi ut veritatis eum nunquam laterent radii. Hinc etiam fuit, ut* Clemens I. *PP. Regiones septem diviserit Notariis, à quibus res martyrum gestae accuratè scriberentur, unde ortos Protonotarios testis est Polydorus Virgil.* lib. IV. cap. II. *de rerum inventoribus, & Platina* in Jul. I. Fabianus *autem sub* Decio, *&* Cajus *deinde Regiones divisit septem Diaconis, qui martyrum gesta literis mandarent. Nec solum Historias, sed Historicos etiam à Principibus amandos, & impensè diligendos, audiendosque, ab uno docemur Imperatore victoriis claro, nempè* Petro Lauretano Veneto, *qui* Fl. Blondum Forolivienſem *Historiographum eximium ob egregiam eruditionem ad se accersit, atque* amplissimis muneribus *(ut inquit Egnatius* lib. IV. cap. 7. Brixiam pertraxit, sibique illum à secretis esse voluit, & præter alia ornamenta Civitate etiam Veneta donandum curavit. *Sed hac praecipuè nostra tempestate, qua omnes interiisse videntur Mecœnates, unus effulget caeteros inter Principes,* Joannes Hieronymus Aquaviva Aragonius Cupersanatium *Comes, qui omnigena imbutus eruditione, Historiam callentes, virosque prosequitur doctos, & amore, & muneribus. Verum, ut à nemine spernantur Historiae ob oculos semper habendum* Mahumeti Turcarum *Regis exlegis exemplum, de quo sic* Paulus Jovius Noviocomensis *in ejus vita.* Mahumetus II. Turcarum Imp. excellentes in quavis arte viros summoperè dilexit. Impensissimè curavit, ut victoriæ, quibus ipse potitus fuerat, à doctis, atque judicio præditis hominibus conscriberentur, Antiquorum vero Historias continuo legere consueverat. Joannem Mariam Vicentinum, Mustaphæ primogeniti sui servum, maximis excepit blanditiis, quod victoriam quam ipse de Usuncassano Persiæ Rege reportarat, Turcico Sermone, atque item Italico literis mandasset. *Nec modica sane Historiae laus est, eam humanae vitae Magistram appellari, idque quam jure, vel inde habes; quod* L. Paulus Æmilius, *Historiis speculorum vice abolitas, è memoria imagines reddentium, uteretur. Audi Victorium* lib. XXXVIII. variar. lection. cap. 5. Narrat Plutarchus, L. Paulum Æmilium, qui devicit Persen Regem Macedonum, in ornanda vita sua, & omni virtute expolienda diligentissime solitum tanquam in speculum inspicere in Historiam, atque ità studiosè semper conatum esse imitari virtutes, & præclara facta eorum, qui illic laudati forent. *Haec*

ille.

ille. Sed enim verò maximam Historiarum vim in Claudiani *carminibus liquido contueberis: sic enim ille* Honorium *Imperatorem ad legendas Historias magnatibus dignas, impellit.*

Interea musis animus dum mollior instet
Et quæ mox imitere legas: nec desinat unquam
Tecum Graja loqui, tecum Romana vetustas.
Antiquos evolve Duces, assuesce futuræ
Militiæ, Latium retro te confer in ævum.
Libertas quæsita placet? Mirabere Brutum.
Perfidiam damnas? Metii satiabere pœnis.
Triste rigor nimius? Torquati despice mores.
Mors impensa bonum? Decios venerare ruentes.
Vel solus quid fortis agat? Te ponte soluto
Oppositus Cocles, Mutii te flamma docebit.
Quid mora perfringat? Fabius. quid rebus in arctis
Dux gerat? Ostendet Gallorum strage Camillus.
Discitur hinc nullos meritis obsistere casus.
Prorogat æternam feritas tibi Punica famam
Regule: successus superant adversa Catonis,
Discitur hinc quantum paupertas sobria possit.
Pauper erat Curius, reges cum vinceret armis.
Pauper Fabritius, Pyrrhi cum sperneret aurum.
Sordida Serranus flexit dictator aratra.

Hactenus Claudianus, *& luculenter: quibus quidem carminibus quicquid de Historia multis dici posset voluminibus, comprehenditur. Quid autem miramur Historiam vitae Praeceptricem, si nonnunquam eadem, ipsiusmet vitae vita videatur. Quandoquidem Historiarum lectione, vel valetudinem conferri auctor est* Jo. Bodinus *in proœmio. Eum sic fantem audiamus.* Historiarum voluptas est hujusmodi, ut omnibus interdum corporis, & animi morbis sola medeatur. Testes sunt, ut alios omittam, Alphonsus, ac Ferdinandus Hispaniæ, & Siciliæ Reges: quorum alter a T. Livio, alter à Q. Curtio valetudinem amissam, quam à medicis non potuerant, lectionis suavitate recuperarunt. Testis est etiam Laurentius Medices (is qui literarum parens usurpatur) qui sine ullis medicamentis (quanquam Historia salutare est medicamentum) a morbo convaluisse dicitur, ex ejus Historiæ narratione, quæ fertur de Conrado III. Imp. qui cum Guelfum Bavariæ Ducem obsidione diuturna fregisset, nec ullis conditionibus a proposita susceptaque Urbis eversione deduceretur, ad extremum victus nobilium fœminarum precibus, permisit, ut inviolatæ abirent, ea lege, ut nihil ex Urbe, nisi quod humeris possent, exportarent. Tum illæ confidentia majore dicam, an pietate? Ducem ipsum, maritos, liberos, parentes ab humeris suspensos gestare cœperunt. Ex quo Imperator tantam voluptatem cepit, ut effusis præ gaudio lachrymis, non modo feritatem, & iracundiam ex animo penitus deposuerit, verum etiam Urbi pepercerit, & amicitiam cum hoste omnium acerrimo contraxerit. *Hucusque* Bodinus. *En! Quanta Historiarum vis: ut vel sanitatem conferre possit. Unde merito dixit* Alphonsus *Rex: Apud Antonium Panormitam* de reb. gest. Alph. *& Æneam Sylvium* de ejus dictis, *à* Conrado Lycostene relatos: Valeat Avicenna, valeat Hippocrates, & alii Medici, & vivat Curtius restitutor sanitatis meæ: *quia cum is* Capuæ *aegrotaret,* Quinti Curtii *Historiarum lectione delectatus, vi morbi superata, sanitatem adeptus, ut suprà ex* Bodino. *At non sanitatem modo restituit Historia, sed etiam mortuos ferè ad vitam revocat, ut* Nicetas Coniates *lepidè, ac facetè ad rem scripsit*: Quamobrem haud ab re liber viventium appellabitur Historia, rerumque gestarum descriptio tubæ clangor, quo jam olim mortui velut è sepulchris excitati in medium producuntur. *Sed cum haec ex una prodire videamus Historia liquido cognosces, quam injuste* Bonifacius *Vannozzius tom.* 1. *monit. polit. num.* 493. *eam carpat. Nihil enim boni est, nihil optimi, quod non in malam partem a quoquam verti possit, si minus licitè, ac prudenter eo utatur. Jure igitur vetustatis nuncia, (liceat inverso verborum ordine* Ciceronis *eloqui sententiam) Magistra Vitae, Vita memoriae Lux veritatis, Testis temporum Historia est. Hanc amamus, amplectimur hanc, hanc scribimus,* Apulis *quamvis finibus, &* Cupersanensi *districtu introclusam, remotissimas tamen Orbis Regiones, & abditissima quaeque, pernicissimo volatu perlustrantem. Haec* Cupersani *antiquae in* Peucetia *Urbis, vetustissimos, atque è memoria pene elapsos palam proponet natales, ritus, nobilitatem, praerogativas, & Christianae Religionis antiquitatem. Haec excidentes humana è recordatione res, nutu reparabit suo. Haec antiquarum una rerum indagatrix, vel ipsis ex latebris, quae Urbem nostram imprimis commendent, eruet. Certe dictu difficile est quanto opus fuerit labore, ut res siccas, pingues redderemus, atque è faucibus oblivionis Patriam vindicaremus, & Patriae dignitatem. Cum de* Apulia *magnos confecerint libros Historiographi,* Cupersanum *sicco pede, & muto quasi ore pertransierunt: & tamen non contemnenda de eo scribi poterant. Tardè nos arripuimus calamum, Urbis scilicet natales respicientes, haud nostros, cum primam huic Historiae dedicaverimus juventam, sed non tardè Patriae succurrimus, ejusque nitorem accersimus, in quam pietatem exercere continuò debemus; quia (teste* Cassiodoro lib. 111. epist. 10.)

nobilissimi civis est, Patriæ suæ augmenta cogitare. *Quod tam exactè à nonnullis, & cogitatum & exhibitum ut aeterna posteris suorum facinorum monimenta reliquerint, inter quos celebratur* Ancurus Midæ *filius à* Plutarcho, *quod se in ea praecipitem dederit voraginem, è qua maxima aquarum vis erumpens Patriam vastabat; quo Numinum indignationem pacatam crediderunt. Laudatur &* Menœceus Thebanus, *qui pro salute Patriae ab* Achivis *obsessae è mœniis se praecipitavit; qua de re Statius* lib. XVI.

:::::::: insignemque animam mucrone corusco
Dedignantem artus pridem, mœstamque teneri
Arripit, atque uno quæsitam vulnere rumpit.
Sanguine tunc spargit turres, & mœnia lustrat,
Seque super medias acies, nondum ense remisso
Jecit & in sævos cadere est conatus Achivos.

Quidquod Codri Atheniensium *Regis, de quo Horatius* lib. III. Carminum.

Codrus pro Patria non timidus mori.

Quid quod Thesei Ægei Athenarum *Regis filii, de quo* Catullus.

Ipse suum Theseus pro charis corpus Athenis
Projicere optavit potius quam talia Cretam
Funera Cecropiæ, ne funera portarentur.

Quidquod Themistoclis, *aliorumque sexcentorum, qui erga Patriam pietatem exercuere, seque reddidere immortales, quia scilicet teste Cicerone* ad Attic. 8. Pro Patria, & in Patria mori præclarum. *At nos hanc antiquorum pietatem barbaram appellamus, ut pote à gentilibus barbaro distractis ritu adhibitam. Veriorem nos erga illam exercemus calamo quam illi nece, Thema non ita ducitur, ut aliquem secum non trahat illectum: & fore spero, ut legenti placeamus. Si quis autem, quidquid in hac Historia continetur sibi minime arridere confiteatur; sciat me illam scripsisse, ut Patriae satisfacerem, non ut ei assentarer, sibique hoc quod narrat Plutarchus* in Rom. apoph. *in memoriam revocet, obsecro; nempe cum* Romæ *maxima annonae penuria desaeviret,* Pompejus *in* Africam, Sardiniam, & Siciliam *navigavit; magnaque tritici vi collecta, Patriam versus illicò naves solvere decernit. Oborta vero tempestate, naucleri mari se committere non audent. Tunc primus navim ingreditur, anchoras tolli jubet, & navigationem auspicari*: Ut navigemus (*inquiens*) urget necessitas, ut vivamus non urget. *Quod Plutarchus refert*; significans Patriæ periclitantis habendam rationem potius, quàm privatæ incolumitatis. *Sic & nos*: Ut scribamus urget necessitas, ut placeamus non urget. *In Patriae enim utilitatem solummodo oculos converti meos. Patria si quidem tot annorum secula, tenebris, & oblivione jacens, erigenda tandem fuit, lucique sistenda solari. Et hoc quidem jure debitum solvimus: quando quidem sororis loco Patriam nobis Deus constituit. In sacris enim literis, & in* Tertulliani *libris Urbes Sororis nomine insignitas legimus, Ezechiel.* cap. VI. num. 48. Non fecit Sodoma soror tua. *Et Cap.* XXIII. *n.* 33. Calice sororis tuæ Samariæ. *Et Cap.* VI. *n.* 46. Et Soror tua major Samaria. Soror autem tua minor te. *Sept. autem Tertullianus* lib. de pallio, *ait*: Sic & in proximo soror Civitas vestiebat. *Et mox.* Soror quidem Civitas suopte arbitrio mutare properavit. *Nec id ab re, quandoquidem summa cum civibus suis cognatione Patriam junctum esse ait Cicero* I. de orat. Non potest cognatio ulla propior esse, quam Patria. *Sororis ergo nostrae honori prospiciendum erat.* Soror *enim* nostra parva, & ubera non habet, quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est. *Cant. cap.* VIII. *Faciemusnè ei ubera ex lapide ad modum Turris, an ex tabulis Cedrinis? Neutrum: Sed ex tabulis* Cupressinis, *& caeratis, in quibus, ut perpetuior maneat sororis nostrae fœcunditas, eam, ejusque laudes, & encomia depingemus. Hinc intelliges illud Euripidis* de Iphigenia in Tauris.

Tumulumque congere, & monumenta imponito
Comas sepulchro det Soror cum lacrymis.

Ubi Sororem pro civitate accipio. Historiam igitur tibi proponimus, Lector, haud nudam, sed variis indutam observationibus, multa refertam eruditione, novisque exornatam cogitationibus. Ea enim, quae ad Historicam attinent veritatem, quaeve à nostris majoribus, aut literis, aut manu tradita accepimus, nuda tibi tradimus; vestita verò, excultaque ea, quae literis, memoriaeque consignata non legimus quorum intermicantes quasdam scintillas, hîc tibi propinamus collectas. Digressiones itidem frequentiores placuit admittere, ne Apulos tantum videremur alloquuti, cum aliorum etiam cujusvis regionis utilitati, ac emolumento consuluerimus; Quandoquidem multa nostris hisce lucubrationibus identidem assuimus, quae jucundiorem redderent Historiam, ac velut sales, legentium gratiam conciliarent.

Tribus libris distributa exit Opella haec. Primo Apuliam, & Cupersanensem *Urbem delineavimus; antiquum, eumque vanum deorum cultum, eorumque adorandorum ritum, & rationem: Civitatis nomenclationem, civium,* Apulorumque *mores, & nobilitatem scripsimus. Altero Illustrium* Cupersanensium *Comitum dignitatem & numerum, nec non eorum praeclara gesta legentibus proposuimus. Tertio verò Christianam, eamque vetustam* Cupersani *Religionem, Ecclesias, Cœnobia, Venerabiles* S. Benedicti *Abbatissas* Cisterciensem *regulam servantes, & praeclaros ejus Urbis Episcopos, ante omnium oculos posuimus. Hac te donamus opella, erudite lector, ea fruere, & lucubrationes alias expecta. Vale.*

In

In Cuperſanenſem Hiſtoriam D. PAULI ANTONII DE TARSIA, D. MARTINI Abbatis Laſarina de Madrigali PHILIPPO IV. Hiſpaniæ Regi à domeſticis ſacris, & Conſiliis, ejuſque maximi in Sicilia Sacellani.

CUPERSANE tuos dum TARSIA protulit ortus,
Ære ſane, & Cupro firmius explet opus.

Aliud.

Rex Sophus, è Tarſis tulit aurea dona, ſed auro
TARSIA nunc ſapiens nobiliora promit.

Aliud.

Si nullam patitur cariem Cupreſſus, avita
Jam Cuperſani nec monimenta necem.

***

FRANCISCUS DE PETRIS J. C. Neapolitanus
Ad Elegantiſſimum expolitiſſimum luculentiſſimum Auctorem.

Doctrina, ingenio, virtutum culmine magnum
Cur Paulum vocitem, fortè per antiphraſim?

Ad eundem Auctorem, Oratorem, Poëtam, Hiſtoricum, FLAVII VENTRILIÆ J. C. Neapolitani Anagrammata.

Dominus Paulus Antonius de Tarſia.

Anagramma Purum

Diva Orat, unus ſanè ſapit, Mundi Sol.

Aliud

En tutò ſapis, Diva Orans, Mundi laus.

Aliud

O unus multa ſane prodis ſat divina.

Diſtichon

Qui hiſtoriæ monumenta, polique Deique receſſus
Et Cyrrhæ luſtret culmina, Paulus erit.

AUCTORES, QUI IN HOC OPERE CITANTUR.

A.

Abrahamus Ortelius.
Accurſius in gloſſa.
Aceſodorus.
Acron.
Acta Melitenſis Curiæ.
Ælianus.
Æneas Sylvius.
Aggenus Urbicus.
Albericus Aquaviva.
Albertus Miræus.
Alexander ab Alexandro.
Al. Fl. Alcuinus.
Aloyſius Novarinus.
— Riccius.
Alphonſus Toſtatus.
— Ciacconius.
D. Ambroſius.
Ammianus Marcellinus.
Anaſtaſius Germonius.
Andræas Baccius.
— Matthæus Aquaviva.
— Victorellus.
Antonius Beatillus.
— Galatheus.
— Panormita.
— Sanfelicius.
Ara Parentalis Auctoris.
Archivium S. Benedicti Cuperſ.
— Exc. Comitis Cuperſ.
— Exc. Ducis Atriæ.
— Famil. Tarſianæ Cuperſ.
Archontolius.
Ariſtoteles.
Arnaldus Pontacus.
Athenæus.
D. Auguſtinus.
Aulus Gellius.
— Perſius.

B.

Bartholomæus Anglicus.
— Caracciolus M. S.
— Chioccharellus.
Beliſarius Aquaviva.
Benedictus Cocharella.
Bernardus de Angelis.
— Saccus.
— Cæſius.
Bonfilius.
Bonifacius Vannozzius.

C.

Cæſar Lambertinus.
— Cæſar.
Cæſar Baronius.
— Engenius.
Camillus Pellegrinus.
— Quernus Archipoët.
Cantacuzenus.
Callimachus.
Carolus Bovillus.
— Cluſius.
Caſſiodorus.
Catullus.
Chriſtoph. Portius.
M. T. Cicero.
Claudianus.
Claudius Aquaviva.
Conradus Lycoſthenes.
Concilia Generalia Sev. Bini.
Concilium Tridentinum.
Cornelius à Lapide.
— Tacitus.
Crantzius.
Cteſias.

D.

Didacus Sanchez Portocarrer.
Diodorus.
Dionyſius Halicarnaſſeus.
Dorothea Aquaviva.

E.

Egnatius.
Epimenides.
S. Epiphanius.
Euripides.
Euſeb. Nieremberg.
— in Chronic.
Euſtathius.

F.

Ferdinand. Ughellius.
Feſtus.
Florianus Docampus.
Franciſcus Juretus D. M.
— de Petris.
— Alunus.
— Julianus Notarius Cuperſan. M. S.
Fra. Philip.

G.

Goropius Becanus.
D. Gregorius PP.
Guillelmus Apulienſis.
Guntherus Ligurinus.

H.

Harmenopolus.
Henricus Baccus.
— Marchellus.
— Abbas Claravallenſis.
D. Hieronymus.
Hieronymus ab Oleaſtro.
— Cardanus.
— Mercurialis.
Hiſtoria Inſulan. Auctoris.
Homerus.
Horatius.
Hugo Falcandus.

I.

Jacobus Damianus.
— Dalecampius.
— Boulduc.
— Philipp. Bergomas.
— Roſweida.
— de Graffiis.
— Piccolomineus.
— Spiegelius.
Joannes Baptiſta Maſculus S. I.
— Caramanius.
— de Virgilio.
— Juvenis.
— Albinus.
— Mariana.
— Villanus.
— Bapt. Porta.
Joan. Pier. Valerianus.
— Metellus.
— Briz Martinez.
— Boterus.
— Rav. Textor.
— Bodinus.
— Roſinus.
— Tarcagnota.
Jodocus Lorichius.
— Bapt. Maginus.
Jovianus Pontanus.
Iſacius.
Iſidorus.
Iſocrates.
Itinerarium Donati Antonii Martuccii M. S.
Julius Frontinus.
— Cæſ. Capacius.
— — Scaliger.
— — Bullengerus.
Juvenalis.

L.

Labeo.
Lambinus.
Laurentius Surius.
Lex XII. Tabularum.
L. Florus.
Lud. Cæſ. Rhodiginus.
Lucanus.

M.

Macrobius.
Marcus T. Cicero.
Marinus Freccia.
Martinus del Rio.
— la Farina de Madrigali.
Martialis.
Matthæus Weſtmonaſteriens.
Michael Martinez.
Miraball. Ephemer.

N.

Natalis Comes.
Nicetas Choniatas.
Nicolaus Leonicus.
— de Lyra.

EX SACRIS LITERIS.

D. PAULI ANTONII DE TARSIA, *DOCTORIS THEOLOGI,* HISTORIARUM CUPERSANENSIUM

LIBER PRIMUS.

APuliam à *Latona Dianæ* Gentilibus *Apulis* præcipuæ habitæ venerationi parente, olim *Latonicam* appellatam, eandemque Regibus subjectam suis, Auctor est Aristoteles *lib.* III. Pol duas Principatus species designans; quarum altera Regem admittebat, ab eaque appellata *Latonica*, quippè quæ in Provincia *Latoniæ*, id est *Apulia*, servaretur. Et quamvis inibi *Aristoteles* de *Tarentinorum* Democratia meminisset (ut in *Tarent. Histor. lib.* III. *cap.* 4. & Freccia *de antiquo statu Regni*) tamen inde probari non potest *Aristotelem* de *Apulia* non fuisse loquutum, cum ex Lucio Anneo Floro *lib.* I. *rerum Roman. cap.* 16. luce meridiana clarius appareat, *Tarentum* olim *Apuliæ*, *Calabriæ*, & *Lucaniæ* caput fuisse: *Tarentus* (ait Florus) *Lacedæmoniorum opus Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, tùm magnitudine, & muris, portuque nobilis, tùm mirabilis situ. &c.* Quamvis posteà *Barium* urbs *Apuliæ* primaria, & caput extiterit, cujus Duces Regio coronabantur diademate, unde Reges *Apuliæ* ortos circumfertur, ut ex his *Apuliensis* de rebus *Normannorum* carminibus apparet, quum de *Melo Barii* Duce loquitur:

More virum Græco vestitum nomine Melum
Exulis ignotam vestem, capitique ligato
Insolitos mitræ mirantur adesse rotatus.

Et cum de ejusdem morte sic ait:

At Melus ingredi præventus morte nequivit.
Enricus sepelit Rex hunc, ut Regius est mos.

Quos sanè versus legentibus, ac perpendentibus nullus restat dubitandi locus, fuerint illa insignia Regis nec ne? Licet *Rendella* contrarium existimet in *tractatu de Reliquiis juris Longobardici cap.* VII. *num.* 10. Hodie sanè *Barium* haud toti *Apuliæ*, sed *Peucetiæ* tantum præest, cum ea in *Dauniam* dividamus, & *Peucetiam*; de hac vero, in qua nostrum stat *Cupersanum*, aliquid præmittere, consentaneum erit. Cujus profectò dignitas ea est, quam nulla Provinciarum ferè omnium in hanc usque diem obtinuit. A *Peucetio* sanè Duce, *Oenotri* germano, & *Licaonis* filio, anno ante *Trojæ* devastationem CCCLXXV. nomen illi inditum *Peucetiæ*; quæ antea varias sortita nomenclationes, modo *Messapia* dicta, sive *Messapygia*,

A & *Iapygia*, ut Isacius in *Lycophronem* scribit. Eadem, & *Salatia*, sive *Calatia*, unde *Calabria*. Nostris vero hisce temporibus *Terra Bariana*, à *Bario* Principe ejus urbe nuncupata; ejus incolas *Ptolemæus Pediculos* vocat. Regio quidem cœli clementia, soli fertilitate, frugum, olerum, amygdalarum, ac fructuum copia non solùm non inferior ulli, sed cæteris excellentior; quando quidem *avena hujus Regionis* (Abrahamus Orthelius in suo Theatro ait:) *cum hordeo, & hordeum cum tritico aliarum certare potest.* At id quam verum? Cum universa ferè *Apulorum* plebs hordeaceo vescatur pane. Quod & Paulus Merula scriptor valde lu-
B culentus *Cosmographiæ partis secundæ lib.* IV. *c.* 31. *de Peucetia* hisce verbis testatur: *Regio hæc stupenda agrorum ubertate, admirandaque nobilissimorum fructuum copia cum reliqua ferè Italia committi potest.* Et quidem hoc jure. Cum enim utriusque *Apuliæ* laudes nempè *Dauniæ*, & *Peucetiæ* sunt communes: eam *Italiæ horreum Joannes Boterus* appellat; sicut, & priscis temporibus *Ægyptum Orbis horreum* dictam asserit *Cornelius Tacitus*, & *Hieronymus ab Oleastro*, quippè quæ tantam ex *Nili* inundatione frumenti vim percipiebat, ut cunctas aleret Provincias. Inde dictum volunt Isai. *cap.* XXIII. V. 3. *In aquis multis semen Nili,*
C *messis fluminis fruges ejus: & facta est negotiatio gentium. Sicilia* itidem Populi *Romani* horreum à *Cicerone* vocatur, quod sæpè maximos paverit exercitus. Nec tritico solùm abundat, sed, & vino etiam, cæterisque rebus. Qua de re *Martialis Tarentinum* commendat vinum *Epigr. lib.* XIII. 120.

Nobilis, & lanis, & felix vitibus Aulon
Det pretiosa tibi vellera, vina mihi.

A gossipio etiam laudatur *Apulia*, sive Xylo, cui nulla sunt in candore, mollitievè præferenda: & lana apud Plinium *hist. lib.* VIII. *cap.* 48. & *lib.* XIX. *cap.* 1. *Laudatissima est Apula, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica.* Ob Re-
D gionis enim planitiem, & caliditatem, *alendo pecori* (ait Jacobus Spiegelius Selestadiensis *in Scholiis ad primum Ligurini librum*) *hybernis mensibus maximè utilis.* Unde *Martialis* merito cecinit.

Velleribus primis Appulia, Parma secundis.
Nobilis Altinum tertia laudat Oves.

Puerorum itidem alacritate, dexteritate virorum, ac summa in omnes benignitate, quibus ferrum antiquitus ignotum, fœminarumque facilitate, ac

ac prudentia, herbis medicis, fontibus quoque calidis, ægritudine pressis medelam præbentibus, ac rebus tandem innumeris conspicua. De quibus Geographi consulantur, & in primis *Bartholomæus Anglicus*, & *Joannes Boterus*. Tantaque tandem rerum omnium copia excellit, ut ex ea negotiatores frumentum, oleum, vinum, lanas, & hujusmodi innumera alio transferant: iisque plurimas, & pingues reddant, & pascant regiones. Vel ebur quoque ex *Apulia* delatum *Tyrias* exornasse nundinas sacræ Paginæ testantur, de quo nos in nostro de Nundinis tractatu. Cui multum quoque laudis accedere ex equorum generositate, apertè innuit Bernardus Saecus Ticinensis *Historiæ lib.* I. *cap.* 5. ubi: *Apulia equorum* (inquit) *optimorum feracissima, qui reliquos Europæ Equos agilitate, & longævitate vincunt.* Testis *Italia* sit, testis & Orbis, quot *Apulia* Equos genuerit nobilissimos; quotve in Hippodromis innatam ostentarint generositatem. Effulget hodierna tempestate *Joannis Hieronymi Aquavivæ*, *Aragonii Cupersani* Comitis Stabulum, è quo in dies Equos prodire videmus adeò insignes, ut Lampones dixeris, Peloros, Panchates, Bucephalos, de quibus illud recitarem, quod de Lampone Silius. *lib.* IX.

Evolat ante omnes, rapidoque per aëra cursu
Calaicus lampon fugit, atque ingentia tranat
Exultans spatia, & ventos post terga relinquit.

Quid quod ejusdem Equorum Armenti magna ubique fama celeberrimi? Et profectò *Aquavivæ* nescio quid laudis, nescio quid honoris Equinæ Ungulæ, non secus, ac Heliconii latices Pegaseæ, acceptum referant. Mitto *Tarsianæ* familiæ meæ tercentenis ante annis natum, & hodie quidem non obscuri nominis armentum, è quo præcipuis *Europæ* Principum stabulis decor cum Equis accessit, & nomen: de eo consulantur libri, qui de antiquis, ac recentioribus *Europæ* Equarum armentis agunt. Sed cum tot, iisque cœlestibus scateat *Apulia* donis, *Apulos* quodam veluti sopore nonnunquam correptos Tarantula vile, ac parvum animal excitat, cujus venenum, & si modicum non nisi fistulis, ac tympanis tollitur, est que ferè chronicum quotannis rediens, & donec Tarantula vivit perdurans, æstivis nempe temporibus sub Cane Tarantatum contorquet, etiam si hic *Toleti*, & illa *Barii* maneat; de Tarantula *Athanasius Kircherus* erudite scripsit. Sed urbibus certè magnis, ac munitissimis præ cæteris *Neapolitani* Regni partibus exornatur *Apulia*; quarum structuram *Germanæ* architectonices amussi perbellè respondere agnovit *Boterus*: quam vetustam vero hæ jactent originem, & referre longum esset, & à præsenti alienum instituto. Omnium sanè Metropolim numeramus *Barium*, quod anteà *Japyx*, à *Dædali* filio, à quo, & *Japygia* urbs sanè *Bariana* nobilissima, cujus certè nomen liquore e *S. Nicolai Myrensis* Præsulis, & *Apuliæ* Thaumaturgi ossibus emanante toto evectum orbe. Claret deinde Monopolis *Prosperi Rendellæ* mihi consanguinitate conjuncti Patria; viri quidem Patricii, & in doctrinis exercitatissimi, cujus calamum novit *Neapolis*, novit *Italia*, novit Orbis. Quem, nonagenis exactis annis, mors nimis propera (hoc liceat illam titulo quamvis alioqui seram appellare) nobis rapuit, cujus Tumulum hac sepulchrali Parens meus inscriptione donavit.

PROSPERI RENDELLÆ JVRECONSVLTI MONOPOLITANI TVMVLVS.
SATIS EST: DENT RELIQVA AMOENA INGENIA.
ABIIT NON OBIIT. ANN. M. DC. XXX.

A Addo *Rubum* urbem antiquissimam, *Tranum* itidem, *Andriam*, *Bituntum*, *Bitectum*, ubi ossa *Beati Jacobi* qui in Calonata Religione eximiam præsetulit Sanctitudinem, & Patriam meam moribus, ac miraculis illustravit, magna cum veneratione asservantur. Mittò aliàs urbes. *Apuliam* laudat Bartholomæus Anglicus *de proprietat. rerum & Prov. lib.* XV. *cap.* 18. à populi frequentia, qua emicat, à metallis, quæ in ea gignuntur, à frugibus, quibus abundat, & ab urbibus, & castris in ea præclaris. *Terra siquidem est* (inquit) *multum populosa, auro, & argento referta, frumento, mero, & oleo opulenta; Civitatibus nobilis-* B *simis inclyta. Castris & Oppidis præmunita frugibus, & dives si generis fructibus fertilis, & fœcunda.* Guntherus vero Poëta clarissimus Ligurinus *de gestis Friderici primi lib.* I. *Peucetiæ Apuliæ* laudes paucis hisce exequitur carminibus.

Illa quidem tellus nullius muneris expers
Fœtibus arboreis uberrima, vitibus, agris,
Urbibus, & Castris, omnique decore nitebat.

Carpit deinde acriter vulgus *Apulum*, quod in eo ingenuitatis desiderentur vestigia.

Sed vulgus stolidum; pravum, rude, futile, vanum,
Moribus incultum fragili male corpore firmum,
C *Otia longa sequi solitum, fugiensque laboris*
Mente, manuque pigrum, nec pace, nec utile bello.

Hoc omnino ferendum non est, quasi in alienis oris dexteritatem Vulgus præseferat? Certè plebs *Apula* nava, ferendis laboribus nunquam victa, adeò ut nulli cæterarum Regionum plebi dicenda sit inferior. Qua enim ratione *Apulos* fugientes laboris, mente, manuque pigros appellat *Guntherus*; si ab eo ipsamet *Apulia* dicitur uberrima? Anne summa ejus Regionis ubertas absque ullo hominum labore, ex ipsorum erumpet campis? Quis hoc asseverabit? Anne ignoras, *Gunthere*, omnibus dictum, cum *Adamo* omnium Parenti D dictum: *In labore vultus tui vesceris pane tuo?* Suprema esset *Apulorum* felicitas, si absque labore, eorum Regio esset uberrima. Non consistis *Ligurine*; nescis *Apuliæ* divitias? Non credis *Juvenali* hoc testanti: *Vendit agros, sed majores Appulia vendit?* Addo, & oculatum testem *Horatium* pro me pugnantem, *lib.* III. *carminum Od.* 16. qui *Apulos* ab injuria vindicans, sic inquit:

Quam si quicquid arat impiger Apulus
Occultare meis dicerer horreis.

Impigros appellat *Apulos* oculatus testis Poëta *Venusinus*, quare nunquam audiendus *Ligurinus*, qui nostrates injustè sugillat. Hac una in re, te E non errasse, *Ligurine*, fateor, quod *Apulam* plebem, rudem, vanam, moribusque incultam appellaris. Hoc siquidem verum; hoc & nos deploramus, & utinam non ità se haberet. Sed quod infirmam corpore, sed quod pigram, sed quod nec pacis, nec belli tempore dixeris utilem; in hoc mordacitatis tuæ erumpunt semina. Segnitiem jam delevit *Horatius*. Vires *Apulas* nemo agnovit, nisi qui expertus. In Oppido *Castellani* vir ortus est, qui dicebatur *Octavius*, obscuris quidem natalibus, sed tanta præditus fortitudine, & corporis viribus, ut à nullo suæ tempestatis homine superaretur, licet tunc viri non F defuerint fortitudine monstrosi. Porrò *Apulia* quot produxerit Heroes à regendis Provinciis claros, ac magistratus fascibus conspicuos; quotvè militari cingulo, & chlamyde insignes, recenseat fama. Non modica est *Apuliæ* laus, quæ ex *Aquaviviis* Proceribus illi accedit. At nescio quid sibi velit Jacobus Philippus Bergomas, qui in *Chronic. supplem. lib.* XVI. *anno* 1498. *Apuliæ* gentes imbelles appellat: quando *Federicus* secundus *Ferdinandi Apuliæ* Regis filius, *Ferdinando* ejus ne-

nepote defuncto, *Gallis* resistere veritus est. Regionis sanè fœcunditas animos sæpè enervat, sed ex uno eventu iniquum est generalem ferre sententiam. Certè *Apuli* cum *Calabris* suppetias tulerunt *Neapolitanis* per *Saracenos* divexatis, quorum ope in fugam eos egerunt, ut Julius Cæsar Capacius in *Neapol. descript. die* 2. *fol.* 141. *Saracenos* quidem *Neapolim* infestantes *D. Agnellus* Abbas deterruit in ipsius urbis mæniis apparens, insignia ferens rubea, tempore *Theophili* Ducis *Neapolitanorum*.

Verum enim verò de *Apula* Regione alia aliis scribenda relinquamus, paucis enim hisce, satis eam delineavimus, nostrum nunc adeamus *Cupersanum*, in ea Regione situm, ejusque rimemur natales, decorem perlustremus. Hæc profecto urbs est antiquitate excellens, à gentium multitudine frequentissima, ab Agri bonitate fertilissima, si quidem *agro dives*, *divitiis nota*, à Salvatore Varone appellatur in *sua Historia Væsuviana*, situ amæna, magna rerum omnium ubertate insignis, nobilitate celebris, pietate illustris: Religione, quam inter primarias *Italiæ* urbes est amplexata; Ecclesiarum etiam, ac Cœnobiorum antiquitate, & numero venerabilis, Episcopali itidem Sede ac infula millenis ante annis decorata. Ne mirere, lector, palpabis hæc. Non enim ulla mihi subiit cogitatio meam sic extollendi Patriam, ut justos prætergrediens limites: Nihil aliæ civitates (dixerim) ad *Crotonem*. Quamvis enim Livius. *dec.* I. *lib.* V. *Antiquis* (asserat) *in rebus veris similia pro veris accipiuntur.* Hic tamen, quæ vera sunt, fide promam veriore: Nam ut ait Macrobius *lib.* II. *cap.* I. *Cum à Veteribus dicta referamus ipsorum Auctorum dignitate defendimur.*

Antiquitatem vero quam maximè redolent ea, quorum primordia, minus licet obscura, humana tamen non suggerunt monimenta. Quod etsi omnibus perspicuum, sententiam tamen placet addere ex *Didaco Sanchez Portocarerio*, qui *Molinensium* describens Historiam, verbis id Hispanis fatetur, & clarè *No es la menos estimada prerrogativa de la nobleza la ignorancia de los principios; antes tiene mucho de divinidad, y mucho de excelencia. De aquinacio* (*a mi entender*) *la desvanecida presumpcion de los Arcadios, y de los Athenienses, blassonando aquellos de descender de un Planeta, y estos de un elemento, pareciendoles, que su mayor nobleça, era no preciarse de origen mortal.* Clarius dici non potuit ex originis ignoratione, rei nobilitatem agnosci, & antiquitatem argui. Urbium quidem primordia nos latent; quod hæc, vel memoriæ non fuerint tradita à scriptoribus, quos posteritati consulere negligentes edere piguit quicquid literis perpetuitatem acquireret, eandemque suis impertiretur parentibus; vel temporum injuria, aut quod urbium, hominumque calamitate penitus interierint. Cum *Apulia* sanè nostra supremas perpessa fuerit clades; de ea enim Cicero *lib.* I. *de divin. Apulia* (inquit) *maximis terræ motibus conquassata est*: tunc profecto cum hominibus, & domibus parem subiêre fortunam Chartophylacia, archiviaque. Nostra etiam hac tempestate mirabiles *Apulia* concussiones passa est, de quibus in tractatu nostro de subterraneis. Sed utcunque res se habeat. Illos ego utpote minus pios accuso, qui Patriam cum potuerint atramento illustrare, neglexerunt. *Danorum* utinam exempla sibi proposuissent, qui res à se magnifice gestas, majorumque acta suorum genuino sermone, patriisque literis, haud in papyro, quæ tempori succumbit, sed rupibus sculpserunt, & saxis, è quibus *Saxo Grammaticus* Historiam elicuit suam. Vel saltem à *Peruanis*

A signis scribere didicissent, qui ne Patriæ eorum memoriæ penitus interirent, *chordis versicoloribus* (ut Joannes Metellus tradit) *multisque nodis insignitis, ac artificio singulari contextis, quarum domus sunt perplenæ, multorum sæculorum seriem solerter involutam, sine ulla hæsitatione exprimunt.* Sisto ego querelas, quum unus pro me conqueritur vir doctissimus, & antiquarum rerum apprimè scitus *Joannes Pierius Valerianus, Bellunensis*, qui sermone primo antiquitatum *Bellunensium* postquam Patriæ suæ memoriam penè intermortuam lamentatur, flebiles hasce voces emittit: *Ac ne de una Patria nostra* (inquiens) *solum queri*

B *videar, quot nunc in universa Italia urbes summa celebritate censentur, quarum origo penitus ignoratur? Commemorem aliquot in nostra Venetia, multas in Insubris, atque Liguria; plures in Etruria, & Latio, innumeras in Campania, in Apulia, in Brutiis, & universa Calabria, nisi vererer eos offendere, qui fabulis quoquomodo confictis aliqua sibi speciosiori origine applaudendum instituere.* Hanc subiit cladem nostrum *Cupersanum*, cujus natales ignoramus: cujus extructorem nescimus, de quo utinam aliquas ego in libris de ejus origine inspexissem fabellas, quas omnium ante oculos dubio procul hic denudarem, speciosam ab eis auferens

C personam. Siluit Geographorum cœtus, & si qui loquuti sunt, aut pauca, aut non tutæ fidei de eo tradidere. Nam ejus licet antiquitatem commendent ipsa in primis urbis mœnia, per vetusta, labentia ædificia, lapides, inscriptiones, hypogæa & loca subterranea, antra, cryptæ, quædam etiam rudera, & ruinæ, veterum, ac Gentilium sepulchra, ipsa quoque annosa papyrus, & blattis arrosa instrumenta, nec non hujusmodi innumera, quibus pervetusta *Cupersanensis* origo satis superque innuitur. Unus tamen deblaterat juris consultus, vir alioqui insignis, & literarum peritissimus, sed historiarum, antiqua-

D rumque rerum parum locuples. Nempè *Marinus Freccia Neapolitanus*, Patricius Clarissimus, Regiusque Consiliarius, qui *lib.* I. *de subfeudis Baronum*, & *investituris feudorum*, Regni Provincias, ac præcipuas urbes, earundemque Præsules enumerans, hæc de *Cupersano* loquutus: *Moderna est Civitas, fortis admodum. Titulo comitali ornatur sub dominio Aquavivio, de cujus genere Illustri Blondus, & Albertus ex agro Piceno satis scribunt.* Sed quam injustè *Freccia Cupersanum* feriat, liquido apparet legentibus Generalia Concilia. Nam Concilio III. sub *Symmacho* adfuit *Hilarius Cupersani* Episcopus anno humanæ salutis quingen-

E tesimo primo; imò extant adhuc monumenta *Simplicii* Episcopi *Cupersanensis*, qui multis præclarè gestis, multisque ad universalis Ecclesiæ utilitatem perpessis, mortalem vitam cum cœlesti commutavit salutiferæ Incarnationis, anno quadringentesimo nonagesimo secundo, de quibus plura inferius. Sed nil mirum, si quandoque Scriptores eximii in manifestos incidant errores non enim, ut lapsus præcaveant, antiquiores, tutioresque legunt Auctores, & omnijuga delectantur lectione. Dicat obsecro, *Freccia* à quonam hauserit libro, à quonam acceperit *Cupersanum* modernam esse civitatem? Hoc certè apud

F nullos reperiit Historicarum rerum peritos, sed spontè commentus est sua sed in te invehi *Freccia*, tunc desistam cum modernam eo sensu à te dictam civitatem nostram confiteberis, quasi modernarum, recentiorumque rerum amantem.

Sed ut institutum ego meum prosequar, Patriæ meæ antiquitatem, ac priscos natales meridiana luce clariores ostendam. Et sane magni ejusdem erupêre nobis antiquitatis radii ex Gentilium sepulchris in ea passim inventis, & ex Ido-

lis quæ inibi veteres adorabant. Ipsum quoque Urbis nomen, civiumque mores, atque nobilitas nonnihil redolent vetustatis. Imo ex inclytis, qui in ea dominati Principibus magna nobis innuitur antiquitas, magna & ex Religione, Ecclesiarum, Cœnobiorumque numero, atque ex Præsulibus; qui urbem illustrarunt. Initium ex sepulchris desumamus. Denis enim ante lustris, cum inclyti Principis *Hadriani Aquavivæ Aragonii Cupersanatium* Comitis jussione, ut frequens populus latiora domicilia commodius incoleret, nova *Cupersani* suburbia conderentur; innumeras penè Gentilium urnas, cum antiquioribus vasis cretaceis, lacrymarum excipulis, ac Idolis inibi clausis cineribus plenas terraque obrutas, ita ut nulla earum apparerent vestigia, infodientes invenerunt. Erat quippè eo in loco pervetustum Gentilitatis sepulchretum, in quo crematorum cadaverum condebant cineres.

Vasa quidem inde effossa diversi generis urnæ, lachrymarumque conceptacula visuntur in Musæo Abbatis *Octavii* germani mei plurimum colendi, qui in dies antiquiora perscrutatur, ac servat. Fuisse quidem, & huc antiquis morem una in urna cineres, amicorumque lachrymas in altera condere, quotidie ex effossis sepulchris videmus, unde cum *Ciceronis* sepulchrum inventum fuit, binas invenere urnas, cinere alteram, alteram lachrymis plenam: hisceque titulis distinctas: *Urna Cinerum: & Urna lachrymarum amicorum.* Ut ait Fr. Pantaleon de Terra Sancta à *D. Petro Gonsalez de Mendoza* Archiepiscopo *Granatensi* relatus *libr.* II. *Hist. de monte Celia cap.* 3. Hinc nullus restat *Arnaldi Pontac* d. m. hæsitationi locus. Hic enim *in notis ad Eusebii Chronicon* an extra urbem antiquitus fuerit sepeliendis mortuis locus destinatus publicæque commoditati patens, in dubium revocat. Cum lucis radio scriptum appareat, præcipuis quibusdam in urbibus id fieri solitum. Allatum sufficeret nostri *Cupersani* exemplar, aliarumque quas recensere possem urbium, quibus communis sepulturæ priscis illis temporibus, sicut etiam nostris hisce, concessa facultas. Sed in unam *Romam* Orbis theatrum oculos convertamus, in eaque extra Portam Exquilinam publicum extitisse locum inspiciemus cadaveribus destinatum, quem *Puticulos* vocitabant, teste *Varrone*, *Festo*, *Horatio*, *Acrone*, Rodigino *lib.* X. *cap.* 17. & Cæsare Baronio *in not. ad Martyrolog. Rom.* 10. *Februar.* Dicti verò *Puticuli* vel *Puticulæ*, quod inibi projecta cadavera computrescerent, vel certe quòd à Puteis non essent dissimiles. Meminit enim *Festus* de vetustissimo quodam sepulturæ genere, quod in Puteis fieri solebat. Ecquis hujusce nostræ tempestatis sepulchra non diceret Puteos? Erant profectò, & alia loca *Romanis* in suburbiis pauperum funeribus destinata, quæ ab aliis *Culinarum* nomine distincta, Aggenus Urbicus in *Commentario ad Julium Frontinum* testatur.

Et si verò quisque in ædibus suis, suos olim sepeliret mortuos, ut ex *Cicerone* asserit Isidorus Origin. *lib.* XV. *cap.* 8. & II. (unde ortum ait *Servius*, ut domi lares colerentur, indeque etiam natum umbras lares vocari) Nihil tamen mirum, si extra mœnia Gentiles cœmeteria constituerent sua, ut nuper de nostro *Cupersano* diximus, ac de urbium Principe *Roma*: Scias enim oportet (ut ait Cicero *lib.* II. *de legib.* & Joannes Rosinus *antiquitatum Romanarum lib.* VIII. *cap.* 6.) Lege Pontificia & Lege XII. Tabularum, cautum fuisse, ne ea fierent intra urbium ambitum: hominem mortuum, *In urbe ne sepelito, neve urito.* Divumque itidem *Adrianum* (teste Ulpiano apud *Cœl. Rodiginum antiquit. lect. lib.* XVII. *cap.* 19.) A *Pœnam statuisse aureorum quadraginta in eos, qui in Civitate sepulchrum fecissent, quam fisco inferri jussit.* Quinimo: *Et in magistratus eandem statuit pœnam, qui id passi forent. Quin, & publicari jussit locum, & inde cadaver transferri.* Eademmet verba recitat Jacobus Spiegelius Selestadiensis d. m. *Schol. in Ricardum Bartholinum de Bello Norico ad Divum Maximilianum Austriados, lib.* XII. Fuisseque id rationi consentaneum probat sanctus *Vedastus*, qui ut refert *Albinus Flaccus*, *Alcuinus* penes *Surium* in ejus Sancti vita, sæpe sæpius repetebat intra muros Civitatis sepeliri neminem debere: *Quia omnis Civitas locus debet esse* B *vivorum, non mortuorum.* Notandum, quod licet cadavera extra urbem sepelienda ferrentur, non longè tamen à mœniis. Quod cum ex nostro patet *Cupersano*, ubi vetus sepulchretum secus Portas erat Civitatis, tum ex Cicerone, qui *Tusculanarum quæstionum qu.* V. *Est* (inquit de Roma) *ad Portas Agragtanas magna frequentia sepulchrorum. Theodoricus* vero *Italiæ* Rex relatam duodecim tabularum legem contra *Numantes* intra Urbem cadavera latam, consuetudine ferme abolitam restituit. Hujusmodi autem lege Imperatores, Vestales, optimè de Republica meritos, clarosque viros nonnunquam exemptos C asserit M. Cicero *lib.* II. *de legibus.* Nam, & *Publicolæ* jus sepulchri intra urbem concessum habes ex Dionysio Halicarnasseo *lib.* V. imò & Vestalibus, ex Servio *lib.* II. *Æneid.* De *Trajano* autem; qui urbanam adeptus fuit sepulturam hæc Eusebius Cæsar *in Chronic. anno. H. S. C. XVIII. Trajanus morbo in Selinunte perit, sive ut alibi scriptum reperimus, apud Selevojam Isauriæ profluvio ventris extinctus est, anno ætatis* 63. *mense* 9. *die* 4. *Ossa ejus in urnam auream collata, & in foro sub columna posita, solusque omnium intra urbem sepultus est. Corinthiorum* itidem mortui intra urbis ambitum sepeliebantur. Narrat enim D Strabo *lib.* VIII. post *Corinthum* eversam, ex demortuorum sepulchris vasa eruta *Corinthia*, tam ænea, quam fictilia, quæ dicebantur. *Necrocorinthii*, hoc est *Chorinthiorum* defuncti. Sed hanc profectò duodecim Tabularum legem, magnus ille Imperator Leo *Novel. constitut.* 53. abrogavit, mortuos, jubens, nonnisi intra Oppidorum mœnia sepeliri. Deinceps vero Cœmeteria circum Ecclesias à Christianis delata. cap. sicut antiquitus XVII. Quæst. 4. Quæ certè loca, ut Baronius inquit *in Martyrol.* 3. *Jan. &* 23. *Jun. Modo concilia Sanctorum: modo etiam à natura loci denominatione deducta, Arenariæ, Cryptæ,* E *Catacumbæ, sive Catatumbæ, in veteribus Martyrologiis appellata inveniuntur.* Apud *Afros* autem eademmet loca Areæ dicebantur: congregabantur enim ibi precum fundendarum causa Christiani. Sed hujusmodi licet nominibus loca sepulchrorum extra urbem significarentur; hisce tamen nostris temporibus Cœmeteria appellamus loca, vel prope Ecclesias, vel in eisdem Ecclesiis cadaveribus excipiendis destinata, quamvis peste grassante, ne contagio Civitates inficiantur, cadavera ad locum sacris ab ædibus, & urbe remotum, comportari solent. Silvester in *summa dict. sepultura quæst.* I. Vide etiam Baronium F in *not. ad Martyrolog. Rom. Jan.* 3. & Jodochum Lorichium in *Thes.* Et sanè *Cupersani* pervetusta sunt *Beati Rochi* tecta, prope Templum *S. Crucis à Nicolao de Tarsia* gentili meo anno Christianæ Redemptionis M.CCCXX. excitatum: in quæ contagioso affectos morbo ferebant cum inibi desæviret divina ultio. *Neapoli* quoque non longè à mœniis sacræ sunt *Beati Januarii* Martyris ædes satis peramplæ, ac habitaculis undique circumseptæ, in quibus furente morborum collu-

vie,

vie, cadavera, & animam agentes, omnesque peste laborantes annis conferebant elapsis, cum Dei digito tangerentur *Neapolitani:* quorum magna in *Divum Januarium* devotio instar clypei à gladio utraque parte acuto *Neapolitanam* defendit urbem; Martyris quippè hujus liquescens, præsente capite, sanguis pro palea, quam in se claudit, nempè homine peccatore clamat. *Panormi* etiam, imò, & ubique locorum hujusmodi usibus destinata esse solent ædificia.

Sed quam exactè legem duodecim Tabularum, tunc temporis vigentem nostrum servarit *Cupersanum*; quantaque in eo pietas effulserit, vel inde patet, quod non communis tantum inibi esset Area civium sepulturæ aperta, de qua supra mentionem egimus; sed, & altera pauperiorum commodo patens. Eratque eo in loco, ubi nunc vetera extant suburbia, quæ dum conderentur, urnæ erutæ sunt sepulchrales, lacrymarum conceptacula; vasaque innumera. Nobiliores autem, qui communi non egebant sepultura, suos habebant agros, suaque prædia, in quæ vita functos conferebant. Moris profectò in Agris sepeliendi meminit Cicero *pro Roscio*, Servius *in Virgil.* & Cælius Rodiginus *antiquit. lect. lib.* XVII. *cap.* 19. Et passim sacræ paginæ, unde *Abacuch* magnis honoribus in agro suo *Bezochar* anno ab Orbe condito ter millessimo quadringentesimo, ac sexto decimo, humatum esse, ait Sixtus Senensis *Bibliothecæ sanctæ lib.* I. Et ex triginta argenteis quibus *Judas Christum* vendidit, ab eoque in Templo projectis, Principes Sacerdotum *emerunt agrum figuli in sepulturam peregrinorum. Matth. cap.* XXVII. *vers.* 7.

Sed enim vero *Cupersanensem* antiquitatem sepulchrorum ex agris repetamus. Hac siquidem nostra tempestate non multis ab hinc annis, in agro Monialium *S. Benedicti Cisterc.* Ord. coloni lapicidinam infodientes Gentilis cujusdam sepulchrum invenerunt; quod quidem lateribus erat compactum quatuor exporrigens angulos. Mox ad id visendum accersiti sunt Antiquarii, eorumque antesignanus *Franciscus Julianus* Senior Notarius antiquitatis studiosissimus, coram quibus apertum est monumentum, in eoque nil repererunt aliud nisi cineres, & quaterna argillacea Idola hisce nominibus invicem distincta. *Keres. Juno. Minerva. Vesta.* antiquam, eamque vanam nobilis illius suo sepulti in agro pietatem in Deabus agnovere. At mox invalescente Sole, calentibus Idola radiis percussa, nec non pristinam amittentia figuram, destituta quam sub terra detinuerant forma, in auram, & cineres identidem abiere. Has certe Deas, nec non *Dianam*, & *Venerem*, præcipuo quodam cultu venerabantur *Cupersanates*, ac universa *Peucetia*, vana licet superstitione, singularibus tamen rationibus, quæ hic ob oculos sistendæ.

Nec ab re principem sibi locum vendicat *Ceres* frumentaria, quippe quæ frugibus præerat, quarum vi utraque sic abundat *Apulia*, ut ea *Italiæ* totius horreum vocitari ab Auctoribus solet, quod supra latius explanavimus, ac teste *Cicerone. Virgilio*, *Diodoro*, *Plinio*, *Ovidio*, & aliis agrorum colendorum rationem invenit, primaque omnium terram arando, serendoque exercere, nec non triticum metere, à paleis secernere, molere, ex eoque panem conficere auspicata, *Græcos*que primum docuisse fertur, ut testatur Ovidianum illud *lib.* V. *Metamorph.*

Prima Ceres unco glebam dimovit aratro,
Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris,
Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus.

Et Orpheus in hymno de Cerere.

A *Colla boum, quæ prima gravi subjecit aratro.*
Felicemque dedit victum mortalibus ægris.

Unde coronas huic Deæ spiceas, quas *Apulus* primus intexuit, offerebant: eæque pro templorum foribus appendebantur: ut hoc in disticho Tibullus ait:

Flava Ceres tibi sit nostro de rure corona
Spicea, quæ Templi pendeat ante fores.

Plinius vero *Histor. lib.* XVIII. *cap.* 2. *Romanos* spiceæ coronæ inventores facit. Et Gellius *c.* 7. *lib.* VI. ait. Fratrum Arvalium Collegii ab *Acca Laurentia* instituti insigne fuisse spiceam coronam, & albas Infulas. Non quod primi *Romani* B hujusmodi coronas nexerint, sed quod, cum tam vane diversas sequerentur religiones, aliarum etiam nationum superstitiones sibi vendicare voluerint.

Ob eamque rationem Thesmophoria *Cereris* in honorem instituta, eaque initium sumpsisse non a *Triptolemo Eleusino* in oppido, aut ab alio quovis, sed ex *Ægypto* à *Danai* filiabus ad *Pelasgas* mulieres fuisse delata; Herodotus *in Euterpe* testatur: *Atque de Cereris* (inquiens) *solemnitate*, *quam Græci Thesmophoria nominant mihi faustum*, *felixque sit omen*, *ut quantum fas est*, *per Religionem proferam. Fuerunt autem Danai filiæ*, *quæ* C *hanc solemnitatem ex Ægypto transtulerunt*, *mulieresque Pelasgas docuerunt.* Nec ab aliis quidem Thesmophoria celebrari poterant, nisi à mulieribus pudicitiæ, & honestatis flore fulgentibus. Aliæ non defuere solemnitates, quibus agrorum cultores *Cererem* sibi propitiam reddere studuerint, ut fuere Ambarvalia, quorum ritum hisce scribit carminibus Virgilius I. Georgic. v. 343.

Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret:
Cui tu lacte favos, & miti dilue Baccho,
Terque novas circum felix eat hostia fruges:
Omnis quam Chorus, & socii comitentur ovantes.
D *Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante*
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompositos, & carmina dicat.

Mitto alia sacrificiorum genera, quibus antiquitas, & nostra præcipue *Apulia Cererem* deveneratа. Ea enim quisque suopte arguet ingenio; vel eo quod vana Gentilium superstitio multum huic Deæ tribueret, ut Ovidius loco citato.

. . . . . *Cereris sunt omnia munus.*

Vel quod apud *Cnidios Ceres* vocaretur *Cyre*, id est, vitæ Princeps, ut scribit Rodiginus *lib.* XVII. *antiquit. lect. cap.* 27. Et id jure quod vita in pane sita sit; unde cultu eam perenni prosequebantur. E Panis verò confectionem à *Cerere* etsi institutam superstitiosæ Gentilium fabulæ subindicent, sanioris tamen mentis Doctores, & cum his Jacobus Boulduch in *suo de Ecclesia ante legem tractatu*, primum nostræ mortalitatis parentem asseverant à Deo panificam artem edoctum, juxta illud Genesis *c.* III. *v.* 19. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Nihilominus dicerem ego, & jure, conficiendi panis arte, utpote mulieribus congruiore. *Evam* primò imbutam: & hanc veteres finxisse *Cererem*; sicuti *Eliam* curru raptum igneo, *Phaëtontem*, & *Noë Janum* fecere bifrontem, ita ut *Adam* sereret triticum, meteret, F moleretque. Et *Eva* ex farina panem conficeret. Huic quidem Deæ frugum causa, magnum exhibebant cultum *Apuli* sicut, & *Siculi*, qui in Templo voracitatis, *Cereris* simulachrum posuere, nec non *Thebani* apud quos Dea hæc tanta erat, ut si quid ejus imagini, vel extrinsecus accidisset, eo signo imminentia sibi mala ominabantur. Nam aliquando Aranea juxta faciem *Cereris* cum suam exerceret artem, consuetamque telam duceret, summam sibi cladem pronunciarunt, quam *Ale-*

xander cum exercitu ad eorum urbem accedens moliebatur, ut Ælianus refert. *var. hist. lib.* I. & 12. Magna quippe *Ceres* Antiquis, magna, & *Cuperſanenſibus* olim fuit. Exhibebatur autem honos *Cereri* in ſpelunca apud *Phigalenſes*: audi Raviſium Textorem *lib.* I. *cap.* 18. *Atqui Cereris ſacrorum ritus is fuit apud Phigalenſes, ut nullæ victimæ cæderentur: ſed fructus conſitarum arborum, & favos, & ſuccidam, lanam ad aram porrigerent, quæ ad quandam ſpeluncam extruebatur, quibus oleum poſtea ſuperinfuſum accendebatur, quæ ſacra fieri quotannis cùm publicè, tùm privatìm conſueverunt, ut ſcriptum eſt à Pauſania, in rebus Arcadicis.* At noſtra in crypta, in qua nunc Virginem Inſulanam adoramus vero ſimile reor antiquitus *Cereri* exhibitum honorem eo ritu, ac cæremonia, qua *Phigalenſes*. At cum *Cererem* vitæ Præfectam fuiſſe ſupra explanaverimus, cur in ſepulchrum *Cuperſanates Cereris* ſecum ferebant ſimulachrum? Porrò antiquis male olebant *Peucetiæ* populi, atque cum iis noſtri *Cuperſanates*, quod corporis cultui ſolito plus indulgerent (ut videre eſt in Leoniceni *hiſtoria lib.* III. *cap.* 99. quam ſupra retulimus.) ac vitiis ſeſe omnibus dederent. Quia verò apud Gentiles Dea hæc legum conditrix habebatur, ut Ovidius loco citato:

Prima dedit leges.

Hac quidem Religione innuere volebant ſe legum fuiſſe ſervatores: legumque parentem ſemper, vel ad ſupremum uſque diem coluiſſe. Et ad noſtros quoque, ſed ſanctiore intellectu, hujuſmodi manavit ritus. Nonnulli enim cum Euangeliorum libro, ubi veræ ſalutis extant leges, ſepeliri voluere, unde cum *D. Barnabæ* Apoſtoli corpus in Inſula *Cypri* temporibus *Zenonis* Imperatoris reperiretur, ad ejus pectus *D. Matthæi* Euangelium *Barnabæ* manu conſcriptum aderat.

Altera, cui *Cuperſanates* honorem præbebant, *Juno* erat, *Jovis* ſoror, & conjux habita, vel quod oves, quarum ingens vis eſt in *Apulia*, ei dicatæ fuerint: vel quia divitiarum Dea ab Antiquis crederetur, unde ne divitiæ eis, licet vita functis deeſſent, aurum in ſepulturam comportabant, & gemmas; vel certè quod elementum aëris, aëriſque Præfecta putaretur unde *Orpheus*, & optime hymnus in Junonem.

Aëriam oſtentans faciem Juno alma ſinu quæ
Cyaneo reſides, præbens mortalibus auras
Magna Jovis conjux, faciles, ventoſque ſalubres.

Unde, & Anſer avis ei conſecrata, quia hæc vel minimum aëris motum facillime ſentit. Idcirco autem *Cuperſanates Junonem* ut aërem, aëriſque dominam præcipuo adorabant cultu; quòd aër noſtra olim in *Apulia*, dirè nonnunquam agitaretur. Furente nempe *Atabulo*, vento quidem omnium frigidiſſimo, ac ita vehementi, ut à damno, ac vi, quam *Apulis* inferebat, ventus *Apulus* diceretur. *Horatius* verò *Atabulum Japyga* nominavit, quòd *Japygiam* noſtram infeſtaret. Jure igitur à gentilibus *Peucetiis* & *Cuperſanenſibus*, Dea illa venerationi habenda erat, quæ tempeſtatum concitandarum facultatem habebat, ut de ſe inquit ipſa *Juno*, quam Virgilius *Æneid. lib.* IV. ſic loquentem facit.

His ego nigrantem commiſta grandine nimbum.
Deſuper infundam, & tonitru Cœlum omne ciebo.

Inde etiam enata ventorum veneratio apud *Apulos* celebris, ut aſſerit *Alexander ab Alexandro*. *Apulia* enim *Peucetia* Gentilibus aberrans ritibus, ut ventorum à ſe vim, cui ſubjecta erat, procul arceret, Religioni quotannis, ac ſacrificiis dedebat ſe, quibus *Eolum* & *Junonem* propitiam ſibi reddere ſtudebat. Unde ſolemnis illa *Junonii* ſimulachri in ſepulchrum cum cadaveribus tranſportatio. Nec multum ſane differebat hujuſmodi *Peucetiæ* ſpiritus ab eo, quo *Beneventani* impetebantur. *Beneventum* ſanè antiquitus *Maleventum* vocitabatur, nam ſæpe ſæpius temerario quodam ita concutiebatur flatu, quo evenirent prorſus inaudita: cum arbores hujuſmodi ventus eradicaret, everteret ædificia, & homines aut allideret ad fabricas, aut alios in alios ageret, aut elevaret ad æthera. En quo ventorum genere *Beneventani*, hem quo *Apuli* vexarentur? In noſtra profecto *Apulia*, ſicut & *Beneventi Philetæ* illi (de quo meminit Ælianus *lib.* IX. *de var. hiſtor.*) tam exili, ac gracili corpore prædito, ſoleæ nunquam profuiſſent plumbeæ, aut ferreæ, ut ventorum viribus occurrere poſſet. In his itidem *Sannyzio*, *Melitus*, ac *Cineſia*, poëtæ tenues admodum ac macri, ventorum vi aërem fuiſſent permenſi. Quidquod *Archeſtrati* vatis, ab hoſtibus capti, qui *ad lancem appenſus, inventus eſt habere pondus unius oboli*? Quidquod *Panareti*, ſummæ tenuitatis viri, qui *ſine omni morborum contagio vixit?* Quidquod *Hipponactis* poëtæ, exigua, ac deformi ſtatura? Quidquod *Philippidis*, cujus exilitas in proverbium abiit? Omnes quippe evaſiſſent dubio procul Aves, nunquam alites. Merito igitur Gentili *Cuperſano*, *Junoni* aëris Deæ, ac *Eolo* ſupplicationes ferre opus erat, niſi addere velimus, & hanc rationem, nempe ex Cupreſſu *Junoni* Reginæ ſimulachra fieri ſolita, quod hæc arbor ei placeret: audi *Joannem Plerium Valerianum* de Cupreſſu ſic loquentem: *Ex ea autem arbore ſimulachra Junoni Reginæ fieri juſſa, in pleriſque prodigiorum expiationibus obſervatum: ut Gn. Cornelio Lentulo, P. Liceno Conſulibus Cupreſſea ſimulachra Junonis Reginæ poſita per virgines viginti ſeptem, quæ urbem luſtraverunt.*

E *Junone* ad *Minervam* tranſeamus. Quam *Cuperſanum*, totaque adorabat *Peucetia*, non quod diſciplinarum Dea, & ipſamet ſapientia crederetur, nec quod è *Jovis* cerebro, nempe è ſcientiarum fonte, nata: (tam altum enim, tam utilem, tamque neceſſarium *Apulas* collimaſſe in ſcopum non crediderim) ſed cum omnia noſtrates proprium referrent in commodum, ab oleo, & lanificio, quibus noſtra hæc abundat Regiò, colendæ *Minervæ* anſam deſumebant; quòd cum hæc olearum plantationem, & ex olivis ſuccum exprimere invenerit, nec non lanarum texendarum Princeps, & parens haberetur, jure *Apulis*, & noſtris præcipue *Cuperſanenſibus* cæca ea tempeſtate colenda fuit omnibus. Sunt noſtra quidem in *Peucetia*, & patria, loca olearum arboribus magno cum ordine conſita, eaque celeberrima, è quibus non mediocris quotannis fructus percipitur. Abundat quoque *Peucetia* lanis, ut ſuperiùs enarravimus, laudatiſſimis. Ob idque Dea illa colenda, quæ lanis præeſſet, & olivis. Nec ab re in ſepulchra *Minervæ* ferebatur ſimulachrum; quod Portarum urbium, ad quas Cæmeteria antiquitus fiebant, præfecta eſſet; unde *Pyletis* dicta.

Poſtremò *Veſtam* à *Cuperſanenſibus* cultam, & in ſepulchra ejus ſtatuam cum cineribus illatam reperimus; vel quòd pro terra ſumeretur, unde par utrique etymologia reſpondere videtur, juxta Ovidianum illud *lib.* VI. *Faſtor.*

Stat vi terra ſua: vi ſtando Veſta vocatur.

Vel quòd pro igne ab antiquis putaretur, ut *Naſo* hiſce teſtatur verſibus. *Faſtor.* VI.

Nec tu aliud Veſtam, quam vivam intellige flammam,
Nataque de flamma corpora nulla vides.

Et quidem jure honos *Veſtæ* à Gentilibus illis debebatur, honos, inquam, qui urnas ſpectaret, & ſepulchra, quo nempe ritu, cadavera illi com-

mendabant Deæ, quacum perpetuò standum censebant, & in quam redire necessum erat: & qui, ut ignem *Vestam* adorabant, jure illam optimo in cadaverum cineribus ponebant.

Neque ista tantummodo signa reperta fuere *Cupersani*, ejus antiquitatem testantia. In quibusdam enim prope *Sessanensem* lacum latomiis vetusto *Divi Benedicti* Monasterio addictis, aliud *Rustici* monumentum variis, antiquioribusque vasis, ac Idolis refertum offenderunt. Erantque inter illa *Dianæ*, ac *Veneris* simulachra: quæ *Cupersanum* quanam adoraret ratione explano.

Dianæ siquidem à *Peucetiis* omnibus percelebri in Templo, ut *Aristoteles* ait, summus exhibebatur honos: nam eadem *Latona* dicebatur, à qua, & *Apulia* tota *Latonia* dicta, ut supra. Proinde à *Cupersanensibus* in *Peucetia* populis, tantæ habebatur venerationi, ut ejus simulachra in sepulturam comportarent. Hæc sanè in cœlo *Luna*, in terris *Diana*, in inferis *Proserpina* vocatur. Toto sanè Orbe nominatissimum erat Templum illud, in quo æneus torques mira arte contextus, hisceque literis, vetustatis injuria pene obrutis inscriptus: DIOMEDES DIANÆ: innumeros ferme annos servatus est. Quam profectò Historiam hunc in modum enarrat Leonicenus *lib.* I. *variar. historiar. cap.* 92. *Ferunt autem Diomedem* (inquit) *post eversam Trojam ad ea loca delatum, torquem eum in capti collum Cervi indidisse, illumque Dianæ consecravisse, qui longis postea annorum seculis, quibus id genus animal procul dubio vivere dicitur, super data jam pelle, obducto latens corio ab Agathocle postmodum Syracusarum Tyranno, qui forte fortuna feram illam venando interfecerat, tandem inventus & Dianæ consecratus fuisse dicitur.* Hactenus ille. Hoc profecto animalium genus, nempè cervorum, *Dianæ* charum cui aureus currus à candidis tractus cervabus à veteribus tributus, ut hisce *Callimachus* testatur carminibus:

Aurea nam domitrix Tityi sunt arma Diana
Cuncta tibi, & zona, & juga quæ cervicibus aurea
Cervarum imponis currum cum ducis ad aureum.

Venit quidem *Diomedes* in *Apuliam*, in qua cum sibi fides non servaretur à *Dauno* Rege: hostibus profligatis: Deos precatus, ut Regio illa semen non reciperet, aut captum non redderet; quod obtinuit. Vide Nicolaum Leonicenum *lib.* III. *de var. hist. cap.* 86. Culta in *Peucetia Diana*, eo quod venationibus, quarum nostra hæc abundat Regio, præfecta esset. Eadem parturientibus dicebatur, & uterum gerentibus opem ferre; unde de illa Horatius *lib.* III. *Carminum:*

Montium custos, nemorumque virgo
Quæ laborantes utero puellas
Ter vocata audis, adimisque letho
Diva triformis.

Diana humanis placabatur victimis, unde *Longobardi* qui *Apuliam* tenuerunt, pueros sacrificabant, & (hi si quando deessent) Camelum album Barbaris cum ceremoniis, ut infra. Errabant profecto veteres, pro sua quique necessitate, varios sectantes superstitione delibutos ritus.

Et *Venerem* cæteris præ Deabus *Japyges* nostri Gentilibus oberrantes ritibus, colebant, utpote deliciarum Antistitam. Amores enim eo consectabantur nostrates affectu, ut nihil non molirentur, quod ipsorum libidinem confoveret. In tantam quippe hosce viros (si virorum modò appellatione tunc temporis digni) fama est devenisse luxuriam, imo procaciam, ut more muliebri comerentur: *Ac patrii obliti decoris, & modestiæ* (quod Nicolaus Leonicus asseverat *lib.* III. *var. hist.*) *fucata facie, suppositititiis, alienisque ornati Comis,*

A *in medium prodire sint soliti, mollissimis chlamydibus, & talaribus, floridisque semper amicti stolis, quibus reliqua etiam vitæ ratio, omnibus respondisse, & quadrasse numeris perhibetur.* Proh *Apulorum* lasciviam! Quos à *Cretensibus* ortos asserit idem *Leonicus*, & jure nam, & *Cretensium* mores, & lasciviam ebiberunt. De iis *Epimenides Cretensis* ita cecinit: *Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.* Quod & à *Callimacho* usurpatur, & à *Divo Paulo* refertur *Epistol. ad Titum* vide D. Hieronymum & Augustinum *lib.* II. *con. adv. leg. & Proph.* Sistat igitur miratio, si *Cypriæ Veneris* simulachra adeò impensè colerent

B *Cupersanates*, ut non secus ac ultimum vitæ, mortisque solatium, ea in monumentum secum vehere certarent, & ad hoc roborandum notandum est, numina à Gentilibus *Cupersanatibus* culta, non alia ex antiquis apparuisse memoriis nisi mulieres, ut *Cererem*, *Junonem*, *Dianam*, *Vestam Minervam*, tantus sane erat *Peucetiorum* in mulieres amor. Sed & alia subest ratio, quare tam diligenter antiqui *Aphrodites* Idolis suas communirent sepulturas. Erat quippe illa natalium, mortisque præses: *Siquidem in æde Libytinæ* (ut Rodiginus inquit) *quæ ad sepulturam pertinent, vendere consueverant, Libytinam non aliud quam*

C *Venerem esse existimantes. Hoc autem argumento humanæ fragilitatis unumquemque admonebant, quod una, eademque Dea, principium, ac finem vitæ in potestate habeat, ut quæ ingredientibus vitam, vel decedentibus præsideat.* Porro *Libytinam* eandem esse ac *Venerem* docet *M. Varro* apud *Rodiginum.* Hinc fuit, ut *Venus* in sepulchro, quod *Cupersani*, ut diximus, inventum fuit, cum cæteris Idolis extaret. Mos quippe erat antiquis, cadavera auro, ac gemmis ornata, cum intima eis familiaritate conjunctis concremare: cineresque in urna conditos cum Idolis sepelire. Addebant & comas charorum, & lacrymatoria, ut in

D hisce Euripidis *de Iphigenia in Tauris*, carminibus videre est.

Tumultumque congere, & monumenta imponito:
Comas sepulchro det soror cum lachrymis.

Et in hisce Homeri.

Solus honor sequitur mortales ille misellos.
Et tondere comam, & lachrymas in funere spargi.

At qui exustionis hujusmodi rationes commemorat Rodiginus *lib.* XVII. *cap.* 21. earumque prima, quòd igneo veluti vehiculo ad æthera elatum quidquid divini hominibus inesset, cælestibus nonnulli putarent inseri: *subsidente quod ter-*

E *renum est.* Altera quod expurgationem in igne quandam agnoscerent. Tertia, quòd alii cum *Heraclito* ignem rerum principium existimantes, in eundem corpora resolvenda pronunciarent. Viget porro apud quasdam *Peruviæ* gentes, servos cum dominorum cadaveribus comburendi mos: quem servus quidam *Lusitanus* altero captus oculo, rogoque domini destinatus, faceto responso deviravit: in ignominiam quippe domini sui cessurum asserens, si luscum in vitam alteram, secum duxisset servum. Ac alium proinde in ejus locum subrogarunt, ut habes ex Joannis Boteri *apophthegmatibus, lib.* I.

F Neque silentio obvolvendum est, innumera priscorum sepulchra *Cupersani* inventa. Insigne illud, quod alio in fundo non longè à *Mariano* Templo, de Insula nuncupato, secus *B. Appolloniæ* Sacellum, cum oleæ plantarentur, repere re: quod cum aperiretur, perenne lumen, ante cadaver in fictili ardens lucerna, evanuit illicò. Erat quippe demortuum corpus armis indutum, ac opobalsamo delinitum, ut putredini quam maximè obsisteret: nec non penès eum Idola extabant

bant nonnulla, quæ omnia mox aëri exposita in cineres rediere. Quod ab Excellentissimo *Joanne Hieronymo Aquaviva Aragonio Cupersanatium* Comite, cæteros inter Principes omnigena eruditione conspicuo accepi. Perenne quidem lumen ab antiquis frequens parabatur; & in nostris *Apuliæ* regionibus, in *Diomedeo* sepulchro lumen coram *Diomedis* ossibus aurea in lamina sepultis inventum refert Benedictus Cocarella Vercellensis *in sua Tremitanarum Insulam descriptione*. Et in agro *Patavino* prope oppidum *Atestinum* (ut refert Joannes Baptista Porta *lib.* II. *mag. natur. cap. ult.* citatus à Bernardo Cesio *de mineral. lib.* III. *cap.* 7. *sect.* 20. Urnam fictilem repererunt, & intra eam alteram urnulam, & in hac lucernam adhuc ardentem. Sed urna à rusticis rupta evanuit flamma. Scribit idem Porta *loco citato*. In *Neside* Insula prope *Neapolim* anno 1550. marmoreum cujusdam *Romani* sepulchrum inventum: intus vero phialam repertam, in qua lucerna adhuc ardebat; qua fracta, & aëre in eam intrante, extinctum est lumen, quod multis ante seculis ibi clausum fuit.

Nostris vero hisce diebus, cum cænobium *Divi Francisci Paulensis*, opera, ac studio Reverendi Patris Fratris *Didaci Juliani Cupersanensis*, viri pietate, ac doctrinis ornatissimi, in minima Religione maximi, primariisque Ordinis sui muneribus perfuncti, antiquo majus, ac peramplius redderetur; nonnulla antiquitatis erupere vestigia, reperta enim sunt vasa, & urnæ fictiles, lacrymarum excipuli, & hujusmodi, quorum pleraque ceù non obscuras *Cupersanensis* antiquitatis notas in Musæo nostræ *Tarsianæ* familiæ asservat Abbas *Octavius* germanus major. Mitto plurima, ne mei fastidiat lector. Ex his liquidò cognosces, erudite, ac diligens antiquitatis indagator, *Cupersanum* annis ante Christianam redemptionem penè innumeris conditum. Quem nam verò habuerit originis suæ parentem, nescimus. Urbium enim aliæ antiquas earum cunas noverunt, aliæ verò primordia non ostendunt. Illæ (ut philosophico more loquar) antiquæ à priori, & per notam causam: hæ autem à posteriori, non quasi nullam cunarum originem agnoscant, sed quod ea ex antiquitatum tenebris non emergat; cum pervetusta tantum appareant, quæ avitam præcesserint memoriam, vestigia.

Etsi verò *Cupersani* natales, ejusque ignoremus extructorem, illud tamen unum constat, nomen illi inditum à Cupressibus, quas in illius ambitu multas fuisse, nonnullæ in præsentem usque diem superstites, annosæ admodum subindicant; itemque à *Jano* agriculturæ in *Apulia*, & in *Italia* fere tota Parente; Ita ut ex Cupressibus, & *Jano*, ambobus hisce nominibus in unum coalescentibus, factum sit, quod *Cupersanum* diceretur, quasi *Cupressetum Jani*. Quod bellè respondet antiquæ, & obsoletæ illi nomenclationi, qua nostra olim civitas *Cupressanum* appellabatur; idque deinde usu invalescente, ut nescio quæ soni mollities evitaretur, unius tantum literæ transpositione mutatum. Hinc est quò nobis etiam placuerit frequentiori *Cupersani* nomine uti, quod tum in libris, tum in antiquissimis pagellis, ac lapidibus invenimus; nisi *Cupersanum* illam esse *Cupram* judicemus, de qua *Strabo*: & infra. Et quidem *Cupersano* à Cupressu, sepulchrali hieroglyphico, nomenclatio quam probè accesserit: habes ex sepulchrorum numero, quorum totus ferè ejus ambitus erat perplenus: & in dies prout infodiendi sese offert occasio urnæ erumpunt, & sepulturæ. Et fortè; *Romanis* apud *Cannas Apuliæ* Vicum, ab *Annibale* profligatis, anno ab urbe condita DXLI. ubi Consul *Æmilius Paulus*
A periit, Consulares, Prætoriive viri viginti interfecti sunt, Senatores quà capti, quà occisi triginta, nobiles viri trecenti, pedestrium militum quadraginta millia, equitum tria millia quingenti. Quum & *Annibal* (ut ait Paulus Orosius *lib.* IV. *cap.* 16.) *in testimonium victoriæ suæ tres modios annulorum Carthaginem misit, quos ex manibus interfectorum equitum Romanorum, Senatorumque detraxerat*. At vero non videtur alienum Consulares, aut Prætorios viros illos, Senatores, cæterosque nobiles tunc cæsos, *Cupersanum* advectos, ibique eorum cadaveribus sepulturæ honorem statutum, ac implantatis in rei
B memoriam Cupressibus, *Cupressani* nomen urbi relictum. Sane Cupressum funus, & sepulchra nobilium significare testis est *Lucanus* sic inquiens:

Et non plebejos luctus testata Cupressus.

De quo nos peculiariter egimus in Ara Parentali ad exequias Excellentissimi Dynastæ *Didaci Lopei de Haro Carpiensium* Marchionis structa, symbolo. I. Thucydides vero *hist. lib.* II. ait, ossa eorum, qui pro Patria mortem oppetiissent Cupressinis in arcis asservata. Deorum autem simulachra à veteribus id circo ex Cupressu formata quòd hæc cariem non sentiat, unde simulachrum
C *Jovis* Cupressinum ducentos annos durasse ait *Plinius* à *Valeriano* citatus. Nec desunt opinantes *Cupersanum* dici à *Cupa*, & *Jano* ita, ut esset antiquis quasi *Cupa*, sive vas vinarium *Jano* dicatum; cum enim veteres *Janum* pro *Noë* sumpsissent, qui vineam plantavit, primusque omnium vini saporem expertus, meritò illi *Cupam* dicarunt. *Cupæ* nomen in *Hispaniis* ingentia retinent dolia servando vino destinata, quæ *Cubas* dicunt. Porro *Cupersanates* magnam quotannis vini copiam percipiunt: Sicut & aliarum *Apuliæ Peucetiæ* urbium cultores, de quibus Prosper Rendel-
D la in egregio *de vite, vindemia, & vino tractatu*. Sunt vero qui mallent hujusce nominis etymologiam à *Cypria Venere*, quam ardenter *Apuli* amabant, esse petendam: Y, in V. mutato, quod sæpè usurpatur; ut proinde *Cupressani* nomen sit ferè *Cypria*, sive *Cypera* anus, hoc est, amor vetus: vel per antiphrasim, amor recens; quod inibi adeo vehementer libidini vacarent, itaque se offuciis, & calamistro pulchriores reddere studerent, ut *Venus* ibi senescendo viresceret, ut supra retulimus. Quam facetè de mulierum lascivo mundo Plautus in *Heauton. act.* II. *sc.* 2.

——— *Nosti mores mulierum,*
E *Dum moliuntur, dum comuntur, annus est.*

Annus est, & meritò; quia una tantum hora *Veneri* indulgendo, eam salutis, & mentis jacturam facimus, quam multorum annorum spatio vix subiremus. Unde luxuriosis belle quadrat illud. *Una nocte senescentes.*

Cyprus etiam *Veneri* sacra fertur, quia lasciviæ dedita erat. Et fortasse nostra hæc civitas illa est, quam antiqui *Cupram* in littore *Apulo* appellabant, à *Cypro* nempe Templo, quod ibi *Tusci*, ut *Strabo* ait, extruxere.

Sèd has quidem nominis derivationes, alacri, promptoque ut animo complectaris, meminisse
F necessum est in multis multarum urbium, Regionumque nominibus non absimilem agnosci inditæ nuncupationis originem: quam ex eventu, vel ex alia quavis oboriente circumstantia ductam, omnes omnium notarunt annales. Et ut aliqua, quæ suppetunt exempla in medio sistam; nonne *Mediolanum Cisalpina* in *Gallia* tam superbum, quàm forte, à *Gallis Insubribus* conditum, à sue dimidia parte lanata (ut cum *Divo Ambrosio*, & *Sidonio Apollinari* nonulli volunt) *Mediolani* nomen

men sortitum? Quod & *Claudianus* subinnuere videtur, sic inquiens.

Continuo sublime volans ad mœnia Gallis
Condita lanigeræ suis ostentantia pellem.

Nonnulla vero *Ægyptiorum* oppida ab animalibus nomen sumpsisse testem habemus D. Hieronymum *lib.* XIII. *in Esaiam*, *cap.* 46. qui *Pleraque* (inquit) *oppida eorum à bestiis*, *& Jumentis habent nomina* Κυνῶν, *à Cane*, Λέων, *à Leone:* Λύκων, *à Lupo.* Et *Canariam* Insulam *Fortunatarum* unam à *Canum* ingentis magnitudinis multitudine dictam ait Plinius *lib.* VI. *cap.* 32. Nonne *Sena* à senibus, quorum gratia à *Brenno Gallorum* Duce fuit excitata, nomen mutuavit suum, anno ante Christi adventum tercentesimo sexagesimo secundo? *Brundusium* vero à Brunda græcè, quod latinè idem est, ac cervi caput, eam enim urbem ad modum cervini capitis cornua habentis dispositam esse Isidorus ait *lib.* XVI. *cap. de nomin. Civitat.* & Barth. Anglic. *lib.* V. *cap.* 18. *Beneventana* civitas *Maleventum* antiquitus appellata, quod & Plinius testatur *lib.* III. *nat. hist. cap.* II. sic inquiens. *Cætera intus in secunda Regione*, *Hirpinorum Coloniæ: una Beneventum*, *auspicatius mutato nomine*, *quæ quondam appellata Maleventum.* Idque profectò quòd vehemens inibi exsufflans ventus, quicquid occurreret magni licet ponderis, faliciter elevaret, ut superius dictum est. Hic autem placet, Scholiastem *Julii Polyhistoris* in medium proferre; cujus ista sunt verba. *Beneventum verò olim dictum fuit Maleventum*, *quod à Dalmatia violentior quidam*, *& acerbus ventus ingruere consuevisset.* Livius autem *lib.* V. aliam hujusce nominis reddit rationem, *Maleventum* nimirum appellatum, eo quod ibi ad triginta *Samnitum* millia (*Sulpitio*, & *Petilio* Consulibus *Romanis*) cæsa fuerint. Sic primaria quoque magnæ *Ægypti* Urbs, *Pelusii* nomen obtinuit à *Peleo Achillis* Patre, ejus urbis conditore, licet *Cornelius Cornelii à Lapide Pelusium* quasi πηλέσιον, id est Lateritium dictum velit. Universa enim *Ægyptus Nili* inundatione lutosa, & oblimata, lateribus abundat. *Capym Capuæ* urbi *Campanæ* olim Regionis Principi nomen fecisse testis est Silius *lib.* XI.

Tum Capys ut primus dederit sua nomina muris.

Nec non poëtarum Princeps Virgilius:

Et Capys hinc nomen Campanæ dicitur urbis.

Quamvis hoc non probetur *Antonio Sanfelicio* Monacho, qui *Capuam* ait, dici, quod *Campaniæ* felicis fuerit caput: his verbis: *Non urbis conditor Capys (legimus enim & Oscam, & Vulturnum prius vocatam) sed amplificator fuit. M. Varro ad campestrem retulit sedem*, *Strabo ad rem ipsam*, *quod caput esset Campaniæ. Is quinto Geographiæ libro sic ait. Quum autem urbes duodecim in Campania forent*, *Capuam perinde ac illarum caput nominarunt.* *Romæ* nomen à *Romulo*, tritum est, unde Virgil. *lib.* I. *Æneid.*

Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus.
Romulus excipiet gentem, *& mavortia condet.*
Mœnia, *Romanosque suo de nomine dicet.*

Sicilia dicta à siciliendo, eadem *Triquetra* à figura triangulari, & *Trinacria* à tribus promontoriis. *Sabaudia* licet à *Sebusianis* populis, aut à *Sabatiis* vadis nomen accepisse videatur, de ea tamen hæc *Carolus Bovillus* in medium adfert. *Fuisse* (inquit) *hanc Regionem olim præ locorum angustia (utpote inter Alpes sita) & habitatorum paucitate*, *totam à latronibus obsessam*, *qui prætereuntes aut jugulabant*, *aut spoliabant. Tum nobilis quidam eam Regionem ab Imperatore in titulum Ducatus obtinuit*, *qui cunctos ex ea prætereuntibus infestos vi armorum submovit: & viam peregrinis securissimam præbuit. Hinc salvam viam (quæ prius*

A *Mala via*, *vulgò* Mal Voie, *vocabatur*) *eam in posterum vulgo* Saul voie, *vocari jussit. Inde Sabaudiam fecere.* Thuscia ἀπὸ τῦ θύειν, quod est sacrificare, quia *Tyrrheni*, Deorum cultui, ac sascrificiis plurimum vacabant: cæterasque nationes religione anteibant. *Thurium* urbs magnæ *Græciæ*, à *Thuria* vicino fonte nomen habet. *Turum Apuliæ Peucetiæ* Oppidum non longe à *Cupersano*, à *Tauro*, quem in insigniis gestat, nomen accepit, ferunt enim *Tarentinum Taurum* auro ac gemmis onustum in ea regione inventum, ob cujus memoriam oppidum illud erectum, cui à *Tauro* nomen factum, ad hæc usque tempora

B retinet. *Herculis* Insulam propè *Hispaniam Scombrariam* appellant, à captis ibi Scombris, ex quibus optimum fit garum, ut ait Strabo *lib.* III. *Geogr. Patavium*, quod hodie *Padua*, à *Padi* fluminis vicinitate, sic dictum est. *Wandalicia* à *Wandalis* eam occupantibus, modo nuncupatur; quam veteres *Bœticam* à *Bœti fluvio* dicebant, qui hodie *Arabico* quidem vocabulo *Guadalquivir* appellatur, id est, Flumen magnum. *Nisyrus* Insula una ex *Cycladibus*, *Porphyris* etiam dicta à purpuris, quæ in ea nascuntur, ut auctor est *Suidas*. *Lusitania* itidem à *Luso Liberi* patris filio: quæ & *Lysitania* quoque à *Lyso* ejusdem *Liberi* so-

C cio cum *Luso* bacchante. *Olysippo Lusitaniæ* Princeps Civitas ab *Ulysse* dicta *Ulysipolis* quasi civitas *Ulyssis*, & olim *Pintia* nunc *Vallisoletum* dictum quasi vallis litium, ut asserit luculentus Historicus *Rodericus Mendez Silva*, amicus noster, in elaborato de *Hispaniæ* restauratione libro, apud quem varias civitatum, & oppidorum nomenclationis etymologias reperies, acutè quidem, & appositè. *Sardiniam* insulam *Græci Ichnusam* à vestigii humani similitudine vocarunt, ut ait Nic. Leonicenus *lib.* I. *hist.* Sed cur antiquiora tam enixe exempla commemorem, cum recentia non desint? E Regionibus, Insulæ *Philippinæ* à

D *Philippo Hispaniarum* Rege potentissimo nomen habent. Urbium vero una occurrit præ cæteris *Julia nova* quam è nomine sic vocavit suo *Julius Aquaviva Aragonius Atriæ* Dux, qui eam extruxit, ut refert Mirabalus *in Ephemer.* Reges enim, ac Principes, rebus quidem aut memoria dignis, aut ab hominum memoria nunquam recessuris, ut cum iis eorum etiam nomen posteris viveret, nomina è proprio faciebant nomine. Qua in re, non desunt exempla, quorum superiùs multa enumeravimus, unde & *Tagus V. Hispaniarum* Rex *Tago* Flumini nomen fecit, & *Iberus* amnis ex *Tubale* genito ejusdem nominis Rege, & ex *Beto*

E *Tagi* filio *Betis* nomina accepere sua: ut referunt *Eustachius*, Florianus Docampus in *Chron. lib.* I. *cap.* 8. & Fr. Petrus Gonçalez de Mendoza Archiepiscopus Granatensis in *Hist. de Monte Celia.* Ne autem mireris *Cupersanensem* nostram hanc urbem ex Cupressuum arboribus potius, quam alia ex re memorabili nomen sumpsisse, monendus es, lector amice, civitatum plerasque ex hujusmodi causis cognomenta traxisse, ut *Cerasus* urbs in *Ponto*, à Cerasis; *Castellum nucis* à nucibus; *Abellinum* ab avellanis. Item in *Attica Myrthinus à myrtorum*, *quas myrrynas dicunt*, *frequentia.* Nec non *Rhamnus* à Rhamnis. Imo ex ar-

F boribus vel ipsi homini nomen aliquando factum; nam Plinius *de Lauro* loquutus: *Unius arborum* (inquit *lib.* XV. *cap.* 30.) *latina lingua nomen imponitur viris.* Hinc *Laurens* apud *Virgilium*, & *Laurentius*, quod profectò nomen passim usurpatur; hinc etiam Libertus *Ciceronis*, *Laurea Tullius* vocatus est. Sed quid arbores commemorem, cum vel inclytarum denominatio progenierum, præcipua nobilitatis nota insignitarum, ex ipsis humilibus mutuata plantis. *Fabios* enim à fabis,

Lentulos à lente, *Cicerones* à cicere ferendo dictos testis est idem Plinius *nat. histor. lib.* XXVIII. *cap.* 3. his verbis: *Cognomina etiam prima inde Pilumni, qui pilum pistrinis invenerat: Pisonis à pisendo. Jam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, ut quisquis aliquod optime genus sereret.* Confirmat hoc magis, quod ab ipso *Cicerone* actum fuisse *Græci* scribunt. Is enim cum *Siciliæ* Quæsturam exerceret, ac munus argenteum Diis offerret, epigramma de more addens, prænomen *Marci*, *Tulliique* nomen integrum jussit apponi: *Ciceronis autem loco, quod sequebatur facetè ciceris granum ab artifice insculpi voluit.* Verùm hæc de nomenclatura satis: unde ex præfatis exemplis, allatas de *Cupersani* nomine rationes lubenti te, lector, animo, lætaque fronte susceptururum reor. Sed antequam ulterius procedamus, mirari non desinam cur *Albertus Miræus* Soc. Jes. *Cupersanum* nostrum scribat latino idiomate dici *Conversam.* Quod profectò ex quibus nam fontibus, libris, aut lapidibus doctus hic hauserit Vir, nescimus; penès eum igitur maneat.

Nitor accedit *Cupersano* ex ipso urbis situ. Civitas enim hæc in amœno fundata colle inter omnes *Apuliæ Peucetiæ* urbes eminet, fortissimis cincta mœnibus, turribus passim, ac propugnaculis septa; fossa, valloque circumdata; magna item, turritaque ab Arce defensa. Eminet in ea turris & una cæteris altior, ac benè magna, cujus intimæ, penitæque partes acceptam vocem numerosiore multiplicant repercussu; id quod etiam de septem *Cyzici* Turribus narrat Plinius *lib.* XXXVI. *cap.* 15. *Eadem* (inquiens) *in urbe* (de Cyzico loquitur) *juxta Portam, quæ Toracia vocatur Turres VII. acceptas voces numerosiore repercussu multiplicant, nomenque huic miraculo, Echo est à Græcis datum. Et hoc quidem natura locorum evenit, & plerumque convallium ibi casu accidit: Olympiæ autem arte, mirabili modo in Porticu, quam ob id heptaphonon appellant, quoniam septies eadem vox redditur.* Reliquum verò urbis, splendorem omnibus præsefert in rebus, nam ædificia ampla sunt; Ecclesiæ sumptuosæ; Clerus frequens, honestate præstans, literis quoque esset ac scientiis, si nonnihil exueret ruditatis. Duodeviginti millia accolarum alit, virosque innata quadam facilitate in omnia pronos, suavitate, & in cunctis negotiationum generibus dexteritate solertes. Fæminas itidem pulcherrimas, & uberum munere fæcundissimas, quas antiquis illis temporibus *Apulis* militibus in acie summa victus egestate demersis, lac subministrasse è propriis mammis mulctum, ac propria manu expressum, nemo sit quem prætereat. Easque in primis modestia, natoque rubore claras, ita ut in tam numerosa ac magna civitate, rara hodierna luce offendicula eaque caute sese offerant; quamvis *Apuli* sint natura salaces, & in *Venerem* proclives. Quod non modica mulierum laus est quarum procaciam hisce urget carminibus Euripides in Andromacha.

At tu cave, bis dico, si sapis, cave,
Si uxor tibi est, aliæ frequenter mulieres
Ut ne tuarum tecta subeant ædium.
Malarum enim plerumque sunt, ac turpium
Rerum magistræ, aliæ avidæ lucri toros
Temerant pudicos. Sunt quibus vitiis scatet
Infamis animus, operam eæ dant sedulò,
Alias ut in contagia scelerum trahant.
Multis fatuitas præbet ansam criminis
Atque hinc laborat, hinc virorum affligitur
Malis domus: procul hoc venenum ab ædibus
Arce tuis; ne irrumpat, obde pessulum;
Firmis fores muni seris, sani nihil,
Nihil integri adferet exteræ ingressus, cave,
Sparget venenum viperis nocentius.

A Carmina hæc uxorius quisque suæ domus Januæ inscribat. Pueros quoque dat *Cupersanum* præclaro ingenio præditos, artium, ac scientiarum omnium studio aptos, cui si se addicerent, peritia gloriam compararent immortalem. Et literis florentes olim dedisse viros inde conjicio, quod à *Græcis* habitaretur, à quibus & artes, & disciplinæ in id invectæ, ut *Græca* nonnulla *Apulis* communia verba, & à *Cupersanensibus* passim usurpata testantur, & ipsæmet majorum nostrorum subscriptiones *Græcè* exaratæ, ut ex vetustissimis in D. *Benedicti* Archivio asservatis apparet instrumentis. Notam quoque reddunt hanc

B urbem Nundinæ, & panegyres, quæ quotannis in ea bis celebrantur: alteræ die ipso Pentecostes incipientes prope Ecclesiam majorem & Castrum civitatis; alteræ vero, sed celebriores ad *Divæ Mariæ* de Insula templum, accurrentibus totius ex Regni partibus negotiatoribus; quæ sanè institutæ sunt in honorem ipsius Insulanæ Virginis, quæ ibidem in Crypta miraculose reperta, præcedentibus cujusdam puellæ divinis admonitionibus, de quo Historiam intexuimus jam luce donatam. Concessit profectò Nundinas illas precibus *Julii Antonii de Aquavivæ Atriæ* Ducis, *Joannes Antonius de Ursinis*, *Tarenti* Princeps, quod sanè privilegium antiquo sty-

C lo exaratum exhibuit mihi Abbas *Octavius* germanus meus ex suo Chartophylacio depromptum.

Commendant verò præ cæteris, nostræ urbis antiquitatem nonnulli *Cupersanatium* mores, quos vel cum *Apulis* omnibus habuere communes, vel aliunde usurparunt. Vigent enim *Cupersani* ritus quidam vetustatem quam maximè olentes: nec non varii mores, quos imperita plebs, numquam intermissa observatione indies stabilire, ac posteritati tradere non desinit. Ex innumerabilibus aliqui mihi sunt recensendi, ut historiæ huic nostræ ex eorum relatu, & varietas accedat, & jucunditas. Ecclesias Sanctis dicatas extra *Cu-*

D *persani* mœnia constructas quotannis, die quo eorum solemnia celebrantur, ut quam obtendunt gratiam obtineant, frequentia virorum, ac præcipue mulierum, sed ignobilium, examina circuire solent. Sacram verò *B. Stephano* Martyrum antesignano ædem equitantes ter, aut pluries circumeunt, ut equi, alvi dolore serventur immunes. Sunt etiam alia, quæ circumeunt sacella, ut *SS. Nicolai, Luciæ, Laurentii, Jacobi*, nec non *Divæ Mariæ* Insulanæ Templum. Manavit sanè hic ritus ad nostrates à Gentilibus ipsis, qui Religionem in circulo reponentes, aut aras, aut idola, aut Templa circuibant, eo quod orbicu-

E laris motus omnium sit perfectissimus, unde *Ægyptii* Theologicam sapientiam, utpotè divinam, scientiam appellabant orbicularem, ut *Pierius* asserit. Sed Gentilium circuitum vana Religione fultum, ediscimus ex Scripturis, ubi habetur in circuitu impios ambulare, qui à diabolo eorum magistro id accepisse videntur: de quo Petrus *Epist.* 1. *vers.* 6. *Circuit quærens quem devoret.* Ipseque Dæmon de se ipso testatus est, quum Deo responderet: Job 1. *cap.* 6. *Circuivi terram, & perambulavi eam*: Quanti verò fieret antiquis circuitio, vel inde habes, quod quotiescumque communis lætitiæ signa exhibenda essent, circuitum

F cum aliquibus cæremoniis adhibebant. Nam in Imperatoris coronatione Templa à Veteribus fuisse circuitu coronata, asserit Cantacuz. *lib.* 1. *Hist. cap.* 41. Nec ullum profectò fuit olim sacrificii genus, in quo deesset circuitio, hinc Apulejus *lib.* 11. *Per dispositas* (inquit) *aras circumiens Sacerdos rem divinam procurat.* Et Servius *lib.* 4. *Æneid.* quoddam fuisse sacrificium testatur in ararum circuitu: sic enim ait: *Quidam genus sacrificii appellant, quo veteres, cum aras circuirent, & rursus cum reverterentur, & deinde consisterent, di-*

dicebant minusculum sacrum. Senex autem ille *Antiochenus*, cujus nomen infandis pollutum sceleribus sacræ Paginæ suppressere, *Judæos* à Patriis, Deique veri legibus recedere compellens, eosdem astare sacrificiis jubebat, & cum *Liberalia* celebrarentur, in *Liberi* honorem eos cogebat circuire: ut Machab. *lib.* XVI. *cap.*6. *Ducebantur autem cùm amara necessitate in die natalis Regis ad sacrificia: & cum Liberi sacra celebrarentur, cogebantur hedera coronati Liberò circuire. Brutus* quoque longam post navigationem cum nonnullis sociis in Insulam *Leogeciam* appellens, ad quandam venit Civitatem desertam *Dianæ* magnifico Templo insignitam, in quo ipsius Deæ imago petentibus responsa dabat. Suggerunt *Brutò* Commilitones *Dianæ* litare, & ab ea quænam illis futura sit Patria, fixæque mansionis sedes, inquirere. *At Brutus* (ut refert Matthæus Westmonasteriensis Monach. *in libr. florum Historiarum*, *ac de rebus Brittanicis ætat.* III. *cap.* 21.) *Consiliis eorum adspiciens, ante Aram Deæ, vas sacrificii plenum vino, & sanguine candidæ cervæ dextra tenens, vocem in hæc verba dissolvit.*

Diva potens nemorum, terror Sylvestribus apris
Cui licet anfractus ire per æthereos.
Infernasque domos, terrestria jura resolve.
Et dic quas terras, nos habitare velis.
Dic certam sedem, qua te venerabor in ævum
Qua tibi Virgineis Templa dicabo choris.

Nonies hæc repetivit, ac deinde Aram quater circumiens, sanguinem, vinumque quod manu tenebat in focum effudit, mox cervæ pelle ante aram extensa, super eam procumbens, hora noctis tertia obdormivit. Visaque est illi Dea sic fari.

Brute sub occasu Solis, trans Gallica Regna.
Insula in Occeano est, undique clausa mari,
Insula in Occeano est, habitata Gigantibus olim.
Nunc deserta quidem gentibus apta tuis.
Hanc pete, namque tibi sodes erit illa perennis
Hic fiet natis, altera Troja tuis.
Hic de prole tua Reges nascentur, & ipsis
Totius Terræ, subditus Orbis erit.

Nulla quippe Gentilium Religio sine circuitu. Veteres etiam in Deorum, Heroumque celebritatibus circuitione usi sunt. Carmina enim ad Lyram concinebat Chorus; quumque se à dextera ad sinistram verteret strophe, cum à sinistra ad dexteram Antistrophe, dum verò gradum sisteret, ac interquiesceret, Epodus occinebatur, ut ex *Cræco Pyndari* Scholiaste colligitur, & ex primariis *Græcorum* Auctoribus observasse se, nobis aperuit Clarissimus, ac Reverendissimus vir *Martinus* Abbas *Lafarina de Madrigali*, *Hispaniarum* Regi à Domesticis Sacris, & Consiliis, ejusque maximus in *Siciliæ* Regno Sacellanus, prima utriusque linguæ ornatus eruditione, ac literaria nobis necessitudine conjunctus: Respexisseque antiquos illos remur, modò in dexteram, modò in sinistram choros agitantes, ac postremò quiescentes, Universi totius institutum, cujus ab Oriente in Occidentem motus vergit, erronumque è converso ab occasu in ortum; terra verò immobilis semper consistat; ac imitari eos voluisse mundanam hanc molem, quæ continuo ex motu, in æternam desinet quietem. Huic assuo quod D. Gregorius. *l.* III. *Dialog. c.* 28. narrat de *Longobardis*, quorum nonnullas leges retinet adhuc *Apulia* nostra. Hi nempè iniquis majorum suorum vestigiis insistentes Caput Capræ Diabolo immolare soliti erant: eique per circuitum currentes, caput carmine dedicabant infando. Verè *Longobardi*, sive, ut alii *Longobarbi*, eo quod longa eorum barba, à qua nomen accepisse putavit *Curtius*, & meus *Prosper Rendella*, trahebat eos dæmon. Relatu etiam dignæ videntur quædam Barbarorum cæremoniæ, quibus mos est pueros immolandi. Si quando verò puerorum eis deest corpus, ut id sacrificent: *Camelum colere album* (ut inquit *Nilus* de interemptione sanctorum Pontificum qui sunt in *Sina* apud Metaphrastem) *& minime vitiosum in genua inclinantes ter circumeunt jacentem, cum tota Populi multitudine in orbem obeuntes. Præit vero, & circuitionem, & canticum, quod ab eis in astrum factum est, aut ex Regibus quispiam, aut ex Sacerdotibus, qui sunt ex senectute venerabiles. Qui post tertiam circuitionem, cum nondum canticum finierit populus, & extremam hymni partem adhuc in lingua habeat, stricto ense valde percutit eundem, & primus magno studio gustat sanguinem: & sic reliqui cum gladiis accurrentes, aliqui quidem aliquam parvam pellis partem exscindunt cum pilis alii autem quodlibet rapientes ex carnibus abscindunt: alii autem usque ad viscera procedunt, & intestina, nullam hostiæ partem relinquentes non confectam, quæ possit deinde videri à Sole apparente; neque enim abstinent ab ossibus, & medullis, perseverantia vincentes fortitudinem, & tandem diuturnitate superantes repugnantiam. Atque hic est Barbarorum ritus vitæ, & religionis.* Hucusque *Nilus*. Has profecto Gentilitatis cæremonias, ritusque insanos, saniore consilio usurparunt veteres, quum sacrificiis veri Dei operam dantes, aras circuibant. Unde David *Psalm.* XXV. *v.* 6. *Lavabo* (inquit) *inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine. Franci* verò Orientales, ut tradit Autor *Archontol.* die quo Natalis Christi solemnia celebrantur, infantis recens editi simulacrum super altare positum circumdant, ejusdemque Regionis *pueri, ac puellæ in orbem saltant, plauduntque, majoribus natu accinentibus.* Id quod ipsa Dei sapientia agere videtur, quum cordis humani charitate flagrantis aram circumdat. *Sapientiæ cap.* VI. *v.* 17. *Dignos se ipsa circuit quærens, & inviis ostendit se illis hilariter*, & ab ipsamet vera sapientia *Christo* aras, & Templa circuire edocti sumus, qui circumeundo doctrinam cælestem prædicabat: *Marc. cap.* VI. *n.* 6. *Et circuibat Castella in circuitu docens.* Nec aram solummodo, verum etiam Templa circuibant Gentiles, quod à *Nerone* non absque omine actum, testatur *Suetonius* in ejus vita, nec alia deerunt exempla, quæ legentibus passim occurrent. Hinc magna, ac veriore cum religione Templorum ritum circumeundorum amplexati sunt Christianæ fidei cultores, eoque præcipue utuntur, cùm sacra *Hierosolymæ* loca invisentes, ut *Donatus Antonius Martuccius* matris meæ germanus, vir sanctitate venerabilis, ait in suo quem conscripsit *Hierosolymitanæ peregrinationis libello*, tum in primis pœnitentiam præseferentes, ut habes apud Henricum Abbatem Claravallensem in *parte posteriore Annalium Rogerii Honedeni. Pœnitentia illi talis injungitur, ut infra quadraginta dies à patria sua exulaturus abscederet in servitio pauperum Jerosolymis triennio moraturus. Interim verò singulis diebus Dominicis Ecclesias Tolosanæ urbis nudus, & discalceatus cum disciplinalibus virgis jussus est circuire.* Jurè igitur nostri *Cupersanates* circumeundi more, quem à Barbaris *Longobardis Apuliæ* quondam Dominis ab eorumque dominatu dictæ *Longobardia* didicere, sacris operam navantes rebus utuntur, ut ex ipsis etiam prophanis ritibus religionem hauriendam ediscamus.

Quædam etiam magiæ genera apud imperitam *Cupersanensium* plebem nonnunquam vigere animadverti, eaque præsertim apud mulieres rusticas, cum cæteroqui homines vanis hujusmodi rebus non adeo videantur addicti. Cum enim (ut

aliqua tangam) de futuris nuptiis vaticinari student, Botanomantia utuntur, modo carduum Terræ implantantes, modo verò; idque nonnisi tertio Calendas Julii, acceptis cujusdam herbæ sentibus, & in aquam immersis, prolatisque nonnullis verbis, ut explorent, num spinæ simul coëant, & jungantur, sicque de futura vaticinantur maris, & fœminæ conjunctione. Et quam jure è spinis hoc hauriunt, non enim est quod hominem magis urgeat, & pungat ut cum muliere se conjungere. Pro eodem etiam indagando, farina, polline, cera, tomice, & similibus ineptè utuntur. Aliis profectò in rebus alios tenent ritus, ita ut in omnibus eorum ineptiis non desit vana Religio; exempli gratia, quum plumbum in aquam immergunt octavo Calendas Julii, & quum ovi albumen in matellam lotio plenam injiciunt, & hujusmodi. Deliramenta quidem sunt hæc, & insomnia, quibus inhærentes, nescio quid aucupantur, quod nullo facto iisdem permittendum. Inane etiam sapit ritus, ubique receptus, quem præcipuè tenent aniculæ delirantes, ac omni superstitionum genere delibutæ, quæ ad amissa invenienda, furemque investigandum, Coscinomantiæ student. Cribrum forcipe accipiunt, ac elevant, quo suspenso, eorum nomina, quorum inest suspicio proferentes, ex eventu, & motu cribri, ineptè vaticinium hauriunt. De quo plura habes apud Martinum Delrio *disquisit. magic. lib.* IV. *cap.* 2. *quæst.* 6. *sect.* 4. Haud absimilem *Ægyptios* effectum in aëtite *Aquilino* lapide agnovisse, furem ut deprehenderent, discimus ex *Bellonii* observationibus à *Carolo Clusio* latinitate donatis, qui apud *Græcos* hujusmodi viguisse morem, massaque aëtitis polline consperso ad furtum explorandum usos, hisce testatur verbis observ. *lib.* II. *c.* 25. *Furem igitur deprehendere volentes Græci, omnes furti suspectos simul evocare solent: se enim adfuturos pollicentur. Multis autem id ceremoniis peragitur, admurmurant enim Calojeri multa verba dum massam pinsunt sine fermento, è qua parvos panes conficiunt ovi magnitudine: Horum singulis, qui convenerunt, terni devorandi totidem bolis, nullo potu addito, deglutiendi præbentur. Id experimentum nos fieri vidimus: atque qui furtum commiserat, nunquam tertium panem devorare potuit, quinimo dum deglutire nititur, parum abfuit quin suffocaretur, propterea rejicere coactus est. Monachi Græci id observant tanquam peculiare secretum, nec cuiquam communicare volunt. Intelleximus tamen illos lapidis aëtitis polline suæ massæ, dum panes hos conficiunt, inspergere.* Nec dissimilis est *Gallorum, Scotorum*que ablata quærentium religio. Hi enim Canem habent, quem *Trassantem* dicunt, à *Gallico Tracer*, hoc est investigo, quem odoratu res Domini sui indagantem, à nemine impediri posse, lege cautum est: impedientes acriter plectente, ut *Aloysius* ait Novarinus *lib. schediasmat. Sacroprophan.* hisce verbis ex *Scotiæ* descriptionis libro excerptis. *Si quis pacis tempore, dum sibi ablatum quidpiam cane indagatore persequitur, vel etiam in Secretiora cubicula canis ingressum deneget, is planè pro fure habetur. Talis canis in legibus Scotorum Trassans appellatur à Gallico Tracer, quod est vestigia persequi. Nullus perturbet, aut impediat canem trassantem (inquit lex) aut homines trassantes cum ipso, ad sequendum latrones, aut ad capiendum malefactores.* Sed hoc quamvis non infallibile semper, magis tamen est rationi consentaneum: quoddam enim reperitur canis genus, *quod* (teste Vincentio *Beluac. spec. tom.* II. *lib.* XV. *cap.* 78. (*Odoratu fures intelligit, & à cæteris hominibus implacabili odio discernit.* Nescio quid præseferant pueri, cum vel in puerilibus pueri-lem agnoscant divinationem; & cum annum jam evanescentem, vergentemque in occasum, postremo ejus die, popularibus quibusdam clamoribus, adhibito etiam incondito strepitu, ac murmure, quod in vasis aëre plenis, beneque opertis excitant, è propriis exturbare videntur laribus, novumque jam nascentem accersere. Hinc fortassè fabulosam *Horatius* appellavit *Apuliam*, quod scilicet fabellis, næniisque locum libenter tribueret, ac fidem. Sileo mores alios, atque alios, quibus nonnihil superstitionis inest. Binos tamen hic referam, utpotè quos subobscura noverim eruditione refertos. Solent enim *Cupersanates*, *Apuli*que omnes, coloni videlicet, ac rustici, qui pauperie vexantur, & præcipuè Pastores, antiquorum more (de quibus Cælius Rodiginus *lib.* XXVII. *antiq. lect. cap.* 27. & Hieronymus Mercurialis *de art. gymnastica lib.* I. *c.* II. & Athenæus, *lib.* II. *pag.* 235. & refert etiam Joann. Rosinus *antiq. Rom. lib.* III. *c.* 38. Boum cornibus non secus, ac cyathis, guttulisque in eorum frugalibus mensis potare: unde Martialis perbellè:

Gestavit modo fronte me Juvencus
Verum Rhinocerota me potabis.

Eaque cornua humano usui ita accommodant, ut iisdem, vel oleum deferant, vel aliud quidpiam eis necessarium. Neque is ab antiquo ritu dissimilis videtur quo Sanctum oleum ungendis Regibus destinatum, in cornibus asservabatur, quod cum ex pastoritio sit usu desumptum, Reges indicat non secus, ac pastores se se in subditos gerere debere. Cum enim *David*, Rex inauguraretur. *Tulit Samuel cornu olei, & unxit eum in medio fratrum ejus, & directus est spiritus Domini à die illa in David, & deinceps.* I. *Reg. cap.* XVI. *n.* 13. & *Salomon* in Regem ungendus, vectus est mula Parentis sui *Davidis* in *Gihon*: ubi. *Sumpsit Sadoc Sacerdos cornu olei de Tabernaculo, & unxit Salomonem, & cecinerunt buccina, & dixit omnis Populus: Vivat Rex Salomon.* III. *Reg. cap.* I. *n.* 39. Censent nonnulli hujusmodi cornua fuisse aurea, aut argentea, ut *Nicolaus de Lyra*, & *Abulensis*. Hic sanè inter lenticulam, è qua unctus est *Saul* (quam & ex auro, aut argento putat) & cornu, nullum agnoscit discrimen, cum extrinsecam amborum figuram minime distinguat; nesciebat fortasse lenticulam à lente sic dictam, rotundam potius, quam incurvam retinuisse figuram. Sed hæc mihi non probatur sententia. Nec alii nitor fundamento, nisi sacrarum Literarum auctoritati; quippè cum Deus *Davidem* vellet Regno imponere, *Samuelem* accersivit, cui: *Imple cornu tuum* (inquit) *oleo, & veni, ut mittam te ad Isai Bethlehemitem, providi enim in filiis ejus mihi Regem.* I. *Reg. cap.* 16. *n.* I. At *Samuelem* aureum cornu, suis secum usibus tulisse, aut argenteum nemo dixerit. Suum enim illi Deus inquit cornu implendum: *Imple cornu tuum oleo*: Ex quo usitatum fuisse antiquis cornua humano usui accommodare, eaque domi habere, aut secum ferre ab humeris, aut cingulo pendentia clare infertur; quem sanè ritum *Cupersanenses*, *Apuli*, Pastoresque fermè omnes in hodiernum usque diem servant. Quamvis quod erat in Tabernaculo cornu, aureum fuisse, argenteumve censeo.

Nec sanè tacendum est, quod tradit *Ctesias* historicus de Sylvestribus asinis, quorum cornua conviviis destinantur, craterum vice, ac Scyphorum, in iisque aquam, aut vinum bibere, adversus venena, nonnullosque morbos remedium esse præsentissimum. Eum audiamus sic loquentem: *Asinos Sylvestres habet India equis pares, quosdam & majores: quibus caput purpureum, oculi cærulei, reliquum corpus est album. Cornu illis in fronte*

te cubitalis magnitudinis, cujus inferior versus frontem pars duorum palmorum spatio sit candidissima: at superior quæ in acutum tendit, punicea sit, summum ruborem adjunctum habens: pars autem media sit nigra. Ex his pocula conficiuntur è quibus qui bibunt, nec spasmo, nec sacro morbo corripiuntur: sed nec venena ullam in eos vim habent, si modo, vel antequam illa hauriant, vel postquam hauserint, aquam, aut vinum, aut aliud quidpiam ex illis poculis bibant. Urorum etiam cornibus, argenteis laminis ornatis non secus, ac poculis in Symposiis quosdam uti, asserit Cæsar *lib.* VI. *belli Gall. cap.* 27. de feris loquens, quæ in Hercynia Sylva nascuntur. Plinius vero ait *lib.* XI. *cap.* 37. *Urorum cornibus Barbari septentrionales potant: urnasque binas capitis unius cornua implent.* Cornua adhibuere nostrates in Symposiis, cornua, & in luctu. Mortuos enim suos Capillis, quos *cornua* dici testis est *Rodiginus*, operiunt. Hic sanè mos capillis operiundi cadavera antiquus est valde, auctore *Alexandro ab Alexandro.* Sed non alia ejus rei ratio occurrit, nisi id in charorum morte à veteribus actum, ut superstitibus incolumitatem augurarentur. Capillos enim Deæ sanitatis à mulieribus olim dicatos scribit Cælius Rodigin. *lib.* XXII. *cap.* 2. quasi capillorum resectione sanitas augeretur; putabant enim veteres hujusmodi cæremonia Deæ (à sanitate) placere, proindeque vitam propagari, nisi exsectis Capillis, & supra mortuum jactis vitam eis restitui desiderarent. Sed certè Capillos abscindere, doloris esse argumentum innumeris constat exemplis: unde *Job* infausta post nuntia: *Scidit vestimenta sua, & tonso capite corruens in terram adoravit.* Job *cap.* I. Et in parentalibus capillos sibi evellunt *Cupersanenses* mulieres, quos cadaveribus super injiciunt. Apud easdem viret adhuc antiquus ille, ac muliebris ritus de fuso torquendo, ac deferendo, de quo Plinius *lib.* XXVIII. *cap.* 2. hæc tradit: *Pagana lege in plerisque Italiæ prædiis cavetur, ne mulieres per itinera ambulantes, torqueant fusos, aut omnino detectos ferant: quoniam adversetur id omnium spei, præcipueque frugum.* Simul, & alium tenent nostrates in auferenda è mensa mappa, ac repositorio tollendo ritum, de quo idem *Plinius* paulo superius: *Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum, aut bibente conviva, mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum judicatur.* Inviolabiliter observant *Cupersanates* antiquum illum infantes recens natos humi deponendi morem: de quo loquitur Plinius *lib.* VII. *in proœm. Hominem* (inquiens) *tantum nudum, & in nuda humo, natali die abjicit, ad vagitus statim, & ploratum, nullumque tot animalium, aliud ad lachrymas, & has protinus vitæ principio.* Quæ sanè verba alludunt ad *Romanorum* morem, quo infantem statim natum, humi deponebant, ac continuò levabant, unde *Levana Dea* vocata est. Consule D. Augustinum *de Civitate Dei.* De stellionibus, cicadis, venatione, cæterisque rebus *Cupersano* cum *Apulia* tota communibus, longum esset hic agere; sit Cosmographorum munus ea recensere. Sed Cicadæ inibi adeo sunt stridulæ, ut alterum desideremus *Virgilium*, qui eas, nostris è finibus exturbet, ut olim *Neapolitana* ex Urbe, cicadam effingendo auream, teste *Joanne Villano*, ne meridianis æstivi temporis horis earum stridore infestemur. Clamosa hæc animalcula caput obtundunt, ita ut mirer, cur ea *Ambrosius* dulce canere dixerit, & in pectore habere plectrum: *Dulcis in exiguo cicadarum gutture cantilena.* Vel mutæ saltem essent, ut in oppido *Ætoliæ Achantho*: ex *Stephani Byzantii* traditione, ne scilicet omnino eas ablegem, quibus aëris, rorisque sufficit penarium, quasvè auro,

A aut alio quovis metallo olim expressas, nostræ Urbis, & *Apuliæ* mulieres ad crinale etiam ornamentum transtulere, calamistratis eas capillis addendo. Vel ranæ inibi infestæ: nec non muscæ. Narrat Berchorius *in reduct. moral. lib.* XIV. *cap.* 66. *num.* I. Sanctum *Gaufredum* Episcopum *Venestensem* jussisse, ut in lacu *Cyrenis* clamosæ ranæ obmutescerent, quæ statim factæ sunt mutæ, & ad hæc usque tempora perseverant. *Albertus* etiam ille, magni cognomento insignis, auream effingendo muscam *Bononiæ* è Triclinio Patrum Ordine Prædicatorum muscas inibi frequentissimas omnino abegisse dicitur. Utinam, & *Apu-*
B *lia* nostra alterum nancisceretur *Gaufredum*, alterumque *Albertum.* Sed muscis se vexari non quæratur *Cupersanum*, quod illi hoc cum *Apulia* tota commune sit: Audi Bernardum Saccum *Ticinensis hist. lib.* I. *cap.* 5. qui de *Apulo* loquutus calore, ait: *Siccitati aliud malum additur, innumerabilium muscarum infestatio. Hinc proverbium Italorum.*

Chi vuol provar l'inferno
E' estat' in Puglia, & in Apruzzo il verno.

Ægyptias pyramides innumerabilium penè muscarum murmure infestari ait Bellonius *cap.* 47. *lib.* II. *observat. Muscarum* (inquiens) *apud Pyrami-*
C *dès tam magna est frequentia, ut aër illarum murmure (dum nobis transeuntibus avolarent) resonaret.* Id fortasse ex cadaverum in Pyramidibus sepultorum copia oritur; nisi calore in eas ibi sæviente, lapidis temperiem aucupentur, quod muscis peculiare arbitrantur nonnulli Philosophi naturales, & præcipue amicus noster Abbas *Lafarina.* Et vetus quidem tormentum, quo Deus *Cupersanates*, & universam flagellat *Apuliam*, sitis est, quam sic appellari ait *Paulus Merula* quasi à pluvia, id est sine pluvia. *Cosmogr. part.* II. *lib.* III. *cap.* 30. Sunt enim ibi loca arentia nullo irrigata flumine, ita ut ii ebibantur latices,
D quibus hyberno pluit tempore; potant siquidem aquam non fluentem, sed cisterninam, & cadente imbre collectam. Audi quæso Paulum Merulam *Cosmographiæ partis* II. *lib.* IV. *cap.* 31. sic ajentem: *Sunt tamen ibi, ne quid sit omni ex parte beatum, loca quædam quæ pluviis, aquisque laborant, ut meritò Horatius siticulosam vocet Apuliam,* & Persius *jure cecinerit Satyr.* I.

Nec lingua tantum sitiat canis Apulæ.

Nonnunquam verò in summam demerguntur aquæ egestatem, ut quamvis aqua una earum sit rerum, quæ pretio non emantur, unde Plautus in *Asinar. act.* I. *scen.* 3.

E *Diem, aquam, Solem, Lunam, noctem, hæc argento non emo.*

De *Apulis* tamen nostris verificari videatur, quod de *Hebræis Jeremias: Aquam* (inquit) *nostram pecunia bibimus.* Et quod Amos *cap.* IV. *Et venerunt duæ, & tres civitates ad unam civitatem, ut biberent aquam, & non sunt satiatæ.* Lugendum sanè est, si quando in aquarum egestatem *Apulia*, & *Cupersanum* nostrum demergatur, quia nullo fluvio irrigatur, & periculosior est in *Apulia*, quàm in *Palæstina* sitis, quod *D. Hieronymus* in Amos *cap.* IV. hisce commemorat verbis: *In his locis in quibus nunc degimus præter parvos fontes, omnes cister-*
F *narum aquæ sunt, & si imbres divina ira suspenderit, majus sitis, quam famis periculum sit.* Et tamen *Palæstina* magnis irrigatur fluminibus. Parem sanè *Ægyptus*, *Apulia*que nostra siti oppressa fortunam subire videntur, cum iis, quos temporibus *Michaëlis Paphlagonii* Imperatoris pro cœlo, & aëre vectigal pensitasse tradit *Harmenopulus*, qui tunc temporis floruit; & cum iis etiam quos pro Platani umbra tributum solvisse, auctor est Plinius *lib.* XII. *cap.* I. ut nos in Ara Paren-

tali retulimus, quum de hac arbore mentionem intulerimus. Verum aliquid de *Cupersani*, & *Apuliæ* luto leviter attingere necessum est. Id enim usque adeo laudant Auctores, ut cum *Armenico* bolo certare asserant. Ex ipso enim *Armenicum* artificiosum naturali præstantiùs effici posse asseverat Hieronymus Cardanus *lib.* v. *de subtilitate. Est* (inquiens) *& Apuliæ lutum rubrum, & Armenio viribus non absimile, eo tamen longe imbecillius. Quid tamen prohibet, ne melius reddatur etiam Armenio? Elue igitur Apulicum lutum, repurga ab arena inde diligenter siccatum aceto acerrime, & olei parte sexta excipe, ut in formam pultis redigatur. Sepelies autem udo loco in multos annos. Ergo adversus venena medicamenta, tum vermes hac ratione conficies, terra argillacea purissima, oleo, aceto, scordio, juniperi semine, gentiana, diptamo, contundendo diu, inde sepeliendo in multos annos.* Ita *Cardanus* cujus opinionem sequuntur varii Auctores, meminitque præsertim Michael Martinez de Leyna *lib. de peste cap.* XIII. qui *Apuliæ* lutum ait, terræ *Lemniæ*, sive sigillatæ virtutibus æquari, & præcipue quod è civitate *Materæ* trahitur. *Cupersani* certè lutum rubrum cæteris reliquarum totius *Apuliæ* partium antecellit; unde locus inibi, non longè à mœniis à luti rubri præstantia vulgo *Terrarossa* dicitur. Verum de hujusce luti viribus Bernardus Cæsius Mutinensis *de mineralibus lib.* II. *cap.* 2. *sect.* 14. aculeatæ *Scaligeri* sententiæ, qua *Cardanum* de more irridet, se subscribit. Sed *Scaligeri* verbis in *Cardanum* ut plurimum injustè prolatis, nunquam standum: quandoquidem institutum illi est, *Cardanum* pungere. Maneat igitur *Apuli* luti præstantia. Hinc mirare quam sit *Cupersanense* rubrum lutum egregium. *Cardanos* desiderarem, quos accerserem, ut quod alieno intellectui difficile, periclitarentur. E luti nobilitate argue fructuum, rerumque argue omnium. Siste Calame ne justos prætergredi limites videaris.

His alia profectò innumera de meo congesta *Cupersano* adderem, nisi legentes prolixo afficere tœdio metuerem. Ex succo in objecto, ingenii fœcunditas enitet: sed alia non deerit, ubi mens exspatietur, area: nec alia, ubi digladietur, arena. Omnia missa facio; novumque aggredior de *Apula*, *Cupersanensique* nobilitate argumentum. Nam etsi vetustam nonnullarum *Apuliæ* nostræ, nec non *Cupersanatium* familiarum claritatem, silentio præterire decreveram, ne de mea quoque cum aliis; mentionem inferrem, attamen ne hac de re silentium agens, Patriæ meæ nonnihil splendoris detraham, neve impietatis nota inurar, calamum arripio hujusce aliquid explanaturus. Ne parem verò fucatis cum calamis, meus quoque subeat fortunam, vera suis ut delineet coloribus, compositæ, justæque mentis, & manus erunt partes. Ne denique inanis, gloriaque tumidus vobis videar, faciet loquendi necessitas, & occasio: juxta *Isocratis* illud. *Duas fac occasiones loquendi, vel de quibus scis clarè, vel de quibus necesse est dicere.* Utrumque in hoc clauditur themate, nempe certitudo, & necessitas.

Apulos inurbanitatis accusare, nec non eorundem detrahere nobilitati videtur *Jacobus Dalecampius Plauti* auctoritate fretus. Is enim in annotationibus ad *Historiam Plinii lib.* III. *cap.* II. varia se delectatum lectione ostendere volens in hæc verba prorupit: *Apulos* (inquiens) *rusticos, inciviles, inurbanos, agrestes fuisse monstrat hic Plauti versus in milite.*

> *Post Ephesi sum natus, non sum in Apulis, non sum in Umbria.*

In *Apulia* existimans, & in *Umbria* nonnisi rusticos nasci. Sed *Apulos* siccine carpis *Dalecampi*? Nihil tamen vexas; non enim ex eo *Plauti* versu, *Apulorum* extorquetur inurbanitas, ut tu injurià contendis; sed potius loquendi arguitur promptitudo. Sunt autem *Apuli* haud inurbani, Comici mentem ex relato versu aucupando, sed benè in omnes nasuti, & derisores, quorum tu quidem scommata fuisses expertus, si quis illorum, nænias deleturus tuas, calamum in te sumpsisset. *Plauti* sententiam, quam contra *Apulos* nunquam protulit, sic explano. *Umbrorum* suorum rusticitatem; *Apulorum*que accusat oblocutionem, & dicacitatem *Umber* hic Comicus. Quod certe novisses & tu *Dalecampi*, si non in unum illud carmen defixisses obtutum, anteriora, & annexa cum eo legas, ut recte intelligas. Audi *Plautum* sic fantem.

> *Neque ego oblocutor unquam sum alteri in convivio.*

Et mox subnectit.

> *Minime sputator, screator sum, itidem minimè succidus.*
> *Post Ephesi sum natus, non sum in Apulis, non sum in Umbria.*

Oblocutio, & murmuratio in convivio, ad *Apulos* nostros refertur. Quod quidem malum, non *Apulorum* tantum est commune, sed omnium: nam ut *Horatius*:

> *Fœcundi calices, quem non fecere disertum?*

Dionysius Lambinus in eadem videtur esse sententia, quum ait: *Jam Apuli mendaces, infidi, & fallaces habiti sunt.* Quem certè allusisse censeo ad illud *Epimenidis* carmen de *Cretensibus* supra relatum: *Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ ventres pigri.* Quos *Iapigarum* nostrorum parentes fuisse nonnulli existimant, à quibus derivata in *Apulos* morum pravitas; nisi spectare fortasse hæc verba convivii tempus, quo fallaciæ expatiantur, & neniæ, velimus. Secùs verò tanta hic in *Apulos* convitia unde congesserit, nescimus: nisi mente id sua effinxerit, eructat nonnunquam intellectus ex satietate. Sed an fallaciæ ingenii sint indices; hoc non quæro, quærat qui vult: nam encomia non sunt petenda ex malo. Hoc unum sanè mihi certum est, his abhorrere titulis *Apulos*, & abesse, num iis fuerint antiquitus insigniti, ignoro; scit *Lambinus*, qui cervo & serpente longævior fortè vixit. Atqui ut pacem tecum ineam *Lambine*, ad convivalem à te dicta refero lætitiam: cum neque infidi sint *Apuli*, neque fallaces. Sed ad *Plautum* redeamus. Itaque obloqui *Apulis*; spuere autem, screare, & in omnibus squalorem spurcitiamque præferre *Umbris* attribuit suis, quos crapulæ deditos fuisse testis est *Catullus*, qui *carmine ad Egnatium* ait:

> *Aut porcus Umbor, aut obesus Etruscus.*

Veteres enim pingues homines, & obesos appellabant Porcos; quod & hodie usurpamus. Et inde profecto est, ut *Umbri* comessationibus cum fuerint addicti, frequenter expuerent, nimioque se vino ingurgitantes ructus emitterent, luridosque se in omnibus exhiberent. Quos certè fædos mores *Plauto* in *Umbria* nato, melius observare nemo potuit; nòn igitur *Plautus* sed tu de *Apulis* male loquutus es *Dalecampi*? Thesaurus sanè tuus totus in lingua est, & cum stultis communis. Audi *Plautum* in penulo:

> *Istic est Thesaurus stultis in lingua situs,*
> *Ut quæstui habeant malè loqui melioribus.*

Erravit ergo *Dalecampius*, qui rusticitatem *Apulis* impingere conatus fuit. *Apula* namque si perlustrasset Tabularia, Chartophylaciaque (de *Umbris* enim hic mihi sermonem habere, locus non est) inde certè innumeros erumpere vidisset eximiæ nobilitatis radios, nec non egregias inibi fami-

milias, & illustres progenies, vel supremis inclytas fascibus, muneribusque primo offendisset intuitu. Sed quanta hisce nostris diebus eluceat in *Apulia* nobilitas, testes sunt vel ipsæ hodie superstites antiquæ familiæ, claræque domus. Si *Dauniam* enim adiveris *Apuliam*, summa erumpet nobilitas ex inclytis in ea urbibus, ex *Siponto* nempe, hodie *Manfredonia*, ex *Luceria*, *Troia*, *Equotutico* nunc *Fogia*, Monte *sancti Angeli*, necnon *sancto Severo*. Si nostræ denique *Peucetiæ* spectaveris urbes, nempe *Barium*, *Monopolim*, *Tranum*, *Barulum*, *Bituntum*, *Cupersanum*, *Andriam*, nec non alias, atque alias antiquas urbes, & innumeræ nobilitatis fascibus tumentes familiæ, superbæque, fumosas ob imagines domus, ac nobilium itidem examina, ultro nobis occurrent. Mitto hæc: quòd meum non sit institutum illa prosequi. Tanta enim est *Apulorum* nobilitas ut vel universum *Neapolitanum* Regnum, *Apuliæ* nomine à reliquis olim interstingueretur, ut *Paulus Merula* testatur, & amicus noster *Camillus Pellegrinus Capuanus*. Præcipua siquidem Regni pars, ditior, nobiliorque *Apulia* à veteribus habita, quippe quæ tres insignes complecteretur Provincias, *Peucetiam* videlicet, *Dauniam*, & *Salentinam*. Sed in nostros jam *Cupersanates* oculos, paulisper convertamus. Facem nobis præbent lapides, necnon perantiqua, quæ extant adhuc instrumenta, memoriæque in *D. Benedicti* Archivio (veteri Cathedralis Ecclesiæ belli tempore ab hostibus cremato) superstites. Circumfertur libellus nonagenis ante annis typis datus, in quo nonnisi quatuor *Cupersani* nobiles enumerantur familiæ, fortasse tunc temporis extantes, nempe *Fortia*, *Maneria*, *Rubiuna*, *Tarsia*: etsi claræ non defuerint antea domus, de quibus memoriæ in hæc usque tempora perseverant in Tabulariis. Easdem numero recenset *Paulus Merula* d. m. sed ejus libri eruditione ornati. Qui *Cosmographiæ partis* II. *lib.* IV. *Italiam* describens specialem hæc de *Cupersano* ait: *Ioiæ ad dexteram X circiter lapide: XXX Ostuno: XV Bario, Conversanum est Oppidum, Episcopali Sede, Comitatusque titulo clarum: nec non nobilibus aliquot familiis, in queis: Della Forza, de Manerio, Rubiolo, de Tarsia.*

Fortia familia admodum antiqua est, claretque Fœudorum dominio, quod in oppida *Roccæ*, & *Sancti Martini* exercuit. Baronum sanè dignitas nostra in *Apulia*, temporibus etiam *Longobardorum* extitit à quibus institutæ sunt Baroniæ, ut contra *Marinum Frecciam* defendit meus Prosper Rendella *lib.* VII. *in reliqu. jur. Longob. num.* 27. Hujusce Familiæ claritatem exactè de more explorarunt Equites *Rhodii* ad eorumque insignia eam admiserunt præferenda, cum & inter cœteras nobilitatis notas affinitatem inter eam, ac *Tarsianam* nostram familiam anno 1533. contractam protulerit, ut Acta *Melitensis* curiæ habent. De ea præ cæteris hæ supersunt notitiæ. Anno salutis MXCVIIII. floruit *Aldericus de Fortia* causarum Patronus. Anno vero millesimo tercentesimo vigesimo quinto, *Theobaldus* Sacellum Sanctissimæ Trinitati in Cathedrali *Cupersanensi* Ecclesia crexit, ut ex binis lapidibus ibidem extantibus, quos hic subjicio.

MCCCXXV.

THEOBALDVS FORTIA J. C. EX HAC VRBE PATRITIVS STRENVI ROGERII PATRIS REVERENDISIMI VOTO SACELLVM INDIVIDVÆ TRINITATI SACRAVIT. BONIFACIO V. PONTIFICE. LADISLAO V. REGE.

Enituit & in ea *Rogerius* alter, qui anno M.C.D.LXXXV. ædes construxit magnificas, hac inscriptione donatas.

ROGERIVS FORTIA EX HAC VRBE PATRITIVS, HAS ANGVSTIA LOCI, QVALES POTVIT ÆDES, SVIS, AC POSTERITATI MAGIS, QVAM SIBI PONI FECIT: MCCCCLXXXV.

Maneria, & *Rubiuna* familiæ jam extinctæ, antiqua nobilitate, ac divitiis claruere; quarum in Archivio *S. Benedicti Cupersanensi* mentio frequens, de iisdem quid referam, præ manibus nihil mihi est, nisi quia clarissimis semper natalibus florentes, ac nobilium sæpe familiarum consanguinitate conspicuæ.

Tarsia familia (ut cum cæteris de mea quoque loquar; ab amicis enim coactus ejus hic meminisse effugere nequeo) quadringentis abhinc annis florens ab uno stipite cum ea, quæ *Consentiæ* adhuc extat, provenire tradunt nonnulli; nec *Cupersanensi* tantummodo, sed *Monopolitano* etiam nobilitatis foro gaudet. Generis quidem antiquitate clara, *Aquaviviis*, vero favoribus clarior. Ducentos enim annos, & amplius, creditu difficile est, quæ, quantave ab *Aquaviviis* Proceribus, *Atriæ* Ducibus, ac *Cupersani* Comitibus, nostra acceperit Domus beneficia; magnis enim honoribus ab eis cumulata, & primariis decorata in eorum ditione muneribus. Plurimum quidem eis debemus; imò totum. Sed ut aliquas nostræ familiæ notitias tangamus. Originem sanè traxit suam à *Boemundo de Tarsia Monopolitanorum* Comite, anno salutis MCXL. à quo & *Tarsia Consentinorum*. Floruit mox *Carbonellus de Tarsia*, & *Boemundus* alter ex *Hugone Falcando*, & *Fazello*. Anno MCCXL. claruit *Jacobus de Tarsia*, Eques *Rhodius* qui *Messanæ* priùs, mox *Barulorum* Prioratum tenuit, & à *Carolo* Rege ad Regem *Tunetanum* Orator missus. Anno vero M.CCXC. enituit *Jacobus* alter *Cupersanensis*, strenuus miles. Et *Odoardus Roberto Neapolitanorum* Regi in primis charus; nec non *Joannes Jacobi* filius, itemque *Joanne* natus *Petrus*. Mox *Nicolaus Petri* germanus frater: *Rucciæ Abadonæ* nobili mulieri matrimonio copulatus, ex qua suscepit *Jacobum*, *Christophorum*, & *Abbatem Balthasarem*. Hic sanè *Nicolaus* cùm nobili Judicis titulo, ac illustribus gestis, tùm Templorum etiam erectione, famæ, ac pietatis suæ monumenta constabilivit. Is enim sub annum à Christi ortu tercentesimum septuagesimum supra millesimum, Sanctæ Cruci Templum secus *Cupersani* mœnia excitavit, quod deinceps vetustate collapsum, Abbatis *Joannis Francisci de Tarsia* studio fuit perstauratum. Duo lapides ejusdem Ecclesiæ id testantes.

TEMPLVM CRVCI DICATVM ANNO MCCCLXX. QVOD PIETAS NICOLAI DE TARSIA FVNDAVIT: FAMILIA PENE DIRVTVM, PERSTAVRAVIT. ABBAS JOANNES FRANCISCVS TARSIA J. C. VT PATRONATVS INNOTESCAT, POSVIT ANNO MDCI.

Instituto mox ab eodem *Nicolao* gentilitio Sacerdotio, vernaculo sermone, *Patronatu*, Eidemque Sanctæ Crucis Templo addicto, quod nondum è nostrorum manibus excidit. *Franciscus Angelus Cupersanensis* Episcopus anno Christi MCCCVC. *Balthasarem de Tarsia* jubet Abbatem, & Ecclesiæ illius Rectorem, ut ex diplomate in nostro Archivio asservato quod sic exorditur palam est.

Fra-

Frater Angelus Dei, & Apostolicæ sedis gratia Cupersanensis Episcopus. In Christo filio Joanni Balthasari nato viri nobilis, & providi Judicis Nicolai de Tarsia de Cupersano salutem in Domino, &c.

Floruit mox *Nicolaus Nicolai* nepos, *Jacobi* filius, à quo nobilis *Jordana* ducta est uxor, ex qua suscepit *Scalambrinum*, qui anteà *Deadaniam* Domini *Nardi*, deinde, hac vita functa, *Castoram Arponam*, ambas nobili ex genere, uxores sibi junxit. *Scalambrino* editur *Nicolaus* J. C. & *Franciscus Antonius*, cui *Apollonia de la Forza*, nobilis *Cupersanensis*, nupsit. Præclarum porrò *Nicolai* nomen ad hanc usque memoriam perseverat, utpotè viri in doctrinis exercitatissimi, ac *Cæsaris Lambertini Tranensis*, Episcopi Insulensis, scriptoris eximii collegæ; nec non *Hadrianorum* Ducibus, & *Cupersanensium* Comitibus præ cæteris chari, qui merito dicere poterat quod de se ipso *Prudentius* in Cathemerinon.

Bis legum moderamine
Frenos nobilium reximus urbium.
Jus civile bonis reddidimus, terruimus reos.

In Sacello, quod in Cathedrali *Antonius* Domini *Nardi*, Episcopus, *Nicolai* consanguineus excitavit, & hodierna tempestate ad Gentilitium nostræ familiæ spectat Sacerdotium, sub marmoreo ejusdem simulachro, hæc visitur inscriptio.

D. O. M.

NICOLAVS TARSIA JVRECONSVLTVS EMINENTISSIMVS.
GENERIS NOBILITATE, AC MAGNIS MERITIS PRÆCLARVS.
INCLYTI ILLIVS ANDREÆ MATTH. JO: ANT. JO: HIERON.
DVCVM HADRIÆ, ET ADRIANI COMITIS CONVERSANI
MVNERE AVDITORATVS MAX: CVM LAVDE ANN. LX. PERFVNCTVS.
FERDINANDO GONZAGA CAROLI. V. CÆSARIS VICARIO IN PRIMIS CARVS,
ET DIFFICILLIMIS REGNI TEMPORIBVS
GRAVIORIBVS OCCVPATVS,
EXPLETO ÆTATIS ANNO XCII.
OBIIT. ANNO DOMINI
MDLXXXV.

Ex *Sidonia Blancha* multos suscepit *Nicolaus* liberos, è quibus *Joannes Antonius Martiæ Palmeriæ Monopolitanæ*, antiqua, nobilique stirpe claræ maritus, *Joannes Hieronymus* avus meus, & *Franciscus Jacobus*, quorum hic *Lucretiam*, ille *Beatricem Sandalariam* duxit, nobiles sanè mulieres, ac prudentia conspicuas. Suorum insistens vestigiis majorum *Donatus Maria de Tarsia*, *Joannis Hieronymi* filius, Parensque meus, summam hac nostra tempestate, ob jurisprudentiæ, literarum, ac virtutum omnium, quibus præditus erat, ornamenta, assequutus est gloriam. *Aquavivensibus* in primis Proceribus, ac supremis Regni Principibus, valde charus. In uno hoc majorum suorum merita *Philippus Hispaniarum* Rex III. testata esse voluit, eumque honore afficiendum, datis literis *Lemensium* Comiti, Regis vices *Neapolitano* in Regno gerenti, mandavit anno MDCX. *Hydruntinam* exinde Provinciam, Regio Auditoratus primum, mox Propræsidis fascibus administravit: difficilioribus, ac dubiis in rebus Deum adibat, & conscientiæ suæ clavum venerabili, ac sanctitate eximio viro *P. Bernardino Realino* Societatis Jesu dirigendum serio tradidit, cujus admirabiles sæpius evehebat virtutes, & miracula prædicabat, quem, & prophetiæ dono clarum, & intima etiam cordis humani, nosse dictitabat. De ejus maximis in jure dicendo laudibus, nec non totius Familiæ meritis *Philippus IV.* Rex Potentissimus in literis ad *Castellæ* Admiratum *Fori Egurorum*, sive *Gigurrorum* Ducem *Neapolis* Proregem pro Abbate *Octavio*, & *Scipione* germanis meis U. I. Doctoribus, egregium tulit testimonium. Ad postremum vero *Joannis Hieronymi Cupersani* Comitis inclyti Ditionem Auditoris munere, quo multis perfunctus est annis, summo omnium plausu administrans, vitæ suæ stadium complevit anno MDCXXXII. Cujus sepulchro, hoc æternitati marmor statuendum curavimus, erga suavissimum parentem debitum pietatis exemplar edentes:

D. O. M.

DONATO MARIÆ DE TARSIA, VIRO CONSVLARI, I. V. LAVREATO:
ANTIQVA, NOBILIQVE PROGENIE CLARO, LITERIS, AC VIRTVTIBVS CLARIORI:
IN ADOLESCENTIA, SENILI MATVRITATE PRÆFVLGENTI:
IN JVVENTVTE, MAGISTRATIBVS, INCORRVPTO;
IN VIRILI ÆTATE, FAMA NOTISSIMO:
IN SENECTVTE, MERITIS VENERABILI:
HYDRVNTINA PROVINCIA FELICITER ADMINISTRATA,
PRÆCIPVISQVE REGNI VRBIBVS, XXX. ANNOS SVMMA CVM LAVDE RECTIS, ET REGIS ET PROCERVM FASCIBVS:
ANNO DOMINI INCARNATIONIS MDCXXXII.
ÆTATIS VERO SVÆ SECVNDO SVPRA SEXAGESIMVM
E NOSTRIS LARIBVS EREPTO, AD SVPEROS EVECTO;
LIBERI MOERENTES
PARENTI MERITO,
MERITO. PP.

Joannes Franciscus de Tarsia Abbas Parentis mei frater. Utriusque Juris Laureatus, Protonotarius Apostolicus, & *Cupersanensis* Ecclesiæ Archidiaconus, vir sane prima eruditione imbutus, *Antonio Marzato* S. R. E. Cardinali, ut sanguinis, ita literarum necessitudine conjunctus, eique in primis charus; qui cum ad *Teates* præcipuæ *Martuccinorum* urbis Archiepiscopales Infulas fuisset electus, cum *Romam* ejus rei gratia pergeret, è vita cedens, ad perenniores Infulas evectus est.

Domini *Nardi* familia illustri, & antiquo enituit splendore, in qua floruere Equites eximii, qui à Domino *Leonardo* milite, ut primam sanguinis claritatem, gloriæque fulgores; sic *Domini Nardi* Cognomentum obtinuere. Resplenduit præ cæteris, & Sanctitudine, & meritis egregiis *Antonius Domini Nardi* Patriæ suæ electus Episcopus, à *Martino* V. sub annum MCCCCXXII. confirmatus: Qui sumptuosum in Cathedrali à fundamentis extruxit Sacellum *Divo Antonio* Abbati dicatum: idque Gentilitio Sacerdotio exornavit peramplo, nostræque *Tarsiorum* Familiæ, ex illa *Domini Nardi* materno sanguine, & linea descendenti, jam addicto: cujus quidem reditus, obventionesque mihi cum *Octa-*

Octavio germano majore communes sunt. Hujusce *Antonii* eam prædicant in pauperes pietatem, ut sæva *Cuperſani* furente caritate, ac victus inopia, ejus tritico plenum horreum aſſiduis jam hauſtum eleemoſynis, nova ſemper in egenos exæſtuans charitate, iterum plenum meruerit invenire, ita ut quod ſcopis antea ſervi ejus mundaverant frumento ſic invenere refertum, ut foribus apertis quaſi creſcens erumperet. Nec antea Præſulis charitas ſtetit, quam annonæ caritas defecerit. Verum infra hoc latius referemus. Floruit, & *Nicolaus Domini Nardi Lupiorum* Caſtri Præfectus, mox *Tarenti* moderator anno ſalutis MCCCCXLVIII. *Mariæ Ladiſlai* uxori, *Hungariæ*, *Hieruſalem*, & *Siciliæ* Reginæ plurimum charus, cui eadem *Maria* haſce dedit literas.

Spectabili viro chariſſimo nobis Nicolao Domini Nardi Capitaneo Civitatis Tarenti.

Maria Regina Hungariæ, Jeruſalem, & Siciliæ. Spectabilis vir cariſſime nobis. Nui mandamo quiſti litteri allo Principe noſtro benedicto figlio volimo in quella hora che li reciperay coſi ligati come ſtanno ſubito per un Cavallaro bono, & experto de tracta li mandi fini ad Altamura al detto Principe, & chequello Cavallero anduca la reſpoſta, quale adduca ſubito per queſto Antonello preſente latore, quale velimo debbia aſpectare dallo ni li digi mandare incontinenti, & queſto non manca, perche è neceſſario. Ex Caſtro noſtro Licii XI. Julii VII. indictione.

Nobilem *Martucciorum* familiam etſi nonnulli cum ea *Domini Nardi* eandem eſſe cenſeant, longè tamen diverſam eſſe, certis evincitur experimentis; cum diverſas de utriſque vetuſta nobis archivia notitias propinent. *Cuperſanum* venit, magno *Athenarum* Duce in eadem urbe regnante ſub annum, MCCCXXXIII. viriſque ſemper claruit eximiis. Hos inter enituit *Donatus* ille *Martuccius Sarni* Epiſcopus qui Gentilitium poſteris reliquit Sacerdotium, Sacello *D. Donati* addictum ubi hæc viſitur inſcriptio.

SVB TITVLO ALTARIS HVJVS D. DONATI DONATVS MARTVCCIVS DE GVIDOTTO SARNENSIS EPISCOPVS JVS PATRONATVS INSTITVIT.

Sed quidquid de hac familia laudis, quidquid honoris dici poſſet in uno comprehenditur *Donato Antonio Martuccio Scipionis* filio, Parentis meæ germano de cujus admiranda vitæ ratione ſermo mihi habendus eſt. Is à teneris annis ſanctitudinis ſuæ ſpecimem dedit; Nam ſeptimum vix attigerat annum, & ſolitariam traducere vitam eo meditabatur animo, ut niſi ætas, & parentes obſtitiſſent, anachoreticam vivendi rationem utique impleſſet. *Neapoli* deinde ſtudiorum cauſa commorans, quidquid ſibi erat, vel lecti ſtramenta, egenis largiebatur; in quos etiam, Judicis *Barulorum* munere fungens, anno MDCI. obventiones muneris ſui omnes erogabat, ita ut è propriis ipſe cogeretur paternis vivere reditibus. *Hieroſolymitanam* peregrinationem aggreſſus, ſummos poſt labores *Chriſti* cauſa ſuſceptos, eam complevit. *Neapolim* reverſus, Congregationis Oratorii inſtitutum, ibidem *Divo Philippo Nerio* auctore, per egregium virtute virum *Franciſcum Mariam Tauruſium* deinde S. R. E. Cardinalem implantatum, magna flagrans pietate, ſubiit. Virtutibus ita ſtuduit omnibus, ut nominis ſui fama ubique per omnium ora volitaret. Lacrymarum, & orationis dono etiam clarus. Humilitatem nunquam non coluit: carniſque ſuæ macerationem alacri ſemper amplectebatur animo. In objurgandis peccatoribus uſque adeo intrepidus, ut neque eorum minas, neque ſtrictos contra ipſum gladios pertimeſceret; ob idque *Neapolitanis* Archiepiſcopis plurimum charus. Prophetiæ dono ita emicuit, ut internas etiam cordium cogitationes ſæpe dignoſceret. Confeſſionibus audiendis aſſiduus charitate ſemper exæſtuans. Rebus arduis componendis præclarus. Miraculorum quoque patratione inſignis. Tandem & annis & virtutibus plenus obdormivit in Domino Anno MDCXXXVI. Magnum poſt ſe deſiderium ſui, majuſque virtutum omnium exemplar relinquens.

Epiſcopa familia antiquam ex *Aquaviviæ* oppido in *Barieſi* Provincia originem ducit ſuam: impræſentiarum autem *Cuperſani* ferè nobilitatis gaudet, Anno MCCC. floruit in ea *Joannes Cæſar Epiſcopi Conſentiæ* Archiepiſcopus. Mox *Stephanus* in legali facultate inſignis, qui *Mariam de Andrano* uxorem duxit, filiam *Lucæ* M. C. magiſtri Rationalis, & Regni Protonotarii. Floruit & *Vitus Epiſcopi*, qui anno MDXX. *Bitectenſium* Præſul creatus. Nec modicam illa ex *Beliſarii Epiſcopi* Poëtæ celeberrimi fama laudem haurit; magnificam qui domum exſtruxit, in qua hoc legitur marmori inciſum diſtichon.

HAS BELISARIVS ÆDES CONSTRVXIT AMICIS
GENTIS EPISCOPIÆ GLORIA MAGNA SVÆ.

Antonellus Epiſcopi ob præclara *Iſabellæ Aragoniæ de Baucio*, *Altamuræ*, & *Andriæ* Principi præſtita obſequia, inſigni exornatus privilegio anno MCCCCXCV. Nunquam hæc familia viros deſideravit literis eximios, quibus, & in hodiernum uſque diem claret. Nam & *Agapytus* amicus noſter in philoſophia, & re medica præclarus, primis hujuſce tempeſtatis conferendus eſt viris.

Clementiorum antiqua, & nobilis familia ex inſigni clementiæ, ac pietatis edito facinore nomen mutuavit ſuum; viget adhuc, cujus ſepulchrum in Cathedrali ſitum, hac à cæteris lepida ſecernitur inſcriptione:

CLEMENTIORVM OSSIBVS
HIC OPPERIRI LIBET
NOVISSIMVM DIEM.

Familiarum autem aliarum noſtra in urbe nobilitatis nota inſignitarum ſeriem, quam plenè vobis proponere decreveram, ſicco tranſire calamo cogor, quod ab *Apulis* Archiviis quaterdenis abfuerim annis, impræſentiarum autem *Hiſpanas* mihi oras incolenti, nonniſi allatæ præ manibus notitiæ occurrant, reliquas verò cum per temporis mihi opportunitatem, & in Patriam reditum, licuerit, alteri reſervamus editioni. Familias autem penè omnes, tàm ſcilicet extinctas, quam ſuperſtites, hic per indicem tangam.

NOBILES FAMILIÆ EXTINCTÆ.

Abbadonam.
Arpona.
Baronia.
Blancha.
Domini Nardi.
Durantia.
Ferraria.
Imberlinia.
Maneria.
Montia.
Rubiuna.
Salerna.
Stancionia.
Tavara.
Torramana, &c.

NOBILES FAMILIÆ SUPERSTITES.

Accolita. Blasii.
Aloisia. Viti.
Amendoria.
Aquavivia, ex Bitunti Marchionum sanguine.
Caietana. Hyacinthi.
Carbonella.
Clementia.
Contina.
Episcopa.
Ebola.
Fortia.
Juliana, è Francisco Seniore.
Marancia.
Martuccia.
A *Medica*.
Pannicella.
Pentasulia. Stephani.
Putea.
Rinalda.
Sanductia.
Taconia, quæ & Paviæ antiqua nobilitatis prærogativa illustris.
Tarsia.
Therama.
Trombetta, quæ è Narbonensi Provincia venit, ac peramplo Jo: Hieronymi VIII. Cupers. Comitis privilegio familiaritatis decorata.
B *Viola*.

Et nonnullæ quoque extant familiæ Patritiatus honore, recenter auctæ.

D. PAULI ANTONII DE TARSIA,

DOCTORIS THEOLOGI,

HISTORIARUM CUPERSANENSIUM

LIBER SECUNDUS.

Uperſani primordiis, nomine, gentium ritu, moribus, ac nobilitate superiori libro satis explicata, suorum modò Comitum Historiam paucis delineandam aggredimur. Urbis quippè claritatem, quam ob oculos posuimus, majus auget Comitum decus, & fulgor. Procerum siquidem famam, haud in modicum subjectæ civitatis honorem cedere, ex ipsa palam faciam Comitum serie, quam mox subjiciam. Comitis profecto, sive Comarchi dignitatem, nomen, & munus conferebant Imperatores, quibus Provincias, aut Urbes committebant regendas. At illa nihilominus Imperatoribus antiquior fuit, sed non imperantibus; cum Romanorum Regum, Consulumque temporibus extiterit; fuisseque cùm officii, tùm dignitatis munus, vel inde habemus, quod *Cicero* sua tempestate Horreorum Comites dictos asserat; qui à Principis horreo, aut annona erant. Comites etiam *Ammiani Marcellini* temporibus ii dicebantur, quos Prisci *Romani*, legatos, & nos vicem Principis obtinentes appellamus, penes quos, Duce, ac Imperatore absente, summa rerum, ac potestatis erat. Quod etiam nomen in cujusvis Supremi, Regiique Senatus Præfectos bellè quadrabit, præcipueque in inclytos *Castellæ* Præsides, quos non tantum Regia auctoritate fungen- C tes, sed & Regis ipsius Comites dixerim. Fuitque, & hoc Regiæ domus dignitatis genus, valdè antiquum, quod sanè fugit *Franciscum Alumnum*, id omninò novum scribentem. Namque, & ii Comites appellati, qui præcipuam alicujus rei curam gererent, aut aliquod Cæsaris in Aula munus obirent. Unde Comes Domorum, sive domesticorum, quem dicimus *Hispanè: Mayordomo mayor*. *Bacurium* sanè *Iberorum* Regem à *Constantino* Imperatore, Comitem domesticorum creatum, asserit *Baronius* ex *Ruffino*. Comes item cubiculi: *Camarero mayor*. Comes laborum: *Maestre de casa*. Comes sacri Patrimonii: *Thesorero* D *del Rey*. Comes Sacrarum largitionum: *Limosnero mayor*. Comes Regii Stabuli: *Cavallerizo mayor*. Comes rerum privatarum: *Sumiller de corps*. Comites Palatini: *Gentiles hombres de la camara*. Comes *Cortinariorum*: & *Cortinarii* erant, qui Imperatoris, Regisque Tabernaculo, quod antiquis *Corte* dicebatur, ministrabant; unde, & *Apollinis* tripodem, ex quo oracula redderentur, *Cortinam* appellarunt, quasi *Certinam*; vel quòd certa illic darentur responsa, vel quòd seriò ibi ageretur. Ego vero *Cortinarios* existimo, quos nunc vulgò *Sumilleres de cortina*; ei verò Comitis nomen addi, qui eo in munere est antiquior, ac E præcipuus.

Neque in Regia solùm, sed, & in bello Comites; quorum sanè munus Præfecturam, & in mi-

milites imperium denotabat. Dictos autem Comites remur, quasi Imperatorum Comites: nisi à comitate etymologiam petamus: quæ Comiti bellè quadrabit, quòd Comes verè debeat esse comis; comitas enim si cui utilis, militum Præfectis supremum in modum necessaria. De hujusce muneris ratione ad rem Joannes Mariana *de reb. Hispan. lib.* VI. *cap.* I. *Neque ii tantummodo* (ait) *quibus Reipublicæ moderatio erat demandata Comites dicebantur; sed etiam quibus in bello alicujus functionis cura imposita erat, quique in Gotthorum Regia honorem aliquem gerebant, eodem nomine censebantur. Unde Comites Cataphractarii, Clibanarii, Sagittarii, Tiuphadi in re militari, castrisque. Domi Comes Stabuli, qui vulgo est Condestable, Cubiculi, Patrimonii, Notariorum Comites, omnia fortassis ex Romani Imperii æmulatione. Gotthorum Regibus, ut Romanæ potentiæ hac ætate non multum concedebant, ita honorum nomina ex Romano more, libenter usurpantibus. Constantinus* ille *Magnus*, Comitis dignitatem claris viris Christiana fide recenter imbutis tribuere solebat, ut hac honoris specie, cæteros ad nostram fidem alliceret, quod affirmat *Baronius* anno 327. cum de *Bacurio* agit *Iberorum* Rege, qui ab eodem Imperatore domesticorum Comes jussus fuerat. *Porrò Comitatus* (inquiens) *nobilissima dignitate consuevisse Constantinum Imperatorem insignire sublimes, ac nobiles viros illos, qui spretis patriis ritibus se ad Christianam Religionem conferrent; cum agit de Josepho Judæo S. Epiphanius testatur.* Qui autem tunc temporis ritus, in Comitis creatione adhiberentur, non satis liquet, cum singulæ quæque nationes suum haberent. Veteres quidem *Hispani*, eos nimis rudes usurparunt, Regis sanè auctoritati, non ita accommodos, ut temporibus; quos posteritati hisce tradit verbis Joannes Mariana *lib.* XV. *cap.* 20. *de rebus Hispan.* Comitis titulum, dignitatemque *Alvaro Nunnez Osorio Hispali* collatam referens: *Osorio amicorum Principi abs Rege Hispali datum, ut Thrastamaræ, Lemosii, atque Sarriæ Comes esset. Novum id exemplum fuit, nullis antea in Castellæ Regno Comitibus rudi cæremonia honos delatus. Hispania literaturæ expers, moris omnis ignara. Tres offæ in vini poculo oblatæ. Cum inter se Rex, Comesque tertiò invitassent, uter prior sumeret, à Rege offa una sumpta, à Comite altera. Jus caldariæ in castris, in bello vexilli propriis insignibus distincti datum. In eam sententiam confectis tabulis, atque recitatis, consecutus astantium clamor, plaususque, læta faustaque novo Comiti ominantium. Is instituendi Comites ritus fuit.* Hactenus *Mariana*. Sed ne novum, atque inusitatum existimes hunc *Hispanorum* in creandis Comitibus morem, ac quasi rusticum irrideas: scias oportet, feudorum apud *Longobardos* possessionem, vulgò *Investituram*, bibendo initam, ut ex *Gloss. instit. de verb. obligat.* narrat meus Prosper Rendella, *in Reliqu. Juris Longobardi cap.* VIII. *n.* 7. Certè Antiquitas condendis ritibus haud nimium immorata, cum è vulgari eos mutuaretur commercio. At quænam fides sponderi potest in potu, & crapula? Et tamen hanc in Feudis exuberare docet, contra *Christophorum Port.* Citatus *Rendella*, qui, & in suæ confirmationem sententiæ multa ex *Athenæo, Diodoro Siculo, Andræa Baccio, Herodoto, Salustio, Polidoro, Virgilio, Alexandro ab Alexandro* aliisque, scitu digna refert. Eundem sanè ritum inter *Montanos Burgenses* in Veteri *Castella*, perseverare adhuc, in rerum emptionibus, venditionibusque, deprehendi; nunquam enim eas ratas haberent, nisi potus sequeretur, quasi bibendo, commutationibus inviolabilis accederet obfirmatio. Idque vulgò ab eis dicitur: *Corrobra.*

A Hodierna verò tempestate Comitis dignitas inter cæteras ultimo numeratur loco, quòd scilicet antiquior, cum recens titulorum ambitio, vetustas sensim expellat dignitates. Sed ultima licet, ab Heroibus tamen ipsa nomen potius desumit, quam heroes ab ipsa. Eam egregiè exornarunt insignes, ac inclyti nostræ Urbis Proceres. Decus autem magis, magisque accersit suum Urbs ex Imperatoria *Aquaviviorum*, quibus impræsentiarum subest, claritate. Eratque, & hujusmodi dignitas apud *Normannos* peculiaris, cum enim de ejiciendis ex *Apulia Græcis* consilium caperent, duodecim viros, cùm sanguine,
B tùm virtutibus clarissimos, exercitus eorum Duces elegerunt, quos & Comitum titulis insignitos asserit Guilielmus Apuliensis *lib.* I. *de Reb. Normannic. Hardoinum* inducens loquentem, *Normannos*que contra *Græcos* instigantem.

. . . . Vehementer, & increpat illos
Appula multimodæ cum terra sit utilitatis
Fæmineis Græcis cur permittatur haberi,
Cum genus ignavum sit, quod Comes ebrietatis
Crapula dissolvat, minimo sæpè hoste fugatos,
Vestituque graves, non armis asserit aptos.

Quibus extimulati verbis, *Apulas* iterum sedes quærere, delicias, ruraque, consectari decernunt,
C comitesque constituunt, ut hisce idem *Apuliensis*.

. . . . . . Bis sex nobiliores,
Quos genus, & gravitas morum, decorabat, & ætas,
Elegere duces: provectis ad Comitatum
His, alii parent, Comitatus nomen honoris
Quo donantur, erat:

Apuliam sanè nostram, post *Romani* Imperii declinationem *Gothi*, & *Longobardi* tenuere, qui, ut *Romanis* inimici, ita, & eorum leges omnino abolere conati, novas inducentes, ut cum legibus *Romanorum* quoque memoria interiret; ita-
D que iis adhæsere *Apuli*, ut in hodiernum usque diem *Longobardico* jure vivant, de quo commentarios scripsit noster *Rendella*, eorumque vidimus proloquium eruditione refertum. *Longobardos* expulere *Græci*, *Saraceni*que, Universam penè *Apuliam*, non imperio tantum, sed, & morum pravitate infestantes; In *Garganum* se montem recepit *Melus*, ultimus *Longobardorum* Princeps, *Græcam* effugiens feritatem, ibique aliquamdiu latuit, donec *Normannorum* ope in *Græcos* arma induens, eos domuit, ac in fugam egit, sed non multo post ab iisdem victus, ad *Henricum I. Alemanorum* Regem, ac Imperatorem confugit, à
E quo benignè exceptus, auxilia, & copias obtinuit; remeasset que contra *Græcos* iterum præliaturus, nisi supremus ejus vitæ dies antevertisset. At *Normanni Apulæ* Regionis amore capti, novum sibi Ducem delegere *Rannulfum*, mox *Argiroum Meli* filium, qui etsi id muneris respueret, à Populo tamen compulsus, invitus licet, admisit, cum, & omnes fortissimi in eo Parentis vestigia venerarentur. Rejecta autem in *Argiroum* rei bellicæ summa, pari vigilantia, strenuitateque pugnatum. Eoque vita functo, quà bellum, quà obtinendæ *Apuliæ* decretum penes *Tancredi* filios mansit, & quidem feliciore auspicio, ut
F meliore fortuna. Primusque, qui Comitis dignitatem in eam invexerit Regionem *Drogo Tancredi* filius, qui *Normannorum* primò, mox ad Annum M.XXXIX. *Apuliæ* Comes, quæ, & hoc antea quam Ducis titulo clara.

Expulsis itaque *Græcis*, Præcipuiores nostræ *Apuliæ* Urbes Comites nactæ suos, suos tunc, & nostrum obtinuit *Cupersanum*, de quibus nonnulli mihi præ manibus occurrunt, quæ omnium ante oculos sistam, ne quid splendoris Historia

hæc desideret nostra. Scripsit porrò de Comitibus *Cupersani Franciscus Julianus* senior, vir quidem eruditus, cujus Historiam vidimus non contemnendam, è tenebris antiquitatum, e Classicis Scriptoribus, & ex Archiviis erutam.

Primus, qui *Cupersanenses* tenuit habenas, *Goffridus Tancredi* filius, qui & in alias, atque alias ex præcipuis Regni, Urbes jurisdictionem exercuit, *Monopolim* nempe, *Lupias*, *Brundusium*, *Neritonum*que. Floruit is anno Salutis M.LXXX. & in publicis monumentis hos sibi titulos vendicabat:

Goffridus Æterni Regis dispositione
Inclytus Comes, & Dominator Cupersani.

ut ex diplomate anno MXCVI. quod in Archivio *S. Benedicti Cupersanensi* asservatur. In alio etiam, quo Monasterium S. *Stephani Monopolitani* anno M.LXXXVIII. idem *Goffridus* insignivit, sic lego:

Goffridus Dei gratia inclytus Comes Cupersani, & Dominator Monopolis.

Goffridus iste adversus *Robertum Guisc.* fratrem, *Abegelardo F. Drogonis* primogeniti *Tancredi* suppetias tulisse fertur; deinde præclara pietatis signa præsetulit, quandoquidem in Religionem pronior, & in Ecclesias extitit liberalior. In *Monopolitana* enim Civitate anno Salutis humanæ M.LXXXVIII. Protomartyri *Stephano* secus maris littus Templum erigens, Ordinis *Benedictini*, tunc virescentis, Monachos ad id accersivit, eosque reditibus, ac privilegiis cumulavit peramplis. Nobile etiam Sancti *Benedicti* Cœnobium, (quod in nostra *Cupersanensi* Civitate superstite adhuc *Benedicto* Institutore fuit erectum) innumeris, iisque magnificis decoravit prærogativis, ac opibus auxit; eique *Castellanæ*, & *Sisignani* oppida donavit. Quæ omnia, aliaque ejus pietatis vestigia offendet, ejusdem Cœnobii celebre quod extat, Archivium perscrutans. *Neritonensem* Prioratum in Episcopales Infulas, & dignitatem commutatum, una cum *Alexandro* ejus filio dotauit, ac reditibus auxit. Ex Baronii *Annalibus ad Christi annum* M.XC. apparet. *Goffridum* hunc nostrum privilegio, quod *Bantino* Divæ Virginis *Monasterio*, *Rogerius* Dux, & *Boamundus Roberti* Magnifici Ducis *Italiæ* hæredes, & filii concessere, subscripsisse se, cum filiis suis, aliisque Comitibus, Proceribusque, ut hic exhibeo.

✠ *Ego Rogerius Dux me subscripsi:*
✠ *Signum propriæ manus Boamundi fratris ejus.*
✠ *Robertus Comes de Lauretello.*
✠ *Crux manus Goffredi Comitis Cupersani.* ✠ *Roberti*, ✠ *Alexandri*, & ✠ *Tancredi Filiorum ipsius Comitis Cupersani.*
✠ *Signum manus Comitis Richardi Andriæ.*
✠ *Signum manus Roberti de Ansia.*
✠ *Signum Roberti Comitis filii Guillelmi filii Ivonis Comitis.*
✠ *Signum manus Astruvensis G.*
✠ *Ego Gratianus Senescalcus pro Domino meo Poletnen. Comite in Acherocia languente hanc crucem feci.*
✠ *Signum manus Uffridi montis Cabiosi Dominatoris.*
✠ *Amicus gratia Dei inclytus Comes.*

Sycelgaytæ Goffridi uxoris effulsit quoque Religio, quum *Brundusii* Monasterium anno Christi MIC. excitavit, ditavitque. Porrò antiquorum nonnisi ea apparent vestigia, quæ religione obfirmata reliquerunt.

Goffrido Alexander ejus filius in *Cupersanensi* Comitatu successit. Cujus tam magna apparet in *B. Vitum* martyrem religio, ut antiquam ejus

A non longè à *Cupersanæ* Urbis ambitu sitam Ecclesiam, voti compos, muneribus donaverit amplissimis, anno Salutiferæ Incarnationis MIC. & anno MCIII. ut ex Tabulis ejusdem martyris Ecclesiæ.

Robertus de Vasville cognominatus, *Alexandro* fratre sine liberis decedente, *Cupersani* Comitatum adeptus. Post coronationem vero *Rogerii Siciliæ* Regis cujus filiam uxorem duxit *Adeliviam*, hisce se titulis decorabat *Robertus* hic.

En ego Robertus de Vasville gratia Dei, & regia Cupersani Comes.

B Ut ex privilegio in Archivio D. *Benedicti Cupersanen.* asservato. In cujus calce sic lego.

Et plumbeo nostro typario illud bullare feci, quin mea propria manu signum Sanctæ, ac vivificæ crucis apposui. ✠. *Signum crucis mei qui supra Roberti Cupersanensis Comitis.*

In pendenti vero plumbo *B. Virginis* imago insculpta erat ex uno latere; ex altero autem hæc verba. *Robertus de Vasville Comes Cupersani.* Ex quibus quanta fuerit antiquorum Comitum auctoritas liquido apparet, *Fraxeneti* oppidum *Bariensi S. Nicolai Mirensis* Præsulis Ecclesiæ, anno MCXI. dono dedit idem *Robertus*; qui, & anno MCXXXIV. bona plurima *Divi Benedicti Cupersani* monasterio largitus.

C *Robertus II. Roberti primi*, cui, & in Comitatu successit filius, dictusque est Comes *Palatinus*, & *Lorotelli.* In diplomate enim, quo anno MCLXXIII. Cathedralem *Monopolitanæ* Civitatis Ecclesiam muneribus insignivit, sic lego.

Robertus Palatinus Comes. Lorotelli, & Cupersani Comes, filius, & hæres Domini Roberti Cupersani Comitis donat Ecclesiæ S. Mariæ Episcopatus Monopolis quandam terram silvosam &c.

D Ejusdem meminit *Bartholomæus Caracciolus* in compendio Historiarum, quod manu exaratum vidi in Chartophylacio amici nostri Abbatis *Lafarinæ de Madrigali*, qui, & ejus mihi legendi copiam fecit. *Robertus* hic *Alexandro IV.* Summo Pontifice hortante, pro *Romana* Ecclesia, adversus *Siciliæ* Regem *Guillelmum*, *Mali* cognomento teterrimum, cui, & ipse invisus, arma sumpsit, strenueque se gessit anno MCLV. Ejus adeo magna prædicatur, in rebus gerendis, dexteritas, & ingenium, ut ob malos *Mali Guillelmi* mores à *Rogerio Guillelmi* Parente, & *Roberti* avo, sceptro dignus haberetur; qui ob hoc in sævam *Guillelmi* persecutionem incidit.

E Post *Roberti II.* fatum, *Rogerius* ejus filius, qui *de Celano* dictus, *Cupersanensem* Urbem Comitis titulo, optimisque legibus moderatus est.

Bernardinus Rogerio Patri in Comitatu successit, qui anno MCC. singulis *Gennæ* Oppidum, quod *Monopolitanæ* parebat Cathedrali, incolentibus, nonnulla in *Cupersanensi* territorio jura potestatem fecit habendi. Cujus quidem rei facem præbet privilegium ex Archivio *S. Benedicti* exscriptum, sic incipiens. *In anno millesimo ducentesimo Incarnationis Dominicæ, Regni Domini Federici Illustrissimi Regis Siciliæ, Ducatus Apuliæ, & Principatus Capuæ anno tertio. Bernardinus Dei, & Regia gratia Loreti, & Cupersani Comes, Capit. & magnus Justitiarius totius Apuliæ,*
F *& Terræ Laboris una cum Comitissa Maria carissima uxore nostra pro remedio animarum Divorum Regum Rogerii, Wilhelmorum, primi, & secundi, pro animabus Patris nostri. Domini Rogerii de Celano, & matris nostræ Dominæ Alfaredæ, atque Domini Guillelmi Loreti, & Dominæ Comitissæ Adeliviæ inclyti Domini Regis Rogerii filiæ uxoris ejus, concedo hominibus Casalis Gennæ potestatem lignandi, pascendi, aquandi in toto territorio Civitatis Cupersani, &c.*

Cum

Cum hoc *Bernardino*, *Goffridi* inclyti Comitis A
linea extincta est. Cui successit *Albiria Tancredi Siciliæ* Regis, ac *Sibyllæ* filia, quæ nupsit *Galterio Joannis Hierosolymæ* Regis, germano, Comitique *de Brenna*. *Galterius* iste, *Philippo Francorum* Rege impellente, numerosa strenuissimorum militum manu collecta, Regnum *Neapolitanum* impetere ausus, à *Diopoldo* profligatis ejus militibus in carcerem conjectus, in quo dies explevit suos: superstite *Albiria* uxore uterum gerente, quæ mox posthumum peperit, cui *Galterii* Patris defuncti nomen imposuit. *Constantia* Imperatrix *Frederici* secundi mater. *Albiriæ* casum compassa, *Lupiarum* eidem, *Cupersani*que B
Comitatum donavit.

Octavus *Cupersani* Comes *Galterius de Brenna Albiriæ* natus, qui *Elisabetham* Regis *Cypri* filiam duxit uxorem moritur anno MCCLIII.

Ex *Galterio*, & *Elisabetha* nonus ortus est Comes *Ugo*, cui juncta est matrimonio *Beatrix de Tarento* è Regia *Philippi* Principis *Caroli II.* nepotis stirpe exorta. Hic *Athenarum* se Ducem scribebat ob Reginæ *Sibyllæ* ejus aviæ jura. Decessit anno M. CCXCVI. *Constantia* hujus filia anno salutis MCCCL. renunciata est *S. Benedicti Cupersanensis* Monasterii Antistita.

Ugone natus *Galterius* hujusce nominis tertius, C
decimus verò *Cupersani* Comes, Ducis *Athenarum* etiam pronomen retinuit, de quo hæc *Cupersani* in porta quæ est ad carceres, insculpta visuntur.

ANNO DOMINI MCCCXXXVIII. REGNANTE DOMINO NOSTRO REGE ROBERTO. DOMINANTE VERO GALTERIO ILLVSTRI DVCE ATHENARVM CONSTRVCTVM EST HOC OPVS.

Galterio sine liberis vita functo, *Cupersanensem* obtinuit Comitatum *Margareta Anghiana* ejus cognata, *Joanni Lutzemburgio Bautevorii* Domino D
nupta Regiam porrò, & antiquam *Lutzemburgiorum* Stirpem, accuratè delineavit eruditissimus *Pontus Heuterus Delfius*, de rebus *Burgundicis* agens. Fuitque *Joannes* frater *Wallerani Lutzemburgii* cognomine *Pulchri*, Comitis Fani *D. Pauli* ac *Lignii*, qui ducta *Mathelde* sorore *Richardi Secundi Anglorum* Regis, genuit filiam *Joannam* priorem uxorem *Antonii Burgundi Brabantiæ* Ducis, ex qua *Joannes*, ac *Philippus Brabantiæ* Duces, qui sine liberis obiere. Hanc sanè *Joannam* unicam *Wallerani* filiam facit *Heuterus*, cum tamen *B. Petrum* ejusdem *Wallerani* filium censeam, qui *Metzensis* fuit Archiepiscopus, & S. E
R. E. Cardinalis, qui septimum supra decimum agens annum vita functus, inter Beatos à *Clemente VII.* Summo Pontifice anno MDXXVII. ob ejus vitæ Sanctimoniam, una cum *B. Ludovico Alamanno Gallo*, & S. R. E. Cardinali, relatus. Cujus in *Cupersanensi* quidem Cathedrali in hodiernum usque diem antiquam veneramur imaginem miraculis claram. Quatuor item *Walerano*, & *Joanni* sorores, quarum prima Comitis *Vaudemontii*, altera Comitis *Genevæ*, tertia Comitis *Leschei*, quarta Domini *Moriamezi* uxor. Nec *Cupersani* tantum *Margareta*, sed, & *Brianæ* Co- F
mes, ac Domina *Anghiani*, peperitque *Petrum Cupersani* Comitem, de quo infra. *Ludovicum Lutzemburgium* natu secundum, *Terovanensem* Antistitem, & Cardinalem *Rothomagensem*. *Joannem Lutzemburgium Lignii* Comitem, tertio natu filium, itemque filiam, quæ post *Joannem*, ac *Philippum Brabantiæ* Duces, sine liberis vita defunctos, facta est *Fani D. Pauli*, ac *Lignii* Comes, obiitque sine liberis, relictis hisce ditionibus cognato *Joanni Lutzemburgio Ludovici* nato.

Petrus Lutzemburgius Joannis filius *Cupersani*, ac *Brianæ* Comes, qui duxit *Margaretam de Baucio*, *Andriæ* Ducis filiam, è qua tres filios, totidemque filias suscepit. *Ludovicum* de quo inferius, *Tibaldum Fiennæ* dominum, & *Jacobum Richeburgi* Regulum; *Jacobam*, quæ primò Duci *Bethfordiæ Angliæ* Regis fratri, deinde *Richardo Dondevilio* Comiti *Riverio* nupsit: *Elisabetham Caroli Dauronii Cœnomanorum* Comitis: & *Annam* (quam nonnulli *Catharinam* appellant) *Artho Britonum* Duci apud *Francos* Equitum magistro nuptam.

Ludovicus Lutzenburgius Petri filius, *Fani D. Pauli* Comes, Equitumque apud *Francos* magister, à *Ludovico* Rege XI. capite plexus. Duxit autem primo *Joannam Barrensem Marlæ* Comitem: mox Filiam *Sabaudiæ* Ducis *Mariam*; ex hac unicum suscepit filium *Ludovicum*, ex illa verò sex; nempe *Joannem Lutzenburgium Fani D. Pauli*, ac *Lignii* Comitem, qui contra *Helvetios* pugnans interiit; nec non,

Petrum Lutzenburgium Fani D. Pauli, *Cupersani*, *Lignii*, *Leschii*, ac *Brianæ* Comitem, *Anghiani*que dominum, qui filiam Ducis *Sabaudiæ* sibi matrimonio copulavit, è qua unicam *Mariam* suscipit. *Antonium Lutzenburgium Charnii* Comitem, ac *Russii* dominum sub *Carolo Pugnace Burgundiæ* Marescalcum, *Franciscæ Croviacæ*, *Philippi* Comitis *Chimaji* filiæ maritum, cui unica tantum filia *Philiberta*, *Carolum Lutzenburgium Laonensem* Antistitem, & *Jacobam Lutzenburgiam Philippo Croviaco Porceani* Comiti nuptam; & *Helenam Genevæ* Comitis uxorem.

Mutato deinde rerum eventu ob intestinas Regni dissensiones inter Regiæ stirpis Proceres obortas, *Lutzenburgii Cupersanensi* Comitatu Orbati, quem paucis tenuere annis, subsecutusque *Joannes Borbonius* Comes. *Mariæ*, *Ramundello Ursino* in matrimonium collocatæ parens. *Joannis* porrò tumulus nostra extabat in Cathedrali, prominebatque è solo, ex veterum Principum more. Deinceps verò *Romano* Pontifice altiora, prostantiaque auferri sepulchra jubente, omnino eversus est: ejusque ossa in subterraneam cryptam sepulta. Erat siquidem tumulus ille hoc insignitus epitaphio.

· ✠ · ✠ · ✠ ·

ANNO SALVTIFERO MCCCCXXI.
JOANNA ANDEG. REGNANTE.
JOANNI. BORBONIO: STRENVO.
PIISS. GENITORI.
MARIA. LIC. CVPERS. ET ENGHEN. COMITISSA.

P.

s a t n e n n n
C. A. R. I. P. A. A. A.

III. KAL. OCTOBER. GAVFFRIDVS
DE LICIO JVSSV REG.

S.

· ✠ · ✠ · ✠ ·

Ludovicus de Enghineo post *Joannis Borbonii* fatum *Cupersanam* tenuit Urbem: de quo *Summontius* mentionem infert *Historia Neapolitana* quum de *Ramundello Ursino* loquutus, qui obtinendi *Tarentini* Principatus gratia, *Aloysii* Regis vexil-

la, post *Othonis* de *Bransuich Joannæ* Primæ *Neapolitanæ* Reginæ viri obitum, intrepidè sectatus.

Franciscus mox *Ursinus Gravinensium* Dux nostram tenuit Urbem, quæ in manus deinceps magni Comestabuli, strenuissimique militaris peritiæ Ducis pertransiit, *Alberici* nempe à *Barbiano Cuneæ* Comitis, à quo, & illustris, & antiquitate præcellens *Cuneorum* familia originem, & primordia desumpsit sua. Fortissimum *Cupersani* Castrum magnis excitatum sumptibus ab *Alberico*, cujus testimonium, ejus in una Arcis Turrium extantia referunt insignia. Hic *Albericus* ille extitit qui militari peritia abs *Joanne Aguto* imbutus, & à quo deinceps innumera belli fulmina inter quæ *Sfortia*, & *Braccius* eam accepere.

Manfredus Alberici filius Parentis sui obtinuit opes, & *Cupersanam* quoque Civitatem, at non exempla sectatus, quippe adeò se exhibuit inhumanum, ut invisus redderetur Civibus, à quibus, Regina *Joanne II.* annuente, expulsus, & Comitatu orbatus.

Uladislao Rege extincto, *Maria de Enghineo* uxor, superstes *Tarenti* Princeps (quippe quæ *Ramundello Ursino* ante Regias Infulas matrimonio juncta extiterat) *Cupersani*, & *Lupiarum* adivit Comitatum. Ex hac egregia muliere nonnullos suscepit *Ursinus* liberos, è quibus extitere *Joannes Antonius de Baucio de Ursinis Tarenti* Princeps. *Gabriel Venusiæ* Dux. *Catharina Tristano Claramontio* nupta, *Isabellæ*que *Ferdinando* Primo *Aragonio Neapolitanorum* Regi, matrimonio junctæ, inclyta parens, *Maria* quam *Antonius Aquaviva* ex Imperatorio *Othonis* sanguine proveniens, ac Regi familiaris, sibi matrimonio copulavit. Hujusce *Mariæ* Reginæ Epistolæ nonnullæ adhuc extant in Archivio *S. Benedicti Cupersani* asservatæ, quarum exempla hic subjungere placuit, ne tempus fragiles obruat pagellas.

Venerabili consanguineæ nostræ carissimæ Abbatissæ Monasterii monialium Ordinis sancti Benedicti de Cupersano.

Maria Regina Hungariæ, Jerusalem, & Siciliæ.

Venerabilis consanguinea nostra carissima: post Salutem. Recepemmo la lettera vostra, & placzemi assai, che lo Principe nostro beneditto figlio agia fatto rendere la obedientia di Castellana, & respondere delli raysoni debiti allu monasterio, imperoche tanto nuy, quanto ipso simo tenuti non solamente de le cose debite, ma etiam de proprio subvenire la Ecclesia, pregandove che vi piacza avereme sempre à mente alli vostri oracioni. Datum in Castro nostro Licii XVI. Augusti. XV. Ind.

Egregiæ, honestæ, & Religiosæ mulieri carissimæ nobis Abbatissæ Monasterii Sancti Benedicti Civitatis Cupersani.

Maria Regina Hungariæ, Jerusalem, & Siciliæ.

Egregia carissima nobis post salutem. Perche semo certo tiè consolatione quando di nuy senti bona novella, ti fachimo à sapere ad tua contentezza, è nuy Gabrieli, è questi altri pichirilli, tutti dunque stanno bene, ancora lo Principe di lo quale hoggi havimo novella, benche tu sy pluy vicina donde deve havere spesso novella. Nuy scrivemo mo presencialmente ad M. Antonio de Bitonto, che nostro intuitu ve agia per raccomandate in singulis occurrenciis necessariis, credemo, che lo farà pregannove che ny agiati à mente alle vostre orationi vuy, è tutti l'altri soro monache, le quali salutamo, pregando alle vostre orationi per nuy, per lo Principe, per Gabriele, è Catarina nostra, è perli pichirilli. Dopo à nuy scrivetene delo fatto vostro. Datum in Castro nostro Licii, die XXII. Octob. p. Indict.

Nobili Viro carissimo nobis Notario Nicolao de Terlitio Locum tenenti Reginali. Vicegerenti Provinciæ Terræ Bari.

Maria Regina Hungariæ, Jerusalem, & Siciliæ.

Vir nobilis, carissime nobis, post salutem. La Abbatessa de lo monasterio de Sancto Benedicto di Cupersano ne scrive sopra lo facto de le ragioni, le quali lo dicto monasterio antiquamente, & à tempore cujus in contrarium memoria hominum non existit, have havuto da lo Casale di Castellano; & non ostante certa remissione fatta alli detti homini di Castellano per la bona memoria di Missignore lo Rè Lancelao de li detti ragioni ex inavertentia tempore reductionis dicti Casalis ad ejus fidelitatem, atque dominium. Da poy obtenne la Abbatessa de lo dicto monasterio uno commandamento justificato, che trovandosi la sua expositione essere vera, dover essere reducta en possessione dello dicto Casale, è delli frutti, sincomo per lo dicto commandamento porrai essere informato, & niente meno la Maestate di Madama mo de novo per li sui litteri comanda allo Vichirè, che li deggia fare bona, & expedita raggione, sincome per lo dicto commandamento ni scrive la dicta Abbatessa, che vi costa. Eper tanto ve pregamo affectuosamen te che vi placza como à quello, che diviti sapere bono questi facti tanto per debito di raysone, quanto per nostro intuitu, & amore havere raccomandato li fatti de lo dicto Monasterio operantovi, è fare omni bene che per vui se potra, & à questo hà de placzeriti primo à Dio, & appresso à nuy, è sarimovende tenuti. Datum in Castro nostro Licii die XXVI. Augusti, XI. Ind.

Rebus mox publicis, intestina Principum, Regiique sanguinis Procerum dissensione conturbatis: *Cupersanensem* occuparunt Urbem, & Comitatum *Jacobus Caldora*, & *Antonius* ejus filius. Quos deinceps *Joannes Antonius Ursinus* Regina editus *Maria*, legitimus *Cupersani* Dominus, ex ephebis excedens armorum vi è Comitatu expulit: ac summa deinde cum tranquillitate in *Cupersanates* dominatus, quos, & optimis moderatus est legibus.

Catharinam Ursinam Joannes Antonius ejus Pater ac *Tarenti* Princeps, *Julio Antonio Aquavivæ Aragonio Hadriæ* Duci, ac *Italiæ* Primati matrimoniali conjunxit vinculo: ad quem *Cupersanensis* deinde Civitas jure dotis pervenit. Porrò quantis, quotve inclytus hic *Julius Antonius* effulserit titulis, innumeris ejusdem encomiis tumentibus libris, ejus quidem fama facinorum buccinatrix, immortale vivens ævum, nunquam eloqui non desistet. Eo *Cupersanates* moderante, Crypta Insulana, antiquis *B. Virginis* sacra vestigiis, non procul ab Urbe reperta. Ejusque tunc tanta enituit pietas, ut magnificam inibi Ecclesiam, sumptuosumque ædificaverit Cænobium; in quo, & hunc vidi lapidem.

AD HONOREM GLORIOSÆ VIRGINIS MARIÆ ILLVSTRIS JVLIVS ANTONIVS DE AQVAVIVA DVX ADRIÆ, THERAMI, S. FLAVIANI, AC CVPERSANI COMES, HOC COENOBIVM CÆPIT CONSTRVERE ANNO DOMINI. MCCCCLXXII. VI. MAJI.

Conspicuum deinde Æterni Parentis Verbo humanis induto exuviis in *Cupersanensi* Cathedrali sacellum erexit: quo hæc nos admonet inscriptio.

M.

M.CCCC.LXXIII. IN HONOREM INCARNATI VERBI HOC JULIUS DUX, ET COMES.

Julium Antonium sua tempestate militum Imperatorem extitisse praeclarissimum totus acclamat Orbis, cujus quidem aviti sanguinis claritas in uno prae caeteris repercussa gladio, sic Vivis dabat Aquis splendorem, ut celerem hostibus inferret interitus caliginem; & mentis, & ensis acie nimio fulgore perstricta. Ejus in *Hetrusco* bello penes *Calabriae* Ducem Regis *Ferdinandi* filium, strenuè praeliantis pedem transverberant inimici, sed expedita nihilominus Ducis extitit manus, & animus ad praelium. Mox *Julius* ex *Hetruria* utpotè unicum vexati Regni remedium, quod in una ejus dextera, in unoque consilio reponebatur, à *Ferdinando* Rege accersitus. Quot verò, quantave supremis, ac desperatis in rebus *Julius* egerit, laboraveritque in ipsa Regni pace stabilita, quae, ad nostra usque tempora perduravit, liquido perspicimus. Sed *Ferdinandus* eximia Ducis merita, quae oculis usurpabat, multis testata voluit signis; unoque in primis privilegio, quo eundem *Julium Antonium*, ejusque filium *Andraeam Matthaeum*, amborumque liberos, ac posteros, Regiae *Aragonensium* Familiae allegit suae: anno post Christum natum M.CCCC.LXXIX. cujus quidem privilegii concessione, Regiaque itidem affinitate, *Aragonium*, & nomen, & insignia, nec non praerogativas *Aquavivii* Proceres usque in hodiernam lucem, superstites ubique ferunt: Exscriptam privilegii illius seriem inferius lubet exhibere: quum de *Aquavivensis* Familiae claritate sermo habendus. Qua siquidem allectione, nec non Regii sanguinis conjunctione *Carolus V.* Imperator ille magnus cum *Philippo* ejus filio, singulos ex *Aquavivio* stipite provenientes, consanguineos appellavit suos: evenitque, ut cum *Bononiae Carolus* Imperatorio donaretur diademate, *Hadriae*, ac *Neritoni* Duces, non ut singuli Proceres Caesari astantes, sed utpotè affines Magnatum praerogativis, ac titulis affecti. Ex *Etruria Julius Neapolim* deveniens, à *Ferdinando* accersitus, ut labanti Regno suppetias tanti Ducis consilio daret, in *Turcam* Christicolarum hostem *Hydruntinam* Provinciam injusto divexantem gladio, Imperatoris munere eum sese gessit, ut summos tandem in Re bellica assequutus honores: Antiquis illis Ducibus non comparandus modo, sed praeferendus. *Othomanicus* gladius *Neapolitanum* concusserat Regnum, sed *Julii* dextera, & metum excussit è Regno, & Regni hostem. Laboranti *Othomanicae* lunae armorum murmur non opem, sed ruinam intulit majorem: quandoquidem nonnisi *Julii* nece, enectae Hydro vita danda. De eo Belisarius Aquaviva Aragonius Neritinorum Dux *in paraphr. in oecon. Aristot.* *Quum paucis ille* (ait) *ne inhonesta, turpique fuga saluti consuleret, pluribus acceptis vulneribus: fortiter pugnans interiit, ac in praelio potius cadere, quam fugere voluit.* Fortissimis Ducibus, *Eleazari*, & *Sampsoni* haud impar *Julius*, nam, ut Elephantum ille, & *Philistaeos* hic prosterneret, vitae jacturam fecere; sic occubuit in vestigio *Julius*, satius ducens hostem secum emori, quam Reipublicae vitam hoste divexari. Caeso nempe Barbarorum Duce, victoriae studet *Julius* augendae, paraturus, *Turcam* quibus torqueret, insidias, in nemus abiens. Sed ò sortem sibi minus constantem: aequalem numquam? Insidiatores offendit hostes, ubi hostibus insidiari putabat, & in luco lux adempta Duci. Praeliatus est solus, vicit solus, sed non solus emori potuit, qui inter devictas à se hostium turmas caput dedit. Cadaver obtruncato capite, equo cui insidebat, *Sternateam* revectum. Par quidem erat, ut qui victori paruerat moderatori, victum non destitueret inter hostes; simulque, & Dominum, & victoriae coronidem victis *Othomanicis* eripuit. Et profectò id *Julio* aequum erat obsequium equo praestari, ut sicut Equo saxum feriente *Heliconius* Mons aquae fonte potitus, sic Equo fugiente *Aquae vivae* in uno *Julii* cadavere adhuc praeterlabentis beneficium agnoscerent *Salentini*, & cum iis tota *Neapolis*, *Italia*, totus & Orbis. Equo sanè illi perennes debentur honores, quippe quo *Julii* cinerum thesauri ad posteros revecti, ut tanquam martyris, meritò non carerent obsequio. Et quam jurè thesaurus tam eximii Ducis, gestorum extiterit memoria, *Antonius* id testatur *Galatheus* ad *Belisarium Julii* filium haec scribens: *Quamobrem magnanimus ille heros corporis, & animi viribus insignis Christi martyr, & fratri tuo animae meae Domino, & tibi, totique familiae vestrae tam pulcherrimi facti perpetuam memoriam, omni auro, omnibusque gemmis pretiosiorem hereditatem reliquit.* Tanto Duci *Sternateae*, sepulturae honos illico delatus, ubi, & hoc posteritati lapidibus incisum legimus testimonium.

JULIUS ANTONIUS AQUAVIVUS DE ARAGONIA DUX HADRIAE CONVERSANI, ET S. FLAVIANI COMES, ANNO HUMANATI DEI M.CCCCLXXXI. VII. IDUS. FEBRUARII PRO CHRISTIANA RELIGIONE. INVICTI REGIS FERDINANDI FIDE, AC TUTIONE OMNIUM IN ORIS HYDRUNTI APUD AGRUM MURI DUO PASSUUM MILLIA AB URBE DISTANTEM ACRITER PUGNANDO A TURCIS CAPITE CAESUS HIC RECUBAT.

Joan. de Giffis Servuli.

In *Cupersanensi* verò *Beatae Virginis* Insulanae Templo ab eodem *Julio Antonio* magnificis sumptibus excitato hanc tanti Ducis memoriam prospicimus.

JULIUS ANTONIUS DE AQUAVIVA HADRIAE DUX, ET CONVERSANI COMES, SUMMAM INTER MILITES GLORIAM SUDORE, ET SANGUINE ASSEQUUTUS, TOTIUS DEMUM EXERCITUS REGNI NEAPOLITANI DUX CONTRA TURCAM CHRISTIANI NOMINIS HOSTEM, ITALIAE IMPERIO INHIANTEM, APUD HYDRUNTUM FORTIRER DIMICANS OCCUBUIT. VI. IDUS FEBRUARII. M.CCCC.LXXXI.

PRO MILITARI COELESTEM CORONAM ADEPTUS.

Tanta quippe ex *Julii* nece *Neapolitano* Regno, & *Aragonensibus* in primis Regibus pervenit utilitas, ut *Federicus de Aragonia* Rex anno M.CCCCIIIC. *Belisarium Julii Antonii* filium privilegio insigniens, quantum *Julio* deberet hisce testatum reliquerit verbis. *Nam, ut omittamus quod Illustris Pater ejus Julius de Aquaviva bello Hydruntino, quod contra Turcas gestum est, pro statu, & servitio domus nostrae viriliter pugnans animam posuit; quod meritum in primis magnum, nec oblivis cendum filiis quoque suis, nostra domus perpetuo debet.* *Julii Antonii*, & *Catharinae Ursinae* uxoris statuae genibus innixae ante princeps Altare visuntur. Eam, verò quae *Julii* pietatem refert *Salvator Varo* Societate Jesu ut suam *Vesuviani* Incendii Historiam, variis, novisque refertam rebus in lucem promeret, furente *Vescvo* anno MDCXXXI. fulmine tactam asserit. Hem fabellam, quam doctus hic refert Jesuita? quae, & in historias referrem, nisi ex relatis vagantem auctoris animum aucuparem, modicamque iis fidem habendam. Et nisi cum saeva illa Ve-

Vesuvii tempestas *Italiam* deterreret, me *Cupersanum* haberet oculatissimum rerum testem, vera utique censerem, quæ de *Julio* commentus est auctor.

Belisarius Aquaviva de Aragonia Julii Antonii secundo natus *Cupersanensem* Civitatem, quam post parentis sui obitum dono Regis *Ferdinandi Secundi* possederat, *Federico de Aragonia* Regi (ita rebus publicis, regiaque exposcente utilitate) restituit. Sed Rex, ut beneficiis, promptaque *Belisarii* voluntate non vinceretur, *Neritonensem* ei Urbem ob *Angliberti de Baucio* Comitis *Ugenti*, ejus domini defectionem sibi devolutam, pro *Cupersano* donavit. *Belisarii* auctoritate, & labore *Neapolitanarum* rerum dissensiones compositas, eique uni, Regni pacem debendam Regali asserit privilegio *Federicus* hisce verbis. *Certè ipse hic Belisarius, & alias semper, & proximis his adversis temporibus nostris eum sese præstitit, ut si cui alii pro recuperatione hujus Regni, & hac gloriosissima nostra victoria debemus huic in primis, & supremum in modum debeamus. Nam ita subinde semper infracta, & constanti fide partes nostras secutus est, ut nullis neque sumptibus, neque laboribus parceret, & sæpe vitam ipsam manifestissimis discriminibus, & periculis objiceret.* Et inde etiam est, ut in eodem *Federicus* privilegio de *Belisario* dixerit: *Cujus ea in nos, & domum nostram merita, studiaque extiterunt, ut nullum tam magnum præmium, vel ornamentum sit quod polliceri sibi à nobis jure quodam suo non possit.* Enim vero egregia *Belisarii* in domum *Aragoniam* ea extitere obsequia, ut Regno intestina dissensione, laborante, rebus publicis *Gallica*, dubiaque fide quassatis, unus, & consilio, & auxilio adstiterit *Belisarius*; qui conjuge, liberis, sororibus, suoque relicto statu, triremi *Barulum* petiit, ut *Aragonensi* faveret vexillo: *Gundisalvo Fernandez de Cordona* Prorege, armorumque *Neapolitano* in Regno Imperatore sic exposcente. Idemque *Belisarius* Provincias *Barianam*, & *Hydruntinam* ad Regis *Ferdinandi* fidem summa prudentia, nec minore reduxit labore, sumptuque. De quo Rex in privilegio, ubi *Neritonensem* illi Statum obfirmat anno 1505. egregiam infert mentionem, additque: *Habentes quoque respectum ad grata grandia, & fructuosa servitia per ipsum Comitem novissimè præstita in bello, quod contra Francorum Regem in dicto Regno gestum est, quæ non solum hæc, sed majora de nobis promerentur.* Quo sane in bello contra *Gallos* gesto, quam se acriter gesserit *Belisarius*, hisce cecinit carminibus Camillus Querna Archipoëta Monopolitanus, *lib.* 1. *de Bello Neapol.*

Non Aquavivus abest Belisarius, optima pandens
Virtutis monimenta suæ, fidissima magni
Corda gerens Caroli titulis, discedere nunquam
Parthenope voluit, tanta est constantia fortis,
Et virtus animi, nullo sub tempore pallens.

Magna tunc extitit *Joannis Bernardini Belisarii* filii in domum *Austriacam* fides, quod, & ipsemet Archipoëta sequentibus declaravit carminibus.

Joannes, proles tam claro digna parente,
Utpotè qui nequeat divelli à Cæsaris armis
Fortis, & intrepidus gaudet tenuisse Tarentum.
Hostileisque acies Marte invasisse cruento.

Non contemnendam verò de *Belisario* Duce, *Antonius Galatheus* datis ad eundem literis mentionem agit, quam ob oculos pono. *In re bellica quantum valeas* (inquit) *omnes noverunt, in bello Gallico virum fortem semper egisti: Ferdinandum Regem extrema per omnia (ut ait Poeta) sequutus es: Unde inter Regni Proceres magnam gloriam es adeptus. Quapropter Ferdinando mortuo, Federicus Rex te ob ingentia merita tua pulcherrimæ, & celeberrimæ Urbis Neriti titulo decoravit. In bello Veneto, apud Salentinos pene puer sub fratre tuo (qui ætate nostra, & armorum, & literarum gloria pollet) militasti: atque ita te gessisti, ut facile omnes cognoscerent, te nihil degenerasse à paterna, atque avita virtute.* Quanta porrò literarum effulserit eruditione *Belisarius* in quæsitissimis ab eo editis libris unico agnoscimus intuitu: quos videat lector. Ejus enim typis datarum lucubrationum catalogum propino.

Belisarii Aquavivi Aragonei Neritinorum Ducis *de Instituendis liberis Principum liber unus.*

Præfatio paraphrasis in Oeconomica Aristotelis. lib. II.

De Venatione, & Aucupio, de Re militari, & singulari certamine.

Explicatio orationis Dominicæ.

Homiliæ diversæ super nonnullis Psalmis.

Expositio Psalmorum quorundam, qui in sex horis Canonicis diebus singulis dici solent.

Federicus autem Rex, apud quem Domus *Aquavivia* tanta erat, ut ea nihil majus: *Conversanam* Urbem, quam à *Belisario*, ut diximus acceperat, *Andreæ Matthæo Aquavivæ Aragonio*, *Belisarii* germano majori, *Atriæ*que Duci præclarissimo, dono dedit. Unde ad manus *Aquavivias Conversana* iterum Civitas devoluta, atque *Andræas Matthæus* secundum, & vigesimum inter ejus Civitatis Comites locum obtinuit.

Anno verò 1480. celebratæ sumptuosissimæ nuptiæ inter *Andræam Matthæum* & *Elisabetham de Aragonia Piccolomineam Amalphitani* Ducis filiam, & *Ferdinandi de Aragonia Neapolitani* Regis neptim. Anno verò. 1509. nuptiæ secundò initæ ab *Andræa Matthæo*, duxitque *Catharinam de Aragonia de la Rattæ*, quæ antea Cæsari *Aragonio Ferdinandi* Regis filio nupserat.

Andrææ Matthæi ea enituit pietas, ut Ecclesiis reparandis, subveniendis pauperibus, sublevandis oppressis, & piis id genus officiis obeundis numquam non esset intentus: quovè hæreditaria *Aquaviviæ* domus religio in uno *Andræa Matthæo* supremum sumpsisse videatur incrementum. *Divæ Mariæ* Insulanæ sacras Cavernas, quas *Julius* Pater sumptuoso ornaverat Cænobio, Temploque, Almæ Parentis toto orbe celebrem deveneraturus imaginem, sæpè sæpius invisens, ibi cordis præferebat pietatem sui. Interim *Ferdinandi* Regis, & *Alphonsi* filii intentatæ conjurationis ultione in Proceres desæviente, haud alias *Andræas Matthæus* latebras quæritavit, nec aliud, nisi Insulanæ cryptæ effugium, ut Deiparens sicut innocentiæ suæ testis sic esset, & clypeus. Ibique dio potius cultui frequens præstare obsequium, quam ab imminente se immunem servare periculo videbatur. Et omisso quidem frequenti, quotidianoque quod Divinis contemplandis impendebat, studio, exercitationes ferè omnes, cum internas, tum externas, quibus soccati Religiosi strictioris observantiæ ibi degentes addicti, pari consortio, animo, sed majore, inibat. Operam tunc temporis, eo in Cænobio, divino dabat cultui *Beatus Jacobus Dalmata*, qui utpotè literaturæ ignarus, vilioribus semper, & infimis præficiebatur muneribus, cui, & Cænobii Culinæ cura demandata. Incumbebat coquinariæ *Dalmata* lubenter, ac singulis quibusque diebus temporario ex igne, vel in æterni ignis meditationem descendebat, vel ad æternæ charitatis incendium devolabat. Unde, & sensibus sæpè suis destitutum, inter ollas immobilem consistere contingebat. Mane quodam fabas Cœnobitis dum pararet, in ecstasim raptus. Manus ollæ, Cœlo animus hærebat, & lacrymæ ultro

ultro ex oculis effluentes, dignæ, quæ cœlo reciperentur, fictilem cadebant fabarum in ollam. Interim Dux per Cœnobium deambulans, ubi devitandæ regiæ persecutionis gratia domicilium fixerat; pertransiensque per Coquinæ Januam, Sanctum vidit ollam manibus tenentem, à sensibus alienatum, effluentibusque lacrymis, & ollam madentem, & fabas. Demiratus tunc Comes, stetit paulisper; Vos felices calonatos inquiens, & iterum felices quos *Jacobus* suis pascit lacrymis; mox abiit, ne Religiosum virum interpellaret orantem. Sed ut ad sensus rediit suos *Jacobus*, Comitem adiit, ut coquus, & ab eo quidnam vesci cuperet, sciscitatur. Ad quem Comes, nonnisi fabas tuis coctas lacrymis esse cupio. Quo, & *Jacobo* rubor advenit, & Ducis in *Jacobum* crevit affectus. Porro de hujus viri sanctitate Fratrum minorum consulantur Annales. Nec modica etiam *Andreæ Matthæi* Ducis emicuit pietas, quum Insulani Cænobii Claustra, ut per ea deambulanti quid meditaretur, occurreret, variis, iisque sacris exornavit imaginibus: illaque magnificentissima reddidit unde sequens inibi visitur inscriptio.

ANDRÆAS MATTHÆVS AQVAVIVA ARAGONIVS ILLVSTRIS DVX HADRIÆ, ET THERAMI, ET BITONTI MARCHIO. CONVERSANI, ET JVLIÆ COMES, JVLII ANTONII MAGNIFICI PATRIS SVI, HVJVS RELIGIOSISSIMI COENOBII CONDITORIS SVCCESSOR, ET FILIVS, CLAVSTRA HÆC COMPINGERE FECIT, ANNO DOMINI. MCCCCLXXXI. IV. IDVS SEPTEMBRIS; QVO DIE, ET TEMPORE ALPHONSVS REGIVS PRIMOGENITVS CALABRIÆ DVX ILLVSTRISSIMVS A TVRCIS DIVTIVS EXPVGNATIS HYDRVNTVM ACCEPIT.

Sed enim vero in Regni Proceres, Regiæ ultionis tempestate furente, eorumque plurimis capite cæsis, Regis timet manus *Andræas Matthæus*. At *Jacobus* ille *Dalmata* Insulani Cœnobii cultor, necis metum è Ducis pectore arcet, tantaque tunc erat *Jacobi* auctoritas, & opinio, ut ei fidem, omni hæsitatione sublata, abhibuerit Comes. Nec evasit inane tanti viri Oraculum: quandoquidem uni *Andreæ Matthæo* jam scimus indultum. Pietati literarum studium sic adjunxit *Andræas Matthæus*, quo cæteros inter ætatis suæ Principes ceu Unicus *Phænix* emicuerit. Et quantum studio profecerit, libris à se editis testatum reliquit, quos summa eruditione refertos nemo non novit. Nec ob studia literarum consuetam militari peritiæ operam navare desiit cujus eruditio an belli arte major, & an hæc illa, in medio adhuc est. Novitque hoc præ cæteris spectatæ virtutis *Jovianus Pontanus* literatorum fulgor, qui de *Andræa Matthæo*, de magnanimitate ei libellum dedens hæc scriptis tradidit suis: *Militare decus, ac belli gloriam ita es assecutus, ut Philosophia, cæteræque artes bonæ te & Authore, & Magistro glorientur; & seni jam mihi, atque annos plurimos maximis in rebus agenti, gloriari etiam liceat, vidisse tandem Principem virum, & in mediis philosophantem belli ardoribus, & philosophum inter libros, naturæ que ratiocinationes tractantem Ducum artes, muneraque Imperatoria, utrumque cum dignitate, neutrum sine suo, & decore, & laude.* Præclarum habes *Andreæ Matthæi* encomion apud Joannem Tarchagnotam *in Regni Neapolitani descriptione lib.* 1. Inter libros ab *Andræa Matthæo* editos numeratur unus de Encyclopedia: de Philosophia alter, aliique, quorum cathalogus ad meas adhuc manus integer non pervenit. Moritur tandem *An-*

A *dræas Matthæus* Idibus Aprilis. anno MDIII. à *Gallis* vulneribus confossus propè oppidum *Rutiliani*, ebullientibus tunc in Regno dissensionibus.

Andræa Matthæo in *Cupersanensi* civitate successit *Joannes Antonius Aquaviva de Aragonia* ejus filius, cujus eximias virtutum laudes, nemo extitit qui ea tempestate non cognoverit.

Joanne Antonio natus *Joannes Hieronymus* quartus, & vigesimus *Cupersanensium* Comes. Navali bello contra *Turcam* gesto interfuit, militum evocatorum Imperator: cunctis se in rebus exhibens acerrimum Filios suscepit *Julium* & *Octa-* B *vium* S. R. E. purpuratos Patres, illum à *Pio V.* hunc à *Gregorio* XIV. creatum *Rodulphum*, qui in societatem Jesu ascriptus, pro Catholica fide amplianda apud *Goas* in *Salsetis* Insula *Indiæ* Orientalis, sanguinem effudit *Aquaviva* suum. *Horatium Calatinum* Præsulem. *Albertum Bituntii*, & *Aquavivæ* Marchionem. *Joannem Antonium* militari cingulo eximium. *Elisabetham Siciliæ* Principem, & *Hadrianum*, qui Comitatum *Cupersani*, Rege annuente, à Parente obtinuit suo: subsecutusque est vigesimo quinto loco. Eidem *Nucis* oppidum, in idque Ducis titulum *Philippus III. Hispaniarum* Rex eximia C ejus respiciens meritorum culmina, elargitus.

Julius Hadriani filius *Philippi III. Hispaniarum* Regis *Neapolitani* Regni Status à consiliis (quod profecto munus summæ ea tempestate æstimationi habitum) egregiam rebus in omnibus agendis prudentiam præseferens, majorum suorum insistens vestigiis, *Cupersanam* Urbem avitis moderatus est, legibus. *Cathariniam Aquavivam Aragoniam Neritinorum* Ducem virilis animi mulierem, omnium undequaque virtutum radios diffundentem sibi matrimonii vinculo copulavit, è qua *Joannem Hieronymum* impræsentiarum inclytum Comitem suscepit.

D Itaque *Joannes Hieronymus*, ætate jam adolelescens, mente senex, parente orbatus *Cupersanæ* Urbis suscepit habenas. Avorumque suorum exempla sectatus, ad id gloriæ culmen brevi pervenit, quod *Neapolitanæ* Urbis Procerum nullus ad hanc usque memoriam tetigit. Tanta scientiarum ferè omnium eruditione imbutus, ut *Parnassias* rupes illi cunas præbuisse dixeris, ut ve *Eliconios* Fontes pro materno suxisse lacte censueris. Vix septimum supra decimum pertigerat annum, & contra *Turcam* in *Sipontinam* Urbem ingruentem numerosa ictu oculi collecta quadringentorum penè equitum manu, arma tàm stre- E nue sumpsit, ut contremiscentibus utriusque *Apuliæ* Provinciis ausus, animosque suffecerit, unde Regno, totique Orbi conspicua extitit tanti adolescentis animi fortitudo, semperque singulis se se offerentibus *Philippi Hispaniarum* Regis, *Neapolitanique* Regni egestatibus, *Joannes Hieronymus*, prout exigebat occasio, animo sed majore, & ære occurrit, & milite. Interpellata vero fruitus tranquillitate, fortuna tanto Principi invidente, quæ aliquot ante annis, postremum in eum edidit flagitium, ut enim Cicero IV. *ad Herennium* ait: *Virtutis Comes invidia, plerumque bonos insectatur.* Nam- F que *Vivas* ejus fidei *Aquas* lethæis immiscere fluctibus ausa est sæva in eum mota persecutio, sed ejus immergendæ gloriæ ansam quæritans pessum ivit. *Hibero* siquidem *Aquæ Vivæ* suppetiante, feliciori hæc fluxit auspicio, nitorque Comitis magis emersit, ac magis. Nemo est, quem lateat, quot in hunc Principem dolos (*Medinæ Turrium* Duce *Neapolitanorum* Prorege) ejus gloriæ invidi struxerint; sed a *Philippo IV.* utriusque *Hemisphærii* moderatore *Joannes Hiero-*

nymus accersitus, benignè, & honorificentissime exceptus fuit *Cæsaraugustæ* anno M.DC.XLIV. quem & ego secutus, ejus à secretioribus, gravioribusque negotiis eram. Mox liberaliter in eumdem effudit Rex animi monumenta sui. Sed quæ *Joannes Hieronymus* pro *Neapolitanæ* Urbis, Regnique tumultu sedando egerit, difficile calamus expresserit meus, cum *Hispanici* nominis defendendi ergo bellum proprio sumptu, undecim solidos menses seriò sustentarit, quo & strenuitatem præsetulit perpetuò celebrandam; & quicquid sibi aut virium, aut prudentiæ, & existimationis inerat, suprà singulorum vires Procerum, uno ictu exhibuit. Unde subsultantium Populorum audaciam compescuit, & *Gallorum* contudit invidiam, ambitumque, & *Philippo* Regi rebellantes Regni Provincias facilè subjugavit, ac obsequio solus restituit; quæ nos omnia in ejusdem Comitis vitæ, gestorumque libro, quem meditamur, omnium oculis accuratiori exhibebimus calamo. Vices Comiti suas exhibuit *Rodericus Pontius* à Legione Dux Arcus (vulgò *de la Frontera*) Aurei velleris Eques, & ea tempestate Regni Prorex, ut omnibus adhibitis remediis, seditionem arceret, rebellibus obsisteret, ac pro Catholici Regis diademate prælium susciperet, quæ optimè, Comes implevit. Quantum porrò debeat Rex Duci Arcus, difficile dictu est, cum nec sibi, nec liberis pepercerit suis; se enim apertis objecit periculis, filios autem, Regiæ utilitatis ergò, obsides Populo non semel obtulit, nullumque non movit lapidem, quò hujusmodi extingueret incendium; addidisset, & sanguinem, si eo novisset aliquid se profecturum. Aderant Proregi Duces strenuitate præclari, necnon Administri prudentia, literisquè conspicui, quos inter, eminebat *Joannes Ciaconius Pontius* à Legione, eidem Regno generalis censor à Rege missus, qui præter incrementum, quod Regio attulit patrimonio, pro componendis dissensionibus præclara edidit, Ducemquè Arcus, & consilio, & ope adjuvit, ut plebis captaret benevolentiam. Comiti sane nostro fortitudinis, ac fidelitatis præmium à Rege propediem conferendum expectamus, quod ejus nomine postulamus, ut *Castellæ* scilicet magnatum numero eum adscribat, meritisquè afficiat prærogativis, quas *Carolus V.* Imperator semper *Augustus Neritonensibus* concessit Ducibus.

Elisabetha Filomarina Roccæ Asperæ Princeps *Joannis Hieronymi* Comitis uxor, verè virago; cujus amazonium nulla unquam infringere adversitas, aut fortuna erigere valuit animum. Liberos ex ea Comes suscepit nonnullos, è quibus *Cosmus* emicat *Castelli Nucis*, ac *Neritoni* Dux, Parentis sui, ut feudorum hæres, ità virtutum æmulator omnium. *Julius Philippi Hispaniarum Quarti* Cortinarius, quem infulis, & Galero natum præpropera mors abstulit. Vita sanè illi peritura adempta, non perennior; Lucis usura, non gloria. Sedandis enim ultimis Regni seditionibus sub invicto parente sedulò pugnans, multis præclarè gestis, apud *Fractæ* oppidum, quod ut Regio submitteretur Imperio, armis compellebat, ignito bellici tormenti globulo, è medio sublatus est. *Fr. Thomas* insignia præferens *Rhodia*, majorumquè suorum vestigiis insistens. Et *Catharina Torrecusentium* Marchioni *Hispaniarum* magnati, *Caroli Andreæ Mariæ Caraccioli* magni militum Imperatoris filio nupta.

Comitum seriei colophone addito, de antiquissimo *Aquaviviorum* germine aliquid prælibare necessum est. Clarissimam porrò, pervetustamquè hujus Familiæ originem ex antiquitatum latebris subobscurè nobis innotescere confitemur. Sed

A quæque illa fuerit, maxima profecto fuit. Anno enim humanæ salutis sexcentesimo decimo nono viros dabat *Aquavivium* Genus toto Orbe claros, supremisque conspicuos honoribus, ut milites strenuos, Equites prudentissimos, munificentissimos proceres, & S. R. E. purpuratos Patres. *Italia* verò anno M. C. LII. *Aquavivios* excepit, ex iisque quantum mox floruerit, hodiernum testor diem. In ejus origine ostendenda insudarunt Historici, varii varia tamen tradidere. Ex *Austriaco*, *Bavarico*que sanguine *Aquavivios* originem traxisse testem habemus antiquum, luculentumque Auctorem Magistrum *Joannem de Virgilio*, qui floruit temporibus excellentis Poëtæ

B *Dantis.* Hic enim in suis de *Ecclesiæ Catholicæ Romanæ Regno Chronicis cap.* XIV. & XXIV. de *Aquaviviis* hæc ait: *Familia Aquaviva ducit ortum suum à Germania à Ducibus Bavariorum.* Idem habere videtur Joannes Caramanius *de antiquitate Orbis.* Quod & Philippus Scalia confirmat *in lib. antiqu. Terræ laboris* hæc scribens: *Aquaviviorum progenies, quæ ex Austriacis oritur illustrissima & nobilissima est reposita in sedili Nidi Almæ Civitatis Neapolis.* Sed ut redeamus ad Magistrum *Joannem de Virgilio*; cognomenta hic generis Catholici, generosi, ac Illustrissimi quæ Serenissimæ, ac Imperatoriæ Domus *Austriacæ* pro-

C pria sunt, *Aquaviviis* attribuit, hisce verbis: *Catholicum nomen meretur familia Aquavivia, ejus enim duces, viriquè generosi militarunt in crucifera militia pro recuperatione Terræ Sanctæ, inter quos Rodulphus Aquaviva Dominus prudentissimus, ac magnanimus suis impensis illi sacro bello interfuit, & in recuperatione Sanctæ Civitatis Jerusalem multum insudavit.* Hæc ille. Alii vero originem non tam longe petentes, ut Phanusius Campanus *lib.* I. *de familiis Illustribus Italiæ, earumque origine cap.* II. & Prosper de Cantelmis Neapolitanus *in registro Illustrium familiarum Regni Neapolitani:*

D Marinus Freccia Capuani Consilii Præses *tract. de subfeud.* & *Franciscus de Petris* amicus noster, clarus nostri temporis Historicus, & Juris Consultus Familiam *Aquavivam* scribunt è *Piceno*, seu *Marchia Anchonitana* venisse in *Campaniam* Felicem. Nec ullum in hoc agnoscimus absurdum: quippe *Aquavivii* ex *Austria Picenum* venere, *Castrum*que *Aquaviviæ* inibi possederunt (ex quo illis cognomen factum nonnulli putant, nisi id sit, è converso) inde *Neapolim* se transtulere; ubi semper inter Proceres, ac Magnates adnumerati, adeoque antiquus in hac familia Ducis titulus ut cæteros *Europæ* Duces antecedat. Sanè Du-

E ces apud majores nostros erant, teste Joanne Mariana *lib.* VI. *de reb. Hispan. cap.* I. *Qui Urbem aut Regionem aliquam præsidio militari obtinebant.* Ex quibus aureo nummo ducati nomen derivatum, eo quod cudendæ monetæ facultatem haberent, quo stipendia militibus promptè solverentur. Et quamvis *Neapolitano* in Regno magna semper emicuerit nobilitas, & Illustria in eo, ac vetusta germina nunquam defuerint, septem tamen ex his familias, cæteras anteire communi ore confessum, & utpote Illustriores ex aliis segregatas numerarunt. Eæque sunt:

F *Sanseverina.*
De Balzo.
Aquavivia.
Ursina quæ primordia ducit è Latio.
Caldora.
Cantelma.
Et Ruffa.

Quæ *Neapolitanæ* Civitatis sedilibus nunquam adnumeratæ, licet *Sanseverina*, & *Aquaviva* anno MDV. *Nidi* sedili aggregatæ: ut ex illis major sedili claritas accederet.

Nec

Nec modicus is est *Aquaviviorum* honos millenis ante annis S. R. E. Cardinalibus eorum familiam floruisse, & ut eos hic recenseam.

Anno Christi DCXIX. à *Bonifacio V.* Cardinalium numero adscriptus *Stephanus Aquaviva*, vir omni virtute ornatus.

Anno verò DCCLXXII. *Papinianus Aquaviva* heros omni ex parte incomparabilis à Pontifice *Hadriano I.* Cardinalis creatus.

Albericum Aquavivam salutis anno MLXI. *Alexander* Pontifex II. tanti viri merita præmio afficere volens, purpuratorum Patrum numero adscivit.

At *Joannes Vincentius Aquaviva* per *Paulum Pontificem III.* anno MDXXXXII. S. R. E. Cardinalis renunciatus.

Julio Aquavivæ de Aragonia Cardinalis dignitas à *Pio Pontifice V.* anno MDLXX. collata.

Octavius Aquaviva Aragonius. Joannis Hieronymi X. Atriæ Ducis, & *Margaritæ Piæ* filius Cardinalium albo relatus à *Gregorio XIV.* anno MDXCI. Archiepiscopatum *Neapolitanum* optimè gessit: sepultusque est in Cathedrali, ubi hæc in marmore æreis literis defixa inscriptio.

D. O. M.

OCTAVIO AQVAVIVO ARAGONIO
CARDINALI ARCHIEPISCOPO
NEAPOLITANO
PVRPVRA, ET LITTERARVM MAXIME GRÆCARVM ORNAMENTO
MAJORVM DECORA ADEPTO, QVÆ
FVERVNT E REPVBLICA
CHRISTIANA IN PONTIFICIIS, PRÆCIPVE COMITIIS, ATQVE
IN AVENIONENSI LEGATO. CVM
ARDERET PROVINCIA CIVILIBVS
DISCORDIIS, ARDERENT BELLO
GALLIÆ, STRENVE CVNCTA
EXSECVTO
IN OMNI VITA SINGVLAREM MAGNI CONSILII, EXCELSI ANIMI
LAVDEM PROMERITO. D. FRANCISCVS AQVAVIVVS MARCHIO
AQVAVIVÆ EX D. JOISIA NEPOTE
DVCE HADRIANORVM XI.
PRONEPOTE PONTIFICIS OBIIT ANNO SALVTIS MDCXII.
NATVS ANNO LII.

Floruit & *Vincentius Aquaviva Hydruntinæ* Civitatis Archiepiscopus, itemque *Marcellus* ejusdem Urbis Archiepiscopus, & Nuncius Apostolicus apud *Venetos*, & *Sabaudos*. *Andræas Matthæus* Episcopus *Venafri*, & *Horatius Calatinus* Episcopus; nec non *Sulpitius*, & *Donatus Cupersanensis* Urbis Præsules, aliique.

Viros dedit hæc familia innumeros variis dignitatum generibus conspicuos, quos inter numeramus magnos Regni *Neapolitani* Justitiarios *Andræam Aquavivam* anno 1155. *Ricardum* anno 1284. & *Antonium*; Magnumque Marescallum *Conradum Aquavivam*; nec non *Matthæum*, & *Antonium* magnos Regni *Ciamerlanes*; militum verò Imperatores *Ludovicum Aquavivam*, *Andræam Matthæum*, *Antonium*, & *Julium Antonium*. Primus sanè atque alter à *Ladislao* Rege, tertius à Regina *Joanna*, ultimus à Rege *Ferdinando* exercitibus præfecti suis.

Nec armis solum, sed & literis floruere *Aquavivii* Proceres, ut nobilitate, & gladio magis effulgerent, ac magis literæ, itemque literis nobilitas clareret, & gladius. Nonnullos hic recensebo, ut eruditis faciam satis.

A *Robertus Aquaviva* floruit anno salutis 1283. eruditione clarus, quam variis à se editis libris præsetulit, ut de eo refert *Phanusius Campanus*, & Bibliotheca Mundi, scripsit enim;

De disciplina Regum libros sex;
De calamitatibus Italiæ tractatum.
De fato, & fortuna libros duos.
De consuetudine librum, &
De Abusibus Rerum Mundi libros tres.

Albericus Aquaviva multa, variaque notus eruditione, Libros composuit innumeros, quarum nonnulli hodie apparent, ut Henricus Marcellus de Agrigento *in Bibliotheca mundi* retulit. Scri-
B psit

De Principiis Regnorum Mundi Chronicon.
De suprema Petri, & Ecclesiæ Romanæ potestate libros tres.
SS. Petri, & Pauli gesta.
De excellentia & suprema Pontificis potestate in utroque foro.
Item librum, qui *Giglissimus Philosophus*, inscribitur.
De ineffabili Trinitate libros duos.
De animæ immortalitate librum.
De modo in Cœlum ascendendi tractatum.
De adoratione, ac veneratione libros duos.
C Item *in Genesim tres commentariorum libros aliosquè nonnullos.*

Dorothea Aquaviva mulier omni virtutum genere, & literis ornata, quæ poëseos lauream promerita, una cum *Victoria Colomna Laura Terracina*, & *Margarita Sarrocchia* de qua Franciscus de Petris in *prooem. proble.* VIII. *in Histor. Neap.*

Andræas Matthæus, & *Belisarius Aquavivii*, Principes omnium virtutum genere ornati, librorum etiam compositione, ut diximus, clari, *Andræas Matthæus de Philosophia* scripsit, & Enciclopedia, &c. *Belisarii* autem libros recensuimus suprà, cum de eo egimus.

D *Claudius Aquaviva* vigesimo quinto ætatis suæ anno *Pii V.* Pontifice Maximo à Cubiculo, eique ob literarum studia, & summam ingenii perspicacitatem in primis charus; nulla rerum humanarum, ac dignitatum spe, cohiberi potuit, quin omnibus pro Christo relictis, magnæ Societati nomen dederit, ubi ea virtutum merita assequutus, ut cum nondum quadragesimum attigisset annum, ad supremum Præpositi generalis fastigium divinis præcedentibus monitis, mirè evectus fuerit. Tanta enituit humilitate, ut Archiepiscopales *Neapolitanæ* Urbis infulas à *Clemente VIII.* oblatas constanter renuerit, & colapho ab
E equite *Romano* injustè cæsus, alteram percutienti maxillam præbuerit: orationi, ac divinis contemplandis usque adeò intentus, ut in ecstasim actus in aëra quandoquè raperetur; nec *Moysi*, nec *Eliæ* impar, quippè ignitis fulgere radiis sancto *Philippo Nerio* oratorii congregationis Parenti, non semel visus. Ei tantum Societas debet, ut si *Viva* Claudii *Aqua*, semina à divo *Ignatio* jacta non irrigarentur, penè arescerent. *Ignatius* si quidem plantavit, *Aquaviva* rigavit, Deus autem incrementum dedit. Perseverat adhuc in Societate quædam agendi norma à *Claudio* lata, qua Jesuitarum ritus hodiè sustentantur, & Impe-
F rium; morti proximus dixisse fertur: *Gratias Deo, qui facit de tenebris lucem splendescere, & de morte vitam suavissimè rependit:* mox astanti *Roberto* Cardinali *Belarminio* in hæc prorupit: *Non temo di morire, nè mi vergogno di vivere, perche habbiamo un buon signore.* Mortalem hanc vitam cum cœlesti, ac perenniori commutavit anno M. DC. XV. magnusquè hominum concursus ad ejus cadaver factus, ut religiosè tangerent & exoscularentur. Libellum scripsit de industriis ita in

geniosum, ut necessarium: nec non in psalmos XLIV. & CXVIII. commentarios, sive meditationes, & Epistolas ad universam societatem *de renovatione spiritus*, *& unione fraternæ charitatis.* Opus sanè posthumum, quod evulgavit Bernardus de Angelis *Secretarius Societatis Jesu Coloniæ anno* 1616. de eo hujusmodi circumfertur epigramma.

Par erat æternæ te ducere tempora vitæ
Nomen, & æternum viva quod indit aqua.
Humana probitas major divinaquè virtus.
Menticana fides, hæc tibi vita fuit.
Vox cœlestis erat species dignissima vultus.
Et quod cœlicolis dicitur esse color.
Jam fluvios post hac nullas reor esse perennes.
Cum tu etiam possis, o Aquaviva mori.

Scripserunt de hoc Heroe, *Jacobus*, *Damianus*, *Philippus Alegambus*, & *Joannes Baptista Masculus* in odis.

B. Rodulphus Aquaviva Societatis Jesu institutum sectatus, ita se virtutum omnium ornamentis illustrem exhibuit, ut ad *Goas* sacra Evangelii dogmata disseminaturus, mitteretur. In *Salsetis* tandem Insulam se contulit, quatuor ex eadem Societate adhibitis sociis. Ubi cum in oppido *Cuculini* Catholicam prædicaret fidem idolorumquè templa everteret, gentilium furore immaniter percutitur, & quino intrepidè accepto vulnere, animam Christo reddidit. Cujus vitam necnon relata *Claudii* gesta, *Hispanicè*, sed candido quidem stylo exarata æternæ donavit memoriæ Reverendus Pater *Eusebius Nierembergius* amicus noster ejusdem Societatis literarum, & virtutum exemplar. Ex *Indiis* demùm B. *Rodulphi* vitæ, & miraculorum testimonia *Romam* transmissa, ut ejus per Pontificem Maximum declaretur martyrium, pro quo & *Hispaniarum Indiarum*que Rex *Philippus IV.* cognomento magnus ad *Innocentium Pontificem X.* me petente, literas dedit. Fortunatum, & bis fortunatum *Rodulphum*, quem viventem, viva Aqua illustravit, morientem sanguis clariorem reddidit, ut ipsamet Aqua, & sanguis, vita, & morte tua resplendescerent, en eximium de *B. Rodulpho Aquaviva* quinquè vulneribus pro fide perempto ingeniosi cujusdam Viri epigramma.

Dum cadit innocuum fundens Aquaviva cruorem
Qui par Christo annis, vulneribusquè fuit.
Quam lætor Franciscus ait, quæ vulnera vivus
Ipse tuli; moriens illa Rodulphus habet.
Vivere qui voluit quino me vulnere Christus;
Vulnere te quino, vult Aquaviva mori.
Christum morte refers, ego vivus præfero Christum.
Effigies Christi, est, mors tua, vita mea.
Vulnera habet moriens, & surgens Christus. Imago
Ipse resurgentis, tu morientis eris.

Obsequia verò, quæ *Aquavivii* Proceres Regibus præstitere suis, maxima quidem fuere, & quæ se offerebat, occasioni respondentia; à quibus plurimis affecti beneficiis, non secus ac quibusdam incitamentis. *Quis enim* (ait Sinesius ad Arcadium) *Laudante Rege, sanguini parcat suo.* Ut cum *Averardus Aquaviva* secundus sancti *Valentini* Comes totius *Neapolitani* Regni nomine *Hungariæ* Regem nuptias cum Regna *Neapolitana* celebraturum magno servorum agmine stipatus, immensisque expensis solemniter excepit & cum *Conradus Aquaviva* sancti *Valentini* itidem Comes *Carolo* tertio *Neapolitano* Regi magnam pecuniæ vim pro Regni reparatione dedit: & cum *Andræas Matthæus Aquaviva Atriæ* Dux *Joannam* Regis *Ladislai* sororem solemni, & quæ decebat pompa stipavit, dum nuptias cum *Guillelmo Au-*

A *striaco* Duce celebravit. Et cum *Julius Antonius Aquaviva Aragonius Federicum* Regis *Ferdinandi* filium (ipso id Rege jubente) *Caroli Burgundiorum* Ducis filiam uxorem ducturum, euntem, magno servorum agmine comitatus est. Quo in itinere ita se magnifice gessit, ac splendide, ut hac solùm de causa peculiari Rex *Ferdinandus* privilegio grati erga eum animi sui monumenta ostenderit sub annum MCCCCLXXXI. & cum *Belisarius Aquaviva Neritinorum* Dux cùm pecunia, tùm milite *Ferdinando Neapolitano* Regi II. auxilia, & suppetias dedit, ita ut Regni fides, quæ jam ob *Gallorum* vexationem periclitabatur,
B magis, ac magis constabiliretur. Ab eodem hoc *Belisario* sumptuoso excepta est hospitio *Mediolanensium* Dux una cum *Bona* filia sua, quæ postmodum *Poloniæ* Regi matrimonio juncta. Et postremo cum *Joannes Hieronymus Aquaviva Aragonius* hodierno die *Cupersanensium* Comes omni virtutum genere ornatus, cum duodevigesimum nondum attigisset annum, contra *Turcas Sipontum* depopulantes, totique *Bariensi* Provinciæ minitantes multo milite, sua in ditione, collecto, exiit, titubantesque Civitates, & oppida confirmavit; Qui & *Hispaniarum* Regi *Philippo IV.* præclara in dies præstitit obsequia, & mili-
C te, & donis. Tantaque in eo erga Regem suum fides eluxit, ut ob eam multorum sibi æmulorum machinamenta concitaverit; sed Regis, Patriæ, & Populi, spectans commodum difficile pessum ire permittitur. Oblatrent licèt, ac livore rumpantur æmuli, omnium ad se oculos convertit *Joannes Hieronymus*, omniumquè sibi affectum rapuit.

His accedat *Ludovicus Aquaviva Cupersani* Comes, qui una cum *Thoma de Sancto Severino* è Regni finibus ejecit *Franciscum de Baucio Andriæ* Ducem Regio sanguine clarum, sed Reginæ *Mariæ de Tarento* Imperium detrectantem. Nobi-
D lissima sanè *Bauciorum* familia est, & antiquissima, quam ex uno Regum ad Christum recens natum adorandum, stella duce, vocatorum provenire tradunt. Pervetustum vidi *Covellæ de Baucio Jacobi de Baucio*, & *Covellæ de Tocco* filiæ testamentum, *Joannis de Lescun* publici Notarii fide obsignatum 5. Kal. Julii anno 1472. ex quo nuptam fuisse constat *Jacobo de Ossau Astæ*, & *Getæi* domino, edidisseque *Ramundum de Ossau*, qui anno 1385. *Mariam Pelliceriam* duxit nobilissima ex stirpe mulierem, ex qua descendit Dominus *Joseph Pellicerius*, Dominus domus *Pelliceriæ*, & *Ossau*. Regius Chronographus, Vir
E omni eruditionum genere ornatissimus, & amicus noster. *Antonius Aquaviva*, qui *Joanna* Regina jubente, Pontificis Maximi Legato ter suppetias tulit contra *Asculanos*, quibus Legatum à periculo, & Sedem Apostolicam ab injuria vindicavit. Et *Josias Aquaviva Aragonensibus* Regibus adhærens, *Franciscum Sfortiam* magno contra *Neapolitanum* Regnum exercitu adventantem, ne Regno accederet, exturbavit. Qua de causa ab eodem *Sfortia* cum *Alphonsus* Rex anno 1435. & ipsemet *Josias* à *Januensibus* cum *Mediolanensium* Ducibus confœderatis, navali captus bello multa in sua captivitate perpessus: & post
F modum à *Joanne Sfortia Francisci* germano una cum *Ramundo Caldora* eandem ob rem divexatus, & *Julius Antonius Aquaviva Aragonius*, qui ad Regis *Ferdinandi* fidem *Ursum Ursinum Tarenti* Principis filium revocavit, multaque pro Regni pace constabilienda gessit. In *Hetruria* tandem pro Rege fortiter dimicavit, indeque *Neapolim* vocatus, ut *Turcam* ex *Hydruntina* Provincia ejiceret: quod, & consequutus est *Julius*, non labore tantum, sed & nece propria; quæ usque

adeò

adeò Regi displicuit, ut ipsam *Hydrunti* Provinciam libentius perdere elegisset, quàm tantum Ducem, ut ipsemet privilegio testatus peculiari anno 1481. & *Andræas Matthæus Aquaviva Aragonius* unaque cum eo Cæsar *Aragonius*, & *Bartholomæus de Albiano*, contra *Gallorum* Regem *Carolum VIII.* tria militum millia propriis congregarunt expensis, ipsemet *Andræas Matthæus* nihil non fecit, quo *Aragonensium* constabiliret Imperjum. & anno M.DXVI. obortas in Regno publicas dissensiones una *Andrææ Matthæi* auctoritas sedavit, qua cum Regni Proceres, tùm Populus ipse in obedientiam *Caroli* Regis Catholici nepotis (qui post modum *Romanorum* electus Imperator hujusce nominis V.) inducti. Et *Belisarius Aquavivus Neritoni* Dux, quæ quantave pro *Aragonensibus* Regibus patraverit suprà enumeravimus, quæ nè molestus & prolixior fiam, non repeto. Quæ vero *Joannes Franciscus Aragonius*, *Bitunti* Marchio, *Balthasar Aquaviva* & *Franciscus Balthasaris* filius; aliiquè hujusce familiæ innumeri Proceres, *Austriacæ* Domui servitia præstiterint, longum esset recensere. Sufficiet tantum hic meminisse, quod *Aquavivii* heroes suprema ob merita ingentem privilegiorum numerum à Regibus obtinuere suis; quæ in Archiviis excellentissimorum Ducis *Atriæ*, & Comitis *Cupersani* asservantur. Hic tantum exscribam unum, quo *Ferdinandus Neapolitanus* Rex *Julium Antonium Aquavivam*, *Atriensium* Ducem, & *Cupersanensium* Comitem, ejusque filium *Andræam Matthæum Bitunti* Marchionem, eorumquè posteros, & utriusque sexus subcessores propriæ *Aragonensium* Regiæ familiæ ascivit, ita ut privilegia, & prærogativæ, *Aragoniis*, & *Aquaviviis* essent communes.

Ferdinandus Dei gratia Rex Siciliæ, Hierusalem, &c. Illustri viro Julio Antonio de Aquaviva Duci Adriæ, Conversani, & Sancti Flaviani Comiti Armorumquè Capitaneo, collaterali Consiliario, & affini dilectissimo, gratiam, & bonam voluntatem. Consueverunt majores nostri, sapientissimi viri benemeritos homines, ac virtutibus claros honoribus prosequi, & titulis honestare, ut & ornamentum virtutibus adderent, & alios tali quoque exemplo invitarent ad gloriam. Hinc existunt decreta illa in erigendis statuis, in scribendis titulis, ut non solum præsentes, verum etiam posteri magnorum virorum egregia facinora cognita haberent; qualia exempla secuti Reges, ac Principes inclyti, viros insigni virtute præditos variis honestamentis, & honoribus libenter sunt prosequuti, censentes ad se ipsos potissimum hoc pertinere, etenim nobilitare virtutem, illustrare ingenia, honestare illos, in quibus animi magnitudo eluceat, splendescantque præstantes actiones, videtur proprium esse Regum; & alii quidem Reges in aliis honestandis hominibus ob alias causas diversis ornamentorum generibus sunt usi. Nos autem cum multa inter esse perspeximus digna, quæ honorari à nobis debeant, cum plurimas profecto virtutes in te sitas esse viderimus, ac multa magnaque vigere merita considerantes præsertim in præsenti bello quo pacto te gesseris, licet jam diu tuam in re militari peritiam optimè perspexerimus, jure ipso commoti, atque adducti sumus, ut te ipsum egregiasque virtutes tuas, & honoribus exornemus, & titulis illustremus. Quanquam autem ad ampliora, insignioraque inte ipsum conferenda voluntas nostra intendat, meritaque tua postulent te in præsentia eundem Julium Antonium ad majorem amoris nostri declarationem licet satis ipse per te nobilis, & illustris sis, tenore hujus nostri privilegii, ac decreti deque nostra certa scientia, proprioque animi motu, meritisque quidem tuis hoc exposcentibus in Familiam nostram, & in domum de Aragonia ascicimus, adscribimus, & annumeramus, volentesquod de cætero in perpetuum vos, vestrique liberi, hæredes, & successores utriusque sexus nati jam, & nasciluri, signanter illustris Andræas Matthæus noster alumnus Marchio Bitunti tuus filius primogenitus sitis, & sint de domo, & prosapia de Aragonia, atque in omnibus actibus, titulis, negotiis gerendis, atque agendis rebus inscribamini, appellemini, inscribantur, & cognominentur de Aragonia, sitque vestrum, atque illorum cognomen de Aragonia. Præterea ad vos, illosque magis; magisque illustrandas, etiam cum hac serie literarum, plenamque atque amplam conferimus potestatem arma nostra deferendi, & faciendi, quibus quidem armis vos, liberos, hæredes, & sucessores vestros donamus, ac vos, & illos iisdem insignimus, & honestamus, à vobis, illisque pro, & cum armis nostris deferendis, utendis, & faciendis, quemadmodum inferius figurantur. Tu igitur quod virtutes exigunt tuæ id effice, & præsta, ut honori, & decori sis armis, & cognomini nostro, & brevi fore spera, ut majoribus te, atque illustrioribus simus titulis condecoraturi: in quorum testimonium præsentes fieri fecimus magno majestatis nostræ sigillo pendenti munitas. Datum in Castello novo civitatis nostræ Neapolis, die XXX. mensis Aprilis Anno millessimo quadringentesimo septuagesimo nono, Regnorum nostrorum anno vigesimosecundo REX FERDINANDUS. *Dominus Rex mandavit mihi Antonello de Petrutiis Egidius, &c. Registr. in cellaria, &c. Reg. 11. &c.*

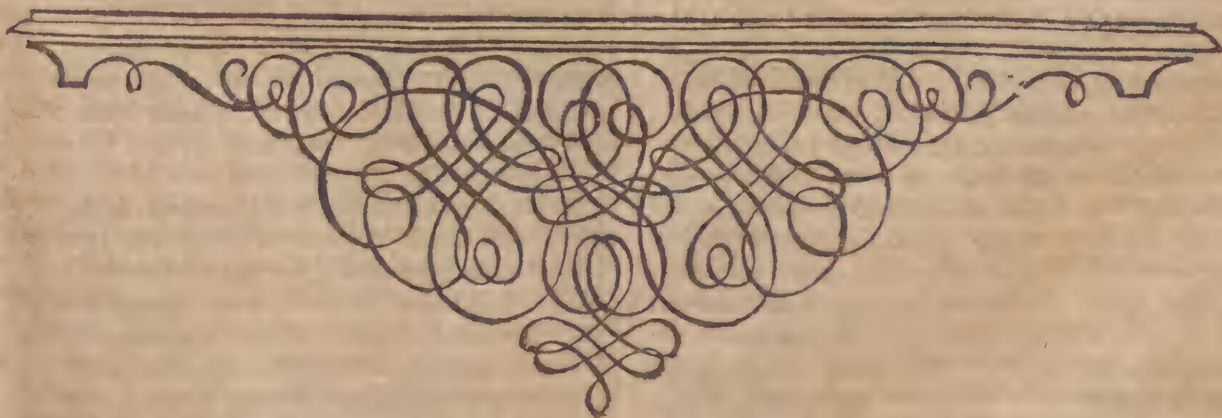

D. PAULI ANTONII DE TARSIA,

DOCTORIS THEOLOGI,

HISTORIARUM CUPERSANENSIUM

LIBER TERTIUS.

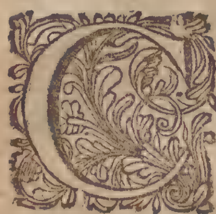

C*Upersanum* pervetusta origine, Comitibusque superbum suis jam vidimus; videamus & Religionem redolens sacram. Subnascentis enim Christianæ fidei primordia, per *Apuliam Divo Petro* Apostolorum Principe transeunte, latamque a *Christo* doctrinam disseminante, Euangelii semina suscepit *Cupersanum*, clariores suos reddens natales, novum ex aqua, & spiritu Paracleto renascens. Nostram sanè lustratam à *B. Petro Apuliam Joannes Juvenis* de varia *Tarentinorum* fortuna scribit, cum cum, & *D. Marcum* Euangelistam ad *Tarentinum* sinum appulisse ait: tritumque est: quo quidem tempore nostra cum *Tarento*, & *Rubo*, & variis urbibus fide imbuta *Cupersanensis* civitas. In qua primum à *Petro* relictum Episcopum qui reliquum urbis expiaret, & idola everteret consentaneum videtur, & probatur ex vetusta *Beato Petro* dicata Ecclesia, prima quæ *Cupersani* erigeretur, & ex agro in *Cupersanensi* territorio, qui *de sancto Petro* dicitur, ibi enim primum Apostolorum antesignanus Rusticis terram exercentibus fidem *Christi* prædicavit. Sub ipsis initiis magnam *Cupersanum* præsetulit religionem: nam si Urbem perlustraverimus, mœnibus illa sacris munita occurret. Quandoquidem Templis in Orbem circumdata, ut *Roma* olim, nullam inibi partem, vel ab ipsis Christianæ fidei incunabulis Diti, ac Manibus reliquam, vicina gentilitio adhuc errore oberrantia Oppida, & Urbes demirata. Porro ad Urbis mœnia Ecclesias, non secus ac incolarum propugnacula à veteribus extructas, ex *Laurentio Surio* de sancto *Domnolo* Episcopo *Cenomanensi* hæc scribente, habes. *Extruxit autem sanctæ Ecclesiæ amator devotissimus Monasterium quoddam in suburbio civitatis suæ, tum ut ejus Urbis esset munimentum, tum ut posset domino animas lucrifacere: idque in honorem sanctorum martyrum Vincentii, & Laurentii consecravit.* Micat siquidem nostra hæc Urbs Ecclesiarum numero, quas veteres Christianæ fidei cultores ubique passim erigebant. Sed nè civitatem solùm sacris elucentem Templis censeas, totus fere *Cupersanensis* ambitus sacellis plenus apparet. Inter ea, quatuor extant, quæ *Simplicius Cupersanatium* Præsul exstruxit, sub annum nostræ salutis CCCC.XC.

A cum ex *Africa*, ubi reprimendæ *Patarinorum* hæresi (Pontifice id maximo jubente) incubuerat, suæ rediret Diæcesi; de quo infra dicendum. Visuntur etiam hodie *Cupersani* nonnulla antiquitatis vestigia in cryptis, ac locis subterraneis, in quibus veteres sanctorum statuas, ac imagines, ut ab idololatrorum impetu, & furore securiores, divino vacarent cultui, erigebant: ibique rem sacram faciebant: quod non à *Cupersanensibus* tantummodo actitatum, sed ab omnibus Christianæ fidei, in quacunque Regione cultoribus, ut testatur Baronius *tom. 1. anno Christi. 57.* Variæ extant *Cupersani* cryptæ, sed insignis quidem est B crypta Insulana *Beatæ Virginis* clara ostentis, de qua in tractatu nostro de subterraneis una cum aliis cryptis, ac speluncis à Deipara illustratis nonnulla scripsimus; & in ejusdem historia hæc retulimus. Ducentenis ferè ab hinc annis Virgunculæ cuidam *Cupersanensi*, ibique degenti candidis sanè moribus claræ, obscuro, sed pio genere prognatæ, per somnium Deipara Virgo albis induta vestibus apparens, suam adesse Insulano in specu imaginem Crypticam, in eoque lumen sibi manifestavit ostendendum; proindeque ad eum se conferre locum jussit. Puella summo manè experrecta insomnium, sive potiùs cœ-C lestem visionem Amitæ suæ, quacum degebat, aperuit. Quæ cum ex deliratione puellari id existimaret accidisse, nullam octenni puellæ fidem putavit habendam; quasi somniasset ineptias, aut *Alcinoi* narrasset apologum. Ignara enim mulier illa erat cœlestia per insomnium sæpe sæpius revelari: ut de puero *Samuele*, qui dormiens à Deo vocatus fuit, & de *Josepho D. Mariæ* Viro, qui in somnis ab Angelo admonitus est, ac de aliis Sacræ Paginæ testantur. *Quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo* (ait Job) *tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina.* Sed imaginem diu latere suam Virgo non D patiens, secundo atque iterum dormientem puellam admonuit. Ad postremum concita hoc ex iterato per trinoctium somnio Amita, cum adolescentula, ad præmonstratum eam ductura locum, vicinia, amicis, aliisque stipata quamplurimis, domo egreditur. Cum verò ad Portam Urbis benè magnum illud virorum, ac mulierum pervenisset examen: cumque omnes quò pedes direxerant, eminus è colle, cui *Cupersanum* initi-

nititur, oculos conjecissent: en grandè lumen quasi ardentis cærei funalis, puellæ tantummodo, ut à Virgine prædictum, inibi antè oculos evasit. Quod cum illa ab omnibus videri circumastantibus, sicut ab ipsa, autumaret hisce cæpit verbis mirabunda vociferari: *Ecce inibi lumen: lumen video: facisque accensæ fulgores prospicio.* Idque singulis digito monstrabat salutari. Mirabantur equidem; & quodam veluti sacro horrore ad ingeminatas adolescentulæ voces, corripiebantur omnes, quibus lumen illud videre non dabatur: uni enim puellæ hujusmodi develatum erat ostentum, cæteris fortasse id non merentibus: Attamen Cives insolentia commoti, ad eum illicò confluentes locum, ubinam Virginis, vel pervetustæ cujusvis imaginis vestigia cernerentur, puellari ducatu conquisite rimabantur. Erat autem Insulano in loco telluris quoddam chasma, internascentibus virgultis, luxuriantibus herbis, ac spinis occultum, è quo radios, & lumen erumpere adolescentula despiciebat. Dum verò unus è turba lanius cæteris solertior, puellæ sanguinis vinculo, ut ajunt, conjunctus, cultro pecuario, quem secum, ut moris est, adferebat, annosum ex hiatibus emergentem dumum radicitus avellere, ac incidere conabatur, obsistente dumi magnitudine, ac duritie, culter ex insperato fractus est. Quapropter non modico affectus dolore, moerens ad Urbem remeabat; ante cujus portam quam plures aderant civium, quidnam Insulanis in locis reperissent novi, nova curiositate audire præstolantes. Quibus à lanione inde revertente, quid actum esset sciscitantibus, nil aliud evenisse novi, respondit lanius iracundia, indignationeque percitus, nisi se deliramentis ac insomniis puellæ illius, ejusquè amitæ nugalibus verbis fidem tribuentem, rhamno nescio quo lumine, ut ajebant, effulgente, ambabus manibus, totoquè in extirpando conatu, cultroquè laborasse; ac tandem sibi præcharum, ac pernecessarium creopolicum cultrum confregisse. Cum vero sibi cultrum ostendi poposcissent nonnulli, è vagina lanius illum exeruit. At, ò mirum? quem fractum in eam recondiderat, ita integrum, ut ne vestigium quidem recentis fracturæ præseferret, non sine maxima omnes admiratione viderunt. Quo extimulati signo ad ipsorum Antistitem *Petrum de Migolla Hispanum*, *Cupersanensem* tunc regentem Ecclesiam, se se raptim omnes contulerunt; eiquè puellæ visionem, quà luminis, quà cultri prodigio obfirmatam, calore lætitiæ interturbatis mutuò vocibus enarrantes, nec non antiquam ipsorum de inibi cælata Virginis imagine, traditionem aperientes, Præsulem in admirationem egerunt. A quo, ut diligenter ulterius pervestigarent, animati, rusticis cum armis ad infodiendum aptis celeranter, lætoquè cucurrerunt animo; & inventis hypogæi, sive loci subterranei signis quibusdam, tandem altius suffodientes, cryptam natura denormatam, angustam, oblongam, & in cochleæ formam penè retortam, præruptisquè, hinc, & illinc impendentibus cautibus asperatam invenerunt. In cujus quidem antica, sive superiori parte, sub orificio, ex quò nunc ad Cryptam per cochlidium patet accessus; Deiparæ Virginis extare imaginem, vivis in pariete coloribus, pii, ac devoti Pictoris manu expressam, puerum ulnis, sinuque gestantem, ascendente halitu terreno, inclusoque humore nè tantulum quidem labefacta, tam & adversus alias, quæ obvenire possent injurias, crate ferrea conseptam, ac quemadmodum hodierna etiam luce inspicimus, benè munitam; præterea aram ad incruentum Deo sacrum faciendum, pia veneratione conspexerunt. In postica autem, sive ulteriori, infima arctaque ejusdem Cryptæ parte, ipsiusmet Deiparentis ex solido marmore statua ferè quadripalmaris inventa fuit, quam *Beatæ Annæ* levibus, imò nullis credit vulgus indiciis. Cum in eadem Icone *Græcos* hosce Characteres insculptos legerim. ΜΡ. ΘΥ. quod, *MATER DEI*, latinè sonat. Quam sane postremam antri partem, seu potiùs Cryptulam, octonos ad summum homines, eosque curvatos capientem, spongiæ adinstar, ac pumicis cavernosam, foraminibus, atque venis naturà distinctam, non semel contemplatus, ac demiratus sum ob defluentes è saxis aquæ guttas, quæ à languoribus ad hæc usque tempora curandis, non solitam cunctis ad locum accurrentibus, easque religiose bibentibus perciunt admirationem, ut inferius dicendum. Mox verò *Petrus de Migolla Cupersanatium* ea tempestate Præsul, ulterioris primum, dehinc citerioris *Hesperiæ*, ac novissimè utriusque decus *Apuliæ*, celebri indicta supplicatione, Clero, nobilibus viris, Populoque comitatus ab æde summa, ad Cryptam usque, & locum nec à Sole anterioribus lustratum annis, tot à Virgine signis tunc illustratum, apparatu, solemniquè pompa lustravit. Fanalia deinde, cereos, ac lampades sacram ante imaginem ut arderent, manibus accendit suis. Ibique pro se, ac sibi commissa Civitate, Dio Numini, Deiparæque, precibus non sine magna lacrymarum vi, imò pectore fusis concionem habuit, qua Cives, ut divinis illis favoribus, Virgineæque protectioni ex animo responderent, vehementer exhortatus est; nec non divino quodam impulsu venerabili illi imagini nomen fecit, quam è loco SANCTAM MARIAM DE INSULA nuncupavit: nam verè *Maria* Insula est, & mare; Insula nulli Regionum per peccati, sive originis, sive actualis labem juncta, & mare est gratiarum immensum. At videte nascentis adhuc prodigii clamores? Vix sola Civium concursione *Mariana* Crypta inventa, pernicissimo fama volatu per omnia *Peucetiæ* loca, quidquid evenerat prolatavit, innumerosque accersivit, qui ab implorata Virginis ope, voti compotes abscessere. Aspectabant omnes, & sanctam illam venerabantur imaginem, quæ tanta illos lætitia permovebat, ut effluentes præ gaudio lacrymas cohibere non possent. Pro novam nostri Servatoris liberalitatem? Antrum nobis aperuit, ubi per depicta matris vestigia suæ gratias consequeremur, ut reseraret & Cœlum, in quo divinitatis contemplatione sine fastidio satiaremur. Glorietur *Cupersanum* se per imagines id assequutum, quod *Palæstina* per *D. Annæ* partum. Felix *Cupersanum*, terque quaterque felix, quòd illam obtinuerit peccati carie expertem Cupressum, de quà *Eccles.* XXIV. dicitur: *Quasi Cedrus exaltata sum in Libano, & quasi Cypressus in monte Sion.* Cives Virgine protegente magis felices, quàm Dynastis Regibusque faventibus insignitos. Effulget in antris Virgo, in iisque cælestia hominibus indulget, quæ Creatorem Mundo suum humana carne amictum in *Bethleemitico* specu edidit. Ima loca, & latebras amat Deipara, quæ thesaurus est paucis notus, sed Orbem totum locupletans.

Novissimè autem tertio à *Cupersanensi* Urbe, lapide Deiparentis inventa est in quibusdam ruderibus vetustissima imago, innumerabilibus quotidie prodigiis scatens, quam de *Cryphella* dicunt, & Episcopi *Simplicii* temporibus depictam volunt. Ejusque *Cryphellæ* nomenclationem à nubibus ciendis pluviam afferentibus, desumptam existimo. Porro à veteribus *Crypella*, sive *Cyphella* pro nubibus accepta. Unde Rodiginus

lib.

lib. x. *lect. antiquit. cap.* 5. sic ait: *Sed Cyphella nubes appellant, ab occultandi potestate, quia Cœli adimant aspectum, quasi Crypella.* Præclarum apparet Princeps Templum variam redolens antiquitatem, & à *Petro de Itro* Episcopo *Cupersanensi* perstauratum. Extant itidem *Cupersani* nonnulla virorum religionem sectantium Cœnobia nempè *Calonatorum* strictioris observantiæ, *Capuccinorum*, *Carmelitarum*, Minorum, atque Minimorum, nec non mulierum, ut ordinis *Cisterciensis*: *Divæ Claræ*, & sanctæ *Elisabethæ Ungariæ* Reginæ. Ædem *D. Francisco* dicatam Minoribus cultam Fratribus septuagenis ante lustris *Cupersanates* ædificarunt, ut ex inscriptione quæ in veteri extabat Ecclesia patet, quam subjicio, ne pereat, eam enim cum vetusta demoliti sunt, ut nova commodius surgeret.

D. O. M.

IN NOMINE SANCTÆ, ET INDIVIDVÆ TRINITATIS MCCLXXXIX. QV. DIE PENTECOSTIS. NICOLAO IIII. SVMMO PONTIFICE, REGNANTE CAROLO ANDEGAVENSI DOMINANTE VGONE CVM BEATRICE DE TAREN. BRENNÆ, ET CVPERSANI MAGNIFICIS COMITIBVS PRÆSENS ECCLESIA AD HONOREM S. FRANCISCI CONFESSORIS EPISCOPI MVNIFICENTIA NEAPOLIONIS VRS. CARD. S. R. E. VOTORVM CIVIVM LARGITATE FVNDAMENTA POSITA, LABORANTIBVS IN DOMINO FR. STEPHANO DE SANCTORO DE CVPERSANO, ET FR. GENBRANDO CAVATELLA DE TARENTO DOMINÆ COMITISSÆ CONFESSORE EPISCOPO JOANNE DE GROPIS DOMINI MATTHÆI CARD. S. LAVRENTII ALVMNO, PATRIA FANEN. DE GENTE TYPAR. CANONVM DOCTORE, ET PASTORE VIGILANTISSIMO.

Divi Martini Ecclesia antiqua admodum est: ea porro elapsis seculis *Sancti Benedicti* ordinis Monialium septo, ac cœnobio satis amplo illustris; cujus sanè quædam adhuc rudera supersunt; reditus autem ad se subcessoresque suos vertit *Franciscus Maria Sfortia Cupersani* Præsul unde, & hæc visitur super Templi Januam inscriptio.

HANC DIVI MARTINI ÆDEM, EJUSQVE JVRA FRANCISCVS MARIA SFORTIA MONOPOLITANVS, EPISCOPVS CONVERSANENSIS VT EPISCOPALIS MENSÆ FRVCTVVM TENVITATEM AVGERET; POSTERISQVE CONSVLERET, EIDEM MENSÆ PERPETVO VNIENDAM CVRAVIT. ANNO DOMINI M.DCIV.

Vixisse autem, vel ab anno M.CC.LXXXX. VIIII. multas eo in Cœnobio Moniales patet ex vetusto quodam Instrumento tunc temporis *Egidii Cupersanensis* Notarii fide firmato de nonnullis inter *S. Martini* & *S. Benedicti* Monasteria quæstionibus compositis. Extabat, & extra Urbis mœnia in Agro *Sessani* Monasterium *S. Leucii Ascetis* cultum, sed nunc dirutum. In Monasterio D. *Claræ V.* centum ante annis extructo, virtutes hac luce vigent, vigent merita. *Divo Matthæo* sacra ædes, à Virginibus Capuccinarum institutum sectantibus incolebatur, sed ut nova inibi S. S. *Cosmo*, ac *Damiano* Ecclesia, sumptuosaque Virginum claustra erigerentur jam diruta. In hoc siquidem non modica cernitur *Joannis Hieronymi Aquavivæ Aragonii* impræsentiarum Comitis religio, qui ut cupitam fabricæ imponat coronidem assidue studet: nec immensis parcens sumptibus. In id Monasterium ingressa illustris mulier *Beatrix de Guevara Roccæ* Princeps, quæ calcatis mundi illecebris, virtutibus insistere omnibus cupiens, *S. Elisabethæ Ungariæ* Reginæ Regulas, & constitutiones, vivendique normam (*Urbano Pontifice VIII.* annuente) attulit: ac magnum facta Religionis exemplar, sibi prius, mox cæteris observandam proposuit monialibus. *Beatrix* jurè Beata, quæ monasterio accessit Dio incensa amore, ubi virtutibus plena omnibus, & meritis decessit.

A

Atqui percelebris, cæterisquè videtur nobilior vetusta *S. Benedicti* Ecclesia, Cœnobiumquè subnascentis *Benedictinæ* Religionis incunabula à *S. S. Mauro*, & *Placido*, *Bariensis* etiam Monasterii extructoribus, excitatum: ut antiquæ *Cupersanensis* Ecclesiæ traditiones habent. Id primis illis temporibus ut ab transenna aliquid de eo attingam, sub Apostolicæ sedis tutela à *Paschale Secundo* exceptum anno MCX. Pontificatus sui anno XI. patet ex Apostolicis literis ad *Vincentium* ejusdem monasterii Abbatem ab eo datis *Beneventi* manu *Joannis* S. R. E. Cardinalis, & Bibliothecarii, nec non facultatibus ditatum peramplis, & à quadraginta Monachis *D. Benedicti* instituto addictis habitum, habes ex *Celestini Pontificis III.* diplomate, quod anno MCXCV. Datum *Romæ* apud *S. Petrum IV.* Nonis Junii Pontificatus ejus anno IV. impræsentiarum autem *Cisterciensibus* viventes legibus ferè octoginta moniales incolunt; quæ tot tantisque se Jurisdictionis, ac Thiaræ prærogativis exornatas jactant, ut non *Italiæ* modò, sed & *Europæ* totius Monialium cætus antecellant omnes, ut infra dicendum.

B C

Inclytus ille Comes *Goffridus* anno post *Christi* natalem M.L.XXXV. suæ erga hoc Monasterium liberalitatis specimen dedit: Namque *Castellani* oppidum non obscurum, & nunc valde opulentum (in quo jurisdictionem moniales in hodiernum usque diem exercent satis amplam) nec non Villas, & prædia *Sessani*, *Bigetti*, & *Sisignani* huic monasterio dono dedit: innumeraque ejus commodo, ac nitori concessit. Accedit præterea immunitatum, ac privilegiorum eidem à Principibus *Tarentinorum*, *Cupersanatium*, & *Adriensium*. Et Regibus *Tancredo*, *Ludovico*, *Ladislao*, Regina *Joanna I.* & ab Imperatoribus *Friderico*, & *Philippo Romanorum* illo, hoc *Constantinopolitanorum*: nec non à Summis Pontificibus *Paschale II. Alexandro IV. Gregorio X. Sixto IV. Innocentio VIII. Julio II. Paulo IV. Pio V. Gregorio XIII.* concessorum ingens numerus, quibus elucet Cœnobium, & Cœnobio Civitas Monachorum sane longo post tempore, observantia, cultuque collapso, Monasterium in mulierum pertransiit habitationem, in earum sustentationem pingues reditus assignati, & in ostentationem, non quidem vanam, privilegia cessere: anno siquidem M.CC.LXVI. *Dametta Palæologa* Imperatorio sanguine clara, & in Monasterio *S. Mariæ de Verge* Diœceseos *Motostensis* in *Romania Cistercienses* quondam regulas, religionemque professa, *Græcorum* vexationes (qui, & Cœnobium ubi ipsa præerat, vastaverant) cum sociis Virginibus devitans, septa destituere, & mari se committere compulsa; Ad *Brundusii* tandem, Deo sic permittente, appulit oras: Ubi cum *Rodulphus* Cardinalis *Albanensis*, qui in *Apulia Clementis IV. Pontificis* a latere Legatum agebat, moraretur, nec *Brundusina* in Urbe, totoque in Regno locus ullus esset accommodatior, quem Sacri illis concederet Virginibus: *Cupersanense Sancti Benedicti* Cœnobium jam à Monachis destitutum, eis, *Clementis* ipsius jussus tribuit, jussitque

D E F

que *Bartholomæo* Episcopo *Polinianensi*, ut eas in A possessionem dicti Monasterii, & Oppidi *Castellani* induceret, ut effecit, in quod sanè Coenobium domicilia illicò transtulere, divino Cultui toto ex animo indulgere ardentes. Erant quippe Virgines illæ sanctitatis odore conspicuæ. *Gregorius* deinde *Pontifex X.* præfatam *Rodulphi* concessionem Pontificio obfirmavit diplomate, ipsiusque Monasterii privilegia, ac prærogativas monialibus addixit: eas sub Apostolica protectione immediatè suscipiens diplomate illis expedito apud Urbem veterem V. Idus *Julii* Pontificat: anno 1. Cujus quidem concessionis vi jurisdictionem Antistita exercet adeò amplam, ut sexum B superare videatur. *Castellani* sanè Oppidi Clerum habet sibi subjectum, ad cujus regimen idoneum nominat Sacerdotem, suas tenentem vices, Vicariiquè munus exactè obeuntem. Beneficia item Antistita confert, Canonicos instituit, cæterasque Ecclesiæ suæ dignitates tribuit. Episcopalia denique jura habet & non actu, sed habitu: jurisdictionem enim, quam ipsa habet, exercet per alium, & hunc sacerdotem, virum potestatis illius capacem. In *Hispaniis* insigne, ac nominatissimum est monialium (vulgò *de las Huelgas de Burgos*) Monasterium ab *Alphonso* nono Rege fundatum, divitiisque ditatum amplissimis, C cui innumera parent Oppida, & Cœnobia, ejusque auctoritas, & prærogativæ tantæ sunt, ut à nostro *Sancti Benedicti* nihil differat. De quo Joannes Aloysius Riccius in *praxi variar. resolut.* 285. *part.* 11. meminitque *Rodericus Mendez Silva* amicus noster, & insignis nostrorum temporum Historiographus. Verum de jurisdictione Abbatissæ *Sancti Benedicti Cupersanensis* specialiter mentionem fecere Cæsar Lambertinus Episcopus Insulensis de *jure patronatus* 1. *part.* XI. *lib. quint. art. V. q. prin.* 1. *partis.* XI. *lib. num.* 3. Anastasius Germonius de *sacr. Immunit. lib.* III. *cap.* 10. *in fine.* Sempronius Ascia *in determin.* D *juris.* 106. D. Jacobus de Graffiis *in practica qu. cas. Summ. Pontif. reser. tit. de Blasphemia. cap.* 10. *num.* 8. & *tit. de incest. cap.* XIII. *n.* 27. *tit. de concubin. cap.* XVIII. *num.* 27. Victorellus *in notis ad Ciacconium de Vitis Pontificum, in Vitis Pii V. & Innocentii VIII.*

Quoniam verò post *Damettam Paleologorum* sanguine, magnisquè virtutibus illustrem, egregiæ eidem Monasterio præfuere Antistitæ tum virtutibus, cum natalibus claræ: placet earum hic Catalogum ex Archivio ejusdem *D. Benedicti* Monasterii, excerptum, brevibus retexere verbis. E

I. *Dametta Paleologa* anno Christi M.CC. LXVI. prima Monasterium suscepit gubernandum, à Cardinale *Albano* electa, & à *Clemente IV.* & *Gregorio X.* confirmata, ut supra plenè relatum est.

II. *Isabella* una ex Virginibus, quæ cum *Dametta* è *Romania* venere: anno M.CC.LXXI. priorem inter moniales locum obtinebat vulgo *Priorissa*, mox verò in Antistitam electa, & à *Joanne Cisterciensi* Abbate de *Delphino* prædicti Monasterii Generali à *Cisterciensi* ordine constituto censore, confirmata, auctoritate ejusdem ordinis, & Capituli Generalis. F Temporibus hujus Abbatissæ anno M.CCLXXIV. *Stephanus*, *Cupersani* Episcopus nonnullos *Castellani* clericos ad sacros promovit ordines, qua de re inter Antistitam, & Episcopum lis orta, & in Abbatem *Sanctæ Mariæ de Galeso de Tarento*, & *Fr. Antonium de Celano* Ord. Præd. Priorem ab utroque compromissa, tertio quoque Arbitro adhibito, beneque examinata, in favorem Abbatissæ decisa.

III. *Adelina* anno M.CC.LXXXXVII. monialibus præficitur, *Bonifacii Octavi* literis confirmatur. Et hæc *Damettæ Paleologæ* fida Comes.

IV. *Maria Andegavensis*, *Philippi Tarentinorum* Principis, *Constantinopolitani* cognomento Imperatoris filia anno M.CCCVIII. Monasterio præfecta est: *Joanne XXI. Pontifice* annuente.

V. *Constantia*, *Ugonis Brennæ*, *Licii* & *Cupersani* Comitis, ac *Beatricis Andegavensis* filia, Antistita creatur, & *Clementis VI.* auctoritate anno M.CCCL. ejus electio firmatur.

VI. *Constantia II. Roberti de Baro* Protonotarii filia, Antistitæ munus suscepit anno MCCCLXXVII. *Gregorio Pontifice XI.* confirmante.

VII. *Francisca de Angiò* ex *Caroli Duratii* germine Antistita efficitur anno ætatis suæ vigesimo quarto Christi verò MCCCXC. *Clemente VII.* Pseudo Pontifice annuente, & defectum ætatis, ac natalium supplente, eo quod ex conjugato, & soluta, fuerit genita. Attulit pia hæc Ascerria *Cupersanum* unam ex spinis, quibus divinum Christi caput perforatum fuit, quæ in ipso *D. Benedicti* Sacrario summa cum veneratione asservatur.

VIII. *Francisca de Enghineo* Comitum *de Enghineo* sanguine clara, *Joannis Borbonii* Comitis soror. MCCCIVC. Cœnobio præficitur.

IX. *Francisca de Angio II.* Antistita confirmatur anno salutis. MCCCCXVII.

X. *Sancia Fogetta* Monasterii *Sanctæ Claræ Neritonensis* monialis à *Nicolao V.* Pontifice ob sanctitudinis merita, & præces *Joannis Antonii Ursini Tarentinorum* Principis, ex eo *D. Claræ* Cœnobio, ad hoc *D. Benedicti* translata, ejusque Antistita per *Jacobum* Episcopum *Vigiliensem* electa, auctoritate, & concessione ejusdem *Nicolai* Pontificis anno MCCCCXLVII. Vixitque usque ad MCCCC.LXXXIX. cujus hæc extat in æde *D. Benedicti* inscriptio.

✠ CIANCIA FVGE&A DE 8&AVIANS VENERANDA ABATESSA SEPELLITA. S. D. A. DOMINI. MCCCCLXXXVIIII.

XI. *Mariella de Ursinis* ex *Tarenti* Principibus, quæ in *Lupiensi D. Francisci* Monasterio, *Sanctæ Claræ* regulas antea professa, anno M.CCCC. LXXXIX. *Cupersanensi D. Benedicti* Monasterio per *Innocentium Pontificem VIII.* præficitur, & Antistita renunciatur; qui ejus rei executionem Episcopo *Cupersani*, ea conditione mandavit, ut expressus *Andrææ Matthæi Aquavivæ de Aragonia* ejus Urbis Comitis, assensus accederet.

XII. *Beatrix Aquaviva de Aragonia*, virtutibus, & genere clarissima omnium voto Antistitæ munus suscepit; & à *Julio II.* Pontifice anno sui Pontificatus primo, salutis autem MDIV. confirmatur. Tanta hæc sanctitudine prædita fertur, ut cæteras moniales Dominas appellaret suas, ipsa autem non nisi mulieris titulum ab illis exigeret: vulgò *Maddama*. Sic eleemosynis largiendis addicta, ut vel lecti sui stramenta, resque sibi necessarias pauperibus tribueret. In aves quoque liberalis, quas ad se vocans, panis pascebat micis; miram enim ei obedientiam præstabant. Unde ad ejus cadaver innumeræ advolarunt aves, quæ lugubri concentu parentalia illi celebrare visæ.

XIII. *Catharina Aquaviva Beatricis* adjutrix, *Julio III.* annuente per *Raynucium* Cardinalem *Sancti Angeli*. Porrò *Beatrix* Monasterium quinquagenos rexit annos, & ob senectutem, & infirmitatem electa est ejus coadjutrix *Catharina*,

quæ omnia Antiſtitæ muneri respondentia optime exercuit. Beneficia contulit; & quidquid de juriſdictione Monaſterii erat, adminiſtravit.

XIV. *Barbara Aquaviva de Aragonia Claudii* Societatis Jeſu Præpoſiti generalis æternum memorandi optima ſoror. Antiſtita renunciatur anno MDLVIII. *Paulo Pontifice IV.* confirmante. Ea tempeſtate ſacerdos quidam *Caſtellanenſis Annibal de Mattheis* vocatus, *Sancti Joannis Hieroſolymitanæ* Religioni aſcribitur, qua de re à juriſdictione ejus exemptum ſe eſſe dicebat, & ab Apoſtolicæ Cameræ Auditore in ſui favorem diploma obtinuit. Sed mox *Barbara*, & Monaſterio inſtante, revocatum eſt.

XV. *Iſabella Aquaviva de Aragonia* poſt *Barbaræ* germanæ ſuæ fatum præ celſiſſimis meritis ad monaſterii regimen admota anno Domini M. DLXIV. Hæc *Caſtellanenſes* clericos ſuæ juriſdictioni ſubjectos ad priſtinam Religioſæ diſciplinæ normam, compellere deſiderans, abuſus, pravoſque mores tollere curavit. Qua de re laxiorem ducentes vitam, ut ſe ex Cœnobii juriſdictione eximerent, fratrum Minorum Tertii ordinis *Sancti Franciſci* habitum induerunt, neque ſuarum, ut antea, domorum habitationi, neque ſecularibus negotiis abrenunciantes, cui quidem rei obviare non deſtitit *Iſabella* ſanctæ ſedis Apoſtolicæ adhibitis remediis, *à Pio enim V.* obtinuit, ut quilibet clerici habitum ejuſmodi ſumentes à ſua non eſſent juriſdictione exempti; Apoſtolicis literis *Romæ* exaratis apud *S. Petrum V.* Auguſti. MDLXIX. Pontificatus anno IV.

XVI. *Victoria Palagana* nobilis *Tranenſis* (cujus parentes in Oppidis *Cirineolæ*, & *Sancti Viti* dominati fuere) ad regendum *S. Benedicti Cuperſanenſe* Cœnobium ex *Barenſi* S. Scholaſticæ, ubi religioſam vitam profeſſa erat, à *Gregorio XIII.* Abbatis *Scalabrini de Tarſia Cuperſanæ* Eccleſiæ Archipresbyteri precibus evecta, anno Domini MDLXXXIII. juriſdictionem Oppidi *Caſtellani* à perturbationibus ſtrenuè defendit.

XVII. *Donata Aquaviva* nobilis *Cuperſanenſis* Monaſterio regendo electa anno MDCXII. & à *Paulo V.* confirmata, quæ virtutis ſuæ ac religionis zeli eo in regimine ſpecimen dedit.

XVIII. *Catharina Aquaviva de Aragonia* è *Neritinorum* Ducum germine, omnium calculo Antiſtita creatur anno MDCXVIII. accedente *Pauli Pontificis V.* confirmatione, ſummæ, ſpectatæque virtutis fœmina, quæ viginti annos quibus Monaſterio præfuit, cunctis in rebus agendis fortem, ac religioſum præſetulit animum.

XIX. *Barbara de Tarſia* antiqua *Cuperſanenſis* fori nobilitate, ac virtutibus conſpicua, Antiſtitæ munus ſuſcepit anno MDCXXXVIII. quam *Urbanus VIII.* Apoſtolicis literis confirmavit.

XX. *Hieronyma Indellis* nobilis *Monopolitana* impræſentiarum Monaſterio præeſt, prudens quidem monialis religioſæque obſervantiæ, ac virtutis amans. Antiſtitæ munus ſuſcepit anno M. D.CXLI.

Præter nobiles haſce Abbatiſſas prudentia, & virtute claras, religioſæ hoc extitere in Cœnobio moniales æternum memorandæ: per quas collapſa Monachorum reſtituta eſt diſciplina: unde imparem *Cuperſanenſe* Monaſterium cum *Gemmeticenſe* illo ſubiit fortunam. Erat ſiquidem *Gemmeticenſe* ſic appellatum, quod gemmæ ob religionem non eſſet abſimile, vel quod ibi peccata gemerent ſua Chriſti cultores: ſed uſque adeo à Religioſis fuit deſtitutum, *ut evaſerit cubile ferarum.* At noſtrum *Divi Benedicti* deletam veterum Patrum obſervantiam non diu ploravit, ſacris ſuppetias ferentibus Virginibus. Quarum quidem virtutes hic recenſere longum eſſet. Præ- A cæteris effulſere *Anna Manfridda*, *Aloyſia Pignatella*, *Agnes Piſana*, *Catharina Blanca*, *Eufraſia Maſſia*, *Bernardina Latilla*, *Vincentia Nave*, *Beatrix Polangela*, *Felliciana Marraſſa*, *Eugenia Nerracia*, *Victoria de Medico*, *Ruberta de Tarſia Senior*, *Urſula Veneta*, & ſoror *Hieronyma de Converſano*, aliæquè permultæ Religioſæ obſervantiæ nitore cæteris admirabiliores. Quæ vero de tanto hoc Cænobio referre hîc poſſem, deberemque, & quidem multa, & quidem magna, miſſa facio omnia, brevitati conſulens, ea accurato deſcripſit calamo *Franciſcus Julianus* ſenior notariorum, & antiquariorum facile anteſi- B gnanus; mihi vero non deerit locus, in quo ea veſtros ſiſtam ob oculos. Et hîc ſiſtat, ne prolixior fiam, de *Cuperſani* Eccleſiis periodus.

Verum enim verò millenis ante annis *Cuperſanum* Epiſcopos numerat ſuos peramplam juriſdictionem in hæc Oppida exercentes, nempè *Caſtellum Nucis*, *Rutilianum*, *Turium*, *Puteneanum*, & ante quam belli devaſtatione, præteritique temporis malitia ab habitatoribus deſtituerentur, in *Caſtelionium*, *Fraxenetum*, *Cimeniam*, *Caſabolum*, *Barſentam*: nec non innumera ante luſtra *Javurram*, *Sexanum*, *Agnanum*, & in alia atque alia Oppida, quorum ruinæ vix hodierna luce C ſuper ſunt. Præſules ſuos meritò jactat *Cuperſana* Civitas, quos vel à naſcentis Chriſtianæ fidei incunabulis primordia agnoviſſe, ex eorum memoriis, quas reperimus, & hîc recenſebimus, palam dubio procul fiet. Antiquior ſiquidem *Cuperſanenſis* Præſulatus memoria alia non apparet, niſi *Simplicii*, qui anno Chriſtianæ Redemptionis CCCCLXXXIX. *Cuperſanæ* præerat Eccleſiæ, è cujus ſanè Primicerio, à *Felice* Pontifice *Romano* ad Epiſcopatum evectus: ſummæ quidem integritatis, doctrinæ, ac ſanctitudinis Vir, qui poſt magnos pro Eccleſia Catholica ſuſceptos labores obiit anno ſalutis CCCCXCII. ut ex D quadam inſcriptione, quæ ſubterraneo in Templo, ejus affixa Sepulchro annis reperta elapſis dicitur: & hæc præclara *Simplicii* in quodam antiquo, & impreſſo libro fit mentio; quam ne tanti Præſulis præclariora geſta, è memoria elabantur hîc exſcriptam præfero.

Anno Chriſti CCCCLXXXIX. Simplicius Cuperſani Primicerius deinde Felice SS. Romano Pontifice Epiſcopus, in Africa cum Sinobaldo, Giſulpho, & Petrarcha diaconis ſuis ad repellendam Patherinorum hæreſim ad Coepiſcopos Africanos ſubdelegatus in Tingitana Urbe applicans Bremi Vandalorum Ducis, qui pro Unrico Rege Urbem invaſerat, mo- E *deſtia, ſimplicitate, quibus maxime pollebat virtutibus, gratiam conſequutus, Bremum, & Valfridam conjugem, ac gnatos ſuos Hyppicondam, & Aſargen, & gnatam Alfidam rudimentis Catholicæ fidei edocuit: ſociis Coepiſcopis à Vandalis trucidatis: Simplicium tunc chiragra correptum Bremus clam navigio ad Metaponti oram tranſmiſit, qui in littore ſacellum Divo Silveſtro dicatum memoria ſanctiſſimi Pontificis ab Heraclienſibus finitimis Populis lætanter exceptus ad ovile ſuum rediens Paſtor bonus biennio ſupervixit. Divi Silveſtri ſacellum prope Cryptam Eccleſiæ matricis, quatuor Deiparæ Virginis Mariæ propriis ſumptibus, in ſua Diœceſi ædi-* F *ficari curavit in Maſtella Arpionis ad ortum Solis, in loco Caſtelli ad occaſum, ubi fons vivus; in Palude ad Boream, & prope ſancti Mauri ad meridianum, ubi à clero, & Populo exceptus Cuperſanenſi ſexto Idus Januarii maximo Imbre à Cælo cadente, & à clero indumentis tectus anno CCCCLXXXXII. natalis Domini noſtri Jeſu Chriſti, Gelaſii Romani Epiſcopi ann. P. in pace obdormivit, & in Crypta ſepultus.* Quorum quidem ſacellorum veſtigia in hodiernum uſque diem perſeverantia, *Cuperſanen-*

sanensis pietas veneratur, tanti civis, & Episcopi memoriam recolens, cui & ego intendens hunc scripsi lapidem.

D. O. M.

SIMPLICIO CVPERSANI EPISCOPO.
PATRIÆ PASTORI VIGILANTISSIMO DOCTORI MAXVMO.
A FELICE III. ROMANO PONTIFICE AD COMPRIMENDAS OBORTAS HÆRESES, IN AFRICAM LEGATO.
ORTHODOXÆ RELIGIONIS PROPVGNATORI ACERRIMO, AD HÆC CASTO.
VITÆ INNOCENTIA, ET MORVM SVAVITATE, VEL IPSIS CHRISTOMACHIS VENERABILI.
BREMO WANDALORVM DUCE, WALFRIDA CONJVGE.
HYPPOCONDA, ASARGE, ET AFRIDA; CATHOLICA FIDE IMBVTIS.
MANIBVS CHIRAGRA CORREPTIS, OPERI SEMPER EXTENTIS.
BIENNIO ANTE SVPREMVM VITÆ DIEM AD GREGIS SVI CAVLAM REDEVNTI, IBI QVATVOR DEIPARÆ SACELLIS, ET HOC DIVO SILVESTRO ÆDIFICATIS, DICATISQVE.
TERRENA DESPICIENTI AD COELESTIA TRANSLATO:
E LABORIBVS AD PRÆMIA VOCATO:
MORTALIBVS EXVVIIS SVB HAC CRYPTA SEPVLTIS.
ANNO A NATIVITATE DOMINI CCCCLXXXXII.
CVPERSANENSIS ECCLESIA AD CONSTABILIENDAM TANTI RRÆSVLIS MEMORIAM.
P.

In Crypta *S. Silvestri* hujus sancti Episcopi ossa requiescunt, supra quam hodie *Divæ Virginis* à Fonte sic dicta extat prodigiis scatens imago quæ ab eodem *Simplicio Cupersanum* lata fertur.

Simplicio successit *Hilarius* in Episcopatu, qui anno salutiferæ Incarnationis quingentesimo primo *Cupersanensi* præerat Ecclesiæ, interfuitque *Romanæ* Synodo tertiò sub *Symmacho* Pontifice habitæ, ut ex conciliis generalibus à *Severino* bino editis, aperte patet. Habeturque ejusdem *Hilarii* mentio in vitis Pontificum in additionibus *Andrææ Victorelli* viri eruditione conspicui, cum de *Gregorio XIII.* agit.

Ab hoc quingentesimo primo *Christi* anno nostræ Urbis Episcoporum silent notitiæ usque ad millesimum, & octogesimum octavum, quum *Leonis* apparent memoriæ. Hic fuit Episcopus *Cupersani*, & Judex major: per quem jurisdictio spiritualis *Castri Puteneani* in Monasterium *S. Stephani*, ordine *Divi Bened.* Civitatis *Monopolis*, precibus inclyti Comitis *Goffridi* (a quo sex argenti marchas, & ducatos centum ex auro midalatos recepit) translata.

Anno supra millesimum centesimo vigesimo *Cupersanensem* regebat Ecclesiam *Saxo* Episcopus.

Anno millesimo centesimo quadragesimo quinto: *Rogerius Cupersani* Episcopatum tenuit, qui, ut ex ipsius literis apparet, *Puteneani* donationem Cœnobio *S. Stephani Monopolitano*, à *Leone* Episcopo facto, clero consensum præstante, confirmavit.

Leo Secundus anno Christi millesimo centesimo quinquagesimo tertio *Cupersanensi* Ecclesiæ Episcopus præficitur. Qui & *Puteneanensem* donationem revocasse videtur, eo quòd sacram *Divi Blasii* ædem in eodem *Puteneani*, Oppido sistentem, & tunc temporis vacantem binis contulerit presbyteris gubernandam, per quos fidelitatis Sacramentum ei præstitum: ut ex publico patet documento.

Casisius Episcopus *Cupersanensis* anno M.C.LXXX. florebat, obtinuitque privilegium, sive declarationem à *Raynaldo Barensi*, & *Canusino* Archiepiscopo, Ecclesiam nempè *Rutilianensem* ad Episcopum *Cupersani* spectare, annuente, atque id eidem Archiepiscopo injungente *Alexandro Pontifice III.* Pontificatus sui anno XX. Excommunicationis sententiam protulit *Casisius* in Abbatem *S. Stephani*, eo quod Archipresbyterum *Puteneani* in carcerem conjecisset, anno Episcopatus sui tertio.

Anno M.CXC. temporibus *Guillelmi Apuliæ* Ducis inclyti, *Cupersanensem* gubernabat Ecclesiam *Guillelmus* Episcopus; ut apparet ex publico Instrumento, testibus *Boamundo*, & *Baldo* Primiceriis.

Ex alio itidem publico instrumento anno M.CCX. exarato, apparent notitiæ cujusdam Episcopi cujus nomen, vetustatis injuria pergameno corroso, discerni non potest. Eum tamen *Rogerius* Cardinalis à latere Legatus ex sententia *Cælestini Pontificis III.* ponendum declarat, & conservandum in *Puteneanensi* jurisdictione: Abbatem vero *S. Stephani* petentem restitui, non audiendum pronunciat.

MCCLX. Christi anno, alius *Cupersano* præerat Episcopus, cujus nomen, tempore in papyros sæviente, ignoramus. Cui absenti duo *Puteneanenses* presbyteri censum, ac tributum solvere renuentes, in excommunicationis sententiam inciderunt. Ad *Bariensem* mox Archiepiscopum ut absolverentur, humiliter accedentes, quod petebant, consecuti: præmisso quidem de fide, & obedientia *Cupersanensi* Episcopo præstanda, juramento. Ex instrumento publica fide roborato.

Frater *Stephanus Venerabilis Cupersanensis* Episcopus anno millesimo ducentesimo septuagesimo quarto florebat: ut apparet ex instrumento publica auctoritate munito, ex quo *Isabellam S. Benedicti* Antistitam, & ipsum Episcopum, auctoritate *Caroli Primi Neapolitanorum* Regis nonnullas lites quorundam *Tarentinæ* Ecclesiæ Canonicorum arbitrio subjecisse habemus.

Joannes de Gropis Fanensis Canonum Doctor, & *Cupersani* Præsul anno MCCLXXXIII. humilem se scribebat gregis sui Pastorem. Superest & hodie memoria hujus Episcopi in quodam publico instrumento propria ejus manu, aliorumque testium subscripto sub præfatum annum, quo fatetur, Fr. *Petrum* Abbatem monasterii *B. Mariæ de Dalphino Cistercienfis* Ordinis, siti in *Archaja*, venisse *Cupersanum* Abbatissæ ac venerabilium *S. Benedicti* monialium cœtus invisendi gratia, pro quo sane Cœnobio eidem ordini conjuncto, sicut & pro cæteris tam Monachorum quam monialium totius ordinis *Cistercii Joannes Venerabilis* Abbas *Cistercii* olim in *Lugdunensi* Concilio, summo Pontifice *Gregorio X.* pro subsidio Terræ sanctæ decimas solverat. Ejus sanè Præsulatus tempore Ecclesia Cœnobiumque *S. Francisci* anno *Christi* MCCLXXXIX. constructum. Mentionem itidem hujus Episcopi reperimus in alio instrumento anno MCCCI. publica fide munito.

Anno M.CCCXVIII. *Cupersanensem* Ecclesiam *Guillelmo II.* Episcopo paruisse ex instrumento item publicè scripto, scimus.

Petrus Baccarius Episcopus *Cuperſani* creatur: cui anno ſalutis humanæ milleſimo tercenteſimo quadrageſimo ſecundo, a Capitulo & Clero *Puteneanenſi* præſtita obedientia.

Poſt *Petri Baccarii* dies ad Epiſcopatum *Cuperſanenſem* aſſumptus *Joannes* vir inſigni ſanctitate præditus: qui anno Chriſtianæ Redemptionis MCCCXLVII. Eccleſiaſticas *Puteneanenſis* Eccleſiæ dignitates nonnullas, & præſertim Archipresbyteratum *Gregorio de Micolo* contulit.

Anno Chriſti MCCCLVIII. teſtamento *Domini Angeli de Badò* militis *Cuperſanenſis* deſiderabilis memoriæ Domini *Stephani* Epiſcopi *Cuperſanenſis* mentio infertur.

Petrus de Itro præſidebat *Cuperſanenſi* Eccleſiæ anno Salutis tercenteſimo quinquageſimo nono ſupra milleſimum. Palatium Epiſcopale, & matricem quoque Eccleſiam vetuſtate pene collapſam propriis reædificari ſumptibus curavit, cujus rei memoriam ſupra ipſius Eccleſiæ Januam marmori inſculptam ſubjicio.

ANNO DOMINI M.CCCLIX. PRÆSENS ECCLESIA CVM EJVS ALIS INCEPTA FVIT PRÆSIDENTE DOMINO PETRO DE ITRO EPISCOPO CVPERSANI PRÆTER TECTVM IPSIVS ECCLESIÆ, ET FINITA TEMPORE EJVSDEM ANNI MCCCLXXIII. QVI FIERI FECIT PROPRIIS SVMPTIBVS HOSPITIVM NOVVM SICVT PROTENDITVR A CAPPELLA IPSIVS HOSPITII VSQVE AD ECCLESIAM: ET MVLTA ALIA BONA FECIT INTVS, ET EXTRA CIVITATEM, CVJVS ANIMA REQVIESCAT IN PACE. AMEN.

Ante fores autem domus Epiſcopalis ſequens inſcriptio viſitur.

ANNO DOMINI MCCCLXIII. PRÆSIDENTE REVERENDO IN CHRISTO PATRE D. D. PETRO DE ITRO CVPERSANI EPISCOPO HÆC PRÆSENS NOVA FABRICA, SICVT PROTENDITVR AB HINC VSQVE AD TECTVM MAJORIS ECCLESIÆ RADICITVS FACTA EST.

Milleſimo tercenteſimo octogeſimo quinto Chriſti anno, alterius *Petri* Epiſcopi *Cuperſani* monumenta veteribus apparent ex inſtrumentis.

Fr. *Angelus* Epiſcopatum *Cuperſani* adeptus, anno M.CCC.XCV. ſub obedientia *Benedicti de Luna* PſeudoPapæ, apparet ex originali Bulla gentilitii ſacerdotii, hoc eſt juris patronatus Eccleſiæ *Sanctæ Crucis* extra mœnia Civitatis, inſtituti per noſtram *Tarſiorum* familiam, in qua in hodiernum uſque diem perſeverat, quod tunc ceſſit in Abbatem *Balthaſarem de Tarſia Nicolai* viri nobilis, & providi Judicis ac *D. Rucciæ de Abbadò* filium. Cujus Bullæ tenorem ſubjicio, ut eam à futuri temporis injuria vindicem. *Frat. Angelus, Dei & Apoſtolicæ Sedis gratia Cuperſanenſis Epiſcopus. In Chriſto filio Joanni Balthaſari nato viri nobilis, & providi Judicis Nicolai de Tarſia de Cuperſano ſalutem in Domino. Debitum paſtoralis Regiminis nos provocat, & inducit illos Eccleſiis noſtræ Juriſdictioni ſubjectis præficere in Rectores, in eiſdem inſtituere viros, quos vita commendabiles reddit, & approbat laudabile teſtimonium probatorum. Cum itaque præfatus Nicolaus Pater tuus, ad quem ſpectabat, & ſpectat de jure præſentare Abbates, ſeu Rectores Eccleſiæ Sanctæ Crucis, ſitæ extra, & prope ipſam Civitatem Cuperſani vacantis ad præſens, te nobis tanquam idoneum infra tempus à jure ſtatutum, præſentaverit* A *ad Rectoriam Eccleſiæ antedictæ, auctoritate ſui juris patronatus prædicti: nobiſque humiliter ſupplicaverit, ut te deberemus inſtituere in Abbatem, & Rectorem Eccleſiæ memoratæ. Nos igitur Nicolai patroni precibus utpote juſtis, & rationabilibus inclinati, & quia te idoneum invenimus ad Regendam Eccleſiam ante dictam, ipſam præſentationem admiſimus pro te, quem in Abbatem, & Rectorem ipſius Eccleſiæ ſanctæ Crucis inſtituimus, cum omnibus juribus, pertinentiis ſuis, ac ejuſdem Eccleſiæ curam, & adminiſtrationem in ſpiritualibus, & temporalibus, nihilominus committentes. Salvo ſemper cenſu librarum duarum ceræ, debito nobis, & ſucceſſoribus* B *noſtris per te, & per alios in poſterum tuos ſubceſſores Abbates, ſeu Rectores Eccleſiæ memoratæ ſingulis annis in feſto Aſſumptionis Beatæ Virginis glorioſæ. Inveſtientes te præſentialiter de eadem, & etiam juribus univerſis per noſtrum annulum, ut eſt moris. Mandantes, & committentes harum ſerie in Chriſto filio Abbati Antonio Archipresbytero noſtro Cuperſanenſi, ut te in corporalem poſſeſſionem dictæ Eccleſiæ ſanctæ Crucis inducat auctoritate noſtra, & defendat inductum ac de omnibus juribus, & proventibus ſuis integre tibi faciat ex modo reſponderi. Contradictores omnes per cenſuram Eccleſiaſticam compeſcendo. In cujus rei teſtimonium, &* C *tui Abbatis Balthaſar Cautelam, ac omnium, quorum inter eſt, & intereſſe poterit certitudinem, in futurum præſentes noſtras teſtimoniales literas tibi ex inde fieri juſſimus, noſtri Pontificalis ſigilli appenſione munitas. Actum, & datum Cuperſani, die vigeſimo primo menſis Junii: tertiæ indictionis ſub anno Domini milleſimo trecenteſimo nonageſimo quinto, Pontificatus ſanctiſſimi in Chriſto Patris, & Domini noſtri Domini Benedicti divina providentia Papæ tertii decimi, anno primo.*

Stephanus Dei gratia *Cuperſanenſis* Epiſcopus vivebat anno ſalutis MCCCCVII. ut ex publico patet documento.

D Sub annum humanæ Redemptionis M.CCCC. XXII. ad mænia *Cuperſani* excitatum eſt publicæ commoditati Noſocomium ſancto *Joanni* Evangeliſtæ dicatum, ex cujus quidem fundationis inſtrumento apparet præſidere *Cuperſanenſi* Eccleſiæ quendam Epiſcopum, cujus nomen, papyro ob vetuſtatem corroſo, nos latet.

Antonius Domini *Nardi* ex Archidiacono *Cuperſanenſi* ad Præſulatum evectus anno M. CCCC. XXIII. ut apparet ex diplomate ſanctiſſimi D. noſtri *Martini Papæ V.* eximiæ quidem ſanctitudinis vir, cujus in hodiernum uſque diem æternus perſeverat, ubique effuſus odor. Integer E quippè fuit, & ad hæc caſtus, ſpectatæque virtutis, meritiſque permultis venerabilis: qui adeò in pauperes extitit liberalis, ut iiſdem omnibus inſtar Patris eſſet. Quod ſic Deo gratum, ut miraculis confirmaverit. Nam cum maxima tunc *Cuperſani* fames graſſaretur, omnia Epiſcopus in egenos elargitus erat, ut frumenti, cujus magnam in horreo copiam aſſervabat, nihil illi ſupereſſet. Accedenti tamen inopi, & eleemoſynam petenti, quod jam defecerat, vel juſte denegare non patiebatur. Quare divinæ fidens providentiæ ſervos juſſit horrea inſpicere, ut, ſi quid in iis eſſet, pauperi illi darent. Servi au- F tem Pio ſic reſponderunt Epiſcopo: Scopis, Domine, nuper verrimus horreum, in quo ne granum quidem frumenti relictum; totum pauperibus diſtributum eſt. Inſtat miſericordia motus Præſul, & iterum ſervos jubet, ut inſpiciant horrea, quamvis verſa; eunt illi, ut Epiſcopo magis obediant, quam ut triticum colligerent, quod inibi non extare ſciebant. Sed ò Diam Bonitatem piorum deſideriis obſecundantem: Reſeratis horrei vectibus, vix fores urgere poterant, ut

ut ingrederentur, tantam in horreo frumenti vim invenere. Quo obstupescentes miraculo, omnibus relictis, læti ad Episcopum cucurrerunt, quid secum egisset divina largitas renunciantes. Unde frumentum illud totum pauperibus distributum. Hoc sanè Episcopi horreum, domumque hæreditario adepta est jure nostra *Tarsiorum* familia ex ea Domini *Nardi* descendens, quod in hodiernum usque diem miraculi horreum appellamus. Huic non absimile à *Juliano Stylita* editum miraculum ait *Rosvveyda*, *cum enim deficeret* frumentum, ad *Julianum* Abbatem accessit frater *Conon*, cui horrei Cura erat demandata, aitque. *Frumentum non habemus. Senex autem de columna respondens, ait; vade frater, & ipsum quod inveneris, collige hodie, & mole, & de crastino Deus nostri curam habebit. Ille vero in hoc verbo turbatus (sciebat enim se nihil dimisisse) abiit ad cellam suam. Necessitate autem urgente misit ad eum senex, dicens. Accede huc. Ille cum vix venire acquievisset, dicit ei senior. Frater Conon, vade, & quod inveneris fac in cibum fratrum; ille præ iracundia sumptis horrei clavibus abiit, volens terræ pulverem ferre. Cum autem amotis claustris ostia vellet aperire, non poterat. Erat enim totum horreum frumento plenum. Quo ille viso perterritus, à sene veniam prostratus petiit.* Respondet Deus piæ hominum voluntati, vel miraculorum patratione. *Portia Febonia Cæsaris* Cardinalis *Baronii* mater sic eleemosynis dedita, ut panis, & vini multiplicatione pluries Divina largitate subventa fuerit. Idem ejus filio *Baronio* sæpè accidisse in ejus vita scripsimus, quam mox luci dabimus. Sit ergo quisque in pauperes largus, ut manus sua area fiat, & torcular: quemadmodum viduæ *Sareptanæ* accidit. *D. Antonii* Abbatis sacellum prope Cathedralis Ecclesiæ sacrarium, ejusque gentilitium sacerdotium ab *Antonio* Episcopo, ut primo libro scripsimus, excitatum est, quod ad nostram hodie *Tarsiorum* familiam spectat. Aliaquè ejusdem Episcopi apparent monumenta, quæ nè prolixior fiam, omitto.

Anno MCCCCXXXIV. *Marinus de Ursinis* Protonotarius Apostolicus, Ecclesiæ *Cupersanensis* administrator deputatus.

Sub hac tempestate adest memoria Abbatis *Nicolai de Cursitio* Archidiaconi *Bariensis*, qui electus est, & intrusus in Episcopatum *Cupersanensem*.

Præfuit, & Ecclesiæ *Cupersanensi Donatus de Neapoli* S. Theologiæ magister, qui anno *Christi* millesimo quadringentesimo quadragesimo octavo ad *Volvensem* translatus Ecclesiam. Ut patet ex S. Sedis Apostolicæ diplomatibus.

Petrus de Migolla Hispanus Ordine minorum S. D. N. minor Pœnitentiarius erat *Cupersani* Episcopus anno salutis M.CCCCLV. Ex fundatione Sacelli *Sanctæ Mariæ de succursu* in *Castello Nucis*: & ex Bulla collationis beneficii *Sanctæ Crucis* in *Joannem de Tarsia* ob jura *Nicolai* parentis sui.

M.CCCCLXIV. *Paulus de Turculis Juvenaciensis*, Episcopus *Cupersani*, præclaræ Vir nobilitatis, ac virtutis præclarioris. Tanta porrò in eo effulsit sanctitudo, ut teste *Cæsare Lambertino* ejus consanguineo, & Insulano Episcopo in suo de jure patronatus tractatu, pro Beato habeatur. Qui antea *Turcus de Turculis* nominabatur, deinde à *Paulo Papa II. Julii de Aquaviva Cupersani* Comitis, & *Catharinæ Ursinæ de Baucio* ejus conjugis precibus, ad Episcopatum promotus, nomenque *Turci* ob *Turcicæ* hostilitatis odium in *Pauli* commutatum; de quo extat *Jacobi Piccolominei* Cardinalis *Papiensis* Epistola 150. ad Cardinalem *Senensem* data anno 1465. Quæ sane sic habet. *Non imprudenter egit hodie Pontifex Paulus. Rem aliquando non æstimatam sine animadversione prætereundam non duxi. Præficiendus erat Conversanæ Ecclesiæ novus Præsul. Nomen illi erat Turcus ex Turculorum familia. Cum cætera probarentur in eo, nomen solum probatum non est. Dixit Pontifex convenire in nomine Episcopi nihil, quod fideles aures offendat. Monachi eos, qui à seculo fugiunt, ut renasci Deo appareant, nomen vetus etiam acceptum ex sanctis cogunt deponere: nos ad Episcopatum vocato nomen hostile non commutabimus? igitur Patrum comprobatione pro Turco Paulum ex suo nomine sanxit vocari. Atque ita in nova appellatione enuntiatus Episcopus est.* Nomina quidem religiosam pietatem minimè redolentia, viros in Ecclesiastica dignitate constitutos haud conveniunt. *Cæsaraugustæ* in *D. Francisci* Ecclesia corpus inspexi, & veneratus fui sancti cujusdam Episcopi, à corruptione servatum, cui *Lupi* nomen, cum ad Præsulatum eveheretur, in *Agni* commutatum. Et *Trecasinæ* Urbis Episcopus *Lupus* appellabatur, quem, refert Laurentius Surius, & M. Marulus Spalatensis *lib.* v. *cap.* 2. *Attila* Dei flagello civitatem obsidente, *Et ego Lupus* (dixisse) *vastator gregis Dei: dignus flagello ejus.* Cumque portas ei reserari jussisset, rectà ille Urbem pertransiit, nihil hostile agi permittens, sed nec Oppidanorum quenquam respiciens, ac si neminem vidisset; nam qui se flagello dignum dixerat, immunis esse debuit à flagello. Nominum sanè summis Pontificibus mutandorum consuetudo, ex *Sergio Secundo* ad Pontificales Infulas elato, exordium sumpsit, ut refert *Panvinus*, & *Ciacconius*; quippè cum *Os porci* antea vocaretur, nominis deformitatem mutare coactus est, & *Sergii* nomen assumere. Multis tamen præclarè gestis, mortalem *Paulus* vitam cum cœlesti commutavit, sepultusque est in *D. Mariæ de Insula*, ubi & statua ejus marmorea, & sequens visitur Epitaphium.

D. O. M.

PAVLVS DE TVRCVLIS V. I. D. NOBILIS JVVENACIENSIS AD PRECES ILLVSTRISSIMI DOMINI COMITIS JVLII DE AQVAVIVA, ET ILLVSTRISSIMÆ DOMINÆ CATHARINÆ CONJVGVM INVITVS A PAVLO II. PONTIFICE PROMOTVS AD EPISCOPATVM CVPERSANENSEM, QVI SANCTISSIME VIXIT, ET MORTVVS FVIT. VERE EXEMPLAR OMNIVM PRÆLATORVM HIC JACET.

Sulpitius Aquavivus Julii Antonii Atriæ Ducis germanus frater, Decretorum Doctor, ex Episcopatu *Birectensi* ad *Cupersanensem* translatus post obitum *Pauli de Turculis*, anno M. CCCC. LXXXII.

M. CCCCXCVIII. Christi anno, *Cupersanensis* Ecclesiæ præsulatum gerebat *Vincentius Pistachius de Neapoli*, ex Bulla beneficii *S. Stephani Terræ Nucum* penes familiam *Cassanam*.

Donatus Aquavivus de Aragonia Julii Antonii Ducis Atriæ filius, ex Archidiacono *Cupersanensi* per *Alexandrum VI.* Papam cum ætatis suæ annum vigesimum sextum attigisset ad ejusdem Ecclesiæ Præsulatum assumptus MCCCCXCIX. Archidiaconatus vero dignitas in Abbatem *Petrum de Maneriis* collata.

Anno sesquimillesimo vigesimo octavo, *Antonius* tituli *Sancti Appollinaris* S. R. E. Presbyter Cardinalis de *Sancta Severina* Ecclesiæ *Cupersanensis* perpetuus administrator. Erat sanè *Antonius Tarenti* Archiepiscopus ex *Joanne Juvene de*

Tarentinorum fortuna. Nec *Cuperſanenſis* ſolum, ſed *Nicoterenſis*, & *Laquedovenſis* Eccleſiæ adminiſtrator, ex Ferdinando Ughello Monacho Ciſterciensi *in notationibus ad vitas Pontificum*, & *Cardinalium*, quas accuratiſſimè elucubravit. Extant hodie Bullæ nonnullorum beneficiorum per eundem Cardinalem collatorum. Ejus Vicarius generalis fuit D. *Ludovicus de Indello*, nobilis *Monopolitanus*.

Jacobus Antonius Carrozza Mandurienſis, aliàs *de Caſali novo* Provinciæ *Hydruntinæ*, è Vicario *Tarentinæ* Eccleſiæ ad Epiſcopales *Cuperſanenſis* Infulas elatus anno M.DXXXIII. per reſignationem ab *Antonio* Cardinali de *Sancta Severina* ſibi factam. Huic Epiſcopo, ſuoque Vicario *Franciſco de Riccardis* tradita poſſeſſio juriſdictionis ſpiritualis Oppidi *Puteneani* per Abbatem *Nicolaum Mariam Gerundo Monopolitanum* Vicarium exequutorem, & Commiſſarium Apoſtolicum, regio etiam nutu accedente.

MDLXII. *Romulus de Valentibus de Trebio Cuperſanenſem* optimo exemplo gubernavit Eccleſiam. Sacroſancto *Tridentino* Concilio interfuit, ut ex Epiſcoporum ſubſcriptionibus patet. Moritur *Cuperſani* anno MDLXXIX. cum è ſua Diœceſi nunquam abſuiſſet niſi cum prædicto Concilio intervenire opus fuit. De eo hujuſmodi extat Lapis in Cathedrali.

ROMVLO VALENTI EPISCOPO CONVERSANO, RELIGIONIS ACERRIMO PROPVGNATORI, SINGVLARI MORVM INTEGRITATE, OMNI ERVDITIONIS GENERE ORNATISSIMO NOBILISSIMO FAMILIÆ SFORTIÆ ALVMNO. QVI CVM EPISCOPATVM MAXIMA CVM LAVDE XVII. ANNOS ADMINISTRASSET, NEC UNQVAM ABFVISSET SVMMO BONORVM OMNIVM MOERORE DECESSIT, ÆTATIS ANNO LVII. VI. IDVS JVLII M.D. LXXIX. FATRES MOESTISSIMI POSVERVNT.

Franciſcus Maria Sfortia nobilis *Monopolitanus Cuperſanenſi* præficitur Eccleſiæ anno M.D. LXXIX. quam optimè rexit: erexitque Palatium Epiſcoporum commodo, ac domicilio ſumptuoſum: in cujus Januæ ſupero limine hæc lego.

GREGORIO XIII. PONTIFICE MAXIMO CATHOLICO REGE PHILIPPO: EXCELLENTISSIMO JOANNE HIERONYMO AQVAVIVA DE ARAGONIA HADRIÆ DVCE: ILLVSTRISSIMO ADRIANO EJVS FILIO CVPERSANI COMITE SEXTO: FRANCISCVS MARIA SFORTIA MONOPOLITANVS CONVERSANI EPISCOPVS HANC DOMVM PARTIM REFECIT, PARTIM A FVNDAMENTIS EREXIT ANNO DOMINI MDLXXXIII.

Super aliam quoque ipſius Epiſcopalis Domus Januam hæc adeſt inſcriptio.

FRANCISCVS MARIA SFORTIA EPISCOPVS
HAS SIBI SVISQVE SVCCESSORIBVS
RESARCIVIT ÆDES.
TABERNACVLA JVSTORVM GERMINABVNT.

Mortalitatem explevit *Cuperſani* Kalendis Junii. MDCV. in Sacello D. *Hieronymi*, quod cum gentilitio ſacerdotio pro nobiliſſima *Sfortiorum* familia, excitaverat, ſepultus: ubi hoc extat Epitaphium.

FRANCISCVS MARIA SFORTIA MONOPOLITANVS, EPISCOPVS CONVERSANI VIVENS DE MORTE COGITANS, HVIC SEPVLCHRO CORPVS, ANIMAM DEO COMMENDAVIT. OBIIT DIE DECIMA OCTAVA MAJI. ANNO DOMINI MDCV. ÆTATIS SVÆ LXIV. PRÆSVLATVS VERO XXVI.

Magiſter Frater *Petrus Capullius Cortonenſis* Ordinis minorum Conventualium, Regens in Conventu SS. XII. Apoſtolorum in Urbe, ad *Cuperſanenſem* Eccleſiam promotus anno MDCV. Admirandæ vir benignitatis, ac doctrinæ; eximiuſquè concionator. Scripſit ad libros ſententiarum *D. Bonaventuræ* commentariorum tomos duos, omni eruditione refertos. Obiit dierum plenus, ac virtutum XVIII. Kalendas Julii M. DCXXV. Sepultuſque eſt in *D. Franciſci* Sacello, ab eo in Cathedrali conſtructo, cui hæc addita tanto Epiſcopo inſcriptio.

FRATRI PETRO CAPVLLIO CORTONENSI ALMI COLLEGII S. BONAVENTVRÆ FACVNDISSIMO S. T. INTERPRETI, AC SVPER SENTENTIIS EJVSDEM
COMMENTATORI ERVDITISSIMO.
A PAVLO V. SVMMO PONTIFICE
ANNO PRIMO
AD EPISCOPATVM CONVERSANI EVECTO.
VITÆ INNOCENTIAM, MORVM SANCTITATEM
ANNIS LXXIII.
PRÆSEFERENTI.
FRANCISCVS NEPOS, NON ERGO SANGVINIS, ET GLORIÆ,
SED AMORIS, ET REVERENTIÆ
POSVIT ANNO MDCXXV.

Magiſter *Fr. Vincentius Martinellus* Ordinis Prædicatorum *Nicolai Rodulphii* S. P. A. Magiſtri Socius, ab *Urbano VIII.* ad Epiſcopatum *Cuperſanenſem* evectus anno MDCXXV. & ab eodem Pontif. anno MDCXXXII. ad *Venafrenſem* tranſlatus Eccleſiam ubi poſt exactum triennium deceſſit MDCXXXV. Juriſdictionem Oppidi *Rutiliani* ſtrenuè recuperandam curavit, quam hodie ſubceſſores ſui pacifice exercent.

Antonius Brunachius Florentinus, primum *Avenionenſis* Legationis Auditor generalis, Rector deinde *Venayſſini* Comitatus; mox vero apud S. Sedis Apoſtolicæ Nuntius in *Hiſpaniarum* Regnis diu commoratus, indeque Sanctiſſimo D. N. *Urbano VIII.* Epiſcopus *Cuperſani* creatus, conſecratur *Romæ* anno MDCXXXII. in *D. Joannis Florentinorum* per Eminentiſſimum Cardinalem *Pamphilium* hodie *Innocentium X.* Ad gregem ſuum veniens nullo honorum genere, ac ſumptu, ſed privatè excipi voluit grave podagræ morbo laborans. Omnibus in rebus agendis rigorem præſetulit, ac ſeveritatem. Cum vero à Catholico Rege *Philippo* MDCXXXVII. *Monopolitanæ* regendæ Eccleſiæ Pontifici Maximo proponeretur, *Neapolim* hac de cauſa adiit, ubi iterum podagra maceratus, in dies dolore ingraveſcente prima anni die MDCXXXVIII. obiit; ibique in *D. Joannis Florentinorum* ſepelitur.

Auguſtinus Ferentillus Interamnenſis, è Vicario *Fundano* in Epiſcopum *Cuperſani* aſſumptus anno ſalutifero MDCXXXVIII. Honores in ingreſſu reſpuit, juriſdictionem Oppidi *Rutiliani* conſtabilivit, per S. Cameræ Apoſtolicæ decretum. Moritur, ac ſepelitur *Cuperſani* anno ſui Præſulatus quarto. Suique ad lapidem ſepulchri hanc appoſuere inſcriptionem.

AVGVSTINVS FERENTILLVS INTERAMNENSIS CONVERSANI EPISCOPVS. OBIIT ANNO IV. SVI PRÆSVLATVS. VII. SEPTEMBRIS MDCXXXXI.

Petrus Paulus Bonzius nobilis *Florentinus* Epiſcopus *Cuperſani* ordinatus anno ſalutis M.DC. XLII. eximiæ quidem bonitatis doctrinæque, Vir. Qui ſumma hodierna die integritate, maximo omnium plauſu præeſt. Porrò *Bonzia* Familia antiqua in *Florentinorum* dominio nobilitatis prærogativa illuſtris. In ea ſiquidem floruere viri tum literis, cum armis, primariiſque Reipublicæ muneribus conſpicui, ut magni vexillarii etiam munus exercuerint.

Et hæc de Patria noſtra ſint ſatis: quæ porrò congeſſimus, ut pietatem erga illam exercere mus. Exerce & tu eam, benigne lector, in calamum noſtrum hoſceque labores boni conſulas obſecro. Vale diu.

FINIS.

INDEX RERUM NOTABILIUM.

A.

S. Ang

Hi-

Ma-

Oly-

Ro-

FINIS.

GABRIELIS BARRII,

Francicani, Presbyteri Secularis,

DE CALABRIÆ ANTIQUITATE ET SITU,

LIBRI QUINQUE.

In quibus Urbes, Castella, Vici, Pagi, Montes, Sylvæ, Flumina, Promontoria, Sinus aliaque loca; nec non, Sanctorum Reliquiæ; ut &, cætera notabilia perspicue descripta.

Editio Novissima, emendata, atque Indice aucta.

LUGDUNI BATAVORUM,
Sumptibus PETRI VANDER Aa,
Bibliopolæ, & Typographi Academiæ atque Civitatis.

PRÆFATIO
HUJUS NOVÆ EDITIONIS
AD LECTOREM.

PRÆSTANTISSIMUM celeberrimæ Provinciæ Calabriæ *Chorographum GABRIELEM BARRIUM repræsentavisse, exquisitissimum hoc, DE ANTIQUITATE & SITU CALABRIÆ; illius opus, tanquam quinque, pro numero librorum, omni exceptione majora Rerum testimonia adsunt: descripsit enim adeo distincte & non minus accurate Regiones antiquarum Rerumpublicarum* Calabrarum; *Et veterum & modernarum urbium & castellorum tam situm, nobilitatem, emporia, numismata, quam earum eorumque vicos & pagos; ac adjacentium agrorum, sylvarum, & montium fructus, fodinas, & venationes; præterlabentiumque fluminum piscationes, & navigabiles tractus; cum Promontoriis; Sinubus; aliisque locis; nec non plurimorum sanctorum Reliquiis cognitu dignissimis, ut in iis aliquid amplius desiderari haud possit. Adjecitque porro gravissimus hic Auctor cujusvis loci descriptioni clarissimorum inde oriundorum virorum & mulierum, eorundemque excellentium artificiorum, dictorum, & scriptorum exactissimam specificationem, ut cultior, venustior,* Calabra *illustris Provincia, ob oculis sisti non potuisset. Proinde operam meam haud me perditurum duco, quando cum Indice locupletissimo, & præcedentis Editionis* Francofurtensis *de anno* 1600 *paginis (si forte ab aliquo ex hac Editione allegatio aliqua facta fuerit) in margine hujus novissimæ Editionis notatis, hunc insignem tractatum benevolo & Rerumpublicarum Provinciarumque cognoscendarum cupido Lectori in lucem denuo pro- & offero. Cæterum ut ex sententia utaris fruaris, ex animo exopto. Vale.*

NICOLAI TOPPII
ELOGIUM
DE GABRIELE BARRIO.

GABRIELE BARRIO, di Francica, Terra nella Calabria, Prete Secolare, buon Humanista, Geografo, & Scrittor multo celebre: diede alla luce:

De ANTIQUITATE & SITU CALABRIÆ Libri quinque. Romæ apud Josephum de Angelis 1571. *in* 8.

Pro LINGUA LATINA, Libri tres: De ÆTERNITATE URBIS, Liber unus: De LAUDIBUS ITALIÆ, Liber unus. Romæ in ædibus Populi Romani 1571. *in* 8.

GABRIEL BARRIUS 993.

Francicanus,

DE

ANTIQUITATE ET SITU CALABRIÆ,

AD

BERNARDINUM SANCTOSEVERINUM

Besidianensium Principem.

PROOEMIUM.

CUM ego amplissime princeps probe scirem, & à natura institutum esse, & uno omnium sapientium ore celebratum, tum multorum exemplis confirmatum; ut summo nos opere patriæ debeamus: pro qua si nobis ingrati animi notam inuri nolumus, sanguinem effundere, & mortem oppetere, nedum quemvis subire laborem cogimur: sedit animo ultro munia obire, ut totius Italiæ *laudes ex pluribus &* Græcis *&* Latinis *auctoribus excerpens, librum de ejus laudibus, nec non pro lingua* Latina, *& de* Urbis *æternitate scri-*

berem. Nimirum Latinæ linguæ honos, & urbis laus ad Italiæ gloriam attinent, quod Latium, à quo illa dicta, & in quo Urbs est, in Italia sit. Inde vero Calabriæ laudes, quæ itidem ad Italiæ gloriam pertinent, colligere, & librum de ipsius antiquitate & situ scribere mihi certum fuit: quo patria charitate devictus pensum meum pro virili parte solvens meritis eam illustrarem laudibus: quinetiam eam per se primum ex nomine ipso, inde vero postea à plerisque gravibus auctoribus illustratam ostenderem. Cæterum nequaquam legentes id fugere velim, quod movit quoque me scilicet, ut pro lingua La-
994. tina, & de æternitate Urbis & de Italiæ laudibus, ac de antiquitate & situ Calabriæ scriberem, communis omnium studiosorum utilitas & delectatio, non tantum patriæ charitas & amor. Itaque omnes & Latinos & Græcos auctores diurna nocturnaque versavi manu, succisivis tamen operibus, ut quæque memoratu dignissima ad Calabram regionem attinentia carptim perscriberem. Collegi autem plurima omni atque immortali laude digna, quæ fere sepulta jacebant. Siquidem eam, ut quamque Europæ regionem Ausonum primo habitatione vetustissimam, inde vero à clarissimis Græcorum principibus populisque & ante & post Trojæ ruinas habitatam, multis nominibus à Græcis ipsis appellatam, magnis insuper à Græcis & Latinis scriptoribus laudibus celebratam, magnas præterea ac potentes in ea urbes fuisse, eamque quamplurimos, & eos præstantissimos viros ac mulieres, variis disciplinis eruditos, utpote Poetas & Philosophos, & Mathematicos, & Medicos, & Legislatores, & Musicos, aliarumque rerum scriptores, ac multarum rerum inventores, tum ingeniosos artifices, nec non robustissimos athletas, Ducesque edidisse reperio. Adde quod à Romanis, Coloniis etiam & municipali jure, tum civitate Romana honestata fuit & exornata. Nec desunt ei san-
995. ctissimi viri ac mulieres, quos ipsa peperit regio. Cæterum nequid laudis regioni deesset, eam minutatim, ac seriatim, ac cuncta quæ in ea gignuntur, accurate scribere libuit. Nova veteribus junxi, vetera locorum nomina, quoad fieri potuit, vestigavi, ut opus absolutius esset, & Calabrum nomen apud omnes gentes in sempiternum ævum illustrius redderetur, tum venerandum & admiratione dignum. Quandoquidem ut est Calabra regio vetustate, laudibusque prædictis clara: ita & rerum ubertate ac varietate, quæ in ea sive ultro proveniunt, sive incolarum cura fiunt, tum ingeniorum præstantia, & corporum robore nulli Italiæ regioni cedit. Quinetiam, absit verbo invidia, omnium Italiæ regionum est nobilissima. Nam praeter ea, quae in reliqua Italia, aut parte ejus quota fiunt, multa alia in ea ob soli felicitatem & cœli clementiam aut fiunt aut gignuntur. Has ob res eam Græci Ausoniam primum, inde Calabriam appellavere, quod bonis omnibus scateat, eorumque proventus in dies augeatur. Quod utique nomen nulli aliae Italiæ regioni convenit. Cum itaque talis ac tanta sit Calabra regio, ac per omnes aetates in ea eruditi floruerint viri: nemo tamen unus per tot saecula, hanc provinciam suscepit, hosce labores obivit, ut patriae gloriam propriae utilitati praeponens eam celebraret. Quod opus, ut ipse conficerem, nulli parcens labori, regionem universam lustravi, neve falsa scriberem, neve in vestigandis veterum locorum nominibus in eos errores inciderem, in quos neotericorum scriptorum plerique vulgi & leviter eruditorum opinionibus innixi lapsi sunt: ut Guido Ravennas, Blondus Forolivienſis, Raphael Volaterranus, Pandolphus Pisauriensis, aliique plurimi. Quod opus in quinque libros distinctum tibi, qui in tota regione primarius princeps es, nuncupavi. Magna quidem ac praestans res, magno ac praestanti viro convenit ac debetur. Praesertim etiam quod Sanctoseveriana domus antiquissima est & nobilissima, ex qua plurimi praestantissimi viri floruerunt. Et majores tui Besidianensium Principes, tum maxime Petrus Antonius pater tuus, cui regius animus inerat, tyrannidem veris Principibus prorsus exosam, semper abhorruerunt, & justitia, & clementia, & liberalitate, quibus virtutibus tu quoque
995. praestas, polluerunt. Es quidem tu in tanta expectatione, ut nulli majorum tuorum virtutibus cessurus sis. Neque mater tua Herina laude caret, quae Scanderbech sanguine genita praestanti animo fuit, pudicitia quoqve ac religione nulli matronarum cessit, atque in rei familiaris administratione prudens fuit. Accedit quod id quoque, ut hoc agerem me adegit, quod cum tu de hoc libro certior factus fueris, patria charitate incensus, ne tot meae vigiliae, totque labores, tot inquam perpetuae Calabriæ laudes perirent & obliterentur, hac in me, imo in patriam liberalitate usus es, ut liber ipse tuis auspiciis sumptibusque in medium prodeat. Proinde non mihi modo Calabria universa, verum etiam tibi quamdiu cœlum movebitur, gratias maximas agere, etiam habere majores, & Francicanos cives meos civitate & immunitate donare debet.

GABRIELIS BARRII,

Francicani,

DE

ANTIQUITATE ET SITU CALABRIÆ,

LIBER PRIMUS.

996.
CALABRIA *Italiæ* regio, quæ in extremis ejus finibus, ut lingua porrecta inter utrumque fretum, Inferum Superumque interjacet, incipit è mari Infero, quod *Græci Tyrrhenum* vocant, à *Talao* flumine, à Supero vero, quod iidem *Ionium* nuncupant, à *Syri* amni: & protenditur ad *Euripum* usque *Rhegiumque*. Atque *Apennini* montis jugo in longitudinem secta duo cornua emittit, *Leucopetram* dextrâ, *Lacinium* sinistrâ. Quæ tum montuosa est, tum campestris *Latii* instar aquarum scaturiginibus irrigata. Ipsius vero regionis ambitus, ad DCCXXX. millia passuum colligit. A *Talao* enim fluvio ad *Laum* amnem milliaria sunt XII. A *Lao* autem, ut *Strabo* fert, ad *Euripum*, qui à *Cœnide* promontorio incipit, millia passuum sunt CLXIX. communi vero æstimatione CLXI. *Euripi* autem tractus, qui ut dixi, à *Cœnide* ad fretum usque *Herculeum*que promontorium porrigitur, LX. millium passuum est: A freto, quod ab *Herculeo* promontorio initium habet, idem *Strabo Polybii* auctoritate, ad *Lacinium Junonis* templum CCLXXXVIII. intervallum esse tradit. A *Lacinio* ad *Syrim* amnem milliaria sunt CXXIII. A *Syris* fluminis ostiis, ad *Talai* amnis ostia intervallum est MDLXXVI. Est scilicet *Calabria* omnium *Italiæ* regionum vetustissima à diluvio: prima enim ea inhabitari cœpta, utpote ab *Aschenaz* pronepote *Noe*. Nam post universalem aquarum inundationem, cum *Gomer* major natu filiorum *Japhet* filii *Noe*, *Galatas* instituisset, *Aschenaz* filium majorem natu in *Italiam* transmisit ad habitandum. Qui eo loci, ubi nunc *Rhegium* est, cum pervenisset, cum, quia is sibi locus primus oblatus est, tum
997. vero loci amœnitate captus (viget enim illic perennis quædam ac beata cœli temperies) ibi consedit, urbemque statuit, quam à suo nomine *Aschenaz*, ejusque incolas appellavit *Aschenazeos*. Josephus enim, qui *Tito* imperante floruit, *Judaicarum Antiquitatum libro primo ita scribit: Aschenaz instituit Aschenazeos, qui nunc Rhegini vocantur à Græcis.* Et Hieronymus *in quæstionibus Hebraicis super Genesim* inquit: *Aschenas Græci Rheginos vocant.* Liquet sane nusquam locorum gentiumque *Rheginos* alios inveniri, neque à quoquam auctore scribi, quam qui in *Calabria* sunt. Hanc urbem postmodum *Græci Rhegium* dixere aut à fissura, ut quidam volunt (ῥήγη enim fissuram sonat) quod in ea parte *Sicilia* ab *Italia* disjuncta sit. Quam *Antiochus Neptuniam* appellavit, quod *Neptunus* ea loca diremerit. Aut, quod credibilius est, ab aeris beata & ju-
A ge temperie: nam ῥήγιον utile jucundum & bonum notat, Hebraice autem, ut *Hieronymus* tradit, Pascua eorum significat. Inde *Cethim* patruelis *Aschenaz* in *Italiam* & ipse profectus *Latium* incoluit, urbemque in eo construxit, quam *Cethiam* nuncupavit. *Calabria* autem multis fuit appellata nominibus: nam primo dicta est ab incolis *Græcis*, aut à finitimis *Auxonia* ab auxo verbo *Græco*, id est, augeo, quod semper ibi rerum proventus augeatur, dicta est & tum ab *Orientalibus Græcis Hesperia*, quod hespero, id est, occasui subjecta sit. Inde dicta est *Oenotria* ab *Oenotro Arcade*, postea *Italia* ab *Italo Oenotro*
B genere in *Calabria* nato ac regnante. Quare hallucinantur, qui *Ausoniam* ab *Ausone*, *Itali*, sive Ulyssis filio dictam fuisse opinantur. Nam *Homerus*, itemque *Strabo Ulyssem* ad *Temesam Calabriæ* urbem, quam nec non & *Besciam*, præter alias urbes, *Ausones* condidisse memoriæ proditum est, venisse scribunt. Id quod argumentum est, ante *Ulyssem Calabriam* vocitatam fuisse *Ausoniam*: quod ipsum ex *Dionysio* etiam *Halicarnasseo* constat. Dicta est autem *Auxonia*, ut Etymologicus fert, quod ejus finitimi eam appellassent *Auxenam*, & mutatione x, in s, & e, in o *Ausonam*, fuere quidem *Ausones* admodum
C potentes, de quibus *Dionysius Afer* de ea regione, quæ nunc *Calabria* est, loquens ad verbum translata sententia sic ait:

Hinc Italorum filii in continenti pascuntur,
Ab Jove Ausonii semper magnopere dominantes,
Incipientes à Borea usque Leucopetram.
Quæ in freto Siculo radicata est.

Quibus super verbis *Eustathius* ait: *Italos quondam monarchas mognopere dominatos fuisse Dionysius ait, quos & Ausones appellat, eosdem enim & Ausones & Italos appellat.* Hinc *Ausonius Pontus, ait* idem *Eustathius* & *Suidas*, mare, quod orientalem *Calabriæ* oram alluit, quod & *Siculum*
D appellatur. Et rursus de *Locris* loquens dicit, ipsos *Auxoniam* tenere, qua currit flumen *Halecis*. Et *Dionysius Halicarnasseus*. Occiduam *Calabriæ* oram *Ausoniam* dictam scribit. Item Strabo *libro tertio ait*; *Ausonium mare nunc Siculum vocitatur.* Et *Plinius*: *orientalem Calabriæ plagam Ausoniam dictam ab Ausonibus, primam habitatam* tradit. Et *Lycophron in Alexandra*; *Phi-* 998.
loctetem ab Auxonibus circum *Crotonem* habitantibus interfectum fuisse scribit. Quare utramque *Calabriæ* oram *Ausoniam* dictam fuisse palam est. Fuit & quingentis sexagintaseptem annis ante *Ilii* excidium *Oenotria* dicta ab *Oenotro Arcade* in
E eum sinum *Auxonium* adventante, regionisque occiduam oram occupante. Qui & illic oppida quamplurima condidit. Horum quorundam me-

moria apud *Stephanum* extat, à quo hæc scribuntur. *Arintha*, *Ariantha*, *Arthemisium*, *Brystatia*, *Cossa*, *Cyterium*, *Herimum*, *Ixias*, *Lametia*, *Menecina*, *Malanium*, *Ninea*, *Patycos*, *Sætia*, *Siberena*, *Sestium*, *Thyella*. Item *Pandosia*, quam *Oenotrorum* Regiam fuisse *Strabo* prodit. Inde *Oenotri* ipsi potentes facti alia *Italiæ* loca occuparunt. E regione vero *Oenotriæ* dicta est *Peucentia* à *Peucentio Oenotri* fratre, qui eam partem sui juris cum fecisset, *Peucentiam* nominavit. Quo vita functo *Oenotrus* orientalem quoque *Calabriæ* partem possedit, quæ jure sibi cessit, quam etiam nuncupavit *Oenotriam*, urbesque in ea quoque parte ædificavit. Postea vero haud multo ante ruinas *Trojæ* regnante in *Latii* parte quadam *Evandro*, ut Dionysius Halicarnasseus *libro primo auctor est*. *Hercules* classem in *Italiam* advexit, ac *Calabriam* petens oppida quædam illic extruxit, ac loca quædam à se nominavit, id est promontorium *Herculeum*, *Portus Herculis*, aut ab eo factus, aut crebro repetitus. *Herculis* autem ætate, aut paulo ante *Calabria* dicta est *Italia* ab *Italo* quopiam *Oenotro* genere hujus regionis Rege, sive, ut alii, a bobus. Dein dicta est *Morgetia* à *Morgete Itali* filio. Exinde pars ejus quota circa *Rhegium*, *Sicilia* nuncupata est. Quota vero pars circum *Petiliam* & *Crotonem* appellata est *Chonia* & *Iapygia*, & *Salentinia*, quod ostendam. Postmodum *Græci* à rerum copia ac bonitate eam appellarunt *Calabriam*, ut prisci *Auxenam*, inde *Magnam Græciam* à magnis urbibus. Postremo pars quædam circum *Sybarim Lucania* dicta est, *Lucanis* eam partem occupantibus. Atque ita hæc regio ob frequentes *Græcorum* colonias, qui loci amœnitate, ac rerum ubertate ac præstantia allecti eo confluebant, tot est appellata nominibus. Novis tamen supervenientibus vetera, aut, ut usu identidem evenire solet, desinebant, aut aliam in oram transibant manabantque. Ut *Ausonia*, *Oenotria*, & *Italia* in eam figuram, quæ nunc *Italia* est, *Sicilia* in *Trinacriam* insulam: *Calabria* in eam modicam oram, quæ modo *Apuliæ* pars est. Nam cum *Magna Græcia* dici est cœpta, desiit interdum vocari *Calabria*. Dicta quoque fuit pars ejus quota occidentalis *Brettia* à *Brettia* muliere, sive ut alii, à *Brento* filio *Herculis*. Sed tandem posteaquam *Magna Græcia* desiit appellari, *Calabria*, quod nomen regioni præcipue convenit, rursus appellata est. Quæ semper à claris *Græciæ* populis ac principibus & ante & post eversionem *Trojæ*, fuit inhabitata, magnæque in ea urbes ab ipsis conditæ, quare & *Magna Græcia* dicta est. Nam, ut dixi, ante *Trojæ* ruinas *Oenotrus* & *Peucentius* fratres *Arcades*, & inde *Hercules* concessere. Post vero *Trojanum* excidium complures *Græcorum* procerum, qui bello *Trojano* præsentes adfuerunt, in
999. *Calabriam* contenderunt, ibique civitates statuerunt, ut *Philoctetes Herculis* comes & hæres, *Orestes*, qui & portui cuidam nomen dedit, & in *Calabriæ* fluminibus se eluens matricidium expiavit: *Ajax Oileus*, sive, ut alii, ejus socii *Sagaris* filius. *Ulysses*, à quo insulæ parvæ contra *Hipponium* nomen sunt mutatæ, qui & *Minervæ* templum insigne in *Calabria* extruxit, ut *Solinus* ait: *Epeus*, *Nestor*, *Idomeneus*, *Menelaus*: Item *Phocenses*, *Athenienses* etiam in *Calabriam* Colonias misere. Contulere se in *Calabriam* & *Mnestei Trojani* viri comites. Quod autem *Calabria* hæc nomina, quæ dixi, sortita sit, auctores sunt quamplurimi. Dionysius enim Halicarnasseus: ut ait *Eusebius*, *Romanæ* historiæ atque *Italiæ* peritissimus; ita *libro primo* fatur: *Arcades Græcorum primi*, *sinum Ionium trajicientes Italiam in-*

A *coluerunt*, *sub Oenotro Lycaonis filio*, *qui quintus erat ab Aegeo & Phoroneo*, *qui primi in Peloponneso regnarunt. Nam Phoroneus quidem Niobes pater fuit: Hujus autem & Jovis filius*, *ut dicitur*, *Pelasgus*, *Aegeique filius Lycaon*, *hujusque filia Dejanira: & ex ea & Pelasgo Lycaon alter. Lycaonis filius Oenotrus decem & septem ætatibus ante Trojam obsessam. hoc enim tempus erat*, *cum colonos in Italiam miserunt Græci. Reliquit autem Oenotrus Græciam*, *non satisfaciente sibi portione sua. Nam cum essent Lycaoni duo & viginti filii*, *totidem in partes dividi Arcadiam oportebat. Hac igitur causa Peloponnesum relinquens Oenotrus*, *classemque instruens Ionium secat mare*, *& cum eo Peucentius unus ex fratribus. Secuti vero sunt eos etiam ex domestico populo complures. Nam populosissima fuisse dicitur hæc gens à principio Græcarum omnium*, *quæcunque ex eis regionem sortitæ sunt*, *minorem quam pro multitudine sua. Peucentius igitur in quam partem Italiæ cursus tulit supra vertices Iapygis populum suum deportans ibi collocat: Peucentiique ab eodem dicti sunt*, *qui circum ea loca habitant. Oenotrus autem majorem exercitus partem ducens in alterum venit sinum ab occidente secundum Italiam diffusum: & qui tunc Ausonius ex accolis ejus Ausonibus dicebatur. Postquam vero Tyrrheni denominationem maris habuere*, *sumpsit eam*, *quam nunc habet appellationem. Inveniens autem Oenotrus regionem ipsam multam pecori*, *multamque cultui percommode expositam*, *magna autem ex parte desertam*, *ac ne illam quidem*, *quæ incoleretur*, *hominibus frequentatam*, *cum expurgasset barbaris partem ejus quandam*, *urbes condidit in montibus parvas & crebras*, *qui mos erat condendi priscis. Vocata est autem ea ora*, *& quidem multa*, *quantumcumque occupavit*, *Oenotria*, *atque homines*, *quibuscumque imperavit*, *Oenotrii*, *tertiam hanc assumentes cognominationem. Nam Aegeo quidem regnante Aegei dicebantur. Suscipiente autem imperium Lycaone*, *Lycaones dicti sunt. Oenotro vero transportante eos in Italiam*, *vocati sunt quoddam tempus Oenotrii. Testimoniumque mi-* 1000.
hi est Sophocles tragicus in Triptolemo. Inducitur enim Ceres in ea fabula docens Triptolemum quanta ei peragranda sit regio jaciendis seminibus, *quæ à se acceperit. Atque orientalis Italiæ primum mentionem faciens*, *quæ est à verticibus Iapygis usque ad fretum Siciliense. Posteaque opposite commemorata Sicilia ad occidentalem Italiam rursus divertit*, *gentesque maximas maritimam oram incolentes percurrit*, *ab Oenotrorum habitatione principio sumpto. Abunde autem sufficiens hæc sola de jambicis dicta*, *in quibus ait: hæc autem à tergo manus in dexteram Oenotriaque omnis*, *& Tyrrhenus sinus*, *& Ligustica tellus excipiet. Antiochus autem Syracusanus historicus vetustissimus in Italiæ habitatione conditores vetustissimos discurrens*, *& ut partem ejus quandam singuli occuparent Oenotros primos dicit: Antiochus Xenophanis hæc scripsit & sermonibus priscis valde credita*, *& certissima. Hanc terram*, *quæ nunc Italia dicitur*, *antiquitus habuerunt Oenotrii. Postea pertransiens quemadmodum gubernabantur*, *& ut Italus aliquando rex eorum fuit*, *à quo denominati sunt Itali*, *huicque successit Morges*, *à quo Morgetes vocati sunt. Et ut Siculus hospes Morgeti factus proprium sibi constituens Imperium*, *distincta gente huic infertur*, *atque ita Siculi & Morgetæ*, *& Itali fuerunt*, *qui erant Oenotrii. Age jam & genus Oenotrorum quantum erat ostendamus ex priscis historicis*, *testem alium habentes*, *Pherecydem in Atheniensium originibus nemini secundum. Fit autem ei sermo de regnantibus in Arcadia sic: Pelasgo & Dejaniræ fit Lycaon*, *hic Cyllenem ducit nympham Najadem*, *à qua mons Cyllene dicitur. Postea qui ab his descenderunt enumerans*, *& quæ unus-*

unusquisque eorum loca incoluerit, *commemorans*, *cum Oenotri & Peucentii meminit*, *sic inquit: Et Oenotrus*, *à quo Oenotrii vocantur*, *qui in Italia habitant*, *& Peucentius*, *à quo Peucentii*, *qui in Ionio sinu. Quæ igitur à veteribus poetis & fabularum scriptoribus dicta sunt de habitatione Oenotrorum sunt talia*, *quibus ego assentior*, *si vera Græca origo Aboriginibus fuit*, *sicut à Catone & Sempronio aliisque plerisque traditur*, *Oenotrorum ipsorum progeniem eos fuisse arbitror. Nam Pelasgam quidem nationem & Cretensem*, *& cæteros*, *quicunque alii sedes in Italia posuerunt*, *posterioribus temporibus advenisse reperio. Neque antiquiorem hac ipsa classem aliam ex Græcia in occiduum Europæ possum* B *ullam percipere. Atque Oenotros ipsos multa alia loca Italiæ obtinuisse existimo*, *alia deserta*, *alia infrequentia occupantes*, *atque Umbriæ pars est etiam*, *quam sibi vendicarunt expulsis inde Umbris. Vocati autem Aborigines puto ex habitatione ipsa montium: nam & illud Arcadum est montes sequi.* Et paucis interjectis: *Italia autem post aliquod* 1001 *tempus vocata est à viro præpotente nomine Italo. Hunc vero bonum sapientemque fuisse Antiochus Syracusanus dicit*, *atque aliis finitimorum oratione persuasis*, *aliis vi adactis*, *terram omnem ditionis suæ effecisse quantacunque intra sinus Nepetinum & Scyllaticum esset*, *eamque primum vocatam esse Italiam* C *ab Italo. Qui postquam hujus dominus fuit*, *multosque homines habuit dicto audientes*, *statim etiam consequentia appetiit*, *urbesque congregavit multas: fuisse autem eum Oenotrum genere. Hellanicus autem Lesbius dicit*; *Hercule agente boves Gerionis in Argos*, *dum esset in Italia*, *juvencus quidam è grege fugiens oram omnem peragravit*, *& in Siciliam venit*, *quem Hercules persecutus est*, *atque oram omnem*, *quantam vitulus permeavit*, *dictam esse Vituliam. Transisse vero post tempus id nomen in eam*, *quam nunc figuram habet. Minime mirum est*, *cum multis etiam Græcorum nominum id acciderit. Cæterum*, *sive ut Antiochus*, *à duce*, *quod* D *probabilius est*; *sive ut Hellanicus putat*, *à tauro nomen sumpsit*; *illud certe ex utrisque manifestum est: quod ætate Herculis*, *aut paulo ante*, *ita nominata est regio. Nam antea quidem Græci Hesperiam & Ausoniam eam vocabant*: *incolæ vero*, *ut dictum est*, *Saturniam.* Et rursus libro eodem: *Antiochus Syracusanus ait*: *Regnante in Italia Morgete (erat autem tunc Italia à Metaponto usque ad Neptuniam maritimam) venisse ad eum virum quendam profugum Roma*, *sic enim dicit. Cum autem consenuisset Italus*, *regnavit Morges*, *ejusque tempore vir advenit Roma*, *Siculus nomine.* Secundum itaque eum antiqua quædam, & *Trojanam* præcedens tem- E pore, *Roma* invenitur. Est autem ætas, ut id etiam dilucidemus, secundum quosdam spatium 30. annorum secundum alios triginta trium annorum & quatuor mensium, ita quod tres ætates centum perficiunt annos. Quare decem & septem ætates, anni sunt quingenti sexaginta septem, quatuor mensibus minus. ergo tot annis *Oenotrus* & *Peucentius* ante ruinas *Trojæ* in *Calabriam* venerunt: Ante *Urbem* conditam annis mille. Ergo ab adventu *Oenotri* hucusque anni sunt ter mille trecenti viginti duo. Nam ab adventu *Oenotri* ad *Ilium* captum anni quingenti sexaginta septem, ut dixi, supputantur. Ab *Ilii* excidio ad *Urbem* conditam anni flu- F xere, ut *Solinus* tradit, quadringenti triginta tres. Ab *Urbe* condita ad CHRISTI natale anni intercessere septingenti quinquaginta & unus. A CHRISTO nato jam annus agitur hic millesimus quingentesimus septuagesimus & unus. Licet Naso *Metamorphoseos libro duodecimo* ætatem centum annorum spatium esse senserit. Aristoteles, ut ad rem redeam, *Polit. libro septimo* ait: *Tradunt periti homines Italiæ fuisse Italum quendam*

A *Oenotriæ regem*, *à quo mutato nomine pro Oenotriis Itali sunt vocati*, *oramque illam maritimam Europæ*, *quæ est inter Scyllaticum & Lameticum Sinum (distant vero hæc loca iter meridiei) Italiæ nomen primo recepisse. Hunc ergo Italum tradunt agricul-* 1002 *turam Oenotros docuisse*, *illisque leges posuisse*, *& commessationes instituisse primum. Quapropter etiam nunc quidam illorum populorum commessationibus utuntur*, *& legibus quibusdam ab illo positis.* Incolebant autem eam *Italiæ* partem, quæ ad *Tyrrhenum* versa est, *Ausones*. Alteram vero partem, quæ ad *Iapigiam* & *Ionium* pertinet, incolebant *Chones*, *Sirtim* appellatam, & ipsi quoque ab *Oenotriis* orti. Inventio igitur commessationum hinc primum extitit. Fuit autem *Italus*, ait idem Arist. *Pol. libro secundo*, longe antiquior *Minoe Cretensium* Rege. Strabo etiam *libro quinto* ait: *Post infimas Alpium radices*, *ejus quam hac ætate Italiam vocant*, *initium est. Namque majores Italiam*, *quæ ab Siculo freto usque ad Sinum Tarentinum & Hipponiatem progressa est*, *Oenotriam appellabant. Nomen autem obtinens usque ad Alpium radices processit. Assumpsit etiam ab ora Ligustica Vari fluminis confinia*, *marisque proximi à Tusciæ finibus Istriæque usque Polam. Opinari vero cuipiam licet priscos Italorum florentes*, *in communionem devocasse finitimos. Hunc in modum auctis viribus in Romanorum Imperium pervenisse. Tandem vero quandoque ex quo Romani in regni societatem & in civitatem Italos vocavere*, *decretum est*, *& Gallis Cisalpinis & Venetis id honoris impertiri*, *universosque Italos Romanosque vocare*: *permultas insuper Colonias partim prioribus annis*, *partim posterioribus emittere*, *quibus meliores alias non facile dixerim.* Et libro sexto: *Tarentinum sinum Chones & Oenotri incolebant. Antiochus* in conscripto ab eo de *Italia* volumine hanc solam & veram *Italiam* asserit, deque ea se scribere, quam prisci *Oenotriam* appellavere, ejus terminum ostendit, quem è *Tyrrheno* quidem mari *Brettiæ* terræ diximus *Laum* flumen, è *Siculo* autem *Metapontum*. *Tarentinam* vero, quæ *Metaponto* confinis est, terram extra *Italiam* nominatim explicat *Antiochus*. Item antiquitus *Oenotrios*, & *Italos* appellatos fuisse dicit, qui intra *Isthmum* ad fretum vergunt *Siculum*. Est autem *Isthmus*, ipse inclusa terra pelago viginti millibus passuum intra geminos Sinus, *Hipponiatem* scilicet, quem *Antiochus Nepetinum* dixit, & *Scyllaticum* alterum: navigationis autem ipsius ambitus & spatium terræ comprehensum ad interiorem *Euripum* ducentorum quinquaginta millia passuum est. Huc usque vero inquit, *Italiæ* & *Oenotriæ* nomen ostenditur, ad *Metapontinos* & *Syritides* videlicet, & hanc regionem *Chones* gentem *Oenotriam* & quidem insignem habitasse, & terram nominasse *Choniam*. Autumo quod *Oenotri Chonim* oppidum Coloniam deduxerunt, seque *Chones* ac circumjacentem regionem *Chonam*, appellavere. Namque *Apollodorus*, apud *Strabonem Philoctetem Chonam* oppidum super *Crimissam* promontorium aut juxta ipsum construxisse dicit. Nec quidem quicunque *Græci*, primum colonias in *Calabriam* apportarunt, sed *Arcades*, qui omnes alios *Græcos* virtute antecellunt. De quibus Polybius *libro quarto* ait: *Gens Arcadum quandam* 1003 *omnis virtutis formam habet*, *non solum propter felicitatem morum*, *& benignitatem naturæ*, *summamque erga omnes hospitalitatem*, *verum etiam*, *ob pietatem atque observantiam in Deos*, *cum confessione omnium à reliquis Græcis scelere*, *& crudelitate differunt.* Cum igitur *Dionysius Halicarnasseus* rerum *Græcarum* diligentissimus & indagator & scriptor, *Oenotros* primos è *Græcia* quingentis sexaginta septem annis ante res *Trojanas* in *Auxo-*

niam, id est, *Calabriam* profectos fuisse, & advenas aliunde illò adventasse nulli exploratum sit: consequens haud dubium est, ante *Oenotri* adventum in ipsam indigenas, hoc est, *Aschenazi* posteros, *Auxones* dictos, incoluisse, etsi raro. Nam *Oenotrus* eam magna ex parte desertam, & illam, quæ incolebatur, hominibus minime frequentatam invenit. *Antiochus* quoque ut ad institutum redeam, *Strabone* referente, locum circum *Rhegium* antiquitus ab *Siculis* habitatum simul & à *Morganiis* fuisse dicit, qui ab *Oenotriis* ejecti in *Trinacriam* trajecere. Item *Dionysius Halicarnasseus libro secundo*, *Siculos* ea loca incoluisse refert, ubi nunc *Roma* est, qui inde rursus exacti in inferiorem *Italiam* transiere, & inde rursus ejecti transmisere in *Sicaniam* insulam. Thucydides etiam *libro sexto* infit: *Siculi ex Italia (ibi namque habitavere) fugientes Opicos in Siciliam trajecerunt, &, ut credibile est, & fama fertur, ratibus observato, cum ventus posuisset, freto, forte & aliter transvecti. Et sane adhuc extant in Italia Siculi, ipsaque regio ab Italo quodam Arcadum genere hoc nomen habente, sic est cognominata. Hi magno cum exercitu in Siciliam transeuntes, victis prælio Sicanis, & in partes, quæ meridiem Occasumque spectant, remissis, fecerunt, ut pro Sicania Sicilia vocaretur, & ejus optima quæque loca incoluerunt, & nunc quoque mediterranea ejus; atque ad aquilonem vergentia obtinent, annis ex quo transierunt prope trecentis ante Græcorum in Italiam adventum.* Dionysius vero Halicarnasseus *libro primo* ita scribit: *Hellanicus Lesbius ait: Siculi reliquerunt Italiam, tribus ætatibus ante res Trojanas. Philistius vero Syracusanus octoginta annis ante Trojanum bellum. Et quidem credibilius est octoginta, aut centum annis, id est, tribus ætatibus ante ruinas Trojæ, Siculos ex Calabria pulsos in Sicaniam transmisisse.* Plinius *libro* III. *Calabriæ* habitatores describens, ait: *Post Lucanum agrum ager Brettius incipit: nec ibi rara incolarum mutatio, tenuerunt enim Pelasgi, Oenotri, Itali, Morgetes, Siculi, Græciæ maximi populi, ultimo Lucani à Samnitibus orti duce Lucio.* Et rursus: *à Locris Italiæ frons incipit magna Græcia appellata, in tres Sinus incedens Ausonii maris, quoniam Ausones tenuere primum, patet* LXXXI. *millibus passuum ut auctor est Varro, plerique* LXXII. *fecere. Strabo* & *Polybius* plerisque in locis fretum, quod *Siculum* vocant, quod orientalem *Calabriæ* plagam abluit, *Ausonium* mare vocant. *Virgilius Æneidum libro tertio Helenum Æneæ* ex *Epiro* in
1004. *Italiam* tendere cupienti loquentem inducens, atque eum docentem quanta ei peragranda sit regio, antequam urbem tuto in loco condere queat, circumacta *Sicilia Ausonium* mare primum scribit, dein *Lucrinum* & *Avernum*, *Campaniæ lacus.* Ait enim:

Ante & Trinacria tentandus remus in unda,
Et salis Ausonii lustrandum navibus æquor,
Infernique lacus, Aeææque insula Circes,
Quam tuta possis urbem componere terra.

Et rursus eandem *Calabriæ* regionem, quam *Ausoniam* appellatam fuisse dixit, *Hesperiam* quoque, & *Oenotriam*, & exinde *Italiam* à Rege scribit, inquit enim:

Est locus Hesperiam Graji cognomine dicunt,
Terra antiqua potens armis, atque ubere glebæ,
Oenotri coluere viri, nunc fama minores
Italiam dixisse Ducis de nomine gentem.

Marcus vero Varro *rei rusticæ libro secundo*: eam à bobus dictam putat. ait enim: *Denique Italiam à vitulis, ut scribit Piso, Romanorum vero populum à pastoribus esse ortum quis non dicit?* Et paulo post: *Bos in pecuaria, maxima debet esse auctoritate, præsertim in Italia, quæ à bobus nomen ha-*

A *bere, sit existimata. Græcia enim antiqua, ut scribit Timæus tauros vocabat Italos, à quorum multitudine & pulchritudine & fœtu vitulorum Italiam dixerunt. Alii scripserunt quod è Sicilia Hercules persecutus sit eo nobilem taurum, qui diceretur Italus, hic socius hominum in rustico opere, & Cereris minister.* Proinde eam tantum regionem, quæ nunc *Calabria* dicitur, primum *Ausoniam*, & *Hesperiam*, & *Oenotriam* & *Morgetiam*, & *Italiam* appellatam fuisse satis dilucide ostendimus, & ejus partem quotam *Chonam* & *Siciliam* nominatam fuisse. Cæterum *Antiochus* & *Dionysius Halicarnasseus* & *Aristoteles* & *Thucydides* & no-
B ster *Maro Italiam* ab *Italo* Rege dictam fuisse rentur: *Hellanicus* vero, & *Piso*, & *Varro* à vitulis. Partem vero *Calabriæ* quotam, & quæ ad orientem spectat, *Iapygiam* & *Salentinam* appellatam fuisse, ex his, quæ mox subnectam, liquebit. *Dionysius Halicarnasseus* ut ostendi, Orientalem priscam *Italiam* à verticibus *Iapygis* usque ad fretum *Siciliense* esse ait, quam à *Metaponto* & *Lao* amni initium habuisse in apertum protuli. Ovidius *Metamorphoseos libro quintodecimo Iapygis* arva post Sinum *Tarentinum*, quem ipsa à *Thurio Thurinum* appellat, *Scyllaceum* versus ponit, ait enim:

C *Præterit & Sybarim, Salentinumque Neæthum,*
Thurinosque sinus, Melisenque, & Iapygis arva
Vixque pererratis, quæ spectant littora, terris,
Invenit Aesarei fatalia fluminis ora.

Et rursus libro eodem:

Italiam tenuit, præterque Lacinia templa,
Nobilitata Dea, Scyllejaque littora fertur:
Liquit Iapygiam, lævisque Amphissia remis
Saxa fugit.

Strabo quoque *libro sexto Iapygiam* inter *Scyllaceum* & *Lacinium* promontorium locat, inquit enim: *Post Scyllaceum Crotoniatarum fines sunt,* 1005.
& Iapygum terna promontoria, deinde Lacinium
D *Junonis templum.* Et rursus: *Crotonem Iapyges incoluerunt.* Item *Polybii* auctoritate: *à Lacinio*, inquit, *ad ultima Iapygiæ spatium est* LXXXVII. *millibus passuum cum dimidio, quod Tarentini sinus os esse ferunt. Tarentini* autem sinus os in littore *Coriolani* est. De *Salentina* autem *Ovidius*, ut supra ostendi, *Neæthum* flumen secundum *Crotonem Salentinum* appellat. Et Virgilius *Aeneid. libro tertio Helenum* loquentem inducens *Salentinos* campos ab *Idomeneo Cretensi* in *Magna Græcia* obsessos, inter *Locros* & *Petiliam*, *Calabriæ* urbes scribit: ait quidem:

Has autem terras, Italique hanc littoris oram.
E *Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu*
Effuge, cuncta malis habitantur mœnia Grajis?
Hic & Naritii posuerunt mœnia Locri,
Et Salentinos obsedit milite campos
Littus Idomeneus, hic illa ducis Meliboei.
Parva Philoctetæ subnixa Petilia muro.

Item Probus *in sextam eclogam Virgilii* infit: *Varro in tertio rerum humanarum refert, gentis Salentinæ nomen tribus è locis fertur coaluisse, è Creta, Illyrico, Italia. Idomeneus è Creta oppido Licto pulsus per seditionem bello Magnesium, cum grandi manu ad Regem Clivicum venit ad Illyricum. Ab eo*
F *item accepta manu cum Locrensibus plerisque profugis in mari conjunctus amicitiaque per similem causam societatis Locros appellit, vacuata eo metu urbe, ibique consedit, aliquotque oppida & condidit, in quibus Uria & castrum Minervæ nobilissimum, in tres partes divisa copia, in populos duodecim. Salentini dicti, quod in salo amicitiam fecerint.* Idipsum & *Sextus Pompejus* tradit, qui *Salentinos* in *Magna Græcia* ponit: ait enim: *Salentinos à salo dictos Cretas & Illyricos, qui cum Locrensibus societatem fecerunt ejus regionis Italiæ, quam magnam Græ-*

Græciam appellabant. Item Livius *ab urbe condita lib. decimo* inquit: *Cleonymus Lacedæmonius Thurios urbem in Salentinis cepit.* Quæ urbs haud dubio in *Calabria* est. Et Sallustius referente *Servio in tertium librum Æneid.* ait: *Omnis Italia coacta in angustias scinditur in duo promontoria, Brettium & Salentinum. Italia* autem, ut omnes innuunt, & res ipsa loquitur, nusquam est angustior quam inter sinus *Scyllaticum* & *Terineum*, cujus latitudo, ut relatum est, xx. millium passuum est. Ut autem *Italia* angustior in hæc duo promontoria scindatur, ea se invicem spectent, est necessum. *Brettium* autem promontorium *Tyrrheno* Pelago in *Terineo* sinu prominet, *Subarum* vocant accolæ *Salentinum*; vero è regione *Brettii* promontorii *Ionio* mari in *Scyllatico* sinu incumbit, *Stalatum* indigenæ appellant. Tot igitur nominibus appellata est *Calabriæ* regio. *Calabriam* appellavere *Græci* à calon, quod bonum, pulchrum, & honestum significat, &
1006 brio, id est, emano & scaturio, quod bonis omnibus scaturiat. *Magnam* autem *Græciam* appellaverunt, aut ut *Iamblycho* placet, ob *Pythagoræ* frequentes discipulos, qui, inquit eloquentissimi & doctissimi erant, obque magnum frequensque ejus gymnasium: aut ut *Eustathius* in *Dionysium Afrum* vult, ob in eam regionem frequentes *Græcorum* colonias deductas, civitatesque crebras & magnas ab eis conditas. Siquidem, ut præfati sumus, quamplures *Græcorum* proceres regionis fœcunditate, & felicitate allecti & ante & post *Trojanum* excidium illo contenderunt. *Athenæus* autem *lib. duodecimo*, & *Archilochus* poëta apud eundem, *Calabriam Græciam Magnam* dictam volunt ob delicias & felicitatem universæ regionis, & multitudinem hominum. Ob has ergo tres causas *Calabriæ* regio *Magna Græcia* dicta est. Strabo quoque *lib. sexto* dum *Calabriæ* regionem describit, ait: *Tantopere res Græca amplificata fuerat, ut hanc Magnam Græciam appellarent.* Et de *Neætho* fluvio loquens: *Troja eversa, Græcorum complures, navibus à Trojanis mulieribus combustis, secundum Crotonem, regionis bonitate inspecta, multas sedes fecisse, hoc est, oppida condidisse scribit.* Trogus item Pompejus *libro XX. de Metapontinis* loquens infit: *Omnis illa pars Italiæ major Græcia appellatur.* Item Plinius *in Italia descriptionis primordio* fert: *Ipsi de ea judicavere Græci, genus in gloriam suam effusissimum, quotam partem ex ea, appellando Græciam Magnam.* Quotam inquit, non totam. Et Ovidius *Fastorum lib. quarto.*

Itala nam tellus Græcia major erat.

Omnes quidem qui de *Magna Græcia* locuti sunt, eam *Italiæ* partem esse dixerunt, quæ & *Ausonia* & *Hesperia* & *Oenotria*, & *Italia* sola primum dicta est, nunc *Calabria* vocatur. Virgilius *Æneidum lib. tertio Helenum Æneæ* in *Italiam* tendere, & *Græcas* urbes fugere jubentem introducens, ait:

Has autem terras Italique hanc littoris oram,
Effuge, cuncta malis habitantur mœnia Grajis.

Inde *Locros* & *Petiliam* commemorat. Quibus verbis *Virgilius* insinuat eam tantum partem *Italiæ*, quæ id temporis *Calabria* est, à *Græcis* habitatam: alioqui non dixisset *Æneæ Helenus: I.* in *Italiam*, & *Græcas* urbes fuge, si tota tunc *Italia*, ut quidam falso opinantur, *Magna Græcia* fuisset, præsertim etiam quod hanc oram *Itali* littoris dicens eam *Italiæ* partem intelligit, ubi *Locri* & *Petilia* sunt. Jam vero etiamnum nonnulla oppida pagique *Græci* nominis sunt in *Calabria*, qui in quotidiano sermone *Græca* & *Latina* lingua utuntur, sacerdotes vero *Græca* lingua ac ritu rem divinam faciunt. Atque cuncta fe-
A re *Calabriæ* prisca oppida, ac pagi ac propria loca *Græcis* sunt appellata nominibus. Cicero etiam *Tusculanarum Quæstionum libro quarto* inquit: *Quis est enim, qui putet cum floreret in Italia Græcia, potentissimis & maximis urbibus, ea, quæ magna Græcia dicta est, in hisque primum ipsius Pythagoræ, deinde Pythagoreorum tantum nomen esset, nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces aures clausas fuisse?* Id Idem passim & præsertim *libro tertio de Orat.* scribit. Quibus in 1007
locis, & *libro primo* & *quarto Tusc.* scribit: *Pythagoram* ipsam *Græciam* præceptis omnibusque doctrinis artibusque expolivisse, atque ita *Pytha-*
B *goreos* doctos fuisse, ut nulli alii docti viderentur. Qui non *Calabros* modo, sed reliquos etiam *Italos*, ut *Romanos*, ut *Cicero* tradit, atque etiam orientales *Græcos* institutis ac disciplinis erudierunt. Quorum auctoritatem *Cicero* plurimum apud se valere dicit. Ait enim *in Lælio*, de immortalitate animæ loquens: *Plus apud me antiquorum auctoritas valet vel nostrorum majorum, qui mortuis tam religiosa jura tribuerunt, quod non fecissent profecto, si nihil ad eos pertinere arbitrarentur, vel eorum, qui in hac terra fuerunt, Magnamque Græciam quæ nunc quidem deleta est, tunc florebat, institutis & præceptis suis erudierunt.*
C Quibus verbis *Cicero Calabros* Philosophos immortalitatem animæ tenuisse ostendit. Nam & Philosophi summi, & Poetæ & Legumlatores, & Rhetores, & Dialectici, & medici, aliarumque rerum scriptores complures evaserunt. Subinde procedente tempore *Calabriæ* pars quota, quæ ad Occiduum, & septentrionem vergit, dicta est *Brettia*: ultimo, ut *Plinius* tradit, pars ejus minima dicta est *Lucania*, circum *Thurios.* Qui *Lucani*, ut quidam volunt, *Brettii* postea dicti sunt. Nam *Samnites Lucanos* duce *Lucio*, quos barbaros *Strabo* vocat, eo Colonos deduxerunt. Ait enim Strabo ipse *libro sexto*:
D *Cum autem res Samnitica eo magnitudinis crevisset, ut Chones & Oenotros ejecissent, Lucanos eam in partem Colonos Samnites deduxerunt. Cumque Græci utrumque simul littus ad fretum usque tenerent, inter Græcos & Barbaros diuturnum conflatum est bellum. Demum postea barbari, hoc est, Lucani, à Græcis inde exacti sunt. Brettii* autem admodum potentes extitere. nam *Apuliæ* & *Lucaniæ*, quæ trans *Laum* amnem est, partes quotas bello armisque sui juris fecerunt, & Colonias aliquot ibi deduxerunt. Nam *Sipontus Apuliæ* civitas *Brettiorum* Colonia fuit, *Livio lib. octavo* prodente. *Tarentinos* infestarunt ita, ut *Ta-*
E *rentini Alexandrum Epiri* Regem accire cogerentur, ut sibi opem ferret, ut *Livius libro octavo* prodit, qui apud *Pandosiam* urbem, à *Brettiis* trucidatus est. *Brettii* autem, ut *Diodorus Siculus in Philippo* auctor est, in ditionem suam redactis, *Arponio*, *Thuriis*, aliisque aliquot urbibus sibi suam Rempublicam instituerunt. Atque *Q. Servilio* & *M. Tusilio* Coss. cum milites *Timoleontis* ab eo, uti desertores urbe pulsi, duce *Thrasio* ex *Sicilia* in *Italiam* transissent, oppidum maritimum *Brettiorum* & occuparunt & diripuerunt. Qua injuria *Brettii* commoti coactis magnis copiis contra eos profecti sunt, oppido-
F que, in quo erant, vi potiti omnes eos trucidarunt. Et Justinus *libro vigesimo tertio* sic ait: *Agathocli Siciliæ regi in Italiam transeunti Brettii primi hostes fuere, qui fortissimi & opulentissimi videbantur, simul & ad injurias vicinorum prompti. Nam multas civitates Græci nominis Italia expulerunt. Auctores quoque suos Lucanos bello* 1008
vicerunt, & pacem cum eis æquis legibus fecerunt. Namque Lucani iisdem legibus liberos suos, quibus & Spartani instituere soliti erant. Ab initio pu-

bertatis in sylvis inter pastores habebantur, sine ministerio servili, sine veste, qua induerentur, vel cui incumberent, ut à primis annis duritiei parsimoniæque sine ullo usu urbis assuescerent. Cibis his præda venatica, potus, aut mellis aut lactis, aut fontium liquor erat. Sic ad labores bellicos indurebantur. Horum igitur ex numero quinquaginta primo ex agris finitimorum prædari soliti, confluente deinde multitudine & plures facti, infestas regiones reddebant. Itaque fatigatus querelis sociorum Dionysius Siciliæ tyrannus, sexcentos Afros ad capescendos eos misit, quorum castellum proditum sibi per Brettiam mulierem expugnarunt: ibique civitatem concurrentibus ad opinionem novæ urbis pastoribus statuerunt, Brettiosque se ex nomine mulieris vocaverunt. Primum illis cum Lucanis originis suæ auctoribus bellum fuit, qua victoria erecti cum pacem æquo jure fecissent, etiam cæteros finitimos armis subegerunt. Tantasque opes brevi assecuti, ut perniciosi etiam Regibus haberentur. Denique Alexander rex Epiri cum in auxilium Tarentinorum cum magno exercitu in Italiam venisset, cum omnibus copiis ab his deletus est. Quare Ferocia eorum successu felicitatis incensa diu terribilis finitimis fuit. Ad postremum imploratus Agathocles spe ampliandi regni à Sicilia in Italiam trajecit. Principio adventus, opinionis ejus concussi legatos ad eum societatem amicitiamque petentes miserunt. Quos Agathocles, ad cœnam invitatos, ne exercitum trajici viderent, in posterum statuta his die, conscensis navibus frustratus est. sed fraudis haud lætus eventus fuit. Siquidem revertendi eum in Siciliam interjectis paucis diebus vis morbi coegit. Dicta est autem *Brettia* longe ante *Dionysium* tyrannum à *Brettio* Rege, sive à Regina *Brettia*, ut *Oenotria* ab *Oenotro*, & *Italia* ab *Italo*, & *Morgetia* à *Morgete*, & *Sicilia* à *Siculo* Duce. Nimirum *Alexis Sybarita* Poeta comicus vetustissimus, inter alias comœdias, scripsit, quam *Brettiam* appellavit. Ait itque Jornandes *eo in libro quem de rebus Geticis* scripsit: *Brettiorum regio nomen quondam à Brettia sortitur regina.* Itaque Respublicæ *Calabriæ Dionysium* non socium habuerunt, sed aut tyrannum pertulerunt, aut hostem. *Stephanus* vero & *Eustathius*, *Brettium* nomen à *Brento* deductum autumant. ait enim ille *in libro de urbibus: Brettium urbs Brettiorum Tyrrhenorum à Brento filio Herculis, & Baletiæ, quæ fuit Baleti: incolæ Brettii, & regio Brettia & lingua Brettia. Aristoph. ait: Nigra gravis lingua Brettia est. Antiochus autem Italiam dicit appellari Brettiam, deinde Oenotriam.* Hic vero *in Dionysium Afrum* ait: *Brettii à Brento*
1009. *filio Herculis dicuntur, qui Brenti per n, vel Brettii per duplex tt scribi debent.* Jam vero omnes *Græci* Auctores *Brettios* scribunt, & ipsimet *Brettii* in suis numismatibus *Brettii* per duplex tt inscribunt. Cudebant enim nummos tum argenteos variis signis, *Græcis* literis inscriptos inscriptione hac βρεττίων, hoc est, *Brettiorum*: nam ut opinari licet *Græca* lingua & fortasse etiam barbara, id est, *Lucana* utebantur, quod *Lucaniæ* finitimi essent. Cæterum de *Brettii* nominis origine hallucinatur *Justinus* sive *Trogus*. Nam sub id tempus, quo *Dionysius* regnabat, quatuor in *Calabria* Respublicæ erant, *Rhegina*, *Locrensis*, *Crotoniensis*, & *Thurina*, quæ totius *Calabræ* regionis dominabantur. Et *Thurina* ejus quoque parti dominabatur, quæ *Lucanis* ultra *Laum* amnem contermina est. Proinde fieri nequaquam potest, ut Lucani postores, quicunque hi fuerunt, *Thuriorum*, quorum potentia non modica erat, oppidum aliquod etiam confluentibus accolis expugnarent. Neque *Thurii* adversus illos externo auxilio egebant, ut illos profligarent: neque, si eguissent, illud a tyranno, quo cum nullam unquam societatem habuerunt, implorassent, qui jam *Thurios* oppugnare conatus est. Nam quod *Diodorus Siculus* dicit, *Brettios Arponium* & *Thurios* infestasse, id non à *Lucanis* pastoribus, sed à *Brettiis Calabriæ* populis, ubi successu temporis potentes effecti sunt, factum fuisse, dicendum. Sed neque etiam fortes & bellicosos viros à muliercula proditrice cognomen sumere credendum est. Nam proditoribus nulla amplius fides habetur, nullus honos. Signabant quandoque *Brettii* in denario ducem exercitus sui, sive præfectum regionis sine nomine galeatum, & in galea Gryphonem qui velocitatem significat, & à tergo victoriam alatam & trophæum, duos clypeos & malleum *Vulcani* instrumentum, & *Amaltheæ* cornu regionis ubertatem significans. Quandoque à tergo signabant *Palladem* cum hasta & clypeo, & juxta nunc lyram, nunc lampadem, nunc noctuam. Aliquando effingebant *Jovem*, & ex postico nunc *Martem* cum hasta & clypeo quasi pugnantem, & in clypeo fulgur, nunc aquilam, fulgur pedibus habentem, & juxta nunc *Amaltheæ* cornu, & supra stellam *Martis*: nunc juxta aquilam, incudem, & forcipes *Vulcani* instrumenta, quibus fulgura *Jovi* fabricare fingitur, nunc hexangulum mutuo nexu conjunctum sex lineis constantem *Pythagoræ* Symbolum, quod sanitatem & animorum concordiam nuncupabat. Quandoque effingebant *Milonem Crotoniatam* juvenem, Leonis tergum in capite habentem, item clavam quasi alterum *Herculem*, & ex adverso *Palladem* post se respicientem quasi præterita contemplantem cum hasta & clypeo, item fulgur. Interim sculpebant *Jovem* altera manu fulgur quasi in terras jacientem, altera sceptrum habentem, item stellam & *Amaltheæ* cornu, & ex adverso *Victoriam*. Nonnunquam imprimebant *Apollinem*, & ex postico bigam cum auriga & fulgur. Interdum signabant *Neptunum* tenentem tridentem, pede tauri capiti apposito, item cancrum, & ex altera facie pietatem sive *Junonem*, & pyraustam, quæ vigilantiam notat. nam opes, quas *Juno* suggerere dicitur, sine vigilantia haberi non possunt. Aliquando effingebant *Martem* amiculum in capite habentem, & manu hastam & spolia, & ex 1010.
postico caput victoriæ alatæ. Signabant quandoque *Minervam* cassidem cancri instar, in capite habentem, & ex postico cancrum & bovis caput.

Item sculpebant *Jovem* in biga, fulgur in terras jacientem, & ex postico victoriam. Licet neoterici quidam scioli ac perversi, & in scriptis suis & in veterum auctorum libris, de industria pro *Brettio* nomine *Brutium* convitii loco falso ac temere scribant & immutent, quasi *Brutiorum*, *Rusticorum*, *Porciorum*, & *Bestiarum* nobilissimæ *Romanorum* familiæ à brutis, rusticis, porcinis, & bestialibus moribus dictæ sint. Non enim cognomen à vili re deductum posterorum moribus animisque obest: neque parentum vitia in posteros perpetim manant, ut iis accidit, qui sub eadem cœli gravitate naturali & ingenito quodam vitio nascuntur. Qui hujusmodi mordacissimi & maledicentissimi homines *Calabros*, quia morum probitate, animorum magnitudine, & corporum robore pollent, regionis felicitate valent, judicio florent, & ingenio præstant, livore quodam & rurestri atque incitatissimo odio prosequentes genuino dente mordent, in ipsosque sua ac suorum civium probra irrogant. Ansam quoque ipsos convitiis impetendi ex *Gellii* textu *libro decimo* ab ipsismet depravato sumentes. In quo legunt *Brettios*, quos ipsos *Brutios* perverse scribunt, pri-

primos totius *Italiæ* populorum post aliquot adversus *Romanorum* clades ab *Annibale* acceptas, ad ipsum descivisse: & ob id devicto pulsoque *Italia Annibale Brettios* ignominiæ causa non milites scripsisse, nec pro sociis habuisse: sed magistratibus in provinciis euntibus parere & præministrare servorum vice jussisse, magistratibusque secutos, & quos, erant jussi, vinxisse aut verberasse. Quem *Gellii* locum à malignis ipsis, ut dixi, ac pravis depravatum, & pro *Bojis* & *Bojanis* sive *Bajanis Campanis*que immutatum esse ex his, quæ mox promam, liquido patebit. Quandoquidem si hæc ignominia merito iis inurenda fuit, qui primi à *Romanis* ad *Annibalem* desciverunt: porro ex *Transpadanis Bojis*, ex *Cispadanis Campanis* inusta est. Siquidem, ut rem altius repetam. *Annibal* non ex *Sicilia*, ut *Brettii* primi ei occurrerent, sed per *Alpes Cottias* in *Italiam* iter fecit. Cui primi ex *Cisalpinis* in *Italiam* adventanti *Boji*, qui inter *Padum* & *Trebiam* amnes sunt, occurrerunt. Qui multis *Romanorum* millibus ab ipsis cæsis, *Italorum* primi ad *Annibalem* desciverunt, qui longe ante *Annibalis* in *Italiam* adventum infensi erant *Romanis*. In quos ingenti odio flagrantes *Transalpinos Gallos* contra ipsos acciverunt, ut apud *Polybium libro secundo* scriptum legimus. Qui sic ait: *Boji & Insubres trans Alpes legatione missa Congolitanum, atque Anerpestem Gallorum reges, itemque alios ejus provinciæ circa Rhodanum populos hortiantur, ut coacto exercitu in Italiam contra Romanos transeant.* Id arbitror tum fuisse, cum *Romani* audito *Gallico* tumultu centum millia peditum & LXXX. millia equitum absque ullis externis auxiliis, & absque *Transpadanis* armaverunt. Quibus non modico adjumento eo in bel-
1011. lo fuit *Ibicus* Poëta idemque Musicus patria *Rheginus*: *Inde antequam Annibal Pyreneos montes transisset*, ait in eo Plutarchus; *Boji legatis Romanorum per fraudem captis, Manlio Prætore magna clade affecto solicitatis Insubribus ad Pœnum defecerunt. Quem fluctuantem animo in Italiam transire, an adversus Cornelium Consulem Massiliæ commorantem exercitum ducere, legati Bojorum in eam partem traxerunt, ut omnibus rebus postpositis in Italiam concederet.* Et rursus: *Satis constat magnam multitudinem Ligurum & Gallorum ad Annibalem confluxisse, qui non minori odio in Romanos, quam Pœni, ardebant. Atque*, ait Livius *belli Punici libro primo*; *solicitatis Insubribus defecerunt ob veteres in populum Romanum iras: & quod Placentiam & Cremonam Colonias in agrum Gallicum deduxissent. Ii*, ait idem *libro tertio*, *exercitu Romano deleto poculum ex calva L. Posthumii consulis fecerunt.* Quinetiam *Romanorum* proditores fuerunt: nam, ait idem *Bel. Pun. libro primo*, *ex castris Romanorum, quæ Placentiæ erant Galli auxiliares ad duo millia peditum, & ducenti equites, vigilibus ad portas trucidatis, ad Annibalem transfugerunt, quos Pœnus benigne alloquutus, & spe ingentium donorum accensos in civitatem quenque suam ad solicitandos popularium animos dimisit.* Quare *Boji* ipsi pulso *Italia Annibale* à L. *Valerio* Consule fusi sunt, ac graviter à *Romanis* multati fuere: nam Lorarii ac Lictoris carnificisque officiis attributi sunt. Unde etiamnum ab omnibus *Italis*, vulgari vocabulo carnifices *Boji* nuncupantur, & *Boja* vincula, & torquis damnatorum. *Clastidium* vicus quo magnum frumenti numerum congesserant *Romani* à *P. Brundusino* præfecto præsidii, nummis aureis quadringentis acceptis, *Annibali* traditur, ut idem *Livius* & *Polybius libro tertio* tradunt. Per id autem tempus, quo *Annibal Placentiæ* erat, *Carthaginienses* viginti quinque remes ad maritimam *Italiæ* oram vastandam miserunt, ut idem Livius *libro primo*

A *Bel. Pun.* indicat, qui ait: *Amilcar Carthaginiensis classis præfectus vastatis Locrorum & Brettiorum agris, cum omni classe in Panormitanum agrum revertitur.* id ipsum scribit Livius *libro primo*: *Vibonienses autem*, ait Livius, *libentius agri depopulationem, urbisque terrorem pati, quam à Romanorum fide discedere voluerunt. Senatusque postea hoc perscito, Sexto Pomponio legato cum viginti quinque longis navibus Viboniensem Agrum, maritimamque oram Italiæ tuendam attribuit.* Et *libro quarto Græcas* urbes in *Romanorum* societate manentes *Hannonem* tentasse, *Locrenses*que inter alios, sua sponte urbem omnibus necessariis re-
B bus, quo *Pœnis* pertinacius, resisterent, instruxisse scribit. Non enim *Carthaginienses Locrorum*, *Brettiorum*, *Viboniensium*que agros, ac demum utranque *Calabriæ* maritimam oram omnem vastassent, depopulatique fuissent, si hi populi ad *Pœnos* descivissent societatemque cum illis iniissent. Itaque ex *Transpadanis Italis Boji* primi omnium *Italorum*, & cum ipsis *Insubres* & 1012.
Ligures à *Romanis* ad *Annibalem* defecere, societatemque cum eo iniere, non *Brettii* cæterique *Calabri*. Qui, ut dixi, simulatque *Carthaginienses* in *Calabris* oris sese ostendere, urbes necessariis rebus munierunt, atque juxta cum aliis fidis
C sociis & amicis *Romanorum* in fide perstitere, damnaque plurima perpessi sunt. Ex *Cispadanis* autem *Italis* primi ad *Annibalem* descivere *Campani*. Qui etiam ignem in urbe circa forum domibus injecere eo animo ut totam urbem incenderent. De quibus *Q. Flaccus*, qui *Campanos* mœnibus inclusos tenebat, ita de eis apud Livium *Bel. Pun. libro sexto Levinum* Consulem alloquens dixit: *Sibi privatam simultatem cum Campanis negare ullam esse: publicas inimicitias & hostiles esse: & futuras, quoad eo animo in Populum Romanum esse sciret. Nullam enim in terris gen-
D tem esse, nullum infestiorem populum nomini Romano: ideo se mœnibus inclusos tenere eos, quia siqui evasissent aliqua, velut feras bestias per agros vagari, & laniare, & trucidare quodcunque obvium detur. alios ad Annibalem transfugisse, alios ad Romam incendendam profectos. Inventurum in semiusto foro Consulem vestigia sceleris Campanorum; Vestæ ædem petitam, & æternos ignes, & conditum in penetrale fatale pignus Imperii Romani. se minime censere tutum esse Campanis, potestatem intrandi Romana mœnia fieri.* Jam vero *Vibius Campanus* homo, apud *Livium libro eodem* suos alloquens fassus est, *Campanos Annibalem* ad oppugnandos *Romanos* vocasse, ipsumque ad oppu-
E gnandam *Romam* misisse, in defectione præsidium *Romanum*, quod poterat emitti, per cruciatum ac contumeliam necasse, aliaque multa, quæ adversus *Romanos* egerint, recenset. Et *Belli Mac. libro primo L. Ruffus* Legatus de *Campanorum* ignominia hunc in modum verba fecit: *Capua quidem sepulchrum & monumentum Campano populo data, extorri, elato, & ejecto populo superest urbs trunca, sine senatu, sine plebe, sine magistratibus, prodigium relicta, crudelius habitanda, quam si deleta foret.* Et paulo post *Campanorum* ingratitudinem exprobrans, eosque ex *Cispadanis Italis* primos à *Romanis* ad *Annibalem* defecisse osten-
F dens infit: *An Campanorum pœnæ, de qua neque ipsi quidem queri possunt, nos pœniteat? Hi homines, cum pro iis bellum adversus Samnites per annos prope septuaginta cum magnis nostris cladibus gessissemus, ipsos fœdere primum, deinde connubio, atque inde cognationibus, postremo civitate conjunxissemus, tempore nostro adverso primi omnium Italiæ populorum, præsidio nostro fœde interfecto ad Annibalem defecerunt: deinde indignati se obsideri à nobis Annibalem ad oppugnandam Romam miserunt.*

runt. *Horum si neque urbs ipsa, neque homo quisquam superesset, quis id durius, quam pro merito ipsorum statutum, indignari posset? Plures sibimet ipsi conscientia scelerum mortem consciverunt, quam*
1013 *a nobis supplicio affecti sunt. Cæteris ita oppidum, ita agros ademimus, ut agrum locumque ad habitandum daremus, Urbem innoxiam stare incolumem pateremur, ut qui hodie videat eam, nullum oppugnatæ captæve ibi urbis vestigium inveniat.* Et rursus de *Campanorum* natura: *Etenim Campana gens ferox atque superba suopte ingenio est.* Et *Belli Pun. libro tertio. Campani cum postularent Senatum Romanum, ut alter Consul Campanus fieret, summoti indignatione a curia sunt, atque per lictorem ex urbe educti, extra fines Romanos manere jussi sunt.* Cujus rei meminit etiam Cicero in *prima de lege agraria contra Rullum*, ubi, præter cætera, inquit: *Majores nostri Capua magistratus, Senatum, consilium commune, omnia denique insignia reipublicæ sustulerunt, neque aliud quicquam nisi inane nomen Capuæ reliquerunt.* Et in *oratione secunda*: *Itaque illam Campanam arrogantiam, atque intolerandam ferociam ratione & consilio majores nostri ad inertissimum & desidiosissimum otium perduxerunt. Et nervis urbis omnibus exectis urbem ipsam solutam ac debilitatam reliquerunt.* Et rursus: *Coloni Capuæ in domicilio superbiæ, atque in sedibus luxuriæ collocati sunt.* Item Livius *libro sexto* de *Campanorum* pœna & ignominia ait: *Senatores Campani catenati, in custodiam missi, inde ad palum deligati, virgis cæsi, & securi percussi sunt, multi venundati, multi per Latinas urbes in custodiam missi, variis suppliciis interfecti sunt.* Et *Plutarchus in Annibale*: *Campani ita turpiter se summiserunt Pœno, ut quasi libertatis obliti non socium in urbem, sed dominum accepisse viderentur.* Fuere quoque *Campani* infidi *Romanis* & eorum sociis, nam cum *Romani* ipsi *Pyrrhi* bello legionem *Campanæ* gentis præsidium *Rhegium* sibi amicam & sociam urbem misissent: *Campani* ipsi scelerati & nefarii *Rhegium* & *Cauloniam*, atque alias *Calabriæ* urbes *Romanis* socias diripuere, sed debitas luere pœnas. Proinde liquet sane ex *Transpadanis Bojos* & cum eis *Insubres*: ex *Cispadanis* vero *Campanos* primos omnium *Italorum* à *Romanis* ad *Annibalem* desciviſſe, & magnis pœnis & contumeliis à *Romanis* affectos fuisse, non *Brettios*. Post autem *Cannensem* cladem *Campani*, *Lucani*, *Hirpini*, *Samnites*, *Apuli*, *Cisalpini* omnes *Galli*, aliique multi *Italiæ* populi non *Annibale* infestati, sed odio in *Romanos* moti ab ipsis ad *Pœnos* defecerunt, ut in *Livio Bel. Pun. libro secundo*, & in *Plutarcho in Annibale* scriptum est. *Ut vero ex Campania*, ait Livius *Bel. Pun. libro quarto*, *in Brettios reditum est, Hanno Græcas urbes in societate manentes Romana tentavit, Rhegium obsedit, sed aliquot dies nequicquam absumpsit. Petiliam validum propugnaculum post longam, undecim inquam mensium, obsidionem vi cepit. Locrenses urbem omnibus necessariis rebus, quo pertinacius Pœnis resisterent, munire statuerunt: sed magna civium multitudine in agris ab Carthaginiensibus intercepta, ipsos in urbem accipere coacti*
1014 *sunt, præsidio tamen Romano clam in portum incolumi deducto, & in naves imposito, ut Rhegium deveheretur. Croto vi oppugnata est. Petilia recepta Pœnus ad Consentiam copias traducit, quam intra paucos dies in deditionem recepit.* Nam cum illi populi tam potentem & efferum hostem domi haberent, viderentque *Petiliam* validum propugnaculum illius potentiæ obsistere non potuisse, sed vi expugnatam fuisse, & *Romanos Petilinis* opem ferre non potuisse: noluerunt extrema experiri ac perpeti. Præsertim quod eam copiam à senatu *Petilinis*, ut, quod vellent, agerent, factam, sibi quoque tacite factam intelligerent. Respondit enim Senatus *Petilinorum* legatis: nil tam longis sociis in se præsidii esse, atque sibimetipsis in puncti fortuna, consuli jussit. jam vero Livius *Bel. Pun. libro sexto* ait. *Annibal Roma ejectus in Brettios proficiscens, repentino adventu illos populos incautos oppressit.* Et Plut. *in Annib.* infit: *Asdrubalis fratris morte audita se in Brettios recepit, ubi excursionibus magis, quam justis præliis bellum gerebat.* Et rursus idem & Eutropius *libro tertio*, *Petiliam, & Consentiam, & Pandosiam, aliasque in Brettiis urbes ab Annibale expugnatas, non ultro illi datas scribunt. Thurini* autem, qui *Romanis* fœdere & societate conjuncti erant, ad *Annibalem* defecerunt, moti ira in *Romanos* propter obsides nuper interfectos, ut Livius *Bel. Pun. libro quinto* prodit. Et *libro nono*: *Latrociniis magis quam justo bello in Brettiis habebantur res à Numidis, Brettiis, & Romanis militibus. Q. Fulvius Flaccus Crotone Junonis templum detegit. Pleminius Locris Proserpinæ delubrum spoliavit, & Locrenses utriusque sexus, & omnis ætatis infandis contumeliis injuste affecit.* Nam quod *Livius Petiliam Brettiorum* urbem scribat, eamque à *Pœnis* & à *Brettiis* ob separata à se consilia oppugnatam dicit, miror: cum *Petilia Græca* urbs à *Philoctete* condita sit. Sed hi *Brettii*, qui *Pœnis* adjuncti non adversus *Romanos* dimicavisse, sed *Calabræ* regionis *Græcas* urbes infestavisse dicuntur, qui, id est, ex qua urbe fuerint, compertum non est. Opinandum est ipsos agrestes, & tumultuarios, & exules latrociniis addictos fuisse. Quanquam negare non ausim *Brettios* quosdam stipendiarios *Annibalis* fuisse. *Thurini* autem haud diu in *Annibalis* fide permanserunt: sed & ipsi & *Consentini* ultro ad *Romanos* redierunt, rediissentque & alii multi, ni *Romani* ducis temeritas obstitisset. Ait enim Livius *Bel. Pun. libro quinto*: *Ex duodecim populis Brettiorum, qui priore anno ad Pœnos desciverant, Consentini & Thurini in fidem populi Romani redierunt: & plures rediissent, ni L. Pomponius Vejentanus præfectus sociorum, prosperis aliquot populationibus in agro Brettio justi ducis speciem nactus, tumultuario exercitu coacto cum Annone conflixisset. magna ibi vis hominum, sed inconditæ turbæ agrestium sociorumque cæsa, aut capta est, minimumque jacturæ fuit, quod præfectus inter cæteros est captus, & tum temerariæ pugnæ autor,* 1015
& ante publicanus omnibus malis artibus & reipublicæ societatibus infidus damnosusque. Et *libr. septim. Ad Q. Fulvium Consulem Hirpini & Lucani & Volscentes traditis præsidiis Annibalis, quæ in urbibus habebant, dederunt sese, clementerque à Consule cum verborum tantum castigatione ob errorem præteritum recepti sunt. Et Brettiis similis spes veniæ facta est: cum ab iis Vibius & Pactius fratres, longe nobilissimi gentis ejus, eandem, quæ data Lucanis erat, conditionem deditionis petentes venissent.* Et *libro nono*: *Devicta Petilia à P. Sempronio Consule Consentia & Pandosia, & ignobiles aliæ civitates voluntate ad Consulem in deditionem venerunt.* Et *libro decimo*: *Consentia, Ufugum, Vergæ, Besidiæ, Hetriculum, Sypheum, Argentanum, Dapetia, multique alii populi ad Cn. Servilium Consulem redierunt, qui cum Annibale in agro Crotoniensi acie conflixit. nihil ultra rei in Italia ab Annibale gestum.* Et rursus: *Annibal inutili militum turba præsidii specie in oppida Brettii agri quæ pauca magis metu, quam fide continebantur, dimissa, quod roboris in exercitu erat, in Africam transvexit, multis Italici generis, qui in Africam secuturos abnuentes concesserant in Junonis Laciniæ delubrum, inviolatum ad eam diem, in templo ipso fœde interfectis.* Et Eutropius *libro* ter-

tertio ait: *Q. Cæcilio & Valerio Consf. omnes civitates, quæ in Brettiis ab Annibale tenebantur, anno quarto ante Annibalis recessum Romanis se tradiderunt, anno XIII. postquam in Italiam venerat: abiit autem ex Italia anno XVII.* Itaque perspicuum quidem est *Brettios* populos repentino adventu ab *Annibale* oppressos fuisse, quosdam *Romana* ope destitutos, aut vi captos, aut necessitate ad *Pœnos* desciviisse, eorum quosdam intra defectionis annum ad *Romanos* rediisse, quosdam, ne redirent, temeritate *Romani* Ducis præpeditos, tandem eorum multos voluntate ad *Q. Fulvium* Consulem: paucos alios metu prius ab *Annibale* detentos ad *Cn. Servilium* Consulem existente adhuc in *Italia Annibale*, anno quarto antequam *Italia* excessisset, voluntate ad *Romanos* rediisse, ac siquid à *Brettiis* quibusdam erratum fuit, à Consule eis ignotum fuisse. Qui nunquam postea à *Romanis* desciverunt, quemadmodum *Italorum* plerique fecerunt. qui non modo existente in *Italia Annibale*, sed longe etiam post ipsum ejectum rebellabant, ut *Ligures*, quos *Maro libro XI.* vanos, & elatos, & superbos, & lubricos, id est inconstantes, & fallaces vocat, & *L. Æmilius Paulus* Consul apud *Livium Bel. Maced. libro. X.* latrones appellat, qui fraude pace petita induciis datis per ipsum induciarum tempus contra jus gentium ad castra *Romana* oppugnanda iverunt. Et *Cicero in Orat. contra Rullum Ligures* duros vocat & agrestes, *Cato* fallaces, qui sæpe rebellarunt: Item *Boji*. *Bojorum* gentem universam, ait *Eutropius libr. quarto*, quæ, ejecto *Italia Annibale*, Duce *Amilcare Cremonam* & *Placentiam* va-
1016. staverunt. *Marcellus* & *Furius* consules igni ferroque vastantes propemodum usque ad nihilum deleverunt. Aliique *Cisalpini Galli*, item *Picentes*, *Lucani*, *Samnites*, *Vestini*, *Marsi*, *Peligni*, *Marrucini*, *Umbri*, ut *Livius Bel. Maced. lib. LXXII. & LXXIIII.* passim & *Appianus Bel. Civilium lib. primo* scribunt, unde sociale bellum est exortum. *Samnites* per centum annos cum *Romanis* conflixere, ut *in Liv. Bel. Pun. libro tertio* scribitur. De *Samnitum* autem perfidia & ignominia Strabo *libro quinto* infit: *Samnites in perfidia adversus Romanos soli consistentes, à Sylla aliisque Romanis ducibus deleti sunt. Qui vero arma projecerunt ad millia tria, vel, ut alii, quatuor in campo Martio ad ovilia coacti jugulati sunt.* Et Livius, referente Floro *in Epitome libro LXXXVIII. Samnites soli Italicorum populorum arma non deposuerunt, eorum octo millia deditorum in via publica Sylla trucidavit.* Et Augustinus *libro quinto de Civitate Dei*: *Jam pacata Italia, multisque aliis nationibus Romano Imperio subjugatis, deletaque Carthagine, Picentes, Marsi, & Peligni post diuturnam sub Romano Imperio servitutem, in libertatem caput erigere tentaverunt, in quo bello Romanis sæpissimè victis, ubi duo consules, & alii nobilissimi senatores perierunt. Quintus ei annus finem dedit.* Multi externos hostes adversus *Romanos* concitarunt, ut *Boji Gallos Transalpinos*, & inde *Annibalem*, ut ostendi. *Etrusci*, ait Livius *ab urbe condita libro quinto, à quibus Romani bellum Gallicum in se averterant, cum viderent Gallos in agrum Romanum incursiones facere, & Vejos præsidium & spem ultimam Romani nominis oppugnare volentes, ingrati Romanos irridebant, eisque Romanæ clades ludibrio erant ac luere pœnas.* Rursus ait idem *libro decimo*, *induciarum tempore bellum parant ac societatem cum Gallis hostibus ineunt, & adversus Romanos pugnarunt.* *Tarentini* ait Strabo, *Cleonymum Lacedæmonium adversus Romanos accivere.* Item & *Tarentini* ipsi, & *Campani*, &

A *Apuli*, & *Samnites*, & *Lucani*, & *Messapii Pyrrhum* ex *Græcia* adversus *Romanos* accersiverunt. Quare plerisque *Italiæ* populis ob voluntariam defectionem, infidelitatem, & perfidiam in *Romanos* ignominiæ nota inusta est. Nam ut pecudes ad palum ligati. sub hasta & corona ut mancipia venditi, jugulati ut pecora, sub jugum ut boves missi fuere, ut in *Livio* scriptum legimus. *Samnites* enim nudi sub jugum missi, & eorum multi jugulati. *Tusci & Tarentini* venundati. *Volsci* sub jugum missi, sic & *Æquicoli*, *ut Val. Max. lib. secundo* auctor est. *Istri* sub corona venditi, & eorum quinque millia DCXXXII. au-
B ctores belli virgis cæsi, & securi percussi sunt. *Ligures* securi percussi, & eis *Posthumus* arma ademit. *Campani* catenati ut amentes, ad palum ligati ut pecudes, virgis cæsi & venundati ut mancipia, securi percussi ut pecora, extra solum *Romanum* ut importuni pulsi, agris privati ut rebelles & obstinati, atque infidi. Rursus *Campani* omnes, *Attellani*, *Calatini* & *Sabatini* *Romano* & *Latino* nomine privati sunt. Ni qui- 1017.
dem tale de *Brettiis* reliquisque *Calabris* ab aliquo prisco auctore scribitur. Itane merebant *Rhegini*, *Cauloniates*, *Locrenses*, cæterique illius oræ populi, qui *Pyrrhi* bello ob præclaram in
C *Romanos* fidem tot mala & à *Pyrrho* ipso, & à scelerata *Campana* legione perpessi sunt? Et *Mamertini Brettiorum*, qui soli per se, absque *Romano* Duce aut milite, *Pyrrho* ex *Sicilia* per *Mamertinum* agrum *Tarentum* eunti, opem *Tarentinis* adversus *Romanos* ferenti, cum decem millibus armatorum obviam facti, cum ipso conflixerunt? Et *Terinei* quorum urbs ab *Annibale* solo æquata est? Rursus *Rhegini* & *Petilini*, qui ad ultimum in fide *Romana* permanentes mala plurima à *Pœnis* pertulere? Et *Locrenses*, *Vibonienses*, *Brettii*, ac demum utriusque *Calabræ* oræ populi omnes, existente apud *Placentiam*
D *Annibale*, mala ingentia passi sunt, & soli sua sponte urbes muniebant, ut *Pœnis* ipsis obluctarentur? Rursus *Rhegini*, quorum unus *Ibicus* ingenio & artificio suo magno adjumento *Romanis* in *Gallico* conflictu fuit? *Crotoniatæ*, quorum urbs post longam obsidionem vi expugnata fuit, & *Pyrrhi* bello ingentem calamitatem perpessa est? licet *Livius Brettios* & aliquot *Græcas* urbes post *Cannensem* cladem cum aliis *Italiæ* populis ad *Annibalem* desciviisse scribat. *Thurini*, qui semel à *Romanis* data causa defecerunt, ipsi & alii ante annum voluntate ad eos redierunt, qui & omnium primi *Romanos* statua & aurea corona
E donarunt, ex qua urbe *Octavius Augustus* oriundus fuit? Merebant inquam hi & alii *Calabri*, qui improviso adventu ab *Annibale* oppressi, non fide, sed metu ab eo detinebantur, qui sponte vel existente in *Italia Annibale* ad *Romanos* redire, & si quid erroris patraverunt, in partem veniæ, atque *Lucani*, *Hirpini*, & *Volscenses* à consule recepti sunt, ut lorarii & lictores essent? Quos *Romani* & socios & cives suos esse voluerunt. Siquidem *Livius ab urbe condita libro nono*, inter alios *Italiæ* populos, quos *Alexander Magnus* si in *Italiam Romanis* bellum illaturus venisset, aut socios validos *Romanis*, aut bello
F fractos invenisset, *Thurinos* omnemque *Græcorum* inferi maris oram scribit. Cumque nullibi scriptum legatur *Thurios Græcamque Calabriæ* oram ad eam diem bellum cum *Romanis* gessisse, restat, ut *Thurini* & alii illius regionis populi validi socii tum *Romanis* dicantur. Et *libro quarto Bel. Pun. Annonem*, ut ostendi, *Græcas* urbes in *Romanorum* societate manentes tentasse scribit. Et *lib.* v. *L. Pomponium* temeritatis insimulat, quod in agro *Brettio* sociis infidus damnosusque fuerit.

Et *lib.* VI. *D. Quintius* à sociis *Rheginis*que debitas exegit naves, & circa *Crotonem Sybarim*que suppleverat remigio naves. Postea vero quam *Brettii Calabri*que reliqui omnes ad *Romanos*, anno scilicet quarto, ut ostendi, ante *Annibalis* ex *Italia* recessum, redierunt, *Romani* ipsos pro sociis, ut antea habuerunt, & milites scripserunt. *Livius* enim *Bel. Pun. lib.* IX. scribit legatis *Locrensium* in senatu de *Pleminio* querentibus, quod fana spoliasset, responsum fuisse, Senatum populumque *Romanum* eos viros bonos, sociosque & amicos appellari velle, & *lib.* XLII. *ab urbe condita* : *Q. Fulvius Flaccus*, qui *Crotone Junonis* templum detegit, in Senatu increpitus est, quod sociorum templum detegisset. Et rursus *lib. eod. Lucretius* jussus ab sociis ex fœdere acceptis na-
1018. vibus ad *Cephaleniam* classi occurrere, ab *Rheginis* triremi una, à *Locrensibus* duabus, ab *Vibonienſibus* quatuor. Et bellitia. ac *lib.* V. Stipendium navesque *Romanos* ab *Rheginis* ex fœdere accepisse scribit. Et *lib.* VI. *C. Livius præfectus Romanæ classis ab Rheginis, Locrisque & ejusdem juris sociis debitas exegit naves.* Cæsar *bell. civ. lib.* I. *Cato naves novas civitatibus imperabat in Lucanis, Brettiisque per legatos suos.* *Thurini*, ut dixi, *Romanis* fœdere & societate conjuncti erant, & omnium primi *Romanos* statua & aurea corona donarunt. Cumque sæpe tota *Italia* militum delectus habitus sit Senatus consulto, & interim republica in extremo periculo posita sublatis vacationibus, ut *Appianus* & *Livius*, & *Cicero*, & *Cæsar* vulgo scribunt, quis neget hujusmodi delectum in *Calabria*, quæ non modica *Italiæ* pars est, & ubi gens admodum fortis & ad bellicos labores apta viget, fuisse habitum? Jam vero *Livius lib.* XXIIII. ait, consules delectum habere instituerunt, & ad novas scribendas in *Brettios* legiones, & in cæterorum (ita enim jussi à Senatu erant) exercituum supplementum. Ergo ne ex omnibus *Italis* soli *Calabri Brettii*que bellicosi homines ac robore præstantes à *Romana* militia repellendi erant? Quibus igitur ex *Italis* magis quam *Calabris* bellicis in rebus fidendum erat? *Apulis* fortasse, quos *Silius* fallaces armis appellat? *Lucanis* & *Messapiis*, qui una cum *Campanis* & *Samnitibus Pyrrhum* Regem ab usque *Epiro* in *Italiam* contra *Romanos* accivere? An *Campanis* infidis & *Romano* nomini infestissimis, qui ex *Cispadanis* primi ad *Annibalem* deficientes ipsum ad opprimendos *Romanos* vocavere, & ad oppugnandam *Romam* misere, eamque incendere tentaverunt? Quos *Romam* ingredi consul minime tutum censebat, & iccirco eos mœnibus inclusos tenebat? An *Samnitibus*, qui vel longe post pulso *Italia Annibale* in perfidia manentes diu bellum adversus *Romanos* gessere? An *Tuscis* perpetuis *Romano* nomini hostibus, qui præter cætera, induciarum tempore bellum *Romanis* paraverunt & fœdus cum *Gallis* inierunt? Et quos *Tarchon* eorum *Rex* apud *Virgilium lib.* XI. impudentes, quod nunquam doleant, hoc est, nunquam se sceleris pœniteat: item timidos, inertes, ignavosque & imbelles vocat, quod magnam ipsorum turmam *Camilla Volscorum* Regina parva manu, parvoque negotio profligarit: & inertiæ ac luxuriæ, ac gulæ addictos his verbis objurgat, imo vero *Virgilius* ipse sub *Tarchontis* persona eorum vitam describit:

Quis metus o nunquam dolituri? o semper inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
Fœmina pulsantes agit; atque hæc agmina vertit?
Quo ferrum, quidve hæc geritis tela irrita dextris?
At non in Venerem segnes, nocturnaque bella,
Aut ubi curva choros indixit tibia Bachi,
Expectare dapes, & plenæ pocula mensæ.
Hic amor, hoc studium, dum sacra secundus aruspex
Nunciet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.

An *Liguribus*, qui & ipsi, ut dixi, vel induciarum tempore castra *Romana* oppugnarunt? Quos Consul latrones, & *Cato in Orig.* fallaces vocant. Et Virgilius *lib.* XI. eos vanos, elatos, superbos, fallaces, & lubricos, id est, inconstantes his verbis appellat.

Vane Ligur frustra animis elate superbis, 1019.
Nequicquam patrias tentasti lubricus artes,
Nec fraus te incolumen fallaci perferet Auno.

An *Cisalpinis Gallis*, *Bojis* præsertim, qui cum *Insubribus Transalpinos Gallos*, & inde primi ad *Annibalem* desciscentes ipsum in *Italiam* adversus *Romanos* accersere? quorum corpora ut in *Livio* legitur, magna magis, quam firma esse, item emollita ac fluida & intolerantissima, humori & frigori assueta, tum astu & angore vexata: quorum prælia, præter prima, minus quam fœminarum esse experientia deprehensum erat. Quos tandem *Romani Italia* ejecerunt? Quinetiam *Romani* multas Colonias in *Calabria* deduxere, quot in nulla alia *Italiæ* regione deductæ sunt, ut *Tempsam*, *Hipponium*, *Crotonem*, *Rhegium*, *Scyllaceum*, *Petiliam*, *Cosam*, aliasque in agro *Thurino* & *Brettio*. Item *Rhegium* & *Thurium* municipia fuere populi *Romani* aliæque urbes ut Cicero *in oratione pro Planco* insinuat, ubi sic ait: *Iter à Vibone Brundusium terra petere contendi, cum omnia illa municipia, quæ sunt à Vibone Brundusium, in fide mea judices essent, tunc iter tutum multis minitantibus magno cum suo metu mihi præstiterunt.* Fuit siquidem *Cicero* totius *Calabriæ* patronus, ut ipse hic innuit. Et *lib. secundo de leg. Locrenses* clientes suos vocat. Fuit enim apud *Romanos* mos, ut socii Populi *Romani* in clientelam sese darent *Romanis* proceribus, qui eos sibi adoptabant, non solum publice, sed etiam privatim. Municipes autem honoribus & magistratibus populi *Romani* fungebantur, & suis moribus & legibus utebantur. De quibus & de Coloniis plura *Gellius libro sexto*. *Calabriæ* etiam oppida *Romanis* societate conjuncta, civitate *Romana* donata sunt, sicut & alia *Italiæ* oppida societate *Romanis* conjuncta, ut Cicero *in oratione pro L. Cornelio Balbo* scribit. Qui ait: *Lege Julia civitas Romana est sociis & Latinis data.* Et Plinius *libro* XXXVI. *de Praxitele* loquens inquit: *Hic in Græcia Italiæ ora natus, & civitate Romana donatus cum iis oppidis.* Donati autem civitate cives *Romani* erant, & civium jura habebant. Unde L. *Posthumius Tempsanus Romæ* Prætor fuit, & *Q. Manilius Thurinus* Ædilis plebis, & inde Prætor. Honestaverunt quoque ac decorarunt *Romani Calabriam* ingentium sumptuum ædificiis. nam præter cætera *Hipponii* pro statua araque *Proserpinæ* reficienda DCCLXX. M. XC. H S, hoc est, viginti novem millia nummorum aureorum, & duos cum dimidio supra ducentos expendere. Proinde satis abunde ostensum est, non *Brettios* reliquosque *Calabros* primos ad *Annibalem* descivisse, sed *Bojos* & *Campanos*: *Brettias* vero *Græcasque Calabriæ* urbes in fide & societate *Romana* manentes, ex improviso ab *Annibale* oppressas, vi ac metu tentas, brevi ultro longe antequam *Annibal* ex *Italia* excessit, ad *Romanos* rediisse, & nunquam amplius ab eis defecisse, & si quid erratum fuerat, ipsis à Consule ignotum fuisse, & ab eis, quibus parcitum est, *Romanos* ob eam ipsam culpam pœnas exegisse asserere quis audet? Senatum *Romanum* ipsos socios & amicos habuisse,

se, milites scripsisse, *Romana* civitate donasse, Colonias in *Calabria* deduxisse, jus municipii ipsis impertiisse. Cum igitur sic se res habeat,
1020. *Gellii* textum à perversis depravatum fuisse, & non *Brettios* sed *Bojos*, non *Brettios* sed *Bojanos* & *Bajanos* & *Campanos* Lorariorum & lictorum officiis fuisse additos liquido constat. Decuit enim, ut qui agresti & incitatissimo odio in *Romanos* exteras gentes adversus eos excitarunt; primi ad ipsas defecerunt, & perfidia in ea defectione quandiu licuit perstiterunt, ac sæpe rebellaverunt, quive ad palum ligati, virgis cæsi, & vincti ac catenati, & securi percussi sunt, hi lorariorum & lictorum officiis assignarentur, qui sontes noxiosque sui similes vincirent, virgis cæderent, & securi percuterent, quæ in se ipsis experti fuerant. Quare quicquid contumeliæ in priscis auctoribus *Brettiis* aliisque *Calabris* attributum legitur, à falsariis maledicentissimis obtrectatoribus adscriptum, aut immutatum esse, hærendum non est. Ab his præsertim, quibus ob, in *Romanos* odium & perfidiam ignominiæ nota est inusta. Arbitrantes hujusmodi homines eam sua in alios maledicentia dilui posse. Nam quod Silius *libro undecimo* dicat:

Brutius ambiguus, fallax mox Apulus armis.

Brutius ambiguus scilicet fortuna: *Apulus* fallax armis. Id quod non vidit lusciosus vulgaris scriptor *Leander*, qui quod Latine scribere nescisset ingens volumen conviciis & mendaciis refertum sibi suique similibus dignum scripsit. Videat nunc eruditus & pius lector obtrectatorum ac detractorum malignitatem & perversitatem, sitque æquus judex. In bellis autem civilibus *Calabria* universa *Cæsaris* partibus studuit, ut in commentariis ejus, & in *Appiano* liquet. Ac subinde *Octavio* favit, uti ea oriundo, ut in *Appiano* constat. Quæ regio cum plurima damna à *Q. Pompejo* accepisset, *Octavius* ad *Brettiorum* maritimam oram, quam *Pompejus* diripuerat, milites pro custodia misit, ut idem *Appianus Bel. Civ. libro quinto* prodit. Ac sæpenumero ipse *Hipponium* ac *Rhegium* se conferebat, & interdum ob securitatem præter *Locros Rhegium* pedester uno famulo comite meabat, ut *Suetonius* tradit. Et quanquam, ut reliqua prosequamur, omnium eruditorum ac prudentium sententia propalam sit, *Europam* & habitatoribus & rebus *Africa* atque *Asia* nobiliorem ac præstantiorem esse, quia tamen *Trojana Asiæ* à *Marone* in *Juliæ* familiæ gratiam celebratur, ostendendum est etiam plures *Trojanorum*, qui cum *Ænea*, quem ex *Latio* oriundum, in *libro de æternitate urbis*, demonstravimus, in *Italiam* contenderunt, in *Calabria* consedisse. Ait enim Dionysius Halicarnasseus *lib. primo*: *Qui vero cum Aenea erant non unum in locum omnes Italiæ descenderunt, sed alii cum pluribus navibus, ad Iapygis arces advecti sunt, qui tunc campus Salentinus dicebatur. Reliqui vero juxta Athenæum, quod & obviam Aeneas habuit, ascendens in Italiam. Hic autem locus est promontorium, & in eo statio æstiva, quæ ex illo portus Veneris vocatur. Præternavigaverunt autem usque ad fretum manu tenentes Italiam, & in eis locis etiam vestigia relinquentes adventus sui, cum alia, tum pateram æneam in templo Junonis scriptura vetere, demonstrantem Aeneæ nomen donantis Deam.*
1021. Item *Strabo libro sexto* & *Lycophron in Alexandra* scribunt *Trojanas* mulieres captivas juxta *Sybarim*, & *Neæthum* flumen *Crotonis Græcorum* naves incendisse, qua ex re *Græcos* cum *Trojanis* & viris & mulieribus captivis ibi mansisse coactos fuisse: *Trojanos*que alios multos ibidem consedisse, ut suis locis ostendemus. Sunt *Calabri*, absit verbo invidia, suopte ingenio benignitate præditi,

A atque erga omnes hospitales. Erga Deum ac cœlicolas religione ac pietate affecti, ut minime ab *Arcadibus*, qui in *Calabria* consedere, & ab *Athenienfibus* qui complura illic oppida construxerunt, aut Colonias deduxerunt, & à *Romanis*, qui multas ibidem *Latini* sanguinis Colonias deduxerunt, degeneres videantur. Vigent insuper in *Calabria* vegeta fervidaque ingenia, seu gubernandæ reipublicæ virtutem, seu bonarum artium, jurisque scientiam, proposueris, seu etiam in re militari robur & animorum promptitudinem. *Calabri* anno à Christo nato M. LXX. *Roberto Guiscardo* Duce *Lucaniam*, *Apuliam*,
B *Campaniam*, & *Samnium*, quæ nunc una appellatione regnum *Siciliæ citra Pharum* dicitur, quod *Calabriæ* pars circum *Rhegium*, *Sicilia* quondam dicta sit, *Roberto* ipsi subegerunt. Quare & ob id, & quod *Calabria* & antiquitate & rerum omnium copia ac varietate aliis suprascriptis regionibus nobilior sit, Regis filius major natu *Calabriæ* Dux appellatur, ac patri in regno sufficitur. Christi autem fidem *Calabri Italorum* primi, *Romanis* exemplis, sunt complexi. *Paulo Apostolo Rhegii* concionante: Qui ut in gestis *Apostolorum* scriptum est, ex *Judæa* in *Italiam* tendens, *Rhegium* pervenit, quinto & vigesimo
C anno à passione Christi. Atque illic diem unum commoratus, Deique verba faciens, *Rheginos* ad Christi pietatem ac fidem traxit, & *Stephanum* ibi Archiepiscopum ordinavit, reliquitque. *Stephanus* autem ipse circumvicinos populos ad Christi fidem convertit, & Episcopos ac Sacerdotes ordinavit. Qui aliquot post annos cum *Suera* Episcopo, atque aliis & viris & mulieribus, ut suo loco dicemus, obiit martyr. Hinc *Rheginus* Archiepiscopus in generalibus conciliis post *Romanum* Pontificem sive ejus legatum semper primum locum obtinuit. Quare permultos utriusque sexus, & omnis ætatis Sanctos viros &
D martyres, & confessores, Virginesque atque viduas ex *Calabria* extitisse opinandum est: sed scriptorum incuria, aut fortasse dolo derelictos, aut aliis provinciis, & præsertim *Calabriæ* finitimis attributos. Atque ita fit, ut certi maligni ac perversi homines sua suorumque civium aut aliorum probra & ignominias (tanta est horum in *Calabrum* nomen iniquitas & invidia) maligne ac perperam *Calabris* ascribant: Contra vero *Calabram* gloriam, clarosque & doctrina & sanctitate *Calabros* viros, suis, aut aliorum regionibus ac civitatibus tribuunt. *Cassiodorum*, *Calabrum* hominem, in *Apuliam*, divum *Thomam* cogno-
E mine *Aquinum*, itidem *Calabrum* hominem, in *Frentanos Samnii* partem, *Stesichorum* poetam, *Calabrum* & ipsum hominem, in *Siciliam* insulam, *Augustinum Niphum*, *Calabrum* quoque hominem, *Sinuessam* repetunt. *Rapael Volaterranus* divum *Franciscum Paulitanum Siculum* scribit. *Franciscus Mauronicus*, homo *Siculus in martyrologio*, ubi septem martyres minoritæ, *Calabri homines*, pro Christi fide occubuerint scribit, sed 1022.
cujates fuerint, subticet. *Beatum Phantinum*, *Calabrum* hominem, quasi *Julia* lege repetit *Syracusas*. Quidam, inquit, veteres *Latinos* auctores emendare existimantur, in *tertio Ciceronis*
F *de Orat. libro* locum quendam secus atque res est legunt. Nam cum *Philolaus Architam* doctrinis instituisset, locum illum immutarunt, quasi *Architas Philolaum* instituerit. Cum ibi *Cicero* primo rectum, inde obliquum casum, id est, primo præceptorem, inde discipulum ponat, sic: *Lysias Epaminondam*, *Xenophon Agesilaum*, *Philolaus Architam*, *Pythagoras Italiæ Græciam*. Fuit quidem *Philolaus Pythagoræ* auditor, *Architas* vero *Platonis* tempore, qui *Pythagoram* non vidit.

dit. Alii sive errore & incuria, sive quia sola *Calabria* initio *Sicilia*, & *Magna Græcia*, & *Italia* dicta est (unde etiamnum Rex, qui *Calabriæ* & *Trinacriæ* insulæ, quæ nunc *Sicilia* dicitur, dominatur, *utriusque Siciliæ citra & ultra Pharum* Rex cognominatur: Et *Innocentius tertius ad Consentinum Episcopum* scribens; *Consentiam* Ecclesiam unam ex antiquioribus Ecclesiis regni *Siciliæ* esse ait) Res urbesque *Calabras*, nec non *Calabros* etiam & doctrina & sanctitate, & dignitate claros homines, patrium solum reticentes confuse & indistincte aut sub *Siciliæ*, aut sub *Græciæ*, aut sub *Italiæ* nomine scribunt. Cæterum nequaquam quidem recte. nam nemo sua propria laude est fraudandus, sed unicuique regioni, civitati, pago, homini, sua propria laus, omni simultate atque invidia posthabita, est tribuenda. Et ubi *Siculi* ex *Calabria* exacti in *Trinacriam* transmisere, eaque *Sicilia* dici cœpta est, & *Italiæ* nomen ex *Calabriæ* Alpes usque manavit, & *Calabria*, quibusdam locis exceptis, *Latina* facta est, neutiquam amplius *Calabræ* res confuse & indistincte, urbis ac loci nomine sublato sub *Siciliæ*, & *Græciæ*, & *Italiæ* nomine scribendæ sunt. *Stephanus Byzantius in libro de urbibus*: *Mistiam Calabriæ* urbem, Samnii esse dicit: *Scylleum* vero & *Metaurum*, & *Lagariam*, & *Prostropeam Calabras* urbes, *Siculas* scribit. Multas insuper alias *Calabriæ* urbes, ut *Acram*, *Crimissam*, *Macallam*, *Morgetiam*, *Petiliam*, *Sybarim*, *Taurianum*, *Temesam*, *Terinam*, *Reatium* confuse & indistincte Italiæ urbes scribit. Item quidam *Leonem secundum*, & *Agathonem*, & *Stephanum tertium sive quartum Romanos* Pontifices, *Calabros* homines, *Siculos* scribunt. *Joannem XVI. sive XVII. Romanum* Pontificem gente *Calabrum*, patria *Rossanensem*, lingua *Græcum* hominem, *Græcum* gente fuisse omnes perhibent: sed ex qua *Græcia*, orientali, an occidentali, id est ex *Calabria*, & ex quo oppido is fuerit, elucidat nemo eorum, qui vitas *Romanorum* Pontificum scribunt. Cum, ut ostendi, *Calabria* à *Græcis* habitata *Magna Græcia* appellata fuerit, & *Rossanensis* Ecclesia abhinc paucos annos *Latina* facta est. Exstant etiamnum in *Calabria* divi *Basilii* & virorum & mulierum cœnobia pleraque, qui mysteria *Græco* sermone ac ritu peragunt. Quinetiam oppida sunt non pauca *Græca*, & in horum agris pagi complures *Græci* & oppidani utraque lingua *Græca* & *Latina* utuntur, sacerdotes vero rem divinam *Græca* lingua *Græcove* ritu faciunt. Quare haud dubio censendum est, & *Telesphorum*, &
1023. *Dionysium* monachos, & *Antherium*, & *Zosimum*, & *Joannem Sextum*, & *Zachariam Romanos* Pontifices, lingua *Græcos* homines: quorum patrium solum scriptores sive per ignorantiam, sive potius per malitiam subticent, occidentales *Græcos* id est *Calabros* fuisse. Utique credibilius est *Græcos Calabros*, utpote in Italia natos, quorum vita & doctrina nota erat *Romanis*, potius *Romanos* Pontifices eligi, quam *Græcos* orientales in longinquis partibus ortos, ut jam de *Philolao Rossanensi* homine lingua *Græco Joanne XVI. sive XVII.* dicto accidit. *Græciæ* orientalis, & ulterioris *Siciliæ*, hoc est *Trinacriæ* res memoratu dignas aperte & distincte scribunt, *Calabriæ* vero non item. Adde quod nec desunt, qui libros etiam à *Calabris* eruditis viris compositos sibi attribuentes, nomine suo foras dederunt. Cum itaque, ut unde digressa est, redeat oratio, *Calabria* à *Paulo* Apostolo ad Christum conversa sit, & à conversione sua usque ad *Constantini* & *Sylvestri* tempora anni propemodum trecenti fluxerint, & Imperatorum sævitia in Christicolas ubique efferbuerit, qui fieri potuit, ut soli *Calabri*

A hanc rabiem effugerent, impunesque essent, & qui in *Calabria* commorabantur, & qui in urbe, aliisque locis reperiebantur? Quare opinari, imo credere licet, permultos *Calabros* utriusque sexus, & omnis ætatis & ordinis ob Christi fidem mortis subiisse sententiam, sed, ut dixi, aut scribi omissi sunt: aut aliis provinciis attributi. Jamvero statim à suæ conversionis primordiis persecutionis rabiem perpessa est. nam ut suo loco ostendemus, *Stephanus* à *Paulo* Apostolo *Rhegii* constitutus Episcopus cum aliis quibusdam eadem die pro Christi fide necati sunt. Et *in Martyrologio Caroli magni XVIII. Kal. Octob.* legitur:
B Apud *Calabriam* Sanctorum Martyrum, *Scantorii*, *Viatoris*, & *Dominicæ*, eorum matris, quorum corpora in æde Episcopali *Marci* urbis quiescunt. Et nudius tertius, ut sic dicam, divi *Francisci Assisini* ævo septem *Calabri* ejusdem *Francisci* cœnobitæ martyrii palmam adepti sunt. Cumque etiam *Romani* Præsules à *Lino* ad usque *Sylvestrum* tot Episcopos, presbyteros & diaconos ordinaverint, eosque ad diversa *Italiæ* loca miserint, quis neget horum aliquos fuisse *Calabros*, quosdamque in *Calabriam*, quæ non modica *Italiæ* pars est, misisse? Jam vero universæ Ecclesiæ à *Constantino* pace reddita, *Nicænæ* pri-
C mæ universali synodo ipsius *Constantini* & *Sylvestri* tempore celebratæ adfuit præsens *Marcus* Episcopus *Calabriæ*, utique *Rheginus*, solus ex tota *Italia*, *Victore* & *Vincentio Romanis* presbyteris exceptis, qui gessere vices Papæ una cum *Marco* ipso Præsule *Rhegino*. Et deinceps aliis synodis sub *Julio primo*, *Sixto*, *Hilario*, *Felice*, & *Symmacho Romanis* Pontificibus celebratis, Episcopi *Calabri* plerique, quod ostendam, interfuere. Qui non à *Sylvestro* vel à *Julio primo* consecrati & ordinati fuere, sed ab aliis ante *Sylvestrum* ipsum. *Agatho Romanus* Pontifex *Calaber* duos conterraneos suos Episcopos, *Joannem Rhe-*
D *ginum* & *Abundantium Paternensem Constantinopolim* ad synodum misit, qui una cum *Joanne* Episcopo *Portuensi* vices suas gererent. Sunt nunc in *Calabria* sedes Episcopales quatuor & viginti, metropolitana *Rhegina* est. Olim plures fuere, 1024.
nam *Amanthea*, *Hipponium*, *Taurianum*, *Stilum*, *Tabernæ*, Episcopales sedes fuerunt. Fuit præterea *Calabria* quondam altera *Ægyptus* Monachorum Monialiumque, & parens & nutrix sanctorum *Basilii*, *Benedicti*, & *Bernardi*, quorum adhuc templa ædesque passim visuntur, quæ Monachis ejectis (heu tempora) in secularium libidinem ac delicias pervenere: quædam semidiruta
E & vepribus obducta cernuntur, ex quibus plerique sanctissimi viri ac mulieres extitere. Referta est & modo *Calabria* divi *Augustini* & *Francisci Assisini*, & *Francisci Paulitani*, & *Dominici* Monachorum cœnobiis. Sunt quoque in plerisque *Calabriæ* templis multorum sanctorum reliquiæ. De qua *Joannes Joachimus* Abbas ita fatur *in Esaiam*: *Nazareth non in maritima, sed in montanis posita Galilææ cum Calabria montuosa concordat in spiritu, ut sicut ibi ad virginem dirigitur angelus Lucæ primo, sic ad religionem Cisterciam doctor angelicus dirigatur.* Nec defuerunt, qui eremiticam vitam ducentes sanctitate floruerint. Qui
F etsi nunc modo ignoti sint, quod eorum cognitio ad nos, præter unum *Telesphorum*, non pervenerit, Deo tamen; cui omnia patent, noti sunt, & æterna vita fruuntur. Nuper autem octo Eremitarum *Calabrorum*, qui eodem tempore fuere, apud me fama percrebuit. Quorum nomina sunt hæc, *Hilario*, *Nicolaus Græcus* (non modo enim ab oppidis, vicisque: verum etiam à regionibus cognomina sumuntur, manantque ad posteros) *Rinaldus*, *Franchus*, aliorum

rum trium nomina me latent. Horum magister & ductor fuit *Hilario*, qui cum septem aliis ex *Calabria* abiens in *Samnium* contendit, atque in valle *Aventina* in *Frentanis*, in loco, cui *Plata* est nomen, secundum *Casulum* & *Lamam*, castella consedit, ibique eremiticam vitam degentes Deo servierunt. Mortuo autem *Hilarione* unoquoque eorum ob humilitatem aliis præesse renuente, convenerunt, ut singuli lancem suam ligneam in fontem conjicerent, & is, in cujus lancem piscis ingrederetur, aliorum gubernacula suscepisset. Lancibus autem, prius tamen exorato Deo, in fontem conjectis, protinus Dei nutu piscis in lancem *Nicolai* subiit, tum ille Dei numen agnoscens, regendi alios munus obivit. Excessit è vita centum annos agens, *Eugenio quarto* Pontifice. Ejus corpus *Vardagrelæ* jacet miraculis fulgens. Ejus festum agitur *sept. Idus Augusti*. Corpus beati *Rinaldi* quiescit *Falascosi*, ejus festum agitur *Nonis Maji*. Corpus beati *Franchi* jacet *Francavillæ*, ejus festum agitur eodem die. Corpus beati *Falci* jacet *Palenæ*. Hæc antiphona à sacerdotibus illis canitur: *O proles Calabriæ, splendor septem siderum, novum Vardagrelæ decus nobile depositum, fero jubar gratiæ, Christi beneficium, ne breve veniæ tempus inane defluat.* Anno domini DCCCCVIII. *Anastasii tertii* tempore *Patricius Leonis Constantinopolitani* Imperatoris Dux *Italiam* ingressus, se omnia brevi eversurum minabatur, ni *Leoni* Imperatori propere obtemperarent. Sed à *Landulpho Beneventanorum* Principe ingenti prælio superatus fuit. Quo circa *Græci Agarenos* in *Italiam* accersunt, qui
1025. *Calabriam*, *Lucaniam*, *Apuliam* anno à Virgineo partu DCCCCL. vastarunt atque inde moventes urbi *Romæ* exitium se illaturos minabantur, qui à *Joanne undecimo* superati, loca omnia ferme, quæ in littore *Italico* obtinebant, incenderunt. Quam vastitatem beatus *Nilus*, divinæ mentis instinctu præsagivit. Inde *Otho secundus*, *Joannis quartidecimi* tempore, *Agarenos Consentia* recepta, cæcidit, & *Græcos*, qui cum *Mauris* fœdus inierant, magnis præliis attrivit, atque eos omnes fere ex *Calabria* & *Apulia* ejecit. Quia *Nicephorus Constantinopolitanus* Imperator filiam ei pactam in matrimonium tradere negabat. Postea *Benedicti septimi* tempore *Otho* ipse magno exercitu comparato contra *Basilium* & *Constantinum* imperatores *Græcos*, qui *Calabriam* occupaverant, apud *Basentum* amnem juxta *Consentiam* à *Græcis* superatus, scapha salutem sibi fuga comparavit. Anno post Christum MLXXVI. denuo *Græci* & *Cretenses Mauri* & *Pœni* inita societate, ac comparato exercitu ingenti, classe, adjutoribus *Siculis*, *Calabriam*, *Lucaniam* & *Apuliam* depopulati sunt, præter *Rhegium* & *Scyllaceum*, quas urbes expugnare non potuerunt. Quos *Guilelmus Tancredi* filius, sive, ut alii, *Robertus* ejus filius, frater *Rogerii*, *Sergii quarti Romani* Pontificis tempore, *Mauros Pœnos*que etiam *Græcos* ex *Calabria* exegit, præter sacerdotes *Græcos*. Et à *Nicolao secundo* Rex *Siciliæ citra & ultra Pharum* appellatus est. Utuntur *Calabri* in vernaculo sermone *Latina* lingua, quam à *Latinis* eo à senatu missis didicerunt: quanquam pleraque adhuc *Græca* vocabula retineant nonnullaque *Græca* oppida, ut dixi, in ea pagique *Græci* sint. Et præter ea *Latina* vocabula, quæ toti nunc *Italiæ* communia sunt, multis aliis *Calabri* utuntur, quæ nullibi, quod sciam, *Latio* excepto, in usu sunt. Utunturque *Calabri* verborum temporibus proprie ut à *Latinis* didicerunt. Quare si *Boccatius Florentinus Latinam* & *Græcam* linguam probe calluisset, nunquam dixisset *Calabros Teutonice* loqui, agnovissetque
A *Tuscos* suos pessime omnium *Italorum Latiali* lingua abuti, ac semibarbare loqui. Servatur alicubi in *Calabria* priscus *Latinus* lugendi mortuos ritus, ubi præfica in funere pretio conducta aliis ad nænias canendas & lamentabilem cantum, ejulatumque modum dat. Inferiis vero peractis, mortui consanguinei & affines eduliis comportatis, defuncti domi una vescuntur. Licet temerarius quidam bonarum literarum & historiarum nescius morem hunc irrideat. Mulieres *Calabræ* suapte natura virtutis gratia & quod æque nobiles sint & innoxiæ, sunt abstemiæ. Probro datur eis si vinum gustent, nisi vetula sit, aut puer-
B pera. Quamvis *Alcinous Siculus*, *Athenæo libro* X. referente, fabulosum quippiam hac de re scribat, & *Herculi* assignet, quod ob negatum sibi à muliere quadam vinosa secundum *Crotonem* vinum, mulieribus vini usum interdixerit. Anno à Christi natali MDLV. *Franciscus Gallorum* Rex suimet ac Christianæ pietatis oblitus, cum *Turcarum* tyranno adversus *Carolum quintum* Cæsarem societatem iniit, & ejus classem è *Byzantio* accivit, quæ omnia *Calabriæ* & *Lucaniæ* maritima oppida diripuit, & magnam utriusque sexus 1026.
& omnis ætatis manum captivam duxit. *Franciscum* rebus humanis exemptum imitatus est
C *Henricus* ejus filius, qui & ipse cum eodem tyranno paternam societatem renovans, illius classem in *Italiam* accersivit, quæ rursus cuncta *Calabriæ* & *Lucaniæ* maritima oppida direptioni & igni tradidit, & reliquos oppidanos captivos duxit. Ob quod facinus paulo post *Lutherana* hæresi *Gallia* infecta, semet cladibus & direptionibus vexavit. Nunc reliquum est, ut de ejus ubertate aliquid dicamus. Equidem regionem cum regione conferendo omnium *Italiæ* regionum, absit verbo invidia, est *Calabria* optima. Nam præter vetustatis nobilitatem, qua, ut palam est, omnes *Italiæ* regiones, *Latio* fortasse excepto,
D excellit, regionis præstantia, fœcunditas ac bonitas ex ipso nomine percipi potest, à calo enim, ut alias dixi, idest bono, & bryo scaturio, est dicta, quod bonis omnibus scaturiat. Et, ut Herodotus *libro primo* ait: *Nec una regio cuncta sibi ipsi suppeditat, sed aliud habens, alio indiget, quæ tamen habet plurima, ea est optima.* Et Dionysius Halicar. *Eam regionem optimam esse dicit, quæ quicquid vitæ mortalium est necessarium gignit, sibique per se satis est, nec multum adventitiis bonis indiget.* Hanc solam *Italiam* esse asserit. Hac ergo ratione omnium *Italiæ* regionum *Calabriam* optimam esse dico. Nam, ut retuli, quicquid
E mortalibus est necessarium terra ipsa per se felix abunde gignit, nullisque adscititiis bonis eget, sed per se sibimet suppetit. Quinetiam multa foras emittit, & quidem neque *Messana* sine *Calabro* commeatu vivere potest: multaque in ea proveniunt ac fiunt, quæ pertinent ad ornatum. Est quippe universum *Calabrum* solum felix & amœnum, non stagnis impeditum, sed liberum & herbidum pabulis accommodatum. Ubi Cerealium inaudita fœcunditas viget, & vivi ac perspicui fontes emanant. Tellus pulla est; de bonitate *in libro de laudibus Italiæ Plinii* auctoritate diximus. Et ut singula recenseam, sunt
F *Calabra* arva pinguia, & feraces campi, ubi cernere est simul & mirari quam grandes segetes novales, & campi ipsi roscidi emittant. Montes in eis sunt frugiferi: & aprici pinguesque colles frugibus, vitibus, arboribusque impendio apti, ac benigno ventorum afflatui expositi, valles amœnæ & frugales, extant & amœna opacave nemora, singulari quadam voluptate conferta spirantibus usquequaque undique suavissimis auris, pascua item pabulaque ibi florentissima

ſunt, teneris herbis floribuſque virentia, perennibus rivis irrigata. Ac, præter cætera, provenit ibi ſponte ſua *Medicæ* herbæ ingens copia, qua armenta gregeſque ſaginantur. Quam herbam è *Media* in *Italiam* advectam quidam aſtruunt, ſed nempe in *Calabria*, & præſertim orientali tractu multis locis, quæ nunquam vomeres ſenſere, neque ligones ſarculave, ultro naſcitur locis argilloſis. Quare opinandum eſt, cum è *Media* allata eſt in *Latium*, ignotum fuiſſe *Romanis* in *Calabria* naſci. Habet ad hoc *Calabria* munificas ac pulcherrimas ſylvas, tum optimæ picis, & reſinæ, ac terebinthinæ feraces, tum proceris omnis generis arboribus & aquis frigidis
1027. refertas, & ad domorum tigna, reliquave utenſilia, & ad navium fabricam aptas, ac venationi ſatis commodas, præſtant enim cubilia feris. Habet & paſſim glandiferas ſylvas ad porcos alendos adeo commodas. Sunt enim glandiferæ arbores, ait *Plinius* quercus bigena, harum altera latifolia dicitur ab effectu, farnam vocant: robur, ilex bigena, harum altera parva eſt, & coccum fert, æſculus, fagus, cerrus, ægylops, corylum vocant: hemeris & halipleos. ferunt glandiferæ arbores, ait idem, Agaricum: fungus eſt candidus, odoratus, nocte relucens, naſcitur in *Calabria* è quercu aculeatis ſpiculis, ſed tenellis erinacei modo obductus, arnacem vocant accolæ, quo in cibo utuntur. In *Subalpina Italia* & in *Carnis* ſive *Japidia* legitur ex *Larice*. arbor eſt altiſſima, montes amat, foliis Pini ſimilibus, quæ non decidunt, fert & reſinam, decerpunt illum menſe Auguſto vel Septembri cum triennio in arbore ſteterit, & ſit optimus. Naſcitur ſub ramorum truncis pediculo innixus, atque eo melius, quo arbor vetuſtior. Siccatur Sole, & decorticatur. Habet præterea *Calabria* vulgo caſtaneta & ad mortalium uſum, & ad porcos alendos opportuna. Adde & nobilium herbarum ad morbos pellendos copiam: proveniunt & paſſim ſponte nobiles plantæ, ut platanus, vitex, terebinthus, oleander, ſiliqua ſylveſtris, arbutus. Item crocus ſylveſtris, rubea tinctoria, glycyrrhiza, id eſt radix dulcis, tubera. Nec deſunt tepentium calidarumque ſcaturigines aquarum morbis curandis opportunæ. Frigidorum quoque laticum dulcium, levium, & innoxiorum ſcatebræ, perſpicuæque paſſim erumpunt, quas parens ipſa natura ad incolarum commoditatem & ſalutem comparavit. Effluunt & multis locis fontes ſalſam aquam manantes, ex qua fit muries. Irrigatur & tota *Calabriæ* regio innumeris prope ſimul parvis ſimul magnis fluminibus, & his piſculentis. Quorum quidam ad morbos depellendos alioſque inſignes effectus ſunt commodi. Mare quoque *Calabrum* ex utroque latere piſcoſum eſt, variis clariſque piſcibus, tum thynnis, xiphiis, & murænis fœcundum. Ubi multis locis corallium optimum album & rubeum naſcitur. Venatio ibi & aucupium nobiles ſunt & variæ: nam multigenæ quadrupedes ſtabulantur, & alites nidificant, ut apri, cervi, capreæ, lepores, vulpes, lynces, lutræ, ſciuri, martes, meles, viverræ, iſtrices, erinacei, teſtudines, tum aquaticæ, tum terreſtres, glires, ex alitibus phaſiani, externæ, perdices, coturnices, ruſticulæ, gallinagines, palumbi, phaſſæ, cornices, turtures, turdi, merulæ, ficedulæ, & aliæ parvæ aves, & accipitrum genera plura, item aquaticæ aves, & præſertim ardeæ. Nec caret armentis, gregibuſque. Quam rem Varro *rei ruſticæ libro ſecundo* commemorans inquit: *nobiles pecuariæ in Brettiis habentur*. Equi præterea peroptimi ibi generantur eximiæ pernicitatis & magni, quorum armenta multis locis exiſtunt. Metallis olim nequaquam caruit, & in præſens eiſdem exuberat, cum ſit ſane tota metallifera, ubi aurum, argentum, ferrum, ſal foſſile, marmor, alabaſtrites, chryſtallus, pyritides, id eſt marchaſita, gypſi tria genera, ſynopes, ſive ut alii, minium, rubrica fabrilis, chalcanthum, bolum, alumen, ſulphur, ætites, hæmatites, gagates, magneſia. *Magnetis*, 1028.
ait Plinius *libro trigeſimo ſexto, genera quinque ſunt. Quintum in Magneſia naſcitur, ruffus eſt, & niger, nec attrahens ferrum.* item berillus, ſmiris, pumex, cos, ſilex, cos aquaria & olearia, lapis molaris olearius, & frumentarius, lapis obſidianus, lapis, quo pictores imagines inumbrant, lapis ſpecularis, lapis phrygius, lapis ophites, lapis ſive color cyaneus. Sunt, qui amianthum in *Calabria* ſecundum ſalis fodinam naſci tradunt, ſed mihi compertum non eſt. Honeſtatur inſuper *Calabria* nobilibus crebriſque emporiis, quæ paſſim in annos ſingulos celebrantur. Quæ alicubi quindenis diebus, alicubi octonis, alicubi quatriduo, alicubi minimum biduo perdurant. Opificia quoque perpulchra fiunt, ſive ex terra ac creta, ſive ex ligno vaſa quæres, ſive ex lana vel coloria vel tincta, ſive ex lino, cannabive, & ex goſſypio, & ſerico veſtes, ſupellectiliave mavis. Exuberat verumenim & frumento, & eo nempe probatiſſimo, quod; *Plinio libro decimo octavo* referente, ante mortem *Alexandri Magni* annis fere CXLV. *Sophocles* Poëta tragicus *in Triptolemo*, qua in fabula *Dionyſio Halicarnaſſeo* teſte, *Ceres* inducitur: ante cuncta laudavit. Ad verbum tranſlata ſententia: *Et fortunatam Italiam frumento caneſcere candido.* Quod ſane de *Calabria*, tum tantum *Italia* dicta, intellexit, ceu ex *Dionyſii* verbis in propatulo eſt, quod jam expoſui. Sunt in *Calabria* frumenti genera plura, triticum, ſiligo, far, ſecala, irio, diminum vocant, triminum, quod Turchicum appellant, ſagria, robus, reſiam vocant, cingia, fiunt Zea, ſpeltam vocant, hordeum, oryza, & ſeſami copia ingens. Affluit & omnis generis leguminibus, inter quæ etiam lupinis, quibus tellus & armenta pingueſcunt. Redundat & vino, oleo, ac melle: & his porro optimis. Abundat præterea arborum fructibus omnis generis ſapidis & innoxiis, præcipui ſaporis. Et, præter cætera poma; mila in ea fiunt, quæ alibi ſana, alibi æſtiva appellantur: magna ſunt & præcipui ſaporis, quæ in arcis aſſervata mirum ſpirant odorem, & ægris ac febri laborantibus innoxia: quæ in ore inſtar ſaccari liquefiunt. Laudatur & *Romæ* viſcum *Calabrum*, quod tenacitate alia omnia præſtat. Exiſtunt & paſſim horti nemoroſi malorum aureorum, limonum duum generum, & citrorum arboribus inſtructi, & amœnitate referti. Fit & ſerici probatiſſimi copia ingens, quod inter *Italica* ſerica bonitate obtinet principatum. Plurimum enim necydalis bombycibuſque nutriendis dant operam. Goſſypii itidem plurimum fit. Lina affatim fiunt, horum genera duo, maſculum vocant alterum, fœmineum alterum Martio menſe ſatum ſuperiori præſtantius, *Alexandrino* minimum invidens. Cannabis etiam bigena fit, & crocus, ſaccarum, aniſum, coriandrum & id laudatiſſimum. Sed quid de cœli clementia ac temperie dicam? Habet nempe *Calabria* terras hyeme æſtateque vernantes & amœnas, vere quidem humanæ voluptatis loca, aer ibi purus, mitis, & blandus; ubi nec vis rigidæ hyemis, nec ſolis æſtus immenſus terræ virentia perurit, aut inco- 1029.
las fatigat, ſed quieta moderatio, compoſitaque, ac grata temperies ſalubri ſuavique eos vegetatione ſuſtentat. Ita fit, ut plurimis locis avos pro-

proavosque videas. Sed quid his immoror? Quid multis opus est verbis? Quando præter ea, quæ dicta sunt, unum maximum de hujus regionis temperie ac clementia cœli argumentum esse potest, quod aereum mel, quod manna vocant, cœleste alimentum, atque vere nectar atque ambrosia passim affatim stillat ac legitur. Et quod *Israelitæ* in deserto pro miraculo longe mirabantur, hic felix ipsa natura sua sponte præstat. Quod quomodo fiat Pontanus *in libro Meteororum Calabriam* felicem appellans sic scribit:

Quinetiam Calabris in montibus, ac per opacum
Labitur ingenti Crathis si qua cœrulus alvo,
Quaque Syriis sylvæ convallibus horrent.
Felices sylvæ, quarum de fronde liquescunt,
Divini roris latices, quos sedula passim
Turba legit, gratum auxilium languentibus ægris,
Illic æstate in media sub sole furenti
Dum regnat calor, & terræ finduntur hiantes,
Tum tener ille vapor sensim sublatus ab æstu,
Versatusque die, multoque incoctus ab igni
Concava per loca, & arescentibus undique sylvis,
Ingratum ut sensit frigus sub nocte madenti,
Cum nullæ spirant auræ, & silet humidus aer,
Contrahitur paulatim, & lento humore coactus
In guttas abit, & foliis silentibus hærens
Lentescit, rursumque diuturno à sole recoctus
Induit & speciem ceræ, mellisque saporem.
Quod & apes præstant arte, ingenitoque favore,
Hoc medicos natura hominum producit in usus.

Et *libro astrorum Calabriam* laudans, eamque cum cætera *Italia* sub Leone esse afferens ita fatus est:

Et tellus late ingenti circundata sale,
Dives agri, dives pecoris, longe optima nutrix
Leænæ vitis, ditique argentea gleba,
Clarorum inventrix studiorum, atque æmula divis.
Magna viris, magna ingeniis, atque urbibus ingens.

Cum itaque *Pontanus* tam optime de *Calabria* ejusque incolis senserit scripseritque, opinari cuique prudenti ac probo viro licet convicium, quod *in ejus libris de Calabris* scriptum est, a *Campano* quopiam subdolo ac perverso fuisse insertum, ut sub tanti viri nomine fides perhibeatur mendacio. Item *Joannes Ant. Campanus* in Epistola, quæ est ad *Secundinum*, nullum locum in *Italia* nomine ac vetustate clariorem esse existimat, quam *Calabriam*. Ac nullibi philosophi plures & meliores, quam ibi: nullibi ingenia cultiora, quam *Calabris*, & undique. Item Horatius de eadem *Calabriæ* ora scribens *carminum libro* II. sic infit:

Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet ubi non hymeto
Mella decedunt, viridique certat
Bacca venafro.
Ver ubi longum, tepidasque præbet
Jupiter brumas, & amicus Aulon
Fertilis Baccho minimum Falernis
1030 *Invidet uvis.*
Ille te mecum locus, & beatæ
Postulant arces: ibi tu calentem
Dedita sparges lacryma favillam
Vatis amici.

Sane palam est apud *Strabonem*, *Aulonem* eundem & *Caulonem* montem, a quo *Caulonia* oppidum dictum est, in *Calabria* esse. *Maro* quoque *libro tertio Caulonis* arces commeminit. *Euripides*, ut dudum ostendi, *Calabriam* fertilem esse, & fortibus viris abundare scribit. Plurimos quidem, & eos præstantissimos viros, & Philosophos, & Poetas, & Geometras, & Medicos, & Legislatores, aliarumque rerum scriptores, & ingeniosos variorum operum artifices, & picto-
A res, & sculptores, ac novarum rerum inventores, necnon robustissimos athletas Ducesque, eruditasque mulieres, & sanctissimos viros ac mulieres edidit *Calabria*, ut suis locis ostendemus, quot qualesque nulla *Italiæ* regio, *Latio* excepto ob *Romæ* majestatem, protulit. Item *Athalaricus* Rex *in Epistola ad Severum*, apud *Cassiodorum libro octavo*, de hac regione ita scribit: *Redeant possessores & curiales Brettii ad civitates suas, Coloni sunt, qui agros jugiter colunt, patiantur se à rusticitate divisos, quibus & honores dedimus, & actiones publicas probabili æstimatione commisimus. In ea præsertim regione, ubi affatim veniunt inela-*
B *boratæ deliciæ, Ceres ubi multa fœcunditate luxuriat, Pallas etiam non minima largitate congaudet. Plana rident pascuis fœcundis, erecta vindemiis. Adundat multifariis animalium gregibus, sed equinis maxime gloriatur armentis. Merito quando ardenti tempore tale est vernum Sylvarum: ut nec muscarum aculeis animalia fatigentur, & herbarum semper virentium satietatibus expleantur. Videas per cacumina montium rivos ire purissimos, & quasi ex edito profluant, sic per Alpium summa decurrunt. Additur, quod utroque latere copiosa marina possidet frequentatione commercia, ut & propriis fluctibus affluenter exuberat, & peregrino penu vicinitate*
C *littorum compleantur. Vivunt illic rustici epulis urbanorum, mediocres abundantia præpotentum: ut nec minima ibi fortuna copiis probetur excepta, hanc ergo provinciam civitatibus nolunt excolere, quam velut in agris suis se fatentur omnino diligere?* Et in calce epistolæ: *Sed ne ulterius in eandem consuetudinem mens aliter imbuta relabatur, datis fidejussoribus tam possessores, quam curiales sub æstimatione virium, pœna interposita, promittant anni parte majore se in civitatibus manere, quas habitare delegerint. Sic fiat, ut eis nec ornatus desit civium, nec voluptas denegetur agrorum.* Et in alia epistola ad eundem: *Quicquid enim præcipuum*
D *opulenti Brettii mittunt, aut Calabri peculiosi.* Et *in epistola ad Bergantinum* apud eundem Cassiodorum *lib.* IX. *Quapropter ad Massiam ruris nostri ad Rusticianam in Brettiorum provincia constitutam magnitudinem tuam jubemus chartarium destinare. Et si, ut ab artifice harum rerum, Theodoro dicitur* 1031
moderatis rebus terra fœcunda est, officinis solemniter institutis montium viscera perquirantur, intretur beneficio artis in penetrale telluris, & velut in thesauris suis natura locuples inquiratur. Et infra: *Proinde quicquid ad exercendam hujus artis peritiam pertinere cognoscitis, ordinatio vestra perficiat, ut & terra Brettiorum ex se tributum, quod dare*
E *possit, inveniat, quæ fructibus copiosa luxuriat. Decet enim ut inter tanta bona, nec illa desint, quæ putantur esse præcipua. Cur enim jaceat sine usu, quod honestum potest esse compendium?* Et *libro* XII. *Brettiorum mare dulces mittat acerras.* Et *lib.* XIII. *Brettii boum pecus indigena ubertate præstant.* Jure igitur optimo sapientissimi illi *Græci* hanc regionem *Ausoniam* & inde *Calabriam* appellavere, hoc uno vocabulo optima eaque plurima, ut dixi, in ea gigni prætendentes. Et licet regio hæc ob incolarum vicissitudines, & regnantium nomina multis fuerit, ut ostendi, nuncupata nominibus: priscum tamen illud & peculiare nomen *Calabria*,
F ut semel atque iterum retuli, quod regioni aptissime & proprie convenit, retinet. Rediit namque tandem & quidem jam pridem in hanc regionem patriam quondam suam *Calabria* nomen, jusque priscum suum sibi vindicavit, quod olim ab aliis hujus regionis nominibus motum, ac relegatum, extra eam inquam, angustissimo loco exul permoleste aliquandiu jacuit. Videbat enim quod nullibi in *Italia*, præterquam in hac regione rite ac jure esse poterat. Rediit autem iis regio-

gionis hujus nominibus, quæ se antea relegaverant, vice versa relegatis, aut toti nunc *Italiæ*, aut parti ejus attributis & impertitis. *Morgetia* enim & *Magna Græcia* nomina obsoluerunt prorsus & obliterata sunt: *Ausonia* autem, ut ostendi, & *Hesperia*, & *Oenotria*, & *Italia* toti nunc *Italiæ* impertita: *Sicilia* vero *Trinacriæ* insulæ: *Iapygia* & *Salentina Apuliæ* parti quotæ. Jam vero *Constantini* & *Sylvestri* temporibus *Nicænæ* synodo primæ Episcopus ex *Calabria*, utpote *Rheginus*, interfuit præsens. Inde *Constantii Constantini* filii, & *Julii primi* temporibus synodo *Sardicæ*, quæ *Illyrii* est civitas, celebratæ affuere Episcopi ex *Calabria*, ut tradit *Theodoritus:* quod ipsum argumentum est, longe ante hæc tempora *Calabrum* nomen in hanc regionem rediisse. Ait enim *libro secundo Hist. Ecclesiasticæ*: *sancta synodus Sardicæ Dei gratia coacta à Roma*, *Hispania*, *Gallia*, *Italia*, *Campania*, *Calabria*, *Africa*, & quæ sequuntur. *Calabria* præcipue uti magna ac nobilis, *Italiæ* pars, & *Græcis* orientalibus notissima, scilicet antea *Magna Græcia*
1032. appellata, commemoratur. Jam vero *Isacius in Lycophronem Temesam Calabriæ urbem* scribit, & *Pausanias in Eliacis de Temesa & Euthymo* loquens, mentionem facit de *Calabro* fluvio. Cum igitur *Calabriæ* regio talis sit, ac longe compendiosa Regibus; ab omni onere etiam justo vacare deberet: & dignis honoribus honestari. Sed, heu tempora, non modo ordinariis exactionibus fatigatur, sed injustis etiam ac gravibus extorsionibus vexatur. Quare multi etiam vineas exciderunt, ob nimiam earum census existimationem. Adde quod utraque regionis maritima plaga annis singulis gravissime a pyratis infestatur: unde oppida pagique crebro direptioni, sanguini, & igni traduntur, segetes exuruntur, vineta, olivetaque, cæteræque arbores exciduntur, pecora ac pecudes, &, quod miserabilius & infelicius est, utriusque sexus, & omnis ætatis homines prædæ dantur. Qua ex re oppida pagive civibus vacui sunt, & agri multis locis rudes sunt & inculti. Nemo est, qui maria tueatur, itinera à prædonibus & latronibus infesta securitati det, tam magnam captivorum manum recenseat, eosque à barbarica servitute redimat, & Christianæ libertati reddat: sed sunt, qui nulla belli necessitate singulis tribus lustris omnis sexus & ætatis populos recenseant, & vel a pauperrimis tributa exigant. Id quod nequaquam erat apud *Romanos*, sed denarius tantum in singula capita quotannis Imperio solvebatur. *Servius Tullius* sextus *Romanorum* Rex cives infra numerum quinque millia æris habentes sine censu reliquit, quasi tenues & impotentes. Senatus *Porsennæ* tempore & semper in magna necessitate plebem à tributo liberavit, decrevitque, ut divites conferrent, qui oneri ferendo essent: pauperes satis stipendii pendere, si liberos educarent. Adde quod regio ipsa monstris etiam, Regulis inquam & tyrannis abundat, qui eam expilant & deglubunt, ac veluti alteri *Campani Lestrigones* ob inexplebilem sitim & inexhaustam avaritiam mortalium labores depascunt indies, & sylvas, saltus, agros, pabula, flumina, aucupia, venationes, omnia demum populorum jura sibi usurparunt. Quare populos sibi subjectos, quod eos longe vexent, vexallos, hoc est vexatos appellant. Quos *Romani* modestiæ causa non subjectos appellabant, sed socios. Mercaturam insuper vilem rem, ingenuis hominibus indignam, eorum plerique exercent. Apud *Romanos* in tanto Imperio nequaquam tot famelicæ & insatiabiles harpyiæ erant, mortalium labores depascentes. Verumenimvero multæ claræ urbes molestissimas ex-
A cussere è cervice bipennes, quod duræ servitutis jugum ferre non valerent.

LIBER SECUNDUS. 1033.

Nunc autem, quia de regione universe satis dictum habeo, superest ut eam singillatim scribere aggrediar, ac quicquid quoquo in loco memoratu dignum sit annotare. Qua in re majus mihi opus incumbit. Nam cum quorundam locorum atque urbium prisca nomina immutata sint, & oppida quædam interierint prorsus: quorundam, quæ solo æquata fuerunt, mutatæ se-
B des: magna ad ea indaganda, adhibenda mihi cura fuit, magnus subeundus labor. Præsertim etiam quod veteres scriptores loca pleraque haud quidem distincte, sed confuse scribant. Siquidem *Strabo* locorum ordinem interdum ita confundit, ut vix eo facile dignosci possint. Nam supra *Locrum* & *Cauloniam*, *Mamertum*, & *Brettianam Sylvam* esse scribit, quæ in hac ora non esse, suis locis docebimus. Item post *Scyllaceum Crotoniatarum* fines, & *Iapygum* terna promontoria esse dicit, sed qui *Locrensium* & *Crotoniatarum* fines sint, utpote *Crotalus* fluvius aut *Semiris*, quæve tria hæc promontoria sint, nequaquam enodat. Rursus *Philoctetem* juxta *Petiliam*
C *Crimissam* condidisse ait, atque *Apollodorum* dixisse *Philoctetem* in *Crimissa*, promontorio agri *Crotoniatarum*, *Chonim* oppidum extruxisse, sed in qua parte agri *Crotoniati*, utpote læva aut dextra sit *Crimissa* promontorium, non elucidat. Et duo oppida in hoc promontorio à *Philoctete* condita fuisse ostendit, *Crimissam*, & *Chonim*, cum de *Petilia* & *Cerillis* fatur, adeo implicite scribit, ut quo in loco sint ex eo sciri non possit. Neque hoc crimine carent alii plerique. Adde quod veterum scriptorum codices mendis plurimis scatent, tum temporum malignitate, tum
D quia dum quidam eos emendare desudant, atque elaborant, magis depravant. Neoterici quoque scriptores tum veterum mendosis libris, tum vulgi & imperitorum opinionibus ac fabellis innixi in multos errores lapsi sunt. Ut *Raphael Volaterranus*, *Guido Ravennas*, *Blondus Forolivienfis*, *Pandulphus Collenutius Pisauriensis*, *Sebastianus Corradus*, & alii plurimi. Quid de vulgaribus ignorantissimis scriptoribus dicam? Quibus magnæ curæ fuit ingentia quidem, sed nugis, conviciis & mendaciis conferta volumina scribere. Qui suos ineptos & indignos & insanos, ac propediem perituros labores *Italiæ* equisonibus, laniis, co-
E quis, cauponibus, pistoribus, bajulis, morionibus, setariis, fartoribus, cupedinariis, cerdonibus, veteramentariis, & ejusmodi infimæ sortis hominibus, & deliris aniculis, & mulierculis, ac demum scortis parant. Nam *Latine* scribere nesciunt, & *Latina* quæstus gratia, vulga-
ria faciunt: quod facilius sit opus dissolvere quam 1034.
conficere. Graves autem & eruditi viri gravia, ac *Latinæ* linguæ nitorem, gravitatem, ac majestatem sectantur, & *Latina* scripta legunt, & *Latine* scribunt, quo sua ingenia, judicia, ac doctrina, ubique gentium pateant, cunctis utilitati sint, & æternitate donentur: vulgares ve-
F ro libellos uti indignas & viles res abominantur & execrantur. Quare ego illis, qui hos aliosque meos libros, *Latine* à me editos, in vulgarem sermonem vertere audebunt, jam nunc Dei iram imprecor, ne exigant annum. Atque ne hæ imprecationes meæ in hujus modi improbos, nefarios, & lucriones homines irritæ sint, Deum ipsum vindicem imploro. Nolo enim eas lucubratiunculas, qualescunque hæ sint, in *Italia* tantum maligni ac sordidi & imperiti vulgi obtuso

tuſo & hebeti judicio exponi, ac brevi aboleri: ſed ubique gentium in eruditorum manibus verſari, & æternitate donari. Futurum eſt enim, & ut quantum auguror, è proximo, ut *Latina* lingua ſimul cum fide & Imperio *Romano* rurſus univerſum orbem permeet. Vulgares autem libelli propediem cum ſuis Auctoribus interibunt. Sed hac de re, & quod ingenuæ diſciplinæ cum vulgo communicandæ non ſint, uberius in libris pro lingua *Latina* fati ſumus: quare ad inſtitutum redeamus. Attamen id unum præfari mihi viſum fuit, quod loca, quæ ſanctorum nominibus à vulgo appellantur, ſine ſancti additamento ſcribenda: & quæ duobus nominibus ab eo ipſo vulgo appellantur, ut *Latinitas* patitur, componenda cenſuimus. Non enim portus & mons ſanctus appellandus eſt, aut oppidum ſanctum, quia ſic ignarum vulgus appellat, etiam ſi in eo alicui ſancto ædes dicata ſit. Jam vero *Laurentum Latii* oppidum à *Pico* Rege conditum *ſanctus Laurentius* vocatur à vulgo. Et *Severena Calabriæ* urbs ab *Oenotriis* extructa *ſancta Severina* à vulgo appellatur. ſunt & alia ejuſmodi prope innumera. Proinde non inſani & ignari vulgi conſuetudinem, ſed hiſtoriæ, & *Latinitatis* rationem ſequamur. Vulgus enim ut eſt imperitum ac rude, ita eſt credulum, præceps, audax, & obſtinatum, de quo plura diximus in libris pro lingua *Latina*.

Talaus amnis nunc *Calabriam* à *Lucania* dirimit, cujus meminit *Strabo*. A *Talao* ad duos lapides *Turtura* oppidum eſt edito loco, à mari Millibus Paſſuum duobus diſtans. Eſt *Turturinus* ager pabulis & venationi & aucupio aptus, ſunt & in eo ſylvoſa loca: legitur manna, fit ſaccarum & oryza, & ficus optimæ fiunt. Naſcuntur & optima vina: Item chalybs & ferrum. Non longe à freto locus eſt, *Palecaſtrum* vocant, ubi veteris oppidi veſtigia viſuntur. A *Turtura* ad ſecundum lapidem *Aëta* oppidum eſt, ab aëto, quod aquilam ſignificat dictum edito loco: ſunt enim hic prærupta loca, in queis accipitres multigeni congerunt: abeſt à freto millibus paſſuum quatuor. eſt *Aëtinus* ager ferax, & venationi & aucupio & pabulis idoneus, extat & ſylva glandifera ad porcos alendos commoda. Naſcuntur & vina generoſa, fit goſſypium, legitur manna, naſcitur ſilex, & lapis molaris, & lapis phrygius. Secus littus index paſſim reperitur. lapis eſt, cujus attritu auri & argenti bonitas in-
1035. dicatur. In mari portus eſt *Dinus* & ejuſdem nominis inſula paulum à continenti diſtans, in qua cuniculi ſtabulantur, & circum corallium capitur, fit trichiarum & halecum captura, quæ ſale in cadis condiuntur. Sunt & retia thynnaria. A *Dino* portu millibus paſſuum duobus portus alter exiſtit *Nicolus* dictus. Inde *Scalea* oppidum occurrit, *Talaus* olim dictum, cujus meminit *Strabo*. Qui ait: *Talaus amnis & Talaus tenuis ſinus, & urbs Talaus paululum à mari ſemota Lucaniæ poſtrema Sybaritarum Colonia.* Nunc mari abluitur. Mare enim alicubi creſcit, alicubi recedit. Abeſt à *Talao* amni millibus paſſuum. x. Ab *Helea*, ait *Strabo* millibus paſſuum L. Juxta *Talaum* urbem ait idem *Draconis* ſacellum erat, qui comitum *Ulyſſis* unus extitit. *Pandulphus Collenutius Piſaurienſis* parum prudenter *Scaleam* eſſe *Heleam* ſcribit, cum, ut in *Strabone* & *Plinio* videre licet, *Helea* ultra *Palinurum* ſit, diſtatque à *Silari* amni millibus paſſuum XXXI. Alius quidam *Trebatium Heleatem* fuiſſe ſomniat: hac, ut quantum auguror, deceptus cauſa, quia Cicero *ad Trebatium ipſum ſcribens* dicit: *Veni Heleam, & vidi tua & tuos.* Quaſi vero Romani proceres villas ac rura extra ſolum *Romanum*

A non habuerint, in quibus colonos & rerum ſuarum habebant curatores. *Scaleanus* ager frugifer eſt, & venationi & aucupio, ac pabulis aptus. Extant & ſylvæ glandiferæ ad porcos alendos opportunæ, & ſylvæ ad navium fabricam & domorum tigna commodæ. Fit & in hoc agro ſaccarum & xylon. Naſcitur plumbum & vina bonitate præcipua fiunt. Ex adverſo oppidi inſulæ parvæ adjacent non longe à terra. A *Scalea* ad duos lapides *Laüs* fluvius in pontum mergitur, torentinis & anguillis uber, & circum Lutræ ſunt: cujus *Strabo* itemque *Plinius* meminere, antiquæ *Auſoniæ*, *Heſperiæ*,
B *Oenotriæ*, *Italiæ*, *Magnæ Græciæ*, & *Calabriæ* terminus. Eſt & intus oppidum ejuſdem nominis, de quo mox. Poſt *Laum* flumen, *Batum* flumen alterum in mare influit, quod pervium ſignificat, torentinis abundans, cujus meminit *Plinius*. Et ſupra oppidum eſt eodem nomine vetuſtiſſimum ab *Auſoniis* aut certe ab *Oenotriis* conditum. Diſtat à mari millibus paſſuum duobus. In hoc agro fit ſaccarum, & mel optimum: naſcuntur & vina bonitate mirifica, ager hic fertilis eſt. provenit affatim radix dulcis: naſcitur cos aquaria. Exciditur lapis molaris olearius & frumentarius. Eſt & ſylva glandifera ad porcos alen-
C dos, & paſcendis pecoribus opportuna. Inde ad ortum proficiſcenti *Papeſiderum* oppidum ſeſe offert, quaſi admirabile ſidus ſupra ſaxum ſitum, natura munitum: abeſt à freto millibus paſſuum IX. quod ejuſdem nominis fluvius adlabitur, qui *Laum* amnem influit. Supra *Laum* oppidum exiſtit loco edito ſitum vetuſtiſſimum ab *Auſoniis* vel *Oenotriis* conditum, quod *Laus* fluvius præterfluit, de quibus commeminit *Plinius lib.* III. Oppidani coriis ſoleiſque concinnandis operam navant. Deinde ad occiduum redeunti *Merimagnum* oppidum offertur, in cujus agro pabula inſignia ſunt, fit caſeus probatiſſimus, & mel non
D vulgare, oriuntur berilli. Ubi hinc ceſſeris, *Urſimarſum* oppidum invenies, ab eventu fortaſſe, hoc eſt ab Urſi morſu *o* in *a* verſo dictum, *Abiſtrum* olim *Ptolemæo*, humili petra ſitum, cui 1036.
maximi imminent montes, ſed mutata ſede in radicibus *Appennini*, quod ejuſdem nominis fluvius torentinis & anguillis fœcundus præterfluit, qui *Lao* fluvio miſcetur. Hic *Lutræ* ſunt, eſt à mari millibus paſſuum. v. à *Lao* amni duobus. In hoc agro vina, olea & mella laudabilia fiunt, extat & ſylva ad domorum tigna & navium fabricam apta, & venationi commoda, provenit terebinthus affatim. Naſcitur lapis molaris fru-
E mentarius & olearius. Et gypſum è terra effoditur. Sunt & teſtudines terreſtres. Ad mare *Cerilli* oppidum eſt vetuſtum, edito loco ſitum, ab *Auſoniis* vel ab *Oenotriis* conditum. abeſt à *Lao* fluvio millibus paſſuum VII. Jam certe oſtendi oram hanc ac totam *Calabriam* ab *Auſoniis* indigenis *Aſchenazi* poſteris initio fuiſſe habitatam, rare tamen: inde ab *Oenotriis* occupatam & crebris oppidis cultam. *Cerillorum* meminit Strabo *lib.* VI. qui ait: *Iſthmus à Thuriis in Cerillos extenditur prope Laum. Ipſius autem Iſthmi milliaria ſunt triginta ſeptem cum dimidio. Supraque hos Brettii Cherſoneſum habitant.* In qua Iſthmo pars *Phocen-*
F *ſium* habitavit, ut *Herodotus* libro primo tradit. Eſt & *Cerilli* promontorium *Talai* ſinus finis. Et portus *Parthenius*, cujus meminit *Plinius*. In *Cerillenſi* agro vinum bonitate mirificum naſcitur, quod *Romæ* habetur in precio: ſubeſt & oleum clarum, fit & ſaccarum: ex oleribus cepæ laudantur. Mare hoc & *Scaleanum* piſcoſum eſt, ubi thynni & alii nobiles piſces capiuntur. Contra oppidum inſula parva adjacet modicum à terra diſtans. A *Cerillis* ad ſecundum lapidem *Dia-*

mas fluvius freto miſcetur. Hic portus *Phocenſium* eſt, cujus *Plinius* commeminit, quod *Phocenſes* poſt *Trojæ* ruinas *Rhegium* primo pervenientes, poſtea huc commigrarint, ut *Iſacius in Lycophronem* ſcribit. Sunt autem *Phocenſes Græciæ* populi, qui aliquot urbes in *Calabria* condiderunt, ut *Amphiſſam*, ut *Criſſam*, ut *Hyclam*, ut *Lagariam*, ut *Ariantham*, ut alias multas. Supra *Cerillos* paululum *Machera* oppidum eſt, quod gladium ſignificat, cum ſpectato vino. In cujus agro berilli oriuntur. E regione *Macheræ*, *Criſeora* oppidum exiſtit, editiori loco ſuper ſaxum ſitum, quaſi aureus mons, quæ modicum inter ſe & à *Cerillis* diſtant. Hîc etiam generoſa vina fiunt, naſcuntur berilli, & ſilices, & lapis phrygius, provenit terebinthus & vitex, ſunt & caſtaneta ingentia, & ſylvæ glandiferæ, ad porcos alendos opportunæ: præſtant & ubera gregibus armentiſque paſcua. Congerunt & in his locis accipitres multigeni, & ſylveſtria animalia ſtabulantur, unde & nobilis venatus fit in hac ora paſſim, & ubertim fœnicula marina naſcuntur. A *Criſeora* millibus paſſuum quatuor *Vernicarium* oppidum eſt à vernante aëre dictum: forte *Apruſtum Plinio* in cujus agro ſylvæ ſunt ad domorum tigna & navium fabricam aptæ, provenit terebinthus. Procreantur teſtudines terreſtres. Inde eſt *Summuranum* oppidum, cujus meminit *Antoninus Pius in itinerario*, quod fuit anno Chriſti CXL. ex *Syphei* ruinis, ut autumo, excitatum, quod *Sybaris* fluvius torentinis & anguillis uber præterfluit, ubi gammarorum magna copia naſcitur. Hic ſericum optimum fit,
1037. texuntur panni nobiles ex ſtamine laneo, vel lineo, vel bombyceo, vel goſſypino, & ſubtegmine laneo albi coloris. Genus hoc panni frondinum vocant. Celebratur mercatus annuatim. In hoc agro oriuntur berilli, gypſum, & ſpecularis lapis, legitur manna. Provenit & tragium, quod herbarii & pharmacopolæ *Calabri* dictamum appellant: habet enim, ut *Dioſcorides* ſcribit, dictami vim, & utranque herbam in *Creta* tantum naſci ait. Eſt & in agro hoc planicies ingens, *Teneſius* campus dictus, agricolationi, pabulis, & aucupio percommoda, inde vallis eſt amœniſſima limpidis aquis referta. A Septentrionali parte mons eſt ſublimis, *Pollinus* à polleo dictus, quod nobilibus herbis medelæ commodis polleat. Provenit enim ibi, ut ab herbariis accepi, tragium, dictamum *Cretenſe*, chamæleon bigenum, draucus, meum, nardus celtica, anonides, anemone, peucedanum, turbit, rhabarbarum, pyretrum, juniperus ubertim, ſtellaria, imperatoria, cardus maſticem fundens, dracagas, cytiſus, unde & caſeus & hippaces probatiſſimi fiunt: erumpunt & in hoc monte aliæ plures nobiliſſimæ herbæ, ſunt & aurifodinæ. Naſcitur & lapis phrygius fungos procreans in ſingulos menſes eſu ſuaves & innoxios. eſt mediocriter ponderoſus, & inæquali coloris concretione, candidas, *Cadmiæ* modo, venas habens. Quam rude vulgus ex lyncis urina condenſam falſo putat: cum ea, ait *Plinius*, gemma fiat, quam lynx mortalium uſui invidens, ut primum minxerit terra obruit. *Phrygius* autem lapis, ait *idem libro trigeſimo ſexto*, gleba eſt pumicoſa. Hic *Sybaris* fluvius oritur. Non longe à *Summurano*, *Syphei* oppidi veſtigia viſuntur, cujus meminit *Livius*, quod una cum aliis quibuſdam *Calabriæ* oppidis ad *Romanos* rediiſſe tradit. Ubi *Summurano* abieris, tenderiſque ad occiduum, *Seracenam* oppidum invenies, *Seſtium* olim, ut conjicio, dictum, ab *Oenotriis* conditum, ut ſcribit *Stephanus*, qui ait: *Seſtium urbs Oenotrorum mediterranea.* Abeſt à *Summurano*

A millibus paſſuum quatuor, quod *Garga* fluvius adlabitur frigidiſſimus, qui *Sybari* miſcetur. In delubro, quod divo *Leoni* eſt dicatum, quorundam ſanctorum fruſta aſſervantur, ut mentum *Joannis Baptiſtæ*, fruſtum veſtis Chriſti, fruſta *Petri*, & *Pauli*, *Andreæ*, & *Bartholomæi* Apoſtolorum, *Georgii*, *Cornelii*, *Cypriani*, *Theodori*, digitus *Stephani* protomartyris, dens genuinus *Blaſii*, coſta *Luciæ*, phiala vitrea cum particula unguenti, quo *Maria Magdalena* Chriſti pedes unxit. Eſt & arcula cum quorundam aliorum ſanctorum fruſtis. In hoc agro vina generoſa naſcuntur, fiunt & olea nobilia, legitur manna,
B fit goſſypium, naſcitur plumbum, ſunt & aurifodinæ, eximitur gypſum. Gypſi, ait *Plinius*, duo genera, alterum è lapide coquitur, alterum è terra effoditur. Qui coquitur, lapis eſt, non diſſimilis alabaſtrite eſſe debet, aut marmoroſo: coquitur fimo bubulo, ut celerius uratur. Omnium autem optimum fieri compertum è lapide ſpeculari ſquamam vitalem habente, finditur in tenuiſſimas cruſtas. De quo Plinius *libro trigeſimo ſexto* ſic ait: *Lapis ſpecularis faciliore multo natura finditur in quaslibet tenues cruſtas*: talcum 1038.
appellat aromatariorum turba. Eſt & in agro hoc *Charitoros*, id eſt gratiæ mons *Apennini*, herbis medendi arti commodis, oppletus: ſunt &
C ſylvæ glandiferæ alendis porcis aptæ: fiunt venationes nobiles, ſtabulantur & lynces. Poſt *Seracenam* millibus paſſuum quinque *Altimontum* eſt oppidum vetuſtum edito loco, *Balbia* olim dictum. Sed an ab *Auſoniis*, an ab *Oenotriis* conditum ſit ignoratur. Unde vinum *Balbinum* bonitate præcipuum, cujus meminit Plinius *libro quartodecimo*, illudque cum aliis *Calabris* vinis plurimum commendat. De quo *Athenæus libro primo* inquit: *Vinum Balbinum generoſum & admodum auſterum, & ſemper ſeipſo melius naſcitur.* Hinc vitis *Balbina*, alias byblina in *Siciliam* allata eſt, ut *Athenæus* tradit, qui ſic *libro primo*
D ſcribit: *Hippias Rheginus vitem illam vocatam fuiſſe Byblinam aſſeruit, quam Polis Argivus, qui Syracuſis regnavit, primus ad Syracuſas ex Italia detulit, & id fortaſſe vinum quod dicatur polium apud Siculos ipſum eſt Byblinum.* Hîc emporium his annis ſingulis celebratur. In fano beatæ *Mariæ* & multorum ſanctorum fruſta aſſervantur. Eſt enim ſpinarum una coronæ dominicæ, fruſtum crucis Chriſti, coxendix cum crure & pede cum carne & cute *Joannis Chryſoſtomi*, lacertus divi *Baſilii*, pars crinium beatæ *Mariæ* Virginis & *Mariæ Magdalenæ*, fruſtum
E *Matthiæ* & *Philippi* Apoſtolorum, *Pontiani*, *Laurentii*, *Stephani Proto*, *Barbaræ*, *Claræ*, *Georgii*, *Gamalielis*, *Virgæ Moyſis*, & aliorum quorundam, pars digiti *Thomæ Aquini*, ſanguinis *Blaſii* Epiſcopi. Jacet & corpus beati *Pauli Melitenſis* ordinis prædicatorum. Eſt in hoc agro beatæ *Mariæ Aquaformoſa* cognomine templum, *Ciſtercienſium* Monachorum Cœnobium. In quo multorum quoque Sanctorum fruſta aſſervantur. Sunt enim fruſta veſtis Chriſti, ac beatæ *Mariæ* Virginis, *Sixti*, *Gregorii*, & *Sylveſtri Romani* Pontificis Apoſtolorum *Thomæ*, *Jacobi*, *Simonis*, *Judæ*, & *Philippi*: Item *Joannis Ba-*
F *ptiſtæ Chryſogoni*, *Fabiani*, *Phantini*, *Scantoris*, *Luciani*, *Chryſanti* & *Dariæ*, *Paulinæ*, *Annæ*, *Feliciſſimi*, & *Agapiti*, *Theodori*, *Primi* & *Feliciani*, quatuor Coronatorum, *Bibianæ*, *Marii*, *Marthæ*, *Audifax*, & *Abacu*, *Vitalis*, *Margaritæ*, *Armeniæ*, *Blaſii*, *Saturnini*, *Barbaræ*, *Nerei*, *Achillei*, & *Pancratii*, *Mennæ*, *Georgii*, *Creſcentii*, & ſociorum, & aliorum quorundam. Non longe à fano hoc vallis eſt, in cujus medio rivus labitur, & in altera parte caſtaneæ, in altera cir-

cirrhi naſcuntur, ita ut in hac nulla caſtanea, in illa cirrhus nullus oriatur, ut naturæ miraculum ſit. In hoc *Balbino* agro montes ſunt nativi ſalis candidiſſimi, quod lapidicinarum modo cæditur: eſt pellucidus denſus, concretione ſua æqualis nec lapidoſus, intus gemma eſt ſalis candidi ac translucidi. Naſcitur & alabaſtrites. Extant & aurifodinæ duobus locis: & argentifodinæ, ferrifodinæ, & lapis cyaneus. In hujus agri *Ap-*
1039. *pennino* naſcitur chryſtallus, exciditur gypſum. Eſt & *Balbinus* ager frumenti, & aliarum frugum ferax & pabulis aptus, quem *Crondus* fluvius irrigat, torentinis & anguillis uber, ubi & lutræ ſunt. Naſcitur in montibus *Tirus* fluvius. Stabulantur & ſylveſtres quadrupedes, fiunt & aucupia phaſianorum, perdicum, & aliarum avium. Exiſtit & ſylva glandifera ad porcos alendos commoda, optimaque gregibus armentiſque pabula ſuggerens. Sunt & caſtaneta, legitur & in agro hoc, manna. A *Balbia* ad quintum lapidem, *Ninetum* oppidum eſt, *Donatum* vulgus vocat, *Ninæa* olim dictum ab *Oenotriis* conditum, ut ſcribit *Stephanus*. *Ninæa*, inquit, *urbs Oenotrorum mediterranea*. In hoc agro *Grondus* & *Acida* fluvii naſcuntur, qui *Iſauro* fluvio miſcentur. Naſcuntur Berilli & ſilex, ſunt & montes nativi ſalis. Provenit Terebinthus, & Juniperus frequens. Fiunt vina, olea, & mella non vulgaria: erumpunt & perſpicui fontes. Eſt & mons celſus in Appennino, cui *Mula* eſt nomen, nobilibus herbis medelæ aptis refertus, in quo chryſtallus gignitur. Atque in ima ejus parte quadam Synopis naſcitur nobilis, & lapis Phrygius provenit, & terebinthus. Eſt & ſylva glandifera & alendis porcis opportuna, ſuggerit & gregibus armentiſque pabula. Exiſtunt & caſtaneta, necnon ſylvæ ad domorum tigna reliquave utenſilia, & ad navium fabricam aptæ. Stabulantur in montibus ſylviſque apri, capreæ, & alia ſylveſtria animalia. Nidificant & accipitres multigeni, unde & venationes nobiles fiunt. Non longe à *Donato Polycaſtrellum* oppidulum eſt. In cujus agro lapis molaris frumentarius, & olearius, & cos aquaria naſcuntur, in montibus chryſtallus gignitur. Poſtea eſt *Folonum* oppidum, quaſi folea, hoc eſt ferarum cubile, inter *Roſam* & *Acidam* amnes, quorum alter torentinis & anguillis fœcundus eſt, & uterque *Iſauro* miſcetur, fortaſſe *Ariantha*, quam, ait *Stephanus*, *Phocenſes* inter duos fluvios condiderunt. Cum enim, ut oſtendi, ante caſum *Trojæ*, *Auſonii* indigenæ, & inde *Oenotrii* advenæ, & poſt *Trojæ* ruinas, præter cæteros, *Phocenſes* *Calabriam* incoluerint, urbeſque in ea extruxerint, & harum quarundam nomina immutata ſint (quædam enim priſca nomina aut integra, aut literis tantum vel ſyllabis immutatis retinent) difficile eſt quænam hæ ſint pro certo aſſerere. *Folonenſis* ager frugifer eſt, & paſcendis pecoribus aptus: quamobrem armentis abundat, & gregibus. Sunt & in agro hoc glandiferæ arbores, ad porcos alendos opportunæ: ſunt & caſtaneta, ſed caſtaneæ inſitæ ſunt. Naſcuntur & præclara vina, exciditur lapis molaris frumentarius & olearius. Non procul ab oppido uberrimus fons è ſaxo manat, ut ſtatim flumen fiat torentinis affluens. A *Folonio* ad quartum lapidem *Agatha* oppidum eſt, *Artemiſium*, ut arbitror, ab *Oenotriis*, ait *Stephanus*, conditum, incola *Artemiata*. Diſtat à freto millibus paſſuum octo. In hoc agro *Iſaurus* fluvius piſculentus oritur. Naſcitur chalcanthum, & rubrica fabrilis, & lapis phrygius, legitur manna. Sunt ſylvæ glandiferæ ad porcos alendos commodæ,
1040. & ſylvæ ſylveſtribus arboribus oppletæ, præſtant

A & pecuariis pabula. Agathini adeo agiles ſunt & apti, ut veluti viverræ fere celſiſſimas arbores ſcandant, & unco ramis appliciti, ex alia in aliam tranſeant, venantes glires. Ab *Urſimarſi* agro hucuſque, & deinceps *Leucopetram* uſque, in *Apennino*, apri, cervi, capreæ, ſciuri, lynces, martes, meles, viverræ, lepores, iſtrices, erinacei, & alicubi urſi etiam ſtabulantur, unde & pulchræ venationes fiunt. In planis autem locis optima phaſianorum, externarum, perdicum, coturnicum & aliarum avium aucupia. Nec deſunt teſtudines. congerunt & in præruptis locis accipitres multigeni, & hi optimi. Ac
B paſſim terebinthus abunde naſcitur, ex qua terebinthina fit, quæ etiam ex pino, abiete, & larice fit. Cumque, ut dixi, paſſim in *Calabria* flumina: & perennes ac perſpicui fontes, tum amœnæ valles, colleſque, & optima pabula, & caſtaneta, glandiferæque ſylvæ ſint, & nec nimius calor, nec vehemens algor in ea vigeat, ſed temperata cœli temperies: præter cætera, vulgo nobiles pecuariæ habentur. Ab *Agatha* millibus paſſuum quatuor, *Ginetum* ſive *Thyetum* oppidum eſt. *Thyella Oenotrorum* urbs, ait *Stephanus*, in qua pars *Phocenſium* habitavit. Eſt à mari millibus paſſuum tribus, quod ejuſdem no-
C minis fluvius præterfluit, qui vehementi impetu ſe in mare præcipitat, & ob id formidabilis eſt nautis. In hoc agro fit ſaccarum, exiſtunt & horti nemoroſi malorum aureorum & limonum. Fiunt *Gineti* opera figulina, fiunt & ficus probatiſſimæ: naſcitur ferrum, chalcanthum, & lapis ophites. Inter *Ginetum* & *Agatham* fragorum mira ubertas naſcitur. A *Gineto* ad quatuor lapides *Bombycinum* oppidum eſt: in cujus agro ſaccarum fit, naſcitur terebinthus. Extra oppidum beati *Cyriaci* templum eſt, & divi *Baſilii* monachorum monaſterium. In quo templo ipſius *Cyriaci* monachi corpus jacet. Exiſtunt in hoc
D agro horti nemoroſi Limonum, & malorum aureorum. Ad mare *Blanda* oppidum eſt edito loco, ab aere blando ſalubrique dictum: *Bellividarium* vulgus vocat, ab *Auſoniis*, aut ab *Oenotriis* conditum, & inde à *Phocenſibus* habitatum; quod *Soleum* flumen adlabitur, abeſt à *Cerillis* millibus paſſuum novem. Hujus oppidi meminit *Plinius*, itemque *Mela*, qui ipſum inter *Laum* flumen & *Temeſam* urbem locant. Quod oppidum oppugnavit *Fabius*, ut *Livius Bel. Pun. libro quarto* tradit. Qui hanc urbem *Blandas* plurativo numero declinat, & in *Lucania* ponit, alicujus auctoris ſcriptis deceptus: ut *Plutar-*
E *chus*, qui *Vibonem Lucaniæ* urbem eſſe ſcribit. In *Blandinenſi* agro fit ſaccarum, & goſſypium, ac ficus generoſæ: naſcuntur & vina & olea præclara, naſcuntur & tubera, fit & ſericum nobile. Supra *Blandam* millibus paſſuum quatuor, parte læva, *Bonifatum* oppidum eſt. Hanc *Hyclam* eſſe arbitror: de qua Herodotus *in Clio* ſic: *Hycla civitas eſt, quam Phocenſes Rhegium cum liberis & uxoribus pervenientes in agro Oenotriæ condiderunt.* Non in *Rhegino* agro, qui ad *Metaurum* amnem prope *Taurianum* protenditur, urbes condiderunt *Phocenſes*. Fit *Bonifati* caſeus laudatiſſimus. Ubi & pulchræ ovium greges ſunt, fit & vinum
F & ſericum nobile, ac ficus optimæ. Ad mare 1041.
Lampetes promontorium eſt *Terinei* ſinus initium, diſtat à *Blanda* millibus paſſuum ſex. Milliario ab eo ſtatio eſt. Meminit de hoc promontorio *Lampete Lycophron*, ut alibi dicemus. Supra eſt *Melivitum* civitas olim Epiſcopalis ſedes, ſed in *Marcum* tranſlata, à vitium vinique bonitate dicta, edito loco *Tempſa* quondam appellata, præter quam *Iſaurus* fluvius excurrit. Abeſt à freto millibus paſſuum ſex. Hic arx eſt natu-

ra inde manu munitiſſima & urbi incumbit. Eſt quidem vetuſtiſſima urbs ab *Auſoniis* condita, *Homeri & Lycophronis*, aliorumque poetarum præconio clara. De qua ita *Strabo libro ſexto* ſcribit. A *Lao* prima urbs *Brettiæ Tempſa*, quam *Auſonii* condiderunt, noſtræ autem ætatis homines *Tempſam* etiam vocitant. Poſt illos eam habuerunt *Thoantis* comites *Ætoli*, quos ejecere *Brettii*. Prope *Temeſam* ſacellum eſt oleaſtris circumſeptum, *Politæ Vlyſſis* ſocio dicatum. Quem barbarorum fraude trucidatum graves excitaſſe iras tradunt. Ab eoque exſtare proverbium: heroem *Temeſæ* ingruere ſibi dicat nemo. *Locrenſibus* autem *Zephyris* ipſa urbe potitis, *Euthymum* fabulantur pugilem, poſtquam ad eum deſcendiſſet, victorem evaſiſſe pugna, atque ut finitimos ab eo tributo abſolveret coegiſſe. Hujuſque *Temeſæ* poetam meminiſſe ajunt, non autem illius, quæ in *Cypro* eſt *Temeſæ*. Nam utroque modo dicitur. quod ad *Temeſam* ærarium eſt, & ærifodinarum locus oſtenditur, quæ hiſce defecere annis. Quod autem *Strabo* hanc primam à *Lao Brettiæ* urbem dicat, de claris quidem urbibus intelligit, nam & ipſe *Cerillos* prope *Laum*, & *Plinius*, itemque *Mela*, *Blandam* inter *Laum* & *Temeſam* ponunt. Item *Strabo* ipſe *Temeſæ Terinam* proximam ſcribit, quæ multum abeſt, inde in maritima ora, *Hipponium*, & *Medamam* & *Scylleum* tantum ſcribit. Meminit de Temeſa Ovidius *Faſt. libro* v. Ubi ait:

Rurſus aquam tangit, Temeſæa aqua concrepat æra.

Et alibi:

Et quamvis aliquis Temeſæa removerit æra.

Et *Metamorphoſeos lib.* VII. *Medeam* ſic facit loquentem:

Te quoque luna traho, quamvis Temeſæa labores
Æra tuos minuant.

Et *lib.* XV.

—— —— —— —— *Temeſeſque metalla,*
Leucoſiamque petit.

Et Statius *Syl. lib.* I.

Et quis ſe totis Temeſæ dedit hauſta metallis.

Et rurſus:

—— —— —— —— *Nuſquam Temeſæa notabis*
Æra.

Et Homerus Odyſſ. lib. I. *Pallas ipſa Telemacho, Nunc autem ſic cum navi deveni & ſociis Navigans nigrum mare ad alienigenas homines, Ad Temeſim æris gratia, duco autem nigrum ferrum.* Et Lycophron *in Alexandra de Menelao* loquens ait: *Dona dedicavit virgini ſpoliatrici Minervæ, Temeſæam craterem & clypeum.* Quibus ſuper verbis *Iſacius interpres* ait: *Temeſa urbs eſt Calabriæ in qua optima æra effodiuntur.* Huc etiam poſt *Trojanum* excidium conceſſere *Phocenſes* ſocii & *Schedii* & *Epiſtraphi* Ducum *Phocenſium*, ut idem ſcribit, qui ait:

Nauboliorum vero in Temeſam filiorum,
Nautæ pervenient, ubi Lampetes
Hipponii verticis ad mare promontorium
Aſperum vergit, contra autem Criſſæ fines,
Crotoniatam mari oppoſitum ſulcum,
Boum arabunt acuto vomere.

1042. Super quibus verbis *Iſacius* ait: *Nauboli filius fuit Ephitus, cujus filii fuerunt Schedius & Epiſtraphus, Phocenſium duces, qui apud Trojam cæſi fuerunt. Poſt autem Trojæ expugnationem illorum ſocii in Italiam pulſi Temeſam incoluerunt, quæ civitas eſt Calabriæ, quæ generoſum aurum habet, quæ nunc Tempſa vocatur, quam Lycophron nunc Temeſum, nunc Temeſam nominat. Lampetes eſt promontorium juxta Temeſam, & Lampetia urbs. Hipponium eſt Italiæ urbs & promontorium. Ubi Criſſa urbs eſt Phocenſium, à Criſſo Panopei fratre condita, è re-*

A *gione Crotonis.* Meminit de *Temeſa Ptolemæus* & *Mela*, de qua plura *Callimachus*. Eſt *Temeſa* Colonia civium *Romanorum*, ut Livius *Bel. Mac. lib.* IV. auctor eſt: *deduxit*, inquit, *eam L. Cornelius Merula*. *Tempſanus* ager de *Brettiis* captus erat. Eam prædari ſolitus erat *Verres*, ut *Cicero in Verrem* ipſum *actione quinta* ſcribit. Meminit & *actione ſeptima* de *Tempſano* incommodo. Ex hac fuit *L. Tempſanus Romæ* Prætor. Fuit *Tempſa* ſedes Epiſcopalis, quæ, ut dixi, in *Marcum* tranſlata eſt, aut certe *Marcenſi* adjuncta. *Hilarius* Epiſcopus *Tempſanus* interfuit Synodo *Romanæ* quartæ, quæ ſub *Agathone* Papa celebrata eſt. Et *Abundantius* Epiſcopus *Tempſanus* interfuit Synodo *Conſtantinopolitanæ* ſextæ, ſub *Agathone*. Signabant in numo *Tempſani* templum cum æedituo: & ex poſtico politem inſcriptione græca Τεμεσέων. Hic præclariſſimum vinum naſcitur, quod *Plinius quarto decimo*, inter cætera *Calabra* vina laudat: fiunt & olea & mella & ſerica clara, ager hic frumenti & aliarum frugum ferax eſt, poma omnis generis fiunt. Aer blandus eſt, fit in agro hoc goſſypium, legitur manna, naſcitur gypſum, & lapis phrygius, fit viſci copia ingens, ſunt caſtaneta & ſylvæ glandiferæ ad porcos alendos commodæ, & ſylvæ ad
C domorum tigna & navium fabricam aptæ, præſtant & optima gregibus armentiſque paſcua. Supra *Temeſam* millibus paſſuum quatuor *Vergianum* oppidum eſt, *Rogianum* vulgus vocat primis literis immutatis, *Vergæ* olim dictum. Vetuſtum quidem eſt, ſed an ab *Auſoniis*, vel ab *Oenotriis* conditum ſit, compertum non habeo. Meminit hujus urbis *Livius*, quam cum aliis quibuſdam ad *Romanos*, ut oſtendi, rediiſſe ſcribit. *Vergianus* ager frugifer eſt, fiunt & vina & mella clara. Legitur manna, fit & ſericum nobile. Texuntur *Vergis* panni quales texuntur *Murani*. Exin eſt *Marcum* civitas ſedes Epiſcopalis, *Tempſæ* ſuffe-
D cta. *Argentanum* olim, dicta. quam cum *Vergis* aliiſque quibuſdam ad *Romanos* rediiſſe *Livius* tradit. In æde Epiſcopali ſanctorum martyrum *Scantorii*, *Viatoris* & *Caſſiodori* & *Dominicæ* eorum matris corpora quieſcunt, qui hujus urbis cives fuere. meminit horum *Uſuardus in martyrologio* ſuo. Hanc Epiſcopalem ſedem *Maurolycus Siculus Meſſenio* Archiepiſcopo olim ſubjectam fuiſſe, inſulſe nimis nugatur. Urbem hanc *Folonum* flumen præterfluit, nec longe *Maloſa* fluvius alter fluit, qui *Folonio* miſcetur. Ager hic uberes fructus refert. fiunt vina & olea non vulgaria, & ſericum nobile, legitur manna, exci-
E ditur lapis molaris, naſcitur ſilex. Extant caſtaneta & Sylvæ glandiferæ ad porcos alendos com- 1043.
modæ, ſunt & ſylvæ ad domorum tigna & navium fabricam aptæ, præſtant ubera gregibus pabula, & cubilia feris, nec deſunt præclara aucupia, ſunt & in hoc agro pagi: *Cervicatum*, *Cæſaletum*, *Mucraſanum*, *Cavalatum*, *Circejum*, *Jacobum*, *Caſalenovum*, *Martinum* & *Dominica*. Inde eſt, *Fagianum* caſtellum, quod *Calabrices* fluvius torentinis uber præterfluit, qui *Sybarim* influit. Exuberat caſtaneis inſitis, ſunt & ſylvæ ad domorum tigna ac reliqua utenſilia & ad navium fabricam aptæ, fit viſci ingens copia,
F provenit in *Fagianenſi* agro ingens fragorum copia. Naſcitur lapis phrygius. Oppidani ligneis vaſis conficiendis navant operam. *Calabrices* fluvius *Fagianenſem* agrum à *Marcenſi* diſterminat. prope *Fagianum Locium* vicus eſt, in hoc agro *Albani* populi in tuguriolis habitant. Hic gypſum è lapide coquitur. Ad mare *Cetrarium* oppidum eſt edito loco, ſuper ſaxum ſitum mari incumbit, quod ejuſdem nominis fluvius adlabitur, *Lampetia* olim dictum, à *Lampetia* ſorore *Phae-*

Phaëthontis condita, cujus meminit *Lycophron*, & *Polybius libro tertiodecimo*, referente *Stephano*: à qua gentile Lampetienſis & Lampeticus. unde *Lampeticus ſinus*, abeſt à *Lampete* promontorio millibus paſſuum ſex. Meminit & urbis hujus *Pomponius Mela*, itemque *Plinius:* licet quidam mendoſe *Clampetia* legant. Hic navale eſt, ubi naves Triremes fabricantur. olei optimi copia, & ficus laudatiſſimæ fiunt, coquitur gypſum è lapide. Naſcitur vitex, & fœniculi marini. A *Cetraro* ad quartum lapidem *Vardia* caſtellum eſt, montis vertice paululum à mari ſemotum, cum balneis non vulgaribus, à *Tranſmontanis* habitatum. Hi bilingues ſunt, nam ſua, & *Latina* lingua utuntur. Sed nuper à *Tranſpadanis Gallis Lutherana* hæreſi infecti, ſui ſceleris pendere pœnas: nam omnes fere vitam ſuſpendio finierunt. In hoc agro gypſum naſcitur. Extant & glandiferæ ſylvæ. Nec longe eſt *Fiſcaldum* caſtellum alterum. Ubi ſaccarum fit, & mel ac vinum non ignobile. Naſcitur & lapis phrygius. Supra eſt *Hetriculum* oppidum, quod vulgus corrupte *Lataracum* appellat. Quod una cum aliis quibuſdam ad *Romanos* rediiſſe, *Livius* aſtruit. Ager hic frumenti & aliarum frugum ferax eſt, fiunt vina, ac lina, cannabis, & ſerica, & fructus optimi, ex quibus caſtaneæ ex inſitis arboribus laudantur, fit & xylon. Naſcitur gypſum & ſilex. Prope eſt *Toranum* oppidum cum ſpectato temeto. Hanc *Dapetiam* eſſe arbitror, quam cum aliis multis ad *Romanos* rediiſſe *Livius* tradit. Hic figlina opera fiunt. In hoc agro eadem fiunt, quæ in *Lataraci* agro. *Torani* agrum *Turbidus* fluvius à *Marci* agro diſpeſcit. Nec longe *Regina* oppidum eſt edito loco, *Herinum* olim appellatum, ab *Oenotriis* conditum: *Herinum*, ait apud *Stephanum* Hecatæus, *Oenotrorum urbs eſt mediterranea.* Juxta *Perditium* flumen labitur, & inde *Neja* fluvius alter fluit. Fit hic optimi olei copia, naſcitur alabaſtrites, & ſulphur, & ſilex, & nitrum, cos aquaria, & olearia, lapis molaris frumentarius, & olearius. Inter legumina
1044. maxime laudantur ciceres, provenit Terebinthus. Eſt & ager hic frumenti & aliarum frugum ferax. Quem *Finetum* flumen à *Toranenſi* agro diſterminat. Deinde eſt *Montaltum* civitas, *Uffugum* olim dictum, quod ſimul cum aliis multis ad *Romanos* rediiſſe *Livius* ſcribit, ſedes Epiſcopalis quæ *Conſentinæ* juncta eſt. Hic nobile emporium in annos ſingulos celebratur. Fit Serici optimi ingens copia. Texuntur panni ſericei, & frondinei. In hoc agro naſcitur alabaſtrites, & lapis molaris frumentarius & olearius, & ſulphur oritur & chalcanthum & plumbum. Juxta *Vincentium* vicum ſal foſſile naſcitur. Eſt in hoc agro *Xoſtus* vicus. Agrum hunc *Manilianus* & *Septimius* amnes piſculenti irrigant, qui *Crathi* miſcentur. Nunc ad fretum redeundum eſt. Ubi *Paula* oppidum eſt cum fonte nobili, quod ejuſdem nominis fluvius præfluit, divo *Franciſco* minimorum ordinis fundatore inclytum, *Patycos* olim dictum, ab *Oenotriis* conditum, ut *Stephanus* fert, incola Patycita. Eſt à *Cetraro* millibus paſſuum duodecim. Ortus eſt divus *Franciſcus*, ut de eo, ut par eſt, aliquid dicamus, à partu virgineo anno M.CCCC.XV. honeſtis parentibus ac Chriſtianæ fidei cultoribus, haud ſane ſine futuræ ſuæ ſanctitatis portento. Nam ea nocte & hora, qua conceptus eſt, viſa fuit ſuper parentum domum trabs ignea. Qui duodecimum annum agens cum parentibus *Aſiſium Umbriæ* urbem religionis gratia divi *Franciſci Aſiſini* corpus veneraturus petiit. Inde in *Calabriam* reverſus divino inſtinctu juxta prophetæ dictum: *Ecce elongavi fugiens & manſi in ſoli-*

A *tudine*, patriam amplius ingredi renuit, ſed hominum cœtum conſuetudinemque declinans ſeceſſum delegit. Ubi divino cultui jugiter die ac nocte impiger verſabatur, jejuniis, vigiliis, obſecrationibus & contemplationibus incumbens. Manſit autem hunc in modum totum quinquennium. Subinde ſimulatque exceſſit ex ephebis undeviginti annorum natus, cœnobitas ad eremum, facta ſibi prius à *Conſentino* Antiſtite copia, admittere cœpit. Ac præter cætera, crebris etiam corporis laboribus operam navabat: ita ut nulla vel momenti intercapedo interciperetur, quin & ſibi & aliis frugi plurimum eſſet.
B Erat nimirum cunctarum virtutum ſpecimen. Ejus vultus verum præ ſe numen ferebat. Pedes toto ſuæ vitæ tempore nudos geſſit. Signis plurimis fulſit. Quippe qui pleroſque vita functos ad vitam, lepra aliiſque ulceribus & languoribus confectos ad priſtinam ſecundamque valetudinem revocavit. Luminibus captis viſum, auribus auditum reſtituit. Sæpe ignem nudis pedibus illæſus calcavit, calcariam ardentem & ruinam minantem nudis pedibus ingreſſus, nudis manibus, ne rueret firmavit, Dæmonibus obſeſſos liberavit. Nec prophetiæ munere caruit: nam divino afflatus
C ſpiritu pleraque præcinuit. Sæpe plures dies ac noctes manſit impaſtus. Sanctam quadrageſimam totam abſque cibo potuque tranſegit. Carnes nunquam comedit, quinetiam ſuis Cœnobitis carnibus, ovis, Lactariiſque infirmitatis tempore excepto, & tum conſulente medico, penitus interdixit. Ejus ſanctitatis nomen ad *Ludovicum Galliarum* Regem cum percrebuiſſet, omni poſthabita cunctatione Rex ipſum ſumma veneratione ad ſeſe accerſivit. At ille non niſi *Sixti quar-* 1045.
ti ſummi Præſulis juſſu ad eum acceſſit. Obiit diem ſuum *Turone Galliæ*, ſenio confectus unum & nonageſimum annum agens, à natali domini-
D co anno M.D.VII. quarto Non. Aprilis *Julio ſecundo* Pontifice, die vero & hora qua Chriſtus pro humani generis ſalute, paraſceves inquam, & hora nona expiravit, id eſt, more *Romano* horas à ſolis occaſu præcedentis diei uſque ad occaſum ſequentis numerando, hora vigeſima prima, ut etiam in Evangelii vinea liquet. Sui quidem finis die, quo è vita hac exceſſit, ſuis alumnis Chriſti exemplo quam humiliter pedes lavit, Euchariſtiæque viaticum multis obortis lachrymis ſuſcepit. Qui à *Leone decimo* poſt Chriſtum natum anno M.D.XIX. in numerum ſanctorum relatus eſt. Sed de die *Romano in Digeſtis ſcribitur*,
E & de horis *Martialis lib.* IV. *Paulæ* clara vina fiunt, & dulce, vernacium dictum, & auſterum, laudantur cepuria. Fiunt & figlina opera, è quibus phialæ & ollæ laudantur. Erat hic palma frugifera. Sed agitata vento corruit. In hoc agro lapis molaris exciditur frumentarius & olearius. Mare hoc piſculentum eſt, in quo verriculis ingens piſcium copia, necnon & corallium capitur. Poſt *Paulam* fluvius labitur *Tynnaria* dictus, quod contra tynnorum captura fieret. Inde *Leudus* fluvius alter mare influit. A *Paula* millibus paſſuum quatuor *Nicetum* oppidum eſt, edito loco mari incumbens, quod victorem ſi-
F gnificat. Hic clariſſima vina fiunt dulcia, vernacia dicta, & ficus optimæ, laudantur & perſica, & ollaris uva: plerique fructus præcoquuntur, ut *Puteolis.* ager hic frugifer eſt. In quo etiam lapis molaris eximitur frumentarius & olearius, & cos aquaria. Naſcitur gypſum & ſilex. Fiunt palumborum & aliarum avium aucupia generoſa. Ex hoc oppido fuit *Nicolaus* divi *Franciſci Paulitani* ſocius integræ ac ſanctæ vitæ vir. Poſt oppidum *Moſa* fluvius labitur. Intus eſt *A-*

rintha oppidum inter duos amnes *Emulam* & *Sordum* ab *Oenotriis* conditum ut *Stephanus* refert, distat à *Niceto* millibus passuum octo. Hic figlina opera pulchra fiunt, & præsertim ollæ coquinariæ & oleariæ. In hoc agro præter cætera ingens cicercularum copia fit, item gossypium, legitur manna. Nascuntur cos aquaria, & silex & magnesia. Est & *Felum* pagus. Dein est *Castrifrancum* oppidum, edito loco, *Pandosia* olim dicta, quam *Oenotrii* condiderunt. Quæ *Oenotrorum* Regia fuit, quam *Acheron* amnis, quem *Capanianum* vocant, præterfluit: à quo, ait *Plinius*, oppidani *Acherontini*. De qua Strabo *lib.* v. ita scribit: *Supra Consentiam paululum Pandosia est, validum propugnaculum, ubi Molossorum Rex Alexander trucidatus est, Dodonæo deceptus oraculo, Acherontem atque Pandosiam cavere jubente, cum similis appellationis loca in Thesprotio monstrentur agro. Trivertex autem ipsum est propugnaculum, cui Acheron amnis præterfluit. Aliud insuper fraudavit oraculum. Pandosia perdes populum quandoque trivertex. Credidit enim hostium, non suorum cladem ostentari. Oenotrorum* quoque Regum Regiam fuisse *Pandosiam* memoriæ proditum est. Fuit *Alexander* à *Tarentinis* in *Italiam* accitus, quo
1046. ipsis adversus *Brettios* opem ferret, nam *Tarentini* per se *Brettiorum* potentiæ resistere non valebant. De qua re *Justinus lib.* XII. ex *Trogo Pompejo* infit: *Alexander rex Epiri in Italiam à Tarentinis auxilia adversus Brettios precantibus solicitatus, ita cupide profectus fuerat, ut in divisione orbis terrarum Alexandro Olympiadis sororis suæ filio oriens, & sibi occidens sorte contigisset, non minorem rerum materiam in Italia, Africa, Siciliaque, quam ille in Asia & Persis habiturus. Huc accedebat, ut sicut Alexandro magno Delphica oracula insidias in Macedonia, ita huic responsum Dodonæi Jovis urbem Pandosiam, amnemque Acherontem prædixerat, quæ utraque cum in Epiro essent, ignarus eadem & in Italia esse, ad declinanda fatorum pericula, peregrinam militiam cupidus elegerat. Gessit cum Brettiis bellum: sed juxta urbem Pandosiam & flumen Acheronta, non prius fatalis loci cognito nomine quam occideret, interficitur. Moriensque non in patria fuisse sibi periculosam mortem, propter quam patriam fugerat. Corpus ejus Thurii publice redemptum sepulturæ tradiderunt.* Id idem *Livius ab urbe condita lib.* VIII. scribit. Hanc urbem aliquando *Lucanorum* fuisse *Theopompus* apud *Plinium* tradit. Signabant *Pandosii* in denario *Apollinem*, & expostico tripodem. Hic ingens serici copia fit. Nascitur in hoc agro gypsum, & silex. Non longe *Cyterium* oppidum est, quod literis immutatis *Cyrisanum* vulgus appellat, ab *Oenotriis* conditum: *Cyterium* ait apud *Stephanum* Hecatæus. *Oenotrorum urbs est mediterranea, à qua oppidani Cyterini.* Situm est edito loco in radicibus *Appennini*, cui mons sublimis imminet *Cacucius* ab alto cacumine dictus, nobilibus ac salubribus herbis oppletus. In hoc monte bolum nascitur haud ignobile, & fragorum copia ingens. Inde est *Consentia* civitas nobilis, divitiis pollens, & vetustissima, inter *Crathim* & *Basentum* amnes, ab *Ausoniis*, aut certe ab *Oenotriis* condita. Nam ut dixi, ante *Oenotrii* & *Peucentii* in *Calabriam* adventum, *Aschenazi* posteri *Ausones* sive *Ausonii* à *Græcis* dicti, universam regionem, urbes in ea rare tamen condentes, incoluerunt. Inde *Oenotrii* advenæ urbes in ea crebras extruxerunt. Post vero *Trojanum* excidium præter alios *Græcos*, *Phocenses* & *Philoctetes* multas urbes in ea condiderunt. Est *Consentia* declivi loco sita Septentrionem spectans, atque à *Niceto* id est *Tyrrheno* mari millibus passuum duodecim distans. Ab urbe ad orientale usque fretum vallis

A est amœnissima ad XL. millia passuum longitudine, *Crathi* fluvio nobili & pisculento, de quo alibi plura, aliisque plurimis fluviis, qui *Crathi* miscentur irrigata, ac crebris oppidis in speculis collibusque sitis ac villis undique cincta. Nam parte læva sunt *Domanicum*, *Menecina*, *Caroleum*, *Pandosia*, *Arintha*, *Monsaltum*, *Regina*, *Lataracum*, *Toranum*, *Marcum*, *Rogianum*, *Fagianum*, *Tarsia*, *Terranova*, & *Albanorum*, vici complures. Parte vero dextra sunt *Castionum*, *Lucii*, *Rosæ*, *Acra*, *Besidiæ*, *Terranova*, & itidem *Albanorum* vici frequentes. Quæ vallis rerum omnium ubertate referta est, nam frumenti 1047.
B & alicubi vel siliginis & aliarum frugum ferax est. Fiunt omnis generis fructus optimi, in quibus castaneæ laudantur, non quæ ex nativis, sed ex insitis castaneis proveniunt, unde & insertas castaneas vulgus appellat. Fiunt item hortensia non vulgaria, ac vina, olea, mella, lina, cannabis, gossypium, sesama clara, legitur passim manna. Extant & læta pabula, atque in planis aucupia, in montibus venationes perpulchræ fiunt. Sunt & sylvæ glandiferæ, & sylvestres. Fluvii omnes, quibus planicies hæc ex utraque parte irrigatur, piscosi sunt, in quibus, præter cæteros pisces, torentinæ capiuntur. Cingitur
C & utrinque *Consentia* ditioni suæ subjectis crebris castellis, de quibus mox. Est *Consentia* sedes Archiepiscopalis cui *Montaltina* sedes adjuncta est. Quam unam ex antiquioribus Ecclesiis regni Siciliæ esse, *Innocentius* Papa hujus nominis *tertius* ad *Consentinum* Episcopum scribens, asserit: cujus consuetudines quod sacris canonibus non contrariantur, immutari nolit. De qua *Joannes Joachimus Abbas super Esaiam* inquit: *Licet opprimi habeat in futurum ecclesia Consentina, quæ cum Jezrael Carmelo, tertio Regum, vicina concordat in spiritu: ad eam tamen ac si ad alteram Bethlehem angelus sani consilii dirigetur. Qui filios ejus ad in-*
D *teriora solitudinis transferat, & seculares Aegyptios tyrannorum furiis derelinquat. Julianus* Episcopus *Consentinus* interfuit Synodo *Constantinopolitanæ* sextæ, quæ sub *Agathone* Papa celebrata est. In æde Episcopali multorum sanctorum frusta asservantur. Sunt enim calvitium *Gregorii Nazianzeni* brachium *Martini* Episcopi, Brachium *Hippolyti*, & brachium *Bernardi* Abbatis, tibia beati *Hieronymi*, frustum crucis dominicæ, & crucis *Andreæ* Apostoli, pollex *Rhodis*, qui fuit unus ex LXXII. discipulis. Est & arbuscula & arcula cum frustis osseis multorum sanctorum. Item in ara maxima recondita sunt frusta crucis domi-
E nicæ, vestis beatæ *Mariæ* virginis & manna *Joannis* Evangelistæ, baculi *Pauli* Apostoli: frusta *Annæ*, *Simeonis Justi*, *Marci* & *Lucæ* Evangelistarum, *Stephani* Protomartyris, *Dionysii Areopagitæ*, *Xisti*, *Cornelii*, *Sylvestri*, & *Damasi* Romani Pontificis, *Blasii*, *Laurentii*, *Anastasii*, *Priscæ*, *Martini*, *Nicolai*, *Hilarii*, *Basilii*, *Malachiæ*, *Mariæ Magdalenæ*, *Teclæ*, *Sabinæ*, *Agathæ*, *Luciæ*, *Euphemiæ*, & *Samaritanæ*, cum qua locutus est dominus. In ara à parte merid. sunt frusta *Joannis Baptistæ*, *Zachariæ* patris ejus, *Josephi ab Arimathia*, *Eufratæ*, qui fuit unus ex LXXII. discipulis, *Fabiani* Papæ, *Donati*, *Ger-*
F *vasii*, *Protasii*, *Sebastiani*, *Luciani*, *Juliani*, *Bonifacii*, *Pantaleonis*, *Cosmæ*, *Eustachii*, *Marcelliani*, *Antonii* Abbatis, *Macarii* Abbatis, *Constitii* & *Justinæ*. In ara a parte Aquilonari beato *Petro* & aliis Apostolis dicata, recondita sunt frusta crucis dominicæ, pars crinium *Petri* Apostoli, frusta *Pauli*, *Andreæ*, *Jacobi*, *Philippi*, *Matthæi*, *Matthiæ* & *Bartholomæi* Apostolorum, *Clementis* & *Bonifacii* Romani Pontificis, pars crinium *Gregorii* Papæ, frusta *Joannis* Chrysostomi

Came-

Camesini & *Cataldi* Episcoporum, *Rhodos*, *Nerei*, *Achillei*, *Mercurii*, *Christophori*, *Georgii*,
1048. *Dariæ*, *Vitaliani*, *Helenæ Augustæ*, *Cæsarii*, *Cyriaci*, *Tiburtii*, *Pancratii*, *Luciæ*, *Geminiani*, *Primi* & *Feliciani*, *Felicitatis*, *Luciæ*, & *Agnetis*. In templo minorum beati *Joannis* ejusdem ordinis cœnobitæ corpus quiescit. Fuit *Consentia*, ait *Strabo*, *Brettiorum* Metropolis. Quam *Annibal*, capta *Petilia* expugnavit, quæ ante annum cum aliis multis circumvicinis urbibus in fidem Populi Romani rediit, ut scribit *Livius*. Est *Romæ* statua qua *Consentini Julium Agrium* donarunt. In cujus Superiori parte hi versus dimidiati extant. *Julii. Arciani V.C.* & in l. In base vero statuæ: *Julio Agrio Tarrutenio Marciano V. C.* & in l. *Nobilitate, justitia clementia. Conspicuo & à primo ætatis flore. Probato quæst. candidato pro Consuli Siciliæ, pro cons. Orient. Legato amplissimi ordinis tert. Urbi. judici sacrarum cognitio. Item ob egregia ejus in Sena. Quod illis summus in cujus loc. Per annos triginta sententia. vetustate prælucet. eique ea. honesta seu justa consen. Nobilissimus ordo Consen. Statuam merita ejus perpetua ætate primus agens cum suis.* In *Basenti* alveo sepultus est *Alaricus Gothorum* Rex, qui *Radagiso* fuerat suffectus. Ait enim Jornandes eo *in libro* quem *de rebus Geticis* scripsit: *Alaricus subito immatura morte præventus rebus excessit humanis. Quem Geti nimia dilectione lugentes, Basentum amnem juxta Consentiam civitatem de alveo suo derivant. Nam hic fluvius à pede montis juxta urbem dilapsus fluit unda salutifera. Hujus ergo in medio alveo collecto captivorum agmine, sepulturæ locum effodiunt, in cujus foveæ gremio Alaricum cum multis opibus obruunt, rursusque aquas in suum alveum reducentes, ne à quoquam quandoque locus cognosceretur, fossores omnes interimunt.* Idipsum scribit *Paulus Diaconus*. Apud *Basentum* quoque *Otho Federicus Cæsar* à *Basilio Constantinopolitano* Rege superatus, scapham conscendens salutem sibi fuga quæsivit. *Afrorum* Rex quidam, qui magnam *Calabriæ* partem occupaverat, dum *Consentiam* oppugnat, fulminis ictu divinitus in ipsa oppugnatione interiit. Fuit *Consentia* depopulata & combusta ab *Agarenis*, anno a partu virgineo D.CCCCLXX. *Joanne* XII. Pontifice. Hic nobile emporium quoto quoque anno celebratur, fiunt opera figlina, & præter reliqua ferramenta, cultri fiunt. Atque, quod civitas in umbilico fere *Calabriæ* sit, & rerum ubertate polleat, regionis præses residet. In *Consentino* agro, ait Varro *rei Rust. lib.* I. pomus bifera erat: quam tamen *Plinius lib.* XV. triferam fuisse dicit. Nascitur in hoc agro vinum bonitate mirificum, cujus meminit *Plinius libro* XIV. illud inter præclara *Ausoniæ*, id est, *Calabriæ* vina enumerans. Ubi sic scribit: *Verum & longinquiora Italiæ ab Ausonio mari non carent gloria Serviciana, & Consentiæ genita, & Tempsæ, ac Balbiæ, Lucanaque, antecedentibus Thurinis. Omnium vero eorum maxime illustrata Messallæ potu ac salute Lagaritana, non procul à Grumento nascentia.* Laudantur præter cætera hortensia & *Consentina*
1049. intubi sativæ, & brassicæ. Fit & coriandrum & fœnogræcum. Et Castaneæ, quas insertas vocant, quod ex insitis castaneis fiant: sunt enim crassæ & oblongæ. Secundum *Consentinam* arcem, quæ imminet urbi, aurum & argentum & plumbum nasci fertur. Fiunt opera figlina. Sunt in *Consentino* agro sylvæ glandiferæ ad porcos alendos opportunæ. Est & in hoc agro *Sila* sylva, pice terebinthina nobilis. De qua *Strabo lib. sexto* sic scribit: *Est sylva picis ferax optimæ, Brettiana dicta, proceris arboribus, & aquis recentibus referta ad* LXXXVII. *longitudinis.* Memi-

A nit & *Silæ Maro lib.* XII. quam vocat ingentem, & pulchrorum taurorum armentis frequentem esse ostendit. Meminit & *Sallustius* de fugitivis loquens. Hanc inter nemora *Vibius* ponit. Est & crebris & iis pisculentis fluviis oppleta, quorum torentinæ laudatissimæ sunt. Arborum mira est frequentia ac varietas: nam alicubi pinastri frequentes tantum nascuntur, alicubi tedæ crebræ: alibi aliud arborum genus. Atque ita tam vasta sylva arborum varietate distincta est, ut id naturæ opus mortalium solertia distributum videatur. Est & sylva hæc venationi & pabulis mirifice accommodata. In loco *Miliano* dicto sal fossile, in
B loco, cui *Machia* germanum nomen est, aurum & plumbum, in colle nigro dicto lapidem molarem nasci ferunt. Nascitur & in *Sila* hac frutex rubo minori similis, fructus ferens similes fragis, paulo minores, gustu suaves, frabosos vocant. Nascitur & arbor, cacomalum vocant, fructus ferens similes prunis, colore electri. De hujus sylvæ pice meminit Columella *libro* XIII. & Vegetius sæpe *libro* V. *Veterinariæ*, & *Scribonius Largus* medicus, qui *Tiberii* principatu fuit. Celebratur & hæc pix à multis medicis. *Dioscorides* enim *libro primo* eam commendans ait: *Pix privatim sicca vel spissa probatur, quæ pura pin-*
C *guisque est, odorata, resinosa & leviter rutila, talis Lycia & Brettia est: conjuncta est simul picis & resinæ natura.* Meminit & Galenus *Antidotorum libro secundo in emplastro Menippi*, & *libro tertio de copia medicamentorum*, & *de compositione pharmacorum libro octavo*, & alibi sæpe. Item Paulus Æginetа *in tertio libro de arte medendi*, & Aëtius *libro* XV. Plinius etiam *libro quartodecimo* eam impendio commendans. ait enim. *Pix in Italia ad vasa vino condendo maxime probatur Brettia. Fit è picea resina.* Et rursus: *Picis duo genera spissum & liquidum: spissarum utilissima medicinæ est Brettia, quoniam pinguissima utrasque*
D *præbet utilitates.* Et libro XV. *Picinum* oleum laudans, docensque quomodo fit, inquit: *Oleum in Italia fictitium picinum dictum fuit, cum conconquitur, velleribus supra halitum ejus expansis atque expressis, probatum maxime è* Brettia *resina, est enim pinguissima & resinosissima.* Ex hac urbe fuit *Theolophorus* presbyter & eremita vir non mediocriter doctus, & sanctimonia præditus. Qui sacris initiatus hominum consuetudinem declinans, eremum petiit, ubi dieque noctuque Deo famulabatur. Hic res futuras nosse percupiens, apud *Thebas Calabriæ* urbem nunc *Lucii* dictam, admodum supplex & mœrens jugis orationibus &
E lachrymis die ac nocte, nec non & jejuniis Deum 1050.
precabatur, quo mala ecclesiæ imminentia sibi revelare dignaretur. Vix tandem à virgineo partu anno MCCCLVI. diluculo Resurrectionis dominicæ, ei leviter dormienti angelus domini virginei vultus, altitudinis cubitorum duorum, duabus longe nitentibus alis ornatus, candida talarique veste amictus, apparuit. Atque ipsum dulcibus alloquens verbis, quæ jamdudum scire concupiverat, sibi aperuit. Invenit etiam apud *Thebas* inter cætera, libellos *Cyrilli*, & *Joannis Joachimi*, & *Lucæ* præsulis *Consentini* historias. Edidit de statu Ecclesiæ & tribulationibus futuris
F librum. Obiit senio confectus. Hic *Lucas* monachus fuit, & *Joannis Joachimi* alumnus, qui ob morum probitatem & vitæ sanctitatem in Archiepiscopum *Consentinum* electus fuit. Scripsit quædam de *Joachimo* magistro suo, & historias à natali domini usque ad annum MCCXVI. Fuit & ex *Consentina* civitate *Janus Parrhasius* præstanti ingenio ac judicio vir, & flagranti studio, ac doctrina longe præditus, poeta idemque orator, *Latina Græcave* lingua sane quam eruditus, nulli sui

sui seculi secundus. *Mediolani* bonas literas publice est professus, tanta facundia & doctrina, ut *Trivultius* sexagenarius ac summæ dignitatis vir inter frequentem juventutis catervam conspiceretur. Inde *Leone decimo* Romano Pontifice conducente venit in urbem, professus est in ea publice bonas literas. Duxit uxorem *Demetrii Chalcondylis* filiam, qua felici cognatione & socer & gener utriusque linguæ imperium tenuerunt. Edidit commentarios in *Claudianum*, & in *Nasonis Ibin* recondita eruditione refertissimos. Scripsit & in Poeticam *Horatii*, & libellum de arte dicendi, & in Epistolas *Ciceronis ad Atticum*. Edidit & fragmenta quædam fortasse Linguæ latinæ aut artis grammaticæ, cujus rei meminit Aldus Manutius *libro quarto inst. gram.* Ait enim: *In fragmentis illis antiquis sine nomine, quæ Janus Parrhasius homo utriusque linguæ doctissimus, cum Modiolani publice bonas literas profiteretur, edidit.* Novissime autem in manibus erat pene absolutum volumen de rebus abstrusis per Epistolam quæsitis *Valgium Ruffum* æmulatus, quod quinque & viginti libros continebat. Scripsit & *super Epistolas Ovidii*, & in primam Epistolam commeminit de opere per Epistolas, ubi ait: *Copiosius & distinctius ostendam in eo opere, cui nomen feci de rebus per Epistolam quæsitis.* Nunc autem, quia plerique alieno ingenio ac labore, & eruditorum nomen induunt, & magnum quæstum faciunt, quædam *Parrhasii* opera sub aliorum nomine leguntur, tempore, & nominibus, ad quos scribebat, & fortasse phrasi quoque, quo magis furtum lateat, immutatis. Id quod *Carolus Jardinus* ejus alumnus præsagiens semper querebatur. Jam certe commentarii *in Ciceronis Epistolas ad Atticum* in *Siripandi*, & inde ab eo *in Pauli Manutii* manus cum pervenerint, sub ejus nomine leguntur. Et quidem vel ipse aliquando mecum loquens, se eos à *Siripando* habuisse fassus est. Fuit & ex *Consentina* urbe *Petrus Paulus Parisius* Pontificio & Cæsareo jure consultissimus, qui *Patavii* & *Bononiæ* plures annos frequente juvenum cœtu publice *Romanum* jus est professus. Inde à *Paulo Romano* Pontifice hujus nominis *tertio Romanæ* Ecclesiæ Cardi-
1051. nalium ordini est additus. Opus ingens & præclarum civilis juris consilia continens edidit. Fuit & *Antonius Thilesius* vir impense eruditus. Edidit librum de coloribus, & coronis, & librum elegiarum, & tragœdiam, quæ inscribitur imber aureus. vivit modo *Bernardinus* ejus ex fratre nepos, *Græca* lingua eruditus & Philosophus scripsit de principiis naturæ libros duos. Fuit & *Coriolanus Martiranus Marci* urbis, de qua dudum dixi, Antistes spectatæ virtutis vir, utraque lingua satis eruditus. Scripsit tragœdias, Medea, Electra, Hippolitus, Bacchæ, Phenissæ, Cyclops, Prometheus, Plutus, Nubes, Odysseæ libros XII. Batrachomyomachia, Argonautica, Epistolarum librum unum, & alia quædam, quæ nondum sunt impressa. Fuit & *Joannes Antonius Pandosius Campaniæ* Episcopus. Scripsit de prædestinatione & gratia, de arbitrio, & operibus, de vera Christi carne & sanguine: de cœna Domini. Vivit modo *Joannes Thomas* ejus ex fratre nepos: qui scripsit de speculo comburente libros duos, de practica arithmetica, & geometrica demonstrativa librum I. de Mechanica librum I. *Archimedis* omnia opera explicavit. Fuit & *Joannes Baptista Amicius*. Qui juxta Peripateticorum placita cœlestium corporum motus descripsit, nullis usus eccentricis aut epicyclis, res ab antiquissimis Philosophis, mathematicis tot secula frustra tentata. Et ni immatura morte fuisset præventus, aggressus esset majora. Egit diem supremum annum natus vigesimum septimum. Sunt in *Consentino* agro pagi circiter centum, quorum plerique sunt oppidis magnitudine pares. Omnes autem in viginti duas præturas, sive XXII. corpora distincti. Horum primum est *Castionum* non longe ab *Crathe* amne in colle atque natura egregie munitum, amœno loco situm. Non longe ab urbe *Arenthum* flumen labitur, qui *Crathi* miscetur. Ager hic frugibus, oleribus, & varii generis fructibus fœcundus est: affluit oleo & vino, fit & sericum optimum, & legitur manna. Oppidum clarius reddidere duo *Cæsarii*, pater & filius, *Joannes Antonius*, & *Joannes Paulus*. Ambo ingenio & doctrina clari. Quorum ille grammaticæ institutionis rudimenta, & notationes *in Livium* edidit, & quatuor millia carminum. Reddidit *Plutarchi* opusculum de immoderata verecundia Latine. Hic vero utraque lingua eruditus, nunc *Romæ Latinas* literas publice profitetur Scripsit in primum librum odarum *Horatii*, scripsit & poemata. Non longe ab oppido *Arenthum* flumen labitur. *Sapanum* beato *Francisco* venerandum. Fuit hic Sanctæ vitæ vir, militavit Christo sub habitu Eremitarum divi *Augustini*, ejus corpus *Suberati* jacet. *Lapanum*, *Rubetum*, *Cœlicum*, *Joanne Joachimo* Abbate gloriosum, & prope *Jovinum* flumen torentinis uber fluit. Secundum quod aurum & ferrum nasci ferunt. Fuit *Joannes Joachimus* Abbas *Mauri Tabellionis* & *Gemmæ* filius. Qui non sine futuræ sanctitatis portento conceptus fuit. Siquidem matri, cum *Joachimum* concepisset, juvenis quidam forma decorus, & lineis candidis vestibus amictus per quietem apparuit, eique dixit: Puerum concepisti, quem cum pepereris, si ipsum vivere cupis, ante septennium baptismatis fonte lavari ne sinas. Eo vero nato patri super aram divi *Michaelis Archan-
geli*, quod sacellum non longe à domo sua aberat, 1052.
puerum aspicere videbatur, cujus vertex templi tectum tangeret, & chorum astantem albis vestibus indutum alta voce concinnentem, Puer natus est nobis alleluja, & filius datus est nobis alleluja. Elapso septennio cum pater diem baptismatis statuisset, mater graviter ægrotare cœpit, eoque morbo decessit. Atque tribus aliis annis defluxis, decimo anno non sine mysterio puer baptizatus est, & usque ad quartumdecimum grammaticæ operam dedit. Atque non multo post *Hierusalem* religionis gratia perrexit, quo itinere inopes quosdam sumptibus aluit. Et monachalem habitum albi coloris & asperum sumpsit. Cumque deserta quædam loca esset ingressus nimia siti confectus, mori veritus sabulo se obruit, ne insepultus feris cibus foret, ac dum scripturarum intelligentiam meditatur, sopore corripitur. Et ecce olei flumen, & juxta hominem stantem cernere, sibique dicentem: bibe de hoc flumine, eique ad satietatem bibere videbatur. Cumque evigilasset totius divinæ scripturæ intelligentia illi patuit: In monte, in quo CHRISTUS se transfiguravit, in cisterna quadam veteri totam quadragesimam vigiliis, obsecrationibus, jejuniis, hymnis & psalmis vacans transegit. Nocte vero resurrectionis dominicæ ingens illi claritatis splendor apparuit. Atque ita cœlesti numine afflatus est, ut utriusque testamenti concordiam, omnesque difficultates & involucra intelligeret. Quare totum se divinis lectionibus dedit, triaque opera tum cœpit, concordiam duorum testamentorum, expositionem in Apocalypsim, & Psalterium decem chordarum. Ex *Hierosolymis* in *Siciliam* concessit, ubi in quadam specu latitans jejuniis, & orationibus vacabat, & die Mercurii, Veneris & Saturni nil prorsus gu-

gustabat. Postea in *Calabriam* transmisit: & sacris initiatus *monasterii Coratii* Abbas eligitur. In ejus vita nulla erat intercapedo laboris, semper enim aut orabat, aut legebat, aut scribebat, sicque pernoctabat assidue. Orabat flexis genibus, manibus & oculis in cœlum erectis, vultu alacri angelicum præ se ferens vultum, ac si Christum præsentem alloqueretur. Quotidie altaris sacra peragebat, ac persæpe lachrymabatur. In monasterio, cui nomen est *Petralata* totam quadragenam, dominicis diebus exceptis, panem tantum & aquam gustabat potius, quam edebat. Claruit multis miraculis. Scripsit liberos quinque concordiæ utriusque testamenti, quod pridem, ut dixi, inchoavit, adhortante eum *Lucio* Papa hujus nominis tertio, & inde *Urbano* & *Clemente* jubentibus, ut in epistola ipsius *Clementis* ad illum directa videre licet. In quibus de quinque sigillis agens eximia & arcana mysteria enodavit: & in quinto nonnulla *Danielis*, & aliorum Prophetarum capita dilucidavit. Expositionem quoque Apocalypsis, octo partium titulis insignitam, dictorum pontificum jussu lucubravit: Item psalterium decem chordarum tribus voluminibus distinctum exaravit, quorum primum dedicavit Deo Patri, secundum Filio, tertium Spiritui Sancto. Quod opus die Pentecostes, ut ipse dicit, inchoavit. scripsit & in Evangelium *Joannis*, & contra *Judæos*, & super *Merlinum*, & in *Cyrilli* revelationem, & librum de flore nuncupatum de summis pontificibus, & librum de consolatione, & sententiarum volu-
1053. men egregium, & in *Herithream*. Item *Henrici sexti Cæsaris* rogatu anno à Christo nato MCLXXXXVII. ad eundem, ut ipsemet super *Hieremiam* fert, in *Esaiam*, & in nonnulla capita *Naum*, *Abacuch*, *Zachariæ*, & *Malachiæ* prophetarum. Scripsit & in *Hieremiam*, in quibus se spiritum prophetiæ habuisse manifestum est. Pleraque enim est vaticinatus, quorum multa adimpleta sunt, cætera adimplenda supersunt. Nam & *Græciam* ob, in *Romanam* ecclesiam perfidiam gentibus dandam, & prædicatorum ac minorum ordines initiatores mox futuros, quin etiam in januis ecclesiæ esse prædixit. Et quidem cum hæc præsagivit, ipsi in mundo erant, sed qui futuri essent ignoti: ordines autem initiarunt paucis post annis quam ille prædixerat, utpote divus *Dominicus* tribus, divus *Franciscus* novem. Quos vel *Venetiis* in divi *Marci* delubro, quod *Salomonis* templi instar fieri curavit, effingi fecit. In cujus pavimento, parietibusque ac fornicibus, testudinibusque simulacra alia pleraque effigiata emblemate, vermiculatoque opere futura portendentia, quæ in dies exitus comprobat, formari atque effingi fecit. Efflavit animam in *monasterii Floris* loco, qui canalis dicitur, cœnobitis suis benedicens. Ejus corpus postea in *monasterium Florense* translatum est. Ex cœnobitis ejus, qui ipso vivente sanctitate floruerunt, hi sunt, *Peregrinus*, & ejus frater *Bonnatius*, quibus futuram & proximam tribulationem revelavit. *Lucas* ejus scriba, qui postea Episcopus *Consentinus* fuit, *Gerardus* Abbas, *Joannes* & *Nicolaus*, quorum alter Abbas *monasterii Coratii* fuit, alter istius vices gerebat: item *Matthæus*, qui post *Joachimum* Abbas *Floriacensis* fuit, & postea *Gerentinus* Episcopus, *Rogerius* Diaconus Ecclesiæ *Severinatis*, *Petrus* & *Nicolaus*. Qui omnes sanctæ vitæ viri extiterunt. De Abbate autem ipso *Joachimo* Guilelmus Parisiensis *in libro de virtutibus* sic dicit: *Debes scire, quia donum intellectus tantæ claritatis est & acuminis in quibusdam, ut valde assimiletur spiritui prophetiæ, qualem crediderunt nonnulli fuisse in Abbate Joachimo. Et*

A *ipsemet de seipso dixisse dicitur, quia non erat ei datus spiritus prophetiæ, sed spiritus intelligentiæ.* Si quis autem respexerit libros ejus, quos scripsit super Apocalypsim, & super concordiam duorum testamentorum mirabitur donum intellectus in eo: verum in libris super prophetas liquet fuisse in eo spiritum prophetiæ. Licet quidam divinarum literarum ignari negent ipsum fuisse prophetam, quod Christus Apostolis dixerit: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta*: & alibi, *omnes Prophetæ & lex usque ad Joannem prophetaverunt.* Quod utique de primo Christi adventu intelligendum est, ut Hieronymus *in Mat-*
B *theum & in Amos*, & *Joannes Chrysostomus* & Athanasius *in secundam Epistolam Pauli ad Corinthios* & *Augustinus contra Faustum* asserunt. Jam vero in ecclesia, quæ erat *Antiochiæ*, prophetas fuisse *Lucas in actibus Apostolorum* scribit. Et *Agabus*, & quatuor *Philippi filiæ*, & *Corinthii*, & Apostoli ipsi prophetaverunt, ut passim in Epistolis *Pauli* videre licet. Et *Justinus* Philosophus & martyr apud Eusebium *Ecclesiasticæ historiæ libro quarto*, usque ad tempora sua prophetiæ gratiam in Ecclesiis floruisse ait. Quid multis opus 1054.
est verbis? Cum *Joël* Apostolos, aliosque in ecclesia prophetaturos prædixerit, ut *Petrus* in A-
C ctibus Apostolorum dicit, & Christus se ad *Judæos*, inter cæteros, prophetas etiam missurum ab ipsis in Synagogis suis occidendos dicit. *Nam* ait Amos, *non faciet dominus Deus verbum nisi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas.* Cur autem Deus secreta sua servis suis revelat, & quare non necesse est omnia fieri; quæ dicit, qui scire cupit, legat *Hieronymum in Jonam*, & *in Ezechielem.* Alii quidam *Joachimum* uti hæreticum calumniantur, quod *Innocentius tertius* libellum quendam *Joachimi* nomine, hoc est, injustam adversus *Petrum Lombardum* reprehensionem in concilio damnarit. Cum ipse, in episto-
D la, quam propria manu exaravit, similiter & humiliter fatetur, se eam fidem tenere, quam *Romana* tenet ecclesia, jubetque cuncta sua opera composita & componenda summo Pontifici assignari, quæ ipsemet morte fortasse præventus offerre non valeret, Apostolicæ sedis judicio approbanda & corrigenda. Idipsum *Innocentius* ipse in decretali illa asserit. Extat in bibliotheca Vaticana *epistola Honorii tertii Romani* Pontificis ad Episcopum Lucanum in favorem *Joachimi* adversus obtrectatores, quæ hæc est: *Ad audientiam nostram noveritis pervenisse, quod cum Abbatem & monachos ordinis Floris de crimine hæreti-*
E *cæ pravitatis infamas, & à tuis permittis subditis infamari, sumens occasionem ex eo, quod felicis memoriæ Innocentius Papa prædecessor noster libellum sive tractatum, quem Abbas Joachimus ejusdem ordinis institutor edidit contra magistrum Petrum Lombardum de unitate seu essentia Trinitatis, generali approbante concilio damnavit. Cum igitur idem prædecessor noster in sententia prædictæ damnationis expresserit, quod per hoc Florensi monasterio nolebat aliquatenus derogari, quoniam in eo & regularis est institutio, & observantia singularis, idemque Joachimus omnia scripta sua ipsi prædecessori nostro assignari mandaret Apostolicæ sedis approbanda judicio,*
F *vel etiam corrigenda, dictans epistolam, cui propria manu subscripsit, in qua firmiter confitetur se illam fidem tenere, quam Romana tenet ecclesia, quæ disponente Deo mater est cunctorum fidelium & magistra: Fraternitati tuæ per apostolica scripta mandamus, atque præcipimus, quatenus fratres ordinis supradicti super hæreseos crimine nec ipsum infamare præsumas, nec à subditis tuis permittas, seu aliquatenus dissimules infamari.* Datum Romæ apud *Sanctum* Petrum *IV. Nonas Decembris pontifica-*

tus nostri anno primo. Post *Calicum*, *Spatianum* est, cum fonte nobili, hic marmor effoditur. Inde est *Spatianum* iterum, ubi aurum & ferrum nasci dicitur: ex hujus corporis vico quopiam, cui *Casula* nomen est, fuit *Antoninus Ponta* utraque lingua eruditus. *Pedatium*, hic etiam aurum nasci fertur, nec longe *Cardonum* flumen auriferum labitur, quod cadit in *Crathim*, torrentinis, aureis maculis sparsis, foecundum. Ex hujus corporis vico quodam, qui *Serra* dicitur,
1055. fuit *Joannes Crassus* utraque lingua satis eruditus, poëta & orator clarus, ingenii acumine & memoriæ tenacitate pollens, fuit & accumulatæ virtutis vir. Inde est *Petrafitta*, & juxta *Ispica* fluvius labitur. Hic plumbum & chalcanthum & sal fossile nascuntur. *Aprilanum*, secundum quod *Crathis* fluvius oritur. Hic præter alia feramenta, cultri fiunt nobiles, & sclopi machinulæ. *Filinum*, *Magonum*, *Rublanum*, & juxta *Sabatum* flumen labitur, incolæ bovina coria, & soleas optime concinnunt. Fiunt & hic salsamenta optima ut farcimina, pernæ, petasonesque. ex hujus corporis vico *Ferveto* dicto, fuit *Nicolaus* utraque lingua eruditus, & bonis moribus præditus. Scripsit librum de rebus sacris, & Sylvarum libros quatuor, conquestionis *Italiæ*, heroico carmine librum. *Carpacianum*, *Syllanum*, cujus incolæ pectinibus conficiendis & lanificio plurimum vacant. Nam & aulæa, & tapetia, & sitarchas texunt, & lodices, quas, quod alicubi ex caprina lana fiant, capritas vocant. *Altilia*. Nec longe *Crepisitum* vicus est, ubi specularis lapis nascitur. *Maletum*, ex quo fuit *Carolus Jardinus Parrhasii* alumnus, acerrimi ingenii vir, *Romanæ* facundiæ haud inglorius, *Græca* quoque lingua apprime eruditus. Sed enim in literarum ocio se mirum in modum accinxit. *Romæ* bonas literas publice est professus. Rebus excessit humanis juvenis admodum. *Paternum* cum emporio annuo. Incolæ hircinis, vervecinisque, & ovinis pellibus aptandis dant operam. *Depinianum*, cujus incolæ æreis vasis conficiendis navant operam, nam & lebetes, & ahena, & sartagines & pelves & cacabos, & alia ejusmodi vasa optime conficiunt: *Thessanum*, *Donitium*, hic chalcanthum nascitur, & prope *Album* flumen labitur. Per omnia autem loca hæc generosa vina fiunt, & præsertim *Rublani*. Fiunt & lina nobilia ejus generis, quæ foemina vocant. Extant & in *Consentino* agro pulchra boum armenta. Supra *Consentiam Menecina* oppidum est, *Oenotrorum* urbs mediterranea, ait Hecatæus apud *Stephanum*, civis *Menecinus*. Ager hic frugifer est, fit siligo, & lens laudatissima, & castaneæ optimæ, quas insitas vocant, & optimi serici copia, nascitur & silex. Non longe à *Menecina Caroleum* oppidum est, *Ixias* olim dictum, urbs quoque *Oenotrorum* mediterranea contra *Menecinam*, ait idem *Hecatæus* eodem *Stephano* referente, & prope *Basentum* flumen labitur. Hic etiam siligo fit, & castaneæ insitæ, & sericum, nascitur & silex, inter reliqua hortensia cæruleæ laudantur cinaræ, quarum ingens numerus fit. Ex hoc oppido fuit *Basilius Latina* lingua eruditus. Juxta *Caroleum Domanicum* castellum est cum siligine & castaneis, quales fiunt *Carolei* agro. Ad mare *Fligidium* oppidum est freto imminens, quod ejusdem nominis fluvius adlabitur, distat à *Niceto* millibus passuum VI. hic optimi serici numerus immodicus fit, nascitur & vinum non vulgare, sunt in hoc agro sylvæ glandiferæ ad porcos alendos commodæ. Ex hoc oppido fuere *Franciscus Majoranus* & *Antonius Bonius* integerrimæ vitæ viri, beati *Francisci Paulitani* socii: sunt in hoc agro vici *Falcunaria*, & *Longoburgum*, ex quo fuit *Archangelus* itidem sanctæ vitæ vir, & beati *Francisci Paulitani* socius. Post 1056.
Fligidium Bellimontum oppidum est in tumulo situm, à loci amoenitate dictum, milliario à mari sepositum, abest à *Fligidio* millia passuum VI. Hic marmor nascitur. Sunt & horti nemorosi citrorum, limonum, & malorum aureorum. Fiunt & omnis generis fructus, & hi præcoces. Dein *Verres* fluvius cadit in mare: est & eodem nomine promontorium, *Linum* quondam dictum, quod *Lycophron*, ut mox ostendemus, appellat *Jugosum*, & contra, scopuli adjacent duo. Exin *Amanthea* civitas occurrit, mari abluitur. *Amanthea* enim nympha est, quasi per arenam currens, egregie loci natura, inde vero postea manu munita, quam *Catocastrus* fluvius adlabitur: civis Amantheanus. Distat à *Verre* promontorio milliario, à *Belimonte* milliaria II. Hanc *Nepetiam* esse arbitror, à qua *Antiochus apud Strabonem* sinum hunc *Nepetinum* dixit. In æde divo *Bernardino* dicata beati *Antonii Scocetti* minorum ordinis coenobitæ corpus jacet, qui beati *Francisci Paulitani* ævo floruit, & beati *Josuæ* Episcopi corpus quiescit. Sedes hæc Episcopalis *Tropeanæ* ecclesiæ juncta est. Hic optimi olei copia fit, nascitur capparis. Est in agro hoc *Petreium* vicus. Nec longe *Lacum* pusillum castellum est. Post urbem, *Oliva* & *Turbidum* fluenta labuntur: & *Corica* promontorium prominet, *Tylesium* olim dictum, abest ab *Amanthea* milliario. Est & intus *Tylesium* oppidum, *Agellum* nunc dictum, edito loco situm, & ejusdem nominis fluvius, distat à freto millia passuum IV. à *Corica* promontorio III. *Tylesii* & *Lini* meminit *Lycophron in Cassandra*. Ubi sic ait:

Alii autem colles inaccessos Tylesios,
Lini, quæ maritimi verticem supremum,
Amazonis consortem munient civitatem,
Servæ mulieris jugum recipientes,
Quam ferream mitram strenuæ puellæ habentes
Errantem ducet unda ad peregrinam terram.

Super quibus verbis *Isacius* ait: *Tylesium mons & urbs & sylva in Italia*, & *Linum promontorium Italiæ*. Meminit & *Stephanus*. Arx est hic super saxum natura munitissima, celebrantur nundinæ quotannis. Hic jacet corpus beati *Martini Besidianensis* minoritæ. In hoc agro marmor effoditur, & gypsum coquitur è lapide. In sylvis apri & alia id genus animalia stabulantur. Sunt & in hoc agro *Serratum* & *Serra*, vici. Inde est *Petramala* castellum, *Cleta* olim dicta, à *Cleta Pentesileæ* Reginæ nutrice condita, validis turribus unde quave munita, à *Crotoniatis* eversa, ut *Lycophron in Cassandra* scribit, ubi sic ait:

Crotoniatæ vero civitatem devastabunt aliquando,
Amazonis perdentes intrepidam puellam,
Cletam Reginam cognominis patriæ.
Multique prius terram ab illa dentibus
Mordebunt præcipitatæ, neque sine laboribus
Turres devastabunt Lauretæ filii.

Super quibus verbis Isacius ait: *Cleta Amazonis Pentesileæ nutrix fuit, quæ cum intellexisset Trojæ mortuam esse Pentesileam, navigavit ut illam quæreret, pulsaque ventis in Italiam pervenit: ubi cum civitatem condidisset, in illis locis regnavit. Porro multo tempore elapso, exercitum ducentes Crotoniatæ, interfecerunt ultimam Reginam Cletam. Omnes* 1057.
enim Cletæ urbis Reginæ, Cletæ dictæ sunt. Laura autem civitas est *Crotonis* à *Laura Lacinii* filia dicta, à quo *Lacinium* promontorium in *Italia* nomen accepit. In *Petræmalæ* agro sal fossile nascitur. Non procul à *Petramala Sabatium* oppidulum est, & eodem nomine flumen navigabile & pisculentum cadit in mare, *Ocinarus* olim dictus,

de quo mox. Intus est *Mamertum* civitas vetusta, sedes episcopalis, *Martiranum* nunc dicitur, secundum quam *Ocinarus* fluvius, id est, *Sabatium* labitur, cujus meminit *Antoninus Pius in itinerario.* De qua urbe *Strabo*, ubi *de Locris & Caulonia* scribit, sic ait: *Supra has urbes mediterraneam Brettii occupant, ubi est Mamertum oppidum nobile, & sylva picis ferax optimæ, Brettiana dicta.* Fuere *Mamertini* viri bellicosi, *Romanis*que amici & socii fidelissimi. Qui primi ac soli absque *Romano* Duce aut milite, *Pyrrho*, ex *Sicilia* à *Tarentinis* adversus *Romanos* accito, occurrerunt, ut *Plutarchus in eo* scribit. Qui *Messana* cum classe solvens, *Tyrrhenum*que pontum legens transmisit in *Italiam*, ac *Terineo* sinui juxta *Lametum* flumen appellens, ibi exercitum cum elephantibus exposuit, iterque fecit *Tarentum* per *Neocastrensem* & *Mamertinum* agrum, valle, quæ ab indigenis dicitur *Decollatura*, & per *Silam* sylvam ad *Crathis* fluminis ostia, ait itaque Plutarchus ipse: *Pyrrhus compluribus navibus in Messanensi portu amissis, in Italiam pervenit. Mamertinorum haud pauciores decem millibus primo transgressu signis collatis dimicare cum non auderent, iniquis locis, impetu contra Regem facto, totum exercitum turbavere. Ibi duo elephanti ex iis, qui posterius claudebant agmen oppressi, ipse Rex à fronte discurrens adversus homines bello assuetos magno cum periculo restitit: vulnere autem in capite accepto, cum paulo ex pugna cessisset, etiam magis extulit hostes. Quorum unus præ cæteris ferox, procero corpore & splendidis armis, superba voce Regem, si viveret, in certamen provocabat, at Pyrrhus ob hæc irritatus, iraque incensus, & sanguine fœdatus trucique aspectu terribilis in pugnam rediit, hominem illum consequutus, ita caput percussit, ut vi ictus, & virtute gladii usque ad partes inferiores plaga descenderet, cederentque hinc inde divisæ corporis partes. Hoc reliquos continuit, ne amplius persequerentur, quasi supra humanam vim Pyrrhum admiratos conterritosque. Ipse vero quod reliquum erat itineris secure profectus, Tarentum pervenit, Peditum XX. equitum tribus millibus secum adductis.* Signabant *Mamertini* in numo *Martem* nudum stantem, at galeatum altera manu ensem, altera hastam habentem, & juxta ipsum scutum & thoracem, & ex altera facie gallum, qui *Marti* est dicatus, eique ob vigilantiam sacrificabatur: item *Martis* stellam, inscriptione Græca tali, Μαμερτινῶν Βρεττιῶν. Quandoque signabant *Martem* tenentem equum, ex postico *Apollinem*, interdum signabant *Martem* galeatum sedentem in saxo innixum clypeo, & dextra hastam tenen-
1058. tem, & ex postico *Apollinem*. Interdum signabant *Jovem*, & ex altera facie *Martem* cum hasta & clypeo pugnantem. Aliquandoque signabant *Jovem* imberbem, & ex altera parte aquilam, fulgur in pedibus habentem. Quandoque ex postico *Jovis* signabant taurum. Interdum signabant ex postico *Apollinem*. In *Mamertino* agro vinum generosum nascitur, fit mel & sericum optimum, nascitur & lapis molaris, & lapis phrygius, & chalcanthum, & rubrica fabrilis, & color cyaneus. Sunt & in hoc agro pagi, *Constitium*, *Mota*, & *Conflentum*. Exinde ad fretum proficiscenti *Nuceria* oppidum occurrit, inter *Sabatium* & *Grandum* amnes, *Terinæ* reliquiæ, abest à mari millia passuum II. circum *Sabatium* lutræ sunt. In hoc agro vina & mella bonitate præcipua fiunt, nascitur & lapis phrygius. Sunt & sylvæ glandiferæ ad porcos alendos opportunæ, & sylvæ sylvestres, ubi sylvestrium animalium venationes fiunt. Secus mare *Terinæ* oppidi vestigia visuntur. *Terinæ* locus eminet, rupibus quaquaversum circumseptus, ubi jugiter benignæ spirant auræ, planities est satis magnæ urbis capax, ubi aër viget amœnissimus & saluberrimus, abest ab *Amanthea* millia passuum XII. Fuit enim *Terina* dicta à loci amœnitate, quod aer hic mollis sit & blandus, ubi incolæ, ut creditur, longam agebant ætatem, & vegeta ac felicia vigebant ingenia. Eruta fuit ab *Agarenis* beati *Nili* tempestate, quo tempore universa *Calabria*, *Lucania* & *Apulia* magnas calamitates perpessæ sunt. Abest ab *Amanthea* millia passuum VIII. Collem hunc *Sabatium* flumen olim *Ocinarus* dictus adlabitur, cujus radices mare abluebat, sed nuper paululum recessit, & *Terinæum* scopulum, cujus meminit *Plinius*, navem vocant nautæ, reliquit in sicco. Meminit *Terinæ Pomponius Mela*, itemque *Plinius*. Fuit *Terina*, ut *Solinus*, & *Plinius*, & *Phlegon* apud *Stephanum* scribunt, à *Crotoniensibus* condita, quo tempore ut quantum auguror, *Cletam* urbem sustulerunt. De hac urbe Strabo *libro* VI. ait: *Temesæ proxima est Terina, quam Annibal cum tutari se posse desperaret, solo æquavit, qua tempestate in ipsam confugerat terram Brettiam.* Solo, inquit, æquavit, mœnia utique diripuit, non urbem. A *Terina Plinius Terinæum Sinum* nominat, eumque ingentem esse ait. Siquidem à *Lampete* promontorio ad *Vaticanum* usque promontorium protenditur, cujus ambitus uno supra centum millia passuum est. Meminit & sinus hujus *Thucydides*. Quem interim *Vibonensem* etiam, *Plinius* appellat, a *Vibone* urbe, sic & *Cicero in epistola ad Atticum*. *Strabo* autem ipsum *Hipponiatem* vocat ab *Hipponio*, id est, *Vibone*. *Aristoteles* vero *Lameticum* à *Lametia* urbe. *Antiochus* autem apud *Strabonem Nepetinum* vocat, à *Nepetia* urbe. Nuper *Terinæ* plumbei aquæductus cuniculi reperti sunt inscriptione hac: *L. Appius* magister viarum. Meminit & urbis hujus *Lycophron in Alexandra*, in qua *Ligia* una è Sirenibus interiit, sepultaque est. Ait enim:

Ligia vero in Terinam à fluctibus ejicietur
Per undam natans, illamque nautæ,
Hanc quidem Phaleri
Littoribus sepelient in oris,
Ocinari vorticibus conterminam:
Lavabitque sepulchrum, bovis cornua habens aquis 1059.
Martis. Super quibus verbis Isacius ait: *Ocinarus fluvius est juxta Terinam, Mars, id est, robustus vocatus, & bovis cornua habens propter strepitum.* Quod autem fluvios cornutos, & boum cornua habentes inducunt, fortasse fit propter violentiam & strepitum undarum. *Mars* enim non est fluvius juxta *Terinam*, sed æris, unde illud epitheton imposuerunt. Item *Lycophron* ipse:

Alii rursum Terinam, ubi irrigat aquis
Ocinarus terram, puram ejiciens aquam,
Oberratione in habitabunt laborantes amara.

Isacius: *amara oberratione infortunati, ubi circa Terinam, Ocinarus fluvius terram irrigat, aquam puram ejiciens.* Cicero *Tusculanarum Quæstionum primo* de *Elysio Terinæo* sic scribit: *Terinæum Elysium cum graviter filii mortem mœreret, venisse in psychomantium, quærentem, quæ fuisset tantæ calamitatis causa: huic in tabellis tribus hujusmodi versiculos datos:*

Ignaris homines in vita mentibus errant
Euthymus patitur funere læto.
Sic fuit utilius finiri ipsique tibique.

Notabant *Terinæi* in numismate *Ligiam Sirenam*, & juxta tubam & lyram, & ex altera facie victoriam alatam in sella sedentem, & manu sertum habentem, quandoque vero tenentem aquilam *Græca* inscriptione τερινέων. Aliquando effingebant eandem *Ligiam* diadema in capite habentem, & ex postico victoriam alatam sedentem in

sella, altera manu sertum, altera oleæ ramum, & quandoque caduceum tenentem. Interdum signabant *Apollinem*, & ex altera parte solem. Mare hoc *Euripum* usque longe piscosum est: nam & parvorum & magnorum piscium, & præsertim thynnorum & xiphearum captio fit, quibus membratim dissectis cætaria replent: capitur & corallium multis locis. Post *Terinam Castionum* oppidum offertur edito loco paulum à mari sepositum. Hujus oppidi dominus est nunc *Cæsar Aquinius*, ex divi *Thomæ Aquinii* familia. Distat à *Terinæ* loco millia passuum IV. Hic vina & mella præclara fiunt, & gypsum coquitur è lapide, sunt etiam verricula thynnaria. *Archestratus* apud *Athenæum libro septimo*: Thynnos, qui in hoc sinu capiuntur, mirifice laudat, ait enim de thynnis loquens:

Si forte Hipponii Italiæ perveneris oras,
Optimi erunt illic cunctorum.

Thynni biennium excedentes orcyni dicuntur, ante vero annum palamides. Non longe *Subarum* promontorium est, *Brettium* à *Sallustio* appellatum. Secundum quod *Euphemia* oppidum occurrit, haud nimium à mari semotum, à Castiono millia passuum VI. distans, *Lametia* olim dictum à *Lameto* fluvio, quod adhuc nomen retinet. *Lametia*, ait Hecatæus, referente Stephano, *urbs est Oenotrorum à Lameto fluvio dicta.* fuit *Crotoniatarum.* Ab ea Lameticus & Lametinus civis, à qua *Aristoteles* ut dixi, sinum hunc appellavit *Lameticum.* Meminit & *Lametiæ* urbis *Lycophron in Alexandra*, ubi & *Tyrsenum* vadum esse dicit: meminit & *Philogenes* referente *Isacio in Lycophronem.* Hinc ad *Scyllaticum* fretum millia passuum sunt viginti, ubi *Italia* angu-
1060. stior est. *Euphemiæ* divi *Joannis* fanum & divi *Benedicti* monachorum cœnobium, in quo divi *Joannis* lacertus, & divæ *Euphemiæ* caput, & pars quota brachii Sancti *Stephani* protomartyris asservatur. Sunt & nonnullorum aliorum ossea frusta. Haud procul ab oppido *Lametum* flumen navigabile & piscosum labitur. In hoc agro juniperus frequens provenit. Supra est *Neocastrum* civitas, sedes episcopalis cum emporio nobili, edito pensilique loco sita, fontibus rivisque affluens, distat a freto millia passuum septem. Hujus urbis ager est frumenti & aliarum frugum ferax, & pascuus, sunt perpulchra limonum citrorum & malorum aureorum nemora, abundat & omnis generis fructibus, fit & optimi olei ubertas & vina ac mella præclara. Nascitur rubrica fabrilis: provenit & juniperus. Fiunt multarum alitum pulchra aucupia. Extat & sylva glandifera ad porcos alendos opportuna. Est in agro hoc *Blasium* pagus, Turres olim *Antonino Pio* Cæsari in itinerario dictus, cum melle spectato, & balneis nobilibus, aqua sulphurea est, quæ multis medetur morbis. Vico *Marcinara*, via quæ *Neocastro Catansanum* itur, lapis specularis nascitur. Post *Neocastrum Ipoletum* & *Pesipum* fluvii labuntur, qui *Lameto* miscentur. Supra est *Lametum* vicus, ubi marmor effoditur: & prope est *Feroletum* castellum cum melle optimo. Ex hoc castello fuit *Matthæus Collacius* eruditus vir, qui *Venetiis Latinas* literas publice est professus. Scripsit quædam. Exinde *Maida* oppidum nobile est, edito eoque amœno loco situm, olim *Malanium* dictum ab *Oenotriis* conditum mediterraneum, ait *Stephanus*, civis Malanius & Malaniensis. Orientem solem spectat, quod *Panopletus*, id est, bono omni repletus, fluvius perlabitur. Abest à freto millia passuum octo, à *Neocastro* totidem. Hic vina & mella laudata fiunt. Ager hic totus prope in planitie est, frumenti & aliarum frugum uber, pabulo, aucupio & venationi commodus. Nascitur gypsum marmorosum. Est & fons salsam manans aquam, ex qua muries fit. Est & *Calocrius* mons in *Apennino* sublimis quasi Pulcher mons, vel pulchra sublimitas, aut pulchrum, id est, suave frigus, ubi fons scatet. è cujus jugo utrunque fretum conspicitur. Provenit & in agro hoc Juniperus. Ex hoc oppido fuit *Vincentius Vianeus* medicus chirurgus eximius, qui primus labia & nasos mutilos instaurandi artem excogitavit. Fuit & *Bernardinus* ejus ex fratre nepos, & artis hæres. Viget modo, hujus filius & itidem artis hæres. In hoc agro pagi sunt *Cortalis*, *Coriga*, *Petrejum*, & *Jacorsum*. Post *Maidam*, *Lacania* castellum offertur, abest à mari millibus passuum tribus, à *Maida* sex, quod *Mocata* fluvius præterfluit. Hic lina optima fiunt ejus generis, quæ fœminina dicuntur, fit & sesama, nascitur vitex, & nymphea herba, gignuntur tubera, eximitur marmor, extant & retia thynnaria. Ager hic saccaro aptissimus est. Proveniunt sponte platani frequentes. Quanquam quidam, qui plantarum peritiam habere præsefert, platanos in *Italia* sponte nasci temere negat. Hic si *Calabriam* reliquamve *Italiam* sedulo perlustrasset, plurimas plantas, aliaque in ea esse, quæ ultro gignuntur, vidisset, si tamen veram hujusce rei notionem habebat. Verum quia in uno tantum *Italiæ* loco diu contabuit & emarcuit, quic- 1061.
quid ibi non novit, nullibi in *Italia* nasci audacter asserit. Supra *Lacaniam Monsaurum* exiguum castellum est, cum melle claro. Et prope est *Monardum* oppidum edito loco, cujus ager frugifer est, aprorum, caprearum & aliorum quadrupedum venationi, ac palumborum & phassarum, aliarumque avium aucupio, nec non pabulis aptus. Nascitur lapis phrygius, gignuntur tubera. Dein meridiem versus est *Francavilla* oppidum cum temeto laudatissimo eoque austero. Distat à freto millibus passuum tribus, à *Lacania* totidem, salubri amœnoque loco situm. Ager hic fœcundus est, venationi & aucupio commodus. Fit sesama, provenit vitex, & juniperus. De lentisco & myrto nil attinet dicere, cum tota *Calabria* his referta sit. Postea est *Angitula* oppidum edito loco, & ejusdem nominis fluvius navigabilis & piscosus, torentinis & anguillis uber, cujus meminit *Antoninus Pius in itinerario.* Fuit olim dicta *Angitula*, *Crissa* urbs *Phocensium*, cujus meminit *Lycophron*, ut supra ostendimus, à *Crisso Panopei* fratre condita, ait *Isacius in Lycophronem*, prope *Hipponium* è regione *Crotonis.* Hic nobile emporium annuatim celebratur, distat à freto millibus passuum duobus, à *Francavilla* tribus. Fit in hoc agro sesama & gossypium, nascitur marmor, & intus smiris lapis reperitur, provenit vitex, est & fons salsam aquam scaturiens, ex qua fit muries: fiunt in agro hoc aucupia & venationes uberes. Sunt quoque pagi *Matheratum* & *Pimæum* à pimæno verbo *Græco*, quod pasco gregem significat. Intus sunt *Polia* & *Monrusum* & *Monsantum* tenuia castella, cum spectato melle: in montibus lapis phrygius nascitur. In *Monsanto* mulier est nomine *Angela*, quæ vestes in telario inconsutiles conficit, ut indusia, diploides, brachas cum ocreis caligisque, & capitis operimenta. Est in hoc agro *Capistranum* pagus. Ad mare est *Picium* oppidum freto imminens novum opus, abest *Euphemia* millibus passuum XVIII. Conditum est id oppidum ut piratis deprædandi hac transeuntia navigia facultas interciperetur: nam hic secessus est, in quo piratæ latebant. Hic thynni è verriculo exponuntur. Quem locum oppidani segiolam vocant, & à *Cicerone in epistola ad At-*

Atticum ſedeculam appellatam opinantur: cum ibi *Cicero* Ariſtotelicam diſciplinam intelligat, quam *Atticus* ſedeculam ſuam appellare conſueverat. Oppidani piſcationi & navigationi dant operam, merces hominesque lembis ultro citroque trajicientes. Mare piſcoſum eſt. Sunt & retia thynnaria, quibus ingens thynnorum copia capitur, quos cætarii membratim cæſos ſale aſſervant, conduntque in cadis. Fit & magna trichiarum piſcatio, quibus ſale conditis cados opplent. Eſt *Picii* aqua ferrea, quæ tamen bibi poteſt. Naſcitur in hoc agro marmor, intus quoque ſmiris reperitur. Fit in hoc agro goſſypium: ſunt & limonum & citrorum nemora. Intus eſt *Philocaſa* tenue caſtellum, id eſt amabilis caſa. Ager hic frugifer eſt frumenti & aliarum frugum ferax & pabulis aptus. Fiunt olea & vina non vulgaria, provenit nardus montana. Eſt in hoc agro *Stephanaculum* vicus, qui coronam ſignificat cum melle optimo. Fiunt & in agro hoc phaſianorum & externarum & aliarum ali-
1062. tum aucupia pulchra, & caprearum & leporum venationes. *Philocaſæ* contermina eſt *Panagia* puſillum caſtellum, quod nomen totum purum ſignificat. Exin eſt *Vallonga* exiguum caſtellum, cum caſeo probatiſſimo, in hoc agro ſylvæ ſunt glandiferæ, & caſtaneta ad porcos alendos opportunæ. Sunt & pulchra pabula, fiunt venationes, & aucupia. Proveniunt ubertim fraga. Sunt in hoc agro pagi *Pizonum*, ubi fit charta; erumpit & ſquilla. *Nicolaum*, *Batianum*, ubi quoque ſquilla provenit. *Broniatarum*, quod tonitrua obſervantem ſignificat, quod *Ancinalis* fluvius intermeat. In hoc agro glandiferæ arbores ferunt agaricum. A *Vallonga* millibus paſſuum duobus *Belifortum* oppidulum eſt edito loco, *Subſicinum Antonino Pio in itinerario*. Quod *Medama* fluvius adlabitur. Intus divi *Stephani* ædes eſt Carthuſienſium monachorum cœnobium à *Rogerio Guiſcardo* junioris *Roberti* ex fratre nepote conditum, in qua æde beati *Brunonis* hujus ordinis fundatoris, beati *Januini* ejus ſocii corpora quieſcunt. venit in *Calabriam* beatus *Bruno Urbani ſecundi* pontificis maximi & *Rogerii* junioris temporibus. Exceſſit è vita anno à Chriſto nato M. C. pridie nonas octobris. Eſt & digitus *Stephani* Protomartyris. Fruſtula crucis dominicæ, & menſæ & virgæ *Aaron*, & *Joannis Baptiſtæ*, & *Zachariæ* patris ejus, utriuſque *Jacobi*, *Philippi*, *Matthæi*, *Bartholomæi*, *Thomæ*, *Simonis* & *Judæ* Apoſtolorum, *Joannis Chryſoſtomi Athanaſii*, *Baſilii*, *Gregorii*, *Felicis*, & *Caliſti Romani* Pontificis *Marcellæ*, *Mariæ Magdalenæ*, *Chriſtinæ*, *Catharinæ*, *Priſcæ*, *Georgii*, *Dionyſii Areopagitæ Coſmæ* & *Damiani*, *Joannis* & *Pauli*, *Cyriaci*, *Hippolyti*, *Pantaleonis*, *Theodori*, *Antonii*, & multorum aliorum Sanctorum. Item dens *Agathæ*, dens *Goberti*, dens *Joannis Joachimi*. Sunt & fruſtula ſanctorum locorum, ut ſepulchri Chriſti, & lapidis, ubi fuere pedes ejus transfigurati, & cryptæ in qua jejunavit, & montis aſſumptionis, & columnæ in qua fuit flagris cæſus. Secundum ædem lapis obſidianus naſcitur, ex quo fit vitrum optimum. Quo lapide accolæ in ædificiis utuntur. In agro monaſterii lapis ophites cæditur, granitum vocant ſcalptores, ejus generis eſt, quo columnæ in *Romano Pantheo* ſunt. Non longe à monaſterio via, qua itur *Stilum*, lapis ſpecularis naſcitur. ſunt in hoc agro pagi *Moſaurum*, ubi aſparagi optimi, omnibus anni menſibus proveniunt: *Gaſparium*, *Spatula*, quod cibum delitiaſque ſonat, cum caſeo & hyppace optimo. Et juxta *Cacinos* fluvius fluit, ubi lutræ ſunt. *Bovungium*, ubi aurum & ferrum naſci traditur: naſcuntur & aſparagi cunctis menſibus anni. *Cimbarium* itidem cum caſeo & hyppace claro, ubi & obſidianus lapis naſcitur. Sunt & in hujus monaſterii territorio ſylvæ ad domorum tigna reliquave utenſilia, & ad navigiorum fabricam aptæ. Glandiferæ arbores agaricum ferunt. Fiunt ſylveſtrium animalium venationes. Inde occiduum verſus, *Sorianum* oppidum eſt, penſili loco ſitum. *Soria* congeriem ſublimitatemque ſonat. Hic figlina opera fiunt haud ignobilia, variaque vaſorum genera, quæ uſui humano ſunt accommodata. In hoc agro gypſum è terra foditur, quo utuntur figuli, exciditur & lapis molaris frumentarius & olearius. Sunt & ſylvæ glandiferæ ad porcos 1063.
alendos opportunæ, & pabulo, venationi & aucupio commodæ. Sunt in agro, pagi *Baſilium*, & *Barbara*. Fiunt in *Sorianenſi* agro olea præclara. Dein ad fretum eunti *Dimitrium* tenue caſtellum offertur, cujus ager frugifer eſt. Subinde eſt *Montileonum* oppidum, *Hipponium* olim ab *Hippone* Heroe, ut vult *Stephanus*, dictum, fortaſſis *Phocenſe*. nam *Phocenſes* multas urbes in hac ora, & alibi in *Calabria*, aut condiderunt, aut ab *Auſoniis* & *Oenotriis* conditas incoluerunt. Hujus urbis meminit *Lycophron in Alexandra*. *Strabo* vero *libro ſexto* hanc & *Medamam* à *Locris* conditas tradit, qui ſic ait: *Hipponium Locrorum ædificium, quam obtinentibus Brettiis eripuere Romani, qui Vibonem Valentiam appellavere.* Hic *Agathocles Siciliæ* tyrannus ea potitus urbe, nobile emporium inſtituit, cujus florentiſſimæ regionis amœniſſima prata eſſe conſtat, ad quam *Proſerpina* è *Sicilia* carpendos ad flores venit: Hinc matronarum uſus invaluit, ut collectis ex floribus coronas texant, cum dies feſtos agunt: quoniam empta geſtare ſerta, vitio illis datur. A qua urbe *Hipponienſes* & *Hipponiates*, *Vibonienſes* & *Valentini* incolæ. Hic *Gelo* nemus amœniſſimum extruxit, quod cornu *Amaltheæ* appellavit. De quo *Duris* apud Athenæum *libro* XII. ſic ſcribit: *cornu Amaltheæ locus eſt, quem ſtruxit Gelo in nemore amœniſſimo egregiæ pulchritudinis, aquiſque irriguum juxta Hipponium civitatem.* Fuit nempe urbs hæc opibus ac gloria, vel portu inclyta. Hanc & *Rhegium* inter ſeptem illuſtriores & opulentiores *Italiæ* civitates fuiſſe, quæ ſubſtantia & domorum pulchritudine pavimentiſque præſtabant, Appianus *bellorum civilium libro quarto* memoriæ traditum reliquit. Fuit quoque *Romanis* amica ac ſocia. Quæ, cum ſub id tempus, quo *Annibal Placentiæ* erat, *Carthaginenſes* claſſem ad eam oram vaſtandam miſiſſent, *Hipponienſes* agri libentius depopulationem, urbiſque terrorem pertinaciter ſunt perpeſſi, in fideque & ſocietate Populi Romani perſtiterunt, urbemque neceſſariis rebus, quo hoſtibus reſiſterent, munierunt, ut Livius *Bel. Pun. libro primo* tradit, ubi ſic ſcribit: *Jam forte Carthaginienſes viginti quinqueremes cum mille armatis ad populandam oram Italiæ miſere, populatoque Vibonienſi agro, urbem quoque terrebant. Repetenti Siciliam T. Sempronio Conſuli excurſio hoſtium in agrum Vibonienſem facta nunciatur, Sexto Pomponio legato cum vigintiquinque longis navibus Vibonienſem agrum, maritimamque oram Italiæ tuendam attribuit.* Fuit & Colonia *Romanorum* civium perilluſtris, velut Livius *Bel. Mac. libro* V. auctor eſt, *ad quam*, inquit, *mille ſeptingenti pedites & trecenti equites ivere.* *Vellejus* etiam *Parterculus Valentiam* Coloniam deductam ſcribit. Fuit quoque nobiliſſimum municipium *Romanorum*, ut *Cicero in Verrem actione ſeptima* innuit, ubi ſic inquit: *Ipſis Valentinis ex tam illuſtri nobilique municipio tantis de rebus reſponſum nullum dediſtis.* *Cicero* exilii ſui tempore cum *Melitam* inſulam petere ſtatuiſſet,

ut ibi commoraretur, quousque res suas compo-
1064. neret, *Vibonem* ad *Siccam* terrestri itinere con-
cessit, ut inde transmitteret. Cæterum ubi *Clo-
dii* rogationem de suo exilio allatam percepit,
per quam cccc. ab *Italia* milliaria aqua & igni
sibi interdicebatur, ut ipsemet *ad Atticum libro
tertio & xvi.* scribit, cum *Melitæ* sibi esse non
liceret, consilio repente mutato à *Vibone Brun-
dusium* convertit, ut se in *Græciam* reciperet: ve-
rum prius *Locros* ad clientes suos petit, quo ex
loco scribit *ad Atticum*, inde *Crotonem* conten-
dit, & *Thurios*. Quo in itinere omnes *Calabriæ*
civitates, ad quas divertebat, ipsum quam hu-
maniter excipiebant hospitio, ut ipsemet *in ora-
tione pro Planco* dicit. Post vero reditum suum
in urbem, Senatus universus, ut ipsemet *Cicero
in oratione pro domo sua ad pontifices* scribit, gra-
tias agendas censuit civitatibus iis, quæ *M. Tul-
lium* recepissent. In bellis autem civilibus, *Hip-
ponium Cæsaris* partes est sequuta, ut Appianus
Bel. civilium libro tertio scriptum reliquit. Hic
Cæsaris naves quinque à *Pompejanis* combustæ
sunt, ut Cæsar ipse *Bel. civilium libro quarto* pro-
dit. Hanc urbem *Plutarchus Lucaniæ* esse dicit.
Ex hac urbe fuit *Pestanus* scriptor antiquus, cu-
jus meminit Macrobius *Satur. libro sexto*, quem
adducit in verbo transmitto pro transeo. Signa-
bant *Vibonienses* in numo *Proserpinam* habentem
in capite tiaram, quod ibi ejus templum esset ce-
lebre: & ex postico gemina *Amaltheæ* cornua re-
gionis ubertatem significantia, inscriptione *La-
tina, Valentia.* Interdum incidebant *Jovem* &
ex altera parte fulgur. Aliquando incidebant
Herculem, & ex altera facie duas clavas. Inter-
dum incidebant *Minervam*, & ex postico no-
ctuam ejus alitem. Quandoque incidebant *Apol-
linem* & ex altera facie lyram. Erat *Hipponii* ma-
gnificentissimum *Proserpinæ* fanum plurimis mar-
moreis columnis ornatum, quas *Rogerius Guiscar-
dus Calabriæ* princeps *Miletum* transtulit, & in
episcopali æde, atque in Sanctæ Trinitatis delu-
bro locavit. Hujus *Proserpinæ* signum arasque
Romani religionis cultores, *Hipponio* ab eis dedu-
cta colonia, reficientes, DCCLXX. millia XC. Se-
stertios expendere, hoc est usualis nostræ mone-
tæ numorum aureorum scutatorum XIX. millia
ducenta quinquaginta duo cum quadrante. Nam
mille sestertios masculino genere, & sestertium
neutro genere idem sunt, valetque aureos numos
vigintiquinque. Basis cum inscriptione est *Mi-
leti* in foribus episcopalis ædis infimo loco sita
transeuntium pedibus conculcata. Quod hi, qui
eam ibi locarunt, quive destituunt, sint vetusta-
tis contemptores, unde & primi versus literæ
quædam absumptæ sunt. Cum potius hujusmo-
di rerum memoria magna esset studio conservan-
da, ut nobis esset ad imitandum exemplum. Nam
si idololatriæ venæ ac falsæ religionis cultores
tanto studio, ac tam magnis sumptibus idolorum
templa ac signa, arasque decorabant, quid no-
bis est faciendum? Inscriptio autem hujus basis
hæc est.

L. VID. VIR. ƆL. Q. CINCIVS.
C. AVL. IV. VIRI D.

Signum *Proserpinæ* reficiendum statuendum-
que, arasque reficiendas ex S. C. curarunt H S
DCCLXX. millia XC. fuere. Helvia Q. F. Or-
bia M. filia. Curæ esse debet *Hipponiatibus* ba-
sim illam alibi locare, ne tantæ rei memoria
prorsus aboleatur. Fuit etiam *Hipponium* sedes
episcopalis. Synodo *Romanæ*, sub *Symmacho* Pa-
1065. pa, interfuit *Joannes* Episcopus *Viboniensis*, &
synodo *Nicænæ* secundæ sub *Hadriano* Papa pri-
mo interfuit *Stephanus* episcopus *Viboniensis*. E-

A ruta fuit *Vibo* ab *Agarenis* sub beati *Nili* tem-
pus, quo & *Terina* & *Taurianum*, & *Trischenes*
eversæ fuere. Sedes hæc episcopalis, necnon
Tauriani Miletum translatæ sunt à *Gregorio* Papa
hujus nominis septimo. Celebratur *Hipponii* no-
bile emporium ter in annos singulos. Ager hic
frumenti, & aliarum frugum ferax est. Fit sac-
carum, & sesama, & oleum clarum. Fiunt per-
dicum & phasianorum aucupia, extant verricu-
la thynnaria. De bonitate thynnorum *Hipponia-
tis* sinus diximus. Sunt in hoc agro pagi; *Pisco-
pium, Gregorium, Vena*, & juxta *Vena* iterum,
Treparvum, ubi lapis specularis nascitur: *Longo-
burgum* cum linis non ignobilibus. Post *Hippo-
B nium Briaticum* oppidum est edito loco milliario
à mari sepositum, distat à *Montileono* millia pas-
suum quatuor. In mari statio est *Nicola* dicta, &
juxta *Praca*, & *Braces*, & *Turrecula* modicæ in-
sulæ sunt, *Ithacusæ*, à *Plinio* nuncupatæ. Ait
enim: contra *Hipponium* insulæ parvæ sunt, quæ
Ithacesiæ appellantur, *Ulyssis* specula. sunt & re-
tia thynnaria. In *Briaticensi* agro vina & olea
clara fiunt, item xylon, & sesama, & amygda-
larum copia, & varii generis fructus optimi, lau-
datur & apiana uva. Extant & viridaria citro-
rum, limonum, & malorum aureorum. Nasci-
C tur & sponte ubertim in collibus arido loco, ubi
nec aliud seri, aut nasci potest herba angusta &
longa duorum cubitorum, ad fiscorum sporta-
rum, & restium verriculorumque usum, & vi-
nearum ligamenta apta, præbet & bobus pabu-
la, votumum vocant incolæ, ego spartum id es-
se autumo. Sunt in hoc agro pagi, *Mantineum*,
quod vaticinium notat: *Paraconum* quod signifi-
cat salutare: nec procul est *Paradisonum*, quod
præter odium sonat: & ei conterminum est *Cæ-
nidonum*, id commune donum significat: & pro-
pe est *Mesonum*, à meso id est medio dictum. In-
de est *Syconum* à ficuum ubertate dictum: & ei
D vicinum est *Favelonum*, & juxta est *Cisidonum* à
cisso desidero nominatum. Inde est *Cochiceronum*,
& *Marcum*, & *Sophadum*, quod sapientem can-
tum significat. Item *Conum*, & *Pisitonum*, quod
humidum locum sonat. Exin *Tropæam* versus
sunt *Polycarpum*, *Leum*, ubi rubrica fabrilis na-
scitur: *Constantinum*, *Potentionum*, cum soleis
optimis: *Rosarnum*, *Madaradonum*, quod salvum
donum significat, *Sterapodonum*, quod solidum
pedem notat. Post *Briaticum Sabronum* promon-
torium est, *Hipponium* appellatum ab *Isacio*, di-
stat à *Briatico* millia passuum VIII. Intus est *Me-
sianum* oppidum cum nundinis, quæ in singulos
E annos celebrantur. Ager *Mesianensis* frumenti &
aliarum frugum ferax est, fit & optimi olei co-
pia, provenit in agro hoc crocus sylvestris. Sunt-
que pagi *Zegarium*, quod jumentum sonat, *Pa-
pelontum*, *Picinum*, quod densum significat, *Ar-
giona*, quod venationem notat, *Scaletum*, *Cæ-
landarium*, quod significat vallem, *Prasinacum*
à prasia areola herbarum, *Pernocarium* à pernos
aquilæ specie, & *Perricarium* iterum, *Orcilla-
dum*, ab orcillo adjuro, *Rombiolum*, à rombeo
volvo dictum: *Caryvatum* à Carya nuce: *Mola-
dum*, ab eventu aliquo, moleo enim significat
pugno. Ad mare *Tropæa* civitas est, mari in- 1066.
F cumbit, à tropeo retroverto dicta, quod, ut
licet opinari, dux quispiam *Romanus* Classis præ-
fectus ex *Africa*, aliunde reversus eam condide-
rit, aut ex castello quod hic erat, in urbem au-
cta. Non enim ora hæc vinetis & olivetis, aliis-
que arboribus impendio commoda absque habi-
tatoribus, frequentibusque villis ab *Auxoniis*, &
inde ab *Oenotriis*, aliisque *Græcis* destituta fuit.
Meminit hujus urbis *Stephanus Byzantius*, quam
Postropæam vocat. Fuit *Justiniani* Imperatoris
tem-

temporibus. Distat à *Sabrono* promontorio mil-
lia passuum sex. Est & sedes Episcopalis anti-
qua. *Theodorus* episcopus *Tropiensis* interfuit sy-
nodo *Constantinopolitanæ* sextæ. Et *Stephanus* E-
piscopus *Tropiensis* interfuit synodo *Nicænæ* se-
cundæ, & *Laurentius* Episcopus *Tropiensis* inter-
fuit synodo *Romanæ* sub *Symmacho* Papa. In æde
divi *Francisci* una spinarum coronæ dominicæ as-
servatur. Hic mercatus quotannis celebratur.
Fiunt panni gossypini nobiles. Secundum ur-
bem insulæ adjacent duæ cum statione. Vivit
modo hujus urbis civis *Petrus Vianeus* medicus
Chirurgus: qui, præter cætera, labia & nasos
mutilos integritate restituit. In hoc agro pro-
venit staphys agria, nascitur & ingens votumi
copia. Sunt in *Tropianensi* agro pagi plerique
Græcis appellati nominibus. Juxta urbem parte
læva est *Paralia*, quasi maritima, quod secus lit-
tus sit. Inde est *Sabronum*, quod edacem signi-
ficat, cum oleo & vino nobili. In his pagis gos-
sypii ubertas fit, supra est *Joannum*. Inde ur-
bem versus est *Daphna*, & juxta *Daphna* iterum,
à lauris dicta. postea est *Phytalis*, quod plantam
hortumque arboribus consitum significat. Su-
pra est *Zacharopolis*, quasi utilis civitas, & pro-
pe est *Aliphitum*, ab bonitate olei dictum. Cui
contermina est *Drapea*, quod maturam messem
sonat. Dein est *Chespanum*, à *cheo* fluo dictum,
cum optimi olei copia. Et ei propinqua est *Cha-*
ria, à valle dicta. Exin est *Britarium*, quod sca-
tens ac fervens notat: & prope est ejusdem no-
minis amnis: intus est *Choramctum*, quod regio-
nem vini sonat: ei proxima est *Dominica*. Hic
pagus quomodo initio vocatus sit, compertum
non habeo, nunc *Dominica* dicitur, quod in eo
beata *Dominica* nata sit, eique templum erectum,
tametsi quidam eam *Campaniæ* tribuant. In ma-
ri *Portus* est *Herculis*, *Formiculas* vocant accolæ,
quasi *Herculis* formas: cujus meminit *Plinius*,
itemque *Strabo*, qui ubi de *Hipponio* fatus est ait:
Cum ad Herculis portum navigas, extrema Italiæ
circumflectis: est enim haud procul à Vaticano pro-
montorio: Secundum portum hunc statio quædam est,
& Gadanum scopulus, nec longe Mescheta & Pro-
teria stationes alteræ sunt: dehinc Vaticanum pro-
montorium occurrit Terinæum Hipponiatemque si-
num efficiens, à vaticinio aliquo dictum, & ejus-
dem nominis amnis, distat à Tropæa millia passuum
septem. Hinc rursus *Geoliensis* sinus incipit & us-
que ad *Cænidem* promontorium protenditur.
Contra est *Mantineum* scopulus, à vaticinio iti-
dem dictus. Ab urbe hucusque ora hæc vinetis
& olivetis est referta. Intus est *Nicolaum* pagus,
& prope est *Briadum*, quod floridum, lætum ac
deliciosum significat, cum ficis optimis. Inde
1067. est *Orciladum*, ab olei copia dictum: orci enim
lecytum sonat: juxta est *Rigadum*, quod sedis
ruinas notat. Intus rursus sunt *Bryvanacalum*, à
bryo & ana, iterum & *Calos* dictum, quod hic
bonum semper scaturiat: prope est *Lapathonum*,
à lapatho herba dictum, hic bumasthus uva opti-
ma fit: exinde est *Panagia*, quod totum purum
significat, & juxta est *Spilinga*, quod saxum con-
cavum significat: dein est *Condrochinonum*, qua-
si fructus particeps, nec longe est *Carciladum*,
quod cancrum sonat. Inde est *Iopolis* exiguum
castellum edito eoque salubri loco situm, quasi
diopolis, hoc est, *Jovis* civitas, haud nimium
à mari semotum, *Augustini Niphi* philosophi pa-
tria. Quem *Sinuessani* quasi *Julia* lege repetunt
Sinuessam. Hic cum jam puer, mortua matre,
à patre & à noverca (duxerat enim ejus pater
aliam uxorem) male haberetur aufugit domo, &
se *Neapolim* recepit. Quem præclaram præ se
indolem ferentem, *Sinuessanus* quidam cum esset
A intuitus, *Sinuessam* in domum suam duxit, ut li-
beris suis inserviret. Qui quod acris ingenii, ac
gloriæ cupidus esset, simul cum illis in literarum
studium incumbit. Atque inde cum eisdem *Pa-*
tavium profectus, philosophiæ studio acriter na-
vavit operam. Cumque postea *Sinuessam* ac *Nea-*
polim reversus patrem omnia bona dilapidasse, at-
que subinde mortuum esse percepisset, noluit
amplius *Iopolim* patriam suam redire, sed *Sinues-*
sæ uxorem duxit, & *Neapoli* multos annos phi-
losophiam publice est professus. Floruit *Leonis*
decimi temporibus, & obiit *Pauli tertii* pontifi-
catu. Scripsit in omnes *Aristotelis* libros com-
B mentarios. Extat adhuc *Iopoli Niphorum* fami-
lia. Verum ipse in *Sinuessorum* gratiam, quod
apud eos aliquando degerit, uxoremque duxerit,
Sinuessanum se scribebat. Quanquam sæpius in
gymnasio palam *Calabrum* se esse fateretur, & in
epistola, quæ est ad *Joannem Arenarum* princi-
pem in Commentario super perihermenias, se
Calabrum esse testatur. Id quod tamen in secun-
da operis editione sublatum fuit. Sed porro va-
ni ac dementis est, alienam gloriam aucupari, &
inopem laudis aliena laude prædicare se glorio-
sum. Fit *Iopoli* olei copia, & amygdalæ lauda-
tissimæ, ac præter cæteros fructus, pira nobi-
C lissima, & pepones optimi, fit & sericum nobi-
le. Extant & horti nemorosi citrorum, limo-
num & malorum aureorum. In hoc agro votu-
mi herbæ copia nascitur. Est & *Cocurinum* pa-
gus. Exinde est *Nicotera* civitas sedes Episcopa-
lis edito salubrique loco sita, mari imminente.
Septem millium intervallo à *Vaticano* promonto-
rio abest. Olim vel *Domitiani* ætate *Medama* di-
cta, quo tempore scripsit *Plinius*. *Antonini* ve-
ro *Pii* tempestate, aut paulo ante, *Nicotera*, id
est Victrix dici est cœpta. Cujus idem *Cæsar in*
itinerario semel atque iterum meminit: Quidam
puerili atque anili opinione ducti in littore duo-
D bus locis *Medamam* fuisse, bisque eversam fabu-
lantur: Cum à *Domitiano* ad *Antonini* tempora
anni intercesserint quadraginta paulo amplius aut
minus. Jam pulso ab *Italia Annibale* usque ad
Honorii Principatum, quo tempore *Gothi* irru-
perunt, nil ab exteris passa est *Italia*. Sed qui
priscis condendarum urbium mos fuerit alibi di-
cemus. Conjiciendum est *Romanæ* Classis præ-
fectum, aut *Nerva*, aut *Trajano*, aut *Adriano* 1068.
Imperante, qui inter *Domitianum*, & *Antoninum*
Pium fuerant, ex *Africa* aut aliunde cum victo-
ria revertentem, acceptos è classe permultos huic
urbi dedisse accolas, & ea ex victoria nominasse
E *Nicoteram*, & insuper *Tropæam* civitatem à se au-
ctam appellavisse, & à reversione appellavisse
Tropæam. Fuit *Medama* urbs à *Medama* fonte
appellata, ut vult *Hecatæus* apud *Stephanum*. De
hac *Strabo* ita refert, *Medma*, *Locrorum ædifi-*
cium, *Medama à Romanis*, *& prope ejusdem no-*
minis fons magnus. Quæ nobile emporium ha-
buit. Ante littus hoc *Liparensium* jacent insulæ
longe ab *Euripo* xxv. millia passuum. Hoc ipsum
scribit *Plinius*. Ex hac urbe fuit *Philippus* vir,
ait *Stephanus*, maximæ existimationis, qui scri-
psit de ventis. *Sergius* Episcopus *Nicoterensis* in-
terfuit synodo *Nicenæ* secundæ, sub *Hadriano* Pa-
F pa anno Christi DCCLXXXI. Meminit hujus urbis
Joannes Joachimus Abbas super Esaiam, licet
mendose pro *Nicoterensi Geracotranensis* legatur.
In æde beatæ *Mariæ* beati *Pauli Synopolitani* mi-
noritæ corpus quiescit. Hic serica & lina clara
fiunt. In hoc agro pagi sunt; *Comerconum*,
Pryetonum, *Calosytonum*, quod pulchram plan-
tam significat, *Vatunium*, à bateo abundo, &
Carynetum, à carya nuce. Non longe ab urbe
statio est fida navigiis. Inde *Metaurus* amnis na-
vi-

vigabilis mari illabitur, cujus meminit *Strabo.* Intus est *Philocastrum* oppidum edito amœnoque loco situm, quasi amabile castrum. Hic serica, & vina, & olea clara fiunt, & fructus optimi: Sunt in hoc agro pagi, *Nicolaum* cum emporio nobili, *Libadum* à loci amœnitate dictum: *Caronum*, quod significat sortem, & *Madaranum.* Exinde est *Calimera* castellum, quod bonam diem significat, cum mercatu annuo. Cujus ager, sicut *Philocastri*, aquis irriguus est. Extant & horti nemorosi limonum, citrorum, & malorum aureorum, fiunt olea laudatissima, & fructus optimi. Extat & fons salsam aquam manans, ex qua fit muries. Nec longe est *Calocerum* pusillum castellum, quod bonam cœli temperiem significat. In hoc agro, gypsum marmorosum & speculare exciditur in ripis *Litromæ* fluvii, qui hunc à *Militensi* agro discernit. Postea est *Miletus* civitas vetusta inter duos amnes edito loco à *Milesiis Asiæ* populis condita. Nam, ut *Herodotus libro sexto* auctor est, *Mileto Asiæ* à *Dario* eversa, *Milesii*, qui ea clade superfuere, privati patria, ut quondam *Trojani*, una cum *Samiis*, liberis & conjugibus susceptis novam sedem conquirentes *Rhegium* pervenerunt. Qui ab *Anaxilao Rheginorum* tyranno suasi *Zanclem*, hoc est, *Messanam* obsident: sed quia numero longe erant inferiores, à *Zanclæis* victi fusique sunt, superstites vero sinistræ fortunæ tædio affecti, cum in *Sicilia* esse sibi non liceret, in *Calabriam* redeunt. Et *Samii Samum Calabriæ* urbem à *Samiis* jam olim conditam pergunt ire, *Milesii* vero ad *Medmæum* littus appellunt (abest *Medama* à *Messana* millibus passuum XL.) ac quietam ac à maritimis casibus perturbationibusque semotam sedem quærentes hanc condunt urbem, quæ distat à *Medmæo* littore millia passuum octo, eamque priscæ patriæ nomine, quasi adhuc illam
1069. colentes *Miletum* vocant, ut *Locri Naritii Locrum in Calabria* condidere, utque illi *Locri*, ab hac *Locrenses*: ita à *Mileto Asiæ Milesii*, ab hac *Militenses* dicuntur. Sunt nempe in *Calabria* pleraque loca iisdem nominibus appellata, quibus *Græciæ* aut *Asiæ* loca: ut *Tempsa*, *Pandosia*, *Thuria*, *Miletus*, *Scylleum*, *Amphissa*, *Locrus*, *Samus*, *Thebæ*, *Melissa* urbes. Item *Acheron*, *Butrotus*, *Crathis*, *Sybaris* amnes. Hic *Rogerius Guiscardus* junior, *Roberti* ex fratre nepos, *Calabriæ* Princeps, nobile templum divo *Nicolao* extruxit, marmoreisque columnis, quas ex *Hipponio* exportavit, ornavit, atque anno humanæ salutis M.CLXXXXV. *Gregorio* hujus nominis *septimo* Pontifice Maximo jam *Hipponio* & *Taurino* ab *Agarenis* erutis, in Episcopatum erexit, & magnis proventibus ditavit. Primus Episcopus fuit *Arnulphus*. In hujus templi valvis inferiori loco est basis illa, de qua alibi locuti sumus. *Franciscus Maurolycus* homo *Siculus*, neotericus scriptor *Sicula* vanitate præditus, *Militensem*, & *Marcensem Calabriæ* Episcopatus *Messenio* Archiepiscopo olim fuisse subjectos temere scribit, depravati textus *Joannis Joachimi* lectione delusus, nesciens judicii inops *Joachimum* singulæ regionis Episcopatus describere, & cum *Calabriæ* Episcopatus describit, *Militensem*, & *Marcensem* Episcopatus in ea describit: & *Marcensis* Episcopatus *Melivitensi*, *Tempsano* quondam, suffectus est, qui *Melivitensis* Episcopatus ad sedem Apostolicam olim pertinebat. *Militensis* vero, ut dixi, *Hipponiati* & *Tauriano Rhegino* Præsuli subjectis, est subrogatus. In hoc *Militensi* delubro multorum Sanctorum frusta asservantur. Sunt enim frustula linteaminis, quo Christo fuit conditus in sepulchro, pepli beatæ *Mariæ* Virginis, *Perpetuæ*, & *Felicitatis*, *Victoriæ* & sociorum,

A *Processi* & *Martiniani*, *Petronillæ*, *Anastasii*, *Arnulphi* Episcopi, *Sylvestri*, *Macarii*, *Leonis*, *Chrysanti* & *Darii*, *Martini*, *Stephani*, *Blasii*, *Cornelii* papæ, *Alexii*, *Marcellini*, *Christophori*, *Sebastiani*, *Barbaræ*, *Domicillæ*, *Laurentii*, *Hilarionis*, *Pancratii*, & aliorum quorundam: in ædicula quadam est frustulum crucis dominicæ. Condidit etiam idem pius Princeps anno virginei partus M. C. II. in *Mileti* suburbiis, in specula, magnificentissimum sanctæ Trinitatis templum, quod marmoreis columnis ex *Hipponio* allatis, sustentatur. Quod templum *Callistus Romanus* Pontifex hujus nominis secundus anno à Christo
B nato MCXXII. consecravit, plurimisque criminum expiationibus decoravit. Hic *Rogerii* corpus in nobili marmoreo sarcophago conditum est. Sebastianus Corradus *in epistolam Ciceronis ad Atticum libro tertio* putat *Melitam* oppidum id esse, quod inquit, positum est non procul à *Vibone*. Ex hac urbe sive ejus pagis fuit beatus *Paulus* prædicatorum ordinis Cœnobita, cujus corpus in *Altimonte* esse diximus, qui primus prædicatorum ordinem in *Calabriam* duxit. Hic mercatus annuatim celebratur. Fiunt lagenæ tantum. Et bovini corii concinnantur. Est *Militensis* ager frumenti & aliarum frugum ferax, fit olei
C copia, exciditur gypsum marmorosum, & speculare. Sison nascitur, quam aromatarii & herbarii amomum esse opinantur. Sunt in hoc agro pagi, *Joannum*, *Camparonum* cum linis non vulgaribus, *Petrejum*, *Paravatum* quod transgres- 1070.
sionem significat, *Jonadum* oppido par, quod violarium notat, *Nais* ab aquarum copia ac bonitate, *Cotofonium*, quod vocem iratam ac cædem significat, *Calaurum* quod notat deliciosum. Secundum *Miletum* milliario cum dimidio *Francica* oppidum est cum emporio nobili, & serico laudatissimo meum natale solum, optimis lymphis fœcundum. Est *Francicanus* ager pene
D totus campestris & pulla tellure, frumenti & aliarum frugum ferax: quem *Scotopetus* fluvius à *Militensi*; & *Medama* amnis à *Sorianensi* agro dirimit. Fiunt in hoc agro olea & vina non vulgaria. Item phasianorum, externarum, palumborum, phassarum, (torquatos vocant incolæ) rusticularum (reversiones appellant) & gallinaginum, & ficedularum, & cornicum aucupia. Nascitur radix dulcis, radix tinctoria, raphanus, & sison herba ea, quam amomum vocent, & aliæ medicinales herbæ nonnullæ. Hic circiter annum Christi M.D.VI. magna *Gallorum* strages edita est. Sunt in hoc agro pagi; *Pinguadum*,
E *Mutarium* à mutata sede, *Clamista*, quasi pensilis, *Constantium*. Ex hoc oppido fuit *Fernandus Ritura* presbyter, vir imprimis integerrimæ vitæ, *Latinis* literis satis eruditus, poëta idemque orator, atque etiam sacri eloquii præco eximius. Inerat ei peracre ac facile ingenium, in edendis carminibus facilis erat, & elegans. Fuit & flagitiorum objurgator severissimus, ac cunctarum virtutum simulachrum repræsentabat: Milliario ab oppido haud longe à *Constantino* pago locum sibi delegit, cui nomen est *Comerconum*, ubi quieti ac literarum ocio commodius incumberet. Se enim mirificum doctrinæ laboribus addixerat,
F non parvamque sibi bibliothecam comparaverat. Ibi beatæ *Mariæ* deiparæ ædem statuit, cœnobiumque erexit, in quo cum *Nicolao Aloisio Baronio*, & *Marco Candioto* presbyteris civibus suis, probis itidem moribus refertis agebat. Ac primum, ne talentum sibi à Deo præstitum abstrusum retineret, literarum ludum aperuit, cujus schola cunctæ circum regioni patuit. Ad quem scilicet audiendum frequens hominum turba non epheborum modo, sed trigesimum etiam exceden-

dentium annum ingenti veneratione confluebat.
Inde vero ſeſe colligens adſpiravit ad potiora.
Quandoquidem Dei obſequio ſe totum tradens,
ejus eloquii concionator perſpicuus effectus eſt.
Veſtibus cœruleis & ipſe & contubernales talo
tenus utebantur. Vitam cum morte commuta-
vit nono Cal. Julii ſenio confectus à natali domi-
ni anno M.D.XVI. diem obitus ſui ante præſa-
giens. Intus *Arenæ* oppidum eſt, edito loco ſi-
tum, in cujus agro ingens olearum numerus eſt,
ut ſylvæ prope videantur, unde & magna olei
copia fit. Extant & caſtaneta ingentia, & ſyl-
væ, ad domorum tigna & navigiorum fabricam
aptæ, fit & ſericum optimum, naſcitur ſaxifra-
gia, & lapis molaris. Sunt in hoc agro pagi;
Daſa, cum vino optimo, quaſi ſylvoſa, quod
olearum ſylvæ ſint, quam ejuſdem nominis flu-
vius adlabitur: *Aquarium*, cum mero non vul-
gari; *Simiatonum* itidem, cum claro vino: *Lym-
pidum: Brazaria* cum vino optimo: *Potamia*,
quod ſecus flumen ſit: *Melianum*: *Ceanum*, ubi
gypſum è terra foditur, quo utuntur figuli ad
vaſa linienda: & *Jerocarnum*, cum fluvio eodem
1071. nomine, quod ſacram carnem ſignificat. *Are-
nis*, ejuſque pagi incolæ vaſis ſupellectilibuſque
ligneis conficiendis operam navant. Ubi *Arenis*
ceſſeris tenderiſque ad meridiem, *Soretum* oppi-
dum invenies, à *Soro*, hoc eſt, acervo, dictum,
cum mercatu annuo. *Altanum*, *Antonino Cæſa-
ri in Itinerario*, diſtat à *Subſicino*, id eſt, *Belli-
forto*, millia paſſuum decem, ab *Arenis* quatuor.
Quod *Metaurus* amnis torentinis & anguillis af-
fluens præterfluit. Fiunt *Soreti* vina & olea cla-
ra, & ſylveſtrium animalium venationes: & gal-
linaginum, turdorum, phaſianorum, externa-
rum, & ardearum aucupia. Sunt & erinacei, &
teſtudines terreſtres & aquaticæ. Exciditur la-
pis molaris optimus, frumentarius & olearius.
Eſt & ager hic frugifer, provenit terebinthus.
Suntque pagi; *Melichlochia*, à melle & chloazo
abundo dicta: *Dynamis*, quod robur ſignificat,
& ejuſdem nominis amnis, anguillis uber: hic
coria hircina caprina & arietina optime concin-
nantur, ut merito his palma detur: ſoleæ quo-
que perbene concinnantur. Fit vinum & oleum
optimum, nec longe *Melanda* fluvius, torenti-
nis uber, labitur. In agro hoc glandiferæ arbo-
res agaricum ferunt, arnacem accolæ vocant,
quem è quercu decerpunt, eoque in cibo utun-
tur. Non longe à *Soreto Charida* oppidulum eſt,
quod gratiam conferens ſignificat. Hic genero-
ſum vinum naſcitur, fit & oleum laudatiſſimum.
Extant & caſtaneta, & glandiferæ arbores, quer-
cus agaricum ferunt. Sunt in hoc agro pagi
Charopolis, quod gratioſam urbem ſignificat, &
Petreium. Fiunt & venationes, quales *Soreti*.
Inde ad meridiem tendenti *Borellum* oppidum of-
fertur, edito loco ſitum, quaſi aquilonare, bo-
reas enim aquilonem ſignificat. Quod *Metaurus*
amnis navigabilis anguillis uber præterfluit, hic
lutræ ſunt. Abeſt à freto millia paſſuum ſex.
Hic emporium quotannis celebratur. Ex hoc op-
pido fuit beatus *Randiſius* divi *Benedicti* mona-
chus *Caſſini* agens, vir ſanctitate plenus. Qui
dum ægrotaret beatum *Stephanum* protomarty-
rem cum innumerabili turba ad ſe venientem in
viſione perſpexit, quod cum aliis recenſeret, con-
tinuo è vita hac abiit. *Borellenſis* ager frumenti &
aliarum frugum ferax eſt. Fiunt lina non vul-
garia, naſcitur & ſpectatum vinum. Extant &
pulchra nemora limonum, & malorum aureo-
rum. Subtus oppidum in hortis *Camilli* proto-
ſpatharii piſtacius arbor eſt, fert piſtacia, ſed
inania, quod mas deſit. In hoc agro cepuria &
fructus optimi fiunt. Sunt & erinacei & teſtu-

A dines aqueæ. Exciditur lapis molaris, qualis *So-
reti*. Suntque pagi; *Serrata* cum temeto boni-
tate præcipuo. Hic rubrica fabrilis naſcitur;
Candinonum, *Belatonum*, quod floridam ſagittam
ſignificat: *Stridanum*, quod ſignificat pingue,
hic fons eſt ſalſam manans laticem: & *Lauriana*,
à lauris dictum. Non longe eſt *Pretianum*, pu-
ſillum caſtellum, cavo ſalubrique loco ſitum,
cum vino & oleo claro, & ficis laudatiſſimis,
quorum magnus fit numerus. Sunt in hoc agro
ſylvæ glandiferæ, & caſtaneta ad porcos alendos
opportuna. Eſt & *Feroletum* pagus, ubi aqua
ſulfurea ſcatet. Intus eſt *Calatrum* oppidum, imo
B loco in radicibus *Apennini* ſitum: collibus unde-
quaque circumſeptum, quod bonam uberemque
terram notat, quod *Metaurus* amnis anguillis &
torentinis gratiſſimi ſaporis fœcundus intermeat, 1072.
ubi lutræ ſunt. Hic vina, olea, & ſerica pro-
batiſſima fiunt. Et ſoleæ longe optimæ concin-
nantur, ut jure inter *Calabras*, & fortaſſe *Italas*
etiam, bonitate obtineant principatum, ut corii
hircini & arietini *Dynamis*. Harum ſolearum
magnus numerus in annos ſingulos eximitur, &
in *Siciliam* invehitur. Hic ſulphureæ aquæ ſca-
turiunt, naſcitur ferrum, & lapis phrygius. Eſt
in hoc agro beati *Heliæ* Abbatis templum olim
C divi *Baſilii* monachorum Cœnobium, nunc mi-
noritarum. Fuit hic beatus *Helias* divi *Baſilii*
monachus patria *Bovenſis*, viguit beati *Nili* tem-
poribus, ejuſque amicus fuit, cujus corpus hic
eſſe creditur. Sunt in *Calatrenſi* agro ſylvæ glan-
diferæ porcis alendis opportunæ, & ſylvæ ad
domorum tigna ac ſupellectilia commodæ.
Fiunt & venationes pulchræ ſylveſtrium ani-
malium. Nec longe ab oppido vicus eſt *Micro-
polis*, ab effectu. Et prope eſt *Anogeum* caſtel-
lum, quod ſurſum & cœnaculum ſonat. In hoc
agro lapis molaris exciditur frumentarius & olea-
rius: ſuntque pagi; *Micopetum*, & *Tritantum*.
D Exinde eſt *Quinqueſrondum* caſtellum in *Apen-
nini* radicibus, quod *Cherapotamus* fluvius, an-
guillis uber, præterfluit, quod ſalubre flumen
ſignificat. Fiunt hic vina non vulgaria, & fru-
ctus optimi. Extant & horti nemoroſi limonum
& malorum aureorum. Scaturiunt & ſulfureæ
aquæ; fiunt venationes, quales *Calatri*. In ſyl-
vis *Labunum* arbor naſcitur. Inde eſt *Georgetum*
oppidum in *Apennini* radicibus celſo tamen ſalu-
brique loco ſitum, *Morgetum* olim ſive *Morgetia*
dictum, à *Morgete* conditum, ut ait *Stephanus*,
Georgium vocat vulgus. In hoc agro *Milichlo-
chium* pagus eſt. Eſt ager hic paſcuis aptus. Sub-
E tus eſt *Polyſtina* oppidum, quod robur, magnam-
que vim ſignificat; quod *Cherapotamus* fluvius
torentinis, & anguillis uber influit, & juxta
Bracalis fluvius alter labitur: Diſtat a freto mil-
lia paſſuum octo, affluit bonarum aquarum ſca-
turiginibus. Fit optimi ſerici copia, fiunt ce-
puria clara, ac lina laudata, vina item optima
naſcuntur. Nundinæ bis annis ſingulis celebran-
tur. Laudantur & hujus oppidi ſepatiæ candelæ,
& telæ. Fiunt in hoc agro phaſianorum, & exter-
narum, & coturnicum avium aucupia. Inde eſt
Roſarnum oppidum à freto millia paſſuum duobus
ſepoſitum, à *Nicotera* quatuor. Quod *Metaurus*
F amnis navigabilis adlabitur, cujus, ut alibi dixi-
mus; meminit *Strabo*. Inter hujus oppidi ce-
puria pepones laudantur, inter legumina vero
ciceres; craſſi ſunt & coctibiles. Fit & ingens
phaſeorum copia. Extant & teſtudines aqueæ.
In hoc agro ſylva extat nobilibus herbis medelæ
aptis referta, ubi præter cæteras, crocus ſylve-
ſtris, reuponticum, tragium, & ſiſon quæ amo-
mum à pharmacopolis dicitur, erumpunt. Eſt
Felum pagus, *Hipporum Antonino Pio in itinerario*,

abest *Altano*, id est, *Soreto* millibus passuum decem. Post *Rosarnum Geolia* oppidum sese offert quasi gemma, paulum à mari semotum, distat à *Rosarno* millia passuum sex *Metauria* sive *Metaurum* olim dicta à *Metauro* amni, qui haud longe ab eo fluit. De quo meminit *Strabo*, qui duos fluvios *Metauros* in hac ora post *Medamam*, non nimium inter se distantes scribit. *Post Metaurum* inquit, *Metaurus alter occurrit, & ejusdem nomi-*
1073. *nis statio.* *Metaurus* hic *Rheginorum* agrum à *Locrensium* olim agro discriminabat. Hunc *Cato in Originibus*, ut mox ostendam, *Paccolinum* vocatum refert, & ex septem fluviis, quibus *Orestes* à matricidio se expiavit, septimum esse ait, fines *Rheginorum* atque *Taurianum* dispescentem. *Taurianum Rheginorum* erat cum omni hac regione *Alecem* amnem usque, *Metauria* vero, & *Medama*, & *Hipponium*, & item *Temesa Locrensium*. De *Metauria* oppido meminit *Mela*, qui illud inter *Taurianum* & *Medamam* locat. *Locrorum ædificium*, ait *Stephanus*, licet *Solinus* illud à *Zanclensibus Peloponnesi* populis conditum scribat. Ex hac urbe, fuit *Stesichorus* musicus & poeta lyricus, filius *Euphemi Metaurensis*, licet quidam ipsum *Medmæum* dicant. Fuit unus è novem lyricis. Hic, ut quidam volunt, in *Siciliam* cum uxore & filiis trajiciens, *Himeræ* habitavit: hinc quidam ipsum *Himeræum* putarunt, ut *Pythagoram Calabrum* putarunt *Samium*, quia pater ejus cum uxore & filiis *Samum* incoluit. Fuit *Stesichorus Pythagoræ*, & *Phalaridis* tyranni ævo. Cujus etiam filiæ poemata edidere. *Luscinia*, ait Plinius *libro decimo*, *in ore Stesichori cecinit infantis, mirabili auspicio summum cum poetam futurum præmonstrans.* De hoc *Suidas* sic ait: *Stesichorus, ut nonnulli volunt, ex Metauria Italiæ civitate natus est Olymp.* XXXVII. *obiit autem Olymp. quinquagesima sexta. Habuit fratrem Mamertinum geometriæ peritum, & alterum Helianactem legislatorem. Sunt ejus poemata Dorica lingua libri viginti sex. Dicunt autem ipsum cum scripsisset vituperationem Helenæ, excæcatum fuisse, & rursus cum laudem Helenæ scripsisset ex insomnio palinodiam fecisse, & visum recepisse. Appellatus est autem Stesichorus, quoniam primus constituit chorum ad cantum citharæ, alioqui ante vocabatur Tilias.* Plato etiam *in Phædro* inquit: *Est autem his, qui confabulando peccant, expiatio, quam Homerus non novit, sed Stesichorus: oculis enim privatus ob Helenæ vituperationem non ignoravit cæcitatis causam, ut Homerus, sed utpote musicus eam agnovit. Itaque statim illa fecit carmina:*

Num verus sermo ille fuit.
Nec navibus altis existi fugiens,
Nec adisti Pergama Trojæ.

Atque ita edito poëmate, quam palinodiam, id est, cantum contrarium vocant, *confestim recuperavit amissum.* Meminit de *Stesichoro Ovidius* & Horatius *libro quarto carminum Stesichori*, inquit, *graves camœnæ.* De quo Quintilianus *libro decimo* ait, *Stesichorus quam sit ingenio validus, materiæ quoque ostendunt, maxima bella, & clarissimos canentem duces, & epici carminis onera lyra sustinentem, reddidit personis in agendo simul loquendoque debitam dignitatem: ac si tenuisset modum. Hic*, ait Aristoteles rhetoricorum libro secundo, *in Locris dixit, non oportet eos contumeliosos esse, quia cicadæ non cantant desubtus*, id est cum patiuntur injuriam non murmurant. fuit & *Ameristus Stesichori* frater geometra. De quo Proclus
1044. *libro secundo: Thales geometriam apud Ægyptios repertam in Græciam transtulit, multa quidem invenit, multorum autem principia sibi succedentibus enarravit. Alia quidem universalius, alia vero sensibilius attingens. Post hunc autem Ameristus Stesichori poëtæ frater tanquam qui geometriæ studium*

A *tetigit degustavitque memoratur, cujus Hippias quoque mentionem fecit, veluti in geometria gloriam reportantis. Post hos Pythagoras eam philosophiam, quæ circa ipsam geometriam versatur in liberalis doctrinæ figuram commutavit, altius ipsius principia considerans immaterialiterque, & intellectiliter theoremata perscrutans. Qui sane eorum etiam, quæ explicari in geometria non possunt, tractationem, mundanarumque figurarum constitutionem invenit.* Non longe à *Metauro* amni est portus *Orestis Ravagosum* appellant accolæ, cujus meminit *Plinius*, licet locorum ordinem confundat, meminit & *Strabo*, qui *Metaurum* fluvium, & ejusdem nominis stationem scribit. Cum enim *Orestes* oraculo admonitus ut in septem fluviis se ablueret

B *Rhegium* petiit, secum illuc *Dianæ Phascelidis* portans simulachrum, in eisque ipsis se abluit fluviis, ut *Probus in Bucolica Virgilii* scribit, ubi sic ait: *Orestes post parricidium furens responso didicit, quod deponeret furorem ita demum, si recuperata sorore Iphigenia ablueretur fluvio, qui septem fluminibus confunderetur, diu vexatus cum in Taurica Iphigeniam reperisset, venit ad fines Rheginorum ilique invento flumine elutus est.* Hujus autem fluminis, apud quod purgatus est *Orestes*, Varro meminit *rerum humanarum libro decimo* sic: *Juxta Rhegium fluvii sunt continui septem Lapadon, Micodes, Eugion, Stracteros, Polmæ, Melcissa, Argeades, in his à matris nece dicitur purgatus Orestes, illique diu fuisse ensem, & ab eo ædificatum Apollinis templum, cujus loco Rheginos cum Delphos proficiscerentur re divina facta lauream decerpere solitos, quam ferrent secum.* Item Cato *in originibus tertio* ait: *Rhegini Taurocini vocantur de fluvio, qui præterfluit. Id oppidum Arunci primo possederunt, id est, Achæi Troja domum redeuntes. In eorum agro fluvii sunt sex, septimus fines Rheginorum atque Taurianum dispescens, fluvio nomen Paccolino. Orestem autem cum Iphigenia, atque Pallade dicunt maternam necem expiatum venisse, & non longinqua memoria est, cum in arbore ensem viderint, quem Orestes abiens reliquisse dicitur. Fascelitis* autem *Dianæ* Lucilius quoque *in tertio Satyrarum* meminit sic: *Et sæpe quod ante optasti, freta Messanæ, & Rhegina videbis mœnia, tum Lyparas Fascelinæ templa Dianæ. Geoliæ* mercatus annuus celebratur. Est *Geoliensis* ager frugifer. Mare hoc piscosum est, ubi, præter cæteros pisces, magna trichiarum captura fit, quæ in cadis sale condiuntur. A *Geolia Geoliensis* sinus dicitur, qui à *Vaticano* ad *Cænidem* protenditur. Post *Paccolinum* hoc est *Metaurum* amnem *Tauriani* oppidi vestigia visuntur, paululum à mari 1075.
semota. *Taurianum*, sive *Tauriana* civitas his locis erat, cujus meminit *Plinius*. Itemque *Pomponius Mela*, qui ipsam inter *Metaurum*, & *Scylleum* oppida locat, meminit & *Stephanus. Tauriana*, inquit, *urbs à qua Taurianus civis.* A quo oppido piscem quendam nomen sumpsisse *Athenæus libro sexto* refert. Scribit enim *Taurianum* obsonium. *Thimos*, inquit, *Taurianus à Tauriano oppido piscis, qui Taurianus est appellatus.* Plinius autem *libro trigesimo secundo*, *Taurianus*, inquit, *alii xiphiam vocant. Et rursus xiphiam*, id est, *gladium rostro mucronato esse, ab hoc in oceano naves perfossas mergi. Inveniuntur quandoque qui delphini magnitudinem excedunt*, ait *idem libro nono.* Hos *Strabo* Galeatas appellat, vulgus pisces spatos vocat. De quorum captura mox. fuit *Taurianum* sedes Episcopalis, *Georgius Taurianus* Episcopus interfuit Synodo Constantinop. VI. Et *Theodorus* Episcopus *Taurianus* interfuit Synodo *Nicenæ* secundæ. Et in decretis *Gregorii* Papæ tertii, qui fuit anno à virgineo partu DCCXXXV. fit mentio de *Opportuno*, Episcopo *Taurienʃi*, licet mendose le-

legatur *Metaurianenſe*. Ex hac urbe fuit beatus *Phantinus* Abbas monachus divi *Baſilii*, vere lumen. Hic primo cujuſdam civis ſui equiſo fuit, ejus vitam civis quidam ſuus Græce ſcripſit. Qui in æde divi *Phantini*, quæ non procul à *Parma* oppido extat, ſepultos eſſe ait beatos *Joannem* & *Georgium* Epiſcopos *Taurianos*. Floruit autem beatus hic *Phantinus* beati *Nili* ſeculo, de quo ſuo loco dicemus. Cujus mutua benevolentia beatus *Phantinus* ingenti ſuavitate ac delectatione fruebatur. Quem beatus *Bartholomæus* in vita beati *Nili* celebrem appellat, præerat beati *Mercurii* monaſterio. De quo *Bartholomæus* ipſe ita ſcribit: *Beato Phantino ecſtaſis contingit. verius fuit mutatio dextræ excelſi, qui vere Propheta fuit, atque uti Jeremiam audivimus capite ac mento abraſo Hieruſalem in luctibus verſantem obambulaſſe, atque extimationem delirantis ſtultis de ſeipſo exhibuiſſe. ad eundem modum erat videre hunc celebrem virum, vereque prophetam ac beatum effectum eſſe. Sive enim ſenſibilem Calabriæ vaticinans deſtructionem, ac miſerandam Agarenorum invaſionem, ſive omnimodam virtutis everſionem, ac monachorum ad vitia declinationem atque vulgaritatem, quod magis credendum eſt. Verum & ipſe obambulabat luctibus deplorans eccleſias, monaſteria, libroſque. Has quidem dicens aſinis & burdonibus repletas eſſe ac coinquinatas: Hæc vero igne combuſta ſunt, inquit & pereunt: Hi vero quod araneis pleni ſunt, & evanuerunt, fracti ſunt: neque deinceps habemus, quos legamus. Cum autem videbat aliquem è ſuo monaſterio cœnobitam ut mortuum eum lugebat, dicens: ego te fili interfeci. Hæc & hujuſmodi faciebat ac loquebatur. Nec ſub tecto ſtare, ſed ſub dio, nec cibum guſtare volebat, ſed per deſerta oberrans vivebat agreſtibus oleribus. Hæc in maximam triſtitiam induxerunt Nilum (tunc enim in ea crypta prope monaſterium beati Mercurii com-*
1076 *morabatur aram habente beato Michaëli Archangelo dicatam) ac pene nocte & die lugebat, & ipſe beatus Nilus boni ſocii, amici, & cooperatoris privationem. Sæpe illum ſecutus eſt, ut ei ſuaderet, quo ad monaſterium reverteretur, & illic conquieſceret. Ipſe vero ejus monitis parere noluit, dicens, qui in monaſterio habitant, non ſunt mei cœnobitæ: ſi enim eſſent, mecum lugerent. At contra me furentem ac mente captum vocant. Scito igitur dilecte pater, quod ad ſuperiorem regionem ſemigrabo, atque ibi perficiar, & ad monaſterium meum non amplius revertar. Atque ita beatus fecit, ut dixit, apprehendens locum, quem Deus ante omnia ſæcula illi præfinivit.* Ejus feſtum agitur nono Cal. Aug. Hunc *Franciſcus Maurolycus Siculus Syracuſas* repetit, & ejus parentes *Fantum* & *Deodatam* martyres fuiſſe *Sicula* vanitate nugatur. Erat in eodem monaſterio beatus *Lucas* frater beati *Phantini*, illi prudentia, & vita ſimilis, & ad gubernandum idoneus, ac ſacrarum literarum mediocriter eruditus. Quem invitum beatus *Nilus* una cum cæteris ejus monaſterii monachis beato *Phantino* in monaſterii regimine ſuffecit. Erat etiam in eodem monaſterio beatus *Zacharias* magnæ virtutis ac ſanctitatis vir, quem beatus *Bartholomæus* angelicum appellat, cujus quoque benevolentia beatus ipſe *Nilus* fruebatur. Non longe ab hoc monaſterio erat aliud monaſterium (erat nempe tum *Calabria* altera *Ægyptus* monachorum parens) cujus nomen beatus *Bartholomæus* ſubticuit. Arbitror id eſſe, quod eſt *Melichlochiæ*, de quo mox, in quo monaſterio degebat beatus *Joannes* Abbas beati *Nili* coævus, vir cum ſacris literis longe eruditus, tum ſanctitate plenus, quem beatus *Bartholomæus* magnum appellat. Hic lectioni incumbebat aſſidue, præſertim Divi *Gregorii Nazianzeni*, eamque aliis

A ediſſerebat. Hunc beatus *Nilus* veluti *Joannem Baptiſtam* venerabatur: ita ut ſæpe vel veſtigia pedum ejus ingenti devotione exoſcularetur, eumque ſacræ ſcripturæ dubia conſulebat, quæ ille ſapientiſſime & doctiſſime elucidabat. Erutum autem fuit *Taurianum* ab *Agarenis*, *Mauris*, *Carthaginenſibus* impia inter ſe inita ſocietate, ac magno exercitu comparato adjuvantibus *Siculis*, beati *Nili* ævo, quo & alia & *Calabriæ*, & *Lucaniæ*, & *Apuliæ* oppida everſa ſunt. Ob quam vaſtitatem quia civitates quædam civibus vacuæ remanſerunt, Epiſcopales ſedes in alia oppida tranſlatæ, aut aliis adjunctæ ſunt. Supra *Geo-*

B *liam Droſium* caſtellum, quod rorem ſignificat. Et ſupra eſt *Terranova* oppidum nobile edito loco, quaqua verſum rupibus ſeptum in *Apennini* radicibus, quod *Marnus* fluvius adlabitur torentinis uber, ubi lutræ ſunt. Abeſt à freto millia paſſuum decem: oppidum vetuſtum eſt ſed poſt *Calabriæ* vaſtitatem abhinc annos ſexcentos novis colonis ſuſceptis ſic appellatum eſt. Hic emporium nobile in annos ſingulos celebratur, fit & optimi ſerici ingens numerus. In templo divæ *Catharinæ* duæ ſpinæ Coronæ dominicæ & fruſtulum ligni crucis, & columnæ, in qua Chriſtus fuit flagris cæſus aſſervantur: item fruſtula

C pepli beatæ *Mariæ* Virginis *Matthæi* Apoſtoli, *Blaſii*, *Chriſtophori*, & aliorum ſanctorum. Id oppidum in ſpecula exiſtens magna planicie gaudet, quæ frumenti & aliarum frugum ferax eſt, & pabulis apta. Hic vina præclara naſcuntur, fiunt & lina laudatiſſima duum generum, quæ 1077
indigenæ maſcula & fœmina vocant, fit & cannabis, fiunt & pulchra aucupia phaſianorum, externarum, perdicum, & aliarum alitum, in montibus venationes ſylveſtrium animalium. ſunt in hoc agro pagi; *Rigiconum*, *Leonum*, *Martinum* cum cepuriis claris ubi aquæ calidæ ac ſulphureæ ſcaturiunt, *Martinum* iterum; *Chreſtoum*

D quod bonum & utile ſignificat, *Vatonum* à vateo abundo, *Radicina* oppido par: *Iatrinonum* quaſi medicinale cum linis optimis; *Bracadum* cum mercatu annuo; *Cortiladum*; *Galatonum* ab eventu fortaſſe (galotonus enim lactantem puerum ſignificat) *Scrophonium*; *Molochium*; quod molle notat, & *Molochium* iterum cum emporio. Dein eſt *Caſtellatum* puſillum caſtellum. Et ſupra eſt *Opedum* civitas ſedes Epiſcopalis in radicibus *Apennini* edito ſalubrique loco ſita, quaſi opem incolis dans inter duos amnes *Trecotium* & *Madam* torentinis & anguillis fœcundum, quæ eſt undique vallibus cincta. Hic nobiles nundi-

E næ quoto quoque anno celebrantur. Ager hic cuncta incolis ſuggerit neceſſaria, nam frumenti & aliarum frugum ferax eſt, & paſcendis gregibus aptus & irriguus, ubi regia equorum armenta æſtivo tempore pabulantur. Fiunt olea & vina, & ſerica nobilia. Sunt in hoc agro pagi; *Varapodum* oppido par cum emporio, quaſi gravis ſtabiliſque pes; *Chrotonum* quod laudem ſonat; *Treſilicum*, *Meſinadum*, & *Sargonadum*. Hic olivæ ad amygdalarum magnitudinem craſſæ, & carnoſæ conditæ in cupis optimæ ſunt eſu. Nec longe eſt *Chriſtina* caſtellum humili loco ſitum in radicibus *Apennini*, quod ejuſdem nominis flu-

F vius præterfluit. In hoc agro ſylvæ glandiferæ ſunt ad porcos alendos opportunæ, nec non ſylvæ ad domorum tigna, ac ſupellectilia, & ad navigiorum fabricam aptæ, fiunt venationes, quales *Calatri*, fit & oleum nobile, olivæ ad amygdalarum magnitudinem craſſæ & carnoſæ conditæ in doliolis optimæ ſunt eſu. Sunt in hoc agro pagi; *Pedaulum* quaſi pinguis pes, vel puerorum aula, cum linis optimis, quæ *Alexandrinis* minimum invident: *Sidum* cum emporio

annuo, quod assulam scandulamque significat, itidem cum linis optimis, qualia *Dauli* fiunt; *Georgia*, quod agricolationem sonat, *Cocypedonum*, quod puerorum ploratum notat, *Lobricum*; & *Sitizanum* à Sitizo nutrio dictum; ubi marmor nascitur. Hi pagi *Græci* sunt, & rem divinam *Græca* lingua ac more faciunt, in quotidiano vero sermone *Latina* & *Græca* lingua utuntur. Exin ad meridiem proficiscenti *Synopolis* oppidum se se offert in *Apennini* radicibus edito, sed pensili loco, quod *Vadus* fluvius, torentinis & anguillis uber, adlabitur. Ex hoc oppido fuit beatus *Paulus* minorita, cujus corpus *Nicoteræ* quiescit. In hoc agro castaneta sunt, & pagi; *Euphemia*; *Præcopum*; *Synopolis Græcus* pagus; cum mercatu annuo: *Aquarium*: nascitur vinum nobile, fit optimi olei ubertas, hinc etiam olivæ ad amygdalarum magnitudinem crassæ & carnosæ sunt, quæ conditæ in cadis optimæ sunt esu. Non longe a *Synopoli*; *Cosiletum* tenue castellum est. Inde *Melichlochia* oppidum, ubi olei optimi copia ingens fit, & olivæ quales *Synopoli*. Hic emporium in annos singulos celebratur. Est & beati *Heliæ* Abbatis divi *Basilii* monachi templum, cujus corpus *Calatri* esse existimatur. Dehinc *Seminaria*
1078. civitas offertur *Tauriani* reliquiæ à freto millibus passuum tribus semota declivi loco orientem solem spectante. Nam post *Tauriani* vastationem populus ea clade superstes cum suo Pontifice huc se contulit, perstetitque hic Episcopalis sedes annis plurimis. Sed *Rogerius Guiscardus* & hanc, & *Hipponiatem* sedem *Miletum* transtulit, quod tum, & *Hipponiates*, & *Taurianensis*, qui huc concesserat, populus exiguus esset. Nunc autem & *Hipponium*, & *Seminaria* clara oppida sunt, ac satis populosa. Quare utrique Episcopalis sedes restituenda esset, remanente *Mileti* sua. Nam nunc *Militensis* diœcesis ingens est, ut in tres diœceses commode distribui possit. Fit hic serici & olei probatissimi copia, olivæ crassæ, & carnosæ sunt, quales *Melichlochiæ*. Fiunt telæ nobiles, nascitur vinum non vulgare, & gypsum speculare, fiunt aucupia phasianorum, externarum, & aliarum alitum. Haud procul est beati *Philareti* ædes divi *Basilii* monachorum cœnobium, ubi ipsius *Philareti* brachium, & beati *Heliæ* ejus magistri caput asservantur. Fuit beatus hic *Philaretus* divi *Basilii* monachus hujus regionis accola, ejus magister fuit, ut dixi, beatus *Helias*. Festum beati *Philareti* octavo Idus Aprilis celebratur, subtus oppidum *Metaurus* amnis excurrit. In hoc agro pagus est *Anna*, *Decalstidium Antonino Pio in itinerario*, cum olei optimi copia, & olivis crassis & carnosis, quales *Seminariæ*. In hoc agro, usque *Cænidem*, crocus sylvestris affatim provenit. Inde est *Parma* oppidum supra mare cum oleo nobili, distat à *Geolia* millia passuum sex. Non longe est beati *Phantini* delubrum, olim beato *Mercurio* dicatum, divi *Basilii* monachorum monasterium: ad quod beatus *Nilus* monachalem habitum suscepturus accessit, ubi tunc plerique sancti viri erant, ac præter cæteros, erant beatus *Phantinus*, beatus *Zacharias*, beatus *Lucas*, & beatus *Philaretus*. Supra oppidum mons est sublimis mari imminens, hic specus est, in quo beatus *Helias* Abbas solitariam vitam interim degere solebat, quam interdum etiam beatus *Nilus* incolebat. *Parmæ* retia thynnaria sunt: est enim mare hoc piscosum, ubi thynni & xiphiæ & murænæ, & auratæ & congii, aliique nobiles pisces capiuntur. Capitur *Corallium*. Post *Parmam Balnearia* oppidum offertur cum statione, mari alluitur, edito loco sita inter duos amnes *Catia-*

A *num* & *Stalassam*, abest à *Parma* millia passuum septem. In fano divæ *Mariæ* pleræque sanctorum reliquiæ asservantur, inter quas est frustulum crucis dominicæ, & tabulæ, in qua dominus cœnavit, & vestis beatæ Mariæ Virginis: post *Balneariam* ad tertium lapidem *Crateis* fluvius in mare cadit, cujus meminit *Plinius*, qui ait: *Crateis* amnis mater, ut dixere Scyllæ. Id quoque scribit *Solinus*, itemque Ovidius *Metamorphoseos libro tertiodecimo*, meminit & *Virgilius in Cyri*, & Homerus *Odyss. libro duodecimo*. Dehinc *Scylleum* oppidum occurrit, mari incumbit supra *Scylleum* promontorium, sublime saxum, distat a
B *Balnearia* millia passuum septem, arx est hic loci natura & inde manu satis munita. De quo Strabo *libro sexto* ait: *Scylleum excipit saxum sublime, quod humilem à tergo tellurem abluentibus undis habet, in Chersonesi faciem, quam Rheginorum tyrannus Anaxilaus ædificato munivit muro, ut Tuscis navale strueretur, & prædonibus navigandi per Euripum facultatem interciperet. Crassus*, ait in eo 1079.
Plut. *Spartacum in hac Rheginorum Chersoneso, exercitum statuentem loci naturam diligenter contemplatus, fossa & muro interclusit. Isthmum enim muro clausit, & Spartacum à continenti disjunxit. Et licet opus magnum esset & perdifficile, brevi ta-*
C *men temporis spatio ex transverso Isthmi utrinque ad mare pertingentem trium millium passuum cum dimidio fossam quindecim pedum latitudine atque altitudine totidem duxit, superque eam murum constituit robore atque altitudine mirandum. Hæc primo Spartacus contemnere, ac nullius omnino momenti ducere simulabat. Inde vero deficientibus commeatibus, cum, jam nihil in Chersoneso superesset, quod ad victum suppeditaret, noctem observans nebulis obscuram & vehementer ventorum flatibus turbulentam, non magnam fossæ partem abscissis arborum ramis, ac superinjecto aggere complevit, & sic Crassum frustratus evasit. Scyllei*, ait Solinus, *Ulys-*
D *ses Minervæ templum extruxit*. Hinc *Dionysius Afer Scylleum Minervæ* promontorium nuncupat. Dictum est autem *Scylleum* à *Scylla* monstro, ut poëtæ fingunt. In superiori enim parte promontorium id humanam effigiem, in inferiori vero plures resectos scopulos sub radicibus cavernosos habet, intra quos dum æstuosum mare ingreditur, ab iis refractum tumultuando canum latratum, & luporum ululatum sonat ac repræsentat. Hinc poëtæ fabulantur monstrum esse virgineam faciem pubetenus, reliquam vero corporis partem piscium vel canum, atque luporum habens. Hinc igitur fabulæ *Scyllam* & *Charybdim* pepe-
E rere, hinc latratus auditos, hinc monstri credita simulacra, dum navigantes magnis vorticibus pelagi desidentis exterriti latrare putant undas, quas sorbentis æstus vorago collidit. Hanc cecinere Homerus *Odyss. libro duodecimo*, & Virgilius *Æneidum libro tertio*, & Ovidius *Met. libro tertiodecimo* & sequenti. *Hic Ulysses*, ait Dyctis Cretensis, *inter Scyllam & Charybdim mare vorticosum sævissimum, & illatas sorbere solitum naves plurimas cum sociis amisit*. Fulgentius hanc fabulam sic est interpretatus. *Scyllam ferunt virginem pulcherrimam, quam Glaucus Anthedonis filius amavit, quem Circe Solis filia diligebat, irata-*
F *que Scyllæ, fontem in quo lavari solita erat, veneniis infecit. Ubi illa descendens ab inguine lupis caninibusque marinis inserta est. Scylla enim Græce quasi Scyllon dicta est, quod nos Latine confusionem dicimus. Et quid confusio nisi libido est? Quam libidinem amat Glaucus. Glaucus enim Græce luscitiosus dicitur. unde & glaucomata dicimus cæcitatem. Ergo omnis, qui luxuriam amat, cæcus est, nam & Anthedonis filius dictus est. Anthedon enim Græce quasi Antidon, quod nos Latine contraria videns*

dens dicimus. Ergo lippitudo ex contraria visione nascitur. Scylla enim in modum ponitur meretricis, quia omnis libidinosa canibus lupisque inguina sua necesse est, misceat. Juste ergo lupis & canibus mix-
1080. *ta, quia nescit sua alienigenis devorationibus saturare secreta. Sed hanc odisse Circe dicitur. Circes manus dijudicatio & operatio nuncupatur, quasi chironetity. Laborem enim manuum & operationem libidinosa mulier non diligit, sicut Terentius ait, à labore proclivem ad libidinem accepit conditionem, dehinc quæstum occipit. Nam Ulysses innocuus transit, qui libidinem sapientia contemnit.* In *Scylleo* agro nobile vinum nascitur, melvasium dictum, quale nascitur *Cretæ*. In hoc mari, ut dixi, piscium, & præsertim galeatarum, id est Xiphiarum magna piscatio fit. De quorum captura ita Strabo *lib.* I. scribit: *De galeatarum piscatione, quæ circa Scylleum tractum instituitur, manentibus in statione frequentibus remorum duorum scaphis, speculator quidam communis superne instat, duos singulæ scaphæ tenent, alter navigat, alter hastam habens sedet in prora. Cum primum vero speculator supereminentiam galeatæ signo indicat, belluæ vero supra mare pars tertia eminens fertur, scapha propius appellitur, deinde jacto manu telo vulnus incutitur. Tum evulsa sine cuspide de corpore hasta, quod telum sane est hamatum ut educi facile queat, apteque infixo ei funiculo, appensum sauciata acclinat bellua, donec agitata suffugiensque lassatur. Tunc in terram deducunt, aut intra scapham accipiunt. Quod si in mare telum exciderit, haud sane perit. Est namque vel è quercu, vel ex abiete compactum, adeo quod querna gravitate demersum, deinde in sublime relatum facile possit apprehendi. Contigit autem interdum, remigem in scapha per magnum galeatarum gladium vulnerari.* Et cum instar apri belluæ vigeat impetus, asperrime fit ipsa venatio. Thynni enim cum gregatim præter *Italiam* acti elabuntur, & in *Siciliam* attingere prohibentur, in majores incurrunt belluas, utpote delphinos, canes, aliasque balænis similes, è quorum venatione canes & galeolas pinguescere, quos Xiphias, id est, gladios appellari ferunt. Unde Homerus *Odyss.* XII. Illic circa Scyllam & ejus scopulum piscosum delphinorum canumque indagatrix, & siqua apud *Græcos* est balæna. De bonitate gladii piscis hujus & *Byzanceni* maris Archestratus *apud Athenæum lib. septimo* ait.

Accipito gladii accedens Byzantia frusta
Vertebramque ipsam postremam: est optima namque
In Siculo ponto circa ostia summa Pelori.

Canem vero marinum *Nicander*, Athenæo *lib. eodem referente*, lamiam & Scyllam vocari inquit. Laudatur & latus piscis in hoc mari. Athenæus *lib. eodem* ait: *Latum optimum nasci in Italia:* scribit *Archestratus* hunc in modum.

Italiæ nemorosa latum sibi præbeat ora
Quod Scylleus habet epulum mirabile portus.

Est, ait Athenæus, *hic piscis candidissimus, atque optimus, suavissimusque quacunque ratione fuerit conditus.* Supra *Scylleum Malleæ* oppidum erat, quod interiit, cujus meminit *Antonin. Pius in itinerario.* Aberat à *Nicotera* millia passuum vigintiquatuor ni textus depravatus est. Post *Scyl-*
1081. *leum Cænis* promontorium occurrit *Geoliensem* sinum efficiens, & *Euripi* initium. Abest à *Scylleo* millibus passuum tribus, à *Lao*, ait Strabo millibus passuum CLXX. *Euripi* tractus usque ad *Herculeum* promontorium milliaria sunt LX. De *Euripo* ita *Strabo* infit: *Cænis promontorium, ultimas conficit oras, & angustias freti ad prominens Siciliæ promontorium Pelori, quod in æstivos vergit ortus, sicut Cænis in occasum, cum mutuam inter se faciant inflexionem. A Cænide in Possidonium*

A *recessum & Rheginam Columellam ad Euripum angustus provenit meatus, ad stadia sex ubi minimus trajectus, paulo major est: Ab ipsa vero Columella ad Rhegium millia passuum* XII. *cum dimidio, cum prodeuntibus in exterius & orientale pelagus, quod Siculum dicitur, latior extenditur Euripus. Minimus autem Euripi trajectus in Cænide est. Cænis autem*, ait Plinius, *abest à Peloro Siciliæ promontorio milliario cum dimidio.* id etiam astruit *Diodorus Siculus. Thucydides* vero & *Polybius* dicunt *Siciliam* à continenti abesse millia passuum duo cum dimidio: id etiam asserit *Parrhasius*, qui locum hunc se metatum fuisse ait. De *Eu-*
B *ripi* autem natura Strabo *libro primo* ita scribit: *Quolibet die & nocte Euripi fretum bis fluxum alternat, quod ex altiore superficie Tyrrheni maris inundatio descendit. Nam fluxus ipse eodem tempore incipit & quiescit, quo ipsæ inundationes. Incipit enim circa exorientem lunam & occidentem, desinit autem cum utique cœli medio & super terram adjungitur, & decrescentiæ contrarium exeuntem vocari, utriusque per cœlum mediis sitibus lunæ incipientem, sicut ipse, excrescentiæ. Inundantiæ vero conjunctionibus ad ortum & occasum desinentem. Homerus* vero & *Virgilius* ter de die id fieri scribunt. Ait enim ille *Odys.* XII.

C *Terque die removit, ter sorbet deinde defluxus,*
Terrificum est, ibi nec fueris sorbente Charybdi
Te neque ab hac peste servaverit Enosigeus.

Hic vero *tertio Æneidum* ait:

Dextrum Scylla latus, lævum implicata Charybdis
Obsidet, atque ima barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat unda.

Idipsum scribit *Ovidius in Medea.* Aristoteles autem *libro primo de mirabilibus*, stupendum quiddam de hoc *Euripo* scribit, ait enim: *De Siculo freto cum alii complures scribunt, tum hic stupen-*
D *dam rem evenire inquit Polycletus rerum Siculorum scriptor. Tyrrheni enim maris æstum strepitu ingenti utrinque cum Siciliæ, tum Italiæ oram, quam Rhegium vocant, ferire, delatumque ex mari vasto in angustias postremo concludi, atque ibi sublimem tolli sonitu magno, spacioque altissimo, ut procul distantibus conspicua sit hæc aquarum ebullitio, ut puta alba, & spumosa, nec similis maris incremento. Hæc ut credibiliter narrentur, ita contueri oculis nemo sustinet. Interdum enim diffusi rursus ex collisione mutua æstus, adeo profundum atque horribilem aspectum necessario intuentibus præbent, ut nonnulli præ timore animi impotentes, velut offusa* 1082.
E *oculis tenebra concidant. Postquam vero ad alterutram partem fluctus allisi sublatique ad littus supremum, denuo in subjectum mare devolvuntur, tum magno rugitu cum vorticibus & immensis & crebris ex imo fundo ebullit, inque gyrum elevatur, & omnigenos etiam colores reddit. Interdum enim ater, nonnunquam cœruleus, frequenter purpureus apparet. Cæterum cursum atque immensitatem fluxus refluxusque ne reptilia quidem vel audire vel videre sustinent. Quocirca ad radices montium juxta confugiunt. Tempestate autem desinente, in sublime efferuntur voragines specie relucente varia, turbinibusque ac motibus ventorum aut ingentium serpentium*
F *spiris non absimiles. Euripi* pisces laudatissimi sunt, tum maxime murænæ & anguillæ. *Quæ*, Macrobius ait, *olim accersebantur ad piscinas urbis abusque Euripo, & utræque ex illo loco plotæ à Græcis, à Latinis flutæ, id est navigabiles vocantur, quod in summo supernatantes sole torrefactæ curvare se non possent, & in aquam mergere desinunt, atque ita facile capiuntur.* De his Martialis ait,

Quæ natat in Siculo grandi muræna profundo.
Non valet exustam mergere sole cutem.

Et *Archestratus* apud Athenæum *lib.* VII.

Italiam si intra, pelagique angusta Sicani
Murænam captam videas, quæ fluta vocatur,
Hanc eme, namque illic epulum admirabile nosces.

Et rursus ibidem de *Euripi* anguillis inquit:

Anguillas omnes laudo, præstantior illa,
Quæ capitur Rhegii maris è regione profundi:
Hanc aliis cunctis mediam tu ponito tales
Sineas epulas opulentius os erit ipsum.

Capitur etiam circa *Rhegium* piscis exormiston, de quo mox dicemus. Post *Cænidem* promontorium *Columella* est, sive *Columna Rhegia*, cujus meminit *Antoninus Pius in itinerario*, quam distare à *Malliis* oppido ait millia passuum XIIII. à *Nicotera* XXXVIII. ni locus sit depravatus. Commeminit de *Columna* ipsa *Cicero in oratione pro P. Sextio.* De qua Strabo *libro tertio* inquit: *Rhegini Columellam turrem exilem super freto pro confinio locaverunt, cui e regione turris posita est, quam Pelori nuncupant.* Distat à *Rhegio* millia passuum XII. cum dimidio. Supra *Cænidem* promontorium millibus passuum tribus, *Cænis*, sive, ut *Stephanus* ait, *Cænisium* oppidum est, licet ipse *Siciliæ*, ut alia *Calabriæ* oppida multa scribat. Abest a *Medama*, ait *Strabo*, millia passuum XXXI. edito eoque pensili loco situm meridiem spectans, quod ejusdem nominis fluvius adlabitur. Quem quia utrinque frequentes mororum arbores sylvarum instar sunt, flumen morum pro mororum vocant. Hic serica laudatissima fiunt, & horum copia ingens. Extant & horti nemorosi limonum & malorum aureorum. Novi ego *Hieronymum Fabam* presbyterum hujus oppidi civem integerrimæ vitæ virum, literarum *Latinarum* minime expertem. Qui in numerato habet ingenium. nam & carpentariam & sutoriam artes,
1083. quandiu libuit, excercuit, picturam quoque & sculpturam optime scit. fructus facit ex buxo cujusvis generis artificio mirabili, ut facile crederes veros esse, ac recenter decerptos ex arbore. Quare plerique decepti sunt. Rhedam fecit ex ligno magnitudine grani tritici (incredibilem videor fortasse quibusdam rem scribere, at vera refero) in qua statiunculæ, hoc est, viri ac mulieres sedentes, & boves, qui rhedam trahere videbantur, & rhedarium sedentem, rhedamque regentem. Aliam fecit, quam pulex catena lignea alligatus trahebat. Fecit item ex buxo opus, in quo tota passionis Christi series continebatur, ut cœna, in horto cum Apostolis captura, à *Judæis* & *Juda*, flagellatio ad columnam, coronatio spineæ coronæ, & delusio, damnatio à *Pilato*, & *Christus* crucem bajulans, crucifixio cum latronibus, & resurrectio. Quod opus tanto erat artificio, ut in cortice nucis avellanæ contineretur. Fecit eodem artificio, ac magnitudine, domum *Pilati* cum ministris educentibus Christum per scalas, Crucem bajulantem, & *Pilatum* lavantem manus. erat ibi & hortus pensilis, in quo flores erant & aves; erat & cavea cum carduele ave, vasa item cum floribus. Fecit eodem artificio & magnitudine historias veteris testamenti, & alia ejusmodi pleraque. Ejus opera ad *Carolum quintum* Cæsarem, & ad *Gallorum* Regem, & ad *Philippum* Regem *Hispaniarum* pro miraculo advecta sunt. Post oppidum *Gallicum* & inde *Lubonum* amnes cadunt in fretum. Supra oppidum haud procul ab eo *Calanna* oppidum est in radicibus *Apennini*, quod pulchrum agnum sonat, cum serico & oleo nobili. In cujus agro pagi sunt *Allessium* & *Stephanum.* Intus, *Apennini* sylva est nobilis miræ longitudinis proceris arboribus & aquis recentibus referta, ac picis ferax optimæ, uberemque ad domorum tigna reliquave utensilia opera, & ad navigiorum fabricam materiam suggerens. Sunt & glandiferæ arbores alendis porcis opportunæ. Proveniunt & frugiferæ arbores sponte, erumpunt & herbæ nobiles medicinales. Lata ibi ac diffusa planicies, montibus virentibus herbis coronatis cincta, valles ibi amœnæ susurrantibus rivis irrigatæ. Pascua pabulave vulgo læta ac florida. Frequens illi & varia venatio: est enim ferarum lustrum. nam, ut semel atque iterum dixi, in *Apennino Calabriæ* varia sylvestrium animalium genera stabulantur, congerunt & accipitres multigeni, in planis vero multarum avium genera sunt, quare in utraque *Calabriæ* ora aucupia & venationes uberes fiunt. Nascitur passim lapis phrygius, provenit anisum, cuminum, Crocus sylvestris, fraga, cythisus & uberes fontes in ea manant perspicui, ac flumina prope innumera pisculenta torentinis & anguillis fœcunda, quæ utranque *Calabriæ* oram ubertim irrigant. In loco dicto *Petrona* agri *Synopolitani* nascitur marmor. Hujus sylvæ meminit *Plinius* & *Solinus*, qui eam *Rheginorum* saltum appellat. De hac ita Pontanus *hortorum libro secundo* scribit:

Est nemus extremis Calabrum inviolabile terris
Diis sacrum patriis multa & pietate verendum.
Arborei dives fœtus, volucrumque rapinis
Opportuna domus tuta, & spelæa ferarum:
Hoc nemore in ipso, lucisque horrentibus olim
Advectam memini stirpem, quæ citron ab omni
Parte & odore quidem, foliis & flore referret. 1084.
Sed fructus variata, & longe aliena figura
Vix orbem retinens, protento & corpore longo
Sese agit in ductus, varia & trahit agmine cauda.

LIBER TERTIUS.

Rhegium in Italiæ humero, ait Plinius, *situm, à quo veluti cervicis incipit flexus, inter Lubonem & Calopinacum Taurocinum olim dictum amnes est.* Abest à *Messana* millia passuum septem. Urbs equidem longe nobilissima & vetustissima, totius *Calabriæ* metropolis, utpote quæ prima in *Calabria*, imo vero in *Italia*, *Roma* excepta, ut mox latius ostendam, Christi fidem sit complexa, primaque ut libro primo ostendi à diluvio condita. Quæ multas colonias in *Calabria* deduxit: nam ante *Oenotrorum* in *Calabriam* adventum, qui è *Græcis* primi in eam adventasse dicuntur, *Rhegium Aschena*, prius a conditore dicta, colonos per totam regionem, etsi rare, emisit. Quos *Græci Auxones*, & regionem *Auxoniam*, ut alibi retuli ab auxo, id est, augeo, quod rerum proventus ibi semper augeatur, appellavere. Fuit autem condita, non multo post diluvium *Noe* ab *Aschenaz* ipsius *Noe* pronepote, filio *Gomer*, ut jam *libro primo demonstravimus.* Qui *Aschenaz* à *Gomer* in *Italiam* ad habitandum directus, cum is sibi primus locus esset oblatus, loci amœnitate captus, hic consedit, urbemque hanc statuit, quam à suo nomine *Aschenam*, atque incolas appellavit *Aschenezæos.* Viget medius fidius in hac ora beata felixque quædam amœnitas, ubi ver perpetuum, arborum frondes perennes. Hinc horti nemorosi omni optimorum fructuum genere referti: nemora insuper malorum aureorum, citronum, & limonum arboribus oppleta, ut totus *Rheginus* ager jam irriguus pomœrium videatur. Hic palmæ ob cœli gratam temperiem dactylos ferebant, qui ad maturam frugem perveniebant, sed à *Turcis* excisæ sunt. Nam post virgineum partum anno MDXLIIII. Julio mense à *Turcarum* & *Gallorum* classe *Rhegium* & omnes ejus pagi, templa quoque & monasteria agri *Rhegini* direpta & exusta sunt, vineta & arbores omnes

omnes fere incisæ. Quando *Gallorum* Rex *Franciscus* suimet, ac Christianæ pietatis & religionis oblitus, societatem, fœdusque cum *Turcarum* tyranno adversus *Carolum quintum* Cæsarem iniens, classem *Turcicam Constantinopoli* accersivit. Qui utramque *Calabriæ* & *Lucaniæ*, & *Apuliæ* oram diripiens igne concremavit, magnamque utriusque sexus, & omnis ætatis hominum turmam captivam duxit: inde anno à Christo nato MDLII. Julio itidem mense *Henricus Francisci* filius impia patris vestigia secutus cum eodem tyranno paternam societatem ac fœdus innovans classem iterum è *Byzantio* adversus eundem *Carolum* accivit. Quæ rursus easdem oras pervastavit, magnamque captivorum manum duxit. At ob tantum flagitium solvit partim jam multos annos *Gallia* pœnas, penditque etiamnum. Nam *Lutherana* hæresi infecta semet intestinis dissidiis, cædibus, &
1085. direptionibus vexavit, & vexat. Vidi *Rhegii* (ut unde digressa est, redeat oratio) plantam, musam vocant & paradisi malum, quæ folia habet cubitali longitudine, lata palmo prope: ejus caulis haud diu perdurat, arescit enim, & iterum pullulat, fructus fert digitali longitudine crassos & gibbosos dulcis saporis, maturescunt mense Novembri. Fit *Rhegii* sericum laudatissimum ubertim, nascitur & vinum probatissimum, de quo *Athenæus libro primo* ait: *Vinum Rheginum cum Surrentino pinguius fit, usque ad annum quintumdecimum est utile.* Sunt *Rhegii* figlinæ, ubi ollæ coquinariæ laudatissimæ fiunt. Olim etiam patinæ nobiles fiebant, ut *Plinius libro trigesimo* refert. *Rhegium*, inquit, *figlina & plastice nobilitatur.* Et rursus. *Nobilitatur Rhegium patinis.* Hic nundinæ nobiles in annos singulos celebrantur. In *Rhegino* littore post *Cænidem* promontorium millia passuum quatuor usque ad *Leucopetram*, simulatque mare exieris, pede uno, & interim eo minus, terra effossa aquæ dulces scatent. In hoc agro vitex, siliqua sylvestris, & absinthium sponte proveniunt. Nascitur & molaris lapis frumentarius & olearius. Palladiæ arbores, id est, olivæ affatim nascuntur. Olivæ ad magnitudinem amygdalarum crassæ, & carnosæ conditæ in doliolis optimæ sunt esu. Sunt in hoc agro pagi; *Mota*, *Sabatelum*, *Diminitum*, *Boracianum*, *Orthium*, quod rectum altumque significat, *Aresium*, ab arezo placeo dictum *Cæsaretum*, *Tiretum*, *Trezenum* à trezo gemo: *Perlupum*, *Nasetum*, *Pavilianum*, *Cannavum*, *Peratum*, *Velanedum*: & ejusdem nominis fluvius. Olim *Rheginorum* ditio à *Poccolino*, nunc *Metauro* amni, ut ostendi, usque ad *Halecem* fluvium protendebatur. De piscibus, qui in *Euripo*, circa *Rhegium* capiuntur, diximus. Cassiodorus *epistolarum lib. duodecimo ad Anastasium Cancellarium Lucaniæ, & Brettiorum Præpositum* scribens de *Rhegina* ora, sic ait: *Rhegini cives ultimi Brettiorum iniqua suggerunt se exactorum præsumptione fatigari, implorantes non aurium, sed oculorum nostrorum nota remedia, qui possumus scire territorium eorum, quod petitur non habere. Rheginorum terra est montanis lapillis rarissima, arida pascuis, sed undosa vindemiis, segetibus adversa, sed olivis accommoda. Ideo cultura ejus omnis in sarculis est. Quia superficies ipsius sicca nutrire non valet superne nascentia. Stercore illic ager nudus industria potius, quam natura vestitur. Nam Palladiæ sylvæ viriditate contegitur, quæ in solo aridissimo approbantur. Talibus enim locis illa proficiunt, quæ radicibus proceris ad humi penetrale descendunt. Segetes irrigantur ut vivant, & conditione mutata hoc aristis impenditur, quod oleribus exhibetur. In hortis autem rusticorum agmen habetur operosum, quia olus illic omnium sa-*

A *porum est marina irroratione respersum, quod humana industria fieri consuevit. Contra Maronis autem sententiam intuborum illic fibræ dulcissimæ sunt, quæ præcinctæ foliis dulcissimis tortuosis callosa teneritudine conglobantur. Unde in morem vitri aliquid decerptum frangitur, dum à fœcundo cæspite segregatur. His victualibus, si vis nosse, regio ipsa* 1086.
fœcunda est. Nam & marinis deliciis copiosa jucunditate perfruitur. Quia ibi mare superum atque inferum insertis fontibus adunatum delicias utriusque pelagi in unam congregationem sinus sui volubilitate perducitur. Necesse est enim illuc & pisces properare, ubi constat & undam posse defluere. Exor-
B *miston quoque inter pisces regium genus compar murænis corpore vel colore, distans naribus setosis, colostrea delicatitudine præditum, oleoso ac suavi liquore coagulatum appetibilis grataque pinguedo. Cum spumis fluctuantibus inter aeris confinia cœpit enatare, nescit ad cubilia redire, quæ deserit. Credo immemor reversionis, aut teneritudine summa mollitus nequit undis elevantibus contraria obluctatione demergere. Fertur velut corpus exanime nullis nixibus periculum, nulla arte devitans, & hinc viribus destitutus creditur non redire, quia neque fugere posse sentitur. Hic plane tantæ dulcedinis esse dignoscitur, ut & nullus piscium comparetur.*
C *Hæc sunt in littore Rhegino, quæ diximus, quod non alio referente cognovimus, sed visuali probatione retinemus. Quapropter laridi atque tritici species nullis temporibus coertionis nomine inde decernimus postulari. Quia nimis calumniose petitur, quod loci beneficio non habetur. Deinde sufficere debet ostensio veritatis, & testimonium judicis. Quia nimis execrabile malum est, si cum aliud noverit conscientia, aliud lingua decernat. Additur etiam quod tantis commeantium fatigatur adventibus, tanta exurentium laceratione deteritur, ut rationabiliter illi remitti debuisset, vel quod apud ipsam nasci posse constaret.* Inde vero postea *Chalcidenses* una
D cum *Messeniis* è *Peloponneso Rhegium* incoluerunt, *Antisthene* sive *Antinesto* Duce, qui, ait *Heraclides*, in Republica Aristocratiam constituerunt: nam mille optimates electione creati civitatem administrabant, licet *Strabo* eam à *Chalcidensibus* conditam dicat. Eam *Græci Rhegium* appellavere à fractura, ut quidam volunt. ῥήγη enim ut dixi, fissuram significat: *Sicilia* enim *Italiæ* conjuncta erat, sed terræ motibus avulsa est. Quo circa Strabo *lib.* VI. *de Rhegio* loquens ait: *Sed ei Aeschylo teste, casu quodam hoc nomen inditum est: namque Siciliam ab continenti vi terræmotus avulsam, & ille & alii memoriæ prodiderunt, ex quo*
E *erhagine, id est, à frangendo nomen assecutum. Reseratis enim tum oribus per quæ ignis respirat, & igniti lapides & aquæ effluunt, raro vicina freto tellus motibus quatitur: cum vero omnes ad superficiem meatus occluderentur, in subterraneis concavitatibus ardentes ignes, & spiritus vehementes terræmotus efficiebant. Agitati vero ventorum violentia loci cessere, & abscissi utrique mare admiserunt. Cum Sicilia tota cavernosa sub terra sit, fluviis & igne plenissima, sicuti Tyrrhenum mare usque Cumas est.* Idipsum scribit *Trogus Pomponius* apud Justinum *libro quarto.* Et Virgilius *lib.* III. *Æneidos* id idem affirmans, ait:

F *Hæc loca vi quondam vasta convulsa ruina,*
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas) 1087.
Dissiluisse ferunt, cum protinus utraque tellus
Una foret, venit medio vi pontus & undis
Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque & urbes.
Littore deductas angusto interluit æstu.

Cæterum credibilius est, ut alibi dixi, *Rhegium* ab aëris temperie cœlique clementia dictum, nam ῥήγιον, utile, jucundum, & bonum notat.

He-

A Hebraice autem pascua eorum. *Callimachus* autem *Rhegium Joacasti* urbem dixit. nam *Joacastus Æoli* filius eam tenuit: id etiam Diodorus Siculus *libro sexto* asseverat. Meminit de *Joacasto & Dyctis Cretensis libro quinto.* fuit enim non multo post excidium *Trojanum.* De *Æolo* Strabo *libro primo* sic ait: *Æolus in Euripi Siciliæ locis, quæ percursus & recursus est, & navigationis asperitas per fluxus atque refluxus, aggrediendi signa præmonstravit. Itaque ventorum custodem, atque Regem creditum fuisse Polybius refert.* *Antiochus* autem apud *Dionysium Halicarnasseum Rhegium Neptuniam* appellavit. Quæ & *Possidonia* dicta est.

B Nam *Possidon Neptunius* dicitur. Quare *Strabo* à *Cænide* usque in *Possidonium* recessum, & *Rheginam* columellam angustum provenire meatum ait. Incoluerunt quoque *Rhegium Arunci*, ut *Cato in Orig.* ait. Dicti quoque sunt *Rhegini Taurocini*, ait idem, à fluvio. Frequens de *Rheginis*, *Locrensibus*, & *Thuriis*, apud *Thucydidem* fit mentio. Hanc & *Hipponium* inter septem illustriores & opulentiores *Italiæ* urbes, quæ substantia, & domorum pulchritudine, pavimentisque præstabant, Appianus *bellorum civilium libro quarto* fuisse, memoriæ prodidit. *Cicero in Verrem actione sexta*, *Siculos Rheginorum* civitati invidere ait.

C *Polybius* etiam *libro* x. hanc & *Locrum* & *Cauloniam* & *Crotonem* clarissimas urbes fuisse refert. Strabo quoque *libro sexto* ait: *Antiochus locum hunc universum circum Rhegium ab Siculis antiquitus habitatum, simul & à Morgantiis fuisse tradit. Qui deinde ab Oenotriis ejecti in Siciliam trajecere. Sunt qui Morgantium ab hisce nomen duxisse scribant. Ingens vero olim Rheginæ civitatis potentia fuit, validis quaqua versum castellis munita. Propugnaculum assidue imminens habens insulæ & priscis annis, & ætate nostra. Cum solicitante Sex. Pompejo Sicilia descivit à Romanis.* Cumque de separatione *Siciliæ* ab *Italia*, *Rhegii*-

D que ob id nomine disseruisset, adjecit: *Veruntamen sive ob eam causam nomen civitati factum est, sive propter illius claritatem, considerare licet, utro veritas se modo habeat: Cum Samnites Latino sermone regiam illam appellarint: Et prisci eorum auctores regendis civitatibus communia cum Romanis instituta servarint, ac plurimum Latinam linguam usurparint, & in pleraque oppida colonias deduxit, ac permultos celeberrimos viros edidit, seu gubernandæ reipublicæ virtutem, seu doctrinæ magnitudinem proposueris.* Eam *Dionysius* solo æquavit, illa commotus causa: nam cum ex ea civitate puellam in matrimonium petiisset, *Rhegini*, ser-
1088. vi publici seu lictoris filiam ei protenderunt.

E Ejus filius quandam urbis partem acceptam instaurans, *Pyrrhi* ætate, *Phœbiam* nominavit. Inde *Campanorum* præsidium *Rheginos* maxima ex parte delevit. Terræmotibus quoque paulo ante bellum *Marsicum* urbis pars magna corruit. Postea *Cæsar Augustus* fugato ex *Sicilia Pompejo* cum desolatam hominibus urbem cerneret, acceptos è classe permultos ei dedit accolas. Nunc autem bona satis est civitas, hinc *Rhegium Julium* dictum est. Julius etiam *in libro de prodigiis* inquit: *L. Martio & Sex. Julio* Consulibus pars urbis muri *Rhegii* terræmotu diruta fuit. Atque

F *L. Furio & Attilio Serrano* Consulibus *Rhegium* pene totum incendio consumptum sine ullo humanæ fraudis vestigio. *Dionysius*, ait Sex. Julius Frontinus *Stratag. libro tertio*, *multis urbibus captis, cum Rheginos aggredi vellet, qui copiis abundabant, simulavit pacem, petiitque ab eis, ut commeatus exercitui ipsius subministrarent, quod cum impetrasset, exhausto oppidanorum frumento, aggressus urbem alimentis destitutam, superavit. Hic,* ait Aristoteles *Oecon. libro secundo*, *cum cepisset Rhegium convocato populo dixit, quam ob causam ab eo juste capti essent: nunc tamen impensas, quas in belli usum consumpsisset, percipiens, & insuper ab uno quoque minas tres, absolveret eos. Rhegini vero quæcunque absconderant in apertum eduxerunt, & egeni à ditioribus, & peregrinis mutuo accipientes, conflarunt summam, quam præceperat, quam ab ipsis accipiens, nihilominus omnium corpora vendidit, & cunctam supellectilem, universaque bona sive occulta sive aperta diripuit, à civibus accipiens pecunias ea lege, ut illas restitueret, cum ab eo repeterentur, jussit ad se afferri quantum quisque possideret argenti, alioqui mortem mulctam indixit. Delato autem argento, numum percussit novo charactere, deditque drachmam duarum drachmarum valore, sicque debitum penes ipsum remansit.* Hæc *Rhegium* à *Sicula* crudeli tyrannide, simultatione ac fraude perpessa est. Tulit & *Rhegina* civitas mala plurima à *Siculis* ipsis & *Campanis*, infidis & levibus hominibus. *Nam cum Rhegini*; ait Justinus *ex Trogo libro quarto*; *discordia laborarent, civitasque per dissensionem divisa in duas partes esset, veterani ab altera parte ab Himæra urbe in auxilium vocati, pulsis civitate, contra quos implorati fuerant, & exinde cæsis, quibus tulerant auxilium, urbem cum conjugibus & liberis sociorum occupavere, ausi facinus nulli tyranno comparandum.* Quippe ut *Rheginis* melius fuisset vinci, quam vicisse: nam sive auctoribus captivitatis jure serviissent, sive amissa patria exulare necesse habuissent: non tamen inter aras & patrios lares trucidati crudelissimis tyrannis patriam cum conjugibus ac liberis prædam reliquissent. *Tempore autem*, ait Polybius *libro primo*, *quo Pyrrhus Epirotarum rex in Italiam copias trajecit, adventu ejus territi Rhegini, simul quod Carthaginienses tunc
mari dominantes metuebant, populi Romani opem,* 1089.
atque præsidium postularunt. Missi, ab Romanis ad Rheginos, milites aliquandiu urbem tutati, fidem civitati servaverunt, erant numero quatuor millia hominum, quibus duces præerant Decius, & Campanus, sed tandem Mamertinorum exemplo permoti, & eos tanti facinoris conspiratores habentes, ipsi quoque Rheginis fidem violant, tum rei opportunitate, tum Rheginorum opulentia pellecti, cives alios ex urbe depellunt, alios cædunt. Denique ut Mamertini fecerant, civitatem detinent. Id etiam Livius *ab urbe condita libro* XII. scribit. At tanti sceleris, legio ipsa meritas luit pœnas. Nam ut *Bel. Mac. libro primo* Livius ipse tradit, *Romani eam bello persecuti in potestatem redactam tergo & cervicibus pœnas sociis pendere cum coegissent, urbem, agros, suaque omnia cum libertate, legibus Rheginis reddiderunt.* id ipsum scribit *libro* XV. *Rheginorum Respublica* ait Arist. Pol. libro sexto, *in Anaxilai tyrannidem commutata* est. *Hic*, ait Thucydides *lib. sexto*, *exterminatis Samiis, qui antea Siculos è Zancla expulerant, Zancleam urbem promiscuis hominibus frequentem reddidit, & à sua quondam patria Messanam appellavit. Hic*, ait Justinus *ex Trogo libro quarto*, *justitia cum cæterorum crudelitate certabat, cujus moderatio haud mediocrem fructum attulit. Quippe decedens cum filios parvulos reliquisset, tutelamque eorum Micytho spectatæ fidei servo commisit, tanti amor memoriæ ejus apud eos fuit, ut parere servo, quam deserere filios mallent, principesque civitatis obliti dignitatis suæ regni majestatem administrari per servum paterentur.* Id etiam scribit Macrobius *Sat. libro primo.* Sunt *Rhegini* suapte natura summa humanitate ac benignitate præditi. Fuere *Rhegini Tarentinis* amicitia conjuncti. Horum ad tria millia, qui opem *Tarentinis*, ait Herodotus *libro septimo*, adversus *Messapios* tulerant, quo tempore *Micythus* regnum administrabat interiere. Ipse vero *Rhe-*

Rhegio excedens *Tegeam Arcadum* incoluit. *Cumque Tarentini*, ait Ælianus *de Varia hiſtoria lib.* v. *à Romanis obſiderentur, & fere parum abeſſet quin præ nimia fame caperentur, Rhegini publico decreto ſanxere decimum quemque diem jejunium agere, & illis cibos præbere, recedentibus poſtea Romanis ſervati ſunt, & memores periculi illius feſtum agunt quotannis vocatum niſtian, id eſt, jejunium.* Magna etiam erga *Athenienſes* uſi ſunt humanitate: *nam*, ait Thucydides *libro ſexto*, *cum claſſis Athenienſium in Italia appuliſſet à nulla civitatum recepti ſunt, neque in mercatum, neque in urbem, aquatione tantum eis & ſtatione conceſſa, ac nec his quidem conceſſis à Tarentinis atque Locrenſibus, donec ventum eſt Rhegium Italiæ promontorium, ubi contractis jam copiis extra urbem, quoniam intra muros non recipiebantur, caſtra tenuerunt, & apud Rheginos verba fecere, ut illi quia Chalcidenſes eſſent, Leontinis, qui & ipſi Chalcidenſes erant, auxilium ferrent. Rhegini negant ſe*
1090. *alterutris affuturos, ſed quicquid Italicis cæteris communiter placeret, id eſſe facturos.* Verumenimvero *aliquando Rhegini* ait idem libro tertio, *in bello Syracuſanorum cum Leontinis, Locrenſes vero Syracuſanis ſtudebant. Rhegini & Athenienſes*, ait idem libro eodem, *cum triginta navibus Æolias inſulas invaſerunt. Rhegini & Locrenſes*, ait Cicero in oratione pro Archia poeta, *Archiam ipſum civitate cæteriſque præmiis donarunt. Dionyſius* major *Siciliæ* tyrannus platanos arbores, ut Theophraſtus *libro quarto de plantis* tradit, primus ex *Sicilia* in *Italiam* tranſtulit, & *Rhegii* in hortis domus ſuæ miraculum plantavit, quæ in gymnaſio ſtant, ibi enim poſtea factum eſt gymnaſium, nec ullam magnitudinem capere poſſunt. Id etiam ſcribit Plinius lib. duodecimo, *Rhegii Q. Lucejus*, ait Cicero in Verrem actione ſeptima, *argentariam maximam fecit. Cicero Rhegii* aliquando commoratus Topicorum libros edidit, ut ipſe in epiſtola ad *Trebatium* ſcribit. *Rhegini & Petelini* in fide & amicitia Populi Romani ad ultimum permanſerunt, ut Livius *Bel. Pun. libro tertio* prodit. Fuit *Rhegium Romana* civitate donatum, ac colonia *Romanorum*, inde municipium nobiliſſimum, ut *Nonius Marcellus* & *Feſtus Pomponius* ſcribunt. C. Paterculus *libro primo* ait: *Scyllaceum & Neptunia coloniæ deductæ, Coſæ donata civitas.* Et Cicero *in Verr. libro ſexto*, inquit, *Quid arbitramini Rheginos, qui jam cives Romani ſunt, mereri velle, ut ab iis marmorea Venus illa ne auferatur?* Et *Phillipp. prima*: *Cum autem me ex Sicilia ad Leucopetram, quod eſt promontorium agri Rhegini, venti detuliſſent, ab eo loco conſcendi, ut tranſmitterem, nec ita multum provectus ſum in eum locum, unde conſcenderam. Cumque intempeſta eſſet, manſiſſemque in villa P. Valerii comitis & familiaris mei, poſtridieque apud eundem ventum expectans manerem, municipes Rhegini complures ad me venerunt.* Et in *epiſtola ad Cornificium* eos tribus *Cornificiæ* attributos eſſe oſtendit; ait enim: *Ego iratus temporibus in Græciam deſperata libertate rapiebar, cum Auſter adverſus maximo flatu me ad tribules tuos Rheginos retulit.* Unicuique enim tribui *Romanæ* municipia attribuebantur, ut in Livio *Bel. Mac. libro octavo* liquet. In foro *Rhegino* hæc inſcriptio erat. *T. Tareſenus, T. F. Sabinus* triumvir æd. Pot. XI. teſtamento legavit municipibus *Rheginis* Jul. in pritaniaco ſtatuam auream Mercurii, trullam argenteam anaglyptam p. II. S...... lares argenteos ſeptem p. II. S. pelvim æream Corinthiam. Item in templo Apollinis majoris pugillares membraceos operculis eboreis: Pyxidem eboream: Tabulas pictas XIV. Hæredes ejus ponenda curaverunt. Extat & *Rhegii* lapis Græcis literis in-

A ſculptus ſic: *ὁ δίμος τῶν ῥηγίνον νίκανδρόν νίκος τοῖς θεὶς.* Erat olim *Rhegium*, ut dixi, validum propugnaculum. Hanc urbem *Hanno* ut Livius *Bel. Pun. libro quarto* ſcriptum reliquit, obſedit, ſed dies aliquot nequicquam abſumpſit. *Gothi*, ait Procopius *libro tertio de bello Gothico*: *ubi Rhegium pervenere haud quaquam prius inter medium fretum trajiciunt, quam Rhegii præſidium pertentaſſent. Præerant tum ejus loci cuſtodiæ Teremundus & Imereus per Beliſarium præſides conſtituti,* 1091. *qui cum multos & fortiſſimos apud ſe milites tum forte haberent, à mœnibus non ſolum hoſtes erumpendo propellunt, ſed vel pugnam cum his conferentes*
B *victoriam retulerunt. Verum cum numero eſſent longe inferiores intra muros quieti de cætero ſe continebant. Totilas vero exercitus ibi parte in obſidione relicta, potiturum ſe fame præſidium, & Romanos ſimul operiendo victurum ratus, Tarentum cætero exercitu miſſo ſine ullo negotio præſidium cepit.* Idipſum ſcribit Agathias *de eodem bello libro* IV. In illa tam furioſa perſecutionis rabie *Gretenſium* & *Carthaginenſium*, quam univerſa *Calabria*, & *Lucania*, & *Apulia* perpeſſæ ſunt, nil adverſi ſenſit *Rhegium*. Idque ob ſanctitatem *Euſebii* Archiepiſcopi *Rhegini*, cujus precibus ſervata eſt civitas. *Franciſcus Maurolycus* homo *Siculus* neote-
C ricus ſcriptor, atque bonarum literarum neſcius *Sicula* vanitate ac craſſitudine delibutus, infans & jejunus, *Arcadium* Imperatorem *Rhegium* nobiliſſimam urbem *Meſſenæ* civitati aſſignaſſe peculium, nulla etiam propoſita cauſa temere nugatur, & *Militenſem* & *Marcenſem Calabriæ* Epiſcopatus *Meſſenio* Archiepiſcopo olim ſubjectos fuiſſe blaterat. Apertiſſimum & vaniſſimum commentum *Siculæ* genti peculiare. *Qui*, ut probe *Plutarchus in Nicia* de *Timæo Siculo* hiſtorico ſcribens, ait, *in hiſtoria ſcribenda ſæpe ad ridenda quædam ac levia, minimeque ad hiſtoriæ contextum pertinentia digrediuntur. Qui Timæus*, ait *in Bru-*
D *to* Cicero, *Lyſiam Athenienſem oratorem quaſi Licinia & Mutia lege repetit Syracuſas. Franc. Maurolycus* in ſuo martyrologio divum *Phantinum Taurianum* ſancti *Baſilii* monachum, de quo dudum ſcripſimus, quaſi Licinia & Mutia lege, ut *Ciceronis* verbis utar, repetit *Syracuſas*, illiuſque parentes martyrio vitam finiſſe blaterat. Beatam *Dominicam Tropianenſem Campaniæ* tribuit. Quid multa? cum *Siculi Calabros* claros viros, ut ſe *Siculos* eſſe dicerent pecunia, quod oſtendemus, ſubornarint. *Meſſana* autem colonia fuit *Rheginorum*: nam, ut dudum ex *Thucydide* oſtendi *Anaxilaus Rheginorum* tyrannus exterminatis *Samiis*
E qui *Zanclem* incoluerant, urbem promiſcuis hominibus frequentem reddidit, & à ſua quondam patria *Meſſanam* appellavit. Jam vero *Calabri*, utpote *Locrenſes*, *Meſſenæ*, quod oſtendam, aliquando dominati ſunt. ergo *Meſſana* nunc ſub *Rheginorum*, nunc ſub *Locrenſium* ditione fuit. Nec *Meſſenii* ſine *Calabro* commeatu vivere poſſunt: nam cuncta, vel quidem certe ligna & ſaxa ipſis ex *Calabria* ſubminiſtrantur. Effingebant *Rhegini* in numo leporem & currum: *nam*, ait Ariſtoteles *Julio Polluce* referente, *Anaxilaus, cum Sicilia ante lepores non gigneret, hic invehens nutrienſque ſimul rheda in Olympia vincens, Rhegi-*
F *norum monetæ rhedam inſculpſit & leporem.* Imprimebant etiam in nummo interdum muſam, & ex poſtico lyram fortaſſe in *Ibyci* poetæ gloriam, inſcriptione Græca ῥηγινῶν: interdum ex poſtico muſæ ſignabant leonem gradientem. Quandoque inſculpebant *Mercurium* altera manu caduceum, altera marſupium tenentem, & ex altera 1092. facie *Caſtorem* & *Pollucem*. Interdum effingebant *Jovem* & ex altera parte *Minervam* ſertum dextra tenentem. Aliquando ſignabant *Proſerpinam*, &

ex altera parte *Jovem*, sive *Æsculapium* sedentem. Quandoque signabant lunam biformem; & ex postica facie *Jovem* sedentem. Signabant & solem sub imagine leonis quasi custodem: leo enim dormit apertis oculis, vigilat clausis. Imprimebant nonnunquam *Apollinem*, & ex altera facie solem. Plerumque signabant *Castorem* & *Pollucem*, & ex postico militem sacrificantem super aram tenentem craterem. Item *Apollinem* & *Dianam*, & ex altera parte tripodem. Item *Jovem* & ex altera facie salutem, hoc est, *Ygiam Æsculapii* filiam dextra serpentem tenentem. Item *Martem*, & ex postico *Minervam* tenentem scutum & Victoriam. *Rhegina* autem Ecclesia Archiepiscopalis sedes est vetustissima ab Apostolo *Paulo* fidem edocta, totius *Calabriæ* metropolis. Et Archiepiscopus *Rheginus* in generalibus conciliis post *Romanum* Pontificem sive ejus legatum semper primas tenuit. Cum enim ut alibi dixi, *Paulus* Apostolus ex *Judæa Romam* peteret, *Rhegium* divertit, ut *Lucas* in Actis Apostolorum tradit. Qui diem totum hic commoratus, & Dei verba apud populum, ut suus erat mos, faciens, *Rheginos* ad Christum convertit, & *Stephanum* quendam Archiepiscopum *Rheginum* constituit. Extat *Rhegii* ipsius beati *Stephani* vita è *Græco* in *Latinum* versa hunc in modum: *Paulus Apostolus Rhegium perveniens, ac die uno ibi moratus, Deique verbum apud Rheginos adhuc idola colentes concionatus, ipsos ad Christi fidem convertit. Et sicut bona terra semen recipiens centuplum reddit: ita Rhegini verbum divinum receperunt, in eoque usque perstiterunt, quos beatus Paulus instruxit, & plurimos eorum baptizavit in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Quibus Stephanum Nicænum hominem, qui ipsum è Judæa fuerat comitatus Archiepiscopum constituit. Cumque Stephanus ipse septem & decem annos Rheginam ecclesiam optime rexisset, & multos circumvicinos populos prædicatione ad fidem duxisset, atque episcopos & presbyteros ordinasset, orta in Christianos persecutionis rabie, ipse & Suera circumvicinæ civitatis episcopus, nec non Agnes, Felicitas, & Perpetua mulieres beati Stephani discipulæ Christum constanter confitentes, idola vero ligna & saxa insensata esse libere fatentes, Rheginæ civitatis præsidis Hieracis nomine jussu saxis petiti, ac fractis oculis in fornacem projecti fuerunt, ex qua illæsi egressi sunt. Quod videntes, qui adhuc erant idololatræ, clamantes Deum beati Stephani & Sueræ verum & magnum esse, crediderunt in eum. Illi vero Nonis Julii interempti sunt. Corpus autem beati Stephani intempesta nocte à viris catholicis in australi parte civitatis milliario ab ea in secessu, oratorio suo sepultum est. Aliorum vero corpora eodem loco humata sunt, ubi fuerant trucidati.* Haud dubium & *Rheginos*, & circumvicinæ regionis ac demum universæ *Calabriæ* utriusque sexus fi-
1093. deles per multos postea usque ad *Constantini* & *Sylvestri* tempora martyrii palmam fuisse assecutos, plurimosque absque martyrio sanctitate floruisse. *Nicenæ* synodo primæ *Constantini* & *Sylvestri* tempore celebratæ, interfuit præsens *Marcus* Archiepiscopus Rheginus solus ex tota *Italia Victore* & *Vincentio Romanis* presbyteris exceptis, qui gessere vices Papæ. *Joannes* Archiepiscopus *Rheginus* una cum *Joanne* Episcopo *Portuensi* & *Abundantio* Episcopo *Paternensi*, quæ civitas, ut ostendam, in *Calabria* est, gessit vicem Papae *Agathonis Rhegini* civis in synodo *Constantinopolitana* sexta, & *Constantinus* Archiepiscopus *Rheginus* interfuit synodo *Nicenæ* secundæ sub *Adriano* Papa celebratæ. Anno à partu virginis CCCC. XXXVIII. sub *Sixto* Papa tertio, & *Theodosio* juniore & *Valentiniano* Imperatoribus habita fuit *Rhegii* provincialis synodus *Hilario* Archiepiscopo adversus *Briaticensem* Episcopum qui minime legitime fuerat ordinatus. *Gregorius* Papa libro quinto ad *Bonifacium* Archiepiscopum *Rheginum* scribens *Cariatensem* Ecclesiam ob civium paucitatem *Rheginæ* Ecclesiæ committit. Erat enim olim, ut dixi, *Rhegina* Ecclesia totius *Calabriæ* metropolis, quæ cum opus erat, provincialia concilia indicebat. Sed ambitione Archiepiscopalem dignitatem affectante, & ne uni subjiciatur, suffragante superbia, quatuor nunc sunt in ea Archiepiscopales sedes, quot vix ferme sunt in reliqua *Italia*. At qui certe sicut unum corpus non plura capita ut monstrum, sed unum duntaxat habere expedit, & una provincia unum præsidem, cui universi pareant, habere decet: ita unum Præsulem, cui omnes Episcopi ac sacerdotes obtemperent, habere convenit. Et in una provincia non plures sed una duntaxat synodus est habenda, ad quam cuncti provinciales Episcopi coeant. Quare mea quidem sententia, optime provideretur, si uni *Rhegino* Archiepiscopo in tota provincia Primatus dignitas deferatur, cujus unius partes sint provincialem synodum cum oporteret, cogere, & ad quem unum habeatur relatio, qui jure Archiepiscopus dicitur. Archon enim *Græce*, *Latine* Principem significat. An autem Episcoporum Princeps dicendus sit is, qui in tres tantum in provincia Episcopos, aut in duos, & in nullum prorsus potestatem habeat, non video. Jam vero *Consentinus* Archiepiscopus tres solummodo Episcopos sub ditione sua habet, *Severinas* duos, *Rossanensis* nullum prorsus. Elegit *Rhegina* Ecclesia beatum *Brunonem* Carthusiensis ordinis initiatorem in suum Archiepiscopum *Urbani* secundi temporibus, qui ipsum in Archiepiscopum confirmavit, ut *Dionysius* Carthusiensis in Acta apostolorum scribit, sed ille eremiticam vitam prætulit Archiepiscopatui. Cumque *Rhegium* locuples olim ac potens urbs fuerit, & ut semel dixi, prima à diluvio in *Calabria* condita, coloniasque in ea plurimas emiserit, ac prima Christi fidem susceperit, plurimumque, *Græcam* & *Latinam* linguam usurpaverit, haud dubio plurimos præstantes viros & gubernandæ reipublicæ idoneos, & doctrina ac sanctitate præditos protulit. Quorum plerique simul cum aliis *Calabris* multis, aut memoriæ à scriptoribus traditi non sunt, aut sub *Siciliæ* nomine sunt scripti, idque scriptores sive dolo *Calabriæ* gloriæ invidentes egerunt, sive inscitia, sive quia *Rhegium Rheginaque* regio *Si-*
ciliæ insulæ vicina est, ut libro primo ostendi, 1094.
olim à *Siculis* habitata *Sicilia* dicta est, vel quidem certe *Thucydidis* tempore: apud quem libro tertio *Rhegium* & *Messanam* opulentissimas *Siciliæ* urbes fuisse scriptum est. Et Stephanus Byzantius, ut alibi dixi, multa *Calabriæ* loca sub *Siciliæ* nomine scribit: & *Rogerius Guiscardus Calabriæ* & *Trinacriæ* insulæ dominus *utriusque Siciliæ citra & ultra Pharum Innocentii* secundi tempore ab Antipapa *Anacleto* Rex cognominatus est. Sed certe cum quælibet regio suo proprio & peculiari vocabulo nominetur, & ut de aliis nunc taceam, *Trinacria* insula *Sicilia*, *citra Pharum* vero *Italiæ* pars usque ad *Talaum* & *Sirim* amnes *Calabria* dicatur, nequaquam res *Calabræ* confuse & indistincte sub *Siciliæ* nomine scribi debent. nam, ut alibi dixi, nulla regio, nulla urbs, nullus locus, nullus homo sua propria laude fraudandus est. Quod siqui eximii ac memoria digni viri confuse & indistincte sub *Siciliæ* nomine ab auctoribus scripti sunt, utique hi *Calabri* intelligendi sunt. Nam *Calabria* & antiquitate, & quod non insula, sed in continenti *Italiæ*, ejusque non minima

ma pars ſit, nobilior eſt, quam *Trinacria* inſula, & primo à *Siculis* habitata, *Sicilia* dicta eſt. Et ob id Rex, qui *Calabriæ*, *Apuliæ*, *Lucaniæ*, *Campaniæ*, & *Samnio* dominatur, *citra Pharum* Rex cognominatur: non quod hæ regiones, præter *Calabriam*, aliquando à *Siculis* habitatæ *Sicilia*que dictæ ſint. Cæterum nequaquam me fugit, aliquos fore, qui claros viros ab auctoribus confuſe & indiſtincte ſub *Siciliæ* nomine ſcriptos propriis *Siciliæ* inſulæ locis aſſerent, id quod jam hucuſque de aliis multis egerunt. Fuerunt ex *Rhegina* civitate, aut certe ex *Rhegina* regione *Leo* junior, *Stephanus* tertius ſive quartus, & *Agatho* Romani Pontifices ſub *Siciliæ* nomine indiſtincte ab aliis ſcripti, quorum poſtremus *Joannem* Archiepiſcopum *Rheginum*, & *Abundantium* Epiſcopum *Paternenſem* conterraneos ſuos ſynodo *Conſtantinopolitanæ* ſextæ præfecit. Fuit & ex hac urbe beatus *Cyprianus* divi *Baſilii* monachus divi *Nicolai* monaſterii Abbas, quod eſt in *Calamitio* pago. Fuit & beatus *Thomas* ejuſdem divi *Baſilii* monachus Abbas monaſterii in *Tireto* pago. Fuere & noſtra memoria *Ludovicus* divi *Franciſci Aſiſini* monachus ſanctæ vitæ vir, & *Georgius* integræ vitæ vir *Ludovici* ſocius. Cumque, ut ſemel atque iterum dixi, *Rhegina* civitas *Paulo* concionante Chriſti fidem amplexa ſit, ambigendum non eſt plurimos utriuſque ſexus homines pro ea vitam cum ſanguine fudiſſe, alioſque poſt *Conſtantini* baptiſmum ſanctitate floruiſſe. Qui & ſi ab hominibus, ſive dolo, ſive incuria ſcribi prætermiſſi fuere, in Dei tamen libro ſtylo ferreo exarati ſunt. Nunc ſcribendi ſunt qui diſciplinis claruerunt. Sed primum is eſt ſcribendus, qui non philoſophiæ præcepto, ſed ſuo ipſius exemplo qualis in patriam charitas eſſe debeat docuit. *Python Rheginus*, ait Philoſtratus *de vita Appollonii Tyanei*, *exul, cum ad Dionyſium Siciliæ tyrannum confugit, atque honoratius ab eo ſuſceptus, quam exuli convenire videretur, tyranni mentem intellexit Rhegii capiendi percupidam: cumque id Rheginis per epiſtolam nunciaſſet, à tyranno deprehenſus eſt. Quapropter tyrannus illum uni ex machinis, quas pro Rhegio expugnando conſtruxerat, vivum ſuſpendit, eumque mu-*
1095. *ris admovit, exiſtimans Rheginos ne Pythonem vulnerarent adverſus machinam tela non emiſſuros. Ille autem magnis vocibus exclamans Rheginos hortabatur, ut in machinam tela torquerent, ſe namque ajebat ſignum libertatis eſſe propoſitum.* Hic Academicam diſciplinam ſecutus ſapiens liberque evaſit. Eruditos autem homines ex hac urbe complures fuiſſe opinandum eſt, cum, ut relatum eſt, *Rhegini* plurimum *Græcam* & *Latinam* linguam uſurparint: tum quidem maxime *Pythagorica* diſciplina inſtructi fuere. Nam præter eos, qui agente *Crotone Pythagora* eo commigrantes ejus diſcipuli extitere, *Pythagorici*, ait Jamblychus, *exuſtis ducibus philoſophiæ, Rhegium contendere, ibique diu verſati ſunt. Pythagoræ autem diſcipuli præclariſſimi viri fuere*, ait idem Jamblychus in *libro de ſecta Pythagorica*, *Ariſtides*, *Ariſtocrates*, *Demoſthenes*, *Athoſion*, *Calais*, *Euthycles*, *Elicaon*, *Hipparchides ſive Hipparchus*, *Mneſibolus*, *Obſimus*, *Phetius*, *Selinuntius*, & *Theocles*. Horum *Elicaon*, & *Hipparchus*, item *Phytius* philoſophi clari fuerunt & legumlatores, qui *Rheginas* reſpublicas conſtituerant, & eam, quam gymnaſiarcham vocant, & eam, quæ ſub *Theocle* dicebatur. *Hipparcho Plato* librum inſcripſit de ſtudio lucrandi. Ex *Hipparchi* autem dictis, hæc ſunt apud *Stobæum in ſermone*, Quod eventus. *Homines, qui breviſſimum vitæ tempus habent, ſi totius mundi ævo comparetur, optimam in vita veluti peregrinationem tranſigent, ſi vixerint*

A *in tranquillitate. Hoc autem aſſequentur ſi imprimis diligenter ſcientiam, & cognitionem ſui habuerint: nempe quod mortales ſint, ex carne conſtent, corpus offenſu facile & corruptibile gerant. Denique graviſſima quæque ad ultimum uſque ſpiritum expectare cogantur. Primum enim lugenda ſunt, quæ circa corpus eveniunt, morbi coſtales, pulmonarii, phrenitides, podagræ, ſtillicidia urinæ, tormina, veterni, comitiales, putredines, & infinita alia. Circa animam vero longe majora & difficiliora contingunt. Siquidem omnia quæ per vitam committuntur nefanda mala, illegitima, & impietates ex animi affectibus oriuntur. Nam propter immo-*
B *deratas contra naturam cupiditates, multi in affectus effrenatos inciderunt, & nec à filiabus, neque à matribus ſuis impiiſſima voluptate capienda ſibi temperaverunt: quin etiam patricidæ facti ſunt, & multi eorum ſuos liberos jugularunt. Quid illa recenſeam, quæ foris impendent nobis, per imbres, ſquallores, æſtus immodicos, & nimia frigora, ita ut frequenter propter inæqualem aeris intemperiem peſtis & fames, & alii multi diverſique caſus fiunt, & integræ civitates deſolentur? cum igitur hujuſmodi multa nobis immineant, neque corporis dotibus glorientes efferri debemus, ut quæ vel exigua febricula Deum voluntate immiſſa ſtatim immarceſcant,*
C *nec externa proſperitate, ut putatur: & hæc enim ut plurimum citius perire, quam oriri ſolet. Quippe hæc omnia incertam atque inſtabilem obtinere naturam, & in multis variiſque mutationibus gigni exploratum habemus, & nil ipſorum permanere, ne-* 1096.
que immobile, aut firmum aut continuum eſſe. Quapropter ſi hæc cogitemus, tranquille vivemus, quoſvis eventus fortiter ſuſtinentes. Nunc vero multi omnia, quæ natura, fortunave ipſis contulit, quam optima fore animo ſecum præſumentes, & non qualia ſunt reputantes, ſed qualia in præſtantiſſimo ſui ſtatu fieri poſſent, ſubito illis privari animam onerant multis magniſque, & illegitimis, ac temera-
D *riis malis: atque ita uſu venit ipſis, & vitam acerbiſſimam triſtiſſimamque agant. Contingunt autem talia amiſſis pecuniis, vel amicis mortuis, aut liberis, aut alterius rei pretioſæ exiſtimatæ facta jactura. Deinde flentes ac lugentes ſe ſolos infortunatos & infelices eſſe putant. Nec meminerunt quod ſimiles caſus & aliis multis acciderunt, & adhuc accidant: neque animo perſpicere poſſunt, vel aliquot noſtri ſeculi hominum vitam vel jam defunctorum in quantis calamitatibus & malorum tempeſtatibus illi quidem adhuc ſint, illi quidem quondam fuerint. Conſiderantes igitur quod multi pecuniis amiſſis ipſi deinde ſervati ſint propter pecuniæ jacturam, cum*
E *aliter in periculum à latronibus, aut à tyranno patiendi aliquid venturi fuiſſent. Item quod multi cum amore & maxima benevolentia proſecuti quoſdam eſſent, eoſdem paulo poſt vehementer odio habuerint. Hæc inquam omnia poſtquam cognovimus ex hiſtoria nobis tradita, & intellexerimus, quod multi à liberis & amicis dilectiſſimis perditi ſint, vitamque adeo noſtram cum infelicioribus contulerimus, & eventus omnes humanos nec nobis ſolum contingentes reputaverimus, tranquillius degemus. Non enim æquum eſt hominem aliena mala levia putare, ſed propria etiam leviter ei ferenda ſunt, cum videat omnem humanam vitam multis adverſitatibus obno-*
F *xiam eſſe. Qui autem flent ac lugent, præter id quod rem pereuntem aut diſcedentem nihil plane juvant, in majores perturbationes animam ſuam impellunt, in medio multorum pravorum affectuum conſtitutam. Quamobrem convenit ut abnuentes ac repugnantes modis omnibus nævos illos in philoſophiæ corpore jam induratos abſtergamus. Hoc autem faciemus ſi prudentiam & temperantiam colamus, præſentibus utamur, & non multa deſideremus. Quid eſt quod homines multi ſibi conquirant, cum poſt*

illud vitæ tempus usus eorum nullus sit futurus? Utamur igitur bonis præsentibus, quæ per philosophiam decora & honorifica sunt, & insatiabili malorum cupiditate liberabimur. De hoc Plinius *libro* II. ait: *Utriusque sideris cursum in sexcentos annos præcinuit Hipparchus, menses gentium, diesque & horas, ac situs locorum & vicos populorum complexus ævo teste, haud alio modo, quam consiliorum naturæ particeps.* Et infra: *Ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est, & lunæ defectum aliquando quinto mense à priore fieri, solis vero septimo. Eandem bis in triginta diebus supra*
1097. *terras occultari, sed ab aliis, atque aliis cerni, quæque sunt in hoc miraculo maxime mira, cum conveniat, umbra terræ, lunam hebetari: nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab ortus.* Et rursus: *Hipparchus nunquam satis laudatus, ut quo nemo magis approbaverit cognationem cum homine siderum, animasque nostras partem esse cœli, novam stellam & aliam in ævo suo genitam deprehendit. Ejusque motu, qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, an ne hoc sæpius fieret, moverenturque & eæ, quas putamus affixas.* Et rursus: *De terræ universæ mensura Eratosthenes ducentorum quinquagintaduorum millium stadiorum prodidit. Quæ mensura Romana computatione efficit. trecenties quindecies centena millia passuum. Hipparchus & in coarguendo eo, & in reliqua omni diligentia minus, adjecit computationi illius stadiorum paulominus vigintiquinque millia.* Item, *Hipparchus nomina stellis omnibus imponens, siderum stellarumque numerum explicavit.* Ejus epitaphium *apud Stobæum* sic erat: *Sepulchrum hoc Hipparchi est. Perge justitiam animo complectens.* Fuit & ex *Rhegina* urbe *Androdamus* philosophus & legislator, qui, Aristotele *Politicorum lib.* III. referente, *Chalcidensibus* leges scripsit, iis, qui sunt in *Thracia*, cujus extant de cæde leges, & de hæreditatibus. Fuit & *Theæthetus* philosophus & legislator, cui *Plato* librum de scientia inscripsit: fuit & *Lycus* philosophus *Pythagoricus*, *Alexandri* magni temporibus, ad quem magnum librum scripsit. De quo *Suidas* inquit: *Lycus & Buteras historicus adoptione pater Lycophronis tragici, qui fuit sub Alexandri successoribus. Insidiis petitus à Demetrio Phalereo.* Hic historiam *Libyæ* & *Siciliæ* scripsit, meminit hujus *Stephanus*. Fuit & *Hippias* sive *Hippis* philosophus, & orator, poëta, & historicus, ut *Suidas* tradit. Qui floruit *Persicis* temporibus primus *Siculas* res scripsit, quas postea *Myes* in compendium redegit. Scripsit de *Italia* constructa, de rebus *Siculis* libros quinque, de temporibus totidem, de rebus etiam Argolicis libros tres. Qui & prius parodeam, choliambrumque, & alia scripsit. De quo *Plutarchus de oraculis deficientibus* meminit, aitque de eo mentionem fecisse *Phaniam*. Meminit hujus & Galenus *in libro de historia philosophica.* Qui materiam ignem & aquam esse dixit, & fœminas non minus maribus semen effundere opinatur, quicquam tamen ipsum ad conformationem fœtus non conducere, cum extra uterum incidat. Hic mulieres aliquot, viduas præsertim absque virili concubitu semen interdum emisisse. *Hic*, ait Stobæus *in sermone de invidia, dicit duplicem invidiam esse, justam quidem, cum quis invidet improbis honoratis, injustam vero, cum bonis. Et invidi duplo magis quam cæteri calamitosi sunt: non enim propriis malis gravantur, ut alii, sed alienis quoque bonis. Hic*, ait Plutarchus *in libro de calumnia* apud ipsum *Stobæum*, *gravissimam rem calumniam esse dicit, quia nulla pœna lege sancita sit calumniatoribus ut furibus, quamvis amicitiam, quæ optima est possessio, furentur. Quamobrem*
1098. *contumelia licet malefica sit, justior tamen est, quam*
A *calumnia quæ quia latet nocentior est.* *Xenophon* facit interlocutores de justo *Hippiam* & *Socratem*, cui Plato *duos libros* inscripsit, *de pulchro, & de mendacio.* *Utebatur Hippias*, ait Ælianus *de varia historia libro duodecimo*, *vestibus purpureis.* Fuit & *Glaucus* sive *Glaucia* philosophus *Pythagoricus* & musicus excellentissimus *Democrito* contemporaneus, qui scripsit de poetis & musicis antiquis, ait *Plutarchus in musica*, scripsit, & alia, cujus meminit *Lacrtius Diogenes in Democrito.* Fuit & *Theagenes* poeta clarus, qui, ut Eusebius *libro decimo de præparatione evangelica* refert *Cambysæ* Regis patris *Cyri* temporibus floruit. *Qui*, ut
B Tatianus *in libro contra Græcos* prodit, *ante omnes alios perscrutatus est Homerum, scripsitque de ejus poesi ac tempore.* Fuit & *Cleonymus* poeta dithyrambicus. Scripsit ad *Alexandrum Magnum* epistolas & dithyrambos, ut *Athenæus libro nono* auctor est. Fuit & *Ibycus* poeta Lyricus & historicus & musicus *Certandis* filius. Quem decantat *Aristophanes in Cerealibus*: *Ibycus*, inquit, *poeta circa musicam & concentum versatus est.* Fuit unus ex novem lyricis universæ *Græciæ*, ut *Isacius in Lycophronem*, & auctor quidam epigrammatum ajunt. A quo *Ibycium* metri genus dictum est, pluraque lingua *Dorica* scripsit. De
C quo *Suidas* inquit: *Ibycinum dictum, sed Ibycini versus.* Ipsum ait idem *Suidas*, & *Plutarchus in Symposiis*, Nequid erga Deos peccans pœnam ab hominibus acciperet, est autem consonum cum Sacerdotio: Hic, ait idem *Suidas*, *Certandis Rhegini* filius fuit, *Samum*que petiit Olymp. XLIV. *Polycrate Polycratis* tyranni patre regnante. *Ibycinum Instrumentum*, ait idem, *ab Ibyco inventore in conflictu Celtarum cum Romanis.* Erat autem innumerabilis tibicanetarum & tibicinum multitudo simul totius exercitus canentium pæana. Clamor erat commixtus, ut & vicina loca resonarent, & videbantur edere vocem terrificam.
D Id magno adjumento tum *Romanis* fuit. *Fuit etiam Ibycus*, ait Athenæus *lib.* IV. *inventor Ibyci instrumenti musici triangularis, trigonum dictum. Scripsit libros sexaginta, & triangularem cytharam invenit, quæ Sambuca dicitur. Sambuca*, ait Pomphyrius, *est triangulum instrumentum, quod ex inæqualibus longitudine, sicut & crassitudine nervis efficitur.* Hic diluculum cliton appellavit, quod eo tempore cliin, hoc est audire jam & loqui liceat. *Hic* etiam, ait Athenæus *libro* I. *affirmat Ambrosiam ad mellis naturam decuplam habere dulcedinem, mel dicens nonam Ambrosiæ partem habere secundum suavitatem.* Ab eo *Ibycius equus* pro-
E verbium est: ait enim Plato *in Parmenide*: *Ibyci equo athletæ & seniori curruum subituro certamen, & propter experientiam eventuum extimescenti*, Ibycus *ipse se conferens, intuitus inquit, & ipse jam senex ad amores regredi cogor; unde* Ibycius equus *proverbium.* Fuit autem puerorum amator, de quo Cicero *Tusc. Quæst. lib. quarto* ait: maxime
vero omnium flagrasse, amore *Rheginum Ibycum* 1099.
apparet, ex scriptis. De quo auctor epigrammatum ita scribit:

Rhegium Italiæ palustris extremum cano
Semper Trinacriam gustans aquam
Propterea quod amantem lyram, amantem pueros
F *Ibycum frondosa posuit sub ulmo.*

Hic multa passus, multam sub sepulchro hederam fundit. Et candidi plantam calami. Fuit autem occisus à latronibus: de cujus morte *Plutarchus de futili loquacitate* ait: *Ibycus cum in latrones incidisset jam occidendus grues forte supervolantes obtestatus est. Aliquanto post tempore cum iidem latrones in foro sederent, rursumque grues supervolarent, per jocum inter se susurrabant in aurem, adsunt Ibyci grues. Eum sermonem assidentes in suspicionem*

nem rapuerunt, maxime desiderato jam pridem Ibyco. Rogati quidnam sibi vellet ea oratio, hæsitanter atque inconstanter responderunt: subjecti tormentis facinus confessi sunt, atque ita velut gruum indicio pœnas Ibyco *dederunt, ac potius suo ipsorum indicio, ut dicitur, perierunt: Unde parœmia orta est, Ibyci grues.* Simile quidpiam *Crotone Pythagoræ* tempestate accidisse Jamblcyhus in *libro de secta Pythagorica*, de nautis quibusdam, qui quosdam è navi in mare demerserunt, refert. Fuit ex hac urbe & *Aristo* musicus, de quo meminit *Strabo*, ut in *Locris* dicemus. Fuit & *Sillax* pictor celebris, qui, ut Athenæus lib. VI. tradit, porticum in *Phliunte* egregie pinxit, quod polemachio dicebatur. Fuit & *Clearchus* statuarius celeberrimus: de quo *Pausanias* in *Laconicis* ita scribit: *in dextra Chalciœci parte Jovis ex ære signum factum est omnium, quæ ex eadem sunt materia vetustissimum: neque enim una & eadem fuit universi operis fabricatio, sed particulatim membra excusa inter se deinde sunt apte clavis confixa, atque ita ne dissolvi possint coagmentata: fecisse ajunt, Clearchum hominem Rheginum, quem Dipoemi & Scyllidis nonnulli, alii Dædali discipulum dicunt fuisse.* Fuit & *Pythagoras Græcis* literis eruditus statuarius & fictor clarissimus, qui primus statuarum proportionem consideravit. *Floruit*, ait Laertius, *tempore Pythagoræ philosophi & primus numerorum ac modorum repertor fuit.* Qui, ut *Pausanias in Eliacis*, prodit, discipulus fuit *Clearchi Rhegini* in plastica arte celebris, ut siquis alius, id est fictor. Fecit imaginem *Astyli*, quam stadiodromostylon vocant. Fecit in *Olympia* statuam *Mnasci* cursoris cognomento *Lybin*. Fecit statuam *Euthymi*, & *Leontisci* cujusdam. Fecit, ut idem *Pausanias in Phocaicis* scribit, in Olympia statuam *Protolai Mantinei* athletæ, qui pueros in pugilatu vicit. Fecit *Tarenti* ex ære egregiam imaginem tauri exportantis *Europam Agenoris* filiam ex *Phœnice*, ut Varro *linguæ Latinæ lib.* I. scriptum reliquit. De hoc Plinius lib. XXXIV. infit: *Pythagoras Rheginus statuarius vicit Myronem diligentissimum statuarium pancratiaste Delphis posito. Licet ipse primus multiplicasse varietatem videtur, numerosior in arte, quam Polycletus, &*
1100. *symmetra diligentior. Fuit*, ait idem *Plinius*, *Olympiade* LXXXVII. *circiter urbis annum* CCCXVI. Fuit & alius *Pythagoras Samius* initio pictor nepos ex sorore & discipulus *Rhegini*, eique indiscreta facie similis. Ergo *Pythagoræ Rhegini* statuarii soror *Samio* homini nupsit. Fuit enim in *Calabria* urbs *Samos*, quam ædificaverunt *Samii* ut *Locri Naritii Locrum*, & *Milesii Asiæ Miletum* urbes in *Calabria* condiderunt. Sunt, ut retuli in *Calabria* & alia loca complura iisdem appellata nominibus, quibus & orientalis *Græciæ* loca, quare haud quidem ab re D. *Thomam & Pythagoram* philosophum ex *Samo Calabriæ* urbe fuisse dicit. Fuit ex *Rhegio Nicolaus* medicus eximius *Latina Græcave* lingua apprime eruditus, qui *Nicolaum Alexandrinum* medicum, atque omnia *Galeni* opera è *Græco* in *Latinum* vertit, sed pauca extant: Edidit librum de Cemate, qui Græce desideratur, collationem locorum *Galeni* & *Hippocratis* emendatiorem. Ejus exemplaria castigatissima & integerrima si extarent, non tot erratis scateret *Galenus*. Floruit à natali domini anno M.CCCCLX. fuit & ex hac urbe C. *Antistius* vir magna prudentia præditus, & in re militari peritus. Legatus C. *Julii Cæsaris* in bello *Gallico*, ut *lib.* VI. *Bell. Gal.* scriptum est. Fuit & *Lucius Romæ* tribunus plebis, cujus meminit *Valerius Maximus libro quarto.* Fuit & *Ludovicus Chereus* Jureconsultus, edidit opus quoddam ad jus civile attinens. Post *Rhegium Calopinacum*

A flumen *Taurocinum* olim dictum excurrit. A partu Virgineo anno MDLXII. non procul à fluvio hoc dissiluit reseditque tellus jugeris spacio, & mare ingressum est. Supra *Rhegium* millia passuum quatuor Agatha *Græcum* oppidum est, quod bonum significat, edito loco natura satis munitum, quod undique rupibus clauditur, & ejusdem nominis fluvio torentinis & anguillis fœcundo abluitur, ab *Ausoniis* conditum. Cum enim, ut semel atque iterum, ac tertio dixi, *Ausonii* id est *Aschenazei* utranque *Calabriæ* oram primum incoluerint, oppidaque plurima, licet, ut dixi raro, condiderint, certe haud dubium in hac
B *Rhegina* ora oppida condidere, coloniasque deduxere. Inde *Oenotrii* & *Itali Oenotrii* genere, deinceps *Morgetes*, postea *Phocenses*, & in ora *Crotoniata Philoctetes* urbes in *Calabria* condiderunt. Hic serica & olea optima fiunt, nascuntur cappares. Sunt in hoc agro pagi, *Cardetum* & *Misoripha*. Incolæ in communi sermone *Latina* & *Græca* lingua utuntur, rem vero divinam *Græca* lingua *Græcove* ritu faciunt. Post *Calopinacum* amnem *Agatha* fluvius excurrit. Inde est *Leucopetra* portus, distat à *Rhegio* millibus passuum quinque. Et supra est ejusdem nominis *Græcum* oppidulum olim *P. Valerii* Villa ut du-
C dum ostendi, abest à *Rhegio* millia passuum octo. Incolæ in communi sermone *Latina* & *Græca* lingua utuntur, sacra vero *Græca* lingua *Græcove* more faciunt. Inde est *Leucopetra* promontorium distat à *Rhegio* millibus passuum duodecim. De quo *Strabo* ait: *E Rhegio ad orientem naviganti Leucopetra promontorium occurrit, quod à colore Leuco petram*, id est saxum album *appellant, per stadia quinquaginta, ubi montis Apennini finem adesse ajunt.* De hoc promontorio plurimi veteres scriptores meminere, ut *Strabo* ipse, & *Plinius*, 1101
& *Mela*, & *Dionysius Afer*, & Cicero *ad Atticum libro* XVI. & *Phil. prima.* Quare miror *Pau-*
D *lum Manutium Leucopetram Tarentinorum* semel atque iterum impressisse. In hoc mari corallium capitur. In agro hoc nascuntur cappares. Inde est *Pentedactylum* castellum, quod quinque digitos significat, milliario à freto distans, in cujus agro sesama fit, & amygdalarum & capparum ubertas: fiunt & mella optima, nascitur cos aquaria nobilis. Fit in hoc mari optimarum trichiarum captura ingens, quas sale in cadis condunt. Ex hoc castello fuit *Petrus* sancti *Basilii* monachus Cryptæ ferratæ, quod monasterium ab urbe millibus passuum duodecim distat, Abbas utraque lingua satis eruditus, acrique inge-
E nii, & integræ vitæ vir. Interfuit *Florentinæ* synodo *Eugenio* Romano Pontifice hujus nominis quarto. In qua adversus *Græcos* pro *Romana* Ecclesia doctissime disputavit. Opus sane egregium absolvit multa ad utranque linguam attinentia continens. Quædam ejus opuscula reperiuntur, ut epistolæ, logistices libri, arithmetica, de numeris, geometria, super inventione festi paschæ, theologica speculatio. Fuit præceptor *Pauli Perusini* legislatoris. Supra est *Montibellum* tenue castellum imo loco situm cum amygdalarum copia. In littore sal marinus fit. Dehinc est *Laurentum*, oppidum edito loco, quod ejusdem no-
F minis fluvius adlabitur, abest à mari millia passuum octo, à *Pentedactylo* decem. Hic lina optima fiunt, & caseus probatissimus, provenit terebinthus, nascitur lapis molaris frumentarius & olearius, nascuntur cappares, cuminum sylvestre, & fœniculum marinum, & seriphium sive absynthium marinum, quod & Santonicum vocant. Nascitur herba, quam alii votumum vocant, *Græci Calabri* lixin, & sinnacum appellant, nascitur & spartum, teres est & lini modo, sed

crassius, bulliunt, & terunt, macerantque. In templo divo Angelo dicato beati *Gerasmi* hujus oppidi civis corpus quiescit. Ejus festum decimo octavo Calendarum Julii agunt. Exin *Halex* fluvius labitur torentinis & anguillis uber, qui *Locros*, ait *Strabo*, à *Rhegio* disterminat. Qui per vallem profundam cursum habet. Peculiare quiddam de cicadis obvenit: quæ enim in *Locrorum* ripa versantur sonantius strident, illis aliis vox nulla contigit. cujus rei causam suspicantur esse: nam cum iis omnino umbrosa regio sit, unde roscidas alarum pelliculas minime pandant, illis sole fervida est, quæ aridas & uti corneas habeant, unde apte stridor emittitur. Diodorus Siculus *lib. v. de antiquorum gestis fabulosis*, hujusce rei aliam causam tradit: *Cum*, inquit, *Hercules ad fines Rheginorum & Locrensium pervenisset, deque via fessus quiesceret, cicadarum strepitu pertæsus Deos orasse fertur, ut eas inde amoverent, exaudita prece non solum tunc, sed etiam postmodum cicadæ nunquam sunt his locis repertæ.* Id quod asseverat *Granius apud Solinum.* Athenæus *lib.* xv. & Ælianus *in libro de historia animalium* negant hujusce rei causam sciri posse. *Canunt autem cicadæ*, ait Ælianus, *membranulæ verberatione, & non ore; ut cætera animalia.* Quod si ita est, vera est causa quam scribit *Strabo.* Juxta *Halecem* amnem *Amygdalia* oppidum est, *Peripolis* quon-
1102. dam dictum edito loco natura satis munitum cum linis, & caseo, & melle optimis, à mari millibus passuum quatuor distans, à *Laurento* totidem, *Locrensium* quondam. nam, ut dixi, olim *Halex* fluvius *Locrensem* agrum à *Rhegino* disterminabat. Fuit hoc oppidum simul cum tota ora hac *Romana* civitate donatum, ut *Plinius* tradit. De quo *Thucydides libro tertio* sic ait: *Athenienses, qui circa Siciliam agebant, cum in Locridem navigassent, Peripolim oppidum in congressu quodam Locros qui loco auxilium ferebant; superantes cœperunt.* In hoc agro lapis Phrygius nascitur, proveniunt & asparagi omnibus anni mensibus, suntque pagi; *Rigudum*, *Arocha*, & *Gallicum.* Ex *Peripoli* oppido hoc fuit *Praxiteles* ille statuarius & pictor celeberrimus, qui arte sua naturam est imitatus: cujus simulachra vivis adeo simillima erant, ut vel bruta animalia deciperentur, & homines ad concubitum allicerentur. De quo *Plinius libro trigesimo tertio* ita scribit: *Praxiteles primus specula fecit magni Pompeji ætate* CIV. *Olymp.* Et quadragesimo quarto: *Praxiteles marmore felicior, ideo clarior. Fecit tamen ex ære, pulcherrima opera, Proserpinæ raptum, item Catagusam, & ebrietatem, & Liberum patrem, nobilemque una Satyrum, quæ Græci periboeton cognominant. Signa etiam, quæ ante Felicitatis ædem fuere; Veneremque, quæ cum ipsa æde incendio cremata est Claudii principatu, marmoreæ illi suæ per terras inclytæ parem. Item Stephusam, Spelumenen, Oenophorum, Harmodium, & Aristogitonem Tyrannicidas, quos à Xerxe Persarum rege captos, victa Perside, Atheniensibus remisit magnus Alexander. Fecit & puberem Apollinem subrepente lacerto cominus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur & duo signa ejus diversos affectus exprimentia, flentis matronæ, & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrinen fuisse, deprehenduntque in ea amorem artificis, & mercedem in vultu meretricis.* Et libro trigesimo quinto: *Possunius laudat Praxitelem, quia plasticen matrem statuariæ sculpturæque & cælaturæ esse dixit.* Et libro trigesimo sexto: *Praxiteles marmoris gloria superavit etiam semet, opera sunt Athenis in Ceramico, sed ante omnia, & non solum Praxitelis, verumetiam in toto orbe terrarum Venus, quam ut viderent multi navigaverunt Gnidum. Duas fecerat, simulque vendebat,*

A *alteram velata specie, quam ob id quidam prætulerunt optione, quarum conditio erat Coi, cum alteram etiam eodem pretio detulisset. Severum id ac pudicum arbitrantes, rejectam Gnidii emerunt immensa differentia famæ. Voluit eam postea à Gnidiis mercari rex Nicomedes, totum æs civitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum repromittens. Omnia perpeti maluere, nec immerito. illo enim signo Praxiteles nobilitaverat Gnidum. Ædicula ejus tota aperitur, ut conspici possit: undique effigies deæ, favente ipsa, ut creditur, facta, nec minor ex qua-* 1103.
cunque parte admiratio est. Ferunt amore captum quendam, cum delatuisset nocte simulachro cohæsisse,
B *ejus cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustrium artificum, nec majus aliud Veneris Praxitelicæ specimen, quam quod inter hæc sola memoratur. Ejusdem est Cupido objectus à Cicerone Verri: ille, propter quem Thespiæ visebantur, nunc in Octaviæ scholis positus. Ejusdem est alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate, & injuria. Adamavit enim eum Alcidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris vestigium reliquit. Romæ Praxitelis opera sunt Flora, Triptolemus, Ceres, in hortis Servitianis, boni eventus, & bonæ fortunæ simulachra in Capitolio, item Mænades, & quas*
C *Thyadas vocant & Caryatidas, & Silleni in Asinii Pollionis monumentis, & Apollo, & Neptunus. Praxitelis filius Cephisodorus rei & artis hæres fuit. Cujus laudatum est Pergami Symprega signum nobile, digitis corpori verius, quam marmori impressis. Romæ ejus opera sunt Latona in Palatii delubro, Venus in Asinii Pollionis monumentis, & intra Octaviæ porticus in Junonis æde Æsculapius, ac Diana.* Et rursus infra: *Admiratur & Praxiteles qui etiam quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græca Italiæ ora, & civitate Romana donatus cum iis oppidis. Jovem fecit eburneum in Metelli æde, qua campus petitur.*
D *Accidit vero ei, ut cum in navibus, ubi feræ Africanæ erant, per caveam intuens leonem cælaret, ut ex alia cavea panthera erumperet non levi periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur, sed quæ fecerit nominatim non refertur.* Ex libro XXXV. *Ceris pingere ac pictura inurere quidam Aristidis inventum putant, postea consummatum à Praxitele. De quo Varro. Praxiteles propter artificium egregium nemini est paulo humaniori ignotus.* Et Cicero *de divinatione lib.* I. *Praxiteles cælavit argento Roscium puerum circumplicatum serpentis amplexu, quod ejus futuræ probitatis indicium fuit.* Et *in Verrem actione sexta. Apud Hejum erat si-*
E *gnum Cupidinis marmoreum Praxitelis. Idem opinor artifex, ejusmodi Cupidinem fecit illum, qui est Thespiis, propter quem Thespiæ visuntur, nam alia visendi causa nulla erat.* De hoc etiam meminit Strabo *lib.* IX. qui & *libro* XIII. ædem templi *Dianæ Ephesinæ*, totam *Praxitelis* operibus plenam fuisse tradit. Et Valerius Maximus *lib.* VIII. *Praxiteles Veneris statuam in marmore quasi spirantem in templo Gnidiorum collocavit, propter pulchritudinem operis libidinoso cujusdam amplexu parum tutam. Equus etiam visa equæ statua hinnitum edere coactus est. Et canum latratus aspectu picti canis latratus, taurusque ad amorem & concubitum*
F *vaccæ Syracusis nimiæ similitudinis irritamenta compulsus.* Hunc quoque decantavit *Propertius* sic:

Praxitelem Parius vindicat arte lapis.

Fecit & Niobis statuam pulcherrimam à Græcis 1104.
poëtis celebratam. Extat hoc epigramma ad verbum Latinum factum.

Ex vita me Dii fecerunt lapidem, ex lapide vero
Vitam Praxiteles iterum fecit.

Item

Item Ausonius.

Vivebam, sum facta silex, quæ deinde polita,
Praxitelis manibus vivo iterum Niobe.
Reddidit artificis manus omnia, sed sine sensu.
Hunc ego, cum læsi numina, non habui.

Et Pausanias *in Atticis. Bellonæ signum Praxitelis filiorum opus. Fecit & statuam equestrem militari ornatu non longe à porta Atheniensium. Fecit & equum ipsum & hominem insidentem. In Cereris templo ipsius deæ, & filiæ, & Inachi facem præferentis signa fecit. Fecit & deam suadelam, & deam, quam pategoron, hoc est, consolatricem vocant, & Satyrum in sacello Dionysii, è Pario lapide, quem patrium vocant, & alterum Dionysium, quem Dasyllum appellant è lapide Pario. In templo quodam fecit duodecim deorum signa. In arce Atheniensium fecit Dianam. In templo Veneris fecit ipsam eburneam cognomento praxim à nomine suo. Fecit & Fortunam in templo ejus, & Latonam, & Dianam, & Apollinem in templo ejus longe præclarum, & Dianam Brautoniam. Phryne interim eum percontanti quodnam ejus esset pulcherrimum opus, Praxiteles dicere noluit. Accurrens autem Phrynes famulus dixit, multa Praxitelis opera consumpta esse igne accenso in domicilio, non tamen omnia absumpta fuisse. Praxiteles respondit, nil refert, dum ignis Satyrum & Cupidinem non absumpserit. Tum Phryne dixit Praxiteli, nil dubites, nam nihil amissum est, nec ignis in domicilio accensus est. Hoc commento mulieris confessus est Praxiteles quod pulcherrimum opus fecerit. Tum Phryne petiit ab eo Cupidinem. Fecit,* ait idem *in Arcadicis, signa Latonæ & ejus filiorum. Fecit & Junonem in templo ejus sedentem in sella, & Heben filiam ejus, & Minervam Junoni assistentes. Fecit & Platensi,* ait idem *in Boëticis, Rheam, quæ saxum fasciis involutum pro puero, quem pepererat Saturno habet, & Taleam, id est adultam Junonem è lapide Pentelesio & Cupidinem ex eodem lapide, & commentum Phrynes in ipsum. Quem Cupidinem Gajus Imperator abstulit, Claudius vero eum remisit Thespias, quem rursus Nero abstulit, quem postea ignis consumpsit. Fecit & Phrynem & Venerem. Fecit & in laquearibus Thebanorum majorem partem duodecim laborum Herculis, & signum quoddam ingenti magnitudine, utrumque è lapide Pentelesio. Fecit & Æsculapium. Fecit,* ait idem *in Eliacis, & Mercurium portantem Bacchum infantem in templo Junonis, & Dionysium in templo ejus. Fecit,* ut idem *in Phocaicis, Dianam dextra facem, sinistra canem, in humeris vero pharetram habentem. Callistratus* etiam de *Cupidine Praxitelis* duobus locis plura scribit. *Cephisodorus* autem *Praxitelis* filius, præter ea, quæ *Plinius* scribit, *fecit*, ait
1105. Pausanias *in Atticis & Boëticis, Bellonam & Cadmum.* Post *Peripolim*, hoc est *Amygdaliam Bova* civitas offertur, sedes Episcopalis in montis cacumine sita, distat à freto millibus passuum quinque, ab *Amygdalia* tribus. *Laurentius* Episcopus *Bovensis* interfuit Synodo *Romanæ* sub *Symmacho* Papa. Ex hac urbe fuit beatus *Helias* Abbas divi *Basilii* monachus, beati *Nili* contemporaneus, eique benevolentia conjunctus. Ejus corpus *Calatri* esse creditur. Cujus festum agunt tertio Idus Septembris. In hoc agro est *Africum* pagus, ex quo fuit beatus *Leo* divi *Basilii* monachus, cujus corpus *Bovæ* jacet in æde Episcopali. Ejus festum agunt tertio Nonas Maji. Fit hic caseus laudatissimus, item vina, olea & mella præclara. Extant & sylvæ glandiferæ ad porcos alendos commodæ, congerunt & accipitres multigeni. Fiunt & coturnicum aucupia non vulgaria. A *Leucopetra* villæ hucusque incolæ in familiari sermone *Latina* & *Græca* lingua utuntur: sacra vero Græca lingua Græcoque ritu fa-

A ciunt. Post *Bovam Palitium* tenue castellum est humili loco, quod ejusdem nominis fluvius præterfluit, abest à *Bova* millia passuum sex, à freto totidem. Hic quoque caseus laudatissimus fit, & vina, olea & mella clara, extant & sylvæ glandiferæ ad porcos alendos commodæ. Fit in hoc agro sesama, nascuntur cappares affatim, & tubera. Est & ager hic frumenti & aliarum frugum ferax. In hac orientali *Calabriæ* plaga provenit passim & ubertim siliqua sylvestris, azoialum vocant indigenæ, & terebinthus, quam alii acroscinum, id est sylvestrem schinum, alii transpositis dictionibus scinocrastum vocant. schinus B autem lentiscum significat. Item oleander rufus & albus, vitex, lachanum vocant Græco vocabulo, quod herbosum & fruticosum significat. Item tamarix, lentiscus, & eringium. Item in hac ora vulgo, & præsertim *Palitii* agro, & *Brancaleonis*, *Bianci*, *Geoliosæ*, *Arocellæ*, *Cutri*, *Crotonis*, *Coriolani*, *Castrovillari*, atque alibi herba nascitur, quæ masticem fundit. Quam *Plinius libro duodecimo* in *Asia* & *Græcia* reperiri tradit, de qua sic scribit: *Sed mastix quoque gemina est, quoniam & in Asia Græciaque reperitur herba è radice folia emittens, & carduum similem malo, seminis plenum lachrymaque erumpit incisa parte* C *summa, vix ut dignosci possit à mastice vera. Fit autem vera mastix è lentisco.* Post *Palitium Herculeum* promontorium occurrit ab *Hercule* dictum, portum habens ab occasu. Distat à *Leucopetra* promontorio millia passuum XXXVI. De quo sic scribit *Strabo*: *Herculeum promontorium extremum ad meridiem inclinatur. nam cum deflexeris, statim vento navigandum est Africo usque in Iapygiam: postea in Septentrionem semper, & magis in occasum vergit in sinum Ionium.* A *Leucopetra* hucusque optimarum trichiarum ubertim captura fit, quas sale asservant in cadis. Nascitur & in ora hac vulgo votumum herba. Dein- D de est *Brancaleonum* pusillum castellum in montis supercilio locatum, abest à mari milliario cum dimidio, ab *Herculeo* vero promontorio millia passuum quatuor. Hic mel optimum fit & gossypium, & sesama, fiunt aprorum, & aliarum quadrupedum venationes, & aucupia minutarum 1106.
alitum, nascuntur tubera: provenit terebinthus, nascitur lapis molaris frumentarius & olearius, item magnesia lapis, quo utuntur figuli. Exinde est *Bulsanum* oppidum super saxum conditum, distat à *Brancaleono* millibus passuum tribus, à freto quatuor. Huc *Cretensium*, *Maurorum*, & *Carthaginensium* classis primo applicuit anno post E Christum natum M. LXXV. qui & oppidum id, & totam *Calabriam*, *Apuliam*, & *Lucaniam* diripuerunt. In monasterio D. *Mariæ*, *Epesaca* cognomine, agri *Tabennensis*, scriptura quædam est, in qua scriptum est *Bulsanum* sive *Brettianum* sedem Episcopalem fuisse, & ejus diœcesim partim *Bovensi*, partim *Locrensi* additam. Ager hic frugifer est, fiunt aucupia parvarum avium, proveniunt tubera. Est in hoc agro *Motavicus*. Inde est *Crepacorium* castellum edito loco cum melle spectato, abest à mari millia passuum quinque: fortasse *Samos* olim dicta, per hæc enim loca *Samii Samum* urbem condiderunt. In hoc F agro *Agatha* vicus est, ubi cos aquaria eximitur. Postea *Zephyrium* promontorium extat, distat à promontorio *Herculeo* millia passuum XII. De quo *Strabo* sic scribit: *Zephyrium promontorium agri Locri, à quo Locrenses Zephyrii dicti sunt, portum habens ab occasu venientibus commodum, unde & nomen accepit, habet & portum alterum ab ortu. Hic Locrus urbs primo condita fuit. Hic,* ait Plinius, *includitur Europæ sinus primus, ab eoque maria nuncupantur.* Et rursum: *primus Europæ*

pæ ſinus à Calpe Hiſpaniæ extimo monte Locros & Zephyrium uſque protenditur immenſo ambitu. *Pomponius Mela* in hac ora tres ſinus ponit, primum inter promontoria *Salem* & *Lacinium*, qui *Tarentinus* & *Thurinus* dicitur ab oppidis. In quo *Tarentum*, *Metapontum*, *Thurium*, & *Crotonem* locat. Secundum inter *Lacinium* & *Cocynthum* promontoria, (licet mendoſe pro *Cocyntho Zephyrium* legatur) qui *Scyllaticus* ſinus nuncupatur, in quo, *Portum Caſtra Annibalis*, *Peteliam*, *Scyllaceum*, & *Cæcinum* locat, ejus ambitus LXX. millium paſſuum eſt. Tertium inter *Cocynthum* & *Zephyrium* (licet mendoſe pro *Zephyrio Brettium* legatur) qui *Locrenſis* ſinus appellatur: in quo, *Conſulinum*, *Cauloniam*, & *Locrum* ponit. *Plinius* autem inter *Zephyrium* & *Cocynthum*, *Miſtram*, *Conſulinum*, *Locrum*, *Cauloniam*, *Sagram*, & *Locanum* ponit. Qui *libro trigeſimo quarto* ait: *Molybdena, id eſt Galena laudatiſſima, quæ in Zephyrio fit.* Mare hoc pluribus locis ſcopuloſum eſt ſecus littus. Poſt *Zephyrium*, *Biancum* oppidum eſt edito loco ſitum, diſtat à freto milliario cum dimidio, à *Zephyrio* vero millibus paſſuum tribus. Hic vinum bonitate mirificum naſcitur, album eſt & auſterum, ſemper ſe ipſo melius, cujus & magnus numerus fit. Sunt in agro hoc ſylvæ glandiferæ alendis porcis commodæ: oriuntur cappares, naſcitur cos aquaria probatiſſima: eſt & *Caſignana* pagus. Inde eſt *Potamia* oppidulum cum melle ſpectato, abeſt à freto millia paſſuum ſex. hic tubera naſcuntur, & lapis phrygius. Dein eſt *Bovolina* oppidum cum vino bonitate præcipuo, diſtat à *Bianco*
1107. millia paſſuum ſex, à freto duo. Aër hic ſaluberrimus eſt. In hoc agro legitur manna, naſcitur gypſum, & rubrica fabrilis, & aëtites lapis, proveniunt tubera, naſcuntur cappares, fit goſſypium & ſeſama. Extant & perpulchra pabula ubi medicarum ſponte naſcentium copia eſt ingens. Hic regia equorum armenta pabulantur, ſaginanturque. Fiunt & pulchra perdicum, coturnicum, turdorum, ruſticularum, gallinaginum, ardearum, & aliarum minorum alitum aucupia: congerunt & accipitres multigeni. Extant & horti nemoroſi limonum, citrorum & malorum aureorum. Supra eſt *Charetum* exiguum caſtellum, ubi aëtites & tubera naſcuntur, legitur manna. A *Bovolina* ad quartum lapidem *Condojanum* oppidum eſt edito loco ſitum, abeſt à mari milliario cum dimidio. Id *Uriam* eſſe arbitror, nam, ut oſtendi, *Varro* dicit *Idomeneum* claſſe *Locros* appuliſſe, ibique oppida aliquot condidiſſe, in queis eſt *Uria*, & *Caſtrum Minervæ* nobiliſſimum, licet *Strabo* & *Plinius Uriam* alibi ponant: fortaſſe ibi ejuſdem nominis oppidum fuit. In hoc agro aëtites naſcuntur, proveniunt cappares, fit goſſypium & ſeſama & amygdalarum copia. Fiunt vina & mella optima, & aucupia qualia *Bianci* agro. A *Leucopetra* hucuſque & inde vulgo in montibus apri, cervi, capreæ, meles, ſciuri, lutræ, martes, lynces, viverræ, & iſtrices ſtabulantur, & lepores extant, teſtudines terreſtres, & erinacei, paſſim naſcuntur cappares ubertim, item vitex, oleander, terebinthus, tamarix, lentiſcus, ſiliqua ſylveſtris, & votumum herba. Extant & perpulchra pabula paſcendis ſaginandiſque armentis gregibuſque opportuna, ubi, præter alias herbas medica ſponte affatim provenit. Poſt *Condojanum*, *Hieracium*, eſt ſedes Epiſcopalis, *Locrus* olim dicta, edito eoque ſaluberrimo, ac natura mundiſſimo loco ſita inter duos amnes *Mericum* & *Novitum*, diſtat à freto millia paſſuum V. *à Rhegio*, ait Strabo, *ſeptuaginta quinque*. Eſt autem vetuſtiſſima ac nobiliſſima, ab *Ajace Oileo* & *Locris Naritiis* ſuper *Zephyrium* promontorium primum condita, unde & *Locri Epizephyrii* dicti ſunt, inde huc, ubi nunc eſt, tranſlata fuit urbs, quia is locus illo tutior & ſalubrior ſit. Eſt enim, ut dixi, locus eminens, quod ipſum *Dionyſius* etiam *Afer* & *Strabo* ſcribunt. *Fuit enim mos priſcis*, ait Dionyſius Halicarnaſſeus *condendi urbes parvas & crebras in montibus.* Strabo quoque *libro* V. *de Populonia* loquens inquit: *Conditores urbium maritimas fugitabant oras, vel ante illas tuta jaciebant propugnacula, ne illi incurſantibus prædonum navigiis in promptu jacerent, exuviæque illorum fierent.* In condendis autem urbibus locus opportunus Ortum aut Meridiem ſpectans deligendus, & ſi regionis ſitus patitur, editus, in ſaxo, ne cuniculis ſit obnoxius, natura munitus, aut certe ſemimunitus, rupibus vallatus undique, aut maxima parte, qui manu adjutus facile muniri poſſit, quo incolæ tutari ſe, & hoſtes lædere poſſint. Item cœli temperies requirenda eſt, & aquarum ubertas bonitaſque. Hæ loci dotes *Hieracio*, *Locro* olim, conſpiciuntur, in qua & duæ arces erant paulum inter ſe diſtantes, ut Livius lib. IX. ſcribit. Quare longe hallucinantur
qui urbem *Locrum* ſecus littus in loco, quem *Peripolim* vocant, olim fuiſſe opinantur. Nam quod in Livio *Bel. Pun. lib.* IV. de *Locri* obſidione ſcriptum eſt: *Amilcar loco ſuperiore caſtra ponit, unde agros urbemque poſſit conſpicere.* Et libro VII. *Criſpinus Locrum oppugnare conatus obſedit, naves ex Sicilia accerſivit, quæ vergentem ad mare partem urbis oppugnarent*: Non quidem, ibi, loco ſuperiore, comparative accipiendum eſt, ut locus ille ſuperior urbe, hoc eſt eminentior fuerit: cum neque circum urbem locus ſit ea editior, ſed ſuperiore pro edito intelligendum eſt: nam Latinitas identidem comparativo pro poſitivo utitur. Partem autem urbis ad mare vergentem naves oppugnabant, ne oppidani per ea loca vagarentur, neve commeatus in urbem inveheretur, præſidiumque adventaret. Urbes enim vicinæ mari, marique terraque obſidentur, oppugnanturque. Secus vero littus ſuburbia erant, nam *Locrus* potens olim & opulens urbs fuit. *Peripolis* autem ubi ſit, oſtendimus. A *Locro* urbe cives *Locri* & *Locrenſes* dicuntur. A quibus autem condita ſit *Locrus* varia eſt ſcriptorum opinio. Dionyſius enim Afer *in libro de ſitu orbis* à *Locrorum* Regina hanc urbem conditam ſcribit, ait enim:

Hinc ad boream Zephyrii, quæ ſumma vocatur,
Sub qua ſunt Locri celeres, qui tempore priſco,
Illuc Reginam propriam venere ſecuti,
Auſoniamque tenent, qua currit flumen Halecis.

Maro *lib.* III. *Æneidos* eam à *Locris Naritiis* conditam ſcribit: ubi ait.

Hic & Naritii poſuerunt mœnia Locri.

Hi, ait Servius, *ſocii fuere Ajacis Oilei, qui poſt tempeſtatem montis Capharei huc conceſſere, & urbem hanc condidere.* Strabo autem *libro* VI. ita de ea ſcribit: *Locri Epizephyrii urbs inſignis. Quoniam è Locris Creſoum habitantibus ſinum coloni huc profecti ſunt, Evanthe ductore paulo poſt conditam Crotonem atque Syracuſas. Qua in re fallitur Ephorus, eos ab Locris Opuntiis deſcendiſſe inquiens triennio, aut quadriennio cum Zephyrium incolerent. Poſtmodum urbem tranſtulerunt, opem ferentibus Syracuſanis una cum iis, apud quos eſt lacus Lucrinus, ubi Locri in expeditionem profecti fuerant. Nam è Rhegio uſque Locros millia paſſuum* LXXV. *interſunt. Situm eſt autem oppidum in quodam montis ſupercilio, quod* Eſopis *vocatur. Eos autem primos legibus ſcriptis uſos eſſe opinio eſt. Et plurimum temporis Rempublicam optimis rexiſſe inſtitutis. At Dionyſius ejectus à Syracuſanis, flagitioſiſſime omnium*

omnium abusus est. Quippe ornatis sponsalibus puellas, cubicula & thalamos irrumpens vitiabat. Formosas vero & maturas viro virgines in unum congregabat. Dehinc dimissas integris alis columbas in convivio illas nudas in circuitu quæritare captare videbat. Nonnullasque sandalia soluta calciantes partim superne, partim infime sectari dicebat dedecoris causâ. De quibus pœnas dedit postmodum, cum recuperaturus imperium rursus in Siciliam regressus esset. Locri enim cæso Dionysii præsidio, primo qui-
1109. *dem in libertatem sese vendicarunt, dehinc uxorem illius ac liberos in potestatem suam redegerunt. Erant autem filiæ quidem duæ, filius vero unus minor natu, sed jam ad adolescentiam perveniens. Alter enim Apollocrates nomine una cum patre in expeditionem comes reversionis in regnum causa profectus fuerat. Cum autem Dionysius pariter ac pro eo Tarentini multis eos fatigarent precibus ut corpora redderent redemptione, quæcunque collibuisset, accepta, nullo pacto restituerunt. At obsidionis incommoda, agrorumque populationem potius toleraverunt. Et iracundiam furoremque omnem in filias evomuerunt. Easque passim constupratas demum strangularunt, corpora deinde concremaverunt, ossaque cum molendo attrivissent in mare dissipaverunt. Clearchus* quoque hac de re sic scribit: *Dionysius junior Doridis Locrensis filius cum ad Locrensium civitatem venisset, serpillis ac rosis amplissimam totius civitatis domum constravit, Locrensiumque virgines vicissim arcessebat, cum quibus denudatis nudus ipse superstratis volutatus, nihil omnino turpitudinis intentatum relinquebat. Quare multo non post, qui injuriam acceperunt, ejus uxorem liberosque comprehensos in via statuerunt, omneque contumeliæ genus in eos exercuerunt, qua demum exsaturati, acubus sub ungues præfixis interfecerunt. Et ut in defunctas quoque sævirent, earum ossa in mortariis contuderunt, carnesque reliquas partiti, eos, qui non degustassent execrati sunt, reliquas in mare projecerunt. Ipse vero Dionysius postremo in Cibelis sacris tripudians tympanum gestans miserabiliter vitam finivit.* Item Trogus Pompejus *Justino libro vigesimo primo referente*, ait: *Dionysius junior à Syracusanis dejectus exulque à Locrensibus sociis acceptus, velut jure regnaret, arcem occupat, solitamque sibi sævitiam exercet, conjuges principum ad stuprum rapiebat, virgines ante nuptias abducebat stupratasque sponsis reddebat, locupletissimos quosque aut civitate pellebat, aut occidi imperabat, bona eorum invadebat. Deinde cum rapinæ occasio deesset, universam civitatem callido commento circumvenit. Nam omnes fœminas impensius ornatas in templum Veneris convenientes immissis militibus spoliavit, quarundam viros ditiores interfecit, quasdam ad prodendas virorum pecunias torquet. Cum his artibus per annos sex regnasset, conspiratione Locrorum civitate pulsus in Siciliam redit.* Quæ tyrannorum ferax & nutrix tales sæpe emittebat flagitiosissimos & lethiferos fructus. *Dionysius* autem *major*, inter cætera flagitia, *Proserpinæ* templum *Locris* spoliavit. De quo Cicero *libro* III. *de Natura Deorum* ait: *Dionysius cum fanum Proserpinæ Locris expilasset, navigabat Syracusas, isque cum secundum cursum teneret, videtisne inquit, amici, quam bona à diis immortalibus navigatio sacrilegis*
1110. *detur?* Hoc ipsum scribit Valerius Maximus *lib.* I. *Aristides Locrus ex Platonis familiaribus unus*, ait *Plutarchus* in Timoleone, *cum superior Dionysius unam natarum ejus in uxorem peteret respondit: suavius sibi fore illam mortuam, quam tyranno nuptam aspicere. Paulo post cum Dionysius eum morte damnaret, & contumeliæ causa illum interrogasset, si quemadmodum prius de collocatione filiæ sentiret, respondit, rerum gestarum mœstitia affici, dictorum autem nulla pœnitentia detineri.* Fuit *Locrus, teste Platone*, flos *Italiæ*, nobilitate, & divitiis & gloria gestarum rerum. Quæ non modo quotam *Calabriæ* orientalis oræ partem ab *Halecio* amni usque ad *Crotalum* flumen, sed non modicam quoque occiduæ *Calabriæ* oræ partem possedit. Nam, ut ostendi, *Metauria*, *Medama*, *Hipponium*, & *Temesa Locrensium* fuere. Cum itaque *Metauria* & *Medama*, & *Hipponium* sub *Locrensium* ditione essent, haud dubium & ora hæc maritima omnis à *Pacolino*, id est *Metauro* amni *Lametum* flumen usque (id enim flumen *Vibonensem* agrum à *Terineo* disterminabat) nec non mediterranea regio sub illorum ditione erat. Erant & præter cætera oppida sub *Locrensium* ditione *Itone* & *Melæa* ipsorum finitimæ, ac coloniæ, quæ aliquando ab ipsis descivere, ut mox ex *Thucydide* liquebit. Jam vero *Itonem* urbem & alibi, & in *Italia* quoque fuisse scribit *Stephanus*. Cæterum in qua parte hæ urbes finitimæ essent *Locrensium*, an in orientali plaga cis *Cæcinum* amnem, an in occidua ora cis *Lametum* flumen, an in agro *Temesæ*, quæ etiam ut ostendi, *Locrensium* erat, & an maritimæ, an mediterraneæ incertum est. Redegerunt etiam *Locrenses* in potestatem suam *Messanam* urbem, ut *Thucydides* tradit qui *libro* IV. sic scribit: *Decem Syracusanorum naves totidemque Locrensium Messanam in Sicilia ceperunt ab ipsis oppidanis acciti. Defecit autem ab Atheniensibus ea civitas præcipue opera cum Syracusanorum, qui cernentes id oppidum invadendæ Siciliæ opportunum, metuebant ne se majoribus copiis aggrederentur, illinc profecti Athenienses tum Locrensium, qui Rheginos sibi invisos volebant utrinque oppugnari. Itaque in eorum agrum cum omni exercitu invadunt, simul ne Mamertinis illi ferrent auxilia, simul inducti ab Rheginis, qui apud ipsos erant, exulibus. Nam Rhegium permulto tempore seditionibus agitabatur, nec in præsenti poterant Locrenses arcere quo magis illi ingruebant: qui postea quam agrum populati sunt, rediere cum peditatu: nam naves ad Messanam in præsidio erant, in eodemque aliæ quæ instruebantur venturæ atque illinc bellum gesturæ.* Et *libro quinto*: *Phcax Atheniensium legatus cum rediit in Italiam, cum nonnullis civitatibus de amicitia Atheniensium sermonem habuit, atque cum Mamertinis apud Locros agentibus, quo relegati erant, cum post Siciliensium pacificationem orta inter Mamertinos seditione ab adversa factione accitis Locrensibus ejecti essent, factaque aliquamdiu Messana Locrensium. Hos itaque Pheax illuc receptus nihil læsit, quia cum Locrensibus transegerat Atheniensium nomine. Soli enim omnium so-* 1111.
ciorum in reconciliatione Siciliensium fœdus abnuerant cum Atheniensibus, ne tum quidem admissuri, nisi bello adversus Itones & Melæos occupati fuissent finitimos suos atque colonos. In bello *Syracusanorum Leontinis*, *Locrenses Syracusanis*, *Rhegini Leontinis* studebant, ut Thucydides *lib.* III. prodit. In bello vero *Atheniensium* cum *Syracusanis*, *Locrenses Syracusanis*, *Rhegini Atheniensibus* favebant, quo tempore *Locrenses Rheginorum* agrum depopulabantur, ut idem auctor *libro quarto* scribit. Polybius etiam *libro decimo*, *Locrum* & *Rhegium* & *Cauloniam*, & *Crotonem* clarissimas urbes fuisse scribit. *Romani*, ait idem *libro primo*, *Locrensium & Tarentinorum, & Neapolitanorum navibus usi cum exercitu in Siciliam transfretarunt.* Pulso quoque *Italia Annibale Romani*, ut *libro primo ostendi*, naves à *Lrocrensibus* sociis acceperunt. Hanc urbem decantavit *Accius* poeta qui in *Erigona*, *Nonio* referente ait: *Locrorum loca viridia, & frugum ubera sunt.* Hanc urbem Ovidius *Met. libro quintodecimo*. *Naritiam* vocat, quod eam *Naritii* condiderint. Cicero etiam *libro tertio* hic *ad Atticum* scribens: *Nariti Locri-*

dis. Et Virgilius *Georgicorum lib.* II. picem, quæ in *Apennino* hujus urbis agro fiebat, laudans ait: *Et juvat Naritiæ picis spectare lucos.* Hujus & *Crotonis* aeris salubritatem *Plinius lib.* II. his verbis ostendit: *Locris & Crotone pestilentia nunquam fuit, nec ullo terræmotu laboratum annotatum est.* Et rursus: *in Italia Locris nullo non die apparet arcus.* Inest enim natura occultum quidpiam, quod ad loci felicitatem facit, unde ob gratam cœli temperiem hic clara ingenia usque quaque claruerunt. Usus erat *Locrensibus*, ut matronæ ex lectis floribus necterent coronas. *A Locris*, ait Plinius, *Italiæ frons incipit magna Græcia appellata, in tres sinus incedens Ausonii maris, quoniam Ausones tenuere primum. Obtulerunt Locrenses*, ait Pausanias *in Eliacis*, *Sicyoni Apollinis statuam ex buxo, capite vero aureo, quam Patroclus Crotoniata Catylli filius fecit. Locrenses*, ait Cicero *in oratione pro Archia* poeta, *ipsum Archiam civitate, cæterisque præmiis donarunt.* Fuit *Cicero* ipse *Locrensium* ac totius *Calabriæ* patronus. Libro enim secundo de Legibus clientes suos appellat. *Locrenses*, ait Polyænus *lib.* VI. *fœdus & cum Siculis inientes aliorum capita sub tunicis super humeros imposuerunt, & terram injectam calceis sub pedibus habentes, jurarunt, se firmam ac solidam ipsis Rempublicam conservaturos donec eam terram calcarent & capita in humeris ferrent. Jusiurando fidem habentes Siculos omnes postridie Locrenses interfecerunt, quasi jam non amplius in eadem terra gradientes, nec capita in humeris ferrent.* Causa autem, ut *Locrenses* eam potentiam ac felicitatem amitterent, fuit *Dionysii* tyranni affinitas. Duxit enim uxorem *Doridem Locrensem*, ait Diodorus Siculus *lib.* XIV. *Xenoti* filiam, qui cives suos, illis tem-
1112. poribus gloriæ amplitudine superabat: ex ea *Dionysium* juniorem suscepit, ut idem *in Philippo tradit.* Meminit hujusce rei Cicero, *Tusculan. libro* V. qui flagitiosissimus fuit, & sævissimus tyrannus. Ait itaque Aristoteles *Pol. lib.* II. *Causa fuit ut Locrorum civitas interiret propter Dionysii affinitatem, quod non contigisset in populari statu, neque in ea optimatum gubernatione, quæ optime mixta temperataque fuisset. Locrenses enim*, ait Plato *lib. primo de legibus, optimis legibus usi sunt.* Et Strabo *lib.* VI. *Ephorus describendis Locrorum legibus memoriam faciens, quas ex Cretensibus & Spartanis, & Areopagitarum institutis Zaleucus conscripsit, inquit, Illud imprimis novum induxisse Zaleucum, ut cum pristinæ leges definiendarum condemnationum in singulis delictis modum judicibus ipsis concederent, ille per leges ipsas terminavit. Putavit enim judices ipsos haud eandem eadem de re habituros esse sententiam, oportere autem easdem approbare. Et de contractibus iisdem simpliciori quodam modo instituere. Thurios postea cum præter Locros acutius explicare voluissent, celebriores quidem cæterum deteriores evasisse. Bonos quidem legum latores esse, non qui omnia accusatorum acta caverint, sed qui in simpliciter latis consistant.* Hoc à *Platone* dictum est. Quibus leges adsunt plurimæ ac pœnæ plurimæ, iis, & vivendi ritus depravatos esse: sicut quibus plures adsunt medici, iis & ægritudines permultas adesse probabile est. Fuerunt *Locrenses Romanis* amici ac socii. Quos, ut in *Siciliam* transmitterent, suis navibus, ut retuli, adjuverunt. *Horum & Brettiorum agrum*, ait Polybius *lib.* I. *Hamilcar classis præfectus vastavit. Cumque ab Annone obsiderentur, urbem omnibus necessariis rebus, quo Pœnis resisterent, munierunt*, ut in Livio *Bel. Pun. lib.* I. liquet. Quam autem ob causam se *Annibali* dederunt idem Livius *Bel. Pun. lib.* IV. prodit, ubi sic ait: *Hanno adjutoribus & ducibus Brettiis Græcas urbes tentavit, eo facilius in societate manentes Romana, quod*

A *Brettios, quos & oderant & metuebant, Carthaginensium partis factos cernebant. Rhegium primum tentatum est, diesque aliquot ibi nequicquam absumpti. Interim Locrenses frumentum lignaque & cætera necessaria usibus, ex agris in urbem rapere etiam, nequid relictum prædæ hostibus esset, & indies major omnibus portis multitudo effundi. Postremo ii modo relicti in urbe erant, qui reficerent muros ac portas, telaque in propugnacula congerere cogebantur. In permistam omnium ætatum, ordinumque multitudinem & vagantem in agris magna ex parte inermem, Amilcar Pœnus equites emisit, qui violare quempiam vetiti, tantum excluderent ex*
B *urbe fuga dissipatos turmas objecere. Dux ipse loco superiore castra ponit, unde agros urbemque posset conspicere, Brettiorum cohortem adire muros, atque vocare principes Locrensium ad colloquium jussit,* 1113
& pollicentes amicitiam Annibalis, adhortati ad urbem tradendam. Brettiis in colloquio nullius rei primo fides est. Deinde ut Pœnus apparuit in collibus & refugientes pauci aliam omnem multitudinem in potestate hostium esse asserebant, tum metu victi consulturos se populum responderunt, advocataque extemplo concione, cum & levissimus quisque novas res novamque societatem mallet, & quorum propinqui extra urbem interclusi ab hostibus erant, velut obsi-
C *dibus datis pignoratos haberent animos, pauci magis taciti probarunt constantem fidem, quam probatam tueri auderent, haud dubio in spem consensu fit ad Pœnos deditio L. Attilio præfecto præsidii, quique milites cum eo Romani erant, clam in portum deductis atque impositis in naves ut Rhegium deveherentur. Amilcarem Pœnosque ea conditione, ut fœdus ex templo æquis legibus fieret, in urbem acceperunt. Cujus rei prope non servata fides est deditis. Cum Pœnus dolo dimissum Romanum præsidium incusaret, Locrensesque profugisse ipsum causarentur. Locrensibus jussu Annibalis data pax, ut legibus suis libere viverent, urbs pariter & portus in potestate*
D *Locrensium esset. Societas eo jure staret, ut Pœnus Locrensem, Locrensis Pœnum pace & bello juvaret.* Cæterum non multo post ad *Romanos* redierunt. Nam, ut idem *Bel. Pun. lib.* IX. refert, *Locrenses alterius factionis, qui Romanis studebant, & qui in civitate erant, & qui Rhegii ab adversa factione pulsi exulabant, Scipionem ex Sicilia advocarunt, ut urbem reciperet: qua recepta Scipio vocatos ad concionem Locrenses graviter ob defectionem incusavit, de auctoribus supplicium sumpsit, bonaque eorum principibus alterius factionis ob egregiam fidem erga Romanos concessit. Inde Q. Pleminio legato præsidioque, quod arcem ceperat ad tuendam*
E *urbem relicto, cum quibus venerat copiis Messanam trajecit. Ita superbe & crudeliter habiti Locrenses à Carthaginensibus post defectionem ab Romanis fuerunt, ut modicas injurias non æquo modo animo pati, sed prope libenti videri possent. Verum enimvero quantum Pleminius Amilcarem præsidii præfectum, tantum præsidiarii milites Romani Pœnos scelere atque avaritia superaverunt, ut non armis, sed vitiis viderentur certare. Nihil omnium, quæ inopi invisas opes potentiores faciunt, prætermissum in oppidanos est ab duce, aut à militibus, in corpora tum in liberos, tum in conjuges, infandæ contumeliæ editæ. Nam avaritia ne sacrorum quidem spoliatione*
F *abstinuit. Nec alia modo templa violata, sed Proserpinæ, etiam intacti omni ætate thesauri, præter quod à Pyrrho, qui cum magno piaculo sacrilegii sui manubias retulit, spoliati dicebantur. Ergo sicut ante Regiæ naves laceratæ naufragiis nihil in terram integri, præter sacram pecuniam deæ, quam exportabant, retulerunt. Tum quoque alio genere cladis eadem illa pecunia omnibus contactis ea violatione templi furorem injecit, atque inter se ducem in* 1114
ducem, militem in militem rabie hostili vertit. Nam cum

cum eonclamatum esset ad arma, Pleminii milites victi sunt à militibus tribunorum. Inde tribuni virgis cædi à Pleminio jussi sunt. Rursus Pleminius à militibus tribunorum pene exanguis, naso, auribusque mutilatis relictus tribunos postea laceratos omnibus, quæ pati corpus ullum potest, suppliciis interfecit. Nec satiatus vivorum pœna insepultos projecit. Simili crudelitate & in Locrensium principes est usus, quos ad conquerendas injurias ad P. Scipionem profectos audivit, & qui antea per libidinem atque avaritiam fœda exempla in socios ediderat: Tunc ab ira multiplici ea edere infamiæ atque invidiæ non modo sibi, sed etiam imperatori esse. De templo autem *Proserpinæ*, ita *Locrensium* legatorum unus de *Pleminio* conquerens *Romæ* in Senatu retulit: *Fanum est apud nos Proserpinæ, de cujus sanctitate credo aliquam famam ad vos pervenisse, Pyrrhi bello: qui cum ex Sicilia rediens Locros classe præterveheretur, inter alia, quæ propter fidem nostram erga vos in civitatem nostram edidit, thesauros quoque Proserpinæ intactos ad eam diem spoliavit. Atque ita pecunia in naves imposita, ipse terra est profectus. Classis postera die fœdissima tempestate lacerata, omnesque naves, quæ sacram pecuniam habebant, in littora nostra ejectæ sunt: qua tanta clade edoctus tandem Deos esse, superbissimus agnovit Rex. Pecuniamque omnem conquisitam in thesauros Proserpinæ referri jussit. Nec tamen illi unquam postea prospere quicquam evenit, pulsusque Italia, ignobili atque inhonesta morte, temere nocte ingressus Argos, occubuit.* Et post pauca: *Majores nostri cum gravi quondam Crotoniensium bello premerentur, hanc pecuniam, quia extra urbem templum erat, transferre in urbem voluissent, nocte, audita de delubro vox est, abstinerent manus, deam sua templa defensuram. Quia movendi inde thesauros incussa erat religio, muro circumdare templum voluerunt. Ad aliquantulum jam altitudinis excitata erant mœnia, cum subito collapsa ruina sunt.* Quibus legatis ita à senatu per *Fabium* responsum est: *Senatui placere Pleminium legatum vinctum Romam deportari, & ex vinculis causam dicere, & si vera essent, quæ Locrenses dicebant, in carcere necari, bonaque ejus publicare. Locrensibus coram Senatum respondere, quas sibi injurias factas quererentur, eas neque senatum, neque populum Romanum velle factas, viros bonos, socios, & amicos eos appellari: liberos, conjuges, quæque alia erepta essent restitui. Pecuniam, quanta ex thesauris Proserpinæ sublata esset, conquiri duplamque pecuniam in thesauris reponi. Pleminius autem in vinculis conjectus prius mortuus est, quam de eo populi judicium perficeretur.* Meminit hujus rei & Valerius Maximus *libro primo*. Fuerunt ex hac præclarissima urbe viri præexcellentes quamplures, sed quorum memoria habetur sunt ii: *Za-*
1115. *leucus* Philosophus & legislator *Pythagoræ* discipulus, velut *Laertius* & *Jamblychus* tradunt. Qui civibus suis *Locrensibus* leges dedit, ut dudum ostendimus. De quo Aristoteles *Pol. lib.* II. inquit: *Scripserunt leges Zaleucus Locris iis, qui ad occidentem pertinent, & Charondas Catinensis suis civibus, aliisque Chalcidicis civitatibus, quæ sunt Italiæ & Siciliæ finitimæ.* Et rursus: *Zaleucus primus legum ferundarum peritus.* Item Cicero *ad Atticum libro* VI. ait: *Quis Zaleucum leges Locris scripsisse non dixit?* Et *de Legibus lib.* II. *Zaleucus & Charondas non studii & delectationis, sed Reipublicæ causa leges civitatibus suis scripserunt, quos imitatus est Plato. Zaleucum commemorant ipsius cives nostri clientes Locri. Dedit etiam leges Thuriis*, ait Athenæus *libro undecimo*: *& quia erant utiles, suasit quibusdam Græcis illis uti. Ephorus* autem & *Chamæleon Heracleotes* in opere de ebrietate, & *Aristoteles* de republica *Locrorum*, *Cle-*

A *mente Alexandrino* Stromate primo referente, *Zaleucum Locrum* leges à *Minerva* accepisse literarum monumentis mandarunt. Id etiam refert *Plutarchus ad Herculanum* scribens. Item Valerius Maximus *libro tertio* infit: *Zaleucus sub nomine Minervæ apud Locrenses prudentissimus habitus est. Zalcuci* autem legum prooemium, deorum pluralitate excepta, divinæ cuidam actioni haudquaquam quidem absimile est. Quod hoc fuisse *Stobæus de lege* testatur: *Omnes, qui urbem ac regionem inhabitant, persuasos esse oportet, existimareque deos esse, quod manifestum sit cœli & totius mundi inspectione, rerumque in ipsis dispositio-*
B *ne pulcherrima & ordine. Haud enim fortuita aut humana hujusmodi opera putare convenit. Deinde colendi honorandique dii sunt, ut bonorum omnium nobis autores, quæ aliqua ratione fiunt. Singulos igitur habere & comparare animam quemque suam oportet, ut ab omnibus malis pura sit. Nam ab improbo homine non honoratur Deus, neque sumptibus colitur, neque tragœdiis capitur, instar hominis mali, sed virtute, atque instituto bonorum operum & justorum. Quocirca opus est unumquemque pro virili bonum esse tum factis, tum voluntate, qui modo futurus sit Deo charus, & non metuere pecuniarum jacturam magis, quam vitæ & famæ dede-*
C *cora, & civem meliorem existimare, qui opes amittere mavult, quam honestatem & justitiam. Cæterum illos, quorum voluntas non facile ad hæc persuaderi potest, animus ad justitiam pronus est, viros & fœminas, cives, aliosque cohabitatores admonitos velim meminisse deorum, ut qui & sint, & pœnas ab injustis sumant: atque ob oculos ponere tempus istud, quod unicuique finis est vitæ futurum. Morituros enim omnes injuriarum, quas commiserunt, memores pœnitentia invadit, & vehemens cupiditas, qua vellent exactam sibi vitam omnem fuisse justam. Quamobrem singulos oportet semper in singulis actionibus illud tempus adeo suis cogitationibus*
D *familiare facere, ac si præsens esset. Ita enim maxi-* 1116.
me honesti justique cura vigebit. Si quis vero à malo genio quopiam assistente sibi ad injustitiam instigatur, is ad templa arasque & delubra versetur, fugiens injustitiam, ceu dominam impiissimam scelestissimamque, & deos oret ut opem ad propellendam ipsam sibi ferant. Accedat quoque viros probitatis nomine claros, ut de vitæ felicitate, & malorum hominum vindicta differentes audiens, ab injustis facinoribus animum avertat. Mali genii à superstitiosis metuuntur. Cæterum qui urbem habitant deos omnes venerari debent ritibus patriis, qui omnium optimi censendi sunt. Præterea cunctos opor-
E *tet obedire legibus, principes revereri, eisque assurgere, & quod præcipitur facere. Siquidem post deos, dæmones & heroes, proximis honoribus afficiuntur parentes, leges, ac principes apud homines, qui mentem habent, atque incolumes agere student. Civitatem vero chariorem sibi facere nemo debet, quam patriam suam: de his enim dii patrii ulciscentur. Tale enim studium proditionis initium est. Adhuc autem deterius est patria deserta vitam in aliena degere. Nil enim natura nobis, quam patria, conjunctius est. Sed neque quisquam pro hoste irreconciliabili reputato aliquem de numero civium, quem leges voluerunt reipublicæ muneris participem esse.*
F *Talis enim vir neque imperare, neque judicare poterit recte, ut qui irascibilem animæ partem ratione superiorem habeat. Nemo etiam maledictis petat neque civitatem communiter, neque civem ullum privatim, sed legum custodes eos, qui delinquunt, observent admonendo primum, deinde, nisi pareant, mulctando. Cæterum ex conditis legibus, si qua videbitur, non bene lata esse, in meliorem formam mutetur. Confirmatis vero & permanentibus omnes obediunto. Nam positas leges ab hominibus vinci*

nec debet neque conducit: contra homines superari à lege præstantiori honestum simul & utile est. Ista autem transgredientes puniendi, ut qui inobedientiam maximorum malorum principium in civitate excitent. Porro principes non sint contumaces, neque ad contumeliam judicium ferant, neque judicando amicitiæ inimicitiæve meminerint, sed justitiæ. Sic enim judicia quam justissima proferent, & officio suo digni erunt. Siquidem servos certe convenit ob timorem aliquid juste facere, liberos vero propter reverentiam, & honestatem. Quocirca præfectos quoque tales esse oportet, ut subditis digni videantur, apud quos erubescant. Quod siquis voluerit leges sanctas movere, aut novam statuere, is collo in laqueum immisso de lege verba faciat, & si per suffragia videatur legem veterem esse tollendam, aut eam, quæ nova infertur, bonam esse, indemnis maneat: Contra si prior lex melius habere videatur, aut quæ nova proponitur, injusta sit, is, qui movit, inferetque legem, laqueo attractus moriatur. Di-
1117. *cere solebat Zaleucus*, ait idem Stobæus, *leges esse similes telis araneorum, nam si musca aut culex impegerit detinetur, si vero vespa, aut apis, dirupta tela, avolat, ita se res habet in legibus.* Extat aliquot legum *Zaleuci* memoria apud auctores. Aristoteles *Pol. lib.* II. ait: *Apud Locros lege cautum est, ne quis patrimonium alienare possit, nisi evidentem calamitatem ostenderet supervenisse. Locrenses*, ait *Ælianus* de varia historia, *mortuos non lugebant, sed postquam cadaver efferrent, & humarent convivabant. Nec caupona apud eos erat mutabilis sed agricola vendebat sua. Siquis apud Locros*, ait idem *Ælianus* & Athenæus *lib.* X. *merum hausisset medicinæ causa medico non imperante mortis mulcta afficiebatur, Zaleuco legem ferente. Laudanda*, ait Plutarchus *de Furiositate*, *Locrensium lex, quæ siquis peregre reversus rogasset, nunquid novi, eum mulcta afficiebat. Lege etiam excepit Zaleucus*, ait Lucianus: *ne liceret mulieri aureis ornamentis circumponi, neque contextis indumentis, arteque laboratis venustari, nisi cum scortari, atque amatorem sibi moliri studuerit. Legem quoque tulit*, ait Suidas, *liberam mulierem in forum prodeuntem candidis vestibus indutam cum domesticis incedere ancillam unam habentem. Alias vero in floridis, id est, varii coloris. Tulit etiam legem*, ait *Ælianus* itemque Valerius Maximus *lib.* VI. *ut in adulterio deprehensis oculi eruerentur. Quam legem cum ejus filius temerasset, ut eam exemplis firmius probaret, filio oculos effodi jussit. Et cum universa civitas eum precaretur ut necessitatem pœnæ adolescentulo remitteret, aliquandiu repugnavit. Ad ultimum precibus populi evictus, suo prius, deinde filio oculo eruto, usum utrique videndi reliquit, æquitatis admirabili temperamento inter misericordem patrem & justum legislatorem partitus est. Lege etiam cavit*, ait Hierocles apud *Stobæum in sermone de patria*, & Eustathius *in primum Iliad. Homeri*, *ne quis ensem in concilium ferret. Cumque ipse interim imminente bello eum detulisset, atque de hoc à quopiam, qui prope ipsum erat, quod ipse legis lator eam temerasset, inquit, modo eam sanciam, mox eidem ensi districto incumbens, sibimet mortem conscivit.* Licet apud *Valerium Maximum* hanc legem *Charondam* tulisse mendose legatur. *Locrenses*, ait Athenæus *lib.* VI. *neque per legem possidere licebat servos aut servas.* Fuit & ex hac urbe *Locro Stenidas Pythagoricus* legislator, qui scripsit de regno. Qui, præter cætera, ut scribit *Stobæus de regno*, dixit: *Oportet Regem sapientem esse, sic enim venerandus erit, atque æmulator summi Dei, qui natura primus est Rex & princeps. Ille vero creatione, iste imitatione. Deus quidem in omnibus & in universo, ille in terra solum. Deus omnia semper gubernat & vivit, in se possidens sapientiam: ille vero per aliquod tempus scientiam habet. Imitabitur autem Deum quam optime, si magnanimum, sapientem, & paucorum indigum sese præstiterit, paternum animum in subditos gerens. Hanc enim ob causam præcipue Deus existimatur primus esse parens deorum, atque hominum, quoniam omnibus sibi sub-* 1118.
jectis benignum se præbet, nec unquam cessat gubernatione sua neglecta. Nec satis putavit se creatorem tantum rerum omnium esse, quin etiam nutritor præceptorque bonorum omnium, ac legislator omnibus ex æquo est. Talis & ille debet esse, qui in terra & inter homines Rex futurus est. Nihil vero citra regnum imperiumque laudandum est. Sine sapientia vero & scientia neque Rex neque princeps ullus esse potest. Itaque Dei imitator & minister legitimus erit vir sapiens & Rex. Fuit & ex hac urbe *Locro Onomacritus* legum ferendarum peritus, ait Aristoteles *Pol. lib.* II. & in *Creta* circa legislationem exercitatus ad *Thaletem* profectus. Fuit & *Timares*, ait *Iamblychus*: optimus legislator. Fuit & *Gyptius*, ait idem *Iamblychus*. Fuit & *Philistion* medicus nobilis, cujus Athenæus *lib.* III. & *Plinius* libro primo sæpius, & trigesimo & Gellius *lib.* XVII. & Galenus *lib.* I. *Methodorum* meminere. *Hic*, ait Athenæus, *panes similagineos magis ad robur conferre asserit, quam alicarios, secundo loco hos collocat, tertioque triticeos.* Fuerunt & *Timæus* & *Euthycrates*, & *Acrion* philosophi *Pythagorici* celeberrimi, à quibus *Plato* plura didicit, ut Cicero *lib.* V. *de finibus* tradit, ubi ait: *Plato ad Euthycratem, Timæum, & Acrionem Locros Pythagoricos peragravit, ut cum Socratem expressisset, adjungeret Pythagoreorum disciplinam, eaque, quæ Socrates repudiabat, addisceret.* Et *Tusc. lib.* I. *Plato à Timæo Pythagoreo omnia didicit.* Hic sagacis animi vir philosophus & mathematicus & medicus & primus de animorum æternitate & de universi natura scripsit, ut *Laertius* tradit, ad quem videndum venit *Locros Plato*, qui ei *librum de mundi natura* inscripsit. De quo in eo ipso libro inquit: *Timæus quidem hic ex Locris, quæ urbs in Italia justissime gubernatur, nobilitate & opibus præstantissimus, summis magistratibus & honoribus functus est, & ad summa totius philosophiæ, ut opinor, ascendit.* Et rursum: *Timæus in astronomia nostrorum omnium peritissimus, maximeque in rerum natura cognoscenda versatus primus edisserat: ita ut à mundi generatione exordiens usque ad generis humani naturam deveniat. Aristoteles*, ut *Laertius* prodit, ex *Timæi* & *Architæ* disciplinis excerpens scripsit librum unum. *Timæus* ut Theodoritus *libro secundus de Principiis*: Et Eusebius *libro* XIII. *de præparatione evangelica*, & Clemens Alexandrinus *Stromate quinto* testantur, negat Deum esse genitum. Ait enim: *Unum omnium est principium, quod non est genitum, si sit, non utique erit principium, potius illud, unde id sit exortum, quod vocamus principium. Scripsit*, ut ait Suidas, *librum de mundo & anima, & mathematica, & de vita Pythagoræ. Solusque*, ut ait Proclus *in libro de anima & dæmone*, *omnem animæ essentiam declaravit. Dicit etiam essentiam animæ nostræ non ex primis omnino generibus constitutam quemadmodum superiores animas, sed ex secundis tertiisve, atque ex individua dividuaque natura constitutam.* Rursus Proclus ait: *Timæus omnem ani-* 1119.
mæ ortum atque creationem ex formis complevit mathematicis, omniumque causas in ipsa collocavit. Hic erudiendi viam mathematicarum disciplinarumque appellat cognitionem, quoniam sane eam habet rationem ad universorum scientiam, primamque philosophiam, quam eruditio ad virtutem. Et rursus: *Timæus de omnium natura contemplationem mathematicis nominibus patefecit, elementorumque ortus nu-*

numeris atque figuris exornat, & vires & passiones, actionesque ipsorum ad ea refert, tum angulorum acumina, & obtusitates, tum laterum levitates, vel vires contrarias, & multitudinem, ac paucitatem pervariæ elementorum mutationis causam esse sentiens. Et rursus: *Timæus nos docuit universorum unionem & divisionem identitatem una cum diversitate. Et præter hæc, statum & motum ad animam complendam rerum opifex suscepit, & hisque generibus ipsam constituit. Miraculorum effectrix triplex est, alia ponderibus, quorum motus inæquilibrium, status vero æquilibrium Timæus determinavit.* Et rursus: *Timæus ex rectis circularibusque lineis animam constituit. Ille qui animam produxit ad omnia providis progreditur actionibus, ad seseque reversus est, manens in suo quodammodo more.* Et rursus: *Sunt enim, ait Timæus purissimæ atque perfectissimæ pulchritudine animarum figuræ, quæ cum vita quidem plenæ per seseque nobiles sint, quæ ab alio moventur præexistunt, cum vero immaterialiter & sine ulla dimensione subsistant, iis, quæ dimensionem & materiam habent, præcellunt, de quibus & Timæus nos docuit, qui opificam essentialemque animarum explicavit figuram. Timæus cum universi elementa rectilineis constituisset figuris, motum ipsis circularem & informationem ab ea, quæ mundo insidet anima præbuit.* Item *Timæus*, ut Aristoteles *in libro de anima* refert, *animam movere corpus erectione quadam atque intellectione dicit, eo enim quod movetur, & corpus movere, propterea quod connexa est ad ipsum. Tradit etiam animas per affectiones prius elegisse sortes formasque vitarum palam objecta, secundo dæmonas accepisse, tertio motiones attigisse fatales per vehicula sua scilicet cœlestia earum corpora cœlestibus influxibus motionibus contigua. In motu vero animæ verum esse numerum musica proportione concentuque constantem dicit. Neque autem humanas animas in bestias transire, sed id inductum falso esse ad terrorem hominum impiorum: negat quoque eas ex homine in hominem transmigrare, utpote qui in corporibus aereis putat eas interea vivere, atque ita vexatione purgari. Mundum autem*, ut Cælius *lib.* 1. refert, *duobus constare Timæus astruit, mente & necessitate, id est actu formali, qui sane est divinæ mentis voto præcipuus, mentisque imago: item ex necessitate, id est materia, quæ non tam inten-*
1120. *tione propria, quam necessaria quadam conditione ad hoc opus accipitur. Plato Timæum* præceptorem suum summopere coluit, nec tamen per omnia est eum æmulatus. Nam cum divinus *Timæus* ante mundum ejus architectum fuisse, mundumque ipsum factum, atque ab alio factum ingenue fateatur. Plato longe secus sentit. Nam hic *Petro Comestore* in Genesim referente tria ab æterno fuisse dicit, deum, ideas, hylen hoc est materiam, & in principio temporis de hyle mundum factum fuisse. *Aristoteles* duo, mundum & opificem, qui de tribus principiis scilicet materia & forma operatus est sine principio, & operatur sine fine. *Epicurus* duo inane & atomos, & in principio natura quosdam atomos solidavit in terram, alios in aquam, alios in aërem, alios in ignem. *Timæus* triplicem mundi causam perscrutatur efficientem id est, divinam mentem; exemplarem, id est, Idearum seriem, divina mente conceptam, & finalem. Quam apud sapientes optimam arbitratur habendam. *Utque mundus, inquit, perfectus foret, animalia cuncta tam divina, quam caduca sunt genita.* Ait etiam Deum mundi opificem cum creavisset mundum requievisse, dicens mundi opificem in circumspectum suum se recepisse. Quod quidem cum divina philosophia convenit: nam, ait *Petrus Comestor* in historia ecclesiastica super Genesim, Deus re-

A quievit ab opere in semetipso, id est, à mutabilitate operum ejus immutabilitas apparuit. Plotinus *in libro de cœlo* ait: *Cum igitur Timæus mundi corpus ex igne primum terraque componat, ut per ignem quidem videri, per terram solidum esse tangique valeat: consentaneum esse videtur, ut & astra non totum quidem sed plurimum habeant ignem.* Quandoquidem astra soliditatem habere videntur. Forsan vero recte se id habebit, quippe cum *Plato* sententiam hanc probabili & apparenti ratione confirmat. Cœlum autem *Timæus* ipse nominavit universum. Ait enim: *Deus autem animam mundi creavit suo corpore priorem tum potestate,*
B *tum tempore.* Quod *Platonis* expositores *Plotinus*, *Porphyrius*, & *Proclus*, aliique sic exponunt, ut potestas & tempus, quibus anima præcedit corpus non sit extrinsecum intervallum, sed ut successio quædam in anima in ipsa formarum discursione antecedat origine mundi motum, ut hic sit motus ab illo, atque ille sit sæculum sæculorum. Rationales autem animas non ab anima mundi, sed ab eodem auctore, à quo & illam, & ex generibus consimilibus asserit constitutam. Dicit quoque intellectum in nullo unquam alio præterquam in anima fieri. Objecta autem intellectus præstantiora verioraque esse,
C quam objecta sensus. *Timæus*, ait Plutarchus *libro tertio de placitis philosophorum:* & Galenus *in libro de historia philosophica, complures fluvios è Celtarum montibus in Atlanticum pelagus labi putat, horum incursu pertundi, & inundare mare credit, defectu revocare & subsistere. Infantes*, eodem Plutarcho, *eodem in libro* referente, *in utero novem menses permanere existimat, cum alii decem putent. Timæus*, & *Neocles Crotoniata* apud Ælianum *libro octavo de historia animalium*, ajunt 1121.
rubetas dua jecora habere, & alterum quidem occidere, alterum alteri adversantem salutem afferre. *Scripsit* etiam *Timæus*, ut Plinius *lib.* 1.
D tradit, *de medicina metallica.* Et *libr.* 11. ait, *Timæus millia de medicina scripsit.* Et rursus: *signiferi autem ambitum peragit incertis & duo de quinquagenis diebus ab sole nunquam absistens partibus sex atque quadraginta longius, ut Timæo placet.* Et *libr.* v. *Timæus mathematicus Siris Asiæ fluminis incrementi occultam protulit rationem phialem appellari.* Et *libro* xv. *Folia decidere Timæus mathematicus sole Scorpionem transeunte sideris vi, ut quodam veneno aeris putat.* Fuerunt & alii philosophi *Pythagoræ* discipuli, ut *Iamblychus* scribit, ut *Adicus*, *Euethes*, *Euthemus*, *Gyptius*, *Philodamus*, *Sosistratus*, *Stenonides*, & *Xenon*. Fuit &
E *Eurytus*, ait *Constantinus Lascaris*, vir doctus, & citharœdus eximius. De quo *Strabo* sic ait: *Eurytus philosophus, quem vidit Plato.* Fuit & *Xenocrates* poëta heroicus perillustris, & musicus excellentissimus, qui, ut *Heraclides* tradit, ex nativitate cæcus fuit. De quo *Plutarchus in musica* ait: *De Xenocrate Locrense ex Locris urbe Italiæ dubitari video, utrum poeta pœanus fuerit. Argumenta heroica gesta continentia condidisse proditum est memoriæ, ac propterea nonnulla argumenta dithyrambos vocitasse.* De hoc etiam meminit Plinius *lib.* 1. Fuit & *Herasippus*, ut scribit *Heraclides*. Fuit & *Glaucus*, qui ut *Julius Pol-*
F *lux*, & *Athenæus libro nono* produnt, scripsit de obsoniis ac re coquinaria. Fuit & *Theano* mulier poetrix lyrica nobilis. Scripsit cantica lyrica, & cantus permultos, ait *Suidas*, scripsit lyricis versibus de patria sua multa. Vivit modo *Fabius Monteleonius* jureconsultus, qui de quatuor literis arbitralibus scripsit. Fuit & *Eunomus* cytharœdus clarus, de quo sic *Strabo*: *Locris Eunomi Locrensis cytharœdi statua ostenditur, quæ insidentem cicadam habet. Timæus tradit in Pythiorum*

quodam certamine Eunomum Locrensem & Aristonem Rheginum citharœdos aliqnando in contentionem venisse uter præmium sortiretur. Aristonem fusis precibus Apollinem invocasse Delphicum, ut sibi adjutor afforet. Eunomum dixisse, Rheginis nunquam de musica ab eorum primordio fuisse certamen. Cum quidem apud eos cicade cunctorum animalium cantu suavissimo, omni sono destitutæ sint. Nihilominus Eunomum victorem declaratum, statuam ın patria posuisse, quæ cicadam insidentem habet. Nam cum inter cantandum chorda una fracta defecisset, cicada supervolans astitit, quæ vocis supplementa faceret. Fuit & *Euthymus* athleta sane quam fortissimus, *qui*, ut Plinius *libro septimo* tradit, *solus vivus consecratus est, sentiensque oraculi ejusdem jussu, & Jovis Deorum summi astipulatu Euthymus pytha semper Olympiæ victor, & semel victus. Patria ei Locri in Italia, ubi imaginem ejus esse, & Olympiæ alteram eodem die tactam fulmine, Cal-*
1122. *limachum, ut nihil aliud miratum video, eumque jussisse sacrificari, & quod vivo factitatum & mortuo, nihil adeo mirum quàm hoc placuisse Diis.* Et Ælianus *de varia historia libro septimo, Euthymus Locrus ex Italia Pytha inclytus & robore incredibili insignis fuit. Lapidem gestabat ingenti magnitudine, qui Locris ante fores ostenditur, & Temesæum heroa, quod cuique per vim abstulerat, reddere coegit etiam cum fœnore, ut inde natum sit adagium iis, qui & injustos quæstus faciunt, Affore Temesæ genium. Euthymus* autem ad *Cæcinum* amnem oculis hominum apparere desiit. De hoc Pausanias *in Eliacis* ita scribit: *Quæ autem ad victorias & reliquam Euthymi gloriam pertinent, præteriri minime decet. Fuit quidem Euthymus ex Locris Italiæ patre Astycleo, vel, ut indigenis persuasum est, è Cæcino amne. Vicit in Olympia quarta & septuagesima Olympiade. semel à Theagine Thasio victus, non tamen quidem justo certamine, sed ab eo circumventus dolo. Unde nec à Græcis judicibus Theagini decretus honor. Insuper damnatus Theagenes & mulctæ nomine talentum sacrum dandum Deo, & aliud Euthymo ob injuriam solveret. Sexta autem & septuagesima Olympiade argentum debitum deo solvit, & nec in certamen eadem Olympiade, neque insequenti prodire sibi concessum est. Euthymus autem coronam suscepit. Ejus statuam fecit Pythagoras celeberrimam. Cum postea rediisset in Italiam, pugnavit adversus heroem. Nam Ulyssem erroribus actum post captam Trojam & ventis in Italiam delatum fuisse, atque cum ad alias Italiæ urbes, tum etiam ad Temesam cum navibus applicuisse memoriæ proditum est, unumque è nautis temulentum virginem violasse, ob quam injuriam ab incolis lapidibus obrutum fuisse. Ulyssem autem hominis interitu nihil prorsus commotum, naves conscendisse, atque abiisse. Dæmon vero interfecti hominis nunquam postea destitit, in omne tempus Temesenses exturbare. Pythia eos ex Italia omnino fugere decernentes, nec Temesam relinquere permisit. Verum heroem placare jussit, suasitque templum dæmoni ædificari, atque ut quotoquoque anno virginem pulcherrimam ex Temesa illi exponerent. Itaque Pythiæ parentes dæmoni omnia, quæ jussi fuerant, sedulo curarunt, nihilque amplius incommodi à dæmone perpessi sunt. Cum autem Euthymus post octavam & septuagesimam Olympiadem patriam repetisset, ad Temesamque forte fortuna pervenisset, ad constitutam illius celebritatis diem, rem, ut erat, edoctus, & templum illud ingredi & virginem expositam videre concupivit. Quam cum conspexisset pietate primum motus, mox etiam ejus amore incensus fide prius ab ea accepta, si eam servasset, non alium, quam se virum habituram, accinxit se ceu cum dæmone pugnaturus. Qui adventantis dæmonis impetum sustinuit facile, & cum demum luctando superavit in*

A *solum prosternens. Quare dæmon ipse Temesam destituit, & vicinum mare cum strepitu subintravit.* 1123.
Nuptiasque Euthymo & Virgini celebres regio universa à dæmone liberata celebravit, vixitque cum ea Temesæ perquandiu: alioque, quam cæteri mortales solent, modo excessit. Audivi ego hæc ab homine ad me ad emporium veniente. Vidique talem perlegens scripturam. Et in quadam tabula vetustissima juvenili effigie Sybaris & Calaber fluvius simul cum fonte Calyeo, aderat Juno, & Temesa civitas, & inter has dæmon ille, quem è regione Temesæa expulerat Euthymus colore plane admodum niger, forma vero terribili, quæ plurimum inspectan-
B *tes perterrere posset: Lupi autem pellem indutus videbatur. Nomen appositum erat dæmoni libantis. Inde statuam Euthymi Pytharchus posuit Mantineus.* Fuit & *Agesidamus Archestrati* filius Athleta Olympionica valde quam fortissimus *Pyndari* tempestate. Qui in *Agesidami* laudem scripsit hymnum. Unde *ode decima* musas omnes & inter alias, veritatem cum filia *Jovis* in *Agesidami* laudem invocat. Ubi etiam *Locrum* urbem à loci amœnitate, à veritate, à poësi, & à rebus bellicis commendans ait:

Olympiorum victorem ad memoriam revocate,
Mihi Archestrati filium, quo Locrorum
C *Mentis meæ scriptus sit.*
Dulce namque ipsi melos debens,
Ejus oblitus sum ô Musæ.
Atque tu una veritas Jovis filia
Recta manu arcere mendaciorum, in amicos delinquentem sermonem.
A longe namque adveniens futurum tempus meum pudefacit ingens debitum;
Attamen dilationem tardam fœnus persolvere potest.
Nunc ubi præeffluens fluctus submergit volutatum in littore calculum,
Et ubi jam communem ad charam jam oblectatio-
D *nem sermonem exolvemus.*
Porro synceritas urbem Locrorum administrat Zephyriorum
Illisque curæ est Calliope, & ferreus Mars.
Convertit autem in fugam cycnea pugna & viribus præstantem Herculem.
At pugil Agesidamus Olympiade vincens Hylæ referat gratiam.
Quemadmodum Achilli Patroclus, sic alium virtute magnum virum alius exercens
Ad sublimen evexit gloriam dei numine.

Et post pauca:

Sic est quando is, qui egregia facinora peregit,
E *Sine hymno Agesidamus ad ditis ædes accesserit.*
Inaniter enim spirans labore suo breviter admodum delectatus est.
Tibi vero suavissima lyra, dulcisque tibi gratiam parit ac variat.
Sed & Pierides Jovis filiæ longe lateque tuam adaugeant famam:
Et ego adjunctus Musis inclytam Locrorum gentem incidi, melleque fortem irrigans amabilem
Archestrati filium laudavi.
Quem vidi manus robore, ad aram Olympiam præstantem, 1124.
Eo quidem tempore forma pulchrum, ætate tem-
F *peratum.*
Quæ impudentem à Ganymede mortem una cum Venere prohibuit.

Et *ode undecima* laudans eum à pugilatu, à corona victoriæ, à liberalitate tum ipsum, tum *Locros*, à sapientia, & à fortitudine & hospitalitate ait:

Abundans autem laus Olympiorum victoribus constituta est.
O noster, quam & lingua nostra dispensare gestit.

Dei

Dei enim providentia sapientibus aliquis perpetuo curis floret.
Noveris itaque nunc Archestrati fili Agesidame tuæ pugilatoriæ causa.
Qua aurea olea corona coronatus es,
Hanc suasionum ornatum resonabo,
Locrorum Epizephyriorum genus magni ducens:
Illic & vos una mecum ô musæ chorum ducite.
Spondeo enim vos non aversantem hospites exercitum, neque honesti inexpertum,
Cæterum ad sapientissima belligeratores accessuras.
Natura namque insitum arte, neque astuta vulpecula, neque terribiles leones facile permutarint.

Hylas autem fuit alyptes *Agesidami*, qui cùm videret fere succumbentem primo *Agesidamum*: ita ei animum addidit, ut protinus suum adversarium vinceret. Sculpebant *Locrenses* in numo *Jovem*, & ex postico asteriam alitem pedibus leporem habentem, quam *Græci* Hieracem vocant, à qua urbs nomen est mutuata inscriptione Græca λικέων. Interdum ex postico signabant fulgur & caduceum, & Amaltheæ cornu: aliquando cancrum. Interim imprimebant Bellonam, id est, *Minervam* galeatam, & ex postico Pegaseum equum & fulgur, & ex altera facie etiam *Cererem* & stellam cum Amaltheæ cornu stantem. Aliquando signabant *Minervam* & ex altera parte mulierem sedentem, altera manu crepitaculum, altera craterem habentem. Nonnunquam sculpebant *Minervam*, & ex postico Pegasum, aliquando ex postico fulgur. Quandoque *Apollinem* & ex postico aquilam fulgur pedibus habentem, & post tergus palmam. Aliquando signabant *Jovem* habentem fulgur & campum plenum fructibus, & ex postico *Castorem* & *Pollucem*. Interdum signabant Martem gladio & scuto pugnantem, & ex adverso *Minervam* galeatam, quam sapientiæ deam significare volebant, quod arma, prævia sapientia, quæ ex scientia comparatur, sumi debent. Est *Hieracium* sedes Episcopalis antiquissima. *Petrus* Episcopus *Locrensis* interfuit Synodo *Romanæ* sub *Felice* tertio. Et *Stephanus* Episcopus *Locrensis* interfuit Synodo *Constantinopolitanæ* sextæ sub *Agathone* Papa. In æde Episcopali asservantur frustula crucis dominicæ, *Thomæ* & *Simonis* apostolorum, *Stephani* Protomartyris, *Petronillæ*, *Mariæ Ægyptiacæ*, *Judithis*, Virginis & martyris *Agathæ*, capitis *Joannis Baptistæ Gervasii*, *Felicis*, *Hippolyti*, *Moysis*, & vestis beatæ *Mariæ* Virginis. Est & arcula multorum aliorum sanctorum frustulis referta. Est & beatæ *Mariæ* Virginis imago, quæ in ma-
1125. gna religione & pietate ab oppidanis & circumvicinis populis veneratur. Ex hac urbe fuit beatus *Antonius* divi *Basilii* monachus, ejus festum agitur decimo Calendas Septembris. Et beatus *Jejunius* itidem divi *Basilii* monachus, cujus festum agitur octavo Calendas Junii. Et beatus *Nicodemus* etiam divi *Basilii* monachus. Et beata *Venera* Virgo, ejus festum agitur quinto Calendas Augusti. Exuberat urbs hæc aquarum scaturiginibus, & iis optimis. Est & fons *Francica* dictus cujus aqua est bonitate præcipua. Extant & balnea clara, sunt enim sulphureæ aquæ & salsæ multis morbis utiles, conferunt & mulierum sterilitati. Fiunt *Locris* figlina opera nobilia, patinæ, gutti, capsares, amphoræ, lances, disci, cannæ, & alia id genus. Fit & sericum & oleum nobile, legitur manna, oriuntur cappares: nascitur rubrica fabrilis, & lapis molaris frumentarius & olearius, item magnesia, silex, & lapis gilvus, quo figuli utuntur, provenit rheuponticum, fit gossypium & sesama.

A In hoc agro pagi sunt *Nicolum*, *Adurium* ab ardo verbo *Græco* quod irrigo significat, *Bombilium*, *Cannabum*, *Partileola*, & *Antonimina*. In hac ora ab agro hoc usque *Cocynthum* promontorium, & alibi, novilunio terra evomitur, Maramuscam vocant, ceu cùm à talpis mota assurgit, quæ sine aqua cocta rubrica fabrilis fit optima. Ab urbe millibus passuum duobus *Novitum* flumen navigabile excurrit, *Buthrotus* olim dictum, cujus meminit Livius *Belli Pun. libro nono*, quod haud procul ab urbe *Locris* abesse dicit. Inde est *Sideronum* vicus. Postea *Proteriatum* flumen navigabile anguillis & torentinis uber labi-
B tur, *Locanus* olim dictus, cujus meminit *Plinius*. Qui ait: *In hac ora flumina innumera, sed memoratu digna Locanus, Sagra.* Supra est *Cripteria* oppidum edito ac pensili loco super saxum conditum, orientem solem spectans. Distat à freto millia passuum sex, à *Locris* decem, olim *castrum Minervæ* dictum, quod condidit *Idomeneus Cretensium* Rex eruta *Troja*. Jam vero, *Varro*, ut ostendi, *Idomeneum* aliquot oppida juxta *Locros* condidisse scribit: in queis est *Uria* & *Castrum Minervæ* nobilissimum. Hic emporium in annos singulos celebratur. Fiunt olea, mella & serica clara, & fructus optimi, & amygdalarum co-
C pia, extant & horti nemorosi limonum citrorum & malorum aureorum arboribus instructi. Extant & sylvæ glandiferæ ad porcos alendos opportunæ, nascitur marmor, & plumbum, & aurum. Provenit terebinthus, & siliqua sylvestris. In hoc agro pagi sunt *Mammola*, ubi pars calvitii beati *Nicodemi* monachi Sancti *Basilii*, de quo supra mentio facta est, asservatur. Fiunt hic figlina opera, hoc est pilæ & hujusmodi è terra subrussa: item *Joanum* pagus cum fluvio, & *Martotonum*. M. *Antonius Glurifrigus* hujus oppidi Regulus, ob multa in oppidanos flagitia, *Melitæ* in perpetuum damnatus exulat. Post *Cripteriam*
D *Geoliosa* oppidum existit edito ac pensili loco situm orientem solem spectans, quod *Galitium* flumen præterfluit, abest à freto millibus passuum tribus, *Mistra* olim dictum, cujus meminere *Stephanus*, & *Plinius* & *Mela*: licet in *Mela* mendose in sinu *Scyllatico* scribatur. Hic serica, vina, & olea laudabilia fiunt. Fit & gossypium & sesama, est & nativum sal, nascitur lapis, quo pictores imagines inumbrant, tener est & subater: nascuntur cappares. Extant & horti nemorosi citrorum, limonum, & malorum au- 1126.
reorum. Ad mare *Arocella* oppidum est edito loco, eoque natura munito, distat à *Locris* mil-
E lia passuum XII. *Amphissia* olim dictum, cujus meminit Ovidius *Met. lib.* XV. ubi de hujus oræ oppidis loquens ait:

Levibusque Amphissia remis
Saxa fugit.

Etenim mare hoc aliquibus locis saxosum. Ubi corallium capitur. Fit in hoc agro Xylon & sesama, proveniunt cappares. Secundum flumen aurum nascitur. Dehinc *Alarus* fluvius navigabilis cadit in mare, *Sagra* olim dictus *Crotoniatarum* strage & auctorum scriptis celebris. Quem *Strabo* inter *Locros* & *Cauloniam* ponit, qui sic
F scribit: *post Locros Sagra fluvius labitur, quem feminine vocant, in cujus ripa Castoris & Pollucis aræ sitæ erant. Apud quem decem Locrorum millia una cum Rheginis adversus Crotoniatas numero* CXXX. *millia marte collato victores evaserunt. Quo ex negotio ortum est adversus incredulos proverbium hoc: re apud Sagram gesta verius est. Qua die certamen initum est, ad Olympia existentibus illis nunciatus est belli exitus, & tanta celeritate nunciatæ pugnæ veritas comperta est. Hanc ipsam vero cladem Crotoniatis, ne magno ulterius perdurarent tempore, cau-*

causam extitisse memoriæ proditum est. Tanta quidem mortalium occisorum fuerat multitudo. De hac parœmia mentionem facit *Menander*, ut ait *Apostolus Byzantius* proverbiorum scriptor. Trogus vero Pompejus libro vigesimo *Justino referente*, belli causam scribens de numero dissentit à *Strabone*, ni horum alterius textus depravatus sit. Ait itaque: *Crotonienses cum Sybaritanis & Metapontinis pellere cæteros Græcos Italia statuerunt. Cum primum urbem Sirim cepissent, in expugnatione ejus quinquaginta juvenes amplexos Minervæ simulacrum, sacerdotemque deæ velatum ornamentis inter ipsa altaria trucidarunt. Ob hoc cum peste & seditionibus vexarentur, priores Crotonienses Delphicum oraculum adierunt. Responsum his est, finem mali fore, si violatum Minervæ numen, & interfectos manes placassent, itemque cum statuas juvenibus justæ magnitudinis, & imprimis Minervæ fabricare cœpissent. Metapontini cognito oraculo deorum occupandam manum & pacem deæ rati, juvenum modica & lapidea simulacra ponunt, & deam panificiis placant. Atque ita pestis utrolibi sedata est: cum alteri magnificentia, alteri velocitate certassent. Recuperata sanitate non diu Crotonienses quievere. Itaque indignantes in oppugnatione Syris auxilium contra se à Locrensibus latum, bellum his intulerunt. Quo motu territi Locrenses ad Spartanos decurrunt auxilium supplices deprecantes. Illi longinqua militia gravati auxilium à Castore & Pulluce petere eos jubent. Neque legati sociæ urbis responsum spreverunt, profectique in proximum templum, facto sacrificio, auxilium deorum implorant litatis hostiis, obtentoque ut rebantur, quod petebant, haud secus læti, quam si deos secum advecturi essent pulvinaria*
1127. *iis in navi componunt faustis profectionibus solatia suis pro auxiliis reportant. Iis cognitis Crotonienses & ipsi legatos ad oraculum mittunt, victoriæ facultatem, bellique prosperos eventus deprecantes. Responsum prius votis hostes, quam armis vincendos. Cum vovissent Apollini decimas prædæ, Locrenses & voto hostium, & responso Dei cognito, nonas voverunt, tacitamque eam rem habuerunt, ne votis vincerentur. Itaque cum in aciem processissent, & Crotoniensium centum viginti quinque millia armatorum constituissent, Locrenses paucitatem suam circumspicientes (nam quindecim millia militum habebant) omissa spe victoriæ in destinatam mortem conspirant: Tantusque ardor ex desperatione singulos cœpit, ut victores se putarent, si non inulti morerentur. Sed dum mori honeste quærunt, felicius vicerunt. Nec alia causa victoriæ fuit, quam quod desperarunt. Pugnantibus Locris aquila ab acie nunquam recessit, eosque tandiu circumvolavit, quoad vincerent. In cornibus quoque duo juvenes diverso à cæteris armorum habitu, eximia magnitudine, & albis equis & coccineis paludamentis pugnare visi sunt, nec ultra apparuerunt, quam pugnatum est. Hanc admirationem auxit incredibilis famæ velocitas: nam ea die, qua in Italia pugnatum est, Corintho & Athenis, & Lacedæmone nunciata est victoria. Olympiæ etiam belli eventus nunciatus est.* Cicero quoque *de Natura Deorum lib.* II. infit: *Atque etiam cum ad fluvium Sagram Crotoniatas Locri maximo bello devicissent, eo ipso die auditam esse pugnam ludis Olympiæ memoriæ proditum est.* Et *libro* III. *De Sagra Græcorum est vulgare proverbium: Qui quæ affirmant certiora esse dicunt, quam illa, quæ apud Sagram.* Id etiam scribit *Plinius.* Inde est *Castrovetum* oppidum edito salubrique loco situm inter *Alarum* & *Musam* amnes torentinis & anguillis fœcundos, undique rupibus septum, distat à mari millibus passuum tribus, à *Locris* duodeviginti, *Caulonia* olim dicta, à qua abest *Lacinium* LXX. millia passuum ut apud *Plinium* prodidit *Agrippa.* Fuit quidem *Caulo-*

A *nia* urbs nobilissima. Hanc & *Rhegium* & *Locrum* & *Crotonem* clarissimas urbes fuisse *Polybius lib. decimo* tradit, ad quam oppugnandam *Fabius* Consul, ait Livius *Bel. Pun. libro septimo*, octo millia hominum misit, quibus additi sunt *Brettiorum* perfugæ. Qui tunc sub adventum *Annibalis* ne opprimerentur in tumulum à præsenti impetu tutum, at cætera inopem se recepere, quos *Annibal* in deditionem accepit. De hac urbe *Strabo* sic scribit: *Post Sagram Caulonia extat prius Aulonia quasi vallonia à vicina valle denominata, ab Achivis condita. Solinus* vero à *Crotoniensibus* conditam scribit. *Aulon* quidem vallem planitiemque ac florida loca significat; *Caulonia* vero
B jactantiam, quod ob loci salubritatem rerumque opulentiam præcellat, monsque *Aulon* & *Caulon* est appellatus, *Maronis* & *Flacci* præconio decantatus. Ait enim *libro* III. *Æneid.*

Caulonisque arces.

Hic vero *secundo Carminum libro*:

—— —— —— Et amicus Aulon
Fertilis Baccho minimum Falernis
Invidet uvis.
Ille te mecum locus & beatæ 1128.
Postulant arces: Ibi tu calentem
Debita sparges lachryma favillam
C *Vatis amici.*

Et Martialis lib. XIII.

Nobilis & lanis, & felix vitibus Aulon,
Det preciosa tibi vellera, vina mihi.

Servius autem *in Virgilium*, *Horatium* Caulon scripsisse dicit. Sed & *Aulon* & *Caulon* dici potest. Opinandum est hic *Horatium* villam habuisse. Hanc & *Rhegium* diripuit infida & scelerata *Campana* legio, quam *Romani Rhegium* & in hanc urbem præsidium miserant *Pyrrhi* bello, ut alibi diximus. De hac urbe *Pausanias in Eliacis* ait: *Caulonia, quam Auloniam Hecatæus appellavit propterea, quia juxta vallem sit, inde A-*
D *chæorum colonia. Cujus etiam colonus fuit Typhon Æginensis. Hæc direpta fuit à Campanis Romanorum militibus, qui in præsidio erant, eo tempore, quo Pyrrhus cum Tarentinis adversus Romanos bellum conflarunt.* Et Aristoteles *Pol. libro secundo: Quo tempore ea in regione Italiæ, quæ tunc Magna Græcia appellabatur, cœtus Pythagoreorum ob clandestinam conjurationem concrematus fuit, magna rerum publicarum mutatio facta, utpote principibus uniuscujusque civitatis temere interfectis, accidit ea loca, easque urbes maximis cædibus seditionibusque vexari. Quocirca variæ ad eos undecunque legationes componendarum rerum gratia confluxere. At il-*
E *li cæteris posthabitis, Achæorum duntaxat fidei res suas commiserunt. Quin etiam non multo interjecto tempore omnino instituta illorum imitari, atque eam remp. effingere decreverunt. Siquidem Crotoniatæ, Sibaritæ, Cauloniatæ compositis inter se unanimiter rebus, primo Omenii Jovis templum publice constituerunt, ubi & conciones fieri, & cum populo agi possit. Præterea acceptis ab Achæis institutis & legibus, iis duntaxat uti, suamque Rempublicam componere volebant: sed à Dionysio Syracusanorum tyranno, & vagantibus per id tempus circum ea loca Gallis, desistere ab incepto coacti sunt. Cauloniæ* materia ad fabricandas naves idonea, quæ *Athe-*
F *niensibus* præparata erat, à *Syracusanis* concremata est, ut ait Thucydides *lib.* VII. Quo tempore *Dion Syracusanus* patriam in libertatem vendicare simulabat, arma adversus *Dionysium* suscipiens. *Dionysius* ipse ad *Cauloniam* agebat, ut *Diodorus Siculus in Philippo* tradit. Ex hac urbe fuere, ut *Jamblychus* ait, *Callibratus*, *Drymon* & *Dicon* philosophi *Pythagoræ* discipuli, *Dicon autem Callibrati filius*, ait Pausanias *in Eliacis*, *quinque in Pythicis ludis cursu victorias reportavit*, *tres*

tres autem ab Isthmicis, quatuor è Nemæis, Olympicam unam dum esset puer inter pueros, duas alias inter viros, sibique tot statuæ extant in Olympia, quot victoriæ. Hic se Cauloniatam, ut erat, dicebat: postea vero propter pecunias, quas à Syracusanis accepit, Syracusanum. Signabant *Cauloniatæ* in nummo cervum cum vase, & ex altera facie, *Cresum Cauloniatam* manu olivæ ramum habentem, qui cum cervum fugaret in fluvium cadens suffocatus est, inscriptione Græca καυλονιατῶν.

1129. Fiunt *Cauloniæ* vina bonitate mirifica, item olea & mella clara, & caseus & hippaces laudatissimi, & figlina opera non vulgaria. Fit gossypium, & sesama, nascuntur cappares, provenit terebinthus, nascitur gypsum, magnesia lapis, rubrica fabrilis, item sal nativum, plumbum & aurum. Extant & sylvæ ad domorum tigna & ad navigiorum fabricam aptæ, item sylvæ glandiferæ & castaneta porcis alendis & pabulis opportunæ. Fiunt venationes uberes aprorum, cervorum & aliorum sylvestrium animalium. Sunt & testudines & erinacei. In fano divi *Hilarionis* brachium ejus præservatur. *Joannes Baptista Carafa* hujus oppidi Regulus, ob plurima in oppidanos patrata scelera, *Neapoli* capitali sententia damnatus obtruncatus fuit. A *Caulonia* ad quatuor lapides *Pacanica* oppidum existit edito loco quasi panaca id est, salutaris, quod *Pacanitum* flumen navigabile & pisculentum adlabitur, distat à freto millia passuum quinque. Fit Xilon & sesama, nascuntur cappares, nascitur hæmatites. Inde est *Monasteracum* tenue castellum inter *Stylarum* & *Assam* fluvios milliario à mari semotum, *Pacanica* millia passuum quinque. Hic etiam caseus probatissimus fit, & lina clara, fit & gossypium & sesama, nascuntur cappares. Supra est *Stylum* oppidum nobile cum annuo emporio edito loco super saxum à stylon, hoc est columna dictum, quod *Stylarum* flumen adlabitur, à quo oppidum nomen sumpsit. Cui mons saxeus imminet celsus, distat à freto millia passuum quinque, *Consulinum* olim dictum, cujus meminit *Mela*, itemque *Plinius*, qui illud in hoc *Locrensi* sinu ponunt inter *Cocynthum* & *Zephyrium* promontoria. In quadam scriptura *Græca* quæ est in monasterio D. *Mariæ è pesaca*; scriptum est: *Stylum* sedem Episcopalem fuisse, & eam *Scyllatico* adjunctam. In hoc agro fit gossypium & sesama, fiunt & lina clara. Nascuntur cappares, provenit Crocus, & siliqua sylvestris, & terebinthus, nascuntur & herbæ medicinales, ut panax trigena, aristolochia, centaureum, chamæleon, daucus, sticas, cistus, hipocistus, turbit, peucedanum, pyretrum, hypericon, chametreos, ameos, cyperus, staphysagria & aliæ multæ. Nascitur æs, & chalcanthum, rubrica fabrilis, & lapis ophites optimus ejus generis, quo columnæ, quæ in *Romano pantheon* extant. Nascitur argentum, & ferrum tribus locis, conflatur & nunc hic ferrum. Non longe ab oppido *Joannis* Abbatis divi *Basilii* monachi cognomine teresti, id est messoris templum existit, ubi ipsius corpus quiescit, qui beati *Nili* coævus & amicus fuit, de quo alibi fati sumus, ejus festum agitur sexto Kalendas Martias. Hic etiam & beatorum *Bartholomæi* & *Nicolai* divi *Basilii* monachorum corpora jacere dicuntur. In hoc agro pagi sunt *Patianum*, ubi aurum & argentum & cyaneus color nascitur, sunt & ferrifodinæ: *Camenum* ubi tubera nascuntur: *Stenianum*, ubi lapis molaris frumentarius & olearius nascitur. *Reatium* oppido par, & *Virdivallis Guilelmo Sirleto* nobilis. Hic *Latinis Græcis* & *Hebraicis* literis divinæque scripturæ scientia apprime eruditus est, & à *Pio Romano* Pontifice hujus nominis quarto. S. R. E. Cardinalium ordini est additus. Inde est *Cocynthum* promontorium *Locrensem* sinum efficiens. *Quod*, ait Plinius, *longissimum Italiæ promontorium esse aliqui existimant. Id* ait Polybius *libro secundo*, *unus est Italiæ angulus me-* 1130.
ridianam plagam spectans Ionium ac Siculum dividit mare. A freto enim hucusque *Siculum* mare dicitur, à *Cocyntho* vero usque *Hydruntum Ionium* mare nuncupatur, inde *Adriaticum*. *Hydruntum*, ait Plinius, *ad discrimen Ionii & Adriatici maris.* Distat *Cocynthum* à *Zephyrio* promontorio millia passuum circiter L. A *Cocyntho* rursus *Scyllaticus* sinus incipit, & *Lacinio* promontorio terminatur. Ovidius *Met. libro* XV. in navigatione *Æsculapii* meminit *Lacinii* & *Scyllacei*, inde *Cocynthi* & *Zephyrii* promontoriorum, & *Amphissiæ* & *Cauloniæ*, & *Naritiæ*, id est, *Locri*, licet metri causa locorum ordinem minime servet. Ait enim de *Æsculapio* loquens:

Italiam tenuit, præterque Lacinia templa
Nobilitata dea, Scylaceiaque littora fertur.
Linquit Iapygiam, levibusque Amphissia remis
Saxa fugit, dextra prærupta Cocynthia parte
Zephyriumque legit, Cauloniamque, Naritiamque
Evincitque fretum, Siculique angusta Pelori.

Jam vero ostendimus inter *Lacinium* templum & *Scyllaceum* tria *Iapygum* promontoria esse. Sed quidam codices depravatos accipientes, magis depravant. Sunt enim qui pro *Scyllacia* legunt *Scyllea*, cum *Scylleum* post *Euripum* contra *Pelorum* sit, pro *Amphissia* legunt *Amphrysia*, cum *Amphrysus* fluvius sit in *Thessalia*, pro *Cocynthia* legunt *Ceraunia*, cum *Cerauni* montes sint in *Epiro*, pro *Zephyrio* nescio, quod *Romechium* somniant. Non animadvertentes quod *Ovidius Æsculapium* ex *Epidauro Romam* navigantem *Italiam* attigisse navigio aperte scribat. Et nunc orientalis *Calabriæ* oræ loca, per quæ erat *Æsculapius* transiturus describit, inde reliqua *Romam* usque, non *Epiri*, aut alterius alicujus regionis. *Levis* inquit, *remis fugit, saxa Amphissia:* nam contra *Amphissiam* saxa sunt, inter quæ & urbem navigat, aut levibus remis quod mare illud, ut dixi, saxosum sit. post *Cocynthum* promontorium ad sextum lapidem *Chaterena* oppidum offertur edito loco, distat à mari millia passuum quatuor. In hoc agro sal fossile nascitur, & rubrica fabrilis, nascuntur & cappares, provenit terebinthus, fit gossypium & sesama, fiunt olea, & mella nobilia, oritur cistus, & hippocistus, & aliæ nobiles herbæ. Hic panni fiunt ex lana coloria, nigri coloris, haud ignobiles: fiunt enim multis modis, ex stamine serico, vel gossypino, vel lineo, & subtegmine laneo: Item panni gossypini tenues, quibus mulieres peplis utuntur. Inde *Badolatum* oppidum sese offert edito loco à βάδομαι verbo Græco, quod diligo significat, quod is locus dilectione dignus sit. Secundum oppidum *Bruda* fluvius labitur, abest à *Chaterena* millibus passuum tribus, à mari duobus. In hoc agro gossypium & sesama fiunt, item vina olea & mella, & serica insignia, provenit terebinthus. Fiunt hic & gossypini panni quales *Chatarenæ*. Sunt in hoc agro pagi *Andreas* & *Isca*. Non procul ab oppido *Calipparus* amnis navigabilis fluit. Inde *Alaca* fluvius alter labitur. Dehinc *Satrianum* oppidum occurrit edito loco *Cæcinum* olim dictum, distat à freto millia passuum quatuor, à *Badolato* decem, quod *Cæcinos* amnis navigabilis adlabitur. De *Cæcino* oppido meminit *Mela*, qui ipsum in *Scyllatico* sinu ponit: de *Cæcino* fluvio meminit *Plinius: qui in hoc sinu,* 1131.
inquit, *amnes navigabiles sunt Cæcinos, Crotalus, Semiris, Arocha, Targines.* Item Stephanus, *Cæcinum*, inquit, *oppidum & fluvius*: meminit

& Thucydides *libro* III. ubi ait: *Laches & Athenienses egressi è navibus nonnulla in loca Locridis juxta Cæcinum amnem Locrenses ad arcendam vim occurrentes, cum Proxeno Capatonis filio circiter trecentos cœperunt, detractisque armis abierunt. Ad Cæcinum amnem*, ait Pausanias, *Euthymus apparere desiit.* Hic mel optimum fit, fit & gossypium & sesama, nascitur terebinthus, & gypsum e terra foditur. In hac orientali *Calabriæ* ora, ut semel atque iterum ac tertio dixi, passim & ubertim provenit terebinthus, & vitex, & tamarix, & oleander, & lentiscus. Sunt in hoc agro pagi *Sestum*, & *Daulum*, quod pingue sonat. Post *Cæcinum Galeatum* vicus est. Inde *Petritium* castellum, salubri loco situm cum vino & melle optimis, abest à mari millibus passuum tribus. Hic etiam terebinthus provenit. Non longe est *clara vallis* castellum alterum cum linis optimis non cedentibus *Alexandrinis*. Inde est *Suberatum* castellum supra mare paululum edito loco, quod *Beltrana* fluvius præterfluit, abest à *Cæcino* millia passuum quatuor: in æde divæ *Mariæ* beati *Francisci Sapanensis* corpus quiescit. Sunt in hoc agro pagi; *Argutum*, & *Cardinalum* cum linis optimis, qualia fiunt *Claravalli*, fit & caseus optimus, extant & horti nemorosi citrorum, limonum, & malorum aureorum. Inde est *Montipaonum* tenue oppidum, distat à *Suberato* millibus passuum duobus, à freto milliario. Hic juxta *Melitæum* frontem quercus est nunquam folia dimittens. Exinde est *Scyllaceum* civitas nobilis & vetustissima sedes Episcopalis edito ac natura munito loco sita, undique rupibus vallata, inter duos amnes, qui subtus urbem in unum coëunt, abest à freto millibus passuum tribus ab *Auxoniis*, aut ab *Oenotriis* condita, & inde ab *Atheniensibus* colonia deducta. Quandoquidem, ut sæpe dictum est, *Auxonii* in utraque *Calabriæ* ora multas condidere urbes, inde *Oenotrii* ea potiti, urbes crebras & parvas construxerunt. Postea *Athenienses*, & *Phocenses*, & *Philoctetes*, & *Idomeneus* complura oppida in *Calabria* aut ædificaverunt, aut colonias deduxerunt. De hac autem urbe ita *Strabo* scribit: *Scyllaceum Atheniensium colonia, qui Mnesthei comites fuere.* Hoc tempore *Scyllacium* vocatur. Tenentibus autem *Crotoniatis*, *Dionysius Locris* terminum statuit. Ab urbeque sinus ipse *Scyllaticus* nomen accepit. Qui ad *Hipponiatem* sinum Isthmum, quem diximus efficit. Conatus est autem *Dionysius* isthmum illum mœnibus munire, in ea expeditione, quam contra *Lucanos* suscepit. Verbo quidem ut intra isthmum habitantes redderet adversus barbaros tutiores: Re autem vera, ut communem *Græcorum* invicem concordiam dissolveret, & securius interiores suo subderet imperio. Verum exteriores incursione facta vetuerunt. *Mnestheus* autem, cujus comites hanc urbem coloniam deduxerunt Rex fuit *Atheniensium* electus, *Theseoque* suffectus. Qui *Ilium* in expeditionem *Græcorum* est profectus, ut *Plutarchus in Theseo* scribit. *Plinius* etiam ait: *Sinus & Scyl-*
1132. *laceum, quem occurrens Terineus sinus peninsulam efficit, & in eo portus, qui vocatur castra Annibalis nusquam angustiore Italia*, XX. *millium passuum latitudo est.* Id etiam *Strabo* & *Aristoteles* asserunt. Fuit *Scyllaceum Romanorum* colonia, ut C. Velleius Paterculus *lib. primo* scribit. De nobilitate *Scyllatici* agri *Athalaricus* Rex nepos ex filia *Theodorici* ad *Severum* scribit. Ex hac urbe fuit *Cassiodorus* vir & doctrina & sanctitate perspicuus, ut mox ex epistolis ejus liquebit, qui, præter cætera, se hujus urbis patriotam appellat. Item *Theodoricus* Rex in Epistola quæ est ad *Cassiodorum* clare ostendit, ipsum fuisse *Calabrum*, in qua ejus virtutes scribit & laudes. Cui postquam *Siciliam* insulam gubernandam attribuit, *Brettiam* id est *Calabriam* genitale solum, regendam tribuit. Libuit hic Regis epistolam innectere, quæ hæc est: *Cassiodoro viro illustri atque Patricio Theodoricus rex. Quamvis proprio fruatur honore, quod est natura laudabile, nec desunt probatæ conscientiæ fasces, cum generant animo dignitates (Omnia siquidem bona suis sunt juncta cum fructibus: Nec credi potest virtus, quæ sequestratur à præmio) tamen judicii nostri culmen excelsum est, quoniam qui à nobis provehitur, præcipuis plenus meritis extimatur. Nam si æquabilis credendus est, quem justus elegerit, si temperantia præditus, quem moderatus ascivit, omnium profecto capax potest esse meritorum, qui judicem cunctarum meruit habere virtutum. Quid enim majus quæritur, quam ibi invenisse laudum testimonia, ubi gratificatio non potest esse suspecta? Regnantis quippe sententia judicium de solis actibus sumit, nec blandiri dignatur animus domini potestate munitus. Repetantur certe, quæ te nostris sensibus infuderunt, ut laboris tui fructum capias, ut nostris animis singula suaviter inhæsisse cognoscas. In ipso quippe imperii nostri devotus exordio, cum adhuc fluctuantibus rebus provinciarum corda vagarentur, & negligi rudem dominum novitas ipsa pateretur, singulorum suspicantium mentes ab obstinatione præcipiti deviasti, culpam removens illis, nobis necessitatem subtrahens ultionis. Egit salubris persuasio, quod vehemens non poterat emendare districtio. Lucratus es damna provinciæ, quæ meruit sub devotione nescire. Ubi sub præcincto marte civilia jura custodiens, publica privataque commoda inavarus arbiter extimabas. Et proprio censu neglecto sine invidia lucri, morum divitias retulisti, excludens vel querelis aditum vel derogationibus locum. Et unde vix solet reportari patientiæ silentium, voces tibi militavere laudantium. Novimus enim testante Rullio: Siculorum natura quam sit facilis ad querelas, ut solita consuetudine possint judices etiam de suspicionibus accusare. Sed nos eorum præconiorum fine contenti, Lucaniæ & Brettiorum tibi dedimus mores regendos, ne bonum quod peregrina provincia meruisset, genitalis soli fortuna nesciret. At tu consuetudine devotiones impen-* 1133.
dens eo nos obligasti munere, quo tibi putabamus omnia reddidisse. Inde ampliando debitum, unde credi poterat absolutum. Egisti te per cuncta judicem totius erroris expertem, nec invidia quenquam deprimens, nec gratia blandientem sublimans. Quod cum ubique sit arduum, tamen fit in patria gloriosum, ubi necesse est, aut gratiam parentela provocet, aut odium longæ contentiones exasperent. Oblectat igitur actus præfecturæ recolere totius Italiæ notissimum bonum, ubi cuncta provida ordinatione disponens, ostendisti quam leve sit, stipendia sub judicis integritate deprehendere. Nullus graviter intulit, quod sub æquitate persolvit. Quia quicquid ex ordine tribuitur, dispendium non putatur. Fruere nunc bonis tuis, & utilitatem propriam, quam respectu publico contempsisti, recipe duplicatam. Hæc est enim vitæ gloriosa commoditas dominos esse testes, cives habere laudantes. His ergo tot amplissimis laudibus incitati Patritiatus tibi apicem justa remuneratione conferimus, ut quod aliis est præmium, tibi sit retributio meritorum. Multæ summæ vir felicitate laudabili. Qui ad hanc vocem dominantis animos impulisti, ut bonorum tuorum potius fateremur esse, quod credimus. Sed hæc divino perpetrata auxilio, ut cum hæc pro remuneratione tribuimus, ad meliora iterum tuis meritis exigamur. Ipse vero Cassiodorus *libro* XII. *in epistola ad Maximum Præpositum*; de laude *Scyllacci* patriæ suæ, & ruris sui scribens, sic ait: *Scyllaceum prima urbium Brettiorum, quam Trojæ destructor Ulysses creditur con-*

condidisse, irrationabiliter dicitur præsumentium nimietate vexari, quod nobis præsidentibus non oportuisset assumi: quia læsiones ejus cogimur plus dolere dum patriotica nos probetur affectione contingere. Civitas supra sinum Adriaticum constituta in modum botrionis pendet in collibus, non quod difficili adscensione turgescat, sed voluptuose campos virentes, & cærulea maris terga respiciat. Hæc nascentem solem ab ipsis cunabulis intuetur, ibi ventura dies non præmittit auroram, sed mox ut oriri cœperit lampadem suam vibrans fulgor ostendit. Gaudentem respicit Phœbum, propria illic luminis claritate resplendet, ut ipsa magis solis putetur esse patria Rhodi opinione superata, fruitur luce perspicua. Aeris quoque temperatione dotata; apricas hyemes, refrigeratas sentit æstates, & sine aliquo mœrore transigitur, ubi infecta tempora non timentur. Hinc & homo sensu liberior est, quia temperies cuncta moderatur. Patria siquidem fervens leves efficit, & acutos, frigida tardos, & subdolos, sola temperata est, quæ mores hominum sua qualitate componit. Hinc est quod antiqui Athenas sedem sapientum esse dixerunt, quæ aeris puritate peruncta lucidissimos sensus ad contemplativam partem felici largitate præparavit. Nunquid enim tale est corpori aquas
1134. *cœnosas sorbere, quale perspicuitatem lucidissimi fontis haurire? sic animæ vigor oneratur, dum spiritu graviore comprimitur. Subjacemus enim necessario talibus rebus, quando nubilo tristes efficimur, & iterum naturaliter ad serena gaudemus: quia cælestis animæ substantia ad infecta quæque & purissima lætetur. Fruitur marinis quoque copiosa deliciis, dum possidet vicina, quæ nos fecimus, claustra Neptunia. Ad pedem siquidem Moscii montis saxorum visceribus excavatis, fluenta Nerei gurgitis decenter immisimus, ubi agmen piscium sub libera captivitate ludentium & delectatione reficit animos, & admiratione mulcet obtutus. Currunt avidi ad manus hominum, & antequam cibi fiant, escas expetunt. Pascit homo delicias suas, & dum habet, in potestatem, quod capiat, frequenter evenit, ut repletus omnia derelinquat. Spectaculum quoque pulchre admirantium non adimitur in civitate sedentibus. Cernuntur affatim copiosæ vindemiæ, arearum pinguis tritura conspicitur, olivarum quoque virentium vultus aperitur. Non eget aliquis agrorum amœnitate, cui datum est de urbe cuncta conspicere. Hanc quia modo non habet muros civitatem credis ruralem, villam judicare possis urbanam, inter utrunque posita copiosa nascitur laude ditata. Hanc dum frequenter invisere desiderant commeantes, dum tædia laboris refugere cupiunt, amœnitate civitatis in paraveredorum & annonarum præbitione propriis cives fatigantur expensis. Quapropter ne lædat urbem amœnitas sua, aut res præconii, fiat causa dispendii, paraveredorum & annonarum præbitionem secundum evectiones concessas, in assem publicam constituimus imputari. Pulveratica quoque judicis funditus amputantes, trium tantum etiam dierum Præsulibus annonas præberi, secundum vetera constituta decernimus, suis expensis facta tarditate vecturæ. Leges enim administrantes, remedio non oneri esse voluerunt. Qua de re æquitatis intuitu civitas vestra relevare judiciarium est, quod tibi referimus, non remissum. Vive juvante Deo justitia sæculi, & securitatis gaudio singulari. Alii dicant insulas, ego vero habitationes tuas appellarem potius fortunatas. Civitas vestra, & habitationes tuas dicit.*
Qui *Maximus*, ad quem scribit, *Scyllaticæ* regionis Præpositus erat, & *Scyllacei* residebat. Et *libro eodem ad Anastasium Cancellarium Lucaniæ & Brettiorum Præpositum* de caseo & vino *Brettiano*, & præsertim *Scyllatico* vino loquens, ait: *Cum apud rerum dominum solenni more pranderemus, & diversæ provinciæ de suis deliciis laudarentur, ad vina Brettiorum & Scyllatica ei suavitate currente, ut assolet, sermone perventum est. Quod herbarum beneficio tanta ibi naturæ jucunditate conficitur, ut non credas deesse mellis gustum, quem nulla conspicis qualitate permixtum. Manet illic leviter provocatum lac uberibus fistulosis, & quasi in alios ventres naturæ ubertate collectum, non guttis impluit, sed quibusdam repentinis torrentibus influescit. Redolet* 1135. *suavis & varius odor herbarum, naribus agnoscitur pecudum pastus, qui flagrans virtute diversa, thuris sentitur inspirare similia. Huic tanta pinguedo sociatur, ut arbitreris simul decurrere Palladium liquorem, nisi quod ab illa prasina viriditate niveo candore discernitur. Tunc cadis late patentibus copia illa mirabilis læto nimium pastore suscepta cum admixtione coaguli in callosam cœperit teneritudinem condurari, ad pulcherrimum orbem forma perducitur, quæ subterraneis horreis aliquantulum congregata diuturnam casei facit esse substantiam. Hoc quanto ejus superimpositum navigiis destinabis, ut desideriis regalibus parvo munere satisfecisse videamur? Vinum quoque quod laudare cupiens Palmatianum nominavit antiquitas, nos stipsim à spiritu, sed gratum suavitate perquirere. Nam licet inter vina Brettia videatur extremum, factum est tamen pene generali opinione præcipuum. Ibi enim reperitur & Gazato par, & Sabino simile, & magis odoribus singulare. Sed quia illud famam sibi nobilissimam vendicavit: Hoc & in suo genere nimis elegans perquiratur, ne prudentia majorum aliquid appellasse videatur improprium. Est enim suavi pinguedine molliter crassum, vivacitate firmissimum, nare violentum, candore quoque perspicuum. Quod ita redolet ore ructatum, ut merito illi à palma nomen videatur impositum. Viscera defecta constringit, vulnera madida desiccat, lapsum reficit pectus, & quod vix valet implere potus arte compositus, hic naturaliter præstat infectus. Sed provide, ut supradictas species exactas debeas destinare, quia falli non possumus, qui hoc patriotica veritate retinemus. Ad præsens enim de cellariis nostris quæ desiderabantur obtulimus, tu autem tuo periculo dissimilia facis, quorum jam indicia tenere posse cognoscis.*
Item de admirabili cujusdam fontis natura agri *Scyllatici*, qui *Arethusa* dicebatur, ad *Severum* Præpositum scribens *libro octavo*, ita dicit: *Cum Nisandus vir sublimis pro causis suis ad comitatum sacratissimum festinaret, itineris longinquitate confectus, animalia fessa reparare contendens ad fontem Arethusæ in Scyllatico territorio constitutæ elegit ponere mansionem. Eo quod ipsa loca & pasturarum ubertate fœcunda sint, & inundatione aquarum pulchrescant. Est enim, ut dicitur, sub pede collium supra maris arenam fertilis campus. Ubi fons vastus egrediens cannis in coronæ speciem cingentibus riparum suarum ora contexit, amœnus admodum, & arundineis umbris, & aquarum ipsarum virtute mirabilis. Nam cum ibi tacitus homo & studiose silentiosus advenerit, aquas fontis irrigui repperit sic quietas, ut in morem stagni non tam currere, quam stare videantur. At ubi concrepans tussis emissa fuerit, aut sermo clarior fortasse sonuerit, nescio qua vi aquæ ibidem concitatæ prosiliunt. Os illius gurgitis ebullire videas graviter excitatum, ut putes aliquam rigentem succensæ ollæ suscepisse fervorem. Silenti homini tacitè, loquenti strepitu & fragore respondens,* 1136. *ut stupescas sic subito perturbatam, quam nullus tactus exagitat. En nova vis, inaudita proprietas, aquas voce hominum commoveri. Et quasi appellatæ respondeant, ita hominum sermonibus provocatæ nescio quid immurmurant. Credas ibi aliquod animal prostratum somno quiescere, quod excitatum magno strepitu tibi respondeat. Arethusa enim fons multis locis esse fertur, diciturque ab irrigando.* Fuit *Cassiodorus* in secularibus disciplinis, omnium suo seculo fa-

cile eruditissimus. Sed seculi honoribus contemptis divi *Benedicti* monachus factus divinarum scripturarum scientia atque etiam sanctitate effulsit. Fuit Abbas Cœnobii, quod est *Ravennæ*, scripsit epistolarum libros XXVIII. Historiam tripartitam in libros duodecim, in epistolas Catholicas libros septem: in Actus Apostolorum librum unum, Institutionem secularium literarum libros novem: Institutionem divinarum lectionum libros duos: de ratione animæ librum unum: In Cant. Canticorum librum unum: Memoriale scripturarum lib. unum. Complexiones in Apocal. lib. unum. Sacerdotem prænominatum lib. unum, in totum psalterium lib. unum, ubi psalmorum occulta præcipue potentissime reseravit. Catalogum Consulum *Romanorum* lib. unum, de etymologiis lib. unum: de orthographia lib. unum: de schematibus & tropis lib. unum. Claruit temporibus *Justini* senioris usque ad imperii *Justini junioris* finem. Obiit annum agens XCVI. à Christo nato DLXXV. Functus est autem *Romæ* magnis ac summis honoribus ac magistratibus: nam fuit Senator & Quæstor, & Consul, & Magister officii, & Præpositus officiorum *Theodorici* & *Alarici* Regum & totius *Italiæ* præfectus. Est *Scyllatica* ecclesia vetustissima. *Zacharias* Episcopus Scyllaticus interfuit Synodo *Romanæ* sub *Vigilio* Papa, & *Paulus* Episcopus *Scyllaticus* interfuit Synodo *Constantinopolitanæ* sextæ sub *Agathone* Papa, & *Gaudentius* Episcopus *Scyllaticus* interfuit Synodo *Romanæ* sub *Hilario* Papa. In æde Episcopali divi *Agathii* corpus quiescit, asservantur & frustula dominicæ crucis, & crinium beatæ *Mariæ* Virginis & *Mariæ Magdalenæ* & Beatorum Apostolorum *Matthæi* & *Bartholomæi*. In calamitate illa, quam universa *Calabria* & *Lucania* ab *Agarenis*, & *Cretensibus*, *Mauris* & *Carthaginensibus* perpessæ sunt, *Rhegium* ob Archiepiscopi sanctitatem, & *Scyllaceum* quod tuto ac munito loco est, nil adversi tulerunt. Celebratur hic nobile emporium annuatim. Fiunt figlina opera insignia, utpote patinæ, lances, disci, & alia id genus. Fiunt & vina, olea, mella & lina optima, sunt aurifodinæ & argentifodinæ, nascitur marmor. Effoditur gypsum trigenum, speculare, & marmorosum, & alabastritæ simile, sive ut quibusdam placet, alumen scissile. Fit gossypium, & sesama, & oryza cum libet, fit & triticum laudatissimum, provenit terebinthus, vitex, tamarix & oleander. Sunt in hoc agro pagi *Stalarum*, à stalizo stillo, & mons sive promontorium eodem nomine *Moscius* olim dictus, in ima parte cujus secus littus *Cassiodori* villa fuit. Hic tubera producuntur, & asparagi sponte omnibus mensibus anni: intyborum campestrium fimbriæ dulces sunt. In templo hujus pagi est corpus beati *Gorgonii*. *Montaurum*, ubi divi *Pantaleonis* frusta quædam asservantur. *Gasparina*, Vitium cum linis opti-
1137. mis minimum invidentibus *Alexandrinis*. Hic sanctorum *Viti*, *Modesti* & *Crescentiæ* corpora jacere dicuntur. *Lucenadum*, *Olivadum*, *Centracum*, *Palermitum*, ubi effoditur marmor, *Helia*, *Amaronum*, *Florum*, & *Borgia* sunt & in *Scyllatico* agro castaneta mortalium usui & porcis alendis opportuna. Intus est *Gemilianum* oppidum, quod *Crotalus* amnis præterfluit, abest à *Scyllaceo* millia passuum novem, à freto duodecim. Oppidani ligneis vasis conficiendis navant operam. In hoc agro chalcanthum nascitur, & cos olearia oleo trahens aciem. ex hoc oppido fuit *Tiberius Rosellus* philosophus *Augustini Niphæ* auditor. Qui *Neapoli* post præceptorem suum primum locum inter philosophos obtinebat. *Salerni* plures annos philosophiam publice est professus. Inde *Africæ* visendæ impatiens eam adiit, ubi à suo mancipio sopore sepultus interfectus est. Viget modo *Joannes Chrysostomus* divi *Benedicti* monachus spectatæ vitæ vir *Latina* & *Græca* lingua impense eruditus Archiepiscopus *Dyrrhachinus*. millia passuum octo ab oppido divæ *Mariæ* à *Coratio* cognomine templum extat Cisterciensium monachorum cœnobium, ubi multorum sanctorum frusta asservantur. Ad secundum lapidem à *Gemiliano Tyrium* oppidum est vetustissimum edito loco situm, distat à freto millia passuum duodecim, à *Scyllaceo* novem. Fuit ab *Atheniensibus* aut conditum, aut deducta colonia, *Hierone* ductore, circiter Olymp. septuagesimam, ut *Plutarchus in Nicia* tradit. Ubi sic ait: *Hieron coloniæ, quam Athenienses in Italiam miserunt, ductor constitutus fuit, & Tyriorum civitatem ædificavit.* Licet quidam *Thuriorum* legant. Sed porro hallucinantur. nam *Thurium* coloniam deduxit *Pericles*, quo cum sene *Nicias* juvenis Præturam gessit. Hic caseus laudatissimus fit. Extat mons sublimis nobilibus herbis medicinalibus refertus, sunt enim *Apennini* juga. In hoc agro vicus est *Sitigianum*, nec longe *Marcinaria* vicus alter. Inde fretum redeunti *Arocha* castellum occurrit, quod *Crotalus* fluvius adlabitur. Ex hoc castello fuit *Agathius Guidacerius* presbyter integræ vitæ vir *Latina Græca*, & *Hebraica* lingua apprime eruditus. *Romæ Hebraicas* literas publice docuit *Leone* & *Clemente* Pontificibus. Inde bibliotheca quam multo studio sibi comparaverat amissa, ea in direptione, quæ per *Carolum Borbonium* facta est, *Parisios* adiit, ibi plures annos easdem literas publice est professus. Edidit rudimenta Grammaticæ *Hebraicæ* linguæ. Scripsit ad *Clementem septimum* super cantica, & super aliquot psalmos, & in *Danielem*. Migravit è vita *Parisiis Pauli tertii* Pontificis anno octavo, ætatis suæ anno sexagesimoquinto. Exinde est *Girifarcum* castellum cum oleo optimo, cujus ager frumenti & aliarum frugum ferax est, & pabulis, nec non phasianorum, externarum, & coturnicum aucupio commodus: nascitur reoponticum. Secus littus à *Scyllaceo* millia passuum sex cujusdam oppidi vestigia visuntur, quod à *Cretensibus*, *Mauris*, & *Carthaginensibus* excisum fuit. Juxta locum hunc *Crotalus* amnis navigabilis in mare defluit, cujus, ut dixi, meminit *Plinius*, qui olim *Crotoniensem* agrum à *Locrensi* dispescebat. nam antea illum *Cæcinos* disterminabat. Siquidem *Scyllaceum Crotoniensium* erat, ut dudum ex *Strabone* ostendi. Qui & alibi ait: 1138.
post *Scyllaceum Crotoniatarum* fines sunt: sed *Dionysius* Tyrannus illud *Crotoniatis* adimens *Locrensium* juris fecit. Tota nempe ora hæc à *Cæcino* prius ut dixi, inde à *Crotalo* amni usque ad *Hyliam*, nunc *Triontum* flumen sub *Crotoniensium* ditione erat: ab *Hylia* vero usque ad *Acalandrum* flumen *Thuriorum*.

LIBER QUARTUS.

POST *Crotalum* flumen *Catazanum* civitas nobilis extat inter *Crotalum* ipsum & *Allium* amnes edito salubrique situ locata, loci natura & inde manu munita, distat à freto millia passuum sex, à *Scyllaceo* duodecim, est sedes Episcopalis. Novum opus. fuit autem à *Fagitio Nicephori* Imperatoris in *Italia* procuratore conditum, post vastitatem eam, quam universa *Calabria*, *Lucania*, & *Apulia* perpessa est. Condidit etiam *Fagitius* ipse in hac urbe ecclesiam in honorem *Michaelis* Archangeli, quam *Stephanus* Archiepiscopus *Rheginus* consecravit. Dictum est autem *Catazanum* à *catizo* verbo Græco quod significat sedeo, quod

quod hoc condendæ urbis loco delecto, hic conſederint. Vel à cata id eſt ſuper, & Zao hoc eſt vivo, & oros id eſt mons, quod ſuper hunc montem, aeris temperie cœlique amœnitate præſtantem, condita ſit urbs. Unde catazarum eſſet appellanda. Quæ adeo coaluit, ut hac tempeſtate inter primas *Calabriæ* urbes annumeretur. Hic omnis generis, & verſicolores ſericei panni, & ii optimi texuntur, quibus conficiendis textores adſunt plurimi, telariaque plurima in ea ſunt. In æde Epiſcopali, beati *Vitaliani* membra aliquot, & beati *Theodori* brachium aſſervantur. Nuper exceſſit è vita *Joannes Jacobus Pariſius* hujus urbis civis philoſophus. Qui *Patavii*, & inde *Romæ* plures annos philoſophiam publice eſt profeſſus. Scripſit ſuper primam philoſophiam, & ſuper animam Ariſtotelis & alia. In hoc agro vina clara fiunt, gypſum ſpeculare, & color cyaneus, provenit terebinthus, & vitex, & oleander, fit goſſypium, & ſeſama, & oryza. Inde eſt *Taberna* civitas nobilis juxta *Silam* ſylvam (hic enim incipit *Sila*) *Triſchenes* urbis reliquiæ, quam *Allium* flumen torentinis & anguillis uber adlabitur. Abeſt à *Catazaro* millibus paſſuum octo, à freto quatuordecim. Fuit autem *Triſchene* civitas nobilis & magna ac populoſa muris & turribus cincta inter *Crotalum*, & *Semirim* amnes non longe à freto. Quæ cum à *Cretenſium*, *Maurorum*, & *Carthaginienſium* exercitu graviter obſideretur, cives ſe diu viriliter tutati ſunt, ſed longa obſidione & inſidiis expugnata tandem fuit & direpta. Fuit & ſedes Epiſcopalis antiquiſſima, nimirum *Lucius* Epiſcopus Trium Tabernarum interfuit Synodo *Romanæ* ſub *Hilario* papa. Et *Decius* Epiſcopus *Tabernarum* interfuit Synodo *Romanæ* ſub *Felice* papa. Hæc ſedes, ut in codice *Vaticano* ſcriptum
1139. eſt, ad ſanctam *Romanam* ſedem pertinebat. In monaſterio D. *Mariæ è Peſaca* epiſtola exſtat Gregorii Papæ ad Epiſcopum *Joannem Scyllaticum*, qua ei *Tabernenſem* Epiſcopalem Eccleſiam regendam committit. Extat & epiſtola *Callixti* Papæ ad populum *Tabernenſem*, qua *Joannem* Epiſcopum *Tabernenſem* conſecraſſe ſcribit. *Gregorius* Papa hanc Eccleſiam ob civitatis vaſtationem *Joanni* Archiepiſcopo *Rhegino* commendat, Eccleſiæque ſuæ unit. Dicta autem fuit *Triſchene*, id eſt tres tabernæ ſive tria tabernacula, quod cum ibi tres principales Eccleſiæ eſſent, Epiſcopus urbis in eis alternatim principalibus feſtis diebus divina facere conſueverat. Cæterum poſt vaſtitatem illam *Nicephorus Græcorum* Imperator *Gorgolanum* in *Calabriam* miſit, ut urbes dirutas reſarciret, aut alio eas transferret, *Terina*, & *Taurianum*, & *Arocha*, & *Triſchene* in novas ſedes translatæ ſunt, reliquæ eiſdem in locis reſarcitæ. Reſtituitque eis *Gorgolanus* Epiſcopales cathedras. Trium tabernarum Eccleſiam *Stephanus* Archiepiſcopus *Rheginus* conſecravit. In templo minoritarum beati *Matthæi Meſſurgacenſis* corpus quieſcit. *Tabernenſes* mortuo Epiſcopo *Nicolaum Marinum* in ſuum Epiſcopum delegerunt. Incolæ plurimum *Latinam* linguam uſurpant, liberalibuſque diſciplinis, & juri civili navant operam, atque ob gratam cœli temperiem præclara ingenia gignuntur. Affluit & urbs optimarum aquarum ſcaturiginibus. Naſcuntur in hoc agro vina clara. Naſcitur & chalcanthum, & lapis ſpecularis. Provenit terebinthus affatim, extant & ſylvæ glandiferæ & caſtaneta ſaginandis porcis commoda. Suntque pagi *Sorbum*, *Nucum*, *Maraniſum*, *Sabutium*, *Foſſatum*, *Pentonum*, *Joanum*, *Album*, *Dardaniſum*, *Magiſanum*, *Viculiſum*, *Petrium*, ubi ſtibium naſcitur. lapis eſt plumbeo colore, unctuoſus & tener, qualis na-
A ſcitur in *Britania* & *Romam* deportatur. Ab urbe ad ſecundum lapidem eſt divæ *Mariæ* templum divi *Baſilii* monachorum cœnobium, ubi una coſtarum divi *Laurentii*, & fruſta divi *Baſilii*, & *Senatorii*, & *Caſſatorii*, & *Dominatorii*, & *Pancratii*, *Polycarpi*, *Sebaſtiani*, *Trifonis*, & aliorum ſanctorum aſſervantur. A *Taberna* ad fretum tendenti *Aſylia* caſtrum occurrit edito loco inter *Allium* & *Semirim* amnes quod defenſaculum ſignificat. Ager hic frugifer eſt, naſcuntur vina præclara, fit goſſypium, & ſeſama, naſcitur color cyaneus, provenit terebinthus. E regione *Aſiliæ* parte læva *Zachariſum*
B oppidum eſt edito loco ſecundum *Silam* ſylvam, quod nomen utile ſignificat. In hoc agro ſpina pontica, & rheuponticum, & lapis phrygius producuntur. Subtus *Aſiliam Semiris* oppidulum eſt, edito loco & juxta ejuſdem nominis amnis navigabilis anguillis fœcundus excurrit, cujus, ut alibi dixi, meminit *Plinius*, à quo oppidum nomen ſumpſit, diſtat mari millia paſſuum quinque, à *Catazaro* ſex. Ager hic frumenti & aliarum frugum ferax eſt, & paſcuus. Fiunt vina & mella nobilia, legitur manna, fit goſſypium, ſeſama & oryza, naſcuntur cappares, provenit terebinthus, & vitex, fit & caſeus optimus.
C Poſt *Semirim* amnem *Cropanum* oppidum eſt, abeſt à *Semiri* millia paſſuum octo, à freto quatuor. Ager hic campeſtris eſt, & frugifer. Fit amygdalarum copia, & goſſypium ac ſeſama. Scaturit & fons ſalſus, legitur manna, fiunt vina, olea, mella & ſerica optima. A *Semiri* amni 1140.
Cariatum tenus vulgo agri feraces ſunt, & campi paſcui, & novales roſcidi, triticum candidum ferunt. Non longe à *Cropano Arocha* fluvius navigabilis defluit, cujus meminit *Plinius*. Dein eſt *Belicaſtrum* civitas ſedes Epiſcopalis edito loco ſita, diſtat à *Cropano* millia paſſuum quatuor, à mari octo. Hanc *Chonam* eſſe arbitror, quam
D *Lycophron* appellat opulentam. Et *Strabo* ipſam *Philoctetem* circa *Petiliam*, à qua abeſt millia paſſuum decem, condidiſſe ait. Nec non eundem circa *Petiliam* ipſam ſuper *Crimiſſam* promontorium, de quo paulo poſt, *Crimiſſam* urbem, aliaſque deinceps urbes conſtruxiſſe tradit. Ait enim, ubi de *Petilia* fatus eſt: *circa loca ipſa Philoctetes & vetuſtam condidit Crimiſſam. Apollodorus* quidem in expoſitione navium *Philoctetæ* mentionem inferens nonnullos dixiſſe ait, ut *Philoctetes* ad *Crotoniatarum* agrum profectus promontorium *Crimiſſam* habitari fecerit. Et ſupra illud oppidum *Chonin*, à quo *Chones* incolæ dicti.
E Et *Pumenum*, & *Vertinæ* interius, & *Calaſerna*, & exigui quidam alii vici uſque *Venuſam* urbem celebrem extant. *Philoctetes* enim in *Crotoniata* regione oppida quædam condidit, quædam ab *Auxoniis* & *Oenotriis* condita, veluti colonias ſuis habitanda præbuit. *Chonam* autem, hoc eſt, *Belicaſtrum Naſcarus* fluvius, *Syrus* olim dictus adlabitur. De quibus *Lycophron in Alexandra* ait: *Et Syrus Celer fluvius fluit irrigans profundam Choniæ fertilitatem.* Id quod urbi huic convenit. Ager enim hic frumenti & aliarum frugum ferax eſt, naſcuntur vina nobiliſſima, & olea ac mella optima fiunt. Non caret urbs aquarum ſcaturi-
F ginibus, extat & fons nobilis *Charia* dictus, quod gratioſum ſignificat. Extat & fons ſalſam aquam manans, ex qua fit muries. Naſcuntur cappares. Fit goſſypium & ſeſama, provenit terebinthus, naſcitur gypſum ſpeculare, & marmoroſum, & alabaſtritæ ſimile, naſcitur & rubrica fabrilis, & terræ genus quoddam, ex qua fit color gilvus, naſcitur & ſilex, legitur manna. Quocirca non ab re *Belicaſtrum* ei nomen inditum eſt. Ex hac urbe fuit divus *Thomas* cognomine *Aquinus*,

nus, doctor eximius, prædicatorum ordinis cœnobita, *Landulphi*, qui hujus urbis & vicinorum oppidorum dominus erat, filius, matre *Theodora*. Non enim *Aquinus* dictus est, quod *Aquini* natus sit, quæ urbs in *Frentanis* in *Samnio* est, non in *Campania*, ut Geographiæ rudes quidam falso scribunt: sed quod id vocabulum *Aquinas* divi *Thomæ* familiæ gentilitium nomen est. Extat etiamnum in *Calabria* multis locis *Aquina* familia, ut *Consentiæ*, ut *Tropeæ*, & alibi, ubi viri nobiles sunt & locupletes, ac præter cæteros, viget modo *Cæsar Aquinus* divi *Thomæ* agnatus, ac gentilis, *Castioni*, quod oppidum, ut ostendi, in *Calabria* est, dominus. Quare altius nobis repetenda est historia. Nimirum divi *Thomæ* familia initio à nobili *Frangipani Romana* familia, quæ olim potens admodum fuit, originem ducit, ex qua & divus *Gregorius* Papa fuit. Hujus familiæ unus quispiam, inter cætera oppida *Aquinum* etiam *Samnii* oppidum possidebat, à quo *Aquina* sive *Aquinia* familia cognomen sumpsit, quod ad posteros manavit deinceps. Qui cognominandi mos etiamnum *Romæ* viget. nam fere omnes oppidorum domini ab oppidis ipsis
1141. cognomina mutuantur. Aliique prope innumeri vel ab oppidis ubi orti sunt, aut quibus impeperant, congnomina sumunt: quinetiam plerique a provinciis quoque cognomina mutuantur. Divi autem *Thomæ* majores, qui ea ratione, qua diximus, *Aquina* sive *Aquinia* cognomine dicti sunt, urbi huic *Belicastro* dominabantur in eaque agebant, in qua & divus ipse *Thomas* est ortus. *In annalibus* enim *magistrorum ordinis prædicatorum*, sic scriptum est: *Thomas de Aquino in linea paterna natus est ex genere Comitum Aquinorum, qui dicuntur de Loreto & de Belcastro, & antiquitus dicebatur de Frangipanis Romanis. Quæ fuit progenies sanctissimi Gregorii Papæ primi hujus nominis, & progenies est antiquissima. Retulit dominus Bernardus Comes de Loreto se habere unum instrumentum apud se pertinens ad progeniem suam, in quo Boethius Senator summus philosophus & theologus, qui alias sanctus Severinus appellatur, pro teste inducitur, in quo ipsa domus de Loreto & de Belcastro vocatur de Frangipanis, ut reperitur in quadam chronica antiqua in conventu sanctorum Joannis & Pauli Venetiis. In linea vero materna habuit matrem Neapolitanam Theodoram nomine, quæ habuit duas carnales sorores, quarum una mater extitit Petri serenissimi Regis Aragonum: altera autem mater fuit inclyta Ludovici Regis Siciliæ.* Comitum inquit, *Aquinorum* plurativo numero, hoc est *Aquinæ* familiæ, qui dicuntur de *Loreto* & de *Belcastro*, id est, qui his oppidis dominabantur. Matre tantum *Neapolitana* fuit. Constat ergo *Aquinam* familiam vel *Boethii* tempestate *Belicastro* dominatam fuisse. Quanquam non desunt *Calabræ* gloriæ parum faventes, qui nolint *Thomam Calabrum* fuisse: qui præter rem mihi subirascentes, locum illum annalium prædictorum, ceu falsum, immutandum, aut delendum se curare dixerunt. Jam vero constans apud cives suos *Belicastrenses* memoria hucusque durat, *Thomam* ipsum hic fuisse ortum. Extat insuper in hujus urbis arce ædicula, in qua pictura est vetustissima hujusmodi. Pictus est *Thomas* ipse puerili specie aperto sinu rosas recentes patri ostendens. Cum enim in hac regione ingens caritas esset, *Thomas* jam tum puerulus pietate incensus quicquid habere poterat erogabat egenis. Cumque aliquando hujuscemodi præclaro facinore ipsius pater hyberno tempore deprehenderet, sciscitareturque quidnam gestaret in sinu, ipse pavore perculsus se rosas gestare respondit, illicove sinum aperuit, & veræ rosæ recentes vi-

A sæ sunt, proinde atque si tunc ex rosario decerptæ essent. Hoc miraculum ostendit Deus illius futuræ sanctitatis indicium. Edidit animam in monasterio *Fossæ Novæ* agri *Terracinæ*: quod oppidum non in *Campania* est, ut quidam scribunt, sed in *Latio*, humanæ salutis anno MCCLXXIIII. dum proficisceretur ad *Lugdunense* concilium à *Gregorio X.* eo accersitus. Nihil aliud de eo à me scribendum censui: nam reliquam ejus vitam scripsere alii. Id unum tantum addere mihi visum fuit, quod divus ipse *Thomas*, & homo *Calaber* patria charitate devictus, ex historia tamen *Pythagoram* philosophum *Calabrum* con-
B *terraneum suum* fuisse, *in primum Meteo. Aristotelis* scripsit. 1142. Cæterum sunt & alii quidam qui indignantur, ac permoleste ferunt divum *Thomam Calabrum* fuisse, & ipsum, ut alios *Calabros* multos, aliis regionibus falso ac maligne asserunt. Perinde ac si *Calabra* regio in *Italia* vilis sit & abjecta, & non ea, quæ hujusmodi homines edere possit. Cum *Calabria*, ut ostendi (fremant ac disrumpantur invidi omnes licet, ubi eorum perversitas id me scribere adegit, dicam id quod res est) omnium *Italiæ* regionum (*Latium* tantum ob *Romæ* majestatem excipio,) & habitationis, & Christianæ religionis vetustate, ac populorum
C claritate, utpote à pronepote *Noe*, & à claris *Græciæ* populis *Oenotriis* & *Atheniensibus*, postremo à *Romanis* cæterisque *Latinis* habitata. nam ex triginta in *Italia* coloniis, novem in *Calabria* sunt, quot in nulla alia *Italiæ* regione, multis oppidis municipale jus datum, sola primo *Auxonia*, *Hesperia*, *Oenotria*, & *Italia* dicta, & in omni scientiarum genere, ac rerum omnium tum quæ natura sponte gignuntur, tum quæ industria fiunt, copia ac varietate est nobilissima. Quæ enim *Italiæ* regio, *Latio* excepto, tot claros doctrina, & robore præstantes viros protulit, quot *Calabria*? quæ ob plurima præclara virorum in-
D genia eruditorumque multitudinem *Magna Græcia*, (ut quidam volunt) dicta est, qui & multarum rerum fuere inventores. Proinde apponant obsecro digitum ori, & obmutescant maligni obtrectatores, & desinant de cætero aliorum laudi ac gloriæ ac virtuti invidere ac detrahere. Post *Belicastrum Messurga* oppidum est, *Reatium* olim dictum ab *Oenotriis* conditum, à *Reatio* flumine nuncupatum, ut ait *Stephanus*, quod secundum oppidum excurrit. Est autem oppidum inter *Reatium* & *Virgarim* amnes, qui *Targini* miscentur, civis *Reatinus*, abest à *Belicastro* millia passuum quinque, à freto sexdecim. Dictum
E est autem *Messurga* quasi *Messurgus* exempto a, quod cantorem significat, quod ob agri fertilitatem incolæ cantu, hoc est lætitia gestirent. Est enim ager hic frumenti & aliarum frugum ferax. Fiunt figlina opera ex argilla, & ex luto subrufo. Fit in hoc agro gossypium, nascuntur cappares, & terebinthus, oritur rubrica fabrilis, & terra ex qua fit color gilvus, nascitur & marmor in *Sila* sylva. Fiunt aucupia multarum avium. Ex hoc oppido fuit beatus *Matthæus Vidius* minorum ordinis cœnobita, cujus corpus *Tabernæ* quiescit. *Messurgacenses* anno à
F virgineo partu M.D.XXVII. tale quidpiam patrarunt in Regulum, quale quondam *Locrenses* in *Dionysium* nam *Joannem Andream Caracciolum* & ejus conjugem & filium, ac filias omnes, præter unam, quæ ab amicis servata est, ob plurima in ipsos flagitia jugularunt. Subinde est *Policastrum* oppidum in radicibus *Silæ* edito loco validum propugnaculum, loci natura munitum, rupibus undique septum inter *Soleum* & *Cropam* amnes, torentinis & anguillis fœcundos: distat à *Messurga* millia passuum quinque, à mari viginti,

ti, à *Crotone* totidem, *Petilia* olim dicta. *Mela* enim itemque *Plinius Petiliam* in hoc *Scyllatico* sinu ponunt. Rursus *Plinius* eam mediterraneam esse ostendit, cum ipsam intus esse dicit. *Sextus Julius Petiliam* undecim menses obsidionem ab *Annibale* sustinuisse scribit. *Livius* hanc *Annibalem* multo suorum sanguine cepisse prodit, atque non vi sed fame: quæ res argumentum est
1143. *Petiliam* validum propugnaculum esse. Proinde *Policastrum Petiliam* esse minime est ambigendum, licet *Raphael Volaterranus* ex *Petiliæ* occasu vicinum oppidum *Altimurum* ædificatum esse nugetur: cum neque *Petilia* interierit, & *Altimurum* in *Apulia* sit. Est *Petilia* urbs vetustissima ac nobilis, sed non adeo magna, ab *Auxoniis*, vel ab *Oenotriis*, ut opinari licet, condita: qui multas urbes in utraque *Calabriæ* ora condiderunt, inde à *Philoctete* habitata. Quidam vero eam à *Philoctete* ipso *Pæantis* filio & *Herculis* comite haud multo post *Ilii* excidium conditam volunt: ait enim Virgilius *Æneidum libro tertio:*

——— Hic illa Ducis Melibœi
Parva Philoctetæ subnixa Petilia muro.

Et Strabo lib. VI. *Petilia Lucanorum metropolis putatur satis ad hoc tempus incolarum habens.* Hanc *Philoctetes* è Melibœa per seditionem profugus ædificavit egregiis munimentis validam, adeo, ut *Samnites* eam quandoque castellis ædificatis corroborarint. Fuit *Petilia* amica & socia P. R. *Petelini enim & Rhegini*, ait Livius *Bel. Pun. lib.* III. *semper in fide & amicitia Romanorum ad ultimum permanserunt.* Et rursus*: Petilinos, qui uni ex Brettiis manserunt in amicitia Romana, non Carthaginienses modo, qui regionem obtinebant, sed Brettii quoque cæteri ob separata à se consilia, oppugnabant: quibus cum obsistere nequissent Petelini, legatos Romam ad præsidium petendum miserunt, quorum preces lacrymæque (in questus enim flebiles cum sibimetipsis consulere jussi sunt, sese in vestibulo curiæ profuderunt) ingentem misericordiam patribus ac populo moverunt. Consultique iterum à M. Aemilio Prætore patres circumspectis omnibus imperii viribus fateri coacti sunt, nil tam longis sociis in se præsidii esse: redire domum fideque ad ultimum expleta consulere sibimetipsis in puncti fortuna jusserunt. Hæc postea quam nunciata legatio Petelinis est, tantus repente mœror pavorque senatum eorum cœpit, ut pars profugiendi quo quisque posset, ac deserendæ urbis auctores essent. Pars adjungendi se cæteris Brettiis, ac per eos dedendi Annibali. Vicit tamen ea pars, quæ nihil raptim ac temere agendum, consulendumque de integro censuit. Re laxata postero die, per minorem trepidationem, retinuerunt optimates, ut convectis omnibus ex agris urbem ac muros firmarent.* Et paulo post. *Expugnata tandem Petilia fuit ab Amilcare Annibalis præfecto aliquot post mensibus, quam cœpta oppugnari erat. Sed sanguine multorum ac vulneribus ea Pœnis victoria stetit. Non ulla magis vis obsessos quam fames expugnavit. Absumptis frugum alimentis, carnisque omnis generis quadrupedum, sutrinæque postremo coriis, & herbis, & radicibus, & corticibus teneris, strictisque robis vescebantur viscereque. Nec ante quam vires ad standum in muris ferendaque arma deerant, expugnati sunt.* Et Sextus Julius Frontinus Stratagematum libro quarto:
1144. *Petilini a Pœnis obsessi parentes & liberos propter inopiam ejecerunt, & ipsi coriis madefactis & igne siccatis, foliisque arborum, & omni genere animalium vitam trahentes undecim menses obsidionem toleraverunt.* Idipsum scribit *Athenæus libro duodecimo.* Ad Petilinos montes, ut *Plutarchus in M. Crasso* tradit, *Spartacus* fugit, *Q. Crassi* Legatum & *Scropham* quæstorem in fugam vertit. Sub tumulo *Petiliæ*, ut Livius *bell. Pun.*

A *libro septimo* prodit, Equitum duo, peditum tria millia ab *Annibale* in occulto locata, in quæ inexplorato euntes *Romani* cum incidissent, ad duo armatorum millia cæsa, & mille ducenti ferme vivi capti, alii dissipati fuga per agros saltusque rediere. Tumulus erat sylvestris inter *Punica*, & *Romana* castra à neutris primo occupatus, ibi *M. Marcellus* Consul, qui suorum cladem percepisset è *Venusio* cum *Crispino* collega, atque exercitu eo concesserat, ab *Annibalis* militibus in insidiis collocatis occiditur. De hoc tumulo sic *Plutarchus in Marcello* infit*: Inter Romana & Punica castra munitus admodum surgebat tumulus*
B *varia densus sylva, acclives utrinque speculæ, inde fontani labuntur rivuli.* Signabant *Petilini* in denario *Bacchum Apollinem* habentem in capite sertum hederæ, & ex postica facie citharam & sertum lauri hac *Græca* inscriptione πετηλινῶν; Interdum signabant *Jovem* fulminantem & sinistra manu sceptrum habentem, & juxta stellam, & ex altera parte *Cererem.* Interdum effingebant, *Jovem* coronatum lauro, & ex altera facie itidem *Jovem* fulgurantem, & sinistra habentem sceptrum, & juxta caduceum. Aliquando effingebant *Jovem* coronatum lauro, & contra victoriam palmam manu tenentem, aliquando ex po-
C stico *Jovis* signabant tripodem. Fuit *Petilia Romanorum* civium colonia nobilis à *Sempronio* Consule deducta. Fuit & nobile municipium *Romanorum*, ut ex duobus saxis literis incisis, quæ *Strongili* sunt, apparet, sic:

M. MEGONIO M. F. M. N. M. PRON. COR. LEONI. ÆD. IIII. VIR. LEG. COR. Q. P. P. IIII. VIR DECVRIONES AVGVSTALES POPVLVSQVE EX ÆRE CONLATO OB MERITA EIVS.

Et in alio sic,

D M. MEGONIO M. F. COR. LEONI ÆD. IIII. VIR. LEG. COR. QVÆST. PEC. P. PATRONO, MVNICIPI AVGVSTALES OB MERITA EIVS L. D. D. D

Decreverunt enim *Petilini* statuas *Marco Megonio* municipi, quibus locus datus decreto decurionum fuit. *Petiliæ* in æde divæ *Mariæ* una spinarum coronæ dominicæ asservatur. Hic mercatus in annos singulos celebratur. In hoc agro vina optima fiunt, fit gossypium, & sesama, & crocus, legitur manna, provenit terebinthus,
E nascitur marmor. Sunt & sylvæ glandiferæ, ad porcos alendos opportunæ, nec non sylvæ ad domorum tigna, reliquave utensilia commodæ, fiunt venationes sylvestrium animalium, & aucupia multarum avium. Nec longe est *Crotoneum* castellum. Inde *Targines* fluvius navigabilis & piscosus fluit, cujus meminit *Plinius*: & juxta est eodem nomine oppidum, nunc *Vernauda* dictum à vernante aere, cum emporio, abest à *Petilia* millia passuum quatuor, à mari duodeviginti. Ager hic frugifer est, & pascuis commodus, fiunt vina & olea & mella præclara, fit gossypium, & sesama, nascitur sal
F fossile. Non procul est *Clibanus* mons, cujus meminit *Plinius*, *Visardum* vocant accolæ. Exinde est *Siberena* civitas nobilis, ac vetustissi- 1145.
ma sedes Archiepiscopalis celso eoque saxeo loco sita, natura validissimum propugnaculum ingentibus saxeis rupibus cautibusque undique cincta, abest à *Vernauda* millibus passuum tribus, à *Crotone* duodecim, ab *Oenotriis* condita, ut auctor est *Stephanus*, quam imperitum vulgus sanctam *Severinam* appellat: & oppidani historiarum gloriæ-

riæque suæ nescii puerile, & anile quiddam ineptiarum plenum narrant, cum urbs hæc ante Christum natum annis M. CCL. ab *Oenotriis* condita sit. Signabant *Siberenates* in nummo *Dianam* cum pharetra, & ex postica facie cervum *Græca* inscriptione σιβερήνη. hunc nummum aureum vidi *Romæ* pendentem drachmas duas. Signabant & *Minervam* galeatam, & in galea delphinum, & ex altera facie noctuam: *Minervæ* alitem cum capsace, & circum olivarum rami inscriptione eadem. Hic emporium haud ignobile quotannis celebratur, fiunt vina præclarissima, quæ Plinius *lib.* XIV. cum aliis *Calabris* vinis quibusdam laudat, ait enim: *Ab Ausonio mari non carent gloria Siveriniana & Consentiæ genita*, & quæ sequuntur, ut alibi relatum est. Licet quidam *Servitiana* mendose legant: nullum enim in hac ora oppidum est, quod *Servitium* fuerit appellatum, & vina *Siveriniana* talia sunt, quæ jure à *Plinio* inter generosa ab hoc *Ausonio* id est *Calabro* mari numerentur. Fit & oleum optimum, olivæ ad amygdalarum magnitudinem crassæ & carnosæ conditæ in doliolis optimæ sunt esu. Sunt & viridaria citrorum, limonum & malorum aureorum arboribus instructa. Fit gossypium & sesama, provenit terebinthus. In æde Episcopali beatæ *Anastasiæ* brachium asservatur. Ab urbe ad secundum lapidem *Neæthus* fluvius navigabilis & piscosus labitur. Est & eodem nomine castrum. Hic montes nativi salis candidissimi sunt, quod lapidicinarum modo eximitur. Intus gemmam salis habet. In hoc agro pagi sunt; *Maurum*, *Joannum*, *Scavalium*. Est & *Cutrum* castrum cum linis non vulgaribus, & agro pascuo, ac tritici, & aliarum frugum feraci. Hic opera figlina fiunt. Ad mare *Posterionum* promontorium extat, inde *Castella* oppidum est cum portu nobili, qui castra *Annibalis* appellatur, cujus meminit *Mela*, qui portum *Castra Annibalis* in hoc *Scyllatico* sinu ponit. Item *Plinius* ait: *A Scyllaceo Scyllaticus sinus nomen accepit, & in eo portus, qui vocatur Castra Annibalis, nusquam angustiore Italia* XX. *millium passuum latitudo est.* Item Solinus, *Italia*, inquit *arctissima est ad portum, quem Annibalis portum dicunt.* Hic *Annibal* classem habebat, qua cum opus erat, exercitum quo voluisset trajiciebat. *Guido Ravennas* & eum sequutus *Blondus* portum *Castra Annibalis Trojam Apuliæ* esse somniant. In hoc mari corallium capitur. Hujus oppidi ager frugifer est, & pabulis aptus: nascuntur vina clara, exciditur lapis molaris frumentarius, & olearius. Juxta oppidum *Pilaca* fluvius defluit, *Ajax* olim dictus. Cujus meminit *Lycophron in Alexandra*, ubi sic ait:

Ubi errantem molestam videbit vitam
Lacmanii bibentis Ajacis aquas,
Crathis autem vicinus & saxosis finibus locus.

1146. Super quibus verbis *Isacius* ait: *Nereus Charopi & Aglaiæ filius, post navigationis errores habitavit juxta Lacinium montem & Ajacem fluvium. Crathis autem vicinus est fluvio Ajaci, & locus vicinus saxosis locis.* Ab hoc oppido atque à mari millibus passuum tribus *Isula* civitas est sedes Episcopalis, cujus meminit Abbas *Joachimus*, licet mendose pro *Isulensis Gesulensis* legatur. A *Castellis* oppido ad sextum lapidem *Lacinium* promontorium occurrit, abest à *Cocyntho* promontorio millia passuum circiter 70. à *Crotone* 18. Habet ab occidua parte stationem ab altera vero portum. In hoc promontorio cedri sponte nascuntur. Fuit autem dictum *Lacinium* à *Lacinio* prædone hanc oram rapinis & latrociniis infestante, quem *Hercules* occidit, ac juxta templum *Junoni* construxit, quam *Laciniam* à nomine occisi prædonis templumque ipsum & promontorium *Lacinium* vocavit. Diodorus Siculus *libro quinto de antiquorum gestis fabulosis* ait: *Hercules cum bobus in Italiam profectus cum juxta littus progrederetur, Lacinium furem boves furantem peremit. Crotonem vero cum invitus cecidisset, sepulchro ei constructo sepelivit egregie, incolis prædicens futurum tempus, quo ibi civitas insignis ex mortui nomine conderetur. Theocriti* vero interpres à *Lacinio Corcyræo* dictum voluit, qui *Crotonem* hominem fugientem hospitio suscepit. Qui *Croto Lacinii* sui hospitis beneficii memor hoc promontorium illius nomine appellavit, & *Lauram Lacinii* filiam duxit uxorem, ut scribit *Isacius in Lycophronem*, & *Crotonem* urbem condidit, ut idem *Theocriti* interpres vult. *A Lacinio promontorio*, ait Plinius, *secundus Europæ sinus incipit, magno ambitu flexus, & Acrocerauno Epiri promontorio finitur, à quo abest* LXXV. *millia passuum. A Lacinio*, ait Strabo, *Tarentinus sinus incipit, cujus navigationis circuitus ad* CCXL. *millia passuum est: ut autem regionis descriptor Artemidorus, est* CCC. & LXXX. *expedito viatori.* Est autem sinus hic in hemicycli speciem, in cujus utroque exitu duo oppida sunt sita, *Croto* ad occidentem solem, *Tarentum* ad orientem, in medio autem *Thuriorum* civitas jacet. Hunc sinum Ovidius *Met. lib.* XV. *Thurinum* appellat. Quem tractum vocat *Iapygiam.* Ante oram *Lacinii* ait *Plinius*, insula parva est X. millia passuum à terra, *Dioscoron*, altera *Calipsus*, quam *Ogygiam* appellavit Homerus, Et tres Sinerussæ meloessæ. A *Lacinio* millia passuum sex promontorium aliud est cum statione, *Manna* vocant accolæ. Ab hoc promontorio millia passuum VII. aliud extat promontorium, cum statione: *Naum* vocant, quod significat templum, *Storthyngum* olim dictum. Hæc promontoria *Strabo Iapygum* appellat, ait enim: *post Scyllaceum Crotoniatarum fines sunt, & Iapygum terna promontoria.* Hic quoque cedri nascuntur, & fœnicula marina, critamos vocant. In hoc mari corallium rubeum & album capitur. In hac ora *Manna* promontorio, usque *Crotonem*, secus littus vulgo fontes dulces scatent. Abest *Naum* promontorium à *Crotone* millia passuum sex. Hic quondam nobilissimum illud & augustissimum *Junonis Laciniæ* templum fuit, quod ante *Trojanum* excidium *Hercules*, ut dudum diximus, statuit. In quo *Æneas* thure fecit; cui & 1147.
muneri dedit pateram æneam suo nomine inscriptam, veluti *Dionysius Halicarnasseus libro primo* memoriæ prodidit. Ait enim: *Æneas in templo Junonis pateram æneam reliquit scriptura vetere demonstrantem Æneæ nomen donantis deam.* De hujus templi nobilitate ac magnificentia *Strabo libro sexto* inquit: *Lacinium Junonis templum superiori ætate locupletissimum, donisque frequentissimis plenum fuit. Intervalla quidem non judicatu, non dictu facilia.* Et Livius *belli Pun. libro quarto* ait: *Sex millia aberat ab urbe Crotone nobile templum ipsa urbe nobilius Laciniæ Junonis, sanctum omnibus circa populis. Lucus ibi frequenti sylva, & proceris objectis arboribus septus. Læta in medio pascua habuit, ubi omnis generis sacræ deæ pascebatur pecus sine ullo pastore, separatimque egressi cujusvis generis greges nocte remeabant ad stabula. Nunquam insidiis ferarum, non fraude violati hominum. Magni ergo fructus ex eo pecore capti, columnaque inde aurea solida facta & sacrata est. Inclytumque divitiis etiam, non tantum sanctitate fuit. Ac miracula affinguntur plerumque tam insignibus locis. Fama est aram esse in vestibulo templi, cujus cinerem nullus unquam moveat ventus.* Id etiam scribit Plinius *libro secundo*, & Valerius Maximus *libro primo.* De columna autem illa aurea sic scri-

ſcribit Cicero *lib. primo de divinatione*: *Annibalem Cælius ſcribit, cum columnam illam auream, quæ eſſet in fano Junonis Laciniæ auferret, dubitaretque, utrum ea ſolida eſſet, an extrinſecus inaurata, perterebraviſſe: cumque ſolidam inveniſſet, ſtatuiſſetque tollere, ei ſecundum quietem viſam eſſe Junonem prædicere, ne id faceret, minitarique ſi id feciſſet ſe curaturam, ut eum quoque oculum, quo bene videret, amitteret. Idque ab homine acuto non eſſe neglectum. Itaque ex eo auro, quod exterebratum eſſet, bacculam curaſſe faciendam, & in ſumma columna collocaſſe.* Hic in annos ſingulos Panegyris id eſt, ſolemnis publicus conventus, celebrabatur, ad quam univerſa *Italia* confluebat. Erat templum hoc marmoreis tegulis tectum, quod *Q. Fulvius Flaccus* violavit tegulas ſubtrahens, ut Livius *libro quadrageſimo ſecundo* ſcriptum reliquit, ubi ait: *Q. Fulvius Flaccus Cenſor ædem Fortunæ equeſtris, quam in Hiſpania Prætor bello Celtibero voverat, faciebat enixo ſtudio. Ne ullum Romæ amplius aut magnificentius templum eſſet, magnum ornamentum ſe templo ratus adjecturum, ſi tegulæ marmoreæ eſſent. Profectus in Brettios ædem Junonis Laciniæ ad partem dimidiam detegit. Id ſatis fore ratus ad tegendum quod ædificaret. Naves paratæ fuerunt, quæ tollerent atque aſportarent, auctoritate cenſoria ſociis deterritis id ſacrilegium prohibere. Poſtquam Cenſor rediit, tegulæ expoſitæ de navibus ad templum portabantur, quamquam unde eſſent, ſilebatur, non tamen celari potuit, fremitus igitur in curia ortus eſt. Ex omnibus partibus poſtulabatur, ut Conſules eam*
1148. *rem ad Senatum referrent. Ut vero accerſitus in curiam Cenſor venit, multo infeſtius ſinguli univerſique præſentem lacerare, templum auguſtiſſimum regionis, quod non Pyrrhus non Annibal violaſſent, violare parum habuiſſe, niſi detexiſſet fœde, ac prope diripuiſſet, detractum culmen templo, nudatum tectum patere imbribus putrefaciendum. Cenſorem moribus regendis creatum, cui ſarta tecta exigere ſacris publicis, & loca tuenda more majorum traditum eſſet. Eum per ſociorum urbes, diruentem templa ædium ſacrarum vagari, & quod, ſi in privatis ſociorum ædificiis faceret, indignum videri poſſit.* Et paulo poſt. *Cumque priuſquam referretur, appareret, quid ſentirent patres, relatione facta in unum omnes ſententiam iere, ut hæ tegulæ reportandæ in templum locarentur, piaculariaque Junoni fierent, tegulas relictas in ara templi, quia reponendarum nemo artifex inire rationem potuerit, redemptores nunciarunt.* Et paulo poſt ſcribit, ipſum *Flaccum* ob id ſacrilegium luiſſe pœnas, ait enim: *Q. Fulvius Flaccus pontifex, qui priore anno fuerat Cenſor, hic fœda morte periit. Ex duobus filiis, qui tum in Illyrico militabant, nunciatum eſt alterum deceſſiſſe, alterum gravi, & periculoſo morbo ægrotum eſſe. Obruit animum ſimul luctus, metuſque, & mane ingreſſi cubiculum ſervi laqueo dependentem invenere. Erat opinio poſt cenſuram minus compotem fuiſſe ſui. Vulgo Junonis Laciniæ iram ob ſpoliatum templum alienaſſe mentem ferunt.* Licet *in Valerio Maximo* mendoſe legatur templum iſtud *Locris* fuiſſe. Violavit & id *Junonis* templum *Annibal*, *qui*, ut Livius *Belli Pun. libro decimo* tradit, *cum ex Italia in Africam tranſire decreviſſet, multos Italici generis, quia in Africam ſequuturos abnuentes conceſſerant in Junonis Laciniæ delubrum, inviolatum ad eam diem, in templo ipſo fœde interfecit. In quo templo*, ait idem *Bel. Pun. libro octavo*, *Annibal aram condidit dedicavitque cum ingenti rerum ab ſe geſtarum titulo* Punicis Græciſque literis *inſculpto. Plutarchus* vero non aram, ſed arcum condidiſſe ait. *Pompejus* quoque junior, ut Appianus *Bel. civilium libro quinto* prodit, templum hoc *Junonis Laciniæ* donariis refertum ad *Antonium* paraturus fugam prædæ expoſuit. De hoc templo meminit *Lycophron in Alexandra*, ubi *Menelaum* & *Achillem* huc veniſſe ſcribit. Ait enim de *Menelao* loquens:

Venietque errans in Iapygum exercitum
Et dona dicabit virgini prædatrici
Temeſium cratera, & ex pelle bovis agreſtis confectum clypeum,
Et uxoris calceos faciles ad induendum,
Venietque ad Sirim, & Lacinii receſſus
In quibus juvenca hortum parabit deæ
Hoploſomiæ plantis ornatum.
Mulieribus vero erit lex incolis ſemper
Lugere novem cubitorum Æaci tertium,
Et Doridis, flammam miſeræ pugnæ
Et neque auro pulchra ornare membra 1149.
Neque tenuiſſimo filo contexta induere pepla
Purpura variegata quando deæ deus
Terræ magnam Storthygam donavit condere.

Super quibus verbis *Iſacius* ejus interpres ait: *Temeſa civitas eſt Calabriæ optimum æs habens. De qua inquit Homerus, in Temeſam pro ære duro, ſed ſplendens ferrum. Hoploſmiæ Junonis epithetum, quæ in Elide civitate Peloponneſi honorabatur. In Lacinii locis mulieres accolæ ſedentes & nigras veſtes habentes, plorabunt Achillem, quem novem cubitorum magnitudine fuiſſe affirmat. Cujus rei gratia deæ Thetis Junoni gratificata dicabit magnum promontorium Storthyngum Crotonis, ut fabricet nemus ſeriatim beneque cultum, & ornatum plantis. In hoc templo ſacerdos brevi ſcuto ſuperſtans ſacrum faciebat, & victimam Junoni cædebat.* Per hæc loca *Laurete* urbs erat, à *Laura Lacinii* filia dicta, quam *Croto* duxit uxorem. Ab hoc templo millia paſſuum ſex eſt *Croto* urbs vetuſtiſſima ac longe nobiliſſima amœniſſimo ac ſaluberrimo loco ſecus mare ſita. De ædificatione autem ejus varia eſt ſcriptorum opinio. Quidam enim à *Lacinio Corcyræo* eam conditam volunt. *Ovidius* vero & *Strabo* à *Micylo*. *Pythagoras* his vetuſtior, cui magis eſt adhibenda fides, ab *Hercule*. Ait itaque Ovidius *Met. lib.* xv.

Dives ab Oceano bobus Jove natus Iberis
Littora felici tenuiſſe Lacinia curſu
Fertur, & armento teneras errante per herbas,
Ipſe domum magni, nec in hoſpita tecta Crotonis
Intraſſe, & requie longum relevaſſe laborem,
Atque diſcedens avo dixiſſe: nepotum
Hic locus urbis erit, promiſſaque vera fuerunt.
Nam fuit Argolico generatus Alemone quidam
Micylus, illius diis acceptiſſimus ævi:
Hunc ſuperincumbens preſſum gravitate ſoporis,
Claviger alloquitur, lapidoſas Cæſaris undas
I pete diverſi patrias age deſere ſedes.

Et mox de *Micyli* in *Italiam* profectione *Crotoniſque* ædificatione adjecit:

Navigat Ionium, Lacedæmoniumque Tarentum
Præterit, & Sybarim, Salentinumque Neæthum,
Thurinoſque ſinus, Meliſenque & Iapygis arva;
Vixque pererratis quæ ſpectant littora terris
Invenit Æſarei fatalia fluminis ora:
Nec procul hinc tumulum, ſub quo ſacrata Crotonis
Oſſa tegebat humus, juſſaque ibi mœnia terra
Condidit, & nomen tumulati traxit in urbem.

Secundum itaque *Ovidium* per hæc loca ante *Crotonis* ædificationem oppidum aliud erat, & ut conjici poteſt ab *Auxoniis*, aut ab *Oenotriis* conditum. Et ſi quidam pro *Meleſen* mendoſe *Temeſen* legant. Non quidem fugiebat *Ovidium Temeſam* in occidua *Calabriæ* plaga eſſe. Quippe qui non ſemel atque iterum, ſed ſæpe de ea, ut

ostendimus, meminit: sed certe locum depravatum esse liquido constat, & *Melesen* legendum est, quæ urbs etiamnum in hac ora non longe à
1150. *Crotone* extat, de qua mox. Aut vere *Aretem*que legendum est, qui fluvius non procul à *Neætho* defluit. Sed meo quidem judicio melius *Melesen* legendum est. *Strabo* quoque, ut ad rem redeam, *lib.* VI. inquit: *Croto à Lacinio decem & novem millia passuum distat ab Achivis condita. Cum enim Achivi à Deo oraculum accepissent, ut Crotonem conderent. Micylus ad considerandum locum accessit, qui cum jam ædificatam cerneret Sybarim à vicino flumine cognomen habentem, hanc præstantiorem esse judicavit. Ea propter reversus ad oraculum denuo rogavit, nunquid hanc pro illa condere datum esset? Cui Deus has reddidit voces* (erat enim gibbus.)

Terga brevis Micylle tuo de pectore mitte,
Cætera perquirens frustra venaris iniqua:
At tectum quodcunque datur in laude probato.

Reversus igitur, Crotonem construxit Archiæ auxilio, qui Syracusas condidit: cum forte adnavigasset, quo tempore Syracusanorum domicilia constituebat. Antea sane Iapyges Crotonem Ephoro teste, incolebant. Dicitur etiam, quod cum Micylus & Archias ad Pythium oraculum profecti essent, à Pythia interrogati, utrum divitias an sanitatem vellent, cum Micylus bonam valetudinem, Archias opulentiam velle respondissent: huic ut Syracusas, illi ut Crotonem conderent, concessit. Itaque factum est, ut Crotoniatæ saluberrimam incolerent civitatem, validissimique fuerint athletæ. In unius etiam Olympiadis ludis septem viri, qui stadio cæteros superant, Crotoniatæ fuere omnes. Jure itaque dici visum est, qui Crotoniatarum postremus est, is aliorum Græcorum primus est. Vetus quoque proverbium alterum, Crotone salubrius asserit. Quod inde ortum est, quia locus ipse ad salubritatem & bonas valetudines propter athletarum multitudinem plurimos ad Olympia victores habuit. Ex his *Strabonis* verbis propalam est in hoc loco, ubi *Croto* condita est, oppidum aliud, ac circum etiam alia oppida fuisse ab *Iapygibus* habitata, oramque hanc *Iapygiam* fuisse. Quippe cum alibi *Strabo* ipse dixerit: *Post* Scyllaceum Crotoniatarum *fines sunt, &* Iapygum *terræ promontoria.* Et *Ovidius* in hoc *Thurino* sinu, qui & *Tarentinus* dicitur, *Iapygis* arva scribit. Hanc eamdem oram *Ovidius Salentinam* vocatam ostendit, quippe qui *Neæthum* flumen *Salentinum* appellat. Sed hac de re plura *libro* I. *diximus.* Nunc autem quia transversum unguem discessisse videor, ad institutum redeundum est. *Pythagoras Crotonem* ab *Hercule*, qui jam ante *Trojanum* excidium migravit è vita, conditam astruit. Qui, ut *Jamblychus* ait, *Crotoniatis* dicere erat solitus, eorum urbem *Herculem* condidisse, quo tempore per *Italiam* boves agebat, cum enim à *Lacinio* injuria fuisset affectus, & *Crotonem* opem ferentem noctu per ignorantiam, quasi esset hostis, interfecisset, pollicitus est, postea circa ejus monumentum urbem illi cognominem se esse conditurum, ubi immortalitatem fuisset adeptus. Iccirco debere ipsos gratiam beneficii conservare, quod *Hercules* ipsis patrius esset, cui templum augustum erectum erat. Ajebat etiam *Pythago-*
1151. *ras*, dum *Crotoniatarum* urbs conderetur, promisisse *Apollinem*, Duci conditionis, se progeniem concessurum si in *Italiam* coloniam duxisset. Itaque liquet nempe *Crotonem* sive ab *Hercule*, sive post ejus mortem à *Micylo Herculis* jussu ante excidium *Trojanum* fuisse conditam, licet quidam aliter sentiant. De perenni autem loci hujus salubritate cœlique temperie *Plinius*

A etiam *libro secundo* infit: *Crotone & Locris pestilentia nunquam fuit, nec terræ motu ullo laboratum annotatum est. Inest enim natura occultum quippiam, quod ad felicitatem facit. Polybius libro* X. *Crotonem* clarissimam urbem fuisse scribit. Cujus *Rempublicam* ut *Laertius* & *Jamblychus* ferunt, trecenti viri administrabant. *Valerius Maximus* vero *libro octavo*, mille hominum, ait enim: *Enixo Crotoniatarum studio à Pythagora petierant, ut Senatum eorum, qui mille hominum constabat, consiliis suis uti pateretur, opulentissimaque civitas tam frequenter venerati sunt post mortem, domum ejus Cereris sacrarium fecerunt, quamque illa urbs*
B *viguit, & dea in hominis memoria, & homo in deæ religione cultus est.* De Republica *Crotoniatarum* scripsit *Aristoteles*, ut tradit *Athenæus.* Non solum enim ora hæc à *Cæcino* primum, inde à *Crotalo* amni usque ad *Hyliam* flumen *Crotoniatarum* ditioni subjecta erat: sed non modica quoque occidentalis *Calabriæ* pars: nam *Terina*, ut ostendi, *Crotoniatarum* erat. Hanc urbem decantaverunt etiam *Theocritus* & *Dionysius Afer* poetæ. Ait enim ille in *Eidyllio quarto*:

Laudoque Crotonem, pulchra civitas,
Et orientale Lacinium, ubi quidem pugil
C *Ægon octoginta solus comedit panes,*
Illic & taurum à monte duxit capiens
Ungula, & dedit Amaryllidi.

Super quibus verbis ejus interpres ait: *excellebat Croto omnibus Italicis urbibus fortitudine, & cæteris omnibus, quæ ad felicitatem pertinent, inde proverbium tritum erat: Aliæ urbes si ad Crotonem conferantur vanæ, nihilque sunt.* Hic vero *in libro de situ orbis* inquit:

Mœnia, cernuntur Metaponti, deinde Crotonque
Quam pulcher gratam præterfluit Æsarus urbem,
Ulterius pergens hinc templa Lacinia cernes,
D *Amabile & delectabile oppidum bene coronati Crotonis,*
Habitati sub Æsari gratiosi fluentis.

Super quibus verbis *Eustathius* ejus interpres infit: *Ideo hæc dicit Dionysius, quia Crotoniatæ in certaminibus Græcis victores coronati fuerunt, & propterea honoribus & coronis patriam exornarunt. Æsarus autem dictus est ab Æsaro venatore, qui cum cervam insectaretur, in id flumen cecidit, unde & flumini Æsari nomen mansit.* Et Cicero *lib.* II. *de inventione. Crotoniatæ quondam cum florerent omnibus copiis, & in Italia imprimis beati numerarentur, templum Junonis, quod religiosissi-*
E *me colebant, egregiis picturis locupletare volebant. Itaque Heracleotem Zeusim, qui tum longe cæteris pictoribus excellere existimabatur, magno precio conductum adhibuerunt, is & cæteras tabulas complures pinxit, quarum nonnulla pars usque ad nostram* 1152.
memoriam propter fani religionem remansit. Et ut excellentem muliebris formæ pulchritudinem muta in se imago contineret, Helenæ se pingere simulachrum velle dixit. Quod Crotoniatæ, cum muliebri in corpore pingendo plurimum aliis præstare sæpe accepissent, libenter audierunt. Putarunt enim eum, si quo in genere plurimum posset, in eo magnopere elaborasset, egregium sibi opus illo in fano relicturum.
F *Neque tamen eos illa opinio fefellit. Nam Zeusis illico quæsivit ab eis, quasnam virgines formosas haberent? illi autem statim hominem in palæstra, atque ei pueros ostenderunt multos magna præditos dignitate (& enim quodam tempore Crotoniatæ multum omnibus corporum viribus & dignitate antesteterunt, atque honestissimas in gymnico certamine victorias domum cum maxima laude retulerunt) cum puerorum igitur formas & corpora magno hic opere miraretur, horum, inquiunt illi, sorores sunt apud*
nos

nos virgines. Quare qua sint illæ dignitate potes ex his suspicari. Præbete igitur mihi, quæso, inquit, ex his virginibus formosissimas, dum pingo id, quod pollicitus sum vobis, ut mutum in simulachrum animali exemplo veritas transferatur. Tum Crotoniatæ publico de consilio virgines unum in locum conduxerunt, & pictori quam vellet eligendi potestatem dederunt. Ille autem quinque delegit, quarum nomina multi poëtæ memoriæ tradiderunt, quod ejus essent judicio probatæ, quibus verissimum pulchritudinis habere judicium debuisset. Licet in *Plinio libro* XXXV. mendose legatur *Zeusim* hanc tabulam in templo *Junonis Laciniæ* ponendam *Agrigentinis* fecisse. Item Livius *Bell. Pun. libro tertio* de nobilitate & potentia hujus urbis ita scribit: *Recepta Petilia Pœnus ad Consentiam copias traducit, quam minus pertinaciter defensam intra paucos dies in deditionem accepit. Iisdem ferme diebus & Brettiorum exercitus Crotonem Græcam urbem circumsedent, opulentam quondam armis virisque, jam tum adeo multis magnisque cladibus afflictam, ut omnis ætatis minus viginti millia civium superessent. Itaque urbe defensoribus vastata facile potiti sunt hostes: arx tantum retenta, in quam inter tumultum captæ urbis è media cæde quidam effugere.* Et libro quarto: *Brettii fremebant, quia Rhegium ac Locros, quas urbes direpturos se destinaverant, intactas Pœni reliquissent. Itaque per se ipsi conscriptis armatisque juventutis suæ millibus* XV. *ad Crotonem oppugnandam pergunt ire, Græcam & ipsam urbem, & maritimam: plurimum accessurum opibus, si in ora maris portum ac urbem mœnibus validam tenuissent, credentes. Ea cura angebat, quod neque non accersere ad auxilium Pœnos satis audebant, ne quid non pro sociis egisse viderentur, & si Pœnus rursus magis arbiter pacis, quam adjutor belli fuisset, ne in libertatem Crotonis, sicut ante Locrorum, frustra pugnaretur.*
1153 *Itaque optimum visum est ad Annibalem mitti legatos, caverique ab eo, ut receptus Croto Brettiorum esset. Annibal cum præsentium eam consultationem esse respondisset, & ad Annonem eos rejecisset, ab Annone nihil certi allatum. Neque enim diripi volebat nobilem atque opulentam urbem, & sperabat, quam Brettii oppugnarent, nec juvare eam oppugnationem appareret, eo maturius ad se defecturos. Crotone nec consilium unum inter populares, nec voluntas erat. Unus velut morbus invaserat omnes Italiæ civitates, ut plebs ab optimatibus dissentiret, Senatus Romanis faveret, & plebs ad Pœnos retraheret, eam dissensionem in urbe perfuga nuntiat Brettiis. Aristomachum esse principem plebis, tradendæ auctorem urbis, & in vasta urbe lataque omnibus dejectis mœnibus partitas stationes, custodiasque Senatorum ac plebis esse, quacunque custodiant homines plebis, ea parte patere aditum. Auctore ac duce perfuga Brettii corona cinxerunt urbem, acceptique à plebe primo impetu, locos omnes, præter arcem, cœpere: arcem optimates tenebant, præparato jam ante ad talem casum perfugio: eodem Aristomachus perfugit tanquam Pœnis non Brettiis auctor urbis tradendæ fuisset. Urbs Croto habuit murum in circuitu patentem duodecim millia passuum ante Pyrrhi adventum in Italiam. At post vastitatem eo bello factam, vix pars dimidia habitabatur. Flumen, qui medio oppido fluxerat, extra frequentia tectis loca præterfluebat muros, procul iis, qui inhabitabantur. Et arx Crotonis una parte eminens mari, altera vergente in agrum situ tantum naturali quodam munita, postea & muro cincta, qua per adversas rupes ab Dionysio Siciliæ tyranno per dolum fuerat capta. Eam tum arcem satis, ut videbatur, tutam Crotoniatarum optimates tenebant, circumsedente cum Brettiis eos etiam plebe sua, postremo Brettii cum suis viribus inexpugnabilem viderent arcem, coacti necessitate Annonis auxilium implorant.*

Is conditionibus ad deditionem compellere Crotoniatas conatus, ut coloniam Brettiorum eo deduci, antiquamque frequentiam eorum recipere vastam ac desertam bellis urbem paterentur: Omnium neminem præter Aristomachum movit, morituros se affirmabant citius, quam immixti Brettiis in alienos mores, ritus, leges, & mox linguam verterentur. Aristomachus unus quando nec suadendo ad deditionem satis valebat, nec sicut urbem prodiderat, locum prodendæ arcis inveniebat, transfugit ad Annonem. Locrenses brevi post legati cum permissu Annonis arcem intrassent, persuadent, ut traduci se in Locros paterentur, nec ultima experiri vellent. Jam hoc, ut sibi liceret, impetraverant & ab Annibale, missis ad ipsum tum legatis: ita Crotone excessum est, deducti Crotoniatæ ad mare naves conscenderunt, Locros omnis multitudo abeunt. Armavit *Croto* 1154
quondam adversus *Locros Leonymo* Duce centum triginta millia hominum, ut in *Sagra* diximus. *Verum*, ait Strabo, *Crotoniatæ ex clade, quam in Sagra fluvio habuerunt, tanta fuit occisorum multitudo, ut non multo ulterius tempore perduraverint.* Attamen *Dionysio* tyranno fortiter restiterunt. *Nam Dionysius Siciliæ tyrannus*, ait Trogus Pomp. *lib.* XX. *qui à Sicilia exercitum in* Italiam *trajecit, bellumque* Græcis *intulit, expugnatis* Locris Crotonienses *vix vires longo ocio ex prioris belli clade resumentes aggreditur, qui fortius cum paucis, tanto exercitui ejus, quam antea cum tot millibus* Locrensium *paucitati restiterunt.* Tantum virtutis paupertas adversus insolentes divitias habet. Tantoque insperata interdum victoria certior est. *Soli Crotoniatæ*, ait Herodotus libro septimo, *Græciæ periclitanti, auxilium una navi tulere, cui præerat Phaylus vir tris Pythionicus.* Sunt enim *Crotoniatæ* genere *Achæi. Crotoniatæ*, ait *Timæus, Athenæo libro duodecimo referente*, ubi *Sybaritas* ejecerunt in luxum dilapsi sunt, ut & Dux ipsorum purpurea veste indutus, aurea corona coronatus, necnon albis calceis calceatus urbem lustraret. Quidam autem tradunt id eos egisse non ob delicias, sed propter *Democidem* medicum *Crotoniatam. Adamabant Crotoniatæ*, ait Maximus Tyrius, *oleastrum, Sybaritæ luxum.* Imprimebant *Crotoniatæ* in nummo *Milonem* juvenem Leonis tergum in capite habentem perinde atque alterum *Herculem*, item palmam victoriarum illius notam & ex postico, clavam itidem *Herculis*, & discum, & columnam, quam ipse in gymnasio *Pythagoræ* labantem sustinuit, inscriptione *Græca* κροτωνιατῶν: aliquando signabant heroem, fortasse *Crotonem* pileatum, sive *Junonem*, & ex altera facie *Herculem* stratum super exuvias leonis seminudum cubantem, cubito humi fixo innixum ac dextra scyphum sive poculum tenentem, & supra ipsum arcum cum pharetra: quandoque loco horum clavam. Interdum signabant *Herculem* nudum stantem leonis exuvias à capite dependentem, & clavæ innixum, hac inscriptione οικιστα & à tergo *Minervam* galeatam. Interdum aquilam tenentem palmam, & ex altera parte tripodem. Quandoque effingebant *Herculem* & ex postico noctuam *Minervæ* alitem. Interdum signabant *Apollinem*, & altera facie *Herculem* infantem, & in cunis cubantem duos angues manibus prementem atque oblidentem. Censendum est haud dubium *Crotoniatas* in suis numismatibus cunctos *Herculis* labores sculpsisse. Interdum effingebant Apollinem & ex postico tripodem. *Croto*, ait Eutropius *libro secundo, à Romanis invaditur P. Sempronio & Appio Claudio consulibus. Cornelius Ruffinus Cons.* ait Sex. Julius Frontinus *Stratag. libro tertio, cum aliquanto tempore Crotonem oppidum frustra obsedisset, quod inexpugnabile faciebat assumpta in*

præsidia Lucanorum manus, simulavit se cœpto desistere: captivum deinde magno præmio solicitatum misit Crotonem (tanquam ex custodia effugisset) qui persuasit discessisse Romanos. id verum Crotonienses
1155. *arbitrati, dimisere auxilia, destitutique propugnatoribus inopinati etiam invalidi capti sunt.* Fuit *Croto* colonia nobilissima *Romanorum*, ut Livius *bel. Maced. lib.* IV. *auctor est.* Deduxerunt eam trium viri *C. Octavius, L. Æmilius, C. Lectorius. Crotoniatæ*, ait Procopius *de bello Gothico lib.* III. *à Totila Gothorum rege obsessi, & si ab hostibus premerentur, & rerum necessariarum penuria urgerentur: tamdiu tamen in fide Imperii perstitere, quandiu Justinianus Imperator tum Constantinopoli agens, de hoc certior factus ipsis auxilium misit.* Floruit *Crotone* diu famosissimum illud amplissimumque studium philosophiæ *Pythagoræ* primum, inde vero postea *Pythagoreorum*, à quibus *Italicum* philosophiæ genus nuncupatum est, ut *Laertius*, & Aug. *lib.* VIII. *de civitate Dei* scribunt. *Atque*, ait Cicero *Tusc.* I. *multa secula sic viguit* Pythagoreorum *nomen, ut nulli alii docti viderentur.* Et *Tusc.* IV. scribit, *Romanos Pythagoreorum* disciplinam amplexos fuisse. Ait enim: *Quis est enim qui putat, cum floreret in Italia Græcia potentissimis & maximis urbibus ea, quæ magna dicta est, in hisque primum ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythagoreorum nomen esset, nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces aures clausas fuisse?* Et in *Lælio*: *Apud me valet auctoritas eorum, qui in hac terra fuerunt, magnamque Græciam, quæ nunc quidem deleta est, tunc florebat, institutis, & præceptis suis erudierunt.* Item Laertius: *Ad Pythagoram ex Italicis Picentes, Lucani, Messapii, & Romani disciplinæ studiorum causa proficiscentes cum eo perdurabant.* Et Constantinus Lascaris Byzantius *eo in libro, quem ad Alfonsum Aragonium Calabriæ Principem de Philosophis Calabris* scripsit, sic ait: *Video per Calabros philosophos Italiam, Siciliam, ac partem Græciæ nostræ illustratas fuisse. Fuit nempe Pythagoras Italus ex Calabria magna olim Græcia dicta. Aristoxenus enim, & Aristarchus, & Theopompus vetustissimi & gravissimi auctores apud Theodoretum; & Laertius Pythagoram Italum fuisse testantur, sed ideo Samium dictum, quia pater ejus Sami habitavit. Constantinus* etiam *Lascaris* dicit *Timesarchum* patrem *Pythagoræ Italum Græcum* aurificem fuisse. Multi vero, ut *Plutarchus refert in convivio, Pythagoram Locrensem* fuisse asserebant, atque etiam ejus tempestate hujusce rei constans erat opinio. Divus autem *Thomas Aquinus* in primum Met. *Aristotelis*: *Pythagoram Calabrum ex Samo Calabriæ* urbe fuisse astruit. Equidem *Samum* urbem in *Calabria* à *Samiis* conditam fuisse, mirum videri non debet, cum, ut sæpe dixi, pleraque loca in *Calabria* fuere iisdem appellata nominibus, quibus & orientalis *Græciæ* loca, ut *Tempsa, Pandosia, Miletus, Scylleum, Locrus, Amphissa, Melissa, Thebæ, Thuria*: urbes. *Acheron, Butrothus, Crathis, Sybaris*: amnes. Quo autem tempore *Pythagoras* floruerit, varia quoque est scriptorum opinio. *Cicero* enim & *Livius* ipsum longe post *Numam* fuisse scribunt: *Epicharmus* autem Comicus vetustissimus, & *Pythagoreæ* disciplinæ particeps apud *Plutarchum, Numam*, qui anno III. XVI. Olympiadis in regnum fuit
1156. constitutus, *Pythagoræ* philosophi auditorem fuisse tradit. Id ipsum asseverat divus *Hieronymus*, qui adversus *Jovinianum* scribens, ad *Romamque* apostrophans inquit, *Adhuc sub Regibus, & sub Numa Pompilio facilius majores tui, Pythagoræ continentiam, quam sub Consulibus, Epicuri luxuriam susceperunt.* Id idem astruit *Ovidius* antiquitatis non nescius. Qui *lib.* III. *de Ponto* ait:

Præmia nec Chiron ab Achille talia cepit
Pythagoræque ferunt non nocuisse Numam.

Et Fast. lib. III.

Primus oliviferis Romam deductus ab armis
Pompilius menses sensit abesse duos.
Sive hoc à Samio doctus, qui posse renasci
Nos putet.

Et Met. libro 15.

Destinat Imperio clarum prænuncia veri
Fama Numam, non ille satis cognosse Sabinæ
Gentis habet ritus, animo majora capaci
Concipit, & quæ sit rerum natura requirit.
Hujus amor Curæ patria, Curibusque relictis
Fecit ut Herculei penetraret ad hospitis urbem,
Grata quis Italicis auctor posuisset in oris
Mœnia quærenti, sic è Senioribus unus
Retulit indigetis, veteris non inscius ævi.

Et post pauca enumeratis aliquot quæ *Numa* à *Pythagora* didicit, subdit:

Talibus atque aliis instructo pectore dictis
In patriam remeasse ferunt, ultroque petitum
Accepisse Numam populi Latiales habenas,
Conjuge, qui felix nympha, ducibusque camœnis
Sacrificos docuit ritus, gentemque feroci
Assuetam bello, pacis traduxit ad artes.

Plutarchus multis rationibus & conjecturis *Numam Pythagoræ* Philosophi alumnum fuisse asseverat, & ob sapientiam & eruditionem *Pythagoricam*, quam habuit *Numa*, & ob fastum exteriorem, & cultum, eodem *Pythagoræ* instituto *Numam* sumpsisse. Item taciturnitatem, & mysterium, ut quæ de deorum simulacris instituit, sacraque, ritum, & sanctimoniam à *Pythagora* sumpsit, & uni filiorum suorum *Numa Mamercum* nomen indidit, propter *Pythagoræ* filium appellatum *Mamercum*, & ab hoc *Æmiliorum* familiam nominatam fuisse ferunt. Jam vero *Cassius Hemina*, & *C. Piso*, apud *Plinium lib.* XIII. in arca *Numæ* septem, sive, ut *Antias* vult, duodecim libros de jure pontificio, & totidem *Græcos* de disciplina sapientiæ inventos fuisse ferunt. In quibus nulla scripta erant, nisi philosophiæ *Pythagoricæ*, & à *Q. Petilio* prætore combustos, quia philosophiæ scripta erant. *Quæ*, ait *Plinius*, & Livius *lib.* XL. & Valerius Maximus *libro primo, ad solvendam religionem* (utique de pluritate deorum) *videbantur.* Quanquam enim in *Latio Latinarum* ac *Græcarum* literarum studia (in *Sabinis* quidem literarum studia tum nulla erant, ut in libris pro lingua Latina ostendi) ut temporibus illis essent: nusquam tamen legitur in eo *Numæ* tempore quenquam præstantissimum philosophum floruisse, a quo ille philosophiæ præcepta didicerit. *Qui*, ait Livius *libro primo, consultissimus vir fuit, ut illa quisquam ætate poterat, omnis divini atque humani juris.* Et Ovidius *Met. lib.* XXV. de eo ait: *Mente deos adiit, & quæ natura negabat. Usibus hu-* 1157.
manis, oculis ea pectoris hausit. Etsi *Livius* fieri nequaquam potuisse dicat *Numam* è *Sabinis* per tot dissonas linguas (erant enim tum in *Italia*, ut *in libris pro lingua Latina ostendi*, tot linguæ quot regiones) *Crotonem* penetrare: quasi *Pythagoras* & *Plato*, & alii non in *Ægyptum* penetrarint. Imo vero perfacile fuit *Numæ* adire *Crotonem*. Nam cum in *Latio Græcarum* literarum studia tum multis locis essent, potuit *Græcam* linguam ediscere, atque ejus commercio se in *Calabriam* recipere: præsertim quod plerique *Campanorum, Picentum, Lucanorum*, & *Messapiorum*, *Græcæ* linguæ navabant operam, & *Romani* nonnulli, ut

ut ostendi, se ad *Pythagoram* contulere. *Pythagoras*, ait Laertius, *primus*, *amicorum omnia communia dixit*, *amicitiamque æqualitatem*. Ejus discipuli facultates omnes in unum deponebant, communesque faciebant. Quinquennium item totum silebant, solum, quæ dicerentur audientes, ac donec probarentur, nunquam *Pythagoram* videntes. Hinc jam ad domum ipsius aspectumque admittebantur, unde adagium ortum erat, ait *Suidas*, taciturnior *Pythagoreis*. Sed de silentio *Pythagoræ*, & de recipiendis instituendisque discipulis plura *Gellius lib.* I. Fertur discipulos admonere solitus, ut ista quotidie, cum domum ingrederentur, dicerent: *Ubinam excidi? quid feci? quid ex his, quæ facere debui, omisi?* Item, *mala operatus, dole: bena, lætare. Imperare assuesce his; ventri primum, somno, luxuriæque, & iræ.* Super januam Academiæ lapidem habebat propria manu inscriptum. *Qui nescit id, quod eum scire oportet, brutus est inter bruta, qui nonscit plus, quam sibi opus est, homo est inter bruta, quiscit omne, quod sciri potest, Deus est inter homines.* Hunc lapidem *M. Aurelius* Imperator habebat. Monuit senatum *Crotoniatam*, ut Musarum templum extruerent, quo præsentem concordiam conservarent. Earum enim chorus consonantiam, concentum, rhythmum, cæteraque, quæ concordiam efficiunt, complectitur, versaturque circa pulcherrimas contemplationes. Quod templum *Crotoniatæ* fecerunt, & pellices, quas habere gentile ipsis erat dimiserunt, rogaruntque ut separatim & ad filios suos in *Pytheo*, & ad uxores in *Junonis* templo verba faceret. *Siquidem Crotoniensibus*, ait Trogus Pompejus *lib.* XX. *post adversam ad Sagram pugnam nulla virtutis exercitatio, nulla armorum cura fuit.* Oderant enim, quæ infeliciter sumpserant, mutassentque vitam luxuria, ni *Pythagoras* philosophus fuisset, qui eos in luxuriam lapsos auctoritate sua ad usum frugalitatis revocaret. Laudabat quotidie virtutem, & vitia luxuriæ contemnebat, casusque civitatum hac peste perditarum enumerabat. Tantumque studium ad frugalitatem multitudinis provocavit: ut aliquos ex his luxuriatos in optimam frugem conversos fuisse, incredibile videretur. Matronarum quoque separatam à viris doctrinam, & puerorum à parentibus frequenter habuit. Docebat nunc has pudicitiam & obsequia in viros, nunc illos modestiam & literarum studium. Inter hæc velut genitricem virtutum frugalitatem omnibus ingerebat. Consequutusque assiduitate disputationum erat, ut matronæ auratas vestes, cæteraque dignitatis sua ornamen-
1158. ta velut instrumenta luxuriæ deponerent, eaque omnia delata in *Junonis* ædem ipsi deæ consecrarent, præferrentque vera ornamenta matronarum pudicitiam non vestes esse, juventutem quoque quantum profligatum sit, victi fœminarum contumaces animi manifestant. Interrogatus, quid Deo simile, facerent homines? respondit, cum veritatem exercent. *Item Interrogatus*, ait Stobæus in *lib. de patria*, *quomodo oporteat se gerere erga patriam ingratam? ut erga matrem respondit.* Dixit quoque, eodem *Stobæo in libro de Republica referente*, primum luxuriam civitates ingredi, deinde saturitatem, postea contumeliam, postremo exilium. *Cum juvenibus quibusdam*, ait divus Basilius *in libro de instituenda ratione studiorum*, *vino*, *sertis*, *saltuque per civitatem lascivientibus Pythagoras obviaret*, *dixisse dicitur ei*, *qui modos tibia faciebat*, *ut mutata harmonia Doricum personaret. Quod ubi factum est*, *bacchantes illos adeo resipuisse ferunt*, *ut serta abjicerent*, *& rubore vultus verecundiam confessi domum abirent.* Cicero *in libro de senectute*

A *Pythagoram* Principem Philosophorum vocat. Et rursus ait: *Vetat Pythagoras injussu Imperatoris, id est, dei, de præsidio & statione vitæ decedere.* Et rursus: *Audiebam Pythagoram Pythagoreosque incolas pene nostros, qui essent Italici generis philosophi quondam nominati, nunquam dubitasse, quin ex universa mente divina delibatos animos haberemus. Pythagoras*, ait Laertius, *primus philosophiam, seque philosophum appellavit:* quod ipsum *Cicero* asseverans, ita *Tus. libro quarto* refert: *Pythagoram, ut scribit auditor Platonis, Ponticus Heraclides vir doctus imprimis, Phliuntem ferunt venisse, cumque cum Leonte principe Phliasiorum* B *docte & copiose disseruisset quædam, cujus ingenium & eloquentiam cum admiratus esset Leo, quæsivisse ecqua maxime arte confideret? at illum: artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum, admiratum Leontem novitatem nominis quæsivisse, quinam essent philosophi, & quid inter eos & reliquos interesset? Pythàgoram autem, similem sibi videri vitam hominum & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate. Nam ut illic alii corporibus exercitatis gloriam & nobilitatem coronæ peterent, alii emendi aut vendendi quæstu & lucro ducerentur, esset autem quoddam genus hominum, idque vel maxime ingenuum,* C *qui nec plausum, nec lucrum quærerent, sed visendi causa venirent, studioseque perspicerent, quid ageretur, & quo modo: Ita nos quasi in mercatus quadam celebritate ex urbe aliqua sic in hanc vitam ex alia vita & natura profectos, alios gloriæ servire, alios pecuniæ, raros esse quosdam, qui cæteris omnibus pro nihilo habitis rerum naturam studiose intuerentur. hos se appellare sapientiæ studiosos, id est, philosophos, ut & illic liberalissimum esset spectare nihil sibi acquirentes, sic in vita longa omnibus stu-* 1159.
diis contemplationem, rerumque cognitionem præstare. Nec vero *Pythagoras* nominis solum inventor, sed rerum etiam ipsarum amplificator fuit. D Qui cum post hunc *Phliasium* sermonem in *Italiam* venisset, exornavit eam *Græciam*, quæ *Magna* dicta est, & privatim & publice præstantissimis institutis & artibus. *Pythagoricis*, ait idem *libro primo de divin.* interdictum putatur, ne faba vescerentur, quod habeat inflationem magnam is cibus, tranquillitati mentis, quærenti vera, contrarius. Et *libro secundo: Faba quidem Pythagorei utique abstinuere, quasi vero eo cibo mens, non venter infletur.* Utebatur *Pythagoras*, ut *Nicolaus Alexandrinus* ait, contra omnia, quæ in stomacho dolent antidoto, quo multos ab hoc vitio liberavit, & illud expertum dilectis E communicavit. Recipe Iridos drach. XVIII. & scrup. duos: gentianæ drach. V. Zingiberis drach. III. & semis: melanopiperis drach. IIII. mellis quod sufficit. Datur in modum nucis febrientibus cum tepida. *Scripsit Pythagoras*, ut Laertius tradit: *tria volumina*, *de instructione*, *de civilitate*, *& de natura. Moritur*, ait idem, *in domo Milonis, in qua cum sociis consederat, quam quidam ex his, quos ille admittere noluerat, per invidiam incendit.* Et *Romani* statuam erexerunt, ut *Plutarchus* scribit *in Numa*, qui sic ait: *Romanis aliquando reddito oraculo, de illius erigenda apud se statua, qui prudentissimus Græcorum & for-* F *tissimus extitisset, duas in foro æneas imagines statuisse, Alcibiadis alteram, alteram vero Pythagoræ.* Et Plinius *libro* XXXIIII. *Romani statuam Pythagoræ in cornibus comitii positam dicarunt Apollinis Pythii jussu, stetitque donec Sylla dictator ibi curiam fecit. Ex schola Pythagoræ*, ait Jamblychus, *prodiere prope innumeri eruditi ac sapientes viri.* Duxit *Pythagoras*, ut *Laertius* & *Suidas* ferunt, uxorem *Theano Brontini Crotoniatæ* filiam, quæ docta ac sapiens fuit, philosopha,

& poetrix. Ex qua suscepit *Thelaugem*, & *Mamercum*, & tres filias *Myan*, sive *Alyam*, *Arignotim*, sive *Erigonem*, quæ doctæ fuere, quarum, ait *Constantinus Lascaris*, extant epistolæ, & *Damon* sive *Dameam*, quæ etiam longe docta fuit. Scripsit *Theano*, ut *Suidas*, & *Plotinus* tradunt, commentaria philosophica, Apophthegmata, & poema quoddam heroico carmine, ac mortuo *Pythagora* scholas cum *Thelauge* & *Mamerco* filiis regendas suscepit. Hæc philosophiæ sectatrix multa pulchra ac scitu digna de pueris educandis scribit ad *Eubolam*. Ait enim: *Audio te pueros delicate educare, sed certe optimæ genitricis est liberos non deliciose & licenter enutrire, sed modeste ac sobrie. Animadverte obsecro ne non diligentis, sed adulantis opus agas. Siquidem voluptuosa educatio pueros assentatores reddit. Quid suavius juvenibus domestica voluptate? Oportet equidem puerorum educationem carere perversitate. Naturæ autem perversitas est, cum pueri animo fuerint*
1160. *voluptuarii, corpore vero delicati ac molles, laboresque omnes effugerint, ac molliores evaserint. Oportet autem, cum educantur, exercere eos, ne terribilia metuant, sive cum affligi, sive cum laborare opus fuerit, ne turpium affectuum servi reddantur. Nam ob voluptates gulosi efficiuntur, & ob desidiam labores effugiunt. Debent pueri res honestas summopere complecti, abstinere à vitiis, & perseverare in virtutibus. Cavenda est pueris ciborum satietas, & sumptuosa voluptas, & superflua licentia ludorum. Neque permittendi sunt, ut intemperate & impudenter in ludis sese exerceant, neque ut omnia dicant, aut agant. Neque metuas, si interim plorent, neque læteris & rideas, cum nutricem pulsaverint, aut tibi maledixerint. Neque in æstate frigus, aut in hyeme calorem suppedites, aut multas delicias, quibus inopes pueri omnino carent. Qui quidem facilius educantur, & crescunt nihilominus, ac longe meliores efficiuntur. Tu vero veluti Sardanapali progeniem educas pueros, marium naturam voluptatibus effœminas. Quid enim faciet aliquis puero, qui nisi celeriter comedat, plorat, & si comederit, delectabilia obsonia quærit? Quod si æstum senserit, debilitatur, si frigus, concidit, si objurgatur, reluctatur. Et nisi ei ad voluptatem res administrabuntur, tristatur, & si non præmansum in os inferatur, ægre fert, & ad voluptatem pravo ocio utitur, ac molliter & effœminate circumagitur. Studiose autem cum scias, quod pueri delicantes dum pubescent in viros, mancipia reddentur, hujusmodi voluptates auferas, & educationem austeram, non delicatam adhibeas: ac permittas eos famem, sitim, frigus, æstum, & erubescentiam pati, & ab æqualibus, & à præceptoribus. Sic enim & exercentur animo impigro, & corpore adolescunt. Labores enim quædam corroboramenta sunt pueris ad virtutem, quibus imbuti, quod satis sit, virtutis colorem apprehendunt. Vide igitur ne quemadmodum vites male cultæ fructum non afferunt, ita propter delicias pueri petulantiæ, & multarum nugarum malitiam gignant.* Hæc, ait *Stobæus in nuptialibus*, *Pythagoræ* dogmatum studiosa, cuidam interroganti, quomodo celebris evasisset, respondit; *contexens telam, & meum curans conjugium*: item quærenti, quod officium esset matronæ, respondit, *viro suo placere*. Rogata etiam, ait *Laertius*, quando mulier à viro munda sit, ad *Cererisque* sacrarium veniret, respondit: *a suo quæque continuo, ab alieno nunquam. Ei vero, quæ ad virum pergeret, in mandatis dabat, uti cum veste & verecundiam poneret, exsurgensque, denuo cum ipsa illam una resumeret. Rogata quænam hæc?* inquit, *per quæ mulier vocor.* Hæc, ait *Plutarchus in nuptialibus*, vestem induens, brachium nudavit, cum quidam dixisset, ô pulchrum cubitum:

A at non publicum inquit. Hæc, ait *Clemens Alexandrinus Strom. primo*, ex mulieribus prima philosophiam, & Apophthegmata scripsit, dixitque: Esset revera pulchrum vita convivium iis, qui se scelerate gesserunt, deinde moriuntur, si non esset anima immortalis, mors esset lucrum. *Brontinus* autem *Thea-* 1161.
no pater, ait *Jamblychus*, scripsit de mente, & cogitatu, & alia. *Thelauges* sive *Teages*, *Pythagoræ*, & *Theano* filius philosophus eximius fuit, & patri in philosophia successit, ut ait *Laertius*, & scholas cum matre & fratre *Mamerco* regendas suscepit. Fuit & mathematicus, ut ait *Suidas*,
B scripsit de numero quaternario libros quatuor innuens quatuor esse elementa, sive ut alii, profundum, silentium, mentem, & verum. Pro quo *Ægyptii*, ait *Lascaris* ipsum deum habebant. Hunc plurimi & *Empedocles Agrigentinus* audierunt, cui *Plato librum de sapientia titulum fecit*, *Thelauges*. *Mamercus* quoque cognomento *Æmylios Pythagoræ* filius non modo philosophus doctus fuit, sed nimia etiam præditus humanitate, à quo *Romanorum Æmilia* gens cognomen sumpsit, ceu *Sextus Pomponius* scribit, qui ait: *Æmiliam gentem appellatam dicunt à Mamerco Pythagoræ philosophi filio, cui propter unicam humanitatem*
C *cognomen fuit Æmilios.* Item Plutarchus *in Paulo Æmilio* ait: *Æmiliorum familiam in urbe Roma patriciam sane atque vetustam fuisse plurimi tradunt: quod vero primus, qui nomen ei familiæ reliquit, Marcus Æmilius propter sermonis lepiditatem, quam Æmiliam Græci vocant, appellatus Pythagoræ philosophi puer fuerit, nonnulli ex iis tradunt, qui doctrinam Numæ Pompilii Regis in Pythagoram auctorem referunt.* *Mamercus*, ut dixi, cum *Thelauge* fratre, & matre scholas rexit. *Jamblychus* autem tradit *Pythagoræ* in disciplinis successorem fuisse *Aristæum Crotoniatam Demophontis* filium, is ætate *Pythagoræ* viguit septem ge-
D nerationibus post hunc *Mamercum*, huic successit *Bulgaras*, inde *Gartydas*. *Damea Pythagoræ* & *Theano* filia philosophiæ sectatrix admodum erudita fuit. Quæ ingenium in exponendis paternis sententiarum involucris exercuit. Fuit summa prædita castitate. De qua *Hieronymus adversus Jovinianum* ait: *Timæus scribit Pythagoræ filiam virginem choro virginum præfuisse, & castitatis eas instituisse doctrinis.* Habuit filiam *Biscalam*, ait *Lascaris*, eruditam. Fuerunt *Pythagoræ* discipuli *Crotoniatæ* philosophi docti, ait *Jamblychus*, *Ageas*, *Agylus*, *Antimedon*, *Arignotis*, *Ægon*, *Boythius*, *Bulgaras*, *Bryas*, *Cleosthenes*,
E *Chalciphon*, *Cleophron*, *Damodes*, *Dymas*, *Dinono* mulier, *Episylus*, *Eratus*, *Enandrus*, *Gartydas*, *Hippostratus*, *Hipposthenes*, *Itaneus*, *Leophron*, *Myllias*, *Menon*, *Milo*, *Ecphantus*, *Onatus*, *Philolaus*, *Phiciadas*, *Rhodippus*, *Silius*, *Timicha* uxor *Mylliæ*, *Philtis* filia *Teophrii*, *Mea* uxor *Milonis*, & *Neocles*. Ergo novem mulieres *Crotoniatæ*, præter cæteras, doctrina excelluere. Porro opinandum est per ea tempora omnes prope *Crotoniatas* & mares & fœminas in *Græcas* literas ac philosophiæ, aliarumque disciplinarum studia incubuisse, etsi non omnes in ipsis adeo profecerint excelluerintque doctrina. Ita & *Lo-*
F *crenses* & *Rheginos*, reliquosque *Calabros*, ut olim *Romæ* in reliquove *Latio* in *Latinis* literis factitatum est. *Philolatus Pythagoræ* discipulus, præceptor *Platonis*, & *Archytæ* fuit, veluti Cicero *libro tertio de Orat.* insinuat. ait enim: *Pythagoreus ille Lysias Thebanum Epaminondam haud scio an summum virum unum omnis Græciæ, aut Xeno-* 1162.
phon Agesilaum, aut Philolaus Archytam Tarentinum, aut ipse Pythagoras totam illam veterem Italiæ Græciam, quæ quondam magna vocitata est doctrinis omni-

omnibus expolivit atque inſtituit. Plato, ut *Hermippus* apud *Laertium* & *Plutarchum in Platone* ferunt, tres *Philolai* libros *Pythagoricæ* ſectæ emit ab ejus conſanguineis argenti minis *Alexandrinis* quadraginta, ſive ut alii centum, ſive, ut *Gellius*, decem millibus denariûm mercatus eſt. Quam argenti ſummam à *Dionyſio* tyranno accepit, ex quibus libris *Plato*, plura in ſuum *Timæum* tranſcripſit. Quos tanto ſtudio lectitabat, ut ad ejus defuncti caput ſint reperti. Opinatur *Philolaus* omnia harmonia ac neceſſitate fieri. Terram juxta primum circulum moveri dicit. Hic primus de natura rerum ſcripſit. Quorum eſt initium: *In mundo natura coacta eſt ex infinitis ac finitis, munduſque totus, & quæ ſunt in ipſo omnia.* Hic Dei unitatem aſſeruit: quare *Athenagoras* ad *Antoninos Cæſares* ſcribens, unum Deum eſſe ex *Philolai* ſcriptis aſſeruit. Hic, ut *Plutarchus* ſcribit, mundi corruptionem bifariam eſſe dixit, tum ex cœlo ignis defluxu, tum ex aqua lunari vertigine ex aere effuſa. Horum enim ſuffimenta mundi eſſe alimoniam. Dicebat etiam, ut Plutarchus *de placitis philoſophorum libro ſecundo*, & Galenus *in libro de hiſtoria philoſophica* tradunt, ſolem vitri modo perlucentem accipere ab igne cœleſti ſplendorem, acceptumque ad nos tranſmittere, & tanquam percolare, adeo cœleſtem ignem ſoli aſſimilem eſſe, ex quo prodire ſolem, & ſimile quid ſpeculi, tertiamque inde à ſpeculo lucem ad nos per reflexionem diſſipari. Hanc enim nos ſolem vocare, quaſi imaginis imaginem. Dicebat etiam, ut iidem ferunt, moveri circa ignem per obliquum circulum, eo modo, quo ſol, & lunæ ignem vero in medio ſtatuit, quem totius naturæ focum ac meditullium cenſet. Supra quem terram, huic noſtræ contrariam, & inde terram collocat, quam ex oppoſito ſitam illic dicit, & circa eam ferri. Quamobrem eos, qui illic ſunt, à nobis videri non poſſe. Hic, ut *Marcus Vitruvius libro primo* auctor eſt, multas res organicas & gnomonicas numero naturalibuſque rationibus inventas atque explicatas poſteris reliquit. Item: *numerus eſt*, inquit, *imperioſa quædam & ex ſe progenita ſempiternæ mundanorum perſeverantiæ continentia*, Proclus ait: *Plato multas admirabileſque de Deis ſententias per mathematicas formas nos edocet, Pythagoricorumque phialis utens velaminibus ſacram divinarum ſcientiarum tegit diſciplinam. Talis enim eſt & univerſus ſacer divinuſque ſermo Philolai in Bachis, totuſque modus enarrationis Pythagoræ de Diis.* Jure *Philolaus* trianguli angulum Diis quatuor conſecravit, ac juxta tertium angulum ipſorum unionem colligit. Hic omnia ac cœleſtem harmoniam, coactionemque naturæ retulit. Dicere quoque ſolebat, cum in ſacrum perveneris, ne ſpectes à tergo. Hic, ait *Suidas*, ſuſpicionem maxime omnibus cavendam monet: *Et ſi enim*, inquit, *nihil committis, ſed tantum videaris, infelix es.* Eum *Crotoniatæ* tyrannidis ſuſpicione ſuſtulere, ut *Laertius* prodit. Fuit & *Alcmæon*
1163. *Crotoniata Pyrithi* filius *Pythagoræ* alumnus philoſophus & medicus excellens cognomento phyſicus (maxime enim valuerunt *Crotoniatæ* medicina) qui ait *Laertius*, plurimum in medicina verſatus eſt, deque ea complura conſcripſit, plerumque de natura diſputat, dicens multas rerum humanarum cauſas. Videtur autem primus de naturæ ratione ſcripſiſſe, ut *Phavorinus* in omnimoda tradit hiſtoria, Lunamque hanc ſempiternam habere naturam. Quod autem *Pyrithi* filius fuerit, teſtatur ipſe in principio ſui operis ſic: *Alcmæon Crotoniata hæc ait Pyrithi filius Brotino, & Leoni, & Bathyllo de inviſibilibus rebus. Manifeſtam quidem ſcientiam habent Dii, quantum ve-*
A *ro conjicere hominibus licet*, & quæ ſequuntur. *Hic*, ait Proclus, *primus rerum naturam literis explicavit. Animam vero immortalem dixit, moverique perpetuo inſtar ſolis.* Hujus meminit Cicero *libro primo de natura Deorum*: *Alcmæon*, inquit, *qui ſoli & lunæ, reliquiſque ſideribus, animoque præterea divinitatem dedit.* Et Themiſtius *libro primo de anima*: *Alcmæon Crotoniata ille, qui cognomento Phyſicus dicebatur, animam*, *inquit*, *immortalem eſſe oportet, ratione ea, quia ſemper agitetur, eoque ſimillima rebus immortalibus videatur: moveri enim & reliqua immortalia inceſſabili agitatu.* Et Ariſtoteles *lib.* I. *de anima. Alcmæon*
B *dicit animam eſſe immortalem, propter hoc quod aſſimiletur immortalibus.* Et *lib.* VII. *de hiſtoria animalium*: *Alcmæon Crotoniata ait, mas primum ſemen genitale magna ex parte incipit ferre anno peracto bis ſeptimo, ſimul etiam pubeſcere incipit eodem tempore, ut ſtirpes ſemen laturas primum florere.* Et Galenus in *libro de hiſtoria philoſophica* & Plutarchus in *libro de placitis philoſophorum* dicunt: *Alcmæon ſtellas vagas ex adverſo fixis incedere dicit, hoc eſt ab occaſu in orientem. Auditum fieri, quod aures intus vacuæ ſint, vacua autem omnia reſonare quoties in ipſa vox aliqua feratur. Olfactum autem in cerebro præcipuam animæ par-*
C *tem conſtituit, atque ipſam odores inter reſpirandum attractos percipere. Guſtum vero cum humiditate & temperato calore, tum mollitie ſapores internoſcere linguam. Somnum autem ſanguinis receſſu in venas ipſius confluxui deputatas fieri. Mortem vero ſi prorſus omnis illuc abſcedat, quia frigidum corpus ita nimium redditur. Expergiſci autem nos ſanguinis ejuſdem reditu. At ſanitatem conſtare credit ex æqualitate caloris & ſiccitatis, frigoris & humiditatis, item dulcedinis, & amaritudinis, & id genus aliis. Morbos autem excitari quoties iſtorum unum aliquod cæteris dominetur. Singulorum namque exceſſus ſocietatem diſſolvit, atque ita morbum*
D *fieri. Dicit etiam Alcmæon ipſe*, ut Plutarchus ſcribit, *mulini generis mares quidem ſteriles propter genituræ tenuitatem, item ſeminis frigiditatem, fœminas vero propter vulvam non dehiſcentem, item non ſe laxantem.* Hic primus exſectionem aggredi auſus eſt. Primuſque fabulas adinvenit, ut *Iſidorus Etymologiarum libro* tradit, ubi ſic ait: 1164.
Fabulæ ideo ſunt introductæ, ut ficto mutorum animalium inter ſe colloquio, imago quædam vitæ hominum noſceretur. Has primus inveniſſe traditur Alcmæon Crotonienſis, appellanturque Æſopicæ, quia is apud Phrygiam in hac re polluit. Scripſit lingua Dorica, ait *Suidas*. Fuit & *Neocles Crotoniata* philoſophus & medicus illuſtris, cujus
E meminit *Athenæus*: *Hic*, ait Ælianus *de hiſtoria animalium libro octavo*, *dicit rubetas duo jecora habere, alterum quidem occidere, alterum alteri adverſantem ſalutem afferre.* Fuit & *Aſto*, ſive *Aſcon Crotoniata* philoſophus celebris *Pythagoræ* auditor, qui *Laertio libro octavo prodente*, complura ſcripſit, ſed *Pythagoræ* inſcribuntur. Fuit & *Ecphantus Crotoniata Pythagoræ* diſcipulus, qui ſcripſit de regno. De quo Stobæus *in admonitionibus de regno* meminit, & hæc ejus dicta ponit: *Quod unius cujuſque animalis natura ad mundum & ejus partes accommodata ſit, multis mihi*
F *videtur argumentis conſtare. Sic enim conſentiens, connexaque ſingulorum natura optimam ſimul & neceſſariam ſequitur ſeriem, quæ ex motu univerſi conſtituta, ut communem rerum omnium ornatum, ita ſingulorum quoque officio durationem conſervat. Quare mundus etiam appellatur, & perfectiſſimum eſt animalium. In partibus vero ejus, quæ multæ ſunt, & diverſæ naturæ, id animal primas tenet, quod plus divinitatis continet. Quare inter cœleſtia quidem, quæ immortalis Dei natura participant,* &

& primario maximeque ſequentur, planetæ ſtellæ ſalutantur. In regione vero infra lunam, ubi corporum motus eſt rectus, dæmonis natura verſatur. Cæterum in terra & apud nos optimus quidem natura eſt homo, diviniſſimus autem Rex, & meliori conditione inter cæteros affluens, ſimilis quidem corpore reliquis, utpote ex eadem materia natus, ab optimo quidem artifice productus, qui fabricavit eum, archetypum imitatus ſeipſum. Quare Rex unicum & excellens quoddam opus eſt, imo imago illius Regis creatori ſuo ſemper familiaris, à ſubditis vero in regno tanquam lumine conſpicuo. Examinatur enim & probatur dignitas Regia non ſecus, quam avium Princeps aquila obverſis ſoli oculis. Eadem eſt ratio de regno, ut quod divinum ſit, & propter nimiam claritatem oculos obtundat omnibus præterquam legitimis. Etenim multi ſplendores oculis obverſantes, atque vertigines arguunt ſpurios, qui aſcenderunt tanquam in altitudinem inſolitam. Illis vero, qui, ut par eſt, propter naturæ ſimilitudinem regni cacumen adiverunt, habitari poteſt, & uſum ſui commodum præbere. Eſt igitur regnum res ſincera, incorrupta, & propter excellentiam diviniſſima, atque homini difficilis acceſſu. Oportet autem illum, qui ſuſcepit regnum, puriſſimum, & lucidiſſimum natura eſſe, ne quod clariſſimum ejus eſt, obſcuret ſuis maculis, quemadmodum nonnulli ſan-
1165. *ctiſſima loca inquinaverunt, & execrabiles quidem eos, quibus obviam facti ſunt. Rex igitur naturam habeat minime pollutam, & quanto reliquis divinior ſit, agnoſcat, ac cætera, quibus decenter inſtructus tum ſeipſo, tum ſubditis optime uti poterit. Cæteri quidem homines à vitiis ſuis ſanctiſſime purgantur, ſi principibus ſuis ſimiles evadant, ſive legem Principem, ſive Regem habuerint. Principes vero, qui non habent, quod natura ſua præſtantius imitentur, illi non longius abire debent, ſed ſtatim à Deo utilitatem petere. Nam neque mundum aliquis quæſiverit, in ipſo agens, & pars ejus exiſtens: neque is, qui aliis imperat, illum ignorare debet, à quo ipſe regitur. Maximum autem hoc ornamentum eſt, quod nihil non gubernatum non inveniatur. Oportet Principem etiam moribus imperium docere. Sic enim ſtatim imperii pulchritudo eluceſcit. Qui Dei virtutem imitatur, & ei charus eſt, quem cumulatus fuerit, & amplius ſubditis. Nullum enim Deo charum homines odio proſequuntur. Nam neque ſidera, neque univerſus mundus Deum odit: nam ſi ducem ſuum odiſſent, non utique ei parerent: Sed quod bene imperat, id in cauſa eſt, ut ſubjecta bene regantur, & pareant. Equidem exiſtimo terrenum Regem nullius virtutis expertem eſſe debere, qua cœleſtis ille præditus eſt. Sed ut ipſa res eſt peregrina & admiratione digna, utpote cœlitus ad homines profecta, ita nimirum & virtutes ipſius Dei opera exiſtimandæ ſunt, divino beneficio ei acceſſiſſe. Quod ſi rem à principio conſideres, verum eſſe, quod dico, intelliges. Per communionem enim omnium primam & maxime neceſſariam hominum genera terreſtris Rex conciliat. Similiter facit ille, qui cuncta in univerſo gubernat. Nihil etenim, ſi tollas amicitiam & communionem conſiſtere poteſt, quod etiam in civitatibus ita ſe habet, ſi familiarem ſocietatem abſtuleris, & ſi multo inferior ſit, quam divina natura & regia, quæ nihil hujuſmodi ſibi deſiderant, utpote perfectæ virtutis: ſed aliis indigentibus ſuppeditant, & communi utilitati conſulunt. Amicitia autem civitatis communem mutuo finem ſpectans, ipſius univerſi concordiam imitatur. Porro citra conſtitutionem magiſtratuum nulla civitas habitari poſſet. Requiruntur autem ad illam conſtitutionem leges, civilis gubernatio, ſubditique & præfecti, ſi per ſe conſervanda ſit. Hæc ſequitur commune bonum, concinnus quidam ſtatus, & multitudinis conſenſus cum perſuaſione concordi. Ille, qui imperat*

A *juxta virtutem nominatur Rex, atque eſt eadem amicitia conſenſuque ſubditis conjunctus, qua Deus mundo & in ipſis contentis jungitur. Cæterum oportet omnem benevolentiam inſtitui, primum à Rege in ſubditos, deinde viciſſim à ſubditis erga Regem, qualis nimirum patris erga filium, paſtoris erga gregem, & legis adverſus utentes ipſa, una eademque virtus, tum cæteris imperat, tum vitæ propria moderatur.* 1166.
Nullus autem ad vitam ſibi propter inopiam alterius miniſterium accerſat, quod ipſe ſibi ſecundum naturam ſatis miniſtrare poteſt. Quamvis enim omnium ſit communio, nihilominus quiſque per ſe ſuis contentus vivet. Videtur etenim is, qui rebus ſuis con-
B *tentus eſt, nullo alio ad vitam tranſigendam opus habiturus. Quod ſi vitam activam degere oporteat, liquet, quod, etiamſi alia quæpiam ei acceſſerint, nihilominus tamen ſtatu ſuo contentus manebit. Nam & amicos habebit ſuæ virtutis gratia, quibuſcum agens non alia virtute eis utetur, quam illa, qua reliquam ſuam inſtituit vitam. Neceſſe eſt enim, ut cætera omnia hanc virtutem ſequantur, cum nihil ipſa præſtantius ei adjungi poſſit. Deus ſane citra famulorum & miniſtrorum operam, neque imperans cuiquam neque coronans aut præconis voce celebrans obedientes, aut ignominia notans immoderatos, ipſe ſolus tantam imperii molem guber-*
C *nat. Sed præbens ſeipſum imitatione dignum, omnibus deſiderium & æmulationem injicit naturæ ſuæ. Eſt autem bonus ipſe, atque hoc ſolum opus agit, idque facile. Qui vero imitantur ipſum hoc ſtudio melius omnia peragunt, & illius aſſimilatio ſingulis ſufficit. Non enim alia virtus eſt, quæ Deo accepta facit, & alia quæ ipſum imitatur. Cæterum Rex terrenus apud nos cur non ſimiliter ſe ſuiſque contentus, & in ſtatu ſuo abſolutus ſit? Aſſimilabit enim ſeipſum uni tantum optimo, & omnes alios ſibi undecunque ſimiles fieri ſtudebit. Quod ſi vis & neceſſitas cogat ſubditos, ſinguli promtitudinem imitandi remittere ſolent. Non enim fieri poteſt, ut abſ-*
D *que benevolentia alterum alteri ſimile evadat, quam imprimis obliterat timor. Utinam humanum ingenium nulla perſuaſione opus haberet. Eſt enim perſuaſio terrenæ gravitatis veſtigium, qua mortale animal participat. Nam perſuaſio res eſt vicina neceſſitati, ut quæ ea perficere ſua opera conetur, quæ neceſſitatem declinarunt. Atque ſponte naturæ honeſtum amplectuntur, nulla perſuaſionis reverentia movetur, nec enim timent neceſſitatem. Poſſet autem ſolus Rex in hominis animo etiam hoc bonum efficere, ut quod melius eſt imitando, decorum ſequeretur. Illos vero qui tanquam ebrietate corrupti ſunt, & propter malam educationem melioris obli-*
E *vionem inciderunt, oratio adhibita reſtituit, laborantes ſanat, ejectaque oblivione pravitatis vitio ipſis innata memoriam inſerit. Ex qua perſuaſio dicta naſcitur, quæ licet malis orta, boni tamen aliquid producit terram inhabitantibus, in qua quod vitio naturæ deeſt, propter ejus imbecillitatem, oratio inter homines uſurpata reſarcit, atque explet.* Et rurſus: *Revera Rex erit, qui ſacram & divinam habuerit animi meditationem, hac enim imbutus perſuaſuſque bonorum auctor erit omnium, mali vero nullius. Quin etiam quod futurus ſit juſtus, utpote ad communicandum promptus, cujus conſtat, communicatio enim in æqualitate, & ejus diſtributione*
F *ſita eſt. Antecedit juſtitia, communicatio partici-* 1167.
pat. Nam fieri nequit, ut injuſtus æqualiter diſtribuat, aut ut non ſit ad communicandum promptus, qui diſtribuit ex æquo. Continentem vero eſſe illum, qui contentus ſit ſuo ſtatu, quis negaverit? Sumptuoſitas enim incontinentiæ parens eſt, incontinentia contumeliæ, unde pleraque hominum mala enaſcuntur. Virtus autem, quæ ſuis rebus contentos facit, ſumptuoſitatem, & quæ ſequuntur eam, haud quaquam probat. Sed cum ipſa Princeps quædam ſit,

præeſt

præest quidem omnibus, subesse vero nulli potest, quod primum Dei, deinde Regis proprium est, ut nulli subjiciantur, sibi vero ipsis imperant. Unde & αὐταρκὴς *apud* Græcos *dictus videatur* παρὰ τὸ ἑαυτοῦ ἀρκεῖν. *Quod autem ista sine prudentia fieri nequeant, apparet, & quod prudentia mundi Deus sit, manifestum est. Ordine enim & constitutione decenti conjunguntur, absque mente vero non possent fieri. Proinde Rex quoque sine prudentia non poterit sibi comparare istas virtutes, justitiam dico, continentiam, communicandi virtutem, & istis cognatas.* Et rursus de magistratu: *Homines in terra tanquam in exilio sunt, & essentia puriori multum inferiores, plurima terra gravantur, adeo ut à parente sua ægre extollantur, nisi quis diviniorum flatus miserum hoc animal meliori parti conjungat, sacrum genitoris aspectum monstrans, qui à nemine conspici potest. In terra quidem & apud nos optimum sane ingenium præ cæteris animantibus homini datum est. Divinior autem inter homines Rex, ut qui multum supra communem naturam emineat, corpore reliquis non dissimilis, utpote natus ex eadem materia, sed ab optimo artifice factus, qui fabricavit ipsum, archetypo ex sese sumpto. Utinam fieri posset, ut humana natura nulla persuasione egeret. Reliquiæ enim terrestris malitiæ, quæ animal efficiunt mortale, causa sunt, ut sine ipsa degere nequeat. Si quis vero animo fuerit præ aliis divinior, ille nulla in re persuasione opus habebit.* Fuit & *Arignotus Crotoniata* philosophus *Pythagoræ* discipulus, *qui*, ait Lucianus, *sacer cognominabatur*. Fuit & *Salethus Crotoniata* philosophus & legislator, qui *Crotoniatis* civibus suis leges dedit, atque inter cætera, lege excepit, ait *Lucianus in Apologia*, ut mœchi vivi cremarentur. Cumque ipse fratris uxorem polluisset, deprehensus orationem tam luculentam habuit, ut cives remittere pœnam vellent, atque exilio tantum eum damnare: at ille magnitudinem culpæ intelligens in ignem ultro insiliit. Fuit & *Orpheus Crotoniata* poëta Epopeus, ait *Suidas*, id est, qui vera non ficta scripsit. Quem *Pysistrati Atheniensium* Tyranni familiaritate usum fuisse *Asclepiades* inquit in *sexto Grammaticorum libro*, qua tempestate apud Hebræos Judices rerum summa gerebant. Cujus sunt Ecanteria, Argonautica Heroico carmine, & alia nonnulla. Fuit *Oeagri* filius, & primi *Orphei Threicei* in suo poëmate personam induisse videtur: qui se *Oeagri* fluminis & *Calliopes* filium cecinit. *Orpheum* autem *Threicium Trojana* tempora præcessisse perspicuum est. In *Or-*
1168. *phei* vero *Crotoniata* Argonautico multa referuntur, quæ post excidium *Trojanum* peracta sunt, & *Alcinoi* Regis mentio fit, & aliorum, qui in Odyssea celebrantur. Licet *Aristoteles* apud Ciceronem *de Natura Deorum lib.* I. dicat, *Orpheum* poëtam nunquam fuisse, & hoc *Orphicum* carmen *Pythagorici* cujusdam *Cecropis* fuisse ferunt. *Plato* vero sæpissime de *Orpheo* meminit. *Asclepiades* & *Suidas* dicunt *Orpheum* dixisse rerum omnium principium esse phanoum, id est, amorem, qui primus ex dia apparuit. Fuit à *Pythagoricis* eruditus, ait *Constantinus Lascaris*. Fuit & *Democides Crotoniata Calliphontis* filius medicus celeberrimus, *Darii* tempore, cujus meminit *Plinius lib.* I. è cujus libris nonnulla excerpsit. De quo *Herodotus lib.* III. ita scribit: *Polycrates ad Oroetem navigans, cum alios, tum vero Democidem Calliphontis filium Crotoniensem medicum, qui eam artem apud suos præclarissime omnium exercebat, secum duxit. Sed Oroetes Polycratem cruci suffixit. Darius mandat Persis, qui in Sardibus erant, ut Oroetem interimant. Contigit autem non diu post, ut in venatu ferarum Darius Rex, dum ab equo desilit, pedem intorserit,*

A *vehementerque luxaverit: nam talus è juncturis amotus est. Existimans itaque apud se, ut prius, habere ex Ægyptiis eos, qui primi putarentur arte medicinæ, eorum opera utebatur. At illi torquendo pedem, ac violenter tractando plus mali faciebant, adeo quidem, ut septem dies totidemque noctes Darius præ molestia, qua afficiebatur, transegerit in somnes. Octavo die eidem male habenti quidam Democidis Crotoniensis mentionem facit, cujus de artificio prius jam inde in Sardibus audisset. Darius hominem quam celerrime accersi ad sese jubet, ille ut inter captivos Oroetis inventus, ubi pro neglecto habebatur, in medium productus est, sicut erat panno-*
B *sus, ac compedes trahens. In medio positum Darius interrogat, nunquid eam nosset artem? Democides veritus, ne si se proderet, usque quaque Græcia privaretur, dissimulavit. Sed dum videretur notitiam artis præ se ferre, Darius jussit eos, qui hominem adduxerant, verbera & tormenta afferre in medium: tum ille simulatione missa, se plane scire artem illam negavit, sed aliquantulum ejus consuetudinem, quam cum medico habuisset. Factaque ei potestate curandi Græcis medicamentis utens, & levia post acria admovens Darium compotem somni fecit, & brevi tempore incolumen reddidit, cum jam se invalidum fore ad incedendum desperasset. Ob quam curatio-*
C *nem cum eum Darius duobus aurearum compedum paribus donasset, interrogavit Democides, nunquid ideo duplici se malo remunerandum putaret, quod ab eo sospes ipse foret effectus? Hoc dicto Darius delectatus ad suas uxores hominem misit. Eunuchi, qui eum deducebant ad fœminas, dicebant hunc esse, qui restituisset animam regi. Tunc earum singulæ auream phialæ thecam suffigentes Democidi donaverunt, tam amplo munere, ut excidentes ex percussione phialarum stateres, famulus, qui sequebatur, nomine Sciton collegerit non parvam auri summam.* 1169.
Hic Democides hunc in modum è Crotone profectus cum Polycrate consuetudinem habuit. Cum à Pa-
D *tre sane iracundo Crotone cohiberetur, nec eum tolerare posset: Illo relicto abiit in Æginam, ubi commoratus unum annum primos medicos transcendit, etsi imparatus erat, & nihil instrumentorum habens, quæ ad artem medicinæ pertinerent. Ex quo factum est, ut sequenti anno Æginetæ eum talento conduxerint. Athenienses tertio anno centum minis. Polycrates quarto anno talentis duobus. Ita in Samum profectus est. A quo viro non minimum Crotonienses medici specimen acceperunt. Tunc videlicet enim per Græciam medici Crotonienses primi numerabantur. Secundi Cirenæi. Tunc Susis itaque Democides Dario sanato maximas ædes obtinebat, &*
E *cum rege ad mensam sedebat omnibus rebus affluens, præter hanc unam, quod in Græciam redire non posset. Quinetiam Ægyptios medicos Regem curare solitos, cum essent patibulis suffigendi, quod à Græco medico superati forent, impetrata à Rege venia, liberavit. Liberavit item Vaticinum quendam Deum, qui Polycratem sequutus fuerat, & inter captivos pro neglecto relictus. Denique maximi momenti apud Regem Democides erat. Interjecto deinde brevi tempore inter alia contigit, ut Atossæ Cyri filiæ (erat Darii uxor) in mamilla ulcus oriretur, deinde rescissum porro grassaretur. Quod ista quoad fuit exiguum præ pudore occultans nemini indicavit: sed ubi*
F *male jam habebat accersito Democide rem ostendit. Ille se redditurum sanam affirmans adjurat eam, ut sibi vicissim ipsa inserviat in eo, quod oraverit: oraturum autem nihil, unde dedecus redundaret. A quo, posteaquam curata est, edocta Darium, dum cum eo cubat, ut Democidem virum maxime idoneum ex omnibus ad demonstrandas Persis res Græcas, atque exponendas mittat, monet. Darius, ubi primum illuxit accitis quindecim Persarum spectatis, præcipit ut sequentes Democidem omnia Græciæ ma-*

ritima collustrarent, neve committerent, ut Democides ab ipsis aufugeret, sed rursus eum omnino reducerent. Hæc illis ubi præcepit, secundo loco Democidem ipsum ad se accersitum orat, ut exposita atque demonstrata Persis omni Græcia, rursus redeat. Jubetque eum dono ferre patri ac fratribus omnia sua utensilia, affirmans se alia multo plura illi daturum, ac præter dona missurum ait quæ una iter faciat onerariam navim omnifariis bonis refertam. Hæc Darius nullo doloso consilio, ut mea fert opinio, mandavit. Ille tamen veritus ne se Darius tentaret tanquam fugitivum, si cuncta sibi oblata caperet, respondit, se quidem sua illic relinquere velle, ut ea reversus sibi habeat. Verum navim onerariam, quam Darius promittebat dono fratribus accipere. Darius postquam hæc Democidi præcepit, homines
1170. *ad mare dimisit. Isti cum Phœnicem descendissent, & ex Phœnice in urbem Sydonem, confestim duas triremes instruxerunt, & simul ingentem onerariam multifariis bonis impleverunt. Comparatisque omnibus in Græciam trajiciunt, & adeuntes maritima ejus loca intuebantur, atque describebant, tum pleraque ac celeberrima loca Græciæ contemplati in Italiam Tarentum transmiserunt. Ibi Aristophilides Tarentinorum Rex & ipse Crotoniensis gubernacula Medicarum navium resolvit, pariter ipsos Persas distinuit, tanquam certos exploratores. Interea dum isti patiuntur hæc, Democides Crotonem abiit in domum suam, quo abeunte Aristophilides Persas missos facit, restitutis his, quæ de navibus abstulisset. Illinc Persæ navigantes ac Democidem persequentes Crotonem perveniunt, nactique in foro Democidem prehendunt. Cum Crotoniensium quidam rem Persicam reformidantes tradere parati erant: quidam è diverso injectis manibus Persas fustibus cædebant: his verbis commonefacientes: viri Crotonienses considerate quid facitis, qui hominem Regis fugitivum recipitis. An ex usu vobis erit hanc injuriam Regi Dario intulisse, ac vobis bene cedat ista facientes, si nos dimiseritis? cujus enim prius, quam huic urbi bellum inferamus? Aut quam priorem diripere conabimur? hæc dicendo nihil magis Crotoniensibus persuaserunt, quinimo non modo Democide, sed etiam oneraria navi, quam secum duxerant, privati sunt. Atque ita in Asiam reversi omisso jam studio discendi ulteriora Græciæ, Duce fraudati. Quibus tamen in digressu iste mandaverat, ut Dario dicerent, Democidem ducere uxorem Milonis filiam. Erat enim apud regem celebre nomen Milonis luctatoris. Quas nuptias mihi videtur Democides eo tempore properasse magna erogata pecunia, ut ipsum etiam in patria sua spectatum esse Dario appareret.* Scripsit *Democides* librum. *Quo tempore*, ait *Timæus* apud Athenæum *lib.* XII. *Persæ cœperunt Democidem, Crotoniatæ conati sunt solvere festum Olympicum, proponentes præmium argentum opulentissimum. Quidam vero id fecisse ajunt Sybaritas. Ante enim victores coronis coronabantur aut laureis, aut myrteis & hujusmodi.* Talentum autem (quia de eo hic mentio facta est) sexcentis aureis nummis scutatis valebat, ut latius *in libro de æternitate urbis ostendimus*: mina vero *Attica* centum drachmis sive denariis *Romanis*, hoc est decem aureis nummis scutatis. Fuit & *Dinonon Brontini Crotoniatæ* uxor, socrus & discipula *Pythagoræ*. Quæ admodum docta fuit & sapiens, & virtutibus præcellens; cujus pulchrum illud dictum extat: *Mulierem à viri sui congressu surgentem sacrificare eodem die debere.* Quod ipsum in *Theanonem* ejus filiam nonnulli referunt. Fuit & *Philtys* sive *Phryntys Crotoniata* filia *Theophrii*, sive ut alii, *Callicratis Pythagoræ* discipula, ejusque dogmatum studiosa. Scripsit quædam. Hæc *in libro de temperantia mulieris apud Stobæum* in
1171. *nuptialibus*, præter cætera, ait: *Mulier omnino*

A *bona & modesta sit. nam sine virtute nunquam talis fieri potest. Omnis virtus enim id, cui contingit laudabile reddit. Videndi virtus oculos, audiendi aures, equi equum, viri virum, sic & mulieris mulierem. Est autem prima virtus mulieris temperantia, qua virum suum colere & amare poterit. Multi fortassis existimant philosophari non decere mulierem, ut nec equitare, neque concionari. Ego autem sentio opera quædam propria viri esse, alia mulieris, nonnulla utriusque communia: item alia potius ad mulierem, quam ad virum pertinere, alia contra. viri propria sunt exercitum aut Rempublicam gubernare, concionari: Mulieri autem pecu-*
B *liare est custodire domum, manere domi, expectare, & bene tractare maritum, utrisque communia nomino fortitudinem, justitiam & prudentiam. Quippe cum corporis virtutes & virum, & mulierem possidere decet, tum animæ similiter. Et ut corpus habere sanum utrisque prodest, sic etiam animæ sanitas. Corporis virtutes appello sanitatem, robur, sensuum integritatem, pulchritudinem. Cæterum sunt ex virtutibus quæ magis viro conveniunt, ut fortitudo, prudentia, cum propter corporis habitum, tum animæ facultatem. Aliæ mulierem magis decent, ut temperantia. Quocirca hac virtute instituendam scire opus est ex quot, quibusque hoc bonum*
C *mulieri conflatur. Constat igitur ex istis quinque: & primum ex sanctitate ac pietate circa matrimonium: deinde ex ornatu corporis: tertio ex egressibus è domo propria: quarto abstinendo à bachanalibus, & matris Deum festis. quinto ut sacrificiis erga Deum cauta sit & moderata. ex jam dictis maxima & præcipua causa temperantiæ est, quæ facit, ut circa conjugium incorrupta sit uxor, nec alieno viro commisceatur. Principio enim hac parte si peccet, offendit natalitios deos, ut quæ domui & cognationi non germanos auxiliatores, sed spurios exhibeat. Quinetiam perfida est erga naturæ deos, per quos juraverat una cum parentibus & cognatis suis*
D *se convicturam legitime cum marito ad vitæ communionem, & liberorum procreationem. Et in patriam quoque peccat, non persistens in ejus statutis. Deinde in hisce rebus delinquere, quibus maxima pœna constituta est, mors ipsa propter magnitudinem sceleris, quod voluptatis causa & petulantiæ committitur, omnino nefarium, omnique venia prorsus indignum est. Petulantiæ autem finis pernicies est. Considerandum est & illud, quod nullum inventura sit remedium purificatorium hujus delicti, ut templa deum ingrediens, arasque accedens casta, & amabilis Deo esse possit. Nam huic sceleri maxime Deus etiam infestissimus est, atque ignoscit minime. Im-*
E *primis vero honestum est matronæ pudicitiam suam erga virum per formam liberorum suorum testari. Quod fit, si liberi referant typum similitudinis sui generis. Et hactenus de ipso conjugio. Cæterum* 1172.
quod ad corporis ornatum, illum probo, qui albus, simplex, & minime superfluus fuerit. Vestes translucidas, varias, discolores, & à bombice contextas corpori non induat. Sic enim nimium ornatum, luxuriam, & comptum effugiet, nec improbo zelo alios afficiet. Aurum & smaragdum omnino non usurpet: nam & nimio constat, & superbiam præ popularibus arguit. Civitatem autem bene institutam per omnes sui partes ex æquo recte constitui, affici-
F *que mutuo consensu, & similibus uti legibus, atque hujusmodi rerum opifices expellere oportet. Facies vero non ascititio & alieno colore decoretur, sed genuino & proprio corporis, & aqua simplici abluatur, ac pudore potissime ornetur. Ita enim tum virum, tum seipsam honorabilem magis efficiet. Egrediantur autem domo matronæ populares, sacra facturæ Deo civitatis, principi, & custodi pro se & maritis suis, totaque familia. Verum nec instante nocte, neque vespera, sed foro hominibus pleno palam*

lam exeat mulier, vel ad spectandum aliquid, vel emendum ab una ancilla aut plurimum duabus honeste deducta. Fiant autem sacrificia diis frugalia, & pro facultatibus. Cæterum Bachi & matris Deûm sacris domi celebrandis abstineat. Etenim civitatis publica lege constitutum est, alioqui nec festis hujusmodi intersint. Et sane inducunt ebrietates, mentemque alienant istæ ceremoniæ. Matremfamilias autem, quæ domui regendæ præest, temperantem, pudicam, & intactam esse convenit. Erubescant nunc Christianæ mulieres luxu & deliciis diffluentes. Fuit & *Dameas Crotoniata* statuarius celebris. Opus ejus in septo ostenditur, quod *Altim* vocant. Hic *Milonem* celebravit ait *Pausanias in Eliacis.* Fuit & *Patroclus Cratylli* filius statuarius, cujus meminit *Pausanias in Eliacis.* Qui fecit simulachrum *Apollinis*, capite inaurato in Olympia dedicatum à *Locris Zephyriis.* Maxime quoque valuerunt *Crotoniatæ* palæstra, in gymnico certamine. Fuerunt itaque ex ipsa urbe Athletæ Olympionici celeberrimi complures, qui multas victorias domum reportarunt. *Olympionicen autem esse*, ait Cicero *in Oratione pro L. Flac. apud* Græcos *prope majus erat & gloriosius, quam* Romæ *triumphasse.* Fuerunt igitur septem, quos in unius Olympiadis ludis cæteros stadio superasse *Strabo* prodit. Fuit & *Glaucius Crotoniata*, qui, ait *Pausanias in Phocaicis*, vicit Olymp. 18. Tertio vero anno hujus Olympiadis judices præmia posuerunt. Fuit & *Diognetus* item athleta, qui, ait idem *Pausanias ibidem*, vicit anno primo LVIII. Olymp. Fuit & *Phayllus* tris Olympionicus celeberrimus, quem decantavit *Aristophanes* poëta in *Achanibus.* Qui *Græciæ* periclitanti in rebus *Persicis* una navi auxilium tulit. In honorem cujus *Magnus Alexander* multas exuvias *Crotoniatis* dono misit, uti *Plutarchus in Alexandro* commeminit, ita scribens: *Alexander ad Crotoniatas quoque in Italiam, magnam exuviarum partem*
1173. *transmisit, ob Phaylli decus & gloriam impigri & fortis athletæ, qui Medico bello cum Græcos cæteri destituissent Itali, propria triremi Salaminam navigavit, illius periculi communicationem suscepturus. Adeo omnia virtutis opera summo studio & benevolentia observabat. In ludis Pythicis*, ait Pausanias *in Phocicis, duas victorias est consequutus, tertiam stadio. Ejus statua est in Delphis.* Et rursus: *Is vero, qui eas exerceret Pentathlus dicebatur. Pentathlum autem certamen seu exercitatio quinque artes gymnasticas continebat; discum, cursum, saltum, palæstram, & jaculationem. Vicit enim Phayllus*, ait Joannes Tzetzes, *lucta, pugillatu, disco, cursu, saltu, & omni genere ludorum. Saltavit pedes quinquaginta sex. Jecit discum pedes nonaginta quinque.* Item *Suidas* inquit: *Phayllus cursor optimus Olympionicus, de quo Aristophanes in Vespis:*

Quando cursorem Phayllum existens valde juvenis adhuc cepi,
Impellens convitii calculis duobus.

Fuit autem & armatus, cursor celebris, quem hodometrum, id est viæ mensorem vocabant. Fuit etiam quinquennio: de quo est distichum:

Quinque super quinquaginta pedes saltavit Phayllus
Jecit autem discum centum quinque minus.

Fuit & *Philippus Butacides*, Olympionicus. De quo Herodotus *lib.* v. infit: *Dorieo & vitæ & mortis comes fuit Philippus Butacides vir Crotoniata, qui desponsa sibi Tety, Sybarita Crotone profugerat, abnegato matrimonio transmisit Cyrenem, ex hac discedens sectatus est familiarem triremen, ac familiarium virorum sumptum, quod esset Olympio-*
A *nices, id est victor certaminis ad Olympia, & omnium illic Græcorum speciosissimus. Ob quam corporis speciem ab Ægestanis ea, quæ nemo alius reportavit. Nam sepulturæ ejus heroico monumento extructo, Ægestani hostias offerunt.* Fuerunt & *Astylus*, qui & philosophus fuit *Pythagoræ* discipulus, & *Iscomachus*, & *Tiscrates* athletæ: de quibus *Dionysius Halicarnasseus* commeminit, qui plures in Olympiacis ludis victorias sunt assequuti. Quorum *Astylus*, ait idem *lib.* VIII. *vicit Olymp. trigesima septima C. Julio & P. Pinario Rufo Cons. Iscomachus autem*, ait idem *lib.* V. *vicit bis Olymp. sexagesima octava, quo tempore Porsen-*
B *na Romanis bellum intulit, & anno quinto Olymp.* LXIX. *post Reges exactos. Tiscrates* itidem bis vicit Olymp. LXXI. Consulibus *Aulo Semnio* & *M. Minutio.* Et Olymp. LXXII. Consulibus *Aulo Virginio* & *Tito Vetusio. Astylo* cum tribus continuis Olympicis vicisset stadio, diaulo, & dolicho posita est statua. Quem perpetua virginitate fuisse præditum Plato *lib.* VIII. *de leg.* tradit. Est autem diaulus cursus reciprocus, id est duplex obeundi scilicet stadium, ac mox redeundi spacium duorum stadiorum longitudine, id est CCL. passuum. Dolichus vero est spacium duodecim stadiorum, id est M. D. passuum vel ut *Sui-*
C *das*, viginti quatuor, id est millium passuum IV. De *Astylo* Pausanias *in Eliacis* ait: *Astylus Crotoniata Pythagoræ quidem opus, tres continuas victorias Olympiacas stadio & diaulo est consequutus.* 1174.
Quoniam autem in duabus ultimis in gratiam Hieronis tyranni se Syracusanum prædicavit, Crotoniatæ domum ejus carcerem esse constituerunt, & statuam ejus juxta Junonem Lacedæmoniam existentem sustulerunt, & bona insuper publicarunt. Ergo *Siculi* duos, quod scimus, *Calabros* claros viros hunc & *Diconem Caul.* ut se *Siculos* dicerent pecunia subornarunt. Fuit & *Timasithæus* athleta, quem ætate juvenem *Milo* in Olympia superare non
D quivit. Fuit & *Ægon* athleta robustissimus, qui & philosophus *Pythagoræ* discipulus, qui à *Milone* persuasus in Olympiam ivit certaturus. Quem decantavit *Theocritus Eidyllio quarto.* Ubi *Corydonem Ægonis* bubulcum sic facit loquentem:

Interdum quidem ipsam in Æsaro pasco,
Et mollis graminis bonum fasciculum do:
Aliquando autem saltat obscurum circa Latymnum
Et quidem in Malimnum impellitur, atque partes Physci.
Et in Neæthum, ubi bona omnia nascuntur,
E *Egipyrus & Cnyza, & odorifera meliteia*
Laudo illamque Crotonem, & illum in orientem Lacinium, ubi ille pugil
Ægon, qui octuaginta solus devoravit panes.
Hic & taurum à monte humeris duxit prehendens
Ungula, & dedit Amaryllidi.

Ejus interpres, *Latymnus*, inquit, *mons est Crotonis nemorosus: Physcus mons ibidem pascua nimium bobus idonea habens: Malimnus os paludis juxta Crotonem: Ægon*, ait Joannes Tzetzes, *in montes currens tauros superabat, & ungulas à tauris viventibus avellebat, quos humeris sustollens amicis puellis, & mulieribus donabat.* Fuit & *Milo*,
F ille sane quam robustissimus *Diotimi* filius, *Pythagoræ* discipulus adolescens. *Qui*, ait Solinus, *supra hominum naturam erat.* Floruit ut quidam tradunt, *Tarquinii Prisci* temporibus. De quo *Plinius* ait: *Milo Crotoniates taurum quadrimum in Olympico certamine ictu nudæ dextræ occidit, & humeris sustollens stadii spatio portavit, cumque eodem die consumpsit. Unde parœmia orta est, bovem in faucibus portat.* Hujusce rei meminit quoque Cicero *in lib. de senectute*, & Athenæus *lib.* X.

qui sic ait: *Milo Crotoniata minas viginti carnium comedebat, totidemque panum, bibebatque tres choas vini, velut Theodorus Hieropolites in libro de certaminibus testatur. At in Olympicis quum quadrimum bovem supra humeros assumpsisset, per stadiumque circumtulisset, ac postea cecidisset, solus eodem die totum comedit. Titormusque Ætolus cum eo, bove deposito decertavit, ut narrat Alexander Ætolus.* Scribit *Philarchus in lib.* III. *Milonem* taurum edisse, cum ante aram *Jovis* esset vocatus, quare hæc in eum scripsit *Borieus* poëta:

Talis erat Milo, qui inter certamina Olympi
Quadrimum è terra sustulit ille bovem
Supra humeros, agnus velut, ingens victima capta est
Quam leviter circum pertulit hic spacium.
Horror erat certe hoc, magis ac mirabile fecit,
1175. *Ante sacrum Pisæ vir peregrine locum,*
Non taurum tulit in carnem, qui haud conjugis expers
Quem cædens edit solus & ille die.

Huic, ait Pausanias *in Eliacis*; *sex Olympiæ palestræ victoriæ fuere. Ex quibus una inter juvenes. In Pythiis autem certaminibus sex inter viros, una inter juvenes.* Profectus est & septimo in Olympia luctaturus. Sed *Timasitheum* civem suum *Crotoniatam* ætate juvenem superare non valuit: quin neque prope eum accedere. Dicitur autem *Milo* suam ipsius statuam in *Altim* tulisse. Est autem *Altis* lucus sive adytus in Olympia circum templum *Jovis*. De quo *Milone Pindarus ode* x. & *Aristodemus.* Ajunt autem ipsum ita malum Punicum continuisse, ut nec conantibus eripere permitteret, nec malum ipse premendo collideret. In disco præterea ita constitisse, ut omnes irruentes, trudentesque, ac de disco educere nitentes derideret. Præbebat autem & alia hujusmodi complura ad ostentationem. Alligata etiam fronti chorda æque ac si teniam aut coronam circumposuisset, anhelitum intra labia continebat, & capitis venas ita sanguine repleb.t, ut præ venarum viribus chordam disrumperet. Dexteræ quoque manus quod ab humero ad cubitum lateri admovebat, quod vero à cubito extat in rectum digitorum protendebat, ex quibus pollice sursum versus reflexo, reliquis sibi invicem per seriem incumbentibus nemo ne maximo quidem conatu minimum digitorum correxisset. Et divus Basilius in *libro de instituenda studiorum ratione: Milo*, inquit, *in clypeo uncto stabat, nec depelli ab eo ulla vi poterat, sed resistebat non secus ac statua quædam plumbo affixa.* Et Plinius *lib.* VII. *Crotoniatam Milonem athletam, cum stetisset, nemo vestigio educebat, malum tenenti nemo digitum corrigebat, cucurrisse M.* CCXL. *stadia ab Athenis Lacedæmonem biduo.* Item Strabo *lib.* VI. *Fama est columna quandoque in philosophorum contubernio laborante Milonem subeuntem salvos reddidisse universos, denique seipsum extraxisse. Hic*, ait Plinius *lib.* VII. itemque Solinus, *alectoriis gemmis in ventriculis gallinaceorum inventis cristallina specie, magnitudine fabæ in certaminibus usus invictus fuit. Atque*, ait Joannes Tzetzes, *Crotoniatis in bello adversus Sybaritas præfuit. Qui ut Hercules à Crotoniatis coronatus fuit: nam cum centum millibus Crotoniatarum trecenta Sybaritarum millia trucidavit*, ut *Diodorus* & *Herodotus* ajunt. Hunc *Croton atæ Junonis* sacerdotem instituere. *Hic*, ait Cicero in *libro de senectute*; *cum senex esset jam, athletasque se in curriculo exercentes videret, aspexisse lacertos suos dicitur, illacrymansque dixit: at hi quidem jam mortui sunt: Notans quod corporis vigorem adimit ætas, animi vis ad extremam usque durat ætatem.* Item Ovidius *Met.* XV.

Fletque Milo senior, cum spectat inanes
Illos, qui fuerant solidarum more ferarum
Herculeis similes fluidos pendere lacertos.

De morte autem ejus ita scribit *Strabo*: *Milonem ferunt, cum profundam densamque per sylvam iter* 1176.
faceret, longe à tramite deviasse, truncum deinde ingentem adactis cuneis invenientem, insertis manibus pariter ac pedibus in scissuram ejus hiantem, ut penitus discinderet, esse conatum: tantum autem solummodo valuisse, ut exilirent cunei, ligni vero partibus statim in sese coeuntibus derelictum in ejus generis laqueo à feris devoratum fuisse. Id etiam *Ovidius in Ibin*, & *Cicero*, & *Valerius Maximus* commemorant. Ejus statua ænea Ephoris erat, ut *Philostratus lib.* IV. prodit, ubi sic ait: *Ephoris Milonis ænea statua erat hoc modo. Erat Milo super discum positus, simulque vinctis pedibus inniti videtur, sinistra autem malum punicum tenet, dextræ vero manus digiti recti & rigentibus similes apparent, caput vitta redimitum.* Fuit & *Phormio* Dux rei militaris peritus: de quo *Suidas* ait: *Phormio, de quo & Theopompus in Philippicis mentionem facit. Fuit autem Crotoniata, & in Sagræ pugna vulneratus est. Cum autem vulnus curatu difficile esset, oraculum accepit, ut Lacedæmonem adiret, eum fore illi medicum, qui primus ad cœnam se vocarit. Ubi igitur Spartam venit, cum è vehiculo descendisset, ad cœnam à juvene invitatus est. Atque inter cœnandum, ad quid venerat interrogatus, oraculum exposuit. Quod cum ille audisset, ab hasta abradens vulneri imposuit, utque è cœna discesserunt, cum sibi videretur ad currum ascendere ad januam suæ ipsius domus apud Crotonem deprehenditur. Verum & divina hospitalia munera ipsum agentem vocaverunt Jovis filii Battum, qui apud Cirenem erat ac surrexit balsami virgam habens.* Proverbium autem est, *Phormionis* thori, de stratis sordidis ac frugalibus. Hic enim *Phormio* bonus fuit militiæ Dux, & in instruendis militiæ ordinibus videtur fuisse perquam laboriosus. Scribitur autem *Phormio* duabus navalibus pugnis *Lacedæmonios* vicisse. Fuit & *Leonymus Crotoniata*, qui *Crotoniatarum* exercitus ad *Sagram* Dux fuit. De quo Pausanias *in Laconicis* ait: *In Euxino ad Istri ostia insula est nomine Leuca viginti stadiorum ambitu, sylvis densa, ferisque, ac cicuribus animantibus referta Achilli consecrata, in qua ejus templum est, ac simulachrum. Ad hanc dicitur primum navigasse Leonymum Crotoniatam. Nam bello à Crotoniatis conflato adversus Locros. Locrensibusque ob familiaritatem, quam cum Opuntiis habebant, Ajacem Oileum in prælio invocantibus Leonymus Crotoniatarum dux ab hostibus vulneratus fuit in pectore, ob quod graviter laborabat. Oraculum autem prædixit, quod ibi ab Ajace vulnus curaretur. Itaque cum sanatus ex insula rediisset, vidisse ajebat Achillem, & Oilei ac Telamonis Ajacem, & cum iis Patroclum, atque Antilochum: Helenam præterea cum Achille habitare asserebat, sibique mandasse, ut Himeram profectus Stesichoro nunciaret ex Helenes ita ipsum oculorum morbo laborare. Stesichorus hac de causa palinodiam composuit.* Est 1177.
Croto sedes Episcopalis vetustissima, utpote divi *Dionysii Areopagitæ* discipula. Constans fama est apud *Crotoniatas*, ab usque *Dionysii* tempore posteris per manus tradita, *Dionysium* ipsum *Romam* petentem *Crotonem* divertisse, & *Crotoniatas* ad Christi fidem convertisse. Quocirca *Crotoniatæ* in signo civitatis *Dionysii* effigie utuntur. *Joannes* Episcopus *Crotoniensis* interfuit synodo *Romanæ* sub *Vigilio* Papa. Et *Petrus* Episcopus *Crotoniensis* interfuit synodo *Constantinopolitanæ* sextæ sub *Agathone* Papa. Et *Theotimus* Episcopus *Crotoniensis* interfuit synodo *Nicenæ* secundæ sub *Adria-*

driano Papa. Celebratur *Crotone* quotoquoque anno nobile emporium. De aëris autem ſalubritate, ac cœli clementia jam dictum eſt. Solum hoc quoque felix eſt & amœnum, & amplum, non vaſtis rupibus, non ſtagnis impeditum, ſed aut campeſtre eſt, aut amœnis collibus diſtinctum. Cerealium inaudita fœcunditas ac bonitas. Arva inſuper locave herbida ſunt & paſcua armentorum gregumque pabulis accommodata, cingitur & urbs vivis ac perſpicuis fontibus & hortis irriguis. In molendis frugibus piſtrinis utuntur. Fit hic ſimilago triticea ac globuli probatiſſimi, ac figlina opera non vulgaria. Fiunt & vina clara. Naſcitur in *Crotoniato* agro rubrica fabrilis, & cappares laudatiſſimi. Fit ſeſama & goſſypium. Oritur & herba, quæ maſticen fundit, de qua alibi diximus. In æde cœnobitarum divi *Franciſci* beati *Pyrrhi* corpus quieſcit. Secundum urbem *Æſarus* fluvius labitur, qui olim per mediam urbem, ut oſtendi, fluebat. Quem *Dionyſius Afer* vocat amœnum. Et ejuſdem nominis portus, ait Strabo *lib.* VI. Inter *Crotonem* & *Syberenam Leonii* urbis veſtigia viſuntur. Extat adhuc Epiſcopalis ſedes. A *Crotone* millia paſſuum ſex. *Neæthus* fluvius navigabilis labitur. De quo Strabo *lib.* VI. ſic ſcribit: *Æſarus fluvius & portus, & fluvius alter Neæthus nomine, quorum cognomina caſu proveniſſe dicitur. Nam in Achivorum errore quoſdam ab Iliaca claſſe applicuiſſe, & ad locorum explorationem egreſſos, Trojanas mulieres navigationis comites tam longi pertæſas pelagi curſus naves incendiſſe, quas viris deſertas eſſe noverant, qua ex cauſa illi manſiſſe coacti ſunt. Præſertim cum terrarum virtutem cernerent, è veſtigioque plurimos alios adventantes, & pro ſanguinis neceſſitudine ipſos invitantes, multas habitandi effeciſſe ſedes, è quibus plures Trojanorum ſimilem appellationem aſſecuti ſunt: Neæthumque etiam ex malorum eventu vocabulum vendicavit.* Et Lycophron in *Alexandra*:

Et Neæthus ubi fluit ad mare
Interficient autem illum Auxones, Pellenii.

Super quibus verbis *Iſacius* ejus interpres ait: *Secundum Apollodorum & alios, Laomedontis filias, Priami ſorores Æthyllam, Aſtyochen & Medeſicaſten, poſtquam illuc in Italiam cum reliquis captivis perveniſſent, vitantes Græcorum ſervitutem ſuaſiſſe aliis, ut naves Græcorum viris vacuas, cum in terram deſcendiſſent, comburerent. Unde fluvius Neæ-*
1178. *thus dictus eſt, à naus,* id eſt navis, *& Ætho ardeo, & mulieres illæ naupreſtites dictæ ſunt. At Græci, qui cum illis erant, exuſtis navibus ibi habitarunt. Plutarchus* vero ſcribit fuiſſe captivam, *Romam* nomine, reliquis conſulentem ut exurerent *Græcorum* naves: *Lycophron* autem *Setæam* fuiſſe ait auxilium ferentem *Lydis*, ſociamque ut dixi, *Rhodiis*. Quæ mulieres hoc deliquio pavidæ viros oſculis & amplexibus placaverunt, ut *Plutarchus* in problematibus auctor eſt. Hinc mos remanſit, ut mulieres propinquos & affines oſculo exciperent. Combuſtæ ſunt & aliæ *Græcorum* naves à *Trojanis* mulieribus captivis circa *Sybarim* & *Crathim Calabriæ* amnes, ut ibi ex *Lycophrone* dicemus. Hoc flumen *Naſo Salentinum* appellat. Poſt *Neæthum* millibus paſſuum ſex, *Strongilis* civitas eſt, ſedes Epiſcopalis edito loco, rupibus undequaque fere ſepta: abeſt à freto millibus paſſuum tribus, à *Severena* duodecim, à *Crotone* totidem, *Macalla* ſive *Macælla* olim dicta, ab emolliendo, ait *Stephanus*, quod ibi emollitus ſit *Philoctetes*: gentile nomen *Macelleus*. Eſt quidem vetuſtiſſima ab *Auſoniis*, aut certe ab *Oenotriis* condita. Hujus urbis meminit Lycophron in *Alexandra* ubi ait:

Et rurſus in Macalla templum incolæ magnum
Super tumulum extruentes, gravem Deum
Libationibus honorabunt, & ſacrificiis boum.

Super quibus verbis *Iſacius* ait: *Macalla urbs eſt Italiæ, ubi ſepulchrum eſt, & templum Philoctetis ab incolis conditum eique dicatum, cui boum ſacrificia immolant, uti ſi Deus immortalis eſſet.* Inde, ut apud quendam ſcriptorem legi, dicta fuit *Tiropolis*, quæ perſecutionis rabiem paſſa eſt à *Mauris*, *Cretenſibus*, & *Carthaginenſibus*. Aquarum ſcaturiginibus affluit, circum enim urbem fontes plurimi ſcatent. Fit hic ſimilago triticea laudatiſſima. Ager hic optimi frumenti & aliarum frugum ferax eſt, & armentorum, pecorumque pabulis accomodatus. Fit goſſypium, & ſeſama, naſcuntur cappares, & fœnicula marina: ſunt & teſtudines terreſtres. Fiunt aucupia turturum, turdorum, palumborum, & aliarum parvarum alitum. In molendis frugibus utuntur piſtrinis & molendinis vento agitatis. Hic lapis eſt Latinis literis ſculptus, aliunde huc delatus. In quo capita ſunt duo teſtamenti cujuſdam, quo teſtator vineam collegio Auguſtalium urbis *Petelenæ* legat. Hinc quidam *Strongilem Petiliam* fuiſſe opinati ſunt. Sed longe decipiuntur: nam *Petiliam* alibi eſſe oſtendimus. Parte læva millibus paſſuum tribus *Meliſſa* vetuſtum oppidum eſt, edito loco ab ape dictum, aut fortaſſe à *Meliſſo Cretenſium* Rege, aut *Meliſſeis Cretæ* populis conditum: civis *Meliſſeus* & *Meliſſius*. Cujus meminit Ovidius *lib.* XV. ut dudum oſtendimus. Diſtat à mari millia paſſuum ſeptem. Ager hic fertilis eſt: Sunt aquæ ſulphureæ. Fit Xylon, & ſeſama, provenit juniperus. Supra *Strongilim* parte dextra millia paſſuum quatuor *Caſuonum* caſtellum eſt. Abeſt à freto millia paſſuum ſeptem: In hoc agro Alabaſtrites naſcitur. Et gypſum è terra foditur. Eſt & ſulfur, & juxta *Cinga* vicus eſt, ubi fontes ſunt ſalſam aquam manantes. Intus eſt *Cacurium* oppidum edito loco, in radicibus *Silæ* ſylvæ ſitum, diſtat à *Crotone* millia paſſuum duo deviginti, à *Polycaſtro*, id eſt, à *Petilia* octo. Hic ſal foſſile naſcitur. Extant & ſulfureæ aqua: Fit olei copia. Provenit rheuponticum. Ex hoc oppido fuit *Franciſcus Simo-* 1179.
neta utroque jure peritus, vir medius fidius prudens, & apud *Franciſcum Sfortiam Mediolanenſium* Principem magnæ auctoritatis, atque *Mediolani* Prætorem egit. *Joannes* ejus frater magni ingenii vir bonarum literarum peritus, apud eundem Principem magnæ extimationis. Ingens opus unius & triginta librorum *Franciſci Sfortiæ* geſta continens edidit. Viget etiamnum *Mediolani Simonetarum* familia ex qua fuit *Jacobus Simoneta* utroque jure doctus, & divinis literis eruditus. Ob quas virtutes à *Paulo tertio Romano* Pontifice Cardinalium numero fuit adſcriptus. A *Cacurio* millia paſſuum quatuor eſt divi *Joannis à flore* cognomine ædes Ciſtercienſium monaſterium, à *Joanne Joachimo* Abbate conſtructum, in quo multorum ſanctorum fruſta aſſervantur. Poſt *Cacurium Leſa* fluvius labitur. Inde *Cerenthia* ſive *Gerentium* eſt quaſi mellificium, *Pumentum* olim dictum ab *Oenotriis*, ſive ut *Strabo* fert à *Philoctete* edito loco ſuper ſaxum conditum. Validum propugnaculum undique ingentibus ſaxeis rupibus cinctum. Aer hic ſaluberrimus eſt. Diſtat à *Cacurio* millia paſſuum quatuor, à mari quatuor & viginti. Fuit ſedes Epiſcopalis, cujus meminit *Joannes Joachimus* Abbas, licet pro *Gerentinus*, ma ſyllaba interpoſita *Germaentinus* depravate legatur. Hujus urbis Epiſcopus fuit *Bernardus* Abbas ſocius ſive diſcipulus *Joannis Joachimi* ſanctæ vitæ vir. Hic vina, olea & mel-

la clara fiunt. Olivæ ad Amygdalarum magnitudinem crassæ, & carnosæ conditæ in cadis optimæ sunt esu. Aer hic fertilis est. Fit similago triticea optima. Extant sulfureæ aquæ multis locis. Fit sulfur, nascitur sal fossile, & alabastrites, sive lapis alabastritæ similis: & lapis, ex quo fit alumen, quo oppidani ob inscitiam in fabricandis ædibus utuntur. Proveniunt cappares, siliqua sylvestris, & glycirrhiza affatim. Fiunt & olera pulchra. Non longe sunt *Spinellum* & *Bellividerium* pagi. A *Gerentia* millia passuum sex *Vertinæ* oppidum existit ab *Oenotriis* sive ut *Straboni* placet, à *Philoctete* conditum, abest à mari millia passum undeviginti. Hic caseus probatissimus fit, & mel optimum. In hoc agro alabastrites albus & niger nascitur, item sulfur, & alumen, & rubrica fabrilis, chalcanthum, & sal fossile, & lapis sive terra *Samia* gilva & alba qua aurum & gemmæ expoliuntur, tripolim vocant aurifices: nascitur & ferrum, & argentum, item lapis albus argenti materia, ut quidam volunt. Proveniunt rheuponticum, eupotorium, meum, eufragia, centaureum majus, & aliæ nobiles herbæ. Nascitur & rhus arbor, item atrolices arbor, & cardus qui masticen egerit. Extant & sylvæ glandiferæ omnigenæ & tedæ. Fiunt venationes aprorum, caprearum & aliorum sylvestrium animalium. Sunt & testudines: fiunt & aucupia multarum avium. Inde est *Brystacia*, nunc *Briaticum*, civitas sedes Episcopalis, ex *Paterno* urbe, de qua mox, huc translata, cujus meminit *Joannes Joachimus* Abbas, etsi Antiblacensis depravate legatur. Situm est oppidum in vertice montis saxei, ab *Oenotriis* conditum, ut ait *Stephanus*. Abest à *Vertinis* millia passuum quatuor, à freto tredecim. Conjiciendum est *Pumentum*,
1180. *Cacurium*, *Vertinas*, & alia hujus regionis oppida ab *Oenotriis* condita, à quibus & *Severena* & *Brystacia* sed à *Philoctete* postea habitata. In æde Episcopali vestis Cristi, & beatæ *Mariæ* Virginis, & sanctorum *Gregorii* Papæ, *Cataldi*, *Laurentii*, *Donati*, *Stephani*, *Georgii*, & *Petrovillæ* frustula asservantur. In hoc agro legitur manna, fit gossypium, & sesama. Provenit terebinthus, & cappares. Nascitur alabastrites, & gypsum marmorosum, & lapis molaris. Extant & sylvæ glandiferæ. Fiunt venationes, quales *Vertinis*. Ad mare rediens *Alecium* promontorium reperies cum statione, *Crimissa* olim dictum, distat à *Crotone* millia passuum quatuor & viginti. In quo laurorum & juniperorum sponte nascentium copia est. Et juxta *Crotonem* versus *Lipuda* fluvius cadit in mare, *Aretan* quondam dictus, *Crotoniatæ* regionis, ait etymologicus, ab *Areta* uxore *Alcinoi*, cujus sepulchrum erat. Super promontorium hoc *Cirum* sive *Cirrha* civitas edito loco. Abest à *Strongili* millia passuum octo, à mari quatuor. *Crimissa* olim dicta à promontorio: ab *Oenotriis* condita, cujus meminit *Stephanus* qui ait: *Crimissa urbs & ejusdem nominis promontorium, & amnis, quam habitavit Philoctetes.* *Strabo* eam *Philoctetem* condidisse refert. De hac Lycophron *in Alexandra de Philoctete* loquens sic scribit:

Illum vero & Aesari fluenta, & parva civitas
Oenotriæ terræ, & Cenchrinæ punctum,
Crimissa torris recipiet interfectorem.

Super quibus verbis *Isacius* ait: *Philoctetem Alexandri interfectorem fluenta Æsaris fluminis Crotonis, & Crimissa civitas parva Oenotriæ & Italicæ terræ recipient. Philoctetes bellum inferens Campanis prope Crotonem & Thoryngium Crimissam habitavit, & Cessans ab obertatione Haleo Apollini templum erexit, cui etiam arcum obtulit ut scribit*

A *Orion, hoc modo Philoctetes sublatus est. Ab ea Crimisseus.* Et Aristoteles *in libro de mirabilibus: Apud Sybaritas ajunt Philoctetem coli, qui ex Uroja profugus inhabitavit, quæ vocantur mollia Crotoniatis, atque Herculis arcus in Apollinis Halei templo consecravit, quos per vim à Crotoniatis in Apollonium translatos ferunt. Ajunt iis locis mortuum esse auxilia ferentem Rhodiis, qui cum Tlepolemo ad ea loca delati, contra incolas depugnarunt.* Inde urbs hæc *Crimissa* dicta fuit *Paternum*, cujus meminit *Antoninus Pius in itinerario*, quam à *Rossano* millia passuum duodetriginta distare dicit. Nunc, ut dixi, *Cirum* dicitur. Fuit sedes Episcopalis,
B quæ post vastationem regionis à *Pœnis*, *Cretensibus* & *Mauris* in *Bryaticum* translata est. *Abundantius* Episcopus *Paternensis* interfuit synodo *Constantinopolitanæ* sextæ sub *Agathone* Papa, qui una cum *Joanne* Archiepiscopo *Rhegino*, & *Joanne* Episcopo *Portuensi* gessere vicem Papæ. Hic similago triticea optima fit. Exuberat urbs hæc aquis recentibus. Fiunt vina, olea & mella clara. Nascuntur cappares, & tubera, & fœnicula marina, provenit terebinthus legitur manna. Nascitur & rubrica fabrilis, & silex. Ager insuper hic frugifer 1181.
est. Extant & horti nemorosi limonis, citris,
C & malis aureis arboribus instructi. Fiunt & arborum fructus optimi. Non longe a freto locis quibusdam uvæ maturæ durescunt, at præcipui saporis sunt. In hortis Episcopalis ædis arbor est, quam *Plinius lib.* XII. in *Bostris* esse scribit. Quæ est inquit, terebintho similis, pomo amygdalis, minor tamen magnitudine, præcipuæ suavitatis, aliqui terebinthum esse proprii generis potius, quam similem ei putaverunt, fiunt in hoc agro aucupia palumborum, turturum, turdorum, ficedularum, & aliarum parvarum alitum. Post *Cirum Flumica* fluvius labitur, *Crimissa* & ipse ut ostendi, olim dictus. Inde est
D *Crucolum* castellum, sive *Charocalum* quod charum bonum significat. Distat à *Ciro* millia passuum quatuor à mari totidem. Hic rubrica fabrilis nascitur, & cos aquaria, legitur manna. Non procul est *Scala* castellum alterum cum oleo & melle optimo, fit gossypium & sesama. Est & *Marcellus* vicus. In hac ora passim cardus provenit, qui masticen fundit. Inde *Lacanetum* fluvius labitur. Ad mare, *Chariatum* civitas est sedes Episcopalis, mari abluitur. *Menecrates* Episcopus *Chariatensis* interfuit Synodo *Romanæ* primæ sub *Symmacho* Papa. Hoc mare piscosum est, pisces laudatissimi capiuntur. in *Chariatensi* agro fit Xylon
E & sesama: nascuntur fœnicula marina, nascitur lapis molaris frumentarius, & olearius.. Ager hic herbidus est pabulis egregie accommodatus, fiunt & perpulchra aucupia coturnicum, turturum, palumborum, turdorum, sturnorum & aliarum parvarum avium. Hæc urbs cremata fuit à *Turcis* eodem anno, quo & *Rhegium*. Post urbem *Leos* & *Valgius* amnes labuntur. Supra est *Campana* oppidum, *Calaserna* olim dictum, ab *Oenotriis*, sive, ut *Strabo* vult, à *Philoctete* conditum. Distat à *Chariate* millia passuum undecim à *Bryatico* sex. In hujus oppidi templo sanctorum *Stephani* Protomartyris, *Fabiani*, *Marti-*
F *ni*, *Xysti*, & *Precopis* frusta asservantur. Hic vina, olea, & mella clara fiunt. Nascitur cos aquaria, & silex, & rubrica fabrilis, & chalcanthum, & lapis molaris, legitur manna. Provenit rheuponticum, & cardus masticen fundens. Fit pix, nascuntur tedæ arbores. Sunt & glandiferæ arbores, & castaneta ad porcos alendos opportuna. Est & ager hic herbidus pascuusque. A *Campana* ad quartum lapidem *Bochilerium* oppidum est inter *Santocrucium* & *Laurentiam* amnes, abest,

abest à mari millia passuum duodecim. In hoc agro cos aquaria probatissima nascitur, & silex, & lapis molaris, & lapis phrygius, & gagates lapis optimus. Provenit terebinthus anisium silvestre, dictamnum, centaureum majus, & sagapenum. Nascuntur ubertim pinastri & alatervi. Extant & castaneta, & sylvæ glandiferæ porcis alendis commodæ: fiunt venationes, quales *Vertinis*, & aucupia externarum, palumborum, merularum, turdorum, perdicum, & aliarum parvarum avium. Postea est *Paula* oppidum, distat à mari millia passuum octo. Ager hic fertilis est, fit & mel optimum, fit & gossypium & sesama. Exciditur cos aquaria laudatissima, provenit & cardus masticen fundens. Inde est *Calopiciatum* castellum cum linis optimis, quod ornamentum & cultum notat. Quod *Simarelum* flumen præterfluit. Hic gossypium & sesama fiunt. Nascun-
1182. tur cappares, & fœnicula marina. Subinde *Chrysia* castellum est cum olei copia. Abest à mari millia passuum duo, in hoc agro nascuntur cappares, & siliqua sylvestris. In littore fontes frequentes sunt dulcem manantes aquam. Post *Chrysiam Triontum* flumen navigabile labitur, *Hylias* olim dictum, *Crotoniatarum* agrum à *Thuriorum* olim dispescens, ut *in Thucydide* liquet. Qui lib. VII. ita scribit: *Demosthenes* & *Eurymedon Atheniensium* classis exercitus Duce postcaquam *Thurini* ad societatem militiæ se expedierunt, jubent classem in oram *Crotoniatam* tendere, ipsi vero recensitum exercitum per agrum *Thurinum* ad *Sybarim* flumen ducunt. Qui cum ad amnem *Hyliam* pervenissent, præmisissentque *Crotoniatæ*, qui dicerent nolle se per suam terram meare exercitum, descenderunt ad mare, & ubi *Hylias* ad illud excurrit castra habuerunt, ubi naves eis ob id præsto fuerunt. Quibus postera die conscensis abiere subinde adeundo civitates præterquam *Locrensium*, donec ad *Leucopetram* pervenere agri *Rhegini*. Itaque post *Ausoniorum*, *Oenotrorum*, & *Italorum* reges, qui universæ regioni dominati sunt, post *Philoctetem*, qui quotæ regionis parti imperavit, & siqui alii ejusmodi in ea regnarint, quatuor Respublicæ in *Calabria* fuere, quæ toti regioni dominabantur, *Rhegina*, *Locrensis*, *Crotoniata*, & *Sybarita*. *Sybari* vero à *Crotoniatis* solo æquata ejus reipublicæ *Thurina* successit. Cum vero postea *Brettii* potentia pollere cœperunt, complura harum Rerumpublicarum oppida subegerunt, ac sibi suam Rempublicam & ipsi constituerunt, adeo humanæ res fortunæ temeritati & inconstantiæ subjectæ, volubiles sunt.

LIBER QUINTUS.

POst *Triontum* id est *Hyliam* flumen *Thurina* regio olim incipiebat, primum oppidum *Calovitum* est, distat à *Chrysia* millia passuum quinque à mari septem. Hic vina & olea optima fiunt, nascitur chalcanthum, & gypsum alabastritæ simile, sive, ut quibusdam placet, alumen scissile est. Laudantur & mala *Punica* apyrana, quorum acina ad strobilorum magnitudinem sunt. Provenit terebinthus, & siliqua sylvestris, & vitex. Prope oppidum *Lauretum* flumen excurrit. Inde est *Longoburgum* oppidum juxta *Silam* sylvam. Hic argentifodinæ sunt, & jam nunc argentum conflatur in massam. Glandiferæ arbores & hic & alibi passim ferunt agaricum, nascitur meum. Ex hoc oppido fuit *Brunus* medicus chirurgus non contemnendus, *Patavii* medicinæ operam navavit. Scripsit in chirurgia libros duos, qui extant, ac magno in precio habentur. Floruit à Christo nato anno MCCLII. Non longe est *Cropalatum* castrum. Hic etiam gypsum alaba-

A stritæ simile, sive alumen scissile, & chalcanthum, & alumen nascuntur. Proveniunt & te- 1183.
rebinthus, vitex, oleander, siliqua sylvestris, crocus sylvestris. Laudantur & mala punica apyrana, qualia nascuntur *Caloviti*. Ex hoc oppido fuit beatus *Bernardinus* divi *Francisci Paulitani* socius sanctæ vitæ vir. Post oppidum, *Calonatum*, & inde *Celanum* flumina decurrunt. Inde *Rossanum* est civitas vetusta, ab *Oenetriis*, ut quantum auguror condita, validum propugnaculum, egregiè natura, inde manu munitum, super saxum, atque undequaque saxeis rupibus septum, & aquarum scaturiginibus exuberans,
B quod ad loci firmitatem plurimum confert. Aer quoque hic salubris viget: distat à freto millibus passuum tribus. Cum enim *Oenotrii*, ut ostendi, in condendis urbibus loca tuta ac propugnacula firma deligerent, & mortuo *Peucentio Oenotri* fratre, utranque *Calabriæ* oram tenuerint, urbesque in ea complures parvas ac crebras condiderint, censendum est hunc tam aptum urbi locum neutiquam præterisse. Præsertim etiam quod haud procul hinc *Brystaciam*, & *Cosam* construxerint. Hanc postea *Rhodii* coloniam deduxerunt, ut *Joannes Joachimus Abbas* scribit *in Esaiam*. Postea eam coloniam deduxere *Ro-*
C *mani*. Quanquam Procopius *lib.* III. *de bello Gothico* eam à *Romanis* conditam velit, ait enim: *juxta Lambulam vallem, angustumque aditum ad littus, Russia est promontorium Thuriorum. Supra id millia passuum septem cum dimidio præsidium validissimum construxere Romani. Quod utique Joannes ante hac cœperat, & quam optime communierat. Id oppidum Totilas cepit, deficiente commeatu militibus præsidiariis Belisarii, auxilioque eis non adveniente.* Id idem Agathius *libro* IV. *de eodem bello* asserit. Est sedes Archiepiscopalis. *Valerianus* Episcopus *Rossanensis* interfuit Synodo *Constantinopolitanæ* sextæ sub *Agathone*. Ecclesia
D hæc abhinc non multos annos *Latina* facta est: ante enim *Græcam* linguam ritumque servabat. De hac urbe beatus *Bartholomæus in vita beati Nili* sic scribit: *Cum omnis finitima regio ab Agarenis beati Nili tempestate vastata esset, eorumque prædæ exposita, solum Rossanum ab ea vastitate immune fuit. Idque haud quaquam humana ope, sed Deiparæ, quæ locum illum imprimis tutaretur, auxilio factum est. Siquidem cum sæpe Agareni noctu irruissent, arcemque expugnare tentassent, simulatque ad mœnia accessissent scalis admotis, fama est, è superiore loco mulieri similem purpura indutam illis apparuisse facem manibus gestantem, atque illos pro-*
E *pellentem, è muroque deturbantem, idque verum esse testabantur, qui ex illis aufugerant. Tempore beati Nili*, ait idem beatus Bartholomæus, *Rossanum magnis terræmotibus quatitur, multis imbribus noctu ac die ingruentibus. Unde complures domus atque ecclesiæ dejectæ sunt. Populo autem ad sanctum pacis templum ingresso terræ motus imbresque cessavere. Nullus autem homo, neque jumentum aliquod periit.* In æde Episcopali divi *Cristophori* armus asservatur. Hic vina laudatissima nascuntur. Fit optimi olei copia. Olivæ ad
amygdalarum magnitudinem crassæ & carnosæ 1184.
conditæ in cadis optimæ sunt esu. Fiunt fictilia
F nobilia. Nascitur gypsum marmorosum, nascuntur cappares, vitex, oleander, crocus sylvestris, & terebinthus. Proveniunt etiam, ut ab herbario accepi, dictamnum *Cretense*, anenides, centaureum majus, & aliæ nobiles herbæ. Sunt in hoc agro pagi *Scrufudonium*, & *Palludum* cum vinis optimis, ubi alabastrites & sal fossile nascuntur, & cos aquaria probatissima. Item rheuponticum, & sagapenum. Fiunt externarum, palumborum, & sturnorum aucupia. Ad mare *Ros-*

Roſſia promontorium eſt, *Athenæum* à *Dionyſio Halicarnaſſeo* dictum, & *Portus Veneris* ſtatio æſtiva: ubi *Æneas* plures *Trojanos* expoſuit, atque reliquit. Qui per ea loca habitandi ſedes poſuerunt. Non longe ab urbe eſt beatæ *Mariæ Patirio* cognomine templum divi *Baſilii* monachorum cœnobium. Ex hac urbe fuit beatus *Nilus* monachus divi *Baſilii*, & Abbas, vir nimirum magna ſanctitate & doctrina. Qui ceu fulgentiſſimum ſidus in eccleſia Dei emicuit. Hic, ut beatus *Bartholomæus* ejus civis ac diſcipulus, qui totam illius vitam exaravit, ſcribit, ex nobilibus parentibus eſt ortus. Qui jam puer, cum illi migraſſent è vita, à ſorore educatus fuit. Hic ab ineunte ætate bonam indolem, atque excellens ingenium præ ſe ferens, omnes coævos ſuos prudentia ſuperabat, præceptoreſque ſuos tanta prudentia percontabatur, ut eos in ſui admirationem adduceret: unde puero tantum ingenii acumen. *Antonii*, *Hilarionis*, *Sabæ*, *Arſenii*, aliorumque ſanctorum patrum vitas uſquequaque præmanibus habebat. Inde vero jam exoletus dæmonis opera cum virgine quadam concubuit, filiamque ex ea ſuſcepit. Cæterum deinde reſipiſcens, ac ſe, perpetrati deliquii pœnitens, mundi oblectamenta ac divitias deſerere ſtatuit. Atque magnam pecuniæ ſummam à debitoribus exigens, vineamque ſe ex ea empturum ſimulans, pauperibus erogavit, ac reliqua bona ſua omnia egenis impertiens ad cœnobium beati *Mercurii* ordinis ſancti *Baſilii* ſeceſſit monachalem habitum ſuſcepturus. In quo tum plerique ſancti viri degebant, atque inter cæteros, erant divini illi viri *Phantinus*, *Zacharias*, & *Lucas* de quibus alibi diximus. Haud procul aliud monaſterium erat, cui præerat divus ille *Joannes*, de quo alibi diximus. Quibus viſis ingenti lætitia eſt affectus. Verum quia humani generis perpetuus hoſtis ei in hujuſmodi opere impedimento eſſe ſtudebat, ab illius regionis Præſide literæ allatæ ſunt his, qui monaſterio præerant, quibus interdicebatur ipſis, ne illum monachalem habitum induerent, quod ſi contempſiſſent, manus eorum præciderentur. Quare timore perterriti ad ſancti *Nazarii* monaſterium illum miſerunt. Ibi ſanctum habitum ſumma religione nondum triceſimum annum agens ſuſcepit. In quo monaſterio XL. dies commoratus, neque panem, neque vinum, nec demum coctum quid guſtavit, ſed arborum fructibus atque oleribus contentus erat. Sic bonus ac ſtrenuus Chriſti miles & athleta à delicata ſeculari vita repente ad auſteram vivendi formam tranſiit. Ibi cuidam Regulo tyranno, qui ſe decem annos victurum prædicabat, decem duntaxat dies victurum
1156. prædixit, Id quod & fuit: decimo enim die infeliciter à civibus interemptus eſt. Quadraginta igitur diebus exactis ad monaſterium *Mercurii*, ut beatos illos viros viſeret, redit. Quorum mutua atque inſeparabili amicitia ac benevolentia fruebatur. Erat per id tempus *Calabria* altera *Ægyptus* ſanctorum monachorum parens & nutrix. Cum igitur beatus *Nilus* hominum conſuetudinem declinare ſtatuiſſet, ſeceſſumque adamaſſet, ſolitariam vitam delegit, *Joannem Baptiſtam* æmulatus. Itaque cryptam quampiam incolebat, quæ haud procul a monaſterio *Mercurii*, & ab eo monaſterio, cui præerat beatus *Joannes*, abeſt. Quæ in ſublimi & arduo loco eſt ſita, aram habens Michaeli Archangelo dicatam. Is locus quieti aptiſſimus erat, ibi vigiliis, pſalmodiæ, orationibus, contemplationibus, jejuniis, divinæ ſcripturæ lectionibus cæteriſque hujuſmodi actionibus dieque noctuque jugiter incumbebat, nam ſomni paululum capiebat. Caput apertum, ac pedes nudos ſemper gerens, unica duntaxat tunica, eaque ex caprarum pilis confecta contentus erat. Zona ei erat funiculus non niſi ſemel in anno ſolutus. Atque uſque adeo paupertatis ſtudioſiſſimus fuit, ut ne obolum quidem poſſideret. Atramentarium ei erat ex cera compactum. In ſcribendis libris plurimum vacabat. Tempus ſic dividebat, ut ne quidem minimo momento eſſet otioſus. Nam ab hora matutina ad tertiam uſque libros ſcribebat ſingulis diebus quaternionem conficiens, ſcribebat enim pſalmos: à tertia autem uſque ad ſextam cruci aſſiſtebat cum *Maria* & *Joanne* pſalterium retinens ac recitans, millies genua flectens: à ſexta vero uſque ad nonam ſedebat lugens, ac perſcrutans legem domini, & ſanctorum ſcripta, inde veſpertino hymno dicto paululum ſpiritum reficiebat deambulans, ac pſalmos recitans. Divinam ſcripturam, qua erat longe eruditus, fratribus exponebat, *Joannem Chryſoſtomum*, *Baſilium*, *Gregorium Nazianzenum*, cæteroſque *Græcos*, necnon *Latinos* doctores in manibus habens. Ejus menſa erat lapis magnus ac patella in illo teſtæ fragmentum. Cibus interdum panis ſolus illi erat, & aqua in menſura, interdum legumina cocta, quandoque vero fructibus tantum contentus erat, & præſertim ſiliquis, quæ ultro naſcuntur, utpote myrteis, & comaris, & hujuſmodi pomis. Pertranſiit annum unum menſe minus, nullo prorſus liquido obſonio ab eo deguſtato. Perſæpe biduum, quandoque triduum, interdum quinque dies totidemque noctes cibo & potu abſtinebat, ſanctam quadragenam ita tranſegit, ut nil penitus præter remunerationem caperet. Rurſus alios ſexaginta dies permanſit bis duntaxat toto hoc tempore cibum ſumens. Jejunium nunquam ſolvit. Quid multis opus eſt verbis? Tot nempe vivendi formas percurrit, quot à ſanctis patribus ſervatas fuiſſe legerat. Lachrymarum vero non guttas, ſed prope rivulos emittebat. Contemplationibus adeo vacabat, ut plerunque in extaſin raperetur. Libidinum incitamenta prædictis exercitationibus, & ſpinarum attritione, necnon urticarum fuſtigatione propellebat. Varias inſuper dæmonum pugnas non 1186.
modo inviſibiles, ſed etiam viſibiles & corporales ſuſtinuit; quas & Dei ope ſuperavit. Quodam die dæmon ipſum in capite clava percuſſit, vulnuſque infligit, quo diu cruciatus pertulit, à quo divinitus nocte quam Apoſtolis *Petro* & *Paulo* dicatus dies eſt inſequutus, dum pſalmos in eccleſia cum beato *Phantino* pſalleret, curatus eſt. Rurſus alio die à quodam alio vulnere diaboli opera ſibi infixo ab Angelo ſanatus eſt. Fuit etiam multorum miraculorum patrator. Quippe qui immundis ſpiritibus obſeſſos liberavit, variis morbis affectos curavit. Neque prophetiæ munere caruit: complura enim præſagivit, ac cordium abdita aperiebat. Inde *Agarenis* eam *Calabriæ* partem, ubi ipſe verſabatur, vaſtantibus, id quod jam ipſe prædixerat, eos fugiens ad ſancti *Hadriani* tum exiguum oratorium, quod eſt in agro *Beſidianenſi* ſe recepit. Ibique cum duodecim diſcipulis divino cultui vacabat. Inter quos erat beatus *Proculus*. Quantum autem humilitatem ſectatus ſit, quis pro dignitate diſſerere ſuppetit? Sacris utique initiari nunquam voluit. Mortuo *Roſſanenſi* Epiſcopo uno omnium, & cleri & populi ore, hujuſmodi munere dignus judicatus Epiſcopus creatus eſt. At ipſe ut rem compertam habuit CHRISTI exemplo aufugit ad interiora deſerti, ubi tandiu latuit, quandiu alius eſt electus. Hominum, nobilium præſertim, ac magnatum congreſſum conſuetudineſque uti venenum ac peſtem vitabat. Licet omnibus Prin-

Principibus & Imperatori *Constantinopoli* degenti A
fama notus esset. Mulierum quoque consuetu-
dines, haud secus ac lethale virus, & aspidem
fugiebat. Ajebat enim sic: Diabolus de me ita
dicit, monachus hic lutum est, madefaciam cum
aqua, id est mulierum lachrymis, & illum lique-
faciam adeo, ut de eo quicquid mihi libuerit ef-
ficiam. Nunquam passus est mulieres monaste-
ria aut ecclesias suas ingredi. Complures solis li-
teris ad Præsides missis carceribus & suspendiis li-
beravit. Quodam die dum prostratus quam hu-
militer CHRISTO cruci affixo assisteret, orans
liberari à quadam tentatione, ab eoque benedici,
CHRISTUS dexteram è clavo extrahens trinam B
benedictionem illi impertivit. Inde è *Calabria*
secedens in *Campaniam* pervenit, & in *Cassinensi*
monasterio aliquot annos commoratus est, ab
Abbate & monachis ejus monasterii rogatus. Ex-
inde illinc abiens, in monasterio *Vallelucion* dicto
quindecim annos consedit. Postea in agro *Gaje-
tæ* in monasterio *Serperi* nuncupato decem annos
cum sexaginta monachis permansit. Cum *Phi-
logathus* civis suus Episcopus *Placentinus* vir im-
primis literis eruditus, divitiis affluens, *Crescen-
tio* Consule *Romano* auctore, populi ac cleri, ad
quos *Romani* Antistitis spectabat electio, consen-
su in *Romanum* Pontificem, *Gregorio quinto* à *Ro-
manis* urbe pulso, crearetur, qui Joannes XVI. C
sive, ut alii, XVII. vocatus est: *Gregorio* ipso
1187. inde *Ottonis tertii* Imperatoris auxilio in sedem
revocato, captus esset, ab *Ottone* ipso oculis, lin-
gua & naso mutilatus est, & in carcerem detru-
sus. Quocirca beatus *Nilus Romam* petiit, ut
eum liberaret. Id audientes Pontifex & Impera-
tor ei ad portam *Asinianam* obviam facti, ipsum
medium ad ædes duxerunt, ejus manus summa
veneratione exosculantes, rogantesque ut *Romæ*
commorari vellet, spondentes se illi monasterium
daturos quodcunque vellet. Ipse vero hoc re-
nuens *Roma* recessit, & ad suum monasterium D
remeavit. *Gregorius* autem paulo post miserabi-
liter obiit. (*Philogatum* enim, & ipse & Impera-
tor beato *Nilo* concesserant, sed minime stetere
promissis) *Otto* vero tandem resipiscens, ac facti
pœnitens ad Michaelis Archangeli ædem, quæ
in *Gargano Apuliæ* monte extat, religionis gratia
concessit. Inde rediens ad beatum *Nilum* diver-
tit. Cumque eminus monasterium conspicatus
esset: Ecce, inquit, tabernacula Israel in ere-
mo, en cives cœlestis hierarchiæ: hi non ut in-
colæ, sed ut viatores hic versantur. Beatus ve-
ro *Nilus* cum omnibus cœnobitis ei cum cruce
obviam perrexit, magnaque humilitate ac pieta-
te Cæsarem veneratus est, & in cœnobium de- E
duxit. Cumque plura una colloquerentur, in-
ter cætera, octo monasteria se magno cum pro-
ventu in quavis sui regni parte ei daturum obtu-
lit. At beatus *Nilus* id renuit. Nunquam enim
temporalia bona à quoquam accipere voluit. Ad-
jecitque Cæsar digrediens, pete à me quod tibi
est cordi uti à filio tuo, ipse vero libenter ac
prompte exhibeam. Beatus vero *Nilus* tale Cæ-
sari dedit responsum: Nil aliud opus habeo è tuo
regno ô Cæsar, nisi tuæ ipsius animæ salutem.
Licet enim Rex existas, ut quivis tamen alius
homo moriturus es, & ad summi Regis judicium F
te assistere oportebit, & rationem bonorum &
malorum reddere. Hæc audiens Cæsar lachry-
matus est, & coronam in beati *Nili* manus de-
ponens, ab eoque benedictus recessit. Cumque
Romam esset ingressus orta in populo seditione,
ab urbe fugiens à populo interemptus est. Bea-
tus vero *Nilus* ex eo monasterio abiens *Tusculum*
se contulit, ibi Deo famulaturus quod reliquum
sibi vitæ superesset. Atque haud procul ab op-
pido, monasterio, cui *Crypta ferrata* nomen est,
constructo usque ad obitum mansit, atque ibi
migravit ad dominum senio confectus, quintum
& nonagesimum annum agens. ejus festum agi-
tur sexto Calendas Octobris. Fuit & ex hac *Ros-
sanensi* urbe beatus *Georgius* vir sanctitate conspi-
cuus, qui sub beato *Nilo* Duce Deo militavit.
Hic in seculo nobilis & locuples erat, sanctum
habitum senex suscepit. Qui adhuc in seculo exi-
stens Angelicam visionem vidit, & Angelorum
melodiæ concentum sibi audire videbatur. Inde
monachus factus humilitatem, & obedientiam
maximo est amplexus opere. Cum adolescens
quidam *Besidianensis* Hebræum quempiam pere-
misset, eoque fugiente, ejus affinis à judicibus
pro Judæo mortuo Judæis cruci affigendus tra-
deretur, beatus *Nilus* ab illius consanguineis hu-
jus rei certior factus, literas beato *Georgio* ad ju-
dices dedit, in quibus hæc scripta erant: vos,
qui judices estis, legem servare debetis, quæ
præcipit, ut pro septem Judæis unus Christianus
moriatur. Aut igitur dent sex alios Judæos oc-
cidendos, aut vinctum Christianum liberate. 1188.
Quod si legem servare nolitis, hunc, quem cum
his ad vos literis mitto, pro Judæo mortuo cru-
ci affigite, & vinctum liberate, ut cum uxore
& filiis vitam agere, eisque vitæ necessaria sup-
peditare possit. Judices lectis literis, id beato
Georgio referunt (nesciebat enim ipse quidnam
beatus *Nilus* scripserat) petuntque ab eo, si id
sibi cordi esset. Ipse vero respondit, se paratum
esse omnia, quæ beatus *Nilus* magister suus scri-
beret, perficere, adjecitque, si nullus esset, qui
crucem componere sciat, egomet eam conficere
optime scio. Id audientes judices & vinctum li-
berarunt, & beatum *Georgium* sospitem ad bea-
tum *Nilum* remiserunt. Tantumque profecit,
ut licet nunquam literas didicerit, psalmos ta-
men ita canebat, ut omnibus audientibus de se
præberet admirationem. In Dei via atque ob-
sequio vehementer profecit, eique placuit in con-
tinentia, afflictione, obedientia, humilitate exi-
mia, & propriæ voluntatis abnegatione, quod
martyrium & est, & nominatur. Obiit in cœ-
nobio divi *Hadriani* laborum præmia perceptu-
rus. In hoc magnopere beatus *Nilus* Deo gra-
tias egit, certo sciens quod vere probatam frugem
atque acceptabilem oblationem, primitiasque ipse
obtulit beatum *Georgium*. Fuit & ex hac *Rossa-
nensi* urbe beatus *Stephanus* beati *Nili* & ipse a-
lumnus. Hic agresti atque humili loco ortus,
patre orbatus jam adolescens vigesimum annum
agens monasticæ vitæ amore succensus beatum
Nilum convenit. Quem beatus *Nilus* ut domum
ad matrem & sororem alendas regrederetur, hor-
tatus est. Cui ille: minime, inquit, redibo:
non enim ego, sed Deus illas alit. Quem bea-
tus *Nilus* simplicem videns, secundo anno ubi
cryptam illam juxta monasterium *Mercurii* inco-
lere cœpit, monachalem habitum induit. Hic
tam simplex fuit, ut illum alterum *Jacob* Patriar-
cham, aut simplicissimum *Paulum* divi *Antonii*
Abbatis discipulum jure diceres. Eum beatus
Nilus humanitate & mansuetudine admonens so-
lertem & urbanum reddere studebat. Triennio
autem transacto cum sic nec hilum proficere cer-
neret, austeris verbis ac conviciis cœpit increpa-
re, ne rudis remaneret. Aliquando etiam manu
eum perterrefaciebat. Ipse vero æquo hilarique
animo omnia sustinebat, & neque durissimam
exercitationem, neque assiduas vigilias extime-
scebat, sed in omnibus beatum *Nilum* æmulari
studebat. Quamobrem Dei ope diabolicarum
tentationum expers fuit. Sæpe enim beatus *Ni-
lus* ipsum percontatus est, quibusnam cogitatio-

nibus perturbaretur? respondebat, ne una quidem, tantum dormito plurimum, & ob id perturbor. Tum beatus *Nilus* scabellum fecit pedem unum tantum habens, quod ei impendit dicens: tu quidem duos pedes habes, & scabellum habet unum: en tres pedes, in eo sedens exercitationem non negligenter operaberis. Hic dicto audiens nullibi postea nisi in scabello illo sedebat. Qui sæpe à dormitatione victus in terram cadebat. Eo beatus *Nilus* veluti novacula quadam ad inobedientes & intolerabiles exercendos utebatur. Excessit è vita in *Serperi* monasterio, septuagesimum annum agens. Qui licet senex, & ob senium & multas infirmitates nimium cur-
1189. vatus esset, nunquam tamen à labore cessabat. Et animam exhalanti beatus *Nilus* dixit, *Stephane*: is statim sedens manus ligavit, & animo in beatum *Nilum* attendebat, cui beatus *Nilus*: benedic inquit fratribus, quoniam deficis. Ille vero manum extendens, fecit, quod sibi fuerat imperatum. Et rursus beatus *Nilus* ait: Quiesce paululum, quoniam non amplius vim habes: ille autem recumbens obediens fuit, & mortuus est. Qui etiam in morte obedientiæ servator extitit. Hunc beatus *Nilus* lugebat dicens ô bone *Steptane*, qui mihi adjutor & collaborator fuisti, post tot annos separamur, & vicissim privamur. Et tu quidem vadis ad requiem, quam tibi præparasti, ego vero ad pœnam remaneo. Tu athleta & martyr es, ego quidem tibi carnifex fui. Id dicebat quoniam ad senectutem usque non destitit eum affligere sciens ipsum certatorem gloriosum esse. Fuit & ex hac *Rossanensi* urbe beata *Theodora* virgo Deo grata, sanctis virtutibus plena ac prudens, quæ Cristianam philosophiam exercebat in loco quodam, *Arenoso* nuncupato. Hæc a pueris monasticam atque asperam vitam duxit, ac quibusdam aliis sanctis monialibus virginibus præerat. Quæ jam exacta ætate beatum *Nilum* uti filium, a juventute diligebat. Quam beatus ipse *Nilus* vicissim ut matrem eximia veneratione colebat, eamque cuidam monasterio beatæ *Mariæ* dicato, quod *Eupraxius Italiæ* Regius Judex in *Rossanensi* agro erexerat, præfecit: in quo beatus *Nilus* plures virgines collocavit, atque inter cæteras sororem & matrem beati *Stephani*. Fuit & ex hac urbe beatus *Bartholomæus* vir sanctitate plenus, beati *Nili* discipulus, cujus vitam scripsit. Hic nobilibus & piis, atque divini amoris studiosissimis parentibus ortus doctis præceptoribus traditus fuit. Erat quidem optimæ indolis, præclarique ingenii puer, canam præ se ferens mentem. Quippe qui non ludis, jocisque, aliisque ejusmodi rebus, quibus ea ætas irritata plurimum oblectari solet: sed orationi & lectioni operam navabat. Atque inter cætera, jejunium ei præcipuum erat, quod ad finem usque nusquam solvit. Itaque à puero monasterio circum *Rossanam* existenti à parentibus traditus est. Ubi sic se gessit, ut etiam senes moribus antecelleret. Audita inde beati *Nili* fama, qui tum in *Serperi* monasterio commorabatur ad eundem se contulit. Quem beatus *Nilus* cum fuisset intuitus, ejus præclaram indolem contemplatus expansis ad cœlum manibus alacriter suscepit: sibi persuasissimum habens, quod pulcherrimum suæ virtutis imitatorem esset relicturus. Proinde ut primum habitu indutus est, adeo se illius imitatorem præstitit, ut omnes in admirationem sui concitarit. Quandoquidem jejuniis, vigiliis, orationibus, meditationibus, & divinorum eloquiorum auscultationibus jugiter vacabat. Maxima item humilitate & obedientia mentem expoliebat, & illustrabat, libros pulcherrime scribebat.

A Hunc beatus *Nilus* unice diligebat, ejusque vita, magis quam aliorum sexaginta, quos secum habebat, lætabatur. *Romam*, ac *Tusculum* beatum *Nilum* sequutus est. Hymnos complures ad Deiparæ multorumque sanctorum laudes quam docte & eleganter edidit. Mortuo beato *Nilo* ab omnibus ei in *Cryptæ Ferratæ monasterii* regimine suffectus est. Qui tamen invitus juventu- 1190.
tem afferens hanc provinciam suscepit, ac beatæ *Mariæ* templum erexit. Cumque ejus probitatis, ac sanctitatis fama crebresceret, omnes Principes & optimates, non modo populi, maxima cum veneratione prosequebantur. *Romanus* Pon-
B tifex juvenis voluptatibus delinitus, execrabile quoddam delictum perpetravit (hunc *Benedictum nonum* esse arbitror) ac tandem resipiscens, veniamque perpetrati deliquii quærens, beatum *Bartholomæum* sibi intercessorem delegit, quo sperabat fieri posse, ut Deo reconciliaretur. Quamobrem ipsum ad se accersit, eique summa cum reverentia & humilitate delictum aperit, congruentemque medicinam ab eo petiit. At ille non throni excellentia perterritus, non honoris dignitatem aspexit, non munerum, aut honorum rationem habuit, ut plurimi faciunt: sed ad morbum, qui curatu difficilis erat, aspexit.
C Itaque congruam illi medicinam adhibens: non licet, inquit, tibi rem sacram facere, sed vaca, ut divinum numen tibi propitium reddas, quod peccatis adversum te irritasti. Pontifex illico throno derelicto Pontificatu se abdicavit. Cum ingens caritas famesque ingruisset, omniaque ipse pauperibus & peregrinis elargitus esset nec haberet quod amplius impenderet, nec egenorum calamitates aspicere posset, à monasterio recessit, *Romamque* versus iter faciebat. Cumque fessus sopori se dedisset, apparuit ei in somnis beatus *Gregorius* Papa, qui ipsum, quod monasterium destituisset, objurgavit, hortatusque est, ut in
D illud remearet, & spem suam in Dei misericordia ponat, vasculumque ei dedit, quod admirabilem odorem quendam fragrabat. A somno igitur expergefactus rediit in monasterium. Cui *Tusculanus* quidam tritici modios centum impendit, quod ipse pauperibus erogavit. Ejus vitam monachus quidam ejus discipulus elucubravit. ejus festum agitur, tertio Idus Novembris. Extant in *Cryptæ Ferratæ monasterio* libri duo Græce scripti, in quorum altero ipsius beati *Bartholomæi*, in altero beati *Nili* vita scripta est. Haud dubium est multos alios *Calabros* viros divi *Basilii* monachos per ea tempora sanctitate floruisse, tan-
E tis ac talibus Ducibus florentibus, utpote beatis *Phantino*, *Zacharia*, *Helia*, *Joanne*, *Bartholomæo*, aliisque. Post *Rossanum Colenetum* fluvius labitur, inde *Lucinus* fluvius alter excurrit *Rossanensem* agrum à *Coriolanensi* dirimens. Subinde est *Coriolanum* oppidum nobile ac vetustum, quod ejusdem nominis fluvius adlabitur ab *Ausoniis* aut ab *Oenotriis*, ut opinari licet, conditum. Distat à *Rossano* millibus passuum octo, à mari tribus. Hic mercatus annuus celebratur. Extat & fons nobilis. *Coriolanensis* ager rerum omnium copia exuberat. Nam frumenti & aliarum frugum, ac fructuum ferax est. Fiunt vina &
F olea clara. Fit gossypium & sesama. Nascuntur cappares provenit terebinthus, vitex, siliqua sylvestris, & fœniculum marinum. Extant & pulchra limonum, citrorum, & malorum aureorum nemora, quorum fructuum ingens fit copia. Fiunt & aucupia turdorum & aliarum parvarum avium. Mare insuper hoc admodum piscosum est. In quo, præter reliquos pisces, palmitum ingens copia capitur, intus est
Acra oppidum ab effectu: acra enim summita- 1191.
tatem

tatem significat, quod in montis vertice situm sit, cujus meminit *Stephanus*. *Acra*, inquit, *urbs Iapygiæ*, *altera Italiæ*. *Quod Muconius fluvius præterfluit*. *In quem si morbidæ oves sese immerserint*, *curantur*. Ab oppido millibus passuum duobus *Cotilis* fluvius alter decurrit, & uterque *Crathim* influit. A cujus vado ad oppidum montis dorsum sensim assurgit arduo ascensu. Fit hic oleum & vinum nobile, & inter salsamenta laudantur pernæ. Extant & sylvæ glandiferæ porcis alendis opportunæ. Sunt in hoc agro pagi; *Cosmum*, *Machia*, & *Baccharium*. Meridiem versus millia passuum octo ab *Acra Lucii* oppidum est edito loco, *Thebæ* olim, ut arbitror, dictum, cujus meminit *Plinius*, qui *Thebas Lucanas* interiisse *Catonis* auctoritate ait. Non enim *Thebæ Lucanæ* dictæ sunt, quod in *Lucania* ultra *Laum* & *Syrim* amnes fuerint, sicut nec *Pandosia*, nec *Petilia* nec *Grumentum Lagariæ* conterminum *Calabriæ* urbes, quæ *Lucanorum* fuisse dicuntur: sed quod, ut ostendi, *Samnites* in ea loca colonos, à Duce *Lucio Lucanos* dictos, miserint. Et *Plinius* cum de *Thebis* mentionem facit, statim subdit de *Pandosia*, quam *Theopompus Lucanorum* urbem fuisse ait. *Telesphorus Consentinus* eremita, magna sanctitate vir, de quo alibi diximus, scripta quædam *Joannis Joachimi*, & *Cyrilli* in monasterio existente apud *Thebas* se reperisse dicit. Id monasterium in agro *Luciorum* est beatæ *Mariæ* dicatum delubrum, in quo Abbas *Joachimus* interim commoratus est. Et in eo beatus *Lucas Joachimi* discipulus, Abbas fuit, & inde Episcopus *Consentinus*, item beatus *Bernardus* Abbas & inde Episcopus *Gerentinus*. In hoc agro provenit vitex, legitur manna. Nascitur arbor frequens fructus ferens magnitudine mespili, sed oblongos acri saporis, atrolicem vocant accolæ. A *Luciis* millia passuum quatuor *Rosæ* oppidum est edito loco, nec longe *Javisum* fluentum labitur, quod *Crathi* miscetur. Hic chalcanthum nascitur. Post *Acram* vero septentrionem versus millia passuum octo, *Besidia*, *Besidianum* vulgus appellat, civitas vetustissima est, *Bescia* olim dicta, ab *Ausoniis* condita, ut ait *Stephanus*, à *Romanis* interposito i, & c in d mutato *Besidia*, ut *Tempsa Temesa* & *Meda Medama*. Fuere autem *Ausonii*, ut *lib. primo ostendi*, *Aschenazi* pronepotis *Noe* posteri; qui post diluvium primi *Italiam*, hoc est *Calabriam* incoluerunt. *Livius* sicut *Blandam Blandas*, & *Thurium Thurias*, sic hanc urbem *Besidiam*, *bel. Pun. lib.* x. *Besidias* plurativo numero inclinat, quam una cum aliis quibusdam ad *P. Servilium* Consulem ultro in deditionem venisse dicit, civis *Besidiensis* & *Besidianus*. Est sedes Episcopalis. In regesto *Celestini tertii* scriptum est, quod sedes hæc pertinebat ad sanctam sedem. Habet urbs hæc octo colles, in medio autem urbis mons assurgit, in quo est arx. Affluit & scaturiginibus aquarum, fiunt & panni frondinei. Parœciales Ecclesiæ xv. Est itaque hæc civitas simul vetustate, simulque dignitatis titulo perinsignis. Primus hujus urbis Princeps fuit *Lucas Antonii Marcensium* domini filius, cui successit *Hieronymus* filius, huic *Bernardinus*, & ei *Petrus Antonius* genitor tuus, vir quidem &
1192. corporis robore, & animi magnitudine, tum munificentia præpollens. Siquidem ingeniis favebat, bonarumque literarum studiosos muneribus prosequebatur. De cujus in literatos liberalitate id unum exemplum proferre satis esse duco. Cuidam literato viro, ut à *Joanne Antonio Sanseverinio* consanguineo tuo accepi, qui nec ei librum dicarat, nec quicquam in ejus laudem scripserat, ducentos aureos numos muneri dedit,
A conversusque ad *Joannem* ipsum *Antonium*, hujusmodi, inquit, sunt prosequendi muneribus. Hic figlina nobilia fiunt omnis generis. Fiunt & cultri inter alia ferramenta, non ignobiles. Fit & oleum optimum, fit Xylon & Sesama, legitur manna. Inter hortensia laudantur pepones. Fiunt lina non vulgaria. Est præterea ager hic frugifer. In quo est sancti *Hadriani* templum divi *Basilii* monachorum cœnobium, ubi beatus *Nilus* Abbas plures annos cum duodecim sanctis monachis consedit Deo obsequens, inter quos erat beatus *Proclus Besidianensis*, qui, ut beatus *Bartholomæus* in vita beati *Nili* scribit, cuncta-
B rum disciplinarum peritissimus fuit, ac magnam sibi bibliothecam comparaverat. Hic, priusquam monachus fieret, in patria sua existens adhuc juvenis admodum Dei servitute sic sese exercebat. Singulis diebus jejunabat ad vesperam usque, ac lectioni operam dabat, cibis & potibus ad libidinem inflammantibus abstinebat. A vespera usque ad matutinum omnes oppidi sui Ecclesias lustrabat, psalterium totum recitans, & ad singulas Ecclesiarum portas pænitentiam agens quæcunque sibi ipsi consciebat. Hæc omnia clam agebat. Is monasticum studium amplexus, & à beato *Nilo* virtutis perfectionem adeptus adeo
C continentiæ & exercitationi sese injecit, ut cuncta sua membra mortificarit, acerbis ægrotationibus restiterit ad extremum spiritum. In hoc monasterio beatus *Georgius Rossanensis* beati *Nili* discipulus, de quo dudum diximus, diem clausit extremum sepultusque est. Fuit & ex hac urbe beatus *Martinus* minorita, cujus corpus *Agelli* jacet. Post *Besidiam Tarsia* oppidum est, *Caprasæ* olim *Antonino Pio in itinerario*, inter *Isaurum* & *Crathim* amnes. Est *Tarsensis* ager fertilis: nascitur vinum nobile, provenit terebinthus, & siliqua sylvestris. Post *Tarsiam Senitum* flumen decurrit. Inde *Laurentum* castrum est edito eoque
D salubri loco situm, quod *Sybaris* fluvius præterfluit, cui subtus castrum *Isaurus* fluvius miscetur. castro huic mons imminet, ex quo circumvicina regio conspicitur. Quod castrum pater tuus *Barnabæ Piscario* divi *Jacobi* ordinis equiti muneri dedit. Nunc ipsum *Marcellus* ejus ex fratre nepos, qui modo tuas in *Calabria* vices gerit, possidet. Subinde est *Thurium* oppidum, *Terramnovam* vulgus appellat, mutatis literis quasi *Thurium* urbem, in colle oblongo situm, inter *Crathim* & *Sybarim* amnes navigabiles & pisculentos, propius tamen *Crathi*, quam *Sybari*, *Sybaris* urbis reliquiæ. Distat à *Tarsia* millia passuum quatuor,
E à *Coriolano* octo, à freto totidem. Loci situs *Diodori* descriptioni convenit. Quia vero *Thurium Sybaris* urbis ut dixi, reliquiæ sunt, de ea prius nobis dicendum est, postea de *Thurio*. Fuit *Sybaris* vetustissima urbs à *Trœzeniis*, & à *Sagari Ajacis Locri* filio condita, ut *Solino* placet, 1193.
haud multo post bellum *Trojanum*. Nam *Ajax*, cujus filius *Sagaris* hanc urbem condidisse dicitur, *Trojano* bello adfuit præsens. Condita autem fuit inter *Sybarim* & *Crathim* amnes, vicinior tamen *Sybari*, quam *Crathi*, à quo nomen accepit. *Sybaris* autem fluvius à *Sybari* fonte *Achajæ* dictus est. *Strabo* enim *libro octavo*: *Sybaris fons in A-*
F *chaja est*, ait, *à quo Sybari Italico derivatum est nomen*. Urbemque ipsam *Sybarim* ab *Iseliceo* conditam putat. De qua ita fert: *Sybaris fuit condita ab Achivis Trœzeniis. Hujus autem condendæ auctor fuit Iseliceus inter duos fluvios Crathidem & Sybaridem.* Quæ eo excellentiæ & felicitatis excrevit, ut quaternas rexerit gentes & quinque ac viginti urbes suo subderet imperio, ac contra *Crotoniatas* trecentorum hominum millium exercitum duxit. Super *Crathide* vero domicilia ha-

bentes sex millium & CCL. passuum in circuitu. Totam autem hanc felicitatem intra dies septuaginta *Crotoniatæ* interceperunt, adeo deliciis & luxuria intemperantes diffluebant. Urbe enim potiti inducto fluvio cuncta demerserunt. Pauci ex ea clade superstites adunati cohabitabant. Quos temporis intervallo *Athenienses*, aliique *Græci* prosus extinxerunt. Nam in societatem civivitatis pervenientes eos, per contemptum habentes trucidarunt, & urbem alium in locum prope transpositam ædificarunt, & eos *Thurios*, ducto de fonte vocabulo, nuncuparunt. Qui cum diutius beatam duxissent ætatem, tandem in *Lucanorum* servitutem tracti sunt. Cumque illos *Tarentini* infestarent, ad *Romanorum* tutelam confugerunt: qui quidem mittentes pro virorum paucitate accolas mutato nomine civitatem *Copias* appellavere. Proinde quæ antea *Lucaniam* suo subdiderat imperio, in *Lucanorum* postea aliquando potestatem devenit: sic fortuna instabilis est & volubilis, utique idem *Strabo* ait: *Sybaritæ Possidoniam ad mare posuerunt.* Et rursus: *Talaus Lucaniæ urbs Sybaritarum colonia fuit.* Fuit autem *Sybaris* à *Crotoniatis* eversa *Milonis* ut ostendi, ævo, *Darii Histaspis* tempore, ut liquet *in Herodoto, libro quinto & sexto*, qui floruit Olymp. LXV. regnavitque annis undetriginta. Fuit igitur eruta circiter Olymp. LXX. Aristoteles *Pol. lib. quinto* seditionis ejus causam scribens ait: *Seditiones concitat peregrinitas, donec in eandem simul conspirationem devenerit. Ut enim non ex quavis multitudine constituitur civitas: ita etiam neque in quovis tempore. Quapropter quicunque jam inquilinos susceperunt advenas, omnes fere seditionibus jactati sunt. Ceu Sybarim una cum Trœzeniis incoluerunt Achæi. Postea majorem in numerum crescentes Achæi Trœzenios pepulerunt. Unde ortum odium est Sybaritis. Et in Thurios idem fecerunt Sybaritæ contra illos, qui eos receperunt. Nam plus habere volentes quasi de suis agris pulsi sunt.* Id etiam scribit Plato *libro primo de legibus.* *Sybari direpta*, ait Herodotus *libro sexto*, *universi Milesii, qui plures erant, capita deraserunt, & ingentem luctum adjecerunt. Ex omnibus enim civitatibus hæ præcipue mutuo hospitio jungebantur.* Prælium autem, ait Plinius *libro secundo de Nat. Deor.*
1194. quo *Sybaris* deleta est, eodem die, quo gestum erat, auditum Olympiæ fuit. *Sybaritæ*, ait Athenæus *libro duodecimo*, *primi artes strepitum facientes in urbe esse non permiserunt, ne illis somnum interrumperent, somnique undique penitus intumultuosi essent. Quinetiam neque gallum in urbe nutriri licebat.* *Mos erat apud eos*, Timæus ait, *pueros ad adolescentiam usque vestes purpureas ferre, & cincinnos auro implexos. Versabantur autem apud eos*, ait Timon, *ob mollitiem homunciones pusilli, & scopei, quos quidam stilponas appellant, & catelli Milesii, quibus oblectabantur, qui eos in gymnasia sequebantur.* Deferebant vestes *Milesiis* lanis confectas. Erat enim ipsis cum *Milesiis* amicitia, *ut Timæus ait.* Gestabant & floridas tunicas preciosis cingulis præcincti. Equites *Sybaritarum* supra quinque millia, crocea indumenta super thoraces habentes, in deliciis agebant, unde ortum erat adagium apud *Græcos*: *Sybaritæ per plateas.* Divites cum in agros proficiscebantur, & si vehiculis veherentur, iter tamen unum diei tribus diebus conficiebant. Erant etiam ipsis cuniculi viarum ducentium in agros. Plurimis autem ipsorum erant cellæ vinariæ juxta mare, ad quas per elices & cuniculos illos vina ex agris deducebant. Et partim quidem extra regionem vendebant, partim navigiis in urbem transvehebant. Celebrabant frequenter convivia publice. Et ii qui laute cibos parabant, honorabantur,

A similiter & coqui, qui obsonia optime præparabant. Unde ortum erat adagium: *Sybaritica mensa.* Ante potum brassicas edebant, ne eos vinum læderet, neve temulenti fierent. Utebantur misso ex oleo & garo, quo utebatur etiam *Heliogabalus, ait Lampridius.* Quem quo anno *Sybaritæ* repererunt, perierunt. *Sybaritæ* primi invenerunt matulas & pyela. Erat urbs in concavo posita, ubi æstate mane & vesperi frigus ingens vigebat, Meridie vero intolerabilis æstus. Existimabant fluvios plurimum ad sanitatem conferre. Unde dictum est, volentem in *Sybari* ante fatum minime mori, neque orientem solem,
B neque occidentem videri oportere. Miserunt ad oraculum legatos, quorum unus fuit *Isamiris*, percontantes quousque felices essent? *Pythia* respondit:

> *Felix tu eris honorans genus deorum,*
> *Beneque venerantes primum hominem Deo:*
> *Tunc tibi bellum, & intestina seditio veniet.*

Id audientes semper felices fore putarunt, quod nunquam magis hominem, quam Deum honoraturi sint. Non longe post accidit ut *Sybarita* quidam famulum etiam ad sacra fugientem verberaret, confugientem vero tandem ad patris se-
C pulchrum, herus illud veneratus, verberare destitit. Tunc *Isamiris Pythiæ* oraculum mox complendum fore prospiciens insaniam simulans omnia bona sua vendidit, & *Peloponnesum* profectus est. Unde proverbium ortum est, *Isamiris furit*, ut *Suidas* scribit. Occiderunt quoque & triginta *Crotoniatarum* oratores. Item solventes tyrannidem *Telii*, omnes eos, qui Rempublicam mutare conati sunt etiam ad aras confugientes interfecerunt. In qua cæde versa est deæ 1195.
statua. Pavimentum sanguinis fontem scaturiit. Primores videre visi sunt deam ingredientem per medium forum, & bilem vomentem. Ælianus
D autem *de varia historia libro tertio de Junonis ira* sic scribit: *Cum Sybari citharœdus caneret in certamine, quod in honorem Junonis erat institutum, inter Sybaritas propter illum orta est seditio. Cumque mutuo ad arma venirent, citharœdus cum ipsa stola confugit ad aram Junonis. At illi ne in isto loco quidem manus à citharœdo abstinuerunt. Paulo vero post sanguis videbatur in Junonis templo scaturire, non secus quam experenni fonte. Sybaritæ, cum ad oraculum Delphicum consultum misissent, tale responsum acceperunt:*

> *Cede meis mensis, manibus nam sanguinis adhærens*
> E *Destillansque recens, prohibet tibi limina templi,*
> *Non tibi fata canam, magnæ Junonis ad aram.*
> *Non immortales hoc dii patientur inultum.*
> *Siquis enim prudens, scelerata è mente profectum*
> *Committat facinus, gravis hunc prope pœna sequetur.*
> *Non exorabit, neque si genus ab Jove summo*
> *Ducunt, ipse suo collo, collesque nepotum*
> *Hoc luet, & generi cumulatim dona ferentur.*

Africanus *in libro de re militari* de *Sybaritarum* felicitate, luxu, & ruina inquit: *Sybaritæ eo de-*
F *liciarum devenere, ut equos in convivia introducerent ita institutos, ut audito tibiæ cantu statim se attolerent arrectos, & pedibus ipsis prioribus vice manuum gestus quosdam chironomiæ motusque ederent ad numerum saltatorios. Sed cum tibicen quispiam contumelia fuisset affectus, transfugit ad Crotoniatas hostes, paulo ante prælio à Sybaritis superatos, & quod è Republica foret illorum pollicetur, si fidem modo habeant, sua opera Sybaritarum cunctorum equites in ipsorum venturos potestatem. Credita res est, & belli Dux creatus à Crotoniatis tibi-*

bicen, convocat omnes quotquot ejusdem forent in urbe artificii, modulamentumque iis indicat. Atque ut visum tempus procedere in hostem jubet. Sybaritæ facti præturgidi, quod equitatu superabant, eunt contra, præliumque conferunt. Hic autem repente dato signo tibicines universi conspirant. Ecce confestim modulamine agnito, cantuque illo vernaculo tollunt eriguntque semet in pedes equi Sybaritæ sessoribus excussis, & quod tripudium domi didicerant, etiam in acie exhibebant. Ita capti omnes equites humi jacentes, & omnes equi tripudia repræsentantes. Et Plinius *libro* VIII. *Equorum docilitas tanta est, ut universus Sybaritani exercitus equitatus ad symphoniæ cantum saltatione quadam moveri solitus inveniatur.* Theocritus *Idyllio quinto* sub *Æpuli* & *Pomilionis* persona in *Sybaritano* agro cyperum, cynosbaton, anemone, cythisum, ægilum & fraga nasci; item optimi mellis & dulcis olei, & vini copiam fieri scribit. Laudat mollem lanam. *Obtulerunt Sybaritæ*, ait Pausanias *in Eliacis Jovi Olympico thesaurum, quem juxta the-*
1196. *saurum Epidamniorum collocarunt.* Ex hac urbe inter cæteros opulentos, fuit *Smyndirides* longe ditissimus. De quo *Herodotus libro sexto* ita scribit: *Clisthenes Sycionis tyrannus Agaristam filiam nuptui dare destinabat ei, quem præstantissimum Græcorum omnium comperisset. Cum igitur ludi in Olympia celebrarentur, & ex eis Clisthenes curriculo quadrigali victor extitisset, nunciari jussit voce præconis, ut si quis se dignum putaret, qui Clisthenis gener esset, is ad sexagesimum diem, aut prius Sycione præsto foret. Quoniam Clisthenes intra annum a saxagesima die incepturum exequi nuptias destinabat. Itaque omnes Græci aut sua ipsorum aut familiæ claritate sibi confidentes Sycionem proci contenderunt. Quibus Clisthenes & curriculum & palæstram ad certandum præparaverat. Ex Italia illuc se contulit Smyndirides Hippocratis filius Sybarita (florebat autem maxime Sybaris ea tempestate,) qui unus vir in plurimum deliciarum processerat. Contendit autem Sycionem*, ait Suidas, *propria navi, quæ quinquaginta remiges habebat omnes suos servos. Duxit etiam ingentem aucupum, coquorum, & piscatorum catervam, qui non modo cæteros omnes, sed etiam Clisthenem ipsum deliciis & luxu superabant. Fuit & ex urbe Sybari Alcisthenes plumarius nobilissimus, qui celebratissimam vestem opere plumario Reipublicæ Sybaritanæ elaboravit, atque contexuit. Quæ utrinque deorum, variorumque animalium spirantibus formis acu pictis mire distincte erat, colore purpureo. Erat hæc vestis*, ait Joan. Tzetzes, *margaritis & lapidibus pretiosis ornata. Una manica habebat Alcisthenem ipsum, altera Sybarim patriam suam. Vendita fuit centum viginti talentis*, hoc est, aureorum numorum septuaginta duo millia. Quam Aristoteles inter mirabilia ponit, ait enim *in lib. de mirabilibus Alcistheni Sybaritæ vestem tradunt, tanta magnificentia confectam esse, ut cum in Laciniæ Junonis panegyri, ad quam tota confluere solet Italia, proposuisset spectandam, omnium oculos à reliquis in se converterit. Hanc ajunt a Carthaginensibus emptam a Dionysio seniore tum regnante* CXX. *talentorum precio, Purpurea erat tota amplitudine* XV. *cubitorum, animalculis intertextis distincta. Superne quidem fusis, inferne vero pressis, in medio autem Juppiter, Juno, Themis, Minerva, Apollo, Venus elucebant. Ad latera Alcisthenes, utrinque autem Sybaris.* Meminit & vestis hujus *Polemon* apud Athenæum libro XII. Fuit & *Thurus Sybarita* fabularum auctor, cujus meminit *Theon* sophista. Fuit & *Hemitheon Sybarita* poëta, cujus meminit Ovidius *libro tertio de Tristibus.* Fuit & *Alexis Sybarita* poëta comicus *Menandri* poëtæ comici patruus,

A qui ducentas quinquaginta quinque fabulas scripsit, inter quas unam *Brettiam* nominavit. Quare *Sybaritica* fabula nomen sumpsit ab auctore *Sybarita*, de qua meminit Aristophanes *in Vespis.* Theodoretus etiam *in lib. exercitamentorum* ait: *Sybarita fabularum inventor.* Item *Aphthonius sophista* inquit: *Sybaritas primos inventores fabularum apologiarum fuisse.* In- 1197.
terpres autem ipsius *Aphthonii*, & interpres *Hermogenis* dicunt, *Sybaritas* fabulas effinxisse primos ex solis animantibus rationalibus, *Alcmæon* vero *Crotoniata*, & *Æsopus* etiam ex irrationalibus. *Æsopicæ* autem dicuntur, quia *Æso-*
B *pus* apud *Phrygios* hac in re polluit. Extant multa præclara *Alexis* dicta apud *Stobæum* pluribus locis. A quo *Alexi Latini* poëtæ, ait *Gellius libro secundo*, quædam sumpsere ac vertere. Qui in comœdia, quæ *Pythagoræ* vita inscribitur, ait idem *Gellius libro quarto*, refert *Pythagoram* ipsum animalia edidisse. *Suidas* vero *Alexim* ipsum *Menandri* filium fuisse scribit. Fuit & *Stephanus Alexis* filius, ut *Suidas* tradit, poëta comicus. Fuit & *Menander Alexis* ex fratre nepos poëta, ut idem *Suidas* fert. Fuit & *Callisthenes Sybarita* philosophus & historicus. Adducit ipsum *Stobæus* in collectaneis de morbis. Fuerunt & hi alii philo-
C sophi *Sybaritæ Pythagoræ* discipuli, ut *Jamblichus* scribit: *Æneas, Deax, Diocles, Evanor, Empedus, Ispasus, Menester, Metopus*, qui plura scripsit, cujus meminit *Stobæus*, licet ipsum *Metapontinum* faciat, *Proxenus, Ptolemæus, Timasius, Tirsenus, Tirseines* mulier. Fuit & *Philetas Sybarita, qui*, ait Pausanias *in Eliacis.* XLI. *Olymp. superavit juvenes in cæstu pugnantes, &* XLV. *gravioris armaturæ peditum cursus in stadium cum plausum est receptus.* De fertilitate agri, ubi *Sybaris* urbs erat, Varro *rei rusticæ libro primo* inquit: In *Sybaritano* agro jugerum modium centesimum reddere, solitum dicunt. Signabant
D *Sybaritæ* in denario *Minervam* galeatam habentem in galea *Tritonem* deum marinum *Neptuni* tubicinem, & ex postico *Sybarim* fluvium effigiatum, id est, tauri figura, altera manu arundinem, altera urnam habentem & effundentem aquam, *Græca* inscriptione συβαρις. Quandoque signabant caput galeatum instar *Palladis*, & ex postico nunc *Sybarim* fluvium sub tauri figura retro respiciente, nunc cancrum & caput tauri *Neptuni* victimam. *Crathis* autem & *Sybaris* fluvii, inter quos fuit *Sybaris* urbs (est que & nunc *Thurium* urbs) multorum poëtarum præconiis nobilitati sunt. *Crathis* aurifer est & pisculentus. Di-
E ctus est autem *Crathis*, ait Strabo *lib.* VIII. à *Crathi Achajæ* fluvio, qui à duobus fluminibus incrementa suscipiens, sic à miscendis aquis appellatus est. Ad quem *Crathim Calabriæ* fluvium *Annam Didonis* sororem post illius mortem adventasse Ovidius *lib.* III. *Fastorum* scribens, ait:

Est prope piscosos lapidon Crathidis amnes
Parvus ager, Camerem incola turba vocat.

De fluvio hoc ita Vitruvius *lib.* VIII. ait: *Crathis, cum pecora suis temporibus anni parantur ad conceptionem partus, per id tempus adiguntur eo quotidie potum. Ex eoque quamvis sint alba, procre-*
F *ant aliis locis leucophea, aliis locis pulla, aliis coracino colore.* Item Plinius *lib.* XXXI. de hujus & *Sybaris* fluvii natura sic scribit: *Theophrastus ait, in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiem bobus ac pecudibus: quinetiam homines sentire differentiam eam. nam qui Sybarim bibunt, nigriores esse, durioresque & crispo capillo, qui ex Crathide candidos, molliores que, ac porrecta coma:* Et Strabo *lib.* VI. *Crathis homines in eo lotos cæsa-* 1198.
riem candidos & flavos facit, ac multis medetur mor-

morbis. Si qui vero de Sybaride biberint sternutamentis agitari constat. Quamobrem ab ejus potu greges amovent. Pecudes morbidæ si se Crathis aqua madefecerint curantur. Rursus Ovidius *Met. lib.* XV. ait:

Crathis & hinc Sybaris vestris conterminus oris
Electro similes faciunt, auroque capillos.

Lycophron *in Alexandra Crathim* fluvium *Althenum* & morborum curatorem appellat, ait enim:

Morborumque curator Adaunis vocabit
Quando exulantes ob sacrificium Altheni influentis.

Super quibus verbis *Isacius* ait: *Althenus fluvius dicitur, quasi Althænans, id est, sanans secundum Timæum, omnium, quæ illo lavantur animalium vulnera.* Et rursus:

Crathis vero vicinus, & Mylacum finibus
Ager cohabitatores recipiunt Colchorum polis
Inquisitores, quos filiæ misit molestiis.

Isacius: *Crathis fluvius Italiæ, cujus aqua in illo lavantium comam flavam reddit, ut scribunt Hesigonus historicus, Cotionque, atque Agatosthenes philosophus, tum Euripides tragicus, inquiens:*

Si humectet exornans flavam reddens comam Crathis,
Crathis vero ager recipiet illos pulsos.

Sybaris fluvii latices conspersi & potu etiam suo continentes reddunt & castos, ait *Leonicus.* Item Galenus *in libro de bonitate aquæ* ait: *Sybaris fluvius viros ingenerativos facit.* Laudantur & cibi quidam *Sybaritani.* Quare *Metagenes* poëta apud Athenæum *lib.* VI. ait:

Placenta fertur magna Crathi flumine
Sua subacta sponte, flumen alterum
Devolvit undas carnium cum nastulis
Sybaris vocatus, batides coctas simul.
Lolagines tunc parva volvunt flumina
Coctosque phagros, & locustas alterum
Condita salsa, cum quibus bellaria
Sartagines pericomma, farcimen simul
In ora sponte quæ fluebant omnia,
Ac ad pedes amylum tuebar circulo.

Hæc de *Sybari* urbe ac fluvio habui quæ dicerem. Modo vero de *Thurio* urbe *Sybaris* urbis quondam reliquiis, quam vulgus corrupto vocabulo *Terranovam* vocat, dicendum est. Est autem *Thurium* urbs, ut dixi, edito loco, colle oblongo veluti in specula inter *Crathim* & *Sybarim* amnes, propior tamen *Crathi* quam *Sybari.* Ejus ager totus campestris est & frugifer, ac pabulis accommodatus. Qui totus pene ex urbe ipsa conspicitur. Ejus potentia olim ac nobilitas magna fuit. Cujus regio ab *Hylia* fluvio, nunc *Trionto* dicto, ad *Acalandrum* amnem usque protendebatur. De qua sic *Plinius* ait: *Thurium oppidum inter duos amnes Crathim & Sybarim, ubi fuit urbs eodem nomine.* Et Diodorus Siculus *Bibliothecæ libro duodecimo.* à *Sybari* tamen urbe repetens sic scribit: *Thuriorum his causis urbs condita traditur. Quibus sæculis superioribus in Italia, Græci Sybarim oppidum condidissent, ubertate ac fœ-*
1099. *cunditate soli, factum est, ut brevi res & opes ejus coalescerent. Hæc inter duo flumina posita Crathim Sybarimque, à quo nomen acceperat oppidum. Ejus incolæ amplo simul & frugum feracissimo incumbentes agro, ingentes inde divitias, & opulentiam miram congessere. Tum plerisque alienigenis in civitatem & munera civilia ascriptis, adeo res provecta est, ut multo reliquas Italiæ urbes antecedere opum vi putaretur. Necnon etiam populi numero &*

A *multitudine exuperabat, ut trecenta millia civium ea tempestate capita illic recensita tradantur. In qua Teles quidam populi Dux cum in magna plebis esset gratia autoritateque præstaret, potentissimum quemque calumniari apud populum, atque variis criminibus accusando dilacerare cœpit. Donec tandem voti compos, Sybaritis persuasit, ut quingentos ex ditissimis civibus ejicerent urbe, fortunasque & opes eorum in publicum redigerent. Quo facto, fugata magna civium vis, qui vago errabundi auxilio Crotonem petunt. Ibique ad aras in foro erectas supplicum more confugiunt. Quo audito Teles legatos ad Crotoniatas mittit, qui jussu suo postulent, ut vel*
B *exules dedant, vel si id renuant, exin sibi indici bellum armaque & vim expectent. Convocato senatu cum inter se consultare, multaque agitare pergerent, num dedant Sybaritis exules, præstaret, an bellum contra potentiores suscipiendum esset, senatu populi concione varia & ancipiti sententia hærente, primum quidem plebis animi ad dedendos supplices inclinari videbantur pavore belli perculsa multitudine. Posthæc Pythagora philosopho rogantibus consulente, atque multa obtestante, supplices incolumi Deûm fide, ad quam confugerant esse protegendos, revocata sententia bellum pro supplicum salute tuenda suscipiendum decernunt. Itaque armato in se etiam ad-*
C *ventanti hostium Sybaritarum agmini trecentis millibus stipato Crotoniatæ centum millibus obviam ire properant, Milone gladiatore duce. Qui conserta pugna vigoris corporei invicto robore cornu hostium contra se in acie instructum primus in fugam vertit. Hic vir sexies in Olympia victor extitit, robur corporis, quo præstabat comitem habens. Fertur coronis Olympiacis ornato corpore in Olympicis victoriisque partis in eam aciem descendisse. Herculis autem ritu leonis spolio, clavaque armatus præcipuam victoriæ adeptæ causam huic tribuisse armaturæ. Cujus virtutis insolita magnitudo summam civibus admirationem attulit. Fusis vero hostibus, cum Cro-*
D *toniatæ per iram irritatis animis neminem capi vivum jussissent, quoscunque in fuga comprehensos necant. Unde major tanti exercitus pars cæsa interiit. Qui urbem ingressi eam diripiunt, cunctisque passim vastatis cultoribus vacua loca desertaque reddunt. Quæ annis post eam cladem octo & quinquaginta* 1200.
Thessali eo concedentes restauravere, atque incoluere. Post secundam restaurationem per eadem subjecta tempora profecto Athenis Gallimacho rursus extrui & cohabitari cœptum est. Quæ brevi post in alterum locum translata altero quoque nomine imposito mutavit appellationem. Cujus auctores fuisse Lampus & Xenocritus hoc modo traduntur. Ab his
E *enim qui secundo patria ejecti profugerant Sybaritis in Græciam legati ad Lacedæmonios & Athenienses missi sunt, deploratum errores, & auxilia sua postulatum, ut reducerent eos in patrias sedes, secumque sibi ut placeret, eam sibi urbem ex parte coloniam facere vellent. A Lacedæmoniis auditi frustra nil impetratum. Res Atheniensibus placuit, moxque decreto eis auxilio decem naves completas Sybaritis subsidio mittunt. Quas Lampus & Xenocritus ductabant. Missis quoque per Peloponnesi urbes præconibus edicto proponi ac promulgari fecerant, urbem se communem his facturos, qui eo migrare voluissent. Cui cum plerique assentirentur, oraculo*
F *Apollinis maxime adducti: percuntantibus namque responderat tale, quærendum, quo sibi conderent urbem, ejusmodi solum, ubi aquam mensura sumptam potarent, cibum contra sine mensura caperent. In Italiam itaque navigant, atque Sybarim delati loca scrutari pergunt, sicubi vestigia loci à Deo jussi per oraculi interpretationem se offerrent. Cumque haud procul Sybari investigatione sollicitis fons occurrisset, cui Thuriæ nomen erat, latices erumpentes ærea fistula procul fundens, quam accolæ Dimnam,*

nam, Modiumve appellare consueverant, re simul & nomine ad omen & interpretationem oraculi provecti, cum locum sibi à Deo ostensum ac jussum judicant. Quem circumacto muro communiunt, urbemque ibi condentes eam fontis nomine Thuriam vocant. Tum urbis spacium ad longum porrectum in quatuor plateas & fori loca distribuunt. Quorum unum Heracleam appellant, alteri Aphrodisidæ nomen dant, tertium Olympiada, & reliquum Dionysiada vocitari instituerunt. Per latitudinem vero tribus rursus foris spaciosa loca diducunt, nominaque singulis imponunt, alteri Heroa, alteri Thuria, tertio Turinam. Intervalla vero inter hæc intermissa domiciliis extructis replent. Videbaturque ea urbs & specie commoda, & eleganti admodum opificio educta. Cæterum brevi tempore concordia nulla Thurios continere valuit, sed gravis & sæva admodum haud temere seditione res eorum vexari, discerpique cœpit. Nam Sybaritæ incolæ vetusti primos quosque magistratus, summasque dignitates per usurpationem veluti hæreditario sibi jure debitas inter se partiri, ab onere abesse, contributiones, reliquaque dispendii & bonorum munia posterioribus & novis civibus prosequenda demandare. Tum ad sacra Deum, mysteriaque peragenda mulieres patricias antiquæ originis cives primo deligi, primoque institui loco. Post has secundo novam urbis restauratæ prolem, veluti deteriore jure progenitam.

1201. *Ad hæc mœnibus finitimum, eoque commodissimum pro sorte cuique dimensum possidere, remotiore novis hospitibus pro colendi incommoditate distributo. Animis itaque dictæ iniquitatis indignatione commotis, sæviente jam discordia, cum novi adscriptique cives antiquis & numero plures, & re superiores, viribusque præstarent, tumultu excitato vetustos Sybaritas ferme ad internecionem cunctos ferro absumunt, ipsique deinceps urbem jam libera administratione obtentam disponere pergunt. Cumque agro & optimo & amplo supra cultorum, usufque sui modum abundarent, accersitis ex Græcia plerisque eo frequenter colonis, Reipublicæ munia digerebant, agrumque rursus æqua sorte dimensum per capita distribuere. Cæterum illi Rempublicam præstanter, agrumque colendo magnas brevi divitias, opumque vim cumulavere, atque amicitia cum Crotoniatis, societateque conciliata, res summas optimis artibus administrabant. Populari statu civitatem constituentes in decem tribus cives omnes distribuere. Quibus à gente cuique sua sunt indita cognomenta. Tres quidem ex colonis à Peloponneso accitis appellarunt Arcades: totidem ex locis extra Peloponnesum sitis, ex una & eadem gente adductas Bœotiam, Amphyctryonida, Dorida, reliquas quatuor ex aliis diversisque nationibus Ladem, Athænaidem, Euboidem, Hesiotin.* Item Suidas ait: *Athenienses duum millia virorum ad ædificandam Thuriam urbem miserunt, inter quos & Lampus fuit vates, qui ædificationis rationem explicaret.* Sebastianus Corradus *in epistolas Ciceronis ad Atticum. Thurios* oppidum nunc nescio, quod *Rhodium* vocari somniat. Quidam hanc urbem non à *Thuria* fonte dictam volunt, sed à fortitudine: *Thurion* enim *Homerus* robur appellat. Quod quidem nomen urbi huic quoque convenit. *Plutarchus in Nicia* scribit: *Periclem Atheniensium* Ducem coloniam in *Italiam Sybarim* dimisisse, quos *Thurios* appellavere. Fortasse *Pericles* in secunda urbis restauratione *Thurium* colonos *Athenienses* misit. Hanc urbem alii *Thurium*, alii *Thuriam*, alii *Thurias*, alii *Thurios* appellant, genus & numerum variantes. Incolæ *Thurii*, & *Thuriani*, & *Thurini* dicuntur. Trogus autem *lib.* xx. ait: *Thuriorum urbem condidisse Philoctetem ferunt, ibique adhuc ejus monimentum visitur, & Herculis sagittæ in templo Apollinis, quæ fatum fuere Trojæ. Frequens*, ait

A Eustathius *in Dionysium Afrum, est Thuriorum in historiis nomen, quos Thuriomantes, quasi Thurios vates comicus appellat. Thuriis* leges scripsit *Zaleucus Locrensis*, ut *Athenæus refert*. Licet *Diodorus Siculus* leges, quas *Zaleucus Locrensibus* dedit, *Charondam Thuriis* dedisse effutiat. *Apud Thurios lege sancitum erat*, ait Plutarchus *de curiositate, quæ vetat taxari cives, præter adulteros & curiosos. Thurii*, ut Theophrastus *apud Stobæum in sermone de lege & consuetudine* de rerum venditione loquens, ait *neque in foro, sicut alia fieri præcipiunt, sed tribus proxime vicinis parvum aliquod numisma unà dari jubent, memoriæ testimo-* 1202.
B *niique causa. Itaque necessarium sit his vicinos, illis magistratum incusare, si rem non acceperint, aut habentes non esse de rebus emptis dicant.* Et paulo post: *Determinatur enim uti apud Thurios, ut arrha quidem confestim, precium vero eodem die exhibeatur. Pœna igitur statuitur emptori arrhæ privatio, non recipienti autem precium solvatur. Et hic mos est Thuriis, ut inæquali pœna mulctentur. Precium enim arrham multoties excedit.* Aristoteles *Pol. lib.* II. de mutatione Reipublicæ *Thuriorum* ita scribit: *In Thuriorum Republica id accidit. Cum enim legem haberent, per quam non nisi intermisso quinquennio militum præfecturam ge-*
C *rere liceret, juniores quidam rei militaris periti, & apud multitudinem pro custodibus probati, cum cæteros, qui in rebus gerendis versabantur, spernerent, ac facile se consequuturos arbitrarentur, legem illam tollere, aggressi sunt primum, lata altera lege, ut liceret perpetim eosdem præfectos esse. At cum populum illos prompte admittentem, ii magistratus. qui præerant suffragiis, quique appellabantur consultores, commoti sunt prius ad resistendum, tamen postea destiterunt. Putantes hac una lege quamvis soluta, cæteras nihilominus esse permansuras. Postea vero prohibere volentes, ne aliæ moverentur, nihil proficere valuerunt. Sed mutata est eorum Res-*
D *publica in potentiam eorum, qui res novas aggrediebantur.* Et libro v. *Contigit vero id, quod modo diximus in Thuriis: quod enim à majori censu erant magistratus in minorem facta est mutatio, & in plures gubernatores, & quia agros totos possidebat nobilitas contra legem. Nam gubernatio ejus civitatis magis erat paucorum. Itaque plus habere poterant. At populus bello exercitatus, ac potentior effectus, quam illorum custodes, eos nobiles compulit, quicunque contra legem tenebat, agros dimittere. Thuriis Herodotus* historias scripsit, vixit, & obiit anno CCCX. ab urbe condita, ait Plinius *lib.* XII. sepultusque in foro, ait Thucydides *lib.* VII.
E Claruit autem, inquit Diodorus Siculus *lib.* III. *Xerxis Persarum* Regis tempore. Qui *Thurius* vocatus est, eo quod particeps fuisset coloniæ in *Turios* missæ; ait Strabo *lib.* XIV. Hanc urbem *Dionysius Siciliæ* tyrannus obsidere tentavit. De qua re Ælianus *de varia historia lib.* XII. ita scribit: *Adversus Thurios navigabat Dionysius, contraque ipsos trecentas naves agebat. Boreas vero ex adverso reluctans navigia confringebat, universasque navales ejus copias delebat. Ex eo rem divinam Boreæ faciendam Thurii instituerunt, & publicis decretis civem suum pronunciarunt, atque domum certam facultatesque ei assignaverunt, singulisque an-*
F *nis sacrificia obtulerunt, eumque auxiliatorem amicumque scripserunt.* Erant *Thuriis Hannibalis* statuæ, ut Plinius *libro trigesimo quarto* prodit. Qui ait: *Annibalis statuæ tribus in locis visuntur: Thuriis, intra cujus muros solus hostium emisit hastam. In mari, hoc est, Sybari*, ait Pausanias *in Eliacis: portus erat manu factus, Adriani Cæsaris opus. Sybari, qui nunc Thurii dicuntur*, ait Varro *rei rust.* 1203.
libro primo, quercum esse ait, quæ hyeme folia non amittit, quæ est in oppidi conspectu. Id etiam scribit

bit Theophrastus *libro primo*, & Plinius *lib.* XVI. Fuit hæc urbs *Romanis* fœdere & societate conjuncta. Quam, cum à *Brettiis* & *Lucanis* obsideretur, *Romani* per *C. Fabritium Lucinum* Consulem defendebant, ut Valerius Maximus *libro primo* refert. Fuitque nobile municipium populi *Romani*, ut in Commentariis C. Julii Cæsaris *libro tertio* liquet. Hîc scripsit ad *Atticum Cicero.* Hanc oram, Livius *libro decimo ab urbe condita*, *Salentinam* appellat: hancque *Thurium* urbem à *Cleonymo* obsessam scribit. Ait enim: *M. Livio, Q. Aemilio conf. Classis Græcorum Cleonymo duce Lacedæmonio ad Italiæ littora appulsa, Thuriasque urbem in Salentinis cepit. Adversus hunc hostem Consul Aemilius missus prælio uno fugatum compulit in naves. Thuriæque redditæ veteri cultori, Salentinoque agro pax parta. Cleonymum* autem hunc *Tarentini* adversus *Romanos* accersere, ut *Strabo tradit. Thurii* semel tantum à *Romanis* descivere, data sibi causa. Quare Livius *belli Pun. libro quinto* ait: *Thurini ad Annibalem defecerunt. Movit eos non Tarentinorum magis defectio, Metapontinorumque, quibus itidem ex Achaja oriundis etiam cognatione juncti erant, quam ira in Romanos propter obsides nuper interfectos. Thurii* primi ex externis *Romanos* aurea corona & statua donarunt, ceu *Plinius lib. trigesimo quarto* effatur, ait enim: *publice statua ab externis posita est Romæ C. Aelio tribuno plebis, lege perlata in Septimium Statilium Lucanum, qui Thurios bis infestaverat & ob id C. Aelium Thurini statua & corona aurea donarunt liberati obsidione.* In bellis autem civilibus *Thurii* Cæsaris partes, sicut & reliqua tota *Calabria*, secuti sunt: quare à *Pompejo* obsessi sunt, ut Appianus *bellorum civilium lib. quarto* prodit. Ait quidem: *Pompejus Thurios & Consentiam obsedit, regionem quoque equitibus attribuit.* Et paulo post: *Pompejani à Thuriis rejecti sunt.* Signabant *Thurii* in denario *Minervam* galeatam, & in galea delphinum, & juxta tridentem inscriptione Græca θȣρίων, & ex postica facie Polypum piscem. Polypus quidem quod prehendit nunquam dimittit, quod Reipublicæ robur & firmitatem significat: item mutat colorem ad similitudinem loci, in quo erit, quod Respublica utcunque potens quandoque temporibus servire debet. Quandoque signabant *Palladem* galeatam, & in galea Tritonem, & ex altera facie taurum iratum cum pisce. Siquidem *Thuriam* fontem, à quo nomen sunt mutuati, venerantes nummis sub imagine tauri effingebant, hac inscriptione θȣριῶν ἐυφα. i. ἐυφάνων, idest *Thuriorum* clariorum & famosorum, sicut *Sybaritæ* eorum majores *Sybarim* fluvium sub imagine tauri effingebant. *Nam*, ait Aelianus *libro primo de varia historia*, *quidam fluvios & fontes venerantes, eos pecudum & hominum figuris assimilantes figuras ipsas effingebant.* Interdum signabant *Palladem* cum galea corona-
1204 ta, & ex altera facie taurum gradientem & piscem. Aliquando effingebant victoriæ caput, *Cleandridæ Thuriorum* Ducis nomine inscriptum, & ex altera parte trophæum, hoc est thoracem & duo scuta. Hic autem *Cleandridas Spartanus* fuit, ut scribit *Strabo*, qui *Lucanos Thuriis* bellum inferentes bis prælio vicit, licet longe majorem exercitum haberent. De quo plura Poliænus *libro* II. *Thuriis* texuntur panni, quales *Murani.* Legitur in *Thurino* agro manna, provenit terebinthus, vitex, & siliqua sylvestris. Fiunt lina & mella nobilia, nascuntur & vina laudatissima. Quæ *Plinius libro quartodecimo* inter generosa *Italiæ* vina numerat. Quæ secundum nobilitatis locum post *Lagaritana* totius hujus tractus obtinere scribit, ait enim: *Longinquiora Italiæ ab Auxonio mari non carent gloria, vina Severiana, & Consentiæ genita, & Tempsæ, ac Balbiæ, Lucanaque antecedentibus Thurinis. Omnium vero eorum maxime illustrata Messallæ potu ac salute Lagaritana non procul à Grumento nascentia.* Et rursum *libro eodem* de quarundam uvarum natura ait: *Capnias & Baccaniatæ & Tarrupia uvæ in Thurinis collibus non ante demetuntur, quam gelaverit.* Est autem Capnias, velut Aristoteles *de Generatione animalium libro quarto* auctor est, vitis, quæ albam uvam producit, aliquando vero nigram, quia sua natura inter albam & nigram est. Strabo quoque *libro sexto* inquit: *Vinum Thurinum inter vina nobilissimum.* Oleum etiam *Thurinum* optimum est. Quare *Amphis* referente Athenæo *libro secundo* ait, *Apud Thurios oleum est celeberrimum.* Oleum *Thurinum* egregium celebravit etiam *Alexis* poeta ut scribit Athenæus *libro secundo. Thunnus item Thurius*, ait Julius Pollux, *laudatissimus est.* Laudat quoque Plinius *libro trigesimosexto* hujus urbis gypsum, ait enim: *Gypsum calci cognatum è lapide coquitur in Thuriis.* Et *libro* XXXI. de muria loquens ait: *Laudatur Thuriis muria. In Thuriis*, ait Ælianus *de historia animalium libro tertiodecimo. fluvius Lusias appellatur, tametsi pellucidos liquores habeat, nigerrimos tamen pisces creat.* Ex hac urbe *Thurio* fuit *Hippodamus* philosophus *Pythagoricus.* De quo *Clemens Alexandrinus Stromate secundo* inquit: *Ac mihi quidem pulcherrime Hippodamus Pythagoricus videtur describere amicitias, una quidem ex scientia deorum, altera vero ex hominum suppeditatione, tertia vero ex voluptate animantium. Est ergo una quidem philosophi amicitia, altera vero hominis, tertia autem animalis.* Extant quædam *Hippodami* dicta apud *Stobæum in sermone de Republica* sic enim Hippodamus ipse *in lib. de Republica* præter cætera ait. *Dico autem universam Rempublicam in tres ordines divisam esse: & unum quidem esse bonorum ordinem publica negotia gubernantium, alterum ex viris robustis constare: tertium ex illis, qui res necessarias explent, ac suppeditant. Nomine autem primum ordinem consiliarium, secundum auxiliarem, tertium mechanicum. Et priores duos proprios esse dicimus vitam li-* 1205
beram degentium, tertium vero victum labore quærentium. Ac consiliarium quidem optimum esse, mechanicum deteriorem, auxiliarem medium. Item consiliarium imperare oportet, mechanicum parere, auxiliarem vero utrumque. Consiliarius enim quid agendum sit, consiliis præfinit, at auxiliaris dum propugnat totam mechanicam multitudinem regit: quatenus autem ei præscribuntur consilia, regitur. Cæterum singuli trium istorum ordinum denuo in tres alios subdividuntur. Consiliarii enim pars quædam est primaria, alia rectoria, alia senatoria, vel in commune consulens. Primaria quidem in consessu suo præsidens, ante omnia de rebus consulit, ac deinde ad senatum refert. Rectoria media est, & ad reliquos regendos creata. Senatoria ex reliqua multitudine constans à primariis proposita suscipit, suffragia fert, & quæ in judicium veniunt, confirmat. Sed ut paucis dicam, primarios quidem sibi visa ad communem senatum referre opus est. Hunc rursus per prætores ad populum. Similiter & auxiliatores ordines, sive robore virium præstantis pars aliqua regit, altera propugnat, reliqua pars, eaque major, promiscua & militaris est. Prima autem sive rectoria est, ex qua castrorum præfecti, ductores ordinum, manipulorum duces, & antesignani constituuntur, ac denique omnes, qui muneri cuipiam præficiuntur. Pars propugnans ex robustissimis, animosissimis, audacissimis quibusque consistit. Promiscua vero & militaris omnis reliqua multitudo est. Mechanici autem ex labore viventes generis pars una agri-

agriculturam exercet, & in regionis cultu occupata. Alia incumbit artibus instrumenta & commoditates vitæ negotiis exhibens: alia peregrinatur & mercaturam facit, quæ in civitate quidem abundantiam in exteras regiones evehit. Constitutio igitur civilis communionis ex tot ac talibus partibus consistit. Deinceps de conjunctione & unione ipsarum disseremus. Quoniam vero omnis communitas civilis omnimodam cum lyra similitudinem recipit, eo quod apparatu, concinnatione, & tandem pertractatione aliqua usuque musico indigeat: De apparatu quidem Reipublicæ id est, ex quot & quibus partibus consistat, jam ante mihi explicatum est. Restat ut in præsentia de conjunctione decenti atque unione ipsarum verba faciam. Itaque politicam communionem tribus modis apte concinnari assero: nempe doctrina & rationibus, studiis consuetudinum, ac legibus, ac per ista tria hominem institui, honestiorem fieri. Rationes enim docent, induuntque desideria ad virtutem. Incitantes leges, partim metu detinentes coërcent, partim honoribus & præmiis allicientes invitant. Consuetudines autem & studia animum formant, & quasi cereum fingunt, naturali habitu ob assiduam lectionem imbutum. Cæterum oportet hæc tria convenire in honesto, utili, & justo, & in singulis, si fieri potest, ad ista omnia collimare, sin minus ad duo saltem aut unum, ita ut & ratio sive doctrina
1206. honesta, utilis atque justa sit, similiter & consuetudo, & lex. Præferendum est autem honestum, ab eo justum, tertio loco utile habendum est. Et in universum conari decet, ut hisce modis civitatem, quam maxime fieri potest, consonam partibusque suis concinnam efficiamus: ne seditionibus, & contentionibus agitetur. Hoc autem eveniet, si juvenilium animorum affectus instituantur, & ad mediocritatem reducantur, quod jucunda & molesta attinet: deinde si opes ac reditus ex agricultura mediocres sint boni, experientia aliqua periti: largitionem vero & sumptum poscentibus, opulenti: atque tandem his omnibus officio suo, ut decet, fungentibus debiti tribuantur. Porro virtus tribus ex causis promovetur, metu, cupiditate, pudore. Metum incutere lex poterit, pudorem consuetudines, bonis enim moribus assuetos turpe quid admittere pudet. Doctrina vero desiderium parit. Nam reddita rei causa, animum allicit, attrahitque cum aliàs, tum si adhortatione juncta fiat. Quocirca tribus, sodalitates, contubernia, & conventus, tum militares, tum civiles adolescentibus commendare oportet, ita tamen, ut seniores sibi conjunctos habeant. Quandoquidem ut adolescentes moderatione & correctione egent, ita senes, benevolentia & conversatione jucunda. Quandoquidem igitur per tria hominem diximus honestum evadere, scilicet consuetudine, lege, & doctrina: considerandum est, quomodo consuetudines, aut corrumpi, aut custodiri possent. Inveniemus ergo duobus modis consuetudini corruptionem accidere: nam aut propter nos, aut propter externos. Per nos quidem, vel quia fugimus molesta, quoniam sequimur jucunda. Nam qui molestias declinant, non tolerant labores: voluptatum autem cupiditas in causa est, ut bona amittantur. Siquidem labore bona conciliantur hominibus, voluptatis studium mala comitantur. Quare incontinentes ac molles facti, & animis magis effœminati fiunt, & in expetendo prodigi. Cæterum ab externis consuetudines inficiuntur: cum peregrinus populus nobiscum habitat, mercatura, felicitate affluens: aut urbis vicini voluptuarii & molliculi sunt, & morum suorum contagio propinquos afficiunt. Quapropter opus est ut legislatores, & multitudinis præfecti sedulo animadvertant, num diligenter observantur mores, & æquales in omnibus pergant. Item an multitudo civitatis patria, id est, hominum indigenarum sincera maneat, nec alia gente misceatur: & an bonorum opumque magnitudo

A æqualis permaneat, aut non multum variet. Cum enim superflua possidentur, plura & superflua conquirendi desiderium sollicitat. Hoc quidem pacto mores & consuetudines custodiantur. Porro doctrina & oratio perpendetur, examinando probandoque sophistas, an secundum leges, & instituta civilia, idoneumque seu proprium vivendi genus utilia proloquantur. Non mediocrem enim sed maximam infe- 1207.
licitatem hominum animis sophistarum dissertationes ingerant, si quid ausi fuerint innovare præter commune judicium in divinis humanisque rebus, quo admisso, neque veritas major, neque vita tutior honestiorque futura sit, sed majori potius caligine ac B perturbatione involvenda, & metu omni vacuus exultat ingenio petulanter, & malignum est variis modis. Utendum est autem oratione civili cum gravitate quadam, ita ut ab animi affectu proficiscatur, & simulata non sit, sed morata, velutique nativum dicentis ingenium exprimat auditoribus. Tales autem opiniones hujus fere generis omnes sunt, aut nullum esse numen, aut quamvis sit, non hoc tamen præditum esse affectu in genus humanum, ut ipsum inspiciat & curet, sed relinqui id & negligi ab ipso. Etenim hujusmodi sententia semel recepta stultitiam injustitiamque gignit in hominibus, quanta non facile verbis exprimi potest. Quivis enim inobedientia C plenus civili & reverenda, disciplinariis modis abutitur, ita ut prorsus ex animi sui affectu, nec ulla simulatione, de rebus loqui videatur, & oratio morata, ac veluti nativum dicentis ingenium ob oculos ponens, appareat. Cæterum legibus confirmabitur Respublica si mixta fuerit, aut concinnata ex omnibus aliis, iis, inquam, quæ non præter naturam se habent, sed secundum naturam. Nam Tyrannidis nullus est usus civitatibus, & fere etiam Oligarchiæ. Primum itaque Regnum insertum esse oportet, secundo Aristocratiam. Est enim Regnum res quædam ad divinam imitationem comparata, & ægre ab humano ingenio conservari potest, ut quæ D cito per luxum & contumeliam immutetur. Quare non prorsus eo utendum est, sed quoad ejus fieri potest, & Reipublicæ conducit. Aristocratia vero multo magis inserenda est, eo quod plures sint Principes, qui se invicem æmulari solent, & imperium sæpius ab uno in alium transfertur. Democratia quoque omnino est necessaria: civem enim, qui totius Reipublicæ pars est, nonnihil ex ea honoris aut præmii accipere decet. Sed minime indulgendum est vulgo, quippe quod audax in agendo, atque præceps existat. Et rursus Hippodamus ipse apud eundem Stobæum *in sermone de vita brevi*: Omnia sane mortalia propter necessitatem naturæ in mutationibus E volvuntur, dum aut à meliori ad deteriorem statum transeant, aut contra. Res enim natæ augentur, auctæ vigent, cum viguere senescunt, & tandem corrumpuntur. Accidit autem corruptio, rebus à natura productis, dum per ipsam naturam ad invisibilem ejus terminum rediguntur: à quo rursus ad mortalem statum conveniunt per mutuas generationis & corruptionis vices, quæ ambitu reciproco talem circulum constituunt. Quædam propter humanam stultitiam præ luxuria & societate ferventem, interitum sibi accersunt. Quinetiam familiæ & civitates magna felicitate turgentes, amplisque opibus abundantes, una cum bonis suis tantopere laudatis F pessum eunt. Cæterum usu venit omnem principatum 1208.
tribus temporibus circumscribi, uno & primo, quod spacium acquirendi continet, altero, quod fruitionem, & postremo, quod amissionem complectitur. Primi namque infelices sunt, qui congesserunt opes. Secundi vero felices facti, eas amiserunt postea. Quæ igitur à Diis gubernantur, cum naturæ sint incorruptæ, perpetuo ab incorruptis rebus servari solent. Quæ autem inter homines mortalia sunt, mutatione semper varia afficiuntur à mortalibus.

Saturitatis enim, & petulantiæ finis est interitus. Inopiæ autem & rerum angustiæ humanæ vitæ probitas. Et rursus idem Hippodamus apud eundem Stobæum in sermone de felicitate: Animalium quædam felicitatem capere possunt, alia non. Sunt igitur ejus capacia, quæcunque rationem habent. Felicitas enim sine virtute non consistit. Virtus autem nascitur ex eo, quod rationem habet primario. Non capiunt autem felicitatem, quæ ratione carent. Nam ut quæ oculis carent, videndi nec opus, nec præstantiam assequuntur: ita quod ratione caret, nec opere, nec excellentia ratione præditi donatur. Ratio veluti organum est, cujus effectus est virtus, excellentia autem felicitas. Porro ratione præditorum animalium quædam per se perfecta sunt, & nullam aliunde opem requirunt, nec ut sint, neque ut bene sint. Talis sane Deus fuerit. Non sunt autem per se perfecta, quæ opis externæ indigent, qualis est homo. Rursus ex numero illorum, quæ non per se perficiuntur, quædam perfecta, alia imperfecta sunt. Perfecta quidem, quæ partim causas proprias, partim externas habent. Proprias, ut quæ bonum ingenium & voluntatem secum adferant: externas, eo quod bonam legum constitutionem, & præfectos bonos accipiunt. Imperfecta vero, vel neutrum istorum, vel alterutrum duntaxat habent, vel omnino pravum animæ affectum. Quales etiam homines nonnulli reperiuntur. At perfectorum hominum discrimina duo sunt. Nam aliqui ipsorum natura perfecti sunt, alii genere vitæ. Natura perfecti, qui boni tantum sunt, id est, virtutem possidentes. Virtus enim unius cujusque naturæ excellentia & perfectio est. Oculi quidem virtus ejusdem partis naturæ præstantia perfectioque est, hominis autem humanæ naturæ excellentia, nec non perfectio. Cæterum genere vitæ perfecti sunt, qui non solum boni, sed felices etiam fuerint: Felicitas namque perfectio humanæ vitæ: vita autem humana ex multis actionibus consistit. At felicitas actiones absolvit. Nam omnis actio virtute aut fortuna Duce fit. Virtus consideratur in ipso usu: fortuna in successu. Atqui Deus nec ab alio virtutem edoctus, bonus evasit, neque fortuna Duce felix. Natura enim bonus est, & natura felix. Talisque semper & fuit, & erit, nec unquam talis esse desinit, cum incorruptibilis, naturaque bonus existat. At homo non est natura felix, sed disciplina & cura indiget: nempe ut bo-
1209. nus fiat virtute: ut felix evadat, fortuna eget. Quocirca ex his duobus humana felicitas conficitur, laude, & beatitudine. Hæc ex fortuna, illa ex virtute provenit. Virtutem igitur habent homines propter divinitatis commercium: fortunæ vero prosperitatem, mortali ratione. Separantur autem mortalia à Diis. Et iccirco bonus vir, qui deos sequitur, felix est, qui mortalia, infelix. Nam prudentia prædito bona est prospera fortuna & utilis. Bona quidem propter utendi notionem: utilis vero, quoniam actionibus confert. Egregium itaque est, ubi fortunæ prosperitas prudentiæ ac menti conjungitur, veluti secundis ventis currentem, & ad virtutem respicientem, ita actiones designare, sic enim gubernator siderum intuens motus, navigat, sicut cum non modo Deum sequitur, verum etiam bonum humanum ad imitationem divini instituet. Atqui & hoc manifestum est, quod vitæ diversitas ex animi affectu & ipsa actione oriatur. Cæterum affectus necessario aut bonus, aut pravus fuerit, actio autem felix, aut infelix. Affectus bonus est, qui virtutis particeps sit, pravus, qui malitiæ. Actiones autem felices quidem in prosperitate consistunt, ut quæ pro animi sententia eveniant. Infelices contra in prosperitate frustrantur ab eventu. Quamobrem non solum discere virtutem oportet, sed etiam acquirere, utique ipsa sive custodiendi, sive promovendi nos gratia, sive, quod maximum est, propter familiarum & civitatum emendationem. Rerum enim bonarum non solum possessionem, sed fructum quoque habere convenit. Hæc autem omnia contingent, si quis civitatem bonis legibus constitutam nanciscatur. Et hæc omnia ego Amaltheæ cornu nominatum esse dixerim. Nihil enim non est bonæ legum constitutioni, sine qua maximum humanæ naturæ bonum neque gignitur, neque natum & auctum durare potest. Hæc ipsa enim virtutem & progressum, qui ad virtutem fit, complectitur. Quippe tum bona ingenia ejus beneficio producuntur, tum mores, studia, legesque sunt optimæ, item rationes rectæ & æquæ, pietas, sanctimonia, & reverentia. Itaque ille, qui felix futurus, & vitam suam bene prospereque victurus est, ipsam in bona legum constitutione transigat oportet. Quinetiam præter jam enumerata rei necessitas ita fieri jubet. Non enim pars quædam est communionis: atque cum illis profectus evadit, quibus cum non modo communicat, verum etiam bene communicat. Nam sunt quædam quæ in pluribus simul, non autem in uno fieri queant. Alia in uno duntaxat, non item in pluribus. Nonnulla tum in pluribus tum in uno: ac ideo in uno, quoniam & in pluribus consistunt. Harmonia enim concentus & numerus, in pluribus essentiam suam habent: quippe nulla eorum pars est, quæ totum absolvere possit. Felicitas autem & virtus animæ in uno, & in pluribus extare potest: itemque in toto, & in omni, & ideo in uno, quia pluribus etiam inest: & in pluribus quoniam in toto, & omni quoque existit. Totius namque naturæ perfectio singula etiam perfecit: & rursus perfectio singulorum, ipsum totum & omne absolvit: Hoc ita 1210.
consequitur, quoniam totum natura præcedit partem, non autem contra, pars totum. Nam si non fuerit mundus, neque sol erit, neque luna, neque erraticæ stellæ, neque fixæ. Mundo autem existente, illorum quoque partium singulæ erunt. Itidem se res habet in animalium natura. Videlicet si non sit animal, non oculus, non os, neque aures erunt. At si existat animal, statim & ista singula consistent. Porro quemadmodum se totum ad partes habet: ita virtus etiam totius ad virtutem partis. Nam nisi Harmonia & providentia divina mundus regeretur, non possent amplius in bono statu permanere, quæ in mundo continentur. Similiter si bona legum constitutio in civitatibus non vigeret, nullus civium bonus aut felix esse posset. Item nisi animal sanitate frueretur, non posset manus aut pes validus & sanus esse. Nam harmonia, mundi virtus est: felicitas, civitatis; sanitas, & robur, corporis. Singulæ autem in ipsis partes, ad ipsum totum & universum referuntur. Oculi enim pro toto corpore visum exercent: itemque reliquæ partes & particulæ propter totum & omne constitutæ sunt. Fuit & ex hac urbe *Thurio Theano* philosophiæ sectatrix *Pythagorica*, ait *Suidas*, filia *Leophroni*, uxor *Caristi*, sive, ut alii, *Brotini Crotoniatæ Pythagorici*. Scripsit de *Pythagora*, de *Hippodamo Thurio* cive suo, de virtute, admonitiones muliebres, & apophtegmata *Pythagoreorum*. Fuit & ex hac urbe *Eradoctius* historicus, cujus meminit Aristoteles *libro tertio Rhetoricorum*. Fuit & *Cyromachus*, qui primus scripsit de philosophorum opinionibus. Fieri potest, ut *Alexis*, & *Menander*, ejus frater, & *Stephanus* filius, *Thuriis* nati sint, non *Sybari*, *Thuriique* dicendi, non *Sybaritæ*, nam *Suidas* ait: *Alexis Thurius. Thurii* enim *Sybaris* olim dicti sunt. Fuit & *Damon* athleta, qui, ut *Pausanias in Laco. & Eliac. & Arcad.* ait, quater vicit stadio in Olymp. sc. anno II. & IV. CI. Olymp. & anno II. & III. Olymp. CII. Fuerunt & *Euthydemus* & *Dionysodorus* fratres athletæ celebres. Quamvis *Plato* eos *Chios* fuisse putet, quorum sapientiam mirabilem esse dicit. Cui *Plato* ipse *librum inscripsit*, *Euthydemum*.

mum. In quo ita de eis ſcribit: *Euthydemus & Dionyſodorus frater, patria Chii, ut arbitror, ad Thurios migrarunt, qui in omnibus ſapientiſſimi ſunt & perfecti athletæ, & ad omne certandi genus potentes ſunt: corpore primum pugnare maxime valent, & in eo genere pugnæ, quo omnia ſuperantur. Armorum enim periti ſunt maxime, & armorum peritos reddere, ſi quis mercedem det, etiam cæteros poſſunt. Deinde judicialem pugnam & ipſi tractare expedireque, & unumquemque inſtruere poſſunt, tum ſcribendis, tum perorandis cauſis. Et hactenus quidem horum duntaxat periti erant, nunc autem perfectæ athleticæ facultati finem impoſuerunt. Quod enim deerat certandi genus, nuper ſic aſſecuti ſunt, ut nemo illis valeat reluctari: adeo dicendo valent promptique ſunt, ad quodvis dictum ſeu verum ſeu falſum refellendum.*

1211. Hos infra *Eteſippus Thurios* vocat. Fuit & ex hac urbe *Patrocles* poëta, cujus meminit *Clemens Alexandrinus.* Fuit & *Cephalus* Rhetor pater *Lyſiæ* Rhetoris, ait *Joannes Tzetzes*, divitiis affluens, & nobilis, ſervator *Athenienſium.* Nam cum triginta tyranni *Piræeum* occupaſſent, eos *Cephalus* bello ſuperavit, quibus octingenta ſcuta ademit. Fuit omnibus oratoribus juſtior ſine crimine, ſed *Athenienſes* in eum ingrati fuere. nam ipſum mille drachmis mulctarunt. Fuit & *Q. Mallius Thurinus Romæ* Prætor. Ex hac etiam urbe, ſive ex pago quopiam hujus urbis *Octavius Auguſtus* duxit originem. Cujus proavus reſtio, avus argentarius, pater vero aſtipulator fuit, *Romæ*que vixit, ſenatorque factus *Cæſaris* ſororem duxit uxorem, ex qua *Octavium* filium ſuſcepit. Tametſi quidam ipſum Regia proſapia ortum fuiſſe contendant. Cum ipſemet ab equeſtri familia originem ſe habere ingenue fateatur. *Suetonius* enim ubi aliorum de *Auguſti* origine opiniones ſcribit, adjecit: *Ipſe Auguſtus nihil amplius quam equeſtri familia ortum ſe ſcribit vetere ac locuplete, & in qua primus ſenator pater ſuus fuerit. Marcus Antonius ei proavum exprobrat reſtionem ex pago Thurino, avum argentarium.* Et paulo poſt: *Infanti cognomen Thurinus inditum eſt in memoriam majorum originis, vel quod in regione Thurina recens eo nato pater Octavius adverſus fugitivos proſpere rem geſſit. Thurinum cognominatum ſatis certa probatione tradiderim, nactus puerilem imagunculam ejus æneam veterem ferreis ac pene exoleſcentibus literis hoc nomine inſcriptam, quæ dono à me Principi data inter cubiculares colitur.* Sed & à *Marco Antonio* in epiſtolis per contumeliam ſæpe *Thurinus* appellatur. Et ipſe nihil amplius quam mirari ſe reſcribit pro opprobrio, nomen prius ſibi objici. Idem præſcriptionis tempore ad ſtatuam ejus aſcriptum eſt: *Pater argentarius, ego Corinthiarius.* Cum exiſtimaretur, quoſdam propter vaſa *Corinthia* inter proſcriptos curaſſe referendos. Quod autem *Suetonius* in dubitationem abductus dicit, vel ideo *Auguſto Thurinus* cognomen inditum eſt, quod in regione *Thurina* recens eo nato pater *Octavius* adverſus fugitivos proſpere rem geſſit, neutiquam verum eſſe poteſt. Non enim Imperatorum Ducumque liberis à devictis provinciis populiſque cognomina indebantur, ſed ipſimet Imperatores ea ſibi ſumebant. Neque *Octavii* pater à devictis ſervis cognomen ſumpſiſſet, cum neque *M. Craſſus*, qui *Spartacum* vicit, ſibi triumphum decerni poſtulaverit, ut *Plutarchus* ait, quod perindignum eſſe videbatur de ſuperatis ſervis triumphare. Rurſum ſi ei *Thurinus* cognomen inditum eſſet ob egregiam patris *Octavii* virtutem, quod adverſus fugitivos in regione *Thurina* proſpere rem geſſiſſet, nequaquam *Marcus Antonius* id, necnon humilem & abjectam originem ei exprobraſſet, eumque per contumeliam *Thurinum* appellaſſet, ſed iccirco hæc ei exprobrat, quod in pago *Thurinæ* regionis ab humili, non à Regia, aut vetere clara *Romana* familia originem traxerit. *Cicero* etiam *in epiſtola ad ipſum Octavium* ei generis humilitatem exprobrans, eumque *Marco Antonio* genere inferiorem, originemque ab argentario avo ducere inter alia ſic ait: *Aut quem accipient de ſuis poſteris nuncium illi veteres Africani, Maximi, Pauli, Scipiones? Quid de ſua patria audient, quam ſpoliis, triumphiſque decorarunt? An eſſe quendam annos* XXIV. *natum, cujus avus fuerit argentarius, aſtipulator pater, uterque vero precarium fecerit quæſtum? Sed alter uſque ad ſenectutem ut non negaret, alter à pueritia ut non poſſet non confiteri. Eum agere, rapere Rempublicam cui nulla virtus, nullæ bello ſubactæ, & ad imperium adjunctæ provinciæ, nulla dignitas majorem conciliaſſet opem potentium, ſed forma per dedecus pecuniam & nomen ſceleratum impudicitiæ dediſſet.* Et *off. lib. primo: Octavius primus ex illa familia Conſul factus eſt, novus homo.* Optime quidem *Cicero* & *M. Antonius Octavii* originem ſciebant. In hoc *Thurino* agro colonia *Latina* deducta eſt. Ait enim Livius *Belli Mac. libro quarto. In exitu hujus anni Q. Ælius Tubero tribunus plebis tulit ad plebem, plebeſque ſcivit, ut Latinæ duæ coloniæ, una in Brettios, altera in Thurinum agrum deducerentur. His deducendis triumviri creati, quibus triennium imperium eſſet. In Brettio Q. Nævius, M. Minutius Ruffus, M. Furius Craſſipes. In Thurinum, A. Manlius, P. Æmilius, L. Apruſtius.* Coloniæ quidem nobilia oppida deducebantur. Quare fieri poteſt, ut in agro *Brettio Mamertum* colonia deducta ſit, in agro *Thurino Beſidia.* Fuit *Thurium* ſedes Epiſcopalis, ſed ob urbis vaſtitatem in *Roſſianum* tranſlata eſt. *Theophilus* Epiſcopus *Thurinus* interfuit Synodo *Conſtantinopolitanæ* ſextæ. Et *Joannes* Epiſcopus *Thurinus* interfuit Synodo *Romanæ* ſub *Symmacho*, & ſub *Hilario.* Inter *Coriolanum* & *Thurios Maurum* civitas erat, quæ interiit, fuit ſedes Epiſcopalis. *Lucianus* Epiſcopus *Maurenſis* interfuit Synodo *Romanæ* ſub *Julio* papa primo. Combuſtæ ſunt & in his locis *Græcorum* naves à mulieribus *Trojanis* captivis, ut Lycophron *in Alexandra* tradit, ubi ſic ait:

Crathis autem monimenta videbit interfecti
E regione Alei Patarei templum
Setæa miſera: tibi autem ad petram mors
Manet infortunata, ubi compedibus vincta pedes
Miſerrima, ferreis expanſis ulnis
Morieris, igne combures dominorum claſſem
Abjectam conquerens juxta Crathim
Vulneribus ſuſpenſam funeſtis corpus,
Scopulus autem ille tuæ cognominis fortunæ
Pontus proſpicere dicetur.

Super quibus verbis *Iſacius* ait: *Setæa mulier Trojana una è captivis ſuaſit aliis Trojanis mulieribus, ut naves Græcorum cremarent juxta Sybarim, eis commemorans mala, quæ pati debuiſſent ſi in Græciam iviſſent. Quam Græci cruci affixerunt, & ad petras alliderunt, à qua petra Setæa vocata eſt. Et Lycophron illam Setæam vocat, quæ hoc conſilium injecit.* Item Euripides *in Troadibus, de Hecuba Priami* uxore loquens ait:

Quæ proxime pertingunt terram,
Ionium nautæ pontum,
Quam irrigat pulcherrimus, 1213.
Qui flavos crines facit
Ruffos, Crathis fertilibus rivis alens,
Quæ abundat fortibus viris
Fertilem faciens terram.

Stephanus hanc circa *Sybarim* regionem *Setæam* vocat à *Setæa* muliere. Poſt *Thurios Sybaris* flu-

vius labitur. Supra vero *Thurios* millia passuum XII. *Castrivillanum* oppidum nobile est mediterraneum non longe à *Pollino* monte inter *Sybarim* & *Lacanum* amnes, *Aprustum* olim dictum, cujus meminit *Plinius*. Fuit autem ab *Ausoniis*, aut ab *Oenotriis* conditum, & ex *Syphei*, & *Grumenti* ruinis auctum. Abest à mari millia passuum XIV. Hic nundinæ annuatim celebrantur. Texuntur panni frondinei nobiles. In hoc agro vina & olea clara fiunt. Fit Sesama, & gossypii copia ingens, legitur manna, nascitur cardus masticem fundens. Hic ab uno sociorum divi *Francisci Assisini*, monasterium extructum est. In cujus æde beati *Petri* Cœnobitæ corpus quiescit. Huic monasterio adhuc divo *Francisco* superstite præerat *Daniel* sanctæ vitæ vir. Hic & sex alii ejus socii, *Samuel*, *Angelus*, *Donnulus*, *Leo*, *Nicolaus*, & *Ugolinus*, Christianæ fidei propagandæ desiderio accensi ad Ethnicorum regiones eo animo eunt, ut aut Christi fidem proferrent, aut certe pro ea mortem subirent. Itaque ab *Helia* tum totius ejus ordinis Antistite decedendi sibi copia facta *Ceptam Agarenorum* urbem contenderunt. Atque in vico quopiam extra urbem institoribus Christicolis ab Rege ad commorandum dato triduum Dei verba populo fecerunt. Quarta vero die altaris sacris rite ac religiose peractis eucharistiæ viaticum ingenti cum veneratione sumunt. *Daniel* sociorum pedes abluit. Inde eos ad martyrium constanter subeundum roborat. Sequente vero illuscente die, quæ sabbatum erat, sparsis super capita de more cineribus urbem subeunt, Christum Jesum per eam passim intrepide prædicant: in eumque solum credentes animarum salutem assequi posse audenter asserunt, *Agarenorum* ignorantiam simul & stultitiam arguunt, quod omisso vitæ fonte, & animarum salute Christo Jesu, idola surda & muta, quinetiam in eis dæmones, creaturas insuper cæteras uti deos colerent. Cæterum ab *Agarenis* ad Regem trahuntur, atque ibi illusi prius probrisque aspere increpiti, quod talia prædicare auderent, verberibus inde ac plagis sæve afficiuntur. Quos Rex contumeliæ gratia capitibus abrasis quæ Christi & animarum salutis sunt audacter loquentes cum conspexisset, fatuos opinatus ferreis compedibus dies octo mancipari jussit. Inde ad se de integro adductos, si quæ dixerant, retractare, Christum abnegare, fidem suam apprehendere vellent percontatur, idque ut agant eis suadet. Illi vero quæ dixerant, acrius affirmabant apertisque rationibus asseverant, servari posse neminem, quam qui in Christum crederent & baptizentur. Rex ab integro remotis arbitris in penitiori domus loco eos sigillatim blande alloquitur, munera ingentia, si Christum abnegarent, spondet. At illi veri ac strenui Christi milites & athletæ cuncta parvi pendentes, sua in sententia constantius perstitêre. Quinetiam ipsum ad
1214. Christi fidem trahere nervis omnibus nitebantur. Quos tandem impius Rex, ubi se hilum proficere novit, mortis supplicio destinavit. Tum illi ad *Danielis* pedes procumbentes, pedes & manus illius deosculantur, atque Deo, tum illi quod se ad martyrii palmam duxisset, gratias agunt innumeras, ab eoque benedici postulant. Is vero illos amplexus, & osculis libans benedixit, & in morte pro Christi fide subeunda corroborat, inquiens: Gratulemur, Deoque gratias immortales agamus quod nos martyrii corona dignos effecerit. En angeli nobis præsto sunt, cœli janua patet, hodie inter martyrum turmas in paradisi gloria erimus. His dictis ibant omnes læti ad necem, ac si ad epulas. Jam certe ad veras & sempiternas epulas properabant. Obtrun-

A cati sunt à partu virgineo anno M.CCXXI. ante beati *Francisci* obitum annis quinque. Quorum corpora à mercatoribus *Genuensibus* & *Pisanis* collecta, atque inde postea ab Rege *Lusitaniæ* in suum regnum delata sunt, & in *Colimbria* civitate jacent. *Antonius* quidam *Pupiensis* cum hos irrideret, nocte insequenti sibi per soporem tristi aspectu, armis induti minitantes visi sunt, atque horum alter arrepto gladio plagam illi in coxendice infigere videbatur. Ubi *Castrivillaro* cesseris, tibi ad ortum proficiscenti, *Cosa* civitas vetustissima occurrit edito loco ab *Oenotriis* condita, ait *Hecatæus* apud *Stephanum*: *Cosanum* vul-
B gus appellat. Distat à freto millia passuum XII. à *Thuriis* octo in regione *Thurina* sub *Thuriorum* olim ditione. In qua bellorum civilium tempore *Q. Pædius* Prætor cum legione *Cæsaris* in præsidio erat. Ait enim Cæsar *Bel. civilium libro tertio: Milo Pompejanus Dux Cosam in agro Thurino oppugnare cœpit: & cum à Q. Pædio Prætore cum legione lapide ictus esset ex muro periit.* Et: *Cælius, profectusque, ut dictitabat ad Cæsarem pervenit Thurios. Ubi cum quosdam ejus municipii solicitaret, equitibusque Cæsaris Gallis atque Hispanis, qui eo prædandi causa missi erant, pecuniam pollicitaretur, ab his est interfectus.* Fuit *Cosa* colonia *Ro-*
C *manorum*, ad quam deducendam *T. Quintius Flaminius* Princeps delectus est, ait *Plutarchus in eo.* Fuitque donata civitate *Romana*, ut *Vellejus Paterculus libro primo* prodit: *Cosæ*, inquit, *data civitas.* Fuit & municipium Populi *Romani* ut *Cicero in Verrem libro septimo* ostendit, qui sæpe de *P. Gavio* municipe *Cosano* mentionem facit. Est *Cosa* sedes Episcopalis. De qua *Joannes Joachimus* Abbas *in Esaiam* inquit: *Cosana ecclesia quadriformis, ac si cauda Calabriæ in cunctis suis sedibus conjicitur, præcidenda præ meritis. Sed postmodum reparanda, ut eo flagellum gravius subeat, quo patientius interim ad fidei præmium expectatur,*
D *& si sub Aquila terra hæc insana consiliis malis æstuantibus undique concuti habeat, majora tamen dispendia perferet, cum post illius occubitum levari non poterit à ruina.* Hanc urbem *Ejanus* fluvius adlabitur qui *Racanello* miscetur. Hic emporium in annos singulos celebratur. Subtus urbem specus est, in qua balnea extant non vulgaria. Ex ea duo manant fontes, alter dulcem, alter sulphuream aquam scaturiens. In *Cosano* agro vina ac lina nobilia fiunt: legitur manna, gossypium & se- 1215.
sama, proveniunt cappares, vitex, terebinthus & siliqua sylvestris. Nascitur magnesia lapis. Laudantur pepones. Est ager hic herbidus pascen-
E dis armentis gregibusque accommodatus. Extant bubalorum, nedum boum armenta. Ab urbe ad quartum lapidem *Racanellus* fluvius labitur *Cylistarnus* olim dictus. Nomen retinet etianum mons, ubi quondam *Lagaria* fuit, quem *Cyrnistasum* vocant accolæ. Abest mons hic milliario à *Cylistarno* fluvio. à *Cosa* millia passuum quatuor, à freto sex, à *Thuriis* decem. Fuit *Lagaria* civitas vetusta, non longe post bellum *Trojanum* in hujus montis vertice condita, ubi aer saluberrimus viget. De qua *Strabo libro sexto* ait: *Post Thurios Lagaria est oppidum ab Epeo & Phocensibus ædificatum. Unde Lagaritanum*
F *vinum nobile, dulce ac molle à medicis mirifice commendatum.* Item Athenæus ait: *Lagaritanum vinum tenue & optimum est validum & densum.* Hoc vinum *Plinius libro quartodecimo* primum nobilitatis locum totius hujus tractus tenere scribit. cui *Messala* salutem suam retulit acceptam, ut in *Thuriis* ostendimus. ait quidem de *Calabris* vinis loquens: *Omnium vero eorum Lagaritana maxime illustrata Messalæ potu ac salute.* *Stephanus* hanc urbem propugnaculum esse dicit. Est porro locus

cus ille, ubi *Lagaria* erat, ut dixi, eminens, ac natura validum propugnaculum. Nunc hic locus vacuus est sine habitatoribus, & ob id circum vineæ non existunt. Sed non debent quidem tam felicia loca inhabitata, ac sine vinetis destitui. Hanc urbem *Lagariam* decantavit *Lycophron in Alexandra*, Ubi ait:

Equi fabricator Lagariæ in ulnis
Hastam timens, & phalangem fortem
Pænopei filius Epeus fabrefecit ligneum equum,
Qui circa Cyrim, & Cylistarni aquam
Advena domos longe habitabit à patria.

Super quibus verbis *Isacius* ait: *Epeus equi fabricator Lagariam condidit juxta flumen Cylistarnum. Ferramenta autem dicavit in templo Minervæ & Medeæ, qui juxta Cyrim & Cylistarnum hospes & advena inhabitavit. Lagaria dicta à Lagaride pastore ibi gregem pascente.* Intus *Grumentum* oppidum erat *Lagariæ* conterminum. *Plinius* enim vina *Lagaritana* non procul à *Grumento* nascentia scribit: & alibi *Grumentinos Lucanorum* mediterraneos dicit, quod hæc loca *Lucani*, ut alibi dixi, *Samnitum* coloni incoluerint. Post *Lagariam Querquarium* oppidum est vetustum, olim *Arponium* dictum, cujus meminit *Diodorus Siculus*. Sed an ab *Ausoniis*, an *Peucentio Oenotri* fratre, qui hanc oram tenuit, an à *Philoctete*, an à *Phocensibus*, qui & in hac ora & in reliqua *Calabria*, ut ostendi, oppida condiderunt, conditum sit, compertum non habeo. Abest à *Lagaria* millia passuum quatuor, à *Cosa* octo. Juxta oppidum ex saxea quadam crypta, quæ est in radice *Silari* montis, *Caldana* fluvius oritur, *Cyris* olim dictus, cujus meminit *Lycophron*, hujus aqua sulphurea est. In hoc *Arponiate* agro gossypium fit & Sesama, Crocus, nascuntur cappares, fiunt & spectata vina, nascitur & sal fossile. In montibus sylvestria animalia stabulantur ut apri, cer-
1216. vi, capreæ, & alia, quæ sæpe in *Apennino Calabriæ* esse diximus, unde uberes venationes fiunt: congerunt & accipitres. Ad duos lapides *Saracenus* fluvius labitur, à quo ad secundum lapidem *Trebisatium* oppidum est vetustum, à *Peucentio* aut à *Philoctete* conditum, haud procul à mari edito loco, *Vicensimum Antonino Pio in Itinerario*, qui illud inter *Heracleam* & *Thurios* ponit, distareque dicit à *Thuriis* millia passuum xx. ab *Heraclea* xxiv. hic fiunt opera figlina. In hoc agro fit Crocus, & gossypium, nascuntur cappares, & pinastri frequentes. Supra est *Levidonia* oppidum, & ipsum vetustum, *Leutarnia* olim dictum, distat à *Vincensimo* millia passuum quatuor, à mari totidem, cujus meminit *Lycophron in Alexandra* ubi ait: *Multi vero Syrim circa & Leutarniam terram habitabunt.* Super quibus verbis *Isacius* ait: *Syris & Leutarnia civitates sunt & fluvii Italiæ, quas incoluerunt reliquiæ Trojanorum, qui ex Ilio evaserunt fugientes in Italiam.* Per hæc loca *Podalirius* filius *Æsculapii* pugno ab *Hercule* interfectus est, & sepultus prope sepulchrum *Chalcanthis*, ut *Lycophron* & *Isacius* ajunt. Adfuit præsens *Podalirius bello Trojano* cum fratre *Machaone*, duxeruntque naves triginta, ut *Dictys Cretensis* refert. *Levidoniensis* ager frumenti & aliarum frugum ferax est, secus littus pinastri frequentes nascuntur. In hoc agro legitur manna, nascuntur cappares, fit & amygdalarum copia. Exinde est *Amygdalaria* oppidum, abest à *Trebisatio* mille passibus, à mari duobus, *Heracleopolis* olim dictum. *Strabo* enim ait: *Post Lagariam Heracleopolis est supra mare paululum.* In hoc agro vina & olea generosa nascuntur, & cappares, fit Crocus, anisium, & cuminum. Ex hoc oppido fuit *Pomponius Lætus* vir *Latinis* literis

A impense eruditus. Licet *Jovius Calabræ* gloriæ, sicut & alii multi, invidens, ipsum apud *Picentes* ex *Salernitano* Principe ortum mentiatur. Viguit *Romæ Pauli secundi*, *Xisti quarti*, *Innocentii octavi*, & *Alexandri Sexti* temporibus, & *Latinas* literas publice magna auctoritate, & auditorum frequentia plures annos est professus. Crepusculo ipsum profitentem *Romana* juventus post gallicinium præoccupandis subselliis præveniebat. Ipse è Quirinali sæpe solus laternam præferens ad gymnasium proficiscebatur: qui licet in quotidiano sermone balbutiret, *Latine* tamen optime & eleganter loquebatur. Missus fuit à
B *Romano* pontifice in *Germaniam*, ut veterum auctorum libros perquireret, unde multos *Romam* advexit. Fuit vita integer: scripsit compendium grammaticæ gravi stylo perutile adultis, & omnium Cæsarum vitas ad suam usque memoriam in compendium redegit: scripsit & de *Romanorum* magistratibus, & de sacerdotiis & juris peritis, & de legibus. Egit animam septuagesimum annum agens. Elatus fuit auditorum nobilium piis humeris, comitante funus *Alexandro* Pontifice, purpurata familia, ac *Martio* oratore laudante. Tumulus multis elegiis ornatus est. *Pontani* epigramma id est:

C
Pomponi tibi pro tumulo sit laurea sylva,
Ossa maris rores, myrrheaque umbra tegant.
Teque tegant, artusque tuos violæque rosæque
Ver habeat, Zephyros spiret & ipse cinis.
Stillet & ipse cinis quæ & Parnassus & antra 1217.
Thespia & ipsa suas Ascra ministrat aquas.

Ab *Amygdalaria* millia passuum quatuor *Rosetum* oppidum est haud procul a freto, cujus ager frugifer est, in quo Crocus etiam fit, & amygdalarum copia, nascuntur cappares, fiunt vina & olea nobilia. Post *Rosetum Acalander* fluvius labitur, qui olim *Thuriorum* & *Tarentinorum* agrum
D disterminabat, ut in *Strabone* videre licet: Qui *libro sexto de Alexandro Epirotarum rege* loquens ait: *Alexander publicum Græcorum conventum tractus illius Tarentinorum compulsus odio ad Thuriorum agrum traducere conatus est, cum in Herculea Tarentinæ telluris æde illum celebrari mos erat, jubet ad Acalandrum amnem locum ædificari, ubi concilia forent.* Supra *Boletum* oppidum est, distat à *Roseto* millia passuum IV. in cujus agro gossypium fit, & crocus, & olei copia. Inde est *Cannæ* castrum cum generoso vino, & optimi olei copia, fit & Crocus, est & ager hic frumenti ferax. Supra *Cannas* ad unum lapidem *Nucara* op-
E pidum est in cujus agro vina generosa nascuntur, sunt & pecuaria pulchra. Inde est *Riolum* oppidum supra saxum humili loco, cui circumimminent montes, abest ab *Amygdalaria* millia passuum octo, à mari totidem. Cujus ager frugifer est, in quo spectatum vinum nascitur, fit & gossypium, est & *Castregium* vicus. Intus est *Noa* oppidum edito loco, distat à mari millia passuum quatuordecim, à *Riolo* octo. Ejus ager fertilis est, fiunt & vina nobilissima, & Crocus, nascuntur cappares, & antimonium, & silex, legitur manna, exciditur cos aquaria, & lapis molaris frumentarius & olearius, sunt & castaneta, & sylvæ glandife-
F ræ porcis alendis commodæ, quæ & gregibus armentisque ubera pabula suggerunt, sunt & sylvæ, quæ ad domorum tigna, & ad navigiorum fabricam materiam uberem præstant, ubi sylvestria animalia stabulantur, quare & venationes fiunt uberes, congerunt & accipitres multigeni. Sunt in hoc agro pagi *Cersosimum*, *Casalenovum*, & *Constantinum*. Inde ad mare redeunti *Fabalium* oppidulum offertur, quod *Syris* fluvius præterfluit, hic gossypium fit: est & *Rotun-*

dula vicus. Ex inde est *Arocha* oppidum à mari millibus passuum duobus distans, cujus ager ferax est, fitque in eo gossypium & sesama. Ab *Arocha* millibus passuum quatuor *Syris* amnis labitur *Calabriam* à *Lucania* dirimens: à quo millibus passuum tribus *Metapontus* oppidum erat, quo tertiam *Italiæ* regionem finiri *Plinius* scribit. Hîc *Ausoniæ*, *Hesperiæ*, *Oenotriæ*, & *Italiæ* quondam
1218. terminus erat. Hæc est proinde *Calabria* antiquissima ac felicissima regio: Hæ origines ejus, hæc nomina, oppida, atque gentes. Cujus una tantum urbs quondam CCC. hominum millia armavit. Omnia *Calabriæ* oppida, omnes pagos aut, ut sæpius dixi, *Auxones*, aut *Oenotrii*, *Peucentii*que, aut *Athenienses*, aut *Phocenses*, aut *Philoctetes*, aut alii *Græciæ* principes, aut ante, aut paulo post *Ilii* excidium condiderunt. Præter pauca, quæ abhinc sexcentos annos ex veterum ruinis excitata sunt, mutatis sedibus. Id insuper haud quaquam legentes prætereat, quod vina, olea, mella, lina, gossypia, serica, frumenta, cæteræque fruges, atque omnis generis poma, item fontes aquarumque scaturigines, item pecuaria, pabula, venationes, aucupia, & hæc satis optima per totam regionem passim atque affatim fiunt. Ubique saluberrimus aer, & præclara virorum ingenia vigent. Sed de his particulatim mentionem fecimus, quæ aliis præstantiora videntur. Neque uno in loco manna legitur, sed vulgo prope. Metalla etiam cæteraque
A sponte nascentia, item plantæ nobiles multis locis proveniunt. Glandiferæ arbores, & castaneta, & sylvæ ad domorum tigna, & ad navigiorum fabricam aptæ passim sunt. Hinc *Græci* cuncta uno verbo complexi eam appellaverunt *Calabriam*, quod bonis omnibus scaturiat. Quamobrem opulentos ac felices essent omnes incolæ, si per regulos tyrannosque liceret. Hæc *Calabriæ* monimenta successivis operis perfeci, ut meæ vigiliæ meique labores posteritati utilitati forent, & *Calabro* nomini laudis aliquid afferrent, eruditos velim & reliquos *Italos* meos, ut meliores suas regiones diligenter & accurate perlustrent. Vitent ineptias, ac vera, ac gra-
B via, ac scitu digna perscrutentur. In investiganda antiquitate impigri sint & veraces. Nam si externi ac longinqui homines suas regiones *Latinis* literis celebrant: cur nos *Latini*, ut pote in medio *Latio* nati, aut *Latii* accolæ nostram *Italiam Latinis* literis priscos imitantes non diligentissime celebrabimus? Moneo tamen etiam vos, ne vobis curæ sit ingentia volumina magis conficere, quam bona: sint veritatis & veræ laudis plena. Non singulos quosque literatores, & aliqua doctrina imbutos, sed literatos, & scientiis eruditos celebrate. Cæterum, ut sic omnis *Italia* describatur, curæ esse debet ejus optimatibus, eruditos & judicio præditos viros deligere, & muneribus adjuvare.

FINIS.

INDEX RERUM NOTABILIUM.

Asche-

Cor-

D.

E.

F.

L.

M.

Pa-

Py-

T.

U.

FINIS.

JOANNIS JUVENIS,

Tarentini, Celeberrimi ſuæ Patriæ Hiſtorici,

DE

ANTIQUITATE

ET

VARIA FORTUNA TARENTINORUM,

LIBRI OCTO.

Cum triplici Indice, Capitum, Scriptorum & rerum Memorabilium.

Editio noviſſima, prioribus auctior & emendatior.

LUGDUNI BATAVORUM,

Sumptibus PETRI VANDER Aa,

Bibliopolæ & Typographi Academiæ & Urbis.

TYPOGRAPHUS

Hujus novæ Editionis

LECTORI SALUTEM.

Prodit e nostra Typographia Tractatus hic rarus & à multis desideratus, multo accuratior binis præcedentibus Editionibus, quarum prima fuit impressa *Neapoli* ab *Horatio Salviano* 1589. altera edita a viro Doctissimo *Andrea Schotto*, *Francofurti*, apud *Camberium* 1600. cum vero operariorum negligentia in ultima Editione varia irrepserunt sphalmata, immo non tantum verba quædam, sed & integræ sunt omissæ paginæ, illas, Editione hac cum prima collata, supplevimus, & prioris Editionis Errata correximus, omniaque nomina, quæ Propria dicuntur, charactere a textu diverso distinximus; nec non tres indices, Capitum, Scriptorum & Rerum Memorabilium locupletissimos, aliaque ad ornatum & augmentum facientia addidimus. Vale & laboribus nostris fave.

ADMONITIO AD LECTOREM.

Propterea, quod hujus libri præcedentium Editionum Paginæ apud multos allegentur Authores, hic tum hujus, tum priorum duarum Editionum Paginarum seriem dare voluimus, ut in hac Editione & hujus, & Neapolitanæ, *&* Francofurtensis *Editionum Paginæ simul videri possint.*

Paginæ Editionis Neapol. 1589.	Paginæ Editionis Francof. 1600.	Paginæ hujus Novæ Editionis.	Paginæ Editionis Neapol. 1589.	Paginæ Editionis Francof. 1600.	Paginæ hujus Novæ Editionis.
1 2	1221 1222	*Hæ Paginæ priorum Editionum, cum tantum Proœmium & Dedicationem continent, in hac ergo Editione desunt.*	41	1253	ibid.
3 4	1223 1224		42	1254	17
5 6	1224 1223		43	1255	18
7 8	1223 1224		44	1256	19
9	1225 1226		45	1257	20
10	1229		46	1258	ibid.
11	1230		47	ibid.	21
12	1234		48	1259	22
13	1235		49	1260	23
14	1236		50	1261	ibid.
15	1238		51	1262	24
16	1237		52	1263	25
17	1238		53	1264	26
18	1233		54	1265	27
19	1235	1	55	ibid.	ibid.
20	ibid.	2	56	1266	28
21	1236	3	57	1267	29
22	1237	ibid.	58	1268	30
23	1238	4	59	1269	ibid.
24	1239	5	60	1270	31
25	1240	6	61	1271	32
26	1241	ibid.	62	1272	33
27	1242	7	63	1273	ibid.
28	1243	8	64	1274	34
29	ibid.	ibid.	65	ibid.	35
30	ibid.	ibid.	66	1275	36
31	1244	9	67	1276	ibid.
32	1245	10	68	1277	37
33	1246	11	69	1278	38
34	1247	12	70	1279	39
35	1248	ibid.	71	1280	ibid.
36	1249	13	72	1281	40
37	ibid.	14	73	1282	41
38	1250	ibid.	74	1283	42
39	1251	15	75	1284	43
40	1252	16	76	1285	ibid.

Paginæ Editionis Neapol. 1589.	Paginæ Editionis Francof. 1600.	Paginæ hujus Novæ Editionis.	Paginæ Editionis Neapol. 1589.	Paginæ Editionis Francof. 1600.	Paginæ hujus Novæ Editionis.
77	ibid.	44	152	1348	100
78	1286	ibid.	153	1349	ibid.
79	1287	45	154	1350	101
80	1288	46	155	1351	102
81	1289	47	156	1352	103
82	1290	ibid.	157	1355	ibid.
83	1291	48	158	1356	104
84	1292	49	159	ibid.	105
85	1293	50	160	1357	106
86	1294	51	161	1358	ibid.
87	ibid.	ibid.	162	1359	107
88	ibid.	ibid.	163	ibid.	ibid.
89	1295	52	164	1360	109
90	1296	ibid.	165	1361	ibid.
91	ibid.	53	166	1362	110
92	1297	54	167	1363	111
93	1298	55	168	1364	112
94	1299	ibid.	169	1365	113
95	1300	56	170	1366	114
96	1301	57	171	1367	ibid.
97	1302	58	172	ibid.	115
98	1303	59	173	1368	116
99	1304	ibid.	174	1369	117
100	1305	60	175	1370	ibid.
101	ibid.	61	176	1371	118
102	1306	62	177	1372	119
103	1307	ibid.	178	1373	120
104	1308	63	179	1374	121
105	1319	64	180	1375	ibid.
106	1320	65	181	ibid.	122
107	1259	ibid.	182	1376	123
108	1260	66	183	1377	124
109	1313	67	184	1378	ibid.
110	ibid.	ibid.	185	1379	125
111	1314	ibid.	186	1380	126
112	1315	69	187	1381	127
113	1316	ibid.	188	1382	128
114	1317	70	189	1383	129
115	1318	71	190	1384	ibid.
116	1319	72	191	1385	130
117	ibid.	73	192	1386	131
118	1320	ibid.	193	ibid.	132
119	1321	74	194	1387	133
120	1322	75	195	1388	ibid.
121	1323	76	196	1389	134
122	1324	ibid.	197	1390	135
123	1325	77	198	1391	135
124	1326	78	199	1392	136
125	1327	79	200	1319	137
126	1328	80	201	1320	138
127	ibid.	ibid	202	1395	139
128	1329	81	203	ibid.	140
129	1330	82	204	1396	ibid.
130	1331	83	205	1397	141
131	1332	ibid.	206	1398	142
132	1333	84	207	1399	143
133	1334	85	208	1400	144
134	1335	86	209	1401	ibid.
135	1336	87	210	ibid.	145
136	1337	ibid.	211	1402	146
137	1338	88	212	ibid.	147
138	ibid.	89	213	ibid.	ibid.
139	1339	90	214	1403	148
140	1340	91	215	ibid.	ibid.
141	ibid.	ibid.	216	ibid.	149
142	1341	92	217	1404	150
143	1342	93	218	ibid.	ibid.
144	1341	ibid.	219	1405	151
145	1342	94	220	ibid.	152
146	1343	95	221	1406	153
147	1344	96	222	ibid.	ibid.
148	1345	97	223	ibid.	154
149	1346	ibid.	224	1407	155
150	1347	98	225	1408	ibid.
151	ibid.	99	226	1409	156

AD ILLUSTRISSIMUM, & REVERENDISSIMUM

DOMINUM

LAELIUM BRANCATIUM,

TARENTINORUM ARCHIEPISCOPUM.

ARENTINAM *Hiſtoriam non eo quidem animo ab initio ſcripſeram*, Præſul Ampliſſime, *ut poſſe aliquando in lucem prodire, & ab omnibus legi ſperarem, quia & ob vetuſtatem adeò mihi obſcura videbatur, ut non ſic facile ederetur, quæ perſpicua cæterarum urbium more, quandoque innoteſceret: & ipſe profectò a labore, quem inchoaveram, penè deſiſtere cogitabam, tentatique operis me pœnituerat, cum quæ diſperſa erant, tanquam* Oſiridis, Abſyrti*que disjecta membra ex variis in unum quaſi corpus locis collecta redigere, & quæ tandiu exanimata, mortuaque jacuerant, ad vitam cogerer quodammodo excitare. Ad hæc tanta erat Veterum monumentorum, & librorum inopia, ex tot domorum, tot Urbium incendiis, quæ ab Hoſtibus tota* Italia, *non modo regio noſtra fuerat perpeſſa; tanta literatorum hominum paucitas, quorum in re adeò occulta, ne dicam perplexa, atque à memoria noſtra maxime remota, opus erat, ut lectione, familiaritate, ac colloquio deſtitutus, hic apud nos quid veri, quidve certi ſcriberem, non perſpicere viderer. At ubi primum & literis multorum, & certis nunciis audivi,* Gregorio XIII. *feliciſſimæ recordationis Pontifici maximo, qui optimè perſpexerat bonam erga te opinionem ac liberalitatem* Pii V. *prædeceſſoris ſui (jam enim ſciverat is quod piis* Neapoli *operibus ab adoleſcentia vacaveras, & Incurabilium hoſpitali, magna in pauperes caritate, domibus etiam ibi paratis te addixeras)* & Philippo Auſtrio *Regi noſtro tam potentiſſimo, quam prudentiſſimo placuiſſe, ut* Hieronymo *S. R. E. Cardinali de* Corrigio *vita functo in* Tarentinorum *Archiepiſcopum tu præcipuè ex tam multis* Surrentina *Eccleſia dimiſſa ſufficereris, cæpi ſtatim de te mihi polliceri ea omnia, quæ ab Heroë magnanimo, quæ à pervigili paſtore, quæ à parente tandem amantiſſimo eſſent cuique expectanda: cogitavique bene cum laboribus meis actum eſſe, & ſpe maxima erectus dixi mecum, dixi cum iis omnibus, qui me amabant, hæc profectò erit via certiſſima, per quam lucubrationes hujuſmodi non diutius occultentur, non deſpiciantur, non mutilæ jaceant, ac imperfectæ, ſed Tuo Clariſſimo protectæ nomine latiſſimè pateant, amentur, perficiantur. Et quidem illud ipſum, quod futurum erat, præſagivit animus, neque non modo non falſus eſt, ſed omni etiam oraculo ferè veracior, id quod res erat, præſenſit. Vix enim te ad nos recepiſti cum Pontificia dignitate, qua a duobus totius Chriſtianæ Reip. Principibus maximis digniſſimus fueras exiſtimatus, vix in Regia hac Urbe noſtra honorificentiſſimè fuiſti exceptus, vix* (inquam) *in Tuam Eccleſiam ab omnibus* Tarentinorum *civium ordinibus, illiſque frequentiſſimis alacri comitatu fuiſti deductus, & ſtatim me in Tuorum contubernium cooptaſti, cooptatumque, quæ tua eſt liberalitas, & propenſum in viros aliqua virtute inſignes & præditos ingenium, largam porrigendo dexteram ſuſtentaſti, ac mea ſtudia, qualia, & quantulacumque illa eſſe perſpexeras, heroica familiæ Tuæ antiquiſſimæ, ſemperque illuſtris magnitudine foviſti, neque tot contentus officiis, quæ plurima fuiſſe noſtri omnes perſpexerunt, me* Neapolim *uſque patriam Tuam præclariſſimam ferè invitum unà tecum adduxiſti, ibique non in deſidia atque ocio vivere, non in familiaribus tuis, vel Tuorum negociis occupari, ſed in illis tantum ſtudiis, quæ deliberationi meæ deſervirent, voluiſti, modò, libris ex refertiſſima Tua Bibliotheca, quam multos abhinc annos pro ſacerdotum in eodem Incurabilium hoſpitali commorantium collegio comparaveras, aliorumque pervolvendis, modo doctiſſimis viris (qui non pauci fuerunt) conſulendis, ut quid præter ea, quæ ipſe domi annotaveram, ſciri poſſet, quodque me latuerat, a prima Urbis noſtræ erectione, ad hæc uſque tempora cum perdidiciſſem, ſcribendi Stylo deducerem elegantiore. Et jam ad Colophonem (ut ajunt) res devenerat ſummaque operi manu impoſita, nihil erat reliquum, præter unum, ut ſcilicet liber ad Promum perveniret, id fieri haud quaquam poterat, niſi ad prælum aſportaretur. Et jam decreveras me tecum unà Almam Urbem ſacratorum liminum viſitationem obiturus adducere, ut inde opus exiret excuſſum, cum adverſa, quæ mortalium omnium communis*

nis est miseria, detentus valetudine non absque vitæ discrimine non modo eò non es profectus, sed Tuo Nomine alios delegasti, id quod & ex supplici libello, & ex literis ab Antonio Carafa, *Cardinali Amplissimo, ad Te datis, atque in extremo opere adscriptis apparet. Unde oportuit, ut* Neapoli *id perficiendum curares, benignitati cum novam, tum excellentiorem adjiciens benignitatem, ære Tuo, quicquid impenso opus esset persoluturus. Utque à liberalitate id ortum Tua, quod res erat, ac beneficentia, non aliunde, neque ab ambitione, cui semper Te inimicum exhibuisti, omnes cognoscerent, omnes quasi manibus attrectarent, nequaquam passus es, ut Tibi adeò de me his tam multis, aliisque perceptis officiis optimè merito, sed civibus meis, quos Tu semper ut filios jam inde ab initio Pontificatus Tui amaveras, atque instruxeras, & quos hodie ut carissimos habere, amplexarique omni (ut ille dixit) officio ac potius pietate non desinis, opus ipsum dicaretur. Quod sic factum esse planè constat, ipsos enim solos alloquor, ipsis rationem consilii mei aperio, ipsis cur tam diu ad operis emissionem commoratus sim, respondeo. Hæc scripsi, ut ab aliis tanta erga me tua prospiceretur munificentia, cui mea utinam par esset grati animi significatio, ut satisfaceret. Sed illud certissimum fore confido, ut semper me plurimum tibi debere & domi, & foris profitear, tibi (inquam) quem semper eum esse judicavi, semper aliis, quando opus fuit, prædicavi, & quoad vivam prædicabo, qui apud nos prodesse magis, quam præesse videreris, totusque in eo esses, ne ullum abs te prætermitteretur officium, quod optare, aut certè sperare poteramus à Praesule religiosissimo, & à patre erga filios indulgentissimo. Est & alterum, quod, cum aliud præstare nequeam, me nunquam præteriturum, sed dum spiritus hos reget artus assidue me observaturum promitto, ac recipio, ut Deum optimum maximum pro Tua dignitate ac salute assiduè exorem: è vita enim tua, cum caput sis, nostram omnium, qui membra sumus, pendere, ut soluto ac quieto vivamus animo, non modo* Surrentini, *quibus antea præfueras, sed multi ex nostratibus experimento profitentur, ii præsertim, qui aliquando alterius fuisse sententiæ demonstrarunt. Vale.*

ILLUSTRISSIMÆ ET REVERENDISSIMÆ
AMPLITUDINIS TUÆ

Humilis ac perpetuus servus
JOANNES JUVENIS,
Tarentinus.

AUCTO-

AUCTORIS
PRÆFATIO
AD CIVES.

RBIS noſtræ hiſtoria, (quam ut ederem, ſæpenumero poſtulaſtis, quotidianoque convicio efflagitaſtis,) futurane ſit literatis hominibus grata, non ſat ſcio. Atque, ut tamdiu de ea edenda ambigerem, rationes multis quidem partibus plures, & illæ (ni fallor) haud leves confluebant, quæ omnes, ut meum apud me magis valeret conſilium, utque ab incepto tunc deſiſterem, quandò ſine famæ diſcrimine & poſſem & liceret, me commonebant. Res inprimis *Tarentina* adeo ob vetuſtatem *Cimmeriis* (ut ajunt) tenebris obſcuratur, totque ſæculorum curſibus ab ætate noſtra removetur, ut à primordio eam parvo aliquo volumine comprehendere nullo modo valerem: quin (ut cenſeo) ſcriptor ille, inter *Latinos* quidem tam graviſſimus, quàm eloquentiſſimus (quicquid de *Patavinitate* dicant) qui populi, totius quondam orbis terrarum Principis, id eſt *Romanorum* res geſtas miro artificio luculento ſermone lacteaque ſua illa eloquentia à *Trojanorum* clade ad *Auguſtum* uſque Cæſarem eſt proſecutus, id tentare non auſus eſſet. Et cur noſtro hoc in argumento minus quam in ſuo trepidaſſet celebris illuſtriſque nominis *Livius*, ſi prima *Tarentinorum* origo *Romanorum* incunabulis vetuſtior abſque ulla dubitatione cognoſcitur? Apud eos, qui veterum monumenta literis prodiderunt, erit qui nullo negotio invenire queat, quo mundi naturæque totius anno, qua Olympiade, qua die, quaque hora jacta fuerint Urbis *Romæ* fundamenta: at noſtra mœnia, quis unquam certò legiſſe contendet, cum primò erecta fuerint? Natalis dies illius *Parilia* eſt appellatus, hoc eſt (ut multi interpretantur) ante diem XI. Kal. *Majas*: at hujus noſtræ qui primus annotetur, neque audiſſe, neque legiſſe adhuc memini. Si annum ab Orbe condito in illa quæres, quater milleſimum quadringenteſimum ac quadrageſimum notavit *Euſebius*. Si Olympiadem, ſextam refert, annumque ejus tertium, ex Solis deliquio admirabili nec aliàs viſo; *Lucius Taruntius Firmanus* Mathematicorum præſtantiſſimus. Si denique diei ipſius horam; ſecundam, & ante tertiam, *Jove* in Piſcibus, *Saturno*, *Venere*, *Marte*, in *Scorpione*, *Sole* in *Tauro*, *Lunaque* in *Libra* conſtitutis; idem *Taruntius*, dum *Varroni*, & Cæſari ſtudet obſequi; ex iis quæ *Romulo* paſſim acciderunt, obſervavit. Nihil horum, quæ de *Roma* dicta ſunt (quantum ipſe ſentio) poterit de *Tarento* proferri, non modo aliqua ſcriptorum fide, ſed ne levi quidem conjectura ab iis, qui magno conatu rimantur, quæ ſunt ob antiquitatem abditiſſima. Obverſabatur etiam oculis propè, non modò animo, quod ſemel atque iterum legeram apud *Platonem* divinum illum (ut dicunt) philoſophum. Is dum ſcribentibus conſuleret, ſive ab onere eos potius averteret graviſſimo, dicere erat ſolitus, ſi rem amicis pergratam ſe non facturos animadverterent; ſi nulla adhiberetur menti, qua perſpicacior fieret, exercitatio; ſi demum oblivioni ſenectute genitæ nullum afferretur remedium; caverent, ne incaſſum laborarent. Et quid horum, quæ dicta ſunt, ad ſcribendum movere me potuit? Amici de me potius ipſi optimè ſunt meriti, quippe qui, antequam hæc colligerem, viderant quæ ſcribi poſſent, neque fuiſſem ad calamum ſuſcipiendum ingreſſus, niſi illorum conſilio operàque fretus. Ingenii autem excercitatio in hoc ſtudio perexigua videbatur: quantulus enim quiſque, vel parum eruditus ad hunc ſcribendi ſtylum non veniſſet? Cumque opus ipſum multis ante ſeculis penè mortuum jacuiſſet, is non eram, qui tanquam *Æſculapius* ad vitam revocarem, de quo jam fuerat conclamatum. Recuſabam præterea hujuſmodi laborem; quem inchoatum jam ut minime deponerem, contendebatis, quòd inſtituendis in ſeminario veſtris adoleſcentibus occupato ad rem tantam noſtris majoribus neglectam, vel potius ignoratam, vacuum & liberum tempus non concedebatur. Nec vos præterit eam eſſe hiſtoriæ naturam, ut nullo pacto confici poſſit, niſi ab eo, cui nulla occupata opera, neque impeditus animus, ſed præparatum ac reconditum ocium redundaret. Movit tandem me, & prope invitum impulit, ut voluntati, & dignitati veſtræ, cives, ſubciſivis ſaltem horis paucorum lectione ſcriptorum, qui haberi in hoc extremo Italiæ angulo potuerunt, morem gererem, non me ipſum in re tam ſeria audirem, ingens patriæ amor, quæ cum unicuique juxta proverbium ſit jucundiſſima, eadem carior eſſe debeat, quam filii, quam parentes, quam amici, quam quiſque ſibi. Ea enim ſola parentum eſt parens, ea filiorum, ea amicorum, ea omnium quæ poſſidentur, larga donatrix. Profecto, ſi ut natura ipſa docet, multorumque exempla confirmant, ſanguinem quis non effuderit, & mortem, quam *Latinus Homerus* pulchram appellat, ubicunque opus fuerit, pro illa non oppetierit, ac inſtar ænei muri hoſtibus ſe objiciens, ſponte non ſubierit, ingrati & penè dixerim, impii nota non carebit: quantò magis qui laborem, ut eam ornaret, non ſuſtinuerit? Præclarè ſcriptum à *Platone* ad noſtrum *Archytam* quis veſtrum non legit, quis à ſuis præceptoribus non audivit? *Non nobis ſolum nati ſumus, ortuſque noſtri partem patria*

ſibi

sibi vendicat, *partem amici.* Quid turpius, quid indignius esse potest, quam in omnibus sinere ut à belluis vincamur? sint aliæ perniciossimæ, sint fortissimæ aliæ: vivant multæ vel tertiam hominum ætatem, quam *Nestora Pylium* vixisse fabulantur *Græci:* sint contentæ cibis nullo cogente creatis: non laborent pro vestimentis: ac protinus initio vitæ sint illæ liberæ: naturæ sunt hæc munera, quæ homini in his omnibus est novercata, non industria, ubi superemur. Avibus charissimi sunt proprii niduli: erratilibus feris cubilia illa dumosa gratissima: piscibus jucundissimæ suæ cavernæ: & solus homo poterit non amare, poterit odio aliquo in patriam invehi? cujus fumum alieno (ut ajunt) igne luculentiorem *Itacus* Heros prospicere exoptavit, adamavitque *Theseus*, *Græcorum* fortissimus, non *Ariadnem*, quam neque vidit, neque cognovit. Sed vereor cives ne dum me patriæ charitati devinctum connitor ostendere, & ingrati civis notam exhorrescere, nimis vehementi desiderio ornandæ illius detentus ab aliis redarguar. Et quod *Ephoro Cumano* oratoris *Isocratis* in dicendi facultate auditori accidisse dicitur, illud ipsum mihi vel multo inhonestius accidat. Carpitur enim *Ephorus*, quod cum res à patria gestas non haberet, ut eas cum aliis in sua historia dinumeraret, neque imperare sibi posset, ut eam relinqueret indictam, erupit in hanc vocem: Ea tempestate *Cumani* quietem agebant. Dicam Græcè ut jucundior historia videatur: κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν κυμαῖοι τὰς ἡσυχίας ἦγον. Hoc unum, quod *Ephorus* dixit ab acutulis ingeniis animadversum, ipsis movit risum nam dum aliquam obscure tunc oppido dignitatem verbis illis afferre speraret, magis illius ignobilitatem patefecit. Sic ipse non modò risum, fortasse invidis & obtrectatoribus sed & cachinnos commovebo, quod tàm multa collegerim, quæ longum de rebus majorum nostrorum struerent volumen. At me reficit magnopere, & recreat hoc, quod nostræ Urbi nullus unquam audebit ignobilitatem objicere, cùm nobilissima invitis omnibus semper fuerit. Præcipuè cum non multis gradibus inferior *Roma* ipsa aliquando credita sit. Et ne vanum ac mendacem me judicent qui critici vocantur, vel Momi, quorum hoc semper fuit ingenium, hic mos, ut nihil ipsi vel loquerentur saltem, & aliorum opera oculatis, ut cum *Plauto* dicam, manibus tractarent, & nimis curiose contemplarentur, in medium aliqua proferam, ut intelligatur id ita esse, ut dixi. Sicut igitur *Romæ* sic *Tarenti* primus ortus, cum fabulosus, tùm augustus. Diis uterque adscribitur vel ob vetustatem, quod verissimum judico, vel ob majorem Urbium auctoritatem. Fuit hic veterum scriptorum usus, ut cum vera non occurrerent & certa, ad fabulas perfugium tanquam ad sacram, ut ajunt, anchoram, haberent. Apud *Herodotum* historiæ principem, ac parentem, apud *Theopompum Gnidium Thucydidis* discipulum, quod dixi, invenies. *Romulus* ergo *Romam* condidit, *Taras Tarentum.* Ille satus *Marte*, hic *Neptuno.* Bellorum Deus alter habitus, navigationis alter: quia & populus *Romanus* bello potentissimus erat futurus, re nautica & maritima *Tarentinus :* licet hic & aliquando armis operam dederit, & ille quàm terra tàm mari clarissimus. *Europæ* sinu tertiæ sed pulcherrimæ, & illustrissimæ partis orbis, & *Roma* & *Tarentum* ædificatæ, atque in *Italia:* illa tamen in *Latio*, hæc extra *Latium*, & in *Iapygia*, ac *Messapia.* Uterque populus reliquis terræ partibus omnibus, quæ tunc innotescerent domi, ac militiæ cognitus. Tremuit quondam *Romano* milite *Africa*, tremuit *Asia*: formidabilem & *Tarentinum* utraque experta est hostem. Cultissimæ apud *Romanos* non ubi primùm jacta sunt fundamenta, sed post domitas bello armisque provincias fuere quantulocunque illæ tunc comprehendebantur numero artes, quas ingenuas, ac liberales vocant. Sed nec minore studio cultæ apud majores nostros: id quod nomen magnæ *Græciæ* non obscuré indicare tradunt: quo in loco *Pythagorica* imprimis disciplina per multa quidem viguit secula: nam in illa clarissimi viri floruere, quorum haud scio an principem locum non tenuerit *Archytas*, ipse enim inter condiscipulos *Alcmæona*, & *Philolaum Crotoniatas*, *Hippasum Metaponti* ortum, *Epicharmum Coum*, *Empedoclem Agrigentinum*, & alios quamplurimos, qui *Pythagorei* dicebantur, iis ferè diebus quando *L. Brutus Tarquiniis* expulsis patriam tyrannide liberavit, tanquam Lucifer inter stellas emicari visus est. Duces *Romani* exercitus atque Imperatores non nisi longa serie grandique catalogo ab iis qui chronologiam scribunt disponuntur: & *Tarentinæ* militiæ non succurrerent pauci, ex quibus primas, ut in mathematicis *Pythagoreisque* studiis *Archytas* longè est promeritus, cum *Nicomacho* cui à frequentiore quam in pugna assequebatur victoria nomen inditum videtur: & cum *Dinone*, cujus virtutem reique bellicæ peritiam ornatissimè describit *Plutarchus Cheronæus.* Nec exprobrent mihi invidi quod peregrinis, & advenis aliquando tum Regibus, tum Imperatoribus obtemperasse *Tarentinos* legatur: Et *Aristophilidi Crotoniatæ*, *Alexandro Molosso*, *Agathocli Syracusano* & *Pyrrho Epirotarum* Regi in militia ab ipsis electo duci paruisse: nam & qui *Romulo* successere non omnes intra urbis pomœria orti, sed nec omnes è *Latio* oriundi. *Curibus Numa Pompilius* accersitus: *Ancus Martius*, *L. Tarquinius* peregrini, *Numæ* ex filia nepos ille, hic *Damarati Græci* filius, qui in *Hetruriam* primò è *Corintho*, cum *Cypselli* dominationem pati nequiret, *Romam* mox advenit: omitto reliquos, qui si Reges fuere, ipsi tamen non omnes ex Regibus orti. Objicient aliqui *Junios*, *Valerios*, *Lucretios*, *Mutios*, *Menenios*, *Largos*, *Martios*, *Quintios*, *Fabios*, & cæteros his æquales: objicient *Camillos*, *Scipiones*, *Pompejos*, *Cæsares*: quorum Heroum infinitus penè est numerus;

rus: objiceremus & nos cives nostros quamplurimos, si rerum nostrarum antiquissimarum cura priscis non fuisset scriptoribus gravis & ingrata; vel si sors nimium iniqua non fuisset, neque præclaris, ac magnificis nostrorum principum rebus invidisset, ut merito, quantum *Alexander Philippi* ob *Homerum*, *Achilli* invidiæ contraxerit, tantum & *Tarentini* possent aliis populis, quibus fortuna nunquam non improba magnificos tribuisset viros, qui parva admodum facta usque ad sidera elevarent. Sed qualem mihi effingo *Spartam? Assyrios*, *Medos*, *Persas*, *Lacedæmonas*, *Macedonas*, *Athenienses*, bellicossimos olim populos, & potentissimos nolunt *Græci*, nolunt *Latini* Historici *Romanis* conferre, & ipse *Tarentinis*, vel pares ausim scribere? *Romanorum* civitas adeo se extendit imperio, ut universo terrarum orbi fuerit dominata: nec modo mari præfuit nostro, intra *Herculis*, quodcunque est, columnas, sed in *Oceano* divisisque toto orbe *Britannis*: ac tempus quo regni clavum tenuit, non breve sed diuturnius quàm cujusvis Reip. ex prædictis populis. Res quidem ita se habet, nec quemquam fore arbitror, qui mecum non affirmaverit, at quis item non profitebitur omnia, vel multa scriptoribus licere dum præcipuè patriam exornent? *Tarentini* patres nostri jam inde ab urbe per *Phalantum* aucta usque ad *Pyrrhi* adventum sua ditione potiti tamen, & si non tanta in gloria vixere. Nam & pluribus populis, quos à *Livio*, *Polybio*, *Diodoro*, *Dionysio*, licebit agnoscere, imperarunt, adeo ut nomen eorum ipsis etiam *Romanis* aliquando formidolosum extiterit. Nam qui me continere potero, ut ea his tam multis non interseram immisceamque, quæ religiosissimum jam inde ab initio gentilium errore, deinde in Christiana orthodoxa salutarique fide constantissimum indicant *Romanum*, & *Tarentinum*? Non tamen non lubentissimè promptoque (ut debeo) animo profiteor, & quoad spiritus hos reget artus profitebor, nec sinat unquam *Deus optimus & clementissimus*, ut aliter aliquando profiteri demens audeam, *Romanam* scilicet Ecclesiam eam esse, & eam fore usque ad novissimum orbis diem, qualis & à primo erectionis lapide fuit, quæ cæterarum omnium, quotquot in Christiana republica sunt, domina sit, parens, atque magistra: sola felicitatis culmen adepta, quod ipsi soli universam doctrinam Ecclesiasticamque disciplinam Apostoli cum suo sanguine profuderunt: ubi *Petrus* passioni dominicæ adæquatur: ubi *Paulus Joannis* præcursoris exitu coronatur: ubi tandem hodie *Sixtus V.* summa animi virtute religiosissimè ac pientissimè præsidet. Ab hac nunquam descìscere visa est *Tarentina* Ecclesia, nunquamve descìscet: hanc tenuit ac tenet radicem: hanc agnovit semper, agnoscitque genitricem. Sed ut ab Ethnica superstitione id ita se habere paucis demonstrem, prout communis omnium ferè gentium, quibus (ut in *Judæa*) *Deus* verus, qualis quantusque esset, trinus & unus non cognoscebatur, in idolorum cultu status erat deterrimus. Non enim tantum *Delphi Apollinem* venerabantur suum, *Naxos Liberum*, *Lemnos Vulcanum*, *Paphos Venerem*, *Samos Junonem*, *Athenæ Minervam*, *Romani Quirinum*, quantum *Tarentini Neptunum*, quem hujus urbis custodem poëta *Venusinus* appellavit. Hic etiam suum habebat cultum *Apollo Hyacinthius*, hic *Jupiter Apollinis* pater, in cujus templo ad hanc ferè sententiam jussu *Pyrrhi Epirotarum* Regis incisa fuit victoriæ memoria, quam de *Romanis* non sine tamen magna *Tarentini* exercitus jactura acquisierat: *Qui ante hac invicti fuere viri, pater optime Olympi, hos ego in pugna vici victusque sum ab eisdem.* hic colebatur *Hercules*, cujus statua, *Lysippi* opus, à *Fabio* Maximo *Romam* asportata in Capitolio juxta æneam ipsius victoris equestrem statuam fuit locata. Hic Satyrorum, hic Nympharum ædes magna veneratione custodiebantur: ut omittam Deos cæteros, quos *Tarentinis* iratos relinqui *Fabius* idem respondit scribæ interroganti, quid de illorum signis fieri juberet. In Christiana autem salutari ac cœlesti religione, quis unquam negare auderet, æquævam esse *Romanæ* Ecclesiæ *Tarentinam?* siquidem testatum est apud nos patrum memoria, *Apostolorum* principem secundo Cæsaris *Claudii* anno, *Hieronymo* in scriptorum ecclesiasticorum catalogo ita scribente, cum ad expugnandum *Simonem* magum *Marco*, qui ejus erat discipulus, comite *Romam* commearet; naufragio navis qua vectabatur ad *Tarentinos Hydrunto* divertisse, quos cum idolis & Soli maximè, quem ante aquæ haustum adorabant, obnoxios tam perdite conspiceret, ad fidem JESU CHRISTI tum prædicatione, tum signis convertit: *Amasianumque* illis præfecit Episcopum, quem *Marcus* Euangelista adeo incurvum, ut cœlum suspicere nulla ratione posset, illis psalmographi verbis: *Dominus erigit elisos*, summa omnium qui intererant admiratione, ad pomarii januam sedentem erexit. Et quoniam *Apostolorum* princeps principi omnium quæ habitabantur urbium debebatur: ubi & *Petri* ipsius navicula erat conservanda: *Amasiano*, quem pastorem eis dederat, haud multo post ad beatiorem vitam fortunatissimé accersito, reversos ad idolorum cultus, ut canis redit ad vomitum, *Tarentinos* centesimo & sexagesimo anno post domini ad patrem ascensum, *Aniceto Syro* tunc Pontifice maximo beatus CATALDUS ab *Hybernia* usque exteri maris insula oriundus ad pristinam revocavit fidem, jussus à DEO ipso ut id faceret, posthabito eremiticæ vitæ in *Hierosolymitanis* partibus præposito. quem divum gloriosissimum & miraculis in tota *Italia*, nedum *Iapygia* clarissimum si antea, nunc vero majore quadam sanctione patronum & tutelarem habemus, auctoritate *Gregorii* XIII. Pontificis maximi, quem, ut officium tanti pastoris pervigilis ederetur, oraculo *Gulielmus Sirletus* Cardinalis sibi facto, licentiam concessisse, ac dedisse testatur: ab eo tempore vixere dein-

 ceps,

ceps, & vivunt *Tarentini* sub ampliſſimis pariter & Chriſtianiſſimis præſulibus, quorum omnium vel plurimorum ſuo loco non mediocris videbitur ſeries LÆLII BRANCATII, qui hodie nobis in Pontificatu ſanctiſſimè præeſt, induſtria & ſudore edita, atque in hiſtoria repoſita. Mœnia, arces, lapidibus ſtratæ viæ, ſuburbia, inſulæ, ſublicii pontes, tecta, cives in ſuas diſpartiti claſſes, magiſtratuum honorifici gradus, leges, inſtituta, mores, ludi, certamina, non minus *Tarenti* quam *Romæ* viſebantur. Quid dicam de nobiliſſimo *Theatro*, de fluviis *Galeſo* & *Tara* celeberrimis? Quid de claſſe maritima, de portu, quem Chriſtianarum navium veluti perfugium ante inſignem in Echinadibus victoriam *Joannes Auſtriacus Philippi* invictiſſimi frater deſignarat? Quid de fontibus, lacubus, paludibus, aquæductibus: neſcio an alibi tam magnificè viſis? Quid denique de cloacis ac diverſoriis? Hæc quidem omnia vel pari vel non longè diſſimili inferiorive apparatu, cultu, induſtria, apud utroſque. Sed nec tot utrobique portæ; verum & *Tamenetida* tàm celebris, quam aliæ quævis apud exteros: ea continentem intuebatur, & in illa urbis plaga, quæ ampliorem aream complectebatur, cujus meminiſſe *Livium* nulli obſcurum arbitror. Forum, ſi *Straboni* credimus, ampliſſimum, & in omnium ore ob *Jovis* coloſſum ærefabrefactum, eximiæ poſt *Rhodium* magnitudinis; multi noſtris diebus in exſtructione arcis novæ conjiciebant prope locum, ubi Theatri veſtigia detegebantur, & id ex grandioribus effoſſis lapidibus, continuiſque magna arte & ſumma impenſa exſtructis parietibus. Aquæductum quis unquam talem viderit? omitto veterem, qui urbem ex orientali continente, & ſuperiore loco ingrediebatur: in eo quem cernimus, quo fruimur, quo vicinis urbibus totique *Iapygiæ* invidemur, montes altiſſimi conſpiciuntur perfoſſi, exæquatæ convalles, exſtructi arcus tanto artificio, per quos modo lapidei, olim ex creta fictiles tubuli, præter ſubterraneos, & canales etiam ſtructiles, cruſtatos & cæmentitios (ut ſic dicam) ſituantur: locus unde tubulorum initium *Trygli* dicitur, *Criſpianæ* abbatiæ ager. Laudabile Senatus conſultum, quo agrorum poſſeſſores prohibentur, ne rivos violarent. Proximi ductus, qui à quincto miliario oblongo conſtructi ſunt lapide, majore quadam obſervantur cura, nec tantum quia operis ſunt magni ſed quia facilè effringerentur, & aqua urbem ipſam deſtitueret. Scripſit *Julius Frontinus* librum *de Romanorum aquæ ductibus*, ſcripſiſſet & de noſtro, ſi *Tarentum* aliquando divertiſſet. Surgit in ſublime aqua ipſa (ut cernitur) non plumbeis laminis, neque fiſtulis denûm (ut præcipitur) pedum longis vel quinum: & eſt tam ſalutaris, ut medici hauſtum illius crudæ ægrotis non abnegent. Sed hæc omnia ſuo tractanda loco, ne præfatio in ipſum excreſcere opus videatur. Artes autem illæ, quæ vulgò μηχανικὰ ἔργα appellantur, & quarum opifex *Suetonio* machinarius, non omnes valde notabilis memoriæ apud veteres proditæ ſunt, præter agriculturam, qua *Tarentinorum* prænomen *Cai* ἀπὸ τῆς γῆς deductum eſt, & præter piſcandi genera tam varia, lanarumque tincturam, quæ colores mentiuntur, quæque adulterantur præcipuè ex purpura marini Conchilii genere, unde juxta intimi maris littus mons proſpicitur de hujuſmodi putaminibus ad multos paſſus ab aquis ipſis elatus, ſicuti ad urbem *Romam* proſpicitur Teſtaceus. Sed illud non prætermittendum, quod ad liberales artes pertinet, ſtudia, quæ humanitatis appellantur, ſemper hic (ut hodie *Lucio Sancto Fovetano*, & *Franciſco Caveoto* præceptoribus) floruiſſe, qua ratione & *M. Aurelius*, qui Cæſar fuit poſtea viceſimus quintus, à parentibus *Tarentum* miſſus manſuetioribus Muſis operam dedit. Hæc obiter dicta ſint tanquam operis ipſius argumentum ſignificantia, & ut intelligatur verum, quod initio dictum fuerat, in his rebus fore, ut non minus laboraſſet *Livius* ac in *Romanis*. Illud ab omnibus etiam atque etiam peto ſive vos cives mei legetis hæc, ſive exteri, ut hunc meum laborem quem pro ornanda patria ſuſceptum conſpicietis non parvipendatis: quantus enim, quantus eſt, lectione non eſt indignus. Id quod copioſiſſimus index aperiet, ubi quaſi manu omnibus licebit attrectare nihil me in hac hiſtoria finxiſſe: quicquid ſcriptum eſt, *Græcorum Latinorumque* omnis generis ſcriptorum teſtimonio firmatur. Ad res autem hiſtoricas non veniam, niſi prius oſtendero, non minus in *Græca* quàm in *Latina* & *Romanos* & *Tarentinos* effloruiſſe lingua: ea tamen differentia, ut quantum in *Latina* præcelluerint *Romani*, tantum in *Græca Tarentini*: cum illi in *Latio* habitaverint: hi vero in *magna Græcia*. Ab *Heſychio* igitur, *Varino*, *Suida*, Etymologiaſte, *Budæo*, *Julio Polluce*, recenti *Græco* Theſauro, & aliis Lexicon ſubjunxi breviſſimum, quo *Tarentinæ* tantum (cum de *Romanis* ſatis ſit credere) *Græcæ* dictiones comprehenduntur, ut facta de linguæ *Græcæ* fide, nulla oriri poſſit de *Latina*, quæ poſterior fuit, controverſia.

LEXI-

LEXICON GRÆCARUM VOCUM,

QUIBUS TARENTINI UT SUIS UTEBANTUR.

ARISTOTELES *in* Tarentinorum *Republica scriptum reliquit, numum ab illis cudi solere, in quo Delphini dorso insidens* Taras Neptuni *filius visebatur ac quod alii* Græci νόμισμα, *id* Tarentini νόμον, Dorica *dialecto dicebant. Erat profectò in tota hac regione, quæ* Magna *olim, ut dictum est*, Græcia *vocabatur*, Dorica *dialectus, ut maximè liquet ex quodam, quod* Archytæ *adscribitur, volumine nuper (ut ajunt) è tenebris eruto, & à* Dominico Pizzimettio Hipponiate *in Latinitatem converso, ubi de primis rerum generibus, quæ prædicamenta in Dialecticorum scholis appellantur*, κατηγορίαι *à* Græcis, *non minus doctè quàm Peripateticorum Principe disseritur: atque ex* Joannis Stobæi *Eclogis de rebus Physicis atque Ethicis, qui* Archytæ *de ente, principiis, ac mente, disserentis verba ipsa profert, quæ* Gulielmo Cantero *interprete ad ejus vitam apposuimus. Quin & inter sexcentas linguæ* Græcæ *dialectos*, Tarentinam *à Grammaticis inseri non est omnibus ignotum, sicuti ex sequenti constat dictionario.*

A.

Ἀβὰς, ὁ εὐήθης, καὶ ἱερὰ νόσος, Bardus, fatuus deceptu facilis, stultus. ἀβὴς, ἀσύνετος, ἀνόητος, ἀνάγωγος, ἀνόσιος, imprudens, prophanus, & impius. Est & sacer morbus, seu ἐπιληψία qui & Comitialis apud Latinos est caducus, *Herculeus*, quod *Hercules* eum morbum passus sit, unde & aliquando ἐπίληπτος, καὶ ἐπιληπτικὸς, ἡρακλῆς dictus est. Notum est autem illud, Comitiali morbo interrumpi solere Comitia, quo die aliquis concidisset: atque hominem Comitialem appelasse veteres, qui eo laborabat morbo. præter *Platonem, Aristotelem, Apulejum,* & *Catonem*, scribit pauca *Quinctus Serenus* de hoc morbo:

Est subiti species morbi, cui nomen ab illo
Quod fieri nobis suffragia justa recusat.

Ἀβεος, ἔξω, affinis dictio cum superiore: exterior vel qui mente est alienatus, impos animi, φρενητικὸς, phreneticus, delirans, amens.

Ἀγετεία, μαῖα, μαιεύτρια, obstetrix, ὀμφαλοτόμος, umbilicum præcidens, cujus munere fungebatur olim amita, sive patris matrisque mater, ut natu grandiores, λοχία quamvis & λοχία, purpureum significet.

Ἀδεξις, ὁμολογία, confessio, pactum, conditio. quid si fortè per additionem ε, ε, ἀδεεξις, apud reliquos *Græciæ* populus dicebatur? & α in hac dictione idem significat, quod ὁμȣ̃, ut in ἄλοχος, quasi ὁμόλοχος ita possimus ὁμόδεξιν dictionem interpretari, ut interpretamur ὁμολογίαν.

Ἀήκτον, gladiolus, sica vel sicula, συσπαςὸν, ἐγχειρίδιον, μαχαιρα, ξίφος. pugio, cultellus. ea enim gladiolorum genera sunt. ἀήκες, τὸ μὴ ἠκονημένον ξίφος. *Suidas.* non acutus pugio, ἠκὴ, acies ferri, α privativa particula.

Αἰκάνης, vel αἰδάμας, *Dorica* dialecto, cunctator, vel quod διατελέων, moras trahens, διατελεὴ cunctatio, ἀναβολή.

Ἀκεκλεὰ * ἔκλεψαν, excluserunt, furati sunt, circumvenerunt, non sat liquet, locus existimatur corruptus.

Ἀκερόδρυον * πλῆρες μέτρον, perfectum metrum, plena mensura. Et hoc quid sit ignoratur.

Ἀλαζονεύεσθαι, ψεύδεσθαι, καὶ αἰσχύνεσθαι γενεκῆ. *Suidas*, mentiri jactantur ostentare vel erubescere, multaque alia ut *Varinus.* quo verbo non modò *Tarentini* utebantur, sed & *Athenienses*, qui classici inter *Græcos* erant. ἄλαζα, αἰσχρὰ, turpia, ἀλαζὼν ὄρνις pavo. ἀλαζὼν pro ἀλώμλυος idest vagus. ἀλαζόνευμα, ostentatio ἀλαζονεία jactantia: quid si ἀπὸ τῆ ζώνης quasi absque cingulo? notum illud de *Sylla* in Cæsarem, caverent à puero malè præcincto. ἀλάζω, lascivio nimia pabuli ubertate. ἀλαζὼν, arrogans α intensiva particula.

Ἀλαθέως, ἀληθῶς. verè, planè, integrè, ἀλα-

A νὴς, ἀληθὴς, verus. ἀκαρέως item. contracte uno momento, in puncto temporis. ἐν ἀτόμῳ, ἐν στιγμῇ. ἀλάνεια, ἡ ἀλαζονεία παροιμία. *Suidæ.*

Ἀλίαιαν, ἐκκλησίαν. Ecclesiam, quasi maritimam, & in Evangelio navi comparatur ἁλιὰς navicula piscatoria, ἀλὶς, adverbium confertim, coacervatim. ἀλιάζω congrego coacervo ἀλία, ας, ἡ. congregatio, cœtus, concilium. ἀλεὲς in unum congregati, conferti: ἁλίαν, θαλαττίαν. *Varinus.*

Ἀμάτις, ἅπαξ Semel. sicut ἀμακὶς, *Cretensium*: at ἀμάκιον τ ἄβακα vocant *Lacones*, nisi legendum esset ἀβάκιον.

Ἀμπίσχρον, πυλῶνα. portam, atrium, vestibulum.
B πύλω majorem domus portam.

Ἀμώσας, κρεμάσας. qui suspendit.

Ἀναγετεὶς, μάζα: *Hesychius* & *Varinus*, polenta placenta. hanc autem vocem non videtur admittere Henricus Stephanus *in suo Thesauro*, ut sequentem dicens, sed forsan pro ἀναγετεὶς, scribendum ἀναγέτεια & μαῖα pro μάζα.

Ἀναγέτεια, obstetrix, *Hesychius.* ἡ ταῖς τικτούσαις ὑπερέτουσα γυνὴ, ὅτως λεγομένη, ἣν ἀττικοὶ μαῖαν καλοῦσιν. eisdem verbis *Varinus.*

Ἀναλεῖ, σχολάζει, ociatur, negociis vacat.

Ἄναρος, ἄγγελος. legatus, nuncius.

Ἀνδικλοβολος, δίκη ἡ ἐξ ὑπαρχῶν δικαζομένη, causa
C quæ à principibus adjudicatur.

Ἄννωμα, τὰ θρυπτόμενα, mollia, delicata, & quæ mollicie friantur.

Ἀντώμοναι, ὑπαντῶται, occurrentes, obviantes, ἄντομαι occurro: item supplico ut *Etymologiastes.* ἀντομένη, συναντήσασα, καὶ ἀντομένοι, συμβαλόντες. *Suidæ.*

Ἀπαρτέειν, ἀποκηρύσσειν, perficere, vel præconio devehere. ἀπαρτὶ ἐπίρρημα, ὡς ἀμωγητί. *Suidæ.*

Ἀποκλωνεῖν, ἀποστρέφειν' avertere.

Ἀπόληρος, ἡ τȣ̃ θανάτȣ γραφὴ, mortis descriptio. forsan παρὰ τȣ̃ ἀπολέσαι. ἀπόλυγε, παῦε *Suid.* ἀπολήρεω, nugas nugor, deliro. Mortis autem descriptio vel effigies, ut hoc obiter adjiciatur, ita est apud
D *Statium.*

Stygiis emissa tenebris
Mors fruitur cœlo, bellatoremque volando
Campum operit, nigrosque viros invitat hiatu,
Nil vulgare legens, sed quæ dignissima vita
Funera, præcipuos annis animisque cruento
Angue notat.

Ἀρβύλη, τήγανον, ὀστράκινον, Sartago testacea, patella fictilis.

Ἀρμύγαλα, τὰ ἀρτύματα, Condimenta, ἀρμύματα, eodem modo exponuntur ab *Hesychio.*

Ἀσάνδης, ἡμεροδρόμος, Cursor diurnus, nuncius.

Ἄγγαρος, ἄγγελος, Persicum est juxta *Suidam*, cu-
E jus verba sunt. ἀσάνδαι οἱ ἐκ διαδοχῆς γραμματοφόροι. οἱ δὲ αὐτοὶ καὶ ἄγγαροι. τὰ ἢ ὀνόματα περσικά. propriè servitus coacta. unde nomen Angariæ, & parangariæ

in libris juris frequentatum manasse videtur. ἀγγαρεῖον δρόμημα, cursus pernicissimus equitum, horum diversoria, in quæ peracto diei penso divertebant *Angara* ἄγγαρα vocabantur.

Ἀσυξένοι, οἱ μὴ ἔχοντες ἐν τῇ πόλει τὴν οἰκίαν ἰδίαν: inquilini, qui in urbe proprias non possident ædes, quasi hospites Urbani, seu peregrini in urbe commorantes. Iidem sunt cum ἀσυοξένοις, qui ex majoribus quidem oriundi civibus, peregrini habentur nihilominus, cujusmodi in *Lydia Agamemnon.*

Αὐλητήριον, τόπος παρὰ Ταραντίνοις, Theca tibiarum proprie: sed locus erat apud *Tarentinos* ubi degebant tibicines. αὐλέω carmen ad Tibiarum sonum cano, tibiis ludo. αὔλησις ipsa tibiæ inflandæ actio. αὐλητὴρ tibicen: αὐλητρὶς tibicina αὐλητρὶς πέπτωκεν, ἀμφιβολία λέξεως δύο καὶ τὰ πλείονα πράγματα σημαινούσα λεκτικῶς, καὶ κυρίως. δηλῶται γὰρ δι' αὐτῆς ὅτι καὶ οἰκία τρὶς πίπτουσα καὶ ὅτι ἡ κιθαρῳδὸς ἢ αὐλοῦσα. Hæc omnia apud *Suidam*, quæ prius legerat *Fabius Quinctilianus*. Alterum (de ambiguo loquitur) est, in quo alia integro verbo significatio est, alia diviso: ut in genua, & armamentum, & corvinum, ineptæ sunt cavillationes, ex quo tamen *Græci* controversias ducunt: inde αὐλητρὶς illa vulgata, cum quæritur, utrum aula quater ceciderit, aut tibicina si ceciderit, debebat publicari.

Ἀφεταὶ, ἐλεύθεροι. liberi, ingenui.

Ἄφεκτος, ἱερὸς, τοῖς ἀνέμοις θυόμενος: Sacer, qui ventis sacrificat, forsan ab ἀπέχομαι, ut significet eum, à quo abstinetur, sicut *Varinus* dicit: τοῖς ἀνέμοις ἀκαταστρέπτος: *Suidas*, ἄηκτον, γενι,

Ἀφετοὶ γυναῖκες, & ἀφετοὶ κόραι: dimissæ mulieres, dimissæ puellæ. Quid si exponatur poni pro solutis, & permissis cujusque libidini? sicut legitur apud *Herodotum* lib. primo de *Babyloniorum* mulieribus, quibus lege impositum est semel in vita cum exteris coire ad *Templum Veneris*. Aphetor, hoc est ἀφήτωρ, *Apollo* nuncupatus, quasi emissor. ut *Hesychius* testatur ab emittendis & edendis oraculis, vel sagittis & radiis, utrique enim convenit. & *Strabo* ejusdem vocis meminit in nono *Homeri* versus afferens. Porro etiam ἀφετοὶ dicuntur Deo dicati, ut γυναῖκες ἀφετοὶ, καὶ ἀφετοὶ κόραι, quæ sacratæ Diis, sicut olim Vestales, & hodie Sanctimoniales nostræ: sic & *Athenæus* vocare videtur animalia sacra, & tanquam in sacro septo libera, quæ passim vagantur, quales esse cernimus in multis *Italiæ* urbibus *Antonianas* sues *Suidas*: Ἀφήτορος, οὐ κοινότερον, ἀλλὰ τοῦ πυθίου οἷον ὁμοφήτορος, διὰ τὸ οἷον εἰς λόγους ἔρχεσθαι τοῖς χρησμῳδουμένοις. Ἄφετοι οἱ ἱερόβοαι, sacræ boves & dimissæ, καὶ ἀπολελυμέναι, *Varinus*.

Ἀφράτιος, ἀπὸ τοῦ ἀφραδεῖν, ἀφραίνειν, καὶ μωραίνειν, dementem esse, & fatuum: dicebatur autem ἀφράτιος ἡ ἑκάτη, *Hecate*, *Luna*, quasi non stabilis à verbo ἀφράσσω quod significat inconstantem esse. unde Triformis dicta est quia nunc in cornua, & propè vacua surgit: nunc divisa est: nunc orbe plena. Sunt qui has in Luna varietates observant, σύνοδον id est conjunctionem, quæ & νεομηνία dicitur, novilunium, interlunium, primatio: μηνοειδῆ id est primam Lunam, quando apparet corniculans, falcata, nondum semiplena. διχότομον, ἡμίτομον, idest semiplenam vel dimidiatam, quam vulgus appellat septimam: ἀμφίκυρτον id est gibbosam, turgidam, & tunc undecima est: πανσέληνον, plenilunium in oppositione Solis, quod tempus decima quinta Luna vocatur. *Pythagorei* quaternas Lunæ à Sole recedentis formas observabant: ea enim est nascens, vel oriens, corniculata, gibbosa, & plena.

Ἀχέλευς, τῶν ἀχύρων ποίμνη τις: Grex quidam, fortasse legendum τῶν χοίρων, ideft, porcorum. τὸ ἄχυρον palea, ἀχυρῶν ὤνος, stabulum palearum.

Ἀχράδαμυῦλος, ὁ κοχλίας. Cochlea, quasi aspera, concha. ἀχερὶς, δος, spinæ genus, pyrastrum. Columella.

> *Palmitibusque feris lætatur, & aspera sylvis*
> *Achrados, aut pruni lapidosis obruta pomis*
> *Gaudet.*

B.

Βαννάται, αἱ λοξαὶ, ἢ μὴ ἰθυτενεῖς ὁδοί. τὸ δὲ αὐτὸ κιβάνταιροι: oblique & non rectæ viæ, à verbo βῆμι pro ἔβη dicitur sæpè apud poetas βῆ, καὶ βὰν pro ἔβαν, quod ipsum est ἔβησαν, βάσις gressus: βατὴρ qui graditur, seu incedit.

Βάρκα, αἰδοῖον, καὶ περόνη, pudendum & fibula: pudendum autem intelliges fœmineum. βάρκη πόλις λιβύης, ἡ νῦν πτολεμαΐς καλουμένη. βαρκαῖος λιβυκός. βαρκάζειν τὸ βαρβαρίζειν.

Βάρις. genus navigii voce Ionia, qua *Barium* in sinu *Adriatico* oppidum dictum est & apud ipsos *Tarentinos* Barca vulgaris est appellatio piscatorii navigii.

Βασιλίνδα, παιδιᾶς εἶδος ἡ βασιλίας ἢ στρατιώτας αὐτομιμούμενοι ἐχρῶντο. *Basilinda* etiam legitur Latinis literis in *Calepino* novissimè edito. Lusus, quo Rex aliquis sorte factus laboriosum quiddam ministro similiter forte facto imperitabat. βασιλίνδα τὴν βασιλείαν exponit *Suidas*. vide etiam *Julium Pollucem*. Sed & apud *Tarentinos* βασιλὶς dicta est *Venus*. Adscripsi verba *Gyraldi Lilii* ex Syntagmate decimo tertio. Basilis *Venus* à *Tarentinis* vocata fuit, ut ait *Hesychius*, quasi Règina. unde & lusus quoddam genus, quo ii, qui Reges ac milites imitabantur, uterentur: id est quum ducta sorte aliquis Rex creatur, & imperat ei qui deinde simili sorte & ipse Rex imperat. quod lusus genus inter *Justiniani* leges quidam trahere visi sunt, ut titulo de ludo aleæ. nam *Regindalia* esse existimabatur, quæ βασιλίνδα Græcè à *Polluce*, *Suida*, & aliis dicta est. Et si amicus meus *Rhindalcha* à distortis naribus, quasi *Rhinocalcha* libentius legere consueverit: & nescio quo pacto ad Cortabum transferre voluerit. hæc ille.

Βατὸς ὁ καταφερής: pronus proclivis. multa de hac voce leguntur in Adagio βατακάρας. quod de pinguibus dictum exponunt, & impotentibus. nam ut quæ sunt vivido ingenio, caput erigunt, sic capite esse dejecto hebetioris ac segnioris animi signum esse solet. τῶν ἀδυνάτων est. adi *Suidam*, qui & per Diastolen legenda hæc duo verba addit βατὸ κάρας. Apud *Gulielmum Pontinum Cornelii Celsi* enarratorem leguntur hæc verba. Nam quod de Batis in myrtetis attulit parum ad rei atque artis disciplinam confert: ad ostentationem novisse, & curiositatem non nihil facit. *Hesychius* βάτας Ταραντίνους, hoc est *Tarentinos* esse docet. est enim βάτα Græcè, quod *Tarentum* Latinè dicimus, *Calabriæ* Urbs celeberrima. *Stephanus*, βάτα, inquit, δῆμος ἐστι τῆς αἰγηΐδος φυλῆς. quare in agro *Tarentino* Batas hasce in myrtetis, ut vocat *Celsus*, sitas fuisse arbitror, ubi è tellure sulphurea, vel alioqui valde fervida materia affecta, evaporatio exhalet æstuosa. quæ verba quid sibi velint, medici ipsi videant, qui norunt in *Celso* locum.

Βάφιον ὀξύβαφον, acetabulum, acetarium, vasculum infundendo aceto paratum, in quod intingitur panis aut caro.

Βελαρμέσας Βελάρχας. scribendum potius Βελάρχας. ut sint qui telis, & armis publicis curandis præfecti sunt.

Βροῦκος, ἀκρίδων εἶδος Ἴωνες κύπριοι δὲ τὴν χλωρὰν ἀκρίδα, βροῦκαν, Ταραντῖνοι δὲ ἀττέλαβον, ἕτεροι ἀρουραίαν μάντιν. Bruchus insecti genus locusta. D. autem *Hieronymus* ἀττέλαβον ait parvam esse locustam & bruchum, quæ modicis pennis reptans potius quam volans, semperque subsiliens, ob eam causam ubicunque orta fuerit, usque ad pulverem cuncta con-

consumit: quia donec crescant pennæ, abire non potest. Viridem bruchum vocant *Cyprii*. rursus *D. Hieronymus*, Confertur Attelabo, & locustæ, quæ in die frigoris eo quod avolare non possit, resideat in sepe, & postea orto Sole ex illius ardore calefacta exiliat, & ad alias regiones advolans nequaquam meminit sepis, in quo tempore frigoris resederit.

Γ.

Γαλεοὶ μάντεις, ἤτοι κατὰ τὴν σικελίαν ἄκισαν, καὶ γένος τι ὥς φησι Φανόδημος· καὶ Ῥίνθων Ταραντῖνοι. Vates qui *Siciliam* inhabitarunt, & genus sive familia quædam, ut tradunt *Phanodemus* & *Rhinthon Tarentini*. γαλεὸς mustellus, piscis, canis, canicula.

Γολύελον, κέλυφος οἰκεῖον. oculorum involucrum naturale. & est κέλυφος cortex exterior, putamen, crusta, siliqua: & Aristoteles *in historia animalium* κελύφεα τῶν καρκίνων, cortices seu crustæ, quibus cancri teguntur.

Γραμβεῖα, ἡ γραῦτα, πανήγυρις, nundinæ.

Δ.

Δαῖμα, σπιθαμὴ, καὶ τὸ ἔγκωλον τῆς σχοινίας, σήμονος οἱ Ταραντῖνοι, palmus & involucrum funiculi. Stamen palmum autem magnum intelligas id est mensuram, quæ fit a pollice ad minimum digitum manu extensa, mensura duodenûm digitorum. lege adagium, Spithama vitæ. σπιθαμὴ τῆς βίης, quod refertur à *Diogeniano*.

Δάμεια, ἑορτὴ παρὰ Ταραντίνοις, Festum quoddam apud *Tarentinos*, fortasse *Cereris*, δαμάτηρ *Doricè* pro δημήτηρ *Ceres*. addam ad hæc quod legitur apud *Herodotum* de *Damia* dea. Cum *Epidaurus* infructuosa esset, cives *Epidaurii* in calamitate, quam quotannis patiebantur, *Delphicum* consuluerunt oraculum, quibus *Pythia* respondit. eis tum demum benè futurum, si *Damiæ* & *Auxesiæ* simulacra erigerent, petentibus autem civibus utrumque ex ære, aut ex lapide facienda? responsum fuit è neutro, sed ex oleagino ligno. at cum vix usquam gentium ea tempestate oleæ. præterquam *Athenis* invenirentur, *Epidaurii* rogarunt *Athenienses*, ut fas sibi esset oleam ex eorum agro incidere. ea lege *Athenienses* concessere, ut *Poliadi* & *Erecteo* sacra dona mitterent. quæ cum perfecta fuissent, & *Epidauria* tellus fructifera ac sacra quotannis reddita: & cætera, quæ apud illum legenda essent in *Terpsichore*. Hoc genus sacrificii in operto fiebat juxta alios in honorem Bonæ Deæ, dictum à contrario, quod minimè esset δαμόσιον, hoc est publicum ipsa quoque Dea, quæcunque erat dicebatur Δαμια & Sacerdos Δαμιας.

Διασυνκάσαι. διασκεδάσαι, divulgare, disseminare, dispergere, disjicere, dissipare.

Δέριμος, ἡ ὀρχήστρα τοῦ διονυσιακοῦ θεάτρου, Orchestra *Dionysiaci* theatri. Est verò Orchestra locus in scena, in quo scenici artifices suas actiones exhibebant, & propriè est chori, sicut scena histrionum, teste *Polluce*. est & locus in theatro, ubi Senatores sua habebant subsellia *Dionysiacum* appellavit Theatrum, ubi recitabantur versus dithyrambici in honorem ipsius *Bacchi*, qui & Dithyrambus cognominabatur, quod bis natus veluti januas penetrarit duas.

Δρῆμι, fugio, thema est inusitatum.

Δυσχιδώτερος, κακοτεροπώτερον, magis improbum σχιδώνυχα, τὰ, animalia quibus fissæ, & sulcatæ sunt ungulæ, παρὰ τὸ σχίζειν, καὶ ὀνύχων.

E.

Ἐλεύθεριος Ζεὺς, θ aspirata litera in tenuem τ conversa apud *Tarentinos*, *Syracusios*, *Platæenses*, *Cariosque* cultus fuit. ἐλεύθεριος Ζεὺς apud *Thucydidem*, hinc ἐλευθερίως liberaliter, ingenuè, ut ἐλευθερίως ἐπεπαιδεύμεθα. & notat *Suidas* paradoxum μόνος ἐλεύθερος ὁ σπουδαῖος οἱ δὲ φαῦλοι δοῦλοι. multa leges de hoc *Jovis* cognomine apud *Lilium* Syntagmate secundo. *Eleutherius*, liberator, salvator.

A Illud autem obiter non videtur prætereundum, quandò *Jovis* Epithetum attigimus, apud *Salentinos*, qui populi sunt in ipsa *Iapygia* juxta *Tarentum*, *Jovem* fuisse dictum *Menzanam*, cui auctore *Festo* in verbo October equus, dicatus equus vivus in ignem conjiciebatur. *Menzana* autem quid sibi velit nondum reperi. Ζὰν Ζανὸς, apud *Dores Jupiter* est, unde ζαμενὴς iracundus, vehemens, unde ζαμενὴς κεραυνὸς id est vehemens & impetuosum fulmen. & scimus *Jovem* dici fulminatorem, tonantem aliis *Menzana* oppidum est *Salentinorum*, ut ibi nempe *Menzanæ*, esset hic usus de injicien-

B do in ignem equo.

Ἐξάγω χωλὸν τραγίσκιον, παιδιᾶς εἶδος παρὰ Ταραντίνοις ludi genus, educo claudum hirculum, exiguum hircum, ἔξινος temulentus apud *Athenæum*.

Ἐιλεύθω, καὶ μία τῶν εἰλειθυιῶν, καὶ ἐπώνυμον δήμητρος. apud *Tarentinos* & *Syracusios* dicta est *Juno*, quæ eadem esse legitur cum *Cerere*. hæc vox ἐλεύθω à verbo ἐλεύθω quod significat Venio dicta est, qua ratione a *Latinis* dicta est *Lucina*, à veniendo quod invocatur, ut puer veniat in lucem. Phurnutus *lib. de natura Deorum*. Hanc (Lucinam) *sibi occurrere placidam*, *parturientes precantur*, *petuntque ut sinus constrictos leviter solvat*, *facilemque minusque laboriosum largiatur partum*. quæ eadem & ἐ-

C λεύθουσα, id est veniens scilicet ad parturientes, nominatur & in Epigrammatum lib. florido μόφθον ἐλεύθους ἐκφυγες, & εἰλείθυιον, templum *Jovis*, εἰλειθυῖα Lucina à verbo (ut diximus) ἐλεύθω, id est venio.

Ἐργαλεῖον, ἐργαστήλεον, instrumentum, ferramentum artificum, officium, taberna textrina, in qua tela texitur. adhuc hodie *Tarentinæ* mulieres appellant corrupta voce *Argalio*: Est & nomen genericum, nam & ἐργαλεῖα γεωργικὰ instrumenta rustica apud *Pollucem*. & ἐργαλεῖον ἔργον apud *Suidam*.

Ἑρπεῖν *Syracusii* & *Tarentini* pro ire ponuntur, sem-

D per usurpat *Theocritus*. latini dicunt repere. *Virgil.*

Ima susurrantes repebant ad vada lymphæ.

Et Caprarum est repere, ut alibi idem.

Deserta repant ad cava rupis.

Et ut à serpo dicitur Serpens: ita à repo dicitur reptile, & ab ἕρπω ἑρπετόν. Ἐρώπιον ἐρώμενον: imaguncula. Cupidinis, & nomen proprium meretriculæ in Epigrammat. At ἐρωτίδια festum amoris *Thespiensibus* apud *Athenæum*, quod à *Plutarcho* ἐρωτικὰ appellatur, quo de festo scribit *Zeno Citiensis*, ut refert *Laertius*.

Ἐσέσθην, εἶδος. παιδιᾶς. genus loci, ludi ἔσθη, ἐσέσθη, ἐπαύσατο. *Suidas*.

E Ἐσθλωπία, ἡ τῶν ἱματίων ἀγορά. forum, ubi venduntur vestes, forum vestiarum.

Ἔσυκα, ἐνίοτε, interdum interim, aliquoties, ἐσυκῶς, οὐδὲν μέγα φρονεῖ ἐσυκὼς ἀνήρ. *Suidas*: quid si ἐσηκὼς, per η legendum & non per υ nam ut animus quiescendo, & sedendo fit prudens, sic è diverso dum stat nihil grave cogitat. οὐδὲν μέγα φρονεῖ.

Θ.

Θυλακίζειν, τὸ ἀπαιτεῖν τι ἐπόμενον μετὰ θυλάκου. exigere aliquid pertinens cum panario θύλακος vas farinarium. proverbium est, cum sacco adire: quo significabatur, ut cuicunque petenti statim, quod peteret, exhiberetur. videndus est *Paulus* titulo,

F de solut. & liber. Cap. Quod dicimus, θύλακος, ἡ ἀποθήκη. Αριστοφάνης Πλούτῳ ὡς ἄλφιτ' οὐκ ἔνεστιν ἐν θυλάκῳ. *Suidas*.

I.

Ιπνασία, γαστήρ. venter, τὰ ἴπνια stercus apud *Callimachum*. ἰπνίτης. panis furnarius, id est in furno coctus, apud *Athenæum* & *Aristophanes* in Cocalo ἴπνον appellavit τὸν κοπρῶνα, id est sterquilinium.

K.

Κάπηλα, ἡ κρεώπωλις, ἀγορά. Macellarium, carnarium

narium forum. καπηλεία ars institoris. καπηλεῖον Caupona, taberna, & qui cauponam frequentat, καπηλοδύτης appellatur. ἔμπηλος δὲ ὁ οἶνος, ὅθεν καὶ ἄμπελος vinea. *Suid.*

Κλαυμαρελόμενον, κλαίοντα, flentem, κλαῦμα ploratus, κλαυθμῶν, νος. locus flentium & κλαυμαρεῖται, κλαιαὶ ἢ καίει. *Varinus.*

Κυμίνδαλα, καταστροφή, subversio, exitus rei. κυμίνδιος, ὁ ἀετὸς καὶ κύμινδος. *Suidas.* κύμινδις. εως. avis est quam nonnulli noctuam interpretantur. *Plinius* nocturnum accipitrem, alii Aquilam, alii aliam avem.

Λ.

Λέπανος, ἢ λέπαντος, λιπόδερμος, λέπαθος, absque, ν, *Varinus.* Apella, affectus pelliculæ tegentis glandem, adeò ut distrahi jam amplius non possit. formarunt Latini vocem *Apellæ*, ab à privativa particula & nomine pellis, ut dicitur de *Judæis*, qui (ut notum est) circumcidi solent. *credat Judæus Apella*, dixit *Horatius* libro sermonum primo Satyra quinta, recutitus.

Λιθοβολία. scribit *Pausanias* in Corinthiacis λιθοβολίαν esse festum idem cum δαμεία. Quoniam *Damia* & *Auxesia* Deæ, de quibus in verbo Damia diximus in *Trœzeniorum* seditione lapidatæ fuerunt λιθοβολέω, lapido, lapidibus peto, lapidibus obruo: λιθόβλητος lapidibus petitus: λίθος, βῶλος, βωμὸς καὶ βάσις, τὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ βῆμα. *Varinus.*

Μ.

Μαίρα, κύων τὸ ἄστρον, ἢ ἀκμαιότατον καῦμα, οἱ δὲ τὴν σελήνην. Ταραντῖνοι δὲ μαιρεῖν, τὸ κακῶς ἔχειν. οἱ δὲ τοῦ Πραίτου θυγατέρα, αἴθρας ἀδελφὴν εἶναι. Canicula, summus æstus, Luna à nonnullis dicitur. *Tarentini* autem malè esse, malè habere dicunt μαιρεῖν. aliis est *Prœti* filia, *Æthræ* soror. est & *Mæra* Etymologiariis parca, fatum, sed *Græcis* dicitur, μοῖρα, cum ο, micro, ι, jota, non autem αι, tertia, & non prima diphthongo.

Μέσα, *Siculi* & *Tarentini* τὰ αἰδοῖα, pudenda vocant, à situ videlicet. inde in obscœnis versibus tam frequens est hujus vocis usus. Martialis:

Lambebat medios improba lingua viros.

Et *Catullus ad Gelliam:*

An vere fama susurrat,

Grandia te medii tenta vorare viri.

Verbum *Fello* apud Latinos, θηλάζω.

Μηνιαῖος, menstruus redditur Latinè, ut κάθαρσιν μηνιαίαν vocamus fœminarum purgationem menstruam. Sed *Tarentina* voce à veteribus *Latinis* dicebatur *Manacus*, sicut & *Illyrienses*, quos βαρδιαίους, *Græci* vocabant, à *Latinis* eisdem *Bardiaci* appellabantur. Hujus rei testis potest esse Vitruvius, *qui lib. nono* dicit. Circinatio menstrui circuli agatur, qui Manacus dicitur. hinc multi contendunt barbaram illam vocem *Almanac* fluxisse, qua *Arabes Kalendarium* vocant, addito scilicet suo articulo. non enim quod quibusdam persuasum audio mera vox *Arabica* est, sed tantum in *Arabicarum* familiam recepta.

PRÆCEDENTES LITERÆ VACANT TARENTINIS VOCIBUS.

Π.

Πέτορα, pro τέσσαρα, dicebant *Tarentini*, unde petoritum currus est *Oscorum*, quia quatuor haberet rotas, sicut *Bisium* fuit *Galliæ Cisalpinæ*. Sed aliter *Agellius*: vide illum. Quod si à verbo πέτομαι deducatur? unde πετόμενος, φερόμενος.

Ρ.

Ραδανῶροι, οἱ τῶν λαχάνων κηπωροί: hortulani qui oleribus dant operam, ab ὠρεῖν quod tutari notat ῥαδανὸν, & ῥαδινὸν, gracile, tenue, mobile. Ραξία, τόπος ἴδιος ἰατροῦ, locus medicis proprius.

Ρήτρα Rhetræ scripta, sermones, pacta, conventa. *Tarentini* leges & decreta sic vocant. apud *Lacedæmonios*, Rhetra *Lycurgi* lex est ex oraculo sancita: propter milites lata lex est: ut quisquis eorum tergum dedisset, in castra reversus pro hoste lapidibus ab amicis petitus, acerbo genere mortis interiret.

Σ.

Σάμερον, σήμερον, νῦν, hodie, nunc, & σάμερα *Varinus.*

Σάννιος, μωρὸς, παρὰ Ρινθῶνι, fatuus apud *Rhinthonem*. Sed & σάννας, & σάννος, apud *Cratinum* fatuus, ut tradit *Eustathius* in Iliade. *Sanna* apud *Latinos* irrisio, hinc *Санniones* Comicorum verbo dicti, qui risu admodum soluto, & contortis corporis totius partibus immoderatam quandam alios deridendi formam effingunt, & aliorum mores inepto quodam gestu per contemptum exprimunt, ut stulti propemodum ac ridiculi videantur. Nonnulli à quodam fatuo seu stulto, qui dicebatur Σάννας, alii à σαίνω: alii aliunde deduxerunt. Σαννυρίων ἀθηναῖος κωμικός, δράματα δὲ τοῦ αὐτοῦ ἐστι ταῦτα· γέλως, Δανάη, Ἰώ, ψυχασταί. *Suidas* ex *Athenæi* libro septimo: ô *Batides*, ô *Glaucorum* caput. de *Rhais* maritimis loquitur, quas tanquam mensarum delicias *Sannyrion* nominat.

Σάρματα, καλλύσματα, καὶ κόπρια, κόπρια περιβαλεῖν, fimum conjicere & εἰς κόπρον θυμιᾷς, in fimum aromatum odorem spargis: proverbia. χάσμα σαρμὸς, cumulus terræ, ex *Suida*, & Etyomologiaste in verbo Σαωρόμενος. & *Rhinthoni* observatum apud *Varinum.*

Σὺ quod alii dicunt, τὺ *Tarentini* & *Romani* dicebant: hinc pronomem Tu apud *Latinos* & pro σισύρος dicebant τιτύρος, hinc *Tityri* vox apud pastores deducta est.

Τ.

Τέλλιν, ὁ δεῖνα. hic & ille. τὸ καὶ τὸ τελλίς, totum ordo, pars, ὅλον, τάξις, μέρος.

Τίνος. ἕως, quousque & τῇ πῇ λείπεσθαι ἀεργοί apud *Homerum*: Τί δέσερε, τί ποιεῖτε. quid facitis. Τορόνος, τορνὸς Tornus instrumentum quo vascula detornantur, sive cavantur. τορνόω circumscribo aliquid circulo, Virgilius:

Lenta quibus torno facili superaddita vitis.

A verbo etiam τερέω significante perforo, perterebror, quæ enim excavantur, necesse est, ut penetrentur, & perforentur. Τριόγδον, μέτρον τι, mensura quædam ternaria. Τρίχηνον, τριχόρφον, *Tarentini* dicebant pro spisso, à pilis, *Varro* τριχῆ tripliciter, in tres partes, ut τὸ τριχῆ διαστὰν, triplici dimensione distans. Quod *Trichinus* quæstus erat, nunc etiam uberrimus, trichinum quæstum vocat *Varro* spissum, & spissum veteribus erat tardum: unde & spissigradissimi senes, & spissè venire hoc est βραδέως *Plauto*, & multa præterea talia. Ergo *trichinus spissus*, & *trichina* postea *trichila*, ἡ δευσύφυλλος, non est dubium quin ea sit Etymologia.

Υ.

Υποδῆσαι; ἐνεχυρασθῆναι, ἰταλιῶται. ὑποδησάμενος; ἐπὶ ὑποδημάτων, καὶ ἀπολυσάμενος ἐπὶ τοῦ ἐναντίου. *Varinus*, oppignerare. *Tarentinorum* autem hoc existimo vocabulum, propter illud quod legitur secundo Rhetoricorum libro apud *Aristotelem*, *Pythagoram* videlicet *Samium* ab *Italiotis* honoratum. constat enim *Pythagoram Metaponti* ætatem egisse magna cum admiratione vicinarum civitatum, opinioneque sanctitatis, & *Tarentum* sæpius visisse, ut suo in loco ex *Laertio* & aliis dicetur, *Tarentinosque* ad suam traxisse disciplinam, in qua floruit *Archytas*. Dicebantur autem ἰταλιῶται non prisci & *Germani Italiæ* populi sed *Græci* qui postea eò advenerant, & ipsius non parvam partem occuparant, quæ ab ipsis *Magna Græcia* nuncupata

pata eſt: quod idem dicitur de aliis populis. nam & Σκελιῶται & Σικελοὶ, & Φθιῶται, & Φθιοὶ, ita differunt, quam ſimilem differentiam videntur ponere Latini Grammatici inter *Romanos* & *Romanenſes Hiſpanos* & *Hiſpanenſes*: ſunt enim nativi illi, hi verò qui *Romæ* aut in *Hiſpania* verſantur. Et hic explicit *Lexicon Tarentinarum vocum*, quas nolim quis miretur appoſuiſſe, multarum enim eſt uſus apud noſtrates, & ex illis pleræque Latina centuria donatæ vel aliis præter *Tarentinos* prodeſſe valebunt populis. Hiſtoriam modò à prima, quam invenimus origine uſque ad noſtra hæc feliciſſima tempora aggrediamur, ab Ethnico (inquam) fundatore *Tara*, uſque ad Chriſtianiſſimum regnatorem *Philippum*.

CARMINA IN LAUDEM AUTHORIS.

CARMINA AB OCTAVIO SCALFO, Sanctipetrinate artium Medicinæ Doctore, & Philoſopho miſſa.

Laudabunt alii Creten, Colophona, Rhodumque,
Neſtoriamque Pylon, Macariamque Cyprum,
Aut Menelaoam Sparten, patriaſque Mycenas,
Nulla Tarentino gratior ora Solo.
Hanc Deus ipſe manu pater æquoris edidit Urbem,
Et ſua vel geminis mœnia cinxit aquis.
Inque vicem ludunt vario freta concita motu,
Altera in alterius profluit unda ſinum.
Et quamvis pateat cunctis mare puppibus unum,
Non patet invicta puppibus Urbe fretum.
Faucibus anguſtis, & jacta mole ſuperbus,
Eſt aditus, clauſi gurgitis una via.
Hic ſine lite domos poſuere in limine cives,
Tutaque ſecuris mœnia facta viris.
Cœrulaque alludit vicini gurgitis unda
Ante fores Urbi, civibus ante pedes.
Non metuunt Cilicum venturas nocte Carinas,
Neve ferat patrias navita penus oves.
Non circumfuſas acies, non arma Gelonum,
Non ea, quæ poterunt caſtra movere Getæ.
Urbs gemino præcincta mari, gratiſſima tellus
Agricolis, grata & militibus patria.
Auſaque Romanas olim contemnere turmas,
Et prius excidium, quam leviora pati.
Et quam floruerit præclaræ robore gentis
Extimuit cujus Martia Roma duces:
His faveat quantum terris clementia Cœli,
Undarumque pater, Liber, & alma Ceres,
Pandit Joannes lingua facundus utraque,
Fama Tarentini non minor ipſe Soli.

CATALDI MORONI, Tarentini,

Carmen.

Quam patriæ debet civis, tam ſolvit, & addit
Plura Tarentinæ conditor hiſtoriæ.
Pro patria ſit dulce mori, ſed vixeris unà
Dulcius in totas notus Olympiadas.

Ejuſdem.

Aſpice ut invitis tenebris, & gurgite lethes,
Poſt ſua fata Taras ſidera noſtra colat.
Dormierat, nomenque ſimul, cineresque ſepultos
Saxa eadem ſecum continuere diu.
Nunc tamen excitum tumulo ſenſere parentem
Cives, & lachrymas addidicere ſuas.
Doctus Joannes tot commoda reddidit urbi,
Cujus ſæpè legent ſæcla futura decus.
Qui quia ſemper erit celebris, nec damna ſenectæ
Sentiet, à Juvenum nomine nomen habet.

PAULI PORTARELLI, Sacerdotis Maſſenſis,

Carmen.

Herculei primus qui mœnia priſca Tarenti
Condidit, atque urbi nomina clara dedit.
Auxerit illius quantum vel regna Phalanthus,
Japygii blando tractus amore ſinus.

ΓΑΣΠΑΡΟΣ ΠΙΞΞΑΡΈΛΛΟΥ ΤΑΡΑΝΤΊΝΟΥ

Τετράστιχον.

Ὅστις ἀναγνώσῃ τάδε, χαιρήσεις ἐρατεινήν.
Εὑρὼν ἱστορίαν, καὶ πολὺ ὠφέλιμον.
Οὕνεκεν ἐκ λήθης ζοφοειδέος ἄστυ παλαιὸν
Λαμπρὸς Ἰωάννης εἷλκε Τάραντα πόνοις.

ΚΑΤΑΛΔΟΥ ΜΩΡΩΝΟΥ ΤΑΡΑΝΤΙΝΟΥ

Ἑξάστιχον.

Εἰς αἰῶνας ἐμὴν αὐδήσει πατρίδα κόσμος:
Καὶ γονέας ἀδῆς οὐκ ἔσεται λαθέμεν.
Ἅψας γὰρ λύχνον φήμης θεοείκελε πρέσβυς,
Τεθνεότων μνήμην εἵλκυες ἐξ ἀΐδου.
Οὗ χάριν ἔσχε χάριν σαυτῷ μυροεικέα πατρίς;
Εἵνεκα σοῖο λαβεῖν τὸν βίον ἀθανάτων.

Αὐτοῦ εἰς αὐτόν.

Ποντόμεδον μὴ πάλλε τάρας σῆς δῶρα τριαίνεις,
Μηκέτι δελφῖνας ζεύγνυθι οὐ πατέρος.
Πτέρυγας ἐν νώτοις δύο σοῖς μακάρεσσιν ἔθηκε
Δῖος Ἰωάννης τῆς δ' ἕνεκ' ἱστορίας.
Σχὲς μέρος οὖν κόσμου κελπλεῦν σῆς δείασονα ῥάβδον;
Ἀνθ' ἑπτῶν ἢ πατρὲς πτέρυγας εὐλογίας.

Illuſtriſſimo, & Reverendiſſimo
DOMINO,

LÆLIO BRANCATIO
ARCHIEPISCOPO TARENTINO.

JO. FRANCISCUS LOMBARDUS.

Spectat ad Hiſtoriam mollis quodcumque Tarenti,
Læli docte tuus perdocet hoc Juvenis.
Nobilis Archytas patriam illuſtravit ut almam;
Sic Juvenis claram, perſpicuamque facit.
Læli ergo felix tanto qui ornaris alumno,
Qui Cœlum tangit vertice, laude, manu.

FABII JORDANI, Jureconſulti Clariſſimi,

Carmen.

Nobilis obſcura quondam ſub nocte Tarenti
Delituit, ſtygio fama ſepulta lacu.
Hanc Juvenis revocat, triſtique abducit ab Orco,
Et calamo longa in ſæcula reſtituit.
Sic Civi, & Patriæ par ſurgit gloria, Civi
Quod facit hanc Juvenem, quod tulit hæc Juvenem.

FRA-

FRATRIS
ÆGIDII SCALIONI,
Cryptaminardensis Hirpini
Ordinis Minimorum,

Carmen.

Cui cordi est Urbis clarissima facta Tarenti
Noscere, in historiam ritè redacta novam;
Lumina ad hunc vertat scriptum miro ordine librum,
Quem Juvenis docta texuit arte labor.
Illius hic patriæ discet cunabula caræ,
Et qui condiderit mœnia prima Taras;
Heroas priscos cernet, seriemque nepotum,
Qui celebres armis, quique fuere toga.
Quam superi faveant Cœlo, terræque, marique,
Et quam sit flagrans religione fides.
Ergo Tarentini Auctori persolvite grates,
Daphnæaque viri cingite fronde caput.

ELENCHUS SCRIPTORUM,

Quos in hac Tarentinorum Historia

JOANNES JUVENIS

Auctores habuit.

A.

Ablatius.
Acron.
Adagiorum liber.
Ælianus.
Æmilius Probus.
Æneas Sylvius.
Agathias.
Agellius.
Alcmeon.
Alexander ab Alexandro.
Ammianus Marcellinus.
Angelus Pelitianus.
Antoninus (Divus.)
Antiochus.
Aphtonius.
Appianus Alexandrinus.
Archytas.
Aretinus (Leonardus.)
Aristophanes.
Aristoteles.
Aristoxenus.
Arnobius.
Artemidorus.
Athenæus.
Augustinus (Divus.)
Augustinus (Antonius.)
Ausonius Gallus.

B.

Barrhius (Joannes.)
Barrius (Gabriël.)
Beda.
Baptista Pius.
Bembus (Petrus.)
Berosus.
Blondus Forliviensis.
Boccacius (Joannes.)
Budæus.

C.

Cæsar.
Calentius (Elysius.)
Calepinus (Ambrosius.)
Callimachus.
Canterus (Gulielmus.)
Capella (Martianus.)
Cassiodorus.
Cato.
Catullus.
Celsus (Cornelius.)
Censorinus.
Chassanæus.
Cicero.
Ciofanus (Hercules.)
Claudianus.
Cladius Marius Victor.
Clearchus.
Clemens Alexandrinus.
Callenutius (Pandulphus.)
Columella.
Corradus (Quinctus Marius.)
Cornelius Nepos.
Cratinus.
Crinitus (Petrus.)

D.

Demosthenes.
Didymus.
Diodorus Siculus.
Diogenes Laertius.
Dionysius Apher.
Dionysius Halicarnasseus.
Dion.
Dioscorides.
Donatus Grammaticus.

E.

Empedocles.
Ennius.
Ephorus Cumanus.
Epicharmus.
Epicurus.
Epigramma: Græci Floril.
Etymologiastes.
Eudoxus.
Euphorion.
Euripides.
Eusebius.
Eustathius.

F.

Fabius Pictor.
Falcandus (Hugo.)
Fazellus (Thomas.)
Felinus.
Fenestella.
Festus Pompejus.
Ficinus (Marsil.)
Firmicus (Julius.)
Floridus (Franciscus.)
Florus (Lucius.)
Freccia (Marinus.)

G.

Galatheus (Antonius.)
Galenus.
Gaza (Theodorus.)
Glareanus (Henricus.)
Glossa Interlinearis.
Gonzaga (S. Franciscus.)
Gorgias Leontinus.
Gregorius Trifernas.
Guarinus Veronensis.
Gyrardus (Lilius.)

H.

Hermippus.
Hermogenes.
Hermolaus Barbarus.
Herodianus.
Herodotus.
Hieronymus (Divus.)
Hippasis.
Hippocrates.
Honoratus.
Horatius.

I.

Joannes Bohemus.
Joannes Lucidus.
Joannes Magnus.
Jordanes.
Josephus (Flavius.)
Jovita Rapisius.
Jovius (Paulus.)
Isocrates.
Julianus, Poëta.
Junius (Adrianus.)
Juvenalis.

ELENCHUS SCRIPTORUM.

L.

Lactantius Firmianus.
Lætus (Pomponius.)
Lambinus (Dionysius.)
Lampridius.
Leo (Ambrosius.)
Leonicus.
Lilius (Georgius.)
Lucanus.
Lucianus.
Lucilius.
Lucillius Poëta.
Lucius Parthenopæus.
Lucius Taruncius Firmanus.
Lucretius.
Luctatius Grammaticus.

M.

Macrobius.
Magister Historiarum.
Magius (Hieronymus.)
Mannuccius (Paulus.)
Martialis.
Matthiolus (Andræas.)
Mela (Pomponius.)
Mercurialis (Hieronymus.)
Muretus (Marcus Antonius.)
Myrtilus.

N.

Nævius.
Natalis Comes.
Nauclerius (Joannes.)
Nicander.
Niger (Dominicus Marius.)
Niger (Stephanus.)
Nonius Marcellus.

O.

Onuphrius.
Oppianus.
Orosius (Paulus.)
Ovidius.

P.

Pacuvius (Marcus.)
Palladius.
Pamphilus Siculus.
Parrhasius (Janus.)
Paulus Diaconus.
Paulus Jurisconsultus.
Pausanias
Pelusius (Janus.)
Petrarcha (Franciscus.)
Philolaus.
Philostratus.
Phurnutus.
Pictimettius (Dominicus.)
Pindarus.
Platina (Bartholomæus.)
Plato.
Plautus.
Plinius.
Plutarchus.
Poggius.
Pollux (Julius.)
Polybius.
Pontanus (Joannes.)
Pontinus (Gulielmus.)
Porcius (Camillus.)
Porphyrion.
Procopius.
Propertius.
Ptolemæus.
Pyladas.
Pythagoras.

Q.

Quadrigarius.
Quinctilianus (Fabius.)
Quinctus (Curtius.)
Quinctus Septimius.

R.

Rhinton Poëta.
Rhodiginus (Cælius.)
Ritius (Michaël.)
Robertellus (Franciscus.)
Robertus Monachus.
Romulus Amasæus.
Rondeletius.
Rovillius (Gulielmus.)
Rubeus (Joannes Franc.)
Ruvennas (Guido.)

S.

Sabellicus (Marcus Antonius.)
Salustius.
Scaliger (Julius Cæsar.)
Scholiastes Theocriti.
Sedennius (Joannes.)
Sempronius.
Seneca (Lucius Annæus.)
Serenus (Quinctus.)
Servius.
Sidonius Poëta.
Sigonius (Carolus.)
Silius Italicus.
Sirletus (Guilielmus.)
Solinus.
Sophocles.
Statius.
Stobæus (Joannes.)
Strabo.
Suetonius.
Suidas.
Sulpitius.

T.

Tacitus (Cornelius.)
Tacuinus (Joannes.)
Textor (Ravisius.)
Thales Milesius.
Theocritus.
Theognides.
Theophrastus.
Theopompus Gnidius.
Thesaurus Linguæ Græcæ.
Thesaurus Linguæ Latinæ.
Thucydides.
Tiraquellus.
Titus Livius.
Torquemada (Antonius de)
Trapezuntius (Georgius.)
Trebellius.
Trogus Pompejus.
Turrecremata. (Antonius de)
Tyrius (Gulielmus.)
Tzetzes (Joannes.)

V.

Valerius Antias.
Valerius Maximus.
Valerianus (Joh. Pierius.)
Valerius Probus.
Valens (Germanus.)
Varinus.
Varro (Marcus Terentius.)
Vegetius.
Vellejus Paterculus.
Verrius Flaccus.
Victor Poëta.
Victorius (Petrus.)
Villanus (Joannes.)
Virgilius.
Vitruvius.
Volaterranus (Raphaël.

X.

Xenophanes.
Xenophon.
Xiphilinus.

X.

Zacharias Lilius.
Zeno.
Zonara (Joannes.)
Zosimus.

INDEX CAPITUM.

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

LIBER QUARTUS.

CAP. I.

LIBER QUINTUS.

CAP. I.

LIBER SEXTUS.

CAP. I.

LIBER SEPTIMUS.

CAP. I.

LIBER OCTAVUS.

CAP. I.

JOANNIS JUVENIS, *TARENTINI* DE ANTIQUITATE ET VARIA TARENTINORUM FORTUNA, *LIBRI OCTO.*

CAPUT I.

Quæ initio alicujus urbis describendæ gratia perquirantur.

IN exquisita amplissimarum Urbium historia arbitror initio pauca hæc sufficere, quæ cognoscantur, dummodo omni cura, operaque demonstrentur: pluribus, excedere, paucioribus, manca vel sub obscura censerentur, quæcunque essent de illis exitura volumina. Ex omnibus princeps & caput est, quis Urbis, qua de agitur, fundamenta condiderit, alterum qua cœli & terræ plaga jecerit, tertium quod nomen dederit, quartum quo tempore ædificaverit, quintum quam formam urbs ipsa acceperit, exinde ad cives (quod novissimum credo) deveniendum, ut qui non secus ac liberi parentibus, decus patriæ & laudem afferunt, & dignitatem sustinent. Sunt & alia quam plurima Philosophis ac Medicis edocta, verum ipse, ut civibus meis in petitione tam honesta obsequerer, his quæ proposui contentus, quoquomodo quidque occurrisset, scribere potius, quam præmonstratum ordinem religiosius scribere constitueram, nisi me *Antonius Portius Menopolitanorum* Antistes, vir quidem, ut qui maxime eruditissimus, ut aliter facerem, in iis præcipue, quæ res civium gestas continent, admonuisset. Quæ igitur ante *Romanorum* imperium *Tarentini* gessere, primo in loco proferentur: sequentur inde, quæ illis rerum totius orbis potitis, gesta sunt: postremo eisdem ad deterius per fortunam in rebus imperii redactis usque ad nostra tempora, quæ memoria aliqua digna visa sunt, exponere constitui.

CAP. II.

De Tara primo Urbis conditore, quique de illo meminerint.

OMissa *Macrobii*, & *Solini* sententia de hujus nostræ Urbis origine, cum ille sentiat *Tarentum* dictum *Sabina* lingua quasi molle, hic dicat ab *Heraclidis* conditum: scriptorum ceterorum opinionem secuti dicimus conditorem antiquissimum & primum fuisse *Taram Neptuni* filium, illumque a suo & urbi & fluvio nomen imposuisse; atque ut hujus rei auctores clarissimos fuisse viros credatur, aliquot recenseantur, qui tam illustris cum domi, tum militiæ Herois meminerint. *Aristoteles* in *Tarentinorum* Republica auctor gravissimus, ut nulli negare fas est, scriptum reliquit (quod initio vocum *Tarentinarum* præmonstravimus) nummum ab illis cudi solere, in quo Delphini humero insidens *Taras Neptuni* filius cernebatur, & quod alii νόμισμα, id *Tarentini* A νόμον lingua *Dorica* dicebant. *Pausanias in Phocensium* historia quem alii *Taram* vocant, *Tarentum* dicit appellatum, ejus verba hæc sunt, quæ a *Romulo Amasæo* Latinitate donata immutare non audeo. Scribit igitur sic: *Tarantum quidam Neptuni & indigenæ Nimphæ filium fuisse dicunt, ab eo vero nomen impositum urbi & flumini, eodem nempe fluvius, quo urbs ipsa, nomine vocatur. Strabo* cum multa in Geographia lib. 6. dixerit de *Tarentino* sinu, deque hujus urbis origine *Antiochi* cujusdam *Syracusani*, quem *Xenophanis* filium plerique tradunt, usus testimonio, hæc tandem quæ sequuntur, adjunxit. *Tarentum autem, ab Heroë quodam nomen accepisse literis proditum est. Joannes Boccatius* dum fabulosam *Neptuni* B prolem in arbore, tanquam nobililissimam undique familiam depingit *Servium* secutus, de *Tara* meminit: *Taram filium fuisse Neptuni Servius asserit, dicitque eum circa Salentinorum confinia Tarentum olim inclytam civitatem condidisse, & a suo nomine nuncupasse. Honorati* autem *Grammatici* verba, ne quis desideret, apposui ex tertio commentario *Æneidos* ipsius poëtæ, quibus exponit carmen illud:

Hinc sinus Herculei (si vera est fama) Tarenti.

Partheniatæ (inquit *Servius*, sed nos illorum historiam insequenti libro ex *Pausania* recitabimus) *accepto duce Phalantho octavo ab Hercule, profecti sunt, delatique ad breve oppidum Calabriæ, quod Taras Neptuni filius fabricaverat, idque auxerunt, & a primo* C *nomine appellarunt Tarentum; bene ergo Herculei Tarenti, quia Taras condiderat, auxerat Phalanthus. Stephanus Niger* tam *Græce*, quam *Latine* oppidoquam eruditus, & qui diligentissime congessit quicquid apud *Pausaniam* scitu dignum legitur, hæc scribit de *Tara*: *Taras nomen est civitatis & fluminis in Italia a Tarante Neptuni filio sic denominata*, & paulo infra (quod ad rem grammaticam pertinet) *Taras civitas, & cognominis fluvius in Italia juxta mare; masculi autem generis est secundum analogiam. Nullum enim in ρας, nomen fœmininum dicitur: hoc autem & fœminino prolatum genere invenitur. Dionysii Alexandrini* extat opusculum de situ orbis, in eo σχόλια sunt *Eustathii Thessalonicensis* Episcopi; ad illa ergo D *Dionysii* verba:

- - - - - Τάρας δ' ἄλλος ἐγγύθι κεῖται
Ἣν ποτ' ἀμυκλαίων ἐπολίσσατο κρατερὸς ἄρης.

Sic scribit *Eustathius: ἡ Τάρας, ἡ καὶ Τάραντος jacet ad mare; dicebatur autem & masculino genere Τάρας secundum anologiam; nullum enim est in ρας, nomen barytonum muliebre. Denominata autem fuit urbs ipsa a Tarante quodam Heroe. Habuit & Lacedæmoniorum Coloniam propterea Dionysius inquit, quod Amyclæorum ipsam condidit fortis Mars, id est Laconum, quorum pars sunt Amyclæi*, quod declarari videtur his verbis *Hesychii:* Τάρας πόλις ἰταλίας, ἀπὸ τοῦ Τάραντος τοῦ Ποσειδῶνος. ἔστι δὲ λακώνων ἄποικος. Sed & apud *Latinos Sidonius* Poëta feminino genere pro- E tulit:

Ipsaque quæ petii trepidaverat uncta Tarentum.

Ceteri autem genere neutro declinarunt: unde varia

A illa apposita, molle, madidum, imbelle, *Lacedæmonium*, *Phalanthæum*, sacrum, saturum, apud *Horatium*, *Juvenalem*, *Ovidium*, *Virgilium*, & alios: solus *Lucanus* protulit masculino genere:

Brundusium decimis jubet hanc attingere rostris,
Et cunctas revocare rates, quas avius Hydrus,
Antiquusque Taras, secretaque littora Leucæ,
Quas recipit Salatina palus, & subdita Sipus
Montibus.

Marcus Antonius Sabellicus, qui omnium populorum facta in unum veluti corpus redegit, eadem refert, quæ dicta sunt. *Tarentum* ab Heroe quodam nomen accepisse tradunt, sed cur ita contigerit, *Antiochus*, B cujus hæc sunt, in obscuro reliquit. *Latinorum* quidam a *Tara Neptuni* filio locum a principio munitum tradunt, inde a *Spartianis* instauratum, *Natalis Comes* inter eos *Neptuni* filios, quos secunda commemorat mythologia, *Tarum* & *Tarantum* ponit, quorum matres, ut in multis aliis, quæ fuerint, non ostendit. *Pylades* libro de Deorum genealogiis tertio, quas versibus complectitur, inter *Neptuni* filios *Taram* ponit, at matris nomen ignorat:

Incerta genitrice Taram, qui condidit urbem
Unde Tarentini littora nota sinus.

Superfluum censeo apponere, quæ de eodem retulere *Cœlius Rhodiginus*, & *Alexander ab Alexandro*, cum uterque *Aristotelis* tantum verba repetat. Cum- C que non diversa ferme legantur apud *Justinum* & *Volaterranum*, idcirco ab his quoque supersedere visum est. Quidam non imperitus Grammaticus *Tarantum* sentit unum ex illis fuisse *Cretensibus*, quos *Strabo* dicit una cum minore *Minoë*, qui floruit anno ab Orbe condito 4000. ab aquis dilluvii 2000. ante *Trojæ* excidium 40. in *Siciliam* navigasse, eoque mortuo alios pedestri itinere sinum *Adriaticum* usque in *Macedoniam* penetrasse, alios *Japygas* dictos a quodam *Japyge Dædali* filio e *Cretensi* muliere, is igitur *Taras Neptuni* filius ex *Satureja Minois* Regis *Cretensium* filia suscepit *Tarantum*, qui delatus cum *Pelasgis* & *Cretensibus* in *Italiam*, duas condidit urbes non multis inter se millibus passuum distantes, quarum alteram a nomine matris *Saturejam* appellavit, *Tarantum* a se ipso alteram: sic enim *Græci* hoc no- D men proferunt, Τάραντος. Primæ urbis vestigia, cui *Saturejæ* nomen fuisse diximus, conjici non ambigue possunt in loco illo celeberrimo, qui a *Tarento* hodie octo millibus fere passuum distat, & quem adhuc *Saturum* penultima producta vulgus appellat, hujus loci meminisse omnes sciunt *Latinarum* literarum professores in Georgicis suis *Vergilium*, qua parte dicit *Servius* fuisse *Baphia*, hoc est tingendæ lanæ officinas, de quibus infra agetur.

CAP. III.

Taram, quo de agimus, non esse illum, cu- E *jus in sacra scriptura fit mentio.*

QUæ si vera sunt, falsum illud sit necesse est, quod sæpe a nonnullis non minus imperitis audivi, in Bibliis sacris videlicet demonstrari, quisnam fuerit *Taras*, at ipse diu voluminibus illis pervolutis, quæ libentissime præter cetera magna attentione non absque sanctorum patrum explanatione frequentius lego, ut salutaria, non *Taram* heroa, sed *Tharen* statuarium, ut docet *Suidas* in verbo *Seruch*, *Abrahami* parentem, *Lothi* avum, & a *Noë* decimum reperi, cujus rectus non *Taras*, sed *Thare* est, primaque dictionis litera aspirata, Th, non, T, tenui, & duplici ῤῥ apud *Suidam*, Θαῤῥας. Sed veriora nec F ne sint, quæ nos non minus laboriose, quam diligenter expiscamur, si cupient aliqui cognoscere, eos velim non pigeat in chronicis *Eusebium* adire, & perlegant quæ apud illum inter *Christianos* auctores in historiarum lectione accuratissimum, ut quivis alius, sunt annotata. Ipse quidem verba tanti viri in medium adferre non gravarer: sed vereor ne caput excrescat in immensum, & eo magis, quia non me fugit, multorum eam esse insolentiam hominum audaculorum, qui non absque irrisione judicabant, quod implendi voluminis occasionem aucupatus longos aliorum contextus apponam; invenient tamen lectores apud *Eusebium* hujus *Tharæ* anno vigesimo octavo mortuum *Belum*, ejusdemque quadragesimo nono *Syciontorum* in *Græcia* regnasse *Europen* defuncto *Aegialeo*, qui primus illorum fuit regio ornatus diademate, ab eoque *Aegialea* aliquando dicta est *Peloponnensus*. Hunc *Tharen* secundo anno & nonagesimo super ducentos post diluvium *Nachor* genuit, cum esset annorum octoginta novem: ipso vero natus est *Abrahamus*, a quo *Hebræi* dicti, nisi mavis cum D. *Augustino* ab *Hebero*, quando regnabat *Beli* filius *Ninus*, nati sunt præterea & duo filii eidem *Tharæ Nachor* nomine patris sui, & *Aram*, mortuo autem *Aram*, cum reliquisset *Lothum* filium, ipse *Thare* nolens adorare ignem quem adorabant *Chaldæi*, & propter luctum *Aram* filii sui, quem multo magis lugebat, quod in fide deficiens consumptus esset, cum reliquis filiis, & nepotibus de terra *Ur*, *Chaldæorum* recessit, & venit in terram *Chanaan*, habitavitque (ita *Hebræi* fabulantur) ibi annos ducentos & quinquaginta, unus enim fuit ex patribus secundæ post dilluvium ætatis, & ut *Samotheo* placet ultimus, sicuti ejus filius *Abrahamus* tertiæ fuit primus; mortuus est tandem in *Charra*, sicut *Victor* in Genesim, quam poëtico extendit versu cecinit:

Donec Chaldæi generis de semine Tharæ,
Vir justus, metuensque Dei, cum stirpe suorum
Urbem aliam, moresque novos, sedemque requirens
Mansit in Assyriis demum novus acola Charris,
Qui quadragenis lustris ubi vixit, & uno,
Infaustam hanc vitam felici morte redemit.

CAP. IV.

Qua ratione falsi sint plerique in Tara inveniendo.

OB fabulosos nostræ hujus urbis tam inclytæ scriptores, ausi sunt nonnulli referre primam ejus originem ad ea usque tempora, quando principes quidam gentium tanquam Dii sunt honoribus altarium donati, quorum primus *Belus* fuisse constat. *Paulus Orosius* scribit annos ab orbe condito usque ad *Nini Assyriorum* Regis *Belique* prædicti tempora, quibus in lucem prodiit *Abrahamus*, omnes a scriptoribus tam *Græcis* quam *Latinis* fuisse vel omissos, vel ignoratos. Hinc factum est, ut quicumque res Regum gestas & populorum ob diuturnam memoriam propagare studuerunt, initium scribendi ab hoc *Nino* sumpsere. Plures ex historia *Berosi* hæc collegerunt, ad initia populi *Tarentini* manifestanda, quæ vera nec ne sint, aliorum sit judicium. Anno (inquit) post diluvium centesimo, trigesimo primo, *Noe*; quem eundem modo *Janum*, modo *Ogygen*, modo *Vertumnum*, modo *Cœlum*, modo *Solem* invenies dictum, in *Scythiam* reversus, *Nimbrothum*, qui & *Saturnus*, primum *Babyloniæ* Regem creavit; addunt isti hoc *Saturno* genitum cum *Jove* ac *Plutone Neptunum*, qui inter quinque & triginta filios ex diversis conjugibus concubinisque susceptos *Taram* habuit sextum. Quin additum adhæc a plerisque junioribus lapidem nescio quem in veterum (ut ipsi dicunt) murorum angulo repertum, dum latiorem pro navium trajectione fossam magno excavandam apparatu, cives curarent, eo in lapide, quem ipsi norunt soli, nullus præterea, hujusmodi grandiusculárum literarum erat incisio; T. N. F. E. N. T. Æ.

T. Æ. quæ literæ quid sibi vellent, nullus eorum, qui tunc degerent, valuit colligere, quando *Valerius Probus* id temporis cum *Paulo Diacono*, & *Beda* librum non ediderat de notis, sed neque *Probi* atavus inter homines vivebat. Servatus vero lapis fuerat (id ita isti commentantur) cujus literas nisi, ut ille ait apud *Plautum Pseudolus*, *Sibylla* legisset, cum nullus interpretari posset, usque ad ætatem cujusdam *Heraclidis* Philosophi ac Medici percelebris: Is inter ceteras naturæ dotes, cœlestisque benignitatis dona, sic ea interpretabatur, quæ aliis erant obscura, ut divinus a suis & ab aliis existimaretur. Singulas igitur oblati ad se lapidis literas hoc pacto extendisse fertur, T. *Taras* N. *Neptuni*, F. *Filius*, E. Exstincto, N. *Nembrotho*, T. *Tarentum*, Æ. Ædificavit; ipse quidem non admirari supra modum nequeo, unde nam sit, quod lapis hujusmodi ad nostram usque ætatem majore post dilucidatas literatas non sit civium cura servatus. Quid quod *Latinæ* literæ suis & exiguis tunc contentæ finibus in ea regione, quam a *Græcis* habitatam diximus, non vigerent, sed tempore longo post? Collegere nihilominus & viri diligentes ab hac urbe aliquando, sicut ab aliis locis inscriptas tabulas, ut videre præcipue est in libello, quem *Joannes Tacuinus* emisit, ubi sequens legitur verborum incisio, lapis autem hodie non extat; M: AURELIUS, EVFICHEUS, SERA, VICELIA, RUFEN, HANC, SEDEM, VIVI, SIBI, POSUERUNT, UNO, ANIMO, LABORANTES, SINE, JULIANO, FILIOLO, multi præterea conspiciuntur lapides & *Græcis*, & *Latinis* inscripti literis, & ingentium Epistyliorum, Scaporum, & Basium fragmenta, quæ a nostris quibusdam in suis servantur Musæis. Hæc non mei oblitus in medium affero, & quod paulo ante dixeram non recordatus, sed ne ab aliis desiderentur, cum & longe posteriora sint, quam quæ de *Heraclide* perferuntur.

C. JULIO, AMBROSIO, D. LUCRETIUS, JUSTUS, FILIUS.

D. M. S.
SEXT. LICINI. PRI.

D. M. S.
VICILIÆ, TITINIÆ, PROCULÆ

FAUSTINA, AUG. AURELII, CAR. PUBL.
J. C. D. D.

D. M. S.
FESTUS, VIX, A. LU, LUPULA, COIB. M. E.

D. M. S.
T. CALPURNIUS, CRATISTUS, V. A. VI.
D. XXXX. H. S. E.

D. M.
JULIA, FILEMATIN, V. A. XVIIII. H. S. E.

D. M.
LÆNIA, PRIMIGENIA, V. A. LU. H. S. E.

CALPURNIA, CRATISTA, V. A. L. H. S. E.

C. MEMMIUS, DIONISIUS, V. A. LX. H. S.
E. JULIA MARIA, CONJUGI, B. M. F.

MEMMIA, SECUNDINA, V. A. XXVIII. H. S.
E. MEMMIUS, SÆNANIUS, CONJUG. B. M. F.

Sepulchrum vero M. *Plautii*, cujus amore conjugali meminit *Valerius*, & *Horistilla* conjugis, quod illius elegantissimi tametsi aliorum judicio sub obscuri viri diebus conspiciebatur τῶν φιλούντων τάφος, hodie non apparet: sicut neque aliorum, quæ tot hostium incursibus devastata credere est: & præcipue *Demosthenis Atheniensis* oratoris præclarissimi, quem

A constat in æde *Neptuni* hausto, quod in annulo gestabat, veneno obiisse, dum fugeret excandescentem *Macedonis Antipatri* iracundiam: atque illud *Pacuvii* Poëtæ Tragici, quod ab *Agellio* refertur cum hoc Epigrammate:

Adolescens tametsi properas hoc te saxum rogat,
Ut se aspicias, deinde quod scriptum est legas.
Hic sunt Pacuvii Poëtæ Marcisita ossa,
Hoc te volebam nescius ne esses. Vale.

CAP. V.

Taras cur Neptuni filius, & de ipso Neptuno.

B TAram, (ut hæc obiter non omittantur) sicuti à prudentioribus conjicitur, ideo *Neptuno* genitum vulgus existimat, quia peregrinos navigio advectos ita appellare consuevit antiquitas; & terræ & cœli tam vetustos quam ignotos, quique obscuri essent generis, vel haberent corpus enorme & monstruosum, quoniam dum ignoratur, qua regione sint homines profecti, ad generalitatem confugitur; id quod de *Messapo Virgilium* indicasse enarrat *Servius*:

At Messapus equum domitor, Neptunia proles.

Neptuniam (inquit) *vocat prolem, quia per mare ad Italiam venit.* Sed & de *Theseo* hæc apud *Græcos*
C loquuntur:

Θησεὺς υἱὸς ἦν Ἀττικοῦ Αἰγέως, καὶ τῆς Αἴθρας
Ὡς δὲ ἀνδρεῖον, ἔφασαν παῖδα τοῦ Ποσειδῶνος,
Τοὺς θυμικοὺς γὰρ σύμπαντας, καὶ πάντας τοὺς ἀνδρείους
Υἱοὺς καὶ φίλους, ἐραστάς φασι τοῦ Ποσειδῶνος.

Hoc est:

Theseus filius erat Attici Ægei, atque Æthræ,
Tanquam autem fortem dixerunt filium Neptuni:
Animosos enim omnes, atque omnes fortes
Filios, & amicos, amasiosque dicunt Neptuni.

Et qui in navigatione floruerunt, *Neptuni* filios appellarunt; ita dictus est *Sextus Magni Pompei* filius ab *Horatio* ad *Mecœnatum* suum:

D *Ut nuper actus cum freto Neptunius*
Dux fugit ustis navibus,
Minatus urbi vincula, quæ detraxerat,
Servis amicus perfidis,
Romanus.

Prætermittenda sunt illa, quæ Poëtæ finxerunt, nautas *Neptuno* genitos credi, quia maris imperium cum tridente, quo sceptri loco utebatur, in divisione orbis terrarum illi, non alii ex fratribus sorte datum feratur: atque apud *Maronem* ipse in *Æolum* minabundus gloriatur, qua ratione apud *Græcos* ποντομέδων, apud *Latinos* rector pelagi nominatur. Ipse ut maxime verum illud de *Tara* assererem, uno ex antiquis erronibus, qui incertis sedibus pervagarunt, quod ab *Agellio* in *Atticis* noctibus relatum est, ni
E mali inauspicatique ominis tam præclaræ & pervetustæ ubis conditorem suspicari inde cogerer invitus. *Præstantissimos* (inquit) *virtute, prudentia, viribus Jovis filios appellarunt, Græci ἐκ διὸς ἔρνος, ut Minoa, ut Sarpedona: ferocissimos, immanes, & ab omni alienos humanitate, tanquam e mari genitos Neptuni filios, dixere.* Quin & *Phurnutus* ait ob maris violentiam, vel, ut *Græci* loquuntur διὰ τὸ τῆς θαλάσσης ἄγριον, omnes violenti, & audacioris animi, *Neptuni* filii vocati sunt, ut dirus & prodigiosus *Cyclops Polyphemus*, in *Sicilia* Tyrannorum sede & domicilio; ut illaudatus ille *Busiris*, qui, quo tempore commissa inter *Danai* atque *Ægypti* fratrum filios fratricidia fuere, quo tempore *Terei* & *Prognes Philomelæque* incesto additum scelus, apud vicina *Nilo*
F loca cruentissimam exercuit dominationem, transeuntes Deorum aras hospites tanquam victimas immani scelere occidendo. Omitto *Lestrygonas* & *Aloïdas*, ceterosque quos partim in historicis, partim

J. Juvenis. A 2 in

in poëtis invenies. De *Neptuno* autem quid est, quod vere affirmari possit, cum *Neptunos*, veluti *Saturnos*, *Joves*, *Hercules*, *Dionysios*, cum aliis Ethnicorum Diis, sexcentos fere fuisse legatur? *Cretensem* alii tradunt, quia de *Cretensi Saturno* fabula est, quod filios devorarit, quod servatis clam fratre, cui regnum abstulerat, *Jovi*, *Neptuno*, *Plutoni*, regnum distribuerit: quod primo Cœlum, alteri mare, tertio inferna possidenda tradiderit, hoc est Orientale dominium, occidentale, & maritima omnia cum insulis. Sunt qui *Thessalum* fuisse contendant, nam & *Pelasgi* profugi ex *Hæmonia*, ut tunc vocabatur, nunc est *Thessalia*, sedem in *Italia* habuerunt: & in *Thessalia*, imperio potitum *Neptunum Lucanus* inter ceteros auctor est in *Pharsalico* bello:

Primus ab æquorea percussis cuspide saxis,
Thessalicus sonipes bellis feralibus omen
Exiliit primus chalybem, frænosque momordit,
Spumavitque novis Lapithæ domitoris habenis.

Sed rei veritas quomodo se habeat, sciri quidem haud facile potest, nam ante diluvium illud, quod sacræ historiæ auctor *Moyses* universale tradit, nullus est qui nesciat minimum terræ angulum homines tenuisse, nec tum in omnes terras diffusos: propagato autem ex *Noë*, ejusque filiis ac posteris hominum genere, per orbem terrarum sunt dispersi, regionibus & provinciis, quas primum occupabant, nomina imponentes vel ex se, vel ex parentibus, vel ex conjugibus vel ex filiis. Quæ autem singulis fuerint occupatæ sedes, & quoto post inundationem anno, qui primo occuparint, quique illis sese adjunxerint non satis vere potest (ut arbitror) explicari. Atque id non modo est difficile in singulis terræ habitabilis oris ostendere, sed etiam in *Italia*, quæ cum propinquior sit labori nostro, in ea describenda multis occupare figmentis. *Antiochus Syracusanus* antiquus scriptor, habitatores *Italiæ* percensens priscos, & quæ loca a singulis sint occupata, ait *Oenotros* omnium primos, quorum exstat memoria, terram eam incoluisse, ejus verba afferre videtur *Halicarnassæus* in antiquitate *Romanorum*, & ex eo ipse quoque huc transtuli. *Antiochus Xenophanis* hæc diserte scripsit de *Italia*, bona fide secutus sermones veterum: *Tertiam hanc quæ nunc Italia dicitur, olim tenuerunt Oenotri*, hæc ille; & Vates noster hæc eadem cum legisset, in *Æneidos* primo ita cecinit:

Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ,
Oenotrii coluere viri, hunc fama, minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.

Hæc eadem legerat apud *Aristotelem*, qui de antiquo communium cœnarum usu differens, inquit, *Illas quandoque fuisse apud Laconas, ex insula Creta*

A *regnante Minoe, ortas: sed antiquiores apud Oenotrios, qui postea, ab Italo duce Itali sunt mutato nomine vocati.* Sunt qui *Antiochi* verba eam *Italiæ* partem respicere sentiunt, quæ occidentalis dicitur intra sinum *Scyllaticum*, & *Lameticum*, loca intra se dimidiati diei itinere distantia, multis olim nobilissimis proceribus occupata & nomina a diversis sortita: nam & *Ausonia*, & *Brettia*, & *Calabria*, & *Oenotria*, & *Italia* variis sæculis dicta est: unde & hos Jambicos versus afferunt:

A tergo ad dextram sita est Oenotria terra,
Thyrrhenicusque sinus, ac Liguriæ.

Ex *Sophoclis* Tragici poëtæ *Triptolemo* quæ fabula B non extat. Quid de Barbaris *Siculis*, quid de *Aboriginibus* quid de *Pelasgis* certi aliquid tradi poterit, cum nullus in his populis scriptor sibi constet? Diserti *Romanorum* viri, & in his *Portius Cato*, qui diligentissime scripsit de conditoribus *Italicarum* urbium, *Cajusque Sompronius* & alii *Græcos* eos affirmant esse, multis ante bellum *Trojanum* ætatibus ex *Achaja* profectos; nec tamen distincte tradunt ex qua *Græca* natione, quave urbe migrarint: sed ne tempus quidem, aut *Coloniæ* ducem, quove casu antiquam reliquerint patriam, ostendunt; tantum fabulam secuti *Græcorum*, nullius *Græci* historici eam testimonio comprobant. Sed quæ de *Cretensibus* circumferuntur, veritati magis adhærentia existimo, C nam & *Hydruntum*, *Lupiæ*, *Uria*, *Brundusium*, *Barium*, ad eos a *Strabone*, *Leonico* & ceteris, qui de his agunt urbibus, referuntur, *Hydruntum* a *Cretensibus* conditur, quo tempore maxima terra siccitas, & cœli æstuosus squalor *Cretam* occupavit insulam; *Lupiæ* sive *Aletium* dicatur, *Lycium Idomeneum* habet auctorem *Uria* illos *Cretenses*, qui cum *Minoë* navigarunt, auctore *Herodoto*, *Brundusium* (ait *Strabo*) *Cretenses habitasse, memoriæ proditum est, qui a Gnosso cum Theseo discesserunt*. *Barium* sive *Japygem* ab *Japygo Dædali* filio appellarunt, qui & ipse *Cretensis* existimatus est, sic & de *Tarento* invenies ea multa, quæ antea scripta sunt; fuit *Creta* a *Curetibus* per *Syncopen* dicta nonaginta habuit civi- D tates, & propterea ab *Homero* ἐννενηκοσόπολις, appellatur, ejus antiquissimam Rempublicam *Minos* justissimis legibus constituit, *Cretenses* quondam mari imperasse, & omnes *Græcas* insulas aut subegisse, aut habitasse, dimissis eo colonis refert *Aristoteles*. Omitto illa, quæ a *Noë* usque ad *Saturnum* referuntur. *Cam* scilicet genuisse *Cus*, & *Cus Nimbrothum*, & *Nembrothum Crete*, a quo *Cretenses: Creten Cœlum*, *Cœlum Saturnum*, *Saturnum Jovem*, a quo fuit regno expulsus, cum *Neptuno*, & *Plutone* fortasse non omnibus placitura ut superflua, & magna rerum dicendarum inopia mendicata. E

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De Phalantho, qui Tarentum auxit, cujus filius, de oraculo illi dato, adventu, recessu, & morte.

PHalanthus etiam secundus *Tarentinæ* Urbis auctor suos habet enarratores, quam partim historici, partim poëtæ modo ficta de illo loquuntur, nos imprimis hac in re præter *Justinum*, *Pausaniam* sequimur & *Stephanum*, qui etsi varia scribunt, nos tamen ita rem texere ordimur, ut primo loco agamus de bello *Messeniaco*, deinde de ipso *Phalantho*. Ignoscant obsecro, quibus principium videbitur longius repetitum, bonique consulant id factum esse, ita enim dilucidior apparebit historica narratio. *Lacedæmonii* populi sunt in *Peloponneso*, qui & *Lacones* dicuntur, atque ab urbe *Sparta Lycurgi* legibus instituta *Spartani*, *Spartæ*, *Spartiatæ*. De illorum moribus multi aliquid scripsere, illud præcipue quanta fuerit eorundem peritia in rebus cum & fœminæ ipsorum bellum gererent, ne dum viri filiosque ad arma a primis eorum annis instruerent. Notavit *Ælianus* in libro, quem scribit de varia historia, *Lacedæmoniorum* matronas, quotquot audivissent suos in pu- F gna cecidisse filios, abire solere, & vulnera illorum inspicere tam adversis quam aversis inflicta corporibus, si plura ex adverso essent facta, cum gaudio, gravi & terribili vultu, in majorum avita monumenta occisos filios deportare; sin alio in loco vulnera

nera accepissent, pudore ductas, lachrymisque confectas, quam maxime poterant clandestina fuga discedere relictis mortuis, ut in communi sepulchro humarentur; aut furtim surreptos in domesticam sepulturam deferre. Præcelluerunt semper factis magis, quam loquacitate: ita ut ab ipsis breviloquentia *Laconismus* dicta sit, paucissimisque verbis sententias complectebantur gravissimas. *Messenii*, qui *Messenen Achajæ* urbem florentissimam, & augusto freto propinquam incolebant, honestissimi quidem viri, & qui ex urbe sua *Epicureos* expulerint, ceu alias *Romani Alcæum* & *Philiscum*, eo quod multarum flagitiosarum libidinum auctores essent adolescentibus. Divus *Hieronymus* adversus *Jovinianum*, eam fuisse populorum inter se istorum amicitiam refert, ut aliquando, quorundam sacrorum gratia virgines ad se mutuo mittere non erubuerint. Regnante igitur apud *Lacedæmonas Polydoro*, qui *Teleclo* successerat, qui fuit annus ab orbe condito quater millesimus, quadringentesimus, & quinquagesimus septimus circa principium nonæ Olympiadis, & circa octavum annum *Romani* imperii sub *Romulo* Geminorum altero, extincto fratre *Remo*, veluti auctor est *Eusebius*, & ante *Christi* Salvatoris nostri adventum septingentesimus, & quartus supra quadragesimum, ortum est inter hos populos, *Messenios* videlicet & *Lacedæmonios* bellum illud diuturnum, quodque dicitur vicennale: tanto quidem exitio, ut inter crudelissima reponatur. Odii vero tanti initium exinde ortum *Ephorus* scriptum reliquit, quod *Teleclum Spartanorum* Regem, cui (ut diximus) *Polydorus* successerat, sacrorum gratia *Messenen* profectum *Messenii* interfecerint; sentiunt alii ob stupratas *Lacedæmoniorum* Virgines ab ipsis *Messeniis* in sacrificio, quod illas nullo honore affecerint, sive quod tentarint juvenes *Messenii* stuprum inferre, sed a duce eorum *Aristomene* impediti illas dimiserint integras & inviolatas; bellum igitur indixere *Lacedæmonii*, magnoque exercitu *Messenen* obsederunt. Sed cum secus quam speraverant annos decem in obsidione distinerentur, ac variis belli casibus, cum multi (ut fit) foris morerentur, & frequens delectus, qui quotidie mittebantur, magis in dies Urbem *Spartam* multitudine, exinaniret, nec ob viros absentes spes ulla sobolis propagandæ domi superesset, duplici civitas eorum affecta clade brevi ad nihilum redigebatur. Uxores tam longa maritorum absentia dolentes multis eos querelis revocabant, neque precibus & blanditiis maritalibus, sed conviciis etiam atque criminibus multis illos arguebant, ut qui privatæ injuriæ ulciscendæ studio seipsos cum patria tacita perderent calamitate. Cogitare potius animo deberent, quanto id sibi bellum magis, magisque esset quam hostibus perniciosum: nam etsi illi intra mœnium suorum septa inclusi, assiduas, quæ bellorum casibus afferuntur cædes gravissime sentiunt, perpetua tamen uxorum, quibus cum immorantur fœcunditate, juventutem reparant: contra vero *Spartanam* rem, domi virorum jam desperata absentia, foris bellorum casibus in dies magis extenuari, fore aliquando, ut si pergerent diutius abesse, civitate viribus exhausta, non modo non inferre aliis bella *Spartani* possent amplius, sed ne illata quidem propulsare. Eant igitur aliquando posteritati consultum, satis superque iræ datum videantque ne alieno studentes excidio, domesticum ita alant, ut vitare nunquam ipsi valeant. Quibus uxorum verbis eorum qui in obsidione commorabantur, moti sunt animi: cum satis intelligerent verissima esse omnia, quæ ab illis objicerentur, quia tamen jurati abierant, domumque nisi *Messena* expugnata, nunquam se redituros obstrinxerant, bellum omittere nullatenus sunt ausi. Sed cum variis inde curis essent ancipites, fide sacramenti religiosius observata, volentes

A tamen uxorum consiliis adhærere, eo tandem pari omnium sententia decurrunt, ut domum juniores injuratos remitterent, qui puerilibus adhuc annis, quando ipsi grandiores natu ad bellum exierant, ad arma inepti erant, & multo post initia tanti belli, supplementi causa fuerant ad castra acciti. Permisere his licentia quidem satis infami, neque tamen (ut censebant) inutili, ut promiscue cum omnibus concumberent mulieribus, maturiorem rati conceptionem si singulæ per plures viros cognoscerentur. Qui ex hujusmodi concubio orti sunt indiscreto, ob materni pudoris notam *Parthenias* nominavere, tametsi hujus nominis causam alii asserant, quod juvenibus tantum

B fuerat permissum cum virginibus, quas Græci vocant παρθένες, concubere sive liberis, sive servis. Quo tempore apud *Lacedæmonas* fertur cultam esse *Venerem* Armatam, Cloacinam, Masculam, & Barbatam. Anno tandem nono post missos adolescentes, & vigesimo a belli initio pene exacto *Messena* fuit expugnata, & in *Spartanorum* ditionem redacta, cum apud illos regnaret *Euricrates* hujus nominis primus, *Polydoro* extincto decimæ quartæ Olympiadis initio, qua *Damonem Corinthium* tradunt in stadio vicisse. Illud autem unum, quod apud *Ælianum* legitur, prætermittendum non censui, *Lacedæmonios* devictis *Messeniis*, omnium quæcunque in *Messenia* erant, dimidiatam sibimetipsis

C accepisse partem, & mulieres liberas in funera prodire coëgisse, ut alienos neque quidquam ad se pertinentes mortuos lugerent, ex viris aliquos juri colendo reliquisse, nonnullos vendidisse, multasse etiam plures morte, reliquos in suam patriam recepisse. Post agri *Messenii* diviosionem *Lacedæmonii* domum reversi, juvenes ita promiscue natos cum aliis legitimis pari nequaquam in sua Republica afficiebant honore. At illi cum grandiusculi essent, trigesimumque agerent annum, his injuriis accensi, & metu etiam inopiæ, quia certo carebant patre, in cujus bona succedere sperarent, *Phalanthum* suarum sibi fortunarum ducem elegerunt, cujus parentem *Aracum* sui ortus auctorem habuerant; is enim fuit,

D qui pudoris oblitus in bello sociis persuasit, ut juvenes injurati domum ad uxorum seu virginum concubitum remearent. Iniere igitur cum illo consilium, ut in *Hyacinthiorum* celebritate cum certamen haberetur in *Amycleo*, *Phalanthus* pileum super imponeret capiti, & tum repente ad destinatam popularium discurrerent cædem, qui a cæsarie, qua utebantur, facilime possent dignosci. Hac autem re per servos quosdam *Ilotas*, qui & ipsi cum adolescentibus conspiraverant, patefacta, dum certamen haberetur, in medium procedit præco, & *Phalantho* ne pileum capiti imponeret, inhibuit. Quod conjurati sentientes, apertis jam hoc modo palam insidiis, partim fugitant, partim adventant sup-

E plices; sed jussi bene sperare, in vincla conjiciuntur. At *Phalanthus* qui factionis erat caput, ad *Apollinem* de Colonia deducenda consulturus a senioribus mittitur: hujusce illi *Dæmon* responsum dedit:

Σατύρεον τοι δῶκα Ταραντάτε πίονα δῆμον
Οἰκῆσαι, ϗ πῆμ' ἰαπύγεσι γενέσθαι.

Hoc est:

Sastyreum & pinguem populum tibi trado Tarenti,
Incolere & late populum per Japygas ædes.

Adjecit præterea oraculum, quod tum *Phalanthus* regionem esset adepturus, & civitatem cum suis conditurus, quando sub Æthra pluviam animadvertisset, revertitur inde *Phalanthus* animi (ut res erat) anceps, quia quid sibi vellet *Apollo*, non intellexe-

F rat: seniorum tandem suasu, nullo ad hæc augure consulto, ea conditione cum *Partheniis* urbe excessit, ut si nullam demum terram adepti essent, quam incolerent, & ubi perpetuo considerent, in *Laconiam* reversi, tertiam *Messenii* agri partem sortirentur.

A tur. Conditionem illam *Phalanthus* accepit invitus, & classe ad eam rem parata, applicuit ad eam *Italiæ* partem, quæ magna *Græcia* a *Græcis* incolis dicta est. Addunt ad hæc nonnulli, quod priusquam *Italiam* appulisset, in *Crisæo* mari naufragium perpessus a *Delphine* ad littus delatus sit; id quod mirum non videbitur, neque novum, si quis *Herodotum* & *Plutarchum* de *Arione* legerit, si quis *Theophrastum* & *Plinium* præter *Ælianum* observaverit. Utcunque tamen sese res habuerit, *Phalanthus* tandem ad promissa pervenit loca, ubi ob *Achivos* adversus barbaros bellum gerentes, cum nullam adhuc occupare potuisset urbem, nulloque potiri agro ad novam condendam, Oraculi e re de improviso nata, B ei multa cogitanti in mentem venit, ac plane quod fiere nullo modo posset, Dei voce sibi significatum cum antea secum meditaretur (qui enim eveniret, ut puro serenoque cœlo quam Æthram *Græci* vocant, plueret aliquando?) cœpit hoc pacto bene sperare, in tanta nempe animi sollicitudine cum miser observaretur, uxor, quæ eum domo secuta fuerat, mœstum & afflictum, & jam animi despondentem, ut sit consolabatur, & suis ejus caput genibus sustentans, inter consolandum pedunculos quæritabat, inter hæc, viri miseratione commota tantas effudit lachrymas, ut viri caput madefecerit perfuderitque. Tunc igitur primum evolutæ sunt oraculi ambages, C & *Phalanthus* hoc sentiens (erat nempe uxori nomen *Æthra*) *Phœbi* responsum interpretatur, & ea nocte, quæ diem illum insecuta est, *Tarentum* hostium urbem maritimorum tunc pro tempore maximam & opulentissimam cepit, expugnatis vique ac dolo expulsis veteribus colonis, qui se *Brundusium* contulere. Unde post hæc *Lacedæmoniorum* opus, *Laconumque* oppidum *Tarentum* dici cœptum est, & *Tarentinos Phalantheos* spurios, qui nihil a patre aliud habebant, quam semen, a *Græco* fortasse verbo σπείρειν, quod seminare apud *Latinos* valet. Hoc igitur modo *Lacedæmonii* illi adolescentes *Phalanthum* secuti, sedem, quam diu quæsiverant, adepti *Tarentinos* veteri nomine se appellari voluerunt, ut primos, qui remanserant, accolas sibi alliceret, D quod aliter fieri debebat, cum victi victorum potius nomen accipere soleant, non victores eorum qui victi sunt. Exinde, ut tutius, commodiusque viverent, *Brundusinis*, ad quos *Tarentini* (ut diximus) multi confugerant, bellum movent, & brevi victoria potiti eos non parva agri portione privant. Evenit autem, ut non multos post annos dux *Lacedæmonum* & *Tarentinorum Phalanthus*, tam strenuus, tam prudens ubi leges sanxerit, ubi humana atque divina omnia constituerit, per seditionem turbatus in exilium *Brundusium* se contulerit. Hanc ipse ejectionis caussam conjicio: quod *Phalanthus* ex animi tantum sui sententia potestatem exerceret; quod videntes *Lacedæmonii* adversus patrium fieri institu- E tum, illum expulere. Siquidem *Lacedæmoniorum* Regis in rebus gerendis sui haud erant arbitrii, ut quicquid sibi placeret, facerent. Sed senatus erat potestas in negotiis ad Rempublicam pertinentibus & hanc dignitatem non multo ante hæc tempora de *Laconica* sumptam dederat *Romulus* Senatui, populoque *Romano*. Quæcumque tamen fuerit sive hæc sive alia ejectionis causa, a *Brundusinis* benigne est exceptus *Phalanthus*, qui & populos veteres *Tarentinos* ab ipso *Spartanorum* duce profligatos benignius antea exceperant, & civitate donaverant. Sperarunt fortasse *Brundusini* apud se fore totius *Messapiæ* regionis dominium, quod *Phalanthus* non sine ultione ingratorum comitum injuriam perpeti videba- F tur. At is non multos post menses morti propinquus ex gravissimo, in quem inciderat morbo, persuadet *Brundusinis*, uti ossa sua postremasque post obitum reliquias contererent, taciteque in *Tarentinorum* foro spargi curarent; hoc enim modo recuperare illum aliquando posse patriam suam unde fuerat expulsus, quem consuluerat *Apollinem*, *Delphis* cecinisse. Contra vero *Brundusini*, eum in ultionem sui fata civium prodidisse, arbitrantes, præceptis sibi datis paruere. Sed Oraculi diversa fuerat sententia, nam urbis perpetuitatem non amissionem hoc pacto promiserat, ita ducis exulis consilio, & hostium ministerio *Tarentina* possessio *Partheniis* in æternum fuit fundata: ob cujus beneficii memoriam, & *Parthenii* divinos *Phalantho* honores decrevere, & *Brundusini* eximiam illi condidere sepulturam.

CAP. II.

Tarenti Epitheta pleraque Phalanthi gratia a poëtis & historicis notata.

Diximus supra *Justini* historici testimonio *Tarentinos* a *Phalantho Phalantheos* fuisse appellatos, quod etiam Epithetum a *Sylio Italico* oppositum est cum dixit:

Inde Phalantheo levitas animosa Tarento,
Ausonium laxare jugum.

Et ab *Horatio*:

Dulce pellitis ovibus Galesi
Flumen, & regnata petam Laconi
Rura Phalantho.

Et a *Martiali*:

Dic toga facundi gratum mihi munus amici
Esse velis, cujus fama decusque gregis?
Appula Ledæi tibi floruit herba Phalanthi
Qua saturat Calabris culta Galesus aquis.

Et ab eodem:

Puella senibus dulcior mihi Cygnis,
Agna Galesi mollior Phalanthini,
Concha Lucrini delicatior stagni.

Virgilius appellavit *Tarentum Herculeum lib. Æn.* 3.

Hinc sinus Herculei si vera est fama Tarenti.

Ubi *Servius* ita scribit: *Partheniatæ duce Phalantho octavo ab Hercule profecti sunt, delatique ad breve oppidum, quod Taras Neptuni filius fabricaverat, id auxerunt, & prisco nomine appellarunt Tarentum; bene ergo nunc Herculei Tarenti, si vera est fama, quia Taras condiderat, auxerat Phalanthus, ab Hercule oriundus.* Quod si octavus ab *Hercule* dictus sit *Phalanthus* non agnatione, sed proverbio: nam hujus meminit *Xiphilinus* e *Dione* in *Avito*: *Sardanapalus* (inquit) *interea certamina præbebat, & crebra spectacula, in quibus Aurelius Ælix athleta gloriosus fuit, qui tantum ceteris antecelluit, ut ausus sit in Olympia, lucta simul certare & pancratio, victorque utriusque in Capitolinis fuerit: cui cum inviderent Elæi, ne foret (quod dici solet) octavus ab Hercule, neminem ad luctam advocarunt, quamvis in albo id genus certamina adscripsissent, Romæ vero utrumque vicit, quod ante fecerat nemo. Dedit* (inquit *Parhasius* in *Claudianum*) *hoc epitheton Tarento poëta, quod apud Aristotelem in naturæ miraculis, & in libro περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων legerat, Heracleam Tarento nomen aliquando fuisse scilicet ab Hercule, qui Tarentinos bello domitos in potestatem redegit, & qui noverat Maronis prudentia, hoc ut fabulosum inter ea, quæ fidem non assequuntur, Aristotelem conjectasse, consulto interponit (si vera est fama) ne judicium suum in re tam incerta immisceret.* *Ovidius* vocavit *Lacedæmonium Tarentum* cum *Horatio*:

. . . . *Ventisque faventibus æquor*
Navigat Jonium, Lacedæmoniumque Tarentum.

Horatius:

Tendens Venafranos in agros,
Aut Lacedæmonium Tarentum.

Eadem ratione dicitur a *Vergilio Oebalium*, quia (ut ait *Servius Statii* auctoritate) *Oebalia* ipsa est *Laconia*:

Nam-

Namque sub Oebaliæ me turribus altis
Qua niger humectat flaventia culta Galesus,
Corycium vidisse senem.

Et a *Claudiano:*

Formosum Oebalii locum posuere Tarenti.

Et *Galesus*, qui apud *Tarentum* fluvius est, dicitur *Theramnæus*, id est, *Laconus*, a *Statio* in sylvis, quia & aliquando *Lacedæmonii* dicebantur *Theramnæi:*

Blanda Theramnæi placeant vineta Galesi.

Ubi videre poteris *Lactatium* grammaticum *Statii* enarratorem fide dignum, & inter Grammaticos sui temporis *Aristarchum*, sicut plures docti viri ante me judicarunt, quos nominare non ausim; idem fluvius *Galesus* vario apposito solet a *Martiali Lacedæmonius* appellari:

Te Lacedæmonio velat toga læta Galeso,
Vel quam seposito de grege Parma dedit.

Qua eadem ratione & *Phalanthum Lacedæmonium* supra appellavit, *Græci* vocant Τάραντας ἀσύρεον καὶ πόιονα. ποίονα id est pinguem, quia in agro (ut infra apparebit) *Tarentino* facile est victum invenire, qua ratione idem Græci vocarunt ποελσικὴν πόλιν σασύρεον, vel ut nonnulli alii locum *Strabonis* emendantes σατύρεον Τάραντα, id est luxuriosum, affluentem & feracem, qua ex voce dicti sunt *Satyri*, qui in libidinem ab ipsa natura sunt proni, & a genitali membro quod σαθὴν appellant. Quin & *Tarentum Saturum* appellavit *Virgilius* in Georgicis:

Sin armenta magis studium vitulosque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urenteis culta capellas,
Saltus & saturi petito longinqua Tarenti.

Habuit & alia apud poëtas Epitheta, ut molle, madidum, imbelle, unctum & madens. Molle appellavit *Horatius:*

Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.

Quia ut ait Macrobius, Tarentum ita appellatum est Sabinorum lingua, quasi Terenon: ita nempe quod molle, illi dicunt, & tenerum syllabarum transpositione, quam ob causam in libris Favorini Tarentini dicta est nux, quia ejus erat molliciei, ut vix attrectata frangeretur. Annotavit eundem locum *Adrianus Turnebus*, libro Adversariorum primo & capite vicesimo quarto his verbis: *Molle autem Tarentum. cum dixit, si Macrobio lib. 1. Saturnalium cap. 8. credimus, errasse videri potest: qui etymologiam respiciens, idem esse Terentum & Tarentum crediderit. Nam quæ dicuntur oves Tarentinæ, eas Terentinas dici debere credit, quod Terentum Sabinorum lingua sit molle: sed Flaccus potius ad populi fortasse mores, quam ad vocis notationem respexit. Tarentinum* notat *Arnobius* lib. 5. pro molli & lascivo, ubi de *Sabasiis* agit sic dicens: *Tum illum citabimus Tarentinum notumque senarium, quem antiquitas canit dicens:*

Taurus Draconem genuit, & Taurum Draco.

Imbelle idem poëta dixit in Epistola ad *Mœcenatem:*

—— mihi jam non Regia Roma,
Sed vacuum Tybur placet, aut imbelle Tarentum.

Quasi ociosum, quietum, & tunc, quando ipse scribebat a bello vacuum, & voluptuarium, imbelle etiam *Ravisius Horatium* imitatus appellavit in præfatione Cornucopiæ:

Ostrum antiqua Tyros, lanas imbelle Tarentum,
Saffina lac, Memphis stamina, Sparta Canes.

Madidum dixit *Juvenalis*, coronatum, petulans, quas voces in deliciis *Tarentinorum* declaramus:

Atque coronatum, & petulans, madidumque Tarentum.

Nam *Tarentini* frequentissimi erant in compotationibus, genialibus conviviis, in quibus dabantur, & circumferebantur coronæ. Uno quoque mense publicum epulum instruebant cæso bove: privati plebei etiamnum *Veneri* & commessationibus indulgebant assidue. Ebriæ mulieres desudantes unguenta vino permiscebant. *Juvenalem* imitatur *Sulmonius* poëta:

A *Et Sybaris sequitur luxu, madidique Tarenti.*

Et *Pontanus:*

Bacchi deliciæ, aut madens Tarentum.

Et unctum appellavit *Sidonius:*

Ipsaque quæ petii trepidaverat uncta Tarentus.

Horatius item, Sacrum appellavit:

. . . . *Neptunoque sacri custode Tarenti:*

Vel quia *Tarenti* devotius colebatur *Neptunus:* vel quia in *Neptuni* fuisset tutela: vel quia ut unaquæque urbs, sic *Tarentum*, eorum, quos intus habet, est nutrix, quod officium divinum est, ἱερὰς πόλεις *Græci* & ἱερὰ τείχεα dicunt. Antiquus *Taras* legitur apud *Lucanum* in *Pharsalico* bello:

B . . . *quas Avius Hydrus,*
Antiquusque Taras, secretaque littora Leucæ.

Livius libro nono primæ decadis *Tarentum* appellat validum oppidum. *Apulia* (inquit) *perdomita* (*nam Tarento quoque valido oppido Junius potitus erat*) *in Lucanos perrectum.* Hactenus de Epithetis.

CAP. III.

Alibi non esse hujus nominis urbem: obiter de ludis sæcularibus, & aliquando aliud habuisse nomen.

HOc etiam veluti pro Colophone adjungendum C duxi, quod quia certissimum est, non omnino ingratum arbitror fore lectoribus candidatis. Nullibi orbis terrarum, quatenus ab Historicis & Geographiæ doctoribus colligi potest aliud hujus nominis oppidum tam celebre, vel posito (ut ajunt) pignore esse contenderem. Objicient aliqui in *Gallia Narbonensi Sabaudiorum* populorum urbem *Tarantasiensem*, objicient *Taram Sardiniæ*, & *Tarantum Lucaniæ*, ubi texitur plebejus panus, qui ab oppido *Taranta* dicitur. Neque sum nescius apud *Græcos Jovem* Ταραντῖον appellatum, non a *Tarento* nostro, sed a *Taranto Bithyniæ* oppido masculo genere denominato: id quod apud *Stephanum* in libro de urbibus qui velet, legat. Quin Urbs illa per, Δ, Δάρανδος ab
D aliis profertur, & *Taranti*, vel *Tarantæi Jovis Demosthenes* lib. Bithyniacorum secundo meminit. Afferam adhæc, quæ scribit *Honoratus* Grammaticus in octavo commentario & in illo carmine:

Stringentem ripas, & pinguia culta secantem.

Hoc (inquit) *dictum a Vergilio de Tyberino fluvio, hoc est radente & imminuente ripas, adeo ut ab antiquis Rumon dictus sit, quasi ripas ruminans atque exedens, & in Sacris Serra dicebatur, & in aliqua urbis parte Tarentum, eo quod ripas terat: ceu Ovidius in Fastis cecinit, dum Evandri & Carmentæ genetricis in Italiam adventum depingit:*

Fluminis illa latus, cui sunt vada cuncta Tarenti
Accipit, & sparsas per loca sola casas.

E Cujus item loci meminit *Valerius Maximus*, juxta quem ludi sæculares qui *Tarentini* dicti sunt, celebrabantur, *Diti* patri, & *Proserpinæ*, ad quos allusisse *Ausonius* videtur in Grypho:

Trina Tarentino celebrata trinoctia ludo,

Neque non *Statius Papinius* in sylvis:

Nec tantum induerint fatis nova sæcula crimen
Aut instaurati peccaverit ara Tarenti.

Est & *Martialis* Epigramma de matrona, quæ binis *Claudii* scilicet, & *Domitiani* ludis interfuerat:

Bis mea Romanos spectata est vita Tarento,
Et nihil extremos perdidit ante rogos.

In quarto ejusdem Epigrammatarii volumine de eadem re sic habetur:

F *Hic colat ingenti redeuntia sæcula lustro,*
Et quæ Romuleo sacra Tarentus habet.

De origine autem sæcularium ludorum & causa nominis, quot annorum interjecto spatio, quoties facti, quo ritu, quibusque Diis celebrari consueverint mul-

multa scribunt Grammatici, nonnulla *Volaterranus*, qui addit præcepto *Sybillinorum* versuum anno primo *Punici* belli institutos. Sed in primis *Angelus Politianus* in Miscellaneis multorum (ut ipse fatur) auctoritate, *Terentii* scilicet *Varronis*, *Valerii*, *Horatii*, *Lucii Flori*, *Festi*, *Zosimi*, *Herodiani*, *Suetonii*, *Censorini*, *Cassiodori*, *Porphyrionis & Acrionis* usque ad satietatem. Recentiores non indocti illi quidem locum hunc non *Tarentum*, sed *Terentum* cum secunda & non prima vocali *Latina* scribendum autumant, notationis, credo, ratione, quam a Terendo deduci *Servius* docet, illique sic scribunt, sicque corrigunt omneis poëtarum versus, quos superius adductos ex tam multis adscripsimus. Quin & *Festus* tradit *Terentum* ibi dici, quod ara, ut Conso Deo consiliorum, *Diti*, & *Proserpinæ* sub terra conderetur, sicut superis Diis in ædificiis a terra erectis sacra rudis faciebat antiquitas, & terrestribus terra; & in Epitome *Liviana* libri quadragesimi noni leguntur hæc verba: *Diti patri ludi ad Terentum ex præcepto librorum Sybillinorum facti, qui anno* 100. *primo Punico bello*, 500. *& altero ab urbe condita facti fuerunt:* quem locum agnovit idem *Volaterranus*. Post *Herculis* victoriam *Tarentini* non modo *Heracleum* dixerunt jussu ipsius Victoris urbem, sed etiam in illius honorem delubrum fabricaverunt. Appellaverant & alio nomine imperantibus *Jonibus Pleona*; & ab ante illos prioribus vocabatur *Sigium*, cujus rei fidem facit *Aristoteles* in libro quem supra citavimus, de naturæ miraculis, cui an fides danda sit, alii viderint, jam nempe opus spurium est, sicut & illa de *Xenophane*, de *Zenone*, de *Georgia*, de Mundo, quæstiones mechanicæ, & de lineis insecabilibus. *Pleon* boni erat ominis vox; nam & plus consequi per *Tarentum* sperabant *Jones*, *Dalecampius* in *Plinianis* annotationibus πλοῖον dictum exponit ob navigationis commoditatem. At *Sigium* quietem indicabat, quod primis huc erronibus inspecto loco, ut silerent, & a navigationis laboribus quiescerent, visum esset. Aliis idem urbibus evenit, ut *Romæ*, ut *Florentiæ*, aliquando nomen ut mutarent suum, & vel a victoribus, vel a re quadam per cives gesta, sive a quovis eventu novo nomine nuncuparentur. Ex tot autem quæ dicta sunt, ut Urbis *Tarentinæ* conditor appareret, tam de nomine, quam de tempore simul scribere necesse fuit, reliquum est ut de regione disseratur.

CAP. IV.

De Sinu Tarentino, & de Siciliæ nomine.

QUæ de plaga, climate, longitudine, latitudineque dici possent, quæ de signo ex duodenis, cui sub est, quia communiora sunt ex industria omisimus: & eo magis, quod facillimum videatur apud Mathematicos de *Tarento* cuncta hæc cognoscere. Quæ ad sinum ipsum pertinent ex variis Geographis, cum omnes inter se vel nominibus saltem dissentiant, ea tantum hoc capite recensemus, legat qui volet apud *Ptolomæum* signo *Virginis* subesse *Tarentum* ad latitudinem graduum quadraginta versus septentrionem, ab occidua autem plaga ad longitudinem graduum duum & quadraginta ad orientalem recedere. Cœlum præterea esse temperatissimum aërem quandoque caliginosum, serenum fere semper, & propterea saluberrimum, in hyeme ipsa parum pluviosum, nivosum autem rarius quam observari possit. Sinum igitur, (quem ab urbe *Tarento* voce quadam excellentiore *Tarentinum* vocant) ut est apud poëtam nostrum:

Hinc sinus Herculei, (si vera est fama) Tarenti,

Duo comprehendunt, eaque tenuia, *Salentinum* scilicet & *Lucinium* promontoria, sicut ex Geographis

A omnibus constat: illud ab Oriente & læva, hoc ab Occidente & dextra protenditur. Utriusque meminit idem poëta *Minervæ* & *Junoni* ab antiquis consecrati:

Crebrescunt optatæ auræ, portusque patescit
Jam propior, templumque apparet in arce Minervæ,

Et:

. . . . *attollit se diva Lacinia contra.*

Sed cum in hac re aliorum verba sint apponenda, a *Catone* ut ordo servetur aliquis, censui inchoandum. Neque tamen me fugit nonnullos nostri temporis scriptores esse qui fragmenta *Catonis*, *Berosi*, *Fabii Pictoris*, *Sempronii*, *Myrsili* & aliorum esse potius B quædam fabulosa, quam historica contendant. Sed cum istorum sententia singularis sit, placuit nobis quod & antiquiores, & doctiores super hac re senserint; & in eo etiam indulgendum nobis confidimus, quia & alii viri alioquin doctissimi idem fecerunt in suis historiis *Urbanis*, ut ex scriptoribus, quorum summa apud omnes esset auctoritas, multa in medium eadem de re afferrent. *Cato* igitur in quodam de Originibus fragmento ita scribit: *A Gargano, ad Brundusium coluere Cœlii, unde Appuli Daunum, Appuli Boi, in quibus Arpe, Canusium, Barium, sub his Appenninus ex transverso dividit in duo fines Italiæ, quos inter Tarentinus sinus jacet circumque ipsum undique est magna Græcia. Ad Orien-* C *tem vero magnæ Græciæ pars est Oenotria Arcadum, & Calabri prius Ausones, ad quos Græca verbositas fert venisse primam Græcorum classem annis fermequadringentis ante ruinas Trojæ, cum Oenotrum ducem Arcadum post Trojam conditam adnavigasse in Calabriam tradat Antiochus Syracusanus, & circa oram maritimam posuisse colonias, & ut parcius mentiantur Græci, ab eo quondam dictam Italiam Oenotriam scribunt, cum ab initio Italia a vetustissimo Rege Sabinorum & Ethruscorum, penes quem erat imperium, id nomen sortita fuerit.* Hactenus *Cato:* nunc *Strabonem* audiremus si *Polybius*, cujus & ipse *Strabo* passim meminit, de hac eadem re ita prius non scripsisset: *Cum* (inquit *Polybius*) *inde a freto & civitate Rhegi-* D *norum Tarentum usque stadia sint plusquam duo millia, ipsum tamen Italiæ latus prorsus portu destituitur, demptis illis qui sunt Tarenti. Avertitur autem latus illud, ad mare Siculum, & vergit ad loca Helladis. Barbaras gentes habet populosissimas, & illustrissimas Græcorum civitates etenim Brutii & Lucani & nonnullæ Samnitarum partes: ad hæc & Calabri, & plures alii eam Italiæ regionem incolunt, sicut & ex Græcis civitatibus Regium, Caulona, Locri & Croton. Præterea Metapontii, & Thurii eam maritimæ partem occupant. Itaque & Siculi & qui ex Hellade veniunt, quando ad aliquem ex dictis locum navigant, necessitate ad portus Tarentinos feruntur, & in ea civitate mutua commercia & œconomias cum omnibus lateris illius* E *incolis faciunt, & facere coguntur. Poterit autem quisquam conjicere loci illius commoditatem ex ubertate ac felicitate provenire, quam habent Crotoniatæ, illi siquidem cum æstivales stationes & prorsus exiguum quendam habeant proventum, nihilo tamen minus magnam sibi felicitatem vendicare videntur, haud aliunde quam ex locorum fertilitate, quæ ne conferri quidem potest ad Tarentinorum portus & loca. Est autem & commoditas ejus loci etiam ad portus Adriaticos, nunc quidem magna, sed major fuit ante hæc tempora. Etenim quotquot ex superiore Apulia ad Sipuntas usque e regione navigabant, & ad Italiam ferebantur, Tarentum divertebant, illaque civitate ad faciendos contractus, & permutationes, quasi quodam Emporio utebantur. Tum* F *enim Brentesinorum civitas condita nondum erat. Strabo* sequitur, cujus verba hæc sunt: *Post Scyllacium Crotoniatarum fines sunt, & Japygum terna promontoria. Deinde Lacinium Junonis templum, superiori ætate locupletissimum, donisque frequentissimis plenum:*

num: intervalla siquidem non judicatu neque dictu facilia. Veruntamen a freto usque Lacinium promontorium intervallum esse stadiorum duum millium & trecentorum Polybius refert. Hinc item spacium ad Japygiæ ultima stadia DCC. *quod Tarentini sinus os esse ferunt: sinus autem ipse navigationis circuitum ita ratione comprehensum habet, ad miliaria ducenta ac quadraginta: ut autem regionis descriptor Artemidorus ait* CCCLXXX. *expedito viatori. Tot autem stadiis latitudo ipsius ostii sinus omissa est. Ad hybernos vero ortus ejus aspectus vergit, ipsius autem initium est Lacinium. Statim enim ubi flexeris, ibi urbes Græcæ fuerant, quæ nunc nullæ sunt excepto Tarento. Ptolomæus* in situ *Italiæ* hoc loca tum maritima tum mediterranea, ita situat: *Magnæ Græciæ juxta Adriaticum pelagus Zephyrium promontorium, Locri civitas, Locanii fluvii ostia. In sinu juxta Scyllacium, intima sinus, Lacinium promontorium; in Tarentino sinu, Croto civitas. Thurium, Metapontum, Tarentum, Salentinorum, Japygium promontorium, quod & Salentinum dicitur. Calabriæ juxta Jonium pelagus Hydra, Luspiæ, Brundusium, quæ vero mediterraneæ sunt magnæ Græciæ Petilia, Aistrum: Salentinorum Rhudia, Neritum, Aletium, Baubona, Uxentum, Calabriæ, Uretum, Sturni; Pomponius Mela: Frons* (inquit) *Italiæ in duo quidem cornua scinditur. Ceterum mare quod inter utraque jacet tenuibus promontoriis semel iterumque distinguens non uno margine circuit, nec diffusum patensque sed per sinus recipit; primus Tarentinus dicitur inter promontoria Salen & Lacinium, in eoque sunt Tarentus, Metapontum, Heraclæa, Croto, Thurium. Plinius: Connectitur* (inquit) *secunda regio amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos* CCL. M. *sinu, qui Tarentinus appellatur, ab oppido Laconum in recessu hoc intimo sito, contributa eo colonia maritima quæ ibi fuerat. Abest* CXXXVI. M. *passuum a Lacinio promontorio, adversam ei Calabriam in peninsulam emittens; Græci Messapiam appellavere, & ante Peucetiam a Peucetio Oenotri fratre in Salentino agro intersunt latitudo peinsulæ a Tarento Brundusium terreno itinere* XXXII. M. *passuum patet, multoque brevius a portu Satina; oppida per continentem a Tarento Varia, cui cognomen Apulæ, Messapia, Alecium, in Ora vero Senonum Gallipolis, quæ nunc est Anxa,* LII. M. *passuum a Tarento inde* XXXII. M. *promontorium, quod acram Japygiam vocant, quo longissime in maria excurrit Italia. Ab eo Basta oppidum & Hydruntum decem ac novem* M. *passuum ad discrimen Jonii & Adriatici maris, qua in Græciam brevissimus transitus. Julius Solinus* idem dicere videtur aliis tamen verbis: *Inde procedens* (de *Italia* enim loquitur) *paulatim se Apennini montis dorso attollit; extensa inter Thuscum & Adriaticum, id est inter superum mare & inferum, similis querno folio, scilicet proceritate amplior, quam latitudine. Ubi longius processit, in cornua duo scinditur, quorum alterum Jonium spectat æquor, alterum Siculum, inter quas prominentias non uno margine accessum insinuati freti recipit, sed linguis projectis sæpius a procurrentibus distinctum promontoriis pelagus admittit. Ibi, ut obvia passim notemus, arces Tarentinæ, Scyllacæa regio, cum Scyllacæo oppido & Cratide flumine, Scyllæ matre, ut vetustas fabulata est. Procopius reddit* (inquit) *Tarentinum littus Hemicycli formam, in sinum longissimum inductum mare ad centum viginti quinque millium passuum recipit; in Ore autem sinus duas habet utrinque civitates clarissimas, Crotonem, quæ occidentem intuetur plagam, & Tarentum, quæ orientem, inter utramque Thurium habitatur.* At in libro de antiquo jure *Romanorum*, expulso hinc ad opportuniorem locum *Galatheo*, *Sigonius* ex prædictis omnibus hæc collegit: *Lucaniam* (inquit) *regio attingit ea, quam Græci insederunt: & in tres partes divisa est, Brutios, Messapios, & Salentinos.*

A *Brutii Græcis expulsis occuparunt eam partem, quæ quondam Oenotriæ nomen tulit, a Lao flumine usque ad Metapontum oppidum, sicuti Strabo ex Antiochi sententia tradit. Nam ab antiquis Oenotros, & Italos solos vocatos ait, qui Isthmum habitarent: Isthmum autem esse, quicquid agrorum inter duos sinus includeretur, a Tyrrheno mari Hipponiatem, sive Napitinum, a Siculo Scyllaticum. Deinceps occurrit regio, quæ ab Isthmo est inclusa a Tarento ad Brundusium, quam Messapiam, & Japygiam, & Calabriam, & Salentinam variis nominibus signarunt; quamquam alii in duas eam partes distribuerunt, teste Strabone, unam, in qua Tarentum, quam Calabriam,* B *& Messapiam, alteram in qua Brundusium, quam Salentinos sive ultimam Japygiam appellarunt. Antonius Galatheus* Medicus (hic enim locus ejus visus est opportunior) scripsit de totius *Japygiæ* situ librum unum: *Gabriel Barrius Francicanus* scripsit, V. libros de tota regione illa quam vulgato nomine *Calabriam* appellamus: sunt & hi in hac parte consulendi, ut qui non modo prædicta legerint, sed & omnia noverint natura ipsa, cum ille *Salentinus*, hic *Calaber* fuisset. Atque ut ab occiduo incipiam cornu, ad hæc verba scribit *Francicanus*: *Calabria incipit e mari infero, quod Græci Tyrrhenum vocant a Talao flumine: a supero vero quod iidem Jonium nuncupant a Syri amni, & protenditur ad Euri-* C *pium usque Rhegiumque, atque Apennini montis jugo in longitudinem secta duo cornua emittit, Leucopetram dextra, Lacinium sinistra, quæ tum montuosa est, tum campestris Latii instar, aquarum scaturiginibus irrigata. Ipsius vero regionis ambitus ad* DCCXX. M. *passuum colligit: a Talao enim amne ad Laum fluvium milliaria sunt* 12. *a Lao autem Strabo refert ad Euripium, qui a Cænide promontorio incipit, millia passuum sunt* CLXIX. *communi vero existimatione* CLXI. *Euripi autem tractus, qui, ut dixi, a Cænide promontorio ad fretum usque Herculeumque promontorium porrigitur* LX. *millum passuum est, a freto quod ab Herculeo promontorio initium habet, idem Strabo Polybii auctoritate ad Lacinium promontorium ubi Junonis est templum* CCLXXXIII. *intervallum esse tradit, a La-* D *cinio ad Syrim amnem* M. *sunt* CXXXIII. *a Syris fluminis ostiis ad Talai amnis ostia intervallum est.* M. *passuum* LXXVI. Hæc refert *Barrius*: de altero & Orientali cornu loquentem modo *Galatheum* audiamus: *Ut Calabria a Scyllaceo ad Hipponiatem sinum, sic & hæc a Brundusio ad Tarentum & Isthmo, sed longiore clauditur. Sunt nempe a Brundusio Tarentum millum passuum* XL. *a Tarento Gallipolim millium passuum* L. *inde Japygium promontorium, quod alii Salentinum vocant, Salentum alii, Græci autem acram Japygiam, millium passuum* XX. *Inde Hydruntem, quam teste Leonardo Aretino ultimum est Calabriæ millium passuum* XXX. *Hinc Brundisium* L. *totius regionis ambitus* CXC. *millium passuum. Ut illa Leucopetra, cui navigantes nostri temporis a dis-* E *crimine ventorum Capo di spartivento, nomen indiderunt, ita hæc Japygio promontorio terminatur; quibus apicibus maxime in mare excurrit Italia. Utrunque extremum finis est Apennini. Nam ut Italia sic & Apenninus bifurcatur; & ut Italia Alpibus, sic Japygia montibus circum septa est, non nimis altis, sed lapidosis & nemorosis.* Hæc *Galatheus*, qui paulo ante, & historiæ suæ initio hæc quæ tot secuti scriptores appellavimus cornua peninsulas vocat, vertices, & conos arboris bifidæ, inter quæ situm est, quo de agimus, *Tarentum*: nisi mavis in pedis concavo repositum loco dicere: quando *Calabria* anteriorem, quæ articulos habet, F *Japygia* posteriorem pedis partem referat, quæ calx, sive calcaneus nuncupatur, sicut totius *Italiæ* figura fœmur, crus, & tibiam referre videtur. Totus autem quantus est, integerque pes ipse ob ingentem & urbium, & virorum nobilitatem, & Cœli clementiam, & soli ubertatem *Græcis* omnibus consentientibus no-

J. Juvenis. B men

men sibi magnæ *Græciæ* vindicavit. Qua ratione dixeris indubitato in magna *Græcia* situm esse *Tarentum*, quæ eadem urbs finis est *Calabriæ*, quæ nunc dicitur, & principium *Japygiæ*, atque ita respondisse memini *Jano Pelusio Crotoniatæ* viro illi eruditissimo, & latinarum Musarum alumno, cum id a me quæreret.

CAP. V.

De Agro Tarentino.

A Sinu *Tarentino* ad agrum transitus est, ob libri integritatem, ne aliquid intactum remaneat, quam ad tam præclaram urbem demonstrandam videri posset pertinere. Ager igitur *Tarentinus*, quem *Thessalicis Tempe* non immerito comparaveris, inter *Burrhacum* & *Potamiscum* amnes formam Hemicycli, quam reddere videtur, excedit: ejus enim infra centrum pars extenditur versus urbem, quæ mari undique circumalluitur, at superior circumferentia ipsos attingit *Apenninos*, quos diximus extensos ad utraque sinus cornua. Amnes ipsi duobus clarescunt oppidis apud nostrates, *Borrhacus Marrhuvio*, quod a mari, cui imminet, qui non fatentur dictum, ad gentem referendum contendunt *Marrhuviam*, cujus in septimo Æneidos poëta meminit:

Quin & Marrhuvia venit de gente sacerdos.

Marrhubia aliis: vel ad herbam illam commendatissimam ob serpentum internecionem, *Marrhubium Plinio*, & vulgo appellatur, *Potamiscus*, quem ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ per vocis diminutionem dictum censebat *Adrianus Aquavinus Cupressani* Comes, & literarum *Græcarum* studiosissimus, *Massafra*, quæ cum fuerit ab aliis quæsitum quid sibi vellet suo nomine, ab *Afrorum* massa hoc est multitudine dictam judicatum est, cujus quidem rei nullum extat monumentum. *Borrhacus* igitur ab urbe distare creditur Austrum versus millibus passuum quatuor fere & viginti; cujus fluvii ostium apparet juxta Virginis ædiculam, & mare ingrediens quingentos perficit passus. Orbita inde sequitur, quæ ducit ad Sacellum, ubi divus *Nicolaus* ab antiquis accolis colebatur, serpitque *Marrhuvium* usque quod oppidum non sane creditur antiquum, *Rhodianis* militibus subditum, nullius, vel *Tarentinæ* ob vicinitatem diœceseos, multis affluens opibus croco præcipue, vino, oleo, atque ante omnia agro pascuo neque exiguo, sed qui multis ad pastum gregibus armentisque locatur conductoribus; quo circa miror *Galatheum* in sua *Japygia* hæc prætermisisse. Inde exeuntibus fonticuli quidam ad dexteram flectentes, & dulcissimis aquis scaturientes occurrunt. Venitur inde ad oppidum *Santoriorum*, cui *Turricellæ* nomen est vulgare non longe ab ædicula divi *Marci* per sylvestre olivetum, & magnum quendam parietem saxis, molibusque extructum insanis & eximiis, qua diverticulo sinistrorsum ad collem scansio est declivum, moxque ad montem *Magalastrum* frequentibus a natura consitum oleastris. *Pasanum* ibi erat oppidum, nomen solum & pauca supersunt vestigia: erat & *Allianum* alterum jam diu dirutum; est & *Græcorum* tertium quam S. *Marsanus* dicitur; circa parietem omnia. Prospicitur inde *Conca* mons, & pervetustum divæ *Candidæ* sacellum monti excavatum, signaturque ibidem cum antro ingentis magnitudinis specula, & non longe post apparet divus *Cataldus*, montesque tres, *Lauritellus*, *Calvus*, *Scotanus*, juxta quos geminæ sese erigunt speculæ, quarum altera *Luporum*, *Tarentina* altera dicitur, proximiorque est sylva quercubus frequens, & tredecim parvulæ speculæ quaternis millium passibus distantes eodem semper apparente pariete. *Tarentina* specula ducit ad *Cœlium* oppidum antiquissimum, cujus meminit *Plinius* inter *Balesium*, & *Brundisium*. Via est per quasdam quercus, fagosque, & ea tenditur ad *Sarni* torrentis valles & foveas, & ad montem divi *Martini*, su-

A praque in *Apennino* ipso prospicitur *Martina* populo frequens, dives opum, ducatus titulo insignita fructibus abundans. Cerasis præcipue, prunis & Pyris, ut cum *Propertio* dixeris:

Hic dulces Cerasos, hic autumnalia pruna;
Cernis & æstivo mora rubere diu.

Hic, quod admirationem forte afferet magnam, non desiderantur *Aproniana Cerasa*, quæ maxime rubent, non *Actia* quæ sunt nigerrima, & sanguinem imitantis succi, non *Cæciliana* quæ sunt rotunda: ut appareat non Urbem *Romam*, sed ad agrum *Tarentinum* migrasse *Lucullum* a *Cerasunte Ponti* civitate cum suis Cerasis; & *Martina* (ut unde exiit rever- B tatur oratio) descenditur ad paludem, quam *Comitem* vocant, inde ad speculam, ubi olim fertur fuisse Vigiliarum locum, & inde ad montem divi *Heliæ*, tandem ad *Potamiscum* alterum fluvium, qui occidentem respicit, & quo transitus est per saxa & cuniculorum scopulos, per puteum, qui ab aquæ salsedine salsus adhuc dicitur, & per *Massafram* oppidum; in hujus autem *Hemicycli* ambitu, cum recta quasi axis positura, milliaria sunt ad septentrionalem quam *Pontis* vocant urbis portam, ab Orientali, quæ fossæ imminet sex supra centum. Adhæc vero quæ de extremo *Tarentini* agri margine scripta sunt, convenit, ut addantur, quæ præter urbem ipsam intra aream passim occurrunt; atque ut a fluviis C iterum sumatur narrationis exordium, *Galesus* fluviorum, qui in hac ora sunt, brevissimus videtur, qui & aliquando *Eurotas* dictus est, accepto nomine ab eo fluvio qui *Lacedæmona* præterfluit, *Galæum* appellare videtur *Polybius*. Cernitur & *Taras*, qui ab Heroë, ut alias dictum est, cum urbe ipsa nomen est assecutus, nec longe fluens, & a loco, quod cannetum vocant accolæ a cannarum copia: arundinetum ab arundinibus voce diceretur elegantiore; de utroque in historia sua multis verbis agitur. Sunt & multa *Græcorum Latinorumque* oppidula, quæ *Casalia* vocant ab humilium aggregatione casarum: atque ut a *Latinis* commemorandis incipiam, præter *Martinam* & *Gryptalias*, *Pulsanum* D videtur, *Leporanum*, & *Monaciccium*, hoc audio, a Monachis dictum, quorum olim fuerat Cœnobium, Pulsanum a pulsu habitantium insigni, Leporanum, vel a lepore, qui & insigne est civium, vel quasi leporarium corrupta voce, quia olim inclusa habebat animalia in agro vicino Saturiæ pascentia; hæc tria terrarum nomine, cum mœnibus cincta sint, & suam quoque habeant arcem, vocantur: quæ vero sequuntur, casalia, quia sunt aperta, lateque omnibus pervia: *Fragagnianum*, *Lecianum*, *Turricella*, *Monsmesula*, *Monsblasius*, *Civitella*, & *Carosinus*, quod Deiparæ Virginis clarum miraculis tota fere *Italia* celebratur. *Græcorum* quæ extant, sive *Albanensium* casalia hæc sunt: Sanctus *Georgius*, E S. *Marsanus*, S. *Crisperius*, S. *Martinus*, *Faggianus*, *Rocca forciota*, & *Bellum videre*. Erant & multa alia, quorum eversione condita *Gryptalias* & *Martinam* oppida, hoc a principe quodam *Tarentino*, illud ab Archiepiscopo suo in loco narratur. Sunt & alii fluvii, ut *Bradanus*, *Latus*, *Lemma*, *Raschia*, *Fluvicellus*, qui mare exterum & intimum ingrediuntur, sed horum nomina quia apud scriptores non leguntur, propterea satis duxi ita paucis describere. Extendebatur olim *Tarentinus* ager per totam *Japygiam*, & *Calabriam*, nam & *Cicero Leucopetram* appellat *Tarentinorum*, & qui de balneis scribunt a *Leuca* tradunt agri *Tarentini* oppido per totum tractum *Tarentinum* fuisse olim calidas scatebras, quæ balnea F calfaciunt. *Galesus* ἀπὸ τοῦ γάλακτος dicitur, sicut *Galatea*, hoc est a lacte, quod album esse constat: unde *Martialis* ad *Cordubam* scribit:

Albi quæ superas oves Galesi.

Quod si ita est, versus *Vergilii* in Georgicis:

Nam-

Namque sub Oebaliæ memini me turribus altis.
Qua niger humectat flaventia culta Galesus
Corycium vidisse senem.

Emendandi sunt in epitheto, & loco, niger, reponatur, piger, sicut reponendum censuit quidam non imperitus Grammaticus, quoniam fluvius ille etiam non longius profluit, etsi aliquibus mæandris tortuosus, nullo aquarum strepitu, ut qui de montis cacumine non cadat, sed instar lacus prope littus exoriatur. Ipse vel posito (quod ajunt) pignore contenderem legendum, niger, quemadmodum in omnibus cum veteribus tum manuscriptis codicibus legitur. Et *Vergilius* notationis haud ignarus, quasi subridens nigrum appellavit *Galesum*, quem fortasse ex vocis symbolo lympidissimum amnem antea opinatus fuerat, quod etiam respexisse poëtam Epigrammatarium non erit absonum credere, quia & aqua & totus ille locus ferrugineus apparet. Quid quod nigrum mare etiam vulgus dicat, & pueri natantes usque ad nigrum posse progredi glorientur, & Aquilam multi ab aquæ colore, quod fusca sit, dictam velint? *Callimachus* in hymnis μελαμψήφιδα ἄναυρον, *&* *Homerus Neptunum* μέλανθον dixere, poteris etiam *&* nigrum *Galesum* id est, profundum interpretari atque atrum, ut vulgus etiam Abyssum vocat, sicut πηγὴ μελάνυδρος ab *Homero* βαθεῖα dicitur. Quid si autem nigrum *Galesum* dixit, ut nemus nigrum, lucum opacum, & umbrosum diximus? & ut *Propertius* (quem locum alibi citavimus) *Galesum* ipsum umbrosum?

Tu canis umbrosi subter vineta Galesi &c.

Taram alterum fluvium a *Tara* heroë, qui & urbi nomen dederat, hac ratione appellatum tradunt, quod is dum *Neptuno* & *Jovi* rem sacram faceret, ubi ab illis urbi suæ felicitatem exoptaret in aquam inter victimas conversus, nunquam alias visus sit; fabulosa quidem res, neque immerito cum & antiqua sit, & *Græcorum* mendaciis subjecta. Meminit hujus fluvii *Appianus Alexandrinus* ad hæc verba: *Octavia Cæsaris Augusti soror, Antoniique uxor, cum jam a fratre impetrasset, ut cum marito in colloquium veniret, inter Metapontum & Tarentum convenere ambo: quo loco fluvius ejusdem nominis medius interfluit. Congredientibus ad fluvium illis, fortuna quadam Antonius ex ripa ad occurrentes naves properans scapham solus insiluit, & ad Cæsarem quasi amicum se credens pertransibat: quem cum intueretur Cæsar, imitatus est; sic fluvii in medio ambo convenere, alterius in ripam uterque descendere velle contendentes; vicit tandem Cæsar, & veluti ad Octaviam Tarentum profecturus in Antonii ripa penes eum simul constitit. Tarenti quoque ad ejus diversorium nullo munitus custode pertransiit, & noctu juxta illum armatis nullis circumseptus conquievit, similia & ab Antonio postridie gesta sunt.* Est in eodem agro *Tarentino* tribus fere vel paulo minus a *Gryptaliis* Episcopali oppido stadiis distans, juxta cœnobium fratrum Cappuccinorum, qui vitæ asperitate, & pietate sunt conspicui, quædam Vallis, *Fornesum* vulgo dicta, aprica quidem illa, sed saxis circumdata tophaceis & montanis, pluribus a natura arboribus consita, ex quibus, nonnullæ ad mansuetiorem cultum sunt insitione redactæ, præter oleas quæ plurimæ & grandiusculæ ab avis atavisque possidebantur; locus ab ortu ad occasum meridiemque serpens extenditur in intima parte canalibus vi imbrium ex collibus descendentium excavatis; ibi rustici multi antehac antra sibi ad domicilia nocturna exciderant, ne semper ad oppidum a labore diurno cogerentur redire. Viri etiam religiosi quam plurimi ad ea se conferre meditationis ergo consueverunt, aliquos ipsi ætate nostra cognovimus, sed eorum nomina silentio obvolvimus, ut qui certo scimus, si viverent, nullam de se memoriam, quæ sua erat humilitas, fieri paterentur. Erat olim vallis multis A partibus pervia, nunc clausa muro, cujus ambitus mille fere excedit passus, ita ut difficilior sit aditus, nisi per januas ferreis seris occlusas, pessulisque nulli ingredi licet. *Lælius Brancatius Tarentinorum* Archiepiscopus, & *Gryptaliarum* dominus sepiendam occludendamque ære suo diligenter curavit, stratis in ea viis, cum antea vel volutari, vel turbinari, vel saltibus de saxo ad saxum transilire opus esset. Undique præruptæ erant rupes, occulti & præcipites calles, spineta simul & fruteta cum densa tum aspera ingressum alicunde occludebant, inaccessibilemque reddebant; laudabunt profecto, atque in cœlum extollent omnes opus hoc immensum, ubi tanti viri B sanctissimam cognoverint mentem. Ea quia cito manifeste clarescet, jam enim opus ad Colophonem (ut dicitur) pervenit, necesse mihi esse non duxi pluribus modo explicare. Unum scio, illudque adeo certum, quam quod certissimum, sacras ædes (unde sacræ vallis sortita est nomen) inde, quæ jam eriguntur, non absuturas, pauperum hospitium peregrinantium præcipue fore commodissimum, neque absque censu annuo perutili, præter divinissima secreta: quæ post perspectam Archiepiscopi sententiam cum omnium hilaritate innotescent. Et tandem ut a sinu, agroque *Tarentino* videamur aliquando exire, non erit ab re disserere, an hæc regio *Sicilia* dici possit, sicut diu ab aliis quæsitum animadverti, C & præcipue adversus *Thomam Fazelium*, qui in sua historia de *Sicilia* id omnino pernegat. *Ælianus* in libro de militaribus ordinibus *Tarentum* his verbis appellat *Siciliæ* urbem: *Tarentum autem olim Siciliæ urbs habuit milites jaculatores, qui equis vecti jaculis brevibus eminus certabant, mox manum cum hoste conferebant.* Scholiastes *Theocriti* in *Amaryllide Crotonem* appellat *Siciliæ* urbem; ejus verba apposui in tertii *Idilly* hypothesi: Τὰ οὖν πράγματα εἴη ἂν ἐπὶ Ἰταλίας περὶ κρότωνα τῆς σικελίας, ὅθεν καὶ τὴν ἀμαρυλλίδα ὑποτίθεται. *Diodr. Siculus* in bibliotheca *Tarentum* dixit *Syracusano* excepto, omnium quæ in *Sicilia* sunt, pulcherrimum. Si tamen germanam quis negaverit lectionem, ipse castigatiorem inveniat, & concedam. D *Pandulfus Colenucius* in *Neapolitana* historia tradit, hoc regnum a scriptoribus aliquando appellari *Neapolis* Regnum, aliquando *Apuliæ*, & aliquando *Siciliæ* citra *Pharum*. *Suidas* in historicis in verbo *Philoxenus*, ostendens, quid sit proverbium Φιλοξένου γραμμάτιον dicit: *Philoxenus Cytherius cum Latomias Syracusanas effugisset, in quas conjectus fuerat, quod Dionysii Tyranni tragœdias non approbaret, commoratus est Tarenti Siciliæ urbe.* Et glossa interlinearis in actibus Apostolicis *Rhegium Siciliæ* urbem appellat. Sed tamen contendit *Thomas Fazelius* libro de rebus *Siculis* primo, tam multorum testimonio innixus veterum auctorum, solam insulam, quæ a continente *Italia* sejungitur, *Siciliam* appellari, abusuque a *Ro-* E *manis* Pontificibus exorto ita appellatum fuisse regnum *Neapolitanum*. Quin idem auctor est *Alphonsum* Regem cum *Neapolim* magna vi esset adeptus, & utrique regno dominari cœpisset, absurdo & novitio titulo utriusque *Siciliæ* Regem vocari se voluisse. Ego vero dixerim, ob id duas *Sicilias* appellari inceptum, quia ex terræmotu avulsa fuit insula ab *Italiæ* continente; sicut *Cyprus* a *Syria*, *Eubœa* a *Bœotia*, qua de re poëta ita cecinit *Mantuanus*:

Hæc loca vi quondam & vasta convulsa ruina
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt, quum protinus utraque tellus
Una foret.

Qua ratione fortasse non a *Siculis* ex *Italia* fugien- F tibus, sed quasi *Sicilita*, hoc est exacta, & *Græci Regio* promontorio, cum ejusdem nominis urbe antiquissima, unde divisum primo apparuit, nomen dedere, quasi avulso & abrupto, sicut verbi *Græci* quod est ῥήγνυμι, etymologia demonstrat.

Cap. VI.

De forma, ambitu, & munitione Urbis: adhæc de Insulis occasum versus sitis.

Antiqua urbis post *Phalanthi* adventum non nativa modo, quam *Taras* inchoarat forma, vix scitur, vixque conjici signis aliquibus potest, cum & loca aliquando mutarit, nec semel eversa sit. Quantum vero ex ipsa veteris urbis ruina divinare licet, hujusmodi illius figuram, ac positionem fuisse dixerim, ut scilicet Pyramidem exprimeret, cujus utrumque latus, eo quod interno externoque mari allueretur, sinuosum erat: basis ubi maxime urbs in ipsa latera porrigebatur, hybernum orientem respiciebat: extremæ pyramidis conus ad occidentem æstivum pertinere videbatur, qua parte Arx tamdiu & inaniter ab *Annibale* obsessa erat, ubi hodie sita est civitas ipsa, quamvis inferiores in interno mari partes aliquot complexa. Verum quoquo te veteris ingentes deletæ atque incensæ urbis ruinæ, sed admiranda non occurrunt vestigia publicorum præcipue ædificiorum. Nova urbs circumflua sive (ut *Græci* loquuntur) amphithalasse, oblongæ insulæ, aut longæ navis habet speciem. A Puppi manufacta est fossa, longis navibus permeabilis, quæ utrumque mare admittit, a Continente *Marcus Antonius Philomarinus* nobilis *Neapolitanus* de sedili, plateaque, quam dicunt, *Capuanam*, jussu *Ferdinandi* & *Alphonsi* junioris, cui *Straboni* agnomen fuit, mira arte & ingenio abscidi curavit, quum *Turcæ Hydrunte* capta inter alias *Salentinorum* urbes *Tarento*, propter summam ejus portus opportunitatem imminerent. Eandem fossam nostris temporibus latiorem fieri *Philippus Austriacus Caroli* Cæsaris filius, Rex nostro sæculo invictissimus & fidei *Christianæ* defensor acerrimus mandavit, & operi præfuit *Ribera* provinciis tunc præfectus, & hodie Regius Cancellarius, & magni Camerarii Locumtenens. Prora, ubi æstus maris concitatissimus est, fluctibus & refluentibus undis instar rapidissimi torrentis duplicis quidem, vel prope dixeris Euripi, propter undarum Lunæ (ut ajunt) motum senis quibusque horis conversionem, duobus a piscatoribus notam nominibus Serra & Chioma pontibus cum ligneis tum lapideis octoginta fere passuum & amplius continenti adjungitur, quo in loco frumentarias posse strui molas non semel disceptatum est, habetque inde difficiliorem oppugnationem. Ambitus aliquando fuit passuum sex millium hodie non videtur excedere spacium duodecim stadiorum. Internum & conclusum mare, ubi latissimum est, vix duo perficit milliaria, in circuitu duodecim millia passuum & paulo plus complectitur; at *Straboni* minor est centum videlicet vix stadiorum. Ejus fauces longo (ut diximus) includuntur ponte, semperque vel sævis incidentibus tempestatibus tranquillam & tutam navibus stationem, copiosissimamque præbet piscationem, suffocantur aliquando ipsæ fauces, ut vidimus JOANNIS AUSTRII jussu multo labore exhaustas ad longas ante victoriam in *Echinadibus* de *Turcis* habitam, naves admittendas. Felicissimi illius anni primi & septuagesimi supra millesimum & quingentesimum cur æterna non erit memoria, quo *Joannes Austrius* tam præsentium quam sequentium temporum decus CAROLI Cæsaris semper *Augusti* filius fratre a PHILIPPO *Hispaniarum* Rege *Christianissimo*, & SENATU *Veneto* maxime illustri; magnifico, ac prædivite, ac primum omnium a PIO hujus nominis quinto felicissimæ recordationis pontifico maximo, *Christianæ* classi fœderis Sanctissimi præpositus. Nonis Octobris in insulis *Echinadibus*, quæ ad *Epirum* sita sunt, trium horarum

A spacio novam de *Turcis* & inauditam adeptus est victoriam, trecentis devictis triremibus, quorum aliquot submersæ, nonnullæ exustæ, plures captæ & paucæ ductu *Oechalii Calabri* Archipiratæ, qui e *Christiana* religione ad *Mahometicam* barbariem multo ante defecerat, in fugam conversæ? Muris & turribus urbs est undiquaque lapideis munita, ab Austro præcipue & Septentrione omniumque judicio olim ferebatur inexpugnabilis. Nam & *Turcæ* a *Bizantio* ad *Neapolim*, *Galli* a *Parisiis* ad *Hydruntem*, Urbem *Tarento* munitiorem se vidisse negabant, quæ terrarum omnium bella & ferre & inferre posset. At hodie tormentis igneis, quas bombardas & basiliscos vocant, ita facile expugnationi obnoxia,
B ut *Marcus Antonius Columna Romanæ* totiusque *Italæ* gentis gloria ut miserrimam defleverit. Includitur ab Austro & occidente duobus tenuissimis promontoriis, ubi, ut in tota hac ora ab *Hydrunte* usque *Neapolim* ad explorandum Piratarum adventum turres erectæ sunt; quæ a scriptoribus Phari appellantur, in sinistro promontorio fuit olim *Græcum* Cœnobium de societate magni *Basilii* sub titulo SS. *Viti* & *Modesti* atque *Crescentiæ* quorum reliquiæ in æde *Ludovico* Rege illis dicata religiosissime servantur, prope dexterum cui ab hirundinis avis forma *Rondinello* nomen est, horti sunt cultissimi piratarum præda, & aquatione notabiles. Inter hæc duæ magnitudine dispares jacent insulæ, quæ nullius apud
C auctores sunt nominis, in *Servianis* tamen scholiis *Electrides*, sive *Febræ* videntur appellari, alias aureæ dictæ sunt insulæ, vel a piscatura non minus mirabili quam in sinu *Brutiorum Hipponiato*, & præcipue coralliorum: vel quia sedes erant Archipiratarum, ut totos ibi sex menses viderimus aliquando *Oechalium*, *Çurtugolum*, *Dragutem*, lucri causa & quotidianæ prædæ hyemare. *Joannes Franciscus Rubeus* eques *Trojanus* in historia *Neapolitana*, quam morte occupatus non edidit, arbitrabatur alteram ex *Tarentinis* insulis *Orygiam* fuisse *Calypsus*: id autem verumne sit, qui viderit *Plinium*, judicabit. Utraque hodie a sanctis suum quæque sortita est nomen, major a diva *Pelagia*, minor ab Apostolo *Andrea*.
D Est & tertia in ipsis faucibus portus divo *Nicolao* dicata juxta quam prospicitur scopulus, qui a nautis in hydrographia *Turrundæ* scopulus appellatur, non absque diligenti observatione provisus. *Temenetida* porta apud *Tarentinos* tam perspicua olim ferebatur denominatione, quam *Trojanorum Scæa Alexandrinorum Canopica*, *Athenienſium Pyraica*, *Corinthiorum Teneatica*, & hodie *Neapolitanorum Capuana* cum *Regali*. Duas modo portas habent, alteram ad Orientem ad Septentrionem alteram: prima ducit ad *Messapiam* & totam *Japygiam*, secunda ad reliquam *Italiam*: prope illam Arx est non multum perspicua, prope hanc turris præalta vulgari appellatione Citatella, quæ pontem cum portu defende-
E re videtur. Majore & aperto mari rupes sunt altissimæ & inaccessæ, ut adigi ad mœnia nullo pacto naves queant; imminetque urbs ipsa, ut non nisi altioribus scalis multorumque graduum conscendere quis valeat. Incluso & mediterraneo arenosum est littus, & urbi, quæ inferior inde est, æquale, olim non erat munitum, ut hodie; piscatores eo subducunt lintres & cymbas ubi piscari cessaverint. Illud non videtur prætermittendum mœnia scilicet *Tarentinorum* non *infero* & *Tyrrheno*, sed *supero* atque *Adriatico* mari allui; hæc enim est scilicet *L. Fieri* sententia, hæc eadem colligitur apud *Felinum* Ju-
F risconsultum, qui in historia Regni *Neapolitani*, quam scripsit jussu *Alexandri* quinti summi pontificis, dicit, hoc regnum a *supero* mari ab Imperatoribus *Græcis* gubernatum, sicut ab *infero* a nostris: & in *Tarentinorum* privilegiis quæ multa sunt, extantque ab Anno Domini millesimo trecentissimo & trige-

trigesimo, *Constantinopolitanorum* Cæsarum atque imperatorum est mentio, *Catherinæ* videlicet, *Roberti*, ejus filii *Philippi*, atque aliorum, sicut in octavo, qui ultimus est libro scribimus. Sed continere me non possum quin *Elysii Calentii* Epistolam ad *Florum* de *Tarento* subscribam, deque ejus forma, fuit *Calentius* vir *Neapoli* insignis, cum *Aragonii* regnarent, quando *Pontanus*, *Altilius*, *Gravina*, & *Actius* immortali ingenio præditi vates divina carmina factitabant. Adamavit cum *Pontanus*, & contubernalem a puero habuit: suspexit *Altilius*: *Actius* vero *Syncerus* meritis laudibus exornavit; hic ita scribit: *Tarentum urbs altera parte mari, altera lacu abluitur, in quem Galesus fluviorum brevissimus fluit. Verum & is mari vicissim congrediens immiscetur, ideoque ab accolis præ amarore simili Mare appellatur, cujus ambitus passuum millibus duodecim constat. Quod si fretum confitebimur esse, tendit initio ad Orientem, mox ad Meridiem declinat, relinqueturque inter duo maria telluris paululum, bovinæ linguæ ad imaginem, qua civium domicilia posita sunt. Urbem ipsam inter geminas aquas longæ navis in effigiem editam, urbium pene omnium amœnissimam puto, & jucundissimam, nisi quantum copia rerum civibus egestati est pro desidia & inertia. Hic vini, salis, olei, pomorum abunde, piscium plusquam sat est. Croci, amygdalarum quoque satis: puellarum ad fastidium. Quieti locus amplissimus, ac longe remotus ab his, quas duxi esse molestias, rebus. Id volui scire te ut qui oculis egregiam urbem non videris, animo videas. Vale.* Scribunt *Plato*, *Aristoteles* & *Hippocrates*, primus in sexto de legibus dialogo, alter in septimo de Republica tertius in libello de aëre, aquis, & locis, quomodo erigendæ sint urbes, & quæ in illis observanda sint, priusquam congregentur cives, sed antiquiores urbis nostræ conditores, qui præcesserunt, naturæ credo impulsu, ac judicio multa perspexere in illa ædificanda, nempe qua ventorum plaga locus jaceret, ac solis occasumne, vel exortum prospiceret: quæ aquarum erat commoditas: quæ terræ arandæ ac seminandæ qualitas: locus ubi condenda erat, eminentior ac montanus videretur, an campestris & imus: quam formam posset recipere, circularem, an multilaterem: ubi templa ubi forum, ubi magistratuum palatia essent costruenda: quibus muris, terreis an (ut poëta dixit) æneis ferreisque esset erigenda. Erat Priscis usus in editis excelsisque locis urbes ponere, non quia alterius (ut ajunt) diluvii metu impulsi hoc sibi expedire credebant, sed quia difficilior hostibus accessus erat futurus; sed hæc philosophorum sunt, non historicorum: nam hi quid factum sit, animadvertere debent, quid faciendum illi. Non est non animadvertendum quod scribit *Livius* de agro *Tarentino*, illum civibus domitis publicum populi *Romani* fuisse: *Cajo Domitio* Prætori fuit ab illo mandatum, ut ducenta illius agri jugera darentur *Onesimo* nobili *Macedoni*, *Pythonis* filio, qui *Romam* se contulit cavens sibi a Rege *Macedonum*, quem admonuerat, ut pacem cum *Romanis* haberet servaretque fœdus ictum cum illis.

CAP. VII.

De Principatu Tarentino.

IN octavo qui ultimus est hujus operis libro, multa, & fortasse superflua sunt, quæ scribimus de

A *Tarentinorum* principibus, initium sumentes a *Roberto Guiscardo Gothifredi* fratre *Bohemundi*, qui deinceps in bello sacro fuit, patre, usque ad *Philippum Austriacum Christianissimum*. Cum igitur actum sit huc usque de regione, & agro *Tarentino* consentaneum videbatur pauca referre de principatu. *Tarentinus* igitur principatus utraque in sinu descripta cornua in sua olim habebat ditione. *Blondus Forojuliensis* tradit ab *Aufido* fluvio usque ad *Zophyrium* promontorium, hinc a mari *supero*, inde a *Thyrrheno*. Erat animus, ut & urbes non quidem singulas, sed quæ apud Geographos percelebres sunt, cum fluviis, montibus, locis, populisque principatui subjectis adjicere. Verum quia & in principum gestis rebus,

B præcipue *Joannis Antonii*, & in toto fere opere nominantur: & nullo negocio a *Plinio*, *Strabone*, *Pomponio Læto*, *Solino*, *Dionysio*, *Volaterrano*, multisque recentioribus eas colligere cuique licet, mutato in melius consilio, brevitati potius studere, quam idem sæpe repetere visum est. Sed illud tantum non prætereundum duxi, *Marcum Varronem* nobiles appellasse urbes, quæ in tractu *Tarentino* occiduo sunt, sicut & ad illius æmulationem *Propertius* nobiles dixit *Mistnas*: utriusque verba hæc sunt. *Varronis*: *Ad Sybaritanam prædam, in qua sunt Tripodes, Creterræ, Anancæa populo, nobilium Tarentinarum. Propertii:*

Et te mirantem Thesproto subdita regno
C *Proxima Misenis æquora nobilibus.*

Sed de *Brundisio*, & propter veteres, qui eo fugati sunt *Tarentinos*, & propter *Phalanthum*, nequivi penitus me abstinere, quin pauca alia hæc subjungam. *Brundisium*, vulgo *Brindisi*. Existimant aliqui vocari *Brundum* insulam, *Græci Brendisium*, *Stephanus* βρεντήσιον. Vulgatum est, hoc nomine caput cervi significari, non *Græca*, non *Latina* lingua, sed *Messapia* seu *Peucetia*, quia a ducibus suis utrunque nomen hæc ultima *Italiæ* ora assecuta est. Portus cervino capiti similitudinem exhibet; nam *Messapii* βρένδον cervum dicunt: cornua magna ex parte urbem cingunt, toto terrarum orbe est notissimus, unde *Ennius* dicit:

D *Brundusium pulchro præcinctum præpete portu.*

Afranius poëta comicus fabulam scripsit *Brund*: quam vocem *Brundusinos* extendit in *Nonio Marcello Adrianus Junius*: sed *Sextus Pompejus Brundisinam* habet. *Didymus* auctor antiquissimus in *Homeri* scholiis *Brundisium* sentit olim dictum *Temesin*: ejus verba in primo *Odysseæ* leguntur commentario, Τεμέση πόλις κύπρȣ. ἤ δὲ τινὰς Ιταλίας ἣν νῦν βρεντήσιον καλȣ̃σι. Interior portus nunc turribus, olim & catena claudebatur: exteriorem hinc atque hinc scopuli, & insularum objectus protegit; urbs quasi peninsula est, inter duo cornua: ab occidente supra dextrum cornu arcem habet miro opere & quadrato lapide, primo a *Friderico* juniore *Henrici* filio,

E *Ænobarbi* nepote constructum, deinde a *Ferdenando* & *Alfonso* ejus filio: nostris diebus a *Philipo Austrio* munitam. Urbem quoque, quos e mari non habebat, muris iidem cinxere. Arcem inexpugnabilem in insula, in qua erat templum divi *Andreæ Alfonsus* rex ædificavit, quæ portus exterioris ostio imminet. *Sylius Italicus Brundisii* finem esse *Italiæ* dicit:

Nec non Brundisium, quo desinit Itala tellus.

Hujus urbis meminit *Herodotus* in *Melpomene*, *Trogus Pompejus*, *Strabo*, *Polybius*, *Seleucus* & alii.

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Qui post Phalantum Reges fuerint.

Ui post *Phalanthum* Reges fuerint *Tarentini*, & duces, usque ad Philosophum *Archytam*, id prorsus ignoratur: siquidem nulla est de illis continuata series. Sed tamen plane constat apud scriptores haud neglectæ auctoritatis, *Tarentinum* populum inter ceteras orbis terrarum gentes suum aliquando habuisse Regem. Is a libero tunc populo eligi consueverat, ac magis officii quam superbæ dignitatis erat nomen, & titulus. Parebat ei *Calabria* omnis, atque *Apulia*, & *Tarentum* tempestate illa mater erat, & caput omnium civitatum suo cuncta ubique disponens arbitrio. *Herodotus* in tertio Musarum meminit cujusdam *Aristophilidis Crotoniatæ*, qui apud *Tarentinos* rerum potiebatur, quando *Darius Demodocen Crotoniatam* Medicum una cum *Persis* aliquot juvenibus ad universæ *Græciæ* loca exploranda misit; ita enim ab ipso medico, qui visendæ patriæ desiderio flagrabat, per *Atossam Cyri* filiam, *Dariique* conjugem, quam cum marito pedis luxatione laborantem curaverat, fuit *Dario* persuasum. In historia quam Clerici *Tarentini* habent de adventu principis Apostolorum *Tarentum*, Reguli cujusdam fit mentio, cui *Eucadio* nomen erat, & cujus filiam cacodæmone obsessam *Marcus* Evangelista *Petri* comes liberavit, quod in Ecclesia *Tarentina* pluribus enarratur.

CAP. II.

De Archyta Tarentino.

COnstat apud *Diogenem Laertium* plures fuisse *Archytas*: nos etsi *Tarentinum* Mathematicum quærimus, omnes tamen commemorare haud pertæsum est, nam ut *Thebano Herculi*, quicquid hujus nominis reliqui fecerint, poëtæ tribuunt, ita & permulta aliorum illustria ac præclara facinora, qui *Archytæ* dicti sunt civi illi nostro, vel Historici reliquorum ignari adscripserunt; fuit igitur *Archytas* unus *Mytilenæus*, & is Musicus, cujus haud indignum est credere *Athenæum* meminisse, & illum vocasse ἀρμονιακόν, qui scripsit ὀψαρτυτικά; hoc est, de condiendis obsoniis, cui cum daretur probro, quod dum caneret non exaudiretur, respondit: instrumentum pro se loqui. Alter sequitur, qui de agricultura scripsit, quamvis & hic *Tarentinus* videri possit, qualis *Pierio Valerio* in Hieroglyphicis visus est; docuit is inter cetera, cavendum, ne in *Vinetis* aliquid seminetur, Brassica præcipue, utpote quæ vitibus egregie sit contraria; nam quæ suæ naturæ siccitas est, multo indiget humore, vitibusque consita alimentum trahit. Tertius poëta erat Epigrammatarius. Quartus & his additur, cujus proferunt librum de Machina. Quintus noster est *Tarentinus*, *Hæstiei* filius juxta *Suidam*, vel *Mnesarchæ*, vel *Mnesagoræ*, qui claruit circa sextam, & nonagesimam Olympiadem, *Platonis* æqualis, *Pithagoreus* Philosophus, cum esset *Persarum* Rex magnus *Artaxerxes* undecimus, qui in *Hester* libro *Assuerus* conjicitur, quod tempus si ad mundi totius annos reduxeris, octingentos invenies, & paulo plures supra quatuor mille. Si *Romanum* A imperium perquisieris, invenies eum floruisse secundo post quadringentesimum urbis conditæ, & sexto cum *Platone* conversatum usque ad trigesimum tertium, quando de voluptate disseruit. Laudatur in *Archyta* animi magnitudo, sed illi præfertur mansuetudo, qua iracundiæ dominabatur, sicut de *Nestore Pylio* tradit *Galenus* Medicus: & Philosophi etiam ipsi inquiunt, irritabiles esse optimorum sæpe virorum animos, & eosdem sæpe placabiles; cujus virtutis encomion uno in loco *Cicero*, & eum secutus *Valerius* multis verbis scribunt; nam & in libro de Republica secundo: *Sed imitor* (inquit) *Archytam Tarentinum, qui cum ad villam venisset, & omnia aliter* B *invenisset &c.* cujus quidem loci verba cum manca sint, addam quæ in *Tusculanis* quæstionibus de eadem re scriptum reliquit: *Qui habent ulciscendi vim, differant in tempus aliud, dum defervescat ira: defervescere autem certe significat ardorem animi in vita ratione excitatum; ex quo illud laudatur Archytæ, qui cum villico factus esset iratior, quo te* (inquit) *modo accepissem, nisi iratus essem? quam eandem animi modestiam habuisse etiam legimus Platonem, qui adversus servum ventri deditum ira percitus vocato sororis filio Speusippo, abi, dixit, hunc verberato, nam ego nimia exagitor ira.* Quanti autem fecisset *Archytas* amicitiam, idem *Cicero* docet in *Lælio* his verbis: *Verum igitur est illud, quod a Tarentino Archyta (ut opinor) dici solitum* C *nostros senes commemorare audivi ab aliis senibus auditum: si quis Cœlum ascendisset, naturamque mundi, & pulchritudinem siderum perspexisset, insuavem illam admirationem ei fore, quæ jucundissima fuisset, nisi aliquem, cui narraret, habuisset.* Verborum obscœnitatem, sicut *Ælianus* in varia historia docet, assidue vitavit, ut qui modestissimus: cum vero necessitas aliquando postularet, absurdius aliquid dicere, non profatus est, sed id quidem tacuit, inscripsit autem in pariete, monstrans quod dicendum erat; neque ut diceret, cogi unquam potuit. Celebrantur, ut hujus sicut aliorum Philosophorum, ac ducum Apophthegmata: nam & aliquando, humanum genus omnium animantium vaferrimum considerans D dicebat, quemadmodum difficillime piscem sine spinis invenias, sic & hominem qui non dolosum spinosumque quiddam habeat admixtum. *Solertis est hominis,* (inquit Philosophus) *similitudinem longe distantibus in rebus cernere, quemadmodum dixit Archytas: idem arbitrum, atque aram esse, quia utroque confugit, qui injuriam passus est*; in Philologia dicit *Volaterranus Archytam* solitum disserere, omnem communitatem constare ex tribus, dominante, dominato, & legibus; præterea meliorem imperare oportere, pejorem imperari. Cum autem *Eratosthenis* legisset Hermen dixit hoc carmine: χρειὼ πάντ' ἐδίδαξε, τί δ' οὐ χρειὼ κεν ἂν εὕροι, *Necessitas omnia edocuit: Quid enim necessitas non in*E*veniret?* Ferunt quidam non indiserti *Archytam* consuluisse, ut si quis mane transglutiret cor Upupæ, vel Hirundinis, sive Mustelæ, sive Talpæ eo adhuc vivente, & palpitante, conferret ei ad memoriam, reminiscentiam, intellectum, ac divinationem. Omnia censuit proportione moveri. Animam dixit ad exemplum unius compositam, quæ ita illocaliter dominatur in corpore, sicut unum in numeris. Scripsit multa, ut ex *Stobæo* constat περὶ τοῦ ὄντος: id est, *de ente*, περὶ ἀρχῶν, id est, *de principiis*: περὶ νοῦ καὶ αἰσθήσεως, id est, *de mente & sensu*, περὶ τῆς σοφίας, id est, *de sapientia.* De ente hæc leguntur ex prædicti auctoris Eclogis Ethicis, atque physicis, quas Latinitate donavit *Guilielmus* F *Canterus*. *Valde falli mihi videntur, qui de quavis re*

duas

duas contrarias ferri posse credunt sententias, utramque vel veram, vel falsam, at ego primum hoc nefas duco, siquidem nec pulchrum pulchro, nec album albo contrarium est, sed pulchrum, ac turpe, album ac nigrum inter se contraria sunt; sic etiam verum falso contrarium ponimus, nec duas veras sententias, vel duas falsas, sed alteram veram, alteram falsam: non nempe qui animum hominis laudat, corpus reprehendit, contraria dicit, nisi etiam qui de cœlo, ac terra agat de eodem agere dicamus, siquidem duo sunt illa non unum; quid autem verbis opus? etenim qui Athenienses dixerit doctos, & qui ingratos nequaquam contraria dixerit: cum enim inter se contraria pugnent, in eodem hic jam duo cernuntur. De principiis differit: *Duo necesse est rerum esse principia, alterum seriem ordinatorum, & finitorum, alterum in ordinatorum & infinitorum complectens: & illud quidem effabile, ac rationis particeps, tum res continere, tum definire, & componere, semperque rebus adjunctum ratione illas, ac numero producere, universoque naturam, & speciem largiri: hoc verum nec effabile, nec rationis particeps tum composita lædere, tum ad ortum progredientia dissolvere, semperque rebus adjunctum sibi eas similes reddere. Et quoniam duo contrariorum sunt principia, quam alterum boni sit, alterum mali causa, duæ quoque rationes requiruntur, altera boni auctoris, naturæ, altera mali, quapropter tum artis tum naturæ opera, hæc duo primum nanciscuntur formam & substantiam, quarum illa certum quid esse rem facit, hæc illam subjecta recipit; atqui nec substantia per se potest formam recipere, nec illa hanc vestire: sed major aliqua requiritur causa, quæ substantiam ad formam perducat, eademque prima sit, ac potentissima, quam quidem vocari convenit Deum; itaque tria jam sunt principia, Deus, substantia, & forma; Deus quidem opifex, & motor: substantia autem materia, ac mota: forma vero ars: at unde movetur a motore, substantia; jam quia quod movetur contrarias habet in se corporum simplicium vires, contraria autem compagem quandam & copulam desiderant, numerorum vires, ac proportiones & Arithmeticas, Geometricasque demonstrationes oportet assumere, quæ substantiam cum forma compingere, & copulare possint; nam per se quidem substantia forma caret, formæ autem admota formam accipit, & compositionis rationes: ac similiter si quid movetur, opportet aliquid esse quod per se moveat, quocirca tria sunt ponenda principia, substantia, forma, quodque per se movet; nec cernitur: quod quidem non tantum existere oportet, sed etiam menti præstare, menti autem præstat, quem Deum vocamus. Itaque æqualis quidem ratio ad effabilem, & rationis participem naturam, inæqualis autem ad rationis expertem, & ineffabilem pertinet. Ea vero substantia est, ideoque in hac non absque hac ortus, & interitus cernuntur.* Et paulo post: *Rerum cognitionis principium de iis quæ cernuntur sumitur; ea vero partim intellectu, partim sensu percipiuntur, hoc mobilia illo immobilia, quorum priora mente; posteriora sensu judicantur. Quæ autem non cernuntur, partim scientia, partim opinione comprehenduntur, illa mobilia, hæc immobilia. Ac tria quædam requiruntur, quod judicet, quod judicetur, & ad quod judicetur, quorum primum est mens, ac sensus, alterum ratio, tertium id quod cernitur, id quod partim intellectu, partim sensu percipitur. Judicat porro rationem mens nunc rei inlellectu, nunc sensu perceptæ inhærens, unde & figurarum ac numerorum captiones in Geometria existunt, & verisimiles in Politicis, ac Physicis artes, & factorum causa; etenim harmoniam quidem duplam rationem habere, intellectu percipitur: convenire autem hanc rationem, sensus docet: qui etiam Mechanici secundum intellectum figuras, numeros, & proportiones usurpat, ac effectus ad sensum referuntur, quandoquidem in materia, & motu cernuntur. Denique rei causam nemo cognoverit, nisi ejus naturam ante considera-*

A *verit; ac natura quidem cujusque mente judicatur, causa autem & modus ratione, & sensu: ratione quidem cum aliquid necessario efficitur, sensu verum cum sensus affertur testimonium. De mente, & sensu hæc habentur: Sensus quidem in corpore ponitur, mens autem in anima; nam ut illud eorum, quæ sub sensum cadunt, ponitur principium; ita hæc eorum, quæ sub intellectum; etenim multitudinis quidem est numerus mensura, longitudinis autem pes, ponderis vero trutina, rectitudinis denique norma eodem pacto corporum quidem sensus est mensura, rerum autem intelligendarum mens principium, ac mensura. Præterea mens quidem rerum naturæ primum intelligendarum est principium, sensus*
B *autem nobis; siquidem ut illa principium est animæ; ita hic corporis; mens porro de præstantissimis judicat; sensus de utilissimis: siquidem ut sensus corporis ministerii causa procreatus est, ita mens amplioris ejusdem curæ; præterea mens scientiæ principium est, sensus opinionis: siquidem ut hic sub sensum cadentium habet functionem, ita sub intellectum cadentium illa. Jam quæ quidem sentiuntur, moventur ac sunt communia, quæ autem intelliguntur, consistunt ac sunt singularia: similiter quoque sensus ac mens se habent; etenim sensus quidem, ad id quod sentiri potest, refertur: hoc autem & movet & mutatur, nec unquam quiescit, ideoque tum magis ac minus, tum melius ac pejus sentitur: mens verum ad id quæ intelligi potest, refertur: hoc autem nun-*
C *quam movetur, ideoque nec magis nec minus, nec melius aut pejus intelligitur. Jam quemadmodum mens primum & exemplum conspicit, ita sensus imaginem & secundum: siquidem ut mens non simpliciter hominem considerat, ita simpliciter sensus orbem solis vel fabri: præterea mens quidem dividi nequit, velut Monas aut punctum: similiter nec quod intelligitur, quoniam forma, nec finis est, nec terminus corporis, sed rei tantum descriptio, quatenus res est: sensus autem dividi potest; eorum enim quæ sunt, alia sensu, alia opinione, alia scientia, alia denique intellectu comprehenduntur, & corpora quidem quæ subsistunt, sensu comprehenduntur, opinione autem quæ formas habent & imagines, velut homo quiddam hominis, ac triangulum quoddam trian-*
D *guli: scientia vero quæ necessario formis eveniunt, ut in Geometriæ figuris, intellectu, denique cum ipsæ formæ tum scientiarum principia, ut ipse circulus, ipsum triangulum, ipse orbis. Jam in anima quoque nostra quatuor cernuntur cognoscendi facultates, mens, scientia, opinio, sensus, quorum duo rationis principia sunt, mens ac sensus, duo fines, scientia, & opinio: cum porro simile semper a simili cognoscatur, efficitur, ut mens quæ sub intellectum cadunt, cognoscat: scientia quæ sub scientiam, opinio quæ sub opinionem, sensus quæ sub sensum.* Hæc omnia ex *Stobæo*. Scripsit præterea *Archytas* multos libros de sapientia, quam in rebus omnibus dominium quoddam excelsum habere, ut in sensibus de visu, in anima de sensu, in sideribus de sole dixit: *Nam*
E *visus longissime tendit plurimasque rerum formas intuendo complectitur: & mens quasi Regina quodcunque opus est ratione, & excogitatione perficit: ac visus quidam, visque est rerum præclarissimarum: & Sol ipse oculus est, atque animus totius naturæ, per quem scilicet omnia cernuntur, gignuntur, nutriuntur, augentur, foventur: Homo vero animantium omnium longe sapientissimus, vim quippe habet illam, qua speculari omnia possit, ac scientiam prudentiamque ex omnibus elicere, ut in quo Deus maximus rationem impresserit ac signaverit, ubi rerum species omnium distinguerentur, distinctæ significationesque forent nominum, & verborum, sic ut loca etiam certa vocum sonis assignata sint. Archyta* cum servis abundaret quam plurimis, illorum libe-
F ris usque adeo oblectabatur, ut cum illis frequentissime luderet, ac plurimum inter convivia illorum præsentia delectaretur, quod quidem, & aliis quam plurimis, & potentia & sapientia præditis accidisse narrant scriptores; nam & *Hercules* quos in certa-

mini-

minibus subibat labores ludicris allevabat, quique *Jovis* & *Alcmenæ* filius prædicabatur, cum pueris admodum ludere non gravescebat. Sed & *Euripides* eundem Deum introducit, fingitque dicentem: *ludo, ac laborum recreat me gravissima vicissitudo*, *Socrates* etiam aliquando deprehensus est ab *Alcibiade* ludere cum *Lamprode* adhuc infante. *Agesilaus* vero arundini insidens equitabat cum filio puero, & cum quidam risisset: *nunc* (inquit) *tace, cum vero & ipse pater evaseris, tunc patribus dicito*. *Volaterranus* ait, *Cosmum Medicen* jam senem & patriæ principem nepotibus parvis collusisse, & ex his cuidam avenam in medio foro aptasse. Is (ut ad *Archytam* revertamur) diutius *Tarentinorum* princeps enituit, emicuitque, atque ut nonnulli volunt septies civibus præfuit; cum ceteri plusquam annum imperare lege prohiberentur. Cum exercitui præficeretur, dictator creatus, & a civibus suis, & a circumvicinis *Græcis*, nunquam ab hostibus fuit superatus, sæpe cum victoria domum rediit, spoliisque onustus; creditur autem hoc illi accidisse, quia (ut *Plutarchus* refert in Politicis) magna fides est *Archytæ* a suis præstita, sicut & *Bato* cuidam, & quamplurimis aliis a suis quibusque populis habebatur, quod si aliis ducibus etiam exteris *Tarentini* ita fuissent obsecuti, ad tantam cladem, quanta postea videbitur, non pervenissent, & ipse etiam *Archytas* cum semel cederet invidiæ, quam ex optimo regimine contraxerat, sese imperio abdicavit, nec multo post vidit suorum civium exercitum in jus ac potestatem cessisse hostium. Nobilissimus hic *Pythagoreus* fuit primus, qui mechanica mechanicis usus principiis, exposuit; primus motum organicum descriptioni Geometricæ admonuit ex dimidii Cylindri sectione, duas medias secundum proportionem sumere, quærens ad cubi duplicationem; primus (inquam) in Geometria cubum, ut *Plato* in sua testatur republica adinvenit: & in *Marcello Plutarchus Eudoxo Gnidio*, & *Archytæ* adscribit machinamentorum artem, ut qui varietate quadam exornare Geometriam studuerunt; laudatur inprimis tanti viri ingenium a Philosopho, & *simul* (inquit) *opus est, ut pueri habeant exercitationem aliquam, & Archytæ organum recte repertum est, quod pueris dant, ut in eo occupati, illa quæ sunt domi non frangant, nescit enim pueritia quiescere*; hinc adagium illud apud *Græcos* natum Ἀρχύτȣ πλαταγὴν, hoc est, *Archytæ* crepitaculum, a *Suida* annotatum, & in hominem vehementer garrulum, obstreperumque dictum; neque absurde torquebis in eos, qui naturæ vitio, quovis loco, quavis de re, & apud quosvis, quidvis, garriunt, quales *Græci* λάλȣς, ἀμετροεπεῖς, πολυμύθȣς, appellant. *Latini* garrulos, loculejos, rabulas, blaterones & linguaces. Sed neque hoc in loco prætereundum arbitror, quod ad ingenii *Archytæ* ostentationem laudatissimum scribit *Agellius*; nam & majus quoddam, atque admirabilius videri poterit. *Sed* (inquit) *id quod Archytam Pythagoricum commentum esse, atque fecisse traditur, neque minus admirabile, neque tamen vanum æque videri debet: nam & plerique nobilium Græcorum, & Phavorinus Philosophus memoriarum veterum exequentissimus affirmatissime scripserunt, simulachrum columbæ e ligno ab Archyta ratione quadam, disciplinaque mechanica factum volasse, ita erat scilicet libramentis suspensum, & aura spiritus inclusa, atque occulta concisum; libet hercle super re tam abhorrenti a fide ipsius Phavorini verba ponere.* Ἀρχύτας Ταραντῖνος φιλόσοφος ἅμα καὶ μηχανικὸς ὢν ἐποίησε περιστερὰν ξυλίνην πετομένην, ἥτις εἴποτε κάθησεν, ȣ̓κ ἔτι ἀνίστατο μέχρι γὰρ τȣ́τȣ; hoc est, *Archytas Tarentinus Philosophus pariter, & mechanicus vir, Columbam ligneam fecit volantem, quæ si unquam obsedisset, præterea non exurgebat*. Artem hanc machinandi, in qua *Eudoxum* (ut diximus) *Gnidium* habuit socium, multis variis-

A que geometricis cælaturis exornavit, subtiles & occultas artis propositiones machinarum formis mortalium oculis subjicere adorsus; id *Plato* ægre tulisse fertur, ut quæ ingenii essent, sensibus subjicerentur: nec frustra ille auguratus, futurum aliquando ut machinandi ratio Philosophia avulsa alterius esse crederetur, quod postea accidit militaribus inclusa artibus, atque inserta; quo quidem in genere *Archimedes* multo post traditur tantum studio atque ingenio profecisse, ut jactare solitus dicatur, si alterum terræ globum nactus esset; se alterum alteri applicaturum. Habuit *Archytas* discipulos quamplurimos, sed *Empedoclem Suidas* nominat, *Eudoxum*
B *Gnidium Aristoteles* moribus modestum, pauperem, tenuisque fortunæ, Geometram, Astronomum, Medicum, Philosophum, legiferum, & voluptatem summum bonum esse dicentem: *Philolaum Crotoniatam* apud suos maximæ auctoritatis: sed in voluptate, si tamen non animi voluptatem intelligimus. *Epicurum Eudoxus*, vel *Eudoxum Epicurus* est secutus. Nam *Cicero* in *Catone* majore differentem adducit *Archytam* contra voluptatem: erat enim tertia senectutis vituperatio, quod eam dicebant voluptate carere.

Archytæ oratio contra voluptatem.

C *O Præclarum, exclamat, ætatis munus, siquidem id aufert a nobis, quod est in adolescentia vitiosum: Accipite* (inquit *Cato*) *optimi adolescentes veterem orationem Archytæ Tarentini magni inprimis & præclari viri, quæ mihi tradita est cum essem adolescens Tarenti cum Q. Maximo: nullam capitaliorem pestem, quam corporis voluptatem hominibus dicebat a natura datam, cujus voluptatis avidæ libidines temere & effrenate ad potiundum incitarentur; hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum eversiones, hinc cum hostibus clandestina consilia, & colloquia nasci dicebat; nullum denique scelus, nullum magnum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret; stupra vero, & adulteria, & omne tale flagitium nullis aliis illecebris excitari nisi voluptate. Cumque homini sive natu-*
D *ra, sive quis Deus nihil mente præstabilius dedisset, huic divino muneri, ac dono nihil tam esse inimicum quam voluptatem: nec enim libidine dominante temperantiæ locum esse, nec omnino in voluptatis regno virtutem posse consistere. Sed quo magis intelligi possit, fingere animo aliquem jubebat tanta incitatum voluptate corporis, quanta percipi posset maxime, nemini censebat fore dubium, quin tandiu, dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione, consequi possit; quocirca nihil tam detestabile, tamque pestiferum quam voluptatem: siquidem ea cum major esset atque longior, omne animi lumen extingueret. Hæc cum C. Pontio Samnite patre ejus, quo in Caudino prælio Sp. Posthumius, & T. Beturius Coss. su-*
E *perati sunt, locutum Archytam Nearchus Tarentinus hospes noster, qui in amicitia populi Romani permanserat, se a majoribus natu accepisse dicebat: cum quidem ei sermoni interfuisse Plato Atheniensis, quem Tarentum venisse L. Æmylio, Appio Claudio Coss. reperio.* Huic *Archytæ* orationi contra voluptatem, ita per *Catonem* summatim & memoriter recitatæ, non esset ab re nostri instituti apponere quæ *Athenæus* refert pro voluptate ex persona *Polyarchi*: historia tamen ea est quam *Aristoxenus* refert in *Archytæ* vita. *Dionysius* junior legatos misit *Tarentum* inter quos fuit *Pilyarchus* cognomine *Delicatus*, non dictis solum verum etiam factis corporis voluptatibus
F addictus, *Archytæ* familiaris, nec omnino alienus a Philosophia; qui *Archytæ* ad lucum (erat is *Tarenti* locus) obvius, cum eo spatiatus est, interim dum disputantem audiret, (inciderat enim quæstio ac consideratio, de cupiditatibus, ac in universum de volu-

voluptatibus corporeis) multa pro voluptate respondit, quæ ibi, qui volet, legat: inveniet enim quæ differat exemplo Regis *Persarum*, & sui *Dionysii* Tyranni sexcentorumque aliorum. Philosophiam, & contemplativam vitam non temere multi peregrinam dixere: nam multos invenias Philosophos, qui discendi studio nunquam peragrare orbem terrarum destiterunt, sicut fecit *Pythagoras Samius*, qui sexagesima peracta (ut infra dicetur) Olympiade in nostra hac floruit ora: sicut fuere *Empodocles*, *Heraclitus*, *Democritus*, *Anaxagoras*, *Apollonius* adiit Gymnosophistas, & *Indos*: *Anacharsis Scytha*, *Atticos*, Regina *Saba*, *Solymos*: *Plato*, *Ægyptios*, & demum ad audiendum *Archytam*, *Tarentinos*, quem a piratis captum redemit ære suo *Archytas*, & servum atque discipulum habuit in *Pythagorea* Philosophia: hi sunt versus latinitate donati, quos de hac re affert *Joannes Tzezes*:

A Polide navarcho quidem genere Spartiata
Platonem Philosophum emit Archytas,
Philosophus & iste quidem, verum Pythagoreus,
Servum autem habens docuit Philosophiam
Ipsum Pythagoream.

Fuit inde inter *Platonem* libertate donatum & *Archytam* ipsum magna arctaque familiaritas; unde traditur quod cum *Dionysius* junior *Siracusis* Tyrannus *Platonis* tertio videndi, & ejus Philosophiæ desiderio flagraret, *Archytam*, ac ceteros *Pythagoreos*, qui per ea tempora *Syracusas* recesserant induxit, ut vades ipsi pro eo existentes *Syracusas* illum accerserent, qui *Archidamum Syracusanum Archytæ* imprimis familiarissimum, quemque unice *Plato* amabat, *Athenas* miserunt: sed & ipse *Dionysius* plures *Siciliæ* oratores viros apprime nobiles, & triremes ad *Platonem* transmisit cum literis, quibus minabatur, nisi *Syracusas* remearet, nunquam se *Dionem*, ut promiserat, revocaturum. Erat is *Platoni* carissimus, quem omni disciplinarum genere erudierat, cognati præterea, soror, atque uxor, *Dionem* per litteras commonebant, ut omnino *Plato Siracusas* veniret, si ipse patriam ac suos cernere aliquando speraret. His omnibus *Plato Syracusas* tertio venit, ubi cum *Dionysio* familiarissime versatus, non destitit usque adeo tyrannidem objicere *Dionisque* revocationem, quam intra annum spoponderat, repetere, ut iratus tandem tyrannus ex arce eum remiserit, & extra arcem manere jusserit, cumque cognovisset ad *Theodotum* suum inimicum profectum, nunquam amplius in suas ædes vocavit, sed inter conductitios milites habitare præcepit, qui cum illum, obsecuturos se in hoc *Dionysio* existimantes, interimere vellent, *Dionysius* obstitit. Qua re cognita *Plato Archytam*, & ceteros *Pythagoreos*, qui *Syracusis* recesserant, quo in discrimine esset, per certum nuncium facit certiores: debere id animadvertere qui ejus fuerint vades. Conveniunt omnes, & *Salmiscum* qui ex ipsis unus erat cum triremi ordinis triginta remorum ad reposcendum *Platonem* ad *Dionysium* legatum mittunt, atque ita *Plato* a *Dionysii* ereptus sævitia, quam & *Philoxenus Dithyraborum* scriptor fuerat antea expertus, *Athenas*, commeatum Rege sibi suppeditante, est reversus. Addit *Plutarchus* in *Dione*, quod antequam *Platonem* a se dimitteret, *Dionysius* per epulas, & familiarissima eum habuit officia, & tale quid dixisse a multis commemoratum narrat: complura de nobis *Plato* & gravissima certe crimina tuis denunciabis æqualibus, & studiorum sociis, cui subridens ille respondit, haud tanta disciplinarum fieri potest in Academia mendicitas, & inopia, ut tuis de rebus quidquam commemorare vacet. Extant adhuc duæ *Platonis* ad *Archytam* epistolæ, quæ familiaritatem illorum apertissime indicare videntur, in quarum altera quæ nona est, consilium dat amico contemplari semper volenti, ne honestam simul, & necessariam deserat actionem. Altera vero, quæ duodecima simul, & ultima, nobis argumento est quam liberalis, & simplex fuerit *Plato*, utpote qui arctiora quædam commentaria sua nondum absoluta *Archytæ* crediderit. Primæ autem epistolæ verba hæc sunt: *Plato Archytæ Tarentino bene agere. Venerunt ad nos Archippi, Philonidisque familiares ferentes epistolam quam eis dederas, ac de rebus suis quæ oportuit nunciantes. Publica quidem civitatis negotia absque difficultate peregerunt: neque enim admodum laboriosa erant. Te vero narraverunt permoleste ferre quod a publicis civitatis occupationibus liberari non valeres; quod igitur dulcissimum vitæ genus sit, agere sua præsertim, si quis talia elegerit facienda omnibus ferme manifestum est. Sed illud quoque te considerare oportet, nullum nostrum sibi soli natum esse, sed ortus nostri partem sibi patriam vendicare, partem parentes, partem amicos: multa insuper pro temporum diversitate nobis accidere, quibus vita nostra occupata est: vocante igitur te patria ipsa ad Rempublicam gubernandam, absurdum forsan esset non parere, præsertim cum simul accidat, ut aditus pravis hominibus relinquatur, qui nulla ipsius quod optimum est ratione proficiscuntur ad publica. De his ergo jam satis. Echecratis autem curam habemus in præsentia, habebimusque in posterum & sui gratia & patris ejus Phrynionis, & propter ipsum adolescentem:*

Alterius epistolæ hæc sunt verba:

Plato Architæ Tarentino bene agere. Mirum est quanta cum voluptate commentaria abs te missa accepimus, eorumque auctoris ingenio delectati sumus. Visus quidem nobis est vir ipse dignus majoribus illis jam olim suis. Ferunt virorum decem millia fuisse, qui ex omni Trojanorum, qui sub Laomedonte successere, numero, ut fabula tradit, præstantissimi fuerunt. Commentaria vero quæ tu per literas a me petis nondum absoluta sunt: qualiacumque tamen sunt ad te misi; de custodia vero idem sentimus ambo, quapropter nihil cohortatione opus esse videtur. Sed & ipsius *Archytæ* epistolam ad *Platonem* subscripsi. *Archytas Platoni bene agere. Facis tu quidem recte, quod nobis te convaluisse ex ægritudine significasti, de Damisco idem nuncias; de Commentariis autem curavimus, venimusque ad Lucanos, ibique convenimus Occeli nepotes. Quæ igitur de regno, legibus, justitia, omniumque generatione, & ipsi habemus, & ex his quædam misimus: reliqua modo sperari non possunt, cum inventa fuerint, ad te deferentur.* An autem vera sit epistolæ incœptio quam præmisimus, bene agere, non sat scio: quoniam *Archytas* cum *Pythagoreus* fuerit cum ceteris *Pythagoræ* Scholaribus, repudiatis inscriptionibus χαίρειν, id est gaudere, & εὐπράττειν id est bene agere, quibus *Cleon* & *Epicurus* utebantur, ὑγίαινειν induxit, hoc est, bene valere, existimans hujusmodi compellationem & animi, & corporis esse maxime congruentem, & simul omnia intra se mortalium bona complecti. Sed neque fortunæ tela profugit *Archytas*, nam & de illo, ut de *Platone* diximus legitur, quod cum discendi studio flagraret, multas peragravit oras, captusque aliquando a piratis, & venditus servivit aliis, fuitque redemptus. Qui & ultimum vitæ diem habuit infelicissimum sicut *Venusinus* Poëta suo deflet carmine:

Te Maris & terræ, numeroque carentis arenæ
Mensorem cohibent Archyta
Pulveris exigui prope litus parva Matinum,
Munera . . . .

Sentit enim in illa prosopopœia, mari obrutum *Appulo* tantum virum, cui nihil profuit fuisse Philosophum, Geometram, & patriæ administratorem.

Me quoque devexi rapidus comes Orionis
Illyricis notus obruit undis.

Verba sunt, ut fingit poëta, *Archytæ* qui omnes commonendos docet, precaturque nautam ut cadaver curet sepeliendum:

At tu nauta vagæ ne parce malignus arenæ
Ossibus & capiti inhumato
Particulam dare: sic quodcumque minabitur Eurus
Fluctibus Hesperiis Venusinæ
Plectantur sylvæ te sospite, multaque merces
Unde potest, tibi defluat æquo
Ab Jove, Neptunoque sacri custode Tarenti.

Hæc de *Archyta*, cujus vitam *Aristoxenus* & ipse *Tarentinus* scripsit, collecta sunt.

CAP. III.

Commemorantur, & alii illustres Viri, qui inter Tarentinos recensentur.

ARchytam Philosophum diximus *Pythagoreum* non quia adolescens *Pythagoram* habuerit præceptorem; nam inter utrumque multa concurrere sæcula. Floruit siquidem *Pythagoras*, ut ex *Eusebii* chronico colligitur circa finem Olympiadis sexagesimæ tertiæ, & moritur circa Olympiadem septuagesimam, quod tempus ab anno Urbis conditæ CCXXVIII. usque ad CCLV, extenditur: *Archytas* autem, quem *Platoni* æqualem diximus, floruit anno Urbis conditæ CCCCII. qui respondet Olympiadi centesimæ: quin & *Livius* reprehendit illos, qui sentiunt *Numam*, *Samii* Philosophi fuisse auditorem, & describit tempus doctrinæ *Pythagoreæ* his verbis. *Auctorem doctrinæ ejus, quia non extat alius, falso Samium Pythagoram edunt, quem Servio Tullio regnante Romæ centum amplius post annos in ultima Italiæ ora circa Metapontum Heracleamque, & Crotonem juvenum æmulantium studia cœtus habuisse constat.* Quodcumque igitur tempus verum duxeris, jam clarissimum tibi erit *Archytam* non potuisse inter *Pythagoræ* juvenes studia æmulantes esse, dum ille viveret; dictus tamen est *Pythagoreus*, quia is *Pythagoræ* hæresi erat addictus, sicut Peripatetici dicuntur, non illi tantum, qui *Aristotelem* vivum audiverunt, sed & omnes qui illius doctrinam sectantur. Hic igitur *Pythagoras* non *Tarentinus*, sed *Samius*, ut plerique sentiunt, fuit vel *Tyrrhenus*, ut *Aristoxenus* cum *Aristarcho*, & *Theopompo* tradit, vel *Tyrius* ut unus *Neanthes* suspicatur; verum quia, & ipse in *Italia* Tyrannidem aliquando exercuit, ut in *Mithridatico* bello ostendit *Appianus*, & *Tarenti*, præter *Crotonem* sæpissime versabatur, ut alibi dictum est, quia & *Tarenti* mortuus est, propterea inter illos qui ex hac urbe per celebres fuerunt reposui, de quo pauca hæc collegi. Scripsit *Pythagoras* περὶ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης, de rubro mari: herbis & oleribus vescebatur, fuit & paucissimi potus frugalemque sibi adeo rationem victus indixit, ut sæpius melle solo contentus fuerit. *Apollodorus Arithmeticus* auctor est *Pythagoram* Diis immolasse, ac sacrificasse Hecatombem, quod invenisset in triangulo rectis angulis constante, lineam quæ recto angulo subtenditur tantum valere, quantum aliæ eundem angulum continentes, hypotenusam vocant: vel quia duabus propositis figuris sui dissimilibus & inæqualibus tertiam invenisset, quæ alteri quidem æqualis, alteri vero similis esset. Notatur auctore *Suida* illud proverbiale de *Pythagora* αὐτὸς ἔφα. ipse nempe ut orationi suæ, & vitæ auctoritatem conciliaret, in congressibus ajebat, ipse dixit: ac si diceret, non meus sed Dei est sermo. De animarum transmigratione ab ipso inepte posita scripsimus in vita *Ennii*. Habuit uxorem quæ dicebatur *Theano*, ex illa suscepit filiam *Damoa*, & filium *Thelaugem*, qui patri successit, ac juxta quosdam *Empedoclis*, qui fuit prior *Archytæ* discipulo, præceptor; mortem ejus ita describit *Hermippus*: *bello inter Agrigentinos, & Syracusanos exorto, exiit Pythagoras cum sociis, ut Agrigentinis contra Syracusanos opem ferret; sed cum Agrigentinis*
A *ac sociis in fugam versus campum circumivit fabarum, inde extractus a Syracusanis fuit interfectus, reliqui capti ad triginta cremati sunt Tarenti, quia primariis civitatis contraibant, & ab eis in Reipublicæ administratione dissentiebant:* Extat *Græcum* epigramma de *Pythagoræ* interitu jocosum quidem illud, sed ex hac historia ortum:

Αἲ αἲ Πυθαγόρης τὸ τόσον κυάμους ἐσεβάσθη,
Καὶ θάνε δηταφυτοῖς ἄμμιγα τοῖς ἰδίοις.
Χωρίον ἦν κυάμων, ἵνα μὴ τούτους δὲ πατήσῃ,
Ἔξ ἀκραγαντίνων κατθαν' ἐνὶ τριόδῳ.

Heu heu, Pythagoras quid vile legumen adoras?
Quem in propriis fama est occubuisse fabis.
B *Nam ne forte fabas fugiens calcaret in agro,*
Tandem ab Agrigentino cæsus ab hoste perit.

Dionis cujusdam *Tarentini* qui fuit ductor exercitus, virque apprime fortis, & rei bellicæ sanequam peritus, meminit *Plutarchus* in Græcanicis problematibus, & ab hoc fluxisse refert adagium, hæc potior, hæc victrix ἄυτη κρεῖα; multa apud Adagiographos leges. *Nicomachus* unus ex *Tarentinis* imperatoribus, qui ut Mathematicus clarissimus de Arithmetica, & Musica scripsit: verum apud *Suidam* sex reperiuntur *Nicomachi*, & nullus dicitur *Tarentinus*: vox hominis sonat pugnæ victorem, sicut *Nearchi* novum principem, quo de egit *Cato* in oratione *Archytæ* adversus voluptatem. *Aristoxeni*
C Musici *Tarentini* volumina de Harmonia nostra etiam tempestate passim leguntur *Latinitate* donata sub *Antonio Gogavino* interprete *Graviense*. Scripsit & sequentia ut passim videre est apud *Athenæum*; τοῦ Ἀρχύτου βίον, hoc est *Archytæ* vitam: περὶ αὐλητῶν, de tibicinibus, περὶ αὐλῶν καὶ ὀργάνων, de tibiis & organis: περὶ μουσικῆς de Musica, πολιτίας, de Republica σύμμικτοι συμποτικοὶ, confusi convivales: συγκρίσεις, Comparationes, ὑπομνήματα, compendiosi & breves commentarii. Genus illud saltationis quod in manibus plurimum exerceret motum ceteris anteferebat, cum esset musicus. Hic dixit animam esse quandam hermoniam, qua de re dixit in *Tusculanis Cicero*. Sed hic quidem quamvis eruditus sit,
D sicut est, hæc magistro concedat *Aristoteli*, canere ipse doceat: bene enim illo proverbio *Græco* præcipitur, quam quisque norit artem in hac se exerceat. Neque solum *Aristotelem* habuit præceptorem, sed & patrem primo, qui dicebatur *Spintharius*, deinde *Lampum Erythræum*, postea *Xenophilum Pythagoreum*. Sed *Aristoteli* morienti, quod *Theophrastum* in scholæ successione sibi & aliis præferret, convicium dixit, cujus res hæc fertur historia. Cum ad extremum vitæ periculum ægrotaret *Aristoteles*, ac jam desperata salus esset, coivere ad eum discipuli, atque rogarunt, quandoquidem ipse in discrimine esset vitæ, & humana forent fragilia atque incerta, jam inde eum in doctrina præficeret, quem ipse ma-
E xime omnium probasset. Tum *Aristoteles* cum ante obitum id se facturum pollicitaretur, haud multo post vinum se cupere inquit, aut *Lesbium*, aut *Rhodium*; jussit utriusque poculum sibi afferri, cumque illa vicissim delibasset: *Lesbium* (inquit) *hoc per quam suave est & amœnum, Rhodium & hoc probandum, & bonum*; quo quidem facto nemini dubium fuit quin *Theophrastum* & *Menedemum* suo judicio anteferret, quando *Lesbius* origine alter erat, *Rhodius* alter; hoc ejus judicium persapiens (quoniam aliter discipulis interrogantibus supra hoc non respondit) causam pro evitanda ceterorum discipulorum invidia fuit. Dixit enim quodammodo & non dixit. Nec tamen ea cautela vitare potuit,
F quin aliqui perinde quasi non recte spreti ab eo atque posthabiti offenderentur, eorumque unus fuit *Aristoxenus*, quem *Lucianus* vocat, parasitum Regis *Nelei*, quemadmodum *Euripidem*, *Archelai*, & *Anaxarchum*, atque *Aristotelem*, *Alexandri*. Fuit *Di-*

Dicæarchi æqualis, & *Mantineæ* degit, quæ in *Peloponeso* est, & in regione *Arcadiæ*. In musicis, suos habuit sectatores, qui *Aristoxenii* dicti sunt, ut *Pythagoras Heraclides Tarentinus* scripsit librum, qui inscribitur συμπόσιον, id est, convivium. Adduxit in quæstionem, sicut legitur apud *Athenæum*, an prima mensa inferenda sint bellaria, ut mos est quibusdam in locis *Asiæ*, & *Græciæ*, an non, sed post cœnam? nam cœnatis si apponantur, copiosior cibus in ventrem, ac intestina cum jam subierit, quæ post eduntur nuces, quia bibendi cupiditatem, ut delectationem irritant, ingesto cibo immixtæ inflant, & alimentum jam sumptum corrumpunt, ob nativam earum ad concoctiones difficultatem & contumaciam, supernatantemque pinguedinem, unde fiunt cruditates, & ventris intempestivæ dejectiones. Scribit idem in convivio, acetum foris adhibitum externas partes, intro sumptum ventrem adstringere, tumores autem discutere quod humores in nobis varii misceantur. Docuit ibidem non esse bibendum, antequam mediocris cibus sumatur, & is præcipue, qui familiaris sit, & consuetus. Dixit bulbum, cochleam, ova, & similia, quæ glutinosum quidpiam habent, & viscidum, diutiusque in ventre morantur, & intermixta detinent humores; semen gignere, quia prima illorum natura eandem cum genitura speciem & potestatem habet. De melone dixit ὑδίγαιον vocari, quod e terra suavis prodeat. Alii contendunt hoc dixisse de cucumere anguino, sicyon *Græci* vocant, a, verbo κύειν, quod est, vel osculari, vel utero gerere, quoniam eo cibo Venus accenditur. Dubitabat idem & per contabatur post esum ficuum, an aqua gelida bibenda sit, an calida: qui calidam malunt, illos (inquit) hoc suadere, quod animadvertant solidas manus aqua calida totas confestim purgari, & hoc exemplo credibile putent in ventriculo ficus e vestigio dissolvi, præsertim cum extra corpus nostrum aqua calida ficuum continentes partes distrahat, & in tenues portiunculas liquatas dividat, frigida vero illas contrahat, & cogat. E diverso qui frigidam bibendam sentiunt, sic ratiocinantur; frigidæ potione ob ejus gravitatem, quæ insident ventriculo deorsum protrudi, non admodum belle ventriculum habere post esum ficuum, quia æstuosus & imbecillus reddatur: quamobrem quidam extemplo merum bibunt: aquam porro frigidam in ventriculum acceptas illas depellere; est autem dicebat, post sumptas ficus largius & affatim bibendum, ne in ventriculo subsistant, sed ad inferiorem intestinorum partem dilabantur: scripsit & multa alia, ut testantur Medici, de pulsu, de simplicibus, de herbaria, de compositionibus pharmacorum, de catapotiis, de icesio nigro: ejus experimenta sæpe refert *Galenus* in decabiblo; scripsit & pharmaca compotoriæ speculationis, quo tempore nondum tantis deliciis incumbebant feminæ. Disputavit & experimento docuit femur, ubi repositum fuerit, manere jam, nec semper abrumpi nervum, ut alii contendunt, sed relaxari interdum & iterum contrahi. Audivit *Manthiæ Herophileum* Medicum: invenit & machinam, qua expugnandis hostium mœnibus utebantur *Romani*, sicuti auctor est *Moscus* libro quem scripsit de machinis, & multa alia leges in *Athenæo*; miror *Volaterranum* hujus non meminisse, neque ante illum *Suidam*. Non laudatur a *Cornelio Celso* in curatione quartanæ, quod sentiret primis diebus ducendam alvum, deinde abstinendum usque in septimum diem. *Heraclitus Tarentinus* si omnia vera sunt, quæ in deipnosophistis *Athenæus* scribit, interfuit *Alexandri* nuptiis, qui inter cantantes citharam pulsavit, & ipse cantans: sicut & inter præstigiatores fuit *Scymnus Tarentinus* lepidissimus, cum quibus & *Alexis* etiam *Tarentinus Rhapsodus*, ingenii dexteritatisque speci-

A men exhibuit; vocarunt autem illum *Rhapsodum*, quia frequenti hominum conventu alienos versus recitabat, accinendo, vel ut nonnullis placet, quia ex tempore carmina componeret, concinnaret, & tanquam sueret; quod vulgo *Italorum*, *componere all improviso*, dicitur. *Iccus Tarentinus* Medicus fuit celeberrimus, qui septuagesima floruit Olympiade, hoc est, circa annum mundi septingentesimum post quater millesimum, & circa Urbem conditam ducentesimum & quinquagesimum tertium, quando *Pythagoras* (ut supra visum est) moritur; hunc Veneris tradunt expertem. Sed *Pausanias Iccum* dicit fuisse *Athletam*, de quo ad hæc quidem verba loquitur:
B *Iccus Nicolaidæ filius Tarentinus Olympiacam coronam, ut Pancratiastes de Quinquercio capit: ac deinde in sequentibus fuit Athletarum magister sui temporis præstantissimus. Tam fuit viro huic gloriæ libido cara, ut toto vitæ tempore castus vixerit, ne Venereo concubitu corpus enervaret, fieretque propterea inutilior ad certamen*; ex cujus exemplo forsan in arte dictum videri poterit ab *Horatio:*

Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, sudavit & alsit,
Abstinuit Venere & vino.

Et idem *Iccus* locum dedit apud *Græcos* proverbio ἴκκυ δεῖπνον, id. est, *Icci* cœna: ut commemorat *Eustathius*, quo vitæ parsimonia notatur. Addam
C & quæ de eodem scribit *Ælianus: Taurus gregis dux, cum ab altero gregis duce fuerit superatus, se in quendam locum ab aliis segregat, & semetipsum non alieno impulsu, sed sua sponte exercet, atque omni contentione cornibus, calcibus, unguibus certat, cornua quidem in arbores infligit, pedibus pulverem spargit, ceterisque exercitationibus se accommodat, vaccis se continet, atque a Venere se abstinet, & libidini suæ moderatur, quemadmodum Iccus Palæstrita Tarentinus, quem etiam Plato toto certaminum tempore omnis coitus expertem permansisse affirmat. At enim Iccum ratione præditum, atque Olympiorum cupidum simul & gloriæ sensu affectum nihil admodum mirum videri debet emendate, & summa corporis castimonia vixisse, nam ei præmia propo-*
D *sita videbantur illustria, pinus Isthmica, laurus Pythica, oleaster Olympicum, tum vero sperabat se, quoad viveret, circumspiciendum esse, & cum e vita excesserit, magnam laudem ex ea re adepturum.* Verba autem *Platonis* hæc videri possunt in legibus: *Num igitur de Tarentino Icco non audivimus, qui propter Olympicum aliaque certamina artificioso circa hæc studio temperantiam simul & fortitudinem animi consecutus nullam unquam in toto exercitationis suæ tempore Venerem agnovit.* Addit *Volaterranus* in Anthropologia in hoc Apostolicum illud deprehendi posse: qui in stadio currunt, omnes ab omnibus abstinent, & hi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem ut incorruptam. *Zeusis* cujusdam *Tarentini* Me-
E dici meminit *Galenus* in libris Epidemiorum & ipse pictorem *Zeusim Heracleotem*, *Tarentinum* contenderem, cum dicat *Aristoteles Tarentum* quondam *Heracleæ* nomen habuisse, historiam supra attigimus: *Apollodorum* etiam non modo *Citieum*, sed & *Tarentinum* citat *Plinius*, & eum de venenorum remediis scripsisse tradit. In *Atticis* apud *Pausaniam*, neque non apud *Stephanum Nigrum* legitur maxime celebre fuisse nomen *Nicoclis Tarentini* supra omnes fere Cytharœdos, cujus monumentum erat juxta aram *Zephyro* erectam, *Cererisque* ac *Proserpinæ* templa, quibus cum *Minerva* & *Neptuno* honores habebantur. *Eumenus* Cytharœdus *Tarentinus*, de quo nonnulli celebris inter neotericos nominis Grammatici
F exponunt verba *Horatii* in arte:

Sic priscæ, motumque & luxuriam addidit arti,
Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem.

Afferentes *Luciani* verba in libro, πρὸς ἀπαίδευτον πολλὰ βιβλία ὠνούμενον. Sed verius εὐάγγελος appel-

latur; sic enim apud *Græcum* auctorem incipit historia: Ταραντῖνος εὐάγγελος τοὔνομα τῶν ὄυτε ἀφανῶν ἐν τῷ Τάραντι. &c. Hujus autem cytharœdi vanitas ea erat, qualis ab auctore ad *Herennium* in quarto rhetoricorum libro describitur: *Ante oculos:* (inquit) *ponendi negotii causa sumetur similitudo per collationem sic. Uti Cytharœdus cum prodierit optime vestitur, palla inaurata indutus, cum chlamide purpurea, coloribus variis intexta, & cum corona aurea magnis fulgentibus gemmis illuminata, cytharam tenens exornatissimam auro eboreque distinctam: ipse præterea forma, & specie sic & statua apposita ad dignitatem, si, cum magnam populo commoverit expectationem his rebus, repente silentio facto vocem emittat acerbissimam cum turpissimo corporis motu, quo melius ornatus, & magis fuerat expectatus, eo magis derisus, & contemptus: ita si quis in excelso loco, & in magnis ac locupletibus copiis collocatus fortunæ muneribus & naturæ commodis omnibus abundabit, si virtutis, & artium quæ virtutis magistræ sunt egebit, quo magis ceteris rebus erit copiosus, & illustris, & expectatus, eo vehementius derisus & contemptus, & omni conventu bonorum ejicietur.* An autem hic *Evangelus* fuerit ille Comicus poëta, cujus meminit *Athenæus*, qui fabulam scripsit ἀνακαλυπτόμενον, quique scripsit de re militari, ut refert *Plutarchus* in *Philopœmene*, haud scio: cum idem ante me ignoraverit *Volaterranus*. *Rhinthon Tarentinus Phylax* ab eodem *Pausania* citatur, qui tragica ad ridiculum transtulit, cujusque δράματα octo & triginta, cum Comica, tum Tragica, sed quæ non extant, feruntur. *Athenæus* in *Amphitryone*, & *Hercule Rhinthonem* nominat. *Donatus Rhinthonicas* comœdias ab actore censet appellatas; verum *Rhinthon* non ut actor, sed ut poëta commendatur, & actor comœdiæ genus mutare, vel constituere non potest. De hoc pauca quæ sequuntur reperies apud *Ciceronem* scribentem ad *Atticum*: *Illud tamen velim existimes, me hanc viam optimatum post Catuli mortem nec præsidio ullo, nec comitatu tenere: nam ut ait Rhinthon* οἱ μὲν ὀυδὲν εἰσιν, τοῖς ὀυδὲν μέλει. *Alii quidem prope nihil sunt, aliis autem nihil curæ est.* Hic fuit vocatus temulentus, seu nugator, quasi qui blande res tragicas ridiculis accommodaret & luderet non in ridiculosis, sed contra garriret. *Suidas* tradit filium fuisse figuli sub primo *Ptolomæo*, & illum appellat auctorem Hilarotragœdiæ, quæ est Phylacographia: quæ nomina facta sunt ab hilaritate tragœdiæ, & excubiarum descriptione; sed & Deipnosophistæ in nono libro meminere *Sciræ* cujusdam *Tarentini*, qui *Italicæ* comœdiæ auctor fuit. Est & apud *Suetonium* in clarissimorum grammaticorum catalogo *Crassitius* quidam Grammaticus *Tarentinus*, cujus verba hæc sunt: *Lucius Crassitius genere Tarentinus ordinis libertini, cognomine Pasidis, mox Pausam se transnominavit.* Hic initio circa scenam versatus est, dum Mimographos adjuvat: deinde in Pergula docuit donec commentario *Smyrnæ* edito, adeo inclaruit, ut hæc de eo scriberentur:

Uni Crassitio se credere Smyrna probavit.
Desinite indocti conjugio hanc petere.
Soli Crassitio se dixit nubere velle,
Intima cui soli nota sua extiterint:

Sed cum doceret *Romæ* jam multos ac nobiles, in his *Julium Antonium* Triumviri filium, ut *Verrio* quoque *Flacco* compararetur, dimissa repente schola transiit ad *Q. Sextimii* Philosophi sectam; multi *Surrentinum* tradunt, ut diximus in oratione quam de laudibus *Lælii* Archiepiscopi habuimus. *Hegesippus Tarentinus* multa scripsit, ἀδελφοὺς, id est, fratres, ὀψαρτυτικὰ, hoc est de condimentis, vel condiendis obsoniis, πλακουνταποϊικὰ συγγράμματα, de placentis conficiendis; passim de hoc ait *Athenæus*: *multa apud Hegesippum in fratribus, & de arte culinaria*

A *dicta sunt; & Hegesippus Tarentinus id confici prodidit ex elixa carne deraso pane, Phrygio caseo, anetho, & pingui jusculo &c.* Quibus in verbis Gandaulon condimenti genus intelligit. At cum placentarum nomina multi tradiderint, tecum hæc communicabo, non ignarus *Callimachum* in indice omnigenerum scriptorum recensuisse *Ægimii*, *Hegesippi*, *Metrobii*, atque etiam *Phæti* libros de placentis conficiendis, scripsit & φιλεταίρους, hoc est, amicos & necessarios, quo de libro hos refert versus:

Epicurus sapiens flagitante quodam
Sibi ut diceret, quod nam illud sit bonum
Quod investigant assidue? voluptatem esse respondit
B *Euge vir optime, ac sapientissime,*
Manducatione præstantius nullum fuerit
Tum bonum, inquit, voluptas si bonum est.

Apud *Pausaniam* libro Eliacorum priore sive dixerit quinto, celebratur *Hippotion* quidam *Tarentinus* statuarius, qui *Herculis* sagittis in *Altis* (nomen Urbis est) muro dicavit signum, in *Nemea* leonem conficientis; ejus verba hæc sunt *Amasæo* interprete: *In eodem vero Altis muro Agrigentinorum inclusa sunt dona & Herculis signa duo nuda, ætate puerili, unus item ad ejus similitudinem expressus, qui sagittis in Nemea Leonem confecit; hunc cum Leone dicavit Hippotion Tarentinus; Nicomedis alterum opus est.* Ab eodem *Pausania* in libro Eliacorum posteriore ponitur
C quidam *Anechus Admatæ* filius *Tarentinus*, quod de stadio & repetito curriculo victor statuam promeruit, opus *Ageladæ Argivi*. Omnes fere Medici in hoc conveniunt insaniæ genera tot esse, ut pene illa nullus exacte adhuc connumeraverit: sed *Leonicus* in varia historia raras admodum nonnullas novasque insanias ab *Aristotele* in libro de rebus auditu mirablibus, & *Plutarcho* sumptas affert: ex illis unam collegimus, ut quæ institutum nostrum non omnino dedecorat. *Tarenti* (inquit) *idem auctor refert, cauponem fuisse quendam, qui noctibus quidem fureret, interdiu vero si quis alius proprio exercitio diligenter operam navaret, ceterum noctu etiam dum insaniret sua illum solerter omnia custodisse ait; siquidem tabernæ cla-*
D *vem, quam sub zona ferre solitus esset, nunquam amisisse, quinimo multis plerumque (ut fit) illam clavem subducere tentantibus semper custodisse, diligenterque conservasse affirmat. Præfecto classis Philoxeno* (*Plutarchi* verba sunt in *Alexandro*) *apud se Tarentinum Theodorum eximia facie pueros venales habentem divertisse scribente, & num emere vellet percontante, persæpe vociferans, æquales rogavit, quid nam olim tam obscœnum de se Philoxenus animadvertisset, ut hæc illi probra compararet? scribens etiam ad Philoxenum post multa in illum maledicta & convitia ipsum cum suis mercibus Theodorum Mangonem malam in rem mittere jussit. Polybius*, sicut testatur *Athenæus* in assentatoribus, meminit alterius *Heraclidis Tarentini*, quem ip-
E se *Athenæus Proclidem* appellat, ejus verba hæc sunt, quamvis historia alium sibi locum adscisceret: *Erat Heraclides, cui Philippus Argivorum Rex mandaverat, ut Rhodiorum naves infestaret, & perderet, natione quidem Tarentinus, ex manuariis opificibus ortum trahens: verum singulariter ad vecordiam & astutiam instructus; primum enim in ætate tenera corpore suo palam fuerat abusus, deinde cum ingenio sagici esset, auctuarius factus est, & erga humiles severus, & audax, erga præstantes vero adulantissimus. Hic initio quidem patria pulsus, quod videretur civitatem Tarentinorum clanculum prodere Romanis, cum politicam potentiam non haberet, sed architecton existens, & propter quasdam numerorum structuras claves portæ, ad mediter-*
F *raneam partem ducentis in potestate sua haberet, cum autem ad Romanos profugisset, ac rursus illinc Tarentum ad Annibalem scripsisset, ac misisset, præsentiens fugit ad Philippum, apud quem tantum fidei & potentiæ consecutus, ut ad tanti regni subversionem prope maxi-*

maximus auctor factus sit. Terra, inquit *Varro*, *in Asiam divisa est, & Europam: Asia enim jacet ad Meridiem & Austrum: Europa ad Septentriones, & Aquilonem, Asia dicta est a Nympha, a qua & Japeto trahitur Prometheus. Europa ab Europa Agenoris filia, quam ex Phœnice Mallius scribit Taurum portasse, quorum egregiam imaginem ex ære Pythagoras Tarenti fecit*; sed adverte non *Pythagoram* in numeris excelsum fuisse statuarium, sed *Rheginum* alium ejusdem nominis, qui *Græcis* quidem literis apprime eruditus fuit statuarius, & effictor clarissimus, discipulus *Clearchi Rhegini*, in plastice arte celebris, ut si quis alius, de quo multa leges præter *Plinium*, apud *Pausaniam* præcipue in sexto libro, qui est Eliacorum posterior. Extant apud *Græcos* duo adagia, quorum primum est Μῦς ἄρτι πίσσης γευόμενος, *Mus nunc picem gustans*: alterum, ὅσα μῦς ἐν πίσσῃ. *quanta mus apud Pisam*, utrique videtur dedisse causam pugil quidam *Tarentinus*, cujus meminit *Suidas*, qui sentit proverbium in eos dictum, qui multum vicerunt labore. Pugil enim *Tarentinus* iste *Pisæ* certans, multos habuit adversarios, multisque acceptis plagis vix tandem vicit centesima Olympiade: ejus nomen fuit *Mus*. Sed & *Diodorus Siculus Smicrinæ* cujusdam *Tarentini* meminit, qui fuit victor in stadio inita Olympiade sexta supra centesimam, quo anno *Athenienses* principem *Aristodemum*, *Romani Cajum Sulpitium*, & *M. Valerium* Coss. habuerunt. An autem ille fuerit *Smicrines*, qui *Archippam* amaverat, quæ a poëta Tragico postea requisita fuit, viderint alii. *Diogenes Laertius* in *Pythagora*, *Lysidem Tarentinum Pythagoricumque* Philosophum commendat, is cum *Thebas* profugisset, *Epaminondæ* summi illius imperatoris præceptor fuit, suisque illum monitis accendit, ut summarum gloriam rerum adipisceretur; qua de re sic legere est apud *Æmilium Probum*: Philosophiæ præceptorem habuit *Lysidem Tarentinum Pythagoreum*, cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem & severum senem omnibus æqualibus suis familiaritate anteposuerit, neque prius eum a se dimiserit, quam doctrinis tanto antecessit condiscipulos, ut facile intelligi posset pari modo superaturum omnes in ceteris artibus; multa de eodem legito apud *Pausaniam* in *Bœoticis*; scripsit *Lysis* de institutione, de civilitate, & de natura; extant & nonnullæ epistolæ, & ea imprimis ad *Hipparchum*, ubi in hunc modum loquitur de *Pythagora*: *Ajunt plurimi publice te id quod Pythagoras semper inhibuerat philosophari, qui cum Damoni filiæ commentaria sua commendaret, jussit ne cui extra domum ea traderet: ea vero cum ingenti pecunia posset illa distrahere omnino noluit, inopiam quippe patrisque monita auro pretiosiora censuit, idque cum esset mulier.* Ad *Epaminondam Lysidis* discipulum spectat, quæ scribit *Plutarchus* in opusculo de *Socratis* genio: *Quid*, inquit, *ajebat Theanor? Epaminondas suam sententiam non profert, eadem institutus disciplina? tum pater renidens: tale, inquit, est ejus ingenium taciturnum, & caute ad loquendum se dans, audiendo & discendo inexaturabile, itaque etiam Spintharus Tarentinus cum eo hic non exiguum tempus versatus frequenter dicebat, in neminem se hominem suæ ætatis incidisse, qui & plura nosset, & pauciora loqueretur. Cleanthes Tarentinus Clearcho* teste inter convivandum eloquebatur omnia versibus, ut & *Pamphilus Siculus*; qualia hæc sunt:

Da quod bibam.
Perdicis crus.
Matulam aliquis mi porrigat,
Placentam aliquis mihi dato.

Ita scribit *Athenæus*, apud quem invenies *Stratonem* quoque *Tarentinum*, qui in conviviis dithyrambicos versus imitabatur auctore *Aristoxeno*; *Philolai* & *Eurysi Tarentinorum* meminit *Laertius* in *Pythagora*, qui

A & ipsi fuerunt *Pythagorei*, præceptores *Zenophili Chalcidensis* ex *Thuria*, *Plantonis*, *Echecratis*, *Dioclis*, *Polyminesti Phliasiorum*. De *Ennio* multa scribit præter explicationes in illum elegantissimas *Hieronymus Columna*, ad quem misi commentarios per breves in vitam hujus poëtæ a *Petro Crinito* scriptam in libro de poëtis *Latinis*; sciri autem nunquam vere potuit, fuerit ne *Tarentinus*, an *Rhudiensis*, quoniam eum *Rhudiæ* genuere vetustæ, & *Cicero* in oratione pro *Archia Rhudium* appellat hominem, & *Suidas* Poëtam *Romanum*, & *Messapium*; quem *Ælianus* laude dignum esse tradit; nam dum *Scipionem* canit, & virum illum magnifice extollere studet, solum *Homerum* ait pro dignitate laudare posse *Sci*-
B *pionem*. Rursus *Eutropius* qui in fine secundi libri tradit primo *Punico* bello *Ennium* natum; *Tarentinum* censet, sicut & *Eusebius*; sed hoc quoniam alibi discussimus, prætermittamus. Illud certissimum & ab omnibus receptum, quod a *Catone Romam* translatus in Monte *Aventino* habitarit parco admodum sumptu contentus, uniusque ancillulæ ministerio, cumque Romæ suum tandem obiisset diem, in *Scipionis* monumento via *Appia* sepultus, inde paulo post ejus ossa *Rhudias* patriam asportata. Sed & *Pacuvium* in scribendis historiis apprime nobilem *Brundusinis* nollem tollere: sunt tamen qui eum *Tarentinum* tradant, & *Quinti Ennii* ex sorore, vel ex filia nepotem, ac *Tarenti* egisse, & illi seni ab *Actio*
C scripta sua recitata, ibique tandem nonagenarium diem obiisse, non ignorare debent, quibus non ingratum est *Eusebii* chronicon, quibusque non displicet multiplex *Agellii* lectio. *Aulum Licinium* Poëtam, qui & *Archias* dictus est, a *Tarentinis* non modo multis præmiis, sed & civitate donatum tradit *Cicero* in oratione, quam pro illo habuit: *Erat*, inquit, *Italia, tunc plena Græcarum artium, ac disciplinarum, studiaque hæc in Latio vehementius, tum colebantur, quam nunc iisdem in oppidis, & hic Romæ propter tranquillitatem Reipublicæ non negligebantur; itaque hunc & Tarentini, & Rhegini, & Neapolitani civitate, ceterisque præmiis donarunt, & omnes qui aliquid de ingeniis poterant judicare, cognitione atque hospitio di*-
D *gnum existimarunt*; hæc ille, *Callistratus* Jureconsultus in libris digestorum sub titulo de re judicata, in lege, Divus *Adrianus*, meminit cujusdam *Julii Tarentini*, hunc multi crediderunt Jureconsultum, sed ut ibi legitur, fuit reus testium perfidia condemnatus. Inter Neotericos non mediocris laus data est *Laureto* Philosopho *Tarentino*, apud *Marinum Frecciam*, sicut apud *Hesychium* inter veteres in verbo γαλεοὶ, *Phanodemo*, quem adjungit *Rhinthoni* Poëtæ. Quod autem nonnulli *Pogium* secuti, *Trebellium*, ut ipsi dicunt, & *Sulpitium*, *Sybillam* tradant *Delphicam Tarenti* ortam ante adventum *Phalanthi*, & *Romuli*, qui eam consuluit *Romanis* suis leges daturus, tempore floruisse, id ego nusquam
E legi, atque miror *Onufrium*, cujus negotium fuit de rebus *Romanis* & de *Sybillis* copiose scribere, hoc non animadvertisse, ut omittam *Suidam* & *Lactantium*, qui de *Sybillis* etiam per quam multa scripsere. Verisimilius esset credere librariorum incuria, ut accidit, lectum aliquando esse pro *Tyburtina Sybilla Tarentinam*, vocum affinitate, quamvis non sim oblitus apud *Livium* observari *Sybillæ* (quam tamen ipse non nominat) adventum in *Italiam*, sed ea fortasse fuit *Erythræa*, quam *Romulo* Rege vixisse tradit divus *Augustinus*. Extant adhuc in *Græcorum* florilegio multa *Tarentini Leonidæ* Epigrammata,
F quorum aliqua hæc sunt, & plura ad *Latinam* formam versa.

Λεωνίδου Ταραντίνου.

Ἴξαλος εὐπώγων αἰγὸς ποσὶς ἐν ποτ᾽ ἀλωῇ.
Οἴνης τοὺς ἁπαλοὺς πάντας ἔδαψε κλάδους.
Τῷ δ᾽ ἔπος ἐκ γαίης τόσον ἄπυε, τεῖρε κάκιστε,

Γναθμοῖς ἡμέτερον κλῆμα τὸ καρποφόρον.
Ῥίζα γὰρ ἔμπεδος οὖσα, πάλι γλυκὺ νέκταρ ἀνύσει,
Ὅσσοι ἐπὶ σπεῖσαι σοι τράγε θυομένῳ.
Insiliens hircus inter vineta racemos
Exedit teneri palmitis ore novos.
Visceribus terræ vox execrabilis exit,
Hoc buccis germen pessime perde tuis.
Radix dum salva est, non deerit fundere nectar,
Et Baccho fies victima sacra Deo.

Λεονίδου Ταραντίνου.

Ὁλκάδα πῦρ μ' ἀνέφλεξε, τόσην ἅλα μετρήσασαν
Ἐν χθονὶ τῇ πεύκας εἰς ἐμὲ κειραμένῃ.
Ἣν πέλαγος διέσωσεν ἐπ' ἠόνας, ἀλλὰ θαλάσσης
Τὴν ἐμὲ γειναμένην εὗρον ἀπιστοτέρην.
Ignis me exussit: pelagusque remensa profundum
Ad terram veniens ardeo tota pice.
Quam toties pelagus servavit, perdere terra
Ausa est, & genetrix impia, mitis aqua.

Λεονίδου Ταραντίνου.

Ἄστρα μὲν ἠμάυρωσε, καὶ ἱερὰ κύκλα σελήνης,
Ἄξονα διφρεύσας ἔμπυρος ἠέλιος.
Ὑμνοπόλους δ' ἀγεληδὸν ἀπημάλδυνεν Ὅμηρος,
Λαμπρότατον μουσῶν φέγγος ἀνασχόμενος.
Astra, quis ignorat? Lunæ cyclosque rotasque
Obtenebrat Phœbus dum meat ille polo.
Sic quotquot fuerint vates, veteresque novosque
Perdis Homere canens carmina gesta ducum.

Λεονίδου Ταραντίνου.

Θῆριν τὸν τριγέροντα, τὸν εὐάγρων ἀπὸ κύρτων
Ζῶντα, τὸν αἰθυίης πλείονα νηξάμενον.
Ἰχθύσι ληϊστῆρα, σαγηνόα, χηραμοδύτην,
Οὐχὶ πολυσκάλμου πλωτῆρα ναυτιλίης.
Ἔμπης οὔτ' ἀρκτοῦρος ἀπώλεσεν, οὔτε καταιγίς,
Ἤλασε τὰς πολλὰς τῶν ἐτέων δεκάδας.
Ἀλλ' ἔθανεν καλύβῃ σχοινίτιδι, λύχνος ὁποῖα
Τῷ μακρῷ σβεσθεὶς ἐν χρόνῳ αὐτόματος.
Σῆμα δὲ τῷ δ' οὐ παῖδες ἐφήρμοσαν, οὐδ' ὁμόλεκτρος,
Ἀλλὰ συνεργατίνης ἰχθυβόλων θίασος.
Therina Nestoreum, dederant cui retia victum,
Cui nanti cessit incola Mergus aquæ.
Anteaque qui coluit, pisces tulit orbe sagenæ,
Non multi remis navita navigii.
Non vis Arcturi rapuit, non Ægidis horror,
Annorum decadas solvit & ossa senis.
Ast animam efflavit, qui juncea tecta teneret,
Ut lychnus longo tempore sponte perit.
Pignora non tumulum decorant, non conjugis ardor,
Sed comiti comites hæc pia busta parant.

Λεονίδου Ταραντίνου.

Πολλὸν ἀπ' ἰταλίας κεῖμαι χθονὸς, ἔκτε Τάραντος
Πάτρης, τοῦτο δέ μοι πικρότερον θανάτου.
Τοιοῦτος πλανίων ἄβιος βίος. ἀλλὰ με μοῦσαι
Ἔστερξαν, λυγρῶν δ' ἄντι μελιχρὸν ἔχω.
Οὔνομα δ' οὐκ ἤμυσε λεωνίδου. αὐτά με δῶρα
Κηρύσσει μουσέων πάντας ἐπ' ἠελίους.
Sat procul Italica terra, patriaque Tarento
Et jaceo, & mortem vicerat iste dolor.
Erronum vita hæc non vita est: ipse sororum
Musarum cœtu diligor atque choro.
Atque Leonida haud periit, sed vivet in ævum
Plures spero dies nomen habere meum.

Λεονίδου Ταραντίνου εἰς ἀφροδίτην.

Τὰν ἐκφυγοῦσαν ματρὸς ἐκ κόλπων ἔτι
Ἀφρῷ τε μορμύρουσαν εὐλεχῆ κύπριν,
Εἰδὼς ἀπελλῆς κάλλος ἱμερότατον,
Οὐ γραπτὸν, ἀλλ' ἔμψυχον ἐξαμάξατο.
Εὖ μὲν γὰρ ἄκραις χερσὶν ἐκθλίβει κόμαν,
Εὖ δ' ὀμμάτων γαληνὸς ἐκλάμπει πόθος,
Καὶ μαζὸς ἀκμῆς ἄγγελος κυδωνιᾷ.
Αὐτὰ δ' ἀθάνα, καὶ διὸς συνευνέτις
Φάσουσιν, ὦ ζεῦ, λειπόμεσθα τῇ κρίσει.
Effugientem matris de finibus adhuc
Spumaque frementem pulchri tori Cyprim,
Doctus Apelles pulchritudinem desideratissimam,
A *Non pictam, sed vivam repræsentavit.*
Bene siquidem summis manibus exprimit comam,
Bene oculorum tranquillum effulget desiderium,
Et mammilla florentis puellæ nuncia imitatur cotoneum malum.
Ipsa autem Minerva, & Jovis conjunx
Loquuntur: o Jupiter, inferiores sumus judicio.

Λεονίδου Ταραντίνου.

Πρέσβυν Ἀνακρείοντα χύδαν σεσαλαγμένον οἴνῳ.
Θασεῦ δινεύτου στρεπτὸν ὕπερθε λίθου.
Ὡς γέρων λίχνοισιν ἐπ' ὄμμασιν ὑγρὰ δεδορκὼς,
Ἄχρι καὶ ἀστραγάλων, ἕλκεται ἀμπεχόναν.
Δισσῶν δ' ἀρβυλίδων, τὰν μὲν μίαν οἷα μεθύπληξ,
B Ὤλεσεν, ἐν δ' ἑτέρᾳ ῥικνὸν ἄραρε πόδα.
Μέλπει δ' ἠὲ βάθυλλον ἐφίμερον, ἠὲ μεγιστὰν,
Αἰωρῶν παλάμᾳ τὰν δυσέρωτα χέλυν.
Ἀλλὰ πάτερ Διόνυσε φύλασσέ μιν, οὐ γάρ ἔοικεν
Ἐκ βάκχου πίπτειν βακχιακὸν θέραπα.
Senem Anacreonta fuse turbatum vino
Aspice versatili flexibilem super lapide.
Ut senex gulosis ab oculis lascive inspiciens,
Usque ad talos trahit vestem.
Geminorum autem calciamentorum, unum quidem sicut ebrius
Perdidit, in alio autem rugosam pedem adaptavit.
Cantat autem sive Bathyllum desiderabilem, sive Magisten.
C *Attollens manu amore perditam chelym.*
Sed o pater Dionyse serva illum: non enim fas est
A Baccho cadere Bacchiadum servum.

Λεονίδου Ταραντίνου.

Ὁ κρὴς θηρίμαχος τὸ λαγωβόλα πανὶ λυκαίῳ
Ταῦτα πρὸς ἀρκαδικοῖς ἐκρέμασε σκοπέλοις.
Ἀλλὰ σὺ θηριμάχῳ δώρων χάριν ἄγρετα δαῖμον,
Χεῖρα κατιθύνοις τοξότιν ἐν πολέμῳ.
Ἔν τε συναγκείαισι παρίστασο δεξιτερῇσι
Πρῶτα διδοὺς ἄγρους δῶρα κατ' ἀντιπάλων.
Cres Therimachus retia Pani Lycæo
Hæc in Arcadicis suspendit scopulis.
Sed tu Therimacho munerum gratia agreste numen
Manum dirigas sagittariam in bello.
Inque convallibus asta dexteris,
D *Primum cum dederit venationis munera.*

Apud *Paulum Jovium* lib. 44. historiarum sui temporis laudari videtur tandem *Joannes Perellus* patria *Tarentinus*, qui ex equitum *Rabatinorum* ordine fuit unus inter eos triumviros, qui ætatem *Mahometis* pueri *Tunetani* Regis rexere; hic Gynecæum invasit, quod ei tanquam professione *Christiano* tum licebat, & in libidinem effusus *Amidæ* concubinas ad unam omnes constupravit. *Amida* postea *Perello* ita usus est: omnibus tormentis excruciat primo, abscissisque virilibus vivum in foro comburi jubet; nec *Perello* constantia defuit, qui oblato vitæ munere adduci non posset, ut a *Christiana* religione deficeret. Legitur in *Nolana* historia, quam edidit E *Ambrosius Leo* libro 2. *Joannes* quidam *Antonius Tarentinus* Episcopus *Nolanus* his verbis: *Basilica Episcoporum incœpta est a Raimundo Ursino, finita est ab Urso, atque Episcopo Nolano Joanne Antonio Tarentino: Chorhospitæ basilicæ fabricatæ sunt ab hoc ipso Joanne Antonio Episcopo, a quo Episcopale palatium instauratum magna ex parte fuit, atque aptius distinctum.* Ex neotericis commemorantur *Antonius Agellinus*, *Alexander Monfrida*, *Nicolaus Arponus*, quorum primus fuit Archiepiscopus *Barensis*, alter Episcopus *Monopolitanus*, tertius *Ostunensis*, vivit hodie *Joannes Baptista Santorius* Episcopus *Tricaricensis*. Possem quamplures alios & in sacra Theologia, F & in Legibus, & in Philosophia ac Medicina, in Mathematicis, in Grammatica mansuetioribusque studiis, possem tandem & alios in armis recensere, sed ab his sicut a familiis me abstinui, ne dum eos celebriores reddere calamo studerem, offenderentur ma-

magis; novi enim quanta ſit inter pares invidia, & neſcio an ſuo quiſque loco eſſet contentus.

CAP. IV.

Politiarum genera, & de Ritu Tarentinorum.

DE antiqua *Tarentinorum* Republica haud quaquam facile erit dicere, niſi prius cognita fuerint diverſa, quæ apud multos leguntur, Politiarum genera, & tam ea quæ commendantur, quam ea quæ improbantur: omnia ex lectione *Ariſtotelis*, *Polybii*, *Herodoti*, *Strabonis*, *Plutarchi*, *Demoſthenis*, *Thucydidis*, *Heſychii*, *Budei*, atque aliorum colliguntur. In quavis igitur Republica vel unus erit, qui imperabit, vel non unus. Quando unus eſt, qui dominatur, Μοναρχία *Græce* dicitur hujuſmodi dominium: quod ſi bonum fuerit ſervato in illo debito ordine, Βασιλεία appellabitur: at ſi contra fuerit malum incertoque ordine, Τυραννίς erit, cujus cura ſola eſt cuſtodia. Quando autem non eſt unus princeps ſed plures, hi vel erunt multi vel pauci: ex multis bonis conſtituitur Δημοκρατία, cujus finis eſt libertas; ex multis malis exit Ὀχλοκρατία, quæ eſt Democratia illegitima, plebeioque recta impetu. Paucorum eadem eſt conſideratio, quoniam ſi boni fuerint Ἀριστοκρατίαν formabunt, cujus finis ſunt leges ipſæ, juxta quas conferuntur honores ac dignitates: at verum ſi fuerint mali, Ὀλιγαρχίαν, facient, cujus finis ſunt ipſæ divitiæ & earum habetur ratio in magiſtratuum electu. In ſummo igitur honore poſt extinctos Reges, ac nobiles viros, quemadmodum apud *Athenienſes*, aliaſque præclaras olim civitates: & ut noſtris etiam temporibus in *Italia* ipſa, ita olim apud *Tarentinos* fuit Democratia, & Democrates dicebatur ſupremus ille magiſtratus, qui vice Regum præerat omnibus; id ex *Ariſtotele* habetur in Republica ubi de ſeditionibus loquitur: *Contingit vero* (inquit ille) *quandoque id per fortunam, velut apud Tarentum, cum ſuperati prælio ab Japygenſibus, nobilitatis magnam partem amiſiſſent, (fuit autem id prælium paulo poſt id tempus, quo Medi Græciam invaſerunt) ad popularem ſtatum ex Republica facta eſt mutatio.* Et hunc *Tarentinorum* ſtatum commendat idem Philoſophus his verbis: *Recte ſe habet Tarentinorum exemplum imitari; illi enim cum opes efficiunt communes ad pauperum uſum, per hunc modum benevolam ſibi plebem conſtituunt; magiſtratus inſuper omneis duplices faciunt, ut ſint alii per electionem, per ſortem alii; quo enim populus percupiat, per ſortem: quo autem melius gubernentur, per electionem. Eſt autem hoc facere in uno eodemque magiſtratu, ita partientes, ut alii ſint ex ſorte, alii electione ad eum gerendum aſſumantur.* Conjici ex hoc loco poteſt, laudabilem fuiſſe *Tarentinorum* Democratiam, in qua patrium erat, & conſuetum, colere Deos, cum honore obſequi parentibus, ſeniores revereri, legibus obedire, pauperes amplexari, omnium etiam civium in magiſtratu gerendo rationem haberi; quo in ſtatu ita optimo filii armorum tantummodo parentum hæredes conſtituebantur, opes autem omnes feminarum erant, atque ita adoleſcentium ætas bonam parentibus ſpem promittebat, ſi nullam divitiarum curam haberet, tota autem prona eſſet ad arma, quales dicebantur *Lacedæmonii*, a quibus ipſi *Tarentini* ſunt oriundi. Tempus, quod a Philoſopho dicitur de initio *Tarentinæ* Democratiæ, illud eſſe exiſtimo, quod in *Clio* ponitur ab *Herodoto*, quando quinquennale bellum conflatum eſt inter *Lydos* & *Medos*, quo in bello (ut ille dicit) aliquoties *Medi* victores extiterunt, & nocturnum quoddam geſſerint prælium; ſexto anno ſignis collatis, cum æquo Marte certarent, ſtante acie contigit, ut repente dies nox efficeretur. *Thales Mileſius Jonibus* (A) prædixerat, hunc annum præfiniens, quo immutatio facta eſt. *Lydi* ac *Medi* ubi diem noctescere viderunt, a pugnando deſtiterunt: ita *Herodotus*; regnabat tunc temporis apud *Romanos Ancus Martius*, & erat annus mundi quater milleſimus, non longe poſt *Phalanthi* ad hanc oram adventum. Pauca alia ad ea quæ dicta ſunt addere viſum eſt, & ſpectant ad præſentem Reipublicæ adminiſtrationem. In promptuario publicorum ſcriniorum & in Archivio ipſius civitatis duplex & non obſcura habendi Senatus recondita eſt inſtitutio: utraque a *Ferdinando Neapolitanorum* Rege diverſis quidem temporibus munita 1475. & 1491. (B) autographum ipſius Regis utrobique legitur REX *Ferdinandus.* At initio primæ inſtitutionis leguntur hæc verba: D. Rex mandavit mihi *Antonello de Petrutiis:* in alterius fronte, D. Rex mandavit mihi *Joanni Pontano.* Sed primæ inſtitutionis hæc erat ratio. Ex triplici civium ordine, nempe ex nobilioribus, mercatoribus, & artificibus centum & octo eligebantur, quorum poteſtas regendæ Reipublicæ non niſi biennium durabat; ſingulorum nomina in duodecim ſcribebantur ſchedulis, ita ut ſingulis novem eſſent terni; prædictorum ordinum ſchedulæ illæ cera cooperiebantur, atque in urnula incluſæ a puero doli mali inſcio educebantur: quique in educta reperti eſſent, bimeſtre habebant (C) dominium atque jus Reipublicæ. His ſi aliquod incidiſſet grave quod decernendum eſſet, duodecim viros, quod duodecim virorum concilium dicebatur, conſulebant, illorumque ſententiæ coherentes, quid omnium intereſſet, ſtatuere nimio zelo curabant. At ſi majus quid inſurgeret, exacti bimeſtris novem accerſebantur: ſi vero graviſſimum omnes centum & octo in concionem coibant: nihil tamen vel a paucis illis vel ab omnibus his, inſcio, ratum firmumque habebatur, prætore Urbano, qui a Rege ipſo ad jus ſuum cuique præſtandum, annuo (ut hodie) magiſtratu deſtinabatur; illud obiter ſubjungam triplicem hujuſmodi civium ordinem apud plures fuiſſe obſervatum. *Diodorus Siculus* libro antiquarum (D) rerum primo, multorum urbes dicit, *Ægyptiorum* more fuiſſe partitas in tres gradus, quorum primus erat nobilium, qui præ ceteris doctrinæ dediti majore honore digni habebantur, & in ea re ſacerdotibus *Ægyptiis* per ſimiles. Secundus eorum quibus agri aſſignati erant, utque armis intenti patriam defenderent, illis pares qui in *Ægypto* agros tenentes milites ad bellum ſubminiſtrabant. Tertius plebis erat atque opificum, qui artibus mercenariis intenti, neceſſarias operas præberent. Altera autem inſtitutio, quæ ad hodiernum uſque diem devenit (etſi multis tentatum, ut ea ob civium diſſidia litigiaque reformaretur) ita ſe habet; quolibet triennio (E) Kalendis Auguſti eliguntur ſeptuaginta duo, qui futuri ſunt Senatores: hujus vero numeri pars minor eſt nobilium, plebis major, nec habetur, ut in prima, ratio aliqua mercatorum, vel ob illorum penuriam, vel quia qui pauci ſunt nihil aut parum diſtant ab iis quos artifices diximus. Horum omnium eligendorum hic mos eſt, ut ab iis quia jam in fine tertii anni, onus, quod regimen civitatis affert, ſunt depoſituri, triginta eligantur viri, decem nobiles, plebei viginti; at hi electi duos & quadraginta rurſus eligunt, a quibus & ipſi recte vel ne fuerint deſtinati probantur; hi ordinum ratione in tribus deſcribuntur longiuſculis ſchedulis, quæ A, B, C, cum ſigno ipſius urbis obſignantur, & in urnam ſimul conjiciuntur, mox puerulus ſeptimum non ex(F)cedens annum, ſchedulam extrahit, quique in illa reperiuntur, Rempublicam primo adminiſtrant anno, idemque in reliquis obſervari conſuevit; rurſus viginti iſti quatuor duorum & ſeptuaginta pars tertia, ſeni in quatuor eodem ritu, reſcribuntur ſchedulas,

dulas, quæ cera adeo oblinitæ, ut pilulas dixeris, ac in urnulam demittuntur, quique in prima a puero extracta fuerint reperti, trimestrem habent consulendi Reipublicæ facultatem, sexque viratus appellatur; idemque in singulis senariis summa cura observatur ad finem usque triennii totius. Prædicto autem majori numero tres extrinsecus adduntur, qui singulis viginti quatuor singuli & ipsi annum præsunt, quem appellant Syndicum, propterea quod ejus officium & munus sit patrocinari, omniumque caussam defendere; hi ex ordine sunt patricio & nobili, atque ad hunc honorem in urbe supremum admissi; tentatumque diu est, ut & ex his, qui medii ordinis sunt, admitti possent, neque obtentum, nisi in Notariis, quos dicunt, Regiisque judicibus ad contractus; de ceteris adhuc sub judice lis est inter primum civium ordinem & medium. In omni autem concione singulisque comitiis, sive tunc Senatorum fiat electio, sive aliquid aliud decernatur, interest, ut supra attigimus, prætor Urbanus Regius, & quandoque in controversiis, quæ non raro obveniunt, aliquis alius vir gravior, qui provinciam ipsam gubernaret, ii tam illis qui eligendorum aliorum potestatem habent, quam illis qui electi sunt; onus conscientiæ gravissimum, Regis & ejus magistratuum ac ministrorum obedientiam præ oculis præferunt cum publica & pauperum præcipue utilitate; quin jurare omnes cogunt & singulos, ut quavis in re gerenda nullius animi motus rationem habeant. Magistratus autem per triennium duraturi sunt hi. Syndici tres de patriciorum ordine, vel (ut dictum est) Notarii ac indices ad contractus; sed ad nobiles talis prærogativa spectare visa est *Ferdinando Aragonio* olim Regi. Horum autem munus ac partes sunt, non nova ex se decernere, sed decernenda tantummodo proponere, quæque fuerint deliberata perficere, an autem Syndici nomen *Latinum* sit, *Budæus* docet in *Græcis* commentariis, nostrum est quæ ad historiam faciunt, scribere. A scribis de medio ordine tres eliguntur, partes illorum sunt proposita a Syndico & decreta vel a sex viris, vel ab omnibus viginti quatuor ad futuram rei memoriam scribere, & quæcunque alia opus fuerint. Quæstores sex, tres nobiles, populares tres, illi æstate per totum semestrem a Kalendis Martii, usque ad pridie Kalendarum Septembris vicem servant suam noctu custodiendæ urbis, hi vero suam hyeme a Kalendis Septembris usque ad pridie Kalendarum Martii: vulgus appellat Camerlengos; olim dicebantur tres viri, sicuti legere est in *Amphitryone Plauti*, & in carcerem trudebant, quos per noctem vagantes comprehendissent. Ædiles quatuor & viginti, ita ut bini tres menses sint in officio, alter nobilis, popularis alter: præsunt hi ponderibus & mensuris, obsoniorumque curant genera omnia. Præfecti nundinis sive mercatibus, qui duo sunt Kalendis Maji & totidem XVII. Kalendarum Februarii; ut omittam tertium qui esse solet XVIII. Kalendarum Septembris. Sex (inquam) quolibet triennio, (de eo enim adhuc loquimur,) eliguntur ex iis qui nobiles sunt, & totidem ex popularibus. Perceptores publicorum censuum ac redditiuum tres populares, quos vocant depositarios, quia apud ipsos publica deponatur pecunia; omitto janitores, ac Syndici ministros; quos porterios vocant; omitto singularum artium præfectos, qui protomagistri appellantur, omitto tandem municipales judices, qui omnes a Senatu eliguntur.

CAP. V.

De Tarentinorum Nummis ac Signis.

FUit olim (ut suo dicitur loco) atque adeo magna *Tarentinorum* potentia, ut non solum *Japygiæ*, A *Magnæ Græciæ*, *Calabriæ*, *Apuliæ*, & totius *Lucaniæ* principes essent, atque *Istriam*, *Illyricum*, *Epirum*, *Achajam*, *Africam*, *Siciliam* vela dimitterent, sed & nummos quoque cuderent suos. *Gabriel Barrius* id ipsum videtur significare, quando *Brettiorum* quam multi fuerint nummi variis signati imaginibus ostendit in libro, quem de *Calabriæ* antiquitate edidit. Vidi ipse nummum argenteum, in cujus prima facie juvenis est, qui Delphino insidens in læva fuscinam piscatorium instrumentum habet, inscriptio literis *Græcis* sub pisce: ΤΑΡΑΣ; in altera vero juvenis item cernitur nudus & nudo invectus equo, sinistra manu tenens lora, dextra vero supra caput B equi extensa, ramum ni fallor, olivæ in modum corollæ; atque alia item *Græcis* literis inscriptio. ΕΥΤΑΡΑΣ. Vidi alium nummum argenteum literis & duabus stellulis a superiore tantum distinctum; siquidem in fronte hujus præter verbum ΤΑΡΑΣ leguntur literæ πόλυ. At in tergo integræ non omnes sunt literæ, ut quicquid sit colligi non possit; addam & tertium in quo eadem figura, sed literæ. Ε᾽υ Α᾽υτοκϱάτωϱ. *Græci* characteris. Sunt præterea sexcenti fere alii, & argentei nummi, in quorum utroque latere legitur dictio hæc præter adolescentis, Delphini, & equi picturas, grandioribus & adhuc *Græcis* literis, ΤΡΕΦΕΙ. id est nutrit, ac si monstraretur, quæ terra marique hujus situs sit copia. C Conjici facile potest præter ea, quæ dicta sunt, per delphinum & equum, incolarum virtutem, qua mari ac terra præditi tunc erant, denotari; ut per fuscinam, quæ eadem est cum tridente, vulgi studium nostris (ut antea diximus) etiam temporibus maximum piscandi. Cujus rei magnus meminit Peripateticorum magister in politicis, quod idem ipsum de *Byzantio*, seu (ut hodie dicitur) *Constantinopolitano* pelago scriptum eodem in loco requirit, licet omnibus piscandi artibus semper *Tarentini* usi sint, atque hodie utantur variis rerum generibus, Contis, Nassis, & Hamis, quin & e muris ipsius urbis veluti e specula quadam θυννοσκοπεῖον est. Thunnos enim pisces inde piscatores observant, quemad- D modum *Strabo* fieri tradit in *Herculis* portu. Hoc & in mari parvo & mediterraneo observari quibusdam mensibus solet in mugiles, mullos, auratas, quæ optimæ adeo censentur, ut nusquam similes sint; minutos pisciculos, atque inprimis sardas. Sunt, qui tradant (quoniam suus cuique sensus) *Neptunum* esse alterum, qui equo assidet, quasi eodem nummo patrem & filium voluissent *Tarentini* celebres reddere, quorum sententiæ, ecquis scit, an voluerit poëta *Venusinus* astipulari, cum in primo carminum dixerit:

Neptunoque sacri custode Tarenti.

Nam *Acron* ibidem non penitus hoc dicit, neque tamen longe discrepat; vult enim hoc ab *Horatio* E relatum, vel quia *Tarenti Neptunus* devotius quam alibi coleretur, vel quia in *Neptuni* tutela fuerit: nisi dixeris, quia *Phalanthus Herculi* & *Neptuno* templa constituit, ut fortiter per illius favorem, hujus vero obsequio feliciter; atque ideo *Herculeum* a *Vergilio* appellatum, aliis ita opinantibus non omnino refragarer quasi *Herculi* dicatum, vel cujus *Hercules* numen esset tutelare. Et ἑελδανάτας ἡρακλῆς a *Tarentinis* celebrabatur, ut notat *Hesychius*. Sed de hoc alibi dictum est; putaverim ipse a contentionibus & rixis compescendis; & eo magis ad hoc sentiendum moveor, quia apud *Strabonem* reperitur, *Herculis* imaginem capta urbe sublimem ex ære, quæ cum tot pompis, auro, purpura, signis, tabulis, *Taren-* F *tinisque* deliciis sublata est, in Capitolio fixam, opus *Lysippi*, quod a *Fabio Maximo*, qui Urbem ceperat, oblatum est donum. Est & alius nummus, in cujus altero latere videtur *Neptunus* equestris cum literis ΧΙΝΓΤ in altero vero ΤΑΡΑΣ, supra Delphinum cum ejusdem

dem literis, & in læva tridentem habens: at prope dexteram signum videtur stellæ cum literis Ay; atque cum imagine mulieris alatæ binas ambabus manibus corollas habentis. Deam nonnulli rentur esse victoriam, quod genus illud nummi signasse credunt *Tarentinos* post partam de hostibus victoriam. Hoc vero non prætermittendum duxi, quia viros graves idem dictitare audivi, signatam videlicet a *Tarentinis* pecuniam fuisse post ipsius *Taræ* obitum, quem juxta fluvii ripas patri *Neptuno*, & patruo *Jovi* sacrificium offerentem nusquam viderunt, & si fabulosum ac commentitium credi possit, & ab eo maxime, quod de *Æneæ* fingitur interitu ad *Numicum*. Hoc vero signum non in pecunia tantum, sed & in foribus Urbis ac Theatro posuere. Templum eidem *Taræ* cum ara & statua erexere posteri, in æternam illius memoriam; & statua erat virgo aureos diffusa crines, & equo in piscem desinente supervecta, ad situm Urbis mari scilicet & terra itidem exprimendum. Prædictorum nummorum testimonio jam apparet, cur in signis, scutis, vexillis, adolescentis sit & Delphini simulacrum, neque non in fonte, qui hodie in medio foro cernitur, semimarmoreo lapide, albo, levi, & nimis in *Hydruntina* regione claro, & fistulis & salientibus magno artificio scalptus. *Joannes Pierius Valerianus* in suis Hieroglyphicis de utroque meminit signo, & quidem de Delphino sic: *Quod vero signum in argenteo nummo Delphino vehitur. Taras is est, ut etiam indicat inscriptio, de quo Aristoteles meminit in Tarentinorum Republica apud quos numisma numum dicit appellari, in quo Taras Herculis Delphino vectus: quanquam apud Asiaticos quoque puerum Delphino insidentem fuisse in nummis tradit Strabo. Sed Phalanthum Lacedæmona memorat Pausanias, qui Tarentum (ut dictum est) Coloniam duxit, priusquam Italiam attingeret, naufragium in Crisæo mari fecisse, cui Delphinus opem tulerit, sublatumque dorso in littus incolumem exposuerit. Quin etiam in nummo, cujus titulus* ΤΑΡΑΣ, *eques jaculator inspicitur ob equestrem scilicet militiam, quam egregie Tarentini sunt exercere soliti, unde apud Græcos Tarentinos ordines invenias ex equitibus hujusmodi constitutos, & Ταραντινίζειν verbum, eo se militiæ genere exercere adsignificat. Cæl. Rhodiginus* in antiquis lectionibus ita tradit: *Ferentarii equites ii dicuntur, qui eminus solent dimicare, quorum alii jaculis utuntur, qui equites sagittarii, & a nonnullis etiam Scythæ vocantur. Tarentinorum duo faciunt genera, alios namque suo nomine Tarentinos vocant, qui e longinquo jaculari consueverunt, alios leves, qui pugnare cominus subeunt.* Equitum *Tarentinorum* meminit etiam *T. Livius*, ubi de solertia *Philopœmenis Achæi* summi ducis diligenter locutus addit: *Et tum omnium primum agmen constituit: deinde Cretenses auxiliatores, & quos Tarentinos vocabant, equites binos secum trahentes equos ad prima signa misit*; & infra: *luce orta Cretensium levis armaturæ, & Tarentini equites super torrentem prælium commiserunt, & Lesemnastus Cretensis popularibus suis, equitibus Lycortus Megalopolitanus præerat, Cretenses & hostium auxiliares, equitumque id genus Tarentini præsidio aquatoribus erant. Cicero* etiam *Tarentinorum* equitum ad *Pomponium Atticum* his quidem verbis memoriam exhibuit: *De Potrone & suis condiscipulis, quæ de Tarentinis in militia laboravi, ea tibi grata esse gaudeo*; licet non probetur hæc lectio omnibus σχολίων scriptoribus. *Plutarchus* item horum facit mentionem, & in *Philopœmenis* ejusdem vita, & in *Agidis* ac *Cleomenis*, nec non *Polybius* in excerptis libri undecimi; multis autem in locis *Ælianus Tarentinos* celebrat milites, ut in libro de instituendis aciebus: *Quamobrem* (inquit) *illi de more Tarentinorum a longe jaculantur, circularem retorquentes accessum & turbantes. Tarentinos jaculatores appello sicut inter initia operis dictum est a*

A *Tarentino Calabriæ oppido, cujus equites parvo quodam jaculo uti consueverunt*; & ibidem dicit *Tarentinam* turmam constare duabus duplaribus equitum, videlicet ducentorum & quinquaginta. Duæ autem *Tarentinæ* magisterium constituunt, equitum quingentorum scilicet & duodecim. Addunt alii ex neotericis *Tarentinos* omnes fuisse comatos, sicut erant *Spartani*, *Milesii*, *Thurii*, & omnes ii, quibus *Laconica* studia, institutaque placuerunt. Hæc de militibus *Tarentinis* obiter sint dicta, revertamur modo ad signa, unde digressi sumus. Tradunt nonnulli, hique non admodum pauci signum Scorpionis, quo hodie *Tarentini* utuntur, primum fuisse a *Pyrrho* datum B *Epirotarum* Rege *Tarentinique* exercitus duce adversus *Romanos*, cujus rei historia suo ex *Livio* & aliis narratur loco. Jam diu autem hoc saxum (ut ajunt) volvo, atque nullum ex historicis multis, quos legi, quantum potui accuratissime id dicere animadverti. Sunt vero alii, qui rem huc conferunt; libidinem & nequitiam Scorponi designari picto, eique ex humani corporis partibus pudenda dedicari, & huic signo *Martem* dominari adulteriorum infamia semper notatum, militesque omnes mulierosos esse, atque hinc ortam fabellam de concubitu *Martis* & *Veneris*, quique supra finitorem prodeunte Scorpio oriuntur, eos a Mathematicis lascivos fore præviderі. Ergo fuit Scorpius, atque est C (ut conjiciunt) *Tarentinæ* lasciviæ symbolum, & nos jam de Urbis hujus deliciis multa subjungimus. Quid si aliquanto plus placebit, quod ad superiora adjicere cupit animus de hujusmodi signo? Nam satis superque constat, diu multos quæsivisse, utrum doli fallaciæque *Pœnorum*, quæ tot bellis universo terrarum orbi per tot annos innotuere, an corporum color fuscus, an aliquid aliud signum dederit, ut Scorpius *Africæ* terræ symbolum haberetur? atque in quibusdam *Hadriani* nummis Scorpionem non aliter *Africam* significare, quam Cuniculus *Hispaniam*, Equus *Italiam* ostentant. Et jam omnes scimus *Annibalem Pœnorum* ducem *Romanis* per prodi- D tionem *Tarentum* abstulisse, ut alibi cura aliquanto majore dicitur. Verisimilius itaque juxta me est, ut hoc signum a *Pœno*, & non ab *Epirota* nostris majoribus datum credatur. Corona autem super imposita regiam denotat Urbis quandoque fuisse potententiam, ut nunc Regi est gratissima, & olim multarum provinciarum caput & regina fuit. Liliorum flores, putandum est, impressos, quia prioribus non multo ante sæculis *Gallorum* Regibus fidelissime obtemperavit: pari postea & majori & diuturniore fide, *Catholico* Regi *Carolo Cæsari* hujus nominis quinto, & *Philippo* ejus invictissimo, semper glorioso, & *Catholicæ* fidei defensori unico adhuc obtemperat:

Ac natis natorum, & qui nascentur ab illis,

E obtemperatura est, ut sperat, atque in domino confidit. Omitto alia quæ de Scorpio vulgus suapte natura incertum ac stolidum studia in diversa, atque contraria scissum blaterat; magnas enim nugas magno huc afferro conatu non est in animo, sed quæ vel auctorum testimonio, vel ob rem adeo vetustam conjectura non mea solius, sed & aliorum affirmare potero præclarissimorum. Quid quod plærique contendant Scorpium *Tarentinis* datum, quia adulari atque blandiri sæpissime norunt? nemo enim est, qui nesciat, Scorpii ingenium id videri, ut chelis videlicet blandiatur, atque amplexetur, quæ sibi fierent obvia, ejus vero caudam semper esse in ictu, nulloque cessare momento, quin meditetur, ne quan- F do desit occasioni, & propterea doli (ut diximus) atque fallaciæ signum ab Hieroglyphicis traditur. Estque apud *Sophoclem* in Captivis proverbium in hanc sententiam, sub omni lapide Scorpium insidiarii. *Græce* sic: ἐν παντὶ γάρ τε σκόρπιος φρουρεῖ λίθῳ.

& apud *Nicandrum* in theriacis: Σκόρπιος ἀπροιδὴς ὀλίγῳ ὑπὸ λαιλοχίσας. *Scorpius insidias parva sub caute tetendit.* Quin morum acerbitatem per Scorpium notat *Apulejus.* Sed hæc omnia, ut serpenti huic concedimus, ita ob ejus ingenium, majoribus datum, nobisque convenire, id vero pernegamus, sicuti fidissime testari poterunt, qui cum *Tarentinis* degunt alienigenæ. Sunt qui Scorpium propterea esse *Tarentinorum* signum asseruere, quod Urbis formam reddat figura corporis: pars enim prope arcem duas veluti chelas reddere videtur, quæ vero pontem attingit in inferiore urbe caudam indicat molliter inflexam, qua parte aquæ ductus nobilissimus a decimo usque lapide, vel ulterius in urbem per cuniculos, fictiliumque tubulorum ductiones multo labore, exquisitoque artificio profluit, mare utrumque segregans, quique olim omnis Urbis parœcias irrigare ea inprimis parte, qua non ascendit tractus, videbatur; tentatum sæpius nostra ætate, ut duplex fieret, accitis undiquaque architectis solertissimis, sed ad superiora duci haud quaquam posse sine magna, quam cives non paterentur impensa, judicatum est; reliquum Scorpii corpus reliquæ signant Urbis partes. Hæc de nummis & signis *Tarentinorum* dicta quantulacumque ratione potui fidem habitura nec ne sint, haud scio.

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

De Tarentini agri fertilitate.

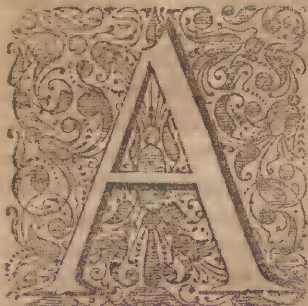

AGRI *Tarentini* fertilitatem, quam *Romæ* coram optimatibus plurimis illisque purpuratis prædicarat sæpius præceptor meus in *Græcis* literis *Franciscus Caveotus* Archidiaconus *Solitanus*, quem octuagesimo primo post millesimum & quingentesimum anno subita mihi & sodalibus meis invidaque mors *Romam* ad filium proficiscentem de via eripuit apud *Castelanetenses*; præter ea, quæ de vinetis, olivetis, aliisque fructuum generibus primo in libro promissa sunt, hoc in loco cum piscatione etiam copiosissima scribere in animo est, more atque instituto nostro veterum auctorum testimonio in medium adducto; & a *Polybii* sententia initium sumere videbatur, nisi ejus auctoritate in primo libro, & in sinu *Tarentino*, usi fuissemus; ibi eum consulat, qui volet, locum ex decimi libri Epitome sumptum animadvertet, ubi de hujus regionis fertilitate ab eo agitur. Et fortasse hoc idem quod a *Polybio* scriptum est, de *Tarentino* emporio respexit *Plautus* dum in fabula, quæ *Menæchmi* inscribitur, hoc fingendo dixit:

Postquam jam pueri septuennes sunt, pater
Oneravit navem magnam multis mercibus,
Imponit alterum geminum in navim pater,
Tarentum avexit secum ad mercatum simul.
Illum reliquit alterum apud matrem domi.
Tarenti ludi forte erant, quum illuc venit:
Mortales multi ut ad ludos convenerant.
Puer inter homines aberravit a patre:
Epidamnensis quidam ibi mercator fuit,
Is puerum tollit, avehitque in Epidamnum.
Pater ejus, postquam puerum perdidit,
Animum despondit, atque is ægritudine
Paucis diebus post Tarenti mortuus est.

Duas *Septimio* commendat *Horatius* regiones amœnissimas *Tiburtinam* scilicet & *Tarentinam*, de hac ultima, quæ nostra est, sic habet:

Unde (nempe ex Tiburtino agro) *si Parcæ prohibent iniqua*
Dulce pellitis ovibus Galesi
Flumen & regna petam, Laconi
Rura Phalantho.
Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet, ubi non Himetto
Mella decedunt, viridique certat
Bacca Venafro.
Ver ubi longum, tepidasque præbet
Juppiter brumas: & amicus Aulon
Fertili Baccho minimum Falernis
Invidet uvis.
Ille te mecum locus & beatæ
Postulant arces: ibi tu calentem
Debita sparges lachryma favillam
Vatis amici.

Idem *Horatius* ad *Quinctum* suum fundum amœnitate & fertilitate cum *Tarentino* comparat, atque adeo *Tarentum* ipsum in fundum suum translatum dicit:

—— *quid si rubicunda benigne*
Corna vepres & pruna ferent? si quercus & ilex
Multa fruge pecus, multa dominum juvet umbra?
Dicas adductum propius frondere Tarentum.

Et ad *Mecœnatem:*

—— *mihi jam non regia Roma*
Sed vacuum Tibur placet, aut imbelle Tarentum.

Tarentino secessu usque adeo oblectabatur *Vergilius*, ut ibi carmen pastorale cecinit juxta *Propertium:*

Tu canis umbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin, & attritis Daphnin arundinibus.
Utque decem possint corrumpere mala puellas
Missus & impressis hædus ab uberibus,
Felix qui viles pomis mercaris amores
Huic licet ingratæ Tityrus ipse canat.
Felix intactum Corydon qui tentat Alexin
Agricolæ domini carpere delicias.

Laudavit & *Claudianus* cum amœnitatem, tum fertilitatem hujus loci dicens:

Formosum Oebalii luxum pressere Tarenti.

Quin & ipsemet poëta in Georgicis agrum extollit *Tarentinum* multis laudibus:

Sin armenta magis studium, vitulosque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urenteis culta capellas,
Saltus & saturi petito longinqua Tarenti.

Et ex urbibus *Julii Cæsaris Scaligeri* hæc habentur in commendationem eorum quæ dicimus:

Mollia quæ tenuis demittunt pondera lanæ,
Tonsa Tarentinis jugera lota jugis:
Hæc eadem complent vegrandibus horrea culmis,
Et tua sub prælum munera Bacche ferunt.
Nulla est in Latio Pomona beatior usquam
Nulla est Hesperidum gratior aura locis.
Se totum exhibuit lauta ad convivia Nereus,
Servit & innumeris proxima sylva feris.
Hic ver perpetuum est tantum pro frugibus æstas,
Nectareas superant sidera fœta dapes.
Quod si Cœlum imis vellet mutare superna;
Haud aliis poterat plenius esse locis.

Celebrabantur ab antiquis *Tarentinæ* oves, sicut legimus apud *Columellam*: *Græcum pecus, quod plerique Tarentinum vocant, nisi cum domini præsentia est, vix expedit haberi: siquidem & curam & cibum majorem desiderat: nam cum sit universum genus lanigerum cæteris pecudibus mollius, tum ex omnibus Tarentinum est mollissimum, quod nullam domini aut magistrorum inertiam sustinet, multoque minus avariciam, nec æstus nec frigoris patiens*; & alibi: *Oves Tarentinæ radice lanaria*

naria lavari debent, ut tonsuræ præparentur, & generis eximii Milesias, Calabras, Appulasque nostri existimabant, earumque optimas, Tarentinas; & M. Columella patruus meus acris vir ingenii, atque illustris agricola quosdam arietes mercatus in agros transtulit, & mansuefactos tectis ovibus admisit. Eæ primum hirtos, sed paterni coloris agnos ediderunt, qui deinde & ipsi Tarentinis ovibus impositi, tenuioris velleris arietes progenuerunt. Et pleraque similiter, inquit *M. Varro*, *faciendum in ovibus pellitis, quæ propter lanæ bonitatem, ut sunt Tarentinæ & Altinates, pellibus integuntur; quo minus vel infici recte possit, vel lavari, ac parari.* Pascales autem oves, quas *Festus* refert, posuisse *Catonem* pro Pascuales non *Tarentinas* intelligi, sed *Terentinas* cum secunda vocali in agro videlicet *Terentino*, ubi centesimo quoque anno fiebant ludi sæculares, de quibus supra mentio facta est. Post oves commendabantur lanæ, quæ ex ipsis ovibus tondentur. *Tarentum*, inquit *Plinius*, *Canusiumque summam nobilitatem habent*, & alibi: *Hispania nigri velleris præcipuas habet, Tolentia juxta Alpes cani, Asia rutili, quas Erythræas vocant, item Berica, Canusium fulvi Tarentum & suæ fuliginis*; quem locum corrigunt multi puliginis. Est & *Cornelii Nepotis* auctoritas, qui *Augusti* principatu diem obiit suum; *me* (inquit) *juvene violacea purpura vigebat, cujus libra denariis centum venibat: nec multo post Tarentina, huic succedit dibapha Tyria; quæ in libras denariis mille non poterat emi. Erant*, inquit *Servius*, *juxta Tarentum Baphia, in quibus tingitur lana in eo loco, quem a Tarento hodie vix octo millibus passuum distare, Saturumque appellari diximus*; hinc color *Saturus* apud Poëtam in Georgicis legitur:

At mater sonitum Thalamo sub fluminis alti
Sensit, eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant hyali Saturo fucata colore.

Hinc Venenum *Tarentinum* dixit *Horatius* in Epistolis:

Lana Tarentino violas imitata veneno.

Martialis sæpissime lanarum hujusmodi, togarumque purpurearum meminit, atque ovium:

Nobilis & lanis, & felix vitibus Aulon
Det pretiosa tibi vellera, vina mihi.

Erat enim, quicquid alii dixerint, *Aulon* locus in agro *Tarentino*: rursus *Martialis*:

Te Lacedæmonio velat toga læta Galeso,
Vel quam seposito de grege Tarma dedit.

Et in *Cleon* meretricem:

Puella senibus dulcior mihi cygnis
Agna Galesi mollior Phalanthini
Conchilia Lucrini delicatior stagni.

Et *Ravisius* in cornucopia:

Ostrum antiqua Tyros, lanas imbelle Tarentum,
Sassina lac, Memphis stamina, Sparta canes.

Sed & idem *Martialis* de *Tartheniana* toga:

Dic toga facundi gratum mihi munus amici
Esse velis cujus fama decusque gregis?
Appula Ledei tibi floruit herba Thalanthi.
Quæ saturat Calabris culta Galesus aquis.

Laudat *Macrobius* in Saturnalibus Nuces *Tarentinas*, illasque *Favorini* testimonio tradit, sit dictas quasi *Terentinas*, hoc est, molles a Terenon, quod est *Sabinorum* lingua molle, qua voce & *Terentios* putat *Varro* dictos. Sed & *Plinius* asserit duo genera *Tarentinarum* nucum fragili putamine, ac duro, quæ (Amygdalas ipse crediderim) Nuces sunt amplissimæ, & minime rotundæ; præterea mollusca putamen rumpentes; idem alibi Nucum pinearum genus alterum posuit *Tarentinum*, digitis fragili putamine, aviumque furto in arbore. Easdem *Scaliger* dicit appellari *Persicas*: sed *Tarentini* vocant *Ambrosias*, *Turnebus* in *Plinio* agnoscit *Macrobii* lectionem *Terentinas* nuces, quia τὸ τέρεν, unde *Terentum*, *Sabinorum* lingua molle significat. *Nucem Græcam*,

A (inquit *Columella*) *& Avellanam Tarentinam facere hoc modo poteris; in qua scrobe destinaveris nuces serere, in terram minutam pro modo semipedis ponito, ibique semen ferulæ repangito; cum ferula enata eam findito, & in medulla ejus sine putamine Nucem Græcam, aut avellanam abscondito, & ita obruito, hoc ante Kalendas Martias facito, vel etiam inter nonas & idus Martias.* Pira item *Tarentina* laudat *Macrobius*, illaque appellat sera, ut pleraque alia; *Cornelius Celsus*, *Pira* (inquit) *quæ reponuntur Tarentina.* Sed & *Plinius*, qui omnia complecti voluit, *Tarentina* tradit Pira serissime legi, sic dicta a patria, ut *Amerina*, *Picentina*, *Numantina*, *Alexandrina*, *Numidiana*,

B *Græca*, *Signina*. Quid autem nostra ætate dici queat, insigne, ac præcipuum, de ovibus, lanis, nucibus, ac piris non video; nam neque horum est copia, ut olim apud veteres, neque qualitas illa; non tamen omnino his destituimur. De oleis *Tarentinis* ad hæc quidem verba *Theophrasti*, in historia plantarum: *Circa Tarentum fructum uberem oleæ semper præmonstrant, sed sub flore pars magna perditur*; causamque hujus ostendit in secundo, ubi agit de causa plantarum: *locorum* (inquit) *diversitatem causis hisce tribuimus, ubi nihil aliud impedimento detrimentoque acciderit, ut apud Tarentum oleæ accidere ferunt; silens enim spiritus sensu conspicuus est, quippe pleræque aduruntur, & conflatus ex mari talis occurrerit, ut inve-*

C *cta salsugine corrodantur flores ac pereant. Caligo quoque sine ullo flatu egredi quædam videtur, quæ ubi flores tetigerit, exurit*; & *Scaliger* in *Theophrasto* de agro *Tarentino*, ibi scribit: *Plautinus versus lepidissimus, si non fecero peribo, si faxo vapulabo: sic in agro Tarentino, si non flat, rubigo interficit, si flat marina nebula crassa fœtida, flores necat.* Sed neque oleum idcirco semper modicum est, & quatumcumque semper laudabile, & præcipue quod ad condituram asservatur, *Monopolitano*, *Ostunensi*, *Bituntinoque* præstantius. Vina, quia & uvæ, ex quibus passæ peroptimæ fiunt, non a veteribus modo scriptoribus celebrantur, sed & nullibi per totam *Italiæ* oram præstantiora videntur; quin & prædulci uva novum

D apud veteres & *Tarentinum* genus vitium factum est. *Verum* (inquit *Plinius*) *& longinquiora Italiæ ab Ausonio mari non carent gloria: Tarentina, & Servitiana, & Consentiæ genita, & Tempsæ, ac Babiæ, Lucanaque antecedentibus Thurinis. Tarentinum vinum* (inquit *Athenæus*) *& quæ in illo tractu fiunt omnia, leve, suave, stomacho gratum, minime validum, aut infestum capiti.* Ficus prædulces *Tarenti* nasci, quas vocant Omas, legitur apud *Plinium*, & hanc lectionem agnoscit *Hermolaus*, qui quasi ὠμάς, hoc est, crudas dici sentit, quoniam prædulces sunt statim cum nascuntur, nondum præcoctæ solibus; ita & palmarum genus in *Cypro*, cujus non maturescit fructus, sed crudus admodum suavis ac prædulcis est.

E At si onas legeris cum aliis *Pliniani* libri castigatoribus, vel hanc vocem flectes ab ὠνέομαι, quod significat emere, & sic eas intelliget *Plinius*, quas *Tarentini* vulgato nomine sanctæ crucis ficus appellant, oblongas & nigri coloris, vel detorseris vocem ἀπὸ ὄνε, & ita illa erunt ante folia, quæ asinina sunt rusticis, quid vero quod alii agnoscunt œnadas, quasi ex vini sapore sic appellatas? Castaneas in agro *Tarentino* modo non vidimus, ut in *Campania*, sed illas olim tradit *Plinius* laudatissimas fuisse, faciles, neque operoso cibo, figuraque planas; credit *Stephanus Castaneas* dictas a *Castano Apuliæ* oppido non procul a *Tarento*, quod *Castanetum*, vel *Castellanetum* vocant: alii a *Castano Magnesiæ*. Myrtus folio

F minuto non sic hodie passim nascitur, ut olim; conspicitur frutex myrti hujusmodi prope *Potamiscum* flumen, ubi Principis pomarium fuisse non pauci conjiciunt. At quam *Cato Tarentinam* appellat Cupressum, nulla est, credit *Plinius* ita a *Catone* dictam,

quod *Tarentum* e *Creta* insula primum advenerit, ubi Cupresseta fuisse tradit *Cicero* cum dicit primo de legibus: in Cupressetis *Gnosiorum* &c. *Candelabrorum scapis* nobile vocat *Tarentum* idem *Plinius*, sicut *Æginam Candelabrorum* superficie; sunt autem scapi columnarum partes, ut norunt Grammatici ex *Vitruvii* lectione, annotavitque *Budæus*. Sal e stagnis *Tarentinis* oculis utilis est; & est salsissimus, siccissimus suavissimus omnium atque candidissimus ad Medicinæ usus ab antiquis maxime laudatus. Erant olim duæ apud *Tarentinos* salinæ, quarum vestigia & nomina adhuc restant, una enim major dicitur, minor altera: verum ex utrisque (stagna enim sunt) imbrium descensu colligebatur salis albi copia, sicut etiam & ex conchis alveisque qui sunt in insulis; prope urbem juxta portum parvula admodum salina est, quæ tam imbribus quam mare infuso ad vulgarem subnigrumque salem, & lapidosum conficiendum adjuvatur, nec sine rivulis aquæ dulcis; illac enim aquæductus tendit ad fontem, qui est in medio foro; reddit & hæc salina album salem suum & subtilissimum, quando artifices volunt habita prius a Regiis ministris venia. Majoris salinæ meminisse videtur *Joannes Boccatius* in particula de lacubus: *Tarentinus* (inquit) *lacus est apud Tarentum Italiæ civitatem, quæ æstivo æstu siccatur in salem*; quod idem sentit *Plinius* his verbis: *siccatur in lacu Tarentino æstivis solibus, totumque stagnum in salem abit, modicum alioquin, genua non excedens* pauloque post: *Marinorum maxime laudatur Cyprius sal a Salamine, ut a stagnis Tarentinus ac Phrygius, qui Tartæus vocatus, omnium suavissimus atque candidissimus, & propterea fragilis*; hodie inductis bobus franguntur stagna, ne inde sal colligatur Rege ita jubente. Abundat hodie solum *Tarentinum* omni frumentorum genere, non ea tamen copia, qua finitimæ civitates, ex quo conficitur panis & popularis & siligineus. Vocabant olim *Græci* δώρελον ἄρτον, id est, *Doricum* panem, *Tarentinum* videlicet, a magnitudine buccellatorum, qui & hodie sunt in usu, maxime apud vulgares ac plebeios, & *Chrysippus Tyanæus* ἐν τῷ ἀρτοκοπικῷ, id est, in opificio panario, inter placentarum genera ex celeberrimis *Tarentinam* reponit; quod ante me observavit *Alexander ab Alexandro* ex *Athenæo*. Crocus non est infœcundus; & auctore *Varrone*, sicut in *Falerno* vinum, in *Cassinate* oleum, sic in *Tarentino* mel ceteris præferebatur. De Porris *Tarentinis* ita scribit *Martialis*:

Fila Tarentini graviter redolentia porri,
Edisti quoties oscula clausa dabam.

Nascitur Manna in agro *Tarentino* juxta oppida *Palæjanum* & *Palejanulum*; an sit autem orientali inferior, ut illa quæ in *Calabria* provenit, sicut in Philologia notat *Volaterranus*, nescio. Lapis, quem vocant Carpanum subrufum, & Tophum album, copiosissimus apud *Tarentinos*, apud quos fiunt & figlina vasa præcipua, quæ in aliarum maximarum urbium deliciis esse solent; sed nobis quotidiano usui. Horti suburbani non pauperes essent, sed ditissimi, nisi tanta obesset civium negligentia. Nascuntur & herbæ arti medicæ perutiles, de quibus singulis volumen promisit edere *Donatus Antonius Juranna* Medicus, ut merito *Græci Tarentum* appellaverint ποεἑσικὴν πόλιν, id est, in qua facile est victum invenire. At imprimis piscandi studio maxime vigent *Tarentini*, quin & ab ipsa urbe condita viguerunt, qua de re in sequenti capite, servato quodam singulorum totius anni mensium ordine tractandum est.

CAP. II.

De Tarentinorum Piscatu assiduo.

SExcenti quidem sunt, qui de piscibus, & magna scribunt volumina, quorum aliquot elegantiores, A ut *Oppianum*, *Aristotelem*, *Theodorum*, *Theophrastum*, *Nicandrum*, *Ælianum*, *Dioscoridem*, *Plinium*, *Albertum*, *Rondeletium*, *Jovium*, *Hieronymum Cardanum*, *Hippolytum Salvianum*, *Typhernatem Romæ* Medicinam sub *Julio* tertio profitentem, si attente legeris, nihil erit, in piscibus, quod desiderabis, ipse hoc in loco non omnia piscium genera, non varias illorum differentias, non multiformen naturam, non illorum condimenta, sive elixare, sive assare sive frigere placuerit, sed illud modo attingam, quod ad *Tarentinorum* historiam facere existimavi: qui pisces, ab aliis in piscando, maxime exercitatis, singulis capiantur mensibus, & magna B copia, consultis accurate admodum hac in re piscatoribus, qui ex navigiis, quos lintres, cymbas, barcas appellant, & ex trabibus longioribus sive (ut dicunt) parmaticis, lapideisque molibus tam interdiu, quam noctu piscantur. Ea est in aquis *Tarentinis* piscium copia, ut si urbs a conditore suum non fuisset sortita nomen, *Sidon* potuisset appellari, sicut *Tyrii* a *Phœnicibus* oriundi suam appellarunt urbem juxta mare in *Assyria* conditam: nam *Phœnicum* lingua *Sidon* piscis est, & *Tarentini* ipsi Ichtyophagi sunt. Captantur pisces tam in interno, quam in externo mari, hamis, retibus, nassis, lineis, arundinibus, fascinis, aliisque instrumentis, quæ propria videntur in tanta piscium frequenti varietate. Plu- C res populi gradus recenset Philosophus, & primum dat agricolis: alterum iis, qui artes colunt: tertium appellat forensem, in emendo ac vendendo occupatum: sequitur mox ille: qui in mari versatur, atque hujus, hic quidem bello deditus, hic vero quæstu incumbens; constat ille exportitoribus, hunc conficiunt piscatores, & multis locis unum quodque genus prædictorum magnam continet turbam, ceu piscatores *Tarenti*, & *Byzantii*, remiges *Athenis*, & reliqua reliquis locis; consule illum si voles, nos ad mensium singulorum prædas transeamus.

Januarius, Februarius.

Ab die igitur Kalendarum Januarii per totum Februarium ingens est Gammarum copia, omnium qui- D dem generum, quæ multa numerat *Ælianus*, nam & asperas capiunt, & læves, quæque digitorum compressu nullo negotio franguntur, & quæ iam ægre conteruntur, nigerrimas, argenteas, & utroque colore mixtas; χάμμα, χήμη. Urticæ tot sunt, ut nusquam totidem videris, & illæ præcipue quæ exigui sunt corporis. Κνίδη, ἀμαλύφη. Digiti, sive melius dixeris *Græco*, & vulgato nomine, δάκτυλοι, qui & ab *Adriatici* sinus incolis Cappæ longæ dicuntur, cum unguibus odoratis, atque imbricibus, omnes dura carne, nisi idem est testaceorum genus, eisdem mensibus videntur frequentes in foro piscario venundari, atque idem est de vertebris, sive verticillis, sive vertibulis, ut vocat *Gaza* apud E *Aristotelem*, tam coloris pallidi, quam rubicundi, quæ & ipsa sunt inter conchas; & hæc omnia in mari interno; δόναξ, ὄνυξ, σπονδύλος. At per universam hyemem in aperto ingens est agrestium piscium captura, Cartilagineorum præcipue & planorum, ut sunt Rana piscatrix, Raja, Squatina, Canicula, Centrina, Rhinobates sive Squatria, vel Squatinoraja ex Raja & Squatina compositæ; horribiles quidem aspectu, atque esu admodum injucundæ & integræ ingratæ. Ranam piscatricem βάτραχον ἁλιᾶς, Rajam βάτον, ῥινοβάτον, βατίδα, ἀστερίαν, vocant *Græci*. Torpedo, cujus vim eam esse omnium ore fertur, ut capta retibus, priusquam attingatur, piscantium manus stupefiant; sed *Tarenti-* F *ni* tradunt mederi sibi in hujus piscis tractu flatus retentione; νάρκη, νάρκα, νάρκησις. Pastinaca est huic persimilis, cui piscatorum vulgus tam *Venetum*, quam *Tarentinorum* Columbi nomen dedit, τρυγών. *Paulus Jovius* existimat illum piscem esse, qui *Athenæo*

næo Acanthe est infimæ plebis obsonium, ausim ipse dicere, quas Jecorarias docti quidam homines appellant, ἡ πάτας *Græci*, sed *Galenus* ἐυπέπτες felle carentes. Aquila, quæ & ipsa Cartilaginea & plana est, sic dicta, quod suis expansis alis volantem Aquilam imitetur, ἀετὸς; carnem omnes habent mollem non injucundum, nec concoctu difficilem: advenarum solent esse deliciæ, Kalendis Maji ad emporium, nundinasque commeantium. In utroque autem mari sub idem tempus colliguntur Mytuli parvuli illi quidem, sed omnium optimi ac saluberrimi, μύαξ, μίτυλος, μύτλος. Tellinæ, quæ & aliæ sunt a Mytulis, quicquid dicat *Paulus Jovius*, qui mavult cum *Athenæo* errare, quam cum *Dioscoride* recte sentire, τελλίνη. Conchæ etiam illæ, quas aliqui Galadas, & quas Patellas appellant, neque non etiam Squillæ, γαλάς, λεπάς, κωρὴς. Cancri tam fluviatiles, quam marini Gambari, Majæ, maximum scilicet Cancrorum genus Corse vulgo, & Cancelli cum Paguris, κάρκινος, καμμάρος, καρκίνιον, πάγερος, μάια. Purpuræ, quarum copia olim maxima, unde opinio veterum de lanarum tinctura apud *Tarentinos* per quam optima (de his *Ælianum* consulto) πορφύρα, πορφύρελα. Buccinæ aliquot: σάλπιγξ. Cochleæ albæ ac nigræ, magnæ, parvæ, mediocres, cum Nucibus, κόχλος, κοχλιας. Vermium & quoddam genus cretaceum, quibus pro esca, ut parva siliqua ad Auratas præcipue extrahendas utuntur piscatores, σκώληξ. Concharum nobilissima Ostrea, quæ ut tradunt historici, adeo apud *Romanos* in honore fuerunt, ut non modo *Brundusio* in *Lucrinum* lacum transferre studuerint, verum & in remotissimas e mari regiones ligneis secum lacubus asportaverint. Hæ aliquando veluti extincta eorum progenie, nusquam apparent, aliquando & me puero tantus fuit numerus; ut vili venderentur, ὄστρεον. Et quæ carent sanguine pectines, quæ a *Græcis* κτένες, a nostris vulgo Conchæ Sancti *Jacobi* dictitantur, quoniam peregrini dum *Compostellam* proficiscuntur ad visendas Apostoli reliquias, illis solent peregrinationis pileos exornare. Spongiarum genera omnia; quæ recensentur a *Plinio*, fitque experientia illa in spongiarum convulsione, quam idem refert, quod ubi avulsorem sensere, contractæ multo laboriosius extrahuntur, σπογγίον, σπογγια. Citula mense Januario longe melior; hunc piscem appellant omnes piscem S. *Petri*, *Ligures* Rotulum vocant. Rhombo est persimilis, præcipue si caput abscideris, χαλκεύς. Tinea *Ausonio* cognitus *Tarentinos* fluvios non deficit, Tenga vulgo dicitur. Lampetra non minus pretiosa in *Tarentino* portu; quam in *Arno*, & *Tyberi* fluviis; frequens tamen non est, γαλεξια. Alosa hoc tempore pinguis est, ac nescio an quæ in *Tyberi* capitur *Tarentinæ* sit præferenda: sed non antehac visus ejus numerus, quam anno septuagesimo tertio post millesimum & quingentesimum. Gobius & ille quidem multiplex ac frequens in arena nascens, albus item ac niger; Scombrus, quem *Hicesius* apud *Athenenæum* ἐυχυλον vocat, id est, boni succi, modo laudabilis, σκόμβρος. Lupi etiam permulti sunt & laudatissimi, qui & Spigulæ a *Romanis* & Spinæ a *Tarentinis* dicuntur, neque in mari tantum, sed & in *Galeso* & *Tara* fluviis capi consuevit, λάβροκας *Græci* vocant, quamvis alii Lupum a Labrace differre contenderint, ἀνάρναξ. Acus de longorum genere, rostrumque proferens Gruis, iisdem mensibus commendatur, βελόνη. Luternæ, quarum ingenium est lingua ignea per os exerta serenis noctibus lucere (adi *Plinium*) ἱέραξ. Et tam marina, quam fluviatilis Perca quam & inter saxatilem, tertio tamen loco reponit *Galenus*. *Athenæus* ait Percam esse spinis coronatam, insignique varietate conspicuam; assimulatur Mænis, quæ hodie Manulæ dicuntur, ejusque dux est Melanurus, qui alio nomine ab oculi magnitudine oculata vocatur, πέρκη, μελάνουρος, ὀρφοπαγγόσικτος. Turdus etiam piscis his diebus apparet, qui inter saxatiles reponitur, & nobiles vocat *Plinius*, κίχλη. Sub idemque tempus Coracini piscatio est, in cujus capite lapillus invenitur, quem puerorum collo pro amuleto suspensum, regio morbo adversari ignobiles quidam auctores tradunt, κορακίνος, Σαπέρδης.

Martius, Aprilis, Majus.

At mensibus Martio, Aprili, & Majo, præter prædictos in aperto mari Thynnorum multitudo non rara est, & in littore ipsius urbis, & per totum Isthmum, duplicique retium ordine captantur: quorum quidem piscium partes sale conditæ varie nominari solent. Ventris enim pinguiorem adipem Tarantellum ab urbe ipsa vocant: dorsum autem magis carnosum ac macilentum Tonninam appellant, θυννίς. Muræna cum Congro & Anguilla nullo quam hoc tempore magis commendata, & in utroque mari Sardæ, ac in insulis quanto majores, tanto pinguiores, itemque Aleces, & quæ *Plinio* & *Theodoro* sunt Trichiæ, digitalesque alii pisciculi, quos lactarenulos appellare videtur plebs, & ab antiquis, quomodo dicti fuerint, nondum reperi. Anguillæ prægrandes paucæ, sed quæ parvæ sunt exiguique capitis multæ, & gustu elegantiores, hæque in primis laudantur, μύραινα, κογ΄ρος, ἔγχελυς, σάρδα μαίνα, τριχίδες. Adde his Lupinum ova habentem, post Thynnum æstimabilem abdomine præsertim. Adde etiam Pinnas, Astracos, Polypos, Cicadas, atque Echinos, quos & maritimas Castaneas appellare poteris. Horum omnium præcipua copia est in Martio. Optimi & maximi Echini in externo mari. Adde præterea Pagros, sive Phagros, qui vulgo Fragolini appellantur, ex his qui assantur longe probatissimos, ἀμία, πίννα, ἄσακος, πολύπες τέτιξ, ἐχῖνος ἐρίθελος. Quid dicam de Pelamidibus, quas & parvos Thynnos vocant; & a luto sic dictas ferunt, sique pedalem excesserint magnitudinem, in Thynnos abire? Quod de Thynnoteris, quibus ab thynni abdomine zyrrulis nomen est? nam & zyrra appellatur imus Thynni venter, & hæc sunt abdomina Thynnia, quæ *Lucilius* commendat in primo Satyrorum libro, vulgus (ut diximus) Tarantellum, & zurram vocat, quod nomen putat *Paulus Jovius* deductum, propterea quod in *Tarentino* sinu sale Thynni bene asserventur, πηλαμὺς. Non desunt his mensibus Merulæ, quæ & ipsæ cum Turdo, Umbra, Asello, a colore, quem referunt, appellantur, & sunt saxatiles, κόττυφος, κίχλη, σκιαινα, ὄνος, ονίσκος. Mugilum copia est, & Mormyrorum, qui nec sine piscantium risu capiuntur: in metu enim capite abscondito totos se occultari credunt, μύξινος, μορμύρος.

Junius, Julius sive Quintilis.

Abundat Junius Scorpionibus, Scorpenis, Draconibus. Anguillæ his diebus pinguescunt, ut alias; sed juxta fluvios, qui portum ingrediuntur, sæpissime atque ingentes capiuntur. Aliud genus piscum, qui Coccyges a piscatoribus dicti sunt, verumtamen si *Jovium* audire placebit, Merula cum Coccyge erit eadem; piscem vocalem appellat *Aristoteles* lib. 4. Animalium. Sequitur Quintilis, quo Auratæ non linea & hamo, sed retibus ad insidias paratis captantur, & Sardæ circumjacto rete, ubi primum visæ sunt, præcipue in *Galeso*, eodemque mense nigræ Cochleæ, & Purpuræ colliguntur, σκορπίος, δράκων θαλάσσιος, κόκκυξ.

Augustus sive Sextilis.

Asellorum mense Sextili duo illa genera, quæ *Plinius* commemorat, in aperto mari grandiora quam incluso, vulgo Cergne, atque idem tempus profert Corvum, κόραξ. Salpæ optimæ sunt his die-

diebus, pisces tam operose atque eleganter a natura depicti. Cephali quoque & illi multiplices variis nominibus appellati a corporis accidentibus; nam & Capitones a capitis amplitudine dicuntur, & apud *Græcos* caput est κεφάλη. Labeones a prominentibus labris inferioribus. Sic & Cestres, Bacchi, Myxini, Chelones, leuchisti, & Muconas alii appellantur; σαλπὴ, βὺς, κεςρεὺς, σάργος. Quod autem tradit *Ælianus* in primo de Scaro pisce, id *Tarentini* de Cephalo experiuntur: Sed *Ælianum* audiamus, est enim historia gratissima *Scarus cum aliis herbis marinis, tum alga imprimis vescitur, omnium piscium ad Venerem inflammatissimus est. Causa cur capiatur, est cupiditas inexplebilis in fœminam; eam non ignorantes rei piscatoriæ, qui sunt peritissimi, hoc modo illi insidias ponunt, ut comprehensæ fœminæ summum os ad tenuem funiculum ex sparto confectum alligent, eamque vivam per mare trahant, ubi eorum cubilia esse, & in quem locum congregentur, norunt. Conficiunt etiam grave plumbum figura rotundum, longitudine trium digitorum, quo ex chordis appenso trahitur Scarus fœmina captiva. Aliquis eorum nassæ in piscatorio navigio accommodatæ os late diducit, datque operam, ut nassa in Scarum captum convertatur. Ea enim sensim demittitur lapide ad certam mensuram facto; mares vero non aliter, quam homines ad conspectam amatam libidinis furore feruntur, circumque eam concursantes, alius alium prævertere, eique appropinquare, & contingere studet, ut solent juvenes vehementer amantes, & osculum, aut vellicationem, aut aliud quippiam furtum amatorium venantes. Qui deducit fœminam sensim, & pedetentim insidiis collocatis recta ad nassam cum amata diceres amantes ducere. Cum proxime ad nassam hi accesserunt, plumbum in interiorem partem a piscatore traductum, ex linea decidens fœminam in nassam detrahit, quo simul influentes mares capiuntur, ac pœnam dant Scari ejusmodi furentis libidinis.* Hæc *Ælianus*. Verum hanc venandi industriam non vidi apud *Tarentinos* in Cephalorum captura: sequuntur nihilominus fœminam filo tractam, ac tridente bis terque sauciati non recedunt, donec semimortui capiantur, vel succumbant. Vulgo l' ovato dicitur hoc piscis genus. Maxima *Tarentinis* Cephalorum gratia est, habent enim ova, quæ geminis veluti folliculis incisa parte suminis recentibus eximuntur piscibus. Hæc *Græco* nomine passim Ovataricha, id est, salita ova nuncupantur. Sunt apud *Græcos* ταριχὰ obsonia pretiosa, & probe condita: hæc autem ova inter principum obsonia reponuntur; piscium carnes absque abdomine vilius plebi venundantur, interno mari capiuntur, & præcipue ante Urbis januam in Archiepiscopali piscaria. Omotaricha sunt salsamenta apud *Græcos*, quæ cruda comeduntur, ὠμοτάριχα: ita scriptum reliquisse *Alexim* testatur *Athenæus*; pinguescunt Cephali, ut multi alii pisces in aquis *Galesi* fluvii, neque ex Cephalis solum Ovataricha fiunt, sed & ex aliis piscibus, præcipue ex Spigulis, sed quæ ex Cephalis nobiliora; *Hieronymus Mercurialis* appellat Botargas plebejo nomine, quorum inventorem *Lampridio* sic referente, *Heliogabalum* fuisse tradit. Et apud *Herodotum* idem *Mercurialis* scribit usurpari hoc verbum ταριχεύειν in corporum mortuorum condituris, propterea, cum plures *Ægyptii* tenerent modos, quibus mortuos a putredine servarent primus omnium atque etiam frequentius a populo usurpatus fuit, qui ex solo sale constabat, unde merito condire corpora, salire dicebatur, & quæ condita erant τεταριχευμένα. Ovatarichis proximum est Caviarium, quod si nigrum est, ex ovis Sturionis conficitur: si rubrum, ex ovis Cyprini saliti, & in massam congesti, in *Capha*, quæ ad *Tanaim* civitas est: unde & Caphiarium dici potest:

A September, October, November, December.

Venit inde Septembri mense ingens quædam Solearum copia, quæ a *M. Varrone* Lingulacæ nuncupantur, ab *Athenæo* Buglossi, eo quod bovinæ linguæ effigiem imitentur. Harum ingenium recensent omnes fere scriptores, ac ipse bene expertus collaudo *Jovium*, qui frictas Arancii mali succo pipereque conditas probari in conviviis asserit. Smarides & Menæ hujus mensis laudabiliores, βούγλωσσος, Oculata, sive Melanurus, quem Percarum ducem supra diximus, licet de hac re magna sit inter scriptores contentio, quam prudens ac sciens prætereo, hoc tempore cum Boca provenit. Boca autem pi-
B cturatum habens dorsum a voce sic dicta est, aliis Boopa, quoniam hic piscis prægrandes habet oculos instar bovis; gregatim capitur, ut nullum alium piscem his diebus fere cernas in macello piscario βῶκες. Auratæ captura optima est (quamvis toto anno hujus generis pisces capiantur, quas infantes ab ætate appellant, quo nomine puerulos vel puellulas dicimus) a Kalendis Octobribus usque ad Martinalia, quæ apud *Tarentinos* pisce potius quam carnibus solent celebrari, vel per totum Novembrem, χρύσοφρυς. Synodontes pisces, si *Græca* voce uti volemus, Dentices si *Latina* Auratis per similes in venatione illas sectantur, συννόδων. Cephalorum, & quoddam genus, cui longo collo nomen imposuere
C veteres piscatores. Trigla, Τρίγλη, quod ter in anno pariat, sive Mullus optima eodem mense, capitur parvo mari, & in ea præcipue parte extra Urbem, ubi piscaria Sancti *Leonardi* dicitur a sacello, quod illi Sancto erectum adhuc apparet, quæ & prope Archiepiscopalem piscariam cernitur, non longe a fornacibus qui locus ad fornaces dicitur, quia ibi præter calcem coquuntur cretaceæ domorum tegulæ, imbrices a vulgo dictæ, unde tecta imbricata. Sardæ etiam & Sargi eodem tempore felices, ut mirer cur *Brundusinos* potius commendarit *Ennius* quam *Tarentinos*, nisi fortasse ibi commorans illis frequentius vesceretur, σάργος. Est & minor Sargus ipse etiam gregalis, & Sparus, qui meliorem, quam pisces alii plures succum habet, his temporibus in Au-
D ratarum comitatu, σπάρος a verbo *Græco* σπάρειν, id est, palpitare. December novissimus anni mensis mollioribus affluit piscibus, ut sunt Polypi, loligines, sæpiæ, & quæ intra domum latet suam Testudo religiosorum quorumdam, qui a carnium esu sanctissimo instituto abstinent, obsonium paschale, hoc mense sæpius in littore hæret. Sexcenta etiam alia piscium genera ne ab antiquis quidem cognita singulis apparent mensibus, ea propriis nominibus nec audeo, nec possum appellare: & in hac re piscatores nomen (ut opinor) sibi ipsi effingunt. Πετροφυὴς πολύποδες, τευτίδες, σηπίαι, χελώνη, θαλάττια. Portentosos aliquando capiunt pisces, sed in mari, quod majus vocant, nos apertum vel externum sæpe antehac
E appellavimus; Balenam, me puero, tormentis ac telis *Tarentini* milites sauciarunt, ea in arcta Gallipolis mortua invecta est: κῆτος, Cete. Capiuntur & aliquando monstruosi pisces quamplurimi, inter quos præter Gladium vel Spatham, (a telo quod in fronte gerit sic dictum) multi visu sunt humanas manus oraque habentes, & inter eos etiam Vituli, qui & Phocæ appellantur, Tirsio, seu Tursio Gaza. Delphines quotidiani fere prospiciuntur ex muris ludere, quales *Ovidius* in majore suo volumine describit, hos φιλανθρώπους *Græci* vocant, id est, hominum amatores. Quid de Coralliis dicam? ad quæ colligenda & *Tarentini*, & *Siculi*, & *Neapolitani* pisca-
F tores non semel visi sunt contendere; non expertus est *Plinius*, vel nusquam de his audivit, legitve: nam ut multorum locorum, sic & *Tarentina* laudasset Corallia; ea etenim sunt & quam ramosissima, & quam maxime rubentia, non scabrosa, non lapidea,

pidea, non inania, non concava; retibus avelluntur, sed acri ferramento prius præcisæ. Scribit idem *Plinius* aquatilium tegmenta plura esse, quæ cum omnia in *Tarentino* mari quotidie experiremur, hic apponere haud visum est indignum. Alia corio & pilo integuntur ut Vituli & Hippopotami: alii corio tantum ut Delphini: Cortice ut testudines: Silicum duricia ut Ostreæ, & concha: Crustis ut locustæ: Crustis & spinis ut Echini: Squamis ut pisces: aspera cute Squatinæ, qua lignum & ebora poliuntur: molli ut Murenæ: nulla ut Polypi. Vendendorum piscium ars piscinaria appellari potest, ἰχθυοπώλαιναν appellavit *Athenæus*: & frequentissima est apud *Tarentinos*; essent & multa dicenda de ritu condiendorum piscium, sed quia varius ac plebejus est, omisimus. Hæc de *Tarentinorum* piscatu, non quæ essent omnia dicenda, sed quæ colligi potuere consultis in hoc (ut præfati sumus) piscatoribus quam plurimis; illud autem non prætermittendum, quod Principibus in Urbe præsidentibus, non omnibus, qui cives essent, sed illis tantum piscari liceret qui veniam ab ipsis consequerentur, ut in nemoribus ac sylvis fieri pro ferarum venatione solet.

CAP. III.

De Tarentinorum Deliciis ac Luxuria.

NUllus est, qui vel in seipso, vel in aliis non experiatur, opum affluentiam eam esse, ut sæpius ad malum cogat hominem suapte natura ad illud fere semper pronum atque proclivem. Hinc nostrorum majorum deliciæ, ut in proverbium cesserint, non secus ac *Siculæ*, *Siracusanæ*, *Persæ*, *Tyrrhenæ*, atque *Sybariticæ*. Laudat *Ælianus* in varia historia *Phocionis* uxorem, quæ mariti vestem gestabat, neque opus habebat veste *Tarentina*, quasi molli ac lasciva. *Julius Pollux* Tarantinidion vestem appellat pellucidam *Tarentinis* usitatissimam. Ταραντινίδιον ἢ Ταραντινὸν substantive genus vestis subtilis muliebris *Athenæus* auctoritate cujusdam *Semi Delii* qui scripsit librum περὶ παιάνων de Pæanibus hæc refert: *Quos Ithyphallos nuncupant, personas ebriorum induunt, coronas gestant, & manicis anthino colore tinctis manus operiunt: tunicis vestiuntur albo distinctis. Tarentino amictu præcinguntur ad malleos usque demisso*; quibus in verbis duo animadverti possunt, anthinum colorem esse violaceum, & *Tarentinum* amictum e mollissima lana, qualis erat *Tarentina*, contextum. In epistola ad *Mecænatem Horatius* appellat *Tarentum* imbelle.

—— mihi jam non regia Roma.
Sed vacuum Tybur placet, aut imbelle Tarentum.

Imbelle, inquam appellat, quasi ociosum, quietum, a bello vacuum, & voluptati deditum. Ob quam eandem caussam dictum alii volunt ab eodem in Satyris molle, quibus non astipulatur *Macrobius*, *Alexander ab Alexandro*, ex sententia cujusdam *Lucii Parthenopæi*, recenses multorum ingenia populorum, sed veterum, ut credo, ex loci natura, aut cœli climate ita vitiis obsepta, ut propria illis sint atque perpetua: & inter cetera hæc posuit: *Asiani*, *Jones*, *Abydeni*, *Medi*, *Arabes*, *Tarentini*, & *Galatæ*, molles & effæminati, enervatis animis, ad inertiam nequitiamque parati, omnibus imbuti delinimentis, in gymnasiis & turpibus amoribus exerciti; illecebræ enim luxuriæ ad extinguendum vigorem animi, apud eos sunt. Erant *Tarentini* frequentissimi in compotationibus & genialibus conviviis, in quibus dabantur & circumferebantur coronæ: unoquoque mense publicum epulum instruebant, cæso bove, privati plebei etiamnum Veneri & commessationibus indulgebant assidue. Ebriæ mulieres desudantes unguenta vino permiscebant; hinc *Juvenalis* satyra sexta:

A *Atque coronatum, & petulans, madidumque Tarentum.*

Hinc *Salmonius* poëta:

Et Sybaris sequitur luxus, madidique Tarenti.

Hinc *Pontanus*:

Bacchi deliciæ, aut madens Tarentum.

Marcus Tullius ad *Trebatium* ita scribit: *Indicavit mihi Pansa meus Epicureum te esse factum; o castra præclara: quid fecisses, si te Tarentum, & non Samarobtinam misissem?* *Lacedæmonius Megillus* in primo legum apud *Platonem* ostendit & ipse *Tarentinorum* delicias, & ebrietatem. Dicit enim se vidisse civitatis universæ vinolentiam in *Bacchanalibus*. Hæc sunt ejus verba de voluptate differentis: *Quo enim*
B (loquitur de *Lacedæmoniorum* legibus) *omnes homines summopere in voluptates vehementissimas, petulantiamque & insaniam, id ab universa regione lex nostra exterminavit. Nec in agris, nec in urbibus, quas Spartiatæ gubernant compotationes videbis: Sed nec in compotationibus conjuncta, quibus ad omnes voluptates movemur. Nec ullus est, qui cuidam ebrietate lascivienti obviam factus non maximo ipsorum supplicio statim afficiat, neque Bacchanalium tempus ipsum liberet, quemadmodum & apud vos in curribus vidi, & apud Tarentinos, qui nostri coloni sunt, omnem in Bacchanalibus ebriam civitatem.* Quod autem *Tarentini* aliquando ebrietate studuerint, ac commessationibus, facile etiam possumus ex eo judicare, quod legitur de
C *Pyrrho*, & ipsis *Tarentinis*. Hujus quidem rei meminit *Fabius Quintilianus*, capite de risu, neque non *Valerius Maximus*, cujus verba apposui: *Audierat Pyrrhus apud quosdam in convivio Tarentinorum, parum honoratum de se sermonem habitum: accersitos qui ei interfuerunt, percunctabatur, an ea quæ ad aures ejus pervenerant, dixissent? tum ex his unus, inquit, nisi nobis vinum defecisset, ista quæ tibi relata sunt, præ iis quæ de te locuturi eramus, lusus ac jocus fuissent. Tam urbana crapulæ excusatio, tamque simplex veritatis confessio iram Regis convertit in risum: qua quidem clementia, & moderatione assecutus est, ut sobrii sibi Tarentini gratias agerent, & ebrii bene precarentur.* Obiter hic libuit apponere, quod *Blon-*
D *dus* in *Roma* triumphante de *Cynea Pyrrhi* oratore narrat, quia fortasse ad *Tarentinos* spectare tam verisimile sit, vel videri possit, ut quidvis aliud. *Unde* (inquit ille de vini usu agens) *jocus prodiit viri excellentissimi Cyneæ Regis Pyrrhi oratoris, cujus a Romana legatione ad Regem suum redeuntis servi & familiares, cum apud Ariciam Urbem nunc funditus dirutam, vino immoderatius hausto, ut solent ebrii capitis dolorem, & nauseam ab aëris gravitate causarentur: quin (inquit ille) vini hoc effecit austeritas, illiusque in humani indignitas: unde iter agens inspectas altissimis in ulmis* (quod etiam nunc fert regionis natura) *vites illis ostendit, matremque dixit vinorum, a*
E *quibus tantum acceperunt incommodum, in tam alta cruce merito pendere.* Sed *Argivorum* luxui subdit hæc pauca *Rhodiginus*: *Tarentinis inveterati fuit moris, matutinis se poculis ita invitare, ut jam frequentiore foro, temulenti plane viserentur.* *Athenæus* ex sententia *Theopompi* & *Callistrati* de eadem re sic habet: *Theopompus* ex libro decimo *Philippicorum*, a quo ultimam partem: ubi de *Atheniensium* oratoribus, & Reipublicæ administratoribus agitur, quidam separarunt, his verbis refert intemperantem & prodigum *Eubulum Demagogum* fuisse. *Tantum* (inquit) *& improba alieni cupiditate in Tarentino populo ceteros anteivit, quantum Eubulus circa epulas intemperans fuit, qui & Atheniensium vectigalia in alendis semper militibus con-*
F *sumpsit*; idem alibi: *Tarentinorum* (inquit) *civitas propemodum quotoquoque mense boves immolat, & convivia populo exhibet: coit vero turmatim vulgus & assidue compotat. Sic autem de ceteris nationibus Tarentini dictitant, alios quidem homines industria, & circa munera sua laboriosa sedulitate in posterum vitam sibi*

com-

comparare: se vero quia conveniant, & voluptatem inde percipiant, jam vivere nec expectare, dum olim vivant. *Jam vero* (inquit *Ælianus* in historia animalium) *si quis, qui nondum excesserit extrema pueritia, Thunni sanguine illiniatur, non pubescet. Hoc idem Torpedo, & marinus Pulmo efficiunt: nam in aceto putrefactæ eorum carnes, & mento asperseæ fugam pilorum facere dicuntur. Quid ad hæc Tarentini, & Tyrrheni sophistæ malorum investigatores, conantes pilorum evulsione ex viris mulieres facere?* Addam, & si invitus, neque sine ingenti vultus rubore, sed historiæ ratione coactus, quod in *Athenæo* legitur de nonnullorum facinore militum, qui dum bellicosi ac fortes haberi voluerunt, tanta in miseros hostes abusi sunt & impudenti insolentia, ut magnam inde & sibi & suis omnibus acquisiverint infamiam. *Athenæi* verba hæc sunt: *Clearchus* libro quarto vitarum ait, *Tarentinos populos confisos viribus & copiis, quas tum magnas possidebant, voluptatibus ac deliciis usque adeo se tradidisse, ut totius corporis cutem lævigarent, unde pilorum avellendorum exemplum reliqui sumpserunt. Vestes* (inquit) *textiles pellucidas omnes gestabant, quibus nunc luxuriat molliuscularum fœminarum cultus. Secundum eorum peccatum id fuit, quod deliciis corrupti, & licentia vitæ ad injurias vicinis inferendas pertracti, oppidum in Japygibus Carbinam cum devastassent, virgines & florentes ætate matronas in Carbinatum sacris ædibus congregarunt: deinde tentoriis fixis, nuda omnibus clara diei luce corpora spectanda præbuerunt, ut cui libitum esset, his tanquam in miserum gregem insilierit, libidinem suam expleret, illatum, quæ eo collectæ fuerunt pulchritudine, sub omnium oculis, Deorum præsertim: ante quos id nunquam patratum iri credidisset oppressus ille populus. Tanto flagitio sic indignatus est Deus, ut quotquot Tarentini scelus id adversus Carbinatas præter jus & humanitatis leges commiserant, exanimaverit fulmine. Ad nostram usque memoriam Tarenti ante singulas ædes pylæ statutæ sunt pro foribus, & in illis eorum, qui militarunt adversus Carbinates insculpta nomina, & quando interierunt de cœlo tacti, nec eorum qui sic vitam amiserunt, quisquam miseretur, nec legitima iis libamina effundunt, sed Jovi fulminanti sacro faciunt.* Hæc ille. Unam *Tarentini* ducebant uxorem pro liberis procreandis (de veteribus loquor) at duas insuper ducebant luxuriæ & voluptatum gratia. Et quoniam de uxoribus facta est mentio, illud non est silentio prætereundum, *Tarentinos* hanc olim habuisse consuetudinem, quod ex novis sponsis in prima cœna neuter manibus cibum sumere audebat suis, uterque expectabat cibum, ut sibi ab aliis porrigeretur: aliter si fecissent, conjugium nullum erat. Servatur hujus hodie moris aliqua particula; nam quando nova uxor mariti domum primo ingreditur, ab aliquo consanguineo utrique ad os porrigitur argenteo cochleari aliquid mellis vel obsonii zacharo confecti, ut sit boni ominis indicium, eos in pace dulcissime convicturos.

CAP. IV.

Quæ Tarenti accidisse ferantur.

GRatam (inquit *Ælianus*) *accepti beneficii memoriam ipsæ etiam bestiæ retinent. Tarentina mulier nomine Heracleis, & ceteris in rebus, & maxime raro fœminarum genere fuit, & vero ab omni stupro integram castamque se marito conservavit, quippe quæ ut viventem eum studiose & diligenter coluisset: sic posteaquam e vita excessit, se fidissimam, & ab omni libidine continentem humato conjugi præstans, urbanas commemorationes, & domum in qua mortuum vidisset maritum adeo male oderat; ut præ mœrore ad sepulchri monumentum, ubi sepultura affectus esset ille, miserrime commoraretur. Hæc igitur fœmina cum æstivo anni*

A *tempore ciconiis pullorum suorum volatum experientibus, unus & infirmissima ætate, & alarum debilitate delapsus alterum crus fregisset, ejusmodique casum intuita, se cognito morbo misericordem pullo præbuit, nam & vulnus obligavit, & medicamentis, & cibo potioneque adhibitis cicatricem obduxit; & ad incolumitatem perduxit, atque jam ad volatum confirmatum e manibus dimisit. Hic admirabili quadam naturæ intelligentia non ignorans se conservatæ vitæ præmium mulieri debere, anno post cum adversum Solem forte apricantem eam, quæ sibi benigne fecerat, perspexisset, demisso atque humili volatu proxime ad ipsam profecta in ejus sinum lapidem evomit: deinde in tecto subsedit, cujus* B *facti admiratione commota Heracleis dubitabat, quid hoc esset. Cum igitur lapidem intus alicubi deposuisset; nocte insequenti somno soluta ea fulgere, & radiatam domum tanquam immissis facibus ex eo splendere perspexit, ubi vero Ciconiam comprehendisset, & vulneris cicatricem percepisset, hanc cognovit eam esse, quam miseratione commota curavisset*; hæc *Ælianus*. Scribit *Ovidius* libro septimo metamorphoseωn *Æsonem Jasonis* patrem a *Medea* ex sene factum fuisse juvenem, ubi eum in aheno rocoxerit, quod & legere poterit, qui volet apud *Volaterranum* in Philologia. Verum hoc posset, ut debet, figmento adscribi poëtarum. Quod autem legitur in *Hispano* quodam libello, cui titulus: *Jardin de flores curiosas*, & cujus auctor est *Antonius de Torquemada*, fortasse non erit adeo C fabulose narratum, ut non videatur verum ϗ δύνατον: refert enim per quendam *Bernardum* (est enim dialogus) anno post natum dominum quingentesimo & trigesimo primo vel secundo, cum *Romæ* ipse degeret, publicam fuisse per totam *Italiam* vocem ac nuncium certissimum, *Tarenti* senem quendam capularem & decrepitum centum annos natum juvenem esse factum mutatione dentium, pellis, & quicquid pilorum in toto corpore haberet, unguium etiam tam manuum quam pedum, ita ut vix a suis internosceretur, vixisseque sic validum annos quinquaginta, uxorem duxisse & filios etiam suscepisse, tandem ad eam devenisse cariem, ut lignum potius censeretur D quam caro. Hoc idipsum pluribus accidisse ibidem scribitur & ab eodem auctore: sed quia ad nostram illi haud pertinent historiam, prætermito. Commodavit mihi librum *Hispano* scriptum idiomate *Joannes Baptista Athenisius* Jurisconsultus peritissimus, ut qui maxime in tota *Japygia*, & ipse nobilis inter *Tarentinos*. Est ut inter ea, quæ humana excedunt consilia reponendum, quod in lamia *Angelus Politianus*, & *Cælius Rhodiginus* in antiquis lectionibus memoria dignum censuere; id ita est. Bovem apud *Tarentinos* in agro quodam pascuo forte *Pythagoras* conspicatus viridem adhuc fabaciam segetem morsu truncantem, rogavit bubulcum, moneret bovem suum, ne illam depasceretur. Huic bubulcus illudens, atqui (inquit) bovatim loqui nescio, tute si scis potius moneto. Non cunctatus ipse accessit propropius, & in aurem bovi illi voce tamen summissa diutule locutus imperavit, non modo ut in præsens, sed ut etiam in perpetuum pabulo fabacio abstineret; itaque bos ille *Tarenti* deinde molliter consenuit in *Junonis* fano sacer habitus, cibisque hominum vesci solitus, quos illi obvia turba offerebat. Visus est *Tarenti* vitulus biceps Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo tertio mense Februarii *Massafræ* oppido natus, quem octipedem etiam ajebant bubulci, portentosum caput *Tarentum* fuit asportatum ad præfectum provinciæ, qui ibi commorabatur ob panem nauticum conficiendum F pro classe regia, quæ adversus *Turcas* parabatur in sancto illo fœdere. Et quoniam de pane facta est mentio, addendum videtur prodigium, quod ab auctore chronicæ historiæ recensetur: *Sylla* (inquit) *apud Romanos præfecto, & Sothero Ptolomæo apud Ægy-*

Ægyptios regnante, *cum in convivio*, *quod Tarenti tunc temporis celebrabatur*, *panis divideretur*, *ſanguis inde effluere viſus eſt qualis è corpore humano ſaucio emanare ſolet*, *quo quidem tempore ſeptem dierum ſpatio cum grandine lapides ceciderunt univerſum fere Tarentinorum agrum devaſtantes.* Erat apud *Tarentinos*, ſicut apud *Athenienſes* Prytaneum, ubi judices & magiſtratus verſabantur, conſultabantque de Republica eo in loco etiam publice alebantur qui de Republica bene eſſent meriti; habebatur hic honos maximus; in *Tarentino* Prytaneo *Dionyſius* Junior *Siciliæ* Tyrannus candelabrum dicavit, in quo totidem ſuccenderentur lychni, quot in anno numerantur dies; hoc ab *Athenæo* refertur auctore *Euphorione* in hiſtoricis commentariis. Animantia bruta homines adamaſſe, & formoſos præcipue atque virtute præditos multi ſcribunt: quantus autem Delphinorum fuerit amor in hujuſmodi, docent *Herodotus*, *Plutarchus*, *Pauſanias*, *Athenæus*, *Theophraſtus*, & *Plinius*. Hic tandem cum multa adduxiſſet exempla, quibus hoc verum eſſe perſuaderet, ſubdit: *Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochii & Tarentini de pueris delphiniſque narrant. Quæ faciunt*, *ut credatur*, *Arionem quoque Citharœdicæ artis interficere nautis in mari paratis*, *ad intercipiendos ejus quæſtus eblanditum*, *ut prius caneret cythara*, *congregatis cantu Delphinis cum ſe dejeciſſet in mare*, *exceptum ob uno Tænarium in littus pervectum.* *Herodotus* in *Clio* hanc *Arionis* fabulam ſive hiſtoriam dicit tum accidiſſe, cum parta ingenti pecunia voluiſſet ille *Corinthum* ad *Periandrum* redire, cumque profecturus eſſet a *Tarento*, quia nullis magis quam *Corinthiis* fideret, navigium virorum *Corinthiorum* conduxit; de eodem plura leges apud *Plutarchum* in convivio ſeptem ſapientum; hymnum quo ſe *Arion* gratum *Neptuno* exhibuit, leges apud *Ælianum*; in *Tænaro*, cui *Cereapoli* cognomen antea fuerat, *Arionis* & Delphini ſtatua cernebatur cum hoc ſubſcripto Epigrammate:

E pelago ſervavit Ariona Cydone natum
Delphinus vector, *diis ducibus Siculo.*

Habuit & ager *Tarentinus* multorum cineres præclariſſimorum; *M. Pacuvius Ennii* ex ſorore nepos *Tarenti* moritur annos natus quinquaginta, in ejus tumulo hæc legebantur carmina:

Adoleſcens tametſi properas: hoc te ſaxum rogat,
Ut ſe aſpicias, *deinde quod ſcriptum eſt legas.*
Hic ſunt poëtæ Pacuvii Marci oſſa,
Hoc volebam neſcius ne eſſes. Vale.

Sunt & multi qui contendunt *Vergilium* apud *Tarentinos* ſuum obiiſſe diem: unde illa diſticha:

Mantua me genuit, *Calabri rapuere*, *tenet nunc*
Parthenope, *cecini paſcua*, *rura*, *duces.*
Qui pecudes, *qui rura canit*, *qui prælia vates*,
In Calabris moriens hac requieſcit humo.

Sed hæc mirabilia non ſunt quocunque enim pergit homo, ſecum affert moriendi neceſſitatem, quæ vitari nullo modo poteſt: videtur tumulus *Vergilii Neapoli* ſupra antrum ad ædem divæ *Mariæ*, quæ ad pedem cryptæ dicitur cum, diſticho:

Quid cernis tumuli hæc veſtigia? conditur olim
Ille hoc, *qui cecinit paſcua*, *rura*, *duces.*

Eſt apud Hieroglyphicos Tarantula invidiæ ſymbolum, cujus exitiale virus a Medicis tale deſcribitur, ut læſis inducat ſtuporem, genuum labefactationem, demumque univerſi corporis παλμὸν, id eſt, tremorem, qui in proverbium uſque abierit. Eſt Tarantula, idem cum Phalangio, animal ex aranearum decuria, quarum multa genera refert *Nicander* in Theriacis: & videtur in tota *Japygia*, nedum *Tarenti*. Qui ab hoc vermiculo mordentur, non ſibi mederi ſolent Cancrorum paſtu, quod naturæ impulſu faciunt Cervi, ut docet *Plinius*: ſed ut legitur apud *Theophraſtum* Academiæ poſt *Ariſtotelem* ſucceſſorem, cantilenis, fiſtulis, ac tympanis: eoſque

A delectant colores varii, ut alius rubro, alius viridi, cæruleo alius alliciatur, odioque habere videntur quemvis alium, feminæ aliquando mordentur, quæ inſtar Amazonum & Lacænarum, niſi mavis Baccharum gladios in manibus habere, ſignaque ferendi, defendendique, ac ſi in ſingulari certamine, non erubeſcunt: hos vulgo dum ſimili inſaniunt morbo, Tarantatos vocant, qua de re agnominatione quadam nonnulli utuntur dicentes *Tarentini* Tarantati, dum hujus Urbis cives, eos præcipue, quos conſtantia decet, volunt levitatis arguere, inter alios hujus rei ſcriptores, *Alexander ab Alexandro* juris peritiſſimus tam multa ſcripſit in libris Genialium
B dierum, ut plura (ni fallor) *Latine* an dici queant, non videatur, quo doctore qui non fuerit contentus, adire illum haud pigeat *Ælianum* ex principibus *Græcis* unum in hiſtoria animalium: videbit enim admiratione digniſſima de Phalangiis præcipue *Zacynthi*, quorum morſu totum humanum corpus obtorpeſcit, & debilitatum tremore afficitur, & frigidiſſimum illico fit, & vomitum cum convulſione patitur, membrumque genitale illi intenditur. At ſi qui ab eorum morſu integri atque intacti balneas, quarum lavatione Phalangio vulnerati fuiſſent uſi, forte ſubiſſent, aut pedes abluiſſent, omnibus doloribus, quibus torquentur morſu preſſi exarſerunt. *Andreas* præterea *Mathiolus* in ſecundo *Dioſcoridis*
C commentario annotavit & pauca alia eadem de re, ictos videlicet ab hoc verme, varie ac diverſe torqueri: alios perpetuo canere, alios ridere, plorare alios, multos clamitare, nonnullos dormire, plures vigiliis affici, pleroſque vomitionibus laborare, non paucos ſaltare, ſunt qui ſudant, alii tremebundi fiunt, quidam pavoribus infeſtantur, plerique alii alia patiuntur incommoda, fiuntque phreneticis, lymphaticis, ac maniacis per ſimiles. *Quæ* (inquit) *Symptomata tam varia*, *atque diverſa non aliunde provenire dicendum eſt*, *quam aut ex vario horum animalium veneno*, *aut ex demorſorum hominum temperamentis*, & paulo ante dixerat: *Sed mirum certe quam facile hujuſce veneni vis muſica mulceatur. Quandoquidem audi-*
D *tis lyricis inſtrumentis*, *vel tibiarum ſono*, *primo ſtatim occurſu icti a Tarantula a languoribus ceſſant*, *& in medium tripudiare*, *& ſaltare incipiunt*, *tamque diu rem proſequuntur*, *ac ſi ſani eſſent*, *& nullo unquam tenerentur dolore. Quod ſi eveniat*, *ut tibicines tantillum conquieſcant*, *ac interponant*, *non multo poſt tempore in terram concidunt*, *& ad priſtinos redeunt languores: niſi tam diu indeficiente ſonitu ſaliant*, *atque tripudient*, *donec veneni virus partim inſenſibiliter per cutis meatus*, *partim per ſudorem exeat*, *& diſcutiatur. Ob id igitur tibicines ſtipendio conducuntur*, *alternatimque mutantur*, *ut abſque ulla ſonitus intermiſſione*, *tam diu tripudient demorſi*, *quouſque penitus curati quieſcant*; hæc ille, qui etiam ſua addit conjectura a
E *Tarento* Urbe dictam Tarantulam, non a Tarantula *Tarentum*, ut nonnulli imperiti aſſeruerunt. Scripſit *Philoſtratus* multos libros de vita *Apollonii Thyanei*; lib. 15. cap. 7. inquit: *Nerva*, *qui poſt Domitianum juſte modeſteque imperavit*, *jam ad imperium vocari videbatur: id præcipue Orphytus & Rufus opinabantur: hos Domitianus paratarum contra ſe inſidiarum inſimulans in inſulam relegavit: Nervam quoque Tarentum ſecedere juſſit*, & cap. 12. *Cum quidam ex iis*, *qui una cum Apollonio erant in cuſtodia*, *quereretur*, *propterea ſe accuſatum*, *quod Tarenti*, *ubi dominabatur*, *ſacrificans publicis precibus non addiderat Domitianum Palladis filium eſſe. At enim* (*inquit*) *arbitrabaris fortaſſe Palladem non peperiſſe*, *cum ſemper habita ſit virgo:*
F *ignorabas autem* (*ut opinor*) *Deam ipſam Draconem quandoque Athenienſibus peperiſſe.* Erecta domorum tecta *Tarentini* ut plurimum cannitia conficiunt, adjecto arenario, & tegulis, præter trabes & forcipes; *Zacharias Lilius* in libro quo de ſitu orbis dicit, *Oe-*

baliæ nomine Urbem esse in *Italia* juxta *Tarentum* ab *Oebalo Telonis* Regis *Capreæ* filio sic nuncupatam, citatque *Vergilium* in Georgicis, cujus versus alibi nos adscripsimus; quæ *Lilii* sententia movit me, ut crederem, unam ex parœciis Urbis inde nominatam; dividitur hodie quantulacumque est in quatuor parœcias, quarum una Balei parœcia est appellata, corrupta fortasse voce ab iis qui *Oebaliam* juxta *Galesum* habitabant; at si quis volet fortasse & aliarum parœciarum nomina cognoscere, illa quidem recentia sunt, & altera divi *Petri* parœcia dicitur, tertia Turris pennæ, quarta cognominatur a ponte: duæ inquam sunt, in superiore Urbe, totidem in inferiore. Quod *Vergilius* lib. Æneidos 7. laudat *Galesum* quendam his versibus:

Corpora multa virum circa, seniorque Galesus
Dum paci medium se offert, justissimus unus
Qui fuit, Ausoniisque olim ditissimus arvis,

amicum fortasse laudaverit suum, cui ob recepta beneficia *Tarenti* erat obligatus: juris ergo hospitalis memor, ita remunerat. Tributa & vectigalia multa ac varia sunt; nam alii Regi debentur ac solvuntur, alia senatui, & colliguntur ex piscatu piscium, & ex illorum venditione, & pane confecto,

A ex vino, ex oleo, ex croco, & ex domorum prædiorumve censibus, ex pauperum labore, & ex mercimoniis. Habent hodie, ut in tota *Christiana* Republica laudabilem hanc consuetudinem *Tarentini*, ut sicuti in Urbe quisque sibi domum condidit, in qua cum familia bene ageret, atque viveret, ita quoque contendat extruere sacellum cum sepultura, in qua mortuus humaretur pie honesteque cum suis, non extra Urbem secundum celebres vias, sed in Basilicis magnis, quas alibi recensebimus; ritus autem efferendi ad sepulturam cadavera, illaque sepeliendi, quia iidem sunt, qui apud omnes, nihil opus esse existimavi de illis agere; sicut alii consueverunt in suarum Urbium historiis: nempe de campanarum
B pulsatione, de illarum vario numero juxta mortui dignitatem, & comitatu cognatorum, affiniumque, etiam mulierum, quando defunctus effertur, de vestibus lugubribus, de pompa, quæ partim præcedit, partim sequitur, de facibus, de cruce, de amicis, qui catervatim se comites præstant, deque Sacerdotum divinis precibus, & tandem de humatione, & funebri oratione, quæ non semper habetur, sed quando illustris quidam vir, sive mulier, sive Antistes sit, qui vitam obierit.

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

ARENTINI sive ea, quæ in *Phalantho* dicta est, sive alia, a *Spartanis* ratione oriundi, armis ut plurimum, quam initio habuere potentiam, consumpsere. Notum illud est, militare scilicet studium durum, atque horridum ita fuisse *Spartanorum* proprium, ut degeneres haberentur, & matribus etiamnum indigni, ne dum patribus, qui in armis a prima usque ætate non se exercerent. Primum igitur, & antiquissimum bellum, quod post *Lucanum*, cujus nulla præter nomen est memoria, *Tarentini* gessere, fuisse creditur illud, quod adversus *Thurios*, *Sybaritasque* gestum *Pausanias*, & *Strabo* cum *Herodoto* in *Terpsichore* tradunt. *Thuriorum* imperator fuit *Cleandria* e *Sparta* profugus, & hujus belli causa, *Siritidis* amnis atque Urbis vendicatio ferebatur; convenere tandem uterque populus, ut communiter habitata *Tarentinorum* tantum Colonia *Sybaris* judicaretur, quæ non longe post *Heraclea* dicta & nomen, & locum commutavit. Missos alii scribunt colonos a *Tarentinis Heracleam*, quos prius e *Siritide* deduxerant. Hæc autem omnia accidisse constat post eam cladem, quam *Sybaritæ* a *Crotoniatis* acceperant, ex quibus pauci admodum superstites ad *Lucanorum*, non admodum durissimam servitutem sunt tracti, sed a *Tarentinis* iterum subacti, ac pene destructi ad *Romanorum* tutelam confugere: at illi mittentes pro virorum illius temporis paucitate accolas, mutato nomine *Copias* appellaverunt. *Diodorus* scribit hæc, quæ de *Heraclea* dicta sunt, eo accidisse anno, quo *Athenis* præfectus erat *Apseudes* unus, ac princeps ex novem qui nobiles erant præsidibus, & *Romæ* Coss. creati *T. Verginius*, & *Proclus Gegannius Macerinus*. Ejusdem *Heracleæ* causa, & propter agrorum fines, ut scribunt *Herodotus*, & *Diodorus* bellum suscepere *Tarentini* adversus *Messapios*, quibus & *Dauniorum*, & *Peucetiorum* Reguli favebant. Si igitur *Messapia* ea est, quam *Strabo* depingit in Peninsulæ Typum a *Brundusio* us-

C que *Tarentum* isthmo inclusam stadiorum decem post trecenta, verissimum erit bellum *Messapium* illud esse, quod *Uriæ* fuisse tradit *Herodotus* in *Polymnia*, & *Diodorus* in *Japygia*. *Hyriam* appellat *Herodotus*, traditque a *Cretensibus* hoc pacto fuisse conditam. *Cretes* cum in *Sicaniam* magna trajecissent classe, & quinquennio *Camicum Agrigentinorum* Urbem obsedissent, ad extremum non valentes illam expugnare, neque in obsidione permanere, cum fame perirent, ea relicta abiere, dumque circa *Japygiam* cursum tenerent, ingenti eos tempestate adorta in terram ejecti sunt, laceratisque navibus cum nullus in *Cretam* ostenderetur receptus, illic subsidentes Urbem *Hyriam* condidere, & mutato nomine pro *Cretensi-*
D *bus Japyges Messapii* facti sunt, & pro insularibus continentis habitatores. Adeo autem hujus Urbis creverat potentia, ut totius *Japygiæ* imperium nullo negotio fuerit fere consecuta: at nunc eo miseriarum devenit, ut nullus credere possit *Messapiorum* aliquando regiam fuisse. Sita est in *Apennino*, & facie Inferum Mare prospicere videtur, duodecim millibus passuum per continentem distans, tergo Superum, unde quindecim milliaribus recedit. Bellum gessit cum *Tarentinis* & *Rheginis Calabriæ* populis, tantoque apparatu belli prælium fuit commissum, tanto militum numero, tantisque pugnatum animis, ut illud adhuc dicatur, nusquam antea tantum humani sanguinis tantamque stragem accidisse. Illo
E (inquam) die quo prælium habitum est, tria millia hominum ex *Uritanis* desiderata sunt, *Tarentinorum* vero, & *Rheginorum* ne ab ipsis quidem hostibus qui superfuere, occisorum numerus teneri potuit. *Rhegini* ut opem *Tarentinis* hoc in bello præstarent, *Micythi* cujusdam *Anaxilai* famuli suasu adacti sunt; erat hic apud *Rheginos* vir non mediocris auctoritatis, ut qui ab *Anaxilao* Rege procurator ibi fuerat relictus, sed *Rhegio* post hac excedens *Tegeam Arcadum* incoluit: semper autem *Tarentini* societatem cum *Rheginis*, & arma junxerunt; nam & *Tarentinorum* opibus etiam ipsi usi sunt, quando a *Dionysio* seniore sunt obsessi. *Ælianus* etiam in varia historia narrat, quod cum *Tarentini* a *Romanis* obsiderentur, peri-
F culumque esset ne fame ad deditionem compellerentur, *Rhegini* decimo quoque die jejunium decernentes victum *Tarentinis* concesserunt. Descendentibus ergo

ergo utrinque in aciem *Japygibus* (inquam) & *Tarentinis* atrox conseritur pugna, ubi cæsis (ut dictum est) tot millibus vix tandem *Japyges* victoria potiuntur; at hostes victi, ac profligati in duas cum fugerent partes, diversi rapiuntur, nam *Tarentum* pars agmine præcipiti, pars *Rhegium* contendunt. *Japyges* confestim duo itidem agmina ad fugientium terga cædenda dirigunt, alterum *Tarentinos* opprimere properat, quibus cum breve spatium fugæ daretur, magna occurrentium ac resistentium multitudo cæditur. Qui *Rheginis* insistebant, tanta præcipites contentione sunt insectati, ut cum illis simul intra mœnia irruperint, atque illo impetu momentoque sunt urbe potiti. Decedentibus autem hostibus cum liberi essent *Tarentini*, memores calamitatis, & periculi illius festum quotannis constituerunt, quod jejunium appellabant, Nistiam alio vocabulo. De *Uria* leges plura apud *Strabonem*, qui illam in via *Appia* poniti plurima apud auctorem de situ *Japygiæ*, qui præcipue immoratur in nomine urbis hujus explicando. Non pauca in oratione, quam *Quintus Marius Corradus* edidit ad cives suos *Uritanos* de divo *Francisco Durrachi..o* divinis honoribus præstandis. *Donatus* tandem *Castilio*, & ipse *Uritanus* Medicus treis præ manibus libros habet de cœlo *Uritano*, quod invitis omnibus, & contra quotidianum periculum defendit saluberrimum, *Tarentino Brundusinoque*, (si Diis placet) præferendum. Illud tandem adjecit *Diodorus* hoc fuisse bellum *Menone* rem *Athenensium* publicam gerente, *Romanisque* Coss. *Lucio Æmylio Mamerco*, & *Cajo Cornelio Lentulo*, ejusdemque videtur meminisse *Aristoteles* libro de Republica quinto. Cum eisdem *Messapiis* non longe post *Tarentini* denuo congressi victoriam nacti sunt, ob cujus memoriam equos æneos, captivasque feminas *Delum* dono miserunt, quod in Phocicis apud *Pausaniam* his legitur verbis: *Jam Tarent norum equi ænei, & captivæ feminæ dona sunt, quæ Messapiis barbara gente finitimis suis victis miserunt. Tarentini etiam de Peucetiis barbara natione a se victis decimam Delphos miserunt: signa elaborarunt Onatas Æginata & Calynthus: equestres & pedestres sunt imagines: Opis Rex Japygum Peucetiis auxilium ferens, atque hic quidem in pugna cadenti per similis: qui vero adstant, Taras heros est, & Phalanthus Lacedæmonius, & ab eo non longe Delphinus: ante enim quam in Italiam perveniret, navi in Crisæo mari fracta, ad littus Delphino evectum Phalanthum tradunt.*

CAP. II.

Bellum quod Tarentini alias gessere cum finitimis Barbaris.

POst *Archytam* civem & imperatorem, post paucos alios bellorum duces, de quibus supra meminimus cum nullos haberent, quorum ductu sperarent posthac de hostibus victoriam, coacti sunt in discrimine bellico *Tarentini* ad exteros confugere duces; atque initio *Archydamo Agesilai* filio usi sunt, ut scriptum reliquit *Pausanias* in *Laconicis*. Trajecit *Archydamus* in *Italiam*, quo tempore *Tarentini* bellum gessere cum finitimis Barbaris, quo in bello, *Apollinis*, cujus numen læserat, indignatione interfectus sepulturæ honore caruit, quamvis multam hostibus pecuniam *Tarentini* offerrent. Hos finitimos Barbaros *Diodorus Siculus* appellat *Lucanos*, quibus cum iterum *Tarentini* sunt congressi. Alii ex eodem *Pausania Achæos* tradunt, qui *Metaponto* a *Samnitibus* deleta, locum habitarunt destitutum: hostes quidem *Tarentinorum* nullam aliam ob causam, nisi quia a *Lacedæmoniis*, quorum *Tarentini* coloni sunt fuerant ejecti: additur & simultatis causa altera ex *Strabone*. *Achæi Leucippum* socium legatum ad *Tarentinos* miserunt, ut ad diem, noctemque locum habitationi permitterent: repetentibus autem postea *Tarentinis* locum, si dies erat, ad noctem se recepisse respondebant, si nox, rursus ad diem referebant; quare indignati *Tarentini* bellum movere destinarunt. Indignationis, quam *Apollo* in *Archydamum* ostendit, si quis causam volet cognoscere, adeat *Theopompum*: ille enim scribit, quod *Archydamus*, cum esset *Phocensibus* fœdere junctus, ab illis cum uxore *Donicha* donis corruptus *Apollinis* fanum diripuerat. Evenit hoc anno ab urbe condita decimo quarto supra quadringentesimum, quo tempore *Atheniensibus* præerat *Charondas*, *Romæque* Consulatum jam inierant *Cajus Plautius* iterum, & *L. Æmilius Mamertinus*, atque *Macedoniæ* Rex *Philippus Athenienses* aliqua clade nitebatur deprimere. Anno deinde sequente, vel septimo post, ut supputat *Paulus Orosius*, *Tito Mallio Torquato* tertio *P. Decio Mure* Coss. cum *Lucanorum* Populi in *Tarentinos* coivissent *Alexandrum Epiri* Regem classe transvectum in *Italiam* venisse constat. Alias nec semel *Tarentinus* miles sub *Archyta* præcipue levi docuerat certamine, iram sine viribus inanem esse; fugarat (inquam) quandoque inimicum exercitum, fugatumque fuerat insecutus; at in novo hoc tantoque apparatu prudens sibi cavit, ne bellica fortuna aliquando terga suo quidem more averteret. Accito hac de causa ab *Tarentinis Alexandro Dodonæum* quod consuluerat oraculum respondit, submonens aquam caveret *Acherusiam*, *Pandosiamque* Urbem, ibi fatis ejus terminum dari. Oraculum duobus his *Græcis* versibus fuit expressum foliis scribente *Sybilla*:

Αἰακίδη προφύλαξο μολεῖν Ἀχερούσιον ὕδωρ
Πανδοσίαν τε, ὅτι τοὶ θάνατος πεπρωμένος ἐστι.

Quo circa *Alexander* transit ocyssime in *Italiam*, ut quam maxime procul urbe abesset *Pandosia*: & *Acheronte* amni, quem in *Epiro* ex *Molosside* fluentem in stagna inferna accipit *Thesprotius* sinus: ignarus in *Italia* & Urbem & fluvium ejusdem nominis esse: & *Justino* scribente, sperans non minorem in Occidente materiam *Italiæ*, *Siciliæ* & *Africæ* occupandæ sibi a fortuna porrigi, quam *Alexandro* sororis filio in Oriente *Asiæ* & *Persiæ*. Primo quidem congressu *Alexandro* minus obsequens fuit militaris alea: sed indignatus rem sibi male gestam propter ingratos *Tarentinorum* mores obvenisse, quia sibi obtemperare noluerunt, publicum *Græcorum* conventum illius tractus eorum compulsus odio ad *Thuriorum* agrum traducere conatus est, qui in *Herculea Tarentini* soli æde antiquorum ritu celebrabatur, jussitque ad *Acalandrum* amnem ædificari locum, ubi concilia fierent. *Aulo Cornelio* iterum, *Cn. Domitio* Coss. bellum *Alexandrinum* traxit *Samnites* in *Lucanorum* auxilium. Hi duo populi adversus Regem & *Tarentinos*, qui Regem acciverant, dum a *Pæsto* excursionem facerent, collatis signis pugnam habuere cruentam, sed eo certamine superior *Alexander* factus *Romanos* sibi conciliavit, cum esset incertus an a se devicti populi fidem essent servaturi; eo tamen tempore cum *Brutias Lucanasque* fudisset legiones, cumque *Heracleam Tarentinorum*, quam diximus Coloniam, quæ jam ab illis defecerat, *Consentiam* ex *Lucanis*, cum *Siponto*, & *Brutiorum Aceranam* sive malueris *Therinam* sibi obsequentes subegisset, ad alias sese cum exercitu suo convertit urbes, ex quibus trecentas illustres familias in *Epirum* obsides misit. Scribit *Livius* non paucis interitum *Alexandri* hujus *Molossi* sub *C. Petilio*, & *L. Papirio Mugillano* Coss. ibi cognosces vim fatorum vehementem; nam *Alexander* in *Italia*, quo se receperat, non in *Epiro* unde aufugerat, *Acheruntem* adinvenit amnem, & *Pandosiam* urbem non longe ab oppidis, quæ hodie *Acherunta*, & *Matera* appellantur, ibidem invenies anno eodem *Alexandrum Philippi* in *Ægypto Alexan-*

driam de suo nomine conditam appellasse, cujus *Molossus* erat avunculus *Olympiæ* matris frater. Adjicitur ab aliis fide dignis, corpus *Alexandri* a *Tyriis* militibus redemptum, sepulturæque per honorifice ab eisdem traditum; scribit *Strabo* pluribus & ortum, & educationem ejusdem, at hæc omnia nos ex industria prætermisimus, cum nihil ad rem nostram facere visa fuerint; narrat *Justinus* ex *Trogo*, *Appulis Alexandrum* movisse bellum, sed ab illo tandem abstinuisse, antiquitatis fata veneratum.

CAP. III.

De Cleonymo Spartano, & Agathocle Syracusanorum Tyranno.

OCciso & aquis necato *Alexandro*, *Brutii*, & *Lucani* non destiterunt cum ceteris finitimis *Tarentinos* infestare, usi sunt hoc tempore *Tarentini* militiæ duce *Cleonymo Spartano:* si vera sunt quæ scribit *Strabo*, & illius ductu atque auspicio *Thurias* in *Calabria* urbem subegere; fuit *Cleonymus* magnæ apud *Tarentinos* existimationis, quod aperte colligitur ex *Aristotelis* opusculo illo, ubi de admirandis agit auscultationibus: *Italiæ* (inquit) *mons est Crysæus nomine, in quo veneni quædam species lethalis oritur, hujus vis atque naturæ, ut si quis ex ipso aspersus fuerit, continuo concidat, ac calvus efficiatur, membraque totius corporis defluant, quamobrem superficiem corporis defunctorum miseratione dignam inde esse traditur. Hanc autem veneni speciem ferunt Paulum, Peucestium, & Gajum cum Cleonymo Spartano tradere decrevissent, a Tarentinis compertos, ac de veneno interrogatos capitales pœnas persoluisse*; hactenus Philosophus. At quoniam de *Cleonymo Spartiata* haud plura invenimus ad nos pertinentia, præter hæc quæ dicta sunt, omissis quæ in *Pyrrho* & *Demetrio Plutarchus* refert, ad *Agathoclem* tota præsens se conferat oratio. Hic *Syracusis* abscedens indignatus, quod honore & dignitate Chiliarchatus auctore *Sosistrato* fuerat privatus, in *Italiam* profectus ad *Brutios* descivit, quibus cum adversus *Crotoniatas* eisque faventes *Syracusanos* bellum movit; sed eo prælio victus *Agathocles* fugatusque, a *Tarentinis* fuit exceptus quam benignissime, ubi ob singularem quam profitebatur militaris rei peritiam, præfectura donatus est; cumque in rerum novarum suspicionem postmodum incidisset, dignitatem simul cum civitate qua fuerat donatus amisit. *Agrigentini* a *Sosistrato* ad reprimendam *Agathoclis* tyrannidem cohortati, ducem exercitus *Cleomenis* Regis filium natu maximum, qui paratam in *Lacedæmonia* classem habebat, delegere. Is *Tarentum Sparta* navigans *Tarentinos* cum parata quam & ipsi habebant classe ad *Agathoclis* expugnationem socios adscripsit, quibus cum applicuit tandem *Agrigentum*. Ejus adventu *Agrigentini* magna primum sunt affecti lætitia; sed postea hominis vicordiam luxumque, ac rei militaris imperitiam, & quod dolo *Sosistratum* eum coarguentem ad necem depoposcerit, *Syracusani*, *Agrigentini* simul & *Tarentini* experti spretum, militiæ præfectura privarunt, lapidibusque etiam impetiverunt; ceterum ipse eorum deluso impetu noctu ceteris ignorantibus *Agrigento* sua classe solvens *Lacedæmona* reversus est; & *Tarentini* cognito ejus recessu *Tarentum* reverterunt. Cetera quæ de *Agathocle* scribuntur, leges apud *Thomam Fazelium*, *Trogum Pompæum*, & ejus abbreviatorem *Justinum*, *Diodorum Siculum*, & *Athenæum:* ibi enim invenies *Agathoclem* humili loco, & sordido genere utpote ignobili & figulo patre genitum *Syracusarum* Urbis tyrannidem occupasse, cui puero post patris obitum dormienti ingens apum examen favum mellis ad os convolans formavit; notatur ejus libido jam inde ab adolescentia,

A utraque enim in Venere laboravit; quare *Timæus* scortum promiscuum impudentissimum, & cuique obscœnissimo expositum *Triorche* a *Triorche* avo effrenatæ libidinis appellabat, e cujus lascivia natum ferunt proverbium: scorto Rex, ut in verbo Graculus legitur apud *Suidam*. Uno autem illo commendatur quod in amica fortuna nunquam sine fictili opere cœnasset, opesque simul cum pauperie admiscuisset; qua de re extat *Ausonii* quod sequitur epigramma per elegans, quo alios ad modestiam cohortatur:

Fama est fictilibus cœnasse Agathoclea Regem,
Atque abacum Samio sæpe onerasse luto.
B *Fercula gemmatis cum poneret horrida vasis,*
Et misceret opes pauperiemque simul:
Quærenti caussam respondit: Rex ego qui sum
Sicaniæ, figulo sum genitore satus.
Fortunam reverenter habe, quicunque repente
Dives ab exili progrediere loco.

Eum mortuum uxor sic lamentata & luxisse perfertur: *cur non ego te? cur non tute me quoque?*

CAP. IV.

Quæ fuerit inter Romanos, & Tarentinos simultatis origo.

C ERat in tractu magnæ *Græciæ* ad Zephyrium promontorium Urbs a *Naritiis* condita, ea dicebatur *Locri*, cujus non modo *Vergilius* apud *Latinos* meminit.

Hic & Narytii posuerunt mœnia Locri:

Sed & *Livius*, *Solinus*, *Pomponius Mela*, & *Trogus:* apud *Græcos Ptolomæus* ipse *Strabo*, *Pausanias*, *Stephanus* & *Eustathius*, *Palæpolis* deinde dicta quasi vetus, ut *Neapolis*, nova civitas. Cum igitur obsiderent *Palæpolim Romani* in eo bello quod adversus *Græcos* gerebant, cum *Lucanis* & *Appulis* fœdere juncti *Publ. Philone* Coss. cui triumphus ob partam decretus est victoriam, hac ratione sunt urbe illa potiti; obsessi *Locrenses* cum jam experti essent vana D atque ludibria esse, quæ a *Tarento*, & *Samnitibus* expectarant auxilia, auctoribus *Nymphidio*, & *Charialo* civibus sese *Romanis* sponte dedidere, levissimum deditionis malum opinati; gravissimum si vi caperentur. Quod factum cum *Tarentini* rescivissent, ac si illi ita misere obsessi atque delusi, ab ipsis defecissent, ac non magis illos ipsi vana auxilii spe delusissent, increpare eos ut in societate non fortes, ira atque invidia in *Romanos* furere cœperunt, audientes insuper *Lucanos* & *Appulos* jam in *Romani* populi fidem transivisse. His & sequentibus causis iniere *Tarentini* consilia investigandæ pro serendis discordiis viæ atque artis, ut *Lucani* quos jam ad *Romanos* isse certo cognoverant, revocari impellique ad E abolendam *Romanam* societatem possent. Eo nempe res pervenerant; ut *Romani* aut hostes, aut domini haberentur, discrimenque rerum suarum in bello *Samnitico*, & illius ab eventu verti cernebant. Hortantur itaque primum omnium *Samnites Tarentini*, ut forti animo sicut eos decebat, bellum sustineant, auxilia, & commeatus promittentes; inde subducunt *Lucanorum* quosdam juvenes, qui precio asciti clari magis inter populares, quam honesti, inter se multati virgis cum corpora nudata in civium cœtum intulissent, in media concione gemebundi vociferati sunt, jussu *Romani* Consulis se fœde cæsos, ac prope securi percussos quod *Romana* castra ingredi ausi fuissent. Res suapte natura deformis F cum speciem injuriæ magis quam doli præ se ferret, concitati homines illorum clamore magistratus Senatum cogere poscunt, ut bellum *Romanis* inferatur: alii ad concitandum in arma agrestium multitudinem discurrunt, tumultusque etiam sanos consternante

nante animo decernitur, ut societas cum *Samnitibus* renovetur, & legati ad eam conficiendam mittantur. Repentina res, quia ut causam nullam, ita ne fidem quidem habebat: quocirca sunt a *Samnitibus* coacti, & obsides dare, & præsidia in munita loca accipere; cæci quidem in fraude, & in ea nihil recusarunt. Dilucere deinde brevi fraus cœpit, postquam criminum falsorum auctores *Tarentum* commigravere: & amissa de omni re potestate nihil ultra quam ut facti pœniteret frustra eis restabat consilii, & quoniam de *Samnitibus* facta est mentio, ridicula illa *Tarentinorum* legatio ad *Samnites* & *Romanos* initio belli prædicti sequatur necesse est. Anno ab urbe condita 400. & 39. cum *Samnites* ad *Lucretiam* castra habentes a *Papirio* consule, cujus curæ delegatum fuerat bellum a collega *Publio*; coacti essent ut vel dimicarent vel sese dederent: per id tempus parantibus utrisque sese ad prælium legati interveniunt *Tarentini Samnitibus Romanisque* denunciantes, ut bellum omnino dimitterent: per utros stetisset quominus ab armis recederent, adversus eos se pro alteris acriter hostiliterque pugnaturos; ea *Papirius* legatione audita perinde ac si motus fuisset eorum dictis, cum collega se communicaturum respondit: quo accito cum tempus omne in apparatu bellico consumpsisset, collocutus de re haud dubia, signum pugnæ proposuit; cum interea agerent Coss. divina humanaque omnia, quæ quando acie dimicandum sit, agi assolent: expectabant *Tarentini* legati quid responderent; illis *Papirius* qui legationem acceperat, ait: *Auspicia secunda esse*, *Tarentinis*, *pullarius nunciat: litatum præterea est egregie auctoribus Diis*, *ut videtis*, *ad rem gerendam proficiscimur*; inde jussit ferri signa, copiasque eduxit, vanissimam increpans gentem, quæ suarum impotes rerum præ domesticis seditionibus, atque discordiis, aliis modum pacis ac belli facere æquum censeret. *Samnites* ex parte altera cum omnem belli causam remisissent, quia aut pacem vere cupiebant, aut expediebat simulare, ut *Tarentinos* sibi conciliarent, cum instructos repente ad pugnam *Romanos* conspexissent, vociferari se in *Tarentinorum* auctoritate manere, nec descendere in aciem, nec extra vallum arma ferre: deceptos acie potius quodcumque casus ferat passuros, quam ut sprevisse pacis auctores *Tarentinos* videantur; qua de causa *Romani* Coss. vallum hostium militem subire cogunt. Hic momento temporis repletis fossis, munitionibus disjectis castra miles irrumpit, cædis & ruinæ omnia complens, fuissentque hostes ad unum obtruncati, nisi duces militem a cæde imperio & minis revocassent; dolere vulgo omnes interpellatam suæ iræ dulcedinem, ob idque Coss. adiisse: sed pro concione edocti sunt sexcentorum equitum, qui in hostium potestate essent, rationem haberi oportuisse, ne qui in Urbe inclusi erant recente suorum cæde irritati florem *Romanæ* juventutis crudelissime necarent. Laudare milites quod suæ iræ itum esset obviam omniaque prius ferenda existimare, quam salutem tot fortissimorum juvenum prodendam.

CAP. V.

Initium Belli inter Tarentinos & Romanos.

BEllum quod inter *Tarentinos* & *Romanos*, duce *Pyrrho Epirotarum* Rege maximo sumptum est, scribit *Agellius* fuisse anno fere urbis conditæ quadringentesimo, & septuagesimo, qua tempestate *Epicurus Atheniensis*, & *Zeno Cittiensis* Philosophi erant percelebres. *Paulus Orosius*, quem post divum *Antoninum Florentinorum* Episcopum assequitur *Joannes Sedennius* in *Hispana* historia, ab hoc numero 6. annos subtrahit. *Plinius* ad annum septua-

A gesimum secundum, nonnulli ad septuagesimum tertium supra quadringentesimum referunt. *Polybius* in primo dicit anno uno ante *Gallorum* in *Italiam* adventum *Tarentinos* bellum cum *Romanis* gessisse vocato ad se Rege *Pyrrho*: illud animadvertendum, quod anno trigesimo quarto ante, hoc est ab Urbe condita quadringentesimo & trigesimo septimo, *Tarentini* fuerant domiti a *C. Junio Bruto Bubulco* Coss. ob eam arrogantiam, qua usi sunt *Romanis* & *Samnitibus* edicentes, ut a bello desisterent, sicut in præcedenti visum est capite. Verba *Livii* apposui non multa illa quidem ex libro nono, sed attentione digna: *Apulia* (inquit) *per domita* (*nam Tarento quoque valido oppido Junius potitus erat*) *in Lucanos perrectum.*
B Hæc *Livius*. Indictum *Tarentinis* bellum fuit a *Romanis*, eo quod injuria (quod jus gentium minime patitur: neque enim: ὁπρέσβυς juxta *Græcum* proverbium τύπτεται, ὐδὲ ὑβρίζεται) affecissent turpissima eorum legatos & fœciales ex Urbe missos ad res de more repetendas, cum *Romanam* classem illac prætereuntem spectaculo Amphitheatri, cujus formam ovum retulisse detecta nostris diebus indicant vestigia, & quod portui ad prospectum maris imminebat, a longe visam hostiliter invaserint, odio in illos concepto ob devictos sese a *Junio*, (ut diximus) non modo *Samnites*, quibuscum icerant fœdus. Quinque tantum naves *Romanæ* classis vix tunc per fugam sunt elapsæ, ceteras *Tarentini* in portum re-
C traxerunt suum, ac profligaverunt, occiso ad hæc Duumviro, qui præerat classi, præfectisque etiam navium singularum impie trucidatis, & omnibus qui bello utiles erant recisis, reliquis precio divenditis. Incredibilis populi tunc florentis *Tarentini* superbia, qui scelus sceleri jure (ut dictum est) gentium neglecto addidit, sed vere finem fruendarum opum quibus ad invidiam abundaverat, quæsivit. Tanta vero legatorum fuit constantia, ut cum omnes pulsati essent, unusque etiam urina aspersus in Amphitheatrum (ut est consuetudo *Græciæ*) introducti legationem quibus acceperant verbis peregerunt, de his quæ passi erant, conquesti non sunt, ne quid ultra ac mandatum sibi esset loqui præsumerent, in-
D timisque eorum pectoribus antiqui moris respectus dolore, qui ex contumelia gravissimus sentitur, convelli non potuit. Tuncque primum *Romani* adversus Transmarinos hostes dimicaverunt. Legatos suos ita vindicantes a *Tarentinis* pulsatos, ut alias a *Fidenatibus*, a *Teuca* Regina, a *Gallis Senonibus* interfectos *Suidas* in verbo τήβεννος *Romanum* civem, quem in legatione urina, sive stercore inquinarunt, *Posthumium* appellat, quem *Tebennum* cognominatum ex illo tempore tradit a *Romana* veste polluta, cui tebenno nomen inditum tradit a *Tebenno* quodam *Arcade*, qui primus eam chlamydem induit, cum *Jonium* sinum ingressus esset, & ab illius loci incolis susceptus: a quo edocti indigenæ eodem modo
E vestierunt, & vestem *Tebenniam* vocarunt, postea nomine corrupto *Tebennus* dicta est. Data est provincia *Æmilio* Coss. qui nimis atrox paucis diebus agros depopulatus est *Tarentinos*. Addit divus *Antoninus*, quod *Romani* dum secum meditarentur, qui & quanti essent hostes, necessitate coacti proletarios etiam juvenes, qui pauperes erant & plebei, ad sumenda arma, ac si militia esset tumultuaria, excitarunt. His itaque rationibus *Tarentini* a *Romanis* bello petiti, cum magnæ illorum potentiæ viribus inferioresque se agnoscerent, neque tuto possent se finitimorum fidei comittere, ut qui sæpe levissimis
F de causis defecissent, cumque ob innatam superbiam nobiliumque pravitatem bellum nollent deponere, *Pyrrhum* nobilissimum *Epirotarum* Regem ac Imperatorem tunc maximum ducem accersere statuerunt, utpote inter ceteros Reges magis ociosum, reique militaris peritissimum. Quibus autem placuerit hæc sen-

sententia, quique in eam pedibus iverint, dicam paulo post, ubi paucis docuero, quis nam fuerit hic *Pyrrhus*, quem in tanta adversus *Romanos* expeditione accersendum magno conatu curarunt *Tarentini*. Erat *Pyrrhus* materno genere ab *Achille*, paterno ab *Hercule* oriundus. *Pausanias* in *Atticis* refert *Alexandrum Philippi* habuisse propinquissimum; si quidem *Tharypus* quidam *Pyrrho Achillis* decimus quintus *Alcetam* genuit, *Alcetas Arybbæ* fuit pater, & *Neoptolemi*. *Arybba* natus est *Æacida*, *Neoptolemo Olympias*: hæc mater fuit magni *Alexandri*. *Æacida* pater *Pyrrhi*, occiso ab *Epirotis* patre, cum ad necem & ipse quoque infans quæreretur furtim subtractus est, & ad *Illyricum* delatus, & traditus *Heroæ Glauci* Regis uxori fuit nutriendus. Cum undecimum ageret annum revocatus a suis tanta virtute crevit, ut cum, sicut *Cæcilius* scribit, imperium orbis agitaret, & *Romanos* potentes videret, *Apollinem* de bello consuluerit: ille ambigue de more respondit:

Ajo te Æacida Romanos vincere posse.

Hoc ad se dictum trahens auxilio *Tarentinis* contra *Romanos* venit. Huic tradit *Ælianus* pergratum fuit Aquilæ cognomen, quemadmodum *Antiocho* Accipitris. Accepto ab *Epirotis* regno sibi debito, primum in *Corcyræos* arma movit, quo in bello navalibus copiis (ut *Thucydides* est auctor) *Tarentinis* fuit adjutus, ut alias ab iisdem adjuti sunt *Lacedæmonii* adversus *Athenienses*; metuebat *Pyrrhus Corcyræorum* insulam, quam finibus suis ex adverso sitam hostibus pro statione futuram aliquando suspicabatur. In *Macedonia* aliquando est dominatus pulso *Demetrio*, quousque a *Lysimacho* inde pulsus est, atque in patriam revocatus multas ab eo clades est passus; hæc atque alia de *Pyrrho* leguntur, priusquam *Tarentinis* opem ferret.

CAP. VI.

Metonis Tarentini oratio ne Pyrrhus accerseretur.

CONCILIO, quod *Tarentini* inierant de *Pyrrho* adducendo licet per majores natu & graviores resisteretur, eam sententiam civitati maxime obfuturam perniciemque multam allaturam clamantes, qui tamen belli gerendi auctores fuerant, in concionibus suffragiisque ferendis plus potuere; strepituque & vi audiri bonos & prudentes viros non permisere; quo in tempore quidam *Meton* nomine vir urbanus, & ea ipsa die, qua decretum de *Pyrrho* vocando sciri per populum debebat, & multitudo in concione sederat, accepta corona & lampade quasi ebrius tibicine ducente ludibundus in concionem pervenit, utque fit in turba populari, aliis applaudentibus aliis ridentibus, & ut procederet in medium invitantibus, processit ille ridiculus, & quasi aliquid cantaturus astitit, sed ubi silentium nactus est, *viri* (inquit) *Tarentini bene facitis qui jocari & ludere volentibus dum licet, permittitis: si tamen sapitis cuncti, hac ludorum libertate fruemini antequam Pyrrhus adveniat. Nam tunc non nostro, sed ipsius arbitrio vivendum erit.* Hæc verba non multos ex *Tarentinis* casuræ libertatis admonitos commoverunt, murmurque fuit per concionem laudantium approbantiumque: sed qui *Romanos* timebant, ne facta pace, dederentur formidantes, populum increparunt, quod inhoneste se deludi paterentur, & simul, his dictis *Metonem* concione propellunt, ejectoque confestim, ut in suam sententiam decretum fieret, obtinuerunt. Quo firmato, oratores cum donis ad *Pyrrhum* transmittuntur non solum *Tarentinorum*, verum etiam *Italicorum*, qui dicerent se indigere sapiente & magnæ autoritatis viro: nam copias satis frequenteis sibi in

A *Italia* affuturas ex *Lucanis*, *Messapiis*, *Samnitibus*: equitum eum XX. peditum CCCL. millia habiturum. Hæc non *Pyrrhum* solum extulere, sed & *Epirotas* ipsos ad militiam adeo inclytam, & quæstuosam promptiores fecerunt. Persuaserant Regi *Italiam* toti *Græciæ* felicitate præstare, nec esse satis æquum se amicos, & supplicum more auxilia rogantes iniquissimis temporibus suis deseri; hæc exponentibus legatis, *Trojani* belli eventus *Pyrrho* in mentem venit spemque concepit, ex animi sententia omnia eventura, quando ipse ab *Achille* (ut diximus) originem ducens adversus *Trojæ* Coloniam arma esset sumpturus. Scribit *Joannes Sedennius* auctor *Hispanus*
B in summa clarorum virorum ad *Philippum* Catholicum simul & invictum Regem nostrum semper felicissimum, *Pyrrhum* humiles *Tarentinorum* preces respexisse, at imprimis majorum exemplo suorum, *Alexandri* videlicet, quo de egimus, *Molossi*, huic populo venisse suppetias. Erat præterea & regnandi percupidus, magni *Alexandri* æmulatione ductus, cui totius orientis imperium contigisse audierat: hac sibi occasione a fortuna præstita, totam saltem *Italiam* occupare sperabat; noluit autem (ut dictum est) *Apolline* in consulto arma capere; sed per hanc *Apollo* suam ambiguam consuetudinem perurbane respondit, ut e duobus quidquid accidisset, ipse divinus, non modo verax haberetur: ait enim, ut ex *Ennii* fragmentis colligitur:

C *Ajo te Æacida Romanos vincere posse.*

Atque ita sive *Pyrrhus* a *Romanis*, sive *Romani* a *Pyrrho* vincerentur, securus fatidicus, utrumlibet spectaret eventum: sed verissimum illud credi potest, quod ab eodem *Ennio* traditur,

. . . . . *stolidum genus Æacidarum*
Bellipotentes magis quam sapientipotentes.

Nam dicto *Apollinis* perobscuro in voluntatem tracto, *Pyrrhus* pro *Tarentinis* stare adversus *Romanos* omnino decernit.

CAP. VII.

D
Cyneæ ad Pyrrhum sermo de abstinendo ad Italiam adventu, Belloque ibi gerendo.

ERat his temporibus in *Thessalia Cyneas* vir magni ingenii, quique cum *Demosthenis* fuisset auditor, in ejus imitationem se tradens maxime vim dicendi illius assequi videbatur. Hic apud *Pyrrhum* degens, cum sæpe ad civitates transmitteretur, verum esse ostendit illud *Euripidis* dictum: *Omnia conficit oratio, vel quæ hostile etiam ferrum conficere non potest.* Et *Pyrrhus* ipse dicere solitus erat, plures a *Cynea* oratione quam a se armis captas partasque esse Urbes; itaque ipsum semper in honore habuit maximo, ususque plurimum est illius opera. Hic igitur *Cyneas Pyrrhum* ad *Italiam* adeo inclinatum cernens, cum
E invenisset illum aliquando ociosum fretusque quod alias eo familiariter esset usus, in hujusmodi sermonem adduxit: Egregii quidem bello *Romani* esse dicuntur, & multis bellicosis imperare gentibus; quod si eos superare nobis Dii concesserint, quid tunc agemus *Pyrrhe*? adhæc *Pyrrhus*: De re haud quaquam obscura (inquit) ô *Cynea* percontaris, neque enim Barbara nobis neque *Græca* civitas illic resistere valeret, *Romanis* superatis, sed haberemus confestim *Italiam* totam, cujus magnitudinem & potentiam minime te ignorare arbitror. Parumper ergo commoratus *Cyneas*, enimvero cum *Italiam* ceperimus (inquit) quid tunc agemus? & *Pyrrhus* nondum mente ejus intellecta, proxima (inquit) est *Sicilia* insula fælix, & populosa, capi vero facilis ob seditio-
F nes ac discordias civitatum; recte dicis (inquit *Cyneas*) sed an finis militiæ ac laborum nobis erit *Siciliam* cepisse? Deus modo (inquit *Pyrrhus*) victoriam

riam præſtet, nam his veluti præludiis utemur ad res maximas conficiendas; quis enim ſe *Libya* abſtineat, & *Carthagine*, quam nuper *Agathocles* clam ex *Syracuſis* profectus exigua claſſe paulo abfuit quin caperet; his autem victis nullus nobis reſiſteret hoſtis. Ita eſt inquit *Cyneas* conſtat nempe quod & *Macedoniam* recuparere, & *Græciæ* dominari certiſſime cum hac potentia licebit. Sed victis omnibus ac ſubactis, quid faciemus tandem? Et *Pyrrhus* ridens, ocium (inquit) agemus, & quotidiana feſtivitate mutuiſque ſermonibus lætitiaque perfruemur. Cum ad hæc *Cyneas Pyrrhum* adduxiſſet: & quid vetat ô Rex (inquit) quo minus nunc iſta lætitia & feſtivitate & ocio perfruamur? adeſt quippe nobis ſine labore facultas eorum, ad quæ per ſanguinem, moleſtias, & pericula noſtra, & aliorum perventuri ſumus; his *Cyneas* verbis turbavit potius Regem, quam incœpto retraxit, ſpem eorum quæ conceperat deponere nequeuntem; uterque quidem parum honeſta intulit, & Rex qui ocium, non beneficentiam, & cultum juſtitiæ victoriæ fructum credidit, & *Cyneas* qui Regem in ocio retinere ſatius duxit, quam ab injuria mortalibus inferenda avertere: quamvis alias laudabilior videri poſſit *Pyrrhus*, qui tanquam continens ac prudens præſentem audebat moleſtiam ſubire, ut poſtea diuturniore perfrui valeret voluptate. Interea *Tarentini* legationem iterarunt adjectis *Samnitum*, & *Lucanorum* precibus, & *Pyrrhus* cum eſſet poſt ictum cum his populis fœdus, intentus ad bellum cum *Romanis* gerendum, excogitavit primo jactis ſublicis pontibus intervallum *Græciæ* atque *Italiæ* ab *Apollonia* ad *Hydruntum* continuare: quod idem poſt eum *M. Varro*, cum claſſibus *Pompeji* piratico bello præeſſet, tentavit: ſed cum aliis *Pyrrhus* & fortaſſe majoribus premeretur curis, cumque *Tarentini* feſtinandum eſſe monerent; propter quod *Romanus* exercitus cum *Æmilio* Coſſ. univerſus, igni feroque irrueret fines, nullo ſibi obviam eunte, ſed tutus omnia ad libidinem vaſtaret, plurima expugnaret oppida: injuriam inſolenter acceptam inſolentius & crudelius vindicaret, ad expeditionem a tam memorabili averſus opera ſe accingit: atque *Cyneam* ipſum Oratorem paucis interjectis diebus cum tribus millibus militum *Tarentum* miſit, ab *Antigono* naves ad exercitum deportandum mutuo petit; multæ etiam rates, & omnis generis navigia ex *Tarento* ad hoc idem faciendum delata ſunt, ab *Antiocho* pecuniam petiit, quia opibus quam militibus inſtructior erat: a *Ptolemæo Macedonum* militum auxilia; ſed *Ptolomæus*, cui nulla dilationis ex infirmitate virium eſſet venia, quinque millia peditum, equitum quatuor millia, Elephantes quinquaginta, qua ex parte virium bis (ut dicetur) *Romani* victi ſunt, non amplius quam in biennii uſum tradidit. De his paulo aliter ſcribit *Plutarchus*: nam Elephantes viginti numero dicit ratibus ſuperimpoſuiſſe *Pyrrhum*, eorumque aliquot cœpiſſe refert *Pauſanias* in ea pugna, quam geſſerat cum *Demetrio*, equitum præterea tria millia, peditum viginti millia & tria, ſagittariorum duo millia, & funditores quingentos.

CAP. VIII.

Pyrrhi naufragium in mari Jonio, quando Tarentum appulerit, & de Caduceatore ad Romanos miſſo.

HOc apparatu *Pyrrhus Epirotarum*, *Theſſalorum Macedonum*, & incognitis in id tempus Elephantis navigans, anno ab urbe condita (ut ſcribit *Oroſius*) ſexageſimo quarto ſupra quadringenteſimum, relicto *Ptolemæo* filio, ut *Epirotarum* præeſſet regno decimum quintum annum agente, cum medium teneret *Jonium* rapitur vento Borea intempeſtive exor-

A to, claſſis per mare disjecta, naveſque diſperſæ aliæ in *Libycum* ac *Siculum* pelagus ſunt delatæ, alias in ſummam *Japygiam*, cum ſuperare nequirent, nox ſimul & procella in loca aſpera, cæcaque illidens omnes confregit præter regiam. Erat autem ſeptiremis, quæ poſt mortem *Pyrrhi* fuit *Annibalis Carthaginenſium* Ducis, & eam amiſit in navali prælio, quod geſſit cum *Romanis* in *Sicilia*, & in ſchapham proſiliens fuga ſaluti ſuæ conſuluit. Hæc igitur nautarum & gubernatorum magna vi ut adverſus venti impetum nitentium tandem littus verſum adigitur, & dum obliquum ventum, magnitudine ac robore reſiſtebat, evadebatque, ſed poſtquam a terra veB niens procella ferire proram cœpit, ac ne fatiſceret magnum erat periculum, & ſe mari ſævienti variiſque agitato ventis permittere terribiliſſimum omnium videbatur, *Pyrrhus* ſeſe ex navi in mare dejecit, ſtatimque circa ipſum familiarium amicorumque pro ejus ſalute fuit certamen: ſed nox & fluctus cum magno fragore, ac violentia opus difficile auxiliantibus faciebant; itaque vix tandem luce exorta vento deficiente ad terram pervenit, corpore quidem penitus exhauſto, at robore animi invicto. *Meſſapii* in quorum litora evaſerat, promptiſſime ad opem ferendam convenerunt, & ſimul naves quædam ex tempeſtate ſuperſtites advenere, in quibus erant equites perpauci, peditum vero circiter duo C millia, elephanti duo. Paucis poſt diebus cum his copiis profectus, & militibus a *Cynea* obviam adductis *Tarentum* expectatus intravit, quo tanto apparatu *Tarentini* non minus admirati ſunt, quam gaviſi ſunt, imprimis propter *Elephantes*, qui nuſquam in *Italia* antehac fuerant conſpecti. Primo quoque tempore nihil invitis *Tarentinis* agere cœpit, quoad navibus ex mari ſervatæ copiæ convenere. Sed cum animadverteret populum ſuæ ſponte non ſervare ſe ipſum, nec ſervari ab alio poſſe, ſed tanquam illo propugnaturo domi ſedere balneis conviviiſque indulgentem, clauſit gymnaſia, & deambulatoria omnia, in quibus ſpatiantes pro rebus verbis militabant: potus vero; & laſcivias intempeſtivas inhibuit. DelecD tum habuit ita acrem, ut multi imperium ferre inſueti, ex Urbe migrarent, ſervitutem vocantes non vivere ad voluptates. *Decius Magius* ſuperbam appellavit *Pyrrhi* dominationem, & miſeram *Tarentinorum* ſervitutem: hic enim unus fuit qui reſtiterat, ne hujuſmodi præſidium in Urbem acciperetur. De *Pyrrhi* adventu ſcribit *Pauſanias* in *Atticis*, legiſſe in libris non ſane illuſtrium auctorum *Pyrrhi* cum alacritatem, quam in præliis præ ſe tulit, tum providentiam qua ſe ad futuras dimicationes comparavit; in *Italiam* claſſe tranſmiſit, cumque jam appuliſſet, non prius adeſſe eum *Romani* animadvertere, quam commiſſa cum *Tarentinis* pugna, ſe ille cum exercitu inopinato oſtendit, factoque repente impetu, hoſtium (ut par fuit) agmen turbavit. ViE dendus etiam eſt *Polybius* in primi libri fragmentis, quid fecerint *Rhegini Tarentinorum*, ut diximus amiciſſimi audito *Pyrrhi* in *Italiam* adventu: invenies nempe eos *Romanorum* opem ac præſidium poſtulaſſe, & a militibus eo per *Romanos* miſſis fuiſſe Urbe ſua depulſos, aliaſque hujuſmodi calamitates perpeſſos, tandem & Urbem & agros recepiſſe; ſed jam hiſtoriæ ſeriem proſequamur. *Albinus Romanus* conſul magno jam apparatu adventare & *Lucaniam* omnem acriter vaſtare nunciabatur. *Albinus* in *Plutarcho* ſolo legitur. *Eutropius*, *Lucius Florus*, *Plinius*, *Sabellicus*, *Oroſius*, *Sigonius*, *Livium* ſecuti, *P. Valerium Levinum* Conſſ. tradunt a *Romanis* ad F hanc expeditionem tunc miſſum: quin & ante hunc *Levinum* adverſus *Tarentinos* ab aliis compluribus ducibus bene pugnatum legitur, recenſetur in his *L. Æmilius Barbula*, cum *Q. Marcio Philippo*, in capitolinis triumphis. Hoc audito nuncio *Pyrrhus*, quamquam

quam non advenissent sociorum copiæ omnes, indignum tamen ratus tolerare, hoc cum exercitu obviam proficiscitur; verum præmisso non multis millibus passuum Caduceatore ad *Romanos*, si vellent ante bellum, se judice, & mediatore cum *Tarentinis* de jure causam decerni: responso autem a Cons. dato, *Romanos* nec elegisse *Pyrrhum* judicem, nec hostem formidare, tunc progressus inter *Pandosiam* Urbem *Heracleamque* castra posuit. Cumque audiret *Romanos* trans flumen *Syrin* castra habere, non longe ab ipsa *Heraclea* secus amnem ipsum speculandi gratia obequitavit, ordinemque & formam castrorum, custodias, & disciplinam admiratus *Romanorum*, hæc (inquit) Barbarorum disciplina barbara non est, sed opera eorum videbimus. *Eutropius* & eum secutus *Blondus* sentiunt non ipsum *Pyrrhum* explorasse, sed alios a se missos, qui capti a consule *Levino* per castra ducti sunt, cumque vidissent omnem exercitum, dimissi sunt, jussi ut quæcumque geri a *Romanis* vidissent, *Pyrrho* renunciarent. Explorato igitur, utcumque fuerit, perlustratoque exercitu, ipse de futuro sollicitus expectare socios, quos ex naufragio perdiderat statuit: adversus autem *Romanos* si forte amnem *Syrim* transire tentent stationem opposuit; at *Romani*, ut ille expectare decreverat, sic ipsi prævenire festinantes transnare cœperunt flumen, haud uno tamen vado pedites equitesque, sed pluribus simul locis: itaque metuentes *Græci* ne circumvenirentur, se retaxerunt. Et *Pyrrhus* ut hæc sensit, turbatus, pedestrium copiarum ducibus mandavit, ut confestim armatos milites in ordinibus continerent, ipse autem cum tribus millibus equitum profectus est, sperans transeuntes adhuc & sparsos sine ordine *Romanos* invasurum, accessuque suo in ripa adhuc tumultuantes conturbaturum: at ubi clypeos multos pro flumine stantes, equitesque in ordine obviam prodire conspexit, primus omnium in hostes medios delatus, armis atque ornatu egregie insignis gloriam, ac famam virtutis suæ rebus ipsis asseruit; manus enim & corpus exhibens prælio, & contra hostes fortiter pugnans, providentiam tamen boni ducis non omittebat, sed ubicunque auxilio opus erat accurrens rectis consiliis bellum gubernabat. In ea pugna *Leonatus Macedo* virum *Italicum* conspicatus intentum, semperque contra stantem, & simul se moventem, cernis (inquit) ô Rex barbarum illum, quem niger equus pedibus albis portat? Is magnum quiddam agitare in animo videtur, nam te solum intuetur, & tibi soli intendit: & *Pyrrhus* ad hæc: fata quidem ô *Leonate* nemo potest effugere, verum enimvero nec iste, nec alius quisquam hostium in manus nostras venisse gaudebit; adhuc loquebantur, cum *Italus* citato equo infesta hasta *Pyrrhum* invadit: non tamen Regem percussit, sed equum, & simul a *Leonato* ipsius equus percutitur, ambo in terram ceciderunt, sed Rex a suis protectus asportatur, in aliumque recentem equum cum subito conscendisset ad pugnam est reversus. *Italus* vero pugnans sua virtute infelix confoditur. Erat hic genere *Ferentanus*, præfectus turmæ nomine *Eplacus*: hoc periculum admonuit Regem magis cavere.

Cap. IX.

De errore ex armis Regiis concepto; de Romano exercitu fugato; de numero occisorum; & de Pyrrhi animo ob victoriam elato.

Post hæc *Pyrrhus* nihilo ad pugnam segnior cum equites animadverteret impetum ferre non posse, phalangem insuper accitam opposuit; ipse chlamyde & armis uni ex amicis *Megadi* traditis atque illius

A assumptis incognitus ad prælium revertitur. Resistentibus autem acriter *Romanis* diu anceps fuit prælium, septies enim dicuntur pepulisse, ac pulsi esse utrinque omnibus morti intentis, & fugæ nesciis, nam permutatio armorum quæ ad salutem Regi plurimum contulit, paulo minus rem subvertit, victoriamque hostibus præbuit. Certatim enim ad cædem ejus, qui arma Regia gestabat, concursum est; sed ante omnes *Dester* quidam nomine illum prostravit, chlamydeque & casside detracta se *Pyrrhum* occidisse clamitans, & spolia ostentans ad Consulem properavit. Erat ob hoc *Romanis* lætitia, *Græcis* vero secordia atque formido, ita ut parum abfuerit
B quin in fugam se converterint: donec *Pyrrhus* intellecta re per aciem discurrens nudo capite se militibus ostendit. Decreverat inde jam aufugere tanto hostium impetui non resistere posse animadvertens, cum equis *Romanorum* ob *Elephantes* conterritis, ac sessores inde auferentibus, ac plurimos excutientibus, immissus a *Pyrrho* equitatus *Romanos* qui semper vincere consueverant, non absque *Epirotarum*, & *Tarentinorum* sanguine, & Consulem imprimis in fugam convertit: cum præsertim nox quæ jam aderat prælio finem dari suaderet. *Orosius* non beneficio noctis tantum pugnæ finem impositum tradit: verum etiam quia *Minutius* quartæ legionis primus hastatus protentam in se manum belluæ gladio de-
C secuit, & conturbatam dolore vulneris averti bello atque in suos sævire compulit, ejusque immoderato discursu perturbari ac permisceri cœperunt. Hujus *Minutii*, *Lucius Florus* adhuc meminit: sed accidisse hoc scribit non in primo, sed in secundo post ad *Asculum* prælio, quando belluarum terror jam exoleverat. Hac autem victoria adeptus est *Pyrrhus* plus gloriæ quam lætitiæ, sed plurimum proventus: nam multæ civitates defecerunt a populo *Romano* ad ipsum, & imprimis *Locrenses*, qui occiderunt omnes *Romanos* milites, qui in Urbis præsidio erant. Quot autem in utroque exercitu fuerint militum millia desiderata certa ratio non est. *Dionysius* non multo pauciores quindecim millibus ex *Romanis* ce-
D cidisse scribit. *Hieronymus* autem tantum septem millia, ac mille & octingenti capti in hostium potestatem venere, quos *Pyrrhus* postea liberaliter dimisit. Ex his autem, qui cum *Pyrrho* erant *Dionysius* tredecim millia: *Hieronymus* pauciores quatuor millibus cecidisse tradit, optimos quidem ex amicis, & Ducibus, & quibus maxime utebatur, fidebatque *Pyrrhus* eo prælio amissos. *Orosius* aliter videtur sentire, *Romanorumque* ostendit relatum cecidisse peditum quatuordecim millia octingentos octoginta, captos mille trecentos ac decem: equites autem cæsos ducentos quadraginta duos, & captos duos & octingentos, signa amissa duodecim. At quantus numerus e diverso sociorum *Pyrrhi* fuerit extinctus, me-
E moriæ traditum non esse dicit, maxime quia scriptorum veterum mos est ex ea parte, quæ vicerit, occisorum non commemorare numerum, ne victoriæ gloriam maculent damna victoris: nisi forte quum adeo pauci cadunt, ut admirationem, terroremque virtutis augeat paucitas perditorum, sicut in prima *Persici* belli congressione apud *Alexandrum* magnum fuit, cui inter quadringenta fere millia hostium interfecta novem tantummodo in exercitu ejus pedites defuisse referuntur. *Pyrrhus* finita pugna cum *Romanos* adversis vulneribus occisos, trucique vultu mortuos jacere videret, sublatis ad cœlum manibus: quam facile (inquit) erat orbis imperium occupare, aut mihi *Romanis* militibus, aut me rege *Romanis*.
F Amicis præterea gratulantibus: quid mihi respondit, cum tali victoria, ubi exercitus robur amittam? quin cladis atrocitatem hoc in bello exceptam Diis suis, hominibusque testatus est affigens titulum in templo *Tarentini Jovis*, in quo hoc scripsit:

Qui

Qui antehac invicti fuere viri, pater optime Olympi,
Hos ego in pugna vici, victusque sum ab iisdem.

Et cum a sociis increparetur, cur se victum diceret qui vicisset? respondit: næ ego si iterum eodem modo vicero, sine ullo milite *Epirum* revertar.

CAP. X.

De eo quod Pyrrhus fecerit fugatis Romanis; illorum Exercitus augetur: legatio Cyneæ; auctoritas Appii Cæci.

POstridie *Pyrrhus* castra cœpit *Romanorum*, quæ noctu fuerant Consule fugato deserta: spolia etiam ex cæso collegit hoste: Urbes sociorum aggressus, ac regionem multam, totamque trementem *Italiam*, *Campaniam*, *Lirim*, *Fregellasque* populatus eo processit, ut trecentis non amplius stadiis *Roma* cum exercitu abesset. *Eutropius* memoriæ tradidit ad *Præneste* post *Campaniam* devastatam venisse decimo octavo ab Urbe lapide: cujus trepidæ oculos fumo ac pulvere implevit; interea *Lucanorum*, *Brutiorum*, *Samnitum* copiæ, ut in legatione acceperat, ad eum venere, quos licet de tarditate reprehenderit, tamen gaudere & magnificare videbatur, quod ipse cum suis & *Tarentinorum* duntaxat copiis magnum *Romanorum* exercitum superasset. Possem ipse sentire, quod non venissent, nisi de subita victoria cognovissent: invidebant siquidem omnes populi *Romani* jam tum præclaro nomini, & expertas toties vires pavescebant. *Romani Levinum* Coss. non revocarunt, quamquam dicatur *Fabricium* dixisse, *Romanos* non ab *Epirotis*, & *Tarentinis*, sed *Levinum* a *Pyrrho* superatum: arbitratus ob hoc non victum exercitum, sed ducem a duce superatum. Hæc antequam fierent, scribit *Orosius*, miserabilem belli cladem gravioribus monstris auctam accumulatamque persensisse *Romanos:* nam pabulatores forte progressos velut hostilis quædam oborta tempestas cum horribili fragore cœli correptos diris fulminibus excussit, quippe triginta quatuor eorum idem turbo prostravit, duodecim semineces relicti, jumenta exanimata, & capta quam plurima: ut merito contigisse non signum vastationis futuræ, sed vastatio ipsa referatur. Scribit *Suidas* Grammaticus *Romanus* in hoc bello cum pecunia indigerent, *Junoni* pro pecunia comparanda vota fecisse: illa eos admonuit, ut justitiæ armis uterentur, ita enim pecuniam eis nunquam defuturam: facti deinde voti compotes *Monetam Junonem* adorarunt, atque in ejus rei memoriam nomisma moneta inscriptum in templo *Junonis* asservandum dedicarunt. Supplemento exinde habito, insuper amplificato militum numero, nulla mentio pacis, id quod *Pyrrhus* expectabat, a *Romanis* facta est; hæc res *Pyrrhum* in admirationem convertit, visumque est, ut prior ipse ad eos mitteret, & experiretur, an pacem vellent. Etenim existimabat non esse præsentis potentiæ suæ Urbem *Romam* capere posse: rursus post partam victoriam amicitiam, & pacem fore sibi pergloriosam. Missus itaque *Cyneas* a Rege legatus cum primoribus civitatis locutus est. Traditur etiam postquam venerat *Romam* die senatum introisse, atque ibi antequam initium inchoaret orationis, omnes ordines propriis salutasse nominibus. Erat quidem hujus viri admirabilis memoria, ut *Hippiæ*, *Senecæ*, *Cyri*, *Simonidis*, & aliorum circumfertur: dona etiam *Pyrrhus* per *Cyneam* ipsis principibus, neque non illorum uxoribus transmittenda curavit, quippe qui cupiebat, ut qui suam cognoverant in re militari virtutem, cognoscerent & liberalitatem; nemo autem accipere dignatus est, sed responderunt viri, si pax publice fieret, se & sua omnia Regi offerre; scribit etiam *Ælianus* mulieres respondisse præclara qui-

A dem esse dona & digna eo qui misisset, sed gestare illa sibi esse nefas. In senatu multa præclara & humaniter dicta sunt a *Cynea*, cum & liberationem captivorum, & auxilium ad subigendam *Italiam* populo *Romano Pyrrhus* offerret, ac pro his nihil aliud, quam amicitiam sibi, *Tarentinis* securitatem postularet. Et constabat senatores ad pacem inclinari victos jam semel magno prælio, & secundum *Pyrrhi* victoriam ob superadditas *Italorum* copias metuentes: cum *Appius Claudius* vir nobilissimus quidem, ceterum senectute & orbitate oculorum post Censuræ functionem a Reipublicæ muneribus cessans, auditis iis quæ a Rege annunciabantur, ac rumore

B obtinente, senatum pacem esse decreturum, tolerare non potuit, sed in curiam se deferri jussit; latus igitur in lectica per forum ubi ad januam curiæ pervenit, filii simul & gener suscipientes ipsum, stipantesque in Senatum duxerunt; factum est silentium ad præsentiam tanti viri, ille autem ubi suo constitit loco ita dicere est exorsus: *Antea quidem Patres conscripti, hanc meam oculorum fortunam permoleste ferebam: nunc autem doleo atque angor quod non ultra cæcitatem ipsam surdus etiam sim, ne turpes consultationes ac sententias vestras, quæ hujus Urbis gloriam subvertunt, audire compellererer; ubi est enim illa jactantia, quam crebro verbis usurpare soletis, affirmantes, si magnus Alexander in Italiam profectus nobiscum adoles-*

C *centibus, aut cum patribus nostris tum florentibus conseruisset bellum, nequaquam eum nunc ut invictum gloriam habiturum, sed aut fuga, aut morte sua majorem huic Urbi gloriam, nomenque relicturum fuisse? Hanc igitur insolentiam verborum nunc rebus ostendite. Chaones & Molossos, qui semper Macedonum præda fuere, & Pyrrhum Regem eorum formidatis, unum ex Alexandri satellitibus, quem semper secutus est ac coluit, & nunc non magis Tarentinis auxilium ferens, quam hostes domi fugiens in Italia versatur, ausus profiteri principatum in Italia cum hac potentia, quæ ad parvam Macedoniæ partem conservandam sufficere non valuit. Non itaque hunc removebitis, si amicum feceritis, sed alios invitabitis per contemptum nostri, quasi*

D *superare nos facile sit, si Pyrrhus abibit, ne dum pœna non data eorum quæ contra nos fecit, verum etiam mercede accepta fœderis eo auctore cum Tarentinis Samnitibusque recipiendi.* Hæc *Claudii* verba ad studium belli omnes consilio immutato traduxere; quod bene exponere videtur *Ovidius* in fastis:

Appius est auctor, Pyrrho qui pace negata
Multum animo vidit, lumine captus erat.

Cujus orationem *Cicero* appellat volubilem, sed paulo fervidiorem: quem eundem dicit in tanto cæcitatis casu neque privato, neque publico muneri defuisse, & *Ennius* ut totam historiam, ita hanc *Appii* orationem, fuit versibus complexus.

Quo vobis acies mentis, quæ stare solebat
E *Antehac, dementi tendit se flectere paci?*

Cum igitur omnes in hujus senis pedibus issent sententiam, *Cynea* dimisso responderunt: *Pyrrhus Italia* excedat, tunc si volet de amicitia ac societate verba faciat, quoad vero esset in armis populum *Romanum* adversus eum belligeraturum etiam si mille *Valerios Levinos* pugna superasset. Dicitur *Cyneas* interea dum hæc in senatu agerentur, cognoscendi cupiditate moribus ac institutis *Romanis* studium impertisse, atque ea de re cum optimis viris locutum, *Pyrrho* postea retulisse cum alia multa, tum senatum *Romanum* multorum Regum sibi congressum videri: talesque illic omnes fere senatores, qualis unus ipse *Pyrrhus* apud *Epirum*, & reliqua *Græ-*

F *cia* putaretur de multitudine populi formidare se subjiciens, ne adversum quandam *Lernæam Hydram* pugnare videantur: supra duplum enim plures quam antea pugnassent Consuli decretos, & multiplices etiam ex iis qui arma ferre possent, superesse.

CAP. XI.

De Romanorum legatione, & Caji Fabricii virtute: quomodo Pyrrhum commonefecerint; & de mutuis donis.

PErsuasit *Marcus Junius Romanis*, cum in Senatu essent, ut ad *Pyrrhum* in *Heraclea* cum exercitu commorantem legati pro redimendis captivis mitterentur: quibus missis & auditis respondit Rex testatus Deos, se cum *Romanis* de gloria & imperio non mangonum more negotiari, propterea pretium non accepit; hanc quidem præclaram sententiam Regisque integritatem ita expressit in Annalibus *Ennius:*

Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis,
Nec cauponantes bellum, sed belligerantes,
Ferro, non auro vitam cernamus utrique,
Vos ne velit, an me regnare hera quodque ferat sors
Virtute experiamur, & hoc simul accipe dictum:
Quorum virtuti belli fortuna pepercit,
Eorundem me libertati parcere certum est.
Dono ducite; doque volentibus cum magnis Diis.

Inter legatos autem *Cajus Fabricius* fuit, qui cum audisset *Romanos* a *Pyrrho* victos ad *Labienum* conversus, *Pyrrhus* (inquit) *non Epirotæ neque Tarentini vicerunt.* Hujus a legatione reversus *Cyneas* retulerat maximam apud *Romanos* mentionem haberi, ut viri boni quidem atque bello egregii, ceterum vehementer pauperis. Huic Rex seorsum blanditus, ut pecuniam ab se caperet suadebat, non ob aliquam turpem causam, quam proposuisset, sed ob amicitiæ, & hospitalitatis signum: quamvis non desint, qui tradant, quartam regni sui partem promisisse, ut a *Romanis* deficeret, & ad se transiret: renuente autem *Fabritio*, tunc quidem plura dicere ac tentare destitit. Postridie vero volens illum terrere, utpote qui nunquam antea elephanthum vidisset, jussit dum simul loquerentur, maximum elephantum post aulæam juxta se constitui, ac deinde subito aulæa sublata elephas ex improviso conspectus proboscidem super caput *Fabricii* extulit ac vocem terribilem asperamque emisit; at *Fabricius* tranquille conversus, leniterque arridens inquit: nec heri aurum, nec me hodie bestia permovit. In cœna autem apud Regem acta cum multi ac varii sermones inciderent, plerique vero de *Græcia* ac de Philosophia, forte evenit, ut *Cyneas Epicuri* mentionem faceret, memorans ea quæ ab *Epicureis* dicuntur, de Diis immortalibus ac de Republica; ut nonnulli finem bonorum in voluptate ponentes curam Reipublicæ fugiendam senserint, utpote fælicitatis corruptionem: Deos autem a gratia atque ira longissime remotos, nec ullam de nobis curam suscipientes in ocio vitam, & plenam voluptate conjicere, etiam ipso dicente *Fabricius* exclamat, ac utinam (inquit) hæc *Pyrrho* & *Samnitibus* cordi sint, quam diu adversus nos bellum gerunt. His & aliis rationibus mentem viri Rex admiratus magis ac magis optabat, pacem quam bellum cum *Romanis* habere, & *Fabricium* privatim rogavit, ut facta pace una secum esse vellet, primus amicorum & ducum suorum futurus; ad hæc *Fabricius* submissa voce fertur respondisse: at ne hoc quidem tibi ô Rex conducit: illi enim ipsi qui te nunc admirantur & colunt, si me experiantur, a me potius quam a te regi optabunt. *Pyrrhus* non tyrannice, neque superbe *Fabricii* verba suscepit: sed quanta magnitudine animi ille foret ad amicos protulit, & captivos illi credidit soli, ut si non decerneret pacem senatus, postquam cum parentibus, ac domesticis Saturnalia peregissent, ad eum remitterentur; atque ita factum est: & post festivitatem adversus non redeuntem pœna mortis per senatum decreta. Scribit etiam *Eutropius* senatum

A jussisse, ut omnes captivi quos reddiderat *Pyrrhus*, haberentur infames, quod armati capi potuissent, nec ante eos ad veterem statum redituros, quam sibi notorum hostium occisorum spolia reportent. *Cajus Fabricius* legatus paulo post, & *Q. Æmilius* Coss. interjecto anno facti, cum in castris essent, jamjam cum hoste congressuri, Medicus *Pyrrhi* nocte ad *Fabricium* venit, promittens veneno se *Pyrrhum* necaturum, si sibi aliquid pollicitarentur. Hunc *Fabricius* vinctum reduci ad dominum jussit, *Pyrrhoque* dici, quæ contra caput ejus Medicus spopondisset. Tunc Rex admiratus dixisse fertur, ille est *Fabricius* qui difficilius ab honestate, quam Sol a suo

B cursu converti posset. *Demochari* huic Medico nomen fuisse tradunt, addentes non illum venisse, sed literas ad consules dedisse. *Valerius Antias* furtim eum venisse scribit, remque ad Patres a consule delatam, atque publice legatos ex Urbe ad Regem missos, qui eum commonerent, ut ab insidiis suorum sibi caveret, nulla *Democharis* interim mentione tum ad Regem facta. *Claudius Quadrigarius* non *Democharem*, sed *Nicæam* id pollicitum prodidit, neque legatos a senatu missos, sed literas a Coss. ad *Pyrrhum* datas, quia *Fabricius* collegam *Æmylium* adduxerat, ut hoc agerent, detestati injuriam servi Medici; extat literarum exemplar juxta *Quadrigarium* apud *Agellium: Coss. Romani salutem dicunt Pyr-*

C *rho Regi. Nos pro tuis injuriis animo strenue statim commoti inimiciter tecum bellare studemus; sed communis exempli, & fidei ergo visum est, uti te salvum velimus, ut esset quem armis vincere possimus. Ad nos venit Nicæas familiaris tuus, qui sibi pretium a nobis peteret, si te clam interfecisset, id nos negavimus velle, ne ob eam rem quicquam commodi expectaret, & simul visum est, ut te certiorem faceremus, ne quid ejusmodi si accidisset, nostræ consilio civitatis putarent factum, & quod nobis non placet precio, aut præmio, aut dolis pugnare, tu nisi caveas, jacebis. Plutarchus* autem breviore exemplo literas nonnihil ab his diverso datas refert: *C. Fabricius, & Q. Æmilius Coss. Pyrrho Regi salutem. Neque amicorum, neque hostium fortunatus*

D *existimator esse videris, cum hanc epistolam ad nos missam legeris, tum satis cognosces te bonis quidem & justis viris bellum inferre, in malis vero & injustis confidere. Hæc autem non tui gratia tibi significamus, sed ne mors tua calumniam afferat, quasi virtute nequiremus, te dolo superare contenderimus. Pyrrhus* his literis lectis Medicum sceleris convictum (facile enim id facere poterat, quoniam filii sui pocula in convivio Regi ministrarent) merito supplicio affecit, ac laqueo suspendi jussit: captivosque sine precio, ut beneficii suscepti redhostimentum esset, populo *Romano* restituit, rursusque *Cyneam* misit pro pace firmanda. At *Romani* nec gratias ab hoste, nec mer-

E cedem accipere volentes, parem *Tarentinorum*, atque *Samnitum* captivorum numerum *Pyrrho* remiserunt: neque enim insidias *Pyrrhi* gratia indicasse, sed ne viderentur *Romani*, ut dictum est, dolo necare, perinde atque si aperte haud possent. De amicitia vero, & pace nihil agi denuo permiserunt, priusquam Rex ipse cum armis atque exercitu, cumque his, quas secum ex *Græcia* duxerat naves, ex *Italia* navigasset.

CAP. XII.

Secunda Pyrrhi, & Romanorum pugna apud Asculum: accersitur Pyrrhus a Sicu-

F *lis ut Carthaginenses effugaret: Tarentum tandem remeat.*

ANnus secundæ hujus pugnæ inter *Pyrrhum* & *Romanos* fuit juxta *Eutropii* tempora quadringentesimus ab Urbe condita ac septuagesimus quartus

tus quo fuisse constat Coss. *P. Sulpitium*, & *Decium Murem*, sed in Chronologia *Livianæ* historiæ *Carolus Sigonius* asserit, hoc anno fuisse Coss. iterum *C. Fabricium*, & *Q. Æmilium*, anno autem superiore prædictos *Sulpicium*, & *Decium*, quod si ita est, priorem dicemus fuisse pugnam in qua *Orosius Fabricium* legatum vulnere ictum exponit, & exinde Medicum *Fabricio* Coss. pollicitum Regi se venenum daturum. Miror etiam in epitomis *Livianis* nusquam legi nomen *Sulpitii*, & *Decii*. Apud *Glareanum* in anno prædicto 474. Coss. ponunt *P. Sulpitius Averrio*, *P. Decius Pyrrhicus*, in sequenti *C. Fabricius Luscinus* iterum, *Q. Æmilius Papula* iterum, priore anno fuit habita oratio contra *Pyrrhum* ab *Appio Cæco*, sequenti vero gestum fuit prælium, quo de agimus; sed hæc alii viderint, sequar ipse quod plures scribunt, ratus minus esse errare cum multis, faciliusque veniam mereri. Pacem igitur hac ratione *Romanis* abnegantibus Rex bellum exequitur cum *Pu. Sulpitio*, & *Decio* Coss. apud *Asculum* in *Apulia*, ut sentire videntur *Plutarchus*, & *Lucius Florus:* hæc Urbs ducali nostris temporibus dignitate insignitur, cujus meminere non pauci scriptores: *Appianus* in primo, *L. Florus* in bello *Tarentino*, *Strabo* in Geographia recenset *Asculum Piceni* appellari, quia & *Pelignorum* est *Asculum*. Locum autem hunc refert idem esse munitione prævalidum, cui & murus, & circumstantes montes supereminent. Plura de hoc oppido leges in *Blondi Italia*. Dicebatur ab antiquis *Satrianum Asculum*, & *Plinius* appellat nobilissimam *Piceni* Coloniam: in ea pugna quæ ad hanc Urbem cœpta est fieri, compulsus Rex ad loca aspera, & flumen gravi multoque limo abundans, cum *Elephanti* impetum nullo modo sustinere possent, multis vulneribus & magna suorum cæde usque ad noctem dimicavit, nox prælium diremit. Postridie vero sive, ut alii, triduo post æquioribus structa acie locis, & asperioribus saltibus præsidio occupatis, missisque inter Elephantes jaculatoribus, ac sagittariis denso agmine *Romanos* invasit; addit *Julius Frontinus* juxta *Homericum* versum, quo pessimi in medium reciperentur, ita *Pyrrhum* milites disposuisse, dextro scilicet cornu cum *Samnitibus Epirotas*, sinistro *Brutios* atque *Lucanos*, at in media acie eos collicavit omnes, qui inviti pugnabant, equitatum & Elephantos in subsidiis esse mandavit: contra vero Coss. optime suis in cornua divisis equitibus, legiones in prima acie, & in subsidiis collocarunt, & his immiscuerunt auxilia; sed neque a loco, ut pridie, adjuti æqua planicie contra frontem venientes cum priusquam adessent Elephanti, pedites profligare properarent, graviter adversus sarissas cum gladiis pugnabant, nulli labori parcentes: vulnerando ac cædendo hosti intenti nullam prorsus rationem sui habebant; tandem post longum tempus dicitur fuga *Romanorum* militum ex ea parte, qua Rex premebat hostes fieri cæpta; sed plurimum Elephanti suo robore atque audacia perfecerunt, cum non possent *Romani* solita virtute uti, sed quasi violentia cujusdam supervenientis fluctus, ac terræ motus in fugam compulsi; fuga vero non longa, sed in castra fuit. Addit ad hæc *Paulus Orosius*, Elephantos congestis in belluas pilis, vibratisque in turres facibus, in ea pugna vulneratos atque in fugam conversos deinde subjectis inter posteriora ac mollia ignibus exagitatos exitio etiam suis fuisse, cæsa idem *Orosius* vult in ea pugna fuisse quinque millia *Romanorum*, de exercitu vero *Pyrrhi* viginti millia prostrata, sive dimidia pars exercitus amissa, ut scribit *Julius Frontinus*: Regis insignia ablata tria & quinquaginta, *Romanorum* undecim amissa; sed hæc res varie traditur; nam præter ea, quæ dicta sunt, *Hieronymus*, cujus testimonio & auctoritate ut plurimum nititur *Plutarchus*, sex *Romanorum* mil-

A lia eo prælio cecidisse tradit; a *Pyrrho* autem in regiis commentariis relatum esse dicit, tria millia & quingentos quinque fuisse desideratos. *Dionysius* tamen nec duas ad *Asculum* pugnas, nec superatos refert *Romanos*, ac semel duntaxat usque ad solis occasum pugnatum, vix tandem prælium diremptum vulnere, cum *Pyrrhus* hasta brachium transfixus, sive humero saucius a satellitibus in armis suis fugientium postremus referretur, & impedimenta *Samnites* diriperent; dicitur *Pyrrhus* in recensendo numero militum suorum dixisse, si alia item pugna *Romanos* ita vicerimus, omnino periimus: maximâ nempe militum pars, quos secum advexerat cum a-
B micis ducibusque fere omnibus interierant; & præterea nulli erant, quos denuo vocaret; *Romanis* vero quasi ex fonte quodam abundatissimo tam celeriter castra replebantur, ut ne superati quidem remittebant animum, sed magis ad prælium incendebantur. His peractis in *Siciliam Agrigentinorum*, *Syracusanorum*, & *Leontinorum* legatio *Pyrrhum* avocavit; nam cum *Carthaginenses* classe in *Siciliam* invasissent post *Agathoclis* Tyranni obitum, cujus erat *Pyrrhus* ipse gener, & ex cujus filia *Helenum* & *Alexandrum* susceperat, omnes fere *Græci* nominis Urbes ad vastitatem redegerant; sub idem tempus ad eum ex *Græcia* legati venere, qui nunciata *Ptolemæi Cerauni* a *Gallis* cum exercitu trucidatione im-
C manissima, ab *Seleuco* regnum *Macedoniæ* ademptum, pro ipsis *Macedonibus* auxilia magnis ab eo precibus implorabant; dum Rex quereretur duabus his legationibus adversus fortunam, quod plurium ac magnarum rerum occasiones in unum idemque tempus concessisset, cum duobus simul officiis fungi nequiret, consulto ad *Siciliam*, utpote materiam rerum grandiorem propter propinquitatem *Libyæ* afferentem conversus est; statimque *Cyneam Thessalum* misit, civitatibus uti consueverat, suo nomine præfaturum; sed ut non prius ad *Tarentinos* venit, quam reliquisset custodem sui regni *Ptolemæum* filium quindecim annos natum, ita noluit in *Siciliam* prius navigare, quam præsidium, cui *Helenum* alterum filium præfecit, apud *Tarentinos* reliquisset, *Alexan-*
D *dro*, quem tertio susceperat, in longinquæ expeditionis solatia asportato, cui postmodum *Locrorum* curam dedit, quæ Urbs cum multis aliis regionis illius primo in prima se dederat pugna; at *Tarentini*, etsi ceteras civitates valido firmasset præsidio, graviter id ferebant, postulabantque, ut adversus *Romanos* bellum gereret secum una, qua de causa venerat, aut qualem acceperat Urbem, talem relinqueret; sed nullo ad eos benigno responso facto *Tarento* decessit, jubens ut quiescerent, & tempus expectarent. Congressus in *Sicilia* cum *Carthaginensibus* victoriam primo summo cum honore assecutus illorum potentiam domuit, adductis secum *Tarento* peditum triginta millibus, equitibus vero quingentis
E supra duo millia cum viginti navibus. Ingressus *Syracusas* totius tunc insulæ caput, *Theonis* & *Sostrati* principum *Syracusanorum* suffragiis Rex *Siciliæ* sicut *Epiri* est appellatus. Civitates, quæ fidem præstiterant *Cyneæ* facundia, illi statim se dedunt: ceteræ vel vi, vel ultro in deditionem quoque sunt receptæ; *Erycem* postea & natura, & magis *Pœnorum* præsidiis firmatam Urbem cum ingenti exercitu subita oppugnatione aggressus, ludos *Herculi* si ea potiretur, vovit; inde scalis ad mœnia admotis, omnium primus muros conscendit, plures ex resistentibus in præceps dejecit, plerosque gladio transfixit, ipse illæsus terribili, ac atroci aspectu hostem
F præ formidine ab armis cessare cogens Urbem expugnat: quam adeptus *Herculi* votum spectaculumque ex omnis generis ludicris insigne celebravit. Sed in victoria, quæ natura insolens & superba est, non eum se exhibuit, quem antea præstiterat. Quare

A his successibus & rerum magnitudine elatus *Heleno* filio *Agathoclis* nepoti *Siciliæ* veluti avito, *Alexandro* vero *Italiæ* regno destinato, cum non benigne, sed imperiose, ac superbe civitates premeret, contra consuetudinem sui initii, in quo egregie mitis, ac placidus, nullique molestus fuerat, de populari Tyrannus factus ingratitudinis ac perfidiæ notam contraxit, quin & *Theonem* virum principem per quem non modo *Syracusarum* Urbem, sed perplures etiam alias civitates adeptus fuerat, interfici jussit. Idem de *Sostrato* procul dubio facturus, nisi fuga salutem sibi ille redemisset: qua ratione adversus ipsum *Siculorum* odia exarserunt, ac statim aliæ civitates, quæ *Pyrrho* se antehac dederant, *Carthaginensibus* contra quos classem instruxerat ingentem, aliæ se *Mamertinis* conjunxere. Cernens igitur defectiones, & conspirationes contra se initas *Pyrrhus*, & quod *Siciliam* veluti navem vi agitatam ventorum tenere nequiret, & non sine ignominia eam relinquere cogeretur, per opportune ad dedecus celandum literis *Samnitum*, & *Tarentinorum* acceptis, quia vix resistere bello poterant, & fere suis exclusi regionibus auxilium rogabant, occasionem hinc arripiens abeundi ex *Sicilia*, quasi non metu nec rerum *Sicularum* desperatione, sed opitulationis causa recessit, *Tarentum* velis remisque adnavigans; fertur cum abiret classe, quam contra *Libyam* paraverat, *Siciliam* respexisse, atque ad amicos conversus dixisse, ô quantam & qualem *Carthaginensibus*, & *Romanis* pro hac insula relinquimus palæstram. Barbaris in ipso recessu insultantibus, *Carthaginensibus* vero navali prælio in ipso portu lacessentibus, compluribus ex navibus suis, quæ ducentæ erant numero, amissis, in *Italiam* remeavit, *Mamertini* etiam e vestigio terrestri itinere absque *Romano* duce soli per se eum per *Calabriam* insecuti, ejus agmen in locorum angustias conjecerunt, atque a tergo & a lateribus adorti duobus ejus Elephantis prostratis, plures circum eos milites occiderunt. Unus autem præ ceteris ferox barbarus procero corpore, & splendidis armis superba voce Regem in singulare certamen provocabat; at *Pyrrhus* ob hæc irritatus, iraque accensus, & fœdatus sanguine (nam grave acceperat vulnus in capite, cum maximo impetu in aciem irrueret) trucique aspectu terribilis in pugnam rediit, & barbarum illum consecutus ita caput procussit, ut vi ictus ex virtute gladii usque ad partes inferiores plaga descenderet, caderentque hinc inde divisæ corporis partes. Hoc Barbaros continuit ne amplius prosequerentur, quasi supra humanam vim *Pyrrhum* admiratos conterritosque; inde quod reliquum erat itineris secure profectus *Locros* ad filium se contulit *Alexandrum*, *Crotone* eversa, pecuniamque *Proserpinæ* per derisum raptam, cum diceret intempestivam religionem superstitionem esse, & opes cogere sine labore prudentiam, advehere tentavit, quam *Pleminius* legatus pauco post annorum numero interjecto spoliasse traditur, sed ea naufragio relata est. Ad quod facinus pessimi, & sceleratissimi quidam impiorum, & nefariorum dogmatum *Epicuri*, sectatores *Pyrrhi* amicissimi illum moverunt, & eos tradit *Suidas* fuisse *Evegorum Theodori*, & *Balacrum Nicandri*, & *Dinarchum Niceæ* filios. *Tarentum* inde pervenit peditum viginti, equitum tribus millibus secum adductis, statimque optimo quoque ex *Tarentinis* delecto adversus *Romanos* qui tunc in *Samnio* castra habebant contendit. Superati multis jam præliis *Samnites* speque simul cum rebus amissa, simulque ob navigationem in *Siciliam* adversus *Pyrrhum* infensi minus frequentes ad eum venerunt.

CAP. XIII.

Tertium, & ultimum Bellum inter Tarentinos, & Romanos per Pyrrhum, & ejus ab Italia recessu.

SUpremam cum *Pyrrho* & *Romanis* pugnam omnes referunt Historici, quorum Principes sunt *Plutarchus*, *Livius*, *Justinus*, *Orosius*, *Eutropius*, *Valerius Flaccus*, *Cicero in Catone*, & in oratione pro *Murena*, auctor libri de viris illustribus, & *Valerius Maximus*; ac nos majore ex parte quod & fecimus hucusque *Plutarchum* in vita *Pyrrhi* sequimur, aliis tamen non despectis. Quintum alii omnes tradunt, atque ultimum fuisse annum, ex quo *Pyrrhus* ad *Italiam* advenerat, quo cum Coss. *Curio Dentato* congressus in *Arusinis* campis victus est, & in fugam conversus, sed historiæ ordinem aggrediamur. *Pyrrhus* omnibus copiis, quæ octoginta millibus peditum, equitum vero sex millibus constabant, bifariam divisis, & partim in *Lucaniam* missis, ut alterum Consulem *Lucium Cornelium Lentulum* demorarentur, ipse contra *Marcum Curium Dentatum* quart. Consulem apud *Beneventum* castra habentem exercitum duxit. *Curius* vero quod & collegæ adventum expectabat, & simul auguriis bellare certantibus pugnam, ut poterat, detrectabat: e diverso festinans *Pyrrhus* eum opprimere priusquam collega adventaret, fortissimisque militibus, & bellacissimis Elephantis delectis, noctu castra ex superiore loco aggredi contendit. Longam & sylvis densam viam euntem lumina defecerunt, & in errorem delapsus usque ad matutinum tempus est. Orta exinde die ab *Romanis* conspicitur de montibus descendere. Primo itaque trepidatum est in castris, sed tamen peractis sacris, necessitate cogente, *Curius* castra egressus primos invadit, eosque in fugam vertens omnes conterruit, ut etiam complures ibi caderent, & multi Elephantes caperentur. Hæc victoria *Curium* extulit, ut ad æquam descenderet pugnam; prodiens itaque in apertum, signaque conferens partim hostes in fugam convertit, partim & ipse cum suis bestiarum impetu ad castra repulsus est. At milites præsidio castrorum relicti, qui frequentes pro vallo stabant, a Consule vocati, impetu de superiore loco facto belluas in fugam per suos retrovertere coëgerunt. Hæc res victoriam *Romanis* tradidit, & simul principatum, nam gloriam quasi insuperabiles ex illa victoria nacti, confestim *Italiam*, & paulo post *Siciliam* subegerunt; ex copiis *Pyrrhi* cæsa tradit *Orosius* 3000. capti autem sunt 1300. *Eutropius* ea die cæsa scribit hostium 2300. addit præterea *Orosius* rationem victoriæ; nam *Romani* assueti jam, ut supra scriptum est, cum belluis pugnare, cum malleolos stupa involutos, oblitosque pice uncis insuper aculeis tenaces præparassent, eosque flammatos in terga belluarum turresque vibrarent, non difficile furentes, ardentesque belluas in eorum excidia, quorum subsidia fuerant, retorserunt. *Curius* in consulatu triumphavit tertio, nam primo triumpharat de *Samnitibus*, & iterum de *Sabinis*: primus *Romam* Elephantes quatuor duxit, laudatusque abstinentia, quippe nihil omnino ex præda regia, qua exercitum, atque Urbem ditaverat, attigit. Hic est ille *M. Curius* qui *Samnitibus* legatis cum ipse in foco rapas torreret, magnum auri pondus publice offerentibus respondit, malo hæc in fictilibus meis esse, locupletibusque imperare, quam ipse fieri locuples. Hic est ille *Curius* de quo in sexto *Æneidos* tam sublime cecinit *Latinus Homerus*:

Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæsis insignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas,

Ip-

Ipsumque Æaciden genus armipotentis Achillis
Ultus avos Trojæ, templa & temerata Minervæ.

Hic est ille *Curius* de quo in bello *Gothico* tam honorificentissime scribit *Claudianus:*

Sublimi certe Curium canit ore vetustas,
Æaciden Italo pepulit qui littore Pyrrhum.
Nec magis insignis Marii Paulique triumphus
Qui captos niveis Reges egere quadrigis.
Plus fuga laudatur Pyrrhi, quam vincla Jugurthæ,
Et quamvis gemina fessum jam clade fugarit:
Post Decii lituos, & nulli pervia culpæ
Pectora Fabricii donis invicta vel armis,
Plena datur Curio pulsi victoria Pyrrhi.

Nullus (inquit *Florus) pulchrior in Urbem, aut speciosior intravit triumphus: quum ante hunc diem nihil,* B *nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidisset: Tum si captivos aspiceres, Molossi, Thessali, Macedones, Brutius, Appulus atque Lucanus: si pompas, aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæque divitiæ, sed nihil libentius populus Romanus conspexit, quam illas quas timuerat cum turribus suis belluas, quæ non sine sensu captivitatis submissis cervicibus victorum equos sequebantur.* Fuit auctore *Onufrio* in Fastis, hic triumphus, mense Februario, anno ab Urbe condita, CDLXXIIX. atque idem ponit de iisdem *Tarentinis* triumphasse prius *Lu. Æmilium Barbulam* VI. idus Quintilis, anno CDLXXIII. cujus rei solus *Verrius Flaccus* meminit; atque idibus Decembribus *Cajum Fabricium Luscinum* C anno CDLXXV. de cujus triumpho idem *Verrius* agit, & *Cicero* in *L. Pisonem*; refert idem *Onufrius* solius *Flacci Verrii* testimonio nisus *Spurium Carvilium Maximum* de *Lucanis, Brutiis, Samnitibus, Tarentinisque* triumphasse anno CDXXCI. & eodem anno meminit *Lucii Papyrii Cursoris:* qua victoria tradit magnam *Italiæ* partem in potestatem populi *Romani* redactam, victis præsertim *Tarentinis, Samnitibus, Lucanis,* & paulo ante *Gallis Senonibus,* & *Etruscis.* Quæ ipse potui apud scriptores fide dignos observare, vel meis, vel illorummet verbis recensui, in ceteris satis visum est, vel eos tantum citare, vel eorum libros & capita signare, atque ostendere, per me jam non stetisse, quin & in singulis idem facerem: sed me *Pyrrhus Italia* recessurus expectat. Rebus itaque *Tarentinorum,* & *Pyrrhi* vehementer attritis ac perditis, de fuga (quia sibi aliter per *Romanos,* & sine pugna minime liciturum speraret) ipse Rex tale cepit consilium. Legatos cum literis ad *Asiæ* Reges, ipsumque *Antigonum* misit, ab aliis pecuniam, auxilia ab aliis, ab ipso *Antigono* utrumque exposcens, cum vero legati reversi literas reddidissent, *Epirotarum* & *Tarentinorum* principes in concionem vocat; ibi quas acceperat literas non recitavit, sed propediem affutura auxilia affirmavit; cum percrebuisset igitur fama, in *Romanorum* etiam exercitu, & e *Macedonia,* & ex *Asia* magna *Pyrrho* auxilia adventare, nihil illi novi moliri ausi sunt. *Pyrrhus* vero ea, quæ consecuta est nocte ad *Epiri* montes, quæ *Ceraunia* vocantur, classe transvectus est; per hunc itaque modum *Italia, Siciliaque* de-

A cedit *Pyrrhus* sex (ut solus sentire videtur *Plutarchus*) annorum curriculo in illis absumpto, & rebus quidem attenuatis, sed animi robore invicto: famam ex eo bello nactus, quasi peritia rei militaris, & fortitudine atque audacia plurimum in tot suæ ætatis Reges præcelleret: sed quæ possidebat spe illorum, quæ nondum habuerat, deperderet, nihilque eorum quæ ad tuendum jam parta attineat, conservaret; itaque assimilavit illum *Antigonus* lusori, qui & multa, & bene jaceat, sed cadentibus uti nesciat. De *Pyrrho* quamplurima iterum essent dicenda, sed quoniam ex abundanti videri possent dicta, prætermittam, subditurus tamen *Scaligeri* de illo Epigramma:

B *Robore nulli, nulli animis, nulli arte secundus,*
Magno ter tanto major Achille meo.
Veras quæro acies, & veri prælia Martis,
Qui petat imbelles malumus esse domi.
Aut totum, aut nihil; at parvum nihilominus, illud
Dedecet Æacidas, progeniemque Jovis.
Nolim exprobetur tenuis victoria Pyrrho.
Vinci a Romanis vincere pene fuit.

Hæc satis videbantur superque sufficere ad hujus libri absolutionem, nisi unum occurrisset ex chronologia *Caroli Sigonii* subjungendum de iisdem temporibus captivitatis *Tarentinorum,* & de *Pyrrhi* in *Italiam* adventu, & ab illa recessu; quod ideo apposui, quia aliquanto diversus est *Sigonius* ab *Onufrio,* C & lector quem velit in hac re habeat auctorem. Cum *Tarentinis* ante bellum quam cum ceteris est initum, anno (ut *Plinius* refert) ab Urbe condita 472. cum illi classem *Romanam* diripuissent, & legatos *Romanorum,* qui ea de re missi fuerant questum contumeliis affecissent. Bellum autem cum *Pyrrhi Epirotarum* Regis, & *Brutiorum,* & *Samnitum* societate, in decimum usque annum est protractum, *Sp. Carnilio, L. Papyrio* Coss. quo anno *Tarento* a *Romanis* capto *Tarentinis* pax, & libertas est concessa; triumphasse autem de *Tarentinis,* & *Brutiis C. Fabricium* anno CDLXXV. *C. Junium* CDLXXVI. *Q. Fabium Gurgitem* CDLXXVII. Triennio post *C. Claudium* de utrisque *Sp. Carvilium,* & *L. Papyrium* an- D no CDLXXXI pluribus verbis in Fastorum consularium commentariis demonstravit: tu lector illum consulas, jam ego libro finem impono, hoc altero tantum quod sequitur adjecto. Quid sibi velit *Eusebius* in chronico, dum dicit *Milonem Romanis Tarentum* tradidisse, illosque *Calabriam Messanamque* tenuisse anno mundi 4925. declaratur apud *Julium Frontinum* lib. 3. cap. 3. quod *Papyrius Cursor* Coss. apud *Tarentum Miloni,* qui tum præsidio *Epirotarum* Urbem obtinebat salutem ipsi, & popularibus si per illum oppido potiteretur, pollicitus est: quibus præmiis ille corruptus persuasit *Tarentinis,* ut se legatum ad consulem mitterent, a quo plena pro- E missa ex pacto referens in securitatem oppidanos resolvit, atque ita incustoditam Urbem *Cursori* tradidit. Hoc autem evenisse conjiciendum est non multo post discessum *Pyrrhi* ab ea regione.

LIBER SEXTUS.

CAPUT I.

De fœdere inter Tarentinos & Carthaginenses icto.

ARENTINI post *Pyrrhi* discessum, domesticis ut antea viribus diffisi ad *Carthaginensium* opes per legatos confugiunt: hi *punico* ingenio *Tarentinis* opem ferunt, classemque suam auxilio misere. Quæ sane res mirum in modum, ut par erat *Romanis* displicuit, nam inter eos & *Carthaginenses* jam inde a *Pyrrhi* bello fœdus erat quarto, ut *L. Florus* tradit, renovatum, sed tertio ut *Polybius*; legitur enim, quod eo ipso tempore, quando ad *Pyrrhum* legati *Romanorum* venerant pro captivis redimendis, *Mago* Dux *Carthaginensium Asdrubalis* atque *Annibalis* pater cum cxx. navium classe & fœdere jam inde ab ejecto Urbe Regio nomine cum illis icto in auxilium *Romanorum* venit. Is *Curiam* ingressus ægre *Carthaginenses* dixit ferre, quod bellum in *Italia* a peregrino Rege, atque ab externis militibus illatum haberent, missumque ob eam caussam ut socios auxilio juvaret. Unde gratiæ actæ sunt *Carthaginensibus* a senatu hac bona voluntate, non tamen accepit oblatum auxilium. Sed eodem tempore idem *Mago* ad *Pyrrhum* divertit *Afrorum* sagacitate usus, ut populo *Carthaginensi* Regem conciliaret, ne in *Siciliam* transvehere posset, ad quam verebatur *Mago* Regem aspiraturum. Addit *Polybius* tunc temporis renovatum tertio fœdus inter *Carthaginenses* & *Romanos* his conditionibus: Si cum *Pyrrho* fœdus percusserint, curato uterque populus, ut auxilium alteri ferre liceat iis, quibus bellum inferretur. Si *Carthaginenses* sociive *Romanorum* auxilium implorabunt, navigia præbento ad trajiciendum belligerandumque. Si *Romani* sociive *Romanorum* postulabunt, mari *Carthaginenses* opitulantor; in terram vero ut descendant nemo compellito. Suis quisque stipendia solvito. Censet *Orosius* hunc annum societatis *Tarentinorum* cum *Pœnis* adversus *Romanos* fuisse 475; aliis quinque adjectis octuagesimus est. Neque adversus *Tarentinos* solum esse bellatum, sed & *Samnites*, *Brutios* ac *Lucanos*; nam ex tabulis Capitolinis cognoscitur; de his omnibus triumphasse Coss. *L. Papirium Cursorem*, & *Sp. Carvilium Maximum*; plerique testantur a *Fabio Licinio*, & *C. Claudio* Coss. prælio *Tarentinos* superatos & cum illis *Carthaginenses*, qui etsi nondum hostes aperte sunt judicati, vinci tamen se a *Romanis* posse senserunt. Anno etiam 84. post 400. dato iterum adversus *Romanos Tarentinis* auxilio cum a Senatu per legatos arguerentur, turpissimam rupti fœderis labem præsumpto acumulavere perjurio, quin & ipsi de *Romanis* conquesti sunt, propterea quod cum *Hierone Syracusarum* Rege societatem iniissent. Ad *Pœnos* etiam defecere *Tarentini* cum his populis; *Atellanis* nempe *Calatinis*, *Hirpinis*, magna *Appulorum* parte, *Samnitibus* præter *Petelinos*, *Brutiis* omnibus, *Surrentinis*, *Metapontinis*, *Campanis*, *Neapolitanis*, *Crotoniensibus*, *Locrisque*, quando *Annibal* pugnavit ad *Cannas* cum *Æmilio Paulo*, & *Terentio Varrone* Coss. Hanc defectionem tradunt fuisse tertiam, non contenti pace & libertate, qua ceteris in bellis fuerant a *Romanis* donati. Erant tamen sub *Romanorum* ditione, sicut videre est apud *Polybium*, qui recensens co-

A pias, quæ Senatui populoque *Romano* adjunctæ erant, tradit, in *Sicilia*, & circa *Tarentum* duas legiones præsidii caussa constitutas, quarum singulæ habuerunt peditum quatuor millia & ducentos, equites vero, ducentos tantum. Et tunc præcipue hoc fecere *Romani*, quando viderint *Sempronium* ab *Annibale* devictum. Etenim timentes ne ad Urbem *Romam* victor *Pœnus* permearet, parare novas copias, auxilia in *Siciliam* ac *Sardiniam* mittere, *Tarentum* & cetera *Italiæ* oppida munire, quinquaginta & quinque triremium classem ædificare, omni denique studio ab bellum intendere. Quin & ante devictum *Sempronium* 25. naves *M. Valerio* datæ sunt

B quibus oram maritimam inter *Brundusium* ac *Tarentum* posset tutari; quo quidem tempore legati a *Philippo Macedonum* Rege ad *Annibalem* missi (quorum princeps *Xenophanes* dicebatur felix in mendacio struendo, ut qui maxime) vitarunt portus *Brundusinum* ac *Tarentinum*, quia custodiis navium tenebantur *Romanorum*, ac ad *Laciniæ Junonis* sacellum in terram egressi sunt: coacti, postea & paulo post *Romani* illorum astutia detecta 25. alias, quæ paratæ erant naves superioribus addere, ut tutius totam *Italiæ* oram maritimam ab *Ostia* præcipue usque *Brundusium* possent custodire, & in ipsa *Macedonia* Regis *Philippi* sententiam explorare, an fœdus cum *Annibale* esset initurus.

C

CAP. II.

Tarentini quidam Juvenes Annibali promittunt sui Populi societatem.

POst *Cannensem* cladem acceptam ad *Pœnos Græcorum* ferme omnis ora defecit non tamen omnes populi simul; nam anno 30. post 500. defecerunt *Locrenses* cum *Crotoniatis*; tertio anno post *Tarentini* cum *Metapontinis*; quæ res ita se habet; *Annibal* cum *Avernum* venisset in animoque haberet occupare *Puteolos*, ad lacum *Averni*, quinque *Tarentini* juvenes ex iis quos partim ad *Trasymenum* lacum,

D partim ad *Cannas* ceperat, domumque dimiserat, eadem usus comitate, qua adversus omnes *Romanorum* socios, memores beneficiorum ejus, referunt perpulisse magnam *Tarentinæ* juventutis partem, ut *Annibalis* amicitiam & societatem habere mallent, quam populi *Romani*; addentes ad hæc legatos se ab suis missos, rogare *Annibalem*, ut exercitum propius *Tarentum* admoveat: futurum enim, ut si signa ejus, si castra conspecta a *Tarento* sint, haud mora ut se dederent; in potestate juniorum plebem, in manu plebis rem *Tarentinam* esse; læto quidem animo *Annibal* hos audivit, ac collaudatos oneratosque ingentibus, ut par erat, promissis dimisit, domumque ad cœpta maturanda redire jubet, seque in ipso

E tempore affuturum cum exercitu; ad hunc modum *Tarentinis* juvenibus dimissis ingens ipsum cupido incesserat *Tarenti* potiundi. Urbem esse videbat cum opulentam & nobilem, tum maritimam & in *Macedoniam* oportune versam, Regemque *Philippum*, a quo legati fuerant missi, hunc portum, si transisset in *Italiam*, cum *Brundisium Romani* haberent nihilque ipse inde speraret, petiturum. Eo ipso tempore descenderat (ut diximus) ad lacum *Averni*, per speciem sacrificandi, re tamen ipsa ut tentaret *Puteolos*, quique ibi præsidio erant. Sacro igitur perpetrato; ad quod venisse finxerat, pervastatoque agro *Campano* usque ad *Miseni* promontorium, cum frustra tentasset *Puteolos* capere, *Neapoli* pulsus, &

F *Nola*, qua potiri speraverat, a plebeis occulte accersi-

cersi-

cersitus *Tarentum* ad certiorem proditionis spem proficisci motis castris pergit, cum maxima omnium, quacumque ierat clade; in *Tarentino* agro pacatum incedere agmen jussit; nihil ibi violare, neque usquam via excedere, cogitans ita conciliare sibi posse *Tarentinorum* animos. Ceterum cum prope jam mœnibus accessisset, nullo ad conspectum primi agminis, ut rebatur; motu facto, castra ab Urbe ferme passus est mille metatus.

CAP. III.

Annibal a Tarentino agro Castra movet, & defectio quando fieri cœpta.

TArentum triduo antequam *Annibal* ad mœnia accederet, a *M. Valerio* pro prætore qui classi ad *Brundisium* præerat, *P. Valerius* legatus missus; is primorum juventute conscripta, dispositisque ad omnes portas, circaque muros, quam res postulabat, stationibus, die ac nocte plurimum intentus neque hostibus, neque dubiis sociis quicquam præbuit ad tentandum; sicque diebus aliquot frustra ibi absumptis, *Annibal*, cum eorum nemo, qui ad lacum *Averni* adessent, aut ipsi venirent, aut nuncium literasve mitterent, vana promisisse, & se temere secutum cernens, castra inde movit. Tum quoque intacto agro *Tarentino*, quamquam simulata lenitas nondum profuerat, tamen spe labefactandæ fidei haud abstinens, *Salapiam* tendit, ubi hyemare constituit, fecitque *Pœnus* locum ipsum meretricio amore insignem, eoque frumentum ex agris *Metapontino* & *Heracleensi* comportat: jam enim media æstas exacta erat, & hybernis placebat locus prædatum inde *Numidæ Maurique* per *Salentinum* agrum, proximosque *Apuliæ* saltus dimissi, unde ceteræ prædæ haud multum, equorum greges maximi abacti: e quibus ad quatuor millia domanda equitibus divisa. Et sequentem æstatem in agro consumpsit *Tarentino*, incassum tamen: sed spe per proditionem Urbis *Tarentinorum* potiundæ non abjecta, ipsorum autem *Salentinorum* ignobiles, quæ multæ erant, Urbes ad eum citra ullum *Numidarum*, quos miserat, negotium defecerunt. Mox *Tarentinæ* Urbis defectio ita initium sumsit, caussa defectus illius maturandæ interveniente. *Phileas Tarentinus*, diu jam per speciem legationis *Romæ* cum esset, vir inquietum semper gerens animum, & qui minime ocium (quo tum diutino senescere videbatur) solitus erat pati, aditum sibi ad obsides *Tarentinos* invenit. Custodiebantur in atrio Libertatis minore cura, quia nec ipsis nec civitati eorum fallere *Romanos* expediebat. Hos crebris colloquiis sollicitatos, corruptis æedituis duobus, cum primis tenebris custodia eduxisset, ipse comes occulti itineris factus profugit. Luce prima vulgata est per Urbem fama, emissique qui sequerentur; a *Tarracina* comprehensos omnes retraxerunt: deducti in Comitio virgis, populo id probante, cœsi, de saxo dejiciuntur. Hujus atrocitas pœnæ duarum nobilissimarum civitatum in *Italia Græcarum* animos irritavit, tum publice, tum etiam singulos privatim, ut quisque tam fœde atque immaniter interemptus aut propinquitate, aut amicitia contingebat. Ex iis tredecim fere nobiles juvenes, inter quos primi quinque *Tarenti* conjuraverunt, quorum principes *Nico* & *Philomenus* erant. *Polybius* addit *Tragiscum*, quem multi insignivere *Caji* prænomine, quod frequens erat *Tarentinis*, & per illud *Brutum*, terrenum & colonum hominem designabant, siquidem γέα terra est, unde γεῖος, & γαῖος deducuntur, qui si *Tragiscus* ex nobilibus erat, credi non idcirco non potest ita fuisse nominatum, nam & illis diebus erat agricultura apud eos, qui ex prioribus erant civitatum.

CAP. IV.

De signo, quod Annibali Juvenes conjurati dederant pro aperiendo ostio.

COnjurati adolescentes, priusquam aliquid moverent; colloquendum cum *Annibale* rati, principio sive per speciem venandi, sive excursionis facturi Urbe egressi ad eum proficiscuntur, & cum haud procul a castris *Carthaginensium* abessent, ceteris sylva prope viam sese occulentibus, *Nico* & *Philomenus* progressi ad stationes, comprehensique nihil dicentes, neque unde, neque qui essent, sed hoc solum significantes velle se ducem convenire ad *Annibalem* ducti sunt, illo ipsos admodum propenso animo ad colloquium admittente, excusant & patriam & se, & simul *Romanos* multis ac variis modis accusant: ne præter rationem ad hujusmodi causam egredi viderentur. Cum igitur & causas consilii sui, & quid pararent, exposuissent, *Annibal* eos & collaudavit, & accessum eorum accepit: denique a se sic dimittit, ut cito ad se redeant, seque rursus conveniant; in præsenti vero jubet, ut priora ex jumentis emissis, & hi viri una cum illis, ubi longius a castris essent abacti confidenter dimitterentur: se namque curaturum ea quæ securitatis essent. Hoc autem ob id faciebat, ut sibi accessum ad scrutandum res juvenum pararet: & illi fidem apud cives popularesque facerent, quasi ab ipso imperatore ad latrocinia excurrerent, Urbe egressi. Cum id autem, quod jussus erat, fecisset *Nico*, *Annibal* erat animo grato & hilari, propterea quod hactenus ægre commodum poterat perficiundi negotii nancisci occasionem. *Philemon* vero magis adhuc propositæ causæ inhiabat, quia & securus datus erat accessus ad colloquendum, & *Annibalem* animo invenerat propenso, & præterea sufficientis commeatus copiam suis dandam esse fidem ab illo acceperat. Tum partim inito pacto, partim commeatu prospere succedente non modo fidem faciebant *Tarentinis*, sed & æmulatores habebant non paucos. Postea secundo excurrentes, & consimiliter singulæ exequentes fidem *Annibali* dederunt ipsi, & rursum ab illo acceperunt, quod videlicet *Carthaginenses Tarentinos* liberos reddere, nec vectigalibus aut tributo ullo in loco gravare, nec aliquid aliud illis imponere, ne præsidium quidem vellent; *Romanorum* vero ædes & diversoria, si Urbe potirentur, *Carthaginensibus* diripere liceret. Deinde & illud paciscuntur, quod custodes, ubi ad castra venirent, ipsi in promptu acciperent. Quibus factis, potestatem acceperunt frequenter accedendi & colloquendi cum *Annibale*, nunc velut ad excursionem, nunc quasi ad venationem civitate egressi. His ita ad futurum compositis, plures quidem occasionem observabant, *Philomenum* veræ venationi deputarunt. Etenim propterea quod ei rei supra modum studebat, putabatur nihil in vita melius facere posse, quam venationi incumbere. Quapropter huic id muneris occasione capiendarum ferarum exequendum injunxerunt: Primum ut *Cajum Livium* civitati præfectum (hunc *Livius M. Livium Macatum*, *Cicero*, *M. Livium Salinatorem* appellat) deinde eos, qui vestibulum portarum, quas *Temenetidas* vocant, custodiebant, sibi devinciret. Erant portæ *Temenetidæ* sitæ fortasse, qua parte erat lucus: τέμενος enim *Græcis* lucus est. Hic accepta hac commissione, quædam ipse venando exequebatur, quædam ipsi per *Annibalem* parabantur. Ipse continuo feras captas afferebat, & earum alias *Cajo*, alias custodibus vestibuli portarum, ut portam ipsam *Rhinopylam* dictam *Græca* voce, qua posticum sive posticulum significatur, in promptu aperirent; frequenter enim noctu per illam, metum hostium præ-

prætexens ingrediebatur & egrediebatur. Cum vero ejusmodi consuetudinem *Philomenus* apud custodes portæ comparasset, ut sine ulla hæsitatione, quotiescunque noctu ad murum accedens indicium fistula dabat, *Rhinopylam* ipsi confestim reserarent, observantes *Romanum* præfectum, cujus domus ad portam erat, quandoque ad musæum foro vicinum cum pluribus (ut solebat) iterum, ipsum illum diem *Annibali* deputant juvenes conjurati. Finxerat *Pœnus* quod ægrotaret, ne *Romanis* insolitum videretur, si plusculum temporis illis locis immorari ipsum audirent. At tum etiam cum vicinus esset status dies, magis infirmitatem simulabat, abstinebatque a castris per totum triduum vel quatriduum, via qua *Tarentum* itur. Qua ratione *Romanis* quoque, qui in præsidio *Tarenti* erant, suspecta esse jam segnis mora ejus desierat. Ceterum ubi tempus adfuit, circiter mille viros corporis agilitate & animi confidentia excellentes, tam ex equitibus quam ex peditibus delegit, illisque mandavit ut quatuor dierum commeatum quisque secum haberet; *Livius* auctor est, decem millibus peditum atque equitum electis, quarta vigilia noctis, signa movisse *Annibalem*. Moturus ergo castra sub crepusculum matutinum festinanter proficiscebatur. Octoginta vero ex *Numidis* delectis equitibus, in mandatis dedit ut exercitum triginta stadiis præcederent, & in utrasque itineris illorum locorum partes excurrerent, ne quis totum exercitum conspicari posset. Sed ut alii interciperentur ex fugientibus, alii vero qui evaderent incursionem a *Numidis* fieri in civitate nunciarent. Cum autem *Numidæ* stadiis quasi centum abessent & viginti, cœnam parant ad fluvium quendam præruptum, & qui ægerrime vadari potest: & collectis ad se Ducibus clare significat, quid conaretur: Et ingenue hortatur, primum velint cuncti dextros se viros præstare, quod nunquam ipsis majora præmia proposita essent. Deinde ut quisque suos milites in itinere sub se retineant & cohibeant & acriter increpent eos, qui prorsus suum locum transgredi, prævaricarique vellent. Postremo ut animum adhibeant ad ea, quæ præcipiuntur, nec quicquam proprio arbitrio extra jussa moliantur. Sed eodem fere tempore *Tarentum* fama pervenerat, *Numidas* equites paucos, populari agros, terroremque late agrestibus injecisse. Ad quem nuncium nihil ultra motus præfectus *Romanorum*, quam ut partem equitum postero die luce prima juberet exire, ad arcendum populationibus hostem. Interea adeo nihil obedienter curatum est, ut contra pro argumento fuerit illa procursatio *Numidarum Annibalem* exercitumque castris non movisse.

CAP. V.

Annibal porta Temenetida Tarentum ingreditur.

ANnibal sic Duces exercitus sui allocutus principium profectionis facit, cum esset adhuc caligo, ad hoc contendens, ut muros circa noctem in tempestam adveniret, & præeuntem habens *Philomenum*, cui & *Synagrum* ad constitutum usum addiderat. Et *Cajo Livio Romanorum* præfecto, cum sodalibus in Musæo commoranti, cum jam potandi studium prope ad summum inter illos incaluisset, nunciatur *Numidas* ex occidentis partibus regionem totam invadere, ille cogitans quid faceret, ut illos deprimeret, advocatis ad se Ducibus mandat, ut dimidia equitum pars sub matutinum egressa crepusculum, hostes regioni incommodum ferentes reprimerent. Hoc enim erat quod potissimum de tota caussa conjectare tunc posset. At qui cum *Nicone* & *Tragisco* erant, ubi tenebras ingruisse perspexerunt, cuncti intra Urbem collecti, ne *Lucii* reditus facilis esset cum suis obfuerunt. Cum igitur propere exurgerent alii ad quendam præscriptum intra se locum accedentes illic permanent: Alii vero *Cajo* obviam eunt, jocantes ac ludentes intra se, & quasi eos qui in convivio fuerunt reducturos se simulantes imo magis velut alienati propter temulentiam eorum qui cum *Livio* erant, mox atque congressi essent, utrinque risus oritur, & ludus incontinens, deinde reflexi domum reducunt *Cajum*. Ille vero quiescit temulentus, sicut solent, qui totos dies bibunt, nihil præcipuum aut grave habens in animo, sed plenus gaudio & socordia, *Nicon* vero & *Tragiscus* receptis ad se adolescentibus, diviserunt se in tres partes, & habita observatione, accessus fori opportunissimos occuparunt, ne quid eos vel eorum quæ extrinsecus acciderent, vel quæ in ipsa civitate fierent, lateret. Appropinquant autem & ad domum *Caji*, certe futurum scientes, ut si qua suspicio ejus, quod *Livio* eventurum erat oriretur, primum illum fore conficiendum, & quicquid gereretur, initium ab illo sumendum. At sicut frequenter post reditum a conviviis accidere solet, cum jam tumultuatio illa summatim transisset, & multitudo plebis sopita jaceret, ac noctis progressu spes propositi integre maneret, tum congregati ad executionem procedunt. Erat autem adolescentibus pactum & conventio cum *Carthaginensibus*, *Annibalem* oportere, cum ad civitatem venisset, circa μεσογαίαν id est mediterraneam regionem ad latus Orientis, & ad portas quas *Temenetidas* vocant, ignem in tumulo accendere, qui a nonnullis *Hyacinthi*, a quibusdam *Apollinis Hyacinthi*, tumulus appellatur. Eos vero, qui cum *Tragisco* erant, ubi hoc ita fieri vidissent signo per ignem dato respondere vicissim, quo facto *Annibalem* ignem extra civitatem accensum extinguere, ac pedetentim appropinquare ad portam. Hisce ita constitutis, juventus, quæ intra Urbem erat, cum eam civitatis partem transisset, quæ habitabatur, venit ad monumenta mortuorum; pars enim Orientalis civitatis *Tarentinorum* plena erat monumentis, quia mortui etiamnum omnes intra mœnia apud eos juxta vetus quoddam oraculum sepeliuntur; ferunt enim Deum per oraculum significasse, satius illis ac melius fore, si cum pluribus habitent: illos vero sic se quam optime juxta oraculum habitaturos putare, si mortuos quoque intra mœnia secum retineant, ideoque illos ad hunc usque diem mortuos suos intra muros sepelire. Juventus igitur (ut ad rem revertamur) civitatis, cum ad hunc *Pythonicum* tumulum pervenisset, quid esset futurum expectabat. Appropinquante autem *Annibale*, & quod constitutum erat faciente, mox atque ignem ii qui cum *Nicone* & *Tragisco* erant, prospexerunt, animum sumentes rogum accensum & ipsi intus ostendunt; ubi vero *Annibalis* ignem extinctum rursus prospiciunt, cursu & studio ad portam properant festinantes, quia volebant eos, qui cum *Annibale* erant omnino prævenire, occisis primi vestibuli custodibus, propterea quod se ad ingressum componentes *Carthaginenses* segniter ac pedetentim proficiscebantur; cum autem successu potirentur, & custodes jam antea capti essent, alii alios occidunt, alii vectes infringunt. Portis propere ac in tempore apertis, accedunt ii, qui cum *Annibale* erant, incessu sic commensurato usi, ut sine ulla protractione civitatem ingrederentur; ingressum autem juxta propositum securum, & sine tumultu consecuti, putantes se jam maximam conatuum suorum partem perfecisse, ipsi quidem confidenter ad forum accedunt per eam plateam, quæ a profundo ducit; equites vero intra muros relinquunt haud pauciores numero duobus millibus, quos illic subsidii gratia esse volebant, cum adversus ea, quæ extrinsecus superveni-

venire poterant, tum contra alios incertos casus, qui in ejusmodi conatibus plerumque evenire solent, cum ad loca foro vicina venissent, exercitum in platea sistunt.

CAP. VI.

Philomenus porta altera juxta consuetudinem ingreditur.

PHilomenus vero sollicitus quomodo suas quoque partes commode exequeretur, foris expectabat. Non enim cum ignem accendissent ad eam partem accurrerant; & *Philomenum* suem habentem in feretro, & *Libyes* una secum circiter mille extra portam vicinam miserant, volentes secundum id quod initio propositum fuerat, non simpliciter ex una tantum spe, sed ex pluribus, hanc causam exequi. *Philomenus* vero cum ad murum secundum consuetudinem suam appropinquasset, mox atque ad illum accessit, aderat confestim custos ad Rhinopylam descendens: illo extra portam dicente, ut propere sibi aperiretur, quod suem sylvestrem portantes onere gravarentur; custos id cupide audiens sedulo aperit, sperans ad se quoque aliquam eorum pertinere partem, quæ *Philomenus* cepisset, eo quod antea semper particeps fuisset eorum, quæ inferebantur; ipse itaque *Philomenus* primum locum in illo cuneo habens ingreditur, & cum eo alius quispiam *Numidicum* gerens apparatum, quasi unus ex ejus loci incolis esset, & post hunc alii duo feram a tergo deferentes. Cum autem jam quatuor intra portam essent, eum qui tam liberaliter aperuerat, & qui simpliciter absque suspicione ulla, ut suem grandem palparet, accurrebat, percutientes interimunt, & sequentes, alios vero præcedentes, *Libyes* circiter triginta pedetentim & tacite ad portulam inducunt. Hoc facto continuo alii vectes abrumpunt, alii custodes vestibuli occidunt, alii *Libyes* adhuc extra portam existentes symbolis datis advocant, & illos quoque ingressos caute juxta constitutum ducunt ad forum. *Annibal*, cum hi quoque prioribus adjuncti essent alacris factus, quod institutum hoc secundum animi ipsius sententiam succederet, cœpto insistebat. Separat itaque duo *Celtarum* millia, ac divisis illis in tres partes, duos unicuique parti ex adolescentibus, qui causam hanc obibant, ac consequenter nonnullos ex suis ducibus deputat, simulque a se dimittit & mandat, ut vias opportunissime quibus ad forum itur, occupent, & ubi id fecissent juvenes ejus loci excipiant, immo & cives in quos incidissent, illæsos servent, plurimumque *Tarentinos* inclament, ut in eo loco maneant, quod data ipsis esset permanendi securitas. *Carthaginensium* & *Celtarum* ducibus præcipit; ut *Romanos*, si quos obvios habuerint, occidant; illi itaque a se invicem divisi expediunt, quod in mandatis acceperant. Hoc autem hostium ingressu *Tarentinis* patefacto, redditur civitas plena clamoribus & peturbatione inopina. At *Cajus*, cum & ipsi hostium ingressus innotescerer, cogitans se jam nihil efficere posse propter temulentiam, confestim domo cum famulis suis egreditur, & cum ad portam venisset, quæ ad portum ducit, custosque Rhinopylam aliam aperuisset, per illam effugiens, piscatoriam navim ex illis quæ in navali statione erant, una cum suis ascendit, & in Arcem asportatur. Post id temporis *Philomenus* tubas navales *Romanas* parat, quibus nonnulli usum earum propter consuetudinem callentes, circa theatrum stantes clangebant, signaque dabant. *Romanis* vero in armis secundum consuetudinem ad Arcem concurrentibus, succedit hoc cœptum *Charthaginensibus* ex animi sententia. Qui plateas illas inordinate ac sparsim ingrediebantur, incidebant alii in

A *Carthaginenses*, in *Celtas* alii, quibus hoc pacto occisis, magna *Romanorum* militum multitudo peribat.

CAP. VII.

Annibal quam humanissime Tarentinos alloquitur.

ILlucescente die *Taretini* quidem in ædibus suis quiescebant, cum non possent amplius disponere quod accidebat; etenim ob clangorem tubæ, & quoniam nulla afficiebantur injuria, nec rapina exer-
B cebatur in civitate, motus illos ex *Romanis* esse existimabant. Ubi vero suorum multos in plateis occisos, & nonnullos ex *Galatis* interemptorum *Romanorum* cadavera spoliare cernebant, de *Carthaginensium* adventu suspicari cœperunt. *Annibal* autem cum exercitum jam in foro locasset, ac *Romani* in Arcem sese, quam custodia & antea occupaverant, subduxissent, clara luce per præconem edicit, ut *Tarentini* omnes sine armis in foro congregarentur; juventus vero civitatem circumiens clamat simul ad libertatem, hortaturque cives, ut *Carthaginenses* ipsorum bono adesse confiderent. Quotquot itaque ex *Tarentinis* favebant *Romanis*, re intellecta secede-
C bant in Arcem ad præfectum, reliqui ad præconis vocem inermes congregabantur; hos *Annibal* benignis & humanis alloquitur verbis; cum autem *Tarentini* unanimiter singula, quæ dicebantur propter inopinam spem annotassent, tum quidem multos ex illis dimittit, mandatque ut singuli domum reversi foribus suis nomen *Tarentini* diligenter inscriberent; si vero quisquam id nominis *Romano* cuipiam diversorio inscriberet, illi mortis supplicium determinat; selectos itaque ad eam rem accommodatissimos ad diripiendum *Romanorum* ædes mittit, dato illis symbolo, ut ædes *Tarentinorum* nomine non inscriptas hostiles esse judicarent, reliquos vero, ut istis subsidio essent, in acie detinet. Cum autem multa ac varia suppellex ex ea direptione congesta esset, *Ta-*
D *rentinisque* commoditas conceptæ spei respondens cessisset, tum demum ad arma adversus *Romanos* revertuntur. Hoc ipso tempore, testatum reliquit *Livius* multa *Romæ* & foris loca de cœlo tacta: *Reate* saxum ingens volitare visum: Solem rubore sanguineo persimilem: quibus prodigiis de more procuratis, erant jam Coss. in provinciam abituri, quum allatum est *Tarentum* ab *Annibale* captum, post centesimum, ut refert *Plutarchus*, prope annum, ex quo in *Romanorum* ditionem potestatemque venerat.

CAP. VIII.

Annibal cum Tarentinis init de munienda Urbe consilium.

E

SEquenti die *Annibal* inito cum *Tarentinis* consilio civitatem muro ab Arce distinguere, & communire decernit, ne quis metus a *Romanis* Arcem occupantibus in posterum ipsis *Tarentinis* relinqueretur; igitur civitatem primum vallo præmunire aggreditur correspondente mœnibus Arcis, & tumulo, qui est ante Arcem, (hodie hic tumulus jussu *Philippi Austriaci* Regis excisus est) quoniam autem certo sciebat, fore, ut nunquam hostes quiscerent, sed eo loco vires suas ostensuros, sufficientes adhibuit copias, arbitratus nihil magis in futurum ad hoc necessarium fore ut *Romani* absterrerentur, & *Ta-*
F *rentinorum* animi confirmarentur; *Romanis* vero mox atque vallum initio struebatur, confidenter & audaci conatu adversarios invadentibus, *Annibal* cum illis parumper congressus, provocat eos ad pugnam. Et quoniam plures extra tumulum prorumpebant,

hortatus suos ad pugnam confligit cum hoste. Cum autem pugnaretur acriter quantùm loco angusto & muris cincto fieri poterat, tandem circa finem conflictus violenter repressi *Romani* retrocedunt, & multi ex illis in *Numidarum* manus vivi incidunt, major vero pars repressa, & in fossam præceps data periit. Posthac igitur *Annibal* absque discrimine civitatem, ut cœperat, vallo communit, & rebus ex animi sententia gestis tranquillitate potitur. Hostes enim conclusos intra muros jam non sibi tantum, sed & Arci metuentes, manere coëgit. Civibus vero tantum indidit animi, ut se jam citra *Carthaginenses*, illorumque subsidia *Romanis* resistere posse putarent. Deinde modico interstitio a vallo Urbem versus relicto fossam molitur, vallo ac muro Arcis correspondentem, unde per vices ad murum civitatis coacervatio fieret. Præterea & vallo adhuc ei fossæ imposito, contigit ex ea munitionem fieri haud multum muro inferiorem. Præterea hanc quoque interne versus civitatem interstitio commensurato relicto murum extruere aggreditur, facto illius initio ab ea parte, quam servatricem vocant, usque ad eam quæ profunda dicitur: sic ut etiam sine murorum subsidio munitiones illæ structuris suis ad hoc sufficerent, ut *Tarentini* secure habitarent. Relicto itaque una cum necessariis suis sufficiente equitum subsidio, ad civitatis ac muri custodiam, castra metatur, loco ab Urbe stadiis quadraginta distante ad fluvium, quem nonnulli *Galesum*, plurimi vero *Eurotam* vocant, quod cognominis ab eo fluvio accepit, qui *Lacedæmona* præterfluens & ipse *Eurota* vocatur. Sunt autem hujusmodi cognomina *Tarentinis* tam in agro quam in civitate multa, propterea quod coloniam, sicut ante pluribus dictum est, & cognationem a *Lacedæmonibus* indubitanter acceperunt.

CAP. IX.

De Consilio Annibalis pro oppugnanda Arce, & de navibus per Urbem transvehendis.

MUro autem tum propter *Tarentinorum* diligentiam ac sedulitatem, tum propter *Carthaginensium* cooperationem absoluto, deinceps *Annibal* Arcem etiam exscindere ac demoliri cogitat. Cum autem ad obsidionem illius jam prope structuras absolvisset, *Romani* auxilio in Arcem per mare ex *Metaponto* accepto, parumper recreati, noctu invadunt *Annibalis* structuras, & cunctos operum illius, & machinarum apparatus destruunt. Quo facto de obsidione quidem Arcis desperat *Annibal*, & muris civitatis undique absolutis, *Tarentinos* congregat, illisque declarat summopere necessarium esse, adversum præsentis temporis incommoda, ut mare in suam potestatem occupent. Etenim cum locus, quo naves portum ingrediuntur in potestate Arcis esset, sicut & antea dicebatur. *Tarentinis* haud quaquam liberum erat navibus uti pro arbitrio, aut e portu navigare. *Romanis* vero secure quæ necessaria erant adferebantur. Quod cum fieret, nunquam esse poterat civitati firma libertas. Hæc cum considerasset *Annibal Tarentinos* instruxit, futurum ut qui Arcem tenerent, si spem commoditatis quæ ex mari erat, amitterent, confestim ipsis ultro cedentes Arcem relinquerent & locum traderent. Hæc audientes *Tarentini* assentiuntur quidem dictis: at quomodo perfici illa possent, in præsenti neutiquam intelligere poterant, nisi classis a *Carthaginensibus* missa adveniret; id quod tunc temporis fieri non poterat. Quapropter conjicere nequibant, quo respiciens *Annibal* hæc ipsis proponeret: illo vero affirmante posse ipsos suapte opera citra auxilium *Carthaginensium*, maris consequi potestatem, magis adhuc stupentes erant,

A mentem enim illius assequi non valebant. Ille cum plateam bene dispositam cerneret, eam videlicet, quæ intra murum quidem erat, ducebat vero juxta murum ex portu in externum mare, illic cogitabat naves e portu ad Australe latus trajici posse. Hoc consilium cum *Tarentinis* aperuisset, confestim non modo consentiunt sed & virum hunc mirum in modum extollunt, intelligentes nihil illius industriæ confidentiæque obsistere posse. Confectis subito rotis paratur navibus iter, & dicto citius opus absolvitur: nam ad propositum hoc & animi propensio, & multitudo operantium cooperabatur. *Tarentini* itaque suas hoc pacto naves ad externum mare

B transferunt, & secure illos obsident, qui ex Arce externa subsidia intercipiebant. *Annibal* vero civitate relicta, castra cum exercitu metatur, & tertio die, ad vallum initio structum revertitur, & reliquam hyemis partem illic degens in eo loco manet. Fuit hic annus quando *Tarentum* a *Romanis* ad *Carthaginenses* defecit, ab *Hannibale* ita occupatum, decimus secundi belli *Punici*, ut *Livius* significare, hesitans tamen, videtur, octavus & quadragesimus supra quingentesimum ab Urbe condita, a mundi totius origine 93. supra nongentesimum & quatermillesimum, quo tempore *Philippus* in *Macedonia* regnabat, *Antiochus*, *Achæo* jam dudum citra murum sublato, in *Syria*, *Ptolemæus Philopator*, in

C *Ægypto*: Eratque in *Judæa* pontifex *Osias*. Hæc omnia his carminibus cecinit *Silius Italicus*:

Verterat & mentem Tyria ad conata Tarentum,
Portisque intrant Pœni: sed enim Arce corusca
Fisa loco manus Ausoniæ stipata sedebat.
Hic miranda movens classem, quæ condita portu
Astabat, (namque augustis e faucibus æquor
Erumpit scopulos inter, patuloque recessu
Effundit campis secretum gurgite pontum)
Inclusas igitur, quibus haud enare dabatur,
Arce superposita claustris maris extulit actu,
Perque aversa tulit portatas arva carinas.
Lubrica roboreis aderant substramina plaustris
Atque recens cæsi tergo prolapsa juvenci
D *Æquoream rota ducit per gramina puppim.*
Et jam per colles dumosque ad littus adacta,
Innabat pelago veniens sine remige classis.

CAP. X.

Accersitur Annibal a Campanis, utque Tarentinorum Arcem linqueret, exhortatur.

CUm *Annibal* circa *Tarentum*, Consules ambo in *Samnio* essent, sed circumsessuri *Capuam* viderentur, quod malum diuturnæ obsidionis esse solet, jam famem *Campani* sentiebant, quia sementem facere prohibuerant eos *Romani* exercitus. Itaque le-

E gatos ad *Hannibalem* miserunt orantes ut priusquam Coss. in agros suos educerent legiones, viæque omnes hostium præsidiis, insiderentur frumentum ex propinquis locis convehi juberet *Capuam*. *Annibal Annonem* ex *Brutiis* in *Campaniam* cum exercitu jubet transire, & dare operam, ut frumenti copia fieret *Campanis*. Hic *Anno* cum nulla fecisset mora, tandem a Coss. fugatus vix unde venerat, in *Brutios* rediit. Et *Campani* audita sua pariter & suorum clade legatos ad *Annibalem* miserunt, qui nunciarent duos Coss. ad *Beneventum* esse diei iter a *Capua*, tantum non ad portas & murum bellum esse, ni propere subveniat, celerius *Capuam*, quam *Arpos* in potestatem hostium venturam; ne *Tarentum* quidem

F non modo Arcem, tanti debere esse, ut *Capuam*, quam *Carthagini* æquare sit solitus, desertam indefensamque populo *Romano* tradat. *Annibal* curæ sibi fore rem *Campanam* pollicitus, in præsentia duo millia equitum cum legatis mittit, quo præsidio; agros

agros populationibus possent prohibere; quam rem idem poëta eodem in libro ita scripsit.

Nuncius interea vectis non more carinis
Terrentem freta curarum fervoribus implet,
Dum procul Oebalios amat expugnare nepotes,
Et primus rostris sulca navalibus arva,
Obsessos Capuæ muros, claustra ipsa revelli
Portarum ac totum miseris incurrere bellum.
Linquit cœpta ferox, pennasque addente pudore
Atque ira simul immani per proxima motu,
Evolat, & minitans avida ad certamina fertur.

Romanis interim, sicut aliarum rerum, arcis *Tarentinæ* præsidiique, quod ibi obsideretur, curæ esse. *C. Servilius* legatus ex auctoritate Patrum a *P. Cornelio Prætore* in *Etruriam* ad frumentum coëmendum missus, cum aliquot navibus onustis in portum *Tarentinum* inter hostium custodias pervenit, cujus adventu, qui ante exigua spe vocati sæpe ad transitionem ab hostibus per colloquia erant, ultimo ad transeundum hostes vocabant, sollicitabantque, & erat satis validum præsidium, traductis ad arcem *Tarenti* tuendam, qui *Metaponti* erant, militibus; itaque *Metapontini* extemplo metu, quo tenebantur liberati, ad *Annibalem* defecere, hoc idem eadem ora maris & *Thurini* fecerunt; monuit eos non *Tarentinorum* magis defectio, *Metapontinorumque*, quibus indidem ex *Achaja* oriundi etiam cognatione juncti erant, quam ira in *Romanos* propter obsides nuper interfectos. *Annibal* post pugnam ad *Herodoneam* commissam, ubi *Fulvianum* deleverat exercitum adeo, ut ex decem & octo millibus hominum vix duo millia evaserint, *Tarentum* duxerat legiones spe, aut vi, aut dolo arcis *Tarentinæ* potiundæ: quod ubi parum processit, & frustra tentari omnia vidit, ad *Brundusium* flexit iter, ratus ut id oppidum proderetur; sed ibi cum tempus frustra quoque tereret, legati *Campani* (jam enim Coss. *Appius Claudius* & *Q. Fulvius*, fossa valloque *Capuam* circumdare paraverant, eoque res evaserat, ut portis muroque adhæreret, *Campanus* seque contineret) ad eum venerunt querentes desertam ab eo *Capuam*, ac prope redditam *Romanis*, orantesque ut tunc saltem opem non circumsessis modo, sed etiam circumvallatis afferat, quibus *Annibal* magnifice respondit, & antea solvisse obsidionem, & tunc adventum suum Consules non laturos; cum hac spe dimissi legati vix regredi *Capuam* jam duplici fossa valloque cinctam potuerunt. Cum in hoc statu ad *Capuam* res essent, *Annibalem* in diversum *Tarentinæ* arcis potiundæ, *Capuæque* retinendæ trahebant curæ; vicit tamen respectus *Capuæ*, in quam omnium sociorum hostiumque conversos animos videbat, documento futuræ qualemcunque eventum defectio a *Romanis* habuisset; igitur magna parte impedimentorum relicta in *Brutiis*, & omni graviori armatura cum delectis peditum equitumque quam poterat aptissimis ad maturandum iter in *Campaniam* contendit: sequuti tamen tam raptim euntem tres & triginta Elephanti, in valle occulta post *Tifata* montem imminentem *Capuæ* consedit; idem poëta *Italicus Annibalis* iram, celeremque motum describens, hanc subjunxit superioribus carminibus comparationem:

Haud secus amisso Tygris si concita fœtu
Emicet attonitæ paucis lustratur in horis
Caucasus, & saltu transmittitur alite Ganges,
Donec fulmineo partus vestigia cursu
Colligit, & rabiem prenso consumit in hoste.

Sed nos *Annibalem* dimittamus cum *Centenio* cognomento *Penula* dimicantem, quid deinceps *Tarentinis* acciderit, descripturi.

CAP. XI.

Punica Classis Tarentum è Sicilia accersitur, & Tarentini bellum navale gerunt cum Romanis.

Æstatis ejus extremo, quo *Capua* capta est, (rem ita intercisam videbis apud *Livium*) & *Scipio* in *Hispaniam* venit: *Punica* classis ex *Sicilia Tarentum* accersita ad arcendos commeatus *Romani* præsidii, quod in arce *Tarentina* erat, clauserat quidem omneis ad arcem a mari aditus: sed assidendo diutius arctiorem annonam sociis quam hostibus faciebat: non enim tantum subvehi oppidanis per pacata littora apertosque portus præsidio navium *Punicarum* poterat, quantum frumenti classis ipsa turba navali mixta ex omni genere hominum absumebat, ut arcis præsidium etiam sine invecto, quia ibi pauci erant, ex ante præparato sustentari posset; *Tarentinis*, classique ne invectum quidem sufficeret: tandem majore gratia quam venerat, classis dimissa est, annona haud multum laxaverat, quia remoto maritimo præsidio subvehi frumentum non poterat. Exinde cum in arce *Tarentina* vix inopia tolerabilis esset, spem omnem præsidium quod ibi erat *Romanum*, præfectusque præsidii, atque arcis *Livius* in commeatibus ab *Sicilia* missis habebant, qui ut tuto præterveherentur *Italiæ* ora classis viginti fere navium *Rhegii* stabat. Præterea classi commeatibusque *D. Quintius* obscuro ortus genere, ceterum multis fortibus factis gloria militaris illustris, primo quinque naves, quarum maximæ duæ triremes a *Marcello* ei traditæ erant, habuit: postea rem impigre sæpe gerenti, tres additæ quinqueremes: postremo ipse a sociis *Rheginisque* & a *Velia*, & a *Pesto*, debitas ex fœdere exigendo, classem xx. navium, sicut antea dictum est, effecit. Huic ab *Rhegio* profectæ classi *Democrates* cum pari navium classe *Tarentinarum* numero, quindecim millia ferme ab Urbe ad *Sacriportum* obvius fuit; velis tum forte improvidus futuri certaminis *Romanus* veniebat. Sed circa *Crotonem Sybarimque* suppleverat navigio naveis, instructamque & armatam egregie pro magnitudine navium classem habebat. Et tum forte sub idem tempus fere & venti vis omnis cecidit, & hostes in conspectu fuere: ut ad componenda armamenta expediendumque remigem ac militem ad imminens certamen vix satis temporis esset. Raro alias tantis animis pares concurrerunt classes: quippe cum in majoris discrimen rei, quam ipsæ erant, pugnarent *Tarentini*, ut recuperata Urbe ab *Romanis* post centesimum prope annum, arcem etiam liberarent: spem commeatus quoque hostibus si navali prælio possessionem maris ademissent, interclusuri. *Romani* ut retenta possessione arcis ostenderent, non vi aut virtute, sed proditione ac furto *Tarentum* amissum. Itaque ex utraque parte signo dato cum rostris concurrissent, neque retro navem inhiberent, nec dirimi ab se hostem paterentur, quam quis indeptus navem erat, ferrea injecta manu, ita conserebant ex propinquo pugnam, ut non missilibus tantum, sed gladiis etiam prope collato pede præliarentur. Proræ inter se cunctæ hærebant, puppes alieno remigio circumagebantur; ita in arcto stipatæ erant naves, ut vix ullum telum in mari vanum intercideret: frontibus veluti pedestris acies urgebant, perviæque naves pugnantibus erant; insignis tamen inter ceteras pugna fuit duarum, quæ primæ agminis concurrebant inter se, in *Romana* nave *Quinctius* ipse erat, in *Tarentina Nico* cui *Perconi* fuit cognomen, non publico modo sed etiam privato odio invisus atque infestus *Romanis*, quod ejus erat factionis, quæ *Tarentum Annibali* prodiderat. Hic *Quinctium* simul

pugnantem, hortantemque suos incautum hasta transfigit, ille simul atque præceps cum armis procidit ante proram, victor *Tarentinus* in turbatam duce amisso navem impigre transgressus cum submovisset hostes, & prora jam *Tarentinorum* esset, puppim male conglobati tuerentur *Romani*, repente & alia a puppi triremis hostium apparuit; ita in medio circumventa *Romana* navis capitur; hinc ceteris terror injectus, ut prætoriam navim captam videre, fugientesque passim aliæ in alto mersæ, aliæ in terram remis abreptæ, mox prædæ fuere *Thurinis*, *Metapontinisque*. Ex onerariis quæ cum commeatu sequebantur perpaucæ in potestatem hostium venere, aliæ ad incertos ventos hinc atque hinc obliqua transferentes vela in altum evectæ sunt. Nequaquam pari fortuna per eos dies *Tarenti* res gesta; nam quatuor millia hominum frumentatum egressa cum in agris passim vagarentur, *Livius* qui arci præsidioque *Romano* præerat, intentus in omnes occasiones gerendæ rei, *C. Persium* impigrum virum cum duobus millibus armatorum ex arce emisit, qui vage effusos per agros palatosque adorsus cum diu passim cecidisset, paucos ex multis trepida fuga incidentes semiapertis portarum foribus in Urbem compulit, ne Urbs eodem impetu caperetur; ita æquatæ res ad *Tarentum*, *Romanis* victoribus terra, *Tarentinis* mari: frumenti spes, quæ in oculis fuerat, utrosque frustrata est pariter.

CAP. XII.

De Q. Fabio Maximo Coss. qui Tarentum a Carthaginensibus recuperavit.

ANno ab Urbe condita 541. vel ut alii supplent, quinto, *Fabius Maximus*, (cui *Verrucoso* fuisse cognomen *Plutarchus* & *Plinius* auctores sunt, quemque cunctatorem appellavit *Ennius* quum dixit,

Unus homo nobis cunctando restituit rem.)

Consul creatur, cujus collega fuit *Q. Fulvius Flaccus* quartus Coss. Utrique *Italia* provincia demandata, regionibus tamen partitum Imperium; *Fabius* ad *Tarentum*, *Fulvius* in *Lucanis* ac *Brutiis* rem gereret. *Q.* igitur *Fabius* Coss. cum oppidum in *Salentinis Mandurium* (hodie *Casale novum* appellatur populo frequentissimum) vi cœpisset, ac quatuor millibus hominum captis, præter ceteram prædam, *Tarentum* profectus est, atque in ipsis faucibus portus posuit castra. Naves quas *Livius* habuerat tutandis commeatibus partim machinationibus onerarat, apparatuque mœnium oppugnandorum, partim tormentis & saxis omnique missilium telorum genere instruit: onerarias quoque naves non eas solum, quæ remis agerentur, ut alii machinas, scalasque ad muros ferrent, alii procul ex navibus vulnerarent murorum propugnatores. Eæ naves ab aperto mari, ut Urbem aggrederentur, instructæ, paratæque sunt. *Fabium Tarentum* obsidentem leve dictu momentum ad rem ingentem obtinendam adjuvit. Quod ita est. Præsidium *Brutiorum* datum ab *Annibale Tarentini* habebant; ejus præsidii præfectus deperibat amore mulierculæ, cujus frater in exercitu *Fabii* Coss. erat; is certior literis sororis factus de nova consuetudine advenæ locupletis, atque inter populares tam honorati, spem nactus per sororem quolibet impelli amantem posse, quid speraret ad Coss. detulit. Quæ cum haud vana cogitatio visa esset, profuga jussus *Tarentum* transire, ac per sororem præfecto conciliatus, primo occulte animum ejus tentando, deinde satis explorata levitate blanditiis muliebribus perpulit eum ad proditionem custodiæ loci, cui erat præpositus.

Ubi & ratio agendæ rei, & tempus convenit, miles nocte per intervalla stationum clam ex Urbe

A missus, & quæ acta erant, quæque ut agerentur, convenerant, ad Coss. refert. *Fabius* vigilia prima, dato signo iis qui in arce erant, quique custodiam portus habebant, ipse circuito portu, ab regione Urbis in Orientem versa occultus consedit; canere inde tubæ simul ab arce, & a portu, & a navibus, quæ aperto mari appulsæ erant; clamor undique cum ingenti tumultu, unde minimum periculi erat, de industria ortus. Coss. interim silentio continebat suos; igitur *Democrates*, qui præfectus classis antea erat, forte illi loco præpositus, postquam quieta omnia circa se vidit, alias partes eo tumultu personare, ut captæ Urbis interdum excitaretur clamor,
B veritus ne inter cunctationem suam Coss. aliquam viam faceret, ac signa inferret, præsidium ad arcem, unde maxime terribilis accedebat sonus, traducit. *Fabius* cum temporis spacio & silentio ipso (quod ubi paulo ante strepebant excitantes provocantesque ad arma, inde nulla accinebat vox) deductas custodias sensisset, ferri scalas ad eam partem muri, qua *Brutiorum* cohortem præsidium agitare proditionis conciliator pronunciaverat, jubet. Et primum captus est murus, adjuvantibus, recipientibusque *Brutiis*, & transcensum in Urbem est, deinde proxime refracta porta, ut frequenti agmine signa inferrentur; tum clamore sublato sub ortum ferme lucis nullo obvio armato in forum perveniunt,
C omnesque undique qui ad arcem portumque pugnabant, in se convertunt. Prælium in aditu fori majore impetu quam perseverantia, commissum est. Non animo, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis par *Romano Tarentinus* erat; igitur pilis tantum conjectis, prius pene quam consererent manus, terga dederunt, delapsique per nota Urbis itinera in suas amicorumque domos. Duo ex ducibus *Nico* & *Democrates* fortiter pugnantes cecidere. *Philomenus* qui proditionis ad *Annibalem* auctor fuerat cum citato equo ex prælio avectus esset, vacuus paulo post equus erransque per Urbem cognitus, corpus nunquam inventum est. Creditum vulgo in apertum puteum ex equo se præcipitem dedisse.
D *Carthalonem* autem præfectum *Punici* præsidii cum commemoratione paterni hospitii positis armis venientem ad Coss. miles obvius obtruncat. Alii alios passim sine discrimine armatos inermesque cædunt, *Carthaginenses Tarentinosque* pariter; *Brutii* quoque multi passim interfecti visi sunt, non modo per errorem, ut credebatur a plerisque, verum etiam pervetere in eos odio; additus & tertia, quæ & potior causa: ad proditionis obortam famam, ut vi potius atque armis non dolo & insidiis captum *Tarentum* videretur, penitus extinguendam; tum a tanta cæde jussi milites, ut ad diripiendam Urbem discurrerent; quod non modo ab illis absque ulla mora factum est, sed alacri animo quisque locum observabat, unde
E plus predæ domum reportaret.

CAP. XIII.

Prædæ a Romanis in expugnatione Tarentina acquisitæ declaratio.

TRiginta millia servilium capitum dicuntur capta ac vendita: ingens vis argenti facti signatique, auri LXXXIII. millia pondo, tria millia talenta scribit *Plutarchus*, atque *Romam* in ærarium invecta signa tabulæque prope ut *Syracusarum* ornamenta æquarent. Sed majore animo generis ejus præda abstinuit *Fabius* quam *Marcellus*; nam interroganti scri-
F bæ quid fieri de signis vellet? (ingentis erant magnitudinis Dii, suo quisque habitu in modum pugnantium formati) Deos iratos *Tarentinis* relinqui jussit, quod etiam *Marcello Syracusis* devictis, opes & signa ostendenti Deorumque sacra inferenti dixisse fertur, ut

ut exemplo suo Deos suis iratos relinqueret, ut ipse *Tarentinis*. Murus inde ab eodem *Fabio*, qui Urbem ab arce dirimebat, dirutus est ac disjectus: & *Herculis* tantum simulacrum *Tarento* asportatum in *Capitolio* juxta aream sui equestrem statuam locavit. Dum hæc *Tarenti* aguntur, *Annibal* iis, qui *Cauloniam* obsidebant, in deditionem acceptis, audita oppugnatione *Tarenti*, dies noctesque cursim agmine acto, cum festinans ad opem ferendam captam Urbem audisset, & *Romani* (inquit) suum habent *Annibalem*: eadem qua ceperamus arte, amisimus. Ad amicos autem privatim tunc primum dicere sibi in mentem venisse, ut jam pridem perspexisset, difficile ipsis esse, nunc autem impossibile copiis suis *Italia* potiri. Ne tamen fugientis modo convertisse agmen videretur, quo consisteret loco, quinque millia ferme ab Urbe posuit castra; ibi paucos commoratus dies, *Metapontum* se recepit; inde duos *Metapontinos* cum literis principum ejus civitatis ad *Fabium Tarentum* mittit, fidem ab Coss. accepturos impunita priora fore, si *Metapontum* ei cum præsidio *Punico* prodidissent; *Fabius* vera, quæ afferrentur, ratus, diem qua accessurus esset *Metapontum* constituit: literasque ad principes dedit, quæ ad *Annibalem* delatæ sunt. Enimvero lætus successu fraudis, si ne *Fabius* quidem dolo invictus esset, haud procul a *Metaponto* insidias ponit. *Fabio* auspicanti priusquam egrederetur a *Tarento* aves semel atque iterum non addixerunt; hostia quoque cæsa consulenti Deos Aruspex cavendum a fraude hostili, & ab insidiis prædixit. *Metapontini* postquam ad constitutum non venerat diem, remissi, ut cunctantem hortarentur, repente comprehensi, metu gravioris quæstionis detegunt insidias; ab hac fraude arbitratur *Plutarchus* cum multis Deorum benevolentia servatum fuisse *Fabium*: sed hæc ante *Tarentum* captum contigisse autumat.

CAP. XIV.

Quæ gloria Fabium prosecuta ob captum Tarentum.

FAbio *Tarentum* astu captum magis quam virtute, gloriæ magnæque famæ fuit, qua de re sic *Italicus* poëta, quem alias in hoc præsertim libro citavimus, scripsit:

Tunc & Tyndarii Latias fortuna Tarenti
Auxit opes, laudemque simul nam perfida tandem
Urbs Fabio devicta seni; postremus in armis
Ductoris titulus cauti, solertia tutum,
Tum quoque adepta domos captis sine sanguine muris.
Namque ut compertum, qui Punica signa regebat,
Fœminea exuri flamma, tacitusque quiete,
Ex in virtute placuit dolus, ire sorori,
(Nam castris erat in Rutulis germanus amatæ)
Cogitur, & magnis muliebria vincere corda
Pollicitis, si reclusas transmittere portas
Concedat Lybicus rector votique potitus.
Evicto Fabius Pœno circumdata telis
Incustodita penetravit mœnia nocte.

Romani cum aliis honoribus *Fabium* affecerunt, tum ejus filium Coss. designarunt; cumque is magistratum iniisset, & quædam ad bellum disponeret, pater sive ætatis vitio, sive alia quadam vi morbi, sive quod filium tentare vellet, invectus equo per medium circumdantium turbam incedebat, quem cum vidisset juvenis, non tulit, missoque ad eum lictore, patrem descendere ex equo jussit, ac pedibus accedere, si quid a magistratu petiturus esset; quod imperium ut nimis superbum atque arrogans ceteri indigne tulerunt: & in *Fabium* omnes oculos animumque converterant, quem putabant priore gloria in-
A digna pati; ipse autem repente ex equo desiliens, æquo citius ad filium properat, eumque complexus & gratulans: recte (inquit) fili & sentis, & agis: nec latuit te quibus imperes, & quantam imperii molem susceperis; sic & nos, & majores nostri *Romanam* civitatem exauximus, publicam pietatem privatæ, patriæ gloriam semper parentibus ac liberis præferentes. Consulendus est *Agellius* cum *Valerio Maximo*, *Georgio Trapezuntio*, *Cassianeo*, aliisque jureperitis, rectene jusserit filius, & recte paruerit pater; nos ad historiam transeamus. Quo tempore *Marcello* Coss. designato mandatum est, ut de *Etruriæ* defectione inspiceret, *Tarentinorum* legatis pa-
B cem petentibus cum libertate, ac legibus suis, responsum ab senatu est, ut redirent, cum *Fabius Maximus* Coss. *Romam* venisset; non multo autem tempore post, de *Tarentinis* magna contentione in senatu actum est coram *Fabio*, defendente ipso, quos ceperat armis, aliis infensis & plerisque æquantibus eos *Campanæ* noxæ, pænæque Senatusconsultum in sententiam *M. Accilii* factum est, ut oppidum præsidio custodiretur, *Tarentinique* omnes intra mœnia continerentur, res integra postea referretur, cum tranquillior status *Italiæ* esset. Hujus autem præsidii, quod *Tarentum* fuerat missum, bonam partem Coss. jussu *Locros* ductam, *Annibal* sub tumulo *Petiliæ* equitum duobus, peditum tribus millibus in
C occulto locatis aggressus est, ad duo millia armatorum cæsa, & mille & ducenti ferme vivi capti, alii dissipati fuga per agros saltusque *Tarentum* reverterunt. Et de *M. Livio* arcis *Tarentinæ* præfecto haud minore certamine actum est, aliis Senatusconsulto notantibus præfectum, quod ejus socordia *Tarentum* proditum hostibus esset: aliis præmia decernentibus, quod per quinquennium arcem tutatus esset, maximeque unius ejus opera receptum *Tarentum* foret: mediis ad Censores, non ad senatum cognitionem de eo pertinere dicentibus: cujus sententiæ & *Fabius* fuit, adjecit tamen, fateri se opera *Livii Tarentum* recepisse, quod amici ejus vulgo in senatu jactassent; neque enim recipiendum fuisse, nisi amis-
D sum foret; post hæc fuerunt alias *Tarentini* suspecti, ne ad defectionem redirent, ideo scripsit *Q. Crispinus* ad Senatum se Comitiorum causa non posse *Romam* venire, quia præter viæ laborem, quem pati saucius non posset, de *Tarento* sollicitus erat, ne ex *Brutiis Annibal* eo converteret agmen: moritur paulo post *Tarenti* juxta quosdam, fuit sequenti anno *Tarentum* missus *C. Hostilius* ad eum exercitum, quem *T. Quinctius* Coss. habuerat; mandatur *L. Manlio* ut in *Græciam* legatus iret, & si forte *Tarentinos* cives ab *Annibale* ibi relegatos reperiret, domos redire juberet, diceretque omnia, quæ ante bellum habuissent, eis reddere populum *Romanum*. Duæ etiam legiones circa *Tarentum* & *Salentinos*. *Q. Claudio* ob-
E tigerunt. Sed hæc levia sunt. Hoc adjiciendum duxi *Fabium Maximum* propterea *Herculis*, & non *Jovis*, (de qua *Lucillius* lib. 16.

—— *Lysippi Juppiter ista*
Transivit quadraginta cubita, altus Tarento.)

Statuam *Tarento Roma* advexisse, quia & ipse cum tota *Fabiorum* familia *Herculeus* dicebatur, ut docet *Ovidius*, in Fastis.

Ut tamen Herculeæ superessent semina gentis
Credibile est ipsos consuluisse Deos.

Hic fuit ille *Fabius*, qui iterum dictator creatus *An-*
F *nibalem* pluribus victoriis ferocem cunctando coërcuit, unde de eo præclare *Ennius* scripsit.

Unus homo nobis cunctando restituit rem,
Non ponebat enim rumores ante salutem,
Ergo postque magisque viri nunc gloria claret.

CAP. XV.

Tarentum & Salentinos Provincias, Tarentinos Municipes, & Colonos fuisse.

DE Provinciarum origine, deque earum numero, & quomodo confectæ sint juniores Grammatici, *Sigonius* præcipue, *Robertellus*, *Onufrius*, permulta scribunt; illud modo dicendum, quod *Tarentum* cum *Salentinis* provincia fuerit, mirorque satis id omissum ab aliis fuisse: nisi forte crediderint, *Tarentum* & *Salentinos* in *Sicilia* provincias recenseri, sed constat id aliter esse & ex iis quæ supra dicta sunt, & ex iis quæ dicentur. Anno igitur tertio & decimo belli *Punici Q. Claudio Tarentum*, *C. Hostilio Tubulo Capuam* prorogatum in annum imperium est; decimo etiam quinto ejusdem belli *M. Cornelio*, *P. Sempronio* Coss. *T. Quintius Tarentum*, *C. Hostilius*, *Tubulus Capuam* pro prætoribus, sicut priore anno cum vetere uterque præsidio obtinuerunt; Coss. etiam *M. Æmilio Lepido*, & *C. Flaminio*, *L. Terentius Siciliam*, *Q. Fulvius Sardiniam*, *Ap. Claudius Tarentum*, *M. Fulvius Galliam* provincias sortiti sunt. Magno etiam illo servili motu in *Apulia* orto, *Tarentum* provinciam *L. Posthumius* prætor habuit; isque de pastorum conjuratione, qui vias latrociniis pascuaque publica infesta habuerant, quæstionem secure exercuit: ad septem millia hominum condemnavit; multi inde fugerunt, de multis sumptum est A supplicium. Omitto, quod *Livius* scribit de *L. Quintio*, cui a Consule novi milites præscripti, ut tueri omnem oram circa *Tarentum Brundusiumque* valeret. Perfectis comitiis, idem dicit, quas provincias Prætoribus esse placeret, retulit ad Senatum; consules decreverunt duas *Romæ* juris dicendi caussa, duas extra *Italiam*, *Siciliam*, atque *Sardiniam*, duas in *Italia Tarentum* & *Galliam* &c. Lege *Julia* belli socialis anno primo lata, *Tarentini* Municipes facti sunt: nam antea fœderati tantum erant, & suis non *Romanis* legibus utebantur. Hoc autem fuit Sextus *Julio Cæsare*, & *L. Martio Philippo* Coss. *Vellejus Paterculus* auctor est, ductam esse Coloniam *Tarentum* post annum, quam *Fabra*-B *teriam* oppidum non longe ab *Aquino*. Id fuit anno Urbis *sexcentesimo & trigesimo primo*, quod non laudatur ab iis qui tempora observant, nam aliquot post annos tanquam in fœderatam jure *Italico*, quod erat extra *Latium*, civitatem voluit in eam adscribi *Archias* poëta, quem *Cicero* defendit luculentissima illa oratione, quæ extat; sed ipsi viderint, nam & *Sigonius*, & *Onufrius*, *Plutarcho* & *Vellejo* astipulantur. Exigebant *Romani* a *Tarentinis*, ut a *Rheginis*, & *Neapolitanis* sua tributa; sicut responderunt *Minioni Antiochi* Regis legato. Nos ab *Rheginis* & *Neapolitanis*, & *Tarentinis*, ex quo in nostram venerunt potestatem, uno & perpetuo tenore juris semper usurpato, nunquam intermisso, quæ ex fœdere debent C exigimus. Verum quia hæc obscura sunt, ad finem libri accedamus.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

Tarentum quando fuerit instauratum.

Niversam *Gothorum* historiam multi quidem & *Græcis* & *Latinis* illustrarunt literis. *Procopius Cæsariensis* in castris *Bellisarii* viri illius patricii, & *Justiniani* Imperatoris strenuissimi ducis Medicus: *Guido Ravennas*: *Leonardus Aretinus*: *Blondus Forolivienfis*: *Raphaël Volaterranus*: *Æneas Sylvius Senensis*, qui magnam suæ ætatis partem ante summum pontificatum apud *Germanos* egit: *Agathius* qui longo & copioso volumine res *Gothorum* gestas abusque *Trojæ* incendio narrandas aggreditur: *Pandulphus Collenucius*, qui *Neapolitarum* Regum facta simul ac dicta *Ethrusco* sermone edidit: Omnium vero novissimus *Joannes Magnus*, qui & ipse *Gothus* & sedis Apostolicæ in *Suecia* & *Gothia* legatus *Julio* hujus nominis tertio pontifice maximo, in *Uspalensis* Ecclesiæ Arciepiscopalem assumptus est dignitatem. Ut omittam vetustiores, qui de *Gothorum* origine, divisa eorum gente, ceterisque rebus memoria dignis tam *Gothice*, quam *Græce* & *Latine*, ut *Ablabius*, *Dion*, & *Jordanes* scripserunt. Apud omnes unum quod sequitur ad nostram pertinere provinciam invenio. Quo tempore *Totilas*, qui aliter, *Baduilla* dicebatur, sextus & quadragesimus *Gothorum* Rex externus, tam in expugnandis hostibus terribilis, quam erga devictos per humanus, bellum cum *Bellisario* pro *Gothis* in *Italia* gerebat, Anno Domini Salvatoris quingentesimo & quadragesimo septimo, *Vigilio* summo pontifice, & *Justiniano Romanorum* Imperatore, quidam *Calabri*, & illorum finitimi domo profugi *Tarentum*, quod aliquandiu dirutum, & desertum, incultumque superioribus bellis jacuerat, instaurarunt, non veterem Urbis aream, non primum mœnium longitudinem circumplexi, sed partem portui propinquam aditu a tergo facillime munito, cum eam in chersonesi speciem mare utrinque alluat. Conveniunt secum scriptores prædicti, hoc quod de *Tarento* diximus renovato eo præcipue accidisse tempore D quando *Totilas Roma* sive salva, sive eversa egressus, parte exercitus sui *Bellisarii* copiis objecta, ipse adversus *Vitalianum Justiniani* germanum fratrem properabat, qui audito hostis teterrimi adventu se cum multis militibus receperat intra *Hydrunti* mœnia. Post secundam Urbis captivitatem, cum *Totilas* expeditionem in *Siciliam* parasset, & obiter *Rhegium* expugnare tentasset, inde *Termundi* & *Amerei*, qui Urbis præsidio præerat, ingenio & virtute expulsus, *Tarentum* invasit, estque ea Urbe brevi potitus, quia nondum adeo communita a novis suis conditoribus fuerat, ut hostium valeret resistere incursionibus. Captum *Tarentum Totilas* muris ab extero mari circumsepsit, locumque ut ibi suorum esset sedes, elegit, E relictisque in ea copiis *Ragnerium* præfecit virum inter *Gothos* præclarum quidem & impigrum, sed maxime inconstantem, quod subsequens docebit factum. Cum audiret *Ragnerius* una cum *Morrha*, qui *Acheruntiæ* præerat, *Crotoniatas* longa *Gothorum* obsidione fatigatos liberos tandem ab illa esse, ob *Græcorum* classem jussu Imperatoris *Thermopylis* ex improviso profectam; cumque perspiceret socios multa cæde perfractos ac profligatos partim ad se *Tarentinum* in portum cum ratibus aufugisse, partim ad *Scyllæum* fretum loco propinquum delatos abiisse, a *Totila* ad Imperatorem *Justinianum* cui tota hæc regio obsequium præstabat ac suberat, accepta prius ab illo fide pro sua & suorum salute, defecit cum F *Morrha*, ab utroque senis *Gothis* obsidibus præstitis, qui *Hydrunti* sub *Pacuvio Peranio* cive *Romano*, Urbisque præfecto custodirentur; at ubi audivit *Totilam* a *Longobardis* occisum, & *Tejam* in regium culmen

men assumptum; *Francos* & *Burgundiones* in societatem adversus *Narseten Justiniani* ducem venturos, pœnituit se ad illum transisse, & pro *Gothis* iterum stare constituit. Ut vero obsides reciperet suos, quorum recuperandorum studio nimio flagrabat, hujusmodi incessit astutia; ad *Pacurium*, quem *Hydrunti* præfectum dicebamus ac Prætorem, mittit qui suo nomine dicerent, ut vel auxilium præstaret adversus *Gothorum* copias, quas contra se venturas cognovisse simulavit; vel saltem ut *Hydruntem* sibi liceret tuto commeare, quo inde *Jonico* sinu transmisso *Byzantium* deferretur; misit *Pacurius* nihil adhuc fraudis suspicans, e suis militibus 50. Hos *Ragnerius* intra præsidium admissos, & in potestatem suam redactos custodiri vinctos jussit, & ad *Pacurium* per nuncios iterum misit, ut sibi suos reddendos omnino curaret obsides, si milites *Tarentum* a se missos salvos cuperet & incolumes; sensit tandem ille sibi graviter illusum, ac simul ira accensus, paucis militibus in *Hydruntina* custodia relictis, ipse cum ceteris copiis adversus *Ragnerium* profectus est: quem etiam in pugnam descendere ausum in fugam convertit; sed milites suos a periculis eripere nequivit omnes ad unum a *Ragnerio* ante congressum in carcere trucidatos. Deinde *Ragnerius* cum omnes viæ circumsistentibus undique *Romanis*, reclusæ essent, nec in *Tarentum* regredi posset, nam & *Tarentini* fidem *Græcis* servari invito illo volebant, *Acherusiam* ad suos cum magno vitæ discrimine delatus est. Eodem tempore *Brundusini* a *Gothis*, in quorum ditionem ante hac venerant, classe, qua commeatus in castra advehebatur, contra publicam fidem intercepta defecerunt, estque ob eam rem non parum in *Tejanis* castris rei frumentariæ inopia laboratum. Hæc de *Tarentinis* memoriæ prodita sunt in diuturnis bellis *Gothicis* in *Italia* per tot duces gestis: nusquam vero mihi constitit, quando fuerit ante adventum *Lucanorum* & *Calabrorum* excisum & eversum *Tarentum*; sed de tota hac re consulito *Procopium* libro tertio.

CAP. II.

Quid Longobardorum, quid Saracenorum temporibus Tarenti evenerit.

AD initium Pontificatus *Vitaliani* hujus nominis inter *Petri* successores primi & novissimi, *Constantius* Imperator confectum comparatumque exercitum in *Italiam* transducendum instituit, non quidem ut juxta famam tunc a se accurate disseminatam *Longobardos Germaniæ* populos inde ejiceret; sed ut Urbem *Romam*, & subjectas illi vel provincias vel civitates homo avarissimus divitiis ornamentisque spoliaret. *Constantino* itaque filio consorte imperii declarato, & *Constantinopoli* relicto, classem, quam instruxerat, præmisit *Athenas*, quo ipse pedestri itinere est profectus; inde navigium ingressus, ventos nactus secundos, oram solvit, ac nullo prius in loco, quam apud *Tarentum* substitit. Copiis in eam civitatem expositis, qui erat maximus & dignus *Romano* Principe exercitus, constituit *Constantius* terrestri itinere in *Samnium* venire, *Beneventum* obsessurus: at ubi intellexit Urbem valido præsidio, multisque commeatibus *Rhomoaldi* diligentia munitam esse, *Luceria* movens Urbem vi cœpit, captam solo æquavit, quid inde secutum sit, haud quaquam nostrum est scribere. Hoc tantum satis fuerit cognoscere, quod Anno Domini 657. Orientali imperio *Tarentum* subesset; & *Constantinus* cum parum proficeret, paulo post *Tarentum* reversus, in *Siciliam* navigavit. Et quoniam *Beneventi* meminimus, non est silentio prætereundum quod in *Leone* II. viro *Latine Græceque* doctissimo apud *Platinam* legitur; *Rhomoaldum* ducem *Beneventanum* ingenti comparato exercitu, *Tarentum, Brundusium*, ac totam denique *Apuliam* occupasse; ejusque uxorem *Theodatam* mulierem pientissimam ex his manubiis non longe a *Benevento* Basilicam in honorem beati *Petri* ædificasse, adjecto sacrarum virginum cœnobio. In portu *Tarentino* & in externo mari extant vestigia Arcis cujusdam latericiæ, quæ a *Sarracenis* nomen adhuc servat; distat ab Urbe ternis neque integris stadiis, locus a piscatoribus pro Thynnis capiendis Martio, Aprili, Majoque mensibus frequentatur. Conjici hinc nullo negocio potest *Sarracenos* aliquando *Tarentum* divertisse, Urbem expugnasse, Arcemque illam pro præsidio erexisse; de his hæc ad nostrum institutum facientia colligere visum est. *Sarraceni* cum e *Mauritania* ad *Italiam* revertissent, deposita e navibus, quam ingentem secum abduxerant, præda, *Siciliam*, *Tarentumque* eodem invaserunt tempore; in eos *Michäel* Imperator *Constantinopolitanus Theodosium* Patricium classis præfectum jussit navigare. Sed tulit illius anni infortunium, ut dum magnis & nunquam antea visis apparatibus in *Christi* fideles immaniter sævirent *Sarraceni*, *Michäel* ipse imperator *Græcus* primo, & brevi post *Gregorius* IV. *Romanus* & summus Pontifex, & *Ludovicus* Imperator *Romanorum* eodem fere mense suum obierint diem, is fuit humanæ redemptionis annus 842. *Sarracenis* interea, ut præfati sumus, *Siciliam*, *Tarentinumque* duce *Sabba* Regis *Maurorum* præfecto obsidione prementibus, *Theodosius* qui Orientalis præfecturæ classem agebat, copiis e *Græcia* adductis diffisus ad *Venetos* se contulit, & *Petro Andronico* ac *Joanni* ejus filio *Venetis* ducibus Spatharii dignitate, quæ tunc erat omnium illius sæculi maxima in imperio ornatis, ab ea Republica impetravit 60. navium classem, quam ipsi *Veneti* suo ære armarent; ea auctus *Theodosius* non prius ab inchoata in *Venetiarum* portu velificatione destitit, quam sinum attigit *Tarentinum*; *Sabba* vero *Sarracenus*, quam primum eam omnium inter se pio fœdere conjunctorum *Christi* fidelium classem *Adriatico* emenso in sinum *Tarentinum* flectere intellexit, sive quia timuerit, sive quia timoris simulationem rebus suis conducere sit arbitratus, obsidionem *Tarenti* solvit, & ad *Crotoniatarum* littus repente navigans, *Christianis* quid rei esset facturus, dubium movit. Ea inter magnas classes vicinitate levia oblatis occasionibus conferebantur certamina, tandem utriusque classis duces *Sabba* & *Theodosius* vel inviti ad certamen protrahi visi sunt, quo fractis & fugatis *Christianorum* copiis in *Venetos*, qui pugnæ erant intentissimi, magna ejus cladis calamitas cessit: nam eorum naves partim mersæ, partim captæ sunt, militum vero paucis in barbarorum potestate factis reliqui ad internecionem sunt cæsi. *Theodosius* autem præfectus navium, quas *Constantinopoli* secum adduxerat, majore parte amissa saluti suæ fuga consulit. Ea elati victoria *Sarraceni* sinum denuo ingressi *Tarentinum* omnem ejus oram ferro ignique vastabant, quos non multo post *Veneti* receptam ulciscentes cladem duce *Urso Particiaco* fuderunt, Anno 864. Anno. Virginei partus 914. rursus *Sarraceni* ad *Italiam* devastandam regressi sunt, hanc sibi redeundi occasionem arripientes. Apud *Græcos* cum *Constantinus* puer, *Leonis* filius orientali imperio potiretur, quidam nomine & genere *Romanus*, quem *Leo* pater dum viveret, classi præfecerat, pueri tutelam primo, deinde imperium armis doloque occupavit. Qua rerum turbatione, *Calabri*, *Appuli*, & alii qui in ea essent ora, cum legitimo Imperatori *Constantino* sicut consueverant, subesse nequirent, adulterino rebelles erant. *Romanus* iste pessimus erat vir; nulla alia ratione ab initio Imperatori charus, nisi quia Venator fortissimus *Leonem* agros vastantem, & obvios quosque

que trucidantem occiderat, quod idem ætate nostra *Salvatori Abbatilillo Tarentino* adolescenti in *Africa* obvenisse traditur: sed miser descivit a *Christiana* fide, & vixit transfuga gratiosissimus *Mauritaniæ* Regibus multorum equitum ductor. *Romanus* itaque cum maxima in *Italos*, & *Romanos* præcipue, apud quos licet sordido loco, impietate *Sarracenorum* abuteretur, *Africanorum* Regem impulit, ut ad *Calabros*, *Appulosque* sibi rebelles perdomandos copias traduceret. Ea gens, quia *Christianum*, & imprimis *Italicum* immani & crudeli odio prosequebatur nomen *Calabros*, *Appulos*, *Lucanos* & *Salentinos* omnes non domuit modo, domitosque *Græco* Imperatori obedire coëgit: verum etiam commissis cædibus, rapinis, incendiis pene ad internecionem usque delevit, adeoque vincendo insolens est facta, ut de subigendæ diruendæque *Romanæ Urbis* ratione sæpenumero secum consuluerit; multitudine igitur sua *Sarraceni* confidentes omnem illam *Italiæ* plagam a strictioribus *Calabrorum*, & *Hydruntinorum* promontoriis in ampliorem terram, quæ maria inter superum ac inferum semper se extendit usque ad ipsa prope Urbis *Romæ* mœnia tunc ceperunt, quæ brevi post eliminata *Græci* Imperatoris memoria ab ea barbarie, jugo dominii est oppressa. Consilio autem *Joannis* decimi, & *Alberici* Marchionis ejus fratris copiis, *Romæ* finibus expulsi *Gargani* montis Arcem communierunt, ibique sedem cum cepissent, *Italiam* multis postea temporibus vexaverunt, & eam præcipue, quæ ab *Aterno*, cui Fluvio nunc *Piscariæ* est appellatio, in *Salentinos* & *Tarentinum* sinum extenditur, cum alteram, quæ a *Tyberi* amne in *Calabros* porrigitur, *Hungari* effera & indomita gens, & quæ nulli mortalium ætati aut sexui parcere solet, devastarent, ab *Alberico* invitati ad opem Urbi præstandam. Unde *Græci Calabriam*, *Salentinos*, *Apuliam* obtinentes, satis duxere cum illis ad inducias venire: aliter nempe suæ & subditorum saluti & indemnitati consulere haud poterant; quod ita esse sequens historia docebit. Ab Anno Dominicæ nativitatis nongentesimo, primo & sexagesimo per decennium *Constantinopoli* & in tota *Græcia* clavum imperii tenuit *Nicephorus*, is fuit nepos *Nicephori Phocæ*, qui cum minime resistere valeret *Saracenorum* viribus, *Eustathio Calabriæ* duci, qui in suo esset dominatu, mandat, uti fœdus annui census conditione cum *Sarracenis* inire studeat, quod & magna factum est difficultate, & posthac sæpius cum illis quiescere nescientibus bellum gessit. Hujus ergo *Nicephorus* alter (ut dictum est) nepos, & cujus filiam sive sororem *Theophaniam Otho* secundus duxerat, *Tarentum* ædificiis omnibus spoliatum renovavit, quod ita nobis constat. In Arce *Tarentina* inventus est lapis magnus, ubi *Græcæ* erant sequentes literæ incisæ quibus significabatur *Tarentum* tot *Sarracenorum* incursibus vastatum ac pene relictum jussu ipsius *Nicephori* fuisse reædificatum. Ἔβλεψάς με πρώην, ὅσον δυςυχῶς ἀνεστρέφθην. λίαν μὲν ἐπιφανὴς ἐγενόμην, καὶ λαμπρὰ, καὶ καλλίςοις ἐπιτειχίσμημένη. Ταῦτα δὲ ὅμως ἐπὶ τῶν μοχθηρῶν πραγμάτων, ἐμὲ σώζειν οὐκ ἐδυνήθην; νῦν δὲ ἀγαθῇ τύχῃ πάλιν ἐπεσκεύασμαι. Νικηφόρος ἀρχιτέκτων ἔξοχος ἀμφὶ τὴν ἑσπέραν τὸ θέμεθλον ἤρξατο θεμελιοῦν. Πρόσπερος ἔπειτα παρελθὼν ὃ νῦν οἰκοδόμημα βλέπεις ἐτεκλήνατο; καὶ μὴν Νικηφόρος αὐτοκράτωρ κράτιστος, καὶ εὐσεβὴς ἐμὲ προσορῶν κειμένην; καὶ γάρ με ἐκ τῆς λιβύας βάρβαροι, καὶ παλαιοὶ σαρρακηνοὶ ἐξ ἄφρων ἐκδραμόντες ἐκθεμελίων κατέβαλον· ἀνόρθωσε θαυμαςῶς, καὶ ἐκέλευσε Νικηφόρον τοχοποιὸν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον πολυώνυμον, καὶ ἄριστον ἰδίᾳ τῇ τύχῃ ἐπιτηδείοις πράγμασιν ἐμὲ διακοσμῆσαι. Sic ita latinitate donatæ sunt, ut ab omnibus intelligantur. *Vidisti me paulo ante quonam modo diruta infeliciter fuerim; satis plane splendida fui, & admodum illustris, novisque ornata mœnibus: quæ tamen in adversis rebus me tueri nequaquam potuerunt. Sed nunc bona fortuna iterum erecta sum. Nicephorus Architectus egregius vespertina hora locare cœpit fundamenta. Prosper inde percurrens opus, quod conspicis, perfecit. Ceterum Nicephorus Imperator fortis & pius, videns me humi jacentem (me namque Libyci barbari, veteresque Sarraceni ex Africa postea profecti solo æquarunt) iterum erexit visu mirabili jussit Nicephoro artifici sua ætate præstanti atque optimo, ut me sua arte rebus operi idoneis exornaret.*

Cap. III.

De Bohemundo primo Tarentinorum Principe, Constantia uxore, & Bohemundo parvulo.

ANno humanæ salutis 1061. post obitum *Nicolai* secundi *Allobrogis Robertus Guiscardus Gothifredi* frater, fugatis ab *Italia Sarracenis* circa hæc tempora illo reversis, *Calabriæ* & *Apuliæ* Comitatui, quem ab eodem Pontifice cum solvendi tamen annui census conditione Ecclesiæ *Romanæ* acceperat, *Matheram* & *Tarentum* per suos oratores, conventione, ut inde ut ex *Hydrunte Græcos* ejiceret, adjecit, & suæ subegit ditioni: is ex *Aberada* uxore filium suscepit *Bohemundum*, qua mortua alteram duxit *Giglegardam* nomine *Gisulphi Salernitani* Principis ob *Guaimarum* fratrem, neptem, ex qua *Rogerium* habuit filium. Cum igitur ipse *Robertus* ad opem *Michaeli Dioclizi Constantinopoli* expulso ferendam navigasset, priusquam discederet, *Rogerio* omnes *Italiæ* res & *Bohemundo* navigationis præfecturam demandavit. Non longe post *Roberto* apud *Cassiopen* insulam fugatis *Venetis* defuncto, anno ætatis suæ 62. & *Christi* nati sexto supra octuagesimum & millesimum. *Rogerius* minor natu in ducatum successit *Apuliæ*, cui ob patris absentiam præerat, & ad eum haud mora omnes *Italiæ* populi sicuti & genitori præter *Siciliæ* civitates obedituri pervenerunt. *Bohemundus* natu major, quem ex prima, ut diximus *Robertus* susceperat conjuge, dolens nimium, nimiumque indigne ferens, quod nulla sibi in *Italia* civitatum pars daretur propria, classem cum terrestribus copiis *Hydruntum* advexit, quod vix fecerat, & quæcumque genitori & sibi apud *Dalmatas* paruerant, ad *Alexium Græcum* Imperatorem defecerunt. Hoc ipso tempore *Rogerius* animum suæ in *Italia* potentiæ adaugendæ intendens *Capuam* Urbem potentissimo invasam exercitu cœperat, cui etiam omnes populi, quicumque hinc a *Tybure*, inde a *Velitris* ad *Campanum* pertinent agrum, quia *Romani* Pontificis *Romanique* populi jam enervatas videbant vires, sese permiserunt regendos. *Bohemundus* ut primum turbatos ac quassatos de navigatione equos satis quiesse, & milites omnia bello necessaria comparasse conspexit, *Hydrunto* velis passis in *Rogerium* fratrem navigavit, & cum illo ad *Farnetum* qui *Beneventanus* locus est, aciebus utrinque militari peritia structis conflixit. Decertatum tradunt prælio haud quaquam cruento solo homine in eo occiso, nam Comites paterni utriusque exercitus pacem his conditionibus propositis & acceptis composuerunt: ut scilicet *Bohemundo* pars obvenisset ducatus *Apuliæ*, & principatus *Tarentinus* tam sibi quam hæredibus, *Rogerius* titulum ducatus cum ceteris retineret oppidis, quæ pater in *Italia* possedisset. Et in *Urbano* secundo testatum reliquit *Platina* hoc evenisse præcipue summi ipsius Pontificis auctoritate, fratribus ut ab armis desisterent, imperantis, se nempe *Urbanus Melphim* contulerat, synodum ibi habiturus, cum parum *Romanis* jam pridem novis rebus studentibus confideret; pace facta *Rogerius Melphim* ad Pontificem

tifice vadit, & ligium se ac vasallum (ut ajunt) *Romanæ* Ecclesiæ devinciens, ducatus & paternæ successionis confirmationem ab illo obtinuit. Exinde contra *Sarracenos* in *Siciliam* trajiciens *Syracusas* cepit, & tunc *Halam Roberti Frisonis* aliam duxit uxorem: erat *Friso* comes *Flandrensis*, & antea *Danorum* Regi filiam eandem desponsaverat: ex hac *Robertus* duobus in adolescentia defunctis *Rogerio* scilicet, & *Amphulso*, in quibus verissima paternæ virtutis reddebatur effigies defunctis, *Gulielmum* suscepit ducatus *Apuliæ* successorem. Et per idem tempus *Roberto* ita occupato, *Bohemundus*, qui parum erat contentus concessis a fratre civitatibus, quarum maxima pars sub principatu continebantur *Tarentino* ab *Aufido* fluvio usque ad *Japygium*, hinc a mari supero, inde a *Tyrrheno* usque ad *Zephyrium* promontorium, *Melphim* furto surripere ausus est. Quod cum *Rogerius*, ut pateretur, nullis eorundem paternorum Comitum suasionibus adduci potuisset, bellum utrinque iterum parari cœptum est, & primo *Rogerius*, quia a *Sarracenis* magnam *Siciliæ* partem occupantibus sibi, & omnibus ditionis suæ, & *Siciliæ*, timebat, viginti millia bellicosorum hominum stipendio conduxit, & in *Italiam* secum transvexit; adjunctisque illico copiis, quas ex *Calabris*, *Lucanis*, *Appulis* non omnibus sed ex *Apulia* sibi subjecta, contraxerat, in *Melphim* iter direxit. *Bohemundus* vero ad decem millia habens secum milites veteranos sub se nutritos, & disciplinam a se edoctos militarem, in propinquo *Melphi*, naturaque munito se continens loco, Urbem, cum ipse adesset, decernit conservare pro se adversus fratrem; atque ut hoc melius & facilius efficeret, fœdus iniit cum *Beneventano*, vel (ut alii) cum *Capuano* principe *Ricardo* fraterno hoste, qui ea fratrum discordia percepta in patriam redierat; bellum hoc jam ab omnibus exitialem habiturum exitum credebatur, nisi inopinatum, improvisumque consilium accidisset. *Urbanus* Pontifex cum in *Gallias Placentia* abiret, rem memoratu dignam est aggressus. Concilio apud *Clarum montem* habito, ita principes *Galliæ* ad recuperanda *Hierosolyma* a *Sarracenis* jamdiu occupata excitavit, ut anno restitutæ salutis 1094. tercentum millia hominum nomen in militiam *Christianam* dederint, signumque crucis susceperint. *Bohemundus* animo quidem generosior, cum tot principes clarissimos plurimum gloriæ & meriti consecuturos intelligeret, quo inde multo clariores forent; cumque videret militum manus cum classe tripartita profectas, partem videlicet unam *Brundusium*, *Barulensem* portum alteram, & tertiam *Hydruntum*, laudabili exarsit æmulatione; & ab ipsis principibus viris, quibuscum illico in sermonem venit, suasus, liberum *Rogerio* fratri effecit, *Melphim* ne, an cetera quæ sibi essent de *Appulis* occuparet, & statim e suo vestiario purpureas, non nigras, ut quidam tradunt, eduxit *Chlamydes*, pluresque inde abscidit notas perexiguas, quibus cum præter delectæ nobilitatis equites & pedites voluntarios, *Italæ* gentis ad duodecim mille viri cruce fuerunt ab eo insigniti. Movit autem *Rogerium Bohemundi*, quam in hac re præstitit, animi generositas: dansque commilitonibus suis, si illum in *Græciam* sequi vellent, libertatem abeundi, *Melphim* obsidione solvit. Declaravit præterea *Rogerius*, omnia sibi cum fratre *Bohemundo* esse communia. In hoc bello multa atque præclara gessit *Bohemundus*, ab omnibus quidem hujus historiæ scriptoribus illustrata, & præcipue a *Roberto Monacho*, *Gulielmo Tyrio*, & aliis, qui universam belli hujus seriem literis illustrarunt; & novissime *Ethrusco* carmine a *Tassino* Poëta nostra ætate ingenioso & locuplete decantata. Duxit *Bohemundus Constantiam Philippi Francorum* Regis filiam, ex qua duos suscepit filios, *Bohemundum* qui

A patri successit, non modo in *Tarentino*, sed & in *Antiocheno* principatu (in bello nempe illo Orientali *Antiochiæ* princeps ab omnibus fuit *Bohemundus* electus, & in ejus possessione confirmatus) & filiam, cujus nomen non legi, quam *Constantia* mortuo viro, *Raimundo Gulielmi* ducis *Austriæ* filio matrimonio conjunxit. Moritur *Antiochiæ Bohemundus* Anno 1106. Sed sunt qui scribunt in *Japygia* & *Canusii* suum obiisse diem; videtur quidem *Canusii* sepulchrum, ut colligitur ex historia *Joannis Pontani*. Extant duo apud *Clericos Tarentinos* privilegia tam *Constantiæ* quam *Bohemundi* junioris, quorum alterum fuit datum Anno 1118. & sequente alterum. In

B utroque continentur dona, quæ tam ab ipsis tum degentibus principibus concessa sunt, cœnobio pervetusto beati *Petri* Apostoli qui olim erat insula, quam ab aliis majoribus. Sunt autem dona hæc quæ sequuntur: Usus duarum Cymbarum, seu schifatorum, ut vulgo ibi legitur, quædam domus, in *Tara* fluvio *Molendini* unius constructio, terrarum jugera aliquot, & alia, quæ vetustate corrosa legi non possunt; parum vixit *Bohemundus* junior cum *Constantia* matre, qui tamen Patris vestigia sectatus *Gualterio* primo *Tarentinorum* Archiepiscopo novas auxit jurisdictiones: quo mortuo *Tancredus*, qui a *Bohemundo* seniore fuerat puero tutor relictus, & principatuum *Antiocheni* & *Tarentini* administrator,

C ex eadem *Normanna* familia *Antiochiæ* dominium adipiscitur: soror autem *Bohemunduli Tarenti*, quæ cum marito *Raimundo* etiam *Antiochia* donatur a *Balduino* Rege, cujus præfectura privaverat *Tancredum*; quid inde secutum sit, usque ad Annum 1195. ad nos nihil pertinet, præter illud quod legitur de *Rogerio*, secundo, qui *Rolemanno* Archiepiscopo omnia supra dicta privilegia confirmavit Anno salutis 1133. ex voto, quod parentum gratia divo *Cataldo* voverat.

Extinctis penitus *Normannis*, atque in *Italia* jam eorum memoria obliterata, *Henrici Friderici Ænobarbæ*, vel dixeris *Barbarossæ* filius, genere *Suevius*, cœpit in utraque *Sicilia* regnare. Huic adolescenti *Cœlestinus* III. Anno 1195. *Constantiam Rogerii* Re-

D gis filiam Deo dicatam, & jam grandævam e cœnobio *Panormitano* eductam simul cum Regni utriusque juribus matrimonio jungendam curavit, reservato tamen annuo censu, qui Pontifici feudatario (ut dicunt) jure quotannis solveretur. *Angelo* tunc *Tarentinæ* Ecclesiæ antistiti eodem anno confirmavit omnia privilegia per superiores Reges concessa, illaque ampliora; constituens in suis diplomatibus hæc adjicere consuevit verba: In nullo melius saluti nostram consulimus, quam si Ecclesiarum Dei commodis, & quieti prospicimus. Verba profecto tanto, & quovis Catholico Rege digna, potentatus eminentiam non ab humana, sed a divina manu co-

E gnoscente.

Moritur *Henricus Panormi*, (sive ut alii *Messanæ*) Anno 1197. & *Philippo* germano suo *Hetruriæ* duci Imperii & Regnorum administrationem demandat; eo nempe venerat cum *Constantia* uxore & filio quadrienne a summo Pontifice invitatus ad bellum *Asiaticum* ob *Hierosolymam* denuo recuperandam. *Constantia* ejus uxor, & ipsa magnæ pietatis mulier, confirmavit denuo Ecclesiæ *Tarentinæ* privilegia omnia, & ea præcipue quæ maritus irrogarat, rata ac firma declarans; quod idem fecit filius *Fridericus* tertio post anno, qui vivente matre suo in officio pie ac religiose non modo prudenter se gerebat; illa autem ad meliorem vitam progressa, cœpit immanissime Ecclesiam lacerare omnibus suis viribus, *Ro-*

F *manos* insectatus Pontifices *Honorium* III. *Gregorium* IX. & *Innocentium* IV. unde factum est, ut ab hoc & a communione fidelium, & ab Imperio per sententias dejectus, cum in gravem morbum incidisset, a *Manfredo* spurio filio ex ancilla suscepto, quem

Tarentinorum principem jam elegerat. De ipso ita sponsam dilectam vindicante, in oppido *Apuliæ Florentino* suffocatur. Sed *Manfredus*, ut dolorem paterni obitus simularet, in ejus tumulo voluit, ut sequentes versus, quales ætas illa proferebat, inciderentur:

Si probitas Sensus, virtutum gratia, census,
Nobilitate orti, possent resistere morti,
Non foret extinctus Fridericus, qui jacet intus.

Instituit Hæredem suum ex asse *Fridericus*, priusquam moreretur *Conradum* filium, quem sibi pepererat *Jola* filia *Joannis Brenni* Regis olim *Hierosolymitani*, cujus gratia perpetuus ei ac posteris hæreditario jure titulus ejus regni contigisse creditur. *Conradum Manfredus* veneno sustulit, ingratus quidem, nec contentus, qui præter *Tarentinum* principatum a *Friderico* patre *Siciliæ* ulterioris fuerit hæres relictus, sed priusquam moreretur *Conradus Conradinum* suum vel, ut alii, fratris sui *Henrici* filium instituit hæredem: *Manfredus* suppressit illius testamentum, conscios quoscunque veneno sustulit, populos ad *Conradini* fidem, ut admissa facinora contegeret, est hortatus, misit legatos in *Germaniam*, qui puerum veneno extinguerent. At mater pueri summam habens curam, loco ejus alium exhibuit puerum legatis, suspicionemque, quam de illis non inanem habuit, in pueri ostensi morte comprobavit; simulavit inde *Manfredus Conradini* mortem, allegans se fratris hæredem, ideo omnia regni loca occupasse præsidiisque firmasse, atque ejus opera atrati quidam nuncii ex *Germania* venerunt, qui flentes affirmabant *Conradinum* ab humanis exemptum simulatoque mœrore exequias defuncto adolescenti celebravit, quibus peractis Regem se continuo appellari, salutarique edicto mandavit.

Evocatur ab *Urbano* Pontifice adversus *Manfredum Carolus* divi *Ludovici Francorum* Regis frater, *Andegavensium* dux, provinciæque *Narbonensis* comes, & ei utriusque *Siciliæ* concesso jure mandat, ut incubatorem *Manfredum* vi deturbet, deturbatumque jugulet: injungit item, ut quadraginta millia (quibus aliqui octo millia adjiciunt) nummum aureorum, quotannis Pontifici tributi nomine penderet, atque ad *Romanum* Imperium neque ipse, neque quicunque posthac *Neapolitani* Reges futuri essent, pateretur se assumi; *Carolus* a *Beatrice Comdemania* uxore trium Reginarum sorore maxime sollicitatus trajecit *Alpes*, & diu variis cum *Manfredo* præliis congressus illum tandem ad *Beneventum* superatum interficit, juxta *Colorem* fluvium, cujus ossa *Consentinus* Consul, quia communione fidelium privatus occubuit, absque ullo funerali officio dejici jussit; collecta post modum ad ripam *Viridis* fluvii a *Picenatibus Aprutinos* dividentis & in *Fruentum* cadentis jussu *Clementis* quarti sepulta sunt; vixit *Carolus* in Regni culmine annos undeviginti. Moritur *Fogiæ* civitate *Apuliæ* clarissima, cum annum ageret quintum & sexagesimum, *Carolo* II. & *Philippo* filiis relictis, & ejus corpus *Neapolim* translatum in majore Basilica conditur.

Petrus Aragonius Constantiæ Manfredi filiæ maritus tentavit ut *Siciliam* occuparet, quia mortuo *Conradino*, quem *Neapoli Carolus* securi percussit, jure hæreditario ad *Constantiam* uxorem pertineret. Habuit autem occasionem ut hoc faceret, quia in *Gallos* Rege *Carolo* II. conspirarunt omnes *Siculi* Anno salutis 1281. initium defectionis factum traditur a *Panormitanis*, & certa die & vesperarum hora quicquid in *Sicila Gallorum* fuit, ad internecionem traditum est: quo facto a *Carolo*, ad *Petrum Aragonium* defecerunt. Conflixit inde *Aragonius* cum *Carolo*, & capitvum in *Siciliam*, inde in *Aragoniam* secum duxit, & 4. annos in carcere detinuit. *Philippus Franciæ* Rex & *Caroli* frater patruelis magnum agens exercitum voluit *Carolum* de manibus *Aragonii* liberare: commissoque ad *Cathaloniam* prælio *Philippus* fugatus est, & *Petrus Aragonius* lancea ad faciem vulneratus, cum revertisset ad *Villam Francam* suo ense, equi habenas ab alio & hoste detenti, incidens, quia parum diligens fuerat, nec victoria uti sciverat, mortuus est. Exegit locus ut & alia quæ sequuta sunt, explicentur, testamentum scilicet *Petri Aragonii*, successio *Jacobi* secundi ejus filii, Liberatio *Caroli*, obsides ab illo dati, fides ab eodem *Aragonio* non servata, renovatio belli inter *Aragonium* & *Carolum*, pax rursus per *Odoardum Angliæ* Regem inter eos facta, conjugium inter *Caroli* filias *Ælionoram*, & *Blancam*, & *Jacobum*, ac *Fridericum Aragonenses*, multaque alia, quæ a divo *Antonino* in secunda parte & aliis copiosius: sed nobis curæ sunt ea tantum; quæ ad *Tarentinos* sive cives sive principes pertinent, & propterea illis omissis ad *Philippum* transimus.

Philippus quintogenitus *Caroli* II. princeps *Tarenti*, tres habuit uxores, quarum prima fuit *Romaniæ* Despota, & ex ea duos habuit filios, & totidem filias. Primogenitus dicebatur *Petrus*, qui ob maternam hæreditatem *Romaniæ* Despotus creatus est, cum duxisset filiam Regis *Balearium* in *Hispania*, ex qua nulla suscepta prole moritur adolescens cum adhuc pater viveret, & ejus ossa servantur *Neapoli* ad divi *Dominici* juxta avum *Carolum*. Alter *Philippi* filius dictus *Carolus* moritur cum *Petro Gravinæ* Comite patruo in subsidio *Florentinorum*. De feminis hæc tantum habentur, primam *Armeniæ* Regi nupsisse: alteram *Athenarum* ducem, & *Lyces* Comitem ob maritum *Gualterium* de *Briencia* fuisse. Ab altera uxore, quæ fuit *Maria Caroli Valesii* filia, nullam *Philippus* habuit prolem. Tertiam *Balduini Flandriæ* Comitis filiam, & Imperatoris *Constantinopolitani Catherinam* habuit uxorem fœcundissimam nam ex ea quinque sibi nati sunt filii, tres mares, femellæ duæ: *Robertus*, *Ludovicus*, & *Philippus*, *Margarita* & *Maria*. *Robertus* patrem, in principatu sequitur, reliqui alter alteri succedunt. Habent *Tarentini* nonnulla privilegia *Philippi* & *Catherinæ* cum hujusmodi inscriptionibus *Philippi* claræ memoriæ illustris *Hierusalem* & *Siciliæ* Regis filius princeps *Tarenti*, justitiariis &c. extant & literæ, quas vocant, exequutoriales, ejusdem *Philippi* sub Anno 1327. in favorem fratrum *Dominicanorum*, qui ordinis Prædicatorum dicuntur, pro quibusdam domibus, aliisque bonis, quibus bellorum causa fuerant spoliati. *Catherina* Dei gratia imperatrix *Constantinopolitana* & principissa *Tarenti*, justitiariis &c. *Philippi* privilegium unum datum in hospitali Tripergularum Anno Domini 1330. primum *Catherinæ* datum *Neapoli* 1334. sic & tria sequentia sed variis diebus, nec modo *Latini*, sed & *Græci* idiomatis. Obiit tandem *Philippus Neapoli* annum agens sexagesimum, & ad divi *Dominici* sepelitur.

Philippum (ut diximus) *Robertus* primogenitus sequitur dictus ut matris hæres Imperator *Constantinopolitanus*, non modo princeps *Tarentinus*, ejus uxor fuit *Maria Borboniæ* dux, & ex ea nullos habuit filios superstites; in privilegiis erat inscriptio, *Robertus* Dei gratia Imperator *Constantinopolitanus*, Despotus *Achajæ*, & princeps *Tarenti*. Unum Anno 1359. datum *Casertæ*, quod fuit primum, *Tarenti* alterum 1360. *Neopoli* tertium eodem anno; sic & quartum, & quintum, usque ad undecimum, sed non eodem die. Moritur *Neapoli* cum uxore; hæc in æde divæ *Mariæ* Virginis, quæ Nova appellatur, recondita, ille ad divi *Georgii*, cujus cum vetustate dirutum esset sepulcrum sacerdotum cura ibi rem sacram facientium reconditum est, apparet inscriptio.

Roberto absque filiis defuncto successit *Philippus* frater, qui ex *Philippi* superioris filiis erat tertius. Duxit primo *Mariam Caroli* ducis *Calabriæ* Consobrini

brini sui & *Mariæ Valesiæ* materteræ filiam viduam, quæ habuerat *Carolum* ducem *Dyrrhacchii* & ipsius *Philippi* consobrinum; suscepit ex ea aliquot filios, sed omnes in puerili ætate perdidit; mortua *Maria* & in Cœnobio Sanctæ *Claræ Neapoli* sepulta; transiit ad secundas nuptias cum annum ageret 38. & curreret Annus Domini 1368. & duxit uxorem *Elisabetham* filiam *Stephani* tertiogeniti Regis *Ungariæ*, ex qua nullos habuit filios. Uterque *Tarenti* moritur, & sepelitur in æde Divi *Cataldi*. *Philippus* ab Anno 1363. usque ad 1370. concessit *Tarentinis* multa privilegia, & his ornabatur titulis: *Philippus* Dei gratia Imperator *Constantinopolitanus*, *Romaniæ* despotus, *Achajæ*, *&* *Tarenti* princeps *Margarita* prima ejus soror quæ vivo patre fuerat Regina *Scotiæ*, insciis fratribus alterum habuit virum *Franciscum de Baucio Montis Caveosi* comitem, qui Nuptiarum ergo *Andriæ* ducatu ornatus est; & inde natus est *Jacobus de Baucio* dictus & ipse Imperator *Constantinopolitanus* & princeps *Tarenti*. In *Margarita* finem habuit, dum *Neapoli* moritur viri causa detenta, *Philippi* Principis *Tarentinorum* domus: nam *Maria* altera soror virgo innupta obiit 1348. & *Ludovicus* frater *Joannæ* maritus 1362. Habent *Tarentini* a *Francisco* privilegium in undecim distinctum Capita, cujus Titulus: *Franciscus de Baucio* dux *Andriæ* & Comes *Montis Caveosi*, ac Baroniarum *Bettæ*, *Theani*, & *Misani*, maritus Imperatricis, &c.

Roberto Caroli II. tertio genito, qui ob *Caroli Martelli* fratris obitum, & ob *Ludovici* Episcopatum & religionem, patri successerat, absque filiis mortuo, contigit ut Regnum veniret ad *Joannam* primam *Roberti* neptem; pauca scribimus de hoc principe, quia pauca sunt ad rem nostram spectantia, quorum illud notissimum, qui in Archiepiscopi scripturis legitur, Anno scilicet 1316. concessisse *Gregorio* tunc præsuli in oppido *Gryptaliarum* Nundinas per octo dies, qui plura volet de hoc Rege cognoscere, adeat divum *Antoninum*, legat *Blondum*, videat *Franciscum Petrarcham*.

Dum *Robertus* esset in extremis, legavit, ut *Andreas Caroli Martelli* fratris sui filius ducta *Joanna* ejus neptem Regnis præesset; *Joanna* volens avi sui voluntatem perficere, accepit in virum *Andream*, quem ex corporis habitu *Andreassum* vocabant, & cum eo, & in *Apulia* & in *Sicilia* tres annos regnavit; demum cognita viri illius socordia, quamvis ex eo prægnans esset, *Aversæ* suspendi laqueo mandavit; quod fuisse tradunt Anno Domini 1345. in mense Septembris cum tertium infelix & vigesimum ætatis annum ageret, sepultumque patet in majore *Neapolitana* Basilica: hujus principis necem deflet *Franciscus Petrarcha* lib. Epistolarum 6. ad *Barbanum Sulmonensem* epistola, cujus initium est. *Heu quam violenti.*

Transiit *Joanna* ad secundas nuptias cum *Ludovico* filio *Philippi* Principis *Tarentinorum*: sed *Ludovicus Hungariæ* Rex & germanus *Andreæ* laqueo necati, audito tanto scelere venit cum exercitu in *Italiam* ad ulciscendam fratris necem, & bello per septennium magna clade attrivit Regnum, cujus initio cepit *Sulmonem*; etenim *Sulmonenses* resistere absque ulla trepidatione pro suis Regibus ausi fuerant. *Joanna* interim & *Ludovicus* ejus vir *Tarentinus* princeps dictus aufugere *Narbonam*, relicto in Regni custodia *Carolo Dyrrhachino*, filio *Joannis Peloponnesi*, id est *Moreæ*, Principis: hunc *Hungarus* Rex captum cum suo præsidio capite plecti mandavit eodem in loco, ubi *Andreas* frater tam impie & inhumaniter fuerat suffocatus. *Neapolim* postea se contulit, & ei cum nullus obstaret, ingressus novam occupavit Arcem, ipsa (ut ferunt) consentiente *Joanna*: & multos, qui ab illa in fratre steterunt, proceres in carcerem detrusit, ab Anno 1347. usque ad 1352. Facta est

A demum inter *Hungarum* & *Joannam* pax & in Regnum reversa consentiente *Clemente* V. accipit cum marito coronam Regiam, nam primo his conditionibus illi nupserat, ut solo *Tarentino* principatu contentus sineret ut ipsa Regiam exerceret auctoritatem. Regina *Averonensem* Urbem, quæ sui erat patrimonii vendidit Pontifici: at ille remisit ei loco pretii tantundem, quod jure feudi *Apuliæ* debebat: nam tot gravibus jactata casibus non fuerat solvendo. Habuit *Ludovicus* ex Regina duas filias, *Catherinam*, & *Francescam*, illa moritur quinquennis, hæc sexto die post parentum coronationem 1352. de tota hac re scribit *Pogius* in lib. de varietate fortunæ,
B & *Petrarcha* ad *Philippum Cavalicensem* Episcopum his verbis: *Rex Siculus dilatatum diadema recepit, interque eum & Hungaricum regnatorem pax nunc æterna convenit.* Post decennium migrat *Ludovicus* e vita absque filiis die Jovis 7. Calend. Julii; magnifica justa more Regio fiunt in divi *Dominici*, ubi filiæ sepultæ fuerant, corpus vero transfertur *Neapolim* ad Monachos Divæ *Mariæ* Montis Virginis, ubi ejus mater erat reposita *Catherina Flandrensis* comes.

Fuit tertio *Joanna* uxor *Jacobi* Regis insularum *Balearium*, quo etiam brevi vita defuncto, cum non concepisset ex eo, habuit virum *Othonem Bruycensem* ducem *Theutonicum*, quem noluit Regem appel-
C lari, sed *Tarentinum* principem, sic nempe ipsamet illum appellat in suo (ut vocant) indulto, proceribus quibusdam *Neapolitanis* facto, qui de primatu inter se contendebant, orta controversia inter nobiles platearum, quas vocant *Portæ Novæ*, *Portus*, *S. Archangeli*, *Nidi*, *&* *Capuanæ*. *Othone* vivo *Joanna* fuit regno spoliata non a posthumo filio quem ex *Andrea* conceperat, ut multi contendunt, (ille nempe puer quadriennis in *Hungaria*, quo a patruo *Ludovico* missus fuerat, moritur) sed a *Carolo* III. qui *Urbani* VI. mandato venit *Neapolim* Anno salutis 1381. accepto *Romæ* regio diademate. Oderat *Urbanus Joannam*, tum quia favere ausa fuerat *Clementi* VII. Antipapæ: tum quia dicebatur adoptasse sibi in filium, quia ex *Othone* non conceperat, *Ludovicum Andegavensem* ducem Regis *Francorum* filium; nullo igitur obviam ad resistendum exeunte, *Caro-*
D *lus* Urbem ingressus Reginam in *Castro* novo obsedit, & *Othonem* virum a suis captum militibus custodiri præcepit in S. *Felicis*, & cum per deditionem *Castrum* intrasset novum, Reginam capit, captam necari mandat occulte, tunc ægrotantem, pulvillo ori adjecto. *Otho* uxoris morte audita aufugit, carceris sui custodibus pecunia corruptis, sed paulo post moritur *Fogiæ*. Hujus Reginæ extant in arca scripturarum Archiepiscopi *Tarentini* nonnulla privilegia, donationes atque immunitates ab annuo censu Curiæ regiæ solvendo *Casali* atque Ecclesiæ *Gry-*
E *ptaliarum*.

In *Philippo* juniore diximus ex *Francisco Baucio*, & *Margarita Philippi* sorore natum *Jacobum*, qui ab *Aloysio Andegavensi* principatum obtinuit *Tarentinum* & *Lycii* comitatum, atque uxorem duxit *Agnetem Dyrrachini Caroli* filiam, quæ *Cani Scaligero* prius nupserat, & fuit dictus Imperator *Constantinopolitanus* ob *Robertum* & *Philippum* Principes *Tarentinos* avunculos; post *Agnetem* uxorem *Neapoli* mortuam, ex qua prolem nullam habuit ipse moritur *Tarenti*, & sepultura marmorea conditur, quatuor adhuc e marmore columnis supposita, duobus leonibus ad basim servientibus. Apparent incisæ præter insignia hujusmodi literæ circa frontem sepulturæ carmine
F heroico:

Hoc tuus Andria dux Franciscus Baucia proles
Extruxit templum Jacobi tegit ossa Tarenti
Principis: huic mater Caroli de stirpe secundi
Imperii titulus & Bauci sanguine claro:

Hic Romaniæ & despotus Achajus Urbes
Subjecit bello.

Hoc sepulcrum me puero fuit eductum de Sacello brachii sancti patris nostri *Cataldi*, atque apertum: & ibi fuerunt reperta ossa *Jacobi* cum Dalmatica auro serico contexta manipulo, stola, sceptro, corona, regiis insignibus. Tradunt alii suum *Adriæ* obiisse diem, indeque cum marmoreo sepulcro *Tarentum* translatum.

Raymundum, quem *Romandellum*, vel *Raymundellum* cognominabant, susceperat *Jacobus* ex prima uxore, sed natu grandiorem expulit a se: ille autem attendit in *Syriam*, ibique cum contra *Pœnos* multa egregie fecisset, ac ferocissimum quendam *Sarracenum* militem interemisset, victor in Regnum reversus, mortuo patre, *Tarentino* principatu dignus habitus, illum nullo negocio obtinuit. Neque solum præfuit *Tarenti*, sed & *Hydrunti*, *Brundusii*, *Lycii*, *Martinæ*, *Uxente*, *Herithi*, *Gallipoli*, *Hostunii*, *Bitunti*, *Motulis*, *Bitettæ*, & *Cupressani*, præter oppidula, quæ vulgo *Casalta* vocantur: & cum esset *Joannæ* superiori carissimus, ab ea dono recepit *Soletum Græcorum* oppidum. Habuit uxorem *Mariam Engeritam Francorum* sanguine clarissimam, ex qua habuit multos filios, & filias, omnes quidem magni nominis, sed de *Joanne Antonio Tarentinorum* principe nobis erit dicendum. Notatur & illud præcipuum de *Raymundo*, quod *Urbanus* Pontifex cum contenderet a *Carolo*, quem ad Regiam provexerat dignitatem, ut suus nepos *Butilus* nomine, nullius neque virtutis neque consilii, *Capuæ* saltem princeps eligeretur: *Carolus*, vel quia non expedire sibi hoc sentiret, vel quia tanti beneficii esset immemor, prohibuit *Urbano* bellum contra se paranti adhibitis custodibus exitum Urbis atque palatii. Obtinuit tandem Pontifex dissimulata ad tempus injuria, veniam a Rege, ut ob æstus vitandos *Nuceriæ* commorari sibi permitteret, ibi post veniam a Rege impetratam contra illum inchoavit (ut dicunt) processum, missa de more per satellites citatione, qui brevi se venturum *Nuceriam* respondit, diluiturumque objecta crimina non verbis modo, verum etiam armis. *Nuceriam* itaque cum satis magno exercitu veniens, Urbem obsedit, cum Pontifice; qua indignitate motus *Raymundus*, suis fretus copiis, quas sub Rege ductaverat, *Urbanum*, & totam ejus familiam ad proximum deduxit litus, vel Barium (ut alii) & *Genuensium* triremibus ad id instructis paratisque imposuit.

Extant apud *Tarentinos* quatuor *Ladislai* privilegia, quorum tria præcedentia data sunt eodem Anno 1407. & mensibus Martio, Aprili & Majo; ultimum anno sequente. Hic *Ladislaus* fuit filius *Caroli* III. & cum esset puer *Urbanum* Pontificem habuit adversarium, qui ob paternum ex prædicta in *Raymundo* causa odium regnum illi subvertere cupiebat: sed *Cajetani* magna, ut subditos decet, usi fide, & puerum & Regnum servarunt. Cepit Regnum in *Apulia*, cum esset Annus *Christi* Salvatoris 1385. mortuo patre venit in *Italiam*, quia in *Apulia* prospere minime succedere audiebat. Regnavit ibi undetriginta annos, coronam adeptus per *Bonifacium* Papam V. anno pridie post Calendas Junii, Anno 1408. cum *Ladislaus* in *Apulia* obsideret civitatem *Tarentinam*, ubi dominabatur ducessa *Maria* uxor *Raymundelli Baucii* cum filiis suis, post multa prælia eam duxit uxorem, (duas nempe priores perdiderat, alteram divortio, veneno alteram) cum filiis *Tarentum* accipiens. Hæc vocata fuit Regina *Maria*, *Ladislaum* ferunt concubinæ dolo in actu venereo venenatum occubuisse atque per *Joannem* tertium & vigesimum excommunicatum anno 5. vel 6. post occupatum *Tarentum*.

Joanna hujus nominis secunda *Ladislai* Regis tan- A quam legitima hæres, fratre absque liberis defuncto, & ad Ecclesiam S. *Joannis* a Carbonara *Neapoli* sepulto in *Apuliæ* regnum successit, & regnavit annos 21. accepto diademate a *Martino* tertio, qui & quintus dicebatur. Hæc Anno 1414. concessit *Tarentinis* multa privilegia & omnia quinto idus Septembris data. Improbatur in hac Gynæcocratia naturæ legibus inimica, quæ viris prudentiam, robur, animi magnitudinem, imperandi vim dedit; feminis ademit.

Joanna ob *Geldriæ* Ducem maritum vita defunctum vidua, ut vitaret ortam de se & ab omnibus creditam infamiam, nupsit *Jacobo Burbonio Marchiæ* B Demarcho certis conditionibus nempe ne titulum Regis usurparet, aut regiam ageret personam, sed *Tarentino* contentus principatu, quem frater *Ladislaus* (ut dictum est) occupaverat cum ejus vectigalibus, Regni administratio libera sibi permaneret; multi ex proceribus Regni, cum inviderent *Sfortiæ* inclytæ *Sfortianæ* familiæ antesignano, datis ad *Jacobum* unis, binis, ternisque literis, illi persuaserunt, ut nomen animumque afferret Regium, nulla enim sibi ita venturo defutura essent auxilia; duabus igitur navibus *Venetiis Manfredoniam* brevi appulsum omnes proceres occurrentes Regio nomine salutarunt, Regemque appellarunt: solus *Sfortia*, cui ob ductam *Catharinellam Pandulphi* sororem Re- C gina liberalitatis digressa terminos largita fuerat *Beneventum*, *Manfredoniam*. *Barolum*, itemque *Tranium* Urbes, quibus viginti oppida partim in *Appulis* & *Samnio*, partim in *Brutiis* atque *Lucania* adjecit, ad *Beneventum* obvius salvum advenisse Comitem gratulatus est; quare *Jacobus* ira concitus in *Beneventanam* Arcem illum conjici, equitatumque ejus omnem e vestigio diripi, oppida per vim cum Urbibus eripi mandavit; mox *Benevento* in insulæ *Megaris* Arcem, cui ab ovo nomen est, devictum acerbissimis tormentis cruciare decreverat. Summo omnium applausu *Neapolim Jacobus* excipitur, una omnium voce Rex salutatur, Arcemque novam prodente *Aversano* Comite, cui a contrario eventu Servatori nomen erat, ea potitur; interfectoque *Pandul-* D *pho Alopo*, qui alter cum *Sfortia* Reginæ concubitor credebatur, nuptiales mensas ejus sanguine conspergit. Potitus regno *Gallos* ubique præfecit, Urbibus illos & oppidis donavit *Neapolitanis* etiam & ceteris regni proceribus omnino septis Regnum consilio armisque *Gallorum* administravit; Reginam conjugalis quidem thori consortem fecit, sed erepta totius imperii potestate multis oneratam probris, thoro (quod muliebrem animum asperius vulneravit) sæpius ablegatam, & severe castigatam, ne diffugeret, a *Gallis* custodiri jubet. Sed duo *Neapolitani*, altitudine animi insignes, eripiendæ, asserendæque in libertatem Reginæ, ac expellendi Regis negocium susceperunt, *Othinus Caracciolus*, qui inter E optimates auctoritate & opibus præcellebat, & *Anechinus Morominus* popularium princeps. Hi cum Reginam, quæ festo quodam die a viro licentia impetrata de Arce exierat, a dextra sinistraque comprehensam comitarentur stipati valida juvenum manu eam in *Capuanam* Arcem perducunt. Extemplo Reginæ nomen acclamatur, invaduntur *Galli*, totaque Urbe fugati in Arcem compelluntur. Rex ad inopinati periculi discrimen consternatus portas claudi jubet; *Neapolitani* ex adverso circumvallare Arcem, egressus obstruere & late obsidere Regem pergunt. Quibus rebus non modo dignitati, sed & saluti vehementer timens, nudatusque omni militum præsidio, & consilii penitus inops, his condi- F tionibus in deditionem est receptus, ut in posterum Regiis titulis abstineret, *Tarentinus* sive Dux, sive Princeps, sive Comes mallet, appellaretur: *Gallos* vero omnes, præter 40. in *Galliam* remitteret, &

Sfor-

Sfortia statim custodia emitteretur, redderenturque ei vi erepta oppida, ac renovato veteri honore Magister equitum crearetur. Vix undecim mensibus *Jacobus* regnaverat, cum nobilissimorum civium quos honoribus privarat, conspiratione in potestatem Reginæ redactus, eum superbiæ & crudelitatis exitum tulit, ut *Talionis* pœnam subiret: sed demum impetrante *Martino* summo Pontifice, quum liberiore custodia servaretur, navigio repente conscenso *Tarentum*, ubi princeps erat, profugit. Eam Urbem Regina potente exercitu obsidendam jussit, & hujus belli onus *Joanni Antonio Ursino* injunxit, ut inde expulso *Jacobo* ipse *Tarentinus* esset princeps, sicut *Raymundus* fuerat pater. Sed *Jacobus* a pluribus sibi adhærentibus deceptus venit in conditionem cum *Joanne Antonio* per *Mariam* ejus matrem, & accepta nescio quanta pecunia in *Gallias* delatus, & religioni addictus anachoretæ pallio utebatur, superstes Reginæ quæ *Neapoli* absque liberis moritur Anno 1435. 4. nonas Februarii.

Statui paterno, hoc est *Tarentino* princpatui adjecit *Joannes Antonius* prædives *Barium*, *Montem pelusium*, *Pomaricum*, *Materam*, *Aquavivam*, *Minervinum*, *Rubos*, *Basamaximam*, cum *Labello*, quæ oppida sunt in *Lucania* & *Peucetiis:* at in principatu ulteriore *Flumarum*, *Vicum*, *Cœdoniam*, *Bisaccium*, *Carbonariam*, *Accadiam*, *Carifram*, *Vallatum*, *Sanctumsosium*, *Castellum*, *Sanctum Nicolaum*, *Torcarinum*, *Guardiam Lombardam*, *Montem Apertum*, *Bonitum*, *Molitum*, *Montem acutum:* in *Campania* autem emit *Marilianum*, & *Acerras* pervetustam civitatem. Expulso ratione superius dicta *Jacobo*, in quo verum cognitum est proverbium, secundam fortunam stulto viro nequaquam esse diuturnam, variam atque inconstantem sese ostendit Regina; illa tandem mortua prævaluit *Alfonsus* Rex *Aragonius* e citeriore *Hispania* accitus, quem florentem armis, pluribusque rebus gestis insignem Regina ante alios adoptaverat; & *Neapolim* post diuturnam obsidionem per vim cœpit, *Renatoque* expulso victor regno potitus est; fuit *Alfonso Joannes Antonius* carissimus, & ab illo non modo fuit adjutus in persecutione, quam passus est a Regina, quæ dolens *Tarentinum* principatum a sua ditione præreptum, *Jacobum Caudolam Bari* ducem in eum moverat cum exercitu, ut tanta dignitate spoliaret, sed etiam confirmatus in principatu, fuit ab eodem electus magnus Connestablius, qui magistratus in regno primas habet in militia, reditusque erat ejus centum millia aureorum, cum obligatione tamen, ut quoties opus esset, jussu Regis *Joannes Antonius* armatos secum haberet mille equites, quos vocant levis armaturæ. Ejus uxor fuit filia *Jordanis Columnæ*, fratris *Martini* Papæ, & ab ea non suscepit filios. De qua sic scribit *Calentius* ad *Hierarcum. Veni ad Annam Columniam Tarentinam tuo & Regis jussu: nunquam vidi tanti corporis mulierem, ea domum pene omnem sedens complebat, ita ut stanti mihi deesset locus ad dicendum. Os magnum, oculi ut boum putares grandia membra omnia supra quam credibile est, ut vox Leænæ, cumque literas illi Regia manu scriptas reddidissem legit, & gratias egit scriptori, qui tam blandam, ac candidam epistolam dedisset; post collecta paululum veste, ac sella posita me sedere jussit, & si qua superessent, dicere: sedi, dixi, audivit, respondit. Summa est hæc, se injussu Regis non abituram, verum signa fugæ sunt lectica ante fores, navis in portu Brundusino parata, comites in equis, per domum solliciti clientes; quid ultra? me detinet tibi renunciare; quare his literis scias velim ut si quid facto opus sit habeas & quid cogitandi tempus & disturbandi, vive;* & paulo post: *Diluculo mulier abiit Hiarace, puellas secum duxit quatuordecim, equites sexaginta, aureorum millia decem fere, suppellectilem reliquit, iter facit versus Saletum oppidum scito.* Habuit

A tamen *Joannes Antonius* nothum quendam filium, qui cum nullius esset valoris donatus ab illo est *Lycii* comitatu. Habuit & tres filias illegitimas, quarum prima fuit uxor *Julii Antonii Aquævivæ* S. *Flaviani* Comitis, dos ejus creditur fuisse *Bitettum*, *Cupressanum*, & *Bitutum* civitates, cum his oppidis, *Casa Maxima*, *Jovia*, *Cassano*, *Nucibus*, *Turri* & *Castellano*. Altera fuit uxor Comitis *Catamzarii*, qui fuit primogenitus Marchionis *Crotonis*, in tota tunc temporis *Calabria* potentissimi. Tertiam duxit *Jacobus Sanseverinus*. Privilegium *Joannis Antonii* quod habent *Tarentini*, datum Anno 1432. Calend. Septembris fuit illud, quod continet discrimen inter B *Tarentinos* & *Uritanos*, de finibus ac terminis agrorum. Hujus principis jussu fabricata est Basilica S. *Antonii Patavini* sicut docent duæ Tabulæ lapideæ cum insignibus ipsius principis *Latinis* & *Gallicis* literis idem continentibus. Habitant ibi fratres minores, qui de observantia nuncupantur. Utriusque tabulæ litera id sonant:

Joannes Antonius de Baucio de Ursinis Tarenti Princeps, dux *Barii*, *Lycii* comes, regni *Siciliæ* magnus Conestabulus, &c. Hanc construi fecit Ecclesiam sub vocabulo & nomine beati *Antonii* Anni *Christi* M. CCCC. XLVIII.

Est & tertia tabula, quæ rudiores quosdam versus, quales ætas illa parturiebat, continet, hoc ipC sum idem demonstrantes adscripti ne ab aliquo desiderarentur:

Hæc domus Antonio Patavino sacra locatur,
Principe Joanne Antonio dominante Tarenti,
Sub quo præses erat fidus Nicolaus ibidem
De Cupressano Leonardo milite cretus,
Mille quatercentum septem Sol aureus orbes
Arce sub Ætherea Christi quadraginta rotabat.

Ab eodem principe fuit constructum Sacellum beati ejusdem *Antonii*, quod cratibus ferreis voluit circumdari, & ibi apparet ipsius statua genu flexa.

De *Alfonso* primo scribimus hæc pauca, quia & ab ipso *Tarentini* habuere privilegium, ut scilicet in D utraque *Sicilia* cives haberentur, omniumque immunitatibus gauderent. Hic cum liberis ex justo matrimonio careret, *Ferdinandum*, quem susceperat ex pellice ducem *Calabriæ* declaravit in spem successionis, cujus res ut validius constitueret *Isabellam Tristani Claromontis* filiam, qui erat dux *Venusinus*, *Joannis Antonii* ex *Catherina* sorore neptem, uxorem habere voluit, quæ ab *Alfonso* pro *Neapoli* præsertim ornanda, & arcibus & mole, & portu, & rebus militaribus & studiis scientiarum, & Reipublicæ administratoribus facta sunt, quia parum ad rem, quam scribimus, pertinere viderentur, prætermitto. Ceterum ingravescente ætate febre correptus Anno salutis 1458. haud multis post æstivum solstitium diebus fato functus est, cum *Neapoli*, quam Urbem per E aquæductus immissis militibus *Renato* abstulerat Anno 1442. Annos sexdecim regnasset, ætatisque suæ annum agens quartum & sexagesimum; in morbum tradunt incidisse, quia hyeme in *Apuliam* profectus aucupii ac venationis studiis ultra vires indulsisset.

Ferdinandum ab *Alfonso* hujus nominis primo in Regno *Neapolitano* hæredem institutum Reguli omnes & civitates missis undique oratoribus *Capuæ* conventu habito Regem salutarunt, & in ejus verba de more jurarunt, præter *Joannem Antonium Ursinum Tarentinorum* Principem: oderat nempe *Joannes Antonius Ferdinandum*, sive quia indignum censebat homini illegitimo subesse, sive quia rumor erat Regem concubuisse cum *Rossani* principis uxore, cujus ipse F *Joannes Antonius* erat ex *Raymundo* & *Maria* frater. Noverat Rex Principis animum minime tranquillum, quippe cui ab adolescentia seditiones in se, discordiasque gratas fuisse intelligeret. Erat *Joannes Antonius* (quis nempe veritatem occultaret?) vario &

non satis constanti ingenio, ac parum firma amicitia, apud quem etiam sancti honestique non tantus respectus, quantum studium, quamtaque cura erat ejus assequendi, quod animo destinasset, atque ut sui parcissimus, utque in bello abunde timidus, sic in pace parum fidens suis, aut amicorum opibus, quem longa & maxime quieta *Alfonsi* pax male habuerat. Is igitur per finitimas civitates, locaque oportuna clam summittere cœpit, qui aliis præmia, aliis delictorum condonationem promitterent, nobiles alios suæ inopiæ, alios gloria majorum admonerent, Regulos ut quemque vel cupidum rerum novarum, vel ære alieno pressum, vel rei suæ pœnitere intelligerent, tentare, hortari, sollicitare, multa pollicendo erigere, opes ejus ostentare, ne desinerent, denique belli eum auctorem ac ducem offerrent. His atque aliis animos hominum ad belli studia cum impelleret, in *Galliam* quoque ad *Carolum* Regem, & *Genuam* ad *Renati* filium mittit, qui eos ad Regnum armis repetendum hortentur, omnibus denique artibus participes, socios, duces consilii sui quærit, atque habere tentat. At Rex artes illius veritus, nunc per literas, interdum per oratores, aut amicos, operam dabat, illum uti conciliaret, appellabat eum patrem, confitebaturque *Alfonsum* parentem non nisi per eum regnum fuisse adeptum. Sed jam (ut diximus) principis in se odium animadverterat Rex, quando erat dux *Calabriæ* vivo adhuc patre, neque sibi in hac re profuit *Isabella* neptis matrimonio juncta, quæ nunquam cessavit avunculum accusare, deque illo conqueri, quod per eum sibi non licebat cum marito quiete vivere, & Regno frui, nunquam tamen quievit *Tarentinus* Princeps, quousque adversum Regem arma moverit: & movit tandem, bellumque illud a *Joanne Pontano*, de quo prædicta omnia collegimus, elegantissime scriptum per biennium fere gestum est, donec *Joannes Antonius* hoc modo e vita commigrasset. Dum *Ferdinandus Suessam* obsideret, levibus ex initiis de pace cœptum est agitari: cumque intelligeret *Joannem Antonium* quartana in dies magis magisque premi, cupiens in *Apuliam* quam primum, finitimaque *Tarentinis* loca cum exercitu proficisci, pace jam facta descendentem in *Apuliam* Regem *Antonius Vidanus Sancti petrinas*, & *Antonius Agellus Tranensis* adierunt Principis legati, iique *Romam*, uti ajebant, ituri. Habito secum congressu Rex illos ad *Joannem Antonium* remisit, qui aggravante ejus quartana Idibus Decembribus in Arce *Altamuræ* diem obiit. Mors tamen ejus suspicione non caruit: nam uterque *Antonius* in suspicionem cum venisset initi cum Rege consilii, subminatus in cubiculo solus cum esset, ac sine testibus princeps eis fuerat, ubi *Tarentum*, quo properabat, pervenisset, securi quam primum in illos animadversurum; id a puero, qui assiduus in cubiculo versabatur, clanculum, & quasi non audisset exceptum, atque ad alterum ex *Antoniis* perlatum, a quo blanditiis pollicitationibusque delinitus puer fuerat, præproperandam ad necem perpulisse utrumque creditum est. Itaque multam ad noctem ingressos cubiculum, ut qui repentinum aliquod afferrent, somno morboque oppressum strangulasse; statimque ad Regem misisse mortis nuncium, multaque comperta violentæ mortis signa statim divulgatum est. Mortuo Principe *Ferdinandus* dispositis per oportuna loca copiis, *Tarentum* proficiscitur, ibique invenit pacata omnia, mox per totum fere commeans Regnum, nullum alicujus nominis oppidum adiit, ubi non benigne liberaliterque fuerit a civibus acceptus: ipse omnes publice privatimque ac præsertim bene meritos quosque prosecutus est privilegiis, muneribus, beneficiis, & alios liberavit vectigalibus, alios ornavit stipendiis, & equestri prærogativa. Extant apud *Tarentinos* multa hujus Regis privilegia, quæ

A singula multas habent illorum pro Reipublicæ utilitate petitiones, sicuti privilegium, quod fuit in Arce *Tarentina* expeditum sub Anno 1463. & Regni sexto, 47. quæ & ipsi *Tarentinæ*, quam dicunt, universitati conducere tunc censebantur, ac certis quibusdam civibus. Sed inter eas secunda admodum credita est laudabilis, qua petebant, ut Rex Urbem ipsam tutaretur, atque communiret, haberetque suo sub dominio, neque pateretur posthac ut sub principali esset potestate, nisi qui futurus esset princeps, ejus foret legitimus filius. Privilegium item *Aversæ* datum 1464. undecim habet petitiones; privilegium in Arce Nova *Neapolitana* sequenti Anno datum 1465. 47. continet particulas de modo vivendi ipsorum civium, cujus initio hæc leguntur verba: *Ferdinandus Dei gratia Rex Siciliæ, Hierusalem, Ungariæ universis & singulis præsentes literas inspecturis tam præsentibus, quam futuris. Illis instinctu dignæ considerationis inducimus benefacere, quos nobis novimus probabili experientia serviviſſe: sed ad illos potioribus beneficiis efferendos deflectimur, qui pro fidei observantia forti constantique animo labores atque pericula diversimode subierunt; sane in mente nostra sæpius revolventes; qui propter integram fidem, quam universitas & homines civitatis Tarenti nostri fidelissimi signanter post obitum quondam illustris Principis Tarentini erga statum nostrum opere & effectu demonstrarunt, se & ipsam civitatem sponte & voluntarie nobis dantes & assignantes, quo fit, ut pacatis belli fremitibus pax extemplo suborta sit. Eorum quidem opera & exemplo multa & complurima alia beneficia nobis subsecuta sint, &c.* in fine autem hæc. *Quibus quidem Capitulis majestati nostræ porrectis nomine præfatæ magnificæ civitatis & hominum Tarenti fuit nobis humiliter supplicatum, ut dicta Capitula, una cum decretationibus adjectis juxta ipsorum seriem & tenorem benigne confirmare, ratificare, applicare, convalidare, concedereque, & indulgere dignaremur, ad diuturnam firmitatem, perpetuumque robur. Nos ipsius magnificæ universitatis & hominum precibus clementer annuere volentes, repetentes memoria quantum ipsi universitati Tarentinæ & hominibus ejusdem civitatis debeamus, quippe qui quam primum ejus licuit, partes nostras illico secuti sine ulla armorum vi ultro sese nobis dediderunt, nomen nostrum invocaverunt, nos in Urbem receperunt, & summa veneratione præclarisque honoribus prosecuti sunt, quæ res nobis quietem peperit, regnum stabilivit, & nomen nostrum reddidit & venerandum & formidabile, exemplumque fuit, ut caput pleraque membra sequerentur: Considerantes etiam quantum nostra intersit, ut hæc præclara urbs, quæ olim Romanis ipsis formidabilis fuit, pro virili nostra instauretur, ne madidum nobileque Tarentum, ut veteres appellabant, ad internecionem adigatur, sed pristinam dignitatem aliquando accipiat: Impulsi etiam, quod hæc Capitula majestati nostræ, porrecta prudentissime instituta & egregiis rationibus adinventa ordinataque sunt, quodque partes nostræ sunt hanc Urbem insignem favoribus prosequi, beneficiis cumulare, nostrisque gratiis favere, & omni ex parte tanquam Urbem claram inter Regni primates, de nobisque benemerentem carissima habere &c.* Ut omittam alia ad annum usque nonagesimum primum post mille & quadringentos expeditæ. Suscepit ex *Isabella* conjuge *Ferdinandus* plures filios, quorum primogenitus fuit *Alfonsus* dux *Calabriæ*, alter *Fridericus*, tertius *Joannes* Cardinalis, qui fuit *Tarentinus* Archipræsul, quartus *Franciscus* feminæ fuerunt *Helionora*, quam *Herculi Estensi*, & *Beatrix*, quam *Matthiæ Pannoniæ* Regi, Tertia Spuria, quam *Antonio Pii* summi Pontificis propinquo locavit. *Henricum* item spurium habuit, ex quo genitus *Aloysius*, qui neptem *Innocentii* Pontificis pactam prius matrimonio habuit: mox Pontifice defuncto abdicata, Cardinalis *Tarraconensis* est a successore creatus;

tus; e Regiis filiis *Franciscus* & *Joannes* Cardinalis, & *Henricus*, *Juvenes* admodum defuncti patre superstite. Varia *Ferdinandus* per se & per filium *Alfonsum* gessit bella: etiam cum proceribus *Neapolitanis* rursus mortuo *Joanne Antonio* est tumultuatus. Hinc illa conspiratorum comprehensio, in carceres conjectio, ac demum silentio noctis omnium occisio, & nonnullorum per frusta concisio. Anno etiam Dei nostri humanatis 1480. quando *Mahumetes Græciæ* domitor *Rhodum* maximis viribus oppugnabat, improvisus *Turcarum* adventus, qui oportunitate brevissimi tractus freti ab *Aulona* totaque *Epiro* accitis copiis, non modo *Apuliam* sed cunctam *Italiam* incredibili terrore compleverat. Sed *Hydruntum* in *Salentinis* Urbem brevi accepit, decimo septimo vix in obsidione oppugnationeque consumpta die. Unde coactus, Rex *Ferdinandus Alfonsum* filium a *Florentinis* armis ad Regni subsidium revocavit, & ad *Hydrunti* reparatione: injunxitque *Raymundo Baucio Uxenti* Comiti, ut statim *Tarentum*, cui a *Turcis* maxime timebat, se conferret cum præsidio peditum quadringentorum. In bello autem adversus *Turcas* pro *Hydrunte* ab illis recuperando tenuerunt *Tarentini* 4. onerarias naves, unamque triremem, & transmiserunt trecentos pedites, quibus ipsi victum ære publico subministrabant, sicut legitur quibusdam in Regiis literis, quæ *Neapoli* expeditæ fuerunt 18. Calend. Septembris Anno 1482. quibus mandabatur, ne *Tarentini* vexarentur in solutione, quam extraordinariam vocant, qua de re extat adhuc processus. Mors *Mahumeti Turcarum* Regis, qui fœdus cum *Venetis* adversus *Ferdinandum* inierat, magnam *Alfonso* occasionem, quam citissime *Hydrunti* reparandi porrexisse creditur; nam *Turcæ* audito Imperatoris sui obitu, quotquot intra *Hydruntum* erant salvis rebus illi se dedidere, aliquot *Alfonsus* inter suos milites detinuit, sicut scribere videtur *Antonius Galatheus Ferdinandi* Medicus. Moritur Rex *Ferdinandus* intra biduum ex morbo & Catarrhi descensu, quem ex immoderata venatione conceperat, 8. Calend. Februarii hora 17. Anno salutis restitutæ, 1494. & sexagenarius decessit, cum annos undequadraginta regnasset, ac statim *Alfonsus* ejus primo genitus justis regali pompa defuncto patri persolutis ad imperium evehitur. Rex in primis a *Federico* fratre natu minore, reliquisque *Neapolitanis* principibus salutatur, auditæque gratulantium, qui aberant procerum legationes, Urbiumque, quæ undique officii gratia *Neapolim* coibant.

Alexandro Pontifici hujus nominis sexto, qui antea *Rodericus Borgia* nuncupabatur, per oratores suos humiliter supplicat *Alfonsus* Junior pro bulla Pontificia, quam omnium Cardinalium consensu annis superioribus fecerat *Innocentius* octavus, qui *Alexandrum* præierat; in legatione autem fuerunt, ipso ita jubente, *Eugenii*, *Nicolai*, *Pii*, & *Sixti* investituræ recensitæ: & demum *Alfonsus Apuliæ* & *Siciliæ* Regno quia vivo patre Dux fuerat *Calabriæ*, investitus est; hoc nempe erat consuetudinis, ut primogenitus Regis, dum pater dominaretur, Ducis *Calabriæ* nomen haberet, & qui Dux fuerat, Rege mortuo, in Regem eligeretur. Sic *Ferdinandus* senioris *Alfonsi* filius, qui ante paternam coronam princeps erat *Capuanus*, coronato patre Dux *Calabriæ* est electus. Ad *Alfonsum* autem quo de agimus, investiendum ex sacri Senatus Consulto declaratus fuit legatus *Joannes Borgia* Pontificis nepos Sanctæ *Susannæ* Presbyter Cardinalis Montis regalis nuncupatus, vir & auctoritate, & integritate maximus, & missus *Neapolim* cum ingenti prælatorum, & curialium comitatu Regem investivit, & coronavit 1494. 8. Idus Maji. Quod tanta cum solemnitate exactissimaque ceremoniarum omnium observantia factum fuisse legitur ut nullum unquam sacrum solemnius in ea Urbe præclarissima ita percelebre fuisse credatur. Quæ ad *Tarentinos* pertinent. *Alfonsus* cum patre vivo exactis *Hydrunto Turcis* muniendum *Tarentum* curavit, fuerat (ut diximus) antiqua Urbs munitissima, & murus centum circa turribus jungebatur: ultima quæ tunc temporis adhuc stabat Centenariæ nomen servabat, aliarum lapides ad muniendam, & instaurandam Urbem *Alfonsus* jussit transferri, quamvis a *Turcis* & a *Gallis* fuerat auditum a *Byzantio* ad *Neapolim*, a *Parisiis* ad *Hydruntum* munitiorem se *Tarento* nullam vidisse Urbem. Fossa longis navibus permeabilis a continenti Urbs fuit excisa (ut alias diximus) per *Marcum Antonium Philomarinum*. Ex uxore *Hippolyta Maria Galeatii Mariæ Sfortiæ* sorore, quam vivo patre duxerat, suscepit *Alfonsus Ferdinandum* & *Isabellam* filios. Hæc nupsit *Joanni Galeacio Mediolanensium* duci, quod quidem conjugium turbavit *Alfonsi* felicitatem, qua in Regno vix frui cœperat; historia pluribus explicatur ab aliis; pauca hæc annotavi, ut ad *Ferdinandum* II. facilius descenderem. Dum *Isabella* cerneret *Ludovicum* viri sui patruum minime permittere, ut principis ille munia subiret, scripsit ad avum *Ferdinandum*, & *Alfonsum* patrem, ut vel legationibus, vel literis, vel quavis alia ratione *Ludovico* persuadere vellet, quæ sua erat fides atque justitia, fratris sui filio non adulto modo; atque firmo, sed etiam plane jam viro, atque adeo duorum filiorum patri, aliquando tandem regnum tradere, suique illum imperii, suarum rerum compotem facere, literis lectis missi sunt, *Antonius* & *Ferdinandus Gennarii* viri graves ad *Ludovicum*, qui nomine *Aragoniorum* Regum illi persuaderent, ut restitueret *Mediolanense* Imperium *Joanni Galeacio* nepoti, quod cum noluisset *Ludovicus* facere, *Alfonsus* patre invito, qui paulo post moritur, movere in eum arma decernit; quod audiens *Ludovicus Gallorum*, Regem *Carolum* in *Italia* evocat, suas illi opes, copiasque pollicens, quamvis sibi postea valde exitiabilem fuisse illius adventum perdoluerit; *Carolus* audita *Ferdinandi* primi morte magno cum delectu *Neapolim* se conferre decernit. *Alfonsus* sentiens hostium copias jam propinquas esse, cumque amissa omni spe, suisque rebus omnino diffidens, cumque cerneret se populis infensum, Regnum *Ferdinando* filio possidendum permisit, *Friderico* fratre adhibito, eumque uti alterum parentem vereatur gravi oratione commonet, ipse cum bonis quibus potuit, ubi primum idoneam nactus est tempestatem, in *Siciliam* transmisit, & *Messana* tandem mortuus est, & in Majori Templo sepultus.

Junior *Ferdinandus* annos natus 20. Rex a patre *Alfonso* factus, 10. Calend. Februarii Anni nonagesimi quinti millesimi & quadringentesimi in Castello *Ovi*, quod mari undique alluitur, totam visus est perequitare civitatem in veste Regia cum *Friderico* patruo, præeunte vexillario cum vexillo, Regemque acclamante, & salutem illi deprecante: quo in fastu de omnibus optime meritus vix mensem permansit integrum; nam *Carolus* interea Regnum fuerat ingressus cum magna militum copia, quam ei dederat *Ludovius Sfortia*, cui post partam victoriam principatum promiserat *Tarentinum*. Cum igitur cerneret adolescens Rex in ipsam *Gallici* tumultus flammam se incidisse, eam non expectavit, sed sponte cedere statuens, cum suos gratia & indole antecederet, Regni proceres ad se cum *Cassino Neapolim* rediisset, vocatos in hanc sententiam est allocutus: Quando Deus, in cujus manu omnium esse potestates, omniumque jura Regnorum non ignorarent, ita vellet, ut *Gallorum* furori ab se cederetur, cessurum omnino statuit, ne quod viribus impar esset, populis magis, quam sibi incommiditatem pareret. Agi secum longe felicius putare, Regem in bello ob

ob virtutem occumbere, quam privatum cum ignominia vivere. Quod si amor ullus *Aragonensium* apud eorum corda remaneret, eum quandoque, si forte superstes fuerit, post eam calamitatem in patriam revocarent, sperarentque non Regem sed Regni laborisque socium habituros. His dictis omnes amplexus obortis lachrymis discessit cum *Friderico* patruo, & uxore *Ferdinandi* avi sui altera, nomine *Joanna* sorore Regis *Ferdinandi Hispaniæ* ejusque filia: sese primo contulit in insulam *Megarim*, ex qua non longe ab Urbis littore *Neapolitani* Reges qui præcesserant Arcem *Ovi* dictam munitissimam illam quidem effecerunt: mox in *Ænariam* insulam trajecit. Dum *Neapolim* cum exercitu accederet *Carolus*, *Aquilani* se & locum suum statim dediderunt, quod idem & *Cassinates*, *Capuani*, *Nolanique* fecerunt; at illi qui in munitione erant S. *Germani*, restiterunt, sed dicto citius oppidum a *Gallis* fuit expugnatum, direptum, atque obtentum. Adveniens *Neapolim* post expugnatas vi, ac precio Arces duas, a civibus admittitur, & in Regem recipitur; *Neapolitanos* sequuntur *Calabri*, *Brutii*, *Lucani*, & *Appuli*, *Tarentini* idem fecerunt, ii præcipue (ut ferunt) qui ex medio atque infimo erant ordine: nam ex nobilibus perpauci *Gallis* adhæsere, unde illorum adventu multi capite truncati sunt & propterea volens *Carolus* pergratum sibi id fuisse, quod statim a se adversus *Aragonenses* steterint demonstrare, privilegium concessit, ut non modo ii, qui nobiles essent, & ex prima civium classe, sed & ii, qui sunt medii ordinis, quos vulgo cives vocant honoratos, in Syndicum, qui primus in senatu est magistratus, possent eligi; dicunt tamen privilegium illud non fuisse *Caroli* ipsius manus subscriptione munitum. Sed hanc de Syndicatu controversiam, quæ magnos in Urbe excitavit tumultus, *Antonius Orificius* senator præstantissimus & nunc consilii Regis præses sua diremit sententia: censuit nempe ab eo minime excludendos esse notarios, & judices Regios, qui contractuum stipulationi præsunt. *Carolo* post quatuor vix exactos menses in *Galliam* redeunte; propterea quod cœperat paulatim exercitus deficere, & partim morbis, partim cædibus debilitari: eoque magis quod *Ludovicus* dux, quem cœpti jam pœnituerat, ipsum ad Regnum recipiendum invitasse, & *Veneti* non æquo animo *Gallos* in *Italiam* invasisse patiebantur, omnibusque conatibus ad eum expellendum conspiraverant, *Ferdinandus* in Regnum incredibili omnium studio *Neapolitanorum* præcipue, qui *Gallos* jam fastidirent, rursus est revocatus, quod fuisse tradunt Nonis Quintilibus, priusquam *Alfonsus* pater moreretur; nam ille hoc animadvertens erexit se ad spem iterum recipiendi regiminis: sed *Ferdinandus*, uti Regum fere omnium moris est, qui regnandi causa, neque pietate, neque verecundia permoventur, patris desiderium celeriter elusit, illum orans atque obsecrans ne initia infirmæ adhuc victoriæ intempestivo adventu suo perturbaret, & everteret: oderant nempe illum omnes, ut præfati sumus, ob multorum procerum cædem; sed accepta Rex junior a patre ingenti pecunia cum *Consalvo Ferdinando* Magno duce *Rhegium Messana* navigavit, quo capto *Monopolim* in *Japygia* jussit expugnari, quæ inter multas præcipue maritimas Urbes adhuc *Gallorum* præsidiis fulciebatur. Sed magna fuit & *Ferdinando* patruo difficultas Urbis nostræ reparandæ, cujus rei ita se habere ferunt historiam. A *Tarentinis Galli* sicuti a *Venusinis*, & *Cajetanis* datæ acceptæque fidei tesseras in *Gallia* secum detulerant, quo circa volebant cives, ii præcipue, qui ex secundo & tertio ordine erant, ex quibus neque omnes primi disciverant pro illis emori magis quam fidem solvere & rursus in *Aragonensium*, quorum tempora tam varia cum maximo omnium detrimento

A perspexerant, ditionem accedere. At *Ferdinandus* non destitit legatos mittere, qui omnia suo nomine illis pollicerentur, quæ peterent; videns demum *Tarentinorum* pro *Gallis* tantam animi constantiam, quantam *Aragoniis* in amica fortuna servarant, Urbem decrevit mari terraque aggredi. Præfecit classi *Fridericum* patruum *Altamuræ* Principem: at terrenarum copiarum ducem instituit *Cæsarem*, qui patris sui etiam frater dicebatur, sed Spurius. Cum itaque terra marique viderent se *Tarentini* obsessos, non propterea timore perculsi a *Gallis* statim desecerunt, sed majora pati pro servanda *Carolo* data fide inter se sanciverunt. Terrestris exercitus ductor *Cæsar* infesto agmine illorum agros devastare, Urbem tormentis oppugnare, obvios quosque occidere, aditum aliis ad Urbem occludere: & marina classis sub *Friderico* aperti maris imperium habens priora facere non desistebat. Nullus erat dies, nox nulla absque tumultuariis inter nostros & *Aragonios* præliis: hinc spes quandoque futuræ oriebatur victoriæ, hinc desperatio tantam miseriam posse pati. Erat *Tarentinis* animus, & si Urbs tota mœnibus nudaretur, sua, conjugum, filiorum opponere corpora, nec pedem referre, nec hosti locum relinquere perexiguum, ut in Urbem immitterentur; quin quo acrius bombardarum ictibus undique petebantur, eo firmiores constantioresque se exhibeant. Erat tunc in classe *Marcus* quidam *Cizenus* qui prætor 25. rostratis navibus præerat a *Venetis* Senatoribus *Gallorum* hostibus, opem *Ferdinando* ut in hoc bello ferret, missus; is ad *Tarentinum* littus cum applicuisset, classi quam *Fridericus* ductabat, naves adjunxit suas. Expositi recentes milites tantam agris, illos depopulando, cladem inferebant, ut id *Tarentinorum* aures animosque simul feriens, illos nulla mora armatos impulit, ut hosti tam perfido, & qui ab ipsis nullam receperat injuriam, occurrerent; dum dimicaretur, clamore hinc inde (ut fit) exorto tantum *Venetis* militibus timoris est injectum, tanta illorum cædes facta, ut peracto ad vesperam certamine, observatum sit mane mille hostium de navali exercitu desiderati præter trecentos, qui vivi capti a *Tarentinis* fuere; reliquis ad naves fugatis, dux *Cizenus* ad mortem saucius vix evasit; *Tarentini* cum *Gallico* præsidio victores ad Urbem redeunt, quos adhuc bellare avidos in fortuna usque adeo amica, dux *Gallus*, ut victoria uti scirent, domumque ut pedem referrent, admonuit; *Veneti* adhortantibus *Ludovico Mediolanensium* rectore, & *Alexandro* Pontifice *Ferdinandum* defendere, & adversus *Gallorum* violentam rabiem, & regnicularum perfidiam diadema regium illi conservare. Ea tamen initio subsidii fuit proposita, acceptaque conditio, ut sibi maritimæ in *Adriatica* ora Urbes, *Tranium*, *Monopolis*, *Polymnianum*, *Mola*, *Hydruntum*, & *Brundusium* pignori traderentur, tamdiuque essent sub ditione *Veneta*, donec *Ferdinandus* expensam eo bello pecuniam Senatui persolvisset. *Aragonenses* animadversa non absque animi cruciatu *Tarentinorum* pertinacia, morientium magis quam ut a *Gallorum* deficerent fide, *Georgium Suillum Gallis* præpositum & eam Urbis partem tutantem, quæ portum respicit, ubi turris altissima erecta est, nostris adhuc diebus Citadella vocata, muneribus ac pollicitationibus variis tentare cœperunt, atque per legatos, quibus se altera die *Gallus* responsurum promisit, ad deditionem adhortari. Sed re a principe majoris Arcis præfecto, cui *Suillus* suberat, detecta, *Tarentinorum* consilio jussus est *Suillus* hostibus tanquam lassus dediturum se Urbem promittere, & re id præstiturum in se recipere. Venit ergo dux *Gallus* cum *Aragonicis* legatis sequenti, ut dixerat, die ad colloquium: ostendit placere sibi oblata munera: consuluit ut in crastinum, prima sequentis noctis luce, pars navium Citadellæ muro ad-

adhæresceret, sic enim expositæ navali turbæ, inimicoque terrestri instructo agmini Turris portas aperiret. Aderat jam dati ad deditionem signi hora. *Tarentini* ad eam advolant portam tutandam, qua admittendi hostes credebantur. Signo utrimque dato acceptoque naves aliquot ostensum ad murum accedunt, & copiis instructis dux *Cæsar* rei potiundæ studio eodem adventabat. Erat præfectorum omnium Urbis illud consilium, ut inimicum inter pontem, qui longus est, & Citadellæ ostium clausum trucidarent: sed rei exitus illos inepte fefellit; nam ubi hæc agi tentabantur, displosum e mœnibus in hostem tormentum, coëgit illum subsistere. Sentientes *Tarentini* cum *Gallis* suum nihil jam profuisse inter se conceptum stratagema, assiduis tormentorum ictibus inimicas naves percutere, percussas submergere, submersas obruere, timorem undique terroremque injicere tentarunt. Dux terrestris ad fugam agilior, ne & sibi hujusmodi aliquid accideret, retrocedere cum exercitu consuluit. Moritur interea *Ferdinandus* Rex nonis Octobris & Anno 1496. cum *Neapoli* regnasset duodeviginti menses, & moritur absque sobole, cum in matrimonium duxisset *Joannam Ferdinandi* primi filiam, non ex matre patris *Alfonsi*, sed ex sorore *Hispani* Regis susceptam, & *Alfonsus* jam suum obierat diem decimo ante mense, hoc est 15. Calend. Januarii Anno 1495. Quæ res haud mediocri *Gallis* & *Tarentinis* voluptati esse potuit, sic enim ab utroque liberati exercitu, quo tamdiu fuerant obsessi, tempus sibi consulendi, ut illi abirent, hi ut posthac quiete viverent, habuerunt.

Ferdinando juniore extincto, *Neapolitani*, *Fridericum* in regni culmen admiserunt. Hic *Gallorum* reliquias, quæ adhuc in regno substiterant, ut vel sibi obedirent, vel morerentur, vel saltem ad suos recederent, remearentque, magno suscepto labore, coëgit atque idem per *Alexandrum* Sextum *Capuæ* coronæ regiæ insigni donatus est, decimo a *Ferdinandi* obitu mense, 4. idus Augusti, quo die celebratur divi *Laurentii* combustio. *Tarentini* interea tot mutationum pertæsi, & dominantium *Gallorum* tœdio affecti cœperunt intra se, in tanta fortunæ varietate, quid potissimum agerent pro sua salute & quiete discutere, deficerentne a *Gallis*, & *Aragonensibus*, quos ad regnum provectos cernebant, & quibus ante *Gallorum* adventum suberant, sese dederent, an utrosque desererent, & novum quoddam subjectionis jugum, quod diuturnius & levius foret, subirent. Omnes tandem in eo conveniunt, ut *Venetis* Senatoribus se subjicerent, quos etsi iratos suspicari superiore prælio poterant, quia tamen justos ac modestos eosdem fuerant alias experti *Monopolim* erectis prius *Venetis* vexillis, quæ feliciffima vocabant, *Adriatici* maris Urbem triginta fere millibus passuum a *Tarento* remotam ad *Aloysium Lauredanum*, ibi pro Republica rectorem legatos mittunt, qui omnium nomine illum obsecrarent, obtestarenturque, ut sibi subveniret, & in nova hac pro sua Republica deliberatione iret suppetias, ille ne temere aliquid inscio Senatu faceret, statim literas hac de re tam seria dandas perferendasque curat *Venetias*. *Tarentini* præterea duos mittunt legatos, alterum ex nobilioribus e medio ordine alterum; audita *Veneti* proceres legatione, & voluntate *Tarentinorum*, quia res erat magni consilii indiga: nam & ipsi *Aragoniis* Regibus multarum (ut visum est) captis pignoribus Urbium faverant *Ferdinando* adhuc vivo: & si *Tarentini* imperio potirentur, sperarent facile universam *Japygiam*, & *Calabriam* sub se & brevi habere posse, complures dies sententiis dicendis, quid *Tarentinis* responderent, consumpserunt, & recipiendine essent, ut petebant, vel ad suos Reges *Neapolitanos* remittendi. Huc tandem deveniunt, *Tarentum*

A unum ex Senatoribus mitti oportere, qui Urbis illius curam gereret, haberet ad dignitatem Reipublicæ servandam; nomen provisoris, sed potissimum illud studeret, ad illud nervos intenderet suos, ut *Tarentinis Fridericum* Regem & *Friderico* civitatem conciliaret; jam nempe poterant *Tarentini* memoria repetere illius adolescentis in suam civitatem benevolentiam; nam cum provinciis præesset vivo tunc patre, liberalem in privilegiorum confirmatione se præstitit. Nondum *Andreas Zancanius* (hunc nempe Senatus legatum designarat) discesserat, & Oratores *Hispaniarum* Regis, *Ludovici Mediolanensium* ducis, & imprimis *Alexandri* Pontificis maximi *Venetias* appu- B lerunt, qui Senatores admonerent, ne in *Tarentinorum* causam adversus *Neapolitanum* Regem se insinuarent. *Veneti* non minis territi, sed laborem, quem prævidebant, fore ut cum invidia paterentur, devitantes, *Zancanium*, ne navem conscenderet, & *Tarentum* se conferret, continuerunt, injunctoque onere levarunt. Dum hæc fierent, non cessabant *Tarentini* cum *Gallis* intra mœnia ab exercitibus septi pro virili se defendere; crevit tamen in tanta biennii fere obsidione rerum omnium inopia, ut moribundi, & ab *Aragonicis* ducibus tentati, ad deditionem se inclinare cœperint: eo magis, quia frustra a *Carolo Gallorum* duce auxilia sperarent. Et jam ipsi Urbem magna ex parte munitioreque dirutam, C agros pervastatos, animalia omnia occisa, piscationem perditam oculis cernebant, quin ad tantam vivendi pervenerant miseriam, ut canes, mures, bestiarum, quæ intra Urbem erant, coria, fame invalescente, comedentes stomacho hebetari, ac languescere indies, vitamque diutius vivere non posse sentiebant. Convenerunt tandem cum *Gallis*, qui in præsidio erant, ut ad hostem legati deditionis conditiones utrisque proficuas relaturi destinarentur; consentiunt *Galli*, qui se perditos omnino videbant, id fieri, dummodo & ipsi junctim cum *Tarentinis* legati mitterentur. Qui ad hoc electi fuerunt, *Cæsarem* terrestrium copiarum ducem adeunt, rogant, concionem cogeret, ut audito, quid vellent, om- D nium assensu ad Regem perferretur. Unus ita dicere orsus est: Ea semper dux invicte, nostra fuit, erga Reges *Neapolitanos*, fides, ut mori potius majores nostri, & nos illorum vestigia secuti, elegerimus, quam illam aliquando violare: cessimus tempori quandoque, & velut membra capiti semper adhæsimus; nam quod *Neapolis* fecit, id nos facere decebat. Adversa *Aragonicorum* fortuna, tempora tam varia, quæ cum discrimine & bonorum & vitæ, & cum Urbis etiam totius perditione, sumus experti; coëgerunt modo, ut quam *Gallis* fidem præstiteramus a *Neopolitanis* prius præstitam, servaremus, proque ea parum duximus, neglextimus, quod pane miseri ex furfure confecto, quo genere canes pas- E cuntur, divesci cogeremur, sordidiore illo quidem, & interiora ob siccitatem adstringente. Urticas vix coctas, ne vel sapore, vel innatis læderemur aculeis quoties esitavimus? sed modo omnibus jam perditis extenuati corpore; pallore ac livore idolis facti simillimi, pacem oraturi, veniamque exoraturi a sociis ad te missi sumus, quam largiri his conditionibus neque tibi, neque *Frederico*, quem Regem accipimus, amplexamurque, illius quamvis absentis prostrati genua, sit, quæsumus permolestum. Liberos posthac cujuslibet status *Tarentinos*, non servos, ut qui bello capiuntur, poscimus: leges, magistratusque, quibus antea degebamus, salvos petimus, integrosque: bona nostra, quæ tot cladibus F vix pauca conspiciuntur, nostra esse precamur, nullumque Regi vectigal, pro damni recepti specie solvendum recepturi: *Gallorum* præterea duces, qui & ipsi legatos nobiscum misere, cum toto præsidio intactos, inviolatosque in *Galliam* usque transmitti, roga-

rogamus, ac obsecramus. Hæc si conceduntur, jam *Tarentinæ* portæ *Aragonensibus* patescunt, ingrediantur, quando libitum fuerit, dominentur in nostra Urbe, ut *Alfonsi*, ut *Ferdinandi*, nihil est, quod eos impedire possit. Rex certior per *Cæsarem* de hac legatione factus, non tam Urbis obtinendæ desiderio, quod maximum quidem erat, quam timens, ne Regi *Turcarum*, cui vicini sunt *Tarentini* (quod quidem nunquam ipsi cogitaverunt, ut ex Senatusconsultis constat) se dederent, cum magna & suæ ditionis, & totius *Italiæ* jactura atque pernicie, petita statim concedit, & majora, ac graviora pollicetur: & scribi, veluti leges ære incisas perpetuoque servandas, legatorum propositas jussit conditiones ad hæc fere verba: Liberi *Tarentini* immunesque cujuscunque ordinis posthac in utraque *Sicilia* sunto. Suos vivendi ritus, consuetudinesque magistratuum eligendorum salvas habento. Vectigal Regi posthac, quod non esset ex usu, ob veniam defectionis impetratam, non solvunto: præsidium militum inviti non recipiunto. *Gallorum* duces cum toto suo exercitu intacti, & nulla affecti injuria *Tarento* in *Galliam* & reliquo regno, si volent, abeunto. Sic igitur *Friderico* se *Tarentini* dediderunt. Vix quintum in pace annum regnaverat post *Gallorum* discessum *Fridericus*, & in eum facta est nova, sed major *Hispani*, *Gallicique* Regum, *Consalvo* magno inde, *Namurtio* hinc ducibus conspiratio. Convenerant enim *Ferdinandus* Rex *Hispaniæ* Catholicus dictus, & *Ludovicus Gallus*, Regnum inter se *Friderico* expulso, partirentur; *Ferdinando* ut utraque obveniret *Calabria* cum tota *Apulia* & *Salentinis*, ibique sortiretur nomen Ducis *Calabriæ* & *Apuliæ*; *Ludovico* autem cum reliquæ provinciæ, tum in primis tota *Campania*, *Samnium*, populi *Marsorum*, & *Pelignorum* cum regio nomine. Tanta autem calliditate *Ferdinandi* nomen in fœdere suppressum est, ut *Fridericus* a nemine in ipso summi periculi metu majorem opem, quam a *Ferdinando* consanguineo, vetereque suo defensore expectaret. Sed desperatis rebus cum uxore & liberis *Isclam Ænariæ* insulæ Arcem confugit, iratusque *Hispano* Regi, a quo se destitutum querebatur, cum *Namurtio* atque *Obenigno Gallorum* ducibus assignata illis Arce *Neapolitana* transegit, ut sibi tuto liceret in *Galliam* navigare, experirique *Ludovici* Regis clementiam, quem supplex esset aditurus. Venia ergo navigandi ab illis impetrata contulit se ad *Ludovicum*, a quo quidem fuit perbenigne acceptus, sed ibi in *Gallia* paulo post moritur, cum esset annus humanæ salutis quartus post quingentesimum & millesimum.

Reliquerat *Tarenti Fridericus* ob spem pacis a *Ludovico* impetrandæ *Ferdinandum* filium adolescentem natu maximum, quem de more aliorum Regum *Calabriæ* ducem vocabant, ut Urbem totius regni tunc munitissimam atque opportunissimam præsidio tueretur. Erat cum *Ferdinando* puero regio *Joannes Gevarra Potentianus* regulus, & *Leonardus Alesius* e *Rhodia* militia vir bellica virtute insignis. Tenebatur & eodem tempore *Friderici* præsidio *Manfredonia* ad *Garganum* montem, ubi vetus fuit *Sipontus*; reliquæ Urbes, juxta Regum conventionem, & Arces partim in *Gallorum*, partim in *Hispanorum* concesserant potestatem. *Consalvus* itaque quoniam *Salentinus* ager, & *Japygia Hispano* (ut diximus) obvenerant Regi; coactus in unum copiis, & acceptis a *Namurtio*, a quo nondum dissenserat, *Gallorum* duce *Vasconum* sagittariorum cohortibus duabus, & totidem equitum alis, ad *Tarentum* castra posuit. Eo quoque venere alii cum *Prospero* atque *Fabricio Columniis* ducibus, qui apud *Consalvum* magna erant in existimatione, atque honore. Bellum geri ceptum. Erumpebant ut plurimum *Aragonii*, & in subjectis Urbi campis eque-

A stribus præliis admisto pedite adversus *Hispanos* dimicabant. *Consalvus* cum desperaret Urbem vi ac tormentis expugnare se aliquando posse, premendam acri obsidione ac fame domandam judicavit. Consumpserat jam aliquot ea in obsidione menses, quum multis sensim, conjecturis animadvertit, *Gallos* haud quaquam regni divisione jam facta contentos, occulte hostilia moliri, literisque transmissis solicitare *Gevarram* adolescentis *Aragonii* nutritium, & *Leonardum* præsidii præfectum, ut suo potius quam *Hispano* Regi, qui *Fridericum* destituerat, *Tarentum* dederent. Auxerat quoque suspicionem *Alegria Gallorum* ducum longe promptissimus,
B qui paulo ante per speciem religionis postularat, ut sibi aditus pateret, ad Sancti *Cataldi* templum, scilicet ut votum pro salute susceptum oblatis donariis præsens exolveret. Et per idem tempus *Galli Manfredoniæ* præfectum, ut sibi non *Hispanis* Arcem Urbemque dederet, magnis invitarant pollicitationibus. At *Consalvus* cum in præoccupanda *Manfredonia* miros *Gallorum* conatus superasset, egit cum *Gevarra* ac *Leonardo Gallorum* suapte natura hostibus, ut ad deditionem *Hispano* regi maturandam adolescentem æquis conditionibus propositis hortarentur. Audierat jam illum, ut præcellentibus animi dotibus vigentem, unum quod primum & novissimum tamdiu obsessis Urbibus remedium esse solet, cives humanis-
C sime, & quandoque profusis lachrymis appellasse singulos, quosque prensasse, patris majorumque suorum publice ac privatim benefacta commemorasse, auxilia propediem affutura promisisse. Admirabili interea stupendaque *Consalvo* ratione *Annibalis* Pœni exemplo circiter viginti navigia plaustris imposita ab aperto pelago in internum atque conclusum mare transvexerat, qua parte Urbs minime erat munita, ut hodie jussu *Philippi* Regis munitissimam cernimus; sed popularium domus frontibus inter se conjunctæ pro muro erant, nihil unquam hostile inde expectantibus *Tarentinis*. Ingenti itaque militum plausu, multisque tympanorum, ac tubarum cantibus in portum deductis navibus, totoque mari quan-
D tulumcunque est vagantibus magnus *Aragoniis* terror est illatus, quanquam ea res specie ipsa quam usu, & facultate oppugnationis terribilior erat. Nec multo post velut desperatis rebus *Leonardus*, & *Gevarra Ferdinando* adolescenti persuasere, ut se incolumem melioribus fortunæ casibus servaret; si enim consenescere obsessa in Urbe præseveraret, certa ei instarent vitæ pericula. Jam enim considerare poterat, infensos sibi imminere longe maximos, & potentissimos Reges, & ceteros principes eorum esse fœderatos, a quibus auxilia opperiri, & opinione stultum, & exitu miserum videretur; falsum præterea esse quod ferebatur, patrem scilicet *Fridericum* cum *Ludovico Galliæ* Rege in *Italiam* descende-
E re. *Tarentinos* quos sibi jam agnoverat obsequentissimos, adeo cumulatis diuturnæ obsidionis tædiis & incommodis afflictos esse, ut jam acerbiora quæque exoptent, modo obsidione, belloque liberati tot ærumnis atque laboribus finem inveniant. Si Urbem Arcemque dederet, a *Consalvo* absque ullo negotio, & facile impetraturum, ut sibi in quascunque velit terras cum omni regia suppellectile, totoque domestico comitatu libere statim proficisci liceat. His atque aliis adductus adolescens *Ferdinandus* consiliis *Gevarram* ad *Consalvum* emittit: induciæ sex dierum statuuntur, commeantibusque intra Urbem *Aloysio Errera*, & *Petro Paceo Consalvi* præ-
F fectis, de *Tarenti* deditione utrimque transigitur. Cujus quidem tam celeris & præproperæ *Leonardus* & *Gevarra* cum nonnullis *Tarentinorum* primoribus, libertatis desiderio motis, ingenti invidia flagrarunt. Nam illi etiam obsides *Raymundum Maramontem*, & *Januccium Ficatellum Consalvo* dederunt, ut securus esset,

esset, fore ut ab *Aragoniis*, quæ promitterent, servarentur. *Ferdinandus* puer Regius summo cum honore, & singulari humanitate ab *Hispano* Duce susceptus, cum Regno excedere, & paterna sequi maturaret consilia, e *Bitunto* oppido non multo post *Tarentum* retrahitur, frustra querens & interdum gemens, quod fallaciis inductus, & sub fide Regia proditus custodiæ traderetur, & *Consalvum* sibi, ut patri, fidem non servasse receptorum immemorem beneficiorum; sed verebatur Dux prudens *Hispanus*, ne adolescens *Friderici* Patris consilio innixus ad *Gallos Hispanis* infestos transiret, *Aragoniorumque* animos in spem recuperandi sui Regni erigere, & renovato bello ab *Hispanis* niteretur avertere; defendebat se *Consalvus*, si, quæ promiserat, non præstaret, id totum ex Regis voluntate pendere, qui uti absens, ignarusque earum rerum, ex Jureconsultorum responsis nulla *Consalvi* sponsione obligari posse censeretur. Nec multis inde mensibus adolescens Regius, (quod vehementer mœrorem ejus auxit) in *Hispaniam* deductus est, ubi in libera honestaque custodia paternæ simul fortunæ, & iniquæ sortis casum æquo animo pateretur, vixitque septuagenarius absque liberis, sed cum uxore Germana *Ludovici* XII. *Francorum* Regis ex sorore nepte, quæ ante fuerat uxor *Ferdinandi* Regis Catholici; moritur tandem *Valentiæ* cum ibi fungeretur proregis magistratu. Multi ex *Tarentinis* militibus eum videre suspirantem, regnumque suum non absque lachrymis saltem cernere exoptantem, deque multis, quos erga se obsequentes noverat, interrogantem. Quo die *Ferdinandus* in *Hispaniam* captivus missus est, obsides *Maremontius* & *Ficatellus*, qui *Gryptaliis Consalvi* jussu, & in navibus quandoque fuerant detenti, *Tarentum* rediere a civibus magno excepti applausu, quod fuisse scribunt Calendis Martii Anno secundo a quingentesimo & millesimo.

Orta est haud multo post inter *Consalvum* & *Namurtium*, hunc *Gallici*, illum *Hispani* exercitus ducem, contentio magna de finibus regionum, & præcipue de *Capitinatæ*, quæ *Daunia* est, & *Basilicata Lucaniæ* regione; tentatum primo, ut tollerentur lites togatorum hominum & Jureconsultorum arbitrio; mox insolentia, & libidine militari res ad altercationem cruentissimam est deducta. Historiam hujusmodi integram, quantacunque fuit, pluribus & elegantioribus verbis prosecutus est *Paulus Jovius* in vita magni *Consalvi*, nos inde ea collegimus, quæ huc pertinere censuimus. Quum diu *Consalvus* contra *Namurtium* in tota *Apulia* evagantem suis cohortibus ivisset, multisque locis expulisset: exigua militibus suis quiete recreatis *Petrum Navarrum* cum sua *Cantabrorum* cohorte, *Canusio Tarentum* misit, ratus eam Urbem ducendo bello, parandæque demum victoriæ grave momentum habituram, cui hostis ex propinquo vehementer inhiaret, maxime valido fidelique præsidio muniendam. *Namurtius* enim *Messapiam*, *Dauniam*, *Japygiamque* pervagatus, multa in *Salentinis* oppida in potestatem redegerat, & in his *Lectium* nobile oppidum, *Lupiæ* antiquitus dictum, præterea *Calatanam* antiquissimam *Thessalorum* Coloniam, quæ hodie a Sancto *Petro* nomen duxit, & *Nardoum* a *Leucadia*, *Neritho*, condentibus *Græcis* dictum; item *Rhudias Ennii* Poëtæ natalibus celebres, quæ *Rhodeiæ* hodie vocantur: *Oriam* demum & *Mottulam*; conversisque signis & *Gallipoli* ex itinere frustra tentato, *Tarento* copias admoverat, nihilque se commovente præsidio, & quiescentibus *Tarentinis*, *Cupersanum* adortus ejus oppidi Regulum fidem mutare coëgerat. Postremo Urbem *Castellanetum* medio, sed obliquo itinere inter *Tarentum* atque *Brundusium* sitam, ea conditione in fidem acceperat, ut præsidii causa duas *Gallorum* turmas imponeret, quibus sese adversus

A *Hispanos* e *Tarento* sæpius erumpentes tuerentur. Sed forte evenit, ut *Castellanetani Gallorum* injuriis exagitati conjurarent, quod nonnulli procacius quam *Appulorum* mos ferret, matronarum pudicitiam attentassent; alii hospitum penuariis copiis prodige uterentur; ac quidam hospites suos ægre iniquis imperiis parentes temere verberassent; itaque præsidium intempesta nocte sopitum in hospitiis ad datam tesseram est comprehensum, accitisque a *Tarento Hispanis* Urbs tradita; ea tamen conditione, ut *Galli* quanquam exuti armis & equis, quoad in tutum pervenirent inviolati præstarentur. *Namurtius* festinanter *Castellanetum* noctu diuque continuato iti-
B nere pervenit. Oppidani subito adventu irati, repentinique hostis magnopere turbati, quod pauci in præsidio *Hispani* aderant, quod adversus vim tormentorum imperati essent, & mulierum, puerorumque planctus deliberantibus viris fortia consilia excuteret, ad id consilium decurrerunt, ut admissi sceleris pœnas pecunia redimerent, postquam nihil in corpora desævissent. Sed dux iracundus, quum triplo majorem pecuniam postularet, & nisi integram continuo persolverent, cunctis extrema supplicia minaretur, id omnino importune effecit, ut oppidani ad desperationem versi extructis introrsum tumultuaris munitionibus aliquot tormentorum ictus constanter sustinerent subireque murum scalis ausos provolutis e
C corona trabibus, saxisque ingentibus deterrerent. A tanto autem periculo liberat *Castellanetanos Namurtius Geriona Rubosque* revocatus; quo non multis post mensibus extincto, *Consalvus*, qui ab illo *Baruli* fuerat obsessus, quo metu perculsus *Petrum Navarrum* & *Ludovicum Erreram* propinquum suum cum ea manu, qua possent, *Tarento* coactus evocarat, *Neapolim* in ditionem recepit *Hispanam*, *Cajætaque* potitus *Ludovico Erreræ* Arcis Urbisque custodiam ita tribuit, ut in ejus locum *Tarenti Petrus Nicossa* succederet. Virtute igitur *Consalvi* magni ducis Rex Catholicus *Ferdinandus* expulsis omnino *Gallis*, & prius *Aragoniis*, ipse *Aragonius* regnum acquisivit *Neapolitanum* Anno prædicto. 1503. decimo septimo Calend. Junii, sequenti Anno, &
D tertio post, multa, quæ adhuc extant, *Tarentinis* concessit privilegia, & ea præcipue, quæ ad cochlearum nigrarum capturam in fossa, cui Arx major imminet ex aperto mari, Urbs ex intercluso, cum magna civium commendatione, spectant. Apposuimus verba laudationem continentia. *Ferdinandus & Helisabeth Dei gratia Rex & Regina &c. Etsi omnibus satis est clarum, nobis vero clarissimum est, qui eorum animos, nedum opera fidelissima inspeximus; quippe qui cum omnis fere provincia Apuliæ, & Calabriæ ad Gallos a dictis Catholicis Majestatibus defecisset, non solum eadem civitas permansit in fide, sed etiam hostibus assidue pugnando multa prælia confecit: propter quæ omnia multas impensas fecit, & damna*
E *multa perpessa est, atque eo pacto, ut aliquæ aliæ civitates idipsum facerent, exemplo & documento fuit; quare evenit, ut superatis tandem & profugatis Gallis multo celerius eandem provinciam recuperaverimus, quam defecerunt: & propterea merito inducimur, ut erga dictam universitatem & homines ejusdem civitatis Tarenti, simus ad gratiam non solum prompti, verum etiam promptissimi.*

Paterna *Caroli* origo semper *Christiana* & potens, materna, quæ fuit & antiqua & Catholica conjugio adjecta, illum reddidit adeo potentem, nobilem, & pium, ut qui tot multis simul & sublimibus ornatus vixerit titulis, haud facile alterum in-
F venias parem; *Philippus Austrius* Archidux, *Maximiliano* genitus *Cæsare* pater fuit *Caroli*, Mater *Joanna*, quam *Ferdinandus Hispaniarum* Rex Catholicus ex *Helisabetha Henrici* sorore cum *Joanne Maximiliani* ejusdem genero & *Catherina* suscepit; paren-

tibus igitur adeo illustribus nascitur *Carolus* Anno humanæ salutis 1500. quinto Calend. Martii, & illorum tanquam hæres legitimus multa illa possedit regna, quæ in instrumentis, indultis, edictis, decretis, honorificentissime præscripta videntur. Cum vix undecimum explesset annum patrem amisit adolescentem, qui 28. agens annum *Burgas Hispaniæ* oppidum se contulerat audita *Helisabeth* socrus morte, cujus in regno *Castiliæ* hæres erat *Joanna* ejus uxor, qua ratione *Ferdinandus*, ita decernentibus *Hispanis* proceribus, inde decedens in Regnum *Aragoniæ*, mox *Neapolim* venire statuit cum nova uxore germana *Francorum* Regis ex sorore nepte. Sed audiens *Joannam* filiam obitu viri *Philippi* mente captam, rediit in *Hispaniam*, secum advehens *Consalvum* magnum, quem novarum rerum auctorem in Regno *Neapolitano* non quidem invenerat, sed suspicabatur, & per quinquennium curam filiæ *Joannæ* & *Caroli* nepotis gessit; moritur *Ferdinandus* Anno restitutæ salutis 1516. undecimo Calendas Februarii, cum esset sexagenarius; quin aliis contendentibus superarat annum, quem scalarem dicunt sexagesimum tertium, & pervenerat ad sexagesimum quintum; instituit hæredem ex asse *Joannam* filiam viduam & matrem *Caroli*, qui tunc annum agebat decimum sextum; is vigesimo post a morte *Ferdinandi* avi sui mense contulit se in *Hispaniam*, Anno 1517. decimo tertio Calend. Octobris, ubi regia insignitus corona Rex ab omnibus salutatur, quamvis per aliquot annos commune haberet cum *Joanna* matre regimen: sic enim in omnium scripturarum frontibus legebatur: Nos *Joanna* & *Carolus* ejus filius primogenitus: & sic contenderant *Hispani* quidam proceres, ne viva matre solus diceretur Rex. Eodem Anno confirmarunt *Tarentinis* omnia privilegia, quæ *Ferdinandus* Catholicus & nova concesserat, & vetera confirmarat. *Maximiliano* avo Imperatore vita defuncto, ob *Joannam* matrem, quæ fuerat *Philippi* uxor, non modo hæres successit Regnorum avitorum, sed etiam Imperialis Coronæ, designatus *Christianorum* Imperator *Francfordiæ* ab Imperii Electoribus quamvis *Franciscus Valesius Francorum* Rex, non modo largitione ingenti illum oppugnaret, sed ea etiam potissimum ratione, quia cum *Neapolitanus* esset Rex, non poterat Imperium assumere; ita enim multo ante per *Romanos* Ponti-

A fices & *Carolum Andegavensem* fuerat sancitum, qua in re per Cardinalem *Cajetanum*, summus Pontifex *Urbanus Carolo* adversabatur; vicit tandem *Caroli* virtus, nolentibus *Teutonicis* Electoribus ut Imperium in aliam a sua migraret gentem. Decimo quarto igitur Calendas quintileis Anni 1520. fuit occidentalis Imperator electus annos natus undeviginti, cum esset in *Hispania*: & sequente anno mense Februarii eodem, quo natus est, die, accepit *Aquisgrani* Imperiale diadema ab Antistite *Coloniensi* magna cum pompa & festivitate (quo eodem die & Anno *Solimanus Turca* Imperator *Constantinopolitanus Selimo* patri mortuo succedens coronatus est) a *Clemente* se-
B ptimo *Bononiæ* in Imperio confirmatur, cum trigesimum ageret annum. Non est animus omnes invictissimi hujus *Cæsaris* res gestas percurrere, hoc enim & ab aliis ante me elegantiore factum est stylo, & fortasse *Plutarchus* si viveret; id aggredi vereretur. Addam verba cujusdam privilegii, quod *Tarentini* habent ab hoc *Cæsare* invicto, cum in regno *Neapolitano* Proregia auctoritate fungeretur *Philippus Cialonius*, 1528. *Philippus de Cialon Orangæ Princeps, Cæsareæ Majestatis Capitaneus Generalis in Italia, & in præsenti regno Vicerex, & locum tenens generalis, universis & singulis præsentium seriem inspecturis tam præsentibus, quam futuris. Si cui univer-*
C *sitati hujus regni pro ejus servitiis, constantia, & fidelitate, reddenda est remuneratio, est profecto universitati & hominibus magnificæ & fidelissimæ civitatis Tarenti, quæ pro servanda erga Cæsaream & Catholicam Majestatem fide, præsertim in obsidione, passa fuit a militibus exercitus ligæ inimicæ Cæsareæ Majestatis invasoribus hujus regni vastationes omnium agrorum, & alia maxima damna, & incommoda firmissimo animo perpessa est, ob quam rem decet reddere nos erga ipsos liberales ad gratias, & circa præsertim eorum petitiones beneficos ostendere nomine præfatarum Cæsareæ Majestatum &c.* Hæc adjeci, ut ex *Carolo* Cæsare sicut & ex aliis superioribus, *Tarentinorum* innotesceret fides erga Reges suos, sicut & erga *Philippum* ejus filium, cujus rei & ipse est testis, hodie servat,
D de quo restabat dicendum (sed aliis tantum onus servetur) simul & ut annum hujus in *Carolum* fœderis ostenderem fuisse superiorem a privilegio concesso nempe 1527.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT I.

De Tarentina Ecclesia, & adventu Principis Apostolorum, & Marci Evangelistæ Tarentum.

TArentinam Ecclesiam *Romanæ* æquævam ostendimus in præfatione; id autem ita se habere, in hoc, & aliis post ipsum, capite animadverti certissime potest. *Petrus* igitur, qui *Simon* antea vocabatur, natione *Galilæus*, vico *Bethsaida*, *Andreæ* germanus, *Bar Jona*, id est, *Joannis Vellonæ* filius, a *Christo* Salvatore nostro post suam resurrectionem institutus Vicarius, Apostolici collegii princeps, summus Ecclesiæ Pastor & Pontifex usque ad quintum illius, ubi ad patrem conscendit, annum, multas fundavit Evangelii prædicatione Ecclesias *Ponti* videlicet, *Galatiæ*, *Cappadociæ*, *Asiæ*, & *Bithyniæ*. *Antiochenam* exinde ad summa evexit fastigia, ibique cum erexisset Cathedram sedit annos septem. Quadragesimo autem quinto Domini nostri Anno, & *Claudii Tiberii* Cæsaris secundo, cum *Romam* eo consilio
E proficisci decrevisset, ut *Simonis* cujusdam magi, cujus antea *Hierosolymis* nequissimas detexerat fallacias, errores quamplurimos refelleret, sicuti scriptores multi fidissime testantur; *Clemens* inprimis, qui illi quarto in Ecclesiæ regimine successit loco, cum *Marco* ejus discipulo, & interprete, quem ipse Canonica sua epistola filium appellat, navem conscendit, cumque dies multos ex *Asia* ad *Europam* navigasset, vi ventorum adversa ab incepto, quo intenderat, itinere, deflectens, sinum, quem *Tarentinum* vocari tot auctoribus præmonstravimus, intravit, visitur hodie ad XII. millium passuum, ab *Acra Japygia* versus *Tarentum*, vetustissimum templum divo ipsi *Petro* dicatum, quem locum primum
F in *Italia* attigisse creditur, ibique (ut ajunt) rem divinam fecit; ut omittam multa in toto ipso regno, non modo in nostra hac regione sacella atque oppida, quæ Sancti *Petri* nomine insignita singulari devotione frequentantur; illudque præcipuum & po-

pulo

pulo olim *Græco* habitatum, ubi commorari princeps *Tarentinus* consueverat, S *Petrus Galatina*. Ad insulas igitur cum sociis, & nautis expositus, inde Urbem prospiciens, quam a multis habitatam perceperat, existimavit *Christi* virtute huc se devectum; flexit igitur Apostolus gratias Deo acturus de more ad orationem genua: lapis servi Dei pondere pressus, ita mollis redditus, ac si cereus esset, recepit sanctorum genuum vestigia: locus inde *Apogonia*, ut in *Gargano* monte ad Ecclesiam *Michaëlis* Archangeli ob signa vestigiorum est appellatus: vulgus hodie piscatorum divum appellat *Petrum* Veteranum in illo majoris insulæ eminentiore loco, unde prospectare consueverunt inimici piratæ, ne ibi commorantes præda fierent, *Venetum* præcipue, quibus *Adriatici* maris usque ad prædictum sinum cura est. Audivi a multis majorum traditione, dicentibus lapidem illum ita Apostoli genibus concavatum a *Venetis* nautis ablatum, *Venetiasque* asportatum, ubi beatus *Marcus* ingenti omnium veneratione colitur. Crebrescentibus deinde Austris, cum discedere, quo inceptum absolveret iter, inde nequiret, a Spiritu Sancto admonitus portum ingreditur Urbis, ænea catena a turri Turrunda ad Urbis ipsius muros distenta clausum, intimumque cum comite brevi cymba navigans mare ad littus tandem devenit. Erat tunc diei hora fere tertia, quo tempore cives, qui in aquis obversantur, hinc atque illinc prope littus erant frequentes. Cognita per eos via ad puteum accedit, prope quem Solis ingens astabat simulacrum: effundere ad illud preces nescio quas cogebantur, qui haurire aquam, vel bibere optarent; & dum beatissimus claviger potum ab iis peteret, qui tunc fere haurirent responsum hujusmodi accepit: Adora, & bibe: ad quæ Apostolus, nos *Hierosolymitani* sumus, & hoc signum in nomine Dei nostri, qui solus verus est Deus, facimus, sive manducamus, sive bibimus; & facto crucis signo aquam potavit. Obstupescunt omnes, tali quod ignorarant, perspecto signo, & iterum Apostolo repetunt puteum illum esse Dei Solis, nullique antehac licuisse bibere, nisi adorasset. At ille rursus: Puteus *Joannis Baptistæ*, qui *Jordanis* fluenta exhausit, salvator omnium est homo CHRISTUS JESUS; quibus dictis facto iterum crucis signo recessit, plenos relinquens omnes admirationis ac stuporis, cum viderent novo illi manus dexteræ motui eam fuisse vim, ut idolum ad terram dejecerit, dejectumque confregerit. Erat statua illa tantæ magnitudinis, ut inter *Colossos* recenseretur, quæ turribus essent pares; opus fuit *Lysippi* cubitorum quadraginta. Sed illud in ea mirum, quod cum manu esset mobilis, ea erat libramenti ratio, nullis convellebatur procellis; artifex id providit cum modico intervallo Columnam apposuisset, unde maxime flatum frangi opus erat. Itaque propter magnitudinem difficultatemque amoliendi non attigit eam *Fabius Verrucosus*, cum *Herculem*, quem in Capitolio statuit, inde transferret. Ingressus iterum scapham *Petrus* per eundem sinum interim navigavit, cumque in Reguli ipsius Urbis pomœrium descendisset, rogavit horti cultorem, ut aliquantisper, dum æstivus defervesceret ignis, ibi se una cum suis quiescere pateretur. Erat ibi tum pomarii custos *Amasianus* quidam pauperculus, usque adeo incurvus, ut nullo modo cœlum suspicere miserrimus valeret; petiit ab eo *Petrus*, quod nomen loco illi esset, respondit, *Cervaricium* ab omnibus appellari, dictum ante hac ad fontanas, remque hujusmodi exposuit. Regulus noster *Eucadius* cum forte in venatione, quo exercitationis genere nimium oblectatur, cervam hic lancea transfixisset, inde non multo post ingentem inter fruteta visum Ericium occidit, & ex Cerva, & Ericio nomen loco imponi mandavit *Cervaricium*; intuens Apostolus quantopere homo ille jam inde a pueritia sua infelicissimus, dum loqueretur, laboraret, ut de facie eum internosceret, & miseratione motus, utque initium prædicationi, illiusque populi conversioni daret, *Marco* dixit, fili dilecte erige hominem: suam tunc *Marcus* extendens manum apprehendit illum, prophetæque verbis pie prolatis, Dominus solvit compeditos, Dominus illuminat cæcos, Dominus erigit elisos, Dominus diligit justos, illum elevavit. Et homo ille fortunatissimus auctoribus iisdem baptizatus tam brevi temporis curriculo, & corporis & animæ salutem fuit consecutus. Ante solis occasum, qui prope aderat, ratem denuo ingressus ad eam Urbis partem venit, ubi porta major dicebatur. Cœpit ibi inter Urbem, & Arcem antiquissimam de ingenti marmore, ante Apostoli ipsius sacram ædem ad usque nostra tempora servato, verbum Dei prædicare astantibus præcipue illis, in quorum conspectu Solis statua deciderat: & in hoc salutifero nec dum satis commendato opere, plures consumpsit dies: multi, qui audierunt, crediderunt in Dominum *Jesum*, ejusdemque Apostoli manu sunt omnes baptismate sacratissimo initati. Prospiciens demum fore, ut posthac universus populus, qui frequens erat, & pronus ad pietatis cultum, in *Jesum Christum* crederet, *Rhegium* vetustissimum *Calabriæ* oppidum commeaturus, reliquit ibi *Marcum*; is multos in prædicatione menses expendit, & nullus illucescebat dies, quo *Tarentini* illi veteres cum accolis omnibus ad fidem non advolarent. Accidit ut *Eucadii* filia Principis a *Dæmonio* vexaretur, & *Marcum* prædicantem audiens clamabat, quid mihi, & tibi serve Dei *Marce?* cur me ante tempus, ut magister tuus, tam sæve conaris incendio afficere? increpuit eam Evangelista, vixque *Dæmoni* præcepit ut abiret, & protinus ille aufugit, audiens præcipue illa Catechismi verba: exi ab ea immunde spiritus, exi & da locum Spiritui Sancto paracleto; puella igitur hoc modo liberata, pater ejus *Eucadius Tarentinorum* Regulus cum reliquo credens populo in nomine Domini nostri *Jesu Christi* baptizatur, cunctis idolorum fanis, quæ tunc plurima erant dirutis, & ad memoriam sanctorum denuo Apostolorum, ipsius inprimis Dei genitricis semperque virginis *Mariæ* a posteris erectis. An autem illa fuerint, quorum unum in portu juxta litus Deiparæ matri, alterum principi Apostolorum intra Urbem & Arcem, tertium in acta parvi maris beato *Marco* nuncupabantur, haud facile conjici potest, cum ipsa Urbis forma fuerit immutata. His omnibus ea, qua dictum est, ratione peractis, & omnibus jam in fide confirmatis, beatus *Marcus* ad præceptorem suum *Petrum*, qui *Rhegii* commorabatur, transiturus, ne sine pastore oves tenerrimæ aberrarent, *Amasianum*, quem ante ad hoc rite instruxerat, Episcopum destinavit: at ipse Apostolo adhærens cum eo *Romam* versus iter direxit. Hæc ita scripta sunt, veluti patrum nostrorum traditione percepta, & manuscripti etiam cujusdam codicis lectione, quem *Tarentini* Clerici pro officio divi *Cataldi* in choro asservabant, mutata sunt tamen nonnulla, & stylus ipse in meliorem a nobis redactus *Laurentii Surii* imitatione. Illud autem non prætereundum censui, *Marcum* Evangelistam, priusquam *Rhegii Petrum* convenisset, *Sybarim* divertisse a *Crotoniatis* olim Urbem dirutam, & quæ aliquando *Argentina*, atque *Mendonica* Civitas est appellata, non *Sybarim* tamen litoralem, sed cujus reliquiæ in montis vertice erant, ubi hodie Urbs apparet, cui ab ipso Evangelista ob prædicationis beneficium Sanctus *Marcus* nomen est: sicut a *Gulielmo Sirleto* S. R. Ecclesiæ Cardinali & Bibliothecario, olim illius Urbis Episcopo salutis nostræ Anno millesimo quingentesimo sexto & sexagesimo se audisse mihi retulit *Consalvus Joannes Hieronymus Gonzaga Calaber*,

ber, U.I. Doctor, vir apprime nobilis, & fide dignus. Alterum esset dicendum de adventu beati *Petri Neapolim Campaniæ* Urbem præclarissimam & totius Regni nostri caput, de conversione populi *Neapolitani* per illum ad fidem, de Sancta *Candida*, quæ prima illi eò venienti occurrit, de Sancto *Asprene*, qui ab ipso Apostolo infirmitate curatus, & deinde baptizatus, ejusdem civitatis Episcopus ordinatus fuit, deque Basilica, cui nomen est Sanctus *Petrus* ad Aram, ubi sacrificium Deo obtulit idem *Christi* vicarius, & ubi degunt religiosi illi viri, qui Canonici Regulares dicti sub divo *Augustino* militant. Sed hæc omnia ab aliis pluribus, & elegantiore dicendi forma scripta sunt, & præcipue a *Paulo Regio Vici Equensis* Episcopo.

CAP. II.

De Beato Cataldo.

BEatus *Cataldus* ex partibus *Hiberniæ*, quæ suis & ipsa gloriatur in domino, & lætatur sanctis, oppido *Numeniæ Catando*, patre *Eucho*, matre *Athena*, honestis quidem inter cives natus, quantæ futurus esset sanctitatis, quantisque & quot miraculis Dei omnipotentis virtute, corruscus, jam inde a nativitate præmonstratum est. Vir quidam eximiæ virtutis *Christianæ*, & majestatis divinæ amicus, cui vaticinii munus ob suam gloriam fuerat dilargitus, *Dichus* nomine, stellæ cujusdam ductu, non ex illis quæ in firmamento fixæ nusquam moventur, sed ad vaticinium istud declarandum mirabiliter exortæ, domum nasciturі infantis pervenit, & cum occlusas prospexisset fores, illas mendicantium more feriens aperire sibi ob eleëmosynam petiit: intus *Athena* pulsanti respondit, sola sum, partu laboro, aperire tibi vel cuiquam nequeo. Scias mulier, foris ille prædixit, nascetur tibi filius coram domino magnus, illique gratissimus, quibus dictis abiit nusquam deinde visus; postero autem die natus puerulus decidens tenello capite saxum impegit durissimum, quod non modo illæsum erexit, sed tanquam si in mollissimam incidisset materiam concavum lapidem reliquit. Eadem hora mater dolore partus, quæ muliercularum miseria est, expiravit; infantulus non obstetricis, neque alicujus alterius ope adiutus præter divinam, surrexit, ac parentem exanguem tenellis brachiolis complexus suo illam osculo, Dei gratia ad vitam revocavit; lapis, ubi nascens caput admoverat; sub dio aliquando positus, & in partem concavam aquam excipiens pristinæ omnes restituebat sanitati, quicumque ægrotantium aquam inde ad potum devotissime haurirent: nomen illi in fontis lavacro imponendum jusserunt parentes, *Cataldus*, cujus desinentiæ nomina quamplurima in ea insula esse solent, ut *Mogaldus*, *Donaldus*, *Osaldus*, & *Helbaldus*, *Haraldus*, *Arcibaldus*.

Crescebat puer non minus sapientia & eruditione, quam pietate erga Deum, & proximum, per celebreque *Cataldi* nomen inter *Francigenas*, *Anglicos*, *Theutonicos*, *Scotiosque* magno cum honore divulgabatur, Parentibus inde orbatus, ad sacerdotalem promotus ordinem suos excitat cives, ut in honorem beatæ semperque virginis ac matris Dei ædem sacram erigerent; ipse inprimis & vehementior aliis tanto operi occupabatur: & dum fabricæ esset intentus, ecce quidam nobilis vir filii unici cadaver nuperrime defuncti multis ad eum lachrymis adducit, rogans, ut ad vitam senectutis miseratus suæ revocaret; restituit adolescentem gloriosus *Christi* athleta ad vitam, sed facta prius oratione, non immemor verbi illius, quod Apostolis assertor humani generis promiserat: Quodcunque petieritis a patre in nomine meo dabit vobis. Præcurrerat pater, quum nondum sanctum confessorem convenisset, ad fossam, quam diximus nascentis infantis capite saxo impressam, & frustra miser præcucurrerat, quod eam, ut antea, cœlesti rore plenam non reperisset. Fama tanti miraculi totam subito replet & Urbem, & paulo post provinciam. Credentes in fide confirmantur, qui fideles nondum erant, ad fidem invitantur.

Non longe post militis cujusdam filius moritur: ejus cadaver a patre ad amicum Dei *Cataldum* in feretro effertur: rogat gemebundus ut & se consolari non dedignaretur in mortuo filio, nam & ipse æque miser erat, atque ille, cujus ante filium suscitaverat; recusat aliquantulum sanctus, seque id efficere cum Deus ipse non sit, nullo modo posse asseverat: volebat præterea & patris constantiam periclitari; nam & hoc in Evangelio legerat, Salvatorem aliquando factitasse. Instat pater, & lachrymis & precibus filio vitam deprecari. Attendebat interim Ecclesiæ operi sanctus, qui dum terram effoderet, dumque casu terram super mortui adolescentuli corpus aspergeret, continuo ille sic tactus vivus e feretro desiliit, sanctumque veneratus patris ingemiscentis pependit amplexibus. Pergit inde qui vivum filium miles receperat ad Regem, & quantum sui misertus fuerit Deus, quantumque Beati viri *Cataldi* intercessione beneficii sibi contulerit, ordine exponit. Incredulus ille magicis omnia censet artibus adscribenda, & ut e suo sanctum ejiceret, deturbaretque regno, quanta admodum celeritate navigavit. Ubi ad locum venit, comprehendi sine mora *Cataldum* jubet, comprehensumque apparitoribus tradit in vinculis custodiendum in crastinum ad exilium missurus. Nocte, quæ nefandi consilii diem subsequitur, ab Angelis per visum terrore magno perculsus ab iis audit, quod statim moreretur, nisi a proposito malo cessaret. Excussus sumno Rex suspirat sæpius, ut qui melancholia percitus: quid sibi hæc velint suspiria, suscitatur Regina Regi sibique timens? revelat ille visum: at illa consulit, quæ essent, ut ab imminente discrimine liberarentur, facienda. Eadem nocte dux quidam sceleris consiliarius moritur; id Rex audiens, Deique ultionem pertimescens, sanctum non modo e carcere educi liberarique mandat; sed & ab illo veniam gemebundus petit, tam sibi, quam suis omnibus; mox defuncti ducis provinciam Ecclesiæ, quæ etiam tunc erigebatur, cuique *Cataldus* construendæ præerat, in perpetuum concessit. Erat dux ille *Meltridis* Dominus. Sanctus igitur acceptam provinciam in duodecim Episcopatus distribuit, & suum Episcopium Archiepiscopatum faciens *Rachau* Archiepiscopus fuit dictus; cumque *Rachaensi* Ecclesiæ multos præfuisset annos, & verbo & exemplo nunquam destitit alios ad fidem trahere, alios jam tractos confirmare.

Hæc ubi tam feliciter ad honorem omnipotentis Dei, & ejus Ecclesiæ expansionem sibi successisse animadvertit, divina motus inspiratione sepulcrum domini salutiferum, ubi pro omnium salute triduum jam quieverat, visere disposuit, locaque omnia perlustrare, sique fieri posset, quantum in se esset stratus lingere, lachrymisque perfundere, ubi steterunt sanctissimi, & nunquam fatigati pedes ejus; conducta navi sub peregrini habitu viam ingreditur; pervenit tandem *Hierosolymam*, continuo sepulcrum dominicum, cujus visendi desiderio flagrabat, magna devotione nudis pedibus introivit, illudque labiis & cordis, & oris, quanta potuit humilitate tremens, & ingemiscens exosculatus immensas humani generis Redemptori gratias egit, quod dignatus esset sibi servo suo concedere, ut attingere valeret monumentum illud usque adeo suavissimum, unde morte surrexerat devicta: atque idipsum fecit de sanctissimis locis illis, quæ a sacratissima virgine olim frequentabantur, dum viveret.

Qui-

Quibus ita devote pieque absolutis, vitam, ea in regione statuit degere eremiticam, quod tamen propositum honestissimum voluntati divinæ commendarat; & quum interea nihil juxta cordis sui desiderium obtingere cerneret, orationi assiduæ, quam & lachrymis condire assueverat intento, ut quid Deo de se placeret, cognosceret, apparuit illi Dominus noster *Jesus Christus*, & inter cetera, quæ ad ejus solatium locutus est, illud in primis præcepit, ut ab eremitica desistens deliberatione se ad eam *Italiæ* partem transferret ubi civitas est, quod *Tarentum* appellatur; ibi enim rudem olim idolisque deditum populum per *Petrum* Apostolum & *Marcum* ejus discipulum ad fidem suam conversum inveniret, quem ad idolorum cultum prædicantium inopia reversum ipse denuo ad fidem revocaret. Hoc Domini præceptum alacriter audiens cum multis navem inscendit *Italiam* versus navigaturus; inter navigandum autem divino repletus spiritu tempestatem prædicit, cujus quidem instantis periculi quia signum nautæ non videbant ullum, fidem illi non adhibuerunt. Sed vix post sancti viri prædictionem dimidiæ horæ fere spatium transierat, exoritur tempestas, cui antehac similem nautæ haud prospexerant; rudens crassior, quo velum in sublimem arborem elevatur, vi tempestatis effringitur. Unus ex nautis adolescentior, & ceteris agilior malum conscendit, ut rudentis partes disjunctas connecteret, ventorum procellosa rabies illum infelicem ea vi dejecit, ut statim collisus vitam cum omnium dolore perdiderit. Qui in navi erant, ut mox morituri Deo quisque suo lachrymis effusis supplicare, vota proponere, nonnulli inter hujusmodi afflictiones recordati, quod vir ille, quem Deo cœlesti & immortali adeo carum prius non cognoverant, naufragium prædixerat, provoluti illius pedibus humiliter obsecrare, obtestarique: Homo Dei, dicentes, qui talem cœlesti afflatus spiritu imminere nobis tempestatem prospexisti, qualem alias non sumus experti, exorare, quæsumus, ne graveris, Deum, ut tuis placatus precibus nos de vehementi periculo misericorditer eripiat. Confessor sanctus, ut qui pietate redundabat, ad orationis præsidium confugit, qua nondum finita, cessant venti, sedatur mare, & magna inde sequitur exoptataque serenitas. Neque tamen sanctus ab oratione cessat, donec juvenem e malo delapsum confractumque vitæ restituat, consolidetque. Dant iterum nautæ vela ventis, & nullo negotio *Hydruntum* perveniunt, ubi sanctum exponunt, & gratias illi agentes ob tot in undis officia præstita, ejus ad Deum deprecationibus se commendant.

Dum Sanctus *Tarentum* pergeret juxta *Fellinum* (oppiduli nomen est) occurrit illi puella, quæ surda & muta pecudes ad pastum forte agebat: eam cum fuisset bis & ter perperam allocutus, & cognoscens tandem misellæ defectum, præcipio (inquit) tibi in nomine Domini *Jesu Christi*, ut absque mora mihi respondeas: & statim illa recipiens cum auditu loquelam, eum ad suos domum deduxit, omnibusque divulgavit miraculum, quod vir sanctus divina in ea fuerat virtute operatus, ibique ab incolis honorifice exceptus cum illis, quos omnes sacro abluit fonte, aliquot dies commoratus est. Cum vero *Tarentum* introiret, vidit ante januam pauperculum quendam a nativitate cæcum: eum beatus *Cataldus* ita alloquitur: Cujus religionis & fidei sunt homines istius civitatis? Cæcus respondit, patres nostri omnes fuerunt *Christiani*, nunc autem omnes quotquot videbis, præter paucos, *Ethnici*. Tu vero fili (inquit) *Christianus* es, an *Ethnicus?* respondit cæcus, Utinam aliquis me ad fidem *Jesu Christi* docendo adduxisset, jam diu Episcopo, qui nos instrueret, destituti sumus. Si ex toto corde, subdit sanctus, credideris in sanctam atque individuam *Trinitatem*, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, & in ejus nomine fueris baptizatus promitto tibi salutem animæ, & lumen, quod exoptas, oculorum. Credo, inquit ille, domine omnia esse, sicut dicis. Tunc beatus confessor suis hauriens manibus aquam illum baptizavit, & statim ejus oculi aperti sunt. Qui videns jam quæ prius ignoraverat, clamare cœpit iis, qui non longe distabant, Venite & videte hominem Dei Sanctum, qui me, in ejus nomine aquam super caput effundens, illuminavit, ad ejus vocem factus est populorum multus concursus Deum collaudantium atque dicentium, nunquam se tale quid alias perspexisse (audivisse tamen) ut cæcus a nativitate cerneret. Erat Annus Domini centesimus & sexagesimus sextus quando divus *Cataldus Tarentum* ingressus est. Sedem *Petri* tenebat tunc *Anicetus Syrus*, qui sedit Annos novem a sexagesimo tertio usque ad septuagesimum tertium post centesimum a *Christo* nato, martyr in quarta Ecclesiæ persecutione, Imperatoribus *M. Antonino Vero*, & *L. Aurelio Commodo*. Sunt qui contendant divi *Cataldi* comites fuisse *Euperpium*, qui postmodum fuit appellatus *Leutius Brundusinorum* Episcopus & *Barsonuphrium*, qui colitur ab *Uritanis*, qua de re aliter legitur. Corpus scilicet divi *Barsonuphrii* ex remotissimis *Palestinæ* partibus ad superi maris vicina delatum litora, ad *Theodosium* virum alioqui sanctissimum *Uritanorum* Pontificem ab hominibus illis, ad quos id erat expositum, vel qui antea servandum acceperant, fuisse adductum: quæ posteriora tempora designare videntur, divum vero *Leutium* multi tradunt fuisse *Alexandrinum*. Est & alia opinio, quam dicunt referri a *Jacobo Antonio Ferrario Lupiensi* in historia, quam nondum edidit, *Austria:* sanctum scilicet *Cataldum* ad *Japygiam* venisse, qui & comitem habuit germanum fratrem nomine *Donatum* primum *Lupiensium* Episcopum, & per quatuordecim Annos vitam cum illo eremiticam elegisse prope oppidum, quod ab ipso sancto nomen accepit, hodieque adhuc extat Sanctus *Cataldus* ad decem millia passuum ab *Hydrunte* remotum. Hunc igitur tantum patronum majores nostri, & viderunt, & amplexi veneratique sunt, gratias indies Deo agentes, quod sua sola gratia, & largitate non eorum meritis dignatus sit hanc Urbem sub beati *Cataldi* patrocinio apud se esse, ut sexcentas, quæ in toto orbe terrarum sunt in *Christiana* Republica amplissimæ, quamlibet divorum suorum, tutelariumque custodum præsidio fulciri. *Venetias Marci*, *Perusium Herculani*, *Assisium Francisci*, *Matthæi Salernum*, *Andreæ Amalphiam*, *Bartholomæi Beneventum*, *Galleciam Jacobi*, *Massiliam Magdalenæ*, *Ambrosii Mediolanum*, *Nicolai Barium*, *Brundisium Leutii*, aliasque aliorum ne catalogum conficere tot recensendis videar. Voluit enim Deus ipse sanctos suos inter se & homines post *Christum* ejus filium, qui princeps & caput omnium est, esse mediatores, ut vota illorum, quæ criminum mole in altum advolare nequirent veluti quibusdam alis sanctorum videlicet intercessionibus levarentur in cœlum.

Scriptura nulla extat, qua dignoscere possemus, quot Annos cum *Tarentinis* suis vitam duxerit beatus *Cataldus* legitur autem in ejus vita, unde hæc excerpsimus, quæ ante *Romanum* officium restitutum in choro a clericis legebatur, quod hic sanctus dum sui dissolutionem corporis imminere sentiret, convocatis ad se Urbis optimatibus, quos in fide quam prædicaverat, constantiores cognorat & erga Deum magis devotos, clericisque omnibus ad hæc fere verba locutus sit: Fratres & filioli mei dilectissimi, scire debetis adversus fidem Catholicam permagnam ab hæreticis, & inimicis crucis *Christi* non multo post insurrecturam persecutionem: navem *Petri* magnis fluctibus actum iri: vos autem, qui spi-

ſpirituales eſtis, confirmate, ubi ego ad dominum pertranſiero, confirmate (inquam) populum, illumque docere, admonere, corrigere, ne ceſſetis, ut in fide Domini noſtri *Jeſu Chriſti*, quam ei tot laboribus ac vigiliis prædicavi, firmi ſint & conſtantes, ab illa nunquam recedant, nunquam diſtrahantur, ſive præmia promittantur, ſive pœnæ acerbiſſimæ ante oculos proponantur, ad hanc enim *Græcæ* regionis Urbem percelebrem non caſu, ſed dominico juſſu profectus ſum jam inde a *Palæſtina*, quo me religionis ac pietatis ergo contuleram a *Britannis* toto orbe diviſis. Etenim cum *Hieroſolymis* agerem, apparuit mihi Dominus noſter *Jeſus Chriſtus*, juſſitque ut haud mora iſtuc ad vos & veſtros omnes me conferrem Sanctum ejus Evangelium & fidem concionaturus, & cordibus omnium impreſſurus, ubi centum & viginti quatuor annis ante B. Apoſtolorum princeps *Petrus*, & ejus in Domino filius, & in rebus *Chriſti* geſtis Diſcipulus *Marcus* prædicaverant. Vos præterea rogatos etiam atque etiam velim, ut corpus meum in majore noſtra æde reponendum curetis, & in cellula, quæ Sancti *Joannis* in *Galilæa* dicitur, ipſumque ſub terra quam diligentiſſime recondatis. His ita dictis, & mox expletis in eo cunctis ſacris miniſteriis, quæ circa ab hoc ſæculo commigrantes a fidelioribus fieri conſuevere, ſanctiſſima illa anima corpore ſoluta in æternæ claritatis gaudiis Angelorum manibus fuit collocata: ipſa etiam obitus hora campanæ quotquot erant in Urbis Eccleſiis pulſari Angelicis non humanis ictibus cœperunt. At ubi ſancti viri corpus intra Eccleſiam domo deductum eſt, ut circa illud clerici de more funeralia, exequiaſque perſolverent, confluxit eo innumerabilis utriuſque ſexus frequentia cum ingenti affectorum ægritudinibus multitudine, qui ubi primum venerabile illud corpus tangerent priſtinæ reddebantur ſanitati. Celebratis tandem rite honorificeque parentalibus, tam clerici, quam cives pii, habito ſuper hoc concilio, ſepulcrum, quod adhuc extat, marmoreum, miræ (ut tempora illa erant) pulchritudinis extruxerunt; ibique corpus illud odore fragrans nimio ob ſanctitatem magno devotionis affectu reponentes, ipſum ſub terra, ut moriens mandaverat, poſuerunt. Ex adventu igitur, & prædicatione hujus glorioſiſſimi confeſſoris extiterunt *Tarentini* ſemper religioſiſſimi, vitam viventes *Chriſtianam*, Deorum cultu gentilium, qui pro ſtatu temporum illo miſerabili, magno ſtudio (ut dictum eſt) a veteribus ſtatis ceremoniis obſervabatur, penitus deleto. Qui vero, divo *Cataldo* in ſinum *Abrahæ*, hoc eſt, in *Paradiſum* recepto, ſecuti ſunt Epiſcopi *Tarentinæ* Eccleſiæ præſides, non ſatis liquet uſque ad annum humanæ ſalutis XCI. ſupra D. S. *Gregorio* Pontifice Maximo, cujus dignitas extenſa eſt, uſque ad quartum & ſexcenteſimum; hoc autem fuit, vel quia ſcripturæ ipſæ conbuſtæ ſunt, vel quia nullæ fuerunt ante hoc tempus; quoniam qui a *Paganis* reperiebantur *Chriſtiani*, aut verberibus afficiebantur, aut gladiis, variiſque tormentorum generibus occidebantur. Viſum tamen eſt prius aliqua alia de hoc ſancto referre, mox ſubjungam Epiſcoporum ſeriem, qui a præſcripto tempore colligi ad noſtrum uſque potuerunt; illud vero non prætermittendum duxi, ab hoc divo per totam *Italiam*, nedum *Japygiam*, atque *Apuliam* multa oppida appellata, multaſque parœcias: quid quod & *Venetiis*, & in *Umbria*, & in *Sicilia* hoc nomen percelebre ſit? *Ab Lati faucibus p. m.* 3. (inquit *Thomas Fazelius* lib. 7. prioris Decadis) *Sancti Cataldi Turris ſpecula ab ædicula ejuſdem nominis appellationem habens occurrit: & juxta fluvii Divi ejuſdem titulo inſcripti oſtium.* De nomine hujus ſancti, deque ejus apud Deum loco honorificentiſſimo ſcribit in ſecunda parte de origine *Franciſcanæ* religionis frater *Franciſcus* *Gonzaga* generalis, Minoritarum mini ſter, nunc in Epiſcoporum cœtu aggregatus, his quidem verbis: *Cum tempore univerſalis contagioſæque cujuſdam peſtis, quæ adeo univerſam Italiam pervagata eſt, ut nihil intactum reliquerit, Coraltino cuidam, ſimplicique homini Quirico Tranbotto, revelatum divinitus eſſet, ut ſi Coraltum Apuliæ oppidum a graſſante lue liberari cuperet, Eccleſiam divo Cataldo ſacrandam eo ipſo loco, in quo ſibi bos ſequenti luce ſub curru occumberet, communibus ſumptibus, nulla interpoſita mora, ædificandam curaret. Quod cum ille Coraltinis prædixiſſet, alligatuſque ad currum bos ſequenti mane mortuus corruiſſet, ex tempore ſacra ædes tum ex publicis, tum quoque ex privatis eorum facultatibus in honorem Sancti Cataldi eodem prorſus in loco conſtructa extitit. Quam tamen cum ſolemniore obſequio cultam affectarent, omnibus ſuis numeris abſolutam Patribus Minoritis, qui Obſervantini dicuntur, quorum duodecim ibi commorantur, poſt* XXIII. *Annum ab ejus erectione Anno ſcilicet dominicæ incarnationis* 1506. *ex Apoſtolica Julii ſecundi ſummi Pontificis auctoritate inhabitandam contulerunt.*

CAP. III.

Quomodo fuerit inventum corpus beati Cataldi, de ejus tranſlatione, & de linguæ inventione.

POſt multos Annos *Dragonus* Pontifex in hac provincia maximus, *Tarentinæ* (inquam) Eccleſiæ Archiepiſcopus, vir apprime religioſus Dei cultui anhelans tota animi propenſione divinitus inſpiratus majorem *Tarentinam* Baſilicam vetuſtate conſumptam conſtituit funditus diruere, & novam auguſtiorem erigere, quæ ornatu, & magnitudine veterem ſuperaret; placet omnibus tam laudabile conſilium: inchoatur ergo opus, & inter multos, qui ibi opifices erant, vir quidam vitæ ſane optimæ, quem Deus ad tantum detegendum theſaurum paraverat, fundamentum effodiens, attigit ſepulcrum quoddam marmoreum, unde mira odoris fragrantia emanabat. Vocatus Pontifex ad miram ſuavitatem percipiendam properans adeſt, & monumentum cœpit animo concipere, & a reliquiis, quæ ibi erant reconditæ, odorem illum tam ſuavem prodire. Clerus currit, populus properat, cum vocibus, tum odoris fragrantia accerſiti. Aperit præſul tumbam, videt ſanctas reliquias ebore (ut ajunt) antiquo rubicundiores. Crucem præterea adinvenit auream ſancti ipſius nomen C. T. Latinis duabus literis ſignificantem; indicitur pro gratiarum actione ſupplicatio, cerei lampadeſque accenduntur, diverſique generis concremantur aromata: quæ tamen de reliquiis prodiens ſuavitas non minus ſuperare ſentiebatur, ac minora lumina Solis ſplendor hebetat. Pontifex interim ſuis ipſe manibus pretioſum reliquiarum theſaurum colligit, quarum magna pars thecis hodie argenteis conditæ ſpectantur. Brachium præcipue ſancti ipſius dexterum, tibia, calvaria, oſſa quamplurima, dentes, & quæ ſtuporem cernentibus affert integra lingua, cujus inventio, quia ſuam habet hiſtoriam, ab ea nunc ſuperſedendum videtur. Monumentum Marmoreum funibus, rudentibuſque extrahitur, & in ſacello, quod a brachio ipſius ſancti nomen habuit, magna cum reverentia reconditur.

Tranſlationem deinde reliquiarum ita fuiſſe tradunt. *Giraldus* Archiepiſcopus anno a dominica incarnatione centeſimo primo & quinquageſimo poſt milleſimum, quando *Romanæ* ſedis clavum tenebat *Eugenius* III. *Piſanus*, Imperatore *Corrado* Tertio, & Regnum *Neapolitanum* regente *Rogerio* cum *Gulielmo* filio, devotione in ſanctum admirabili accenſus, cœleſti plenus ſpiritu loco decrevit pretioſiore confeſſoris reliquias recondere. Expertus invenitur Argen-

gentarius, qui arcam conflaret, totamque, argenteam, ubi sculptæ forent imagines permultæ, Salvatoris nostri videlicet, gloriosæ semperque virginis *Mariæ*, sanctorum duodecim Apostolorum, cum Angelis quamplurimis, operique sic fabrefacto adhibita est portiuncula ligni salutiferæ crucis auro circumtecta, & lapidibus admodum pretiosis. Diem Pontifex *Giraldus* translationis indicit suffraganeorum Episcoporum consilio, aperto prius marmoreo monumento, quod *Rainaldus* item Pontifex longo ante tempore sub majore Ecclesiæ altari recondiderat, extractisque inde reliquiis intra argenteam quam diximus, arcam honorifice collocavit, quas adinvenit.

Rogerius autem, qui præfuit Ecclesiæ *Tarentinæ* Anno 1346. cum recognosceret reliquias, stipavit intra Chrystallum limpidissimum linguam sancti confessoris, quæ adhuc integra conspicitur, sicut *Brundisii* servatur lingua gloriosissimi & facundissimi *Hieronymi* doctoris illius Ecclesiæ celeberrimi. Arca illa argentea, jussu ipsius *Rogerii*, consentiente clero & senatu *Tarentino*, immutata fuit in statuam illam pontificiam, quæ ipsum *Cataldum* referre videtur Pontificiis vestibus indutum, ac si sacrum missæ officium esset celebraturus, cum mithra, omnibusque aliis quæ Episcopum decent indumentis argenteis laminis ad incudem extensis. Et quoniam pervolutis *Tarentini* Senatus Consultis reperi Anno 1465. statuam ære publico erectam, cum pestes multæ percurrissent, conjicio cum multis, quod arcæ veteris argentum, cum ad statuam erigendam non suffecisset, & dimidiata tantum relicta fuisset, reliquum corpus eo anno adjectum fuisse, sicut & ipsæ indicare videntur juncturæ. Neque prætermittendum est, sæpius quamplurima miracula Deum per sanctum suum fuisse operatum: nam & cæcis visum, surdis auditum, mutis loquelam, paralyticis, leprosis, & alio morbo laborantibus multis sanitatem restituit, & hæc seorsum ab hoc opere a nobis recitantur; illud cognoscendum est, octavo idus Martii festum divi *Cataldi* solemniter celebrari, atque sexto idus Maji inventionem ac translationem sollemnissime, quo die magnus est vicinorum incolarum accursus ob plenariam a summo Pontifice *Gregorio* decimo tertio concessam indulgentiam, deprecante hoc *Lælio Brancatio* Archiepiscopo. Quarto Kalend. Novembris fit commemoratio *Tarentinæ* Basilicæ, & die quarto mensis Decembris currente Anno octuagesimo post millesimum & quingentesimum cœptum est recitari officium beati patris nostri *Cataldi* ad normam *Romani* breviarii ejusdem *Lælii* Archiepiscopi diligentia repurgatum, habita ab eodem *Gregorio* venia, sicut in fine libri his verbis declarat *Gulielmus Sirletus* S. R. Ecclesiæ Presbyter Cardinalis. *Nos Gulielmus Sirletus tit. Sancti Laurentii in Paneperna S. R. E. Presbyter Cardinalis, fidem facimus, & attestamur. S. D. N. D. Gregorium XIII. vivæ vocis oraculo nobis facto, concessisse, & licentiam dedisse Archiepiscopo & Clero Tarentino, dicendi in choro & extra supra scriptum officium Sancti Cataldi Episcopi & confessoris eorum patroni, ad formam Romani Breviarii redactum & emendatum tam in festo ejusdem, quam in inventione, per totam metropolim, juxta antiquam Ecclesiæ Tarentinæ consuetudinem. Datum Romæ in palatio Apostolico, in loco nostro solitæ residenti. V. Nonas Julii; M. D. LXXX. Gul. Sir Card.*

His tam multis de divo *Cataldo* scriptis, non fuit alienum ab instituto subjungere Catalogum non omnium quidem Archiepiscoporum, sed plurimorum, qui ex scriptis tum Archiepiscopalis mensæ, tum Capituli & Cleri: sed & ex libris Conciliorum ac Decretis, aliisque locis collecti sunt:

A quod in aliis Ecclesiis factum esse constat, in *Mediolanensi* præcipue.

ANDREAS I.

Ad *Andream Gregorius* summus Pontifex hujus nominis primus sanctissimus & toti Ecclesiæ notissimus scribit Epistolam, quæ est 44. libri Epistolarum 2. & cap. 83. quæ etiam legitur distinctione 33. ff. habuisse: illum arguit de ejus concubina, & de muliere de matriculis verberata: qua de re etiam idem *Gregorius* scribit ad *Joannem* Episcopum *Gallipolitanensem*. Verba Epistolæ non apposui, satis est signasse locum.

HONORIUS II.

B *Honorio* etiam scribit idem Sanctus Pontifex, sicuti apparet Lib. 2. Epist. 22. de baptisterio per ipsum in sua Ecclesia erecto. Hæc fuerunt inter Annum 591. usque ad 604. quamdiu *Gregorius* præfuit Ecclesiæ universali.

JOANNES III.

Interfuit hic Archiepiscopus Concilio *Lateranensi Romano* sub *Martino* Primo, Anno Domini 643. vel (ut aliis placet) 647. ita colligitur ex secundo Conciliorum tomo.

GERMANUS IV.

Hic subscripsit sextæ Synodo *Constantinopolitanæ* tempore *Agathonis* Papæ Anno Domini 682. verba inscriptionis in eodem tomo hæc leguntur: *Germanus* C humilis Episcopus Sanctæ *Tarentinæ* Ecclesiæ Provinciæ *Calabriæ* in hanc suggestionem, quam pro Apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

ALEXANDER FACCIPECORA. V.

Sedavit tumultum *Mutilensium* in electione sui Episcopi, & auctoritate Metropolitana eligendum jussit *Lybertum a Fumis* germanum ducis ipsius Urbis *Mutilarum*, Anno salutis humanæ 1040.

BASILIUS VI.

De eo legitur in fasciculo scripturarum quarundam ipsius Cleri, & donavit Capitulo nescio quam Annui census decumam, Anno nostræ redemptionis 1085.

JACOBUS VII.

D Hujus Vicarius frater *Antonius* confirmavit Capitulo omnia, quæ tunc habebat Privilegia, præter duo prandia, & uncias decem, neque non decumam decumæ ex annuis redditibus *Megniani* oppidi, quod hodie dirutum est. Nec legitur an hic aliquando sua in Ecclesia resederit, sicut fere omnes non resederunt, præter paucos suo in loco ponendos Anno salutis nostræ 1099.

STEPHANUS PHILOMARINUS VIII.

In eisdem annalibus *Mutilarum* Urbis in vertice montis positæ legitur de quodam *Stephano Philomarino*, qui fuit Archiepiscopatus *Tarentini* moderator Anno 1102. quo tempore Urbs ipsa *Mutilensis* fuit a *Gallis* penitus eversa, post quam ruinam pauca quæ E videntur, restant vestigia; qui hæc literis mandarunt, fuere *Joannes Antonius de Leuca Tarentinus* Presbyter, *Eunofrius Sabellus de Palægiano*, & *Paschalis Taglieta*, qui & ipse fuit de collegio *Tarentinorum* Sacerdotum.

RAINALDUS IX.

Extat de eo memoria in Archiepiscopali Archivo ab Anno 1107. usque ad 1119.

ROLEMANNUS X.

Solus hic ita appellatus, de eo habetur simplex recordatio circa Annum 1133.

PHILIPPUS XI.

Scripturæ Capituli & Cleri de hoc loquuntur, F Anno 1138.

GIRALDUS XII.

Tres fuere *Giraldi*, quorum hic primus divi *Cataldi* reliquias honorificentius asservari cupiens capsam argenteam suo elaborari jussit ære, quod in vita

J. Juvenes. K ipsius

ipsius sancti dictum est, *Eugenio* III. summo Pont. & Rogerio *Siciliæ* Rege; intercurrere 16. Anni inter *Philippum* & *Giraldum*, cujus mentio est inscripturis Archiepiscoporum Anno post Dominum natum 1154.

DROGONUS XIII.

Fuit hic ante *Giraldum* & plures alios, verum quia nescitur annus sui Pontificatus, post *Giraldum* reposuimus, quia & is Cathedralem Ecclesiam vetustate collabentem novam erexit, reliquiasque primus adinvenit.

BASILIUS XIV.

Alter hujus nominis, qui erexit Ecclesiam Sanctorum Apostolorum *Simonis* & *Judæ*, quæ hodie *Athenisiorum* est juris patronatus, & habuit cogno men de *Palajano*, Annus Domini 1181. hunc in scripturis nominat.

GERVASIUS XV.

Resedit aliquando, & præcipue Anno 1187. nullum habet cognominem, ejus memoria adinventa est ab Anno prædicto usque ad 1194.

ANGELUS XVI.

De *Angelo* Archiepiscopo unus tantum est index in scriptura quadam Capituli & Cleri, sed plura leguntur in secundo libro Decretalium *Innocentii* Tertii, qui præfuit *Romanæ* Ecclesiæ ab Anno 1197. usque ad 1215. ibi videre licet, quantæ hic præsul fuerit prudentiæ summi ipsius Pontificis testimonio. At si desideras cognoscere, quo Anno de eo agatur, apud *Tarentinos* 98. invenies post 1100. qui fuit secundus *Innocentii*.

GIRALDUS XVII.

De secundo *Giraldo* habetur 1203. adhuc *Innocentio* summo Pontifice.

NICOLAUS XVIII.

Giraldum sequitur *Nicolaus* Primus: præfuit Ecclesiæ *Tarentinæ* duodecim vel plures Annos, certum id non est; ejus residentia non legitur: sed habetur illius memoria, 1205.

GUALTERIUS XIX.

Scribitur de *Gualterio* inter *Nicolaos* posito 1216. post *Innocentium* mortuum sub *Honorio Romano*, sed resedisse non legitur.

NICOLAUS XX.

Ab Anno decimo sexto prædicto usque ad quadragesimum secundum nullius Archiepiscopi nomen legitur, præter *Nicolai* II. in tablino Capitum & Cleri.

GIRALDUS XXI.

Tertius est hujus nominis, & illum reperies nominatum in Anno 1260.

JACOBUS XXII.

Hic alter *Jacobus* litem movisse traditur Anno 1275. super decimas omnium jurium civitatis *Tarentinæ*, & ejus (ut dicunt) pertinentiarum; erat tunc summus Pontifex *Gregorius* X. *Placentinus*.

HENRICUS XXIII.

De Capitulo fuit *Henricus* optime meritus: nam illi largitus est modios frumenti trecentos (vulgo appellantur tumuli) insuper confirmavit quartam (ut dicunt) mortuorum, ac multa alia: ter de eo legitur, 1280. 83. 84. Sed Anno Domini 1297. impetravit a *Roberto* duce *Calabriæ*, primoque genito Regis *Roberti*, & ejus Vicario, quod *Casale Soletum*, & alia congregarentur *Casali Gryptaliarum* ob belli discrimina: ita enim futurum erat, ut securius habitarent subditi Ecclesiæ.

GUALTERIUS XXIV.

Et hic *Gualterius* II. liberalissimus fuit, nam Clericis sex instituit annua prandia, cum trecentis frumenti modiis. Voluit præterea, ut magister sacrista, & qui in majore altari ministraverint, sacrumque fecerint, de mensa sua comederent; hæc leges in Anno 1300.

GREGORIUS XXV.

Resedit quandoque *Gregorius*, diuque præfuit *Tarentinæ* Ecclesiæ; nam de eo habetur ex Anno ter-

A tio post trecentesimum & millesimum, usque ad trigesimum primum; appellabatur a *Philippo Tarentinorum* principe Consiliarius & familiaris suus; fuit *Capuanus*, atque ordinis Prædicatorum: traditur cum clericorum collegio convenisse, ut concesso eis Regii Telonii jure, (ut dicunt) Doganæ, onus subirent lampade; accendendi ante altare majus Ecclesiæ.

ROGERIUS XXVI.

De *Rogerio* illud habetur gloriosum quod scribi possit, repositio videlicet linguæ Sancti *Cataldi* in chrystallo; resedit aliquando, instituit Canonicos & a *Roberto* Principe appellabatur consiliarius & familiaris suus; de eo legitur Anno 1346. 1350.

B

JOANNES XXVII.

De *Joanne* nihil aliud reperitur præter ejus memoriam, Anno 1353.

JACOBUS XXVIII.

Jacobus tertius, qui litigavit cum suo Capitulo, deinde donavit illi quam multa, nempe duodecim *Italicæ* pecuniæ uncias, bina prandia, decumam decumæ cujusdam *Casalis Megniani*, quod hodie non extat præter ædiculam divæ *Mariæ*, quæ dicitur della Camera, Anno 1362. 1364.

FRANCISCUS JACOBUS XXIX.

Franciscum Jacobum Archiepiscopum binæ Capituli literæ nominant eodem Anno 1368.

C

JACOBUS XXX.

Legitur quod hic *Jacobus* fuerit a quibusdam *Gryptaliarum* hominibus necatus: unde veniam petere coacti sunt a *Gregorio* XI. summo Pontifice *Lemovicensi* Ann 1378. 1381. Extat & quoddam instrumentum *Joannæ* 1378.

MARINUS AMALFITANUS XXXI.

Marinum Amalfitanum de Judice, *Tarentinum* Archiepiscopum *Urbanus* VI. prima creatione Cardinalem S. *Pudentianæ* tit. Pastoris creavit 1381. cum esset perpetuus *Aversæ* administrator; S.R.E. fuit Camerarius, ac legatus in *Hungaria*: renunciavit Episcopatum *Cassani Roberto de Judice* fratri 1385. Extat in Ecclesia Metropoli *Amalfitana* sub titulo
D divi *Andreæ* Apostoli cenotaphium cum inscriptione horum verborum: *Marinus de Judice* Archiepiscopus *Tarentinus* S. *Pudentianæ* titulo Pastoris Presbyter Cardinalis, S. R. Ecclesiæ Camerarius, obiit sub *Urbano* summo Pontifice, ad diem 1385.

JACOBUS XXXII.

Resedisse *Jacobum* quintum docent scrinia Archiepiscopi, 1388.

MATTHÆUS XXXIII.

Et hic *Matthæus* resedit 1398. ut constat ex Clericorum tabulario.

ELISARIUS XXXIV.

Sequenti Anno *Elisarius* Archiepiscopus per fratrem *Angelum Suævum de Pesco* suum Vicarium con-
E firmavit Capitulo omnia jura &c.

JACOBUS XXXV.

Sextus hic *Jacobus de Ursinis* ab aliis fuit observatus Anno 1400. ipse locum non vidi.

ALEMANNUS XXXVI.

Non resedit *Alemannus*, sed per suos procuratores ac Vicarium confirmavit Capitulo omnia jura Anno 1402. at quinto post Anno 1407. primus citra Capituli (ut dicunt) præjudicium exegit tres partes ex octonis de feudo *Castinei* in agro *Marrubiensi*, qua de re agitur lis *Romæ*. Sepultus est *Alemannus Romæ* in basilica Sanctæ *Mariæ* Novæ Montis *Oliveti*: in ejus sepulcro incisæ sunt hujusmodi literæ: Hic *Florentiæ* ex *Adimariorum* familia
F antiqua nobilique ortus U. J. D. & omni literarum genere eruditus, primum Protonotarius, deinde *Tarentinus*, post *Pisanus* præsul ad Cardinalatus apicem provectus est, dum pro *Romana* Ecclesia legatione fungeretur in *Galliis*: doctorum virorum ama-

amator & cultor, vir ipse doctissimus, zelator justitiæ, & communis Reipublicæ boni, qui pro Ecclesiæ unione apud *Pisanum Constantienseque* Concilia usque ad optatam conclusionem neminem veritus laboravit intrepide; obiit ex peste Anno ætatis suæ 60. mense Septembris 17. die 1422.

LUDOVICUS XXXVII.

Fuit *Ludovicus Alemanni* successor, nam de eo legitur 1408. ex nobilissima & vetustissima *Brancatiorum* familia, ab *Innocentio* ad *Ladislaum* Regem *Neapolitanum* legatus missus, & abiens a *Gregorio* XII. Cardinalis creatus; tit. S. *Mariæ* trans *Tyberim*. Moritur *Arimini* cum multis aliis sub ejusdem *Gregorii* obedientia.

RAINALDUS XXXIIX.

Diaconus Cardinalis tit. Sanctorum *Viti* & *Modesti* Martyrum in macello, ex eadem clarissima familia *Brancatiorum:* interfuit Concilio *Constantiensi* 1414. moritur *Romæ* mense Septembri, Anno 1427. Cadaver *Neapolim* translatum, sepultum est in Ecclesia S. Angeli ad Nidum a se fundata.

JOANNES XXXIX.

Joannes III. non resedit: fuit tantum designatus Archiepiscopus; de eo legitur 1416.

FRANCISCUS DE CARIS XL.

Et quia *Franciscus de Caris* fuit unus ex sacro Cardinalium Collegio non resedit: fuit noster Archipræsul. 1419.

JOANNES BERNARDUS XLI.

Joannes Bernardus Taliacotius, 1421.

JOANNES XLII.

Joannes Quartus declaratur ex utriusque scripturis per decennium ab Anno 1422. usque ad 1432.

JOANNES XLIII.

Joannes ex Comitibus Taliacotii, Presbyter Cardinalis tit. Sanctorum *Nerei* & *Achillei*, post S. R. Ecclesiæ major pœnitentiarius ab *Eugenio* IV. fuit deinde Episcopus Cardinalis *Prænestinus*, & Decanus; obiit *Romæ* XII. Kalend. Februarii A. 1449. sepultus ad S. *Augustinum*, cujus ordinis protector erat. Habuit duas orationes in Concilio *Basiliensi*, ejus notarius erat quidam Clericus *Tarentinus*, qui dicebatur *Jacobus Adserricius*.

MARINUS XLIV.

Marinus de Ursinis visitavit Ecclesiam, totamque diœcesim: ejus nomen legitur in Anno 1450. & 1469. de eo conquestus est senatus ad Regem, quod non curaret Ecclesiam in ruina, quam minabatur, saltem resarcire.

LATINUS XLV.

Latinus de Ursinis J. U. D. Presbyter Cardinalis, fuerat Archiepiscopus *Tranensis*, 1448. post Episcopus Cardinalis *Sabinus*; tandem Episcopus *Tusculanus*; obiit *Romæ* III. Idus Augusti Anno 1477. Pontificatus *Sixti* IV. Anni 7. sepultus in Ecclesia Sancti Salvatoris de Lauro a se fundata *Romæ*.

JOANNES XLVI.

Joannes de Aragonia Neapolitanus, *Ferdinandi* Regis filius, protonotarius Apostolicus, Diaconus Cardinalis, S. *Hadriani* deinde Presbyter Cardinalis, tit. S. *Sabinæ*; obiit *Romæ* Anno 1485. sepultus in abside tituli sui annum agens XXII. patre superstite.

JOANNES BAPTISTA XLVII.

Joannes Baptista de Petruciis (habetur de eo 1486. non resedit) filius *Antonii de Petruciis* a secretis Regum *Aragonum*.

BAPTISTA XLVIII.

Baptista Ursinus, *Romanus*, clericus Cameræ, & protonotarius Apostolicus, Diaconus Cardinalis, S. *Mariæ* Novæ, post Presbyter Cardinalis tit. Sanctorum *Joannis* & *Pauli* tit. *Pammachii*; cessit administrationem Ecclesiæ *Tarentinæ* manibus *Alexandri* Sexti summi Pontificis Anno redemptionis omnium 1498. sed quatuor præcedentibus annis fuit in

A Archiepiscopali sede, quo tempore fabricandum curavit ligneum chorum in majore & Cathedrali Ecclesia; obiit *Romæ* in mole *Hadriani*, veneno sublatus Anno 1504. undecimo *Alexandri* Sexti Pontificatus Anno sepultus ad S. *Petrum*.

HENRICUS XLIX.

Fuit hic alter *Henricus* ordinis Prædicatorum; legitur de eo ab Anno 1498. usque ad 1505. fuit cognomento *Brunus*. Visitavit Ecclesiam.

FRANCISCUS L.

Franciscus Barchinonensis de Parets, *Tarenti* moritur, & sepelitur; parum in Ecclesia præfuit: & de eo non legitur nisi in Anno 1506.

JOANNES MARIA LI.

B *Joannes Maria Pudericus Neapolitanus*, visitavit Ecclesiam, de eo fit mentio in Anno 1513. extatque ejus memoria usque ad Annum 1523. *Neapoli* mortuus ad D. *Laurentium* sepelitur; ibi legitur hoc Epitaphium J. *Mariæ Puderico*, *Tarentinorum* Pontifici, ac intimo Regum Consiliario, de patria, suaque familia optime merito, *Paulus Pudericus* patruo benemerenti pusillum gratitudinis munus posuit, Anno Domini 1525. erexit suo ære magnam partem Basilicæ S. *Agnelli*, cujus altare majus posuit sub titulo S. *Cataldi*.

HENRICUS LII.

Henricus III. generalis quæstor & Thesaurarius *Clementis* VII. Pontificis maximi, usque ad Anum 1534.

C

HIERONYMUS LIII.

Hieronymus Primus de *Hippolyto Monopolitanus* ordinis Prædicatorum, electus Archiepiscopus, legit *Patavii*, atque *Neapoli* non absque magna scholarium attentione, moritur *Viterbii*, antequam Ecclesiam suam viseret, Anno 1527.

ANTONIUS LIV.

Antonius Sanseverinus, fuit impeditus a possessione usque ad coronationem *Caroli* V. Cæsaris, Presbyter Cardinalis creatus a *Clemente* VII. tit. S. *Susannæ*; post tit. S. *Apollinaris*; demum S. *Mariæ* trans *Tyberim*, postea Episcopus Cardinalis *Albanus*, mox *Sabinus*, ultimo *Portuensis* & S. *Rufinæ*, D fuit liberalis & benignus clericis suis, ut videre est Anno 1531. moritur *Romæ* in Basilica S. *Trinitatis*, in monte *Pincio* sepultus Anno 1543. Sunt qui inter *Hieronymum* & *Antonium* recensent Cardinalem *Armellinum Florentinum*, cui non data fuit Ecclesiæ *Tarentinæ* possessio, contendente *Romana* sede sibi & non Regi competere jus eligendi Pontificis.

FRANCISCUS LV.

Franciscus Columna, qui antea fuerat Archiepiscopus *Russanensis*, Anno 1545. visitavit Ecclesiam *Gryptaliarum*. Habuit Vicarium fratrem *Angelum Paschale* ordinis Prædicatorum, qui & ab initio interfuit *Tridentino* Concilio sacratissimo cum esset Episcopus *Mutilensis*, & *Jacobum Carozzam Mandurinum* & Episcopum *Cupressanensem*, moritur & sepe- E litur *Neapoli*, ubi vitam vixit peracto in *Campania* bello, ad montem *Oliveti* in sacello, quod *Columnensi* familiæ illustrissimæ dicatum est, erectumque *Pompejo Columnæ* Cardinali, qui *Neapoli* præfuit, ita jubente *Carolo* Quinto: & biennium in administratione rerum publicarum versatus, cum in reddendo jure, recreandaque provincia & pecuniis exigendis, justitiæ, humanitatis, & temperantiæ modum tenuit, ut cum severitate facilitatem misceret, publicæque egestatis, & ærarii causam tueretur, singularis ei apud omnes ordines laus pararetur. Hujus vi- F tam scribit *Jovius*.

MARCUS ANTONIUS LVI.

Marcus Antonius Cardinalis *Columna*, prædicti *Francisci* ob patrem nepos resedit aliquando, sed parum, & nomine dotis, ut qui liberalissimus est (adhuc enim vivit) donavit Capellæ S. *Agnetis* modios

viginti salis, & jus quod habebat in feudo *Castinei*; bis visitavit Ecclesiam. Interfuit sacro *Concilio Tridentino*, quo tempore nondum fuerat inter Cardinales cooptatus. Theologum habuit secum *Joannem Matthæum Valdinam* ordinis Prædicatorum, qui postea fuit Episcopus *Acerranus*; Synodum Provincialem & diœcesanam vocavit, ubi interfuere Episcopi *Monopolitanus*, *Castellatensis*, *Motulensis* & *Acerranus*. Erexit Seminarium clericorum pauperum. Discedens postea jussu *Philippi* Regis *Salernitanis* datus est Archiepiscopus, dimisso *Tarentino* Pontificatu, sed & Ecclesiam *Salernitanam*, ob majora a summis Pontificibus *Gregorio* & *Sixto* sibi injuncta munera adhuc dimisit. Multos Episcopos habuit Vicarios, *Mutilensem*, *Acerranum*, *Sancti Leonis*, & *Hostunensem*, præter alios, qui omnes fuerunt juris peritissimi. Erat enim antiqua *Tarenti* consuetudo, quando Archiepiscopi aliis distracti negotiis non residebant, ut illorum Vicarii ob Sacramenta administranda essent Episcopi, quæ postea sublata est, quia & ipsi Episcopi post *Tridentinum* Concilium in Ecclesiis residere coguntur. Hæc autem omnia, quæ de tanto Antistite dicta sunt intercurrere ab Anno 1561. usque ad 1568.

HIERONYMUS LVII.

Hieronymus alter *Austriacus* Cardinalis de *Corrigio* nuncupatus; ejus Vicarius *Bonellus* J. U. D. qui postea fuit *Ragusiensis* Antistes, magna quidem industria, studio, ac vigilantia visitavit Ecclesiam, *Cornelii Mussi Butontinensis* Episcopi secutus vestigia in dicendi, scribendi, concionandique facultate. Convocandam jussit Synodum Provincialem & Diœcesanam, cui præfuit *Aloysius Campagna Rassanensis* Episcopus *Mutilensium* Anno 1571.

LÆLIUS BRANCATIUS LVIII.

Lælius Brancatius Neapolitanus, qui olim fuerat per *Pium* V. ad *Surrentinæ* Ecclesiæ Archiepiscopalem præfecturam assumptus, *Hieronymum* sequitur *Gregorio* XIII. Pontifice maximo, & *Philippo* Rege nostro ita jubentibus. Anno igitur Domini septuagesimo quarto post quingentesimum & millesimum, & decimo sexto Calend. Novembris *Tarentum* die Dominico sollemni quidem apparatu, & pompa est ingressus. Nondum autem annum in sua exegerat residentia, & magna inter hunc Pontificem, & Cives clericosque *Tarentinos* oborta est controversia, illis sedulo atque instanter consuetudinum suarum, quas ut maxime antiquas, laudabiles esse, juriumque vim habere contendebant, confirmationem, ut ab aliis prædecessoribus obtinuerant, efflagitantibus, eo vero promittente, sese, quicquid vellent facturum, si visitationis tempus, quod proximum erat, expectarent, ut interea perpenderet, an quas jurisdictiones appellabant, legibus adversarentur. Tota autem re ad Sedem Apostolicam deducta, quæ petebant, ad quatuor tantum redacta Capita idem *Gregorius* summus Pontifex causa ad se avocata, & Antistitis dignitatis ratione habita, suo, quod in calce libri subscripsimus, diplomate ad futuram rei memoriam composuit. Cumque deinde per totum biennium magna diligentia, ac labore Metropolim, totamque cum ea Diœcesim, & Seminarium, quod paterna diligentia & regere, & augere adhuc non cessat, visitasset, quæ in visitatione decreverat, novam rursus & Clericos & populo litigandi ansam exhibuere. Adeunt denuo *Romanam* Sedem, & illustrissimi S. R. E. Cardinales *Montis Regalis*, & *Lancelottus* nuncupati, quibus & a *Gregorio* non dum vita functo, & a *Sixto* V. ejus successore, fuerat visendæ, corrigendæque visitationis cura demandata, cogitantes qualis quantusque esset Archiepiscopi zelus, quam integra ejus vita, auditisque in singulis tam Capituli & Cleri, quam populi procuratoribus, omnia fere, perpaucis exceptis, decreta & probarunt, & confirmarunt, sicut in extremo opere ex authentico eorum scripto constabit. Sed civibus cum Clericis nondum omnino quiescentibus, a Sanctissimo Domino nostro *Sixto* saluberrimum aliquod in tanta animarum ægritudine remedium expectatur, unde salus & quies speratur tranquilla istis tandem diuturnis procellis omnino sedatis.

Archiepiscopus *Tarentinus*, qui a Rege præsentatur duos tantum habet Episcopos suffraganeos *Mutilensem* scilicet, & *Castellanetensem*: primum quoque præsentare consuevit Rex, alterum eligit summus Pontifex. Præsidet Archiepiscopus præcipue Basilicæ Divi *Cataldi*, qui patronus est Urbis nostræ; habuit initium suæ erectionis jam inde ab Apostolorum prædicatione, mox ab ipso *Cataldo*, cujus vitam leges in ultimo operis libro: verum ad hanc, quæ hodie conspicitur, formam *Drogonus* Archiepiscopus, quia vetustior ruinam minabatur, qua plurima vigebat pietate, reduxit. Sexdecim utrinque sustentatur marmoreis columnis, & pavimentum multis emblematibus laboratum: habet navim a duabus hinc atque illinc minoribus distinctam cum suis ædiculis, quæ divorum imaginibus decorantur. Omitto Campanarum turrim, omitto majoris altaris positionem, atque sacrarium, ubi repositæ sunt Reliquiæ sanctorum: atque imprimis Cranium, Brachium, Tibia, Lingua, Ossaque aliquot Divi *Cataldi* thecis argenteis stipata: ubi Argentea etiam statua, quæ Pontificem, dum celebrat, imitatur cum pallio, infula, baculo, aliisque sacris & & Pontificiis indumentis. Rem divinam ibi faciunt duodecim Canonici, multique Sacerdotes & Clerici, qui omnes in chorum conveniunt pro Matutino, Missa, & Vesperis, reliquæ horæ ab iisdem diurna vicissitudine recitantur. Sed hæc nimis curiosa, & propterea superflua videri possunt. Sunt & in *Tarentina* Diœcesi quinque Abbatiæ consistoriales, & ut plurimum Illustrissimis Cardinalibus commendantur: Prima est SS. *Viti Modesti*, atque *Cresentiæ*, quæ olim fuerat *Græcorum* Monachorum e societate magni *Basilii*, qui extra Urbem habebant Monasterium sub Sancti *Viti* nuncupatione; habet hodie Abbas juxta Urbem Ecclesiam S. *Salvatoris*, ubi servantur reliquiæ prædictorum, divorum, Caput imprimis & Brachium Sancti *Viti* argento obtecta, cum non parva sanguinis parte, qui in vitrea phiala asservatur: hunc toto anno duriorem perspicimus, at in festo quod decimo septimo Calend. Julii celebratur, liquescit, ut si recens de corpore manarit. Altera Abbatia dicitur Sanctæ *Mariæ* de *Galeso*, quæ olim fuit ordinis *Cistercienfis*: & habetur de ea in secundo libro Epistolarum & Decretalium *Innocentii* III. Pontificis maximi ad Archiepiscopum *Hydruntinum*, & Episcopum *Liciensem* scribentis. Tertia vocatur SS. *Petri* & *Andreæ*, cujus Basilica fuerat antehac in Insula parva ordinis Sancti *Benedicti*: sicut Quarta, quæ appellatur Sanctæ *Mariæ de Crispiano*, hujus reditus magna & melior pars est apud *Martinenses*, illius vero apud *Mandurinos*. Quinta & ultima *Græcorum* etiam Monachorum *Basilii* magni Sanctæ *Mariæ de Talsano*, cujus Ecclesia sex ab Urbe miliaribus distat, nomen habuit. Est & Abbatia, ubi a Monachis in Conventu vivitur, & iis qui Montis *Oliveti* nuncupantur, Ecclesiæ Sanctæ *Mariæ* de Justitia, olim fuerat pauperum peregrinantium hospitium. Sunt & intra atque extra Urbem multæ tam regularium, quam sæcularium sacerdotum Basilicæ & per totam Diœcesim, quas describere non modo summatim, sed & particulatim placuisset, nisi aliis, quorum consilio adhæsi, opus visum fuisset superfluum.

GRE-

GREGORIUS PAPA XIII.

Ad perpetuam rei memoriam. Quoniam in Ecclesia Dei ejus vices, meritis licet indignis, gerimus in terris, ficuti ad disciplinam Ecclesiasticam conservandam atque propagandam, divinumque cultum amplificandum nihil est ipsa concordia accommodatius, ita nihil æque universum Ecclesiasticum ordinem conturbat atque adeo pervertit, quam si quando a suo capite membra dissidere conspiciantur. Et sicut non sine animi nostri displicentia accepimus, inter Venerabilem fratrem Lælium Archiepiscopum Tarentinum ex una, & dilectos filios Capitulum & Clerum, & forsan Communitatem Tarentinæ Civitatis, partibus, ex altera nonnullæ lites, dissensiones, ac controversiæ coram Venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus super Episcoporum causis deputatis, aliisque forsan Judicibus ac Tribunalibus versæ fuerint, & in præsenti versantur, prætendentibus quidem Capitulo & Clero, & Communitate prædictis ejusdem Archiepiscopi Vicarios pro tempore existentes Syndicatui esse obnoxios, ac Notarium seu Magistrum actorum (ut vocant) non nisi de gremio, seu corpore Capituli per Archiepiscopum eligi debere: Archiepiscopo vero quod Capitulum & Clerus ipso inconsulto, ipsoque vel ejus Vicario non interessente minime insimul cogi, nec haberi posset, quodque aggregatio sive electio, vel saltem institutio & confirmatio Clericorum primæ tonsuræ, qui Metropolitanæ Ecclesiæ Tarentinæ deserviant ad se omnino, vel ad ejus officiales, minime vero ad Capitulum, & Clerum prædictos pertineat: nos pro pastoralis officii debito, litibus, controversiis, ac dissensionibus hujusmodi finem imponere, ac eorundem Archiepiscopi, Capituli, Cleri, ac Communitatis quieti, & animarum saluti consulere, eosdemque omnes a gravibus dispendiis, & molestiis, quæ ex litibus hujusmodi ac controversiis in dies suscipiuntur, eximere, ac penitus liberare cupientes, illosque a quibusvis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, ceterisque Ecclesiasticis censuris, & pœnis, si quibus quomodolibet innodati existunt ad effectum præsentium dumtaxat consequendum absolventes, motu proprio, non ad dictorum Archiepiscopi, Capituli, Cleri & Communitatis, aut alicujus eorum instantiam, seu requisitionem, sed ex mera voluntate, & certa ac deliberata scientia nostra, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, habita prius super præmissis cum prædictis Venerabilibus fratribus nostris Cardinalibus, qui Jura partium pluries audierunt, ac diligenter examinarunt, matura deliberatione omnes & quascunque lites, controversiasque, & differentias prædictas, eorumque singulas, a prædictis & aliis quibuscunque Judicibus, & tribunalibus, ubi illas pendere contingeret, ad nos harum serie avocantes Apostolica auctoritate perpetuo extinguimus, cassamusque & annullamus, proque extinctis, cassis, penitus annulatis haberi volumus, & mandamus, ac omnibus & singulis, quorum interest, sive in futurum quomodolibet interesse poterit super præmissis perpetuum silentium imponimus: Volumus autem, ac eadem auctoritate tenore præsentium perpetuis futuris temporibus expresse statuimus, & mandamus, quod de cetero Vicarii & officiales, sive generales, sive particulares, etiam fortanei nuncupati, per eundem Archiepiscopum sive ejus pro tempore successores in dicta Ecclesia Tarentina, sive ejus Diœcesi deputati, vel deputandi, ad aliquem syndicatum nullo modo teneantur, aut eidem sub quovis respectu sint obnoxii: Notariorum quoque actuariorum, quos Magistros actorum appellant, electio, ac deputatio etiam si laici sint, ac cæteri ipsorum Archiepiscoporum pro tempore penitus libera ac ad nutum amovibilis existat. Quodque Capitulum & Clerus prædicti etiam absque ipsius Archiepiscopi notitia, & interventu se pro eorum negotiis Capitulariter congregare, dummodo non eo tempore, quo in choro residentia, vel alibi Ecclesiastica aliqua functio sit peragenda, possint, ac valeant: liberum tamen sit Ar-

A *chiepiscopo, & successoribus præfatis per se ipsum, nisi de suo, vel suorum interesse ageretur, intervenire; Vicarius vero Clero & Canonicis invitis minime admittatur. Volumus tamen ut in singulis Capitulis, seu Congregationibus hujusmodi absque Archiepiscopi interventu, ut præfertur, faciendis, quod primus Canonicus in ordine, qui in dicto Capitulo, & Congregatione præsens erit, ipse juxta debitum ordinem, & modum, vota, & suffragia suscipiat, altercationes, ac clamationes & jurgia cohibeat, contumacesque & inobedientes eidem Archiepiscopo seu Vicario statim denunciet, in eos juxta qualitatem delicti animadversuro. Insuperque quod Clericorum ejusdem Metropolitanæ Ecclesiæ servitio addi-*
B *ctorum & addicendorum electio, sive aggregatio, ad Clerum, & Capitulum seu Canonicos prædictos absque aliqua ipsius Archiepiscopi sive ejus Vicarii confirmatione, institutione, vel approbatione pertineat: Ita tamen ut electi, & aggregati hujusmodi ab ipso Archiepiscopo, sive ejus Vicario mandatum de sese ad dictum gremium admittendis, prout hactenus consuetum extitit, petere teneantur, ac reservato eidem Archiepiscopo Jure, & facultate omnes ordines conferendi, licentiamque eisdem Clericis de se promovendo concedendi, ac eosdem ad sacramentorum administrationem admittendi idoneos tamen & prævio examine approbandos juxta sacrorum canonum statuta & ipsius Ecclesiæ laudabiles consuetudines. Quocirca omnibus & quibuscunque quos præmissa*
C *concernunt, & in posterum quomodolibet concernent, cujuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis, & conditionis fuerint, distincte præcipiendo mandamus, ut præmissa omnia, & singula inviolabiliter observent, & observari mandent, & faciant, districtius inhibentes omnibus & singulis prædictis, ne sub indignationis nostræ & excommunicationis latæ sententiæ eo ipso si contra fecerint incurrendis pœnis, ne quo minus prædicta omnia, & singula suum debitum sortiantur effectum, sese opponere, impedire, retardare, aut quoquomodo perturbare audeant, vel præsumant, & ita per quoscunque Judices, & Commissarios quavis auctoritate fungentes etiam Cardinales, sublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, & interpretandi facultate, & auctoritate judicandi, & definiri debere, ac irritum*
D *& inane decernimus quicquid secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari, non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, & regula nostra de jure quæsito non tollendo, Capitulique ac Cleri, & Civitatis prædictorum etiam juramento confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis præscriptionibus, ac consuetudinibus, etiam immemorabilis temporis, ac etiam Synodalibus decretis, privilegiis quoque indultis, & literis Apostolicis, etiam dictis Capitulo & Clero, Communitati, & Civitati, etiam per nos, seu prædecessores nostros, etiam motu, scientia, & potestatis plenitudine, similibus, ac etiam consistorialiter sub quibuscunque tenoribus & formis, ac cum quibusvis etiam de-*
E *rogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus efficacissimis & in clausulis irritantibusque & aliis decretis quomodolibet etiam iteratis vicibus concessis, approbatis, & innovatis, quibus omnibus etiam si de illis specialis, & individua mentio habenda foret, eorum tenores, ac si de verbo ad verbum insererentur, præsentibus pro plene, & sufficienter expressis habentes, ac vicem duntaxat specialiter, & expresse motu, scientia, & potestatis plenitudine prædictis, derogamus ceterisque contrariis quibuscunque. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo piscatorio. Die secunda Maji* M. D. LXXVIIII. *Pontificatus nostri Anno septimo.*

CÆS. GLORIERIUS.

F

Scriptum Cardinalium de approbata visitatione.

Nos Vicentius Laureus; tit. S. Mariæ in Via Montis regalis nuncupatus. & Scipio tit. S. Simeonis

 Lan-

Lancelottus nuncupatus S. R. E. P. C. his scriptis testamur, quod annis præteritis habito recursu a Reverendo Capitulo & Clero, & Universitate Civitatis Tarenti ad felicis recordationis Gregorium Papam XIII. super prætensis quibusdam gravaminibus eis illatis in visitatione facta a Reverendissimo Domino Lælio Brancatio Archiepiscopo ejusdem Civitatis, & per eundem remisso negotio ad sacram congregationem super negotiis Episcoporum, & ibidem per plures annos ventilato, tandem nobis fuit ab eadem congregatione injunctum, ut omnia & singula acta & decreta dictæ visitationis examinaremus. Nos auditis voce & scriptis pluries procuratoribus dicti Archiepiscopi, & Capituli, & Cleri, tandem habita super omnibus matura deliberatione, nonnulla ex dictis decretis emendavimus & correximus, prout in Apostillis in margine hujus libri dictæ visitationis propriis nostris manibus subscriptis apparet, reliqua vero omnia in eo contenta approbavimus, in quarum fidem præsentes nostris manibus subscriptas, & sigillis nostris munitas fieri fecimus. Datum in ædibus nostris die primo Septembris 1585. V. Card. Montis Regalis.

S. Card. LANCELOTTUS.

Supplex libellus legatorum Archiepiscopi pro visitatione liminum Apostolorum.

Illustrissime, ac Reverendissime Domine.

Optabat Reverendissimus Dominus Lælius Brancatius Archiepiscopus Tarentinus præsens hoc sacratissimorum liminum visitationis munus adimplere, ac de iis, quæ ad Ecclesiæ suæ statum ac pastorale officium pertinent juxta Sanctissimi Domini Nostri Sixti Divina providentia Papæ V. constitutionis præscriptum rationem reddere. Verum cum ita gravi detentus nuper fuerit infirmitate, ut non sine vitæ discrimine iter hoc suscipere posset: propterea nos Scipionem Tortamanum Cantorem, & Scipionem dello Vechio de gremio suæ Ecclesiæ procuratores suos ad hoc specialiter constitutos ac deputatos cum authenticis mandatis, & legitimi impedimenti quo detinetur documentis Illustrissimæ, & Reverendissimæ Amplitudini vestræ exhibitis, transmisit, ut ejus nomine Beatissima Apostolorum limina visitaremus, ac Sanctæ Sedi Apostolicæ Romanoque Pontifici Sixto V. Domino Nostro veram obedientiam & subjectionem sponderemus: statum dictæ Ecclesiæ exponeremus: ac demum Apostolica præcepta ac sacras jussiones exciperemus.

Præstitimus jam Illustrissime ac Reverendissime Domine visitationis liminum munus, venerati sumus Sanctissima Apostolorum corpora, Romanum Pontificem Christi Domini Nostri Vicarium, ac B. Petri Apostolorum Principis successorem Ecclesiæ caput agnoscimus ac ejus monita & præcepta pacatissimi suscepimus, & Deo dante exequi curabimus. Ceterum quod ad Ecclesiæ statum spectat. Est Ecclesia Tarentina insignis Metropolitana in Regno Neapolitano, suffraganeas habet Ecclesiam Motulensem & Castellanetensem, a quibus ad prædictum appellatur. In civitate & tota Diœcesi præter Cathedralem Ecclesiam, nullæ adsunt collegiatæ. Plura tamen sunt regularium ordinis Mendicantium Monasteria. Adsunt in dicta Ecclesia quatuor dignitates, octo Canonicatus. Copiosus præterea Presbyterorum & aliorum clericorum numerus ad centum quadraginta. Seminarium præterea Clericorum juxta Tridentini Concilii decreta institutum, ubi plures sunt pueri, qui Christianis disciplinis a Seminarii magistris imbuuntur. Habet autem Seminarium prædictum in redditibus ad quingentos ducatos, ex quibus Trecentos persolvit Archiepiscopus. Mons etiam Pietatis a Communitate & civibus Apostolica auctoritate erectus, a quo expositi aluntur & alia pietatis officia erga puellas nubiles & pauperes honestiores, seu verecundas impenduntur, & luminaria pro cultu Cappellæ Sanctissimi Sacramenti suppeditantur, qui etiam ordinarii visitationi subest. Hospitale item pro infirmis curandis ejusdem ordinarii visitationi subjectum. Monialium vero Monasterium unum tantum intra civitatem ordinis Sancti Benedicti, ubi Clausura & alia juxta formam regulæ laudabiliter observantur. Curavit autem semper Archiepiscopus, ut in dicta Ecclesia & Diœcesi Verbum Dei & Christiana doctrina prædicaretur, Ecclesiæ Sacramenta frequentarentur, & alia ad populi institutionem, animarum salutem, & Dei laudem perficerentur: nihilque prætermisit, quantum in ipso fuit, quod ad pastorale officium & sollicitudinem pertinere videretur, visitando, prædicando, mores corrigendo, ac Tridentini Concilii decreta insinuando, prout ab Illustrissimis & Reverendissimis Cardinalibus super consultationibus Episcoporum fuit alias cognitum. Ceterum quoniam a tribus fere annis adest in Ecclesia Arcarius Apostolicus, qualis sit præsens Ecclesiæ status plenius ex ejusdem relatione sciri poterit. Reliquum est, ut a Deo optimo maximo, & Sanctissimo Domino Nostro, Illustrissimæ & Reverendissimæ Amplitudini vestræ perpetuam felicitatem exoremus, quam pro sua benignitate concedere dignetur clementissimus Dominus.

Literæ Cardinalis Antonii Carafæ ad Archiepiscopum de visitatione liminum Apostolorum.

Reverendissimo Domino uti fratri, Domino Lælio Archiepiscopo Tarentino.

Reverendissime Domine uti frater, Reverendi Scipio Tortamanus istius Ecclesiæ Cantor, & Scipio Vetus de istius Capituli gremio, Amplitudinisque tuæ procuratores de causis, quæ illam impediverunt, quo minus ad Urbem ipsa proficisceretur, præsentes legitime docuerunt, iisque probatis, & admissis, ut constitutioni Sanctissimi Domini Nostri Sixti V. Pontificatus sui Anno primo editæ, & præstito ab illa juramento cujus nomine satisfacerent, proximis superioribus diebus Sanctorum Apostolorum limina, ut habebant in mandatis, visitarent, Sanctissimique Domini Nostri jussu a sacra Congregatione Cardinalium Concilii Tridentini interpretationi, & executioni præpositorum de istius Ecclesiæ statu, aliisque ad illius gubernationem pertinentibus auditi, demum benigne dimissi fuerunt. Quorum rerum omnium ejus sanctitatis auctoritate, quæ hoc mihi præcipue mandavit, testimonium volui Amplitudinem tuam his meis literis habere, quibus pro ea, qua nos Christus Dominus Noster conjunxit charitate, magnopere hortamur, ut in consortium Apostolicæ solicitudinis a Deo vocata commisso sibi gregi assidue invigilet, supremæque Sedis mandata ac monita, cum primum ad eum perlata erunt, non tam verbis, quam re explicet, & quicquid animarum saluti prodesse intelliget, id diligenter exequatur. Unum vero, quod maxime pastorale ejus officium adjuvare poterit, inter alia curet, ut Concilii ejusdem decreta in ista Ecclesia ab omnibus observentur: præsertim vero meminerit; non dominari in Clero, sed subditis tanquam filiis & fratribus paterna dilectione præesse, Seminarii pueros literis & pietate informandos, aliosque in universa sua Diœcesi Doctrina Christiana, quæ est salutis fundamentum, instituendos curet. Cumque verbi Dei alimento fidelis populi vita sustentetur, id illi per se, vel alios cum omni charitate subministret. Mulctas pecuniarias locis piis assignet. ad suamque præcipue curam pertinere arbitretur, providere, ut ipsa pia loca fideliter gubernentur, & pauperes, in quibus sentitur persona Christi, qui cum dives esset, ut nos ditaret, inops est factus, eleëmosynis juvet, omnibusque in rebus commendatos habeat. Synodos quoque juxta Concilii ejusdem præscriptum celebret. Provinciales autem quas habebit, ad Congregationem eidem Concilio interpretando a Sanctissimo Domino Nostro præpositam expendendas, & recognoscendas quamprimum mittat. Quæ de ejus

ejus Amplitudinis pietate atque in Apostolicam Sedem perspecta devotione sperantes, omnipotentem & misericordem Deum rogamus, illam incolumem servet ut spatio, quod ad Sanctorum liminum visitationem præscribitur, redeunte, hoc tam necessarium munus per se ipsa obire possit. Romæ die 23. Decembris 1588.

Amplitudinis tuæ Uti frater A. Cardinalis CARAFA.

A Hæc habui, quæ de Tarentinis rebus a primis conditoribus ad nostra usque tempora scriberem iis arbitror omnia fore lectoribus gratissima: at si qua videbantur ingrata, illa haud prætermissa omnes cogitent, ne traditæ ab aliis historiæ rationes violarentur.

FINIS.

INDEX
RERUM MEMORABILIUM
Quæ in hoc opere continentur.

A.

Aphe-

B.

C.

D.

E.

Jaco-

Pha-

Q.

R.

S.

T.

Te-

Tur-

FINIS.

ANTONII GALATEI,

Liciensis,

Philosophi & Medici Doctissimi ac Celeberrimi,

DE

SITU JAPYGIÆ LIBER.

Nec non URBIS CALLIPOLIS Descriptio;

ut & de

VILLA LAURENTII VALLÆ.

Editio novissima, priori nitidior & emendatior.

LUGDUNI BATAVORUM,

Sumptibus PETRI VANDER Aa,

Bibliopolæ & Typographi Academiæ & Urbis.

ADMONITIO BIBLIOPOLÆ AD LECTOREM.

Habes hîc, Benevole ac Erudite Lector, Opus Viri doctiſſimi ſimulque integerrimi (quod rarò fieri compertum eſt) ANTONII GALATEI, Philoſophi ſubtiliſſimi ac Medici experientiſſimi. Inſcribitur DE SITU JAPYGIÆ LIBER. In hoc Auctor altiùs repetit originem illius Regionis, eamque ad antiquos Græcos refert, atque ejus veteres colonos aſſerit Græcos fuiſſe, & in nonnullis urbibus ſuo adhuc tempore incolas Græcâ Linguâ uſos fuiſſe. Accuratè ac diligenter deſcribit ejuſdem Regionis urbes, pagos, vicos, caſtella, aliaque huc pertinentia. Interſerit aliquando Operi ſuo declamationes atque invectivas in homines cujuſcumque generis & ordinis, præſertim in Viros Eccleſiaſticos Romanos, quamvis ipſe addictiſſimus Sacris Eccleſiæ Romanæ; ut quum dicit de Sacerdotibus: *Ex opulento Sacerdotio, ubi effundere decet opes Eccleſiæ, fiunt avari & tenaces; at ubi, & quando, & quibus non oportet, profuſi, venales, laſcivi, libidini & gulæ dediti ſunt.* De primariis Sacerdotibus: *Exemplo nobis ſunt Principes Sacerdotum, quibus, dum pauperes erant, ſatis fuerant oluſcula & piſciculi minuti; nunc nec terræ, nec maria eorum gulæ ac libidini ſufficiunt.* Et de ſummo Sacerdote: *Præcepit Petro* DOMINUS *noſter, ut arma conderet, quamvis ille nunc, neſcio quomodo aut quibus artibus rerum potitus, arma ſtringere, ac bella exſuſcitare tam promptus & aſſuetus eſt; atque ea, quæ* DEI, *cum iis, quæ Cæſaris erant, conjunxit.* Et hæc ſufficiant. Adjecit Auctor urbis CALLIPOLIS accuratiſſimam Deſcriptionem, nec non VILLÆ LAURENTII VALLÆ jocoſam ac perfacetam delineationem. Quid in hac noſtra Editione ſit præſtitum, ſic habeto. Errata quamplurima correximus, ut cuilibet Editiones conferenti facilè patebit. Paginas Veteris Editionis, quæ prodiit Anno 1558. in 8°. Baſileæ apud Petrum Pernam, hujus noſtræ Editionis margini adlevimus, ut ſic Lector alteram alteri comparare facillimè queat. Indicem copioſiorem ac in meliorem ordinem poſitum ſubjunximus. Denique chartam necnon typos puriores & nitidiores adhibuimus. Vale atque ſalvus ſis, fruere noſtris laboribus, nobiſque ſtudere perge.

JOANNES BERNARDINUS BONIFACIUS, Oriæ Marchio,

Clariſſimo Viro

LOISIO GEORGIO, Patritio Veneto, S. P. D.

EA eſt elegans fama, quæ de te ab omnibus prædicatur, ut, licèt nunquam te præſens viderim, tamen cogar communi ſuffragio calculum addere, & eadem de te ſentire & dicere, quæ omnes dicunt & ſentiunt; nam etſi facie te judicare minimè poſſum, qualisnam ſis, hoc non multum attendendum; quippe ex egregiis factis tuis ſic vivum animum expreſſum video,

Qualis Apelleïs eſt color in tabulis.

Nec quiſquam iſtinc ad nos venit, qui in te laudando & extollendo finem facere poſſe videatur. Quo factum eſt, ut ita ſim accenſus deſiderio te videndi, & aliqua in re animum erga te meum oſtendendi, ut, ubi ſim, quid-ve faciam, omnino neſciam. Quumque mihi negotiorum, nec levium, cauſâ iſtuc aliquando proficiſcendum ſit, urgeo interdum rem, ut quamprimùm liceat optatiſſima ora intueri, veraſque audire & reddere voces. Hoc demum pacto voluntati meæ ſatisfaciam. Interea moræ veluti impatienti viſum fuit hoc ad

 te

te mittere Opusculum, in μνημόσυνον *& pignus erga te mei amoris & benevolentiæ, quod tantisper vellem te legere, donec pòst præsens te interpellem. Liber est ab Antonio Galateo Liciensi Philosopho & Medico celeberrimo compositus, inscribiturque* de Situ Japygiæ; *in quo, ceu in tabula, ob oculos tibi omnia ferè hujus Regionis nostræ loca proponuntur; præsertim verò mea hæc oppida, in quibus nunc dego. Spero, quæ tua est humanitas, & propensum in hujusmodi scripta studium, munusculum, qualecumque est, tibi omnino non ingratum fore. Quod verò ad Auctorem attinet, multa mihi dicenda essent, maximè quum adhuc nescio quâ injuriâ factum sit, ut Opus ipsius nullum, quod sciam, in lucem prodierit, etsi quotidie passim docti indoctique pariter scribamus. Sed quamvis, ut dixi, ex suis lucubrationibus nondum manifestus apparuerit, non dubito quin citò ipsum omnes cogniturí sint, cùm ex hoc Opusculo, quod ad te mittimus, tùm ex aliis, quæ investigare assiduè non cessamus. Scripsit namque Vir ille præclarissimus multa doctè, & scitu dignissima. Nec immeritò à magno Pontano nostro tam honorificè celebratur in suis* Hendecasyllabis, *& alibi. Et doctissimus ille vester Hermolaüs Barbarus peculiarem illi* Paraphrasim Themistii in Aristotelis Physicen *dicavit. Non tacebo insuper, benemeritum quoque fuisse de inclyta & felicissima ista vestra Republica, ut ipse multis in locis testatur, præcipuè verò in quadam sua Epistola, quam nobilissimo Viro Loisio Lauredano, Patritio vestro, scripsit, in qua graphicè ipsam exprimere & laudare, compendio tamen, conatur; ubi, inter cætera, hæc verba sunt:* Mallem Litteras nescire, unicum infelicitatis meæ solatium, quàm Venetias non vidisse. *Et in lib.* de optimo genere philosophandi: Nuper Venetiæ, alteræ Athenæ, imago Romæ, Philosophiam, Græcas & Latinas Litteras amplexatæ sunt. Et nî mors tam citò illum rapuisset, familiaris meus Hermolaüs Barbarus Barbarorum disciplinas ex Italia profligasset: erat enim vir excellentis ingenii, & Græcarum Latinarumque Litterarum peritissimus. Sunt & alii Venetorum Proceres, Hermolao non inferiores, qui à morte revocare Philosophiam possent. *Hactenus noster Galateus. Sed quis dignè vestram urbem laudare poterit? Vetera ingenia obstupescerent; cogita nunc quid facerent nova. Et jure quidem. Vos etenim illi estis, qui alterum Romanum Imperium exsuscitastis, eò pulchrius & felicius, quò diuturnius. Vos pacis bellique sequestres. Vos vestrâ summâ prudentiâ & validâ ope facitis, ut Regina Italia, & antiquum Latinum nomen, penitus non deleatur, & in barbariem abeat. Vos non Italiæ modò, sed Orbis etiam splendor, lumen, honor, & gloria. Pro vobis, vestroque perpetuo imperio, omnes pii noctes diesque orare* Deum *debent; nam tantum Christianæ Reipublicæ consultum erit, quantum incolumes vos felicesque exstabitis. Beati profectò existimandi, qui in tam præclara & benè instituta urbe nati estis. Mihi verò, si, quod nunc optarim,* Deus *benignus concessisset, vestrum solum natale omnino contigisset. Verùm, quum Superis aliter visum sit, subinde cum Poëta suspiro:*

O utinam ex vobis unus, vestrique fuissem,
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!

Quod superest, vos omnes semper colam, semper amabo, venerabor, & pro numine habebo; ac in primis te, mi GEORGI, virum omnibus virtutibus, præsertim humanitate, ornatissimum. Qui in urbe inclyta natus, in familia illustri, tot Imperatorum & Ducum splendidâ, fortunâ, bonis, copiâ, ore elegantissimo, supremis honoribus, tibi à tua Republica frequentissimè collatis: tamen hæc omnia candido & pulcherrimo animo tuo longè vincis & superas. Tametsi ex se unumquodque conspicuum & mirandum quemlibet redderet; nihilominus juncta, & animi dotibus comparata, famulas illa, hæc Reginam ostenderent. Vive diu, mi humanissime GEORGI, quando tu verè mihi dignus vitâ videris, cùm singulis innumera humanitatis officia quotidie præbens, tùm tuo exemplo alios invitans ad virtutis & sapientiæ studium. Unde felicissimæ & inclytæ Venetiæ non tantùm gloriabuntur de opibus, de latissimo imperio, de instructis copiis, de admirabili illo navali, octavo Orbis miraculo, de numerosa classe, etiam Asiæ formidabili, denique de omnibus, quibus felicissimum & amplissimum regnum gloriari soleat: quantum (& quidem justiùs) de sapientissimis & prudentissimis alumnis, ac in primis de te, Viro omnium, quos sol adspicit, clarissimo. Itaque in causa estis, ut quæ urbs ex se magna & admirabilis sit, vestrâ tamen virtute longè major & admirabilior appareat. Faxit Deus Optimus Maximus, *ut, quod mihi hucusque non licuit, liceat saltem in posterum; ut in ista florentissima Republica quod superest ævi transigam, atque oculos tandem claudam. Quæque incunabula non præbuit, benigna concedat vel tumulum. Vale, Oriæ in Salentinis, vel Japygiæ, Calendis Octobris,* M. D. LVI.

Pag. 1.
PROVINCIÆ HYDRUNTINÆ vulgo TERRA D'OTRANTO Geographica Tabula accuratissime delineata
LUGD. BAT. Sumptibus PETRI VANDER AA.
Miglia Otto Com.
2 4 6 8
MARE ADRIATICO
MARE GIONIO
GOLFO DI TARANTO olim SINUS TARENTINUS
PARTE DI TERRA DI BARI
PARTE DI BASILICATA
PARTE DI CALABRIA CITRA
Altamura
Gravina
Matera
Cassano
Castellanetta
Motola
Genosa
M. Apennino
Martina
Ostuni
Brindisi
Taranto
Oria
Lecce
Nardo
Gallipoli
Otranto
Castro
Alessano
Ugento
S.M. de Leuca
Capo S. Maria olim Iapigium et Salentinum prom.

9 ANTONII GALATEI,

PHILOSOPHI ET MEDICI PRAESTANTISSIMI,

DE SITU IAPYGIAE LIBER.

AD CLARISSIMUM VIRUM, JOANNEM BAPTISTAM SPINELLUM, COMITEM CHORIATI.

Uæ nunc *Italia* dicitur, ab *Alpibus* Ortum habens, supero & infero mari abluitur, inque Ortum hibernum & Meridiem porrecta, perpetuis *Apennini* jugis, duabus peninsulis, seu (ut *Græci* dicunt) chersonesis, finitur. Quæ quasi vertices sunt, seu coni bifidæ arboris.

Hæ peninsulæ, & interjacens ora, antiquis temporibus non solùm ceteris terris, sed ipsi quoque *Græciæ* prælatæ, ob ingentem & urbium & virorum nobilitatem, & cœli clementiam, & soli ubertatem, (*Græcis* omnibus consentientibus) no-
10 men sibi *Magnæ Græciæ* vendicavere. Nunc afflictis ac perditis priscorum *Græcorum* rebus, & dehinc deleto in *Oriente Romano* Imperio, hæc quoque ora simul concidit; & ut quondam *Græcis* totum ferè internum mare, *Massiliam*, & *Africæ* oram, *Ægyptum*, *Syriam*, *Asiam*, *Græciam*, & majorem *Italiæ* partem, *Siciliam*, *Cretam*que tenentibus, hæc ora in umbilico erat *Græciæ*, sic nunc diviso, imò potiùs discisso terrarum Orbe, & *Græcis Latinis*que dissentientibus, & *Saracenis Turcis*que rerum potitis, in extremo penitus angulo est.

Omnes hujus oræ urbes percurrere, & illarum res gestas narrare, non est propositi nostri, nec tantum mihi à laboriosissima arte mea ocii concessum est. In hac *Hydruntum*, *Callipolis*, *Neritum*, &, unde mihi antiqua origo est, *Calatana*, *Brundusium*, *Tarentum*, *Metapontus*, *Heraclea*, *Thurii*, *Sybaris*, *Croton*, *Locri*, *Rhegium*, *Messana*, *Syracusæ*, &, ut mihi constituam, tales erant quondam hæ urbes, quales quæ nunc in *Italia* habentur nobilissimæ. Hîc à *Pherecide Syro* fluxit *Itali-*
11 *ca* Philosophia: hîc *Pythagorica* Disciplina: hîc mores, hîc apud *Græcos* (teste *Aristotele*) prima benè vivendi instituta, primi convictus. Primi leges scriptas dedere *Thurii*, apud quos *Græcæ* Historiæ Pater *Herodotus* suas scripsit *Musas*.

Nunc tempore & vetustate omnia collapsa sunt. Nunc inconstans ac lubrica fortuna, quæ res hominum, atque Imperia ipsa, nunc huc, nunc illuc agitans, omnia permiscet ac perturbat, aliò vertit sua munera. Hæc eadem Regiones, Urbes, Gentes, Linguas, Familias, nunc has extollit, nunc easdem deprimit. Quin etiam & ipsas Regum & Populorum Leges, & varias Religiones, & ipsa Philosophiæ (ut *Aristoteles* ait) scita & dogmata, permutat. Nihil est in tam

A magno ac volubili opere, quod firmum aut stabile sit.

Extrema totius oræ duæ sunt (ut dixi) peninsulæ. Quæ ad Meridiem spectat, & ad *Siculum* vergit fretum, paulò majori ambitu cingitur; clauditur isthmo, qui est à *Scyllaceo* ad *Hipponia-* 12
tem sinum, seu (ut *Aristoteles* ait) à *Scylletico* ad *Lameticum*; inter utrumque, eodem Auctore, iter est mediæ diei. *Strabo* spacium esse ait centum & sexaginta stadiorum. Nusquam angustiorem esse *Italiam Plinius* ait.

Hæc est propriè dicta *Italia* ab *Italo* Rege, unde *Virgilius*, *Aristotelis* sententiam ad verbum
B referens, ait *Æneïd.* lib. 1. §. 536.

Oenotrii celuere viri; nunc fama, minores,
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.

Hunc universæ *Italiæ* nomen dedisse certum est. Propagatum inde nomen *Campaniam* & *Latium* comprehendit, & à supero mari, *Salentinos*, *Apulos*, *Ferentanos*, *Marsos*, *Picenos*, inde *Etruriam*, & *Liguriam*, usque ad *Varum* amnem & *Alpes Venetas*, & usque ad confinia *Illyridis*. De universa *Italia* dicere, nec propositum mihi est, nec ocium.

C De altera peninsula, quæ Orientem spectat, pauca de multis perstringere me oportet, quoniam id tibi placere video, cujus jussis jure mihi semper parendum est. Ut illa (quemadmodum diximus) 13
à *Scyllaceo* ad *Hipponiatem* sinum, sic & hæc à *Brundusio Tarentum*, & isthmo sed longiori clauditur. Sunt enim à *Brundusio Tarentum* millia passuum circiter quadraginta, à *Tarento Callipolim* millia passuum quinquaginta. Inde *Japygium* promontorium (quod alii *Salentinum*, alii *Salentum*, *Græci Acram Japygiam* appellant) millia passuum viginti. Inde *Hydruntum*, quod, teste *Leonardo Aretino*, ultimum est *Calabriæ*, millia pas-
D sum triginta. Hinc *Brundusium* quinquaginta. Totus ambitus est centum & nonaginta millia passuum. Ut illa *Leucopetra*, cui navigantes temporis nostri, à discrimine ventorum, nomen indiderunt; ita hæc *Japygio* promontorio terminatur, quibus apicibus maximè in mare excurrit *Italia*.

Utrumque extremum finis est *Apennini*: nam ut *Italia*, sic & *Apenninus* bifurcatur: & ut *Italia Alpibus*, sic & *Japygia* montibus circumsepta est, non nimis altis, sed lapidosis & nemorosis. Hi ultra *Brundusium* & *Tarentum* ferè ad utrumque mare descendunt. Sunt qui isth- 14
mum ponunt ab *Egnatia* & *Monopoli* usque *Tarentum*: id spatium triginta millium passuum esse dicunt.

Ab extrema *Japygia* ad *Syrtis* magnæ intimos recessus maxima mediterranei maris latitudo est: sunt enim millia passuum ferè octingenta. Ab hac eadem ad interiora sinus *Corinthiaci* quatuor millia & quingenta stadia. Ad *Acroceraunios* montes & *Lacinium* promontorium par esse spatium, auctor est *Strabo*, hoc est, septingentorum stadiorum, quæ nostrâ computatione efficiunt octoginta septem mille & quingentos passus. Idem à *Cassiepia Corcyræ Brundusium*, & ab altero *Cassiepiæ* cornu usque *Tarentum*, stadia sunt mille septingenta & quadraginta, hoc est, *Romanâ* computatione, mille passus ducenti & viginti septem Recentiores navigantes ab *Hydrunto* ad *Thoronum* insulam, quæ ostio *Adriatici* sinus objicitur, sexaginta millia passuum esse dicunt; à *Thorono Corcyram* quadraginta millia passuum. Ostium *Adriatici* sinus, ubi brevissimum est spatium, quin-
15 quaginta millia passuum, hoc est, ab *Hydrunto* ad *Acroceraunios* montes.

Hæc Regio, si *Ptolemæo* credimus, ad cœlum relata, Leoni & Soli subjicitur, ut & tota *Italia*, sed *Apulia* præcipuè. Hæc, quoad terrarum situm attinet, temperatissimam Orbis partem sortita est. Ut & altera penisula, quartum scilicet clima, quantum ad cognomen & umbras solis, si aliqua res terrestris non obstiterit, temperatissimum esse, & ratio, & experientia ipsa, & plurimorum consensus affirmat: quamvis *Avicenna* & *Averroes* ab Antiquorum sententia & inter seipsos dissentiunt. Alter, qui sub æquinoctiali plagam temperatissimam esse opinatus est, alter quintum clima laudavit, in quo se esse credidit, quum fuerit, si *Cordubæ* vixit, in quarto. Utriusque opinionem in Libello *de Eucrasia* confutavimus. *Averroïs* opinionem nemo, quem ego sciam, secutus est. *Avicennæ* consentit *Aponus*, & *Albertus*, qui Libellum *de natura locorum* scripsit, ubi se multa ex
16 *Platonis* & *Aristotelis* epistolis collegisse asseverat.

Sed si temperatissima Orbis loca cognoscere cupis, (his namque mensurantur cetera: nam rectum est index sui, & obliqui) ne pigeat inter tot curas hæc quoque legere, quæ nonnihil ad civilem usum conducunt. Earum, quas *Alfraganus* & ceteri *Arabes* descripsere, regionum urbiumque nomina nec mihi nota sunt, nec illis, ut puto: non solùm locorum, sed stellarum, & Auctorum, & (quod vitæ interest) herbarum quoque nomina *Arabes* corrupere: unde rerum ignoratio non parva orta est. Placuit nostris potiùs è turbidis Barbarorum rivulis, quàm è *Græcorum* purissimis fontibus hausisse Philosophiam, Medicinam, ceterasque disciplinas. Sed ad propositum redeamus.

Quartum clima ex *Italia* non nisi, quæ citra *Neapolim* & *Garganum* montem sunt, loca complectitur. Incipit ab occiduo Oceano; continet *Gades*, *Sacrum* promontorium, & oram Oceani usque ad *Lunæ* promontorium, quod est in *Lusi-*
17 *tania*. Medium freti *Herculei*, quod inter tertium & quartum clima jacet, *Abyla* in tertio, in quarto *Calpe* existente, comprehendit omnem *Bæticam*, & partem *Lusitaniæ*, & omnem oram *Hispaniæ* interni maris usque *Barcinonem*, *Ebusum*, & *Baleares* insulas, *Sardiniam*, & partem *Corsicæ*, *Siciliam*, & adjacentes insulas, & *Italiæ* partem à *Leucopetra* usque *Neapolim*, & ab extrema *Japygia* usque ad *Garganum* montem, & *Luceriam Apulorum*, *Macedoniæ* partem ferè usque *Dyrrachium*, *Acroceraunios* montes, & omnem oram *Epiri*, *Corcyram*, *Cephaleniam*, *Zacynthum*, sinum *Corinthiacum*, omnem oram *Ætoliæ*, & *Acarnaniæ*, *Isthmon*, & mediam *Peloponnesum*, *Atthidem*, *Achajam*, *Bœotiam*, sinum *Thermaïcum*, *Thessalonicam*, usque *Athon* montem, *Stagiram*, *Le-*

A *mnon*, *Eubœam*, & maximam partem *Ægæi* pelagi, *Tenedon*, *Lesbon*, *Chion*, *Con*, *Samon*, omnem oram *Asiæ* Minoris à *Tenedo*, & *Sigæo*, & *Hellesponto* usque ad *Cnidum*, & à *Cnido* usque ad *Issicum* sinum, & partem *Syriæ* usque ad termi- 18
num tertii climatis, in cujus medio *Hierosolymorum* civitas est sita, qui terminus est juxta *Alexandriam*. *Pieriæ* continet & *Rhodi* oram, quæ Septentrionem spectat, & *Cypri Crommyorum* tantùm extrema, *Mœsiam*, *Asiam* Minorem propriè *Mæoniam*, *Æolidem*, *Cariam*, *Pamphyliam*, *Lyciam*, *Ciliciam*, utriusque *Armeniæ* partem, & partem *Mesopotamiæ*, partem *Assyriæ*, *Mediam*, B & partem littoris *Hyrcani* maris, *Hyrcaniam*, *Parthiam*, partem *Margianæ*, *Ariæ*, *Paropanisi*, & *Bactrianæ*, & *Sogdianæ*, & *Sacarum* regiones, & Terram incognitam.

Latiùs quàm par erat digressus sum, sed operæ pretium hæc nosse civili viro, & maximè Philosopho, & Medico, quos regionum & Orbis totius scientissimos esse oportet. Primum munus esse Medici *Hippocrates* censet, contemplari tempora & regiones. Idem re monstravit, quod opinatus est: nam Libellum scripsit *de Aëre*, *A-*
qua, *& Regionibus*, de *Asia* præcipuè, & *Euro-* 19
pa: & in calce admirandi illius *Prognosticorum* C libelli sic ait: *Quæ diximus, in Æthiopia, & Hesperia, & Septentrione experti sumus.* Certè hominum mores, ingenia, & crases, quas complexiones appellavere, ex ipsis regionibus judicantur, *Aristotele* in *Problematis*, & *Galeno* in Libello *de virtutibus animæ* testibus.

Ego, secundùm *Ptolemæi* descriptionem, principium quarti climatis ad latitudinem triginta sex graduum, finem verò unius & quadraginta posui: nec me latet quosdam trigesimum & trigesimum quartum ferè fines posuisse, atque alios aliter. *Galenus* temperatissimam Orbis partem seu zonam D *Con* insulam, *Hippocratis* patriam, judicavit, & *Cnidum*, & regiones, quæ parùm ad Arcton, aut ad Austrum secedunt. *Averroes* quoque hoc idem confessus est, auctoritate *Galeni*, *Græcorum* terram temperatissimam, præcipuè patriam *Hippocratis*.

Demonstratum satis, ut puto, eam Regionem, cujus situm atque urbes cognoscere diu optasti, ex segmentis terrarum temperatissimum obtinere. 20
Hæc insularum omnium peninsularumque ocellus quondam fuerat. Hæc est de qua *Horatius* cecinit *Carm.* lib. II. od. VI.

Unde si Parcæ prohibent iniquæ,
E *Dulce pellitis ovibus Galesi*
Flumen, & regnata petam Laconi
Rura Phalanto.
Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet, ubi non Hymetto
Mella decedunt, viridisque certat
Bacca Venafro.
Ver ubi longum, tepidasque præbet
Jupiter brumas; & amicus Aulon
Fertili Baccho minimùm Falernis
Invidet uvis.
Ille te mecum locus & beatæ
F *Postulant arces; ibi tu calentem*
Debitâ sparges lachrymâ favillam
Vatis amici.

Hanc chersonesum variis nominibus à diversis Auctoribus subinde appellatam fuisse compertum habeo: alii (ut *Aristoteles*, *Herodotusque*) *Japygiam* dixere: alii *Salentinam*: *Peuceciam* alii: alii à duce *Mesapo Mesapiam*: alii *Magnam Græciam*: alii *Apuliam*, ἀπὸ τȣ̃ ἀπόλεσθαι, eò quòd hîc celeriùs quàm alibi arbores dejiciant folia: alii *Ca-* 21
labriam: nam quæ nunc *Calabria*, *Brucia* quondam dicebatur; tantùm est nominum rerumque varie-

A varietas atque mutatio. Quæ de hac Regione scribit *Strabo* ad verbum referam: Terra deinceps Japygia, non sine admiratione commoda oppidò est: nam cùm in superno tergo aspera videatur, ubi aratris panditur, altioris fertilitatis glebas invenies: cùmque aquarum indiga est, nihilominus læta suppeditat pascua, & arboribus referta spectatur. Hæc etiam omnis Regio aliquando copiosa admodum mortalium multitudine floruit, & tredecim urbes habuit: nunc autem, excepto Tarento, atque Brundusio, cætera exigua sunt oppidula, adeò absumptæ sunt vires. Salentinos Cretensium fuisse coloniam memoriæ proditum est. Hæc
B ille.

Hæc Regio quamvis nunc effœta & annosa sit, tamen *Hispanorum*, *Gallorum*, *Italorum*, & præcipuè *Campanorum*, qui amœnissimam *Italiæ* par-
22 tem incolunt, *Græcorum* quoque, & *Turcarum* judicio pulcherrima atque apprimè optima judicatur. Fruges, olera, fructus præstantissimi sunt: triticum, & hordeum valentissimum est: avena hujus Regionis cum hordeo, & hordeum cum tritico aliarum certare potest. Paleæ medullis plenæ vehementissimè alunt: brassicæ, cepæ, intubi, raphani, cucurbitæ, fabæ in immensam crescunt magnitudinem: melones maximi, atque
C optimi saporis: citria ubique benè proveniunt: herbæ, quæ in usus Medicos veniunt, aliarum ejusdem generis omnium efficacissimæ. Cœlum salubre; solum non aridum, non paluſtre, aquas habet plerisque in locis salientes, & in plerisque fontanas: boum & asinorum spectatæ magitudinis corpora gignit, & mulorum genus laudatissimum.

Sunt qui *Italiam* à vitulorum magnitudine dici existimant. Homines habet placidos, mitissimorum morum, boni sensus, non fallaces, non subdo-
23 los, Regionis naturâ non satis bellicosos, sed
D ob fœdera servanda & ob honorem fortissimos, ut audies. Fit enim, ut qui temperatas terras habitant, plus ingenii habeant, & humanitatis, & meliorem corporis temperaturam, sic minus audaciæ ac immanitatis: exemplum ponit *Cicero* de *Græcis* & *Cimbris*, *Hippocrates* de *Europæ* & *Asiæ* Gentibus. Qui mansuetior est, plus ad hominem, qui animosior, plus ad belluam accedit. Dispereant, qui principatum animalium audacissimis rapacissimisque dedere. Nonne erat decentius, & Naturæ magis consentaneum, bovem, aut ovem, aut equum, aut gallum, aut pavonem, animalia humano generi non innoxia modò, sed utilissima & necessaria, qui-
E bus diademata tam decora natura ipsa sua sponte constituit, Reges aliorum facere, quàm aut leonem, aut aquilam, animalia torvi vultus atque horridi, aduncorum unguium, rapacissimi animi, insatiabilis gulæ, nata in aliorum perniciem? Dices,
24 quoniam hæc armata sunt, illa inermia: & natura monstravit inermem esse debere Regem: cæteras armatas & spiculis & venenis genuit. Hoc documento mortales admonuit, inermes armatis imperare debere, & ingenio vires cedere: ideo *Aristoteles*, qui Naturæ semper consentit, ait, *corpora robusta apta esse ad serviendum*. Nos ad
F castiganda scelera nostra Reges armavimus. Præcepit *Petro* DOMINUS noster, ut arma conderet, quamvis ille nunc nescio quomodo, aut quibus artibus rerum potitus, arma stringere, ac bella exsuscitare tam promptus assuetus est: atque ea, quæ DEI, cum iis, quæ *Cæsaris* erant, conjunxit.

Non sumus obliti nostri propositi. Provincia hæc mitissimos homines gignit, & humani sanguinis minimè avidos. Sed hæc tanta sua, quæ diximus, munera Naturam labefactasse quibusdam fortasse videtur. Genuit hic natura arachneum animal nocentissimum, cujus venenum fistulis & tympanis pelli non crederem, nisi per plurima 25
experimenta didicissem, legissemque apud *Aulum Gellium*, auctoritate *Theophrasti*, esse quosdam serpentes, quorum venenum cantu & fistulis pellitur: de illis loquitur *Virgilius Georgic.* lib. III. ỷ. 425.

Est etiam ille malus Calabris in montibus anguis.

Sunt & serpentes pestilentissimi: chersydri enim sunt nati in arida tellure. Gignit etiam Regio bruchos: ii parum Peninsulæ fines transgrediuntur. Peculiare huic Regionis malum; animalia sunt, quæ omnia solo tactu fœdant, omnia devorant, omnia more hostium vastant: nihil quà transeunt virens, nihil intactum relinquunt. Videre sæpè rustici suas messes, suos annuos labores penè maturos, ac falcibus vicinos, unâ quâ ibi bruchi nocte castrametati sunt, atrâ ingluvie & acutis dentibus corrosisse; & quandoque ab arboribus non abstinent. Vacavit Provincia hac peste multis annis, ope marinarum avium, quas *Gainas* appellant, quarum ova aut pullos ne quis violaret, lege cautum est. Hæ bruchorum fœtus, 26
tanquam a DEO missæ, rostris è terra excavant: deinde post æquinoctium vernum, quum è terra prodire incipiunt, devorant implumes, ut sic dicam, seu nondum alatos: deinde volantes depascuntur. Hoc contigisse *Plinius* ait incolis *Casii* montis, quibus præsidio erant *Seleucides* aves, locustis eorum fruges vastantibus. Nunc aut avium, quas diximus, defectu, (earum enim fœtus post bruchorum interitum vastare cœperunt) aut Deorum irâ, aut aliquâ ignotâ nobis injuriâ, bruchi rediere, & iterum felices *Salentinos* campos populari cœperunt.

Quin etiam rarus annus est, quo non magna vis grandinum aliquam partem Regionis percutiat, uvas, & etiam palmites, & olivarum tenellos surculos, & segetes, & fructus omnes non prosternat. Horum omnium causam cœli temperiem esse dixerim: nam hîc, ut in *Campania*, hieme & æstate fiunt fulmina.

Erimus-ne nos, *Spinelle*, Naturæ ingrati, ut 27
recusemus illius munera, quoniam illis aliqua admixta sunt mala, quæ illa minuit? Sæpè optimis mixta sunt pessima: ut bona de manu DOMINI, sic & mala accipere debemus. Sunt aliqui, qui quum diserti haberi volunt, Naturam incusant, imò & DEUM, quem ipsi ignorant; (Natura enim à DEO dirigitur) quòd tanta sua munera sævâ mercede compensavere, dolent se non fuisse genitos truncos, ut geminâ veste tuti essent, aut vestitos pilis, aut corticibus, aut armatos ungulis, aut cornibus, aut duris rostris. Ridenda verba & DEO improba. Si Dii illis darent optionem metamorphoseos, vellent-ne in truncos aut bruta animalia transire, quoniam tuta sunt à frigoribus aut caloribus? Et quoniam Naturæ causam agere cœpimus, vellent-ne in aves, ut volare possent sine præceptore, aut in pisces verti, ut nare scirent? O verba verè digna hominibus è truncis & duro robore natis! Vis tu esse suber, ut crasso cortice tegaris? Vis mutari in testudinem, aut 28
locustam, aut ostream, ut cortice & testâ durâ operiaris? Dii dent tibi voti tui facultatem: ego malo tenui cute quàm duro corio tegi. *Aristoteles* acumen sensus ex carnis mollicie argumentatur. Tu invides animalibus vellera, pilos, setas, spinas, cortices, testas, quæ omnia in nostros usus veniunt. Hominem nudum Natura genuit, fateor: sed tu quot homines sine vestibus vitam egisse vidisti? & illas tibi, ingrate, Natura genuit. Nec tibi satis sunt tot lina, tot lanæ, tot vellera, tot coria, tot nobiles atque alio Orbe peti-

tæ pelles, vermium quoque domicilia, & aurum in fila lentescens: nuditati tuæ subveniunt omnia, nobis genita sunt. Sumus enim nos, ut *Aristoteles* ait, finis omnium. Ait idem *Aristoteles*: ὁ Θεὸς καὶ ἡ Φύσις ὐδὲν μάτην ποιῦσι, hoc est, DEUS & *Natura nihil frustra faciunt*, nec deficiunt necessariis: & ex bonis, & possibilibus, quod optimum est faciunt. Corpus temperatum faciliùs æ-
29 grotat: tu mavis esse intemperatum corpus, rude lignum, aut robur, aut lapis, ut nunquam ægrotes. Te arachnei metus sollicitat, tuos labores bruchi depascunt, tibi æstivæ muscæ molestæ sunt? aut tu incole *Scythicas* paludes, & perpetuas pruinas, aut *Hyperboreas* speluncas, ubi robora totis admovere focis, ubi gens effræna virum *Riphæo* tunditur Euro, aut *Æthiopum* exustas solibus terras, ubi nulla campis arbor æstivâ recreatur aurâ. Gaude tuis bonis, & fruere dum licet; & mala, si qua bonis admixta sunt, quando nihil est ab omni parte beatum, & semper (ut ait *Plato*) voluptati admixtus est dolor, feras æquo animo. Nec plus *Japyges* arachneos, quàm aut *Lybiæ* serpentes immensæ magnitudinis, & leones aut tigres *Scythiæ* metuas, timeas-ve bruchorum genus edacissimum. Nemo adhuc inventus est, qui ob bruchos fame perierit. Non habes flumina, & nemo siti laborat: nec in his locis fluminis incrementum cum stabulis armenta tulit.

30 *Strabonis*, *Pomponii*, & *Plinii* temporibus, hujus Regionis urbes aut solo erant æquatæ, aut penitus deletæ, aut semi-dirutæ, aut in oppidula & vicos abierant. Si Libri *Hipparchi*, *Artemidori*, & *Eratosthenis* exstarent, fortè multarum illarum notitiam haberemus. Ego conjecturâ quâdam ductus, nova oppida omittens, ruinas quasdam urbium & loca enumerabo. Quis enim in tam obscura vetustate non offendet? Et quemadmodum urbes & ossa hominum terra operuit, sic & famam illarum, & aliquarum etiam nomina, & locorum claritatem depressa, temporis caligo obtenebravit.

Nos primùm oram, deinde mediterraneas partes prosequemur, principium à *Tarento* sumentes *Græci Taranton* vocarunt, quemadmodum *talanton*, quod nos *talentum* dicimus. *Stephanus* ab eo quod est Τάρας, Τάραντος, quod est urbis nomen & fluvii commune, posuit. Ab incolis adhuc is *Taras* di-
31 citur; distat à *Tarento* versùs *Metapontum* quatuor millibus passuum: totidem ab urbe distat *Galesus*, qui in mare, quod parvum dicunt, influit. Hæc urbs à *Tarante Neptuni* filio condita: sed (ut alii volunt) ab *Hercule*; unde *Virgilius Æneid.* lib. III. ℣. 550.

Hinc sinus Herculei (si vera est fama) Tarenti
Cernitur: ——— ———

Hæc urbs, pulsis *Japygibus* & *Spartanis*, duce *Phalanto* occupata est, *Lacedæmoniorum* facta colonia. Hæc amplitudine, & divitiis, & civium multitudine diu floruit, usque ad secundum bellum *Punicum*, adeò ut quondam, duce *Archytâ Tarentino Pythagorico* Philosopho, armatorum civium in campo habuerint peditum triginta millia. Hujus urbis *Plato*, *Aristoteles*, *Theophrastus*, *Strabo*, nec non recentiores Scriptores meminerunt. Ex nulla *Græcarum* urbium tantum auri, argenti, signorum, cæterarumque rerum, quantum ex *Syracusis* & *Tarento* reportasse *Romanos Livius* auctor est.

Urbs naturâ & mœnibus munitissima; admira-
32 bilis prospectus est & imperiosi. Quæ nunc urbs, olim (ut puto) arx fuerat: videntur enim vestigia veterum (sic enim dicuntur) murorum. Sedet superbi inter duo maria, quorum alterum majus, alterum minus dicunt. Quod ut & *Byzantium*
A seu *Constantinopolitanum* mare piscosissimum esse dixit *Aristoteles*; hoc in se multos recipit fontes, & ipsum, quem diximus, *Galesum*, fluviorum brevissimum. A parte majoris rupes sunt altæ & inaccessæ, à minori arenosum littus.

Urbs circumflua, seu (ut *Græci* dicunt) ἀμφιθάλαττος, oblongæ insulæ, aut longæ navis habet speciem. A puppi manu facta est fossa longis navibus permeabilis, quæ utrumque mare committit. Hanc *Marcus-Antonius Philomarinus*, *Ferdinandi* & *Alphonsi* jussu, mirâ arte & ingenio perfodi curavit. A prora, ubi æstus maris concitatissimus est, fluentibus & refluentibus undis in mo-
B dum rapidissimi fluminis, pontibus continenti jungitur. Hîc magnus, & toto Orbe memorabilis, est 33
piscaturæ proventus, cujus (ut diximus) *Aristoteles* meminit.

Urbs est omnium judicio inexpugnabilis. *Turcæ* à *Byzantio* ad *Neapolim*, *Galli* à *Parisiis* ad *Hydruntum*, urbem *Tarento* munitiorem se vidisse negabant: quæ terrarum omnia bella & ferre & inferre posset.

Circa urbem pinguissimi sunt campi, vinetis, olivetis, frugibus, & pascuis aptissimi: unde *Virgilius Georgic.* lib. II. ℣. 197.

C *Saltus, & saturi petito longinqua Tarenti.*

Et idem *Georgic.* lib. IV. ℣. 125.

Namque sub Oebaliæ memini me turribus altis,
Quà niger humectat flaventia culta Galesus,
Corycium vidisse senem. ———

Accedit ad hæc, quòd urbs in intimo *Tarentini* sinus recessu in umbilico est terrarum: hinc *Japygium*, hinc *Lacinium*, habet promontoria, quibus *Tarentinus* sinus terminatur. A *Japygio* septuaginta, à *Lacinio* centum & triginta sex millibus pas-
D suum distat. Itaque urbs circumquaque mari cincta, mediterranea dici potest.

E *Tarento* quamplurimos illustres viros habui- 34
mus, *Archytam* Philosophum & Imperatorem, *Nicomachum* Mathematicum, qui de Arithmetica & Musica scripsit, & *Platone* teste, *Iccum* seu *Ictum* Athletam, *Aristoxenum* Musicum & Philosophum, *Aristotelis* familiarem, *Heraclidem* Musicum, cujus *Plinius* sæpè meminit, & cujus experimenta sæpè *Galenus* refert in *Decabiblo*, hoc est, Libro decem tractatuum.

Tria sunt (ut *Græci* dicunt) politiarum genera: unius, paucorum, multitudinis principatus, hoc
E est, Monarchia, Aristocratia, & Democratia. Democratia, hoc est, popularis principatus, in summo honore habebatur, ut erat (teste *Platone*) apud *Athenienses*, & in nonnullis hodie *Italiæ* civitatibus. Democratiâ *Tarentini* justè & temperatè utebantur, quæ potiùs politia dici merebatur: sed nominibus sæpè abutimur. Regnum Tyrannidi, Aristocratia Oligarchiæ, Politia Democratiæ opponitur: sed affluentia opum, & *Romanorum* eo tempore inopia, & *Fabritii* mendicitas, *Ta-
rentinis* mollitiem exprobravit. Et *Romani* quum 35
ad summum divitiarum pervenere, à Majorum vitæ severitate degeneraverunt.

F Facilè ii temperatè vivunt, quibus desunt luxuriæ alimenta: at ii, quibus amplæ sunt facultates, non possunt non molliter & delicatè vivere. Exemplo nobis sunt Principes Sacerdotum, quibus, dum pauperes erant, satis fuerant oluscula & pisciculi minuti: nunc nec terræ, nec maria eorum gulæ ac libidini sufficiunt. Hîc est mos ferè omnium Gentium, quæ cùm inopes sunt, atque omnium rerum indigæ, parcè, modestè, frugaliter, ac temperanter vivunt. Quæ deinde per bella, & cædes, & rapinas, & miserorum viscera saginatæ, contemptâ, quam priùs laudaverant, neces-

necessariâ frugalitate, in omni luxuriæ genere vo-
lutantur: testes sunt *Medi*, *Persæ*, *Macedones*, &
ipsi rerum Domini *Romani*. Nec non & nos *Chri-*
36 *stiani*, ut dixi, dum pauperes & mendici fuimus,
piè, justè, & sanctè viximus: at postquam res
Christiana ad tantas devenit opes, in apicem vi-
tiorum adscendimus, nec habemus quò ulteriùs
progrediamur. Certant inter se duo illa maxima
vitia, avaritia, atque luxuria, & cùm utraque in
summo sit, non est facile judicare utra illarum sit
major. Res admiratione digna est, quomodo &
homines & Dii ferre possunt scelera nostra.

Spinelle, Vir excellentis & animi & ingenii,
non mihi curæ est omnia exquisitè narrare, quæ
Auctores scripsere, sed summatim aliqua, ut tibi
morem geram, & ut Philosophum, non ut Hi-
storicum decet. *Aristoteles* ait in suis *Problematis*
eam Historiam placere, *quæ non nimis antiqua est*,
aut nimis recens. Nam quæ nimis antiqua sunt,
minimè credimus: etenim in fabulas abiere: ut
quæ *Herculis*, aut *Liberi* Patris, aut quæ *Viter-*
biensis de *Beroso*, & *Petosiri*, & *Necepso* somniat.
37 Quæ verò nova sunt, contemnimus: omnes enim
noverunt. Medii temporis historias concupisci-
mus, & ut sunt nostro tempore, *Alexandri*, &
Romanorum, & quæ post captam *Trojam* gesta
sunt.

Ob quam rem ego si qua ex *Guidone* quodam
Ravennate, qui medii temporis fuit, quique de
urbibus *Italiæ* scripsit, ut erant illius tempore,
referam, non me peccasse existimes. Hic de *Ta-*
rento hæc scripsit: *Tarentum inclyta & regalis urbs*,
& omni copiarum genere opulentissima, *in qua Q.*
Ennius Poëta antiquissimus exortus, *Romæ floruit*.
Guidoni non nisi, quæ ipse vidit, credendum est:
etsi in multis erravit, tamen non habemus melio-
rem illius temporis Auctorem. Ipse videtur non
satis *Græcis* Litteris instructus, nec bonos Aucto-
res legisse. *Q. Ennius*, testimonio Scriptorum,
Rhudias, ut dicemus, non *Tarentinus* est. De hac
urbe pauca dixi: satis enim habet, & laudis, &
gloriæ apud omnes, & *Græcos*, & *Latinos*, Hi-
storicos.

38 A *Tarento* in Eurum navigantibus ad octo mil-
lia passuum occurrit in ora locus, quem incolæ
Saturum penultimâ productâ nominant; amœnissi-
mus tractus est, & apricus, in Meridie spectans:
ab Aquilone tutus; fontibus passim frequens; no-
bilissimos gignit fructus, citriorum omne genus,
ficos, mala punica, & hortensia omnia; adeò ut
Tarentinorum urbi omnia affatim suppeditet.

Hinc solventibus ad duodecim millia passuum
templum est *Divo Petro* dicatum, quem locum
ajunt *Divum Petrum* ex *Oriente* proficiscentem
primum in *Italia* attigisse, ibique rem divinam
fecisse: deinde *Tarenti* in Ecclesia, quæ est juxta
majorem arcem, hostiam *Christo* obtulisse:
ubi inventus est nuper plumbeus libellus, de quo
tot & tanta narrata sunt in toto Orbe *Christiano*.

Hinc solventibus, & oram *Tarentini* sinus na-
vigantibus, nulla usque *Callipolim* occurrit urbs
memoriâ digna. Inter *Tarentum* & *Callipolim* vicus
39 est in littore *Neritono*, qui à *Diva Cæsarea* no-
men accepit, à *Callipolitanis* (ut ajunt) deletus.
Hîc est vadosum, frequentibus, tenuibus, & pu-
sillis insulis consitum, mare, piscaturæ aptissimum.
Inde *Divi Isidori Turris*, *Neritonorum* empo-
rium. Inde vicus *Divæ Mariæ ad balneum*, de-
relictus & ipse ob Piratarum, ut puto, & *Sara-*
cenorum incursiones. Hîc scaturigines erant calida-
rum aquarum: ruinæ cernuntur ædificiorum: aquæ
sulphureæ odor sentitur. Sed an aqua illa multis
morbis salubris aliò verterit suos cursus, an incu-
riâ hominum & ruinâ tectorum meatus obstructi
sint, incertum est. Has thermas multis mortalibus

A utiles *Bellisarius Aquævivus*, Vir magni animi,
qui *Nerito* dominatur, instaurare cogitat.

Ab hoc vico sex millibus passuum abest urbs
Græca Callipolis; sed nescio cur in ora *Senonum*
illam posuerit *Plinius*; nec apud Auctorem aliquem
memini me legisse his in locis *Senones* consedisse,
aut mendosi sunt Codices. Sita urbs est in extre-
mo promontorio longè in mare procurrenti, sed 40
arctissimo isthmo, adeò ut in aliqua parte vix
curribus pervius sit. Urbs formam habet sartagi-
nis, isthmus auxæ: munita est, & rupibus cir-
cumsepta & firmissimis muris. A continenti unus
B est aditus, in quo castellum est munitissimum. Hæc
Petri Aragonum Regis, qui *Siciliam* Regnis suis
adjecit, partes sequuta, à *Carolo Apuliæ* primo
aut secundo Rege, nescio, solo æquata. Qui cla-
di superfuerunt cives, in villas abiere, ubi cen-
tum annos morati sunt. Inde redeuntes domuncu-
las sibi super domorum ruinas ædificavere, ut cui-
que visum est: & quæ quondam pulchra urbs à
Græcis appellata est, nunc nullo viarum ordine
servato habitatur, non ut condita, sed ut occu-
pata.

Hæc etiam per bella *Alphonsi* senioris nunquam
à fide descivit, cum aliis nonnullis ejusdem Pro-
C vinciæ urbibus, ut dicemus. Hæc, quinto post
captum à *Turcis Hydruntum* anno, à *Venetorum*
classe capta, ac direpta est. Spectatæ fidei & vir-
tutis civitas, nullo adjuta externo præsidio, ho-
stibus ad necem usque restitit. Pauci adeò erant 41
oppidani, ut cuique illorum sex aut septem pin-
næ defendendæ sorte contingerent. Magna pars ci-
vium super muros strenuè pugnando cecidit:
qui superstites fuere, omnes ferè vulnerati. Tan-
dem nonnullæ mulieres muros conscenderunt, at-
que hostibus aliquantulum obstitere: ex oppidanis
magnâ parte (ut dixi) cæsâ, pauci sine vulneribus
abiere. Ex hostibus quingenti cum ipso duce de-
D siderati sunt. Sic se *Callipolitani* gessere, ut nemo
illos jure victos dicere possit, sed à multitudine
hostium superatos.

Præclarissime *Spinelle*, quando eorum, qui in
extremò *Italiæ* angulo *Luceriæ*, virtus & fides obli-
vioni ac silentio datur, nos ipsi *Callipolis* & *Hydrunti*
fortia facta non taceamus. Dicam, quoniam ve-
rum est, si omnes hujus Regni urbes *Lupiensium*,
Tarentinorum, *Callipolitanorum*, & *Hydruntinorum*
animos habuissent, multa quæ nos opprimunt ma-
la non pateremur.

Hæc eadem urbs, in illo scelerato & exitiali to-
ti *Italiæ Caroli Francorum* Regis adventu, semper 42
E in fide *Aragonensium* partium permansit, *Marco-*
Antonio Philomarino Patritio *Neapolitano* urbem
gubernante. Hic, *Francis* totius ferè Regni po-
titis, usque ad reditum *Ferdinandi* junioris, ur-
bem tutatus est. Sæpè cum paucis, quos habe-
bat, levis armaturæ equitibus *Francorum* turmas
usque ad sextum ab urbe lapidem persecutus, mul-
tos *Francorum* & cepit, & occidit. Hæc etiam,
pulso *Frederico*, Regi fidem servavit. *Gonsal*, eò
quòd suo Regi fidem servaverat, villas exuri,
felices arbores excidi jussit; & minas & damna
immensa libenti animo pertulit: tandem Præfecto
F arcis cum *Gonsale* paciscente, urbs ad deditionem
coacta devenit.

Deinde *Galli*, *Hispano* duce intra *Bareti* mœ-
nia latente, omnia nemine prohibente imperio
suo subegere. Urbs in maximo erat discrimine:
quæ postea adventu *Joannis Castriotæ*, viri *Mace-*
donis, qui nunc *Ferrandinæ* Dux est, cùm pru- 43
dentis, tùm etiam strenui, confirmata est. Hic
adscitis quibusdam vicinarum urbium transfugis
& exsulibus, qui partes *Aragonenses* secuti sunt,
sæpè ex urbe erumpens, variis cladibus *Francos*
afflixit, atque urbem servavit.

Longè ab urbe mille passibus insula est pari ambitu. Hic Gainarum avium, quas diximus, magnus proventus, & toti Provinciæ salutaris.

Post *Callipolim* ad quintum lapidem promontorium non absimile ei, in quo urbs est, quod *Acroterium* incolæ vocant, *Latinè promontorium*; recentiores navigantes promontoria capita appellant.

Inde *Uxentinorum* portus. Deinde *Japygium* promontorium, in quo templum est *Divæ Mariæ* inclytum, & antiquâ religione sacrum ac venerandum. In hoc sita erat parva urbecula, nunc diruta, quæ *Leuca* appellabatur: de qua *Lucanus*
44 *lib. v. parvæ mœnia Leucæ*, seu, *secretaque littora Leucæ*; sic, ut puto, dicta ab albedine & nuditate scopulorum.

Inde *Castrum* est oppidum episcopale, quod ad secundum lapidem templum habet alterum *Divæ Cæsareæ*. Juxtà est fons calidarum aquarum, quas ad complures morbos utiles esse experientia docet. Fons in antro est, qui non alium habet aditum, quàm è rupibus mari imminentibus pensilibus, & tabulis, jactis pontibus, aditur, nec nisi semel singulis annis *Majo* mense. In hoc latuisse *Divam Cæsaream* incolæ autumant, dum furorem patris fugeret. Nec desunt, qui testantur se ibi vidisse Deam lampada ferentem. Adiri antrum non nisi placido mari potest. Ortâ repentè tempestate perterrita mater filium ibi reliquisse perhibetur, quem Deam ipsam per annum aluisse fama est. In hanc noster *Hymnus* exstat *Sapphico* & *Adonico* carmine, cujus hoc est principium,

Diva in extrema latitans latebra, &c.

Poëtæ fabulantur Gigantes, à Diis campis *Phlegræis* ejectos, huc confugisse.

45 Hinc ad *Hydruntum* sex millia passuum numerantur. Quarto ab *Hydrunto* lapide convallis parva, attamen amœnissima, & oleis consita est, quam incolæ *Pomarium* nuncupant: per hanc rivulis aqua decurrit. Hæc pusillum portum efficit, quem ideo *Vadiscum* incolæ dicunt: parvarum navicularum statio est. Post hunc Cœnobium est *Divo Nicolao* dicatum, mille & quingentis passibus ab *Hydrunto* distans. Hîc Monachorum Magni *Basilii* turba convivebat: hi omni veneratione digni, omnes Litteris *Græcis*, & plerique *Latinis* instructi, optimum sui præbebant spectaculum. Quicumque *Græcis* Litteris operam dare cupiebant, iis maxima pars victus, præceptor, domicilium, sine aliqua mercede donabatur: sic res *Græca*, quæ quotidie retrò labitur, sustentabatur. Fuit temporibus proavorum nostrorum, stante Aulâ *Constantinopolitanâ*, vir Philosophus *Nicolaus Hydruntinus*, cujus ante *Turcarum* transi-
46 tum plures Libri de *Logica* & *Philosophia* in hoc Monasterio habebantur. Hic Abbas hujus Monasterii factus, & *Nicetas* nominatus, sæpe à Summo Pontifice ad Imperatorem, & ab illo ad Summum Pontificem permeabat ad componendas res, quando inter Pontificem & Imperatorem aliqua contentio, aut de orthodoxa fide, aut de alia re oriebatur. Erat enim hic Vir gravissimæ auctoritatis, & sanctissimorum morum, ut qui de Philosophia ad Religionem commigraverat. Hic sumptui minimè parcens, quos per universam *Græciam* invenire potuit, Librorum omnis generis Bibliothecam in hoc Cœnobio congessit: quorum magna pars negligentiâ *Latinorum* & contemptu Litterarum *Græcarum* periit. Non parva pars *Romam* ad *Bessarionem* Cardinalem deportata est, & inde *Venetias*: partem, quæ superfuerat, *Turcarum*, qui Monasterium populati sunt, bella absumpserunt.

Hinc *Hydruntum*, ut diximus, mille & quingenti sunt passus. Hæc urbs clade suâ satis nobi-
lis, sed magis vetustate, & civium fide, atque 47
animi magnitudine. Hæc totius Peninsulæ, & aliquantò amplius nomen Metropolis suo (ut puto) merito adepta est. Nam per *Gothorum* bella inter universæ *Italiæ* urbes in fide Imperatoris permansit. Huic urbi *Joannes Vitalianus* præfectus, vir strenuus & rei bellicæ minimè ignarus, *Gothos*, qui per *Japygiam*, *Apuliam*, *Dauniam*, & *Lucaniam* vagabantur, variis cladibus vexabat: accurrentibusque innumeris *Gothorum* copiis, illico se in urbem recipiebat; donec à *Bellisario*, deinde *Narsete*, *Justiniani* Ducibus, *Gothi* ex *Italia* pulsi sunt, & ad extremas totius *Europæ*, imò & totius Orbis partes, Occidentem, & Septentrionem, ejecti. Hæc urbs variis à diversis Auctoribus nominibus nuncupatur: *Ptolomæus Hydram* ab *Hydro*, ut puto, flumine nominat: unde & *Hydræ* insigne urbem accepisse existimo, non ut vulgo dicitur. Alii *Hydruntum*, alii *Hydrentum*, ut est *Neapoli* in antiqua Inscriptione, quam dicemus, alii *Hydrontem*:
alii *Hydruntem* ab eo quòd *Hydrus Hydruntis*, quem- 48
admodum *Amathus Amathuntis*: alii Ὑδροῦντα πόλιν.

Sunt circa urbem multæ aquarum scaturigines & fontes inter laureta & citreta fluentes saluberrimarum aquarum. Sunt & putei innumeri tam modicæ altitudinis, ut aquam manu capere possis, quod in hac Regione rarum est. Videtur enim hæc portio à *Peloponneso*, aut *Tempe* abscissa, & *Italiæ* adjecta. Quæ nunc urbs est, (ut de *Tarento* diximus) arx olim erat: quamvis quæ antiqua urbs fuit, non nimis amplo circuitu claudebatur: etenim, ut reor, non excedebat spatium undecim stadiorum, ex eo quod ante bellum *Turcarum* conjici poterat: nunc enim æquata solo sunt omnia. Urbs antiqua munitissima fuerat: murus centum (ut fama est) turribus jungebatur; aliquarum vestigia me puero monstrabantur. Ultima usque ad nostra tempora *Centenariæ* nomen servavit: aliarum lapides ad muniendam & instaurandam
urbem *Alphonsus Ferdinandi* filius transferri jussit, 49
quæ nunc validissimis muris & ingenti fossâ vallatur. Portum habet satis commodum, sed Aquilone minimè tutum: à mari altæ sunt rupes, ex molli & fragili lapide, ex cujus crebris ruinis non parvam urbis partem mare occupavit. A tempore Patrum nostrorum, usque ad hanc nostram ætatem, octoginta passuum spatium mare absorpsit. Urbis cœlum saluberrimum est, solum lætum, & fontibus scatens, lauris, myrtis, olivis, & citriis consitum, semper virens. *Turcarum* bella omnia vastavere; nunc reviresceré cuncta cœperunt.

Ex hoc loco *Ceraunii Epiri* montes ita clarè cernuntur, ut nonnulli existimaverint, teste *Plinio*, *Italiam Græciæ* pontibus jungi posse. Audax fuit cogitatio, ne dicam temeraria: attamen locorum vicinitatem significans, ab hoc loco in *Græciam*, hoc est, à *Calabria* in *Epirum*, fretum est quinquaginta millia passuum, usque ad intima si-
nus *Adriatici* sexcenta & quinquaginta, usque *Ta-* 50
rentum pedestri itinere septuaginta, usque *Sepiuntem* & *Manfredoniam*, quæ est ad radicem montis *Gargani*, centum & octoginta; ad quem montem nomen *Japygiæ*, ut diximus, extendebatur, sicut & *Apuliæ* usque *Hydruntum*: quamvis *Barium* ante *Japyx* appellatum fuerit à *Dædali* filio, quem nomen *Japygiæ* dedisse auctor est *Plinius*.

Hæc ora, ut *Ptolemæo* placet, *Ionio* mari abluitur. Ubi variant Auctores, veritatem indagare difficile est, conjecturâ est opus: adeò incerta sunt omnia, ut nulla sit disciplina in qua non sit opinionum & sententiarum inexplicabilis varietas, & quandoque confusio nominum perturbat rerum scientiam. *Ionium* mare usque ad intima sinus *Corinthiaci* quidam nominant, *Lucano* teste. *Io-*

nium

nium & *Ægæum* isthmus disterminat. *Ptolemæus*
ab *Hydrunte* ad *Garganum* montem *Ionium* mare
appellat, interius *Adriaticum*. Idem *Zephyrium*
promontorium, quod est inter *Lacinium* & *Leu-*
51 *copetram*, ad *Adriaticum* pelagus ponit. *Theophra-*
stus Apolloniam, quæ est inter *Aulonem* & *Dyrra-*
chium, ad *Ionium* mare sitam esse scribit: sic &
Aristoteles. *Ptolemæus Acroceraunios* montes, qui
sunt in *Epiro*, juxta *Ionium* esse asserit. *Strabo*
Adriaticum sinum *Ionium* nominat, cujus longi-
tudinem ponit sex millium stadiorum, hoc est,
septingentorum & quinquaginta mille passuum.
Plinius auctor est, *Hydruntum* positum esse ad dis-
crimen *Ionii* & *Adriatici* maris; *Ionium* in prima
parte, interius *Adriaticum*, quod & superum vo-
cant; sed hæc perquirere longum est. Nos (ut
jussit Parens Medicinæ *Galenus*) de nominibus non
curemus, custoditâ rerum notitiâ.

At hæc ignorare nefas est hominem *Christia-*
num. Anno à CHRISTO nato millesimo qua-
dringentesimo octogesimo *Achamatus* Præfectus
classis *Machometis Turcarum* Regis, ex *Aulone*
Macedoniæ oppido solvens, cum ducentis navibus
& octodecim millibus fortissimorum bellatorum,
Hydruntum obsedit, non sine omni armorum &
machinamentorum genere. Qui tentatis oppida-
52 norum animis, oblatisque non iniquis conditio-
nibus, ut quando non haberent aliquam spem
auxilii, (exercitus enim noster eo tempore in
Etruria res gerebat) neque invalidam urbem defen-
di contra tantam vim posse, & callidè & verè
ajebat Barbarus, sed ut ultrò se dederent suade-
bat, aut cum uxoribus, & liberis, & iis quæ-
cumque ferre possent, urbem desererent, atque
in vicinas urbes commigrarent, vitamque & li-
bertatem suam servarent. Stultum esse ajebat benè
sperare, ubi nulla esset spes salutis, aut auxilii:
at si ipsi fidem homini, & ignoto, & hosti, non
haberent, se exercitumque suum omnem naves ad-
scensurum, atque in mare octo aut decem milli-
bus passuum ab urbe abiturum pollicebatur, illi
interea suæ saluti & libertati consulerent.

Hæc oratio primò ab *Hydruntinis* contempta
est: responderunt se paratos esse pro CHRISTO
proque suo Rege extrema omnia pati, & demum
mortem obire: ac nuncio, ne iterum rediret,
jusserunt, ac mortem comminati sunt, si quis ci-
53 vium de deditione verbum faceret. Secundum nun-
cium eadem referentem sagittis confixerunt. Con-
citatus irâ Barbarus omnia machinamentorum ge-
nera, & quæ bombardas dicunt, & quas habe-
bat incredibilis magnitudinis, expediri jussit, ac
invalidos & veteres muros triduo evertit, adeò ut
per plures dies inter nostros *Turcas*que res telis en-
sibusque ageretur. Nostri urbem acerrimè pu-
gnantes tutabantur, tandem sextâ, quam genus
Turcarum in veneratione habet, feriâ, decimo
quinto obsidionis die, tertio Idus *Sextilis*, (Idus
semper *Italiæ* infaustas: etenim sexto Idus *Sextiles*
apud *Cannas* cum *Hannibale* infeliciter pugnatum
est) omnibus ferè nostris sauciis, ac laboribus &
vigiliis defessis, *Turcæ* urbem per plana ingressi
primo impetu nemini pepercerunt. Sacerdotes in
Ecclesia omnes ad unum trucidaverunt, & non-
nullos super altaria hostiam tenentes tanquam vi-
ctimas mactaverunt.

Postquam nocte totâ, quam turbulentus ille
54 dies secutus est, *Stephanus* Archiepiscopus, con-
sanguineus meus, omnem populum divino Eucha-
ristiæ sacramento firmaverat ad matutinam quam
præscierat pugnam, à subterranea templi parte,
ad locum, quem chorum dicunt, adscendit, ubi
Martyr CHRISTI pontificalibus insignitus orna-
mentis in sua sede ab irruentibus *Turcis* jugulatus
est. Qui cladi superfuerunt octingenti viri, aut
A capti, aut saucii, aut ægroti extra urbem ducti,
omnes ante crudelissimi Ducis Barbari oculos cæ-
si sunt.

Dicam rem raræ & antiquæ laudis, & futuris
fortè seculis minimè credendam. Nemo in tanto
populo mortis metu à fide CHRISTI descivit,
imò alter alterum, filius patrem, pater filium,
frater fratrem ad mortem hortabatur. Macti vir-
tute viri, felices animæ, Martyres JESU
CHRISTI, ausi facinus magnum ac memorabile,
nunquam ego possum vos satis laudare: laus ve-
stra, & gloria, & felicitas apud DEUM manet
æterna, semperque manebit. Horum ossa multa,
B *Alphonsus Ferdinandi* filius, *Alphonsi* senioris ne- 55
pos, vir pietate insignis, *Neapolim* deportari cu-
ravit: quæ in templo *Divæ Magdalenæ* sacro lo-
cavit, & quoad vixit in maxima habuit veneratio-
ne; quædam cives, post reparatum locum, tan-
quam reliquias sive fragmenta in unum college-
runt, reposueruntque intus capellam seu sacel-
lum, quod deditâ operâ constituerunt in Ecclesia
majori, ubi usque ad hodiernum diem quiescunt,
C & quoad *Christiana* erit Religio visenda commo-
rantur, in maximaque veneratione habentur, ac so-
lemnibus officiis divinis celebrantur.

Urbem penè dirutam *Turcæ*, *Italiæ* affectantes
imperium, ingentibus munitionibus reparaverunt.
Achamatus ipse *Aulonem* revertens, cum magna suo-
rum, & captivorum ex tota Provincia, & mulierum,
& puerorum manu, relicto in urbe quatuor millium
fortissimorum virorum præsidio, apud *Sasonem Ionii*
maris insulam, à classe nostra victus & fugatus est, 56
magnâ navium parte, aut captâ, aut demersâ. In
qua victoria *Villamarini*, qui nunc Comes *Capaciæ*
est, & hujus Regni *Apuliæ* Admiratus, eo tempo-
re adolescentis virtus præcipuè emicuit.

Tandem *Alphonsus* magnâ vi, ac non sine suo
periculo, & ingenti *Turcarum* & nostrorum stra-
D ge, post quatuor mensium obsidionem *Hydruntum*
recuperavit, atque in formam urbis composuit.
Minimè crediderim illam *Massiliæ* ab Historicis
maximè celebratam expugnationem fuisse, aut
magis periculosam, aut magis laboriosam &
cruentam. Antequam urbs à nostris obsidione
stringeretur, DEUS OPTIMUS MAXIMUS
opportunâ Reipublicæ *Christianæ* morte *Macho-*
metem sustulit, aliàs actum erat de nobis. Et
quamvis hæc urbs in illa *Caroli* illuvione, quæ
omnem *Italiam* perturbavit, Regno capto, per-
culsis omnium animis, ut & ceteræ urbes, pau-
cis exceptis, callos admiserit: tamen statim ad
E *Aragones* partes reversa, prima *Ferdinandi* junio- 57
ris nomen, antequam ille è *Sicilia* excederet, in-
vocavit.

Quæ de hac urbe *Guido* scripsit, hæc sunt:
Hydruntum Minervium, in quo templum Minervæ,
ubi Anchises pater Æneæ primò omen, equos pa-
scentes, Italiam advectus prospexit, (ut inquit Vir-
gilius Æneïd. lib. III. ℣. 537. *& idem aptum*
mercimoniis Hydruntum scilicet, Hydruntum-ne an
Brundusium intellexerit Virgilius nescio.

In ora *Ionii*, quarto ab urbe lapide, lacus est
piscosus, cymbis tantùm piscatoriis nabilis, quem
incolæ adhuc *Græcè* Λίμνην nominant, seu, ut *Ga-*
F *lenus* ait, *Limnothalassan*: ita enim ille appellat
lacus, qui in mare fluunt ac refluunt. Ambitus
illius est duodecim millia passuum; multos in se
recipit fontes, quorum aliqui molis apti, nunc
aquarum magna pars defecit. Hunc lacum, ubi
se in fretum arctat, via dividebat *Trajana*, quam
dicemus: hunc locum hodie *Fenestras* dicunt.

Inde urbecula occurrit, quam *Roccam* appella-
vit *Gualterius Brehena*, de quo postea dicam. Hic 58
ab *Oriente* revertens, ab *Hydrunto Lupias* iter fa-
ciens, urbem dirutam conspexit, paulò minoris
ambi-

ambitus quàm antiqua fuerat *Hydruntus*. Locus arcis (ut mos erat) *Græcarum* urbium eminentior cernebatur: ex arce tantùm urbeculam condidit, unde & *Roccam* nominavit. *Franci* enim arcem *roccam* dicunt. Hanc esse voluit, ut antiquis (ut puto) fuerat temporibus, *Lupiensium* emporium, ideo & has quoque *Lupias* appellasse *Ptolemæum* crediderim: nam *Lupias* mediterraneam urbem esse certum est. Inter eas spatium est tredecim millia passuum.

Hanc urbem *Gualterius* Quæstori *Lupiensium* tradidit habitandam. Ille deductis ex urbe & ex vicis colonis in formam oppidi redegit, ac perpulchro viarum ordine dispofuit. Hanc *Turcæ* capto *Hydrunto*, à civibus primò, deinde à præsidio nostrorum militum derelictam, penè solo æquaverunt.

59 Ante *Turcarum* adventum, pulcherrimum fuerat oppidulum, satis munitum, & majori ex parte mari cinctum, & honestis civibus habitatum. Hoc, pulso à *Joanna Alphonso* Rege, semper in illius fide cum *Lupiis*, *Tarento*, *Gallipoli*, & *Castro* permansit, & *Loysio Andegavensi*, quem Regem appellabant, oppugnanti strenuè restitit. Hinc aliqui breviorem esse in *Græciam* transitum quàm ab *Hydrunto* existimant. Hanc *Joannes Antonius* fidelem vocabat, & pro delitiis & animi laxamento habebat, & familiarissimè cum oppidanis versabatur, quorum nonnullos honoratis magistratibus & arcibus tuendis præficiebat.

Compertum non habeo quo verè nomine appellata fuerit: Scriptorum, quos habemus, temporibus jam deleta erat. Inter *Hydruntum* & *Brundusium* nulla alia, quæ ego sciam, videntur in ora antiquæ urbis vestigia. *Ptolemæus*, ut dixi, inter *Hydruntum Brundusium*que *Lupias* in ora locat; fortasse à *Lupiis* nomen translatum est.

60 Ingens palus oppido proxima aërem inficit, unde non satis salubris locus. Hæc antiquis temporibus fossas habebat in mare procurrentes, per quas palus expurgabatur. Extra oppidum in medio veteris urbis locus cavus est, profundus decem passibus, ad quem mare recipitur per subterraneos meatus, (ut mihi visum est) non manu factos, sed naturâ aut fluctibus excavatos, per quos à mari ad foveam cymbis itur: locus vitulis marinis frequens: eam foveam incolæ *Græco* nomine προδοσίαν vocant, nos *proditionem* possumus dicere. Fama est per hunc quasi cuniculum urbem captam ac deletam fuisse.

Inde exeuntibus ad decem millia passuum occurrit Castellum, quod à *Divo Cataldo* antiquissimo *Tarentinorum* Archiepiscopo nomen accepit, eò quòd ille ex *Oriente* proficiscens, hæc primùm loca attigit, ubi & pusillum templum illi dicatum extat. Hoc quoque Castellum *Gualterius* condidit pro emporio *Lupiensium* urbi propinquio-
61 ri: ubi *Maria*, ejusdem hæres, ingentem molem longis junctam lapidibus miro opere construxit: nunc incuriâ Principum, & *Lupiensium* rebus post mortem *Joannis Antonii* Principis, & ob continua bella defectis atque afflictis, penè disgregata: hìc aër crassus atque insalubris est. Tota ubique *Japygia* saluberrimum sudum, atque sincerum habet cœlum, præterquam in ora, quæ à lacu *Hydruntino*, quem diximus, usque *Brundusium*, ubi plerisque in locis juxta mare sunt paludes, & circa *Cæsaream Neritoni* agri.

A Castello *Divi Cataldi* sex millibus passuum abest Castellum in *Lupiensi* agro, cui nomen *Caulon*; distat à Monasterio *Ceratensi*, quod videmus, duobus millibus passuum: videtur ingens structura fuisse, nunc nihil est nisi acervus lapidum, qui exusti videntur, deinde tempore exesi: vix duobus à mari distat stadiis: vestigia quæ ad

A mare procedunt adhuc cernuntur. Nescio si fuerit *Caulon*, quem, remotâ *C litterâ*, *Horatius Aulonem* dixit: incolæ *Speculam Caulonis* appellant. 62

In hujus peninsulæ editioribus locis frequentes sunt cumuli lapidum, quos incolæ *Speculas* nominant: has nunquam me vidisse memini, prætérquam in hoc tractu. Has congeries non nisi magnâ numerosæ multitudinis manu coacervatas fuisse credibile est. Paucis in locis ubi lapides non sunt (omnes enim colles asperi & lapidosi) ex terra facti sunt cumuli tantæ magnitudinis, ut adspicientibus montes videantur, quamvis tempus, & hominum manus, & pecus omne non parvam partem decacuminavit. Monumenta hæc fuisse illustrium virorum existimo: mos enim erat ve-
B tustissimorum *Græcorum*, & ante illos fortè *Japygum*, super cadavera clarorum virorum ingentem lapidum aut arenarum molem accumulare: unde fortasse cumuli, aut tumuli sepulcra dicuntur. *Plutarchus* in *Vita Alexandri* refert, *Demaratum Corinthium Alexandri* funere extulit magnificentissimo; congregatus est illi ab exercitu tumulus ambitu quidem amplissimo, altitudine verò 63
octoginta cubitorum.

In ultima parte peninsulæ *Brundusium* inclyta
C urbs sita est, quam aliqui *Brundam* insulam sic appellari existimant; *Græci Brendesium* dicunt: *Stephanus* Βρεντήσιον. Vulgatum est, quòd nomen hoc *caput cervi* significat, non in *Græca* aut *Latina* Lingua, sed *Mesapia*, seu *Peucecia*, de qua Lingua aliquid dicam, cùm de *Vasta* oppido tractabo.

Portus capitis cervi similitudinem habet; cornua magna ex parte urbem cingunt. Portus toto terrarum Orbe notissimus, unde natum est proverbium, tres esse in Orbe portus, *Junii*, *Julii*, & *Brundusii*. Interior portus turribus & catenâ clauditur: exteriorem hinc atque hinc scopuli &
D insularum objectus protegit. Videtur ludentis ac providæ Naturæ sagaci industriâ factus. Ora à *Gargano* monte ad *Hydruntum* rectilinea ferè est, brevibus falcata finibus.

Ad *Brundusium* discreta terra mare in sinus formam excipit; in intima sinus parte fretum est, quod turribus & catenâ clausum diximus. Hoc 64
ostium quondam altissimum erat, & quibuscumque quamvis magnis navibus permeabile. *Joannes Antonius* in bello, quod inter *Alphonsum* & *Venetos* gestum est, timens ne urbs in *Venetorum* seu *Alphonsi* potestatem deveniret, onerariam na-
E vem ingentibus onustam lapidibus in ipso ore demersit, atque ita ostium obstruxit, ut nunc non nisi parvis navibus, & biremibus, & triremibus pateat. *Ferdinandus* & *Alphonsus* sæpè conati sunt ostium effodere, sed ab incepto destiterunt: puto quòd fluxus & refluxus maris, qui non ut *Tarenti* vehementissimus est, multas arenas super lapides & navigium congessit: durato per tot annos alveo, non nisi magno & sumptu & labore perfodi posset.

Ab hoc freto duæ excavatæ fossæ vallos urbis ambientes, mare longè in continentem effusum admittunt. Mira est præcipuè in dextro cornu ma-
F ris altitudo, ajunt alicubi mensuram viginti passuum excedere.

Urbs quasi peninsula est, inter duo cornua ab 65
Occidente: supra dextrum cornu arcem habet miro opere & quadrato lapide, primò à *Friderico* juniore, *Henrici* filio, *Enobarbi* nepote, constructam, deinde à *Ferdinando* & *Alphonso* ejus filio munitam. Urbem quoque quos à mari non habebat muris iisdem cinxere. Arcem inexpugnabilem in insula, in qua erat templum *Divi Andreæ*, *Alphonsus* ædificavit, quæ portus exterioris ostio imminet.

Hæc

Hæc urbs quondam populosissima, nunc crebris seditionibus & cœli intemperie penè deserta est, & majori ex parte vacua. Hoc ferè commune est omnibus magnis urbibus, ubi frequentia hominum deest, aëris accusatur inclementia. Hoc *Babylon*, omnium urbium populosissima, experta est, quam, si Scriptoribus creditur, provinciam, non urbem, appellavit *Aristoteles*, non secus ac si quis circumponat murum toti *Peloponneso*. Hoc videbis & in *Italia*, ut *Metapontus*, *Heraclea*, *Crotopestum*, *Capua*, & *Roma* terrarum ca-
66 put; in proverbio enim est, *magna urbs*, *magna solitudo.* Ideo mos fuit *Græcorum* non immensæ magnitudinis urbes condere: exemplo nobis sunt *Athenæ*, *Thebæ*, *Lacedæmon*, *Megara*, *Argi*. *Plato* urbem suam quinque millibus domorum numerum excedere vetuit, ac si crescat multitudo, colonias esse mittendas jussit. *Aristoteles* tantam esse urbem statuit, ut illius omnis populus vocem & dicta præconis aut concionantis facilè audire possit. Quinetiam & urbes, sub salubri cœlo positæ, deletæ sunt. Sicut & homines, sic & urbes fata habent sua. Sed civium negligentia urbem hanc infamavit: quæ, si aquæ suos exitus apertos habuissent, nunquam tale nomen assecuta fuisset.

Nonne vides, *Spinelle*, quot mortales hoc anno *Neapoli* periere, aut longos passi sunt morbos, præcipuè in ea parte, in qua castellum *Capuanum*, & forum, ob restagnantes aquas in paludi-
67 bus & in fossis prædiorum, & obstructos meatus seu canales, quà aquæ in mare profluebant, quondam Regibus id curantibus?

Distat *Brundusium* ab urbe *Roma* trecenta & sexaginta millia passuum, à *Dyrrachio* urbe *Illyrica*, seu, ut *Ptolemæo* placet, *Macedonica*, ad quam frequens erat trajectus *Romanorum*, ducenta & viginti millia passuum.

Hæc urbs in primo bello *Gallico* semper in fide *Aragonensium* partium perseveravit. Dominantibus toti Regno *Gallis*, *Isabella*, quæ postea Regina fuit, *Frederici* uxor, & *Cæsar Ferdinandi* filius nothus, huc se receperunt. Et quamvis invalidum haberent præsidium, *Gallos* tamen, duce eorum capto, ad *Mesaniam* octavo ab urbe lapide *Brundusini* vicerunt: in qua pugna *Spinetus Ventura*, amicus noster, strenuè se gessit, qui ducem *Gallorum* à se servatum *Brundusium* captivum duxit.

Qualis erat hæc urbs *Romanis* imperantibus, omnes noverunt. Ait *Lucanus* lib. II. *Pharsal.* ℣. 608.

——— profugusque per Appula rura
Brundusii tutas conscendit Magnus in arces.

Et *lib.* V. ℣. 373.

Brundusium decimis jubet hanc attingere castris.

Et *Silius Italicus de* II. *Bello Punico* lib. VIII. ℣. 576.

Necnon Brundusium, quo desinit Itala tellus.

68 Sed qualis fuerit *Guidonis* temporibus, illius hæc verba demonstrant: *Et post has antiquius cunctarumque nobilius Brundusium, in quo Ecclesia sancti Pontificis & Confessoris Chrileucii, egregio opere constructa, ubi & requievit, cernitur. Hanc urbem Romoaldus, Beneventanorum Princeps, cum Tarento simul cepit & diruit, simul quoque & cæteras civitates Salentinæ Regionis: eò quòd exercitus Romanorum ab urbe Constantinopolitana missos susciperent, & devotæ Orientali Aulæ, aut antiquitus, dum Longobardorum gens divinâ missione Italiam infestaret, parerent.* Hæc verba, *Spinelle*, maximum perhibent testimonium integritatis & fidei illius

A Regionis, quæ non nisi veris Imperatoribus parere solita est. Nunc de mediterraneis dicendum est.

Inter *Brundusium* & *Tarentum* duæ antiquæ urbes fuere: altera in humili colle, altera in plano sita: utraque habet campos frugum feracissimos & pascuis aptos. Quæ in colle sita, à plerisque *Uria*, 69
ab aliis *Oreas*, ab aliis *Uretum*, nunc *Oria* dicitur. Omnia hæc nomina montanam urbem sonant. Colles perennes habent fontes. In summo colle arx posita est, & loco & mœnibus tutissima. Urbs duplici muro cingitur. Hæc inter perpetuas planities in colle posita perpulchrum undique sui
B reddit prospectum.

Hæc urbs, *Alphonso* Primo *Apuliæ* Rege extra Regnum agente, cum *Lupiis*, *Tarento*, & *Gallipoli* consentiens, à *Joannæ* Reginæ duce *Jacobo Caldora*, dum *Aragonenses* partes sequeretur, vi capta ac direpta est, & majori ex parte igne ferroque vastata. In hoc bello, quod inter *Hispanos Gallosque* gestum est, quoniam arci non parvum *Gallorum* præerat præsidium, necessariò *Gallorum* partes sequuta est, muris, quamvis ii non satis erant validi, dirutis, & *Hispanis* penè mœnibus potitis, *Hispanorum* sæpè impetus pertulit, & per-
C tinacissimè restitit. Urbs nullum aut paucum habens intus præsidium, & bellis insueta, sine ulla spe auxilii, tandem desperatis de auxilio *Gallis*, 70
& urbi consentientibus, urbs in deditionem venit, his conditionibus, ut urbs servaretur, & *Galli* cum suis sarcinulis incolumes abire permitterentur.

Unde rectè quis conjicere poterit, non magnitudine murorum, non fossarum altitudine, sed virorum animis & virtute, regna atque urbes servari atque defendi. Fortè non nimis malè *Lacedæmonii* opinabantur, quamvis *Aristoteles* aliter senserit; hi urbem suam tanquam pecudum gre-
D gem muris claudi passi non sunt: hoc modo enervari vires animorum putabant, dum muris, turribus, & fossis confiderent: ferro enim, non lapidibus & repagulis, salutem esse committendam. Non secus existimabant Antiquorum quidam, qui nihil litteris mandandum esse censebant: nam immemores & obliviosos fieri, qui chartis suam servant scientiam. Ideo *Hippocrates* (ut ait *Galenus*) usus est breviloquio antiquo; & leges, quæ nunc sunt verbosissimæ, decem primò, dehinc duode- 71
cim parvis tabellis continebantur; & *Lacedæmonii* jure non scripto utebantur; & DOMINUS noster breviloquam docuit orationem, cùm dixit
E *Matth.* VI: 7. Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε. *Orantes autem ne multiloqui sitis.* Nunc tanta est Librorum copia, & magnitudo, ut non solùm dicta, sed ne nomina quidem Auctorum memoriter tenere valeamus.

Ridebis fortasse, *Spinelle*, *Galateum*, qui brevitatem suadet, cùm ipse prolixus sit; sed hoc ritè fit. Breviloquium non potest commendari, aut damnari multiloquium nisi longâ & prolixâ oratione. *Galenus* causam prolixitatis suarum conscriptionum refert ad eos, qui falsa dogmata invexerunt, in quibus confutandis longis
F sermonibus opus est. Ego non Libros, sed inanem immensitatem Recentiorum Librorum, qui non nisi arrogantiæ, & depravandorum ingeniorum, & alendorum impressorum causâ scripsere. Non ego muros & munitiones damnaverim, sed hoc mihi semper persuasum velim, quod nostris 72
malis didicimus: nihil nobis tot sumptus, tot munitiones profuisse, solamque eam artem tutissimam esse, quam valentes volentesque tutantur: nec tibi è mente excidat, *Oriæ* sumus.

Unde octo millibus passuum abest *Mandurium*: alii *Menturum*: *Stephanus* Μανδύριον, unde *Man-*

durini : incolæ *Mandurinum* dicunt. Hoc à *Quinto Fabio* vi captum fuisse *Livius* auctor est. In plano situm erat oppidum, mediocris ac justi ambitus.

Hujus in extrema occidentali parte ex veteribus ruinis constructum est oppidum, quod *Casale novum* dicunt, plusquam quadringentis focis habitatum; murorum ingentes reliquiæ aliquibus in locis videntur; quas adhuc ne ipsum quidem, quod omnia perdit, tempus, nec coloni, avidum genus ad omnia devastanda, pervincere potuere. Fossæ parvæ pro murorum magnitudine; in aliqua parte gemini nescio quâ causâ videntur muri vix triginta aut quadraginta passibus inter se distan-
73 tes, fortasse pomœrium duplici muro claudebatur.

Sed in hac Regione non monstrantur (ut erant) grandia atque immensa urbium vestigia: causa est: quoniam lapides & toti ferè ubique molles ac fragiles, quos ventus & imbres facilè exedunt & comminuunt, *Hydrunti* & *Roccæ* oppidi lapides cretæ compactæ, non igne coctæ, sed sole duratæ similes sunt, ita ut domus, quam pater ædificavit, à filio reficienda sit: cùm per tot sæcula duret materies, mirum est, qui ventum & imbrem non patiuntur, contra ignem vim habent indomitam: incolæ *pyromachos* vocant, quibus ad fornacem, & furnos, & caminos utuntur. Ego non aliam causam assignaverim, nisi eam, quâ cocti lateres ventos & imbres, non cocti verò ignes meliùs patiuntur.

A *Brundusio Lupias* pedestri itinere occurrit *Balesus* diruta, ac penitus deleta, quæ vix monstrat urbis vestigium. Ambitus murorum, ut oculis metiri licet, septem aut octo erat stadiorum;
74 ubi muri fuerunt, aggeres tantùm & lapidum cumuli cernuntur dumetis obsiti. Coloni arcem monstrant, ubi est altior lapidum acervus; fossæ penè oppletæ sunt; urbs tota aratris vertitur: numismata, & lapilli, quos *Corneolos* dicunt, variis insigniti figuris sæpè reperiuntur.

Hîc urbem mediam dividit via, quæ à *Roma Brundusium*, & inde *Lupias*, & *Rhudias*, dehinc *Hydruntum* ducit. Hæc sæpè inter *Brundusium* & *Lupias*, & inter *Lupias* & *Hydruntum* passim hinc atque illinc cernitur: quam viam incolæ *Trajanam* appellant. *Trajanus* enim (ut ait *Galenus* lib. nono *Therapeuticæ*) antiquas vias in *Italia* correxit. Urbem in duas partes secat torrens, ut ex ripis conjicere licet. Rivulus fuit perennis aquæ, cujus originem seu fontem in media urbe fuisse demonstratur.

Nec mirum est. Multi fontes esse desierunt, atque ubi fontes non fuerant, oriri videntur. Nonnullos fluminum alveos siccos videmus. *Quid dicam de fontibus & rivulis?* (ait *Aristoteles*) *Neque*
75 *Nilus neque Tanaïs semper fluxerunt.* Non diu est, quod in *Campania* tanta aquarum erupit multitudo, ut maximam partem ejus, quæ infra *Nolam* est, Regionis, & *Nuceriæ* campos inundaverit, & (quod mirabile est) maximam secum attulit piscium copiam, quæ res *Campaniæ* pestilentissima fuit: *Nolam* urbem penè depopulata est; nunc, ut erat, siccus est campus. Hac in re motus terræ multum possunt: quinetiam & terræ cultura. Ait *Plinius* oppido quodam deserto cultoribus fontes defuisse, eisdem redeuntibus, & terram colentibus, fontes quoque rediisse.

Ludovicus de Monte alto Syracusanus, vir acutissimi ingenii, non solùm legum, sed multarum quoque aliarum rerum peritissimus, narravit mihi rem prodigiosam, nec dandam oblivioni: *Arethusam* anno CHRISTI millesimo quingentesimo quinto, sexto die *Decembris* penitus defecisse, ita ut alveus exaruerit. Inde vigesimo quinto *Januarii*
76 emittere cœpisse turbidas & turbulentas aquas, post aliquot dies claras, ut solebat, ac limpidas.

A Urbs hæc à mari tribus millibus passuum abest: in hoc spatio multa reperta sunt sepulcra ex albo marmore. Cùm essem in villula mea, quæ ab hoc loco distat sex millibus passuum, rusticus quidam, dum puteum foderet, invenit quasdam tabellas candidissimi marmoris. Statim accersivit me; ego non sine magna rusticorum manu huc me contuli: invenimus innumera coctilia, & tabellas marmoreas, & varia vasculorum genera; visa sunt mihi opera non ignavi artificis, nec pauperis domini: thermæ enim erant sumptuosissimi operis: hoc mirum est, ita omnia terra operuerat, ut nihil super terram videri posset, quamvis solum
B sæpè aratris & rastris verteretur. Hæ extra urbis dirutæ muros circiter quingentis passibus aberant.

Intra ruinas urbis temporibus Patrum nostrorum *Marsilius* quidam pauper rusticus, civis *Lupiensis*, magnam vim argenti reperit; hæc non 77
fabula est: cognitâ re *Maria* Comes *Lupiarum*, quæ postea fuit uxor *Ladislaï* Regis, in thesaurum manus injecit, quem post obitum *Ladislaï* in maximos belli sumptus, quod pro *Alphonso* gesserat, erogavit.

Ab hoc loco distat quinque millibus passuum nobile quondam Cœnobium Ordinis Magni *Basilii*, quod *de Ceratis* dicitur, conditum à *Tancre-*
C *do Normanno Lupiarum* Comite, & ditatum magnis possessionibus, ubi *Græcorum* Monachorum cœtus morabatur; nunc penè desertum est Monasterium, ut & cætera omnia, quæ in potestatem principum Sacerdotum deveniunt.

Hinc ad septem millia passuum urbes sunt (*Strabone* teste) mediterraneæ, ut dixi, *Lupiæ*, & *Rhudiæ*. Duas urbes idem populus habitabat, ut de *Neapoli* dicunt, & *Palæopoli*: quinetiam inter ipsas fama est subterraneas fuisse specus, per quas mutua auxilia sibi invicem, cùm opus erat, præstabant. Inter has urbes minus quàm duorum millium
D passuum spatium interjacet.

Rhudiæ, seu *Rhodeæ*, & à *Stephano* Ῥόδαι, seu 78
Rui, per *i* litteram vocalem, sive per *j* litteram consonantem crasso quodam, ut mos est, Regionis sono *Rutæ* dicuntur: unde *Lupiarum* porta, & quarta pars urbis, quam *Pittacion Græco* nomine appellant, *Rhudiarum* dicuntur. Hæ penitus interiere, ut vix cognoscas quo loco fuerint; tantùm nomen restat inane. *Ovidius* lib. xv. *Metamorphoseos* sub finem fabulæ v. ad hanc rem ita cecinit:

——— —— *magna fuit censuque, virisque,*
E *Perque decem potuit tantum dare sanguinis annos,*
Nunc humilis veteres tantummodo Troja ruinas,
Et pro divitiis tumulos ostendit avorum.
Clara fuit Sparte; magnæ viguere Mycenæ,
Necnon & Cecropis, necnon Amphionis arces;
Vile solum Sparte est; altæ cecidere Mycenæ.

Quid de miseris mortalibus putandum, quando urbes sic pereunt?

Dixi nobilitatem hujus Regionis fuisse, antequam hi, quos habemus, Scriptores nascerentur. Si *Eratosthenem*, *Artemidorum*, *Hipparchum*, & vetustiores haberemus, multarum urbium, qua-
F rum hîc busta, &, ut sic dicam, cadavera solùm cernimus, & nomina & gesta nota essent.

Non placet in hoc *Strabonis* sententia: ait enim, se tantùm ea loca scribere, quæ suo tempore cla- 79
ra erant, & nota: scire verò quæ occubuerant, nullam esse ait utilitatem. Ego eorum, qui aliqua memoratu digna gesserunt, etsi vitâ functi sint, malo habere cognitionem, quàm eorum, qui nunc illustres habentur. Soleo cum amicis sæpè affirmare, me malle videre busta urbium *Græciæ*, & beatas & desertas illas insulas, quæ toto Orbe clarissimæ fuere, quàm *Galliarum*, *Hispaniarum*-que,

que, & *Germaniæ* opulentissimas & populosissimas urbes. Sunt qui vetustatem generis sui, nobilitatemque rerum omnium indigam, rebus omnibus præferant, & novis hominibus, quamvis gratiosis, atque à Regibus & Populis honoratis, & magistratibus ornatis. Sic ego soleo Veteres Recentioribus anteferre, & (ut sic tuâ veniâ dicam) plus Antiquorum mendaciis, quæ nulla fuere, quàm Recentiorum veritati credere, & illorum sequi potiùs negligentiam, quàm istorum obscuram diligentiam.

80 Ait *Mela Cive Ennio nobiles Rhudias*. Circa nomina ipsa variant Auctores, & loca, & nomina transmutant. In hac de qua loquimur Regione, exemplo nobis est *Ptolemæi* descriptio, quæ multa alibi, quàm sint, locat: sive id acciderit aliorum relatu, sive Auctoris incuriâ, sive quòd Chorographiam rectè scribere nemo potest, nisi qui in ea Regione diu versatus, aut natus fuerit, sive Transcriptorum, aut Translatorum inscitiâ, & Librorum mendositate, nescio: hoc tantùm habeo à me, quod conjecturâ & lapidum inscriptionibus compertum habeo, has esse *Rhudias*, quæ *Lupiis* conterminæ sunt, & in quibus natus fuerit *Q. Ennius* Poëta.

Harum ædificia tempus obruit, & rusticus antiquitatum omnium eversat aggeres. Alicubi murorum cernuntur sepulcra innumera, fictilibus vasculis & ossibus plena. Hujus urbis nomen & fama apud complures homines ut & ipsa cecidit: nunc tota aut seritur, aut oleis consita est, ac de-
81 cima pars omnium fructuum, qui hîc nascuntur singulis annis, genero meo servit.

Solo *Q. Ennii* nomine urbs collapsa sustentatur: qui tam diu vivet, quàm diu erunt *Latinæ* Litteræ. Hic *Scipionibus* adeò charus fuit, ut illius statua inter *Scipionum* statuas in illorum sepulcris locari mereretur.

Lupiæ proximæ sunt. Urbem hanc alii *Lupias*, alii *Lypias*, alii *Lopias*, alii *Lupium*, alii *Lispiam*, alii *Lypiam*, alii *Aletium*, alii *Licium*, alii *Lyctium* à *Lyctio Idomeneo*, alii *Liceam*: omnia hæc nomina idem sunt. Auctores non omnium habuere cognitionem, præcipuè eorum, quæ longè ab illorum patria semota sunt: nobis, qui hæc habitamus loca, credendum est. Circumadjacentes urbi veteres *Græci* (quod maximum testimonium est) υἄπιον appellant, antiqui *Latini* υ *Græcam* litteram in *v* nostrum, ut soliti sunt, verterunt.

Est Lapis *Neapoli* apud *Divam Mariam de Libera* his litteris inscriptus:

82 M. BASSAEO. M. F. PAL.
AXIO
PATR. COL. CVR. R.P. II. VIR.
MVNIF. PROC. AVG. VIAE. OST. ET. CAMP.
TRIB. MIL. LEG. XIII. GEM. PROC.
REG. CALABRIC. OMNIBVS. HONORIB. CAPVAE. FVNC. PATR. COL.
LVPIENSIVM. PATR. MVNICIPI. HVDRENTINOR. VNIVERSVS. ORDO.
MVNICIP. OB. REM. PVBLI. BENE. AC.
FIDELITER. GESTAM. HIC. PRIMVS. ET. SOLVS. VICTORES CAMPANIAE. PRETIS. AESTIM. PARIA.
GLADIAT. EDIDIT.
L. D. D. D.

Lupiæ longè à mari *Ionio* octo millibus passuum positæ sunt. Hæ pari spatio distant à *Gallipoli*, quæ est in sinu *Tarentino*, ab *Hydrunte* & *Brundusio*, quæ in *Ionio* sunt, eminus viginti quatuor aut viginti quinque millibus passuum, à *Tarento* autem quinquaginta mille passus.

A Hanc urbem antiquissimam atque amplissimam 83
fuisse, quæ sub terra sunt, demonstrant arcus, cuniculi, fornices, & vasta fundamenta ædificiorum, sed non præpolita: nondum enim *Græcia* aut Philosophiam, aut Architecturam, aut alias Artes egregias, quas postea invenit, noverat: scilicet arma magis *Lyctius Idomeneus*, quàm litteras, aut Architecturam noverat. Hæc omnia illo dominante, aut ante illum sub *Japygibus* antiquis, aut sub *Mallenio* urbis conditore facta fuisse conjicio.

Eversâ *Trojâ*, ut *Diomedes Diomedeas* insulas,
B *Garganum* montem, *Argyripam*, *Canusium*, & circumadjacentes campos, sic

—— *Salentinos obsedit milite campos*
Lyctius Idomeneus: ——

ut canit *Virgilius* lib. III. *Æneïd.* ℣. 400 Hic, ejectis aut subactis *Japygibus*, ferè omnem peninsulam *Cretensium* coloniam fecit: Linguam & litteras *Græcas* invexit, Linguâ & litteris *Mesapiis* abolitis, assumptis *Græcis*, fortè cultioribus, aut quia illis victores utebantur. Solent enim victi Populi in victorum & linguam, & mores, &
C vestes transire, neque indocilis est infelix *Italia* ad 84
peregrinos & mores & habitus capessendos. *Cretenses* quondam mari imperasse, & omnes *Græcas* insulas aut subegisse, aut habitasse, auctor est *Aristoteles*: ait etiam: videtur enim insula optimè posita ad imperandum toti mari. Quinetiam & *Cretenses Athenarum* potiti sunt, & *Cyrenaïcam* provinciam habitaverunt. Illorum & nos sumus colonia.

Varia urbis, de qua loquimur, fuit fortuna. Antiqua urbs tota concidit, ac per plurimos annos deserta jacuit, ac vicatim habitavit. Inde *Guidonis* tempore talis erat, qualem dicemus. Dein-
D de solo æquatam iterum fuisse, & fama, & conjectura est: quo tempore, aut quibus hostibus ignoratur. Deinde coalescere cœpit, non parvo incremento usque ad mortem *Joannis Antonii* Principis *Tarentini*: quo vitâ functo, cœpit in pejus ruere, ac retrò sublapsa referri. Nescio quanam id evenerit causâ, nisi quæ rerum humanarum publica est, quâ innumerabiles quoque urbes in- 85
teriere; ea tempus est, aut pestes, aut illuviones, aut pusilla animalia, quibus pleræque urbes deletæ sunt: sed potissima causa bella sunt: *quæ* (ut ait *Aristoteles*) *parvo temporis curriculo rerum faciem permutant*. Eversa, ut dixi, urbs, prout vi-
E dere licet, in vicos abiit.

Hic locus statio militum erat, *Plinio* teste: quorum militum, aut quo duce, aut quâ ratione, incertum est. Quæ nunc *Lupiæ* sunt, *Strabonis* tempore, aut parvæ erant, aut nullæ: ait enim: *Non vetera, sed recentiora procurrens loca.* Nunc præter *Brundusium* & *Tarentum* cætera parva sunt oppidula. *Ptolemæus*, qui *Lupias* maritimam urbem inter *Hydruntum* & *Brundusium* locat, relatui stetisse videtur aliorum: aut *Rocham* intellexit, quam in agro seu ora *Lupiensi* sitam diximus, & quæ nomen fortasse ab antiquis *Lupiis*
F accepit.

Quo tempore urbs condita fuerit non constat, nec mihi tantum curæ, aut otii est ea percontari, seu potiùs divinare, quæ ante *Noach* & Di- 86
luvium fuere, quod *Viterbiensis* fecerat. Sed non dubium testimonium eam urbem ante adventum *Idomenei*, hoc est, ante captam *Trojam*, conditam fuisse, quæ in *Vita Marci Antonii* scribuntur, præstare possunt: *Marcum Antonium maternum genus duxisse à Rege Salentinorum Mallenio, qui Lopias condidit.* Hic an *Japyx* fuerit, an *Græcus*, non constat; ejus memoria abolita est. Si

quis Mathesi credit, sciat hanc urbem sub *Capricorno* & *Saturno* positam esse.

Quo in statu res *Lupiensis* erat tempore *Guidonis Ravennatis*, illius verba ostendunt: *Dehinc, hoc est, post Brundusium, urbs Licea Idomenei Regis, de quo Virgilius lib.* III. *Æneïd.* ỷ. 400.

> *Et Salentinos obsedit milite campos*
> *Lyctius Idomeneus,* ——

theatrum tantummodo, cæteris mœnibus solo æquatis, olim solemni studio conditum, habet; in cujus jam incolæ parvum penè lapsum municipium sibimet, quod nomen antiqui reservat, fecere culmine,
87 *quod figuram magis urbis, quàm eamdem urbem exprimit. In hujus suburbanis monumenta Antiquorum innumera sub divo exposita, solido sculpta cernuntur lapide, cui conjuncta civitas Rugæ dignoscitur.*

Ab hac usque *Hydruntum*, quæ in littore & portu ejusdem *Liceæ* sita est, triginta ferè milliaria supputantur. *Rhudiæ*, non *Rugæ*, scribuntur: sed *Guido* vulgari incolarum sermone deceptus est: qui *Rhudias*, ut diximus, crasso quodam sono patrio more pronuntiant. *Lupiæ* in colle tam humili sitæ sunt, ut nescias an in colle, an in plano jaceant, nisi cùm longè processeris.

Cœlum saluberrimum est, æstate tamen percalidum, hieme tepidum, seu non nimis frigidum, imò quarumdam aliarum terrarum aëri verno persimile. Ager saxosus est, sed oleis crebris consitus, adeò ut urbs inter olivarum alta nemora posita videatur. Solum pingue, & frugum omnium ferax: unde fortasse *Lupiæ* ab eo, quod est λιπαρὸν, id est, *pingue*, dictæ sunt. Hîc & citriorum
88 varia genera, læta, & fortia surgunt. Circa urbem nobiles sunt horti: olerum & fructuum sapor præstantissimus.

Vineta habet non nisi ad quartum & quintum lapidem, puto secundùm *Græcum* distichon: Quoniam *Pallas*, cui oliva curæ est, non benè cum *Baccho* convenit. Vina gignit ochra, (ut *Galeni* verbis utar) aut xantha: nos pallida, aut flava, aut aurea possumus dicere: ea nobilia sunt, & quæ cum *Cretensi* vino certare possent.

Non fontes, non paludes habet *Lupiensis* ager, sed altos puteos, & continuo usque ad aquam lapide. Totus ager undique, usque ad tria & alicubi quatuor millia passuum, olivis, ut dixi, consitus, & continuis septus parietibus, quas maceries dicunt. Inter hæc viæ angustæ, ferratis curruum rotis excavatæ, difficilem hostibus aditum faciunt.

Urbs altis & perpulcris muris, & turribus, ex dolato, & quadrato lapide, & lævigato munita: nam illi lapides & secari & lævigari patiuntur.
89 Antemurali & fossis satis altis cingitur. Antiquorum murorum nulla videntur super terram vestigia. Hæc munimenta quondam tutissima fuere, nunc reperto bombardarum usu, nihil potest tanto turbini resistere, præsertim quòd eo tempore, quo muri constructi sunt, non erat bombardarum usus, sed scalis & pusillis quibusdam machinamentis urbes oppugnabantur. Tota urbs super ruinas veteris urbis posita est, & magna pars pensilis est. Forum, & quæ juxta sunt domus, super ingentes arcus, & fornices, & testudines fundatæ sunt.

Puteos ubique & cisternas habet amplissimas, quibus cœlestes imbres optimè servantur. Mira lapidis natura, sine calce, ubi lapis non cavernosus, sed continuus est, aquas, & (quod majus est) oleum quoque continet: cùm adeò mollis sit, ut & serram & lævigam patiatur: ex quo lapide ingentia vasa excavantur, quæ *pilas* appellant: quarum aliquæ quingentas olei amphoras capiunt.

A Laterum pilæ crassitudo vix palmam aut quin- 90
que digitos excedit.

Hæc urbs ante adventum *Normannorum* caput erigere iterum cœperat. Ignota sunt omnia, nec litterarum monimenta exstant. Nescio quis *Accardus Lupiarum* Dominus multa & præclara opera fecisse perhibetur.

Hinc *Normannis* rerum potitis, *Orientali Romano* inclinante Imperio, *Tancredus* Comes *Lupiarum*, *Rogerii* Ducis *Apuliæ* filius nothus, nepos, ut puto, *Roberti Viscardi*, vir magni animi, pulsis *Henrico Enobarbi* filio, *Frederici* junioris patre, & *Constantiâ* ejus uxore, Regni gu-
B bernationem suscepit, adscitis ad se Regni Proceribus, quos *Barones* dicunt: nec nisi *Tancredo* vitâ functo, *Henricus* & *Constantia* Regni *Apuliæ* ditionem habuerunt.

Fredericus deinde junior, *Constantiæ* filius, ob vetustatem *Tancrediadum*, cùm toti *Apuliæ* semper favisset, ejusque provinciæ homines extulisset, *Lupiarum* tamen urbem infesto animo prosequutus est, & *Brundusio* favere nunquam desiit: ubi 91
arcem ingenti opere construxit, & variis ornamentis urbem amplificavit.

Hujus filio notho *Manfredo* à *Carolo* victo at-
C que occiso, *Gualterius Brebennæ*, deinde *Lupiarum* Comes, à *Carolo* primo *Apuliæ* Rege declaratus est; quatuor enim tantùm Comites in hoc Regno ille constituit. Hic primò Comes *Lupiarum*, deinde opibus & viris à *Lupiensibus* adjutus *Corcyram* insulam, *Achajam*, & partem *Peloponnesi*, & *Athenarum* urbem suæ ditioni adjecit. Dux *Athenarum* factus, in *Salentinis* parum moratus, *Florentiæ* dominatus est: inde à *Florentino* Populo ejectus ob suspicionem nobilis mulieris pudicitiæ violatæ, se iterum *Lupias* recepit. Porta, qua impetum populi fugiens egressus est, à *Florentinis* causa est, & Ducis *Athenarum* appellata. A *Lupiis*
D iterum atque iterum in *Græciam* revertens, in insidias *Græcorum*, seu *Turcarum* à *Græcis* conductorum, ut quidam dicunt, incautus incidit: ubi cum maxima parte *Lupiensium* cæsus est. *Maria*, 92
quam uxorem fuisse *Ladislaï* Regis diximus, caput *Gualterii* magno precio redemit, atque in parvo sepulcro in Cathedrali *Lupiensium* Ecclesia locavit. Hujus testamentum, quod, antequam à *Lupiis* discederet, constituerat, nos ipsi legimus.

Maria de Eugenio, mortuo *Pyrrho* ejus fratre adolescentulo, *Gualterii* ex filia, ut puto, neptis, *Lupiarum* Comitatum adepta, *Raymundo Ursino Soleti* Comiti nupsit. Hic *Lupiarum* Comes fa-
E ctus, *Tarentino* Principatu empto, *Brundusio* vi capto, toti ferè *Japygiæ* & parti *Dauniæ* dominatus est.

Hujus filius *Joannes Antonius Aragonenses* partes sequutus est, contra *Joannam* Reginam, & *Loysium*, deinde *Renatum Andegavensem*, eò quòd *Alphonso* fidem & jusjurandum præstiterat. Hic *Alphonsum* armis, & pecuniâ, & omni quâ potuit industriâ semper juvit, ut nemini dubium sit, hujus, aut solius, aut præcipuâ operâ, *Alphonsum* Regno potitum fuisse. Dum *Alphonsus Joannæ* insidias fugiens, in *Siciliam* secederet, *Joan-* 93
F *na* ingentem exercitum duce *Jacobo Caldora* contra *Joannem Antonium* & *Mariam* ejus matrem misit, *Salentinos* campos omnes igne ferroque vastavit. Quinque urbes, quæ vim hostium ferre potuerunt, in fide *Alphonsi* permansere, *Tarentum*, *Gallipolis*, *Castrum*, *Rocca*, *Lupiæ*. Hæc urbs, incensis villis, cæsis felicibus arboribus, difficilem passa est obsidionem: eò quòd hîc, quasi in altera Regni Aula, antiquæ tantorum Principum gazæ seu thesauri servabantur. Hæc enim urbs per quadringentos annos *Japygiæ*, & *Apuliæ*, & opibus & viris præstitit.

Hæc

A Hæc eadem, mortuo *Joanne Antonio*, qui contra *Ferdinandum Alphonsi* filium, cui *Isabella* ipsius *Joannis Antonii* ex sorore neptis nupserat, nescio quibus de causis, per septennium bellum gesserat, quamvis *Joannes Andegavensis Renati* Ducis filius urbi perpetuam immunitatem & castella quamplurima promitteret, & quascumque vellet
94 conditiones, se tamen *Ferdinando* ultrò dedidit, & quæ in potestate *Lupiensis* erant Populi, sexcenta millia aureorum, vasa aurea atque argentea, & opulentem supellectilem *Ferdinando* porrexit, spretis *Joannis* pollicitationibus. Quibus opibus si is potitus fuisset, *Ferdinandus* vix duos menses in
B Regno peregisset: erat enim eo tempore pecuniâ penitus exhaustus.

Hæc eadem, capto à *Turcis Hydrunto*, provincia tota perterrita, atque in fugam versa, prima *Turcarum* furori obstitit quousque auxilia à *Ferdinando* missa provinciam firmarent: venientem postea ab *Etruria* exercitum nostrum penè fractum, ac inopem, & longo itinere fatigatum reparavit, atque suis bonis refecit. Demum post captam *Gallipolim*, *Venetis* totius ferè provinciæ, nemine prohibente, potitis, nisi hæc urbs fuisset, tota fortè *Apulia* in potestatem *Venetorum* devenisset.

C Hinc ad duodecim millia passuum *Soletum*: alii *Salentum* dicunt. *Græcum* est & antiquum oppi-
95 dum, in aspero, & petroso, & aquarum indigo jugo positum, sed olivetis passim vestito. Amplam fuisse hanc urbem vestigia murorum aliquibus in locis ostendunt: nunc in parvum reducta est oppidulum, quod quondam (ut ajunt) erat episcopale, & nunc etiam caput Comitatus.

Hinc ad mille & quingentos passus urbs, quæ nomen *Sancti Petri* sortita est, nova, sed honestis civibus & adhuc *Græcis* culta, sita est in plana valle amœnissima, oleis & omni felicium arborum genere consita, non ut *Soletum* inaquosa, sed puteos habet satis abundè. Hæc ab utroque
D mari æquè, hoc est, circiter tredecim millibus passuum distans, in umbilico totius peninsulæ est, & quasi commune emporium emendis & vendendis rebus. Percommodum templum habet pulcherrimum, *Divæ Catharinæ* à *Raymundo* Principe *Tarentino* dicatum, cum xenodochio & castellis nonnullis constructum, ut ajunt, ad exemplum templi *Divæ Catharinæ*, quod est in *Sina*
96 monte: ubi vir ille religiosissimus, & insignis pietate, votum fecit de ædificando templo, in quo monumenta sunt *Ursinorum* familiæ, quæ ibi multis annis dominata est.

E Hinc ad octo millia passuum locus est, in quo non nisi antiquæ urbis murorum vestigia cernuntur justi ambitus: unde loco *Murus* nomen est. Videtur ut & urbs, sic & nomen occidisse: tantùm vicus ejusdem nominis restat: urbs tota aut aratur, aut olivis & ilicibus obumbratur.

Hinc septem millibus passuum abest *Vastæ* oppidum, totidem ab *Hydrunto* distans: alii *Vastas* dicunt, alii *Vasten*, alii *Vastan*: & hæc nunc viculus est vix quindecim focis habitatus. Urbs mediocris ac justi fuerat ambitus: ejus pars in humili clivo, pars in plano posita erat.

F Extra urbem innumera reperiuntur sepulcra, fictilibus vasculis elegantissimarum formarum, & ossibus, & cineribus hominum plena, & in quibusdam arma ænea vetustate consumpta, & annuli aurei rudes, nec satis perpoliti.

97 Repertus est his annis præteritis Lapis insculptus his litteris, quas à me in hoc loco præteriri non patiar: solæ enim hæ reliquiæ sunt tam longæ vetustatis.

Litteræ *Dalmaticæ* à Divo *Hieronymo* primùm institutæ:

Has litteras incolæ *Saracenicas* falsò, sed qui 98
Paganas aut *Ethnicas* putant, rectè meo judicio sentiunt. Sunt enim (ut conjicio) litteræ *Mesapiæ*, quibus ante *Idomenei* adventum *Japyges*, ut dixi, utebantur. Lingua *Mesapia*, seu *Peucesia*, in qua *Brundusium* cervi caput significat, tota interiit, ut *Ægyptia*, & *Punica*, *Osca*, *Volsca*, & *Etrusca*, & aliæ pleræque in tam longa vetustate abolitæ sunt. Ex ea Lingua nihil est reliquum, nisi hæ paucæ litteræ: quas ideo exarare volui, ut existimet quicumque has viderit, quanti sit humana ad quam anhelamus gloria: & quòd non solùm lapides & monumenta fatiscunt, sydera quoque & quæ litteris mandantur esse peritura. Si *Carthaginenses* vicissent, *Latina* Lingua, ut nunc *Punica*, nulla esset; si *Latina* non esset, *Græca* quoque periisset: nam si quæ sunt litteræ, à *Latinis* sustentantur. Harum litterarum exemplum, *Pontano*, *Hermolao*, *Accio* tuo, imò & meo, *Chariteo*, & *Summuntio* misi, & nonnullis aliis: omnes mecum sensere has esse *Mesapias* litteras. 99

A *Vastis* nulla occurrunt antiquitatis vestigia usque ad *Montem arduum* oppidum, ab *Acra Japygia* septem millibus passuum remotum, ubi & urbs antiqua fuit; ejus pars in colle, pars in plano sita, mediocris magnitudinis; hujus & nomen abolitum est.

In eminentiore hujus urbis parte in edito colle pulchrum est oppidulum. Memini me à veteribus audisse *Græcis* hanc urbem dici τραχεῖον ὄρος, quod *Latinè asperum* seu *arduum montem* exprimit: erat enim urbs in lapidoso & aspero monte sita. Hic pars est *Apennini*, qui ad *Acram Japygiam* terminatur. Quin etiam à peritis navigantibus me audisse memini usque ad quadraginta aut quinquaginta millia passuum in mare protendi juga *Apennini*, cùm hinc atque illinc altius metiantur mare.

Postea versùs Occidentem ad quatuor millia passuum *Vereti*, seu *Ureti*, seu, ut incolæ dicunt, *Veriti*, reliquiæ spectantur. Hæc urbs tota corruit; in ea ne ulla quidem est domus, aut tugurium; aliquæ templorum ruinæ restant, nec hæ satis antiquæ. 100

Hinc non longè abest *Uxentum*, aut secundùm aliquos *Oxentos*, aut *Hyencos*, nunc *Ogentum* dicitur; urbs episcopalis est, & pars quondam magnæ urbis; nunc urbecula est, & ipsa in colle edito sita. Suburbium in plano jacet: ut & antiqua, sed illa multò amplioris ambitus fuerat.

In hujus urbis suburbano juxta *Felinem* vicum locus est, quem *Nymphæum* adhuc incolæ nominant: fontibus ubique manantibus celebris, tantò in his terris gratior quantò rarior. Locus non excedit duo stadia, nunc neglectus, & calamis obsitus, paucæ restant citriorum arbores. Credo quòd, *Græcis* omnia tenentibus, eleganti operâ cultus fuerit, quod & nomen indicat. Nonnulla etiam sunt in ulteriori *Græcia* loca, quæ hoc nomine honestantur.

Hinc ad tredecim millia passuum *Galatana*, unde mihi origo est: alii *Galatenam*, alii *Galatinam*, alii *Galatam* proferunt; ut & urbes & populos, sic & cunctarum rerum memoriam destruit tem-
101 pus. Quis poterit res tam obscuras rectè conjectare? Certum est omnes hujus peninsulæ urbes ab *Oriente* duxisse originem, & nonnullæ eadem servant nomina. Urbs, quam nomen *Sancti Petri* accepisse diximus, à *Galatina* vico, in quo postea constructa est, nominatur: abest à *Galatena*, seu *Galatana*, quinque millibus passuum.

Qui fuerint *Galatini* Populi, aut *Galatæ* ex *Galatia Asiæ*, an (ut *Plinius* ait) *Senones*, quis novit? A *Galatana Gallipolim* novem millia passuum sunt. Memini me à veteribus Sacerdotibus *Græcis* (hi enim solebant omnia litteris mandare) audisse *Galatanenses* à *Thessalis* originem habuisse, atque huc propter bella & domesticas seditiones commigrasse, nec, quo modo, aut quando hoc accidisset, sciebant. Cùm essem juvenis, legens apud *Livium* inveni *Theumam* & *Galatanam Thessaliæ* urbes, à *T. Q. Flaminio* captas. Nunc iterum in *Thessalorum* ditionem fatis volentibus rediit.
102 *Joannes* enim *Castriota*, Dux *Ferrandinæ*, quem suprà nominavimus, qui & huic urbi & aliis circà oppidis dominatur, *Macedo* est; sed non procul à *Calatana*, & *Phylace*, *Thessaliæ* urbibus, oriundus.

Hæc urbs antiquis temporibus & clivum & planiciem amplectebatur. Arx φυλακὴ, id est, *custodia*, & ab urbe *Thessaliæ* ejusdem nominis, ut à Veteribus audivi, appellata est. *Latini* mutatâ, ut solebant, Y in V, *Phulatianum*, seu *Phulcilianum* dixerunt: hæc in clivo sita erat, in plano *Calatana*. Ex una urbe duo facta sunt oppida, vix quingentis passibus inter se distantia. *Calatana* plusquam duplo majoris erat ambitus. *Phulatianum* Linguam *Græcam* semper servavit: *Calatana* ad *Latinos* migravit.

Ortis inter duo oppida ejusdem Populi dissensionibus, ut inter vicinos sæpè accidere solet, ad arma ventum est. *Calatana Phulatianum* superavit, ac solo æquavit. Cives omnes ferè *Calatanam* transmigrarunt: pauci propter injuriam ad
103 vicina oppida confugere, & mores, & vestes, & *Græcam* Linguam deposuerunt, sed non genus.

Nec pudet nos generis nostri. *Græci* sumus, & hoc nobis gloriæ accedit. Divinus ille *Plato* in omnibus gratias Diis agebat, sed præcipuè in his tribus: quòd homo, non belua: mas, non fœmina: *Græcus*, non Barbarus natus esset. *Galateus* tuus, *Spinelle*, non à *Morinis*, aut *Lingonibus*: non ab *Allobrogibus*, aut *Sicambris*: sed à *Græcis* ducit genus. Pater meus *Græcas* & *Latinas* Litteras novit: avus, & progenitores mei *Græci* Sacerdotes fuere, Litterarum *Græcarum*, Sacræ Scripturæ, & Theologiæ minimè ignari: non armis, hoc est, vi, & cædibus, & rapinis, sed bonis moribus & sanctitate vitæ celebres.

Pudet me, *Spinelle*, (tecum sine arbitris loquor) in *Italia* natum fuisse: quamvis *Japygiam* terram extra *Italiam* Scriptores quidam posuere. *Græcia* suâ vetustate suaque fortunâ, *Italia* suis consiliis suisque discordiis perit: utraque alienigenis servit. Hæc sponte, illa invita. *Græcia Italiam* sæpè à Barbarorum servitute liberavit, *Italia Græciam* 104
Barbaris servire permisit. Sed nos scelerum nostrorum pœnas luimus, luemusque; nam nostra mala, ut videmus, nondum ad summum pervenere. Non sit verbo omen: dico non quod volo, sed quod sentio.

Apenninus, qui *Japygiam* dividit à montibus, quos peninsulam claudere diximus, ortum habet, ut qui totam dividit *Italiam*, ab *Alpibus*. Itaque peninsula hæc totius *Italiæ* specimen refert, ut quæ filicis foliorum sectiones toti folio similes sunt. Hæc clarè cognosces, si constituas *Tarentum*, ubi *Genua*, *Brundusium*, ubi *Venetiæ* sunt. Quæ intra *Scylleticum* & *Hipponiatem* sinum est peninsulam *Japygio* promontorio: quæ verò intra *Brundusium* & *Tarentum* peninsulam, de qua nunc tractamus, ultimò *Hydruntini* agri promontorio, quod maximè in Orientem vergit, conferas. Sinus, qui inter *Leucam* & *Hydruntum* est, pro *Tarentino* tibi sit sinu: *Tarentinus* sinus pro infero, *Ionium* pro supero mari. *Apenninus* citra montes usque *Oriam* deprimitur, ad *Oriam* parùm in- 105
surgit continuis in ordinem positis colliculis. Rursus in planum inclinat in agro *Galatanensi*, ubi erat quondam nobile Cœnobium Monachorum Magni *Basilii*, *Divo Nicolao* dicatum, cui avunculus meus plusquam triginta annis præfuit. Incipit iterum molliter insurgere in *Galatana*; ad radicem collis ejus arx, quam *Phylacen* diximus, in colle sita.

Hîc cœlum salubre ac tepidum, auræ salutares & suaves, ager apricus, semper vernans floribus, & benè olentibus herbis, thymo, thymbra, pulegio, serpillo, hysopo, melilotho, camomilla, calamentho, ubique abundans: unde & caseum nobilem & mel gignit non deterius *Hymettio*, ac crocum laudatissimum; itaque ut apud *Marsos* & *Pelignos Sulmonensis*, sic & apud *Salentinos Galatanensis* crocus cæteris præstat. Temporibus Patrum nostrorum in *Salentinis*, hîc, non alibi, crocus habebatur. Unde huc venerit incompertum est: attamen videtur hoc solum sponte suâ 106
crocum gignere. Omnis ager, ubi sues non sunt, silvestri croco abundat: qui flore, bulbo, capillamentis hortensi sive sativo similis est: tempore etiam conveniunt; uterque enim floret post ortum Arcturi. An qui sativus est, olim silvestris fuit, & ut animalia, sic quoque plantæ mitescere hominum manibus didicerunt? *Theophrastus* quærit, utrùm quæ nunc domestica sunt, silvestria fuerint omnia; non est præsentis negotii hæc pertractare. Hæc materia, ut est cognitu digna, sic & difficilis. Hoc ignorare minimè oportet, multa esse quæ mutantur cultu, aut exuunt silvestris animum, aut mitescunt, sicut & negligentiâ multa fiunt aut silvestria, aut deteriora. Puto quòd si quis bulbos silvestris croci ex hac in illam terram transtulerit, ac diligenti cultu tractaverit, talis fieret tempore silvestris crocus, qualis nunc est sativus. Pleraque sunt pervicacis naturæ, quibus parùm prodest diligentia, aut obest negligentia: 107
ut sunt ex arboribus nux, juglans, pinus, palma, cupressus, platanus, lotos, & omnes glandiferæ arbores: & ex fruticibus myrtus, arbutus, absinthium, rosmarinus, lentiscus: & ex herbis sampsychum, olus atrum, calamentum. Multa sunt etiam, quæ à cultu abhorrent: negligentiâ, & (ut *Plinius* ait) injuriâ, & maledictis, & contumeliis coalescunt, nequissimorum hominum naturam imitantia, quibus beneficia pro maleficiis, maleficia pro beneficiis sunt.

Hæc urbs septem res habere præcipuas se jactat crocei coloris, crocum ipsum, mel, caseum, vinum, oleum, caricas, & uvas passas. Totus tractus aquarum indigens est; puteos habet raros, sed

sed altissimos, in oppido triginta tribus, in antiqua ac diurna arce triginta septem passibus. Innumeræ cisternæ in toto tractu visuntur, unde populosam fuisse urbem argumento non dubio esse potest.

Super jugum *Apennini* planities est ampla, quam
108 incolæ appellant *Campos Latinos*: credo quòd *Salentini* essent rectiùs dicendi. Unde, cùm pluviosus fuerit annus, erumpit maxima aquarum vis, quæ parvo temporis spatio omnes cisternas, quæ in toto agro sunt, & quæ intra oppidum, replet: quandoque tanta est imbrium copia, ut oppidum aquarum illuvie laboret. Tempore avi mei tanta per oppidum crevit aquarum multitudo, ut in aliquibus locis duum passuum mensuram excederet. Nonnulli periere; vinum, oleum, triticum, hordeum, & quamplurima supellectilia absumpta sunt: Libros *Græcos*, quorum avus meus magnam habebat copiam in Ecclesia, quæ nostri juris est, ubi ipse versabatur, aqua delevit atque consumpsit.

Hæc urbs *Jacobo Caldora*, cujus mentionem fecimus, *Japygiam* vastante, partes *Joannæ* Reginæ secuta est. Post *Calloræ* discessum, *Joannes Antonius*, cum omni, quâ potuit, vi *Galatanam* obsedit; felices arbores omnes ferro atque igne vastavit; murorum non parvam partem machinis solo æquavit. Oppidani continuâ pugnâ acerrimè
109 restiterunt: in qua pugna pater meus interfuit. Tandem *Joannes Antonius* re infectâ, & longâ obsidione solutâ, aliò arma vertit.

Post hæc Reginâ & *Caldorâ* vitâ functis, tota *Japygia* in potestatem *Joannis Antonii* pervenit. Pater meus tanquam hostis ab *Joanne Antonio* inauditus *Gallipoli* exsulare jussus est. Compositis tandem rebus, *Joanni Antonio* causam audire cupienti in hanc sententiam scripsit pater meus: *Nullâ, ô bone Princeps, à te acceptâ injuriâ, auspibus tuis quoad potui obstiti. Credebam enim fidem servare, si Reginæ jussis parerem, cujus partes Neapolis, & maxima pars Regni sequebatur. Tu non secus ac ego Regibus servimus. An illa ritè Alphonsum adoptaverit, an postea jure abdicaverit, ipsa viderit. Non interest nostrâ Regum causas decernere: alii matris, alii filii partes secuti sunt. Necesse est nunc nos fateri eam causam justiorem fuisse, quam Dii ipsi tutati sunt. Vicistis, ne vexetis eorum, qui*
110 *victi sunt, fortunam. Dii enim superbos victores & intemperantes semper oderunt. Victoria non in armis, neque in fortitudine, aut multitudine militum, sed in Deorum potestate est. Nullam ego à te veniam precor; nihil enim peccavi; hoc solùm precor, atque obtestor, ne existimes, quod à me jure factum puto, id aut tui odio, à quo nullâ unquam lacessitus sum injuriâ, aut alicujus amore, aut pecuniæ, aut ambitionis causâ me fecisse.* Hæc verba adeò grata bono Principi fuere, ut totum si quod erat odium in amorem verteret, tantumque patri meo quoad vixit fidei præstitit, quantum cuivis eorum, quos charissimos habebat, ejusque heroïcam mortem, quam pro veritate & fide servanda passus est, molestissimè tulit, atque asperè ultus est.

Hæc urbs postquam in *Aragonensium* fidem pervenit, eam integerrimè servavit. Eo septennio, quo *Joannes Antonius* contra *Ferdinandum* bellum gessit, semper *Aragonias* partes secuta, nunquam
111 à fide descivit. Quæ, quoniam *Joannes Antonius* aliis negotiis occupatus in *Japygia*, hoc est, contra viscera sua, novum excitare bellum verebatur, & clade evasit: interdictus tamen illi fuit vicinarum urbium aditus, & tanquam infidelibus ferrum, materies, triticum: sic per septennium tanquam inter hostes vixit.

Turcarum bello Provincia tota in fugam versa, prima *Turcarum* furores ab ea parte, in qua sita
A est, & incursiones tulit: ejus, qui profugere ac urbem deserere tentavit, domus igne absumpta est, bonis cæteris publicatis: eos, qui ab aliis locis aufugerant, admisit, atque humanissimè tractavit.

Hæc complures Sacerdotes *Græcos* doctissimos habuit, sed præcipuè unum, quem *Magistrum* appellaverunt: unde *Magistrorum* familia, cujus nepotem *Virgilium* ego puer novi, & proavi mei, quorum unus viginti annis *Byzantii* versatus est, ubi & didicit & docuit Philosophiam & Theologiam. *Græci Georgium Latinum* nominarunt, eò quòd in *Italia* natus esset, cùm *Latini* quidam 112
B ex his circumforaneis mendicantibus *Græcos* persequerentur, ac cogerent eos ex azymo, non ex fermentato pane, conficere Sacramentum. Hi Sacerdotes post longas disputationes *Romæ* in pleno Collegio principum Sacerdotum vicere, ac ne à patrio ritu discederent impetravere: quem morem hucusque servant: & *Romanæ* Ecclesiæ jussis nostrates omnes Catholici *Græci* parent.

A *Galatana Neritum* tria millia passuum sunt: hoc alii *Neretum*, alii *Neretum* penultimâ productâ, alii Νερετὸς Νερετοῦ: Recentiores (sed non rectè) *Neritonum* dicunt, ut *Nerito Neritonis*. Ego
C in tabella ex antiquo marmore *Lupiis* invento me legisse memini *Lupienses*, *Hudrentinos*, & *Neritinos*.

Hæc urbs in apricis campis aquarum minimè indigentibus jacet. Cœlum habet saluberrimum, & solum circa urbem non madidum, sed lætum, & pingue, & olerum & frugum supra fidem fe- 113
raciffimum: cunctarum rerum, quæ terra gignit, satis proveniens.

Urbs inter omnes, quas unquam vidi, meo judicio, in amœnissima planitie sita, distat ab ora sinus *Tarentini* tribus aut quatuor millibus, à *Lupiis* quindecim millibus, à *Tarento* quadraginta
D quinque millibus passuum.

Oram habet viginti quatuor millia passuum longitudinis, à confinio *Tarentinæ* oræ usque ad rupem altam mari impendentem, quam à rectitudine *Ortholithon* dicunt. Hic lapis *Neritinorum* & *Gallipolitanorum* agrum disterminat. Ea ora tota piscaturæ aptissima, & alicubi juxta littus fontibus manans.

Omnia quæ in agro *Neritino* nascuntur optima sunt: hîc enim magnæ partis *Calabriæ* imbres cœlestes simul & terrarum pinguedinem recipit. In pluvia copiosa licet videre omnes agros, quos paludes dicunt, aquis opertos, simile quid patien-
E tes inundationibus *Nili*: sed hujus inundationis partem terra combibit ac concoquit; partem, quæ voragines ab incolis dicuntur, admittunt. Sagacitatem providæ Naturæ ubique spectare prom- 114
ptum est.

Terra *Japygia* ferè ubique plana, & colles parvos habet. Non sunt flumina, non valles, non lacus, nec ubique torrentes, qui ingentes pluvias receptare possint.

Instituit Natura certis in locis voragines; hæ cavæ sunt fossæ, nulli videntur hiatus, ideo nulli animalium perniciosæ sunt. Hæ aquas aliquandiu continent, donec à cæcis quibusdam spira-
F mentis ex intimis terræ recessibus spiritus eructet atque erumpat. Hic magno impetu atque ingenti fragore aperit aquis aditus: illas per subterraneos meatus in mare profluere credibile est, ut & multa flumina, quæ terra absorbet, deinde iterum emittit aut occultè in mare projicit, ut dicunt de *Nilo*, & de *Alpheo Elidis*, & *Arethusa*. Explosa est ab *Aristotele* veterum Philosophorum sententia, qui Tartarum intra terram ponebant: locus enim aquarum, ad quem omnes decurrunt, mare est. Hæ voragines crebræ, ubi plani & latissi-
mi

115 mi sunt campi: ut sunt *Mandurini*. Si hæ non essent, magnam Regionis partem aut paludes obtinerent, aut incultam esse Regionem foret necesse: nam per sementis tempora noti flare solent, & pluvias ingentes ciere.

Universus ager *Salentinus* tempestivè seri gaudet; aut ante occasum Vergiliarum: si (ut *Virgilio Georgic.* lib. I. placet) brumæ intractabilis tempus exspectaveris, te seges vanis eludet avenis: sed ut in Medicina, sic & in Agricultura contemplari ante omnia oportet & tempus, & regiones, & ingenia locorum.

Neritini agri paludes noxiæ non sunt: nullas enim, aut paucas, & innoxias tollunt auras. Æstate omnia sicca sunt; nihil limosi, & gravis, aut palustris humoris relinquitur: sed tantum, quantum campos reddat pinguiores.

In his paludibus, ut & in campis *Mandurii*, & *Galesi*, & *Cupertini*, phasmata quædam videntur, quas *mutationes*, aut *mutata* dicunt vulgus, nescio quas striges, aut lamias, aut, ut *Neapoli*,
116 *Janarias*, aut, ut *Græci* dicunt, *Nereïdes* fabulantur.

Mirum est, totum Orbem invasit, & in miseras erravit fabula gentes; nullo certo auctore, nullâ ratione, nullo experimento unusquisque credit, quæ neque vidit, neque vera sunt; stamus alienis, & indoctissimorum hominum testimoniis; puerilibus larvis, anilibus credimus commentis; & plus fidei auribus quàm oculis adhibemus; nemo oculatus testis est; omnes ab aliis se audisse fatentur. Quantis tenebris involvitur humanum genus, ad mendacia natum, cui semper invisa est veritas! Quanta caligo detinet humanos animos, alioqui rationales & divinos, ut non abs re quis credere possit, omnia humana simillima esse his, quæ dicimus, phantasmatis!

Sunt qui credunt mulieres quasdam maleficas seu potiùs veneficas, medicamentis delibutas, noctu in varias animalium formas verti, & vagari, seu potiùs volare per longinquas regiones, ac nuntiare, quæ ibi aguntur, choreas per paludes ducere, & Dæmoni-
117 bus congredi, ingredi & egredi per clausa ostia & foramina, pueros necare, & nescio quæ alia deliramenta: & quod maximè mireris, sunt in hac re gravissimæ Pontificum censuræ.

Similis est *Brocolarum* fabula, quæ totum *Orientem* cepit. Ajunt eorum, qui sceleste vitam egerunt, animas, tanquam flammarum globos, noctu è sepulcris evolare solitas, notis & amicis apparere, animalibus vesci, pueros fugare ac necare, deinde in sepulcra reverti. Superstitiosa gens sepulcra effodit, ac scisso cadavere, detractum cor exurit, atque in quatuor ventos, hoc est, in quatuor Mundi plagas cinerem projicit: sic cessare pestem credit: etsi fabula ea sit, exemplum tamen præbet nobis, quàm invisi sint & exsecrabiles omnibus ii, qui malè vixerunt, & viventes, & mortui. Similis est & de anima *Hermotimi Clazomenii* apud *Plinium* lib. VII. cap. LII. *Hist. Nat.* fabula, & apud *Senecam* de sepulcro incantato.

Nec defuerunt antiquis temporibus hæ vanita-
118 tes, & illusiones sensuum humanorum, cùm semel mens decepta fuerit, & mendaciis persuasa, sensus quoque falli necesse est: quibus deceptis, mens quoque delirat. Magna est inter sensus mentemque affinitas: quandoque ipsa sola mens, seu (ut dicunt) solæ virtutes interiores operibus exteriorum sensuum funguntur. Exemplum est somniantium, qui opera exercent vigilantium. Et *Galeno* teste, delirus quidam tibicinas videbat in angulo domus: & baculus in aqua videtur fractus; & cancellatis digitis, & elevato altero oculo una res duæ apparent, & duæ lineæ parallelæ vi-

A dentur sensui concurrere, cùm nunquam concurrant. Ipse etiam *Lactantius*, qui plus elocutioni quàm eruditioni studuit, negavit terram ubique posse habitari. Hunc vulgaris, & *Lactantium* error, apparentia decepit.

Sicut negare sensum propter rationem, rationis est indigere: sic & ratione non persuaderi propter aliquam apparentiam, stultum est. Tunc enim res benè cedit, cùm (ut *Aristoteles* ait in libro *de Cœlo*) ὁ λόγος τοῖς φαινομένοις μαρτυρεῖ, καὶ τὰ φαινόμενα λόγῳ, *ratio apparentibus attestatur, & apparentia rationi*: cùm hæc duo sibi invicem non consentiunt, omnia falsa, omnia erronea sunt. 119

Sed nos ad eadem phantasmata revertamur. Videbis quandoque urbes, & castella, & turres,
B quandoque pecudes & boves versicolores, & aliarum rerum species seu idola, ubi nulla est urbs, nullum pecus, ne dumi quidem. Mihi voluptati interdum fuit videre hæc ludicra, hos lusus Naturæ. Hæc non diu permanent, sed ut vapores, in quibus apparent, de uno in alium locum, & de una forma in aliam permutantur, unde fortasse *mutata* nominantur: aut quoniam his apparentibus cœlum de serenitate in pluviam mutari solet.

C Hoc accidit manè, cœlo silente, incipiente ac leviter spirante (ut solet) Austro: nam ut in fine est vehementissimus Auster, sic in principio levissimus, & cùm calidus sit, elevat tenues nebulas, quæ, ut speculum, referunt imagines urbium, 120
pecorum, & aliarum rerum: & ut vapores, sic & species illæ moventur: ut est videre in speculis motis atque agitatis, in quibus res ipsæ moveri videntur.

Et quoniam res rectè occurrunt vaporibus, rectæ videntur, ut & umbra, quæ opponitur corpori luminoso. Quæ verò transversè ac reflexè rerum species suscipiunt, in his res quoque ipsas
D reflexas videmus. Sic & in aqua videmus culmina montium & tectorum in inferiori parte: fit enim, ut quæ aquæ superficiei propinquiora sunt, ut fundamenta, à nostris visibus sint longinqua: culminum verò tectorum, quæ ab aqua sunt remotiora, imagines ad nos magis accedunt: ideo & inferiora videntur. Sic etiam & nobis in clausa domo existentibus, parvo per rimulas ingrediente lumine, omnia transversè videntur, ut hominum capita deorsum, pedes sursum: lineæ enim umbrarum non rectè procedunt, sed transponuntur, atque in medio intersecantur. Hoc idem in speculis concavis accidit, ut superior pars spe- 121
E culi infimam partem rei visæ, inferior superiorem reddat.

Hæc, quæ dixi, phasmata deludunt sæpè obtutum viatorum, qui dum se prope urbem esse existimant, longissimè absunt. Visæ sunt etiam in hoc tractu in aëre species hominum equis insidentium & pedibus ambulantium. Sic & Scriptores litteris mandavere, visas fuisse in cœlo armatas acies, & hæ, ut puto, species erant earum rerum, quæ longè aberant, atque ab eo loco, in quo species visæ sunt, videri minimè poterant. Sic & denarium in fundo vasis non videmus,
F at si idem vas aquâ impleatur, videmus non denarium, sed illius imaginem in summo aquæ, quod aëri contiguum est; superficies enim aquæ superficiei aquæ proportionatur.

Sed an illæ imagines subjectæ sint in speculo, an in aëris extrema parte, alia quæstio est. Ait *Aristoteles*, *Color est extremitas perspicui in corpore terminato*; quandoque figuræ nubium sunt, quæ navium & velorum simulacra reddunt, ubi 122
nulla est classis.

Hæc phasmata non solùm inexpertos fefellerunt. Non diu est quòd tota ora, quæ est ab *Hydrun-*

drunto ad *Garganum* montem, unâ & eâdem horâ ante ortum solis, vidit classem ab Orientis parte velificantem; creditum est *Turcarum* illam fuisse; & antequam phasma, seu illa delusio, albicante aurorâ detegeretur, variæ huc atque illuc litteræ scriptæ sunt, ac missi nuntii de adventu ingentis classis. Hoc fortasse modo, aut altero, quem diximus, ut credo, à *Lilybæo* vidit nescio quis classem è portu *Carthaginis* exeuntem.

In hac urbe, de qua nunc loquimur, & Gymnasium quondam fuit *Græcarum* disciplinarum tale, ut cùm *Mesapii Græci* laudare *Græcas* litteras volunt, *Neritinas* esse dicunt; sunt enim hæ litteræ perpulchræ, & castigatæ, & iis, quibus nunc utuntur impressores, Orientalibus ad legendum aptiores.

Inclinante *Græcorum* fortunâ, postquam à *Græ-*
123 *cis* Provincia ad *Latinos* transmigravit, celeberrima *Neriti* hoc toto Regno fuere litterarum studia. Hanc urbem *Sanseverinorum* Familia armis & litteris illustravit. Temporibus patris mei ab omnibus hujus Regni Provinciis ad accipiendum ingenii cultum *Neritum* confluebant. Omnis, si qua est in toto terrarum angulo, disciplina à *Nerito* ortum habuit. Hîc litteras didicere illa duo nostri seculi lumina, *Robertus Lupiensis*, & *Franciscus Neritinus*; alter Ecclesiasticorum Declamatorum omnium, qui fuerunt, quique futuri sunt, præstantissimus; alter *Patavinæ* Academiæ Pater. Hîc & ego prima litterarum fundamenta hausi. *Galatana* me genuit, hæc urbs educavit, & fovit, & litteris instituit. Hîc *Aquævivus* tuus, imò & meus *Bellisarius*, magni *Aquævivi* frater, dominatur. Neque ero ingratus, si ut initium Descriptionis *Tarento*, sic & finem *Nerito* tribuero. Hoc exigit locorum ratio, & conviviorum Magistri semper aliquid, quod maximè delectet, in finem reservant: sic,

Neritum longæ finis chartæque viæque.

---

124 ANTONIUS GALATEUS,

MEDICUS,

LOYSIO PALATINO S. D.

DOleo, mi *Palatine*, nostræ Regionis celebritatem ita concidisse, ut etsi vestigia & (ut sic dicam) busta magnarum urbium plerisque in locis cernantur, memoria tamen nulla exstet, aut rerum gestarum, aut ipsarum urbium, aut peculiarium litterarum, quibus *Japyges* nostri, antequam *Græci* eòdem post captam *Trojam* adventarent, utebantur. Sic res mortalium eunt; omnia tempus consumit ac perimit. Ut puto, *Japyges Trojanis*, aut paulò antè, temporibus clari exstitere. Post *Lyctii*, & *Idomenei*, & *Spartanorum*, & *Phalanti* adventum revixere, *Græcis* litterarum monumentis omnia mandantibus. Rursus *Gothis*, deinde *Longobardis Italiam* tenentibus, *Græcis*, seu potiùs *Romanis* reposcentibus, retinentibus Barbaris, omnis, quæ media erat, Re- 125
gio inter utrumque Imperium vastata est, ac penè deserta. Est enim terra *Mesapia*, seu *Japygia*, in discrimine posita & Orientis & Occidentis. Exemplo tibi sit *Turcarum* bellum: quod si paulò diutiùs gestum fuisset, illam terram exhaustam ac penitus deletam videremus. Ut, quæ & hominum multitudine quondam floruerat, *Peloponnesus* illa tot potentissimorum Populorum capax, nunc ob assidua *Venetorum* & *Turcarum* bella vacua est, & sui miserabile præbet spectaculum. Antiquos Scriptores non habemus, ut *Eratosthenem*, & *Hipparchum*. *Strabonis*, *Dionysii*, *Pomponii*, *Plinii*, & *Ptolæmei* temporibus, in hac terra rerum vicissitudine parva supererant oppidula. Nos etsi nonnullos Geographorum & Historicorum Libellos revolverimus, pauca tamen invenimus notatu digna. *Tarentum Plato*, *Archytas*, *Aristoteles*, *Theophrastus*, & *Hannibalis* bella,
Brundusium verò portus in toto terrarum Orbe 126
notissimus, & *Romanorum* frequens in *Græciam* trajectus celebravere: ideo Scriptores aliqua de illis memoriæ tradiderunt: cetera omnia interierunt. Inde *Hydruntum Joannis Vitaliani*, *Justiniani* Principis in *Gothico* bello Ducis, virtus illustravit, unde toti Regioni nomen dedisse illam urbem haud dubio argumento crediderim. *Leucam*, *Uxentum*, *Gallipolim*, *Neritum*, *Vastas*, & unde mihi origo est *Galatanam*, *Soletum*, quod veteres *Græci Salentum* vocant, *Rhudias*, *Mandurium*, *Cælium*, *Oræas*, *Galesum* senectus ferè confecit. Nostras *Lupias M. Antonini* Principis Historia decorat, quæ illum à *Mallenio Dasumni* filio, *Salentinorum* Rege, maternum genus duxisse perhibet. Alii *Lupiarum* & *Rhudiarum* tantùm nominis meminerunt. *Guido Ravennas*, quem recentiores Scriptores in plerisque testem adhibent, & quem ego nuper legi, nec recens est nec vetus Auctor; illius temporibus quo in statu res nostræ essent,
ex ipsius verbis, quæ tibi mitto, intelliges. Le- 127
ges multa, quæ intelligere operæprecium est. In quibus deliquit, ea tempori imputanda sunt: in his venia, in illis laude dignus est; nam si illa, qualiacumque sint, non scripsisset, ne hæc quidem quæ ad te scribo nosceremus. Tu verò ita illum legas, ut & tibi ipsi fidus sis testis. Illius judicio ita utere, ut à tuo minimè discedas, meamque sententiam tamdiu probes, quamdiu veriorem non inveneris. Non enim facile est ea, quæ ab hominum memoria abolita sunt, recensere: nos tamen quoad possumus patrium solum illustrare debemus. Quòd ille *Lupias* in *Salentinis* posuit, verum dixit: quòd *Lupiæ* nunc *Gallipolis* dicatur, fallitur; nam *Lupiæ* sunt, quam ipse *Liciam* nuncupat. Quòd *Ennius* in *Calabris* natus fuerit, verè narrat: quòd *Tarenti* ortus, minimè; nam *Pomponius* ait, *cive Ennio nobiles Rhudias*: quæ ab ipso *Rugæ* appellantur, nec longè à *Lupiis* sitæ sunt. Fortè inter ipsas urbes nihilo plusquam spatium tredecim stadiorum interjacet; utroque nomine, ob corruptam ab incolis appellationem, deceptus est. Vale.

129 # ANTONII GALATEI,

MEDICI,

CALLIPOLIS

DESCRIPTIO, AD SUMMONTIUM SUUM.

Is salvus, optime *Summonti*, quo-
niam non vis à sacra *Simoëntis*
unda *Simoëntium* vocari. Quæris
quid hîc agam, procul ab ami-
corum cœtu, procul ab urbe tot
potentissimorum quondam Popu-
lorum, tot antiquarum urbium
principe, & omnium quæ sunt, aut fuerunt un-
quam, aut erunt, amœnissima felicissimaque. Pri-
mùm de urbe, in qua moror, aliquid dicam; po-
stea quo in statu *Galateus* siet intelliges.

Hæc à pulchritudine non immeritò nomen sor-
tita est. *Græca* urbs fuit: nescio unde acceperit ***Pli-
nius** Gallos Senones* hîc habitasse; nam non *Galli-
polis* hæc urbs dicitur, sed, ut antiqui habent co-
dices, *Callipolis*. Sita est in promontorio longè in
130 mare procurrente: opus ludentis Naturæ, & ad-
mirandum; jacet inter duos sinus. Exit à collibus
ex utroque sinu jugum quoddam, quod per qua-
tuor millia passuum continuè magis ac magis se
in arctum colligit, quousque tam angustum isth-
mum seu potiùs fretum faciat, ut vix currus per-
meare possit. Ante arcem, quæ urbi prominet,
pons est, qui duo maria committit, quæ urbem
non peninsulam, sed verè insulam faciunt. Inde
iterum terra latiùs se in formam sartaginis diffun-
dit in orbem, qui urbem totam efficit mediocris
ambitus (ut videtur) decem stadiorum.

Urbs eo tempore, quo capta est, nec muris,
nec machinis, nec præsidio, erat satis tuta. Nunc
munitissima est, & è terra, & è mari; super-
bum, & minax, & pulcherrimum sui præbet spe-
ctaculum, unde illi nomen indidisse priscos *Græ-
cos* existimo. Cœlum habet sudum, tenue, tempe-
ratum, & ventosum, non fumosum, ut ista no-
stra, & humidum: venti enim hîc undique sine
131 aliquo obice perflant: est enim urbs intus plana,
sed in scopulis è mari elatis posita.

Duo sunt hîc, in quibus maximè admirari li-
cet antiquitatem, & Architecti industriam & so-
lertiam. Contemplatus est, quisquis fuerit vir il-
le, expositum esse hunc locum assiduis ventis,
ideo nullum, imò fortasse optimum, & sanitati
incolarum accommodatum, servant viæ ordinem.
Nullam viarum, præcipuè quæ procedat ab Au-
stro ad Boream, qui sæpissimè & vehementissimè
flare solent, rectam fecit, sed alteri altera sæpè oc-
currit: altera alteram subinde intercipit, inflectitur,
curvatur in gyrum, discurrit, redit in seipsam,
nunc in rectum, nunc in obliquum solvitur an-
gulum: nunc rectè, nunc obliquè procedit, adeò
ut antiquis habitatoribus difficiles sint viarum per-
plexi, & inexplicabiles, & anfractuosi meatus.
Hoc modo putavit ille vim ventorum posse fran-
gi ac mulceri.

Occurrit mihi exemplum illius Architecti apud
132 *Vitruvium*, qui mutato viarum ordine nescio cu-
jus civitatis ex pestilente incolumem aërem fe-
cit. Alterum est, in quo Artificis sagacitatem ad-
miror. Fons est, qui circiter sexcentis passibus
abest ab urbe, non nativus, sed mirâ arte fabre-
factus. Elegit ille locum, ubi sex aut septem
puteos fodit aquæ saluberrimæ, quos omnes per
cuniculum junxit. Deinde extendit cuniculum us-

A que ad declives rupes mari impendentes, ubi ostium
fecit fontis, & quæ hominum animantiumque ce-
terorum usui superest aqua, in mare proximum de-
fluit: olim usque ad portum, qui est ante urbis
portam, perveniebat; videntur enim quædam aquæ-
ductus vestigia. Ita ille aptavit, libravit, æqua-
vit, & perpendit humori alveum, ut ipse fons
æstate, & hieme, & Austro flante, aut Boreâ,
semper fluat.

Quoniam (ut ait *Theophrastus*) singula loca sua
habent vitia, alia ex solo, alia ex aëre, alia ex
utroque, & fortasse ex alia causa, (ut ait *Avicen-
na*) ignota nobis: plerumque enim apertos nosci-
B mus ictus; unde tamen veniant tot mala, cæca via
est. *Galenus* ait, *Romæ* hæmitritæos abundare, 133
& alias regiones aliis atque aliis morbis infestari.
Noxium tamen esse hoc cœlum phthisicis, æmo-
ptoïcis, tabefactis, & macilentis experimento didi-
ci. Ceteris mortalibus salubre, præcipuè *Galateo*,
qui pinguiusculus est. *Accio* nostro hic aër non
esset innoxius: mihi autem hic magis convenit,
quàm aër *Calatanæ*, ubi natus, aut *Neriti*, ubi
educatus, aut ***Lupiarum***, ubi tamdiu moratus
sum.

De istius verò urbis nostræ, in qua à sexto de-
C cimo anno usque ad hanc ætatem non parum tem-
poris subinde peregi, & cœlo, & solo, melius
est silere, quàm pauca dicere. Non solùm ista
Galateo accommodata sunt, sed universali huma-
no generi, & ubique locorum natis hominibus.
Istic hiemes æstatesque mites sunt: istic est per-
petuum ver, atque alienis mensibus æstas. Istic
est felix & beata illa à *Græcis* & *Latinis* Auctori-
bus celebrata amœnitas, & cœli clementia, &
omnium rerum ubertas; opus certè (ut *Plinius*
ait) gaudentis Naturæ. Quibus humanarum rerum 134
sævitiâ caret infelix *Galateus*. De hoc hactenus:
nam ubi locus tempusque poscebat, satis multa
D diximus, dicemusque.

Joannes Italianus Genuensis, *Accii* nostri fami-
liaris, vir locorum scientissimus, impiger terra-
rum urbiumque explorator, dicere solebat, se
optare senectam agere apud nos. Elegerat sibi *Ja-
pygiam* terram pro sepulcro, præcipuè *Callipolim*:
sed DEO aliter visum est. Ait ille, qui Sapientis
nomen vendicavit, *Multæ sunt cogitationes in cor-
de viri, voluntas autem Domini in æternum per-
manebit.* Scimus, ut ajunt, ubi nati sumus; sed
quo in loco moriturus sit, nemo mortalium no-
vit. Obiit *Epidauri*, vir, *Accii* nostri judicio,
longiori vitâ dignissimus.

E Hujus cœli temperiem significant optimæ habi-
tantium temperaturæ, si non me vis meo more di-
cere complexiones, & rectiùs (ut puto) & signi-
ficantiùs, ut in Libello meo *de Eucrasia* demon-
stravi. Facies jucundæ, colores vividi, optimi
habitus, corporis agilitas, rari morbi, nisi quan- 135
do cœli communis inclementia est. Solent enim
in iis, quæ terra gignit, & in ipsis hominibus,
& in ceteris animantibus, quæ temperatiora nobi-
lioraque sunt, celeriùs calamitatem pati. Ideo mi-
tior Orbis plaga segmentorum Mundi, & ipsi ho-
mines tot morbis obnoxii sunt, non injuriâ Na-
turæ, (ut quidam existimant) sed, sic dixerim,
bene-

beneficio. Dedit enim homini Natura molles & teneras carnes, non hispidas, non hirsutas, unde optima temperatura, & mentis acies, & præstantia judicatur; ideo molliores carnes aptiores menti dicimus.

Et quoniam ut ex temperantia regionum mores, sic ex moribus incolarum, *Hippocrate*, *Aristotele*, & *Galeno* auctoribus, agnoscuntur & temperies & intemperies regionum. *Etenim talem esse*, inquit *Hippocrates*, *naturam nostram*, *qualis est regio*. *Plato* quoque non dissentit ab illo, quem nonnullis in locis summoperè approbat: in quinto *Legum* inquit: *Magnam esse locorum differentiam*, *ad pro-*
B 136 *ducendos meliores pejores-ve homines propter varietatem cœli*, *& solis*, *ventorum*, *aquarum*, *ciborum*, *&* (ut ait) *divinæ inspirationis*. Habent enim, ut dicunt, singula loca suum Genium, quemadmodum & homines. Idem in *Critia*: *Dii*, inquit, *sigillatim regiones sortiti sunt*. Fit in Sacra Historia mentio Genii seu Principis Regni *Persarum*. Idem *Plato* in *Epinomide Atticam terram putat esse omnium optimam ad virtutem*, *inter hiemalem & æstivalem naturam mediam*. *Cicero* in lib. *de Fato*: *Athenis*, inquit, *tenue cœlum*, *ex quo etiam acutiores putantur Attici*; *crassum Thebis*, *itaque pingues Thebani*, *& valentes*.

C Hîc homines purissimi sunt, benè morati, non mendaces, non rapaces, non seditiosi, non intemperantes, non cupidi, non ambitiosi, & (quod *Plato* maritimas urbes incolentibus tribuit) non injusti, non fraudulenti, sed veraces, & fideles, parci, frugales, suis rebus contenti, & inter se concordes, & in ipso mari, & in appulsu exte-
137 rorum, & in tot stipendiariorum militum consuetudine, & in utraque fortuna integritatem & constantiam servant suam: sæpè enim (ut vidimus) ob fidem servandam dira passi sunt, neque unquam tot mala fregerunt illorum animos.

D In pace mites sunt, & tractabiles, & humanissimi. In bello, (prout regio fert) si *Puderico* placet, plusquam satis animosi & strenui. Testatur quidem foris agrorum vastitas, villarum & omnis generis arborum incendia: domi verò angustia rerum omnium vitæ necessariarum, & hujus urbis miseranda clades & pertinax virtus, & *Venetorum*, deinde *Hispanorum Gallorumque* arma, quantum hi fide & animo valeant. Totâ circà regione adversâ penè obsessi, *Gallorum* turmas, *Marco Antonio Philomarino* duce, multis *Gallorum* cæsis, aut captis, usque ad quintum & sextum lapidem sæpè persecuti sunt.

E Puerorum & adolescentium liberalis & modesta est educatio: abest ab illis commune adolescentium nostræ ætatis vitium, arrogantia, & in-
138 solentia. Sunt inter se amantes, & benevoli. Ludis, quod commune est & perniciosum nostri sæculi malum, non satis dediti; & quod est maximum omnium, quæ in vita, bonorum, hic Populus religionis & divini cultus haud negligens est. Habent urbis patronam & præsidem Divam Virginem *Agatham*, quam piè venerantur boni bonam. Et quod nos multis persuasionibus ab ægrotis vix impetramus, ut rem divinam faciant, F sive victuri, sive morituri, hi sponte faciunt, nemine suadente, in pusillo ulcere, aut dolore, in pusilla febricula, in omni denique morbo, vel minimè periculoso, rem divinam exposcunt.

Tantam virorum fidem & probitatem æquat matronarum temperantia: ferè omnes abstemiæ sunt; mundicies, industria, domestici labores, cura, & diligentia rei familiaris, pudicitia, & erga viros obsequium: festis diebus non per urbem, nisi raro, non per agros, quos longè ab urbe habent, vagantur, sed domi latitant: ceteris
139 verò diebus lanam linumque faciunt.

A Puellarum decor quidam, naturâ, non arte, & nimio cultu comparatus: adspectus gratissimus: facies formosæ, hilares, fusculæ, & venustæ: corpora pusilla, & valida: sermo dulcis, rarus, & lepidus: comæ, & ocelli nigricantes, acres, & nitidi, & flammantes. Habent nescio quid *Bæticum*, aut *Tripolitanum*, hoc est, *Leptitanum*, & illud *Theocriti*, quod sæpè est in ore *Accii* nostri, Βομβύκα χαρίεσσα *Idyll.* x. ℣. 26. 36. & illud *Martialis Epigr.* lib. VII. epigr. XXV.

Nam mihi quæ novit pungere, Chia sapit.

B Tales fuisse puto *Spartanas* virgines, nisi quòd illæ per montes & nemora vagari, & venari, & cum viris congredi solebant. Hæ urbem monophylam & monobasiam nunquam egrediuntur. Viros, priusquam nupserint, non modò alloqui, ne adspicere quidem audent. Nec palæstræ indulgent, sed ut matres lanam linumque faciunt. Nemo illas in fenestra conspexit: nemo illas in vano & inhonesto, aut gestu, aut nutu, aut intuitu deprehendit; sed adhuc puellulæ rem familiarem tractare incipiunt. Dantur nuptui, quamvis 140
non secundùm *Platonis* & *Aristotelis* instituta, virgunculæ, & tenellæ. Nullam ferè innuptam C invenies ad duodecimum annum, aut tertium decimum.

Etsi pace *Puderici* nostri dicere possem, quod rarum, aut fortasse ignotum in *Italia*, sed verè *Laconicum*, unde profectos *Callipolitanos*, & quosdam finitimos puto: mulieres virorum suorum strenuïtatem imitantur. In expugnatione urbis pleræque mulieres, defessis, aut vulneratis, aut interfectis ferè omnibus viris, muros fortiter conscenderunt, & aliquandiu hostium impetum sustinuerunt, donec confluentibus undique triremibus, onerariis & rostratis navibus cum ingenti bellatorum multitudine, & innumeris machinis, & variis tormentorum generibus, multæ vulneratæ captæ sunt, nonnullæ strenuè pugnantes ceciderunt. Unde non abs re, cùm de ea re incidit sermo, dicere sæpè soleo, *Callipolitanos & Hydruntinos non victos fuisse*, *sed à multitudine hostium superatos*.

Hominum quicumque illi sint, sive *Græci*, sive 141
Barbari, sive hostes, sive amici, benefacta celebrare, non tacere, aut dissimulare, viri boni, & veritatis amatores debent. *Veneti*, quamvis non *Christianissimi* appellentur, sed ut verè *Itali*, & verè *Christiani*, captâ urbe mulieribus omnibus pudicitiam diligentissimè custodierunt, & sanctè servaverunt in templo Divæ Virginis *Agathæ*, ut verè dicere possimus,

Sacra bonæ maribus non adeunda Deæ.

Quinetiam à cædibus, igne, & sanguine temperaverunt, & captivos redimi vetuerunt. Hîc ut & *Monopoli* mitiùs quàm fieri solet jure belli usi sunt. Certè non minùs laudanda est in victoria temperantia, quàm in adversis & afflictis rebus tolerantia, & magnitudo animi. Quâ temperantiâ qualiter usi sint exteri, novit infelix *Italia*, quorum furta, rapinas, sacrilegia, stupra, incendia, tormenta, cædes, impietatem, immanitatem, quis animo volvens, poterit continere lachrymas? Sed hæc missa faciamus: longiori enim egent oratione, seu potiùs lamentatione & deploratione. 142

Vis dicam, *Summonti*? videor mihi aut in urbe illa, quam *Plato* finxit, aut *Lacedæmone* commorari. Sentio enim hîc aliquid *Græcanicum*. Agnosco, imò olfacio *Græcanicos* quosdam ritus, quamvis hæc urbs, consenescente & in occasum vergente *Græciâ*, ut ceteræ *Italiæ* urbes, *Græcam* Linguam, quâ me puero utebatur, omiserit, mores tamen non penitus omisit. Hîc, optime *Sum-*

monti, feliciter viverem, si sine labore possem, si
Accium, si te hîc haberem, si ceteros Academi-
cos, si qui superstites sint, quos elapso hoc anno
me visurum spero. Demum feliciter agerem, si
nihil agerem. Felicitatem inquit *Aristoteles* in quie-
te esse: laboramus enim, ut ociemur, & bellum
gerimus, ut in pace vivamus. Certè illa meo ju-
dicio nihil agentium est, non negociosorum,
quod vel invitus fatetur *Cicero*. Vera est illa Poë-
tæ sententia,

143 Ἐν τῷ μηδὲν φρονεῖν ἥδιςος βίος.

Sic res se habet. Senem animi, non corporis la-
bor decet. Prima & media vitæ tempora pa-
triæ, parentibus, natis, amicis, consanguineisque,
extrema nobis ipsis impartiri debemus. Sed *Gala-
teum* ad perpetuos labores natum esse fortuna vo-
luit.

Nulla urbs quam ego noverim aptior est beato
ocio, si quis eo frui sciret, aut posset. Nulla tran-
quillitati vitæ, nulla aptior viris emeritæ militiæ,
quorum hîc non parvus est numerus: nulla lit-
terarum studiosis, nulla aptior iis, qui negotio-
rum curas & molestias fugiunt. Videtur enim hæc
urbs verè ad ocia nata, ut olim ista nostra. Nunc
verò tota negotiis dedita ex ociosissima rerum vi-
cissitudine facta est negotiosissima. Hîc nulla sunt
negotia præter domestica, & ea non satis ma-
gna: nulli tumultus, præter maris & vento-
rum: &,

Juvat immites ventos audire cubantem,

144 sed non urbem perambulantem.

Nullæ hîc rhedæ, nulli currus, qui angustias via-
rum impediant, nullæ seditiones, nullæ rixæ, aut ra-
ræ: nullæ salutationes, nulla superba potentiorum
limina, non nimiæ delitiæ, non divitiæ, bonorum
morum corruptrices, & vitiorum alumnæ. Hîc ex
æquo vivitur. Hîc penè est illa, tantoperè & tamdiu
depicta, expetita, & optata, nec dum inventa, ἰσο-
νομία, hoc est, geometrica illa æqualitas, Diis at-
que hominibus præter paucos grata, ut ait *Plato*:
excelsus enim contra & Diis & hominibus in-
visus est. Hîc est imago & umbra quædam illius
civitatis sanctæ, quæ in cœlo est, eritque, quæ
de cœlo in terras nondum descendit: illius reipu-
blicæ, quam sapientes, ut & sapientem & bo-
num virum, sic animo, & verbis, non digito
monstraverunt. Quæstio enim est non de eo quod
est, aut fuit, sed de eo, quod esse debet, si un-
quam, aut uspiam fuit, aut est. Hîc inter maxi-
mum & minimum, inter nobiles & plebem di-
stantia quidem est, sed quam Philosophi, & ipse
145 *Plato* laudat: non nimia, & excessiva, superba,
& contumeliosa, quam sancti viri, & duo an-
tistites sapientiæ *Plato* & *Aristoteles* abominati
sunt, ut alius quidem esuriat, alius ebrius sit:
hoc est, ut alius cœlum tangat vertice, alius de-
mergatur ad inferos. Ait *Plato* lib. VIII. *Reipu-
blicæ*: *Neque alii opulentiores sint, quàm decet,
neque alii mendici*; non Regium, non Imperato-
rium, non humanum, sed Divinum præceptum
est, non duodecim, sed duarum tabularum: *In-
digens, & mendicus, non erit inter vos.* Tandem
non ut olim erat apud *Persas*, nunc autem apud
Gallos, ut alius serviat, alius dominetur: sed sta-
ta quædam hîc est & moderata æquabilitas:
utraque enim immoderata mala est, & libertas,
& servitus. Distantiam dixi quoad genus, divi-
tias, dignitatem, magistratum, virtutem: nam
quoad illa, summa æqualitas summa inæquali-
tas est. Quantum verò ad jus pertinet & liberta-
tem, summa (ut par est) paritas est. Non est,
ut Lex Divina sancit, distantia personarum: nam
146 in qua nimius est excessus, aut acceptio persona-

A rum, aut divitiarum, potentiæ, & gratiæ respe-
ctus, non Rempublicam appellaverim, sed pri-
vatam, & propriam, quam Oligarchiam signifi-
cantiùs, ut cetera, *Græci* dicunt, quæ mera ty-
rannis est. Hæc *Græciam*, hæc *Italiam* perdidit
perdetque.

Paucæ hîc sunt lites; pauci insani fori clamo-
res, pauca delicta, pauca odia, nullæ simultates,
nulli carceres. Multas gentes viderat *Italianus*:
nam

Mores hominum multorum vidit, & urbes:

B sed, ut dixi, non sine causa hanc elegerat.

Hîc vivimus sine invidia, sine ambitione, sine
superbia, sine conviciis, sine injuria, sine rerum
omnium luxuria: nam neque effusè affluunt opes,
neque urget dira egestas.

Hîc sine timore & concorditer tanquam in tutis-
sima arce vivitur. Urbs nunc munitissima est, &
naturâ, & Regum impensâ, & oppidanorum finiti-
morumque Populorum labore. Libera est & im-
munis ab omnibus vectigalibus. Hîc salubri frui-
mur cœlo & læto colliculorum prospectu; mare
habemus, undique cœlum, penitus à ceteris di- 147
visi, & commerciis, & moribus.

C Hîc ego & cibo & somno parciùs utor, valeo
athleticè. Tertiâ aut quartâ noctis horâ eo dormi-
tum, nonâ aut decimâ surgo: ego aliquid, aut
scribo, quid faciam: dormire ampliùs nequeo in
lectulo pudico, & celibe, & pleno curarum. Revi-
so *Annotationes* meas, hoc est, antiquos labores
meos, qui mihi sunt maximæ voluptati, nedum
solatio: non enim ex hac re mihi famam, aut
commoda quæro, sed cogito quæ mihi proximo
die agenda sunt. Ante orientem solem, si dies fe-
stus est, aut profestus, rei divinæ vaco in templo
Divæ Virginis *Agathæ*: sin nefastus, domi ma-
neo, Deos oro. Ad primam lucem urbem cir-
D cumeo, ægrotos visito, deinde prandeo sobriè,
(ut meus est mos) non lautè & opiparè. Gaudeo
simplici cœnâ, odi compositos apparatus, non so-
lùm meis, sed alienis quoque. Post prandium le-
go aliquid facile, non quod mentem agitet, sed
quod levet atque delectet: ut solent Medici dare 148
laboriosis & defessis cibos facilis concoctionis, quos
Græci εὐπέπτες dicunt. Eo tempore veniunt ad me
aliqui, qui de salute sua consulant: hos ego au-
dio. Vicesimâ horâ ægrotos reviso, adscendo,
descendo, laboro, discurro, sudo, quamvis bru-
ma sit propè. Tandem defessus ac defatigatus
ad primas faces domum redeo, ubi aliqui non
E ignavi ingenii viri me exspectant, qui me audiant
de Philosophia, de Moribus, de Mathematica
exotericè, non acroamaticè disserentem.

Talis est *Galatei* tui vita. Tu credebas for-
tasse me odio habere Litteras, in quas ego tibi acer-
rimè & non sine rabie quadam invectus visus
sum; absit quod ego fecerim ullam offensiuncu-
lam cupidissimo Litterarum, candidissimo, & in
erratis amicorum indulgentissimo, animo tuo, aut
alterius, qui Litteras colat, unicum in secundis
ornamentum, unicum in adversis rebus refugium.
Non ego per DEUM eo animo feci, ut quem-
piam offenderem, sed ut bilem evomerem. Non
F ignoras quàm facilè irascantur, imò & rixentur 149
famelici.

Sed dicamus bonâ veniâ, quid ibi falsum est?
sin vera sunt, quæ dixi, bona quidem sunt. Vo-
cant Dialectici quædam transcendentia: inter
illa annumerant bonum & verum: nam quicquid
verum est, id bonum esse necesse est. Sed non
ignoro plurimorum hominum aures magis per-
vias esse falsis quàm veris, & nonnullis falsa,
Aristotele teste, probabiliora esse veris, imò ple-
rumque & gratiora. Neminem vidi adulatorem ne-

ga-

catum fuisse ob assentationes; sed ditatum, & locupletatum, & saginatum. At benè & rectè admonentes & optima consulentes audivi multos periisse.

Sed tu, teste *Quintiliano*, ais, non abjiciendam esse Rhetoricam; quoniam quamplurimi Rhetores, per quos Causidicos & Jurisperitos intelligere licet, mali sunt, contra quos ille divino spiritu afflatus hæc cecinit: *Si verè utique justitiam loquimini, rectè judicate filii hominum.* Didicerunt enim Rhetores justa dicere, non autem facere.

150 Nec Medici ab urbe *Roma* ejici debuere, ut *Cato* apud *Plinium* censet; quoniam plerique Medicorum imperiti, imò fortasse & scelerati, & homicidæ fuere. Neque ego adeò sum ignarus, ut id, quod Artificis vitium est, arti adscribam: sed hoc volui dicere, quòd multis Litteræ veneno fuere, iis dico, qui naturâ improbi, aut malè instituti sunt.

Neque vinum (ut vult *Plinius*, & *Machometes Saracenorum* legis conditor) abominandum est; quòd homines cogat delirare, & quòd sit fomentum vitiorum. *Paulus Tarsensis* noster, *in vino*, ait, *est luxuria*: & *Hieronymus*, *quid ardenti*, inquit, *corpusculo fomenta ignium ministramus?* Non ullum crimen vini est, sed culpa bibentis. Non ferri scelus est, sed sicarii, & grassatoris. Neque *Græcas* Litteras rectè damnavit *Cato*, quas ille idem in senectute discere, imò & sapere cœpit.

Neque puellarum pulchritudo in culpa est, sed intemperantia nostra. Non erant *Alexandro* dolori oculorum (ut ipse ajebat) *Persicæ* puellæ, sed mens prava & perturbata. Nec naturam meritò
151 convenit & accusat *Plinius*; quòd nos non armavit carnibus, ungulis: non vestivit pilis, setis, corio, crustâ, testâ, cortice, hoc est, quòd non fecit nos ostracodermos, aut suberaceos, indociles, & duro robore natos, aut lapideos ad exemplum *Niobes*, aut natorum *Deucalionis* & *Pyrrhæ*.

Novimus quales fuerunt *Græcorum* Oratores *Demosthenes*, *Æschines*, & hic de quo dictum est, κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν, & ii quos arguit *Sacrates*, qualesque urbis *Romæ* summi Oratores, & Cives nobilissimi, *Crassus*, & *Hortensius*, vel ipso *Cicerone* teste; non enim turpe erat eo tempore apud *Romanos* primores urbis orare causas. Certè ab uno & tam grandi falsi testamenti crimine possunt deprehendi illorum mores, qualesque sint hodie recentiores Rhetores, hoc est, Causidici, ut dixi.

Nollem, *Summonti*, errare, aut, quod deterius mihi videtur, pugnantia dicere, hoc est, præstat per dialogum, quàm per epistolam, aut acroamaticè scribere, quòd possis pugnantia dice-
152 re sine nota. Nescio equidem, an credendum sit *Plinio Juniori*, qui asseverat, nos nonnunquam ex arte, & re, quam tractamus, aliquod vitium contrahere; ait enim, nos, qui in foro & veris litibus terimur, multùm malitiæ, quamvis nolimus, addiscimus.

An quod experientiâ compertum habemus, falsum esse putemus? Videmus enim ex Militari Disciplina viros fieri gloriosos, jactabundos, rapaces, audaces, superbos, contumeliosos, crudeles: ex Mercatura vaniloquos, perjuros, mendaces, fallaces, insidiosos: ex Medicina leves, vanos, intemperantes, mulierosos, & sibi invicem detrahentes, & (ut dicunt) parabolanos: ex honoribus, & magistratibus, & Principum & Populorum gratiâ & favore superciliosos, ambitiosos, inferiorum, æqualium, imò & superiorum contemptores. Unde rectè *Prophetes* ait: *Homo cùm in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis*: ex Rhetorica contentiosos, injustos, modò harum, modò illarum partium patronos, mendaciorum 153
concinnatores, & fautores satoresque litium, & dorophagos, & lucri cupidos, exemplo & *Crassi*, & *Hortensii*: ex opulento sacerdotio, ubi effundere decet opes Ecclesiæ, avaros, & tenaces: at ubi, & quando, & quibus non oportet, profusos, venales, lascivos, libidini & gulæ deditos, ignavi, officinæ ferè omnes, & qui serviles & voluptuarias artes exercent, &, ut *Terentius* ait, lanii, coqui, & ii quos banausos *Aristoteles* vocat, nihil possunt habere ingenii.

Philosophia, si ea vera sit, non ficta & fucata, & quæ re, non verbis & vestibus constet, sola est, quæ verè homines & verè justos facit, sub *quo uno nomine* (ut *Aristoteles*, & divus *Hieronymus* ait) *virtutes omnes continentur.* Detur, ut diximus, non arti, sed Artifici culpa, dummodò non negemus artes, exercitationes, negotia, consuetudines nonnihil posse ad benè aut malè vivendum. Ideo ille qui omnia novit, non solùm prohibet ad benè instituendos pueros malorum conversationes, sed aures à consuetudine audien- 154
di, & oculos à consuetudine videndi turpia. Quapropter abominanda est illa ab impurissimo homine *Romano* Principe *Heliogabalo* turpis, & impudenda, & obscæna licentia vindemiarum, & inhonesta omnis pictura; quæ omnia plus exemplo quàm peccato nocent.

Cur, quod Antiquis aut jocari, aut lacessere, aut vera dicere licuit, nobis non licebit? An quòd illi callidè & per dialogos quasi in scena, aut antiqua Comœdia loquentes, si quid erat aut paradoxum, aut asperum, aut rationi minimè consentaneum, aut difficile persuasu, quod vulgi aut potentum aures pungeret, aut à communi hominum consensu dissentiret, id, ut invidiam fugerent, vafrè & astutè personis quibusdam dicendum committebant, ut alienis periculis ictus evitarent?

Quot & quanta contra justitiam scripsere *Plato*, *Aristoteles*, *Cicero*, *Carneades*, *Pyrrho*, *Menander*, *Euripides*, *Aristophanes*, *Plutarchus*, contemptorque Divûm hominumque *Lucianus*, & potenti 155
Flaccus amico circum præcordia lusit. Sed cautè & scenicè, ut dixi, per alienas personas, non secus ac si quis alienâ buccâ, alieno spiritu inflatis tibiis ipse suis Obgotis modulationem concinnaret.

Sallustius ut *Romanus* apertè in mores *Romanos* invehitur. *Livius Patavinus* timens, ut puto, impotentiam *Romanorum*, cùm *Romanos* interdum carpere vult, non sua ipsius, sed aut *Hannibalis*, aut *Samnitum*, aut *Philippi*, aut *Ætolorum*, aut aliorum personâ id facit.

Nemo apertiùs corripuit mores hominum, quàm viri sancti Prophetæ, & Philosophi, quorum verba spicula acutissima sunt, & acerrimo veneno, hoc est, ipsa veritate, illita. *Callisthenes Alexandri* mores palam exsecrabatur, *Anaxarchus Nicocreontis Cyprii*, *Socrates Atheniensium*. *Cato*, ille severus vitiorum insectator, & *Romanæ* probitatis exemplum, non solùm corripiebat vitia, sed apud Senatum & Judices deferebat & accusabat; & ut ad nostros redeamus, *Joannes* ille, non *Apollinis*, sed CHRISTI judicio optimus judi- 156
catus, *Herodem* sceleris arguit.

Novi, *Summonti*, eos qui benè ac justè vivunt, qui castigant turpia, patere semper malorum morsibus. Quæ crimina *Socrati* non tributa sunt? DOMINUM nostrum, *Petrum*, *Paulum*, *Boëthium*, *Aristotelem* falsi testes accusaverunt. *Joannes* ille idem heros, & monstrorum, hoc est, vitiorum, domitor, insaniæ insimulatus est. Ait *Hieronymus*: *Castigans crimina factus sum criminosior.*

sior. Ideo-ne vera tacebimus, quia timemus ne falsa nobis objiciantur? Usque adeò-ne consenuere secula, & hominum ingenia, ut aliquibus ex nostra *Minerva* dicere, aut facere nequeamus? An nobis non licebit, nisi per alienos calles & per aliena vestigia incedere, aut nostris oculis videre, nostris auribus audire, sed alienis? Magnos & excellentes viros fuisse Veteres, ut qui amator sum & admirator Antiquitatis, non negaverim, sed tamen homines.

Tantum ego tribuo humanitati & facilitati tuæ,
157 *Summonti*, ut sperem à te dari veniam audienti aliquid mihi arrogare. *Quintilianus* inquit, illa gloria *Romanæ* togæ. Si nostra vidisset, elegantiùs, politiùs, ornatiùs, copiosiùs, & magis *Latinè*, magis *Romanè* dixisset, & dicendi subtilissimâ & copiosissimâ arte confutasset: concedo hæc, & plura, si velit *Valla*: sed per Deos, ut mihi persuadeo, non veriùs, aut eruditiùs, aut meliùs, aut scripsit, aut vixit.

Nondum enim orthodoxam *Christianam* Philosophiam, nondum *Aristotelem*, hoc est, Parentem sapientiæ, *Latinitas* noverat. An Medicorum præcepta negligemus, quoniam ægrotantium plurimi rebelles & contumaces sunt? An ideo Philosophia, morborum animi Medicina, abjicienda est, aut vitia non detestanda, quoniam offensum iri aliquos putamus? Amicus *Socrates*, amicus *Plato*, sed sanctius est veritatem præferre, & amicitiæ, & potentiæ: quoniam veritas DEUS est. Et in Sacris Codicibus: *Pro anima tua ne confundaris dicere verum.* Ibidem: *Usque ad mortem certa*
158 *pro justitia, & DEUS expugnabit pro te inimicos tuos.* Optarem, si qui mea lecturi sunt, quòd viderint primò divinam Scripturam, quæ fons est salutis & benè beatéque vivendi norma: denique *Platonica* & *Aristotelica* dogmata. Deinde explicent omnes vires suas in expugnando *Galateo*, & si non mea virtute, fortassè adversariorum ingeniis famam adipiscar.

Nonnullos hostium virtus claros fecit etiam victos. Laudatur *Hannibalis* virtus, non minùs apud *Carthaginem* victi, quàm apud *Cannas* victoris. Hîc prudens, at non sine hostis culpa vicit; ibi non ut ignavus ab invicto hoste victus est. Non esse bonum Medicum, aut bonum Oratorem, inquit *Aristoteles*, eum qui voto suo potitur, sed eum qui ex contingentibus arti suæ nihil omiserit.

Omnibus in rebus non eventum, de quo fortuna judicat, sed animum & industriam spectant sapientes. Ignotus esset *Antæus*, ignotus & *Patroclus*, nisi cum fortioribus pugnassent. Tur-
159 pe quidem videtur vinci iis, qui pervicacis sunt ingenii, fateor: sed interdum cum potentiore, aut sapientiore contendisse decorum est. Qui ratione vincitur, non victus vocari debet, sed victor.

Pœnam ignorantiæ esse censet *Socrates* didicisse quæ quis nescierat. Non secus ac si quis ægrotus ratione victus & persuasus à Medico sanitatem consequatur: quæ tantum animi sanitati cedit, quantum corpore anima præstat. Est enim ignorantia morbus animi teterrimus, quæ omnium morborum parens est, & nutrix. Idem ille modestissimus pollicebatur, non obscurum esse eum, à quo ratione victus esset, se ab illo beneficium maximum accepturum.

Certè *Galateus* non is est, qui nec vinci, nec refelli patiatur: noverunt, qui mecum versati sunt; testor conscientiam meam, sæpè me ex sententia dimovere indoctiores, & vetulæ. Nefas putavit idem *Socrates*, nedum contradicere, aut succense-
160 re, sed vera dicenti non assentiri, idem quod falsa dicenti assentari; quorum utrumque perniciosissimum est in vita.

Sed ut in ceteris rebus, sic & in persuadendo, nonnihil juris habet Fortuna. Est ex Hierographia sententia simplex quidem, attamen verissima: Dives locutus est superbè, & justificaverunt illum: humilis deceptus est, insuper & arguitur. Loquutus est sensatè, & non est datus ei locus: dives loquutus est, omnes tacuerunt, & verbum illius usque ad nubes perducent. Pauper loquutus est, & dicunt: Quis est hic? & si offenderit, subvertunt illum. Nec minus peccatum esse sentio, veritati non assentiri, quàm veritatem non tutari, pro qua defendenda tot Martyres CHRISTI, tot Prophetæ, tot Philosophi mortui sunt.

Sed ego nolui, ut dicunt, potiùs culpam deprecari, quàm culpâ carere. Profectò non possumus culpâ carere, nisi aliquid non scribamus, & quantò veriora scribimus, tantò magis obnoxii sumus ad culpam deprecandam. Odiosa enim, ut dicunt, suapte naturâ est veritas, imò potiùs nostra culpa.

Novi te æquum & mitem, non severum, aut 161
tetricum in causis amicorum; quapropter tui sit arbitrii omnia nostra aut oculere, aut ostendere, aut castigare, aut servare, aut spongiæ donare, aut *Vulcano* Fabrorum & Emendatorum sapientissimo, si pro re mea tibi videtur: nec putes me de me tam magna sentire, ut cum *Propertio* dicam,

——— *tam doctæ periere tabellæ.*

Ego jocatus sum tecum; scis enim quantum mihi placeat illa *Socratica* ironia.

Cognovi culpam meam, quam satis superque deprecatus sum in Epistola, quam ad te scripseram. Eam si legeris eo animo quo soles mea, vici, absolutus sum; tacitis & futuris quæstionibus respondere & diluere ibi conatus sum errorem meum, si error dici potest, vera pronunciare. Quem errorem qui arguet, sciat se *Galatei* verba, non mentem, aut mores arguere. Non ego, sed tenuis vapulat umbra mea. Verbis atrocem fuisse *Marcum Catonem*, inquit *Livius*, moribus autem mitissimum; & hoc quoque *Græcis* imputat idem *Livius*, linguâ quàm factis esse ferociores. 162
Benè vale. *Callipoli*, pridie Idus *Decembres.*

ANTONII GALATEI 163

AD ACCIUM SINCERUM

SANNAZARIUM,

DE

VILLA LAURENTII VALLÆ.

Apud *Nicetam* sum, mi *Acci*; hoc ad ripas *Ionii. Acroceraunios* montes æmula cœlo juga prospicio. At tu felix hinc *Vesuvium*, hinc *Hermum*, illinc *Capreas*, illinc *Athenæum*, & illum *Cratera* ocellum terrarum. Ah *Mergelline*! ah *Pausilypon*! ubi est ille Piscator, qui mihi canat per amœnos scopulos docta illa, quæ nuper ipse fecerat, carmina! O ubi est ille villicus *Mergellines*! Occurrit mihi sæpè imago illius agelli.

Is est Villa nostri *Vallæ*, in aprica valle sita, ad montem affixa, seu potiùs appensa. Villa difficilis est aditu, à monte non potes sine periculo descendere, nisi aut volutari, aut turbinari velis. A mari præruptæ rupes sunt; inaccessibilis est locus, etiam ipsis Piratis. Occulti sunt tamen & præcipites calles, quos tantùm furax & famelicum 164
hominum genus Piscatores noverunt.

Infra

Infra Villam sinus est, quem duo acroteria faciunt. Tanta est, ut rectè dicere possimus eam vix ampliorem esse epistolâ *Laconicâ*, & illud Poëtæ,

Sed rus est mihi majus in fenestra.

Ambitus totius sinus ab altero in alterum promontorium unius stadii est, sed non quod *Hercules* apud *Pisas* mensus est, sed quantum ego, qui obesi sum corporis, uno spiritu citato gradu pertransire possim.

Sinus emporium est Piscatorum; capit biremes septem, biremes tamen avidas, non eas, quæ in singulis transtris duplicem habent remorum ordinem, sed quæ ex utraque parte singulos habeant remos: posses si velles lintres appellare.

Villæ maxima longitudo à promontorio in promontorium est: latitudo quanta ipsum *Vallam* dormientem capere possit, (est enim pinguiusculus) neque hoc sine periculo; nam si incautus inter dormiendum se in alterum latus volverit, nisi aggeres, aut repagula sint, Valla apud *Ne-*
165 *ptunum* Deus fieret.

Villa, quando bonus est proventus, tritici semodium fert: ita ut *Vallæ* una pro horreo possit esse cucurbita. Vini, quantum convivæ, qui non sint nimis combibones, neque superent numerum *Musarum*, uno symposio absumere possint.

Rosas, violas, hyacinthos, narcissos, amaranthos, & omnis generis flores odoratos gignit. Sed tanta copia est, ut neque uni puero ad corollam satis sint, neque medio apum examini ad pabulum. Fructus præstantissimi saporis, sed qui unâ cistellâ condi possint. Uvas passas non absimiles *Massicis* tuis: tantaque est feracitas beati ruris, ut nunquam impleat sex convolvula seu involucra ficulneorum foliorum, quibus è montibus *Massicis*, hoc est, avita proavorum tuorum ditione, deferunt illas suavissimas uvas passas, quas sæpè mihi in secundis mensis servuli tui apposuerunt.

Infra Villam antiqua sunt excavatis montibus vivaria. Sed adeò exhausta ex illo tempore sunt maria, ut vix unum senem piscem invenias. Ju-
166 niorum turba maxima. Pisciculi minuti quingenti vix libræ pondus faciunt. Nec dubitat noster *Valla*, inter Villæ suæ cetera bona, quotidie nobis polliceri tantum piscium, tantumque cymbarum.

Felix Villa mare habet proximum, sed, quia non sine periculo descendere potes, remotissimum: montem arduum, & inaccessum, & invium, planum habet quidem, sed qui duos viros ad deambulandum vix recipiat.

A Villa in Austrum versa solem orientem accipit. Prima villarum prodromos Etesiarum flatus, aut Tropæos admittit, ubi Apogei semper silent. Prima sentit vernos Zephyros, limpidos, ac recentes, ut è mari prodeunt, nec urbis crasso aëre & nidoribus vitiatos. Tanta soli fœcunditas, cœlique temperies est, ut nemo ibi unquam moriatur, quoniam ibi habitare nemo potest.

Nuper quum villicum *Valla* conducere vellet, hæ conditiones ultrò citróque datæ sunt. Villicus villicaque rem rusticam probè ac strenuè agunto. 167
Dominum, quamvis mitem mansuetique ingenii, B timento venerantorque. Fruges servanto. Arma rustica suis locis suoque ordine disponunto. Dolia, cùm bonus est vindemiarum proventus, optimè secundùm legem picanto. Mensas, vasa, supellectiliaque omnia fideliter ac mundè, ut bonum virum bonamque mulierem decet, custodiunto. Rem divinam diebus tantùm festis, ut ceteri boni coloni, faciunto. Aves, mures, ac fures arcento. Neminem injussu domini Villam ingredi sinunto. Contráque *Valla* Medicum chirurgicum conducito, ut si quod ex præcipitio membrum luxatum fuerit, aut fractum villico, aut villicæ, aut pueris, *Valla* impensas omnes administrato, C curatoque ut benè sit villico, villicæ, ac pueris. Præterea *Valla* funes emito, quibus villica pueros suos medios ligare, ut porcellos, possit; is enim mos est apud *Thurios* ac *Materanos*, qui in præcipitiis & cavernis montium, ut *Troglodytæ*, vitam agunt. Multæque hujuscemodi adjectæ sunt conditiones.

Multaque præterea sunt feracis ac salubris Villæ 168
bona: hoc tantùm mali est, quòd Villa (nescio quamobrem) nullum habet aditum, nimirum virtuti nunquam aditus, malis ubique patent fores. Solus tuus meusque heros *Fridericus* virtutis cultor hunc aperuit aditum. Dedit *Vallæ* semitam D per mediam *Mergellinem*, qua se in villulam suam recipere posset.

O felix *Valla*! cui satis est parva Villa; non tibi placent *Licinii* campi, non *Apuliæ* lata rura. Solus in tanta turba crassantium Philosophicos sapis mores, qui nec verba vendere, nec mentiri novisti. Felix, & quisquis contentus parvis, minora desiderat.

Prodigiosa (si verum fateri velimus) res est humana mens, quæ in tam parvo ergastulo clausa non potest ipsis Mundi finibus contineri. Magna possidet, majora desiderat. In infinitum abit ista cupiditas, quodque naturæ negatum est, ipsa sibi falsò promittit. Τέλος.

F I N I S.

INDEX

VIRORUM, CIVITATUM, ET OMNIUM IN HOC OPERE

MEMORABILIUM.

— *qua-*

Græ-

L.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

Satu-

Vita-

F I N I S.

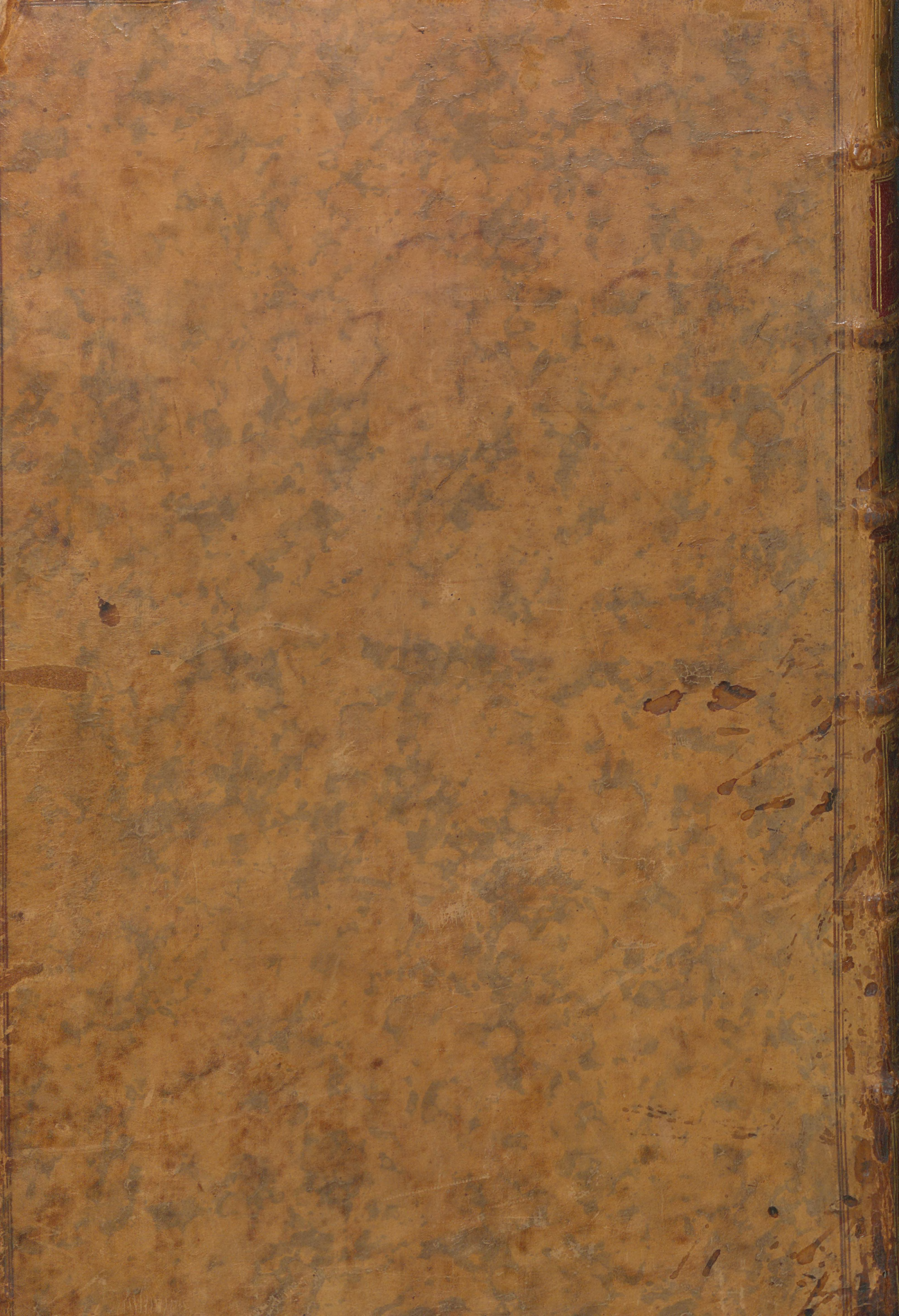

ANTIQ.
ITALIÆ

TOM·IX
P